IN OMNES C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE ARGVTISSIMI

Scriptoris libros, Stephani Aquæi Bituricensis, viri Equestris,

COMMENTARIA.

PONCET·LE·PREVX:

PARRISIIS

Apud Pōcetum le Preux, Sub insigni Lupi, via ad diuum Iacobum.

CVM PRIVILEGIO.

Extraict des registres de Parlement.

SVR LA Requeste baillee a la Court, par Poncet le Preux. Et Galliot Du pre. Libraires de Luniuersite de ceste ville de Paris. Par laquelle ilz requeroient inhibitions & deffences, estre faictes a tous Libraires, Imprimeurs, & tous aultres quil appartiendroit. Que pendant le temps de six ans. Ilz neussent a imprimer, ou faire imprimer, achepter / ou exposer en vēte les Commentaires nagueres cōposez, par Estienne laigue Escuyer, seigneur de Beauuays en Berry. Et imprimez de nouuel, par iceulx Le preux, & Du pre. Et aussy de nadiouxter ne diminuer aulcune chose ausditz Commentaires, au preiudice desdictz le Preux, & Du pre, sur peine de confiscation desditz liures, & damēde arbitraire, affin que pendant ledict temps, iceulx le Preux, & Du pre se puissent rembourser des grandz fraitz mises & despens qui leur conuient faire en limpression desditz Commentaires. Et ouy le rapport du commissaire commis par ladicte Court, a veoir & visiter iceulx Cōmentaires. La court a inhibe & deffendu, inhibe et deffend a tous Libraires, Imprimeurs, & toutes aultres personnes quelconques, de ne imprimer ne faire imprimer, vendre ou achapter aulcuns desditz Commentaires, Si non de ceulx qui seront imprimez par lesditz le Preux, & Du pre. Et le tout, iusques a deux ans, sur peine de confiscation desditz liures, & damende arbitraire. Faict en Parlement. Le. xvij. iour de Iuing. Mil, cinq cens. xxx. Signe. Du tillet.

GENEROSISSIMO, AC ILLVSTRISSIMO DOMINO, Domino Philippo Chaboto, Franciæ Admiralo, siue thalassiarcho, ac spectatissimo Burgundiæ Moderatori, Stephanus Aquæus. S. P. D.

NATVRA COMPARATVM ESSE vsuꝗ venire conspicimus, vt homines ad agendum, negociandum, sciendumꝗ nati sint, Eques generosissime. Humanis siquidē animis reconditos scientiarū thesauros, lucemꝗ ingenitam, ac seminarium quoddā doctrinę inesse, est in confesso. Quam obrem Timeus Platonis, rerum & artiū regulas mentibus profecto nostris insitas esse scriptum reliquit. Quod si ita nobis natura sit inditum. Nihil tam abiectum, tamꝗ alienum a præcellentissimo naturæ dono esse potest, quam, ab ea re, cui nati sumus, animo abhorrere. Iure igitur vitio vertitur ijs, qui torpore nescio quo distendi malunt, quam, rei alicui memorabili aut explicandę, aut docendę inquirendęve, laborem impendere. Mihi vero hæc attentius exactiusꝗ perpēdenti, prouinciā non satis scio an humeris meis parē assumpserim. Id tamen audendum cēsui, vbi hoc animaduerti futurum gratum plærisꝗ studiosorū: Operęprecium me profecto facturum sum arbitratus, si huic, quod tandiu caligini obiectum fuerit, tandiuꝗ obscuratum, aliquid lucis viderer adtulisse, hoc est, Plinianam lectionem repurgasse, ac omnibus Plinij libris commētaria indidisse, Persuasum certe habebam, id enixim ab omnibus expeti. Quāuis nō me lateret viros cum singulari ingenio, tum exactissima doctrina insignes, locos aliquot deluxatos, ac improbatæ lectionis emendasse. In quorum albo Hermo. Bar. fuit. Budæus item noster, homo extra omnem (quod de Cicerone dictum est) ingenij aleam positus. Post quorum luculentas conceptiones, rem paulo auctiorem facere institui, id non fore citra communem vtilitatem putans. Scio tamen non defore, qui admirētur me hominem triobolaris literaturæ, & militia iamdudum obrutū, hanc vetustatis partem curasse explicandā, iacta enim a me (vt dicitur) alea est, vbi diuerso historiarum genere te crebro delectari, animaduerti, Teꝗ eū esse, cui res immortalitatis maxime competat. Accepimus autē illustrissime Eques, Catonē illum Censoriū dicere solitū, fortia gesta indigere oratione eleganti, ne videlicet sua fraudarētur gloria. Nullius enim rei memoriam diutius permanere posse animaduertebant prisci, nisi, quę facunda, vberiꝗ oratione, literarum moninientis esset commēdata. Mihi vero si non est orationis illud modulamē, non illa fælicitas ingenij, ac dexteritas, phrasisꝗ Ciceroniana, quibus ausim tuum in omni re excellens iudicium decantare, ac morum præstantiam, cumulatæ virtutis splendorem, magnanimitatemꝗ celebrare, Tuæ tamen altissimę mentis dotes, ingenuus animus, & in omni re commendabilis modestia me impulerunt, vt te hoc munusculo, summis quidem sudoribus elaborato, conciliarem donarēꝗ. Nam cui honestius consecrarem, videbam neminem. Hos tibi labores nostros offerimus, quo perpendas tuum militem summis certe ærumnis, Martis, ac fortunę procellis afflictatum, nō tui immemorem fuisse. Tē vero noui candido adeo animo, & probo, vt tenue hoc munus accipere nō dedigneris, Tenue enim est, sed ab animo bene volente profectum, simplarium, hoc est, sed memineris Lycurgū lacedæmonijs sacrificia tenuia instituisse, quo semper ex rebus quę adessent: deos frugaliter, ac facile colere possent. VALE.

CUm otij rationem reddendam esse censerem homini quidem aliqua facultate insignito, aut literatura aliqua inaugurato: prouinciam subire pleris que profuturam constitui, cādidi lectores, ne desidia, aut inertia emarcuisse viderer, alijs ad rem attētissimis, atque in vmbraculis domesticis animū despondisse. Post autem Martios tumultus, ac rei militaris functiones, quibus me dudum addixi, mihi interdum licuit ad musas quietiores redire, in quarum amœnulo diuersorio agens, commentariolos in Pli. cudere institui, ac locos aliquot repurgare. Id modo periculum est, ne cum otij mei rationem constare vobis præterea volui, meas has vigiliolas per salebrosa loca, ac (vt sic dicam) plena męandris imprudēs ipse obuoluerim, hoc est, necubi stilo insudans in offensionem quoque bonorum, eorum que, quibus lucubrationes meas approbare volebam has, impegerim incautius: & farraginem hanc nostram cōuicijs laceratam referam. Spem que meam inanem, ac friuolam sentiā. Quod si mihi contigerit, illud Attilij non obfuerit adferre, qui satius esse dictitabat otiosum esse quam nihil agere, perinde ac si diceret, quàm inaniter vexari: scio profecto non defore, qui vel stilum, vel me hominem naris (vt sic dixero) obesissimæ incessant. Hi profecto sunt, qui alienam industriam ex sua inertia metiri solent. Quorum ego virulentiam impudentiorem adhuc putaui, quàm, vt eis respondendum haberem. Bonorum tātum ego iudicium reformido, quibus vtinam ipsis ita libeat exporrecta fronte hoc nostrū opus excipere, vt nullius odio aut offensione adducti ad id scribendum accessimus. Si tamen quod dictum nostrum, vt nouum, & inauditum explodendum mox eis videatur, id non antea dānare quam accuratius perpenderint aliud esse oratoris, aliud philosophi, aliud interpretis, sin autem quibusdam nunc dāner nouitate rerum me premēte, ad eosdem prouocaturum me testor, qui res primo occursu duras & à mero interdum latinitatis vsu alienas, iterata lectione existimatas exolescente sensim liuore nouitatis mollescere senserint. Rem profecto sumus, fateor, aggressi, quę sit, vt gręce dicam Δηλίου κολυμβητοῦ δεόμενος. in cuius lectione sinuosa nō mediocre etiam ingenium, & quasi æstuoso freto ipse natator submergi potest, ob id indoctius aliquā do dicere institui, vt apertius dicerem, quod Aristophanes faciundum præcepisse videtur, quando ait ἀμαθέστερον ἀσφαλέστερον καὶ σαφέστερον. Non profecto in interprete phrasis sed integra interpretatio perpēdenda est. Ob id sicubi in præcipitato hoc opere hallucinati sumus, aut ignorantia lapsi, vt vno aut altero loco potuimus, benigne condonare, in ancipitibus boni consulere, ac candidè omnia interpretari dignemini. Hæc enim sum commentatus, emendaturus si quid desideretur.

Valete.

In Cõmentaria, à Stephano Aquæo, viro equestri ædita, In Plinij Historiam. Iacobi Delestrei, Ligonensis. Carmen.

PEruia ni scopulos æquauerit vnda frequentes
, Fluctiuagis nunquam nauibus esse solet,
, Hinc maleam metuunt nautę, syllam'que ferocem,
, At'que caphareí tristia saxa sinus.
, Haud secus historiæ (quam scripsit Plinius) æquor
, Multorum huc fregit vastius vs'que rates.
, Hinc prior anfractus expandit barbarus, Inde
, Excussit lectos turba sequuta locos.
, Verum lectori Stephanus mare fecit apertum,
, Currat vbi tutum parua phasellus iter.
, Mendarum scopulis tu non tardabere posthac,
, Haud obscura tibi sensa'que lector, erunt,
, Hoc debes Stephano, solus qui hoc pręstitit, ante
Quem, tantũ ad calcem nemo peregit opus.
, Ex hoc esse suam Gallis quo'que disce mineruam,
, Quę Stephani in vitrea dedala lucet aqua.
, Egregius mauortis eques pro tempore, & heros
, Palladijs Stephanus dotibus iste valet.
, Exque degenerem rabiem tu zoile, quando
, His pręstare modo non meliora potes.

Eiusdem distichon ad nomen Aquęi alludens.

MEndosum nuper quę lauit Plinion, ista
, Purior haud Franca pegasis extat aqua.

Petri Vidouæi Calcographi, de commentarijs in Pliniũ à Stephano Aquæo æditis, epigramma.

DVm facere Hermoleos medicinam Barbarus optat
, Non paucis lacero vulneribus Plinio:
, Perlęsum, grauius coniecta vulnerat arte,
, Nec minus incauta plurima turba manu:
, In tantum vt Latio iam deploratus, abiret:
, Ob multa in stygias vulnera fessus aquas.
, Sed deploratus, renouato corpore, viuit:
, Huic'que cicatricum iam periere notę.
, Nanque hic Asclepius, nullis non artibus ingens,
, Cuncta salutifera vulnera lenit aqua.
, Qua, inquis Lector, aqua? medica, planè'que salubri:
, Vnde & cognomen fata dedere viro.

Index in vniuersum commẽtariorum, C. Plinij Naturalis Historiæ opus.

De litera A.

De litera b

. De litera C.

De litera D.

De litera H.

De litera I.

De litera L.

De litera N.

De litera O.

De litera P.

De litera Q.

De litera R.

De litera S.

De litera V.

De litera X.

De litera Z.

FINIS.

IN SECVNDVM

PLINII LIBRVM,. STEPHANI AQVEI, VIRI EQVESTRIS, COMMENTARIA.

MVNDVM ET HOC. &c. Eſſe in rerum natura plæra'que ita occluſa prorſum, atque in eiuſdem abdita maieſtate, vt nulla ingeniorum ſolertia, nulla'que cura, peruestigari potuerint, eſt inconfeſſo. Nos tamē naturę quodam impulſu, ac genio, conamur quòd ſperamus, aſſequi. procliuiore illa ſciendi, inquirendi, negociandiq; auiditate mortales excitante. Natura enim comparatum eſse videmus, vtcun'que nos amor, dulcedo'que ſcientię impulerit, ea'que prouehamur, circa hanc attentiſsimo labore, conatúque quàmmaximo, verſemur. Conſtat inde multos, reconditas diſciplinas, cura peruigili perſcrutari. alios verò humiliores, acquiſitúque multò faciliores, ac non tantis ſudoribus dignas. Maxima tamen ſtudioſorum pars, hiſtoriarum ſuauitate, earum luculenta lectione, perſuaui, ac amœno fructu, & capitur, & demulcetur. Quarum vberrimæ lectionis perceptionem planè conſequi non facile eſt, niſi prius ratiocinatione cœleſti deguſtata, à qua rerum naturalium, & dotes conſpicuę, & virtutes miræ, defluunt. Ad ea autem concipienda quantum requiratur laboris, nō facile dixerim. Propterea non mirari ſubit Socratem illum delphico oraculo hominum ſapientiſsimum iudicatum, dixiſſe ſolitum, ſe vnum tantum ſcire, quod neſciret. Illo, vtputo rerum naturalium difficultatem, ac naturę ſubtile opificium, noſtram verò exilem, ac paucorum capacem cognitionem, adnimaduertente. In vi, vtpote corporum cœleſtium, ac motus poteſtate, naturæ rerum parentis arcana, ac totę hiſtoriarum poteſtates verſantur. Tractaturus igitur de rerum natura, de locorum, oppidorum, inſularum ac regionum ſitu, de plantarum proprietate, de animalium vita, deque eorum effectu ab iis, orditur PLINIVS, ab quorum beneficio inferna illuſtrātur, hoc eſt, ab ratione cœleſti. citrà cuius noticiā, naturā inferiorū difficilimū ſit percipere. Ab his igitur auſpicatur, tū ꝙ videlicet arbitretur, ab prę ſtantioribus, abſolutioribus'q; initiandū, vel quod à maieſtate īmenſa naturę rerū hoc eſt, dei, omnibus principijs dicant prefari, clamaréq; veteres ſolitos cauſa boni ominis, θεὸς, θεὸς, vt ſcriptum reliquit Pauſa. Scite igitur ab his orditur Pli. Et ne longiores ſimus redeamus ad ſcopum. Hic proculdubio, quid Mūdus ſit ſiue cœlum, Plinius finit. Mundum alio nomine cœlum vocitans, in quam it pedibus ſententiam Macrob. autor plurimæ lectionis, eo libro primo, quem de Saturnalibus poſteris legendum reliquit. Mundus (ait) autem vocatur cœlum, quòd appellant Iouem. Scipionem pręterea legimus apud Cicero. de illius ſomnio. Mūdum dei templum vocaſſe, propter eos, qui exiſtimabāt nil eſse deum aliud, quàm, cœlum ipſum. CVIVS CIRCVMFLEXV TEGVNTVR CVNCTA. Nullum certè eſt corpus extra cœlum relictū, quòd non eo ambiatur. Ad quorum perceptionem paulò faciliorem, non obfuerit quæpiam annotaſſe.

Mūdus, Cœlum

Cœlum celebratissimi authores ac exactissima doctrina clari, omnium vnitatem corporum esse memoriæ mandarunt. Id'q; ita volunt intelligi, tanquam cœli pars quælibet totus sit mundus inferior, quia sit in stellæ omnis virtute caducorum corporum virtus. Id, quòd symbolice Pythagoras significasse videtur. vbi in Luna, ac reliquis syderibus, quatuor elementa, montiũ supercilia, ac vallium, constituit , humilitatem. Neque enim stellarum vlla est in cœlo (vt quibusdam placitũ vi, deo) quæ non ambiat quòd sublimaris complectitur mũdus. Quare Plutarchus autor vberioris doctrinæ lib. secundo de dogmatibus philosophorum, Pythago-, ram asseruisse tradit. Mundum esse vniuersorum complexionem. Cætero ad se, quentia maioris contemplationis redeamus. NVMEN ESSE CREDO PAR EST. Compertum habeo, hoc nubilum multorum diu exassse ingenia, si tamen quis attentius, exactius'que aduertat hæc, non penitus inepte Plinius retulisse percipiet. Nam non solum ab eo, cœlum, deum vocatum fuisse legimus. Plurimas certè gentes, cœlum, loco verissimi numinis adorasse, appellasse'que proditum est. Quamobrem Plato philosophorum eminentissimus libro , cui titulus est Cratyli, de recta nominũ ratione differens, ait. Videtur mihi pri, sci Græcorum deos solos putasse eos, quos etiam hisce temporibus barbaro-, rum plurimi arbitrantur Solem, Lunam, Cœlum, Stellas, Terram. Orpheus præterea cœlum, deum magnum appellabat, ac omnium deorum patrem primigenitum. Nec prætereunda est Varronis sententia. lib. primo rei rusti. cœlum , terram'que magnos deos appellantis. Quòd & diuus Augustinus li. vij. ciui. di, uinæ, comprobat, inquiens. Deum se arbitrari inquit Varro animum mundi, & , mundum esse deum, quem Græci vocant cosmon. hæc ille. Portò si mauis Numen hic pro diuino quodam accipi, non penitus id erit alienum à sensu: qua vocis acceptione vsus est Vitruuius in epistola ad Augustum, inquiens. Cum diuina mens tua & numen Cæsar Imperator, &c. Quem vocis sensum, si Pliniano contextui aptes, sensus erit. Numẽ esse credi par est: hoc est, iustũ est credi cœlũ siue mundum, esse diuinum quoddam, sic tamen intelligendum, candide moneo, nec do pro recœpto, si tamen faciat ad stomachum pro voto vtaris. AETERNVM, IMMENSVM. &c. Hic suballudit ad assertionẽ Aristote. mundum esse æternum asserentis lib. physicorũ, astruit autem schola peripateticorũ, mundum esse æternum, tum quòd careat contrario, tum quòd non sit cœlum obiectũ corruptioni: alijs'que penè infinitis rationibus, quas posuit Aristo. cuius opinioni Platonici refragantur: mundum factum asserentes Peripatetici non genitum, quoniã omnia genita, & orta occidunt: de quibus qui profusius volet, adeat Aristotelem. Non enim nostri consilij est in protritis, & in ijs quæ ab eo abunde sunt tractata, bonarum literarum candidatos longius demorari. Accedamus nunc rem nodo (vt dicitur) Gordiano implicatiorem. TOTVS IN TOTO.

Mũdus ætern⁹

Totum in toto

Hoc nauseam plæris'que studiosorum philosophiæ parit aliquando, cum constet locum, & locatum oportere (vt verbo philosophis pertrito vtar) proportionari. Expendendum autem cœlum sua conuexitate omnia amplexari, immo quodãmodo seipsum. Est autem sphæricæ figuræ, quæ tota in toto quadam ratiõe est, ob orbicularitatem scilicet, in suas quas'que partes vergentem, non habens principium, nec finem, quare similis toto est. Quæ non inscite ab Mannilio poeta nobilissimo, primo astronomicon, sunt animaduersa, ita canente.

, Hæc æterna manet diuis'que simillima forma
, Cui neque principium est vs'quam, nec finis in ipso
, Sed similis toto manet perque omnia par est. Hæc de mundi forma perinde ac dicat Mundus semper in se totus est, & vnitus, & per omnia sibi par. Cætero

quando

quando dicimus totum in toto, perpendenda est loci notio, quę debet esse æqualis locato, non siquidem denominatione sumpta locali magnitudine, quia illa corpus est, locus autem, superficies. Non potest autem superficies, corpori, secundum æqualitatem, aut inæqualitatem, conferri, sed à corporis contenti extremo, atque conuexo, secundum quòd tangitur a locante corpore. Id enim conuexum ęquatur concauo corporis locantis, atque loco, qui perinde dicitur locato ęqualis. Quòd verò (vt ad interiorē sensum huius rei perueniamus) secundum circulum, vt in cœlo fertur, re ipsa eodem semper loco, cœlique superiori concauo continetur: continue tamen alio, ad rationem, si quis partes cœli contenti, partibus loci, prius & posterius coaptauerit. Cœlum autem non est in loco, vniuersali verbo permittente. Vltima enim sphęra (vt schola Peripateticorum astruit) non est in loco. Porrò adde idem dici in seipso primo per accidēs, vt si vinum esset in seipso dolio primum in quo quidem vino ipsum dolium esset, tunc dolium esset in se ipso per accidens. Corpus igitur cœleste, in se ipso dici potest per accidens. Cætero, cœlum non pro vno quouis cœlo sumitur, sed pro aggregato ex omnibus locis huic mundo sensili & elementari regioni hęrente. Huiuscemodi enim aggregatum non habet aliquod corpus supra seipsum circundans, quare planum est ipsum non esse in loco, nisi eo, quo diximus modo. Quamuis ipsius partes omnes citra supremam sphæram in loco dicantur esse, scilicet sphęrę planetarum, & stellifer orbis. Ratiōe quarum partium dicitur corpus cœleste esse in loco per accidens.

Cælum non est in loco.

Idem in seipso.

FINITVS ET SIMILIS INFINITO. &c. Infinitum mundū aiunt Peripatetici, quòd finis sit expers, alij contra, quòd altitudinis, longitudinis quę dimensionibus constet, quę corporis sunt. modò nullum corpus est infinitum authore Aristo. quare mundum colligunt nonnulli non esse infinitum, sed terminatum, quia à natura gubernetur. Finitus autem dicitur, non quidem extrinseco, sed intrinseco termino, vtpote suo conuexo, suprema enim sphęra terminata est, (vt quibusdam placitū video) termino intrinseco. Infinitum mundum dixit Melissus, quòd eum constet non esse obiectum corruptioni, alijs'que rationibus penè innumeris, quas silentio transeundas censeo, quia Aristoteles de his affatim disseruit. Parmenides dicebat totum vniuersum esse vnum, & quidem finitum. Sed quia meminimus infiniti, quid, id sit, non obfuerit scisse. Infinitum philosophi dixerunt esse, cuius quantitatem accipientibus semper sit aliquid accipere extra. Infinitum item dixerunt, quòd non habet quantitatem, aut continuam, vt punctum, aut discretam, vt vnitas, dictum quasi non finitum, & non quantum. In secunda acceptione est quantum habens transitum, sed consummabilem. hoc est, est extensio, aut pluralitas, quæ semper sumendo partes eiusdem, & determinatę quantitatis nunquam absolui, vel perfici potest. vt si daretur linea, a, qua sumptis pedalibus, eius non posset longitudo tota absolui: aut numerus à quo dempto semper binario, aliove determinato numero non posset ad eius peruenire finem, ea linea, et is numerus infinita dici possunt. Cœlum tamen siue mundum verissimè concludamus esse finitum, quia à natura gubernetur, vt Academicis placet. Nullius enim infiniti esse potest natura, cum id continere, & ei denominari naturam oporteat, cuius sit natura. Quòd verò administrantem habeat naturam, liquet, primo ordine partium, deinde earum rerum, quę oriuntur inde, tertio ex partium consensu inter sese, & ex numero, quòd hinc profluit emolumento. Sed quia hic agitur de mundo, dicamus quid sit, opinione Parmenidis. Est autem mundus constitutio cœli, & terrę, & naturę rerum, quę intra clauduntur hic omnia continet, corpore nullo relicto. Mundum autem duobus constare Plato in Timeo scriptum reliquit, mente, & necessitate, quòd ex actu formali intelligamus oportet, qui sane est i diuinę mē

Infinitus mūdus,

Finitus mund' quomodo dicitur.

Infinitū quid

Mundi finitio.

tis voto precipuus.mētisque imago. Ex necessitate,hoc est,materia,quę nō tā intentione propria,quam necessaria quadam conditione ad hoc opus accipitur Adde preterea mundum physicis bifariam diuidi,alterum facere,alterum pati dixerunt:illud autem facere,quòd sit immutabile alteri caussam,& necessitatem permutationis imponit.Hoc pati,quod per mutationes mutatur:& immutabilē mū di partē a sphera,quę dicitur grecis ἀπλανής, aplanes,vsque ad globi lunaris exordium,mutabilem vero, à luna vsque ad terras dixerunt. Aristo.rerum naturę cōsultissimus.partes eius incorruptibiles dixit,partes, inquam , mundi principaliores,nihil intra mundū perire reputās. Et illud in originem suam,atque in ipsa elementa remeare,quòd tale quale fuerit,esse desierit. Ob id Plotinus platonicę doctrinę accuratissimus,de corporū absumptione differens authore Macrob.& hoc dissolui posse pronunciatet,quicquid effluit,argutulus quispiam obiecit. Cur ergo(inquit)elementa quorū fluxus in aperto est non similiter aliquando effluunt? Et breuiter tantę obiectioni respondit ideo elementa licet fluant,nunquam tamē solui,quia nō foras effluūt,a ceteris enim corporibus quod effluit, recedit:elementorum vero fluxus nunquam ab ipsis recedit elementis : nunc redeamus ad rem.

Mundi diuisio

ἀπλανής

CERTVS ET SIMILIS INCERTO. &c. Certus quidem quia quę fiunt rata lege moduloque prefinito fiunt, quia à prouidentia diuina reguntur:qua Galleno authore lib.ij.technes.i.artis,nōn solū disponuntur qui effectus fiant:sed quibus causis procedant,& quo ordine eueniant. Vim enim ac naturam rebus natura indidit lege constituta, certaque:quòd Mannilius animaduertit hoc carmine.

Certus mūdus

Que postquam in proprias deduxit singula caussas
Vicinam ex alto mundi agnoscere molem
Intendit,totoque animo comprehendere cœlum
Attribuitque suas formas,sua nomina signis
Quasque vices agerent,certa sub lege notauit
Certa sed impropriis oriuntur sydera luces
Natalesque suos,occasumque ordine seruant
Nec quicquam in tanta magis mirabile mole
Quàm ratio,& certis quòd legibus omnia parent.

EXTRA INFRA OMNIA COMPLEXVS IN SE. &c. Hæc vocabula extra,& infra,non designant loci habitudinem,sed(vt sic dicam) coassistentiam,& presentiam,qua corpora adsunt corporeis, porrò vocat mundum incertum,ob variam rerum mutationem,temporumque disparilitatem,dierum inequalitatem,variosque rerum euentus,

Extra iuxta

ET RERVM IPSA NATVRA, &c.His conijcere licet plerosque philosophorum,putasse cœlum siue mundum esse naturam. Aristo.censet naturam esse principium motus & quietis,in qua primo est ,& non per accidens. Naturam autem gubernantem,efficientem,continentemque Plato vocat δημιουργόν.i.demurgon.i.opificem. Cicero in academicis questionibus, sententem naturam qua continentur omnia,nunc mundi animum,nunc mentem appellari scriptum reliquit. Constat vtpote naturam esse causam rerum aliquam eorum,quę generantur,aliquid enim esse naturam necessum est. Ouidius Naturam deum vocauit.Seneca,libro questionum quarto ,de hac sic agit.Natura mihi hoc prestat non intelligis tecum cum dicis nomen dei,quid enim est natura,quam deus?et diuina ratio mundo & partibus eius inserta? Aurelius Augu.libro,quem de moribus manicheorum postens legendum reliquit,ita naturam finit.Natura nihil aliud est,quam,quòd intelligitur in suo genere aliquid esse,

Natura

FVROR

FVROR EST, &c. Inuehitur in quosdam faustu tumentes, ac temeraria audacia, quia mensuram coeli ausi sunt dicere scribere'q; in quorũ albo fuit Eratosthenes. INNVMERABILES TRADIDISSE MVNDOS, Hæc in Democritum, Epicurum, Xenophanẽ, & id genus dicta videntur, qui plures esse Mundos retulerunt, vt videre est, apud Aristotelem: plerique etiam nouitiorum philosophię professorum (vt ex Ioannis, pici Mirandulę monimẽtis cõijcere licet) tres esse mundos asserere voluerunt, esse quidem primum, & summum quidem, in cuius contemplatione caliget mens, rerum adobruta magnitudine, hebescunt sensus, ne vllo par sit percipiendę excellentię, qualiscum'que, & quantuscũque sit humanus animus. Vltra mundanum hunc intelligimus, eximium, fœlicissimum, incomprehensibilem quem scientissimis angelicũ, philosophis vero intellectualem mos est appellare. Cuius commeminerit Plato, etiã in Phędro, Mũdum hunc asserens, non posse pro dignitate verborũ copia vlla, vel ingenij pręstantia efferri, decantarique, proximum deinde, quem dicamus locum habere infinitum vero postremum'que, quem subluñarem mundum vocemus, qui sit hominis maiestati contributus, sed quem vocitent tenebrarum conceptaculum, sicuti illum claritatis incomprehensibilem. Nam cœlum medię cuiusdam est naturę temperatur'que ex luce, & tenebris, eruditiores tamen hos tres mundos, esse vnũ produnt, quoniam ab eadem profluant origine & debitis numeris, harmonia'que naturę cognitione, & graduum serie colligentur. Adde quod singuli habent quòd ferè in vno comprehendas, illa differentia tamen, quòd quę in mundo visuntur in fimo in supe[r]ioribus item cognoscuntur, sed ampliora multo.

VT TOTIDEM RERVM NATVRAS, &c. Quia si constet vt vult Pli. mundum esse naturam, & mundum esse vnum, vna sit natura est necesse. Cõtra, si plures astruas mundos, plures & astruas naturas est operę precium.

AVT SI OMNES VNA INCVBARENT. Hoc est, si vna tantũ esset natura, quę illos mũdos innumerabiles incubaret, hoc est amplecteretur, occuparet, foueret, totidem tunc oporteret lunas, soles'que credi, quòd penitus esset absurdum. Nam hęc infinitas nõ potest assignari naturę rerum omnium opifici.

FVROR PROFECTO FVROR, &c. Perinde taxet, eos qui curiosi⁹ quàm par sit, arcana scrutari soleant, quòd stulti potius, quàm prudentis est. Nam vt in prouerbiali dici solet sententia. Quod supra nos, nihil ad nos. Vnde Lactantius, in arcana plus nimio querẽtes, libro. ij. ait, sciat igitur quàm inepte faciat qui res innumerabiles quęrit. Hoc enim est modum suę conditionis transgredi, nec intelligere quous'que liceat huiusmodi accedere. Nam deus cum apperiret veritatem homini, ea scire nos voluit, quæ intersit hominem scire ad vitã consequendam. Quę verò ad curiosam cupiditatem pertinebant, & profanam, reticuit, vt essent arcana. Propterea in cœlestibus arcanis ne sutor (vt dicitur) supra crepidam. Arduum certe est cœli arcana scrutari, sui ignota cognitione quàm Chilo sapientia clarus imprimis perpendendam censuit.

CAPVT SECVNDVM.

FORMAM EIVS. &c. Mundi ad amussim discussa finitione Pli. Formã mundi palàm nobis facit, globosam, ac orbicularem esse asserens, in quàm it sententiam pedibus Plutarchus, ille auctor nõ vulgarię auctoritatis: lib. de philosophorum placitis. Oportuit herclè perfectissimo absolutiorem pręstãtiorem'que attribuere figuram, cœlum vtique naturale corpus est, omnium corporum naturalium perfectissimum, corpus naturale, tam motus, quàm sensibilis qualitas cõsequuntur: perfectissimo ergo corporum naturalium, perfectissima forma, motus'que nobilior congruunt. Constat autem nullam esse formã pręstantiorem orbiculari, quæ ergo iure cœlo rerum naturalium perfectissimo contribuitur, quòd ita naturę collibuit, vt liberius id moueretur: rotundum enim de sui natura, mobile ac volubile est: quanuis non defuerint, qui astruxerint cœlum esse conicę ac ouatę figurę: prima equidem rerum principia quæ nonnulli vocant elementa, orbicularis esse formę produnt, necnon & stellas ipsas, cœlique faciem teretes quodammodo figuras producere, lunam, ac solem, figurę esse globosę ac orbicularis, quod quàm argutissimè, ac solertissimè à Mannilio astrorum scientissimo mandatum esse memorię liquet, hoc versu.

Hæc est naturę facies, sic mundus & ipse
In conuexa volans, teretes facit esse figuras
Stellarum solis'que orbem, lunęq́ue rotundum
Aspicimus tumidum, quęrentes corpore lumen

Ptholemęus multiplici astrorum peritia clarus, libro Almagesti, stellas etiam partes cœli sphęricas esse reliquit scriptum, subdit, deinde Plí.

❧ NON SOLVM, QVIA TALIS FIGVRA. &c. Quasi asserat, non propterea cœlum videri rotundũ, quòd partes in sese vergant, ac reflectantur, nec quòd finem, principium'que sint sentientes, quæ sunt figurę sphęricę propriæ: nam nec principium nec finem, orbicularis forma quodammodo habet: non ergo his rationibus rotunda apparet figura, sed quia intuitu, probatione'que oculorũ rotunda nobis apparet. Sed age! citra reticentię saltum, ac sine prępositi interiectione, his aliquid claritudinis inferamus: primo lynceis oculis perpendentes quę sese suggerunt nobis. Constat certè visum nobis hac prouenire ratione: Genuinum lumen è pupilla quacunque eam verteris, directa linea emicat, id oculorum domesticum profluuium si reppererit in circunfuso nobis aere lucẽ: per eam directim pergit: quãdiu corpus offendat Et si faciem verteris, vt circunspicias: vtrobique acies videndi directa procedit: ipse autem iactus, quem diximus de nostris oculis emicare, incipiẽs à tenui radice, in summa fit latior: sicut radij à pictore fingũtur: ideo per minutissimum foramen contemplans oculus, videt cœli profunditatem. Ergo ista tria nobis necessaria sunt ad effectum videndi: lumen, quod de nobis emitat, & vt aer, qui interiacet, lucidus sit, & corpus quò offenso desinat intensio: quæ si diutius pergat, rectam intensionem lassata non obtinet: sed scissa in dexteram lęuam'que diffunditur: & hoc est quòd veteres orizõta vocauerunt. Hinc quòd vbicunque terrarum steteris, videris tibi quandam cœli conclusionem videre, & ita forma cœli oculorum probatione sphęrica videtur: quorum indago fideliter deprehendit, directam ab oculis aciem per planum cõtra aspicientibus, non pergere vltra centum octaginta stadia, & inde in orbem tam recuruari, per planum inquã, quia sunt altitudines longissimę: aspicimus quippe, qui, & cœlum videmus. Igitur in omni orizontis orbe, ipse qui intuetur centrũ est, & quia quantum à centro, vsque ad partem orbis extenditur: sine dubio in orizonte diametros orbis trecen-

❧ torum

torum sexaginta stadiorum est:& si vlterius qui intuetur accesserit:seu retrorsum recesserit,similem circa se orbem videbit. His ergo antelatis,liquet formam cœli oculorum iudicio rotundam esse,Horizō certè est,velut quodam circo designatus cœli terminus:qui super terram videtur:& quia ad ipsum quantum quis'que oculos circunferendo conspexit:proprium sibi cœli quod super terram est,terminum facit. COMPAGINVM. &c. Ligaminum.

CONVEXVS. &c. Concauus & ex omni parte declinatus.

CAPVT TERTIVM.

HANC ERGO FORMAM, &c. Mundi forma quā examinatissime discussa, & posteris ad vnguem conuulgata: motum hic cœli elucidat penitus astipulans peripateticis, qui motum orbicularem cœlo contribuunt,& perpetuum quidem,orbicularem īquàm, quoniam is motus cęteris & absolutior est,& prętatior. Nulla item qualitas sensu perceptibilis,absolutior luce,quare hæc cœlestis corporis propria sint necesse est,quoniam verò perfectissimum corpus est,comparem quoq́ue locum,hoc est,supremum habere ex rerum dignitate cōsequens fuit Apuleius ille ingenio solertissimo auctor, οὐρανόν, dici cœlum interpretatur,quia sit altitudinis finis,scitum illud Aristo.ex octauo auscultationis physicę, motum primi cœli vitam esse omnibus:quandoquidem euidentissima est, & communis operatio vitę intimus motus,Cessante autem cœlo, nec cętera mouebuntur,sicut in minore mundo,si cesset motus cordis,omnes animalis motus perire necesse est. Nec lapis deorsum moueretur,neque ascēderet ignis ,quod mirum vtique est. Sed verum rationibus ostenditur,si primus motus quiesceret. Est autē quod primum in vno quoq́ue genere causa reliquorum sit, quæ sub ea continetur serie,licet nō omnia eandem causę habeant rationem. Porrò quòd de motu astruimus,patet item in caloris ratione. Nam cœlestis si calor intereat, nec ab frigore profluet frigiditas:nec à caliditate calor:siquidem non est frigori contrarius calor ille sydereus, sicuti calor ignis:sed omnes continet elementales qualitates simplici eminentia:sicut lux omnes calores. Mirari certè subit,motus cœlestis & vbertatem,& causam rerum feracem:à quo certè infernus ille motus dependet,sicut effectus à sua causa,à quo item calor ille genuinus demanat,quòd potissimū mobile omne calorem & inducat & progerminet. Hic siquidē celerrimus motus cœli est,celer inquàm,quoniam pauculo temporis curriculo,hoc est. xxiiij.horarum spacio fiat,vt occasus ac exortus testantur.

TANTAE MOLIS ROTATAE. &c. Necnō minus scite quàm solerter dixit.nā cęlica moles illa vertigine assidua, siue motu perpetuo voluitur,quāquàm non defuerint qui assertēt super octauam sphęram esse cœlum immobile. Ob igitur illorum assensum censuerim quędam,huic proposito admonenda,ac attingenda,cœlestis molis historiam non aspernabilem,cōsectari ista quidem diutius,non est omnino instituti nostri,quò tamen pleniori obsequio bonarum literarum demereamur candidatos,non grauabimur succincte superioribus assuere. Imprimis verò perpēdendum,ac accuratius animaduertendum , octauam sphęram quæ verius firmamentum dicitur,& locari cœlorum globos duos à christianis doctoribus. Nam Strabus,& Beda; & vnum quidem empyreum vocant,hoc est igneum ,vel intellectualem glorię,ac contemplationi aptum,& quietum,& hunc immobilem intelligunt, quoniam si moueretur eius motus ,per motum

apparentis corporis comprehenderetur, cum verò Porphyrius, à demonibus angelos discerneret statuens in aere demonas per loca empyrea angelos non vtiquè intellexit cœlum, vt author est Thomas, sed syderum potius globum, quem more Platonis igneum arbitrabatur, & ideo empyreum appellabat. Huius autem rei meminit Augustinus, decimo ciuitatis dei. Verùm redeamus ad rem cõstitutam. Assiduo ergo motu cœlum voluitur, quòd ab Ouidio animaduersum constat ita canente.

, Addé quòd assidua, rapitur vertigine cœlum,
, Sydera'que alta vehit, cælerique volumine torquet.

Et subdit Plinius.

SONITVS EQVIDEM, &c. Hic Plinius rerum omnium memorabilium author, harmoniam cœlo inesse insinuat. Ad cuius notionem libandam, suggerunt se quędam nobis quæ auribus defecatioribus mittenda sunt in digitos. Et potissimum ea quæ Ptholemęus libro tertio musicæ est prosecutus: qui nedum cœlo, verùm humanę naturę harmoniam assignauit. Igitur cum initia rerum dicat ex materia & secundum quidem subiectum, vt ex quo & motu secundum causam, vt à quo ac forma secundum finem, vt cuius gratia constare harmoniam ponit. Cum autem triplex causa sit: Natura, qua sumus: Ratio, qua vere sumus: Deus, quo semper sumus, harmoniam causam ponit esse qua verè sumus: hoc est, secundum proportionem motuum: proportio enim simpliciter & in vniuersum est ordinis & symmetrię mater. Est nãque prius in mente symmetrię inuentio, harmonię'que iudicium, deinde in organica secundum artem monstratione subiecta sensibus addita secundum practicem experientia, ac exercitatione. Huius igitur proportionem & continuitatem, anima prius eius indagatrix in seipsa ac suis motibus conspicit. Nam cum tres sunt eius partes, ratio, sensus, & appetitus, hę tribus musicę diastematis, ac symphonijs respondent. Diapason ante omnia rationi, cum hæc pars sicuti illa reliquas duas complectatur, diapente sensui, diatessaron appetitui: vt enim diapente propior est simphoniæ diapason quã diatessaron ob excellentiam imparitatis, sic sensus proprior est rationi quàm appetitus. Preterea in tonis etiam respondent, vt enim diatessaron tris habet tonorum mutationes, sic appetitus augescens primum videtur, deinde feruescens, postremo senescens. At sensus quatuor æquas numero speciebus symphoniæ diapente continet partes: auditum, visum, gustum, odoratum. Nam tactum prętereo, tanquàm communem omnibus, aliter alijs deprehensum: rationi verò vti numero æquales diapason species fantasia, mens, cogitatio, memoria, dianrea, opinio scientia siue velis aliam animę diuisionem, videlicet rationem, iram, concupiscentiam, easdem partes respondere videbis, diatessaron tres partes concupiscentię virtutibus similes sunt: temperentia in voluptatibus. Patientia in tolerentia necessariorum: Pudor in abstinendo à turpibus, pars rursus irascibilis quatuor diapente retinet species, Mansuetudinem in ira, Constantiam in vsu motus, Fortitudinem in periculis, Perseuerantiam in laboribus: pars rationalis item vti secundum diapason ordinem, celeritas, ingenium, eubulia, sapientia, prudentia, experientia. Totus ita'que perfectus animus philosophi systematis diagrammati est comparandus, mores etiam secundum tonos aptare possumus in systemate, grauiores referunt segnitiem & tarditatem, secundum hypodarium modum: acutiores secundum myxolydion, celeritatem, & audaciam

in homine

inhomine referunt. Semitoni autem secundum dorium, mediocritatem & modestiam in rebus. Nam & animi ipsi simile quid melodię patiuntur, & concordi quadam rerum gestorum'que inter se congruentia, quando lætantur, dolent, quiescunt, silent, loquuntur. Ex quo Pythagoras aliquid incepturus, sese lyræ, harmonia ad alacritatem, tum ad animum, tum corpus excitare solitus. His haud dubie sententijs Ptholæmei Aristoxenus adhæsit, qui animam harmonia constare assertauit, quem Plato est secutus. Ergo iure Ptholæmus cœlo harmoniam assignauit, quare cœlestibus orbibus musicam inesse plęrique memorię mandarunt, quorum cœlestium interualla diastematis phthongorum in lyra compararunt, ita, vt Hypaten lunę tribuant, quę vt velocior cursu grauiori phthōgo similis videbatur, qui citius finitur. Et deinceps vltimum Meten, Saturno, zodiacum Ptholę. perfati dicit systematis diagrammati similem reddit, In quo quatuor tetrachorda inueniuntur. Preterea symphonię in eodem similes per aspectus mutuos, primum tetragoni, quòd diatesseron comparat, deinde trigoni, quòd diapente: diametri, quòd diapason: postremo vniuersum circulum in se ductum bis diapason, referre imaginem monstrat. Cum'que cœlum tris habeat cursus, lōgitudinis, latitudinis, & altitudinis. Mutationes tonorum, indicat oriens & occidens per longitudinem, principium, & finem referunt chordarum, grauiorum quòd hę partes obscuriores nobis in ortu & occasu signorum apparent. Obscura vero silentibus similia. grauis enim vox ad silentium propius accedit. Acutiores autem chordas meridiei per latitudinem assimilat, quòd hæc pars nobis manifestior & clarior sit, preterea meridies altior nobis acuitatem refert. Oriens vero, & occidens, depressiores nostro aspectui vocis humilitatē & grauitatē representant. Altitudo quoque cœli ex eo notatur cum planetę in eo altiorē, quòd Greci apogeaon, expertes verò bonarum artium nunc augem vocant. Item si planete sint in humiliore ac loco depressiore, hoc'que hypogeon, barbari vero oppositum augis. Graphice igitur Plinius dixit, SONITVS EQVIDEM NON FACILE DIXERIM NON HERCLE MAGIS QVAM CIRCVMACTORVM TINITVS SYDERVM, &c. Sicuti enim ex circumductu ac collisione æneorum vasculorum sonitus quispiā amœnus, ac persuauis auditu emergit: sic motu sphęrarum cœlestium rite temperanterque ordinato sonitus euenit, ac exoritur. quod tamen refellit Aristoteles, & plærique expuunt, deridentque. Sed quia res nata tulit, vt in hanc inciderimus institutionem, non erit alienum pauca super his annexuisse, sonitus ergo suauitate concentu miro harmonia oppleto orbibus cœlestibus credere si fas sit) exoritur. Ex enim (vt Plinianæ assertioni astipulari videamur) ipso orbium cœlestium circumductu, ac collisiōe quadam genuina, legeque rata, & stato modulo, nascitur sonitus, eumque sonum, nasci quodammodo necesse est: quia percussus aer ipso interuentu ictus vim fragoris emittit, ipsa cogente natura, vt in sonum desinat duorum corporum collisio violenta: conijcere ergo licet sonitum ex motu fieri necesse esse, ex his collectū est musicos sonos de sphęrarum cœlestium conuersione procedere: & ratio quę diuinis inest, fit sono causa modulaminis, ac dulci quidem & incredibili suauitate concentus: quare liquet Pli. excusse, ac pensiculate, amœnum & canorū sonum cęlo inesse dixisse, sonus procul dubio qui ex qualicunque aeris ictu nascitur: aut dulce quoddam, aut musicum in aures defert aut ineptum, aut asperum, sonat. Nam si ictum certa numerorum obseruatio moderetur compositum sibique, cōsentiēs efficitur. At cū increpat tumultuaria, & nullis modis collisio gubernata fragor turbidus, & incōdit⁹ offendit auditū: in cœlo autem nihil fortuitū, nihil tumultuarium prouenire, sed vniuersa illic diuinis legibus, & rata ratione prouenire constat: stellifer ergo ille cœli cur-

sus, cuius

sus,cuius concitatior est conuersio, acuto & excitato (vt aiunt) sono mouetur. Grauissimè vero hic lunaris cursus, qui infimus est. Diximus nunquã fieri sonũ, nisi aere percusso, vt aũt sonus acutior ipse, aut grauior proferatur, ictus efficit: qui dũ ingẽs & celer incidit, in acutum sonũ præstat, si lentior tardiorve, grauiorẽ, iu dicio est virga, quę dum auras percutit si impulsu sito ferit, sonum acuit, si lentio re, in grauius ferit auditum. In fidibus quoque idem videmus, quę si tractu arctio re tenduntur: acutè sonant, sin lentiores sint, grauius. Ergo & superiores orbes, dũ pro amplitudine sua impetu voluuntur grandiore, dumque spiritu in origine sua fortiore tenduntur, propter ipsam celerem conuersionem, acutè excitato mouentur sono, grauissimo que vero lunaris ac infimus: quoniam spiritu, vt in extremitate languescente iam voluitur: & propter angustias quibus penultimus arctatur orbis impetu leuiore conuertitur: ergo orbis altissimus, & vt immensum patens, & vt spiritu fortiore eo quo origini suæ vicinior est incitatus, sonorum de se acumen emittit. Spheras autem esse nouem, vt quibusdam placet, cognoscamus oportet, prima stellifera, quæ proprie cœlum dicitur, à grecæ linguæ peritissimis. Aplanes ἀπλανής arcens, & continens cæteras. Hæc ab oriente semper voluitur in occasum: subiectæ septem, quas vocitant vagas, ab occidente in ortum feruntur: octo sunt (vt ferunt nonnulli) quæ mouentur, sed septem soni sunt, qui conficiunt concinnentiam, propterea quia mercurialis, & veneris orbis, pari ambitu comitati solem, vimque eius tanquàm satellites assequũtur, ob ergo antelatas causas symphoniam cœlo iure attribuit antiquitas. Nam Plato ille diuinioris disciplinæ argutissimus, quum de cœlestium volubilitate tractaret, singulas aiebat syrenas singulis sphæris ac orbibus insidere, significans sphærarum motu cantum, numinibus exhiberi. Theologi quoque nouem musas octo sphęrarum musicos cantus & vnam maximam concinnentiam, quæ constat ex omnibus esse voluerunt. Vnde Hesiodus poetarum antiquissimus, octauam musam Vraniam vocat, quia post septem vagas quæ subiectæ sunt, octaua sphæra stellifera superposita proprio nomine, cœlum vocatur. Nec fuerit alienum modo superpondij addere Pythagoram primum fuisse qui cœlo harmoniam assignauerit. Hęc herclè disseruimus quò Plinij verba salebris scatentia exploratoria, ac exculcatiora lectoribus se se ingererent: nunc cætera discutiamus, his que inferamus lucem.

ESSE INNVMERAS. &c. Rerum certè naturalium studiosissimi, tantas superioribus effigies esse, quantas conuisere liceat inferioribus, infernas que impressiones ab superioribus demanare, astruunt. immo quas scalpturas lapidibus, cæteris que sensu carentibus inesse videmus, has fieri ferunt quodam ab dito supernorum fluxu. Cõijcere licet canes terrestres, marinos que, leones, item tauros, vrsos, lepores, capras, cancros, quorum effigies apparent, hicque delineatę, hoc est, cœlestibus insunt, ac adhęrent adeò cœlum variegatum est. Expende, inquit Apuleius radientis deos quibus cœlum comptum, & chorum coronatum suda tempestate visimus, pictis noctibus serena gratiã, suspice inquam inquit ille Ennius in hoc perfectissimo mundi clypeo miris fulgoribus variata cęlamina, Hocque tanta soliditate compactum, vt nomen sibi firmamenti asciuerit. Hinc apud Homerum vranos pólychalcos dicitur, quòd ad soliditatem refert Eustathius. NOBIS TACITVS LABITVR MVNDVS. &c. Tacitus certè nobis labitur mundus, ac cœli sonus, qui quamuis canorus (vt ferunt quidam) tamen haud audimus. Non enim occursat auribus nostris, nam maior sonus est, quàm humanarum aurium recipiatur angustijs, item & ob interstitium, subnectit: Deinde Plinius.

NEC VT INVOLVCRVM NOTAMVS. &c. Non certè eo

quo modo

quo modo auium oua notantur impressiones'que diuersæ his insunt: cœlum deli=
neatum est. nec ita scalpturis distinctum. Adde hic vice auctarij succulentioris'q;
lectionis loco, Democritum ac Pythagoram, primos oui nomine cœlum appellas
se: Tenerum item ac lubricum à claris doctrina viris proprio genuino'que epithe
to appellatum est, his'que nominibus appositissimè Martianus capella cœlum il=
, lustrat: his lunarē (inquit) circulum ingressa virgo conspicatur globosum quod
, dam tenerum'que corpus & superioris leuitate compactum, instar speculi prę=
, nitentis. Plato item in Timeo leuem pręterea inquit hunc globū extrinsecus vn
dique expoliuit, nec immerito summa æquabilitate tornauit. Cœlestis certè pro=
prietatis si quòd exemplum aliquo modo valeat cogitari, non temere fuerit quàm
argentum viuum, quòd ab in desinente motu ita nuncupatum auguror, in quo ve
getus calor cum multo humore sed tenaci motum ingenerat quietis nesciū, quòd
si subtiliorem & diaphanam lucidam'que adhibueris naturam, habebis & cœlum
quòd (& eo quem retulimus modo) lubricum tenerum'que istar argenti viui quie
tis expertis, iure appellare poterimus. Non quòd velim cœlum vel mole vel du=
rum astruere, quum horum sit expers, vt Peripatetici varijs rationibus astruunt,
vt autem Plinius rem fusius palàm nobis faciat, hoc est, ostendat cœlū varijs ima=
ginibus decoratum subnectit. ARGVMENTIS. &c. Testimonio vt
pote peripateticorum generationes etiam quantascun'que constat cœlestibus pro
cedere, illa'que primo natalem vim rebus inferius redere, & ortis vitam elargiri
semina'que sua in his mittere, quo esse incipiant & durent quoad interitus eorum
lege stata venerit. Videmus certè etiam ianimatis effigies rerum mirabilium im
pressas, hoc est, plantis, lapidibus, ac plęris'que sensu carentibus, has'que scalptu=
ras nulla hominis manu, industria'que, afformatas, sed fluxu cœlestium quòd &
Astronomi comprobant. Haùd quamquam Platonici non modo per ipsos stella=
rum radios, sed etiam per cœli animam vbique pręsentem in qua & cuiuslibet stel
læ ratio viget, partim quidem seminàlis ad generandum, partim exemplaris ad co
gnoscendum: illi etiam naturam vltra stellas figuras'que in cœlo partes ipsarum
tales, vt ipse quo'que figurę quædam sint, impressæ'que omnibus proprietates as=
serunt. In stellarum autem figuris, partibus, proprietatibus, omēs inferiorum spe=
cies contineri dixerunt. Vniuersales verò figuras cœlestes, nonnulli octo & qua=
draginta videlicet in zodiaco duodecim, extra verò sex & triginta. Item in zodia
co triginta sex ad numerum facierum. Rursum indidē ter centum atque sexagin=
ta ad numerum graduum, in quouis enim gradu sunt stellę plures ex quibus confi
ciuntur imagines, similiter imagines extra zodiacum: in plures diuidi figuras pro
facierum ibidem graduum'que suorum numero, astruunt astrorum peritissimi.
Constituunt denique ab imaginibus his vniuersalibus ad vniuersitales imagines,
& proportiones quasdam & habitudines, quę ipsę quòque imagines illic existunt.
Eiusmodi vero figurę continuitatem quæ'que suam habent ex radijs stellarum su
arum in se inuicem peculiari quadam proprietate coniectis. A quibus formis or=
, dinatissimis dependent inferiorum formę, & illinc imprimis pręparata sunt ad
, illa, & quòd maximum est, mundus animal (vt quibusdam visum est) in se ma
gis vnum est, quam quoduis aliud animal, si modo est animal perfectissimum, vt
quidem platonicorum coniectant, sicut vt pote in nobis membri cuiuslibet prin=
cipalis qualitas, motus'que, ad alia pertinet. Ita membrorum principalium actus
in mundo commouet omnia, & membra inferiora facile capiunt vim miram
à supremis vltrò dare paratis: quo enim potentior causa est, eo est promptior ad
agendum: eo igitur est propensior ad dandum, quis'que igitur persuasum habet,
saltem musarum sacris mediocriter initiatus, iure, Pli. antelata prōposisse in literas

aduerte

aduerte item virtutes rerum occultas esse eas, quas medici speciales vocant: has nō ab elemētari natura, sed cœlica, fieri: possunt certè radij cœlestes abditas & mirabiles vltra notas imaginibus imprimere vires, vim'que vehementissimam ex affectu illorum valido motúque rapidissimo, figuræ ergo cœlestibus sunt: quàm quam nulla ibi sustineatur materia, quare esse substantiales videntur: atqúe cū omni ordine rerū mathematicę formę physicas antecedunt, tanqúam simplices quidem magis & minus egenæ, merito'que in antecedentibus gradibus mundi auctoritatem sibi maximam vendicant, ex quibus paulò mox differemus. Videamus nunc vti vultus cœlestes, quos circūspectius ac scitius figuras cœlicas appellarimus: nostro intuitui occursent, eo'que comprehenduntur, quasi cœlo hęrētes, & appensę, videmus certè plaustra, hoc est, septētriones, quos vulgus currum appellat, cœlo apparere. Sunt'que plaustra nil aliud, quàm septem stellæ, quas tiriones quidem vocant, quoniam ita sitę sint, vt ternæ quæ'que stellę proximę inter trigona, hoc est, triangulum constituant. Ex septem certè stellis, duæ partes vno in loco videntur, quę pro bobus accipiuntur: & reliquæ quinque plaustri figuram designāt, hoc etiam Græcorum multi ἅμαξαν, hoc est, plaustrum dixerunt. Subdit idem Pli. ALIBI VRSI. palàm est vrsas esse sydus cœleste figuram habens non absimilem plaustro, vnam maiorem, alteram minorem: Illam dici Helycē, hanc verò cynosuram: subsequitur nunc nubilum paucis consultiore ingenio libatum, ac ad vnguem discussum, quod diu anxit nostrum ingenij acumen hoc legendo. Nam & video paucos sequens nubilum, etiam si fuerint politioribus musis ac literaria re exculti, intellexisse, hoc ei ita se habet. ALIBI LITERAE FORMA CANDIDIORE MEDIO. &c. Haúd desunt qui non literā, sed litura legendum censeant conniuentia ducti vt pote. nam & litera graphice legendum contēderim: hunc ergo griphum verborum anfractu opletum discutiamus, hic, vt pote Plinius allusit ad sydus quoddam, quod Astronomi deltoton, vocant, quod figurā habet triquetram, siue triangularem, cuius medium albore insignitur. Et ne quis ceruicosior hoc nostrum interpretamentum delirum putet, antelata comprobemus testimonio authoris testatissimi, ac clarissimi, hoc est, Mānilij, ita canentis.

, Diuisus spacio quòd terris lampade dispar
, Conspicitur paribus deltoton nomine sydus.
, Ex simili dictum: hoc ita afformatum est λ vel Δ, & quia hoc altius exposcebat
, scrutinium, nec fuerit alienum antelata dixisse, ad sequentia redituri, de hoc visus est disseruisse Hermo. sed ancipiti iudicio.

CAPVT QVARTVM.

EQVIDEM CONSENSV. Post vbi cœli formam, motum, effigies innumeras, ac harmoniā, & id genus multa ingenij acumine, Plinius explanauit. Nunc cur nam mūdus ita dicatur, scitissime insinuat. Mūdus siquidem muliebris est ornatus, quo mundiores & forma elegantiores, acceptiores'que fiunt fœminę, hinc emersum est, vt mundus qui sole, luna, stellis'que constet disparibus, dicatur compari modo, Græcorum solertissimi κόσμον mundum appellasse videntur. Nam & Mercurius quòd ōnia varietate generationis exornet, ita quo'q;
, dictum refert, aut quia in diuinę maiestatis ornamētum initio sit expressus, Pla
, to philosophię politioris cōsultissimus huiusce ita rei meminit. Tradūt, inquit,
, sapientes cœlum & terram deos & homines quadam societate & amicitia, mo-

desto'que

descto'que ornatu & temperantia & iustitia contineri. At'que id vniuersum propte rea mundum ornatum'que nominant, non immunditiam, at'que intemperãtiam: hęc ille. In Gorgia omnino certè inesse dictioni multum laudis apparet: quoniam , hominem rationis tum honestę, tum moderatę, quàm elegãtissimè κοσμιόν, hoc , est, cosmium appellare possumus. Plutarchus mundum ob absolutissimam, quę in ipso est seriẽ, dictũ, ait, κοσμόν, à Pythagora libro secũdo, quem de philosopho-rum placitis scriptum reliquit, commemorat. Pulcherrimum autem mundum a-struunt nonnulli, quoniam sit orbicularis figurę, quæ omnium prima ac maxime capax sit. Item quia cyanei sit caloris, necnon & immensę magnitudinis. Postre mò quando ex tot tantorumq́ue syderum varietate niteat. Cœlum autem quo-niam tanta nitet scalptura, à cœlando, siue scalpendo, dictum plęri que autumant: , quoniam varijs stellis adornatum sit. Varro ille inter togatos ingenio celebris, , à cauo, καιλόν, hoc est, concauum, coelum deriuat. Variegatum certè, ac multipli ci rerum forma ornatum est, argumento signiferi, quem zodiacum tritius quidã vocant, multifaria certè animalium effigie distinguitur, insignitur'que, vt, Tauri, Leonis, Scorpij, Caprę, Sagittarij imagine, in hoc enim signifero sol luna'que cęte-rę'que stellę vagę feruntur. Hic item in duodecim partes totidem signis redditas ęquabiliter, diuisus est, eum zodiacum annuo spacio sol metitur ita, vt in vno quo que signo fermè mensem vnum moretur, sed signum quodlibet cum cæteris sin-gulis habet mutuum aspectum, non tamẽ vniformem cũ omnibus, per illas enim effigies signifero affixas, aliarum stellarum motus fiunt temporum dimensiones, dierũ'que, & ęqualitates, & inequalitates: quæ cursu solis per signiferi signa meã-tis fiunt. Vnde ait Plinius. PER ILLAS SOLIS CVRSV CONGRVENS TOT SAECVLIS RATIO, &c. Hoc est, temporum annorum'que dimensionibus.

Cœlũ vnde.

κοσμιόν

CAPVT QVINTVM.

NEC DE ELEMENTIS, &c. Cœli finitione, motu, forma, ac varia impressione eius enodatis, rerũ nunc semina, hoc est, elementa, quę plęrique exordia rerum ap-pellãt, vti se habent, quo ordine compacta, qua virtute insi gnita, quibus ordinata locis lepidè hic Pli. differit, qui ab prestantissimo elementorum orsus est, cui certè summa at tributa sedes est. Nam vt perspicuè ac cõpositissimè Ma-nilius testatur.

Ignis elementum.

, Ignis ad ętheras voluere se sustulit auras
, Summa'que complexus, stellantis culmina mundi
, Flammarum vallo naturę mœnia fecit.

Iure ergo Pli. ab ignis elemento cęterorũ altissimo, incipit nõnullos Philosopho-rum animaduertimus, apud orbem lunę ignem morari scriptum reliquisse. Quic-quid vt potè ex omni materia, de qua omnia facta sunt, purissimum ac liquidissi-mum fuit id tenuit summitatem, id'que ęthera vocarũt. Pars cui minor puritas & inerat aliquid leuis ponderis, aer extitit, ei in secũda delapsus est. Post hæc quòd ad huc liquidum, sed iam ad tactus vs'que offensam erat corpulentum, & in aquę flu-xum coalitum, densatum'que est iam verò quòd de omni syluestri tumultu va-stum, impenetrabile, densatũ ex defęcatis abrasum resedit elementis, hęsit in imo, quod demersum est perpetuo constringente gelu quo eluminatum in vltimã mũ-di longinquitas solis coaceruauit, quod ergo concretum est, terrę nomen accepit. Hæc ita (vt dictum est) elementorum series se habet. Vbi autem Pli. ait.

Ordo elementorum.

TOT STELLARVM COLLVCENTIVM ILLOS OCVLOS, &c. Nec vt potè scitè sunt perpendenda. Nec certè intelligamus omnino oportet, oculos illos stellarũ, hoc est, splendores, ab igne defluere, q̃d Pli. abstruxisse quodãmodo videtur. Nã nec ignis ipse in sua sphera lucet, vt Alc
, xander testatissimũ reliquit, quare lumen ab eo non demana re produnt, quoniã
, si ab eo demanaret, stellas videri prohiberet, vt memoriæ Albertus ille magnus
, mandauit, primo Meteororũ, ignis nõ tegit corpora cœlestia, nõ lucet enim aliquid, nisi spissum, vt prodit Auicenna. Vnde aer propter sui raritatẽ, licet in se habeat lumẽ, non tamẽ lucet. Deprehenditur itẽ ratione, lumẽ esse in aere ante oculos nostros, & tamen aer nõ lucet nobis, ob sui raritatẽ, vt ti fit, cũ sol occidit ad quãtitatẽ vnius signi, tunc enim à nobis radij solis, adhuc in nostro hemispærio sunt, per quin'que signa, & tamen nihil lucis nobis occursat. Orbes enim in locis stellarũ haud magis sunt de natura (vt ita dicam) lucis, quàm ignis, nec illę continent lucẽ, ergo, nec ignis. itẽ imo ipse ignis inferior nõ lucet, nisi materia aliena adhibita, qua mediãte diaphani colligit tunc partes. Nã lucẽs, vt ait Auicenna, nil aliud est, quã partes transparatis, si hoc permittitur verbo vti, spissę sibi cohęrentes & cõtinuę, argumento christalli, ignis subtilissimũ corporũ, corporũ inquã, specie, ab Aristo. dicitur, non in sua sphera lucens, lucens quidem, extra propriũ locũ. Nam sicut accidit aquę extra propriũ locũ congelare, sic & igni, extra locũ lucere, quare tot stellarũ collucentiũ oculos scitè Pli. protulit. Adde, hic, lumen ignis esse, proprium quippe, quo purius eo lucidius largitur calorẽ ignis, at non largitur lumen, vt potè
, ingenitũ, & propriũ. Vbi autẽ Plotinus ille ait potissimam ignis actionem esse,
, calefactionẽ, intellige ignis elemẽtalis, cõmisti que, actionẽ. Nã pręcipua ignis
, cœlestis actio ea est, quæ cœlestis animę (vt quidã Platonicorũ aiunt) pręcipuã refert actionẽ, idest intelligentiã. Est porrò ignis cœlestis ęqualis, quietus, & astrorũ naturę accõmodatus. Sed quò nostrũ hoc institutũ plausibilius sit studiosis bonarũ artiũ, aliquid loco auctarij adijciã. Huic equidẽ elemento, rerum natura omniũ artifex nõ paulùm honoris ididit, sunt nobis argumẽto receptissimi illi, & antiquissimi ritus. Nam lectũ est Plutarchi monumẽtis, Persis in grecia obsidione oc-
, cisis, consultantibus respondisse Pythiũ, ioui, in cuius tutela libertas sit, patriã es-
, se dicandam, ne prius rem diuinã esse faciendam, quã vniuersę regionis igne ex-
, tincto, veluti à barbaris violatus ijs foret, purũ à delphis velut à cõmunibus lari-
, bus accẽsum intulissent, Caldeos numinis vice ignẽ adorare solitos nõnulli Grę
, corum produnt. Pretereò ignẽ vestalẽ, item quã frequentissimè delubris affigatur. Addamus & illud scientissimum. Hominem quoniã cœleste animal est, igne solũ vti, qui nobis in immortalitatis argumẽtũ datus est, quia ignis è cœlo est, cuius natura, quoniã mobilis est, & sursum nititur, vitę continet rationẽ, cætera verò animalia, quùm tota sint mortalia, tantũmodo aqua vtũtur, ignis certè, tum sui leuitate, tum subtilitate, summum sibi locum asciuit, vnde Ouidij carmen extat.

; Ignea conuexi vis & sine pondere cœli
, Emicuit, summa'que locum sibi legit in arce

Adijciam hunc insitò, cœlum à plęris'que oculatum dictum, ob videlicet, claritates, hoc est, stellas illi affixas, item & igneum quòd phatonica consentit schola. Nam vbi Mosaica mysteria sic habent, In principio deus creauit cœlum, & terrã: Plato, ait, deũ primo ignẽ fecisse, ac terrã, ignẽ certè pręcipuè intelligens cœlũ totã vtique cœli molem calidam referunt, quia ignis tota est. Nam sicuti è vita anima constat, & motu, & intellectu. Sic & in cœlo, hæc tria recognoscuntur, calor tanquàm vita, lumen intellectus vitę. Vitalis humor, perindè ac in anima vitalis motus: nec sanè aliud esse humorem censueris, quàm agilitatem quandam

Ignis nõ lucet.

Ignis laudes.

Ignis sũmum tenet.

Cœlum igneum

ad motum. Proinde cœlestis ignis nō esse modo colligitur calidus, sed humectus. Insuper liquidus, fluidus, agilis at'que lubricus, Auerrois, cœlestia nulla inferre fri-
, gus sed calorem prodit, quæ verò frigiditatem conciliare opinemur, ea esse quę
, minus caloris ingerant. Albertus secundo cœli, caliditatem ac lumen non videri causas idoneas cur cœlum, sol, stellę'que videantur ignescere, ac ignita sydera, retulit. Neque dubio procul, caliditas ex proprietate naturę semper prouenit, sed ex motu interdum: aliquando ex radiorum reflectione, ad locum vnum, vt in quibusdam manifestum est speculis. Neque certè stellę per aerem feruntur, sed in sphęra longè ab aere sequestrata. Ideo'que non incenduntur stellę ipsę, nec calescunt, tū etiam quia externam non recipiunt impressionem, sed de his nec verbosius, nūc ad contextum redeamus plinianum, vbi fertur.

PROXIMVM SPIRITVS QVEM GRAECI NOSTRI ALIO VOCABVLO AERA APPELLANT. Aer.

Hæc non illepidè à Plinio prompta sunt, quoniam proximum elementum igni, est aer, proximum inquā, & loco, & leuitate, ignem certè aer secutus est, remanans loco pauld inferiore, qui illo leuior est, aer verò paulò ponderosior, sui enim leuitate ac subtilitate, spiritus sibi nomen vindicat, quamobrem aer, ipse pro spiritu assueuit. Hunc Homeri Mantuani carmen extat.

, Aera dimouit tenebrosum distulit vmbras.
, Aer certe medius est inter cœlum & terram, hoc est, inter sphęrā ignis, & sphęram terrę. Aer authore Possidonio, quadraginta stadijs à terra distat, qui & nobis familiaris est, terrę'que deputatus, quia feculētior humectis exhalationibus, corporescit, qui & excitatus impensius quàm liceat, tonitrua, ignem'que facere dicitur, contractus verò, nubila, conspissatus, pluuiā, congelatis nubibus, niuem, densionibus turbulentius, grandinē, hic calidus & humectus natura, ignis calens & siccans, & quāuis hæc & cętera elementa, quid discrepantię, diffidentięq́ue habeant in aliquibus, in quibusdam tamen eis est iugabilis sociatio, & proximitas non aliena, & si enim ignis calidus & siccus sit: humorem aeris respuit, sed connectitur caloris societate, ita enim elementa inter se diuersissima sunt. Deus tamen mira opportunitate connexuit, vt facile iungerentur. Nam cum binę essent in singulis qualitates, talem vnicuique de duabus alteram dedit, vt in eo cui adheret cognatā sibi, & similem reperiret, terra enim frigida, & sicca est: aqua verò frigida & humido, hæc duo elementa etsi per siccum & humectum contraria sint, per frigidum tamen iunguntur. Aer frigidus & humectus, & cum aquę frigidę sit contrarius calore, conciliatione tamen socij copulatur humoris. Et ita fit, vt singula quęq́ue elementorum duo sibi hincinde vicina, singulis qualitatibus, velut quibusdā amplexantur vlnis. Adde his antelatis, scitè Plinium dixisse. PROXIMVM SPIRITVS, &c. Nam vt verissimè canit Mamilius.

, Proximus in tenues distendit spiritus auras
, Aeraq́ue extendit medium per inania mundi.
, Ignem flatus alit, vicinus subditus astris.

Et vt diuinus ait Platonicus Timeus. Diuini, īquit, decoris ratio postulabat, talē fieri mūdū qui visum pateretur, & tactū. Cōstabat aūt neq́ue videri posse aliquid si ne ignis beneficio, ne'q; tāgi sine solido, & solidū nihil esse sine terra. Vn̄ mūdi oē corpus de igni, & terra instruere fabricator incipiēs. Vidit duo cōuenire, sine medio colligāte non posse, & hoc esse optimū vinculū, q̄ se & pariter à se liganda deuinciant. Vnam verò interiectionē tunc non solum sufficere, cū superficies sine altitudine vincienda est. At vbi arctanda est vinculis alta dimensio, nodū nō nisi gemina interiectione non necti, inde aerem, & aquam, inter ignē terram'que con-

nexuit,& ita per omnia vnà & sibi conueniens iugabilis competentia concurrit elementorum diuersitatem ipsa differentiarum qualitate consocians,ita ergo apparet elementa concordi concretione coalescere. Subdit deinde Plinius.

Vitalis aer.

VITALEM HVNC ET PER CVNCTA RERVM MEABILEM, &c. Hæc herclè quàm appositissimè,& scitissimè retulit. Nam Galenus corpora nostra haùd paulū iuuari aere testatissimum reliquit, aere inquàm,non simplici,sed potius opportunè permixto,quibus quidem si fidem adhibuerimus,nec alimentorum,nec rei vllius delectum magis ad vitam necessariam,quàm aeris nobis accommodati,esse censebimus,aer enim,& inferiorum & cœlestium qualitatibus facillimè semperq́ue affectus,& immēsa(vt ita dixerim) amplitudine circumfusus perpetuo motu,nos vndique penetrans,ad suam nos mirabiliter redigit qualitatem,prȩsertim spiritum,prȩcipuè vitalem,& in corde vigentem,in cuius penetralia tum assiduè influit,tum repente. Aer vtique dat spirare,cuius spiramine prȩcordia ressociliantur reficiuntur'que, integrantur, refrigerantur,per cuncta autem meabilem protulit. Nam & omnia forat aer,nec assignari potest locus,qui non eo plenus sit,sua,vtique subtilitate,ac tenuitate,omnia penetrat,se'que omnibus commiscet. quare iure Pli. toto'que consertum vocauit, & subsequitur. ET CVIVS VI, &c. Hæc certè haùd quemquàm ineruditer attexuit,sed festiuiter quidem,quia terram vi aeris suspensam quodam modo cum elemento aquȩ esse constat,quia & aere ambitur. Nec mirari subit tellurem suspensam dici,quū & mūdus ipse pendeat:quòd expressit Mannilius his.

Nec verò tibi natura admiranda videri
Pendentis terrȩ debet,quùm pendeat ipse
Mundus,& in nullo ponat vestigia fundo.

Libratur ergo terra, hoc est,quodammodo sustinetur vi aeris,ac elemēto aquȩ ambitur. MEDIO SPACII, &c. Accuratè hæc dixit,quòd videlicet mediam sedem sibi sortita est, vt concinnè à Mannilio animaduersum fuisse videmus,hoc carmine.

Mediū terra tenet.

Ima'que de cunctis mediam tenet vndique sedem
In quam it pedibus sententiam Ptholę. primo Almagesti,ca. quinto, cōstat certè elementorum nexum,complexu mutuo diuersitatis effici, qui leuia ne surrigi videantur,ponderosis inhibentur,ne vltrò citroq́ue discurrant. leuibus,& in sublimè tendentibus,vt ignis. leuium certè est ascendere, grauium verò descendere, Ita nexa est complexu terra aeris,ne aliubi euagetur. Subdit item Plinius

SIC PARI DIVERSA NISV, &c. Hoc est, conamine pari,constat omnia consistere & diuersa esse constricta ambitu cœli ꝑpetuo. Hęc enim à Plinio propter elementorū connexionem dicuntur,quæ sunt connexa ob motum perpetuum, vt schola Peripateticorum refert. Terram item medium occupasse asserat Plinius. Nam natura sagatius quàm fieri potuit,omnia rata lege,moduloq́ue congruentiore,molem hanc architetacta est, si dubio procul terra non mediam obtineret sedem,plęraq́ue dissentanea accidere oporteret. Nā Ptholemęus libro quem almagesti attitulauit,prodit,si terra non medium obtineret, contigeret bis in anno ęquinoctium fieri. Item si magis ad vnum polum quàm ad alium,contingeret eclipses lunares non fieri in oppositione lunę,& solis. Itē dierum inęqualitas non ęquaretur cum noctibus signorum oppositorum. His ergo aptissime coniectis,stat terram medium tenere locum. Et vt luculenter & asseuerate ait Lucretius libro quinto,sic igitur terrȩ concreto corpore pondus, constitit at'que omnis mundi quasi limus in vnum, confluxit.

PENDENTEM LIBRANTEM'QVE, &c. Plinius asserit

terram.

terram, haùd absone quidem, quia terrã aer spissus, & terreno frigori propior, quã solis calori, stupore spiraminis densioris, vndique versum fulsit, & continet: est ergo pendens, & per quæ pendeat, per, videlicet, aeris vim. Subnexuit item Pli.
EANDEM QVAE VNIVERSO CARDINE STARE, &c. Hoc est ab omnibus cardinibus mundi, ab ortu, scilicet, occasu loco medij cœli, & eius opposito, quod hypogeon vocitant, siue punctum subterraneum, hic enim sunt cœli cardines, quibus terra cingitur, & libratur. Et subsequitur.
ITA SOLAM IMMOBILEM CIRCA EAM, &c. Vbi terram librantem, pendentem'que nobis exposuit, hic immobilem esse astruit. Terram medius fidius, immobilem oportuit fieri, quia aer nec in recessum, aut accessum moueri eam patitur: vel vis circumuallentis ex omni parte vigore simili librantis aurę, vel ipsa sphęralis extremitas, quæ si paululum à medio declinauerit, fit cuicun'que vertici propior, & imum reliquit, quòd ideo in solo medio est: quia ipsa sola pars à quouis sphęrę vertice pari spacio recedit, Mediam Pli. prius dixit, quàm, immobilem, & congruo quidem argumento. Nam quòd medium est, centrum rite appellari meruit, in sphęra autem solum centrum non mouetur imam, deinde subnexuit, quia quòd cẽtrum est, medium est. in sphęra vero hoc cõstatimum esse, quòd medium est. Ergo scitè & appositissimè terram imã, & mediam appellauit. si igitur ima est, & media, ergo centrum est. Vnde eam immobilem esse constat. Textus item ita se habet.

Terra immobilis.

CIRCA EAM VOLVBILI VNIVERSITATE, &c. Hoc est, cœlo circa eam volubili: Adijcit item. OMNIBVS NECTI EIDEM'QVE OMNIA INNITI, &c. Hæc vtique consultissimè refert, quia ea fieri necesse est. Terra media ima'que & immobili existente, quia si ima est, sequitur verissimè dictum sit in terram omnia inniti. Nam semper natura in imum pondera deducit, vt certè ipso mundo esset terra ima, sic factum est in hanc igitur & quæ ima est, & media, & centrum, omnia pondera grauiave necessum est terrę inniti, siue adherere & ferri. Et quia ipsa in hunc locum, velut pondus delapsa est, argumento sunt quùm alia innumera, tum precipuè imbres, qui in terram ex omni aeris parte labuntur, hæc enim in hanc non solum quàm habitamus superficiem decidunt, sed in latera, quibus in terra globositas sphęralis efficitur, & in partem alteram quæ ad nos habetur inferior imbrium casus est. Nam si aer terreni frigoris densatus exhalatione in nubem cogitur, & ita obrumpit in imbres, aer autem vniuersam terram circunfusus ambit. Nisi ergo pondera omnia terrę inniterentur, ac in hanc ferrentur, imbres, qui extra latera terrę defluunt, non in terram, sed in cœlum caderent, quò alienum & rationis expers est: Ergo scitè dixit. OMNIA EIDEM INNITI ET EANDEM EX OMNIBVS NECTI, &c. Quia omnia in hanc feruntur eam'que cætera elementa amplectuntur, quò argumẽto constat itẽ hæc à Pli. enunciata, quã & mortalibus per accommodam constat, quã quàm non defuerint, qui eam cæteris elementis ignobiliorem abstruxerint, ex quorum albo fuit Auerrois, qui ea ex
, Aristo. peripateticorum argutissimi sententia, primo cœli, opinatus est, neque
, rerum inquit series non modo in his visitur, sed in cœlestibus etiam. Nam cẽsor
, ille cęleberrimus peripateticorum Aristo. libro quem de animabus scriptum re
, liquit, lunę naturam persimilem naturę terrestri assertauit. Cæterũ sicuti ignis naturę suę mobilitate, raritate, & luciditate in mundi ratione, qui ambiret maximè contulit, ita & terra soliditate insita ad media mundi compingenda, vtilis ac necessaria fuisse, videtur. Eam certè deum, tanquàm chorum aliquem diuinis decoris templique medium constituisse amplius animaduertenti patet.

Nam cum mundum (vt platonici volũt) vbique construeret rationis plenissimũ quo clarius suum referret authorem: in sphęra qualibet viuentia plęraque colloca uit, quæ non templum modo redderent excultissimum, sed summi opificis laudes concinnerent, quòd ipsum humanas itidem mentes in meditullio positas facere , voluit. Pythagoras terram è stellis vnam esse scriptum reliquit, quòd Plotinus , Platonicæ disciplinæ eruditissimus assertor testatissimum reliquit, vbi terram , ait si vniuerso comparetur, esse veluti punctum, vel quasi stellam minimam re liquarum, propterea si concipias te esse in sublimi quodam loco, vnde oculis subijciatur moles aquis circunfusa, & solis & radijs syderum illustrata. Non aliam pro fecto visum iri probabile est, quàm qualis modo visatur lunaris globi species. Ve rum hoc quęso: cuiusmodi putas? quòd in spacij medio ęquilibrata perambitum tanta coelorum maiestate obuallatur quorum rotata vertigo motu (vt Varro ait) , orbito immensam illi confert salubritatem, dum noctis ac diei custos ita attem , peret annum, vt alimentorum omnis generis nec copia desit nec bonitas. Illa ve , rò coelestium radiorum in vnam eam coniectio ac veluti disiectorum aggrega tio, qualem non modo splendoris excitat micantissimam claritatem: sed compa rat inde virtutem. Nec silẽtio pręterierim Platonem philosophię callentissimum deum, antiquissimam omnium terram appellasse, putat autem Plotinus hoc loco animam terrę esse tributam, quę cum gignat innumera animantia, sit'que animalis maximi, hoc est mundi, membrum, tum imprimis non absq́ue necessitate, tum nec aspernabile censendum est, inquit, animal esse sed vtique intellectuale, at'que diuinum & sensu quo'que pollens. Hic adde modo auctarij Homerum poetarũ eminentissimum terram vocasse ἀπείρονα hoc est, infinitam, quòd videlicet sit orbicularis.

Terra ἀπείρονα

CAPVT SEXTVM.

INTER HANC COELVM'QVE EODEM SPIRITV, &c. Habita elementari ratiocinatione hacque pensiculatius nobis explanata vt compertius exploratiusque id instituti sese nobis suggerat, stellarum erraticarum numerum & potissimum solis energiam his pendentibus enucleauit. INTER COELVM TERRAM'QVE, &c. Cœlum inquàm stellatum, septem errantia sydera pendere, adijcit eodem spiritu, scilicet, aereo, errantia autem vocat Higinius errones, ab incessu, quanuis nulla sydera minus illis errent, quia motu agitantur omnia, aliquid nihilosecius discerniculi habẽt tum spacio, tum motus tarditate, ac velocitate. item & loco, quia alia alijs altiora, vel depressiora sunt. Videntur'que, omnes certè illę stellę non eodem temporis curriculo circos suos orbes'que conficere. Nec eodem temporis spacio ambitum suum peragunt. Ea ergo errantia pendent inter coelum stellatum & terram: quòd solertissimè fuit à Mannilio animaduersum, hoc versu.

, Sunt alia aduerso pugnantia sydera mundo
, Quę coelum terram'que inter volitantia pendent
, Saturni, Iouis, & Martis solis'que sub illis
, Mercurius venerem inter agit lunam'que locatus.

Subnexuit Plinius.

DISCRETA SPACIIS, &c. Nam solum abesse à luna viginti partes quantum lunam ipsam à terra prodiderunt: Pythagoras à terra ad lunam , CXXV. millia stadiorũ, ab ea vsque ad solem duplum, inde ad duodecim signa

A Terra ad lunā quātum distātia

triplicatum

, triplicatum, verùm de his alibi fusius. Liquet igitur ante latis Plinium graphicè , errantia dixisse discreta spacijs, subdit deinde. Quorum medius sol fertur. An verò inter planetas medius collocari debeat sol, an mox lunam consequatur, agitatum diu inter rerum cœlestium studiosos ac philosophos est. Aegyptiorum placita à luna principem sentiunt mediana illi syderi, ascribentibus Chaldeis, quòd & Ptholemęus statuit. Moses vero Aegyptius situm planetarum incertissimum videri pronunciauit: Astruamus tamen solem medium esse numero, non spacio. Nam si inter ternos summos & imos locatur, sine dubio est medius numero: sed totius spacij quòd septem sphæræ occupant, dimentione perfecta: regio solis non inuenitur in medio spacio locata: quia magis à summo ipsa quàm ab ipso recessit ima postremitas, quòd sine vlla ambagiosa disceptatione probabit assertio, Saturni stella, quę summa est, zodiacum . XXX . annis peragit, Sol medius anno vno, luna vltima, mense vno integro. Tantum ergo interest inter solem, & saturnum, quantum vnum & triginta, tantum inter lunam, quantum inter duodecim & vnū. Ex his apparet totius à summo in imum spacij certam ex media parte diuisionē regionem solis non fieri, sed hic non de regione, sed de numero loquimur. Hæc enim diximus, ne id torqueret lectoris ingeniū. Nūc redeamus ad cōtextū.

AMPLISSIMA INQVIT MAGNITVDINE, &c. Quia maior & multo terra est Eratosthenes libro diuisionum, huius ita festiuiter meminit. Mensura terrę septies & vicies multiplicata mensuram solis efficiet. Eius certè magnitudo nō ęqua semper nobis apparet, siquidem oriens, & occidēs, maior apparet. Porrò, non apud omnes eodem tempore exoritur. Nam cum sit globata specie terra, alias apud alios oritur, & occidit, & mediam cœli tenet. In meditullio autem cœli constitutus minor videtur, quia in puriore cernimus. emissus enim ab oculis ad ipsum radius non reflectitur, quòd in alio contingit situ. Eo autē oriente vel occidente maior nobis apparet, vt diximus, propterea quòd in orizōte per aerem densiorem, & humectiorem ipsum videmus: quia tunc enim terræ est vicinus. Subdit item Plinius. AC POTESTATE. Nec satis dixisse putabat Plinius, nisi adiunxisset, potestatem, illius amplitudine relata, potestate siquidem mira sol fertur. Nam & vitam nostram, authore principe peripateticorum sol & luna moderantur, plurimę dotis solem constat, hoc'que abunde authorum testatissimorum assertione luculenta comprobatur. Et argumento potissimum Iamblici, in doctrina compositiore philosophi & in disciplinis Platonicis quàm exercitatissimi. is enim non minus scitè quàm concinnè de his doctrina ægyptiorum aliorum'que antiquorum suffultus, ita fermè colligit. Quicquid adsit nobis boni, id adesse solari potestate, vel ab ipsa tātum vel etiam si ab alijs id quidem vel à sole absolui, vel à sole per alia. Est quo'que sol elementalium virtutū dominus, luna virtute solis generationis domina, ideo Albumasar per solē , inquit, & lunā vim oībus insinuari. Heraclitus fontē cœlestis lucis esse affirmitabat, sydus certè hoc tantę est maiestatis, vt Plato philosophorum ille antistes ita finierit, Sol est cœlestis ignis qui solum ab ortu ab occasum ab eisdem aspici potest, animal sempiternum, astrum animatum, diurnum, ac maximum. Huius certè maiestas credita veteribus diuina est, proinde religiosius, dum percutitur fœdus ab Agamennone aduocatur apud Homerum, vt fœderum custos, & inspector omniū. Est Arriani monimētis proditum Bythinos iudicia ex aduerso solis exercere sedentes consuesse. Haùd certè mirari subit Plinium rectorē cœli temporum'que vocasse. Rector equidem concinnè fertur, quia oṁes stellas maiestate luminis præcedit. Item syderum cursus ac recursus certa diffinitione spacij moderatur. Nam spacij certa diffinitio ad quam vna quę'que erratica stella re-

Non ea dē magnitudine apparet sol.

Solis potestas

Sol elementalium dominus.

Solis finitio.

Sol rector cœli.

cedens à sede peruenerit: tanquàm vltra accedere prohibeatur: agi retro videtur. Et rursus cum certam partem recedendo contigerit: ad certi directique cursus cō sueta reuocatur, ita solis vis & potestas motus reliquorum luminum dimensione cōstituta, moderatur. Scitè ergo rectorem cœli vocitauit. Adde hic solem à Pla, tone diuinioris, & antiquioris doctrinę clarissimo, conspicuum boni filium di, ctum, qui & solem conspicuam dei statuam in hoc templo mūdano ab ipso deo, dispositam ait, Plotinus Platonicę sectę callentissimus, solem loco dei verissimi, veneratum ab antiquis memorię mandauit, quòd & Macrobius, libro, quem de, saturnalibus posteris legendum reliquit confirmat. Adijciam loco superpondij, Orphęum, solem iusticię oculum: vitę lucem, cœleste lumen, appellitasse, nec, non & rectorem cœli, verum his collatis cætera discutiamus, subdit Plinius.

HVNC MVNDI ESSE TOTIVS ANIMVM IMO PLANIVS MENTEM, &c. Hic enim Plinius est totus academicus. Nam ex professo quis'que habet Platonem, Tullium'que, solem mundi mentem & temperationem asseruisse, imo ipsi Platonici solem mundi animam constituisse videntur, quę sphęram solis totam implens per globum illum quasi igneum: tā quàm cor effundat radios veluti spiritus inde per omnia quibus vitā, sensum, motum, vniuerso distribuat. Pli. mauult solem planius mentem, quàm animam vocari, quòd & ab Macrobio luculenter animaduersum est, libro primo Saturnaliorum, inquiens. Phisici, ait, solem mundi mentem esse dixerunt. Mente proculdubio omnia regi est in aperto, & vti mens fertur cogitationis consilijque subtilitas quędam rationi certè consentanea. ita sol consilio, & rata lege cœlesti regio & moderatur, & velut animus est vitę & voluntatis basis, ita sol dat vitam: hoc est esse, lucere, cæteris stellis. Plus autem est mens, quàm, animus, hinc maluit mentem quàm animum solem vocare. Aduertendum duplicem mentem platonicis dici, alteram inferiorem, quàm rationem vocāt, diuiniorem alteram, superioremq́ue quàm intellectum vocitant, illa humana temperat & moderatur, hæc verò diui, na suspicit, & contemplatur. Aristo. primo moralium, mentem, inquit, esse in a, nima, sicut est in oculo visus: hic attentiore ingenio perpendendum: Plinium, animum soli attribuisse, cum id academicorum schola comprobet. Addam hic, Tullium i academicis quęstionibus, sentientem naturam, qua contineantur om, nia, nunc mundi animum, nunc mentem scripsisse, & vt plus lucis inferamus le, ctioni Plinianę, censuerim in digitos mittendū. Pli. animatum abstruxisse so, lem: cum & sydera ipsa etiam animata à philosophia dignis dicantur. Quòd &, expressisse videtur ipse Homerus Mātuanus hoc carmine. Cœlum (ait) & Ter, ras, & Maria, & sydera, Spiritus intus alit. Et alibi, mens agitat molem, & vt ex, pressius ex anima monstraret constare, subnexuit, inde hominum pecudum, q́ue genus, ex enim sanctarijs platonicis colligitur, mundum esse animatū mū, dique globos, & stellas non sensus esse exortes, quare Pli. solem omnia audien, tem, ac respicientē, dixit. Astruūt autē platonici cœlestibus inesse visum, specie tamen à nostro esse diuersum, quòd Plotinus memoriæ mandauit. Addunt item Origenem cœlestia animata corpora putasse, quòd libro Periarchon comprobat quòd videlicet, à deo mandata videantur accipere, propterea scriptum sit. Mandatum ego stellis iniunxi omnibus. Adde item ex sacrarijs platonicis. Mundum, cum sit animatus, sentire, ac per amplissimam sphęram pręcipuè, veluti per oculum intus omnia contueri. Nam si nos per oculum nostrum, quoniam sit animatus, & diaphanus, & lucidus, multa perspicimꝰ, & radio etiam nō in sublimè surrecto, cœlestia apprehendimus, cur non (inquiunt Platonici,) mundi cœlestis oculus viuus, perspicuus, lucidus, radios'que suos in omnia propagans, itidem sensibi-

Solanimus mūdi.

Mens duplex.

Animata cœlestia ab origene dicti.

lium concipiat

lium concipiat modum? auditu item prędita aiũt cœlestia. sed nostro dissimili inter omnia quæ circumflexu cœli inclusa continentur, viget communio quædam, & veluti nexus cuius, quin'que videntur causę. Prima est vna omnium materia, inde qualitatum concordia: mox spiritus vbique vnus. Nam sicuti cœlũ vnus est spiritus, in excelsis pariter intra cœlum vnus itidem spiritus vel cœlestis omnino vel cœlo simillimus omnibus est infusus, consimilis nostro. Quartum habet locum natura genitalis vna, fouens omnia, per spiritum mutuo copulata. Quintũ postremò mundi anima omnibus connexa, verum vt paucula verborum serie ab soluam, cœlestia minime animata astruamus, fulti argumento ac doctrina sectæ christicę, qua asseritur, cœlestia non esse animata. Nam si cœlum animatum sit, cuius materiam Dionysius Areopagita primam vocat, hoc est, optimam, purissimam'que. tunc dubio procul principia motuũ animę in eo concedenda sunt. Cum verò cœlum habere animam dicimus, & terrestre animal item habere animam, sumetur ęquiuoce anima. Nam quæ dicitur in cœlo anima, substantia intelligitur separata, quæ non sit alicuius actus corporis, nec actum habeat in corpus aliquem, nisi localis mòtus, quem infundit. Proinde ab accuratissimis doctrinę proditum memorię scimus, cœlum nullatenus habere animam. Quando substantia separata rationem animę nullam habeat, sed nec de his verbosius, nunc reliqua non minus nubili habentia, demus exculcato interpretamento.

Cœlestia non animata.

Habere animã dupliciter intelligitur.

AC NVMEN, inquit PLINIVS, CREDERE DECET OPERA EIVS EXISTIMANTES, &c. Nam & veteribus constat memorijs, gentes pleras'que, solem venerari solitas, illum esse deum existimantes. Arrianus author non aspernandę doctrinę indos venerari solem solitos scriptum reliquit, item deum alij putarunt solem, quòd tanta dignitate operum, mirabilitate, effectuum'que varietate prẹditus at'que pulchritudine esset, alij dignitate animę, quasi deum vocitarunt, quòd videlicet sit animatus. Hic certè tantula dignitate nitet, vt excogitatum sit solertissimè in sole ipso imaginem diuinę fuisse maiestatis, at'que trinitatis miram, inibi que tria quędam videri distincta pariter at'que vnita. Primum quidem aduertitur ipsa naturalis fœcunditas sensibus prorsum nostris occulta. Deinde lux eiusdem manifesta ex ipsa manans fœcunditate. Ipsiq; ue equalis semper. Postremo ab vtro'que vis propagata calefactoria, par vtris'que. Astruunt item plerique philosophorum, non congruẽtius maiestatem diuinam imaginariè posse cogitari, quàm, per solis splendidissimum lumen. Plato in repub. visibilem dei filium solem asseruisse videtur. quem intelligimus imaginem filij dei inuisibilis. His igitur authorum assertionibus coaceruatis, constat Plinium concinnè dixisse.

Sol imago dei dictus & creditus.

AC NVMEN CREDERE DECET OPERA EIVS EXISTIMANTES, &c. Vocat item Plinius solem naturę regimen, quia certè beneficus & nobis quàm familiarissimus suo vigore spiritali inferiora regit, & moderatur, his'que contribuit esse, viuere, vegetare, terris etiam munifico calore spiritu vegetabili dat vim productricem. Subdit deinde Plinius.

HIC VICES TEMPORVM ANNVMQVE RENASCENTEM EX VSV, &c. Omnia profectò quæ statuta ratione, per cœlum fieri videmus, diem & noctem migrantes inter vtrum'que breuitatis vices, & certis temporibus ęquam vtrius'que mensuram. Deinde veris clementem temperiem, torridum cancri, ac leonis æstum, molitiem autumnalis aurę, vim frigoris inter vtrunque temperiem, omnia hæc solis cursus ac ratio dispensat, annũ quę quasi renascẽtem efficit, post vbi peragrauit signa zodiaci. vbi enim ad capricorni signum peruenit, in quo quasi senex annus videtur ascendendo cętera signa,

Arietem

Arietem, Taurum, Cancrum, & id genus, innouare dicitur quodam modo sese, ac exuuias interpollare, nubilum'que, quòd ingenerat ei Capricornus, scansili cursu ad Arietem, vel Cancrum, ascendens elicit ac fuscedinem euerrit, detegit'que, reliqua vt ad prętextum nostra decurrat oratio, sol sydera occultat, quia maius est illi lumen, quàm sit cæteris, quare lumen maius dici meruit, cuius ita Plato in Timeo meminit, cũ de octo sphęris loquitur. Vt autem, ait, per ipsos octo circuitus celeritatis, & tarditatis, certa sit mẽsura, & noscatur, Deus in ambitu supra terram secundum lumen accendit, quòd nunc solem vocamus, generat item, sol lumẽ cæteris, vt inquit. Pli. syderibus, quæ tanquàm lucis datori obsequuntur, ac parẽt, quãuis non defuerint, qui dicant non omnia sydera à sole mutuare lumen, sed aliubi paulò vberius. Adijciam quòd ex sacrario Plutarchi authoris eminentissimi, & rerum multarum peritissimi, hausimus, eo libro secũdo, quem de philosophorum placitis scriptum reliquit, qui Anaximandrum, ait, solem esse orbẽ octo & triginta partibus terra maiorem, absidem curriculi rotę similẽ habentem: cauam ignis plenam, Xenophanem verò: ex igniculis solem, esse cognominatum, ex humectis vaporibus collectis, aut nubem vstulantem, Metrodorum globum ferri ignitum: Hæc de sole sufficiãt, nunc me operepręcium facturum arbitror, si ad reliqua stilum deflexero.

CAPITVLVM SEPTIMVM.

QVAPROPTER EFFIGIEM DEI, FORMAMQVE, &c. Symbolice antelatis solem animatum esse, ac audire intueri que, non minus adfabre quàm scitẽ Pli. promulgauit: Astipulans, puto, dogmatibus Platonicis etiamnum Orphęi, qui solem oculum ęternum omnia intuentem, esse scriptum reliquit. Et quia sententię Orphęi meminimus, non obfuerit eius verba adiecisse, quæ sunt.

Sol oculus ęternus.

κλῦθι μάκαρ, πανδερκὲς ἔχων αἰώνιον ὄμμα,
τιτὰν χρυσαυγής, ὑπερίων, οὐράνιον φῶς
ὄμμα δίκας ιοσύνης. ζωῆς φῶς ὦ ἐλάσιππε
μάστιγι λιγυρῇ τετράωρον ἅρμα διώκων.

Quæ si quis latinitate donarit, nihil aliud significabunt, quàm, Audi beate, ęternum habens omnia respicientem oculum, Titan, aureo fulgore nitens Hypericon cœleste numẽ, iustitię oculus, vitę lux, o equorũ agitator, flagello sonoro, quatuor horarum agens currum. Nec hoc legentibus quid admirationis inferre debet, potissimum cum cœlestes sphęras habere animas, non Platonici solum, sed etiam peripatetici, docuerint. nam Aristo. secundo animę Theophrastus etiam vndecimo diuinorum, item Auicenna, Aurelius, Augustinus, in Enchiridio, & Thomas aduersus gentes, libro secundo, eadem confirmant Orphei theologia ita sphęrarum animas partitur, vt cuilibet geminam contribuat vim: vnam in cognoscendo positam, alteram in corpore sphęrę viuificando at'que regendo: theologię tamen nostrę periti, his iure refragantur, vt liquet sententia Damasceni, atque Nicolai theologi. In primum caput geneseos. His veluti loco auctarij enũciatis, velut postliminio reuersi redeamus ad institutum, quando enim Plinius ait.

Animarũ partitio, de sphęris.

QVAPROPTER EFFIGIEM DEI, &c. Inuisisse videtur formam dei non aliunde quęrendã perscrutandamq́ue, nisi ex figura solis omnium moderatoris, & pulcherrimi. Hanc etenim Pli. assertionem auersantur, ac abiectui habent plęri que, non lancè examinatiore dictum perpendentes, nec Pla-

tonis doctrinam vberrimam, eiusque delitescentem sententiam, qui quando περὶ ἀγαθοῦ, dissereret, hoc est, de bono ipso, dicere quid Deus esset non ausus est, quoniã humanę potestatis mensum tantę claritatis excedat splendida vis, illud modo lętius est assecut⁹, vt quòd inter obiecta sensuum pręcipuè nitidum, pręclarum, immensum animaduertisset illi simillimum astrueret. Hunc verò solem voluit, per cuius similitudinem humanę imbecillitati gradum prępstari ad non incomprehensibilia quadatenus est opinatus, vnde deum simillimum soli (vt ex lectione Macrobij, authoris celeberrimi hausimus) dictitauit. Hoc est, cur Plinius dixit.

Sol de⁹ cur creditur.

SI MODO EST ALIVS, &c. Haud mirari subit Pli. hæc de deo prôpsisse in literas quando innumeri philosophi, diuersimodè de Deo sentierint. Nam Thales ille Milesius, qui omniũ primus naturalia exactius perscrutari, ausus est, aquam deum esse dixit, quòd ex aqua nata sint omnia, Pythagoras animam, per vniuersas mũdi partes, omnem'que naturam cõmeantem at'que diffusam, vnde quę nascuntur animalia vitam capiant. Anaxagoras infinitam mentem, quæ per seipsam moueatur. Cleantes & Anaximenes ęthera summum deum esse memorię mandarunt, quòd, & videtur Vergilius hoc versu dixisse.

De deo

, Tum pater omnipotens fœcundis imbribus ęther
, Coniugis in gremium lęte descendit, & omnes
, Magnus alit magno permistus corpore fœtus.

Deum Plato, haùd esse difficile inuenisse, intellexisse autem, impossibile, prodidit ita finiens, viuens, immortale, per seipsum ad beatitudinem sufficiens, essentiam sempiternam, ipsius boni causam. Addit ex eiusdem fonte Platonis Apuleius, incorporeum, apeŕimetron, beatum, beatificum, omnium patrem optimũ, nulla indigentem, cuncta conferentē. Aurelius autem ille Augustinus, summè inter theologos venerandus, quid Deus sit, ita finit, illum, inquit, deum colimus, qui naturis à se creatis & substinendi & mouendi initia finesque constituit, qui rerum causas habere, nouit at'que disponit, qui rationalem animam, quæ dicitur animus, quibus voluit viuentibus indidit, hęc ille. Porphirius verò hoc modo. Cũ deus, inquit, lux sit, & ignem ęthereum habitet, nullo'que sensu capi possit, lucida quidem materia aut chrystallo, pariove lapide ad comprehendendum lumen ignis exhortatur, auro autem purior illa'que immaculata, natura intelligitur, subnectit Pli.

INNVMEROS QVIDEM CREDERE, &c. Numerosa quidem deorum series, confusaneus'que sermo ab Arabibus defluxisse, ab alijs verò ęgyptijs demanasse, proditur, & ita pro cuiusque libidine aut commodo eatenus extimuit, at'que propagata est. Adeò enim antiquitus vnus quisq; deum aliquem, si ita permittamur dicere, vt nõ prouincijs solum, verùmetiam vt suus vnicuiq́ue ciuitati deus esset, attribuit, proditum esse animaduertimus, omnibus ferè de dijs esse insitam opinionem. Nec esse gentem vllam adeò extra leges, mores'que proiectam, quæ deos aliquos opinione nõ concipiat, notionem hanc nobis impressit natura, & sine doctrina inest anticipatio quædam diuinitatis. Hæc verò est, quam Epicurus πρόληψιν, prolepsim, dicit, hoc est, ante cœptam animo rei, quandam formationem, ob id nõ ineruditer Iamblichus ait, ante omnē, inquit) rationis vsum, inest naturaliter deorũ notio, & alibi esse animę, inquit, est quodam intelligere. scilicet deum, vnde dependet. Porrò nostrum esse dicit deũ cognoscere. Cur autem tanta ambagiosa deorum series emerserit, est, quoniam quisq́ue eum deum coleret, quo, & indigere videretur. Hinc febricitans, febrem deam colebat, parturiens lucinam, militantes, bellonam, agricolę segetiam, quorũ enim deorum nomina non inueniebant, deorum rerum nominibus appellabant, veluti bellonam, à bello, à segete segetiam, à Pomis, Pomonam, ab aere Aesculanum deũ

Prolepsis.

à bubus, Bubonem: & ita succreuit insupputabile deorum nomen. Hinc Chrysippus, quem vaferrinum stoicorum summorum interpretem schola Epicuriorum clamat, magnam congregat deorum turbam ignotorum: deos tātum duos Democritus omnino prędicat, pœnam, & beneficium. Reges enim maximos, ac potentissimos virtutis admiratione, aut artium repertarum pręstantia, in deos relatos veteribus doctrinis compertum est. Quare Tullius non dubitauit dicere deos, qui colerentur publicè homines fuisse. Et comprobat hoc Pli. his pendentibus deorū nomina ab hominib' corriuari. Subnectit iterū Pli. INFERIS QVOQVE IN GENERA DESCRIPTIS, &c. hoc est de Plutone, Minoe, Rhadamātho, Eacodictū. Deinde ait FEBRIS FANVM, &c quòd compactum erat ad febrium expulsionem. Vnde sibi nomen deæ asciuit. Item & templum Orbonee, quàm alij volūt deam orbitatis, ac orphanitatis Romæ ædificatum fuit, quòd & ad ædem larium positum erat. Sunt autem, qui hic non orbonæ, sed bonæ deę, legendum censeant. Arridet nobis lectio vbi BONAE DEAE AD AEDEM LARIVM. &c. legitur, bonę aūt deę, abūdè Macrobius primo saturnaliorū meminit, paucos verò orbonę deę meminisse aduerto. Aedes item laribus dicata Romæ fuit, hoc est, dijs familiaribus templum: qui ad vrbis commoda, inter compita credebantur, ob id carmen Ouidij extat Lucifero subeunte lares delubra tulerunt. Addit item Pli. Et MALAE FORTVNAE EXQVILIIS, &c. fanū subintelligas fuit malæ fortunæ dicatum, In exquilijs hoc est, monte ab excubijs regis dicto. Vel exquilias alij dictas autumant, quoniam à Tullo rege fuerint excultę. Quòd enitet carmine. Ouidij.

Febris templū

Orbona

Bona dea.

, Adde quòd excubias, vbi rex Romanus egebat,
, Qui nunc exquilias, nomine colles habet.

Hinc dictus mons exquilinus, quē varro togatorum princeps, Septiseptem vocauit, apud ædem Iunonis luciniæ, vbi ędituus habitare solebat. Subnexuit iterum Pli. IVNONES GENIOSQVE ADAPTANDO SIBI, &c. Iunones scitè dixit. Nam plures, fuisse Cicero, libro naturæ deorum scriptum reliquit. Genios dixit, hoc est, deos tutelares. Genius eīn, vt annotatum est, Censorini monumentis, est deus, cuius in tutela, vt quisque est natus viuit, siue, quòd generemur curet: siue quòd vna gignitur nobiscū, vel quòd nos genitos accipiat. Euclides enim Socraticus duplicem omnibus genium dixit, nobis appositum. Genius, inquit, Censorinus, ita nobis assiduè obseruator appositus est, vt non puncto quidem temporis longius abscedat, sed ab vtero matris acceptos, ad extremum vitæ diem commitetur. Vnde est emersum, vt quisque duos deos, quos alij Genios appellare malūt, Platonici verò dęmones nobis esse: alterū bonum, alterum malum, hoc est: vt Theologi nostri volūt, bonum, & malum angelum, Platonis sententia est, animis in vitalem hanc prodeūtibus lucem, contribui dęmonem: qui sit actionum omnium inspector, & cogitationum quoque diligens explorator, quique corporeo exolutis nexu assistat semper, raptetque iudicem protinus: singula testimonio approbans suo, vel diluens, quòd in Phædone cō firmat Socrates, & repetit Proclus, Platonici certè putant ab eo genio nos mire iuuari, tum somnijs, tum signis, mala auertendo, bona auctius sospitando, posse nāque humilia iacentia que surrigere, obscura illustrare, quę etiam à Menandro sunt animaduersa, vbi ait, δαίμων ἀνδρὶ συμπαρὶ σταμπαρίσαται εὐθὺς βάτα ἰθὺς γινομένῳ. Adest, inquit, statim nascenti vnicuique dęmon, GENTES verò, ait Plini. QVAEDAM ANIMALIA &c. quia constat ægyptias gentes quondam bouem, quam Apim vocabant, colere solitas, cuius ita Lucanus meminit.

Genius

Bos pro deo.

Et sacer

Et facer in cineres magni mactabitur apis. Subdit Pli. ❧ ALIQVA OB-
SCOENA DEORVM, LOCO HABITA, &c. Intellige
priapum, vel Ithyphallum, hoc est, membrum virile ligneum erectum, quãuis
Ithyphallos dicãt etiam bacchi curatores, verùm vt hoc compertius eluſceſcat, at
tendenda paucula non abiuncta ab propoſito ſunt. Dionyſia hic perpendenda ſunt
, quæ (vt ait plutharcus in moralibus,) veteri ritu cum multa prorſum, & feſtiua
, hilaritate agebantur. Erat qui vini amphoram, & vitẽ ferret, adderat & qui hir-
cũ traheret, alius ciſtam in qua caricę forent geſtabat, omnis autẽ phallũ, ſiue vere
trũ ficulnũ, hoc enim ſimulachrum Priapi à plęriſque gentiũ colebatur, necnon
& ab Aegyptijs ci b tales ſtatuę excogitatę ſunt, quas per pagos circumferre femi
nę ſolebant, habentes formam veretri, quod propemodum erat inſtar reliqui cor-
poris Mercurij, etiam ſtatua ab eodẽ veretro porrecto colebatur, hęc igitur obſcœ
na vice numinis colebãtur, ad quę videtur alluſiſſe Pli. hoc loco, qui, & paulò mox
ſubtexuit. ❧ PER FOETIDOS Cibos, & alia ſimilia iurãtes, &c. Hęc
vtique legentibus plęrunque multũ nauſeę ingerunt, ac lectorẽ apprimè etiã mu
ſarũ ſacris initiatũ demorantur, quæ vt exploratiora ſint Aegyptiorũ attẽdendũ
eſt iuſiurandũ, qui per cibos olidos fętorẽque oſitãtibus ingenerantes iurabant, hoc
eſt, per capas, & allia quòd & lib. XIX. cõprobat dicẽs. Iureiurãdo (inquit) allia,
& cępas habet Aegyptus, graphicè fętidos pronũciauit. Nã & allia, & cepę animã
inficiunt, ac Graueolentiam pariunt. Subnectit iterũ Pli. ❧ MATRIMO
NIA, Quidem inter deos credi tantoque ęuo neminem naſci, & alios eſſe gran
dęuos, &c. Hic alluſit ad matrimoniũ Vulcani, & Maię. Cũ grandeuos ait, Satur
nũ intellige, cum iuuenes atque pueros Cupidinẽ, & Appolinẽ, quibus ęternã at-
tribuit iuuentutẽ antiquitas, hinc Carmẽ extat hoc, ſolis ęterna eſt Phœbo Baccho
que iuuẽtus. Subdit deinde. ❧ ATRI COLORIS, &c. Qui dij fuerint
atri coloris, non omnibus etiã peritioribus cõuulgatũ eſt, cõperi ipſe attẽtius ſcho
lia teſtatiſſimorũ authorũ voluẽdo Martẽ albi, ſubnigri, oſirim Tiphona, flaui co
loris fuiſſe, quæ a fontibus vberioribus Plutarchi hauſimus, ait item Pli.

Dij iu-uenes.

Dij atri coloris.

❧ ALIGEROS, &c. Puta Mercu. & cupidinẽ. ❧ CLAVDOS, &c.
Vulcanum ſubintelligas. ❧ CVR GENITOS, ET, Alterius die-
bus viuẽtes & moriẽtes, &c. Pollicẽ & Caſtora fratres, puta, ſubdit paulò inferius.
❧ FVRTORVM ET Scelerũ nomina, &c. Alluſit hic ad nomen fur-
torũ deę, quã vocitabãt Lauernã, hic lauerniones fures, qui ſub tutela Lauernę deę
erãt. Deus eſt morta. &c. quia, vt in parœmia fertur hõ homini deus. Nõ enĩ ad ſę
uiẽdũ in hominẽ homo nat⁹ eſt, ſed vt homini ſubueniat. ❧ NOVENCLA
TVRAE, &c. Nũcupationis, ac cõuocationis, et dygitis deos geſtãt, &c. Hic
videtur alluſiſſe ad veſtutũ morẽ geſtandi anulos, excerpſimus enim à prõptua-
rijs clariſſimorũ authorũ, moris fuiſſe Romani, imaginẽ cynocephalli, & harpo-
cratis ſcalptam anulis geſtaſſe, ad quod videtur alluſiſſe, aliud tamen paulò remo-
tius Plinium intellexiſſe purant, quoniam paulò ſuperius dixerit, exterius famu-
lantur ſacris. Sacrũ enim vltra familiarẽ ſignificatũ, magicũ quoddam eſt: quod
, pręcipuè ad compeſcendas linguas detrahentium fiebat. Hinc carmen Ouidij.
, Ecce anus medijs reſidẽs annoſa puellis, Sacra facit tacitè, nec tamẽ ipſa tacet.
, Nihil agebant Romani quòd nõ fuiſſet primo deorũ aliquorũ cęrimonijs ſacris
ve conſultum, vt ait Aug. lib. ciuitatis diuinę ſeptimo, cõijcere licet Pli. inceſſiſ-
ſe magicã excolentes artẽ, & anulos magica arte afformatos vim quandam mirã
habentes, liquet dubiò procul priſcos ſumme anulos laudaſſe. Nam Philoſtraſtus,
& Damis narrant Hiarchã Iydorũ ſapientiũ principẽ ſeptẽ anulos cõfeciſſe, ſeptẽ
ſtellarũ noib⁹ appellatos, eoſque Appolonio dediſſe, qui mira eſſent virtute pleni.

Duo ge-niti.

Lauer-na dea.

Sacrũ.

Nam & in Cacodæmonas anulos fuisse conformatos argumẽto est nobis Iosephus Gigi item anulus fuisse traditur, cuius virtus erat, vt à nullo videretur, ille autem omnia videbat. Idem rursus videbatur, cũ inuertisset anulum, ita'que hac im portunitate anuli vsus, reginę intulit stuprũ. Mathematicę itẽ artis peritissimi produnt anulos fieri posse mirandę virtutis fabricandos'que hora, & tempore electis posse haurire non parũ virtutis à cœlestibus, vt scriptũ reliquit Marsilius ficinus. Thomas tertio contra gentiles lib. herbas, lapides'que, cœlitus mirabiles quasdã vltra elementarẽ naturã nancisci vires non diffitetur. Omitto quosdã vanitate insigni prędites, dęmonas anulis vel caracteribus carminũ ac nescio quarũ cærimoniarũ vi, includi posse asseuerantes, verùm ex his prolixius alibi. Redeamus nunc ad Pli. contextum, ait. INVENIT TAMEN INTER HAS VTRAS'QVE SENTENTIAS MEDIVM SIBI, Mortalitas numen, &c. Vario argumento innumeram deorum seriem antiquitatẽ confiasse probatum est, sed numen aliud mortalitas, preter deorũ pręfatorũ nomina sibi adaptauit. numen inquã, famosissimi nominis, & vsquequa'que promulgatũ & indies cõuocatũ. Fortunã dico, cuius nomen adeò percrebuit, ex tumuit'que, vt nil crebrius nominetur. Tam multiiugis nominibus obuallata septa'que, vt ab alijs Nemesis, alijs Nortia, Græcis tichis nominetur. Hæc Romæ cognomento colebatur primigenia. Viscata pusilla, Fortis masculã, conuertens, virgo barbata, authore Plutarcho. Hæc certe adeò se mentibus hominũ ingessit, vt Theophrastus etiam vitã fortuna, non sapientia regi, scriptũ reliquerit, huius affatim Lactan. tertio diuinarũ institutionũ meminit. Nempe, vt ait Ouidius dat, & quodcun'que libet fortuna rapit'que, hæc tantę potestatis creditur, vt hincinde sibi cœlestem sedẽ asciuerit, Vt liquet sententia Iulij Firmici, tertio Matheseos, & carmine Iuuenalis hoc. Te facimus fortuna deã, cęloq; locamus, & quod cõfirmatur versu Mãnilij. Ita non minus scitè quàm concinnè canentis

Fortuna.

, Fortunę prima sors data est, illa per artem
, Censetur titulo quia proxima continet in se
, Fundamenta domus'que domini'que hęrentia cuncta
, Qui modus in seruis qui sit consensus in armis.

Subdit item Pli. Et cum conuitijs colitur, quia si male res succedere videantur, eã conuitio detestamur. Et subnectit Pli. hinc omnia feruntur accepta, quoniã vulgus quæ fiunt, fortuna fieri arbitratur. Platonici enim scribunt, deũ, at'que fortunã, , & artẽ cum deo humana omnia gubernare, id ita interpretãtur. Deus in omnib9 , per omnia mouet omnia, mouet mundi sphęras, quarũ concursus fatũ alicubi, sit quarto autẽ legũ apud Platonẽ fortuna nominatur. Hinc casus varij circa externa corpora contingunt. mouet itẽ animas lumẽ inspirãdo mentibus, vnde ars nõ speculandi solũ accẽditur, sed agẽdi. Ab arte tandẽ dispositio externorũ, & corporis proficiscitur, quãobrẽ à Deo cuncta depẽdent. Animaduertẽdũ tamẽ illud quãdo cun'que illa cœlestiũ causarũ ratio, ita digeritur, vt artẽ exculcatã exuperet, dici à Platonicis fatũ. Vbi verò sic, vt vincere inertẽ desidiosum'q; eualeat, rursũ à solerti strenuo'q; vici, fortuna. Vtrobiq; verò diuinã statuũt prouidẽtiã, quę ad finẽ sibi soli agat votũ, quę'que vniuersã modis cõtẽperet occultioribus, haud quaquã & iure quidẽ christica religio fortunã admittit: quare Aug. i li. retractationũ pœnitet laudes cuiusdã viri nobilis ex fortunę parte sumpsisse, vt fortunę tribuẽs, q̃ dei prouidẽtię sunt. Nec Dauid certè in tot ęrũnis quæritur ab ea oppressus, nisi diuino iudicio, ex quo palàm est christianos fortunam non admittere, sed veterum sapientissimi nomen numinis tribuunt. Salust. ad Cæsarem scribens, ait, (vt ait, Actius in carminibus), faber quis'que fortunę suę est, & in Iugur. ignauos at'que

Fatum.

socordes

socordes dixit, cum virtutis ac diligẽtię desint falso fortunam incusare, ad eamque infęlicitatem referri. Et quia in hunc fortunę campum deuenimus, non fuerit insamoenum dixisse, vti fuerit culta à plerisque Romanorum, & aliorum, amentia non vacantium. ponebatur enim eius signum in cubiculo Imperatorum: die verò supremo in successoris conclaue transferebatur, vt est author Spartianus. Romae
, quoque plurima eius templa diuersis cognominibus appellata accepimus. Serui
, us Tullius primus ędem ei dicauit, adepto deinde regno fortis fortunę primogenię, & masculę templa constituit: deinde cum de veientibus Carmilius triumphasset ex manubijs fortis fortunę ędem quam Ser. Tullius venerat faciũdã locauit, vt ait Liuius muliebris fortunę fanum via Latina quarto ab vrbe Milliario, quo loco. Coriolanus matris precibus persuasus, ab obsidione vrbis discessit, viscutę etiã tẽplum fortunę quòd illecebris ac quasi visco mortales capiat ac deuinciat, fortuna, ęquestris quę iuxta theatrũ, Fortuna virilis iuxta lacum Nemorensem, vbi virgines templi sacerdoti sese nudas ostendebãt. Vt si quid vitij esset in corpore viros perpetuo futuros possent celare. Pli. Iterum ait. ASTRO'QVE SVO EVENTVS ASSIGNAT ET NASCENDI LEGIBVS: QVICQVID, &c. Siue boni, siue mali accidat astro & natalitijs, syderibus assignamus, tanta vanitate decepti. Maxima enim vulgi portio, quae eueniunt, sydereo fluxu accidere autumat, hocque modo vitam nostram regi, *in* quam it pedibus sententiam Mannilius versu hoc.

, Cum tantas strueret moles, per męnia mundi
, Et circunfusis orbem concluderet astris,
, Vndiquo pendentem in medium, diuersa membra
, Ordinibus certis sociaret corpus in vnum
, Fata quoque & vitas suspendit ab astris
, His regimen natura dedit, propriasque sacrauit
, Vnicuique vices, sanxitque per omnia summa.

Duę animę

Iamblichus certè ille Platonicę sectę clarissimus assertor, duas in homine animas esse memorię mandauit, quarum vna creatoris sui virtutem representat, vi quadam intelligibili, quam intelligibilem vocat, alterã à diuina cœli reuolutione cor
, poribus impertientem eam accommodatam asserens ad membrorũ vsum, quã sensitiuam nuncupat, fatoque subiectam. Socrates, quem delphico oraculo hominem sapientissimum iudicatum ferunt. Illud quicquid esset, non natalicijs syderibus, sed assistenti numini acceptum retulit, Plato cœlestes quosdam circuitus esse
, fertilitatis ac sterilitatis, cum corporum, tum animarum prodit causas Porphy
, rius animam mundi alibi alias vires imprimere ac peculiaria quędam velut hospicia nobis parare putat, putat quidem Plato, vt à postremo ordiamur. Cœli diuersa à diuersis tum stellis tum dijs, hoc est angelis, regi, sed identidem terras diuersis subesse dęmonibus vel angelis inferioribus, spiritus verò superiores nostris influere spiritibus, eo maxime argumento probari videtur, quòd corporum superiorum potestate nostra subinde euidenter agitetur, quòd si spiritus illi in nostros agunt, agunt insuper in corpora, ea subijci astris Mathematicorũ schola cõfirmat
, quibus sanè aduersatur christica veritas, vti abunde videre est apud Picum Mi
, randulam, virum certè politioribus musis prędítum, & doctrina clarissimum, li
, bro quem contra astrologos posteris legendum reliquit. Subdit Pli.

ECCE FVLGVRVM MONITVS ORACVLORVM PRAESTITA, &c. Vbi affatim illam deorum miscellaneam seriem, & quidem confusaneam abigendamque à nobis, necnon & fortunę vires despicãdas monstrauit, instantius hic praestigias quorundam detestatur, in hasque superstitio

nes inuehitur, fulgurum enim monitus obseruabant. Nam & emersit, vt obseruare de cœlo augures dicebantur, cum vitium obtigisset statim obnunciabant, & co, mitia dirimebant, vt docet Cicero de prouincijs consularibus. Obseruabāt item, genera fulgurum quæ tria esse dicebant. Postularia, pestifera, peremptalia, voto rum aut sacrificiorum spretam religionem desiderabant. Pestifera mortē, vel exilium denunciabant. Peremptalia, superiorum fulgurum ac portentorum significationem perimentia, vel quibus sacrificia intermissa aut non rite facta repetantur.

Fulgurum genera.

ARVSPICVM PRAEDICTA ORACVLORVM PRAESCITA, &c. Hæc concinniter prompsit in literas, quia vrbs Romana tantis præstigijs fuit adobruta, vt nullus magistratus inauspicato crearetur, sacrificantes enim olim extra aspiciebant extispices, & sacrificanti futura prędicabant, quos amarulētius quàm possim interfari Augustinus libro septimo Ciuitatis dei, taxat, quæ omnia hæc ab externis gentibus ad Romanos deuenerunt, hoc est, abs Hetruscis Aegiptijs, Dardanisque. Nam Tages primus aurusp icij disciplinam. Hetruscis dedisse dicitur, sed redeamus ad reliquum. Atque ait Pli.

PARVA DICTV IN AVGVRIIS STERNVTAMENTA ET OFFENSIONES PEDVM, &c. In augurijs herclè nec sternuere fas erat. nam ominosum prorsum & inauspicatum videbatur. Auguris enim sternutamenta in malam partem accipiendam putabant, ad quod allusisse videtur Catullus, hoc versu. Dextra sternuit approbatione. Et Propertius: Num tibi nascenti primis mea vita diebus. Aridus argutum sternuit omē amor. Putabant enim prisci sternutamēta post meridiem auspicatiora. Adnotandum quoque hic Alberti Magni dictum, augurum scientia contineri, sternutamentum esse veritatis signum, & liberationis prognosticum ab insidiarū discriminibus. Subdit Pli. ET OFFENSIONES PEDVM DIVVS AVGVSTVS, &c. Hoc liquidius cōprobatur assertione Suetonij, Tranquilli, ita prodentis. Auspicia, & omnia quidem pro certissimis obseruabat, si mane sibi calceus perperam induceretur, vt hic sinister pro dextro, vt dirū si terra mari ve ingrediente, si longinquā profectionem, forte rorasset, vt lętum, hæc ille. PRODIDIT, &c. Calceum, induit vel proiecit aut insinuauit, Præpostere, inuerse. Cætera nihil fuscedinis habent, quā non facilè lector mediocriter in humanioribus disciplinis exercitatus discutiat, igitur me operępreciū factturū reor, si apposuero his nostra scholia, quo Pli. verba exploratiora ac excussatiora legentibus fieri videantur. Qui de deorū nominibus alijs volet adeat Tullium de Natura deorū. & Augusti. lib. ciuita. diuinę septimo, vbi, Mēnā fuisse deā Romę, ait, quę menstruorum dea diceretur, & turpes deorum hic turbas enarrat.

Auguria.

Sternutamenta.

Prodidit.

CAPVT OCTAVVM.

HINC REDEAMVS AD RELIQVA, Naturę sydera. Quoniam paululum à scopo deuiarat, vt liquet mentione ab eo facta dei. Nunc irem meminerat pręstigiarum quarundam, nūc cęrimoniarum ac superstitionum, Nunc verò ad institutum remeat errantium, sydesrum naturam solerter explicans. Putabat enim antiquitas sydera paulùm lucis habentia esse tanquam vulgus ignobile, rutilantiora verò maioris esse, & authoritatis & potētię quæ Mannilius expressisse videtur his versibus,

, Stellarum vulgus fugiunt sine nomine signa

Sunt

, Sunt stellę procerum similes sunt proxima primis
, Suntque gradus atque omnia iuncta priori.
Adijciam hic Epicurij deliramentum, qui autumabat astra cum oriuntur accendi, cum verò occidua essent, extingui. perinde ac si quis diceret, cum homines conspiciuntur, nasci, cum non videntur, mori. Et vice auctarij addam plerosque hominũ putasse sydera cadere quando scintillare conspicimus, in sententiam hanc pedibus iuisse videtur Virgilius his.
, Sępe etiam stellas vento impellente videbis
, Pręcipites cœlo labi noctisque per vmbras
, Flammarum longos à tergo albescere tractus.
Et Mãnilius stellarum scintillantium, hoc modo etiam meminit.
, Præcipites stellæ passimque volare videntur
, Cum vaga per liquidum scintillant lumina mundum
, Et tenues longis iaculantur crinibus ignes
, Exiliuntque procul, tenues imitata sagittas.
Haud quaquàm credere enim fas est sydera cadere, vt schola peripatetica docet, quia corpus cœleste, non graue est, nec corruptioni obiectum. stellę enim sunt luminis aggregationes, vt ait, Aristo. secũdo cœli, item & substantię sunt simplicis, vt prodit Ptholemęus astrorum peritus. Et subnectit Pli.

Sydera cadẽtia.

ILLA NIMIO ALIMENTO TRACTI HVMORIS, &c. Igneam vim habundantia reddunt, causam subnexuit, cur cadere putet vulgus sydera. Physici enim ignem ęthereum humore nutriri quidam arbitrãtur, ideò sub zona perusta, quam via solis zodiacus occupauit, oceanum à natura locatum, vt omnis latitudo, qua sol cum quinque vagis, & luna vltro citroque discurrunt habeat subiecti humoris alimoniã, cũ ergo calor (aiũt) nutriatur humore, hęc vicissitudo contingit, vt modo calor, mõ humor, exuberet. Euenit enim, vt ignis vsq; ad maximum enutriẽs augmẽtum, haustũ vincat humorem, & sic aeris mutata temperies licentiam pręstat incendio. Ob igitur nimium humoris alimentũ quod vicinia ignis accenditur, stellę scintillant, quę cadere videtur. His igitur pensiculatius animaduersis, constat sydera cur ita scintillare videantur, ac quodammodo cadere. Nunc nec alienum erit ad sequẽtia aduolare, quo liberius satisfecisse videamur palato legentium, ait, Pli. POTENTIA AVTEM AD TERRAM MAGNOPERE EORVM PERTINENS, &c. Magna vt potè errantium potentia fertur, quare Grę. planetas vocant, quòd futurorum quasi interpretes sint, impartiri eñ nobis vel prosperas, vel infęlices causas erraticas stellas asserant, & quòd multo admirabilius est, animam nõ parum energiæ ab erraticis haurire autumarũt Astronomię peritissimi. A Saturni enim exercitio ratiocinationem, à solis exercitio sentiendi, opinandique naturam, à Martis ardorem animositatis, à Iouis, vim agẽdi, à Veneris verò desiderij motum, à Mercurij orbe pronunciandi & interpretandi. Naturam verò plantandi, & agendi corpora lunaris exercet ingressus. Nec tamẽ defuere qui ascripserint stellis fixis eminentiorem vim cæteris esse, plurimum autem communem fœlicitatem pro nascentis modo mensuraque ab prosperiore planetarum situ statuque contribui sentiunt, à fixis verò incomparabilẽ, & extra quæ opinetur aliquis fortunę benignitatem, quę sententia à Ptholemęo cõprobatur, alij omnino planetas vi ac effectu prępotentiores ostendere conantur, quæ Picus ille mirandula, omnia iure deridet. Subnectit Plinius. TOTA SIGNIFERI MODVLATIO, &c. Quia certè ignota zodiaci ratione, ignorentur est preciumoperæ astrorum, & vires, & rationes, cum is vices temporum moderetur, &

Zodiacus.

regat. Constat enim zodiacum distinctum ordine planetarum, & signorum, ordine inquam: quia cū aries oritur, post ipsum Taurus emergit. Hūc Gemini insequūtur hos Cancer, & per ordinem reliqua, sole itaque illa signa trāsmeante nobis aperit aliorum constitutionem, & vim, & naturam. Hic Pli. prodit Anaximandrū primum astrologiam ostendisse peritiores, Abraham, alij Athlanta sphęram'que Arietis & Capricorni inuenisse, & subdit Pli. SVMMVM ESSE QVOD VOCANT SATVRNI SYDVS, &c. Vim natuam'que errantium stellarum dicturus iure à Saturni situ auspicatus est, illo orbem ordine m'que altiorem obtinente. à Saturni enim sphęra, quæ est prima de septem vs'que ad sphęram Iouis, à summo secūdam interiecti spacij tanta distantia est, vt zodiaci ambitum superior triginta annis, duodecim verò annis subiecta cōficiat. Rursum tātum à Ioue sphęra Martis recedit, vt eūdem cursum biennio peragat. Venus verò tanto regione Martis inferior, vt ei annus satis sit ad zodiacum peragendum. Saturnus enim, quanuis maximum dicatur sydus, minimum tamen nobis apparet, ob celsitudinem quæ efficit vt paruulum videatur. Subdit Pli.

Sydus saturni

Saturni sphęra.

OMNIVM AVTEM MEATVS, &c. Animaduertendū hic stellas erraticas ab occidente in orientem, Primum verò mobile, ab oriente, moueri in occidentem, quod testatissimum facit Pli. cum ait.

CONTRARIVM MVNDO AGERE CVRSVM, &c. Hoc est, lęuum, ac si dicat mundum, hoc est, cœlum siue primum mobile moueri ab oriente in occidentem, erraticas verò ab occidente in orientem. Hinc subnectit. ILLO SEMPER IN DEXTRAM PRAECIPITI, &c. Hoc est primo mobili in dextram partē mouente. Hic, enim locus exa minatissimam exposcit indaginem, discordibus authorum classicorum opinionibus ancipitem, his apponentium assertionē, sunt enim qui asserant sinistra ac dextra cœlo non posse tribui, quoniā sit orbicularis figurę, nec antica, nec postica, nec superna, nec inferna. Verùm si testatissimorum authorū opinionem pensiculatè rimati fuerimus, his non paulùm lucis inferemus, cœlo assignat dextras ac sinistras partes, hoc carmine Ouidius.

Dextra & sinistra in cœlo.

, Vt'que duę dextra cœlum totidem'que sinistra
, Parte secant zonę, quinta ardentior illis.
, Verùm vt hoc nobis apertius fiat, attendenda est Cleomedis opinio, qui autho=
, re Plutharco, in libro de Iside, partes sinistras meridiei, dextras septentrioni, an
, tica partibus occiduis, postica vero siue posteriores partes, oriētalibus tribuit par
, tibus. Varro autem, Sexto linguę latinę fragmento, diuersimodè de his mundi partibus sentit. Quocirca, ait, cœlum, qua tuimur dictum templum eius tēpli partes quatuor dicuntur, sinistra ab oriente, dextra ab occasu, antica ad meridiem, postica, ad septentrionem, cuius opinionē sequi videtur Pli. Cū ait. ERRANTIA SYDERA CONTRARIVM MVNDO AGERE CVRSVM, HOC EST, LAEVVM, &c. Lęuū dicit, hoc est, sinistrum. Nunc constat stellas erraticas moueri ab occidente in orientem. mundum verò, hoc est, cœlū, ab oriente in occasum. His ergo antelatis pars lęua siue sinistra
, dicitur orientalis, dextra verò occidentalis: Pythagoras Plato & Aristoteles, vt
, ait Plutarchus, secundo de placitis philosophorum. Mundi dextras ad ortum par
, tes esse dixerunt, à quibus sit principium motus, sinistras vero occidētales, quo=
, rum opinio comprobanda est. Empedocles autem dextras in ęstiuum tropicum,
, sinistras verò in hybernum reiecit. Titus Liuius, dextras ad meridiem, ad septen
, trionem sinistras statuit. Verùm horum opinionibus ad perpendiculum excussis, astruamus dextrū in cœlo, vnde est motus eius, quia sit in omni animato mo=

tus ab

tus ab dextra. Etenim cum motus reuolutionis vnius non sit, tempore infinitus. Nam nec circumferentia est ambitus infiniti, necessarium est, inter cœli partes esse aliquam vnde fiat vertiginis exordium. Hunc cœlum ab oriente in occidentem mouetur, hic vertiginis exordium accipit, quoniam ea pars dignior sit. Verùm Plinianam seriem aggrediamur. Et quanuis (inquit.)

ASSIDVA CONVERSIONE IMMENSAE CAELERITATIS ATTOLLANTVR, &c. Ab eo rapiuntur in occasum, aduersò tamen ire motu, sydera enim erratia attolluntur à primo mobili, aduersò tamen motu feruntur, quia ab occidente in orientem mouentur.

NE (INQVIT) AER VOLVTVS EANDEM IN PARTEM AETERNA VERTIGINE IGNAVO GLOBO TORPEAT, &c. Pigro orbe quiescat, quòd minime cœlo cõgruit illo semper mouēte: sed inquit. VT AER FINDATVR ADVERSO SYDERVM VERBERE, &c. Hoc est, vt aer contrario erraticarum motu ac ictu diuidatur, quibus constat contrarie cœlum stellatū et erraticas moueri: subnectit deinde. SATVRNI AVTEM SYDVS, &c. Stellati cœli & erraticarum motu iam discusso: quas in partes labi quodammodo videantur dixit, quãuis diuersimodè de hoc agitatum apud primæ notæ authores fuerit. Nam nonnulli astronomorum dextras partes occidentales vocant, sinistras vero orientales: hoc ita, astruentes. Si (inquit) homo versus meridiem faciem vertat, oriens erit sibi, à sinistris, & occidens à dextris. His attentiore animo in dygitos missis. Nunc Saturni naturam enucleat eum frigorificæ naturæ, asseuerans, astrorum peritissimi ab vnaquaque stella seriem rerum propriam vsque ad extrema pendere, ostendere moliuntur, compari ratione à qualibet firmamenti stella, per aliquem planetarum existimant contextum rerum gradatim, sub illius proprietate descendere, ergo fusius erraticas nobis quid imprimere, Ptholomæus. LII. propositione primę partis, Saturni esse, desiccare ac algere, scriptum reliquit. Abēragel, segnem planetam, magnum, fessum, vilipensum, anxietatum dispensatorem prodit, & terrestrem, eius influxu fieri maleuolos, melancholicos, segnes, pensiculabūdos, paruiloquaces, arcani tacentes. Frigorificum autem sydus, quoniam multum ab solis sphæra distet, vnde defluit calor. Multò autē orbis Iouis est inferior circulo martis, quò fit, vt celeriore motu cursum suū peragat, hoc est, duodecim annis, ille vero. XXX. Tertium Martis, quòd quidam Herculis vocāt. Sydus Martis masculinum, nocturnum, igneum, cholericum, siccum, cuius influxu fieri natos impostores, iurgiosos, fusores sanguinis, martia diligentes, expilatores alieni æris. Si ei iungatur Saturnus, ferri percussorē, si Iuppiter, æris, si Sol, aureorum nummorum, si Luna, percussionem librorum: et multa id genus, quorum vberius meminit Pthole, & Abenragel, & Alcabitius.

Saturni natura.

Sydus Martis.

Iupiter salutaris.

ID SYDVS MARTIS VOCANT, &c. Macrobius, sydus Herculis solem appellitat, primo Saturnaliorum, Vbi Pli. ait. SALVTAREM FIERI DEVM, &c. Quare autē Iuppiter salutaris Mars saturnusque malefici dicantur, quępiā memoria sunt habenda, cur vel notabilior benignitas Iouis, vel Veneris, habeatur inter genethliacos, cum sit diuinorum vna natura, rationem. Ptho. Ita refert (certi ait) sunt numeri, per quos inter omnia quæ sibi conueniunt iunguntur, et aptantur, fit iugabilis competentia, nec quicq̄ potest alteri, nisi per hos numeros conuenire. Sunt autem Epitritus, Hemiolus, Epodus, Duplaris, Triplaris, Quadruplaris. Vitam autem nostrā sol, et luna moderantur. Nam cum sint caducorum corporum, hęc duo propria sentire & crescere, hoc est heticon, hoc est, sentiēdi natura de sole, phyticō, hoc est, crescēdi natura de

lunari ad nos globositate perueniunt, sic vtriusq; luminis beneficio hæc nobis con stat vita, qua fruimur, conuersatio tamen nostra & peruentus actuum, tam ad ipsa duo lumina, quam ad quinque vagas refertur, sed harum stellarum alias interuentus numerorum cum luminibus bene iungit ac sociat, alias nullus applicat numeri nexus, ad lumina, ergo venerea est Iouis stella, per hos numeros lumini vtriq; sociatur, sed iouialis soli per omnes, lunę verò per plures, & venerea lunę per omnes, soli per plures numeros aggregatur. Huic licet vtraque benefica credatur Iouis tamen stella cum sole accommodatior est, et Venerea cum luna, atque ideo magis vitæ nostre cōmodant: quasi luminibus vitæ nostræ authoribus numerorū ratione concordes. At Saturnus & Mars non ita cum luminibus competentiā habēt. Vt tamen aliqua vel extrema nūerorum linea Saturnus ad Solē, Mars aspiciat ad lunam: ideo vitæ humanæ minus commodi existimantur, quasi cum vitę authoribus arcta numerorum ratione nō iuncti. Ob has igitur causas, alia terribilis, alia salutaris dicitur. Et quanuis Saturnus noxiæ vis dicatur, temperatur tamen radio, aut aspectu Iouis, aut planetæ alicuius contrario illi, ita Mars qui ardentis naturæ fertur, temperabitur alia stella sibi confluxu contrario, hoc est, Luna vel Veneris radio. Subdit item Pli. SED OBSERVATIO VMBRARVM EIVS REDEAT, &c. Solem vtpotè temporum certissimum ac noctiū dierum'que mensorē constat. Cuius vmbras ne ignorare decet. Et q̄uis motus cœli sit vniformis, non tamen est causa varietatis horarum, dierum ac noctium, sed hoc sol efficit motu suo per duodecim signa, secundum diuersas ipsorū ascensiones, ipsorum inq̄, occasum motum'que diurnū vmbras dispariles certè sol iaculatur. Nam sole existente in capricorno, vmbra nobis iacitur quando est meridies extensa magis versus septentrionē, quam, quādo est in Cācro, et ita inęqualitas vmbrarum noctiumq;, apparent nobis. Nam vt ait Mannilius. Nec similis, simili toto nox redditur euo. Ob id, signiferi obliquitas quam sol trā smeat, hoc efficit, hinc hora motus & occasus continuò ꝓ quolibet signo partes'q; variātur ex centri varietate. Nam quando'que Sol in sublime fertur, vbi maioris temporis mora quędam peragrat signa, vt geminos, Cancrum, &c. Contra accidit in Sagittario & Capricorno: in quibus minore ambitu supra terras rotatur. Breuior enim circulus, breuiori temporis interstitio voluitur: et maior maiori, Solem ergo constat ita metiri temporum vices, et vmbrarum dimēsiones, prout se habent regionum situs. Nam portio Arabiæ plæra'que inter æquinoctialem circulum & tropicum à geographis fertur, in qua Solem gestāte Cancro vmbra planè in meridiem, hoc est, in sinistras mundi partes, mittit. Ob id carmē hoc Lucani extat. Vmbras mirati nemorum non ire sinistras, ignotum vobis Arabes venistis in orbem. Vmbrę ergo Solis acuratissima perpensione considerandæ sunt, volentibus dierum noctiū'que horas ac inæqualitates percipere. Nam antiquitus moris erat distinguere diem in. XII. horas, diem dico artificialem, vnde quando Sol erat in directo capitis alicuius loci, erat sexta diei illius hora, similiter quando erat in directo pedum nostrorum paribus spatijs occasus, quia pariter remotus est ab oriente & occidente: quoniam in medio cœli nonaginta enim gradibus ab vtro'que distat, hoc ergo fit secundum ascensum, vel descensum solis, & ad signa obliquè, vel rectè oriētia. Nam quędam signa ascendunt ad cœli medium maioribus ascensionibus, aliqua vero minoribus. Et cum cœlum vniformiter moueatur & hic motus diurnus reguletur per circulū æquinoctialem, & sol moueatur sub zodiaco, cuius poli sunt aliquando his orizontibus proximi, interdum remoti, contingit vmbrarum noctium ac dierum inęqualitatem fieri ad rectè vel oblique orientia signa. Nam rectè orientia plus ponut in ascensionibus suis & ortu, quam quæ orīri dicūtur obli-

Mars ardēs.

Vmbrę

Signa rectè orientia.

que rectè

quę: recte voco oriri, quando maior pars oritur de circulo æquatoris, quàm de signiferi. Recte enim oriuntur à principio Canceri, ad finem vsque Sagittarij: alia sex signa à Capricorno in finem vsque geminorum obliquè oriuntur. Nunc ad sequentia se reflectat oratio. Vbi Pli. ait. INDE SOLIS MEATVM ESSE PARTIVM QVIDEM TRECENTARVM LX, &c. Animaduertendum hic, cœlum signiferum'que in partes distribui, CCCLX. quas græci ἐπόχας, nos verò gradus vocamus, in quibus deprehenditur planeta in zodiaco, qui in duodecim æquales partes diuidi à Matemathicis solet, secundúm circuli signorum diuisionem, hæ'que duodecim partes dicuntur signa zodiaci, & vnumquòdque illorum diuiditur in. X X X. partes æquales, quas gradus vocauimus, qui & in. L X. portiones quas πρῶτα dicunt, λεπτὰ, hoc est prima minuta. Minutum autem in. L X. secunda diuiditur, & secundum in tertia & id genus. Quā ob causam inquit Pli. QVINTO ANNO VNVS DIES INTERCALARIS ADDITVR, &c. Hic rationem diei intercalaris insinuat: ob quem, et mensem intercalarem instituisse oportuit, quia cum Romani ex distributione Pompilij ad Lunæ cursum: sicut graij annum propnum computarent. Necessario & intercalarem mensem instituerunt, more Græcorum. Nam Græci cum animaduerterent temere se. CCCLXV. diebus ordinasse annum, quoniam apparet de solis cursu qui. CCCLXV. diebus & quadrante zodiacum conficit deesse anno suo. XI. dies & quadrantem. Intercalares enim ratione statuta commenti sunt: ita vt octauo quo'que anno. XC. dies è quibus tres menses tricenum dierum composuerunt, intercalarent. Id Gręci fecerunt, quia erat difficile omnibus annis. XI. dies & quadrantem intercalare. Ita'que maluerunt hūc numerum octies multiplicare, & nonaginta dies qui nascūtur si quadrans cum diebus duodecim octies componatur, inserere. Hunc ergo ordinem Romanis placuit imitari, sed frustra quippe: fugit eos diem vnum additum à se ad gręcum numerum ea re non per octennium conuenire numerus at'que ordo poterat, sed nondum errore comperto, per octo annos nonaginta quasi superfundendos Græcorum exemplo computabant dies, alternis'que annis binos & vicenos, alternis ternos vicenos'que intercalares expensabant intercalationibus quatuor, sed octauo quo'que anno octo intercalares affluebant dies ex singulis, hoc'que errore cognito, hæc species emendationis inducta est. Tertio quo'que octennio ita intercalandos dispensabant dies: vt non nonaginta sed. LXVI. intercalarent. X X. diebus compensatis. Omni autem intercalationi mensis Februarius dispēsatus est, vt prodit Macrobius. Hunc autem diem intercalarem nūc bissextum vocitāt: dictus ab intercalando, Hoc est, interserēdo: siue interuocando. Et subsequitur. INFRA SOLEM AMBIT INGENS SYDVS APPELLATVM VENERIS, &c. Vmbræ solis ratione attentissimè in digytos missa, hic sydus veneris annectit ratione nō indigna: hoc æmulum solis iure vocitat: quem & sequitur vespere & matutino. Venus enim & Mercurius soli adeò sunt affines ac proximi, vt ij tres circum suum parili tēporis spacio, hoc est, anno plus minus've circumeant. Circulus enim per quem Sol discurrit Mercurij circulo vt inferior ambitur. Illum quo'que superior circulus Veneris includit, at'que ita fit vt heæ duæ stellę cum per superiores circulorum vertices currunt supra Solem locatę intelligantur. Cum verò per inferiora circulorum commeant, Sol eis superior existimatur. Venus enim dies altera Pli. fertur, quia futurum pronunciat sub Lucano oriens tempore, hęc item vicem Lunæ reddit, tanta est claritudine plæna, huius paulùm humectare & calefacere est. Hominē delineans suo influxu facie pauculo nigrore permista, capillo nigricanti, vel subrutilo, vibranti ac

Obliq̄ orie͞tia.

Intercalares dies.

Intercalare.

Bissextus.

Venus.

Mercurius.

Veneris natura.

vibranti ac crispāti, oculis aspectu nō aspernabilibus, paruis interdum, sed decore concinnatis, musicę amantissimum, vestimentorum ac mundiciei gaudiolo exultantem, liberalem, aphrodisiorū diligētissimum, facie orbiculari, ludi, amoris'que & cantilenę studiosum, quia Venus concupiscentię, rei'que hilarę fertur pręesse, si Lunam aut Iouem aspiciat in horoscopo, iustitiæ indulturum, si Martem rapinæ cedi'que, voluptificis, Venerem, si Mercurium eloquentię, potentiæ, rationi, disciplinę portendit hominem. Verùm hæc animaduertēda ad signorum partes, quoniam quàmlibet partem signi proprios mores habere influere'que Iulius Maternus scriptū reliquit, vltimo Matheseos, & Albumasar libro magnarum coniunctionum. Verùm ne plus'quam par sit euagemur redeamus ad rem.

ALII ENIM (ait) IVNONIS, ALII ISIDIS, &c Veteribus memorijs proditum esse cōstat, Lunam varijs cognominibus vocitatā quamobrem Pli. Isidis deum, sydus'que quodammodo Lunam appellat. Verùm quare Isidis nomen ei fuerit attributum, ignorat studiosorum bonarum literarū maxima portio. Hanc certè sibi Isidis nomen asciuisse aiūt quoniam vti Isis (quā & alij Hecatem vocant) terrestrium pariter at'que cœli particeps credita fuerit, ita & Luna quę dicta est & Selene, Iuno, Proserpina, cōniungunt autem poetę Iunonem cum Hecate, dictam'que Lunam Hecatem, quòd vniuscuius'que prouidētiam agat gerat'que. Fertur item Diana triceps, quia triplicem visitationem faciat, cum scilicet surgit in cornua, quę tunc falcata fertur, cum'que diuidua, & cū orbe circunacto ob id triformen Homerus ille Mantuanus ait.

, Tergeminam'que Hecatem tria virginis ora Dianæ

Luna. Huius naturæ ait Pli. Cuncta generātur in terris, quia Luna terrestrium naturam moderatur, cuius natura & vi animantia & viuunt & vegetantur: huius est humectare hoc'que vicinia terrestri fit ab sole nunquam absistens partibus sex ac quadraginta, longius non absistens à sole quàm quadraginta gradibus sex, ideo peculiaris horum syderum statio est, stationes erraticarum, quas Mathematici, stationes primas vocant, vespertinas, secundas cum stare nobis spectantibus videantur: ex quibus alibi diffusius (loco ita poscente) differemus. Magni anni ratione dicendos, hic locus accuratiore perpensione eget. Nam diuersimodè de hoc fertur, diu'que inter graues authores est ex hoc agitatum. Magnum enim vocāt alij annum eum, quem esse voluerunt omnibus planetis in eundem locum recurrentibus, hoc q'ue fieri post annos duodecim millia nogentos quadraginta solstitiales Astrorū peritissimi erraticis maiores, maximos, medios, annos attribuūt, quare Alcabitius author Gothicus, ac Barbarus, & latinarum literarum expers, apud tamen Astrologos commendatus, tot attribui annos syderibus vult. Annus enim magnus discrepantię multum à nostro habet, annus enim singulorum luminum siue stellarum emensio omni cœli circuitu à certo loco in eundem locum redditus annus suus est. Nam & à Luna mensis dicitur, quia graio nomine: authore Macrob. Luna, mene, dicitur. Vergilius ita'que descriptionē Lunaris anni, qui breuis est, annū qui cursu solis efficit significare volēs, ait. Interea magnū sol circūuoluitur annū, magnū vocās cōparatione Lunaris. Nā cursu quidē Veneris, atq; Mercurij penè par soli est, Martis verò annus sex ferè biennium tenet, tanto enim tempore cœlū circuit, Iouis autem stella, duodecim, & Saturni triginta annos in eadem circuitione consumunt. Annus verò quem mundanum, vel magnum vocant, quia conuersione plenę vniuersitatis efficitur, largissimis sęculis explicatur, cuius ratio talis. Stellę omnes, & sydera quæ fixa cœlo videntur, quorum proprium motum nunquam visus humanus sentire, vel deprehendere potest, mouētur tamen, & propter cœli volubilitatem, qua semper trahuntur suo quo'que accessu, tam sero promouentur, vt

tur, vt nullius hominis vita, tam longua sit, quæ obseruatione continua factam de loco permutationem in quo eas primo viderat, deprehendat. Magni ergo anni finis est, quando stellæ omnes, omniaque sydera, quæ aplanes habet à certo loco, ad eũdem locum ita remeauerint, vt ne vna quidem stella cœli in alio loco sit, quàm in quo fuit. Hoc autem aliqui cõtingi volunt annorum post. X V. millia peracta. Alij magnum annum esse in annis vertẽtibus duobus: alij in multis alijs annorum millibus arbitrati sunt, ob id antiquitas cum animaduerteret dum Sol annuo cursu orbem suum circuiret, Lunam nouam terdecies, interdũ oriri, idque sæpe aliter fieri est arbitrata lunaresq; duodecim menses, & dimidiatum ad vnum naturalem cõuenire, itaque annos ciuiles sic statuit, vt intercalando faceret alternos duodecim mensium, alternos. X I I I. Vtrumque annum vertentem separatum iunctos ambo annum magnũ vocans, idque tempus trieteridà appellabat, quòd tertio quoque anno redibat. Penteterida, quòd quinto anno, qui magnus annus ex quadriennio commodior visus est, Solis annum constare ex diebus. C C C L X V. & diei parte circiter quarta, quæ primum quadriẽnium conficeret, hoc tẽpus quòd modo ad Solis cursum, nec ad Lunę congruere videbatur, duplicatum est, & octoeteris facta est, quę nũc (inquit Cẽsorinus) enneateris vocitata, quia primus eius annus nouo quoque anno redibat. Hunc verum circuitum magnum annum multi antumarũt, has ob causas, magnos annos fuisse multorum argumento liquet. Hęc annorum magnitudo, eo discrepat, quòd inter Astrologos non cõuenit, quãto vel Sol plus quàm. C C C L X V. dies in anno cõficiat, vel Luna minus quàm. X X X. in mense. Item Aristoteles rerum naturæ scientissimus, maximum potius quàm magnum vocat annum, quem Solis et Lunę vagarum quinque stellarum orbes cõficiunt, cum ad idem signum, vbi quondam simul fuerũt, vna referũtur. Hunc magnum annum Aristarchus putauit esse annorum vertentium duum millium. C C C L X X X I I I I. Herodotus. X. millium. D. C C C. Orphæus, centum. X X. Casandrus tricies sexies centũ milliũ, hæc enim est diuersitas authorũ loquacior.

CAPVT NONVM.

SED OMNIVM ADMIRATIONEM, &c. Cursu erraticarum explanato, Lunæ natura elucidanda est, cum eius beneficio non paulùm terrestria indigeãt. Nam & humorum conciliatricem, generationisque vim vocitandam cẽsent, aiuntque eam generationẽ, ac omnes permutationes fœtus ipsius in aluo regere, & quoties cœlo iungitur, viuificã ab eo virtutem recipere, quàm infundat humori. Nouissimum enim & terris familiarissimũ Sydus Lunã scitè appellitat, quoniam ea sit cęteris erraticis infima, nobisque multo affinior, & peculiarior. Hæcque remedium tenebrarum apposite fertur, nam & Sol nocturnus est. Hæc enim ait Pli. TORSIT INGENIA CONTEMPLANTIVM EAM, &c. Multiformi ambage ob variam eius conuersionis rationem, celeremque meatum. Nam octo &. X X. propè diebus totius zodiaci ambitum conficit. Et si per. X X X. dies ad solem à quo profecta est, remeat solos tamen viginti octo in tota zodiaci circuitione consumit. Reliquos Solẽ q; qui de loco, in quo eum reliquit abscesserat comprehendit. In hac enim Lunæ mẽtione subeunt obseruata in veteribus memorijs relatu haùd quanquàm inamœna. Vitruuius libro nono, & in libro de orbium cœlestium cõtemplatione. Cleomedes, inter Berosi placita, contineri corpus Lunę pilãq; esse dimi-

Luna.

Luna sol nocturn⁹.

dia parte

dia parte candidam, altera cęruleam, in coitu verò solis ardore corripi, cóuertique partem eius candentem, proprietate quadam naturæ luminis ad lumen trahendi. Cæruleam verò dicunt: hoc est, inferiorem eius partem, quia candens non sit, propter aeris similitudinem obscuram videri. Senescens autem aut decrescens à Pli. fertur, & scitè quidem, quia dispensationibus hebdomadum sui luminis vices rata lege variando disponit. Primis enim septem vsque ad medietatem velut diuisi orbis excrescit, quæ tum dichotomos, hoc est, dimidio orbe cæsa vocatur, secundis, totum orbem renascentes ignes colligendos tunc complet & plena tunc dici assueuit. Tertijs, dichotomos rursus efficitur cum ad medietatem decrescendo contrahitur. Quartis, vltima sui luminis diminutiōe tenuatur, è septem quoque permutationibus, quas Græci phases vocant, toto mense distinguitur, cum nascitur, quàm tūc artitocon nūcupent, cum fit dicothomos, & cum fit amphicyrthos, hoc est, vtrimque gibbosa, cum plena, quę tūc panseline, & rursus amphicyrthos ac denuo dicothomos, & cum ad nos luminis vniuersitate priuatur. Amphicyrtos est autem, quando supra diametrum dichotomi est, antequàm orbis conclusione cingatur, vel de orbe tūc minuens inter medietatem ac plenitudinem, insuper mediam luminis curuat eminentiam. Conuersiones item eius dispariles esse memoriæ mandarunt. Nam prima hebdomas, primæ lunæ conuersione humecta fertur, quia nascens luna humorem solet concitare, secunda, calida adolescente iam in ea luce, de solis aspectu, tertia sicca, quasi plus ab ortu remota, quarta frigida deficiente iam lumine. Et subnectit Pli. ❧ ET MODO CVRVATA IN CORNVA, &c. Quia tunc à sole emergit, quare solet corniculans à , Martiano vocari, ac repente nulla, cum est in coitu. ❧ ALIAS PER , NOX, ALIAS SERA, &c. Hic Pli. Lunā pernoctē vocat, quasi citam. Nā pernox est, nō solum quòd tota nocte luceat, sed quia cita ac velox sit, cum enim dicat aliàs pernox, aliàs sera, et sera idem sit quod tarda, pernox, cita, si, gnare cōuenit, hoc est, modo ad surgendum cita, modo tarda. Item pernox luna , fertur, quum tota nocte lucet. hinc Liuius libro quinto. Prælium ante lucem, sed , luna pernox erat cum commissum est, & haud incertius diurno prelium fuit. ❧ CVM LABORARE CREDITVR, &c. Luna profectò circa proprium defectum, non accipiendo solis lumen, cuius beneficio noctem colorat laborare dicitur, quod festiuiter fuit ab Homero Mantuano animaduersum , hoc versu. Defectus Solis varios, Lunæque labores. Et subdit Pli.

, ❧ QVAE OMNIA IN EAM DEPREHENDIT HOMINVM PRIMVS EVDYMION, &c. Lunam poetæ ab Endymion amatam fabulantur, quoniam is & augmenta, & diminutiones altitudinem, ac humilitatem, & id genus, lunæ animaduertisse dicatur, atque inde filias esse sus, ceptas quinquaginta. Ouidij de Endymione carmen extat hoc. Endymion in , syluis non sit tibi luna pudori. ❧ PROXIMA (inquit) Plinius.

❧ CARDINI IDEO'QVE MINIMO AMBITV, &c. Luna certè minimo ambitu circum suum peragrat, quia orbis eius multo cæteris est minor, stellæ enim quę maiores orbes habent, longiore circino rotantur. Celeritatis autem ratio secundum orbis laxitatem, vel exiguitatem, fit. Ob id stellæ quæ per grandiora spacia discurrunt, ambitum suum temporis prolixiore spacio conficere assolent, vt luna approbat. Animaduertendum, Lunam diuersis apparere formis, ratione certe probata. Dum enim est in coitu, luminis deficiens neomenia dicitur, deinde cum primū apparet specie bicorni ac falcata Menoicles, semiplena dichotomos, hoc est, sectilis, amphycyrtos plusquam plena. Hęc iterum nomina in diminutione resumit, propter enim has tris formas tria Dianæ numina

❧ dixerunt,

Dichotomos luna.

Amphicyrthos

Luna pernox

Neomenia luna

Menoicles.

dixerunt, Panſelinos dicitur plenilunium. Deinceps dicamus de motibus eius orbibuſque, quorum tris habet cum ſole communes, videlicet duos eccentricos inter ſe ſimul autem concentricos mundo, qui deferentes Apogeon lunę dicuntur. Apogeon voco quòd Pli. apſidem, barbari aux oppoſitum, augis vocant, Latinius dixeris Hypogeon. Tertium in horum medio deferentem epicyclum mundo eccentricum. Orbes enim eccentrici, ſunt, quorum vnus alteri ſupereminens eſt omnino ſuper, extra ipſum, dumtaxat ſuo conuexu, alterius conuexum cõtigit inſtar globi alteri ſuperpoſiti, præterea ęquantem notemus. Eſt enim ęquans par quantitate deferẽti eumque interſecat, circulus excogitatur, quoad reliquos primum planetas, vt epicycli ac deferẽtis inęqualitas ad ęqualitatem, ac normam reducatur, in ęquante enim normaliter fertur epicyclus, cum in eccentrico, & zodiaco ſit æqualis, ob quam cauſam non erat æquantem lunę ponere, quòd norma lunę in centro terrę ſit. Nã cęteri planetæ, tam in eccentrico, quàm in centro zodiaci, ſiue terrę, inæquali ſunt motu, quamobrem hæc indigent æquante, ſed ob caput draconis tantum luna ęquantem neceſſarium habet, qui quidem in ea ſolum mundo concentricus, & in ſuperficie eclypticæ eſt, in reliquis minimè. Deinde orbem habet extremum mundo concentricum, ac tris alios orbes ambientem qui deferens caput draconis vocatur, poſtremò epicyclum in orbe, tertio immerſum in quo lunę corpus eſt affixum, motus autem horum ſic ſe habent, deferentes Apogeon ſiue, vt expertes bonarum literarum dicunt, augem (his enim interdum vti oportet, quò niteant noſtra ſcholia) eccentrici contra ſucceſſionem ſignorum ſimul ſupra centricũ mundi, vltra motum diurnum in die naturali. XI. partibus, &. XII. minutis tantum mouentur, & axis motus huius axem zodiaci in centro mundi interſecat, ac poli à zodiaci polis partibus ſex declinant. Hoc igitur pacto hi deferentes tris habent motus, primum ac proprium ſupradictum. Deinde diurnum ex motu primi mobilis. Tertium his contrarium ex motu octauę ſphęrę, ſicuti cæteri tardiſſimum. Orbis verò epicyclum deferens mouetur ſecundum ſucceſſionẽ ſignorum cotidie partibus. XIII. & minutis. XI. axis tamen huius motus per centrũ huius orbis, quòd centrum dicitur eccentrici ęque diſtans axi apogeon deferenti mouetur, ex quo poli etiam motus huius à polis ipſorum orbium deferentium diſtabant, lunam quoque ſolam in epicyclo moueri opinio eſt, ac in parte quoque ſuperiore contra moueri, pręterea tardior fit, in parte autem inferiore celerior, quòd ſecundum eum moueatur, quæ eſt cauſa totius inæqualitatis. Nam ſi luna non moueretur, ęqualis perpetuo ſphęrę ipſius motus foret, quòd Ariſt. minimè vidiſſe dicitur, deceptus ipſius maculis ſemper eiſdem apparentibus, nec mirum, cum etiã ille non poſuerit epicyclum. poſito autem epicyclo, lunam in ea moueri ad ſeruandam apparentem inęqualitatem neceſſe eſt, inęqualitas verò huiuſmodi ad hanc reducitur æqualitatem, vt à puncto apogei ipſius medio quodcunque illud ſit cotidie. XIII. partibus progrediendo recedat. Apogeon autem medium epicycli eſt punctum circunferentiæ ipſius, quod oſtendit linea à puncto, oppoſito centro eccentrici, in circulo paruo per centrum epicycli ducta hæc medium motum oſtendit. Sed apogeon, vel ſi permittamur loqui, aux vera, eſt punctum eiuſdem circũferentię quod à centro mundi, per centrum epicycli ducta linea indicat. Hæc duo apogea vnum fiunt, quando centrum corporis lunaris: in apogeo verò epicycli, vel hypogeo eccentrici fuerit, & cum luna in linea à centro mundi, ad peripheriam Epicycli ducta forte fuerit. item nõ fuerit alienũ meminiſſe draconis qui eſt huic propoſito congruus, vt clarius intelligatur Pli. dictũ, vbi cap. XVI. huius libri ait.

Panſelinos.
Apogeon.
Hypogeon.
Orbes eccentrici.
Aequans.

SOL DEINDE FERTVR MEDIO INTER DVAS PARTES FLEXVOSO DRACONVM MEATV, &c.

Hic enim draco sic se habet, orbes apogeon deferentes à polis eclypticæ sex partibus, vt iam ostensum est, vtrinque declinant, eiusque superficiem supra diametrum mundi intersecant, vbi æquans cum deferente connectitur, ex quo vna pars versus aquilonem, altera versus austrum tendit, quæ intersectio dicitur draco, à similitudine, quare Plinius,

FLEXVOSO MEATV, &c. In quo dracone, cum centrum epicycli fuerit versus aquilonem pergens, caput draconis dicitur, cauda verò versus meridiem mouetur ante, hæ intersectiones ab orbe extimo, qui deferens caput draconis fertur, cōtra successionē signorū quotidie minutis tribus, mouetur'que, ac appellatur hic motus latitudinis. Hæc enim sunt aduertēda, quo hæc fieri possint tritiora bonarū studiosis literarū, oportuit enim me in hac philosophię distinctione vti verbis tritis philosophis, nō quidē mere latinis. Præterea non semper superficies eccentrici superficiē eclypticę in partes ęquales secabit. Sed apogeō siue augē malis appellare, cū suis orbibus deferētibus cōtra successionē signorū quotidie minutis tribus moueri diximus, quādoque euenit, vt oīno sub ecliptica sit, tūc æquales intercidentur in partes. Cur autē tardius aliquādo vel celerius post coitū appareat, triplex fertur ratio, prima obliquitas orizontis, & zodiaci. Nā si fit cōiunctio sub ecliptica à fine sagittarij ad finem geminorum, tunc cum sol occidendo in orizonte fuerit, plures erunt gradus in circulo reuolutionis lunæ, & ab ipsa luna ad ipsum orizontem, quàm de zodiaco à luna ad solem, quoniam signa illius partis zodiaci obliquè descendunt, ex quo à septētrionalibus videri poterit. Secūda causa, latitudo lunę ab eclyptica est: Nam si post coitum mouetur in altitudinem septentrionalem iterum citius poterit videri quasi in meridionalem, quoniam orizon obliquus magis versus septentrionem deprimitur, versus verò austrum, magis eleuatur. Tertia ratio, velocitas veri motus lunæ: nam si velox est motu, citius apparet, quàm, si tarda foret. fit igitur, vt omnes hę causę concurrant tunc termino horarum. XXIIII. vetus, & noua apparet, quandoque duę tantum, & tunc altero post coitum die quandoque vna sola, & tunc tertio videbitur die, interdum etiam omnium horum contrarium accidit, tunc quarto die eam apparere continget, omnino autem citius, quàm, partibus. XII. procul à sole videri nequit, ortusque hic heliacus dicitur. Postremum non ignorandum, semetipsam in quolibet signo coire, in geminis tantum bis, quòd apogeon soli aduersum habens in sagittario diutius in geminis minimum moretur. Sol autem cōtra, geminos diebus. XXXIII. Sagittarium. XXVIII. percurrit, pręterea luna signiferū diebus. XXIIII. & besse absoluit. Sed solem. XXIX. & semis consequitur, sed de his nec copiosius alibi multò fusius de his pertractaturi. Adde tamen hic antequam ab his diuerti videamur, epicyclum lunæ non superare motū eccentrici, nec sibi æquari, hoc est enim cur nunquam luna est retrograda, vel stationi obiecta, sed semper secundum successionem signorum ambulare vt à nobis ostensum est, cōstat. Nunc ad primum institutum redeamus. Est igitur in aperto sphęrā lunæ multò minorem esse sphęra Saturni, quamobrem celeriori ambitu voluitur. Subdit deinde Plinius.

IN HAC LVCE MIRA QVOQVE, &c. Quia luna lucente miserrimę clades confectę sunt, vt liquet testimonio Titi Liuij, libro quinto, Et subsequitur. SOLIS FVLGORE EAM VT RELIQVA SYDERA TEGI, &c. Palàm est, vtpote splendore solis omnia sydera obscurari, cędereque lumini solis, tanquam ei mancipantia, à quo fulgorem mutuant, quàquam inter testatissimos authores mira de hoc exurgat disceptatio. Macrobius rerum naturæ consultissimus, suo præterea lucere lumine prodidit, quòd supra solem locata, in purissimo sint æthere,

Luna lumen à sole accipit.

in quo quicquid est lux naturalis fit,& sua. Alij stellas omnes à solis luce illustrari ferunt,& ob id Arist. secundo animę solem dici patrem deorum,& viuorũ:quoniam ab eo sydera,quæ antiqui deos putabãt,lucem mutuent. idem Metrodorus sentit apud Plutarchum. Albertum magnum secundo cœli, Aristotelem sequutum constat,qui stellam quamlibet eiusdem esse naturę,cuius sit corpus,in quo est, testatissimum reliquit, ea verò est, inquit,essentia quinta ab quatuor simplicibus corporibus,hoc est,elemẽtis distincta, Aristoteli Ptholemęus,astipulatur,quinetiã eiusdem interpres. Sed & Auicenna, Albertus item secundo,cœli,cum Illustribus viris,inquit,stellam quamlibet astruimus ab sole illuminari, sed aliam plenius,aliam minus, pro naturę nobilitate,siquidem purissimas esse, est manifestũ. Proindè lumine excepto perfunduntur protinus à superficie soli aduersa,vsq; ad auersam, vt stellæ corpus integrũ illustret omnino claritas nihil à candore degenerans intimo,quod & in Ioue visimus. Sed nunc redeamus ad lunam, hanc ab sole lumen mutuare astruunt rerum naturalium peritissimi,quia non suapte natura fulgeat,sed fonti sui luminis esse subiectam ferunt. Hęc enim ratio facit lunam non proprium habere lumen,alias verò authore Macrob. stellas lucere proprio,quòd illę supra (vt diximus) solẽ locatę in ipso purissimo ęthere sint. Luna verò quia ipsa sola sub sole est,& caducorum regioni proxima luce sua carenti,lucem nisi desuper sole posito,cui respondet,habere non potest. Denique quia totius mundi vna pars terra est,ętheris autem luna pars est,lunam quoque terram,sed ętheream vocitauit antiquitas,quia illa aeris,& aquę,quæ per se concreta, & densa sunt,fæx habetur,& idęo extrema vastitate densata est,secundum ergo rationis asserta, constat lunam non lucere proprio lumine,sed mutuato à sole beneficio, esseque velusti speculum,& à solis impetu splendorem accipere, vt Aristarcho placuit, quare autem, vt nunc ait Plinius.

Luna terra ętherea.

CONGRVA MONTIBVS NVNC IN AVSTROS DEIECTA, &c. Nunc ad septentrionem vel occidentem videatur, rationem attulimus,sed forsan obscuriusculã,quare paulò famigeratius id promemus in literas. Luna certè de septem erraticis circulum terrę proximam habet, vt dictum est,itaque quod,mensibus sub rotam solis,radiosque, primo die antequam pręteriens latens obscuratur,& quando est cum sole,noua vocatur: postero autem die,quo numeratur secunda, pręteriens à sole visitationem facit,tamen extremæ rotundationis cum triduo recessit, crescit,& illuminatur plus,cotidie verò discedens cum peruenit ad diem septimum distans à sole occidente circiter medias cœli regiones dimidia lucet,& eius vsq; ad solẽ pars spectat,ea est illuminata. Quarto autem decimo die quum in diametrali spacio totius cœli absit ab sole: perficitur plena,& oritur, cum sol sit ad occidentem,ideoque quòd totum spacium mundi distans consistit. Contra,& impetu solis totius orbis in se recipit splendorem, septimo decimo die cum sol oritur ea est pressa,ad occidentem, vigesimo & altero die cum sol est exortus, luna tenet circiter medias cœli regiones,& id quod spectat ad solem habet lucidum,in reliquis oscura,item cotidie cursum faciendo circiter VIII.&.XX. Subit radios solis,& ita facit menstruas rationes, solent autem rerũ naturę peritissimi disceptare,an luna possit reflectione illuminare. Est equidem in confesso, lunam non solum terram, sed fermè vniuersa illuminare posse, sed an hoc reflectione fiat,non est peruium. Cleomedes lunam repercussu non illustrare nonq; lucẽ propagare his rationibus contendit. A corporibus solidis non est quidem reflectionem fieri,non item ab aqua cui ipsi inest densitas quędam. At à raris corporibus refractio nequit fieri. Adde quòd qui ex refractione sese promit splẽdor prętenuis est, se ferè nullus,porrò si luna repercussu collustraret,neq;

Vtrum omnia illuminet luna.

cum in cornua sinuatur, ne'que item Dicothomos vel diuidua terrę lucem infunderet, quando quæ reflexu illuminant ad rectos angulos, lucem promunt. Verùm de his nec effusius, nostra nunc ad lunę naturam redeat oratio. Ptholemeus Astronomię scientissimus pariter at'que diligētissimus, lunę esse humere memorię mādauit, quòd videlicet sit extima cœlo, & citima terris, illarum vicinia ascendentis humoris concipit copiam, hæc ille lib. apotelesmaton, ita enim vocāt libros, quos ipse quadripartitos attitulauit. Astruūt tamen quidam, lunam paulùm caloris accidētalis habere, quoniam putrefacere faciat, putrefactio enim calido & humido fit. alij concitatricem calorum per accidens, hoc'que probari speculis soli appositis calorem imo ignem ingenerantibus, & cum constet lunam lucere, conueniat modicum caloris quem quasi per accidens affirmantes euenire. Vbi autem Pli. ait.

EX ADVERSO DEMVM PLENA, ET PAVLO MOX IN COITV VERO, &c. Hic Pli. auersa, & aduersa, vocabulis Graphicè vtitur. Nam auersa dicunt, ea quæ non visuntur, quæ'que latent, quæ verò tota conspici possunt, aduersa dicuntur, quare nonnulli codices deluxati, ac mutili, aduersa in hac parte clausulę habent hoc modo. in coitu inquit, restituere quodammodo lucem non cerni, quoniam haustum omnem lucis aduersa illo regerat, vnde acceperit, legendum enim contenderim auersa non aduersa, vt sensus sit, retribuat ac reuomat illum haustum lucis quem acceperat.

Auersa, aduersa.

ILLO REGERAT, &c. Ad alium locum aliam'que partem restituat ac retribuat à quo acceperit, hoc est, à sole, in coitu enim restituere videtur lumen illud, quòd à sole mutuarat, tunc enim, hoc est, quando est in coitu, est auersa, hoc est, non visa. Et subnectit Pli. SYDERA HAVD DVBIE TERRENO HVMORE PASCI, &c. Plerique philosophorum, poetarum, pariter at'que oratorum, Plinianę sententiæ applauserunt. Potissimū Ptholemeus lib. antelato. Tullius etiam lib. secundo, naturę deorum, sunt, inquit stellæ natura flammeę quocirca terrenarum, aquarū'q; vaporibus aluntur, item in eam it pedibus sententiam Seneca sexto naturalium. item stoici, vt ait Plutarchus author plurimę, & quidem politioris eruditionis, in libro de iside, contra Aristo. quia inquit. Si mundus pascitur, ergo corrumpetur. cuius opinioni Auicenna suffragatur solidioribus argumentis cœlum nutriri non posse, confirmans. Plotinus, item cœlo alimoniam non posse addi prodit. Albumasar Ptholemeum taxare videtur, quòd is lunam, quod, & Pli. humorem allicere prodiderit ac vaporem. Albumasar hoc effici non posse comprobat, quòd spacium quòd inter faciem terrę, & viciniorem locum in quo est luna, sit .1 2 8 0 4 4. Milliariorum ferè à mensura qua fit vnum (vt hoc vtamur verbo poscente loco) Millianum. 3000. M. cubitorum. Haud quaquàm enim surriguntur vapores à superficie terrę quàm .16. stad. secundū quòd, vt quidam volunt, stadium quadringentorum sit cubitorum, vapor certè, vel fumositas, non vltra .16. stadia ascendit. Haly, Ptholemęi assertionem palàm faciens, eam'que fulciens solidioribus rationibus Ptholemeum haud intellexisse fumositatem humidam ascendere ad lunam posse, & quòd ascensus vaporis, qui versus lunam est, docere nos vti attrahat humorem terrę, & aliorum corporum eam sequentium, sicut adamas attrahit ferrū. Maculam lunę Pli. humoribus raptis terrę fieri insinuat, de hac re diuersi tradunt authores, sed comprobatior, syncenor'que, se habet ita opinio. Colores enim stellarum diuersimode fieri quis'que persuasum habet, in quibusdam enim palescit, vt in venere, in Saturno obscurior est, at in lactei circuli stellis albescit. Luna verò quæ terrestris est naturę, vt docet Aristo. non est adeò pura, quamobrem, ab sole mutuatū lumen non quit admodum ad intima penetrare, quæ ratio illius reddit

Sydera pasci.

Nō pascitur. mūdus

Stadium quid sit.

Maculę lunę.

maculosam

maculosam faciem, quare Plinij assertio, à plerisque habetur ludibrio.

CAPVT DECIMVM.

DEFECTVS AVTEM SVOS ET SOLIS REM IN TOTA, &c. Lunæ natura ad amussim discussa, eius defectum siue eclipsim, solisque enucleaturus, miram rem horum syderum deliquium contemplantibus ingerere, non minus scitè, quàm festiuiter prodit, consueuisse, ad quorum perceptionē quędā nonnulla iure libanda veniunt, & animo solicitiore calculoque examinato animaduertenda, primo decem esse circos, quorū omnium meminisse hic fuerit luxuriantis operę, sed solum eorum, qui instituto inseruiunt erit oportunum, quorum vnus est zodiacus, qui ex decem solus potuit latitudinem hoc modo, quo latum sumus indipisci. Natura enim cœlestium circulorum incorporalis linea est, quæ ita mente concipitur, vt sola longitudine habere latum nō possit: Sed in zodiaco capacitas signorum latitudinem exigebat. Quātum igitur spacij lata dimensio porrectis syderibus occupabat, duabus lineis limitatum est, & tertia ducta per medium ecliptica appellatur, quia cum cursum suum in eadem linea pariter sol, & luna conficiunt, alterius eorum defectum est necesse euenire, solis: si ei tunc luna succedat, lunę: si tunc soli, sit aduersa. Ideò nunquam sol deficit, nisi cū tricesimus dies lunę est. Et nisi quintodecimo die cursus sui nescit lunā defectum, sic enim euenit aut lunę contra solem positę ad mutuandum ab eo solitum lumen sub eadem inuentus linea terrę conus obsistat, aut soli ipsa succedens obiectu suo ab humano aspectu lumen eius repellat, in defectu ergo sol nihil patitur, sed noster fraudatur aspectus. Habent autem quid discerniculi lunę, solisque, defectus. Nam cum luna tota defectum patitur, in medio cœli tota vbique videtur, cōtra in defectu solis, qui vbique haud videtur defectiuus ob viciniam lunę ad terram, ac propter locorum distantiam, interuentu lunę solem, defectum pati est in aperto. Lunam verò obscurari obiectu terræ, & eam non vidi, propter terrę tumorem, quamobrem quibusdam videtur, alijs verò non. Hoc est quod ait Plinius. Inquiens.

Marginalia: Eclipsis — Decem circuli. — Ecliptica.

QVIPPE MANIFESTVM, QVIA SOLEM INTERVENTV LVNAE OCCVLTARI, LVNAMQVE TERRAE OBIECTV AC VIRES, &c. Reddi, eosdem solis radios linea interpositu suo auferente terræ, terraque lunę, Luna verò subeunte solē repentinas obducere tenebras palàm est, rursum vmbra terrę lunam hebetari ac obscurari. Luna certè obiectu terræ non apparet, vt prodit etiam Martianus Capella lib. VIII. Et vt hoc compertius habeas, scito terram esse rotundam, quod liquet eleuatione poli, esto enim quis sit sub ęquinoctiali, hic neutrum polorum videbit. Verùm si versus septentionem tendat, polus ille semper sublimior supra orizonta apparebit, quanto plus ab æquinoctiali recedet, eodem modo liquet, si talis recedat ab ęquinoctiali, tendens versus austrum, polus enim ille antarticę regionis exaltabitur, & polus septentrionalis deprimetur sub orizonte. Ob igitur antelata, quęppiam sydera, terræ obiectu occultari nobis est necesse, ac lunam obscurari vmbra terræ. Subnectit deinde Plinius.

Marginalia (manuscript): Terra est rotunda

NEQVE ALIVD ESSE NOCTEM QVAM TERRAE VMBRAM, &c. Hęc quā cōpositissimè memorię mādat. Nā si sol, & luna, fœdine caligine que copiosa affici soleant, hoc est, pati defectū, noctē inde euenire

Marginalia (manuscript): quid sit nox

 est necesse,

est necesse: quæ nihil est aliud, quàm terrę vmbra, quæ & nonnullis prout habitēt terrę regiones, vel eis apparet, vel denegatur: quoniam quibusdam, vel solis, vel lunę lux apparet, quibusdā minime, & hęc ad regionis sitū. Vmbra igitur terrę quā sol post occasum in emisphęrio inferiore currens cogit emitti, fit obscuritas, quàm noctem vocitamus: effici igitur cōstat noctem vmbra terrę. Vmbram verò sole: vmbra quidem solis haud compari modo efficitur. Nam qui sub ęquinoctiali ad tropicum vsque Capricorni habitant, quatuor vmbras habere dicuntur, vt quibusdam placet, alij vero tres. Qui verò vltra, tris quarum vna, si aspexerint oriētem, sole existente in meridie iacitur versus meridiem, hoc est, in polum antarticum. Alij autem tres vmbrarum figuras statuunt. Hic modo auctioris lectionis adde lunam, solem'que ac plęra'que sydera, non se ingerere nostro intuitui, propter nostræ habitationis locum, quāquàm videamur paulò superius attigisse, rem tamen fusius discutiendam censuerim: tum quòd haud quaquàm inamœnum putem, tum quòd rei institutę peraccomodum videatur, locus certę nostræ habitationis ita positus est: vt quædam stellę ex ipso nūquam possint videri, quia ipsa pars cœli in qua sunt, nunquam potest hic habitātibus apparere. Pars enim hæc terrę, quæ incolitur ab vniuersis hominibus, quam nos inuicem scire possumus: ad septentrionis verticem surgit, & sphęralis conuexitas australē nobis verticem in ima demergit. Cum verò semper circa terram, ab ortu in occasum cœli sphęra voluatur, vertex hic, qui septentriones habet quoquò versum mundana volubilitate vertatur, quoniam super nos est, semper à nobis videtur ac semper ostendit arctos oceani metuentes ęquora tingi. Australis cōtra, quasi semel nobis pro habitationis nostrę positione, demersus est, nec ipse vnquam videtur, nec sydera sua, quibus sine dubio insignitur, ostendit, & est quod à Vergilio fuit animaduersum, hoc versu.

„ Hic nobis semper sublimis ad illum,
„ Sub pedibus styx atra videt, manes'que profundi

In quàm sententiam it pedibus, Mannilius his.

„ Altera pars orbis sub aquis iacet iunia nobis
„ Ignotęque hominum gentes nec transit à regna
„ Commune ex vno lumen ducentia sole
„ Diuersas'que vmbras, lęua'que cadentia signa.

Subnectit deinde Plinius.

FIGVRAM ANTE VMBRES SIMILEM METAE AC TVRBINI INVERSO, &c. Meta enim est turbo inuersus, conos à Græcis appellatur, sicut turbo inuersus est. Nam quæ figura columnę iacitur, dicitur Cylindroides nec aliter ergo se habet vmbra, cuius hic meminit Pli. Meta ergo strues est in acutum tendens, quòd, & facit turbo inuersus, est lusorium instrumentum, Metę simile, modo fuerit inuersum. IN MVCRONEM DEFICIAT, &c. In acutum. STATI AVTEM ATQVE MENSTRVI, &c. Stati, determinati, menstrui, quia mensis lege fiunt. Menstruum vocamus, quod vnius est mensis, vel ad eum pertinet, defectus ergo lunę ac solis menstrui, esse non possunt ob zodiaci obliquitatem. Sub enim obliquo circulo, accessus ac recessus solis fit, sol autem sub ecliptica linea g aditur: quem necesse est cum cæteris stellis rotari, cœlo semper voluente. Verùm si vberius, ac forsan compositius, de his voles, adeas Ptholemæum Astronomiæ callentissimum, quinto quadripartiti, & Mannilium libro Astronomicon. Adde ex promptario, ac sacrario Ptholemæi obliquitatem zodiaci esse. XLVII. graduum, & minutorum. XLVII. obliquus enim potissimum fertur, quādo signa obliquè oriūtur, ex quibus aliubi, vbi autem

Meta.

Menstrui.

Obliquitas zodiaci

Plinius

Plinius ait. PVRA OMNIA AC DIVTVRNAE LVCIS PLENA, &c. A luna enim, vt peritissimi rerum naturæ astruunt, deorsum natura incipit caducorum, supra verò eam diuinorũ. Nam immutabilia quidẽ mundi à sphæra, quæ Aplanes vocatur vsque ad globi lunaris exordiũ sunt. Mutabilia verò à luna vsque ad terras dixerunt antiquitatis obseruantissimi. Atque ideo inter lunam, terrasque, locum mortis ipsamque lunam vitę esse mortisque confinium, & animas inde fluentes mori (quod absonum est) ad supera verò meãtes in vitam reuerti à plerisque existimatum est. Item supra lunam, omnia sunt plena lucis diuturnæ, quia purissimo æthere collustrantur, nec huc ascendit vapor, nec obscuritas, subdit item Plinius A NOBIS AVTEM PER NOCTEM CERNVNTVR SYDERA, &c. Nam vbi abscessit solis lumen, quod nocte fieri assueuit, sydera plurima nobis apparent, quanquàm nihilosecius hoc plerisque aliquid hęsitationis ingesserit, sint ne planè corporum sydera quæ à nobis videntur, Platonis in phędrone opinio, non esse quę videamus syderum corpora, sed radiorum quasdam reflectiones, in aere similem syderi speciem referentes, sicut in profundo pisces agentes videant in aquę supremafacie non sydera, sed imagines syderũ, & vt sic dicam, radiosas vmbras, ad Pli. contextum. NON SEMPER (ait) IN SCRVPVLIS PARTIVM CONGRVENTE SYDERVM MOTV, &c. Hoc est, motu syderum non paribus graduum minutis cõgruente, quia non eodem modo, nec æquali partiũ lege, nec ortu sydera occidũt, nec oriuntur, nec vices suas eodem metiuntur motu, nec regunt, alia enim segnius, alia emergunt ocyus.

CAPVT VNDECIMVM.

HAEC RATIO MORTALES, &c. Ratio siquidem syderum, quæ tantis miris, tantis virtutibus, tanta dote ac tam immensa pulchritudine scatet, vt eorum inde mortales subducant, ac extollant, erigantque in cœlum dotes, & quod miri ingerit mortalibus syderũ est magnitudo, quàm Scipio ille apud Tulliũ: In eius somnio iure admiratur, quoniam videlicet, globi stellarum, terræ magnitudinem vincebant. Homo certè nisi quem doctrina philosophiæ supra hominem, vt ita loquar, immo verò hominem fecit, suspicari potest vnam stellam, omni terra esse maiorem, quùm vulgo singulæ vix facis vnius flammam æquare posse videatur. Ergo tunc earum stellarum verè magnitudo asserta credetur, si maiores singulas, quàm est omnis terra, esse constiterit, maius vt potè corpus omnium corporum vniuersis, est sol: sunt, inquit, Alcabitius fretus authoritate Alfragani, maximę stellę, quarũ vnaquęque capit corpus terræ centies septies. Tertius magnitudine Iuppiter, quartus Saturnus, post eum, stellæ secundi ordinis, quarum quælibet capit terram nonagesies, post has, quarti ordinis, quarum quælibet capit terram. XXXVII. sequẽtes sexties terrã. XVIII. capientes: post has, Mars, deinde terra: post hanc, Venus: post eam, Luna: postremo Mercuri⁹, quę omnia plerique tumultuariè esse asserta produt. Verùm antequàm ab hoc proposito discedamus, discutiamus, quæ Plinius hic tradat memoriæ, qui conspicuè Solis immensitatem hic pandit, in hoc plærique hallucinati sunt, ac oscitanter de hoc disseruerũt, inter enim septẽ erraticas speciosissimus, lõgeque mortalibus vtilissimus sol esse dignoscitur. Hunc Epicurus pedaneum esse dixit, sensu deceptus, vt ait Aristoteles. Esse autem terra maiorem declarat ip-

sius terrę vmbra in coni figuram terminans, ex Euclidis sententia, qui ait, Minores corporum vmbras fieri quando illuminantia maiora fuerunt: vltimos enim radios concedere eisdem ex quo ei minuere vmbras. Maiores verò fieri corporibus vmbras, cum illuminantia fuerint minora, vltimos enim radios in ijs extenuari. Si enim esset cilindrica figura, totum zodiacum operiret, & sic mensibus singulis lunæ eclipsis contingeret, vmbra se opponente. Præterea stellæ ipsæ quandoque lucidiores apparerent per vmbras, quibus remotis per solis aut lunæ splendorem non adeò nitent. Si verò latiores essent in fine vmbræ terræ, non solum zodiaci, sed alia quoque astra fixa operirent: & hic luna tota nocte, sine luce remaneret. De ipsius igitur certa magnitudine diuersæ sunt sentētiæ, inextricabiles ferè omnes. Macrobius asseuerat depræhensum esse illum ducētesimam sextamdecimā partem sui circi habere. Et ex Erastothenis sententia, maiorem terra esse septies, & vicies, ex aliorum verum opinione, octies tātum, ex quibus paulò inferius disseremus. Terram autem aiunt. CCLIII. millia stadiorum complecti, cuius diametros erit non multo amplior. LXXX. millibus stadiorum. Cleomedes autem dixit Solem, Lunamque. DCCL. partem esse suorum circulorum, Solem verò Diametrum. DXX. millium stadiorum habere, esse autem ter decies luna maiorem, verò lunā terra dimidio minorē: terrā denique circiter millia. XXXIII. ambire. Idem ait Martianus Capella, libro octauo de terra, sed lunam sexies dixit minorem, suo autem circulo sexcēties quùm hydrologa ratione compertum esse ait clepsydris duabus superpositis altera vacua inferius, altera aqua plena superius: obseruatio lunæ ortu cum stella fixa ei cum tota sit orta, tollendo clepsydram inferiorem, ei aliam ponendo donec. XXIIII. horarum spacio luna, seu stella eadem fixa, ad eundem redeat locum. Solarem quoque circulum duodecies quàm Lunę ponit maiorem, manifesta ratione, tum quod illa mense ille. XII. mensibus percurrat. Martis autem circulum eadem computatione cursus vices quater potiorē inueniri, Iouis centies & quadragies quater, Saturni trecenties, tricies & sexies. Si quis aūt Lunę, Solisq; à terra nosse cupiat mēsurā, facile fuerit ex supradictorū calculo indagare, sed de his paulò mox. Nunc ad alias solis veniam proprietates Epicuri scholæ solem ea magnitudine esse statuunt qua videtur, cęterum non peruidisse illos quanta inde consequeretur absurditas, admiratione dignum quod Cleomedes prompsit in literas. Si enim inquit Cleomedes, in cœlestium orbium contemplatione, tantus sit Sol, quantus apparet, profecto multę simul erūt in ipso magnitudines, siquidem oriens & occidens maior videtur, & rubicundior, tum etiam longinquior, quàm cum in medio cœli, ratio quòd vapor, & aer, in ortu, & occasu crassior, in medio verò subtilior videtur, ex quo refractus per nebulas tāquàm per speculum, aut aquas visus, vt quadrantem in aquę catino, maiorem quàm sit videre videtur. Sic videbis in oriente, aut occidente solem & maiorem & longinquiorē & puniceo colore, quoddāq; albū & splēdēs p vmbras, aut nebulas aspectu rufum apparere. Hic insuper sol poetarum commento quadriga inuehitur, cuius equi, Phlegon, Pyrois, Aethon, Aerus. Ex hoc ortus & occasus signorum auspicamur. Nam ex radijs eius primum emergentia apparere incipiunt in oriente, aut in occasu, & tūc Heliacus dicitur. Hinc Ouidius ait. Iam grauis obliqua subsedit aquarius vrna, aut oriuntur cum eo pariter: vel occidunt, vocaturque tunc Cosmicus, hinc Vergilius. Candidus auratis, apperit cum cornibus annum. Taurus & aduerso cedens canis occidit astro, aut occidente sole apparere incipiunt in oriente, & rursus eo occidente occidere, & tunc chronicus iure vocabitur, quare ait Ouidius. Quatuor autūnos pleias orta dabit. At mathematici alios habent ortus, eū si quidem signa ex orizonte emergunt, quæ in sphæra recta rectè ascendunt, alibi

obliquè,

oblíquè,rectè enim ascẽdere,seu occidere signum fertur,quũm pars maior ęquatoris,hoc est,quũm plusquàm portiones. XXX. simul cum eo conscendunt & descendunt. Oblíquè verò cum pars minor æquatoris,hoc est,minus quàm portiones. XXX.cum eo simul descẽdunt & ascendunt. Hinc ait Lucanus. Nunc obliqua meant, nec tauro rectior exit. Scorpius, deinde quo magis polus articus eleuatur, tanto maior est dies, & contra, in quolibet mundi angulo integrum hemisphærium aspicitur à quouis breuissimo die, sex item signa,atque in maxima ascendunt. Deinceps de motu solis, ac ipsius sphæris, plures cuique sphæræ orbes ad seruandas motuum epiphanias tribuunt Aristoteli,eos autem orbes quos medios,vel etiam vniformes concentricos,eccentricos. Item apogea,hypogea & quos ita vocant,tribuunt Ptholemæo. Motus insuper diuersitatem esse in eadem sphæra minimè est incõgruum, quũm vnum quædam ac proprium habeat à sua quisque intelligentia, duos quoque alios ex raptu, vique aliena,quorum alter ex raptu primi mobilis est, contra successionem signorum diurnus vocatur, alter ex octaua sphæra secundum signorum successionem tardissimus, veluti soli imprimis contingit. Nam hinc tantum tres orbes cum totidem motibus ponunt duos, primum inter se eccentricos,ac aduersos simul autem positos modo concentricos, quos solis summam apsidem deferentes vocant, est autem apsis,vt iam diximus, circulus currus ab attingendo terrã verbum defluxum,ex quo ad eccẽtricum planetarum in quo voluuntur transfertur,summa enim altitudo solis apsis vocatur,à Ptholemæo Apogeon,à Barbaris Aux,vt iam dictum est à nobis. Nec vitio nobis vertat cęuicosior quispiam,si crebrius quod antelatum est repetatur, hoc iure facimus,quo lectorum voto copiosius satisfaciamus,nam & hoc caput & sequentia,difficilia admodum sunt. Videre est plærosque philosophia insignes eiusmodi circos ignorasse,alios parũ & oscitanter de his disseruisse. Pliniique locum sequẽtem,hoc est,ca. XV. silentio preterisse. Hoc est enim cur hic, & aliubi legẽtium animos demorari moliar, loco quidem hoc poscente,scio tamen Hermolaum primoribus labris antelatum capitu. solum attigisse. Verùm vberius de Solis magnitudine dicamus. & quę à mutis magistris carptim acceperimus in meditulliũ afferamus, quanquàm satis dixisse videamur, tamen quo fiat lętius ingenium, dicamus punctum esse à Geometris dictum, quod ob incomprehensibilem breuitatem sui,in partes diuidi non possit,nec ipsum pars aliqua,sed tãtummodo signum esse dicatur,terram certè ad magnitudinem circi,per quem sol voluitur pũcti modum docuerunt obtinere, sol autem maior est circo suo. Constat enim mensuram solis ducentissimam decimã partem habere magnitudinis circi, per quem sol ipse discurrit. Cum sol ad circum certa pars sit, terra verò ad circum solis punctum sit quod paresse non possit,quare constat solem esse terra maiorem,si maior est pars, eo quod partis nomen nimia breuitate non capit. Verùm circo solis superiorum stellarum circos certum est esse maiores, si eo quod continetur, id quod continet, maius est. Cum id sit cœlestium spherarum ordo,vt à superiore vna quęque inferior ambiatur. Vnde & lunæ spheram quasi à cœlo vltimam & vicinam terram minimam prodiderunt. Si ergo stellarum superiorum circi,vt iam ostensum est, circo solis sunt grandiores, singulæ autem magnitudinis huius vt ad circum vna quęque suum modum magnitudinis partis obtineat, sine dubio singulę sunt terra ampliores,quam ad solis circum qui superioribus minor est, punctum esse prędiximus. si ergo ducentesimam partem prius à nobis antelatam perpenderis, mensuram diametros solis comperies. Est autem pars ista ferè centum quadraginta millium,diametros solis cẽtum quadraginta millium ferè stadiorum dicenda est, Vnde penè duplex quàm terræ diametros comperitur. Cõstat autem Geometricę

Apo-geon.

Punctũ quid.

Mẽsura solis.

rationis

rationis examine, quùm de duobus orbibus altera diametros duplo alteram vincit, illum orbem, cuius diametros dupla est, orbe altero octies esse maiorem, iure igitur conclusero solem terra octies maiorem. Hæc nunc de Solis magnitudine sufficiant. ¶ Nunc est habẽdus sermo de eius vmbra, ad cuius notionem perpẽdẽda sunt quę sumus dicturi. Aduertẽdum, vmbram terræ quàm sol post occasum, vt iam diximus, in hemisphærio inferiore currens sursum cogit emitti, Ex hoc su per terrã fit caligo, ac oscuritas, quàm noctem vocauimus, sexagesies in altũ mul tiplicatur, ab ea mẽsura quàm terrę diametros habet, & hac longitudine ad ipsum circulum, per quem sol currit erecta est, exclusiõe luminis tenebras in terrã refun dit. Perpẽdendũ igitur, vt plærique astruunt, ꝙ quanta diametros terræ sit, vt cõ stet quid possit sexagesies multiplicata colligere. Scito ergo, ambitum primo terræ quę vbicun'que incolitur, vel inhabitabilis iacet, habere stadiorum millia ducẽta quadraginta duo. Cum ergo tantum ambitus teneat, sine dubio octaginta millia stadiorum, vel non multo amplius diametros habet secundum triplicationem, cum septimę partis adiectione. Et quia ad efficiendum terrenæ vmbræ longitudinem, non ambitus terræ, sed diametri mensura multiplicanda est. Est enim ipsa quàm sursum constat excrescere sexagies, multiplicanda sunt octaginta, quę terræ diametros magnitudinem habet, quæ faciunt quadragies octies centena Millia stadiorum esse à terra vsque ad solis cursum, quo vmbra terrę peruenit, hæc certè non paulum claritudinis dicto Pliniano inserunt, vbi ait ca. superiore.

Vmbra solis.

Ambitꝰ terrę.

SPACIO CONSVMI VMBRAS IVDICIO SVNT VOLVCRVM PRAELATI VOLATVS, &c. Ergo confinium illis est aeris terminus, ac initium ętheris. nunc ad Plinij contextum redeamus. ET QVIA (inquit) PER AEQVINOCTIVM OMNIBVS IN MERIDIANA PLAGA, &c.

Monstrauimus vmbram solis, eo oriẽte in occasum deflecti, occidente verò in ortum. Medio autem die, quia Sol meridiem tenet, in septentrionem depellit, in austrũ verò, circa nostram habitationem impossibile est vmbram cuiuslibet corporis cadere, quia semper in aduersam soli partem vmbra iactatur. Aduersus autem austro, apud nos sol esse non poterit, cum nunquàm fines septentrionales attingat, sanè quoniam pars illa perustę quę temperatę vicina est, admittit habitantes terras ad tropicũ, quæcũ'que habitatur spacia vmbram mittuntin austrum eo tempore quo Sol cancrum tenet. Tunc enim Sol fit septentrionalis ei, cum tropicum tenet, quòd ab illis ad septentrionem recedet. Vbi autem ait Plinius.

ET QVO'D MOLEN IDAM EXORIENS LATITVDINE EXVPERAT, DEXTRA VAENA'QVE LARGE AMPLECTENS, &c. Vt magnitudinẽ Solis probatiore, ac exploratiore iudicio approbaret solem asserit mõtem Idam amplitudine tam dextrorsum, quàm læuorsum ęquare, quòd approbatione oculorum euenit. Nam quando Sol à cacumine montis occidit, vel oritur, præsefert nobis speciem cacumen tangentis, propter id, clarissimus ille poetarum ait,

Iam'que iugis summæ, surgebat Lucifer idæ
Tibi deserit hesperus oetam.

Ida mons æditissimus qui ad troadem spectat. Subnectit Pli.

DEFECTVS LVNAE MAGNITVDINE DECLARAT, &c. Sunt vtpotè qui dicant, eam & scitè, minorem terra, minorem'que Veneris stella, hoc maxime comprobantes quantitate sui orbis, qui ab Astronomis esse fertur. XII. graduum. Quare Plinium lapsum, falsum, ac nimis incuriose de his disseruisse apparet, et vt hoc apertius fiat, quædam annotabimus. Primum Ptholemæum

mum Ptholemæum alios'que astrorũ peritissimos dixisse lunam terra minorem. Nam si vmbra terræ, in quam incidens luna obscuratur, vel æqualis est, vel excedit lunæ magnitudinẽ, alioquin terrę nõ posset tota tenebris abscondi, eandẽ autem vmbram à terra missam, cum sol cuique obijciens terra vmbram iacit, magnitudinẽ terrę exuperet, necesse est in verticẽ extenuari, quibus de causis astruitur, latitudinis vmbræ lunam obscurantis diametrum multò minorem fieri terrę diametro. Quod si vmbræ latitudo, vel lunę latitudinem adæquat, vel superat, sequitur necessario lunam terra esse minorem. Porrò, quòd Plinius ait fieri non posse, vt totus sol intercedente luna terris adimatur, si maior sit terra quam luna. Nã non deficit Sol totus, Lunæ interuẽtu'q; terris adimitur, sed pro varietate terrarum situs alicubi deficit totus, alicubi pars vna solum, alicubi non deficit. Quibusdam autem terris deficere totum, quanuis luna sit minor terra, nihil prohibet, quando perspectiua ratiocinatio probet corpora inæqualia, cuiusmodi sunt solis, & lunæ, propter inæqualem à terra distantiã æqualia apparere. quibus perpensis constat Plinium deceptum in hac mathesi. Cur enim ait Pli. Partibus vicibus anni brumalis abscedit Sol, haud dubiè temporum rationem moderatur, & regit. Abscedere autem à nobis videtur quando Capricornum subierit, in quo dies fiunt breuiores, quando autem Cancrum, lõgiores, signa vtpotè sunt anni partibus attributa, prout sol ea moderatur. Nam vt verissimè inquit Mannilius.

Contra Pli.

, Temporibus quoque sunt proprijs pollentia signa,
, Aestas à geminis, autumnus vergine surgit
, Bruma Sagittario, Ver piscibus incipit esse.
, Quatuor in partes scribuntur sydera terræ
, Hyberna æstiuis, autumnus verna repugnant.

Signa attributa anni tẽporib⁹.

Cur autem partitis vicibus anni sol ascendat, rationem subnectit, ijs.

VT NOCTIVM OPACITATE TERRAS REFICIAT, EXVSTVRVS HAVD DVBIE' ET SIC QVE'QVE EXVRENS QVADAM IN PARTE, &c. Opacitate equidem noctium brumalium, terræ iam torrido sole fatihiscentes, & hiulcæ, radio'que solari iam saburratæ, hoc est, inebriatæ, plenè'que reficiuntur, ac integrantur, & quòd algore fatigatum erat, caloris vi refocilliatum sit, cõtra, quòd calore exustum, & quasi absumptum, humectatione interpollatum fit, longitudo enim harum noctium dierum prolixitatem æstuãtium repẽdit futuro anno peraccommodam. EXVSTVRVS (inquit). Nam si illa opacitate terræ non integrarentur, heæ pertorridę, ac plus nimio æstuentes efficerentur.

SIC QVO'QVE EXVRENS (ait) &c. vt in zona perusta. Hic enim modo auctarij, aduerte, solem ne'que sursum, ne'que vltra Cancrum, ne'que vltra Capricornum deorsum meare, sed cum ad tropica solstitia signa peruenerit, mox reuerti, vnde Solstitia vocantur. Et quia æstiuus tropicus temperatę nostræ regioni est terminus confinis, ideo cum Sol ad ipsum venerit, facit nobis æstiuos calores de vicino vrens sensu maiore, huic'que subiectos. Constat item solem non fines perustæ zonę egredi, quia de tropico in tropicum zodiacus obliquatus est. Hæc enim flaminis obnoxia est, quippe quàm Sol totius ætherę flammę, et fons, et administrator, nunquàm relinquat.

CAPVT DVODECIMVM.

ET RATIONEM QVIDEM DEFECTVS, Hoc caput ſequens, quia nec videtur abſimilis lectionis, ſuper hoc aliqua dicenda ſunt: quo Lunę, ac Solis deliquium, quòd eclipſim exculcatius appellauero: peruium fiat noſtrarum lucubrationum ſtudioſo lectori, ad quorum perceptionem perpēdenda ſunt nonnulla ac ſtilo exigēda: quò paulò amœnius elici poſſit german⁹ ſenſus. Adijciam id quod fuerit huic capiti auctarium, primo luminoſum ſphæricum maius opaco ſphærico multò fuſius eius illuminare propinquum, quàm remotum. Nam radij plus attingūt opaci ſecundum maiorem propinquitatem. Aduerte item maiorem terræ partem illuminari hyeme, quàm, æſtate, quòd videlicet Sol ſit propinquior terræ, hyemali tempore: quia eſt in oppoſito apſidis, hoc eſt, vt paulò remotius loquar, augis. Attēde item eclipſim Lunæ maiorem eſſe æſtiuis temporibus, quàm, brumalibus, quoniam latior ſit vmbra terræ, quàm luna ingreditur, quare colligendum maiori tēporis intercapedine manere fuſcedine obuallatā. Luna enim in oppoſitione eſt plena, & in coniunctione vacua, & in intermedijs, partim illuminata, partim fuliginoſa verſus nos. Nā in oppoſitione, medietas corporis Lunę, quam reſpicit Sol, eſt medietas offerens ſe viſui noſtro, ob id plena lumine. In coniunctione autem, medietas ſe offerens viſui noſtro, eſt poſterior medietas, quàm non attingit Sol, ſed anteriorem medietatem verſus eum illuminat. Item tantò enim Luna propinquius Soli accedit, tantò offertur viſui noſtro minor portio medietatis illuminatæ. Eclipſis igitur lunæ luminis eſt ſolaris priuatio, ſolaris inquàm, quoniā quodlibet aſtrum habet propriū ſibi ſplendorem, vt quidem ferunt, quo per naturam carere nequit. Adde eclipſim non fieri niſi duobus luminaribus exiſtētibus, in capite, & cauda drachonis, verùm de his paulò mox effuſius diſſeremus. Nunc redeamus ad ea quæ haud paulùm nauſeæ legentibus ingeſſerunt, & quæ plerique eruditorum ſilentio pręterierunt. Hic ergo auribus attētis, attendas Ptholemęum aſtrorum peritia celebrem, quinto quadripartiti, Solis, & Lunæ deliquia nonnunquàm vel malum, vel bonum portendere ſcriptum reliquiſſe, quamobrem antiquitas veneficia defectum Lunę habuiſſe rata eſt, ad quod alluſiſſe videtur Pli. quādo refert. ET IN LVNA VENEFICA ARGVENTE MORTALITATE, &c. In defectu maleficum quoddam adcredebat antiquitas quod putabat abigi, & vt verbo Cathonis vtar, auerruncari, ſono æris, ac crepitu vaſorum æneorum. Vetuſtiſſimi enim Græcorum, æris ſonos tāquàm rem validiſſimam adhibere in multis locis conſueuere, vt in lunæ defectu, Quare Ouidius ait.

, Te'que luna traho, quàmuis temerata labores
, Aera tuos minuant.

Et quarto Metamorphoſeos,

, Cum fruſtra reſonant æra auxiliaria lunæ.

Huius etiam rei Titus liuius libro. XXVI. meminit, inquiens, diſpoſita in muris campanorum imbellis multitudo tantum cum ęris crepitu, qualis in defectu lunę ſilenti nocte fieri ſolet edidit clamorem, vt aduerteret etiam pugnātium animos, Plutharcus etiam author ſynceriſſimæ lectionis in æmilio inquit. Ea nocte cum iam cœnaſſent, & quieti, & ſomno indulgerēt milites, Luna cepit obſcurari, ac deficiente lumine, multis'que coloribus mutata, tandem nuſquàm apparuit Romanis, vt conſuetudo eſt tinnitu æris lumen eius reuocantibus. Eſt etiamnum grauiſſimorum monumentis authorum proditum, veteres tantam auctoritatem, ac vim æri adhibuiſſe, vt deliquijs Lunæ adhiberi ſolitum ſit, vt ſcriptum reliquit Teocriti interpres, id pollutionum expiatorium appellatum, inde eo vtebātur in

purificationibus

purificationibus vniuersis, vt scribit Appolodorus, in libro de dijs. Cum ergo Pli. ait. OB ID CREPITV DISSONO AVXILIANTE, &c. Sonum absonum ęneorum vasculorum abigentem quicquid veneficij insit lunę defectum patienti intellige, quibus peruetustarum cęrimoniarum obseruantissima antiquitas vtebatur, putans lunæ defectui inesse aliquid pręposteri, idque posse repelli sono tympanorum, ac æris crepitu dissono. Aduerte hic item veneficas, nescio quas mulieres, solitas antiquitus lunam deducere (quod delirum esse nemo ambigit) Rhombo, hoc est, figura quadrata solidaque, cuius latera sunt æqualia, anguli verò obliqui, hoc enim lunā deducebant, quod liquet Carmine Ouidij.

Sonus absonus quis dicitur.

, Quid torto concita rhombo licia

Et propertij

, Deficiunt magico forti sub carmine Rhombi.

Martialis

, Quæ nunc Thessalico luna, deducere Rhombo.

Nicias Atheniensiū, &c. Hic est imperator Nicias, cuius vbertim meminit Iustinus libro quarto.

MACTI INGENIO, &c. Perfectę disciplinę viri, ac auctę cumulatęque.

CAPVT .XIII.

DEFECTVS CCXXIII. MENSIBVS, &c. Paulò superius videmur, defectus disseruisse, verùm nequid silentio pretereatur, quæpiam adijciemus, quo plausibilior hæc videatur lectio, & superpondio aliquo suffulta. Facta autē à nobis mentio deliqui lunaris est, sed agitatum diu inter philosophia insignes, cur aliquādo plus temporis, interdū minus, duret huiuscemodi defectus, plerique propinquitati hoc assignant lunari, iunctę eclipticę. nam directius se habet terra inter solē, & ipsam, hinc maior vmbrę latitudo cadit super eā: luna enim existens in oppositione solis, distans à capite vel cauda drachonis duodecim gradibus, tota tunc luna eclipsim patitur, distans autem inter. XII. &. VI. in parte fit defectus, item eleuatio solis à terra, causa est longioris defectus. Nā luminosum maius opaco sphærico quantò magis distat, illuminat minorem partē opaci, & proijcit vmbram opaci protensiorem, quàm luna ingrediens diutius moratur obumbrata. Hinc fiunt eclipses longiores ęstiuo tempore (cum sol sit in apside) quàm hyeme. Adde hic eclipsim solis posse fieri vniuersaliter in se, nō autem in terra. Et quāquàm defectus lunæ fiat per veram luminis priuationem in corpore lunæ, non tamen ita fit eclipsis solis. Nam duntaxat fit impedimentum transitus radiorum in terram per lunę interpositionem.

Eclipsis.

quō fit solis eclipsis.

CAPVT .XIIII.

LVNAM SEMPER, &c. Nec Plinio elegantiarum accuratissimo, ac rerū naturæ consultissimo, satis visum erat solis lunęque defectus disseruisse, nisi illius lunæ motum eleganti ac peruenusto verborū attextu, perpensaque serię dixisset, ad quorū notionē, prelibēda quędā sunt, ac examinatiore lāce notāda, primo bifariā itelligi crescere posse lumē: Vere, hoc est, quādo maior pars lunę vno tēpore quàm alio illuminatur; luna enim post coniunctionē eius, & solis quandoque citius, quādoque serius, apparet, quandoque vno die post coniunctione, aliquādo duobus, interdum tribus aut quatuor: quādo enim est cita, ac velox cursu, citius apparet, pariter quādo post cōiūctionē mouetur in latitudinē septētrionalē, & quādo fit cōiunctio in signo descēsionis recte propter maiorē eleuationē ab orizonte, hoc enim est, quare post cōiūctionē habeat cornua eleuata versus nostrum (vt ita dicam) zenit, quandoque reflexa, vt paulò superius à no-

Lumen crescit bifariā.

bis ostensum est. Est quidem in aperto, lunam crescentem cornua aduersa à sole, sique crescat spectare ortum, si verò minuatur, occasum. Subdit Plinius. LVCERE DODRANTES SEMIVNCIAS HORARVM, &c. Hic enim locus astuto ingenio perpendendus est, quoniam confragosus, hic primo perpendat studiosus Plinianæ lectionis, res omnes in partis assis, diuidi posse, quamobrem quadrans, dodrans, triens, sextans, nedum ad pondus, sed ad numerum ac mẽsuram accipi consueuerunt, hinc sextans iugeri, pro sexta parte, quadrans hæreditatis, pro quarta, cõpari modo in mathematicis disciplinis vtimur. Nã & quadrantẽ cœli, pro quarta parte cœli poni assueuit. Huic Manilius.

Quadrans. Sextãs

, Hora nouo crescit, per singula signa quadrante
, Et sextans pro sexta parte idem
, Bis bis æquandum est, signis sextante duobus.

Ita dodrans, pro tribus partibus diei artificialis poni à Columella secundo rei rusticæ solet, his, sed iugerum talis agri quatuor operis expeditur, nam prẹscinditur duabus, vnà iteratur, tertiatur dodrante. IN LIRAM STATIM REDIGITVR, &c. Quæ omnia conspicuè ac solerter Budæus nostri æui politioris literaturẹ diligentissimus palàm nobis fecit libro assis. verùm ad rem longiuscule digressi redeamus. Plinij scita paulò famigatiori interpretamento redditur hoc modo. Certum est lunam quãdo à coitu siue interlunio emergit, surgit'q; lucere primo tres partes vnius horẹ nocturnẹ, & deinde quartam, & vicesimã horæ partem, à secunda insuper ad plenum orbem, hoc est, ad plenilunium die quolibet tantum augmenti lucendo adijcere constat. Et iterum à plenilunio compari rationis examine diminutionis lucere minus, & quotidie minus vsque ad tempus quo luna cum sole coit. Dodrantes enim pro tribus partibus horæ dixisse videtur & semuncias pro quarta, & vicesima parte horẹ, sed de ijs hactenus.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

Canonica.

ERRANTIVM AVTEM TRES, &c. Magnitudine motu, ratione'q; lunẹ & solis habitis ac discussis. Nũc errantiũ canonica, hoc est, regularia ac motus earũ stilo quidem elegantissimo, difficili tamẽ hic pandit, verùm antequam intercutaneam notionem trium superiorũ planetarum motus afferre in medium videamur: Aduertamus totam orbium alicuius planetæ sphẹram moueri in XXIIII. horis motu primi mobilis, super polis mundi, quanuis orbes sint absimiles, tota tamen sphẹra est vniformis crassitudinis, & mũdo concentrica: concentricos voco orbes, æquali figura afformatos: eccentricos quorum vnus alteri supereminet, omnino super extra ipsum, & duntaxat suo conuexo alterius conuexũ orbes contingunt instar globi alteri superpositi. Animaduertendum porrò Epicyclum, cuius paulò superius meminimus, circa centrum suum moueri, planetam deferendo in parte superiori secundùm successionem signorum semel complendo reuolutionẽ in tantò tempore, quantò à cõiũctione media solis, & talis planetẹ ad proximam coniunctionem eorum sequentem, in qua planeta est in apside, hoc est, auge epicycli, & in oppositione media est in opposito apsidis sui epicycli, quare tãtò velocius reuoluitur epicyclus, quãtò tardius circuit cẽtrũ epicycli. Nã vbi maior est tarditas deferẽtis, tãtò citius redit coniunctio solis cum eo veneris orbes apsidem deferentes, mouentur motu octauẹ sphæræ, prout apsides trium superiorum planetarum, hoc est, Saturni, Iouis, & Martis se habeant

Epicyclus.

beant, differt enim Venus ab eis, quòd punctum apsidis veneris est in eodem loco zodiaci, secundùm longitudinem in quo apsis eccentrici solis, apprehenso enim loco apsidis solis, facilè est scitu vbinā sit locus apsidis, Veneris superiores enim has quas supra solem locatas diximus constat meantes esse cum sole illoque occultari: oriuntur enim tempore sublucano, non descendentes ab eo amplius vndenis gradibus, deinde contractu radiorum solis teguntur: &c. IN TRIQVETRO, Hoc est trino aspectu à gradibus. cxx. stationes matutinas faciunt. Ad horū perceptionem, & quo sequentia nobis fiant exploratiora attendenda sunt aliqua, hoc est, directiones planetarum, retrogradationes, stationes, velocitates, & tarditates. Planeta enim directus fertur quando linea veri motus eius progreditur secundùm successionem signorum, retrogradus autem contra, stationarius dum illa linea stare videtur, statio prima est punctus epicycli, in quo dum fuerit planeta: incipit retrogradari. secunda, in quo incipit dirigi planeta. Plinius enim hic tangit radiationes stellarum, quas alij aspectus vocitant. Nam triquetrum hic intelligo, quem alij trinum, alij trientalem vocant aspectum: ad cuius notionem, habe memoria circulum, quem nos signiferum vel zodiacum vocauimus, eum esse, in quo sol, & luna cum cæteris erraticis feruntur, hic in duodecim partes, vt à nobis ostēsum est, totidem signis redditas æquabiliter diuisus est. Eum sol annuo spacio metitur ita in vnoquoque fermè mensis, spacio moratur. Sed signum quodlibet cum cæteris singulis habet mutuum conspectum, non tamen vniformem cum omnibus. Nā alij validiores, alij debiliores, alij quadrati, quos quartos, alij sextiles, quos sextantes iuro appellauerimus. Signa enim diuerse se aspiciunt. Nam alia obliquè, alia rectè. Item signa, quæ non comparis sunt naturę, sibi inuicem refragari quodammodo ab astrorum peritissimis dicuntur. Ob id Mannilius cecinit.

Triquetus aspectus.

signifer et zodiacus.

, Quinetiam proprijs inter se legibus astra
, Conueniunt, & certa gerunt commertia rerum
, Inque vicem præstant visus, atque auribus hærent,
, Aut odium, fœdus've gerunt conuersa'que quædam
, In semet proprio dicuntur plena fauore
, Et bellum sociata gerunt aliena'que sede.

Ob id igitur quępiam signa ab astronomis inter se diligentia alia diffidentia dicuntur. Diligentia, se triquetro, siue trino aspectu se aspiciunt. Odio autem se habere dicuntur, quę ex quadraturis, & quæ sibi refragantur ex opposito, signa enim obliquè orientia signis rectè orientibus parent, ac concordiam notant, vt est signum geminorum, quòd leonis signo obedit, Taurus Cancro, Aries Librę, Aquarius Sagittario, & id genus. Hic item aduertendum cœlum partitum in. CCCLX. partes, qui numerus extensus per tres cœli partes ostendit triquetrum aspectum, quē trigonam radiationem alij vocitant: fit enim in signis, hoc est, in tertia parte zodiaci quæ constat centum, & viginti gradibus. Radiatio autem quàm appellitant quadratam, vulgarius quartam, alij tetragonam, fit per trium signorum intercapedinem, & gradus nonaginta: quò fit, vt à Plinio dicatur nonagenarius aspectus, quādo ait. EX QVADRATO SENTIT RADIOS AB XC. PARTIBVS, VNDE NOMEN ACCIPIT, &c. Fit hęc radiatio in quarto ab eo signo, à quo inchoatur, vt ab Leone, in Scorpiū: cum enim signum quoddā aspicit aliud quartum ante se, & post se, hic aspectus fertur quartus, quoniā teneat quartā partē. XC. hæc enim triū signorū est quantitas. Hic ne fuerit abiunctum à proposito animaduertisse planetam si fuerit in aliquo signo, , radios illius in signis illis esse, quæ aspiciant ipsum signum, in compari gradu , ac minuto. Vt hoc peruium fiat cuique legentium, exemplo haud aspernabili

inquit partes celi et partitum.

Aspectus nonagenarius.

, vtemur. Esto enim sit mars in primo gradu arietis,& in primo minuto eiusdem, , erũt radij illius in primo gradu signi libre,& primo minuto. Adde preterea aspe , ctus multifariam accipi ad gradus æquales,& ad gradus æquinoctiales in circulo directo, vt scriptum reliquit Ptholemeus. L. præpositione centiloquij. Item radiorum proiectiones attende intelligi, ad ascensiones circuli directi: quando planeta, cuius radios proijcere volumus est in medio cœli, vel in angulo terræ. Verùm nec de his verbosius. Nũc redeamus ad institutum. Antelatas ergo Pli. erraticas occultari solari radio prodit, quas & constat matutino oriri, ob id orientales dicuntur quando à radijs solis mane exurgunt, apparere enim incipiunt ante ortũ solis, quousque fiant soli oppositæ: hoc est, propinquiores circulo orizontis orientalis, cũ verò vna illarum trium superiorum oppositionem solis transire videbitur, occidentalis tunc dicetur. Venus verò, & Mercurius, quilibet eorum planetarum aliquo tẽpore quo suum epicyclum circuit soli coniungitur per directionẽ in superiore parte Epicycli, aliquis ergo eorum à coniunctione solis separatur in retrogradatione in inferiore parte epicycli, recedit à sole versus partem occiduam cœli: cũ verò separatur planeta à sole per directionem post occasum videtur, quare tunc vocatur occidentalis, quod innuisse videtur Pli. cum ait.

Aspectus multiplices.

Planeta orientalis & occidentalis.

MOX IN ADVERSO A PARTIBVS .CLXXX. EXORTVS VESPERTINOS, ITEM AB ALIO LATERE CXX. APPROPINQVANTE STATIONES VESPERTINAS, QVAS ET SECVNDAS VOCANT, DONEC ASSECVTVS IN PARTIBVS DVODENIS, &c. Graphicè dixit stationes secundas. Nam statio secunda, secundo significatu est arcus epicycli, ab auge vera, per eius oppositum vsque ad punctum stationis secundæ. Tardos item dici planetas atque minutos cursu aduerte, quando linea veri motus eorũ tardius, quàm linea medij motus, aut cõtra successionem signorum incedit. Veloces verò, quando celerius secundum successionem signorum mouentur. Notandũ præterea stationum signorum puncta mutabilia, primo vicinia ad oppositum augis equantis, item ad terram. Nam quantò magis epicyclus appropinquat opposito æquantis, & consequenter terræ, tantò puncta stationũ fiunt propinquiora opposito apsidis ipsius epicycli. Item magnitudine Epicycli. Nam quãtò maiorem planeta habet epicyclum, tãtò pũcta stationum propinquiora sunt opposito apsidis epicycli: postremum, tarditate motus planetæ in Epicyclo non superantis motum eccentrici, quare non nisi vbi velociter contra successionem signorum incedit regreditur. Adde item venerem, & Mercurium, dici in recessu eorum à sole exire à radijs solaribus, ita, & dici occidentales. Planetæ enim superiores cum semper exeunt à radijs solis fiunt orientales. Et à exordio retrogradationis, vsque ad oppositionem solis dicuntur orientales retrogradi. Ab oppositione verò solis vsque ad directionem retrogradi, Venus, & Mercurius, cum separantur à sole per retrogradationem. Subdit Plinius.

Tardi planetæ

Veloces planetæ.

Planetæ retrogradi.

INFERIORES AVTEM DVAE, &c. Per has inferiores, Veneris, & Mercurij, stellas intellige. Nam hæc circum solis radios solemque ipsum vti centrum itineribus coronantes, regressus retrorsum, & retardationes faciunt, etiam stationibus. Propter eam circinationem morantur in spacijs signorum: id autem maxime cognoscitur ex veneris stella, quòd ea cum solem sequatur, post occasum eius apparens in cœlo est, clarissimè que lucens, vesperugo vocatur, alijs autem temporibus, ante currens, & oriens ante lucem lucifer. Ex eo que nunquam plures dies in vno signo commorantur, aliàs celerius ingrediuntur in aliud signum, ita que non pariili cursu peragunt numerum die-

Veneris stella qui dicitur vesperugo et qui lucifer.

rum in singulis signis, quantum sunt moratæ, transiliendo velocioribus itineribus, perficiunt cursum iustum, ita efficitur vtique quòd demorentur in nonnullis signis, nihilominus cum se eripiunt à necessitate morę, cito consequentur iustam cercinationem. Mercurij stella velociter volitat in cœlo: nam tricesimo die, & sexagesimo, per signorũ spacia currens, peruenit ad id signum, ex quo priore circularione cępit facere cursum, & ita perequatur iter, vt circiter dies tricenos singulis signis habeat numeri rationem. Veneris autem stella cum est liberata ab impeditione solis radiorũ triginta diebus signi spacium percurrit, quo minus dies quadragenos in singulis signis partitur, quũ stationem fecerit restituit eam summam numeri in vno signo morata, ergo tantam circuitionem in cœlo quadragesimo, & octogesimo, & quinto die permẽsa iterum in id signum recedit, ex quo prius iter facere cœpit. Sed ne obstrepera lingua offendatur lector, ad contextum Plinianum redeamus. MARTIS STELLA VT PROPIOR ETIAM EX QVADRATO SENTIT RADIOS, &c. Ex quadrato, Ex quarto aspectu, cuius iam meminimus. Et subdit siquidem. MAGNITVDINES SVAS ET COLORES MVTANT, &c. Magnitudo enim stellarũ se habet ad rationẽ circulorũ eccentricorũ, videntur autẽ nobis minui, quãdo apsides habent altissimas à centro terrę, item hæc fiunt ratione signorum, quia quando sol est in initio cancri, tum est maxime remotus à terra, quia circulus solis altius eleuatur in eo, & maiori ambitu rotatur, ob diuersitatem centri deferentis solem à centro terræ. Hæc item perpendenda sunt ad ascensiones circuli obliqui, quoniam signa secundũ partes eorũ, & causas, & ortus, mutãt. Et cum sol vniformiter moueatur, & hic motus diurnus reguletur per circulũ equinoctialẽ, & moueatur sub zodiaco, cuius poli sunt his orizõtibus proximi interdum remoti, contingit varietatem ascẽsionum fieri, stellas'que remotiores, aliquando vero viciniores nobis apparere. Mutant autem colores ad appropinquationẽ, vel distantiã solis, & aliquando aeris affectione, vt quibusdam placet. Nã nec desunt qui dicant vaporibus terrę stellas affici, vt testatissimũ Ptholemę' reliquit lib. apotelesmaton. Alij tamen, vt peripatetici, hoc respuunt, cœlũ ab his sce affectionibus esse penitus abiunctum ratione astruentes, quia physica ratio doceat vapores, non vltra stadiorũ sexdecim mensum surrigi. Subnectit Plinius. PRIMA CIRCVLORVM, &c. Græcis enim nominibus vtendũ est si non suppetat latinitatis locus, censura etenim decenti. Plinius apsidas vocat circulos paruos, apsis ęquidẽ à Barbaris, & bonarum artium expertibus, vocatur Aux, & oppositum eius, augis: quibus vocabulis astrorum peritissimi, vti assolent. Et pauló inferius ait. SVNT AVTEM Hi sui cuique earum alij quã mundo, &c. Sensus ita se habet. Erraticæ habent circulos sibi ipsis peculiares mundo, hoc est, nouæ sphere, vel primi mobilis circulis absimiles. Nam plures habere orbes astronomi erraticas assertarũt, orbium enim pluralitas nõ inuenitur in supremo cœlo, ac in superioribus cœlis, sed eorum quodlibet est vnum continuitate, reperitur tamen in septem planetarũ cœlis, orbium pluralitas, vt iam sumus præfati, sunt enim tres orbes cœli Saturni, ipsum cõponẽtes, duo sunt extremi absimilis crassitudinis, & medius vniformis habens iterum in se orbem paruum cui est planeta infixus, qui & Epicyclus fertur, ita se habet cœlũ Iouis, Martis, & veneris. Orbis autem solis medius paruum orbem epicycli non habet, cœli autem Mercurij orbes sunt quinque cum epicyclo planetam continente, constat igitur erraticas dissimiles habere orbes, quòd & ait Plinius.

INQVIENS IDEO'QVE DIVERSOS HABENT ORBES, &c. Deinde ait. QVONIAM TERRA A VERTICIBVS

Quadratus aspectus.

Apsis. Aux. Augis.

TICIBVS DVOBVS, &c. Quoniam vt ait, Vitruuius, libro nono ar, chitecturę, in his locis naturalis potestas ita architectata est, collocauitque cardines tanquam centra, vnum à terra, & à mari in summo mũdo, ac post ipsas stellas septentrionum. Alterum trans contra, sub terra in meridianis partibus, ibique circum eorum cardinem, orbiculos, tanquam circum centra, vt in toruo, perficit, qui

Poli.

Grece πόλοι vocantur, per quos volitat sempiterno cœlum, per axis cardines extremos: axis enim cardines dixit, quoniam cœlum axe voluitur, estque linea imaginaria à polo artico transiens per cœlum ad polum antarticum, cum extremitates sunt duo puncta axem terminantia, quę dicuntur poli mũdi, super quos eo immobili permanente, rotatur cœlum spacio. XXIII. horarum, ab oriente, in occidentẽ. Centrum punctum medium sphęrę, in omni enim orbe medietas cẽtrum fertur, apsides exurgunt, medio puncto stellarum auges, vt ita loquar, exaltantur. Aduerte orbes apsidem, siue augem, deferentes super axe, & polis eclipticę, octauę sphæræ moueri motu eius, hoc est, in ducentis vno gradu cum. xxviij. minutis ferè, item solis orbes apsidem eccentrici deferentes moueri motu octauæ sphæræ, & sub ecliptica octauę reuoluitur apsis, siue aux, eccentrici solis. Adde hic apsidem solis, esse punctum circunferentię eccẽtrici, maxime à centro mũdi distans: & dicitur longitudo longior, oppositum augis, esse punctum circumferentię eccẽtrici, maxime centro mundi propinquum ipsi apsidi diametraliter oppositum, & dicitur longitudo propior.

Axis

Apsis solis.

Oppositum augis.

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

IGITVR A TERRAE CENTRO, &c. Hic solerti ingenij examine differit: cur stellæ aliàs altiores, aliàs depressiores nobis apparere dicãtur, ac terrę cõtiguæ. Hoc enim fit per motum orbis vniformis, inter duos orbes assimiles, moti: inter quos dum planeta peruenit ad punctũ augis, est in maxima eius eleuatione à facię terrę. Cũ verò est in pũcto apsidis oppositæ, est in maxima eius propinquitate faciei terrę, in punctis autem mediarum longitudinum, medio modo extollitur, velociusq; pertrãsit signa, si sit in opposito augis, & tardius si in auge. Attendat item lector, quæ sumus in his sequentibus prõpturi in literas; mittatque in digytos stellas quandoque ascendere in circum suum eccentricũ, adeò, vt in superiori parte sui eccentrici non distent ab apside, vel (vt barbare loquar) ab auge per. XC. gradus ante, vel retrorsum, lumen tunc apparet minus, ac minor stella quantitate eiusque cursus, tunc tardus est, ad motum centri Epicycli, verũ quando est aliqua longitudinũ mediarũ sui eccentrici, distetque ab apside, vel, vt dixi, ab auge per. xc. gradus ante, vel retrorsum, tunc est ęqualis lumine magnitudine, ac cursu, motusque sui centri eccẽtrici, & cõpar cũ medio motu ipsius, cũ verò extra hæc fuerit, scilicet distans ab apside per. xc. gradus ante vel postice, tunc descendit, apparetque lumine, magnitudineque maior. cũ verò augmentũ stellę æquatũ. clxxx. grad. puta, quando additur æquatio augmẽti supra mediũ motũ, tunc astrorũ sciẽtissimi auctã numero vocãt stellã: quãdo verò augmẽtũ ęquatũ fuerit minus. clxxx. gradus diminutam: item cũ stella. VI. trãsilire nodũ (Ita em̃ vocabulis poscẽte materia vtẽdũ est) dicitur, deferẽtis sui cũ ecliptica est septẽtrionalis ascendens, hoc est, augens latitudinem, donec fuerit elatus, ac dispalatus ab intersectione per. xc. gradus: cũ verò elongatus plus. xc. gradus ab intersectione est septentrionalis descendens ab astronomis vocitatus: item hic

meminisse

meminisse iuuabit, stellas super alias aliquando eleuari, cuius rei Pthole. LXIII. propositione affatim meminit: elatio autem hæc stellarũ super alias, est, vt sit remotio eius ab apside sui circuli breuioris, sed ad Plinianę lectionis perceptionem hæc sunt. Cum ergo Plinius ait. AD TERRAE CENTRVM HVMILIME AC PROXIME, &c. Quia tunc nobis viciniores apparent, hæc ergo fiunt ad rationem apsidum, Subnectit deinde.

NON QIVA ACELERENT NATVRALES MOTVS, &c. Qm̃ rata lege, moduloque stato, mouẽtur: sicut in rotis videmus radios: quia radij rotarũ, hoc est, bacillum apsidi iunctũ, & orbiculo superiori. Cum enim rota voluitur, alius radius exaltatur, alius verò deprimitur: ita fit in apsidibus planetarũ. Subnectit itẽ Pli. ITA'QVE ALIAS MAIOR, ALIAS MINOR MOTVS, &c. Non enim compari motu mouentur planetæ: vt iam à nobis ostensum est, hoc centri propinquitate agnoscitur. Altera autem sublimatum causa est, quia quando stellæ erraticæ habent suas apsidas altissimas à centro suo in aliijs signis, quàm, in ijs quæ ante diximus, hoc est: quando Saturnus habet apsidas suas in. XX. parte librę, Iuppiter in. XV. Cancri, Mars i. XXVIII. Capricorni, Sol ĩ Arietis ꝑte. xx. Ven⁹ ĩ ꝑte Pisciũ, Mercuri⁹. xv. parte Virginis, Luna ĩ quarta Tauri. Tũc emantelatę stellę, altissimos habẽt à suo centro circulos. Tertiam altitudinum rationem à mensura cœli fieri Pli. asseriat, non à ratione circuli, cœlum certè amplissimi esse ambitus liquet, potissimum cum constet. CCCLX. partibus. Altitudo enim erraticarum, fit prout cõsideratur signorum ratio, Quique enim circulus signorum, facit arcus obliquos per tria signa, vt sunt Taurus, Aries, & Gemini. Et ex altera parte, Libra, Scorpius, Sagittarius. quando enim signa oriuntur, efficiunt angulos rectos, super circulum orizontis: Hæc enim sunt voluenda animo, vt liquidior Plinianus contextus appareat. Item alia ratio harum altitudinum, à signifero, & ab eius obliquitate demanat: per signiferum enim erraticæ feruntur, quas vel euehit, vel deprimit, quæ causa fertur diuersitatis altitudinum. Pli. Venerem eum excedere binis partibus hic prodit. Plærique Plinium hic hallucinari, ac oscitanter de signifero differere asseuerant, quoniam neoterici astrologi, aliud sentire videantur, Subdit deinde Pli.

LVNA QVOQVE PER TOTAM ILLAM LATITVDINEM EIVS, &c. Luna, vtpotè per totam latitudinem zodiaci vagatur, non eam excedens, nec à loco constituto digrediens, quàmuis diuersas accipiat figuras: Sol item modulũ, ac statum non trãsgreditur, hinc Mannilius ait.

„ Nunquàm transuersas Solem decurrere ad arctos,
„ Nec mutare vias & in ortu vertere cursus,
„ Auroram'que nouis nascentem ostendere terris,
„ Nec lunam certos excedere luminis orbes,
„ Sed seruare modum quo crescat, quo úe recedat.

Subdit Pli. SOL DEINDE MEDIO, &c. Quia non ęqualiter mouetur. Sunt enim qui putent hæc Plinij verba congruere coniunctioni latitudinis, quæ est, quando duo planetæ in vno signo commorari vidẽtur, fuerunt q́ue æqualis latitudinis ab ecliptica, vt latitudo vnius sit ascẽdens in septentrione, & alterius in meridie descẽdens, quæ nõ arridere videntur plęrisque, quamquàm id significasse videatur Pli. cum dicat. HAEC ERIT LATITVDINVM RATIO AD AVSTRVM DESCENDENTIVM, AVT AQVILONEM SVBEVNTIVM, &c. Quorundam sequentiũ meminimus superiore capite, quę nec fuerit aliendi iterare, quo hæc nodo gordiano implicatiora, lectori se liquidiora ingerent, prom-

 psimus ergo

Ascedentes & descendentes.

Psimus ergo in literas antelato Capite planetas alios dici ascendentes, alios descendentes, aliquãdo auctos lumine, aliquando minutos, Item auctos numero, vel interdum minutos, quod adnuisse atque annotasse, videtur Pli. cum dicat hic.

QVONIAM TVM PRIMVM INCIPIANT DETRAHI NVMERI STELLAEQVE RETROIRE, &c. Ad horum ergo notionem legito quæ mandauimus memoriæ, C. XV.

ET TRIANGVLO SOLIS RADIO, &c. Hoc est, radiatione triangula, siue aspectu triquetro: retrogradationis ita non minus scitè quàm luculētè meminit Vitruuius, ingenio clarus, libro nono architecturę. Planetę, inquit, qui supra Solis iter circinationes peragūt, sed regressus facientes morentur donec idem Sol de eo trigono in aliud signum fecerit, maximè cum perfecerint quod is inierit, tū non progrediūtur, donec sol de eodē trigono in aliud signum transitionem fecerit: id autem nonnullis sic fieri placet, quod aiunt solem cum longius absit abstantia quadam non lucis itineribus errantia per ea sydera obscuratis morationibus impediri. Nobis verò id non videtur, Solis enim splendor perspicibilis & patens sine obscurationibus est per omne cœlum, vt nobis etiā apparet cum faciunt hæ stellæ regressus & morationes. Ergo si tantis interuallis nostra species potest id animaduertere, quod ita diuinitatibus splēdoribusque astrorū iudicamus obscuritates obijci posse. Ergo potius ea ratio nobis cōstabit, quòd feruor quemadmodum omnes res euocat & ad se ducit, vt etiam fructus ex terra surgentes in altitudinem per calorem videmus, non minus aquæ vapores à fontibus ad nubes per arcus excitari, eadem ratione Solis impetus vehemens radijs frigori forma porrectus insequentes stellas ad se perducit: & ante currētes veluti refrenando, retinendoque non patitur progredi, sed ad se cogit regredi, & in alterius trigoni signū esse, fortasse desiderabitur quid ita Sol quinto à se signo potius quàm à secundo aut tertio, quę sunt propiora, faciat in ijs feruoribus retētiones, id quemadmodum fiat si prompserimus in medium, haud videbitur absonum. Eius radij in mundo vti trigoni paribus forma lineationibus extenduntur: id autem ne plus, nec minus est ad quintum ab eo signo, igitur si radij per omnem mundum fusi circinationibus vagarentur, neque extensionibus porrecti ad trigoni formam linearentur, propiora flagrarent. Id autem etiā Euripides græcorum poeta illustrissimus, animaduertisse videtur: ait enim, quæ longius à Sole essent, hæc vehemētius ardere. Si ergo res, & ratio, & testimonium poetæ veteris id ostendit, haud puto aliter oportere iudicari, nisi de ea re, quemadmodum supra scriptum habemus: Iouis autem inter Martis & Saturni circinationē currens stella, maiorem quàm Mars, minorem quàm Saturnus, peruolat perficitque cursum. Itē reliquæ stellæ quo maiore absunt spacio ab extremo cœlo, proximamque habent terræ circinationem, celerius percurrere videtur, quod quæcunque earū minorem circinationem peragens sæpius subiens præterit superiorem. Quemadmodum si in rota, qua figuli vtuntur impositæ fuerint septem formicæ, canalesque totidem in rota facti sunt circum centrum in imo, adcrescentes ad extremum, in quibus hæ cogantur circinationem facere, verseturque rota in alteram partem, necesse erit eas contra rotæ versationem nihilominus aduersus itinera perficere, & quę proximum centrum habuerit celerius peruagari, quæque extremum orbē rotæ peraget, etiam si æque celeriter ambulet, propter magnitudinē circinationis, multò tardius perficere cursum. Hæc enim duximus prodēda, quo inferremus aliquid lucis Pliniano nubilo, vbi ita fertur. SICVT IN ROTIS RADIOS IDEMQVE MOTVS ALIAS MAIOR, ALIAS MINOR. &c. Et sequenti sermoni satis implicito, ita se habenti.

Solis splendor.

laudes Euripides

Nota.

ET

ET TRIANGVLO SOLIS RADIO INHIBENTVR RECTVM AGERE CVRSVM, &c. Ex PRIORE TRIQVETRO, &c. Ex priore trigono,ac triangulo,cuius satis commeminimus.

CAPVT DECIMVM SEPTIMVM.

PRIMVM IGITVR DICATVR,CVM SINT DIVERSAE STELLAE, &c. Prompta in medium ratione cur sydera quępiam altiora, Alia verò depressiora videantur. His pendentibus Pli. rerum naturæ haùd quàquàm indiligens, syderum catholica, hoc est, vniuersalia,& promulgat,& palàm studiosis bonarum artium facit. Ratio enim cur stella Veneris nunquàm lõgius. XLVII. partibus, Mercurius verò. XX. à Sole discedant,est,quia illæ habent apsidas conuexas, vt iam superioribus ostensum est, quare ad liquidiorem huiusce capitis perceptionem antelata aduertenda sunt. Verùm ad tenaciorem memoriam, haùd fuerit absonum quædam raptim mandare memoriæ. Quando enim aliquis trium superiorum planetarum antelatorum transmeauerit oppositionem solis, dicitur ijs planeta occidentalis sinestrę partis: non quòd sit in parte occidentali cœli à Sole: sed quia post Solem occidit. Venus verò & Mercurius quilibet eorum infra tempus (vt ita loquar) quo circuit epicyclum suum coniungitur soli, bis per directionem scilicet, in superiori parte epicycli, Iterum per retrogradationem scilicet, in inferiori parte epicycli. Igitur aliquis eorum separatur à coniunctionibus Solis in medio retrogradationis, puta, in inferiori parte epicycli recedit à sole versus partem occidentalem cœli. Cum verò seiungitur à sole, estque tunc visibilis sub Lucano tempore ante Solis emersum, tunc vocitatur orientalis dexter, quousque amburatur à sole, hoc est, soli iungatur in superiori parte epicycli per directionem. Adde item esse discerniculum inter Venerem,& Mercurium,& tres superiores stellas. Nam Venus & Mercurius aliquando in recessu eorum à sole sub radijs, vt ita promã, fiunt orientales,& quãdoque in exitu fiunt occidentales. Planetæ verò cum à radijs emergunt solis, fiũt oriẽtales.& dicuntur augmentari fortitudine, donec seiungũtur à sole per. xxx. gradus, & à. xxx. vsque ad. lx. dicuntur ab astronomiæ professoribus fortes. Vbi verò disiuncti fuerint à Sole vltra. lx. gradus, dicuntur orientales euntes ad diminutionem, vsque ad principium retrogradationis. Et ab exordio retrogradationis vsque ad oppositionem Solis, dicuntur orientales retrogradi. Et ab oppositione vsque ad directionem, dicũtur occidentales retrogradi. Hęc ergo non paulùm candoris Pliniano contextui suggerunt, quare examinatè sunt perpendenda, vt elucescat Plinianum dictum, huic capiti insitum, Subnectit item Pli.

NVNQVAM ID NISI QVADRATO STATIONEM FACERE, &c. Hoc est, nisi in quarta radiatione, siue aspectu quarto, triquetro, trigono, siue trino aspectu. lx. discreto partib⁹ qui numeris sex angulas mundi efficit formas, hoc est numerus sexaginta efficit sextiles cœli aspectus, siue exagonum aspectum. Numerus enim sexaginta, est sexta pars circuli à nobis superioribus antelati. Dicuntur enim signa ab astronomis se aspicere, hoc est, omne signum aspicit tertium ante se, & tertium post se, quod est vndecimũ, & hic aspectus vocatur exagonus, siue sex angulus, tritius sextilis, ita nuncupatus, quia teneat sextam partem circuli, hoc est. lx. gradus, & vt hoc compertius explorratiusque

Catholica,

Sex angulę formæ.

Signa se aspicũt q̃modo

ploratiusque fiat Plinianę lectionis studioso, non fuerit alienum exulcato, ac per-trito exemplo vti, Planeta qui fuerit in initio Arietis, aspicit eum qui fuerit in Geminis ante se, & eũ qui fuerit in Aquario post se, qui aspectus fertur amicitiæ. Subdit item Pli. Et inde fabula cernẽdi lynceo, hoc allusum est, ad lyncei fabulam, qui tanta oculorum acie claruisse fertur, vt vltra parietem viderit. Hunc tradunt historici, Lunam nouissimam conspexisse, primam'que, die ac notu. Diuidua Luna fertur, quùm medio orbe cæsa est, hoc est, quando æqua proportione diuiditur.

CAPVT .XVIII.

COLORES RATIO ALITVDINVM TEMPERAT, &c. Et quia cum astrorum peritis negociari cœpimus, pergamus porrò breuib' quędam illorum scitã contexere. Qui in philosophos aciem dirigẽtes coarguere illos enituntur, qui censeant ijs placuisse videmus asseuerasse varios planetis inesse colorum modos, id'que non diffitentur, vnde etiam natura queat iudicari in Saturno, inquiũt, pręmõstrat fuscedo terrestrem proprietatem, & bili atrę congruam Mars rubens igneæ qualitatis argumentum est, & rubræ bilis testimonium dictat, Venerem croceo & albo radiantem tum callidam intelligunt, tum humectam, & naturæ indicare temperamentum, in Ioue coniectant modo ferè eodem Lunam albicantem, esse humectationis indicium, quòd verò insit nigricãtis quippiam frigoris signum habent. Mercurij non vnam esse faciem, vt qui virorem quãdoque præferat, nunc fuscedinem, nunc aliud quid, sæpius tamen nigroris ostentare quiddam. Proinde cum terrena siccitate analogum habere schola peripateticorũ astipulatui astrologorum reffragatur. Nam nullã cœlestibus permixtionem coaptat, atque copulat, nisi lumen colorem quandam dixeris. Item subdunt astrorum peritissimi, Saturni sydus frigorificum, quia sit ab sole remotius. Item aridum, quia ariditatem parit lõgius à terra interuallum, Martem Solis propinquitas torret, ac arescere facit, Iouem temperatum reddit, huic Saturni frigus illinc Martis incendium precipuè tamen calefacere, quia Martis & Solis incumbat globis Venus, vt Luna, humecta est, quòd & ipsa luminis terræ copia authore Ptholę. Vapores asciscat, recipit tamen ex propinquo caloris vim. Mercurius semper Soli adnexus arefaciendi potestatem inde comparat, humoris autẽ copiam tum ab Luna, tum ab terra, hæc enim sunt quę ex sanctario, ac penũ Ptholemæi libro primo ἀποτελεσμάτων excerpsimus, quæ haud parum lucis ingerunt Plinianæ lectioni. IN QVADRATO, &c. . In quarta radiatione, siue aspectu quarto, Triquetro, Trigono aspectu, diuidua est æqua proportione diuiditur. Impletur autem. IN ADVERSO &c. Hoc est, cũ plena est. Nam Lunam dicimus in coitu Solis ardore corripi, cõuertique partem eius candentem proprietate quadam naturæ luminis, ad lumen trahendi, quo quidem tempore nostri auersam dicant eã, quæ enim non visuntur quæque latent ita nũcupari ab Mathematicis animaduertimus. Cum autem plena est, vt tota conspici possit, aduersa fertur. At Græci per diametrum hęc & dimetientem lineam obiecta appellare solent. Verùm de ijs, nec verbosius, quare nõ fuerit alienum, alio ingenium reflexisse, potissimum quando capite nono fusius de ijs à nobis facta sit mentio, ad quòd recurrat lector, si de ijs vberius voluerit.

Saturni color.

Colores stellarũ

CAPVT .XIX.

SOL AVTEM IPSE QVATVOR DIFFERENTIAS HABET, BIS AEQVATA, &c. Errãtium syderum catholicis, siue vniuersalibus adamussim enodatis, habitaque ratione cur eorum colores mutari videãtur. Nunc inequalitatis dierum causam pauculo verborum contextu perstringit, ad quorum exploratiorem compertioremque intelligẽtiã quę sumus præfati, in digytos mittẽda sunt. Et quia dierum inæqualitatis, hic meminit Plinius, suppingamus quæ iutum eãt Plinij scita. Dies, vtpotè est reditio Solis ad meridianum cuiuscumque regionis, quæ reditio fit reuolutione totius æquinoctialis, & ipsa ea parte poli quæ eleuatur in circulo finitioris sphærę rectè: Cur ergo dies longissimi fiant attendenda est solis in suo eccentrico maxima eleuatio, & ad ascensiones eleuationesque signorum ad circulum meridianum, variantur certè eorum ascensiones in omni climate. Si igitur circulus Solis esset in superficie æquatoris, & esset cõcentricus, nulla esset dierum diuersitas. Sed quia Sol currit per circulum, cuius superficies non est in superficie æquatoris, & cuius centra diuersa sunt à centro æquatoris, est necesse sequi diuersitatem dierum. Hæc autem fieri ad rationem signorum est inconfesso. Nam propter obliquas signorum ascensiones, rectasque fit signorum inæqualitas. Nam quæ signa transuersa oriuntur, & recta occidunt, celeriores habent ortus, quàm, occasus. Contra, quæ recta oriuntur, & transuersa conduntur tardius oriuntur. Canceri enim signum rectè oritur, inclinatumque mersatur, licet in Capricorno parua inflexione curuetur, oritur tamen duabus horis. &. XXIIII. parte horæ, hora occidit & deunce, Leo duabus horis oritur, & dodrante, occidit hora & semis &. VI. parte horæ. Virgo oritur duabus horis &. xl. minutis. Similiter Libra occidit hora & minutis. xx. Scorpius verò vbi diminuitur ortu, occasu augetur horis duabus, & xx. minutis occidit hora, & minutis. xl. Sagittarius duabus horis oritur, & minutis quinque occidit hora & deunce. Sed quę inuicem transuersa oriũtur & recta occidunt, breuiores habent ortus quàm occasus. Nam ex ijs quando Capricornus oritur hora vna, & deunce occidit horis duabus, & minutis quinque. Aquarius, oritur hora prima & minutis. xl. occidit duabus horis, & in. xx. Ex ijs ergo fit inęqualitas, quę dierum spacia, noctiumque discriminat. Nam quando Solis lumen eorum signorum principium, quę tardius oriuntur, ingreditur, dum sequentia nascuntur signa, diei prolixitas procreatur. Vbi verò Sol hæc transmearit, quæ cito orta tardius demersantur diebus exiguis efficit noctes grãdiores. His ergo claret Solem quatuor habere differentias, quatuor inquàm, quæ regulantur ad duplicia æquinoctia, & totidem solstitia. Quando igitur Plinius ait.

Dies,

Dierum inęqualitas,

SOL AVTEM QVATVOR DIFFERENTIAS, &c. Intelligit ad rationem signorum tropicorum, quæ numero sunt quatuor, Aries, Libra, Capricornus, Cancer. Hęc enim Sol permeans, aliquid dierum, vel noctium, vel deprimit, vel adiungit. Subdit iterum Pli,

Sol quatuor habet differentias,

BIS AEQVATA NOCTE DIEI, VERE ET AVTVMNO. &c. Hæ sunt duæ differentiæ quas primo Soli assignarat, intelligens scilicet, æquinoctium, quod bis anno fit: tunc enim dies & nox horarum spacio æquales sunt, ęquinoctium, inquàm, vernale, quod quarto idus martias fit, vel circa. viii. calen. Apriles, in octaua parte Arietis. Autumnale verò decimooctauo calen. Octobris, ad Vergiliarũ occasum diebus quadraginta in octauã parte libræ, quod Pli. scitè expressit quando ait. OCTAVIS IN PARTIBVS LIBRAE ET ARIETIS, &c. Et subnectit,

Aequinoctiũ,

Vernale,

Autũnale,

BIS

Solstitia duo sunt.

BIS PERMVTATIS SPACIIS, &c. Per quę Solstitia subtexuit, quæ duo sunt, hybemum, & æstiuum, illud facit Sol, quando transmittit octauam partem Capricorni, quod fit. VIII. calen. Ianuarij, quo tempore Sol altiores petit circulos. Hoc autem, quando Sol octauam partem Cancri transmittit, quod fit. viij. calē. Iulij, quo tempore Sol remeare incipit ad inferiores circulos. Ad autem perceptionem paulò cognibiliorem hāc, & ad facilius Pli. nubilum reserādum non fuerit operę vacantis, ac leuioris: adnotasse duo esse genera dierum, qui alij naturales, alij ciuiles dici cōsueuerunt. Illi constant. xxiiij. horis partibus æqualibus ab occasu Solis ad alterum occasum, Ciuiles verò ab ortu Solis ad occasum cōstat duodecim partibus inęqualibus, at'que heæ duodecim partes hybernis solstitijs breuissimę sunt & tertia parte minores quàm illę, & quod sequēs est vincunt hybernas duabus quartis, siue quod idem est, dimidio, id quod significare voluit Vergilius hoc versu. Anne nouum sydus te mensibus addas, hoc est, Iunio, & Iulio, quibus horæ longissimæ sunt. At, vere Sole Arietem, autumno, Libram ingrediēte, pares sunt æquinoctialibus eædem'que ab hyberno solstitio ad æstiuū cum crescente die crescunt. Et quoniā singuli dies, ac noctes totius anni horis duodecim continentur, sexta diei hora semper est meridies, & prima incipit oriente sole, duodecima eodem occidente finitur, gratia exempli. Mense Martio cum ipsę horæ tēporales sint ferè pares æquinoctialibus, prima hora diei ciuilis est eadem cum tertia decima diei naturalis: secunda eadem cum quarta decima: tertia, cum quinta decima: quarta, cum sexta decima: quinta, cum decima septima: sexta, cum decima octaua: septima, cum decima nona: octaua, cum vicesima: nona, cū vigesima prima: decima, cum vigesima secūda: vndecima, cum vigesima tertia: duodecima, cum vigesima quarta: Illud igitur in literis sacris. A sexta autem hora vs'que ad nonā tenebræ factæ sunt super vniuersam terram: intelligendum est à decima octaua hora vs'que ad vigesimam primam diei naturalis, scitissimè (vt ad institutum reuertamur) Ergo Plinius dixit.

Dierum genera.

BIS PERMVTATIS SPACIIS, &c. Quia spacia horarum dierum, noctium'que permutantur secundùm rationem signorum tropicorum, vt iam diximus, Sole octauam eorum partem ingrediēte, quod solerter à Manilio animaduersum esse constat, hoc carmine, libro. III.

Regula quæ exactas primum formetur in horas
Quæ segnem'que diem sedes perpendat & vmbras,
Hęc erit in Libra, cum lucem vincere noctes
Incipiunt, vel cum medio concedere vere
Tunc etenim solum bis senas tempora in horas
Aequa patent medio, cum currit Phœbus olympo,
His cum per gelidas hyemes submotus in astro,
Fulget in octaua Capricorni parte biformis,
Tunc angusta dies, vernalis vertit in auras.

Obliquitas zodiaci. Obliqua signa. Recta.

Inæqualitatis inquit causa obliquitas est signiferi. Trade memoriæ zodiaci obliquitatem dierum, ac noctium inæqualitatem efficere: quia quādo Sol obliqua signa, hoc est, obliquè orientia, vel adijcit, vel minuit. Aries enim obliquè oritur, Verum Leo & Sagittarius rectè, ob igitur vel rectas, vel obliquas signorum ascensiones fit dierum inæqualitas: Quę inquit Pli. Recta in exortu suo consurgunt signa longiore tractu tenent lucem. Hoc enim patet habita Cancri ratione, quod signum Sole trāsmeante dies fiunt longiores: Vndè expressit Pli. longiore tractu tenent lucem. Quę verò obliqua sunt, ocyore transeunt spacio, argumēto est Aries, qui obliquè oritur, addę sex signa rectè oriri, Leonis, Virginis, Libræ, Scorpionis,

Cancri

Cancri Sagittarij, reliqua verò, obliquè oriuntur. Sequens caput facilè, quare à nobis omissum.

CAP. VIGESIMVMPRIMVM.

INTERVALLA QVOQVE SYDERVM Vt hæc Pli. fiant paulò apertiora Censorini assertionē his peraccommodam censuerim hinc verborum attextui apponendam, quo plausibilior fiat studiosis politiorum litera rum oratio. Ad hoc ait quòd accedit Pythagoras prodidit totum hunc mūdum musica factum ratione stellasque inter cœlum, & terram vagas quæ mortalium geneses moderantur, motum habere ἐνρύθμιον, & interualla musicis diastematis motum habere cōgrua, sonitusque varios reddere, pro sua quoque altitudine ita concordes, vt dulcissimam quidem concinnant melodiam, sed nobis inaudibilem propter vocis magnitudinem quam non caperent aurium nostrarum angustię. Nam vt Eratosthenes geometrica ratione colligit, maximum terræ circuitū esse stadiorum. CCLII. millium, Pythagoras quot stadia inter terram, & stellas, essent, indicauit, stadium autem in hac mundi mensura id potissimum intelligendum est, quod italicum vocitāt pedum. DCXXV. Nam sunt pręterea, & alia longitudine discrepantia, vt olimpicum quod est pedum. DC. item pithicum: pedum mille, igitur à terra ad lunam Pythagoras, putauit esse stadiorum circiter CXXVI. millia: idque esse toni interuallum, à luna autem ad mercurij stellam, quæ stilbon vocatur, dimidium eius velut semitonion hinc ad phosphoron quę est Veneris stella: ferè tantundem, hoc est, aliud semitonion, inde porrò ad solem ter tantum quasi tonum & dimidium, quod vocatur diapēte, à luna autem duos, & dimidium quod est diatessaron, A sole vero ad stellam Martis, cui nomen est pyrois tantundem interualli esse quantum à terra ad lunam: idque facere tonum hinc ad iouis stellam, quæ phæthon appellatur: dimidium eius, quòd facit hemitonion, tātundem à ioue, ad Saturni stellam, cui phanon nomen est, idem aliud semitonium, inde ad summum cœlum vbi signa sunt perinde semitonion, itē opinione Alfragani authore Alcabitio lōgitudo lunę à terra est. XXXIII. tantùm quantùm dimidium diametri terræ &. XX. pars eius eritque hoc. 10412. mil. & multa id genus, quæ idem ait.

Interualla.

CAP. VIGESIMVMSECVNDVM.

SED PYTHAGORAS, &c. Accuratissimos rescunditioris literaturæ viros harmoniam cœlo assignasse à nobis cap. IIII. monstratum liquido est, haud quaquàm tamen visum iri inamœnum reor. Si quæpiam modo superpōdij ac auctarij addiderimus, Musica haud dubiè capi, omne quod viuit inde colligunt platonici, quoniam cœlestis anima, qua vniuersitas animatur, originem à musica sumpsisse asseuerant. Nec solum homo rationis compos verùm, & aliud animal rationis penitus expers musica, mulceri fertur. Nam, & strabo ingenio pariter, atque doctrina celebris, elephantes sono Tympanorum demulceri scriptum reliquit, quod, & Plutarchus confirmat plæraque brutorum deliniri ac affici musica asseuerans. Consonantiam nedum inferioribus, ve-

rũm, & ſuperius muſicam ineſſe teſtantur, rerum naturæ periti ſsimi. Nam Pythagoras tonon appellauit, quantum abſit à terra ad lunam, à luna verò ad Mercurij ſtellam ſemitonion, quòd aſſerit Plinius inquiens. Ab ea ad Mercurium ſpacij eius dimidium, hoc eſt, ſemitonion, à Mercurio verò ad Venerem ſeſquiplum, hoc eſt, hemioliõ, quod tritius dixeris tonum vnum cũ dimidio alterius, quòd nõnulli ſemitonion vocant. Subnectit item plinius.

ITEM SEPTEM EFFICI TONOS QVAM DIAPASON HARMONIAM VOCANT, &c. Hæc, quàm ſolertiſſimè refert, quia ſeptem tonis ſymphonia, ac vocum concentus fit, quæ alio verbo Diapaſon fertur, Symphoniꝫ profectò ſimplices ac primꝫ ſunt tres, quibus reliquꝫ conſtant, vna duorum tonorũ, & ſemitonij habens diaſtema, ſymphonia hæc vocatur diateſſaron, alia trium, & ſemitonij, quam diapẽte vocant. Tertia eſt diapaſon, cuius diaſtema cõtinet duas priores, eſt ſex tonorum, vt Ariſtoxenus memoriꝫ tradidit, vel quinque, & duorum hemitoniorum, vt Pythagoras aſſeruit. Horum autẽ affatim Vitruuius, libro quarto, item, Boetius, Macrobius, author reconditiſſimꝫ doctrinꝫ, Plutarchus, meminiſſe dicuntur, aſſerentes tria melorum eſſe genera, Enharmonicum: Diatonicum: Croniaticum, ait enim Plinius.

IN EA SATVRNVM DORIO MOVERI, &c. Hoc eſt, Saturnum moueri in ea vniuerſitate concentus, ſiue in harmonia, quàm Diapaſon vocitauimus dorio modulo, dorio dixit, quia dorius eſt ex ſpeciebus carminum ac ex genere modulationis, ſicut item Lydius, & Phrygius. His acceſſit genus aliud grauiſſimum, quòd hypodorium vocant, mox duo hypophrygij grauior, & acutior, deinde dorius medius, tum phrygius grauis, & alter exceſſus: totidem lydij grauis, & acutus, tum meſolydij pari diuerſitate. Poſtremus Hypermeſolydius grauiſſimus. His enim conſtat muſicos modos, gentium vocabulis diſtinctos deſignatos que, etenim quò vna quæque gaudebat pro morum ratione eodem modus ipſe cenſetur nomine, delectationem vtique ſimilitudo conciliat, hinc nata, Phrygia, Doria, Lydia, Modulatio, Phrygium modum Barbarum appellat Porphyrio, eius proprium, vt inquit, Lucianus Eutheon, Lydij verò bacchicum. Dorij honeſtum, & graue, adijcitur à plęriſque ionicum, quod floridum intelligunt ac iucundum, in rebus ſerijs, priſcos inuenio dorium adhibuiſſe, non phrygium, neque lydium. Quare cum quid lętius, ac iucundius, vel dicendum, vel optandum eſſet, ab dorio dicebant in phrygiũ, verò quid ſuper his Caſſiodorus prodit non, ſit alienum aduxiſſe. Dorius ait, prudẽtiæ largitor eſt, & caſtitatis effector, phrygius pugnas excitat: votum furoris inflammat. Aeolius animi tempeſtates tranquillat, ſomnium que ita placatis attribuit, Lydius intellectum obtuſis acuit, & terreno deſiderio grauatis cœleſtium appetentiam inducit, bonorum operator eximius: Lydiam tamen harmoniam Plato libro de rep. tertio, plurimũ reprobat quꝫ acuta ſit, & lamentationibus accommodata, prima enim eius conſtitutio fletus lamentationis que cauſa facta eſt. Nam Ariſtoxenus in primo de muſica, Olympũ tradit in pythonis ſepultura ceciniſſe tibia ſecundum Lydium modulum funeralia. Hæc politicorum octauo Ariſto. de lydia mixte etiam comprobauit compoſitam, verum & mediocriter afficere doricam retulit, phrygiam diſtrahere animum, ac rapere. Sed hæc dicta ſint, quo Pliniana illa fuſcedo, atque obſcuriuſcula ſententia niteat apertius. Et ſubnectit Plinius.

MERCVRIVM PHTHONGO, &c. Hoc eſt ſono, vox enim vel ſimplex, vel vtrunque emiſſa, vocatur phthongus, diſcrimẽ verò quo phthõgos acutior eſt, grauior autem appellatur diaſtema.

CAP. VIGESIMVMTERTIVM.

STADIVM .CXX. NOSTROS EFFICIT PASSVS, &c. Mūdi geometriæ profusissime Possidonium, Martianū Capellam, Macrobium, Ptholemę. meminisse liquet. Euidentissimis ac indubitabilibus argumentis ac dimensionibus constat terræ vniuersę ambitum, quę vbicun'que vel incolitur, vel inhabitabilis iacet, habere stadiorum milia ducenta quinquaginta duo. Item quadragies octies centena millia stadiorum, esse à terra vsque ad solis cursum, quo vmbram terræ diximus superioribus peruenire. Terra autem in medio cœlestis circuli per quem sol currit, vt centrum, locata est. Duplicatis & enim quadragesies octies centenis milibus erit integra diametros cœlestis circuli, nonagies septies centenis millibus stadiorum. Hanc autem summam quæ diametrū fecit ter multiplica, adiecta parte septima, & ita inuenies totius circuli per quē sol currit ambitum, stadiorum habere trecenties centena millia, & insuper centum septuaginta millia. Adde item ab astrologię calentissimis quantitatem totius diametri circuli signorū, idest octauę sphęrę esse .r 3 0 7 1 5 0 0 0. milliariorum, vt ita loquar, quorum vbertim Alcabitius meminit. Adijciam insuper, quod aliquid lucis inferat Plinianę lectioni, vapores non vltra mensum stadiorum sexdecim surrigi: animaduerte item, vt quantum est à terra vs'que ad lunam, duplū sit à terra vs'que ad solem, quantum'que est à terra vs'que ad solē, triplum sit à terra vs'que ad venerem, quantum'que est, à terra vs'que ad venerem, quater tantum sit à terra vs'que ad mercurij stellam, quantum'que est vs'que ad mercurium, à terra nonies tantum sit à terra vsq́ue martem, & quantum à terra vs'que ad martem, octies tantum sit à terra vs'que ad iouem, septies & vicies sit tantum à terra vs'que ad Saturni orbem, NONNVLLI, (ait Plinius).

AVSI DIVINARE SOLIS AD TERRAM SPACIA, IMMO CERTE ALIARVM STELLARVM, &c. Nam longitudo lunę à terra est (vt diximus.) XXXIII. tantum quantum dimidium diametri terrę, &. XX. pars eius, erit'que hoc. 1 0 4 1 2. milliariorum. Et longitudo Veneris millesies centies, & vigesies, tantum quantum dimidium diametri terræ, hoc est. 3 6 4 0 0 0 0. mil. Longitudo vero solis longior, tantum quantū semidiameter terrę, hoc est. 3 9 6 5 0 0 0. huius autem magnitudinis, capit. XI. meminimus, quare de his hactenus.

CAP. VIGESIMVMQVINTVM.

COMETAS GRAECI VOCANT NOSTRI CRINITAS, &c. Hæc est Cometarū ratio. Vnde fatalis (vt plęris'que placet) & præsaga boni, vel mali oboritur dispositio, quare Lucanus iure cecinit.

, Ignota obscuræ viderunt sydera noctes
, Ardentem'que polum flammis cœlo'que volantes,
, Obliquas per inane faces crimen'que timendi
, Sideris, & terris mutantem regna cometem

Plęrique philosorum, de horum generatione ratiocinati sunt, & quidē dubiè. Nā Anaxagoras, Democritus, & Apolonius, authore Seneca, libro naturalium, stellas comam habentes assertarunt esse quasdam stellas in orbibus inferioribus conglo

batas,esséque mobiles modo aliarum stellarum. Alij vnam stellam memorię mã darunt, non plures alij impressionem in vapore humido, Seneca libro præfato cometem esse, prodit sydus, inter opera naturæ concretum, cuius natura sit ignita, Aristoteles verò compertius locutus est, asserens esse vaporem terrestrem, grossum, cuius partes sibi coniacent, paulatim ascendentem ab inferiore parte ad superiorem partem, quòd innuisse videtur Mannilius, quando ait.

Come- tæ.

, Aera per liquidum tractosq́ue parire cometas
, Rara per ingentes viderunt sæcula motus
, Siue quod ingenitum terra spirante vaporem
, Humidior sicca superatur spiritus aura
, Nubila cum longo cessant depulsa sereno
, Et solis radijs arescit torridus aer.

Ptholemęus inter astronomię professores acuratissimus, in fine centiloquij plures esse species scriptum reliquit. Stellas has barbatas pogonias vocant, quoniam gręci πογόνον, dicunt barbã. Aliæ acõtiæ ferũtur, quia iaculi, sit mõ ꝙ Græcę, ἀκόντιον vocant: dicuntur aliæ xiphiæ ab mucronis, vel ensis effigię. Aliæ ceratiæ à cornu quòd ceros nuncupatur, pithetes ab effigie dolij quod πίθον vocant. Sydus enim iure terrificum à Plinio fertur, portendit enim aliquando, vel æstus vel ventos, necnon bella, & tumultus subitos, quòd scitè animaduersum est à Mãnilio, hoc versu.

, Quin & bella canunt subitosq́ue tumultus
, Et clandestinis surgentia fraudibus arma.

Vbi enim iaculatur crines cometes ibi futurus est eius conatus, ac effectus, si verò teneat caudam immobilem, portendit regis proditorem, futurũ regno. Ex his nec fusius potissimum, quia antistes ille peripateticorum necnõ, & Albertus magnus abundè de his deseruisse videantur. Sequentia autem capita nihil ambiguitatis capiunt, quo fit, vt discurrendum ad .XXXVII. cap. censuerim, vbi autem Pli. refert verba Cæsaris, inquiens, ID ORIEBATVR, &c. Vndecimam hic horã, pro tertia, & vigesima ĩtellige, sicut de duodecima, pro vltima hora diei.

CAPVT .XXXVII.

VIDI IN NOCTVRNIS MILITVM VIGILIIS, &c. Sunt qui putent Castora, & Pollucem geminorum esse signum, nõnulli Tindaridas vocitãt vti eorum soror Hælena Tindaris nuncupatur, Dionysius libro sexto antiquitatum scribit Castora, & Pollucem in pugna ad lacum regium apparuisse: forma angustiore ducentes equitatum Romanum, aduersus Latinos idem mox visi sunt sudorem ęquorum abluentes iuxta fontem iugurthæ. Hicq́ue modo auctarij adijciẽdum censuerim Castorem, & Pollucem dioscuros dictos, ab arte nauigantium, quo fit, vt Castoris, & Pollucis numen aduocẽt nauigantes, quod insinuat Pli. inquiens id. POLLVCI ET, &c. Castoris ad nomen assignant eos qui in mari aduocant. ANTENNIS, &c. Lignis per transuersum in malo positis, quibus velum alligatur. Castoris, item & Pollucis, Seneca ita meminit in magna tempestate, quasi stellę cœlo incidentes, & tunc admirari se periclitantes existimant Castoris, & Pollucis numine. Hæc enim haud quaquàm paulùm cõferre videntur lectioni Pli. quare annexuimus. Hic ꝙ annectẽdũ esset capiti. xxx. iure admouisse videbor ꝙ illud breuissimũ sit pauculis egẽs emolumẽtis, vice tamẽ superpõdij adijciã, nũquã plures soles visos, sed

parahelios,

parahelios,hoc eſt,imagines ad ſolis latus vergentes:imago enim ſolis ad eius latus dicitur parahelius,quaſi iuxta ſolem,tanta quidem eſt parahelij cum ſole ſimilitudo,vt imago nomē retineat exēplaris,& ſol vocetur:in natiuitate enim ſaluatoris noſtri perhibētur tris viſi ſoles,quos non ſoles,ſed parahelios fuiſſe dicūt,ſed de his nec vberius. Ariſt. de his fuſius pertractante,porrò Pli. Sęuam Helenam vocat,quia dicunt ſydus Helenę,quòd & dicitur vrania,quòd nautis ſit aduerſum.

CAP. TRIGESIMVMOCTAVVM.

HACTENVS DE MVNDO IPSO SYDERIBVS'QVE, &c. Poſt vbi rerum naturę ſcientiſſimus Pli. quàm profuſiſſimè, erraticarum,ac cœleſtium non minus ſcitè,quàm feſtiuiter meminit, nunc de,quàm pręſtantiſſimo elemēto, ſine cuius afflatu mortalium vita denegatur,diſſerit:quando id elementum ſit,cuius omnes loci mutationes ſecūdùm naturam ſunt,id autem medium inter cœlum,& terram fertur,ac inanitas plus multò habens admixtum raritatis,quàm cætera elemēta inferiora. Aer enim partim ad terrenam,partim cœleſtem materiam pertinet, iſte verò aer,qui volucribus permeatur,ac ſtadijs quadraginta,vt Poſſidonius ait,à terra diſtat,cum ſit corpulentior,& exhalationibus humidis corporeſcat, terræ deputatur,quique multas ex ſe reddit ſpecies:Nam commotus,ventos facit:Vehementius concitatus, ignem,& tonitrua:Cōtractus,nubila:Conſpiſſatus pluuiam:Cōgelatus nubibus,niuem: Diſtentus ſerenum. Aer,vt potè tantum dignitatis ſibi aſciuit, vt meruerit cœlum vocitari,quare Homerus ille Mantuanus ait,

Aer.

,, Maria ac terras cœlum'que profundum,

,, Quorum aſſertioni Auguſti. adſtipulatus eſt,inquiens,

,, Huic autem cœlo in quo ſunt luminaria ita vicinus eſt aer,vt ipſe cœli nomē acceperit,non ſolum ſermone communi ſecundū,quem dicimus ſerenū, vel nubilū cœlum. Sed etiam noſtrarū ipſarum conſuetudine ſcripturarū cum dicuntur volatilia cœli,cum aues in hoc aere manifeſtum ſit volare. Adde loco ſuperpondij, diſciplinā Stoicorum locum frigiditatis aeri attribuiſſe, quāquàm Empedocles aquę deputant,ſtoicæ ſectę rationes ita ſe habēt.Quoniam ſit ignis lucidus,ſimul & callidus,cōſequens videri,vt illi obiecta natura tum frigida ſit,tum obſcura. Vt enim lucido ſeſe opponit tenebroſum,ſic & callido frigidum: etenim ſicuti confundit viſum obſcuritas,eodem modo tactum, & frigus:calor verò tangentis ſenſum diffundit vti videntis lumen. Proinde quia in natura principem tenebrarum vendicat locum,idem & frigiditatis vendicabit. Nam conſtat poetas nomine aeris tenebras intellexiſſe. Adſtipulatur,& corruptionis ratio,quæ creditur trāſmutatio quędam in contrarium:item aſtruunt aquam concretionis expertem, ſed vi aeris congelari, vt vero altiſſimum flumen eſt,ita congelationis neſcium eſt, ſed vi aeris ima altitudinis penetrare nequeūte. Hæc enim ſunt Stoicæ rationes refragantes ſcholę Peripateticorum,aſtruantium aera non cōcreſcere, nec nebulas eſſe concretiones,ac craſſitudinem humecti aeris, & vaporoſi, Aeris etiam abūde cap. .V. commeminimus.

CAP. TRIGESIMVMNONVM.

EMPESTATVM RERVMQVE QVASDAM ESSE STATAS CAVSAS, &c. Palàm est procul dubio,tempestatum aliquas esse causas statas,siue constitutas,ac rata quadam lege obuenire,quasdam verò quodam casu,& quasi prçter naturam. Cõstituto enim temporis curriculo hyemes,ac æstates eueniunt, Veniunt item,& hybernę tempestates,vel æstiuę,prout sydera exercent motus suos,non solum hęc motu errantium stellarum, verùm cœlo hęrẽtium,hoc est fixarum,quod expressit Pli. Inquiens.

NEC MEANTIVM MODO SYDERVM HAEC VIS EST, SED MVLTORVM ETIAM ADHAERENTIVM COELO, &c. Emersu namque stellarum fixarum temporum varietates fieri,vel earum occasu produnt astronomicę consultissimi , sicuti occasu, vel emersu arcturi,vel vergiliarum,aut hyadum,quæ liquido Columellę rei rusticæ celeberrimi authoris assertione comprobantur eo,lib.quẽ de re rustica.XI. legendũ nobis reliquit.IX.Calend.Martij,inquit,prima nocte oritur frigidus dies , aquilone,vel coro,interdum pluuia.Item de vergilijs Octauo Idus Aprilis,vergilię vesperæ cælantur,interdum hyemat.Et de succulis subnectit,Pridie Idus Aprilis succulę cęlantur hyemat,his vtique diebus locis frigidis prima vinearum fossio ante Idus peragenda est,id vero hac parte credendum , & quidem constanter,hascè stellas fixas in temporum ratione non indigitari,vt ita loquar,quòd ipsarum,vel cauendos moneat influxus vel exoptãdos,quando nec astrologorum placita hoc continent,in quibus lectum est,per se illas nullarum omnino esse virium, nisi in cardinibus astituantur,item adde hic modo auctarij.Hyadas esse stellas septem,in cornibus Tauri,quod expressit Ouidius,hoc versu,

Hyades.

, Et simul inducent obscura crepuscula noctem
, Pars hyadum toto de grege nulla latet.
, Die micant tauri septem,&c. Et Mannilius.
, Pleiades hyadesque,feri pars vtraque tauri
, In boream scandunt.

Has nonnulli vergilias vocitant aut athlantides, tempestates scientes , hinc carmen illud Statij,nymbosum id sydus,vocantis.

, Nec per ægeas hyades pleidum nymbosum sydus,& olenijs dignum petijsse sub astris. Deinde subdit Plinius.

QVIN ET SVA SPONTE QVAEDAM STATIS TEMPORIBVS VT HAEDORVM EXORTVS, &c. Hoc est,aliud sydus constituto tempore ciens tempestates ac exoriens stata lege: Hędi oriũtur cum.xx.parte Arietis,quod palã fecit Mãnili⁹,hoc versu,lib.IIII.

Hædi.

, Cumque decem partis aries duplicauerit ortus
, Incipient hæduli tremulum producere mentum
, Arctaque tum demum terris promittere terga.

Hæc stella oritur ergo cum.XX. parte Arietis, aliquando cum.XXI.&.XXII. , quæ partes in ventre Arietis figurantur.Horum ortus assueuit,vel ventos, vel pluuias inducere, hinc Homerus ille Mantuanus ait.Hędorumque dies seruandi, & lucidus anguis. Et subnectit Pli. ARCTVRI VERO SYDVS NON FERME SIVE PROCELLOSA GRANDINE EMERGIT,&c. Arctur⁹ est in signo bootę,post caudã maioris vrsę.Martianus,bootẽ,& arcthophilacem idem esse mandauit memoriæ,horum ita meminit Mannilius.

A tergo

, A tergo venit arcthophilax,idem'que bootes,
, Qui similis vinclis instat de more iuuencis
, Arcturum'que rapit,medio sub pectore secum.
Oritur inter finem & principiũ Scorpij,alij cum quinta parte Sagittarij oriri produnt,alij.ix.calen.Martij.

CAPVT .XL.

N AM CANICVLAE EXORTV, &c. Canicula oritur,vt plærisque placet,septimo calen. Augu sti:occidit,sed non tota post dies quadraginta. Hoc sydus æstiuis temporibus,hoc est,mensibus,in medio cẽtro cœli est,& dum Sol caniculam ascenderit, modo illa coniuncta fuerit Soli, duplicat calorem, & tunc dissolui corpora produnt: quidem sirium, alij procion vocant: est quidem omnium stellarum violentissima quod non illepide à Mãnilio mõstratum est,hoc versu:Subsequitur rapido cõtenta canicula cursu. Qua , nullum terris violentius aduenit astrum. Nec grauis cedit, non horrens frigore surgit. Hæc est certè sita infra hyemalem tropicum, & articum subterraneum, qui dicitur australis:ciet caligines æstuosas,authore Columella,libro nono. Tantæ malignitatis esse proditur, vt natos sub ea, posticæ amatores Veneris,siue puerarios efficiat:effrenes, violẽtos,impostores,fœdifragos,subdolos,nefandi, sceleris,ausores. Hoc etenim tãtæ obseruantiæ, ac plenum cærimoniarũ fuit antiquitus sydus, vt ab eius nomine augurium canarium dictum fuisse scriptum comperi:cui agendo constituerentur dies, prius, quàm frumenta vaginis exirent: & antequàm in vaginas peruenirent, Rutilæ equidem canes immolabantur pro frugibus,deprecandæ seuitię causa syderis caniculę, veteribus memorijs proditũ esse hoc legimus,canicula exurẽte insulas cycladas,at'que inde sterilitate multa,ac sicci tate consecuta caniculæ sacrificandum. Canes item sacrificabãtur ob rubiginem forte venturam,ac accessuram segetibus, & contra syderis huius violentiam agẽdum est,quod Ouidius innuisse videtur, hoc versu.

Canicula.

Canum immolatio.

, Pro cane sydereo,canis hic imponitur aræ,
, Et quare fiat nil nisi nomen habet.

In verò rubiginem valere sacrificium canis,ostendit Columella,libro decimo,ijs carminibus.

, Hinc mala rubigo viridis ne torreat herbas
, Sanguine lactantis catuli placatur & extis.

Sed de ijs,nec verbosius. ORIGEM APPELLAT AEGYPTVS FERAM, &c. Oryx animal pręcipuè in Getulia nascens con tueri Solis radios,ac adorare caniculam dicitur.

CAPVT .XLII.

N EC IMBRIBVS TEMPESTATIBVS'QVE, SED MVLTIS, &c. Hic Pli. Nedum imbres,tempestates'que statis temporũ ordinationib⁹ euenire, verùmetiam, quaspiã affectiones sydereo fluxu hominibus cõtingere:tãta certè nobis est, cum cœlestibus sympathia,quàm tritius consensum,dixero. Item exculcatum,ac peruulgatum ex promptarijs testatissimorũ authorum legimus. Inferna supernis ancillari : cœlique diuersa,à diuersis tum stellis, tum dijs, hoc est,angelis regi : Sed idẽtidem terras diuersis subesse

 syderibus.

ſyderibus. Quin & cœleſtium rerũ periti terræ plagas,cœli zonis vrbeſque aſcẽdentibus accommodant ſignis. Item ſpiritus ſuperiores noſtris influere ſpiritibus:eo maximè argumẽto probari videtur,quod corporum ſupernorum poteſtate noſtra ſubinde agitẽtur,quòd ſi ſpiritus illi in noſtros agunt. Inſuper & in corpora. Corporis verò humani affectio vndecunque fiat,eatenus redundat,in animam,quatenus tam cõparato,quàm naturali affectu ſeſe mergit in corpus. Porrò vim omnem,atque virtutem ad nos demanantem,à ſuperioribus in bonum tendere aſtruunt peritiores,atque aſtra nobis indere,vel affectionem,vel inculpatam vitam. Hinc Saturni grauitatem in triſtitiã rigiditatemque labi. Martis magnanimitatem in audaciam temere ſeſe periculis obiectantem. Plato item philoſophorum ille antiſtes Octauo rei publicę. Cœleſtes quoſdam circuitus eſſe cauſas,vel fœcunditatis,vel ſterilitatis ait. Item quæ circa nos ſunt præparamentis quibuſdam cœleſtia ſibi vẽdicant. Nam cœlitus hęc facta ſunt,aſſidueque regũtur: & illinc imprimis præparata ſunt ad illa,& quod maximum eſt,mundus ipſe animal,in ſe magis vnũ eſt,quàm,quoduis aliud animal. Si modo eſt animal perfectiſſimum,Ergo ſicut in nobis membri cuiuslibet,præſertim principalis qualitas,motuſque ad alia pertinet:ita membrum principalium actus,in mundo commouent omnia,& membra inferiora facile capiunt à ſuprẽmis vltrò dare paratis,quo enim potẽtior cauſa eſt,eo eſt promptior ad agendum. Exigua igitur pręparatio nobis inſuper adhibita ſufficit cœleſtium muneribus capiendis,ſi modo quiſque ad id præcipuè ſe accommodet,cui præcipuè ſubijcitur,quo fit ſæpius,ſi credimus Aſtronomis,vt coniunctione quorundam planetarum,vel quidam imprimis præpoſteri,vel commodi nobis accidat,hoc eſt,ęgritudines,vel quid huiuſmodi,ſtatis quidem temporum euenire curriculis,quare afflãtur ſydereo influxu,nonnulli: ſicuti ij,quos rude vulgus lunaticos vocitat,qui ſtato temporis interſtitio diuexãtur morbo,vi ſyderis. Item articulario morbo laborantes,prout Luna, vel decreſcat,vel aucta ſit,vel lumine,vel numero,aut potentia. Afflantur item, hoc eſt,vi ſyderis rapiuntur comitiales,ſiue apoplexia laborãtes,quàm caducum morbum vocant:quæ affecto authore Galeno,tertio de locis affectis,temporũ accidit interuallis. Item vt teſtatiſſimum reliquit Auicenna ſecunda primi:contingitque crebrius regionibus ſeptentrionalibus: quia ſint introrſum ſani & calore exuperanti. Hunc morbum lunaticum plærique vocitandum cenſuerunt,quòd interlunio ęditos eo ferè corripi adnotatum memorijs veteribus ſit,alij coitu Saturni,ac Martis in ſede virginis,aut geminorũ,fieri ſcriptum reliquerunt. Ab hoc ſydereo influxu,ſyderatio dicta,quòd partem,aut totum corpus ſtupore quodã attonitum,ſubito conficiat,vel torqueat. Item ad arbores cæteraque inanimata transferri aſſueuit verbum antelatum,qui inſuper grauantur cephalea,immo eo quod Hemicraneum vocant,Lunę minutione afficiuntur,Haud quaquàm vtique homines,ſed res ipſę ſurdę,hoc eſt,ignobiles: Itẽ & animalia rationis expertia ancilantur ſupernis. Argumento ſunt folia ſalicis,& eliotropia ſeſe ad normam Solis circumagentis gubernantia: Item pulegium,cuius vim alibi ſumus dicturi,tametſi radice herba hæc careat ſuſpenſa,lignoque affixa,floret,hoc eſt,cur aſtronomi Eliotropium pulegumque dixerunt ſolarias herbas,Lunari certè poteſtate augentur,vel oſtrearum,vel concharum corpora,rurſus minui liquet. Formicas etiã lunarem vim indicant,quoniam ceſſent interlunio,munia certe tũc (authore peripateticorum ſchola) deſinũt,remiſſioni ſeſe applicantes. Itẽ partibus pertenuibus,meatibuſque venarum,hoc eſt,febris ſoricum,lunares patent vires: nam numero dierum Lunę meatus venarum,vel harũſce partium ęquiparãtur,ijs vmbilicum ſuppingam,aliubi de ijs vberius dicturus,quando Pli. aliubi dicat.

Afflari

Sydera-tio.

MVRIVM

MVRIVM IECVSCVLI FIBRAE AD NVMERVM LVNAE DIERVM, &c. Fibras hic intellige partes tenuissimas, vel tenues venarum meatus, per quos sudor affluit. Sequens ca. facile perceptu est: saltem mediocriter musarum sacris initiatis.

CAPVT .XLV.

ET SI IN NVBE LVCTETVR FLATVS, &c. Fulguris ratio multo copiosius ab Aristo. Alberto, A. Seneca, & penè innumeris alijs redditur. Hic tamen adnotandum, alia esse fulmina à priscis bruta vocitata, quę dicebantur nihil portendere, quasi inania, & nulla ratione venientia. Alia verò portẽdere, quæ nonnulli priscorum fatidica nuncuparunt. Et vt hoc paulò exploratius, compertius'que pateat: studioso compositissimę doctrinæ, animaduertendum tria horum esse fulgurum genera, postularia, pestifera, peremptalia: Postularia votorum, aut sacrificiorũ spraetam religionem desiderabant. Pestifera, mortem, aut exilium denunciabant: Peremptalia superiorum fulgurum portentorum'que significationem. Authore autem Seneca, peremptalia interpraetãtur fulmina, quibus sacrificia intermissa, aut non rite facta repetantur: quę portendebant quidpiam. Fatidica Pli. vocauit, quę verò nihil, bruta. Insuper Pli. assentat vẽtum dici qui in alto, hoc est, pelago est: redeuntem verò à mari tropeum. Adde tropeos dici vellicantes infestantes'que alios, conuertentes se ne depręhendantur: quare Suetonius ait. Interdum ferula flagro've, velut per ludũ excitabatur à tropeis: dicti à verbo τρέπω notante verto, Aristo. eos ventos Apogeos vocat, qui ex humecta perflant terra, quos Theophrastus matutino spirare prodit, Vapore refrigerato. Adde item appogea nauium retinacula dici, sicut epigea, At venti qui discissa concerpta'que prouolant nube, si discussionem crassitudini in sese contorserint τιφῶνες vocantur, à nostris, turbines. Et quia capite. xlvj. quod raptim differitur, Echo meminit non obfuerit hic annectere summatim quod fuerit auctariũ capiti. Est enim echo, soni reflexio aere facta ob locũ circũdãtẽ, vt pila repulsa resiliente: Huius naturæ meminit Ouidius, tertio libro metha.

Fulgurũ genera.

Tropei τρέπω.

, Ingeminat voces audita'que verba reportat.
, Hæc finit incipiat, sed quod finit, illa parata est,
, Expectare sonos ad quos sua verba remittat,
, Ante ait emoriar, quàm sit tibi copia nostri.
, Retulit illa nihil nisi tibi copia nostri.

CAPVT .XLVII.

SINE FINE VENTOS GENERAT, &c. Quisque mediocriter saltem musarum politiorum initiatus compertum habet, rationem ventorum à plerisque philosophia insignibus viris, pertractatam, nihilò secius nobis vitio non vertet lector compositioris literaturæ studiosius: si paululum superijs differuerim. Quàmobrem inter alia quæ ingenio singulari, doctrina'que nequaquam extrita, prõpsit in literas author Seneca illud insigniter obseruandum ingerit se modo de ventorum ratione, quod & appingam illius'que

illiusque authoris ob elegantiæ concinnitatem, iis apponam. Ergo ventos, inquit, Dedit summus ille rerum artifex, ad custodiendum cœli, terrarumque temperiem, ad euocandas supprimendasque aquas, ad alendos satorum, atque arborum, fructus: quos ad maturitatem cū diuersis aliis causis adducit ista iactatio in summa cibum attrahens, & ne torpeant permouens. Dati quoque venti ad vlteriora pernoscenda: Quippe fuisset imperitum animal, & sine magna experientia homo rerum si circumscriberetur natalis soli fine. Dedit item ventos parens deus, vt cōmoda cuiusque regionis fierent communia, non vt legiones equitesque gestarēt, nec vt perniciosa gentium arma transueherent. Hactenus de ventorum ratione finem complectātibus ex Seneca. Cæterum cum scitū sit dignum scire vnde fieri assueuerit ventus, animaduertendum duplicem esse exhalationem, vt Aristotelis, nos commonent placita, nec id obmisit Albertus. Vna quidem vapida, & humecta, altera verò fumida & arida, earū neutra, sine altera inuenitur, at simul ambæ, Verò à dominante atque exuperāte alterò, totum appellatur: Quę itaque plus humidi habet exhalatio ea pluuiæ aquæ principiū est: Quę autem plus aridi, principium creditur atque causa materiaque vētorū, reliquorumque flatuum. Proin, de ita finit Albertus, ventum esse vaporem terrenum, aeris superiora transcendentem & aerem ipsum fortius percutiendo impellentem. Porrò sicuti non omnis vtcumque fluat aqua, fluminis dicitur: Sed qui fluendi principium fontem habet: ita nec flatus quidem omnis ventus nominatur, sed sui fluxus, tanquàm fontem habens principium. Nam ex terra suspirationes flatus quidem sunt, quod cōprobat hic Pli. quoniam flant, Venti nec tamen sunt dicendi, author idem est Albertus, vētum omnem fieri vapore frigido & sicco, Austrum verò esse calidū, non exhalationis natura, sed loci. Sunt qui ventorum materiam esse opinentur calidam exhalationem, & aridam: nec tamen videri calidos ventos, quòd aerem mo ueant: qui multo & frigido vapore offertus agnoscitur. Omnis vtique exhalatio tam arida, quàm humida ob intestinum calorem euaporat, ac superna petit. Vnde sunt qui finiant ventum esse fluentem aeris vndam, cum incerta motus redundantia. Hic nō mirari subit Plinium mira quędam dicta esse de Cyrenaica prouincia, ac de ora Dalmatiæ, quæ loca miram ingerunt mortalibus rem: ob ventorum vim. Nam addunt peritiores ventorum proprietatem miram in Lesbo insula apud Mitilenem obseruatam, vbi austro flante ægrotant homines: at coro vento, tussiunt, at septentrione in integrum restituuntur: vero frigore vrgente in angiportis, plateis ve, cōsistere nequeūt: Ob igitur vim austri quæ tanta fertur in prouincia Cyrenaica rupes quædam sunt, vnde putant incolę ventos exire, sic & austro sacra, profanumque est hominis manu attractari. Et vt aliquid lucis Plinij nubilo inferamus vbi fertur. QVI ASSIDVO MVNDI INCITATV ET CONTRARIO SYDEVM OCCVRSV, &c. Animaduerte hic ventos protolli, euocarique ab oriente Solis vi, Iouia autem potentia à septentrione, quod cœlestium, stellarum potestate ista contingere cōtendunt, vt Lunari, ab occasu. Martia verò potestate, à meridie, sed & signa ventos producere scriptum relinquerūt: sicuti triangulum igneum orientales ventos, Triangulum terrestrę meridionales, Aereum, triangulum occiduos, Triangulum aquęum, septentrionales ventos prolicit. Item aiunt libram, dici vētorum signum, quòd Sole in ea constituto, vbertim Meridionali vento suppeditetur exhalationum materia, quæ omnia intelligisse, videtur Pli. his, sine disparili errātium syderum ictu, radiorumque multiformi iactu, per quæ radiationes syderum intelligit siue triangulum alicuius stellæ, nec solum hęc assignat erraticis verò stellis fixis, quare ait,

Exhalatio.

Vētus.

Flatus.

SIVE

SIVE AB ILLIS COELO AFFIXIS CADVNT, &c. Nam emersu Vergiliarum, vel aliarum stellarum huiusmodi venti procreãtur: vt liquet Plinij verbis cap. xlix. huius libri, Sequens cap. facillimi est captus: quare iure à nobis illibatum.

CAPVT .XLIX.

VETERES QVATVOR OMNINO SERVARE PER TOTIDEM MVNDI PARTES, &c. Quanquàm ante latis ventorum rationem ad perpendiculum disseruisse videri possimus: genera tamen referanda suppetunt, quo ingenijs satisfaciamus: ad quæ intelligẽda, annotãdum genera quatuor præcipua: quatuor mundi partibus attributa. Nam in cõfesso est: limites regionesque coeli esse quatuor: exortum, occasum, meridiem, septentrionem: vltra tamen ea quæ ventorum genera diximus, ijs addunt adhuc quatuor, hoc est, octo numero binos coeli partibus assignantes, quare Pli. ait subsolanũ ab oriẽte æquinoctiali sufflat. Ad cuius dictũ animaduerte: exortum & occasum, mobilia & varia esse, Meridiem septentrionemque perpetuo stare. Oritur enim Sol non idem semper, Sed aut æquinoctialis oriens dicitur, quãdo in circulo currit, qui vocitatur æquinoctialis, aut vt Græce fertur ἰσημερινὸς, hoc est, æquidialis, aut solsticialis, aut brumalis, quæ sunt, vt Gelio placitum video, θεριναὶ τρόπαι ϗ χειμεριναί. i. æstiua solstitia & hyberna. Item cadit Sol non in eundẽ locum semper, fit enim similiter occasus eius, aut æquinoctialis, aut solstitialis, aut brumalis: Qui ventus ergo ab oriente verno, hoc est, æquinoctiali, venit, vocatur Eurus: ficto vocabulo, vt etymologici dicunt, quod ab oriente Sole flat, is à Græcis Apeliotes fertur, à nobis subsolanus. qui verò ab æstiua & solstitiali orientis meta venit, latine aquilo, Boreas Græcis dicitur à boatu, quòd fit magni flatus. Horum abundè Gelius secundo acticarum noctium meminit, qui de Circio ita, & de quibusdam regionis familiaribus habet: Hæc sunt porrò alia nomina vẽtorũ quasi peculiarium quæ incolæ in suis quique regionibus fecerunt, aut ex locorum vocabulis in quibus pollent ex aliqua causa, quæ ad faciẽdum vocabulum acciderat, nostri Galli ventum ex sua terra flantem, quem sæuissimum patiuntur circium appellant, à turbine, opinor, eius, ac vertigine, Marc. Cato in libris originum eum ventũ certium dixit, non circium. Hic enim prouinciæ Narbonensi peculiaris, attingẽs Viennam vrbem, nec vltra progrediens Chelidon à nostris hirundo transfertur, quare visu harum auium ventus hic sufflare fertur: quem fauonium dicunt. Ornithiam, à verbo ornix, quo significatur ales, hinc ornithõ, auiariũ, Græci enim ornithas ques dicunt. Quos prodromos appellant, quos tritius procursorios dixeris.

Circius ventus.

Chilidõ ventus. Ornithia. Prodromi.

ALCHIONVM FOETVRAE, &c. Alciones aues authore eodem libro decimo maritimę, quarum abũdè Aristo. libro octauo animaliũ, de quibus alibi diffusius, ab ijs, dies dicti alcyonij, quibus mare tranare fit opportunum, quoniam id tranquillum & sine procella, vbi enim vndosum mare est, positis ouis alcyonum mitescere fertur, & omnes cadere ventorum procellę creduntur, flatusque aurarum quiescunt. ac fit mare placidum ventis, donec oua alcyone sua hęc septẽ foetui addit dies, quibus decursis eduxit pullos: Illico alios septem adiungit quibus enutriat partus suos donec incipiãt adolescere, hos quatuordecim dies nautici præsumptę serenitatis obseruant, quos alcyoniadas vocant, ad quos allusisse Plinius constat, quando ait.

Alciones.

INDE

INDE NOMEN IIS DIES TRAXERE, &c. Subdit Pli. paulò inferius. SOL ET AVGET ET COMPRIMIT FLATVS. &c. Hæc ſunt à promptario Ariſtotelico excerpta ſecũdo metheororum. Sol, inquit, ſedat & cõcitat flatus. Tenues enim, ac debiles exhalationes vi redundantis caloris reprimit atque tabefacit, præter antelata ventorum genera. alia ſunt omnibus nomine peruia, ſicuti pręſter dictus amburens contacta pariter, ac proterens. At enim flatus qui cum aqua tumultuoſę profuſa inhorrentes & fragoſi feruntur Exhydriæ ab Ariſto. dicuntur: Quicumque verò in rectum proflant Entyopuri, vel euthyopuri. Ex violentis verò flatibus Catægis eſt deſuper pulſans cum fragore. Thyella, hoc eſt, procella, flatus eſt cum tumultu valido afflans exque improuiſo interflandum proſultãdumque vehementer ſtridẽs, Lœlaps autem & ſtrobilus eſt ventus, vel vt concinnius dicã, flatus reuolutus ex inferno loco ſurſum verſus: Terræ autẽ anaphyſema, hoc eſt, cum tumore ſufflatio, ex imo flatus eſt, vel ſeſe efflatione terrę eruptione facta attollens, præſteris venti meminit, Seneca, ijs præſter, inquit, eſt igneus turbo. In hac autem ventorum mentione, haud quaquàm omittendum ventos quandoque quod dixit Pli. ſibi ipſis aduerſos ſpirare: motu quodam reciproco ſicut qui inde appellantur Palimborę: veluti retrogrados dixeris Boreas, Theophraſtus, nullius diſciplinæ vberioris, ac ſucculentioris inſcius: putat iſta prouenire locorum, mõtiumque prominentia, quibus occurſantes flatus cum nequeant tranſilire neceſſario repercuſſi, reſiliunt. Et vt quid lucis Pliniano contextui inferamus. vbi cap. LVII. ait.

Præſter

Exhydriæ.

Eutyopnos.

Catęgis

Thyella

Lœlaps

Palimboreæ.

ET IN CIRENAICA PROVINCIA, &c. Scito in agro ſyciõnio ventis ſtructam fuiſſe aram ſacrificij more noctem vnam occupãte modo quotannis: Sed & in foſſis quatuor arcana fiebant, quædam placãdis à ſacerdote truculẽtioribus ventis: reor præfatis cap. fore perceptu facilè, quare non ſit abſonum omiſiſſe, tractaturi paulò difficiliora: Sed ſi copioſius de ijs voles, adeas Ariſto. libros, vnicuique eruditorum peculiariſſimos, vel Alberti viri lectione phyſica exercitatiſſimi, ac aliorum teſtatiſſimorum authorum monumenta, quibus hæc ad vnguem, ac pertritè reſerãtur, & fulgurum rationes, ac violentiæ, cæterarumque impreſſionum cauſæ promulgantur.

CAPVT .LIIII.

TVSCORVM LITERAE NOMEN DEOS EMITTERE FVLMINA, &c. Fulgorum genera paucula verborum ſeriè ſubtili tamẽ & conciſa præfato cap. Pli. abſoluit. Seneca (ne id incurſius quàm liceat tranſilire videamur) libro naturalium tria fulgurum genera memoriæ mãdauit: terebrans: diſſipãs: vrens. Terebrans ſubtilem habẽs flammam, ideò per anguſta foramina, & poros perquàm ſubtiles forat: nulla manente apparentia, ob eius flammæ ſuę tenuitatem. Diſſipans globatum eſt, habẽs (authore Alberto, tertio Metheororũ) cõmiſtam virtutem ſpiritus coacti, ac procelloſi: at terebrans fulmen redit aliquando per foramen per quod ingreſſum eſt, vel detruditur ad latus vacans: Diſſipans non, nec perforat, ſed rumpit ea quę percutit. Vrens fulmen multum habet groſſi vaporis, magiſque terreum eſt, quàm igneum, vel flãmeum, quare magnas ipſius notas ſolet relinquere: Subtilius enim cõtẽta amburere poteſt, cõtinẽtibus illeſis, quare pedem amburit calceo intacto,

vel quasi non tacto,quoniam sit pellis porosa, ac meatibus quàm subtilissimis op pleta,hoc est,cur aurum ęs'que,ac dolia,exinaniuntur vasis intactis,nullo'que vesti gio relicto,quare minus mirandum subit dictum Pli.de Romanorū principe Martia,cuius partus enectus fulmine fuit illa remanente superstite. Antiquitas(vt alio , reflectamus ingenium)fulgura tonitrua'que Ioui attribuisse fertur, Iouem vt ait , Seneca,regem vniuersitatis appellās,qui deus deorum creditus appellatione est, , Sed cum rerum omnium author diceretur,fulmina ei attribuēda visa sunt, gene ra item tonitrus tria esse memorijs veteribns scriptum reperio,Consiliarium,Monitorium,aliud nomine status,quæ diuisio fuit augurum. Astronomię periti,Iouē habere materiam ventorum siccorū,ac violentorum, potestatē eleuandi produnt potissimū si coniungatur marti,tēpore ęstiuo,& in signis aquilonaribus. Verùm ne lōgius,quàm deceat abeamus,redeamus ad institutū.Romani certè cęrimoniarum superstitionū'que obseruantissimi,diurna fulmina attribuebant Ioui:nocturna verò Summano,Scio vt potè,multos etiā eruditiores lectiōe'que multiiuga celebres ac peritos,quis Summanus deus fuerit ignorasse:quare,vt Plinio addamus lucem,iure quidem appingendū censuerim his,quid,Summanus sibi velit.Haùd vitio versum iri nobis reor si ab antesignano, & quidem diuinorum doctrinę cō= , sultissimo authore versurā fecerimus. Aurelius ille Augustinus sacratioris elo= , quij accuratissimus,libro Ciuitatis diuinę quarto,huius dei,hoc est,Sūmani me , minit non minus quidem scitè quàm concinniter Plinio,vt potè astipulans,hoc , est,asserēs fulmina nocturna ascribi Summano,Ioui verò diurna. Hūc autē Mar , tianus author certè spectatissima lectione doctrina'que minime extrita ac ple= , bea, Plutonē vocat libro secundo de nuptijs philologię. Summanū vtique vocant quasi summum deorū maniū. Vberioris ac succulentioris eloquentię author ille Tullius in diuinationibus. Summanū in fastigio Iouis optimi maximi de cœlo tactum fuisse testatissimū reliquit. Cōstat itē Ouidium,huius meminisse,ignorasse tamen,quisnam is esset deus,quod carmine eius liquet,hoc.

, Reddita quis'quis is est Summano templa feruntur
, Tunc cum Romanis Pyrrhe timendus eras.

Plutarchus Appolinis nomine Summanum vel quasi summum accipit deū. Verùm hæc sufficiant ad reserationem nodi Gordiani,nubilique Pliniani quàm abditissimi. Haùd puto nostras has racemationes iutum iri maiore cum ampliore'que ratiocinatione fulgurum, quod potissimum multo copiosius hanc pertractet Aristo. addendum censuerim, id quoniam Pli. Tuscorum literarum meminit. Tusciā,verbum,haùd afflatum poscere, celebrem fuisse regionem Italię sacrificijs aptam,at'que cęrimoniarum ritibus. Nam hæc tanta faciendorum sacrificiorum scientia floruit,vt Romani qui non seruandę tantum,sed etiam amplificandę religionis cupiditate incendebantur,decem principum filios senatusconsulto singulis Tuscię populis percipiendos sacrorum disciplinę gratia,traderent.

Tonitrus genera.

Summanus deus quis.

CAPVT .LV.

EXSTAT ANIMALIVM MEMORIA SACRIS QVIBVSDAM, ET PRECATIONIBVS, &c. Et si Pliniana hęc lectio multum ingeneret legentibus admirationis,quoniā persuadeat fulmina cogi vel impetrari hominis sententia. Quæstio certè diu agitata veteribus est, insit ne vis aliqua verbis,certa quadam enunciata formula,hoc plerique astruunt,quoniā & ipse rerū princeps ac boni plenus deus,prefatiōe, quàm

breuissima seuocetur, & quodãmodo (si ita fas sit promere) eliciatur à cœlesti sede: quando, & Tullum Hostilium, quod ait Pli. Pisonis tradidere monumenta ex libris Numę eodẽ operatũ sacro Ioue elicere cœlo, quẽ & inde Elicium vocabãt. Nonne scimus verbis alijs impetrantem, alijs depulsorẽ, alijs verò cõmendantẽ solitum prȩcationẽ peragere? Cur vero, inquit Pli. primum anni incipientis diem lætis precationibus inuicem ominamur? cur publicis etiam lustris nomina victimas ducẽtiũ prospera eligimus, cur & fascinationibus adoratione peculiari occurrimus? Et vt hæc taceamus, constat serpentes recantari posse, atque contrahi Marsorum cantu, etiam in nocturna quiete. quod autẽ plus admirationis nobis affert, idest, quod videmus nominibus nil significantibus, vti in his excantamentis, argumento sunt verba Catonis, libro rei rusticę. Iamblichus ille inter Academicos cognomento diuinus, astruit nomina huiuscemodi nobis prorsum incognita inscitaque, habere tamen apud deos notiones suas. Nam, & quorundam significata nos esse assecutos diuinitus intellectu eorum insinuato, esse nihilominus modum in eis significandi ineffabilem, verùm de his aliubi effusius: Quòd autem violẽtię cœlestes possint placari, vel verbis, vel quibusdam sacris, liquebit exaudito carmine Columellę, hoc.

Elicius Iupiter

, Ipsa nouas artes varia experientia rerum
, Et labor ostendit miseris vsusque magister
, Tradidit agricolis ventos sedare furentes
, Et tempestatum thuscis auertere sacris
, Hinc mala rubigo viridis ne torreat hęrbas
, Sanguine latentis catuli placatur & extis
, Huic caput Archadici nudum cute fertur aselli
, Tyrrhenus fixisse Tages in limite ruris.

Palladius item, libro primo rei rusticę, ita legendum de his scriptum reliquit. Contra grandinem, inquit, multa dicuntur panno roseo mola cooperitur, item cruentę secures contra cœlum minaciter leuantur, & multa id genus, vbi autem ait Pli.

INTER QVAESTORES, &c. Quęstores, intellige deos quosdam nominatos, quoniam prȩesse dicebantur iudicijs exercendis, & maleficijs puniendis, quem maleficiorum iudicem appellare solemus quęsitorẽ, ob id Virgilius Minoem quęsitorem vocitauit, inquiẽs. Quęsitor Minos vrnã mouet, Tonantes vero dictos volunt, quoniam his tonandi potestas insit, vel quibus tonitrua, vt Summano, attribuerẽtur. Seretrios verò dictos aiũt, quòd pacẽ ferre putarẽtur, nomenque hoc Ioui contributum, ex templo cuius quod Romę primo à Romulo ædificatum est. Sumebant sceptrum per quod iurarent, & lapidem, & silicem, quo fœdus ferirent. vnde Plutarchus author conspicuo ingenij acumine, à feriendo feretrium dictum ait. Sequentis capitis nubilũ his copulãdũ discutiẽdũ'q; censuerim, meminit enim moris sepeliendi vel condendi corpora, inquiens. Hominẽ ita examinatum cremari fas non est condi terra religio tradidit. Antiquissimum sepulturæ genus M. Tullius id esse, quo apud Xenophontem vtitur Cyrus. redditur enim corpus terræ, & quasi matris operimento obducitur, quo ritu sepultus fit Numa & sepulta gẽs Cornelia, donec è patricijs Cornelijs primus Sylla cremari voluit. Adde humatos dictos, ab antiquitatis obseruantissimis, quos humus iniecta contegit. Eum morem ius pontificale confirmabat. Nam prius, quàm, iniecta gleba esset, locus vbi crematum corpus erat, nihil religionis habebat, iniecta gleba tumulis corpus humatum dicebatur: & gleba tunc dicebatur, ac tum denique multa religiosa complectebatur, ad ritum allusisse videtur Maro, his versibus.

Quęstores. Quęsitor. Feretri⁹ Sepeliẽdimos. Humati.

, Eripe me his iniecte malis an tu mihi terram

Inijce,

, Inijce nam'que potes portus'que require velinos.

Cæterum vltimo non prętereũdum illud loco videtur, veterem fuisse Græcis morem cadauera comburendi, quòd à septentrionalibus diu ita seruatum animaduerto. Exustionis verò ratio non vna affertur, alijs certè opinantibus quod in nobis diuinum est igneo veluti vehiculo ad superna subnectum cœlestibus inseri, subsidente quod terrenum est, alij purificationem quandam intelligere maluerunt, quoniam sit igni quædam vis expurgandi. Nam & purgationes quas Chatarmos vocant, non citra ignem fiebant, verum de his hactenus.

Catharmos.

CAPVT .LVII.

EX HIS QVAE TERRA GIGNVNTVR LAVRI FRVTICEM, &c. Iure Platonem diuinę disciplinę consultissimum naturam rerũ parentum, rebus naturalibus abditas, & quidem miras indidisse virtutes prompsisse in literas scimus. Cõstat, vt potè, multas res multum miri, & quasi incredibilis habere, quarum ratio hominibus non est obuia, ob id Seneca ille sapientiæ, pariter at'que vberrimæ doctrinę author, libro, quem de quęstionibus naturæ posteris legendum reliquit, plęra'que, esse inquit quorum ratio reddi non potest, vt cur aqua nilotica fœcũdiores efficiat fœminas. Haud pauxillam quidem Plinij dictum legentibus ingerit admirationem, assertantis fruticem lauri non afflari fulmine, hoc'que à non paucis fuit experimẽto cognitum. Nam & Suetonius ille Tranquillus pressioris æloquentię vir, Tyberiũ Cæsarem gestare solitum lauream coronam, memorię tradit, ne fulmine percuti posset, quoniam id genus frondis non quatiatur fulmine. Sunt qui dicãt, asserãt'que id fieri sydereo influxu, assertãtes laurum esse iouialem arborem, sicuti palmam phœbœam, laurum'que, qua virtute venenosa repellit, & fulgur. Fraxinus etiam venenosa longius arcet, phœbœa quadam virtute. Addunt lauro, vitulum marinum, cuius pelle cooperti, non fulmine feriũtur: item nec aquila hoc icitur, ioui que sacra fertur, quam'quã prodãt quidam illam ictam. Ex pœnu Cęlij, libro lectionum antiquarum, nono, vellicatim libatim'que, ficum non ici fulmine excerpsimus, cuius ita se habent verba. Accedit admirationi quòd inter frugiferas arbores ficus modo est ἄνανθος, hoc est, flores non emittit, quòd vero non tangatur cœlo id vtique vel admaritudini acceptum referri oportet, id genus quippe non attingũt fulmina, quod vitulus marinus comprobat at'que hięna. Hæc ille. Subnectit Pli. AEDEM FERONIAE, &c. Feroniam attende fuisse deam nemorum, à ferẽdis arboribus, hinc Virgilius ait. Et viridi gaudẽs Feronia luco. fuit & feronia ciuitas sub monte Soracte, in quo eiusdẽ nominis dea erat, quam incolę mira religione venerabantur. Sequentia capita paulùm nubili habere constat, quo fit, vt pretereunda censuerim. Qui de armorum crepitu, & prodigijs alijs volet, adeat Val. Ma. Titulo, prodiogiorum, & Li. pluribus locis.

Laurus non icitur fulmine.

Vitulus marin'

Ficus.

Feronia

CAPVT .LXI.

ARCVS VOCAMVS EXTRA MIRACVLVM FREQVENTES, ET EXTRA OSTENTVM, &c. Fulgurum cęterorum'que cœlestium pẽsiculatè & examinatè habitis rationibus, minimè aspernabilibus iridis causas colores'que varios auspicari duxit non fore legentibus inamœnum Pli. assertans non minus scitè, quàm conciniter irin nihil vel boni vel præposteri portendere. Legimus nihilosecius irin, se ostẽtãte rubeo

Iris.

albido adiuncto, haberi fertilitatis prognosticum: ratio verò est, quia cum rarior sit materia facilè peruincitur à sole, vt inde pluuiæ iuges, aut large consequi nequeant, quæ plurimum vbertati seminum officiunt, in iride certè visitur color rubeus albido permixtus, quia materia hic rara, & radius solaris fortior. Fiunt autem iridis colores in substantia peruia, ac diaphana. Alius certè irin dixit, alius arcum varium. Sunt & qui arcum dæmonis, hoc est, intelligentiæ, vel sapientię dicant, astruentes in eo esse diuinæ clementiæ præsagium, quæ mundo cladem, igni vel aqua non videatur illatura, quod inibi rubens videatur calor: qui consit ex humido inflãmato, quo significetur humectam naturam non prevalere, cum ignis in arcum suam vim proferat. Ceruleus verò color, qui & ipse indidem visitationem facit, constat que ex aqueo indigesto, igneam vim non ita videtur procellę monstrare. Addunt item irin apparere nũquàm nisi vbi partim disserenauerit, partim humoris persistat densitas, serenitatem verò ex calido prouenire ac sicco, quòd igneę congruit virtuti. Verùm si versuram fecerimus à Plutarcho super ijs quę, libro tertio, quem de placitis philosophorum scriptum reliquit, de iridis ratiocinatione haùd quaquàm videbitur absonum. Eorum, inquit, quæ in sublimi fiant quæ πάθη Græci vocant, nos dicere affectiones possumus, alia per hypostasim, hoc est, substantiam effici, cuius est modi imber, grando, & alia plura. Alia verò per Symphasim, hoc est, apparitionem, fit que hoc modo visus, inquit, aut per lineas efficitur rectas, aut flexas, aut refractas: per rectas quidem, vt in aere, aut per lapides perspicuos tenuium siquidem hæc omnia sunt partium, per flexas lineas, in aqua. Tertius videndi modus in refractis est: sicut per specula, cuiusmodi est iridos affectio, humecta siquidem intelligenda est euaporatio in nubem transmutata, inde sensim in pusillas, humectantes que aspergines. Cum ergo sol occasum petierit ex aduerso eius irin spectari necesse est. Cæterum Aristoteles libro meteororum prodit, vt contingat iris, requiri prædensam nubem antequàm altera nubes sit rosida, quoniam in nube concipiatur iris quædam speculi similitudine. Rosida solis radium transmittit, densa repercutit. Hic modo auctarij adijciam, nonnullos prõpsisse in literas irin lunaribus radijs fieri non posse, Aristo. non posse fieri negat. Nam luna modo plena, & ea in occasu, vel ortu posita: Et amplius annorum spacio quinquaginta bis tantum, id quod nulla ratione dici argumentantur eruditiores, immo bis eodem anno visam nocturnam irin experimentis probant. Quin & in aquilone luna in meridie constituta, nec vtique plena, sed ea phasi, quàm alibi amphicyrton appellari diximus, Plinius noctu fieri irin negat, quem, hic, hallucinari ac conniuere dicunt plærique, cuius assertioni refragatur Aristo. vbi autem ait Plinius.

Serenitas.

QVOD TAMEN FATETVR NON NISI TRICESIMA LVNA POSSE, &c. Hic certè locus deluxatus est, truncus ac præposterus, male'que cusus, potissimum cum Aristo. asserat hoc fieri in plenilunio, hoc est, ἐν τῇ πανσελήνῳ id est, plenilunio, id'que contingere quartadecima luna ferunt. Vbi ergo legitur luna tricesima, lege quartadecima. Hunc certè locum Hermolaus Barbarus oscitanter omisit, vt taceam alios qui in eandem pedibus iere sententiam. Addam irin, esse semicircularem neque semicirculo maiorem, authore schola peripateticorum, at'que tricolorem. Nec fieri in meridie, quamuis sint qui dicant fieri, sed à nobis non videri. Nam nec irin videt aliquis vltra tria millia passuum. Aduertendum irin nunquàm fieri ascendente nube, sed ad imum vergente. Irin item Seneca primo naturalium portendere aquam adnotauit his verbis. Quãquàm (inquit) non easdẽ, vndecun'que apparuerit minas affert, à meridie ortus magnã vim aquarum ve-

het, vinci

het, vinci enim non poterunt vehementissimo sole, tantum est illis virium. si circa occasum refulsit, rorabit, & leuiter impluet, si ab ortu circa've surrexerint, serena promittit. Adde Arati dictum referentis irin geminam, pluuię esse pręsagium. His vmbilicum supingam.

CAP. SEXAGESIMVMQVINTVM.

SEQVITVR TERRA CVI VIM RERVM NATVRÆ PARTIVM, &c. Quāuis hæc lectio se lectori peruiam ingerat: sunt tamē scrupi haud silentio prętereundi: quoniam scitu, lectu'que digni, quibus modo superpondij, aliquid adijciēdum censuimus his verbis Plinij. TVM, inquit, VT MATER OPERIENS NVLLO MAGIS SACRAMENTO QVAM QVO NOS QVOQVE SACROS Facit etiam monumenta ac titulos gerens, &c. Hic Pli. ad veterem ritum allusisse videtur sepeliendi, ac hominum sepulchra faciēdi. Nā violasse sepulchra summum prioribus scęlus esse habitum, multis comprobatur exemplis, indicio sunt, quia sepulchra, vt opera publica putabantur, quoniam commendentur religioni. Vnde legis vis ita se habet, vbi corpus demortui hominis condas, inquit lex, sacer esto, ad quam allusit Pli. sacros homines appellans: Plutarchus ille author ingenio versatili ac absolutiore doctrina clarus in Numa, mortuos, sacros vocitat quorum sacra sint sepulchra. Nam ex lege duodecim tabularum, vestibulum, aditum'que ad sepulchrum vsucapere non licuisse obseruatum est, sancitum'que lege, legimus: vt grauis multa irrogaretur, si quis bustū, vel columnam violasset apud Athenienses, tāta cura sepulchrorum fuit, vt etiam peremptos bello si quis dux honestare sepulchro neglexisset, capite plecteretur. Apud hebręos lege cauebatur, ne hostem insepultum relinquerent, Romanorum quidem sepulchra ac maiorum nostrorum exquisitissimis delineamentis compacta visebantur, titulis'que quàm celeberrimis affixis, ad quæ omnia allusisse videtur Pli. inquiens. ETIAM MONVMENTA AC TITVLOS GERENS, &c. Haud quaquàm certè licebat antiquitus sepulchra maiorum nec violare nec quidem attingere, quòd & comprobat Vulpianus iurisconsultus, inquiēs. Sepulchri (inquit) violati actio infamiam irrogat. Paulus quo'que ita scribit, rei sepulchrorum, violatorum. si corpora ipsa extraxerint, vel ossa eruerint. humilioris quidem fortunę summo efficiuntur supplicio, honestiores in insulam deportantur, aut relegantur, aut in metallum damnantur, hæc ille, Iure ergo Pli. sacros vocauit homines quòd videlicet eorum sepulchra sacra sint habita, & quia nobis fit sepulchrorum mentio: Addamus, nullam esse tam efferatā gentem, quæ non senserit sepulchrorum rationem habēdam, pręter quosdā, quos lotophagos populos appellauere, quos ex vltima barbariè dicant suorum corpora in mare abijcere, parum interesse dicentes humo, an ne aqua, an igne, dissoluerentur. Albani item curam mortuorum agere nephas credunt. Sabęi non magis corpora defunctorum curant, quàm stercus, hinc reiectos in sterquilinia reges suos legimus. Scythas, quibus erat moris, inter epulas honoris causa mortuos vorare Aegyptios legimus, pręsigni magnificentia, sepulchra construere consueuisse: siquidem sepulchra mortuorum, domos sempiternas vocabant, hi condunt im

Sepulchrum.

mo & condiunt mortuos, deinde domi seruant. Pars e cera circumlitos condiunt, vt quàm maximè permaneant diuturna cadauera, vbi autem Pli. ait.

SI VLLI ESSENT INFERI IAM PROFECTO ILLOS AVARICIAE LVXVRIAE'QVE CVNICVLI inuenissent, &c. Inferos quidem his verbis sustulisse liquet, ignarus christianæ veritatis, quæ constanter, & verissimè quidē esse asserit, sed ex veteribus pauci hoc affirmant, Cymmerijs (vt aiunt) tenebris obuallati obsepti'que. Nam &. M. T. in oratione pro Cluentio, falsa esse, quæ de inferis tradātur ait, itē, & Seneca in consolatione ad Martiam. illa inquit, quæ nobis inferos faciunt terribiles, fabula est. Lucreti⁹ item de natura tertio, nō alibi inferos statuit, quàm in hac vita, quòd nitet suo versu.

Ad qui animarum etiam quęcun'que acheronte profundo
Prodita sunt esse in vita sunt omnia nobis.

Mercurius verò ita de his scriptum reliquit, cum fuerit animę facta discessio, tunc arbitrium, examen'que meriti eius transiliet in summi dęmonis potestatem, is'que si delictorum illitam, maculis, vitijs'que oblitam viderit, desuper ad ima deturbās procellis ac turbinibus aeris, ignis, & aquę, sæpe discordantibus tradet, at'que inter cœlum, & terram, mundanis fluctibus in diuersa semper ęternis pœnis agitata, raptabitur, vt in hoc obsit maxime ęternitas, quòd sit immortali sententia, ęterno iudicio subiugata: increduli enim post delicta cogentur credere nō verbis, sed exēplis, nec minis, sed ipsa pœnarum passione, hæc ille. His antelatis in mediotullio terrę ac cœli astruit inferos Aurelius ille Aug. Fatetur se ignorare locum inferis attributum. Iudicatis inquit, de ijs quæ scripta non sunt in lib. vitæ, & in æternum ignem missis, qui ignis cuiusmodi, & in qua mundi rerum parte futurus sit, hominem scire arbitror neminem', nisi forte cui diuinus spiritus ostendit, verùm, hæc theologis nostris relinquantur.

CAPVT .LXVI.

ST AVTEM FIGVRA PRIMA, &c. Hęc fermè attigisse videmur capite quinto, haud tamen versum iri vitio nobis autumno si huic cap. quid lucis inferamus, Auerrois accuratissimus sectæ peripateticæ assertor. Terram inter omnia elementa ignobiliorem haberi prodit, quæ rerum series, inquit, non modo in ijs visitur inferioribus, sed in corporibus cœlestib⁹. Nam libro animalium Aristo. ait lunæ naturam persimilem videri naturę terrestri, cæterū sicut ignis naturę suę mobilitate, raritate, luciditate, in mūdi ratione qui ambiret maximè contulit, ita & terra soliditate insita ad media mundi compingenda perutilis, ac necessaria fuisse videtur, quàm deus tanquam chorū aliquem diuini templi medium constituisse: Adijce item pythagorę assertionem, qui terram ex stellis vnā dicebat, quòd Alcinous, & Plotinus confirmant, ille enim in cōmentatione de Platonis doctrina, ait, terram si vniuerso comparetur, esse veluti punctum, vel quasi stellam quandam minimam reliquarum. Propterea si concipias, esse te in sublimi quodam loco mundi, vnde subijciatur oculis terræ moles aquis circunfusa, & solis, & syderum radijs illustrata, nō aliam profectò visum iri probabile est, quàm, ęqualis modo visatur lunaris globi species. Terrā Homerus ἀπυρόνα, hoc est, apirona, quia sit orbicularis. Cur mediū occupet, cur've incumbat suo cardini, hoc est, terrę, capite quinto, differuimus, quod legat lector.

Terra.

CAPVT . LXVII.

INGENS HIC PVGNA, &c.
Magna apud eruditiores disceptatio fuit, sint ne antipodes dicendi ac ponendi, Diuus Augustinus, lib. ciuitatis Diuinę sextodecimo, nullos esse tradit, Martianus Capella esse prodit, libro sexto, & Cleomedes, ca. secūdo metheororū. Item Mannilius poeta elegantissimus, ijs versibus,
, Altera pars orbis sub aquis iacet inuia nobis
, Ignotæ hominum gentes, nec transita regna
, Diuersasque vmbras, læuaque cadentia signa
, Communeex imo lumen, ducentia sole
, Et dextros ortus cœlo spectantia verso.
, Nec minor illis est mundus, nec lumine peior.
In horum opinione est Lucretius, asserens nullos esse antipodes, hoc carmine, libro primo.
, Nec numerosa minus nascuntur sydera in orbe
, Illi cum videant solem, nos sydera noctis
, Cernere, & alternis nobiscum tempora cœli
, Diuidere, & noctes pariles agitare diebus
, Et va[illegible]stolidis hæc omnia parturit error.
Lactantius, libro tertio, cap. nullos esse ait, esse tamen docet physica ratio.

CAPVT . LXX.

IAM PRIMVM IN DIMIDIO COMPVTARI MIHI VIDETVR, &c.
Neminem latere arbitror plærosque, & ingenio conspicuo, ac doctrina exactissima authores, vbertim quæ hic Pli. promit in literas, disseruisse: Verùm ne pressioris eloquētię, doctrinæque quàm succulentissimæ studiosi lectores abscedent: quæ è sacranijs testatissimorum authorū præcerpserimus, in medium afferenda duxerim: quo etiam minus curiositatis nobis ingeratur: Quæpiam igitur sunt prælibanda, quo intercutaneam medulam hauriamus. Et quibusdam circorum rationibus recessis, commodiorem accedamus viam: Inter enim cœli circos, alios parallelos vocari scriptum reliquit, Martianus Capella: horum enim medius & maximus est æquinoctialis, duo extremitatibus vicini sunt, atque ideo breues: quorum vnus septentrionalis dicitur, alter australis: inter hos, & medium duo sunt tropici, maiores vltimis: medio minores: & ipsi ex vtraque parte zonæ vstæ faciunt terminum: Prӕter hos, alij sunt duo coluri: quibus nomen dedit imperfecta cōuersio, vt Martiano placet: ambientes enim septentrionalem verticem: atque inde in diuersa diffusi, & se in summo intersecant & quinque parallelos in quaternas partes æqualiter diuidunt, zodiacum ita intersecantes: vt vnus eorum per Arietem & Libram: alter per Cancrum, atque Capricornum, meādo decurrat. Sed ad australem verticem, non peruenire creduntur. Duo alij sunt, Meridianus & Orizon, qui non scribuntur in sphæra, quia certum locum habere non possunt, sed pro diuersitate circumspicientis habitantis've variantur, item quinque illi cinguli, quos scitè zonas dixeris, quibusque terra cingitur, teneri'que cœlum testatissimum reliquit Maro. ij certè terram coronant, terra enim nona & vltima sphęra est, hanc diuidit orizō,

Circi.

hoc est, finalis circulus, cuius iam meminimus. Ergo terra, cuius nos partē incolimus sub eo cœlo, quod fuerit super terrā, & reliqua medietas sub illo, quod dum voluitur ad ea loca, quæ ad nos videntur inferiora, descendit. In medio enim locata ex omni sui parte cœlum aspicit. Huius igitur ad cœlum breuitas, quæ punctū est: ad nos vera immensa globositas distinguit, locis inter se vicissim pressis, nimietate, vel frigoris, vel caloris geminam indepta inter se temperiem. Nam & septentrionalis, & australis extremitas obriget perpetua pruina: & ij velut sunt duo singuli, quibus terra diuiditur. Sed ambitu breues, quasi extrema cingentes. Horum vterque est impatiens habitationis, quia torpor ille glacialis, nec animalibus, nec frugibus vitam tribuit: Illo enim aere animal nutriri dicitur, quo & herba. Medius autem circulus, cuius paulò superius memini: & ideo maximus æterno afflatu, vt physicis video placitum, assidui caloris vstus spacium, quod & lato ambitu & prolixiore occupauit nimietate caloris, facit id spacium inhabitabile. Inter autem extremos circulos antelatos, & medium circulum, maiores vltimis medio minores ex vtriusque vicinitatis temperatura temperantur: & ita fiunt habitabiles. Hæc enim sunt quæ de zonis dicenda suppetebant: horum item omnium Ptho. inter astrologiæ professores antesignanus. I. Alm. cap. III. abundè meminit: ex cuius promptario aliqua item perpendēda veniunt. Is enim circulum æquinoctialem, cuius iam à nobis facta mētio est, diei, & noctis æquatorē vocat, quòd tunc dies, noctesque sint eiusdem longitudinis per vniuersum, vbi Sol oritur & occidit: is est circulus quem describit Sol, raptu firmamenti per motum videlicet diurnum, quando est in primo puncto Arietis, & eundem describit in eodem puncto Libræ: Idem author etiam vltra æquinoctialem, nō esse habitationem scriptū reliquit: & si euidens experientia ei refragetur. Nam & Auicenna sub æquinoctiali habitationē esse assertat: quod & liquet quibusdam terris, vel si mauis insulis nuperrimæ ab industria regis Henrici portugalliæ compertis, quem locum terras nouas vulgus vocat, idem, terram habitabilē in quatuor diuidit partes: datque lineam quandam imaginariam, transeuntem ab oriente, in occidētem, per mediū habitationis, adeò vt illa diuidat partē meridionalem ab septentrionali, quę distat ab æquinoctiali authore Heli. per. xxxvj. gra. secundū quàm diuisionem distat ab vltima habitatione in septentrione. xxx. gradi. ita, vt tota latitudo capiat lxvj. gradus: & tanta est distātia æquinoctialis vsque ad circulum arcticum immo. L X V I. grad. X X V I. mil. &. X X X. Longitudo enim lineę antelatę est. clxxx. gra. Ijs perpensis, perpēdatur & linea illa secari per medium, ita vt remaneant. xc. gradus, versus orientem, & alij. xc. versus occidētem. & item perpendatur vna linea transmeare per polos mundi, per medium sectionis lineæ antelatæ, ita vt discurrat per medium terræ habitabilis ad latitudinem. Prima enim linea dicebatur transire per medium terræ habitabilis ad longitudinem, duæ ergo illæ lineę antelatę diuidunt totam terram habitabilem in quatuor partes, iunguntur que loco intersectionis linearum, vbi est punctū in medio terræ habitabilis, Hæc Ptholomęi sententia. Subnectit deinde Pli.

Terræ nouæ.

OCEANI RAPINA IN INCERTO EST, &c.

Quantum certè oceanus quo terra circunscribitur, ac ambitur terræ auferat, nec dictu quidem est facilè, quàmuis sint qui dicant facilè, omne enim terræ corpus gemino eius ambitu circunflui physica edocet ratio. Cęterum eius prior corona per zonam terræ calidam meat, superiora terrarum, & inferiora cingens, Fluxum circi ęquinoctialis imitata. Ab oriēte autem duos sinus refundit, vnum ad extremitatem septētrionis, ad australis alterū. Rursusque ab occidente duo pariter enascūtur sinus, qui vsque ad ambas, quas diximus extremitates refusi occurrūt, ab orie-

te demissis

te demissis, & dum vi magna, ac impetu immenso miscentur, inuicem'que se feriunt: ex ipsa aquarum collisione nascitur illa famosa oceani accessio, pariter & recessio. Ceterum eius alueus tenet (vt plerisque placet) zonam perustam & tam ipse qui æquinoctialem in quem sinus ex eo nati: qui orizonta circulum ambitu suæ flectionis imitantur: omnem terram quadrifariam diuidunt. sed ne verbosiores pica videamur, canamus receptui.

CAPVT . LXXI .

MEDIAM ESSE MVNDI TOTIVS TERRAM, &c. Pluries à nobis astructum est, terram in medio, quasi fæx omnium sit sphærarum, quia si non media esset, contingeret minime bis æquinoctium fieri anno, vt scitè, ac quàm lepidissimè assertat Ptho. 1. Alm. cap. quinto. Item si terra magis accederet ad vnum polũ quàm ad alterũ, contingeret lunares eclipses nõ posse fieri in oppositione Solis & Lunæ. Item inequalitas dierum, quos artificiales vocant, non æquaretur cum noctibus signorum oppositorum, ne'que Sol ageret motum suum ab oriente contra motũ primi mobilis: Quæ omnia concinniter à Mannilio fuere animaduersa, hoc carmine.

, Qui nisi librato penderet pondere tellus
, Non ageret cursus mundi, subeuntibus astris
, Phœbus ad occasum & nunquàm remearet ad ortus
, Luna vel submersos regeret per inania cursus.

Subdit deinde Pli. Et dioptræ quæ vel maximè confirmant: Dioptras animaduerti dici instrumenta geometrica, à perspiciendo dicta, quibus vtuntur astrologi ad quid solerter perspiciendum, visu've dirigendum: hinc dictam comperimus tertiam astrologiæ partem, dioptricæ, Solis & Lunæ cæterorum astrorum distantias huiuscemodi instrumentis, quæ dioptras vocant internoscentem. Inter quæ astrolobij est inuentio: quàm Synesius Ptholemæo attribuit: Cuius partes vagina ipsa continet tympana, in quibus æquinoctialis tropicique describuntur, circi quique alterius orizonti sunt anaphorici: Tum supra tympana quæ vocatur Aranea designatur, in qua zodiacus, & clara quædam sydera cernuntur: vt per noctem quota sit hora, quotum'que temporis momentum, reperiamus. Adde loco auctarij maiores dioptras, item dici, aquarum librationibus instrumenta apta, victruuio teste.

Dioptræ

CAPVT . LXXII .

TRES AVTEM CIRCVLI, &c. Quàm exanimatissima perpensione, ac assertione quàm probatissima, terram globo similem à nobis astructum esse liquet. Iis pendentibus Plinius syderum inæqualitatem insinuat. Compertum quisque (nisi male feriatus) habet, aliqua sydera terrę tumore occultari nobis: nobis item apparere, vt claret eleuatione poli: quis esto, sit, sub equinoctiali, ille enim neutrum polorum videbit: verùm si elongetur ad septentrionem, polus tunc illi sublimior semper super orizontem apparebit, quànto plus ab æquinoctiali recedet: eadẽ est assertio si quis ab æquinoctiali recedat versus austrum tendens. Nam polus illę antarticæ regionis eleuabitur, &

polus

polus ſeptentrionalis deprimetur ſub orizonte: Verùm ſi effuſius de iјs quęras, volue cap. XI. huius libri. vbi de iјs affatim: globo igitur terræ quæpiam ſydera nobis occidunt, hoc eſt, cur italia non videat canopum. Horum ita graphicæ meminit Vitruuius libro nono, cap. VI. Non, inquit, omnium ſyderum occaſus, ne'que ortus poſſumus aduertere & oculis contueri. Nam vti ſeptentriones circum axis cardinem verſantes nō occidunt, ne'que ſub terram ſubeunt, ſic & circa meridianum cardinem, qui eſt propter mundi inclinationem ſubiectus terræ: Sydera verſabunda, at'que latentia non habent egreſſus orientes ſuper terram, ita'que eorum figurationes propter obſtantiam terræ non ſunt notę: huius autem rei eſt ſtella canopi, quę iјs regionibus eſt ignota, renunciantibus negociatoribus, qui ad extremas ægypti regiones proximas'q; vltimis finibus terræ incolūt, hæc ille. Cōſtat igitur ſydera non omnibus apparere, ꝙ & annotauit Mānilius lib. primo, hoc carmine.

, Sed ſtellis glomerata manent, mundun'que figurant
, Iccirco terris non omnibus omnia ſigna
, Conſpicimus: nunquàm inuenies fulgere canopum
, Donec Niliacas per pontum veneris oras.

Canopum ſtella tantum claritatis illis regionibus, vt etiam die (vt aiunt) luceat.

CAPVT .LXXIIII.

Horoſcopa.

VASA HOROSCOPA NON VBIQVE, &c. In veterum monumētis obſeruatum eſſe animaduertimus, vaſa horoſcopa dici, quibus commonſtrantur, horæ, quę & eliotropia latini, vel græci, vel congrui ſermonis vſu dici poſſunt, ſi Solis & vmbrarum ratione cōſtent, quod quinto ciuitatis diuinæ Aurelius Auguſtinus prodit, porrò notationem horæ genitalis Horoſcopon vocant: vaſis ergo horoſcopi horas vel diuidentis, vel præmonſtrantis multæ ſunt differentię. Nam aliubi ſe habent Romæ, aliubi Athenis. , quare Vitruuius libro nono, capi. octauo, ait. Nobis autē ab iјs ſeparādę ſunt horologiorum rationes, & explicandæ menſtruæ dierum breuitates. Nam'que Sol æquinoctiali tēpore Arietem, Libram'que verſando quas ex gnomone partes habet nouem, eas vmbræ facit octo in declinatione cœli, quæ eſt Romę. Item Athenis quę magnę ſunt gnomonis partes quatuor, vmbræ ſunt tres, Ad ſeptem Rhodo quin'que, Ad Tarenti nouem ad vndecim, Alexādrię tres ad quin'que. Cæteris omnibus locis aliæ alio modo vmbræ gnomonis æquinoctiales ab natura rerum inueniūtur diſparatę, hęc ille, & multa id genus. Hic modo auctarij adde: horas ab horo, hoc eſt, Sole, vt ait Macrob. defluxiſſe, cum illius mot⁹ orbes moderetur, reliquos'q; temporum diſtinguat. Interualla item horum: annulum dici quòd horas contineat cōuerſiones'que ex quo dictæ ſunt horographię, quę deſcriptiones ſunt quotānis factę, eorum, qui in ciuitatibus ſunt: adiјciam hemiorion dici dimidium horæ: ſuppingam denuo iјs horas inæquales Gręcis appellari καιρικας hoc eſt, cęricas, nos temporales, dies verò ex aduerſo æquales, antiſios: ſed redeamus vnde ſumus egreſſi. Horoſcopon aſtrorum periti, partem eam cœli aiunt, quę geniturę tēpore ab orientali parte cœli emergit in hæmiſphærium noſtrum, & ortus fertur: Mannilius horoſcopare verbo vtitur, pro horas diuidere Solis ratione, ac vmbra: Gnomonen, dici Vmbilicum, ſiue ſtilum vmbram Solis metientem, nemo eſt qui ignoret: Vnde ipſa vmbrarum ratio Gnomonicæ dicta, nōnulli peritorum partes quaſdam architecturę cōcipiunt, ita, vt vna dicatur ędificatio, altera gnomonicæ,

Horographię

Horoſcopare

Gnomō

poſtremò verò machinatio. Eſt & mechanicum canoniū gnomon,& geometrica figura. Athenis etiam gnomones dicebātur magiſtratus:inter enim ſcientes dicuntur gnomici,& gnoſtici.

CAPVT . LXXV .

SIMILI MODO TRADVNT IN SYENAE OPPIDO, &c. Haùd vbique eſſe vmbras argumēto locorum liquet.in Syenę enim oppido:Vrbs enim hæc in confinibus ethyopiæ atque ægypti ſupra Alexādriam, verſus meridiem quinque milibus ſtadijs,ſub tropico Cācri directè locata: vnde Sole exiſtēte in Cancro medio ſolſtitij die ſupra verticem ciuitatis cadens,nullam prorſus in ea vmbram facit, cuius ita meminit Macrob. Aduerſus auſtro apud nos Sol eſſe non poterit,cū nunquàm ſanè ſeptentrionales attingat, quoniam pars illa exuſtæ, quę temperatę vicina eſt,admittit habitantes illic,hoc eſt,trās tropicum, quęcum'que habitantur ſpacia vmbram mittunt in auſtrum eo tēpore,quo Sol Cancrum tenet. Tunc enim fit Sol ei ſeptētrionalis cum tropicum tenet,quòd ab illis ad Septentrionem recedit. Ciuitas autem Syenæ quæ prouincię Thebaidos eſt , poſt ſuperiorum mōtium deſerta principium eſt:ſub ipſo æſtiuo tropico cōſtituta eſt:& eo die quo Sol certam partem ingreditur Cancri hora diei ſexta,quoniam tunc Sol ſuper ipſum ciuitatis verticem inuenit : nulli illic poteſt in terram de quolibet corpore vmbra iactari: Sed nec ſtilus hemiſphęrij monſtrantis horas, quem gnomona vocant,tunc poteſt vmbram creare.Subnectit Pli. RVRSVS IN MEROE, &c. Deluxati codices male Merope habent : Meroe inſula Nili eſt, de qua alibi, ait item Plinius ea loca appellari Aſcia. Aſcia dici cōperio,quaſi ſine vmbra: quo fit, vt pugna vmbratilis & quę ſub vmbra fit: dicatur Sciamachia : quànuis à Galeno & Paulo Aeginita primo medicinæ,genus dicatur exercitationis.

CAPVT . LXXVII .

SIC FIT, VT VARIO LVCIS INCREMENTO, &c. Aſtruit hic dies non eodem ſe habere modo:quia alibi grādiores,hic paulò breuiores,illic diuerſi: quę cōprobat argumēto inſulę cui nomē inditū eſt Meroe quàm Cābiſes nomine ſororis ita appellauit: quę eṁ hic Pli.ī literas prōpſit, parū authoritatis legētibus ſuggerūt,q̄ quàm ſint qui Pli.applaudāt authores nō quidē vulgaris, nec dilutę auctoritatis:verum plurib⁹ colligit argumētis Pli.incurioſe de iſs diſſeruiſſe. Ratio enim ſphærica deprehendit eos qui polum articum pro vertice habent: etiam æquinoctialem habere:pro finitore circulo, qui verò habent æquinoctialem,pro finitore, neceſſe eſt eos nullam noctem habere,ſed diem perpetuū:quo ad Sol per ſigna mearit ſeptētrionalia,quod fieri ſolet ab æquinoctio verno ad alterū æquinoctium. Et vice verſa,perpetuam noctem,quo ad Sol per ſigna auſtralia curſum faciat,hoc eſt,à Libra ad Arietem.Pli. autem non ab ęquinoctio verno ad autumnum:ſed à ſolſtitio ad brumam fieri hic aſſertat.Strabo,author celeberrimi nominis & doctrinæ compoſitiſſimę,libro ſeptimo.Pli.refragatur. Martianus autem Pliniano aſtipulatui adhæret, libro ſexto,iſs verbis. In Britannia noctes decem & ſeptem horarum, ſolſtitiali verò tempore cum cœli verticem Sol inuectus ſubiectas lenorſum

ctas leuorsum terras ꝑpetui diei cõtinuatione collustrat. Item'que brumali descẽsu semiannuam facit horrere noctem, quòd in insula Thyle Pytheas Massiliensis asseruit: cuius assertioni refragatur Mela Pomponius, ac Solinus, solstitio brumali nullos penè dies in insula Thyle esse scriptum reliquit. Hæc insula in oceano inter septentrionem & occidentem vltra Britanniam est.

CAPVT .LXXVIII.

VMBRARVM HANC RATIONEM, &c. Ratio vmbræ inueniendæ, ac causa gnomonica ab rerum cœlestium peritissimis dici assolet, quàm inuenisse Anaximenem produnt, qui & primo horologium solare, quòd nostri vulgo quadrãtem dicũt, Lacędemone ostẽdit: hic animaduertẽdum censuerim quod Vitruuius industria pollens, ac ingenio quàm subtilissimo, libro nono, testatissimum reliquit. Is enim plura horologiorũ genera tradit memoriæ, quæ huic seriei non fuerit alienum admouisse. Hemicyclium exacutum ex quadrato ad enclyma succissum Berosus Caldeus inuenisse dicitur: scaphã siue emisphęriũ Aristarchus Samius, idem etiam discũ in planitia, Arachnẽ, Eudoxus astrologus, Plinthũ, siue lacunar, ꝙ etiam in circo flammineo est positum, scopas syracusus προσπανχλύμα, Teodosius & Andreas patrocles: Pelecinõ, Dionysioporus Conum, Appolonius pharetram, alia'que genera: & qui supra scripti sunt & alij plura inuenta reliquerunt, vti Gonarchen, Engonaton, Antiboræũ. Item ex ijs generibus viatoria pensilia vti fierẽt plures scripta reliquerũt: hęc ille, & multa id genus. Sciatherã dicunt Gnomona, cuius vmbra intergnoscũtur horæ: quare Sciathericon horologium solare: quo horæ per vmbram Solis nobis apparẽt σκιαθήρας .i. sciatheras, est instrumẽtum gnomonicum, quo architecti metandis vrbibus vtuntur, quare σκιατήρας, hoc est, sciathiras, gnomon dicitur .i. vmbræ indagator, & sciathericon, vt hic, horologiũ, hoc est, vmbrę indagatoriũ.

Horologiorum ratio & genera.

Sciatheras.

Sciathericon.

CAPVT .LXXIX.

IPSVM DIEM ALII ALITER OBSERVARE BABILONII INTER DVOS SOLIS ORTVS, &c. Clariss. grauissimorũ'q; authorũ monumentis proditum est, diuersa dierum genera à priscis cõnumerata. Et quia hæc cuique obuiam fiũt, succinctius quàm fieri poterit, de ijs differendum censuerim, quæ tamen à mutis magistris vellicatim subsultim'que hausimus, promemus in lucem: Naturalis enim dies (vt Censorino placuisse video) est tẽpus ab oriente Sole, ad solis occasum, cuius cõtrarium tẽpus est nox: ab occasu Solis ad ortum. Ciuilis verò dies vocatur tempus quod fit vno cœli circunactu: quo dies verus & nox cõtinetur, vt cum diximus aliquem dies triginta vixisse, relinquitur etiam noctes intelligere: huiuscemodi enim dies ab astrologis, & ciuitatibus quatuor modis definitur. Babilonij quidem à Solis ortu ad exortum, quod ea Pli. astruxit, eũdem diem statuunt. At in vmbria plærique à meridie ad meridiem: Athenienses ab occasu Solis: ad occasum Romani à media nocte ad meridiem noctẽ diem esse existimarunt, iudicio sunt sacra publica & auspicia magistratuum: quorum si quid ante medium noctis actum est: diei qui præterit ascribitur, horum abundè Censorinus.

CAP. OCTVAGESIMVM.

CONTEXENDA SVNT HIS COELESTIBVS NEXA CAVSIS, &c Homines alios aliis moribus alia'que natura constare, & nasci pro regionum varietate consultissimi rerum naturæ memoriæ mandarunt. Ob id Iulius ille Maternus, non absone ait, quędam corpora gentes'que, ita à cœlo formata, vt propria sint morum vnitate perspicua, compertum quis'que habet inferna corpora supernis subijci, ob id ex cœli aeris q́ue crassitudine varios hominibus mores inesse animaduersa regionum qualitate palàm est, quarum proprietas, varias gentes, & morum, & corporis disparitate formatas efficit. Hinc Scythę immanis ferocitatis dicuntur, Galli animo regali, & nobilitate perfulgidi, Syri auari, & id genus, quare ab Lucano ita dictum est.

, Quicquid ad æoos tractus mundique teporem
, Labitur, emollit gentes clementia cœli
, Omnis in arctois populus quicun'que pruinis
, Nascitur indomitus belli, & mortis amator.

Hæc ergo efficit vel cœli rigor, vel clementia, harumscè igitur gentium dispositio fit ad regionis ingenium. Constat autem Aethyopas nigrore infectos, propter viciniam ζωνης torridę, horum vtique nigriciem omnino exustioni, & superficiali calori qui non in corde resideat, sed in extremis supernatet Alexander putat ascribendū: cui rei argumento illud, esse populos illos qui æstuosissima incolat, timidos item esse ac effœminatos. Scythas verò, qui in gelidissima sunt regione, albos esse & animosos: quod etiam nobis vsu venit, quibus in corde, & iecore naturalis subsistit calor, nec ad extima se magnopere promit. Indicio est cādor cutis, inde ferme prouenit euentus is, Vt febricula inferuescens Aethiops plurimum commoriatur, quod insito ardore, & consequenti siccitate cōtingere exploratissimum est. Item quòd ęthiopum vibrati crispique sunt pili vicinia zonę perustę, ac vi caloris. item quòd sicciore sint cerebro ac cœlo. Nam vt concinnè ait argutissimus ille peripateticorum Aristoteles quinto generationis animalium, eorum cœlū siccum cerebrum'que contra, Scythæ promisso ac simplici pilo sunt. nam & ipsi humidi, & aereos ambiens humectus est. Qui vero sunt habitudinis temperatę so, lis temperatus calor eos ambit, quibus astipulatur Auicenna primo canonis. Feruide, inquit, habitationis loca capillos nigrore ob vehementē vaporū fumidę naturę adustionē, ex quibus progigni capillos cōstat. Capillorū aūt crispitudinē duplici causa euenire annotatū esse à Galeno secundo cōplexionū animaduerto, caloris vi, ac siccitatis, altera est de meatuū tortuositate per quos pilli egrediūtur. Vt enim illi sunt dispositi, ita & capilli emergentes afficiuntur. Contingit hoc vel vaporis debilitate, vel cutis duritię. nā erumpēs capillus adeò tenuis est, vt se minus tollerare valens corrugetur. verùm, vt suppellex hęc verborū nostra plausibilior sit non fuerit dissentaneum Vitruuij dictum hic apposuisse, quo has nostras ratiocinationes iutum iri arbitror, ille libro sexto hæc promit in literas. Sol, inquit, quibus locis mediocriter profundit vapores in his conseruat corpora tēperata, quæ, q́ue proxime currendo deflagrat eripit exugendo temperaturam humoris. Contrà, refrigeratis regionibus quod absumit à meridie lōge nō exhauritur à calorib' humor, sed ex cœlo aer rosidus in corpora fundens humorē efficit ampliores corporaturas, vocis'que sonitus grauiores. Ex eo quo'q; sub septentrionibus nutriūtur gētes corporibus candidis coloribus, directo capillo, & ruffo, oculis cęsijs, sanguine

Aethiopes cur nigri.

Cur crispi.

Capillorum crispitudo

multo, quoniam ab humoris plenitudine cœlique refrigerationibus sunt conformati, hæc ille, & paulò mox. qui autem sunt proximi ad axem meridianum subie, ctique solis cursui, breuioribus corporibus, colore fusco, crispo capillo, oculis ni, gris, cruribus inualidis, sanguine exiguo, solis impetu perficiũtur, itaque propter, sanguinis exiguitatem liuidiores sunt, sed ardores sufferunt sine timore quòd, eorum corpora sint cum feruore nutrita. itaque corpora quæ nascuntur sub septẽ, trione à febri sunt timidiora, & imbecillia, sanguinis enim abundantia resistunt ferro, sine timore. itaque non mirandum est si acutiores efficiat calidus aer hominum mentes, refrigeratus verò tardiores, quùm sint autem meridianę nationes animis acutissimis, infinitaque solertia consiliorum simul ad fortitudinem ingrediũtur, ibi succumbunt quòd habet exustas ab sole animorum virtutes. Qui vero refrigeratis nascuntur regionibus, ad armorum vehementiam paratiores sunt, magnisque viribus ruunt sine timore, sed tarditate animi sine considerantia irruentes sine solertia suis consilijs refringuntur, hæc ex Vitruuij fontibus exhausta. Hominibus ergo varij colores, mores, capilli, ritus ad naturam regionis, cœli, aeris, sunt natura inditi. Quæ omnia exactissimè executus est carmine Mannilius, inquiens.

, Iccirco varias leges variasque figuras
, Dispositum genus est hominum proprioque colore,
, Formantur gentes sociataque iura per artus
, Materiamque parem priuato fœdere signat,
, Flaua per ingentis surgit germania partus
, Gallia vicino nimis est infecta rubore,
, Asperior solidos hyspania contrahit artus
, Martia Romanis orbis pater induit ora
, Gradiuumque suum miscens bene temperat artus
, Perque coloratas subtilis græcia gentes
, Gymnasium pręfert vultu fortesque palestras,
, Et Syriam produnt torti per tempora crines:
, Aethiopes maculant orbem terrasque figurant
, Perfusas hominum gentes minus India tostas
, Progenerat, mediumque facit moderata tenorem
, Iam proprior tellusque natans ægyptia nilo
, Leuius irriguis infuscat corpora campis.

Concinniter ergo Pli. dixit. AETHIOPAS VAPORE VICINI SYDERIS TORRERI AC VIBRANTI ESSE CAPILLO. Subnectit Pli. EX ADVERSA PLAGA MVNDI, &c. Hoc est plaga occidentali, proxima zonę gelidę indidem enim gentes sunt cutę alba, ob videlicet, & caloris, & abundantiam humoris frigorifici, huiusmodi gentes capillo sunt promisso, siue producto, & simplici. Et subsequitur. ILLIS IN SVPERA REVOCARI, &c. Hoc est æthiopibus humorem reuocari in superiori parte capitis, & hoc natura vaporis, siue exhalationis calidæ, cuius est ascendere. His verò, hoc est, incolis plagæ occidentalis, crines in inferas partes depelluntur, humore decidente, qui quùm sit, grauis, eius est descendere. Capillorum autem ratio fit vapore vel sicco, vel, fumoso, vel terrestri egrediente per poros: deinde extollitur vapor similis, huic interdum, & ita fieri solet capillorum scaturigo, vt compertissimum Galenus secundo, complexionum reliquit, cap. VII. Causa autem capillorum tenuitatis ac crassitudinis, potissimum cutis est: alijs enim cutis crassa, alijs tenuis, alijs

Capillorum ratio.

rara, alijs densa, tum differentia humoris inditi cõsors causę est, alijs enim pinguis, alijs aquosa. Et cum cutis horum causa potissimum sit. Capilli autem proportionale'que capillorum, non ex carne, sed ex tenui cute proueniunt, quod si cutis crassior sit, & rarior gignentur propter copiam portionis terrenæ, & meatuum laxitatem. Sed si spissior est tenuiores exeant ob meatuum angustiam. item si vapor aquosus inest breui siccescens, facit ne pili capiant magnitudinem. At si pinguis cõtra euenit, nõ enim facilè exsiccatur quod pingue est pilorum. igitur crispitudo est æthiopibus indita, quia fit exhalatiõe fumosa, quæ suapte natura crispare habet capillos, crispitudo solet inflecti, quoniam duplici delatione fertur. Terrenum enim deorsum, callidum vero sursum, fertur, ob id scitè dixit Plinius.

ILLIS IN SVPERA SVCCVM REVOCARI, Natura vaporis, &c. Inopia enim humoris eam aeris calore assumente fit crispitudo, & reuocatur pilus, ob adustionem vim'que caloris, & siccitatis, simplici autem sunt pilo quæ humore abundant. Fluit enim humor in his, ob eam rem Plinius ait.

HIS IN INFERAS PARTES, &c. Constat ergo antelatis, ritus colores, sensus'que varios, hominibus inditos secundum ingenia regionum at'que aeris, quod & comprobat Vegetius libro primo rei militaris, verum ad alia.

CAPVT .LXXXI.

BABILONIORVM PLACITA MOTVS TERRAE, &c. Et quia Aristo. argutissimus philosophorum affatim, & concinnè quidem horum meminit pauca his apponẽda censui. Verùm ne incuriose Plinij scitum prętereamus, quid lucis suppingamus lectioni, Anaxagoræ monumentis authorum classicorum, proditum esse animaduerti, terrę motum fieri ęthere, & aere inflãmatis, terrę viscera penetrãtibus, & hic diu agitatis, quibus exitus tunc cum sunt in interiore parte terræ denegatur. indidem'que tumultuantibus sursum ac deorsum colluctantibus, terræ ita motum facere ac inferre. Anaximenes ignem causam esse motus terræ asseruit, apposuit his terrę calorem, quendam naturalem, quo viuificaret ea quæ ex illa emergerent, differebat terram senescere, & per calidum humidum deficere, & tunc simul euaporari, quorum assertionibus refragatur Aristo. tertio meteororum, ventos assertans esse motus terræ causas. Vapor enim siccus est ventus, modo fuerit à terra elatus, is eleuatur calore solis, prouenientis ad eum: est enim aliquando subtilis in superficię terræ, & ille vapor transcendit aerem ipsum quatiens ac agitans: aliquãdo item extrahitur à profundo terrę, qui est tunc grossus corpulentus'que, cui non datur expirare, nec exire ob terræ soliditatem, & profunditatem, tunc inuenit loca cauernosa, & hiantia, quibus se, & ingerit, & immiscet, qui coarctatus, exitum quęrẽs terræ facit motum. Astronomię cellentissimi: Martis ac Saturni coniũctione motum terræ fieri astruunt, Prisci cęrimoniarum frequentium obseruantissimi motum terræ assignabant Ioui, Summano, & id genus dijs. Adde hic motũ terrę non omnibus fieri regionibus, sed aliquãdo hic crebrius, illic tardius, ad dispositionẽ situs. Vehemẽs fit in locis diutina percussione agitatis, ac aquarũ iugi aggregatione. itẽ his qui marinis procellis subijciũtur, & locis cauernulis rimulis'q; scatentibus & à natura quodamodo. Theophrastus ille ingenio quàm lepidissimo ac subtilissimo Aristo. astipulatur. Archilaus autem ventũ asseruit aerem motũ, nam scriptũ reliquit

Motus terræ.

ventos in cauis terrarum deferri, deinde vbi iam spacia plena fuerint, aer densatus superuenit priorem partem, elidit'q; crebriusculis verberibus ac agitatióibus quatit. Deinde, is vltro citro'que quã'que partem diuexat, quos'que obices dimouens, conatur claustra, quibus arctatur, effringere, quibus terrę motus cõsequũtur. Adijciã hic loco auctarij, terræ motũ vere, & autũno crebrius fieri quàm cæteris temporum interuallis, nam tempus ad aeris qualitatem variatur. Vere enim liquescunt niues, algor'que tunc stringit terræ superficiem, quare haud quaquàm sinit exhalare quod visceribus terræ concluditur. Vere enim multiiuga fit exhalatio, qua multiplicata calore solis sub terra propellitur ad loca rimosa, terram tunc pulsans. Autumno autem, ob solis declinationem, & caloris, exhalatio fit à terra, illa arescente, & calore solis pręcedente, plena'que rimis, motus fit terrę. Item autumno venti violenti, procellosi, minaces'que fiant, quibus assueuit motus terræ fieri. signa motus terrę physica ratio haud tacuit astruens solis nubilum consequi motũ terrę, quòd vapore corpulento ac terrestri fumoso'que solis fulgor infuscetur, quare hæc vbi exhalatio è terra exierit, aerem caliginosum efficit, multum tunc nubili radijs solaribus ingerit, vnde obscuritas sequitur. Haud fuerit ab instituto abiunctum adnotasse, pestilentiam concomitari terræ motum, ac oriri quodãmodo ab eo, quia is corpulentus vapor, aer item fuscedine dissertus, tabificum ingenerat quiddam animalibus, hausimus quidem ex pœnu Senecæ, eum qui terræ motum inhæsit agro campano, tempore Neronis tantum intulisse tabidi aeris, vt plura animalia perierint: signa verò motus futuri quando ventus in superficie terræ ante terræ motum existit tranquillus, item aer ante terræ motum proxime futurus est frigidus, tranquilitas autem venti in terra superficię fit ex vẽtorum materia, quæ tota fertur in profundum terræ. Seneca vir emunctissimę naris, ac compositionię doctrinę clarus, de his differens, cum, inquit, motus terrę futurus est, præcedit aeris tranquilitas, quoniam vis spiritus, qui concitare ventos solet, in viscera, ac cauitates terræ retinetur, ad quæ omnia Plinius respexisse videtur, quando ait.

Signa motus futuri.

NEQVE ENIM VNQVAM INTREMISCVNT TERRAE NISI SOPITO MARI AC COELO ADEO TRANQVILLO, &c. Signum item aliud motus terræ futuri, sunt lineæ decussantes, siue secantes aliquando per medium solem interdum eum circumagẽtes extensę stricte'que potissimum tempore vespertino fiũt, quoniã sol per calorẽ diurnum concitauit aliquid vaporis. Aliud est etiam signũ à Physicorum schola positum, hoc est, eclipsis solis, in coniunctione lunæ. Verùm ad Plinianum redeamus contextum.

ET MAXIME, inquit, Pli. CIRCA QVADRATA MVNDI, &c. Hæc quàm scitissimè ac solertissimè dixit. Nam motus terræ, vt compertum quis'que fermè habet, saltem qui musas politiores aliquando excoluit, in septimo climate crebrius euenit, & vltra versus aquilonem. Frequentius item à sexto climate versus meridiem quòd videlicet venti fortiores ac violentiores sint in partibus aquilonaribus, quàm meridionalibus. Et æquora aquilonaria procellosiora sunt meridionalibus. Verùm quę'nam causa horum sit, à Physicis datur, quòd in plagis meridionalibus licet sol in hisce regionibus comburat vaporem in terræ superficiæ, & plus assumat ex ipso quàm surrigat, tum quia in concauitate agit per medium interiectum, immo, in inferioribus terræ, plus eleuat, quàm consumat, ob id in terra multiplicatur inibi spiritus ad agendum motum terræ. His ergo antelatis constat, terræ motum disparili modo se habere, est nobis argumento Aegyptus, quæ, vt ait Pindarus antiquitus aquarum exuperantia scatebat, pauculo vero solido fundo, quibus mollis ac glu-

tinosa

tinosa adeò effecta est, vt non sit terræ motui obuia, sed fermè expers motus. Adde quadrata mundi dici quadrangulum cœli, sed de his hactenus, potissimum quando Aristo. & Albertus Magnus, tertio meteororum fusius differant. Hic liber Plinij nihil præter physicam subolet rationem, quare non fuerit alia illibata omisisse.

CAPVT XCIX.

SED AESTVS MARIS ACCEDERE, ET RECIPROCARE MAXIME MIRVM EST, &c. Quoniam verò maris naturam indagine scrupulosa pleríque literatorum enixe perquirunt, illud neutiquè transmittendum, videtur mare plurimū miri nobis ingerere. Nam mare, vt physica edocet assertio: vicissitudine perpetua in se, & ex se quadam recurrenti agitatione, & præcipuè miro modo profertur, modo refertur resilit'que, id verò perstanti in littore contemplantique facit palàm fluctuantis aquæ commotio, pariter enim pedes (si ita metaphoricè vti permittimur) diluit sese porrigens vnda renudat'que velut refugiens, assilit'que mox irrequieto motu, appetēdo semper quæ reliquat, rursum'que relinquendo quod appetat. Hocque fieri constat ventis quos iam apogeos, hoc est, abterraneos vocitauimus. Plutarchus ille ingenio quàm solertissimo, libro quē de philosophorum placitis nobis legendum reliquit, plura & scitu quidem digna de maris natura scripsit. Adde hic Pythagoricos sanxisse mare, esse lachrymam Saturni. Necnon primo controuersiarum à Seneca positum sacrum quidem terris natura circūfudit oceanum, qui iā syderum collegerunt metas, & annuas hyemes, æstatis'que vices ad certam legem redegerint, quibus multa pars mūdi ignota est: de oceano tamē dubitant, vtrum ne terras velut vinculum circunfluat, an in suum colligatus orbem, & in hos quibus nauigatur sinus, quasi spiramenta quædam magnitudinis exestuet ignem post se, cuius acumen ipse sit, habeat, an spiritum in id amplius animum intendisse iuuat, quod physicis placet. Aristoteli imprimus quem tenet mare locum, quorum ille secundo meteororum affatim meminit: qui ante dixerat obscurū videri, & à ratione abiunctum, si non sit aquarum locus proprius, sicut elementorum reliquorum, inde fluuios ad mare tanquam ad suum delabi locum, fluxus siquidem in magis cauum cadit, quod suum est aquę. At mare magis cauū totius terrę petit locū, Hebræi congregationem quamlibet aquarum, mare vocant. Vnde mare Tiberiadis legimus, opinionum diuersitatem quid omnino censendum sit esse mare, quas exequitur Plutharcus, libro antelato transeo sciens, id modo recensuerim, quod Albertus non pretermisit, fuisse, qui ita astruerent. Terram vniuersam aquis opertam solis'que crassantem vim, pręsertim in meridie inde vapores eduxisse, qui in aerem ignem'que attenuarentur: at'que ita humectam naturam demouisse, at in septentrione loci frigiditate nō defecisse maria: proinde, cum de homogeneis, idē sit de toto, ac de parte iudicium, colligunt fore quando'que vt totum inarescat mare, & elementa tria modo fiant, quod ridiculè Democritū adcredidisse subnotauit Aristoteles, qui secundo meteororum ita habet de maris ratione. Aquarum, inquit, quæ circa terram, & in terra sunt aliæ, quidem sunt fluctantes, aliæ stagnantes, & fluitantes quidem è fontibus aliquibus habent initium, vt fluuiatiles, & manu institutæ. Stagnantium autem aquarum, aliquæ sunt fontanæ, quædam sunt Sylogisimeæ, hoc est, collectitiæ. Fontanæ stagnantes par-

tim hominum comparantur industrię, vt puteales, cisternæ'que, partim naturales omnino sunt quæ exiguos habent fonticulos, & locorum cauitates profluere dilabique non queunt. Collectitiarum autem aquarum alię sunt pluuię, aliæ ex fluminum cursu excipiuntur, & vberes quidem ac perennes sufficientes aquæ paludes vocantur. Sin autem minores dicuntur stagna, si perexiguę, volutabra. verùm si mare fluitans dixeris, hoc abiunctum erit à ratione. Quo enim modo hunc fluxum fecerit. Nam qui hyrcanum mare, & caspium illustrarunt nauigarũt'que: nullo ipsa in loco copulari, inuicem'que inter se iungi animaduerterunt. Horum neutrum fluitare, fluxu'que elabi compertum est. At videtur alicubi mare diffluere, videtur vtique, sed in terrarum angustijs, vbicun'que enim mare ex alto pelago in angustum cogitur, cum sit ambiens terra, ęditior altior'que, ob id pelagus fluere ac refluere in aliam at'que in aliam videtur partem, quoad eius hinc at'que illinc aqua libretur. Fluit quo'que mare ab eminentioribus ad magis cauernosa, & loca dehiscentia ob multitudinem fluminum in sublimiores partes eius influentium, fluxum tamen, & refluxum, qui refluxus à Græcis ampotis, hoc est, reciprocatio, dicitur. Lunari potestati attribuitur à philosophorum plęris'que, vt liquet Plinij testimonio, astruẽtibus, Lunã aquarum ac humidarum rerũ esse rectricem. Aestuaria loca per quæ mare viciſſim tum accedit, tum recedit, siue quæ aquis marinis referta sunt ex inundationibus pelagi, item adde Euripos, quia horum meminit cap. sequenti Pli. dici ductus aquarum siue canales. aliquando Euripos legimus pro piscinis. Hic vero pro freto angusto. Animaduerte, item Euripos fossas dictitari in ludis circundatas pro septis, verùm ad reliqua transeamus.

Aestuaria.

Euripi.

CAPVT .CI.

OMNIA PLENILVNIO MARIA, &c. Paulò superius astruximus mare commoueri vẽtis subterraneis, hoc est, apogeis. Nihilo enim minus in terram deferri fluctum, est inconfesso. quanuis in diuersum reflante vento, velut proprio quodam maris motu, cum eo pariter agitato. Quamobrem cum cadauera, & naufraga deni'que omnia fluctuũ propulsu repurgantis se maris quadam imagine ad terras protrudãtur, Taurominitanum litt⁹ Copriã dici, hoc est, fimum accepimus à mutis magistris, quando'que in caribdim fuerint pręcipitata: illuc deni'que renouantur: quare Plinius dixit.

OMNIA PLENILVNIO MARIA, &c. Et subsequitur.

VNDE FABVLA SOLIS, BOVES IBI STABVLARI, &c. Meminit loci huius, & boũ Appollonij interpres lib. quarto Mylę inquit, Siciliæ Cheronesus in qua solis boues pascebãtur. Sed rem quo'que cum fabula recensuit in naturalium quæstionum libris Seneca. Palàm est plęra'que animalia soli sacra fuisse antiquitus. Nã & Appollonię, quę in sinu ionico est, Sacras soli oues fuisse græci scribunt, quæ interdiu secundum fluuium pascerentur. Noctu vero stabulantes in antro ab vrbe non procul custodirent delecti viri, diuitijs, & genere inter populares splendidiſſimi. Verùm hæc sufficiant ad discuſſionem huiusce nubili.

Boues solis fabula.

CAPVT .CII.

QVO VERA

QVO VERA, &c. Haud quaquam dubium est, Lunam ipsam esse mortalium corporum conditricem, caducorum'que dominam. Adeò, vt nonnulla corpora sub luminis eius accessu patiantur augmenta, & hac decrescente minuantur. Est nobis argumento, herba Lunaris folijs ceruleis, atque rotundis: crescente Luna vnum quotidie producens folium, decrescente deponẽs: Sol, vtpotè, elementalium dominus fertur virtutum: Luna virtute Solis, domina generationis. Ideo Albumasar, per Solem inquit & Lunam omnibus vim insinuari: vnde cõstat plæra'que augeri Lunę accessu: recessu verò inaniri: huius enim incremento conchylia implentur: recessu verò vacua conuisuntur: hæc est rerum caducarum cum Luna societas.

CAPVT . CIIII.

ITAQVE SOLIS ARDORE SICCATVR LIQVOR, &c. Cur mare salsum sit, physica ita perdocet ratio. Salis autem amaroris'vi incoqui saporem ab eo quòd stat & omnino sub Sole euaporat. Exstante siquidem quòd tenuius est: exhaurit Sol: quòd verò crassius relinquit: quòd aquę fit superfluitas: salsum est, ac amarum. Nam sicuti in animantium corporibus potabili humore ingresso ad nutriendum: amara, & salsa redditur, quæ in vesicam corriuarit superfluitas: quòd cognata, animalibus quæ caliditas potabile trahat quòd in pulpas: & reliquam corporis substãtiam vt eius natura est: vertat id ipsum, vt in aqua contingere conijciẽdum est: nam cum sit tota pariter dulcis, quod eius potabile est, per euaporationes à calore solari secerni-, tur: reliquum, vt potè superfluitas vniuersi salsum est, ac amarum: quod cõpro-, bat Pli. & etiam Aristo. secundo metaphysicæ. Mare, inquit, salsedinem contraxisse dicitur: quia terra super qua residet, aut in ambitu est, à Sole fit adusta. Sed hoc quidem inquit falsum est: quod verò ex terrestri adusto id contingat verùm vtique est. Nam cum sint duo vaporum genera: alterum frigidum, et humectũ: reliquum frigidum, & siccum: ex his vapor vnus attolitur è superficie maris, alter ex imo surrigitur solis, ac stellarum vi. Quoniam verò aquęus vapor subtilior est, ideo in ærẽ eleuato eo remanet terręus vapor crassior, per mare dissipatus. Aquæ vero frigiditate illum circumuadente propellitur ad eum ipsum caliditas, quę ex-, pulsa illius partes vrit, at'que ita salis concoquitur sapor. Sal enim terræ cõbu-, stæ species est. Et ideo liquescit frigido, & humido, cogitur vero calido, & sicco:, quę omnia comprobat Albertus, quarto Meteororũ. Si vero calor adurens ex-, cedit mensuræ modum, tunc vapor ille sal non efficitur, sed veluti cinis, quo facto ingeneratur aquis amarissimus sapor. Nam adustę res à quibus secretum fuerit humidum totum, vt cuius amarorem concipiunt euidentissimum, sudor & vrina hoc ita esse significant, quę aliud nõ sunt q̃ ciborum superfluitates salsę, quia in eas agit vrens calor, qui si fuerit excellens, etiã fiunt amaræ. Sed redeamus ad Pli. cõtextum. Ideo, inquit, summam ęquorum aquam dulciorẽ profunda. Hęc certè Plinij sentẽtia aliena est ac dissentanea à verissima physicorũ ratione, nec admittet hoc physica ratiocinatio. Nam falsum hoc esse varijs comprobari Aristo. argumentis potest, quibus omnino contra colligitur, superius videlicet mare salsius esse q̃ inferius, immo et i puteis quoq; potu idoneis, pars superna salsior est q̃ ima. At quia sol et aer partem humorum lęuissimam assiduè trahũt, dulcissimum autem quod leuissimũ est potissimũ'que de locis propriorib' hauriũt. Et maris igi-

Cur mare salsũ.

Duo genera vaporum.

Sal terrę cõbustæ species.

tur & aquarum dulcium summa exercet solis vis. Ita'que necesse est partem summam esse salsiorem: proinde calidior quo'que pars eadē superior est. Salsum enim quam dulce calidius est. Aristo. non it inficias: maris partem terræ proximā esse dulciorem, vel quia frequentius moueatur. Salsus enim humor cum mouetur, dulcior redditur, vel quia in profundo salsior à qua est: minus autem alta: quæ proximè terram est. Quàmobrem quę statim à terra præcipiti altitudine descēdit: salsa est: nec dulcedinis tantundem reddere potest: cuius rei causa est, quòd salsa in imum suo pòndere deferatur prius: profluentes aquas ideo Philosophus opinatur dulcescere: quia per terrā percolentur. subinde, quicquid grauius est, assiduè subsidente: salsiores verò non profluere aquas ratione grauitatis, verùm quoquo modo res sit recasura propositum teneamus.

CAPVT .CIIII.

CONTRARIO FERVNT LVNAE FOEMINEVM AC MOLLE SYDVS, &c. Lunæ naturæ meminimus cap. IX. eodem libro. Verùm paucula sunt hic annectenda, quo Plinij scitum elucescat, impendio, pausillum certè caloris genuini Lunæ tribuit, maxima physicorum pars: cui sententiæ subscribit Aristoteles, vbi de animalium partibus disputat. Noctes inquiens in plenilunio esse calidiores propter Lunę lumen: vnde contingat Pisces ad aquarum superficiem cōmeare. Sed comprobat Auicenna, vbi plus luminis, ibi vero plus esse caloris. Hinc & Hipocrates ait aerem nocturnum stellarum luminibus subtiliorem fieri: & calidum aliquātum generationique ac vitæ accommodatum, ille tamen quem modo retulimus calor: adeò pauculi est effectus, vt non ei sit datum arefacere, etiam vtcum'que euenerit: Lunā enim hic Pli. humorem nocturnum trahere testatissimnm reliquit: quoniam fortè sit proxima terræ, vel ob vaporum ab ea eleuatorum receptionem, vt Ptholemęo placuisse videmus libro Apotelesmaton: cuius tamen refellimus sentētiam, quoniam spaciū quòd inter faciem terræ est, & propinquiorem locum in quo sita est Luna sit. 128044. milliariorum, vt ita loqui permittamur: ferè ea mensura qua sit vnum miliarium. 3000. Haud enim altius vapores eleuantur quàm. 16. stad. Nec ergo Physica admittet ratio, Lunam vapores haurire, quoniam cœlum ab hisce afflactionibus sit penitus abiunctum, sed nec vltra, vt iam diximus, mensum stadiorum sexdecim surrigi physica perdocet ratio: quo nomine altior deprehenditur. Luna vt de Venere, & Mercurio, taceam. Iuuat autem Plinij sententiam. Macrobij septimo Saturnaliorum assertio: quę ita se habet. Calor autem si modicus ac temperatus sit, nutrit humores: si nimius, exsicat, & habitudinem carnis extenuat. Ergo de corporibus euectis, Sol vt maioris caloris haurit humorem. Lunę verò lumen in quo est nō manifestus calor, sed occultus tepor: magis diffundit humecta, & inde prouenit iniecto tepore & aucto humore putredo. Humectat enim corpora Luna: & velut occulto rore madefacit cui adustus calor ipse Lunaris putrefacit carnem, calor ergo Solis arefacit. Lunaris verò humectat. Hinc nutrices pueros alentes operimentis obtegunt quando sub luna pretereunt, ne plenos naturalis humoris per ętatem amplius lumen humectet. Hoc quo'que (inquit) notū est: quia si quis de sub luna sumno se dederit, ęgre excitatur, & proximus fit insano, pōdere pressus humoris, qui in omne corpus eius est diffusus proprietate Lunari, quæ vt corpus infundat omnes eius apperit & laxat meatus. Nec minus lunę proprietas circa inania ostenditur. Nam ligna quę vel luna iam plena, vel adhuc crescēte sunt cæsa, fabricis inepta dicuntur, quasi emollita per humoris conceptionem. Et

agricolis curæ est frumenta de agris non nisi luna deficiente colligere: vt sicca permaneant. Contra vero quæ humecta desyderas, luna crescēte conficies tunc & arbores aptius feres, maximè cum illa est super terram, quia ad alimenta stirpium necessarium est humoris alimētum: hæc enim à nobis prodita sunt, quo intulisse videremur aliquid lucis Plinianæ lectioni. Vbi autem Pli. ait, id manifestum est ferarum corpora occisa in tabem suo visu resoluat, hoc est, luna suo lumine & calore quodam abdito, ac genuina dote corruptionem carnibus ferarum occisarum noctu ingeneret. Verum quādo subdit, Sed & in dulcibus aquis lunę alimentum esse sicut in marinis solis: Hic haud dubie cœlestia nutriri comprobat: quam tamen opinionem physica refellit ratio: vt à nobis satis monstratum esse auguror, cap. IX. eodem libro: quare qui fusius super iis volet, illud reuoluat.

CAPVT. CVI.

MIRABILIVS ID FACIVNT AQVAE DVLCES, &c. Haud quaquàm nobis marinę aquæ paulùm miri suggerunt, vt testatur reciprocatio, & id genus multa. Nam & mare quibuscunque fere miris stet, quanquàm non horū sint expertes aquæ dulces, quæ quātam ingerent nobis admirationem, nec quidem dictu facile est. Verùm quia alibi paulò effusius de aquarū natura sumus dicturi, pauca hic dicemus. Verùm ne quis nos veterno marcentes, ac sub mandragora consopitos putet: quędam quę à thesauris Theophrasti & aliorum testatissimorum authorum pręcerpsimus afferam in medium: & quę à Vitruuij pœnu sacro hausimus, quę quātum cōgruent Pliniano attextu non facile dixerim. Is enim libro architecturæ octauo, prodit fontem esse, haud distantem à Carthagine, in quo natat insuper oleum odore vti scobe citrio, quo oleo pecora etiam solēt vngi: zachinto & circa dirrachium & appoloniā fontes sunt: qui picis magnam multitudinem cum aqua vomunt. Babilone, lacus amplissima magnitudine: qui limneasphaltis vocatur: habet supernatās liquidum bitumen: quod & approbat Pli. quo bitumine & latere testaceo structo muro Semiramis circundedit Babilonem. Item Ioppe in Syria Arabiaque numidarum: lacus sunt immani magnitudine qui emittunt bituminis maximas moles, quas diripiūt qui habitant circa. Etiam est in Cappadocia, in itinere quod est inter Masacca & Tuana lacus amplus in quem pars siue harundinis, siue alij generis si demissa fuerit: & postero die exempta, ea pars quę fuerit exempta inuenitur lapidea: quę verò pars extra aquam manserit permanet in sua proprietate. Sunt enim Bœtiæ flumina Cephysos & Melas, Lucanis, Cratis, Troiæ, Xāthus, fontes Item & flumina cum pecorum suis temporibus anni parantur ad conceptionem partus: per id tempus adigūtur eo quotidie potum: & ex eo que quāuis sint alba procreant alijs locis leucophea: alijs locis pulla, alijs coracino colore, ita proprietas liquoris cum init corpus proseminat intinctā sui generis qualitatem. Sunt item fontes vti vino mixti sicut paphlagonię, ex quo etiam sine vino fiunt temulenti. Alius est fons in Archadia cuius potu homines fiūt abstemij. Et multa id genus quę Vitruuius antelato libro cap. III. promsit in literas. Subnectit paulò inferius.

MARINAS TARDIVS GELARE, &c. Physici ob amaritudinem sui aquam marinam non gelare astruunt: quòd & cōprobat Macrob. Saturnaliorum octauo, inquiēs. Acetum, inquit, liquidissimum est inter cęteros humores, & tanto acerbius, vt sit acore tristificum, exemplo aquæ marinę quę ipsa quoque amaritudine sui aspera est nunquàm gelu contrahitur. quod autē Herodotus mare bosphoricum quod & Cimmeriū vocant, gelu cōtrahi ait, absurdum est;

Aqua maris non gelascit.

dum est, sed sunt dulces aquæ, quæ superficiem quandam congelatam mari huic ingerunt, quòd sit ibi multum fluuiorum, ac paludum in ipsa maria influentium. Celerius item accedi aquas marinas astruit Pli. quòd videlicet pinguiores, ac plus elementi ignei habent. Mare certè minus aquis dulcibus esse minus frigidum cōstat: sed cur nam hoc fiat plærique ignorant, quare subnectemus causam: id affertur argumentum esse omnino spissius mare, ac corpulentius: quę verò eiusmodi sint nimis posse refrigerari sicuti amplius valent incalescere: siquidem insita densitate melius calore cōfouere: sed & illa non inepta ratio est: mare vtique esse pinguius. Nam ne'que flāmam potest extinguere, at'que aquarum reliquę: omne porrò calidius est quod pinguius: pręterea plurimū terræ in se continere inde'que esse siccius, dicunt: quod autem siccius idem calidius est. Adde hic loco auctarij, aquā maris hyeme minus esse amaram, quoniam dicant (vt Plutharcus) maris illam asperitatem omnino interstitæ dulcedinis habere quidpiā, vtpotè numerosis illuc deuolutis fluminibus. Cæterum quod dulce est cui genuina insit lenitas, ac proinde fluitans supernatet, corripit è vestigio, haurit'que solaris potestas, dum æstiuis horis latius vim propagat fundit'que: quod hyeme nequit, flaccescente sydерū vi, quòd accedat longius: proinde minus minus'que surrigi quippiam ex mari potest. Et subdit Pli. OMNE OLEO TRANQVILARI: OLEO, &c. Si quid cū vndabūdum mare tranquilari autument plærique physicorum, hac'que ratione vrinātes, hoc est, in aquam mergentes se, hinc vrinatores, qui quo pacatius, & vt longiore vtantur spiritu quando ima fluuij mergendo perscrutantur, hoc'que oleo, his auxiliante, clarius vident.

Mare calidius dulcib⁹ aquis.

Aqua maris nimis hyeme amara.

CAPVT .CVIII.

SIMILIS EST NATVRAE NAPHTA, &c. Habemus & Plutarcum authorem in gestis Alexandri Magni scribētem, peragrata victa'que omni babylone, quę armis & imperio eius sine labore subito cesserat, nihil ęque eum regem admiratum fuisse, quàm in ecbatanis, sic enim regionis eius pars quædam vocitatur, vbi scatet naphta, sic enim scribit, τό τε χάσμα τοῦ πυρὸς ἐν ἐκβατάνοις ὥσπερ ἐκ πηγῆς συνεχῶς ἀναφερόμενον καὶ τὸ ῥεῦμα τοῦ νάφθα λιμνάζοντος διὰ τὸ πλῆθος οὐ πόῤῥω τοῦ χάσματος ὅς τ' ἄλλα μὲν ἀσφάλτῳ, &c. Quorum sensum si quærat aliquis, hic est. In ecbatanis autem admiratus præcipuè est ignis veluti ex fonte continue emergētis hiatū. et Naphta ex eo fluxum qui non procul ab hiatu illo tāta eructatur copia, vt paludem faciat, cuius adeò ad trahēdos ad se ignes tam facilis natura sit, vt ex interuallo, &c. Sequētia clarissime lector, capita illibata manebunt, quòd profusius quàm interfari possim, eorum materia ab testatissimis & quidem luculētissimis authoribus pertractetur, non est vtique nostri consilij in exculcatis, ac pertritis legentium animos demorari longius. De Naphta, Strabo, libro decimo quinto meminit, cuius verba adijciam. Liquidum bitumen quod vocant Naphtam, admirabilem habet naturam. Nam admotum ignem illi corripit, & si corpus eo illitum igni admoueris, deflagrat, ne aqua vllo pacto extingui potest, sed magis ardet, nisi valde multam superinfuderis, Cœno, & aceto, & alumine, & visco oppressum extinguitur. Vnde Alexandrum tradunt, experientiæ gratia, puero cuidam, balneo naphtam inspersisse, ac lucernam admouisse, vt puer totus deflagrasset, nisi circūstantes multa aqua flammas euicissent, &c. Subdit Pli. ITA FERVNT A MEDEA PELLICEM CREMATAM, &c. Pellicem intelligit Pli. Creontis filiā. Diodo. tradit illam nō naphta, sed vi cuiusdam radicis, quàm Circes docuerat Medeam,

rat Medeam, duo esse genera Naphtæ tradit Strab. quem adeas, si plura voles.

CAPVT . CIX .

VERVM IN MONTIVM MIRACVLIS ARDET AETNA, &c. Incendium mõtis Aetnæ Poetæ, tũ Oratores, tum Historiographi tradunt, quare carmen extat hoc.
, Sedes esse dei, tumidis'que è faucibus ignem
, Vulcani ruere, & clausis resonare cauernis
, Festinantis opus. Et aliud extat
, Illis Cyclopas, memorant fornacibus vsos
, Cum super incudem numerosa in verbera fortes
, Horrendum magno quaterent sub pondere fulmen.
Causam autem flammę diuturnioris retulit Albert. cap. tertio, secundi lib. quẽ in librum Aristo. de proprietatibus elemẽtorum condidit. Huius mõtis semper ardentis meminit diuus Augustinus, libro Ciuitatis diuinæ. XX. cap. IIII. Meminit item Claudianus primo de raptu Proserpinæ, ijs versibus.
, Seu mare sulphureí ductum per viscera montis.
, Oppressis ignescit aquis, & pondera librat.
Lucretius etiam de hoc agit libro sexto naturæ rerum. Refert item Seneca, epistola septuagesima nona causam ardoris diuturnioris. De hoc habes apud Philostratum, libro quinto de vita Appollonij. Et Syluium, lib. XIIII. Et Strabonem libro sexto. Hic refert Pli. Niues non procùl abesse, quas nec Sol, nec calor soluat. Loca eñ superiora niue referta prodit Strab. De quib⁹ sic cecinit Sylui⁹, lib. xiiij.
, Sed quanquàm largo flammarum exęstuat intus
, Turbine, & assidue subnascens profluit ignis
, Summo cano iugo, cohibet (mirabile dictu.) Deinde ait,
, Vicinam flammis glaciem, æterno'que rigore
, Ardentes horrent scopuli, stat vertice celsi
, Collis hyems, calida'que niuem tegit atra fauilla.

CAPVT . CX .

PRAETEREA CVM SIT HVIVS VNIVS ELEMENTI, &c. De ignis cũ dote tum natura satis dixisse videri possumus, hic tamen obiter de hoc agendũ. In quibusdam enim locis ignem accẽdi prodũt, vti apud Egnatiam, aut ab ipsa non procùl, cuius meminisse videtur Horati⁹, saty. primo sermonũ, esse apud Egnatiam vrbem, locum in quo aiunt absque igne in sacrificio Thura liquescere. De hic (ait) Egnatia nymphis iratis, extructa dedit risus'que, iocos'que. Dum flãma siue thura, liquescere lumine sacro psuadere cupit. Meminit Egnatię Strabo, lib. VI. Est etiã Egnatia via dicta ab eodẽ cui⁹ meminit, lib. VII. Per has gẽtes ait Egnatia via ex Dyrrachio & Appollonia producitur, &c.

CAPVT . CXI .

PARS NOSTRA TERRARVM, &c. Meminit mensuræ terrę Strab. lib. I. geo. & lib. II. His verbis, plurima etiam accederet ex adiacẽtibus insulis cõmoditas. Quod si ad interuallum ex Rhodia ad Borysthenẽ illud apponatur spaciũ, quod ab Borysthene ad septentriones est millium stad. quatuor, totum interuallum fit duodecim millium stad. ac septingentum. Terminus autẽ ex Rhodia in Australe habitabilis

habitabilis est millium sexdecim sexcẽta stad. Vnde vniuersæ latitudo terrę minor esset, mil. X X X. stad. ab Austro in Septentrionem. Longitudo autem, mil. septuaginta esse traditur, &c. Hęc ille, & multa id genus. De ijs etiam Martianus Capel. quos adeat, qui de ijs volet. Cęterum hic vnumquen'q; ingenuum lectorẽ exorãdum habeo, vt non mihi vitio vertat, si in hac Philosophię actione, fuerim interdum vsus verbis non satis apud eruditiores authores receptis, ac latinis, Philosophorum tamen scholis pertritis, ob id oportuit me ijs vti, & si compertum mihi esset, ea non phrasin Ciceronianam subolere, sed meminerit lector, aliud esse oratoris, aliud rhetoris, aliud interpretis, aliud philosophi. Candide igitur moneo, quen'que boni cõsulat, de eorum vsu citra latinam elocutionem posito. Hęc enim collibuit suppingere, ne argutulus quispiam, putet me tam ingenio rudem, vt ea scripserim sciolè: potuissem, fateor, alia explanatione vti, sed nõ tam Philosophis Neotericis peculiari. Quo enim quis paulò facilius conciperet sensum germanũ, ac Plinij, aliorum'que mentem, hæc huic instituto infulcimus. Scio profectò non defore qui obstrepant, in hoc genus verborum antelatorum non mere latinorum. Sed aduertant, oro, me cum prefatione vsum venię. Hęc igitur sint pro veniæ prefatione.

Errata ex prælo animaduersa.

Pũctũ post foliorum numerum, anticam pagellam signat: Ante verò, posticã.

Facies	Linea	Sic legitur	Sic legendum
.i	vij	sublimaris	sublunaris
iij.	x	faustu	fastu
.iuj	xxxv	diaurea	dianoea
vj.	viij	leuem	lenem
eodem	xv	mole	molle
vij.	xiij.	καιλόμ	κοιλόμ
.vij	xv	qua mediante	quo medio existente
eodem	xlij	hunc	huc
xiij.	xvij	ostitantibus	hesitantibus
eodem	xviij	capas	cacpas
eodem	xxxj	Pollicẽ	Pollucem
xiiij.	vij	Carmilius	Caruilius
eodem	xlvij	Presbita	Precata
xix.	vij	contigit	contegit
xx.	xxix	proximam	proximum
eodem	xlix	se fere	sed fere
xxi.	x	quedam	expunge quedam
.xxi	xij	super⁹ attigisse	superius id attigisse
.xxij	xl	inuehitur	vehitur
eodem	xxviij	iuuia	inuia
.xxij	xx	hydrologa	hydraulogа
xxiij.	xvij	modo	mundo
eodem	xli	terram	terre
.xxiij	xxxiiij	recedet	recidit
.xxvij	xl	gradus	gradibus
.xxxiiij	xliij	pulegum	pulegium
.xxxvi	xxxvij	fulgorum	fulgurum

IN TERTIVM

PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE ARGVTISSIMI SCRIPTORIS LIBRVM, STEPHANI AQVEI VIRI EQVESTRIS, COMMENTARIA.

HACTENVS, &c. Egregie siquidem ille ad præsens institutum sermo videtur nobis adduci quod Situs orbis est descriptio ad ciuiles vsus maiori ex parte cōducens, rerum nan'que gerendarum campum (Vt scriptum reliquit Strabo.) mare explicat, præstat & terra, quā incolimus, amplissimarum actionum locus dicendus. Excellentissimos autem Imperatores cōstat extitisse, qui terræ ac maris imperium adepti, nationes ac ciuitates sub vnam potentiam, gubernationem'que ciuilem cogere noluerunt. Hau d quaquàm igitur hæsitandū terræ descriptionis notitiam, quam vocāt Geographiam, omnes ad Imperatorias actiones adducere in terra cuncta continenti. Prætereà'que iis vtilem eius dispositionem, quorum interest nosse, hoc sese habere modo, vel aliter, cognitione posse, aut non posse deprehēdi. Vera cuius cognitione, nihil abstrusius, difficilius've, grauissimorum ac receptissimorum quidē authorum discordibus sententijs, itē ignorantia obseruationum Eclipticarum, cœlestium'que. Nam scitè & luculenter Hipparchus, authore Strabone in ijs quæ ad Eratosthenem scribit, edocet, quod vnicuique tum priuato, tum doctrinarum auido, cum terrenę descriptionis notitia pertineat, eam capessere fermè sit impossibile, citra cœlicarum perpensionum descriptionem prælibatā. Quare iure à Strabone Geographorum accuratissimo dictū animaduerto. Quicun'que (ait) locorū proprietates edisserere nituntur, propriè rē attingunt, quùm cœlestium terrestrium'que mensurarum figuras, & magnitudines, & interualla, & climata, calores frigora aeris'que naturā manifestant, quæ omnia nostris inserere monumentis non est nostri instituti, quòd constet tot viros, cū singulari ingenio, tum præstabili doctrina, multarum'que rerum vsu insignes, rē huiuscemodi tam scitè, tam graphicè, ac concinniter tractasse, vt nihil desyderari possit, in quorum albo sunt, Strabo, Pōponius Mela, Ptholemęus, Dionysius, & infiniti fermè id genus, quorum placita omnia, huic rerum seriei apponere turgescentis ac luxuriantis putarim lectionis. Quare in hac geographiæ distinctione, ingenuos & bonarū literarum candidatos lectores diutius immorari non est consilij nostri: quare potius epitomem, quàm profusum verborum ordinem, his subnectendam duxi. Vniuersam igitur terrā cognitā, occeano velut insulā circūfusam esse, cū Homerus, tū Strabo, tū Ptholemęus scriptū reliquerūt, quod quidē experimētis cognitū est Diui Augusti. Sunt enim qui orbis terminos aliquos ex Gaditano freto ortos ponant, de cuius origine itē & de Gadiū ratione, hic meminisse non obfuerit. Datū enim (vt placitū video Straboni lib. III.) Tyrijs esse oraculū ferūt, qui gratia speculādi missi fuerant, vbi ad fretum, & ad Calpes angustias peruenere

Necessaria orbis descriptio

Astrologia necessaria geographo.

orbis terminos esse rati. Et ibi Herculeę expeditionis finem,& has ab oraculo columnas nominari intra angustias,quendam ad locum constituerunt,post temporis interuallum missi,extra fretum stad.mille &.D.progressi in insulam Herculi consecratam peruenerunt,existimantes hic esse columnas Herculis, deo sacrificium instituisse,non portendentibus læta hostijs domum repetisse.Tertio cū classe missos Gades condidisse,& phanum ad spectantes in orientem insulæ partes ædificasse,vrbem autem ad occasum quamobrem nonnulli angusti ipsius freti vltima,columnas videri,quibusdam vero Gades,alijs adhuc longius à Gadibus foris iacere, aliqui Columnas Calpem,& Abylycem opinati sunt. Ad quas cum perueniāt qui nauigationem absoluerint,Herculi sacra ferentes, à deo se iuuare instruuntur, vt tradit Strabo.hic maris terręque finem esse ferūt. Meminit etiā huius rei Aelianus libro varię historię asserens apud gaderam esse duas aras,alteram anno, alterā mensi,vbi longiori, & breuiori esse dicatam,item templum sacratum senectuti, alterum morti,de quibus alubi fusius.

CAPVT PRIMVM.

Europe

PRIMVM ERGO, &c. Iure conijcere licet,Pliniū orbis descriptionem ab Europa auspicatum fuisse. Nam vt concinniter scriptum reliquit Strabo,libro secundo,Multiformis imprimis est Europa,& ad virorum virtutem ingenue disposita,ciuium & suarum ad alios rerum trāsfusiua. Est enim tota habitabilis,in exigua tantum modo parte propter vim frigoris inhabitabilis,quæ finitima Tangidis, & Meotidis incolis est. Sunt autem Europę sinus quatuor, à gadibus ad Licinium promontorium Italiæ secundus à Licinio ad Acoceraunia, inde ad Hellespontum,quartus autem esse dicitur ab Hellesponto ad Meotidis ostia. Ex occidente igitur Hispania primum sese offert. Nam vt memoriæ prodidit Strabo libro secundo, particularis autem pars prima est omnium ab occasu Hispania corio bubulo similis:cuius pars tanquam in collum extensa, superuenit in finitimam Celticam. Hanc Hispaniam in tris diuidunt parteis, Beticam, Lusitaniam, Tarraconensem:primę duę consulares sunt, cęteræ præsidiales, Plinius solum citeriorem & vlteriorem diuidit Hispaniam, Beticam Fluuius diuidit anas ab Lusitania:Betis vero fluuius mediam abluit. Cętero quod de Betica hic Pli.ait,Strabo,etiam testatur,Betica plebi attribuitur,ad quam prætor mittitur, qui legatum habet & quęstorem,reliqua Hispania Cæsaris est,qui duos mittit legatos,prætorium & consularem,hæc ille & multa id genus,quæ consulentes breuitati omittimus. Porrò Tartessus cuius hic meminit Pli.antiquitus Betis dictus est, quare Martialis ait, Betis oliuifera crinem redimite corona, Aurea quis nitidis vellera tingit aquis. Quem Bromius quem pallas amat,in hac Hispaniæ distinctione annectitur Erythrea insula, quam eandem esse cum gadibus Pherecidi placet,Strabo,hanc tantæ fœcunditatis testatur,vt pecudes pabuli copia, sit necesse excreatione sanguinis purgari, cuius rei gratia ea finguntur, quæ de Geryonis armentis produntur. Hanc insulam Aristoteles, vt ait Aelianus,negat esse,ne'que boues Herculem abegisse, sed ex Hypate, vt ex antiquo epigrammate conuisitur inibi. Promontoria duo esse dicuntur, Calpe, & Abyla, Mellaria, à mellis copia dicta est, cuius meminit Ptholemæus, sed corruptè legitur Meralia,nunc dicitur Begerra de Melana:, in hoc tractu Turduli sunt, inter quos regnum Granatæ, Granatum dictum volunt eruditiores, à grano,id est cocco,quod eo scateat. Corduba iūgitur,quæ à Pli. Colonia patricia fertur à Strabo. à Marcello deducta,Lusitania à lusu liberi patris dicta est,duobus hęc flumini-

Hispania corio bubulo. Hispanię diuisio. Anas. Betis. Betica. Tartessus. Erythrea. Armenta Geryonis. Calpe & Abyla. Mellaria. Begerra de Melana. Turduli

bus

bus clauditur, Ana,& Doria in ora ei⁹ est ciuitas regia dicta Vlyxipo, à Strabone, Vlyxea. Est & alia vrbs dicta Pax Iulia, quæ nunc pacensis dicitur. Ossonoba, nunc siluensis, Ebora, quæ Elborensis, sisapones duæ, noua, & vetus, altera iuxta flumen Duriam sita zamorensis à quibusdam nunc fertur, cuius meminit Cicero in Antonium. Sunt,& alia nomina vrbium veluti, Sentica, Selium, Salgua, oppidorum Laccobriga, Mirrobriga, Arcobriga, arabriga & id genus, flumina sunt insignia hæc Tagus, ramentis aureis scatens, Munda: Vacus, Calybs iuxta Aradum, & pacem Iuliam, fluens, Durius Ptholemęo dictus Doria, quorum fermè omnium affatim meminit Strabo libro tertio. Stephanus itē & Ptholemęus, quare hactenus.

CAPVT TERTIVM.

CITERIORIS HISPANIAE, &c. Citerior Hispania siue Tarraconensis vtrunque complectitur littus, Aquitanici videlicet, & Balearici maris omnium amplissima longitudine à Pyreneis ad Castulonem mil. pas. DCVII, Latitudine à Tarracone, ad alterum littus. CCCVIII. è radicibus Pyrenei vbi curuatur angustijs inter duo maria, paulatim sese pandens, qua contingit vlteriorem, diuiditur autē, vt hic ait Pli. in conuentus VII. Carthaginensem, Tarraconensem, Caraugustanum, Clunicēsem, Asturum, Lucensem, & Bracchorensem. Brechari tenent inferiora littora vsque ad Nerium promontorium. Horum est flauium Brigantium, vti ex Ptholemæi lectione conijcere licet, nonnulli nunc Compostellam vocant, propè quam ferunt esse sancti Iacobi oraculum, haùd procùl Lucus Augusti est vrbs, quam alij nunc Lucensem vocitant, Astures populi Callecis proximi sunt, aurifodinis & equis nobilitati, vt conijcere licet carmine Sylij, hoc. Venit & aurorę lachrymis perfusus ī orbem Diuersum patrias fugiens cum deuius oras Armiger eoo non fœlix Mennonis Astyr. His paruus sonipes nec marti natus & idem Aut inconcusso glomerat vestigia dorso. Aut molli placata celer trahit essedа collo. Et Martialis. Hic breuis ad numerū rapidos qui colligit vngues, Venit ab Auriferis gētibus astur equus. Sed de his libro octauo profusius agemus. Vrbes autem horum populorum Augusta Asturica, nūc Asturicēsis, Brigetiū Veca nūc, Onetēsis ciuitas, ex horū finibus emergunt flumina plura, Anus, Narius, Minius Lethe, & id genus, Lethes meminit abunde Strabo libro tertio, his. Circumhabitant Galli qui colentes Anam fluuium cognatione contingunt. Nam cum ij pariter atque Turduli socijs armis peruenissent seditionem egisse ferunt, postea quam lamium fluuium traiecerunt. Cæterū post seditionem eorum amisso duce. Pallantes ac dissipati ea in regione desederunt. Hanc ob causam flumem λήθης.i. obliuionis appellatū, hæc ille & multa id genus de Lusitanorū moribus, propius autē Pyrenęo Vascones sequūtur, gens fortissima, antiquitus credita, vnde Sylius libro tertio ait. aut vasco insuetus ferre arma, &c. Horū est Pōpelon vrbs quasi Pōpeij ciuitas, nunc vocant hanc Pāpilonā, subiungitur Secontia, quæ fertur nunc Seguntina, Iacca, vbi est nunc Burgensis ciuitas. A littore Carthaginis nouę minus. XXX. mil. campus Spartarius in longitudinem porrigitur, magno accolarum quęstu iuncus est sponte nascens, quo carbasa funesque fiunt, post antelatos populos Cosetani sunt, quorū Tarraco Scipionis ædificiū, Pli. regionem hanc Cosetaniam vocat, Celtiberorum quoque gens maxima est in hoc tractu eorum vrbe. ccc. à Ti. Graccho Subuersas tradit Polybius, eorum origo à gallis corriuauit. Nam Gallos Gręci Celtas vocāt, qui cū Iberis

Regnum granatæ vnde. corduba Lusitania Ana flu. Doria. Vlyxipo Pax Iulia pacensis. Ossonoba, Siluēsis nunc. Ebora, nūc Eborensis. Sisapones zamorēs. Sentica. Selium. Salgua. Laccobi. Arabri. Tagus. Mūda vacus. Doria. Tarraconensis. Castulo. Cōuētus quatuor breccha. Nerium promon. brigātiū cōpostella nunc Sanctu Iacobi Lucius Augusti Lucensis. Astures Calleci Equorū bonitas. Augusta Asturia nunc Astuciensis. brigetiū, veia nūc onetensis Anus Narius. Minius. Lethe. Lethes vascones Pompelō nūc Pāpilonam.

, commixti Celtiberi appellati sunt. Vnde Lucanus cecinit, profugisque à gēte ve
, tusta Gallorū celtę miscentes nomē iberis. Et Sylius libro tertio, Venere & Celtę
, sociati nomen iberis, hac regionem nostrates vocant Biscaiam. porrò dignū sci-
tú quod, Strabo libro tertio de Iberis scriptum reliquit, item de Celtiberis Possido-
nius inquit, author est M. Marcellum tributum ex Celtiberia exegisse talentū. D. C.
ex quo coniecturam facere licet quod Celtiberorum natio frequentissima fuerit,
auri &, argenti copia excellens, Tametsi polybius. C C C. vrbes illorum à Tiberio
Graccho subuersas esse memorię prodidit. Et subdit paulò post de Iberis, Iberos au
tem vniuersos sicut de Lusitanis diximus peltas gestasse constat, & armaturas pro-
pter latrocinia, iaculo, item funda, & gladio, vtebantur inter pedites, equitatum im
miscere consueuerant, equis ad montes conscendendos edoctis, nec minus ad cur-
uāda leuiter genua, quoties iussi fuerint. refert idem Iberos antiquitus cōsuesse si-
bi conficere lauacra ex lotio diu in cloacis seruato, illoque dentes ac os colluere,
qui de his plura volet, adeat Strabonem libro tertio, & Ptholemęum, Pompo. Mar
tianum.

CAPVT QVARTVM.

NARBONENSIS PROVINCIA, &c. Bra-
chata gallia dicta hæc quondam quidam volunt, quòd in-
colæ vterentur brachis, siue femoralibus, item vestibus bre
uibus, vt scriptum reliquit Strabo libro quarto. Hęc igitur
gallię pars, terminatur ab oriente Adula monte alpibus vs-
que ad vari fontes Ab austro mali Gallico, ab occidente py
renei, à septentrione iura monte regiones enim inibi ferun-
tur: Sabaudia, delphinatus, & prouincia Tholosana, Sabau-
dios ex Sabatijs vadis, ac populis putant nomen accepisse. Hi nūc tenent agros in-
colunt quos quondam coluere vocontij: veragri Caturiges, Centrones, Lepōtij, por
ro oppidum quod quondam dicebatur Cinarion quo initio belli Cęsar traduxit le
giones hodie putarim dictum Viuariensem ciuitatē, sunt & in prouincia hac Nar-
bonensi vrbes insignes veluti Massilia clarissimis dotibus à Strabone, libro quarto
illustrata, cuius placita non suppingere collibuit, quòd putem lectionis esse amba-
giosæ. est & Antipolis nomine, item forum Iulij, sequuntur ostia Rhodani & fossę
marianæ quas nunc vocamus aquas mortuas, Marianę quondam à Mario dictę A-
gathopolis inibi oppidum, Stephanus, bonam fortunam, ἀγαθατυχῆμ nonnulli pu-
tant montem pessulanum esse. Cętero Plinius. Coloniam vocat Narbonem de-
cumanorum, quia. X. legi. milites in eam deducti sint, Aquas item sextias vocat,
quòd sextius dux, authore Liuio, ciuitatem hanc, reductis in potestatem Sallyi-
bus ædificauit, nunc dicitur aquensis ciuitas, Alba eluorum, nunc Eluensis, Bete-
re vero, Biterrensis nunc, Cauellio, nunc Cauallicensis, Ruscino, nunc Ruscinio
& parpinianus. Cætero tantæ est Narbonensis prouincia fertilitatis vt vera Italia
dici possit, quare Strabo libro quarto ait. Narbonensis enim ora, eosdem quos, &
Italia fructus producit. Quod si proficiscaris ad arctos montemque Cemme-
num, olueta ficique deficiunt, alia tamen procreantur. Vlterius vero progre-
diens, non facilè vitem, vuas ad maturitatem conficere perspicies. Alia vniuersa
frumenta milliū, glandem, vbertim gignit, & omnis generis pecora. Nulla ipsius
pars inculta iacet, excepto si quid duntaxat paludes vel syluę coli prohibeat Mu-
lieres etenim fœcunditatem, & educandi studio optimę: viri autem bellorum ma-
gis quam agri colendi studiosi, hæc Strabo: quo diximus loco, vbi, de Massilien-

sibus

biscaia nunc
Auri copia scatet
Celtibe. Iberi.
Consuetudo Iberorum.
Narbonensis.
bracchata gallia.
Adula
Sabaudia
Delphinatus.
Tholosa.
Sabaudi vnde.
Vocōtij.
caturigis
Cētrones
Lepontij.
Cinarion nunc viuariensis
Massilia.
antipolis.
Forum Iulij.
Fossę marianę, nūc aquę mortuę dicūt.
Marianę, cur ita di.
Agathopolis nūc mōs pessulanus.
Aquæ sextiæ, aquensis
Alba eluorū, nūc Eluensis.
betere, nunc biterēsis.
Cauallio
Ruscino, nūc Ruscinio vel parpinianus.
Fertilitas Narbonēsis.
Mulierū fœcunditas.
Viri bellicosi.

sibus eorumq́ue origine scite agit: inquiens phocensium verò ædificium est Massilia, petroso in loco sita, cui quidem portus subiacet saxum, videlicet in theatri formam ad austrum spectans. Vrbs vniuersa pulcherrimis circuncincta mœnibus, magnitudine eximia, in cuius arce Ephesium & apollinis delphicis templum conditū est, hoc quidem nomini Ionico commune est, Ephesium autem Ephesiæ dianæ ædes sacra est. Nam cum phocenses à natali solo discederent, sermo extitisse traditur nauigationis principi at'que duci, vt ab Diana Ephesia cursus initium auspicarentur, igitur Ephesum appulsos percontari, quonam modo, & dea imperatum assequerentur, porrò Aristarchę matronę admodū honoratæ deam in somnijs astitisse imperantem, vt accepto quodam à sacris simulacro vna cum Phocensibus nauigationem Aristarcha subiret. Eo autem confecto, vt primum colonia cursum expleuit, & phanum ædificatum esse, & Aristarcham eximia veneratione habitā, subinde in ciuitatibus per colonias deductis, deam hanc vbique honorem in primis assequutam, & eundem diuinę statuę ordinem, & reliqua eodem ritu seruari, quæ in ipsa metropoli consueuere. Cæterum Massilienses rem vrbanam per optimates & aristocratiam regentes, omnes legum æquitate superant cōsilium &c. ex viris instituentes, qui quo ad vita superstit, id honore genus habent quos timuchos τιμουχους. i. honorificos vel præditos honore vocant, hæc Strabo.

De Massiliensibus.

Aequitate floreret Massilienses.

CAPVT QVINTVM.

ITALIA DEHINC PRIMIQVE EIVS LIGVRES, &c Rescriptionis Italicæ, Strabo, libro quinto his verbis, post infimas alpium radices, eius quam hac ætate Italiam vocāt, initium est. Nan'que maiores Italiam, quæ à Siculo Freto vs'que in sinum Tarentinū & posidoniatem progressa est, Oenotriam appellabant. Nomen autem obtinens vs'que ad alpium radices pręcessit. Assumpsit etiam ab ora Ligustica Vari fluminis confinia, maris'q; proximi à Thuscię finibus Istrię'que vs'que ad polam. Opinari verò licet, priscos Italos fœlicitate florentes, in communione conuocasse finitimos, at'que huc in modum auctis deinde viribus in Romanorū imperium peruenisse, paulò post de forma eius subdit. Vna igitur forma Italiam omnem geometrica ratione complecti, haud in procliui est, quāquam extremitates illius in austrū, & Hibernos ortus excurrentes esse triangulas commemorent, eius verticem ad Euripum siculum produci basin autem alpes habere. Cōcedere verò latus alterum in freto siculo & Tyrrheno allui pelago, cæterū formam rectis descriptam lineis, proprie triangulum appellant. Hic autem bases, & latera rotunda sunt, hæc Strabo, & multa id genus, quæ lector si volet legat. Pli. comparatur quernofolio, ac tribus veluti peninsula circunfusa ęquoribus, supero, infero, & Ionio, A Salassis qui locus nunc Salutiarum, & montisferrati est vbi alpes initium capiunt Rhegium vs'que per Capuam, pass. mil. mille. XX. Latitudine vero maxima à Varo ad Arsiam amnē, in fororuliēsi regione. CCCCL. Cętero Italiam quin'q; nominibus vocitatā fuisse est in cōfesso, Saturnia enim dicta à Saturno, Italia à rege, Ausonia, Oenotria à rege arcadię Hesperia magna, Huius primos habitatores hic inserere supuacaneū putarim ꝙ Liuius, Salustius. Solinus: & id genus affatim de hoc meminerunt, porrò, quod. Plini' de Italiæ laudibus iure hæc dixisse autumandum. Nam & in eā eunt pedibus sententiā Virgilius libro georgicō: & ex Græcis authoribus Aristides in Encomio vrbis, & Plutarchus de Fortuna Romanorū, item Aelianus de varia historia, his ver

Italia Oenetria.

Forma Italię.

Salassę, nunc Salutiæ.

Saturnia dicta Italia. ausonia

Laude Italię.

Fœcunditas Italiæ

bis Italiam multi incoluere, nec vlla magis terra frequentata, quòd ob terræ fœcunditatem aquarum adfluentiam, maris commoditatem, portuum dispositionẽ, hominum mansuetudinem, ciuium'que humanitatem cæteris regionibus antecellat: fuere'que in ea ciuitates antiquitus .M.C L X V I. Hæc ille. Solinus item de Italiæ laudibus hæc habet in Collectaneis, sed Italia tanta cura ab omnibus dicta est, pręcipue à Marco Catone vt largiter in laude excellentis terræ materia suppetente. Dum scriptores præstantissimi reputant locorum salubritatem, cœli temperiem, vbertatem loci, aprica collium, opaca nemorum, innoxios saltus, vitium olearum'que prouentus, nobilia pecuaria, tot amnes, lacus tãtos, bifera violaria, inter hæc vesæuum flagrantis animę spiritu vaporantem tepentibus fontibus Baias, folonias tam frequentes, tam assiduam nouarum vrbium gratiam iam clarum decus veterum oppidorum, quæ primo Aborigenes, Arunci, Pelasgi, Arcades cõdiderunt, hæc ille. Cęterum quia sępius Coloniarum meminit Pli. hic non obfuerit scisse qui scit Italiam diuisam in Municipia & Colonias, Coloniarum autem Latinarum, vt ait Pedianus, duplex genus, quando videlicet noui coloni ex latio deducebantur, alterum quando veteribus colonis ius latij dabatur, vt possent habere ius, quod cæterę coloniæ, hoc est, vt petendi magistratus ciuitatem Romanam adipiscerentur. Italia igitur consulum tempore pro prætoribus & præfectis committebatur, imperatorum vero, procuratoribus, postea comitibus. Cętero vt de Italiæ diuisiõe dicamus Strabo libro quinto Italiam in octo parteis diuidit, Venetiam, Liguriã, Picenam, Lucaniam, Tusciam, Romam, Campaniam, Apuleiam, alij aliter, hoc est, prouincias . X V I . Campaniam Tusciam cum Vmbria in qua est Roma, Nursiam, in qua est Reate, Flaminiã, in qua est Rauẽna, Picenum in quo est. Asculũ, Liguriam in qua est Mediolanum, Venetiam cũ Istria: in qua est Aquileia Alpes Cottias, & Apenninum, in quibus est Genua, Sanniũ in quo est Beneuẽtum, Apuleiam cum Calabria in qua est Tarẽtum, Brutiũ cum Lucania, in quo est regiũ Rhetiam primam Rhetiã secũdam Siciliam Sardiniam Corsicam, de quibus abundè Strabo, libro quinto, Cętero quando Plinius ait.

Coloniæ quid.

Italiæ diuisio. Venetiæ Liguria Picenum Lucania. Tuscia. Nursia vbi reate Flaminia vbi rauẽna. aquileia. Cottię alpes, vbi Genua. Regium. Retia. Padus fluuius. Muli Italici.

INTER SEXTAM HORAM PRIMAM'QVE BRVMALEM, &c. Sic intelligendum, hoc est, inter meridiem & hibernum solis exortum protẽditur. Italiæ Padus Fluuius peculiaris est, cuius ita Strabo meminit, Maximus sæpenumero hymbribus crescit ac niuibus, is multas diffusus in parteis, eruptionibus occultum efficit ostium, haud ingressu facilis, at peritia mortalium vel difficillima superat. Dignum præterea scitu quod Homerus Italiæ mulos laudauerit, his quòd illam scatere prodidit potissimam in parte Venetiarum, , cuius carmen, hoc est, Mularum genus è Venetis quæ robore præstant. Dionysius quo'que Sicilię tyrannus hinc alendorũ semen ęquorum constituit, quos ad equestre certamẽ tollebat. Adeò vt per Gręcos equinę prolis venetę nobilitas maneret, & ad longa tẽpora propago ipsa famã vẽdicaret, vt scriptũ reliquit Strabo libro quinto, qui de Venetorum origine ita meminit. Cæterum de Venetis duplex est sermo: quidam enim eos à Gallis eiusdem appellationis, occeani accolis colonos esse, memoriæ prodiderunt. Nonnulli è Venetis qui post bellum Troianum cum Antenore salutem assecuti cursum huc è paphlagonia tenuere, descendisse affirmant, hoc vsi testimonio sua in alendis æquis industria, quę hoc omnino tempore defecit. Antea verò summo apud illos honore fuerat, ab illorum imitatione, qui ad creãdos ex equabus mulos studium agitabant hæc ille. Idem de Rauẽna mirum ait. Inter cętera, inquit, eius loci mirabilia illud est quòd palustribus in locis aer innoxius est: quemadmodum ad Alexandriam Aegypti paludis vitium æstate propulsatur: propter amnis incremẽtum, simul etiam euanescente

Venetorũ origo.

Rauenna

coeno.

cœno. Quid quod vitibus euenit quàm admirabile, eas palus creat celeriter perfi- cit, & multum fructum edit, annis verò quatuor, vel quinque corrumpuntur: hęc ille: Rauennã condidisse Thessalos idem scriptum reliquit. Cętero Ligures plures esse ab authoribus scribuntur. Alpini, Trãsalpini, Iuganni, Apuani, Salturi, Deciates, Exubij, Buriates, Trãsalpinorũ, Trogus & Eustathius. Stephanus que meminere affatim. quare de ijs subsultim agẽdum à nobis est. Nam & Strabo, de ijs etiam vbertim libro quinto disserit: Trog⁹ & Eustathius scribũt Ligures esse inter Massiliã Alpinorũ: Cicero vero de lege agraria Ligures, inquit, mõtanos duros atque agrestes docuit natura ipsa loci nihil ferẽdo, nisi multo labore quęsitum, Apuanos, Deciates & cæteros populos, quorum meminere antiquiores historiarum scriptores extinctos, teste Liuio constat. De vniuerso autem genere: Florus ita habet: Peracto punico bello sequitur Ligusticum Ligures inuijs alpium iugis adhęrentes, inter Varum Macrãque impliciti dumis syluestribus victitabant: quos penè maius fuit inuenire quàm vincere. triti occasione locorum, latrocinia magis quàm bella factitabant. hæc Florus. Sauona inibi est: cuius meminit & Liuius libro octauo secundo bello aduentum Magonis in Italiam referens: Sauonę (inquit) oppido Alpino prædam deposuit: Strabo, Pli. Mel. Pompo. in eo fero loco ponunt vada sabatia, Vltra est oppidum Altilia: quod nunc vocant Alteiolam, Deinde Genua, item portus delphini: qui & nunc portus Finus nuncupatur: deinde vici nouorum nominũ Siestrum, Lauauia, Rapula, Portus Veneris, Spedia. Itẽ authore Ptholemæo, Castrũ sancti Romuli prope Rumbum fluuium palmis nobilitatum: sequitur regio Lunensis, partim citra, partim vltra Macram consistens. Liguriæ item meminit Strabo, quinto ijs verbis. Secũda exponatur liguria in ipsis Apẽninis montibus, inter Galliam, sic enim vocatur hoc tẽpore atque Ethruriam sita, nihil descriptione dignũ habens, nisi quod vicatim vitam agũt, terram arantem asperrimam fatigãtes que ligonibus, immo verò saxa incidentes: vt Possidonius inquit: hæc ille & multa id genus, De Thuscię item longitudine hæc ait. Cæterũ Thusciæ longitudinem maximam à Luna vsque ostiam per littus. Stad. milibus duobus & quingentis esse dicit. Latitudinem per mõtana minus dimidio E luna verò pisas vltra stad. CCCC. esse, hinc Volaterras stad. CCLXXX. Rursus huic populonium stad. cclxx. è populonio ad Cossam ferme D. ccc. alij D. c. dicunt. Polybius verò non omnia mille. cccc xxx. inquit: Porrò de pelagis quorum hic meminit Pli. ita agit. Rerũ quoque scriptores atticarum de pelasgis tradidere, Athenis fuisse pelasgos: qui cũ instar auium quo Fors vocaret, huc atque illuc errabundi commearent, pro pelasgis pelargi, hoc est, ciconiæ vocarentur ab Athenięsibus, hæc ille qui de Italiæ situ affatim meminit: Post Liguriam regio Subalpina versus mediterraneam occurrit: quam Padus mediam diuidit: à cuius vlteriore ripa Ticino, à citeriore verò Trebia, duobus quasi brachijs ab latere septentrionalis includitur, à meridiæ & occidente montibus: Igitur inde Trãspadani: hinc Cispadani dicuntur Alpibus & Liguriæ vicini, quorum post Trebiam Derto est ciuitas: deinde Tanarus fluuius in Padum influens: ab eodem abluitur vrbs, quæ nunc Alexandria dicitur: quę quondã Cæsarea dicta: vltra Tanarum ad Padi ripam Augusta Barienorũ est, authore Ptolemęo, & Pli. nunc vocant Bassinianum oppidum. Sũt & multa alia oppida quæ parcens verborum prolixitati omitto. Transpadum vero subalpinorum loca hæc sunt, Ad ripam fere exoriẽtis padi iria à ptholemęo dicta, item Augusta Taurinorum, quæ nunc Taurinum, Stephanus grãmaticus Massiliensium ait esse coloniã, Tauro appellatam, quo signo Massiliẽses adnauigantes vtebantur in naui, non procùl Fluuius est, quem alij orchum vocant, Versellę, Nauaria, Pallãtiæ, Eporodia, & id genus. Non est enim nostri consilij annumerare vrbes omnes nec locos, nec

Ligures. Alpini. Trãsalpi. Iuganni. Apuani. Salturi Deciates Exubij buriates. Ligurum situs. Sauona. Altilia nunc Altiola. Genua Portus delphini: qui nunc portus finus. Siestrum Lauauia. Rapula. portus veneris Spedia Castrũ s. Romuli Lunensis regio. Thusciæ, lõgitudo Pelasgi. Pelasgi, vnde. Ticinus Trebia. Transpadani. Cispadani. Derto Tanarus fluuius Alexandria quõ dã Cęsarea. Augusta barienorum, nũc bassinianũ Iria Augusta Taurino. Orchius, Versellæ Nauaria. Pallantia eporodia

Regio Traſpadana. Mediolanum. Aquileia Iſiria. Ateſis, Papia a quibuſcō dita. Sictus colūbanus. Medoecia Regenenum. Mōs bralius. Telina. Anguedina. Canomica. burmiū. Larius. Comum. Leucum. Addua flu. Glarium. Suricum. Domaſiū Grauedono. Muſecha. brixia. Mantua. Nouūcomum. Iſtria. Liburni. Titias. Tergeſte Formio, Ciſanus nunc. Aegis. Pola. Colchi. Liguſticū mare.

omnia oppida, quorū Pli. hic meminit: ꝙ putē turgeſcētis lectionis: & quia cōijcere licet Strabonē: Stephanum, Dyoniſium, Pomponium Melā, Ptholemęum, de ijs copioſius quàm deſiderari poſſit diſſeruiſſe. Cætero regionem Traſpadanā, Strabo, in tris diuidit partes, Subalpinam, & Venetiam, in qua eſt Mediolanum, vſque ad Aquileiam, deinde Iſtiam, Plinius autem Subalpinam partim cum liguria coniungit, ſecutus diui Auguſtini ſectionem, deinde Traſpadanam, in qua eſt Mediolanum quam nouam regionem conſtituit: poſtea Venetiam: quam decimam: poſtremò Iſtriam vndecimā: ſed nūc eā partem quę poſt Ticinum vſque ad Ateſim continetur attingamus raptim, Ticinum ex alpibus defluens in Padum oppidum ſui nominis habet: Papiam nunc dictum: quod Pli. teſtatur conditum à Lenijs & Maricis gallica gente: ſupra Ticinum ſanctus Columbanus oppidum, ab latere occidentis oppidū alterum noui nominis Medoecia alijs dicta: vbi Cæſares diademate ferreo redimiri conſueuerunt. Item Regenenum regio verò quę vltra Mediolanum alpes contingit tota ferè ignobilis: vbi poſt Adulam montem, qui pars eſt Rhetiorum alpium: vocatur à quibuſdam nūc mons bralius, Telina vallis appellata iacet longitudine mil paſſ. l x. ditionis Mediolanenſium. huic & alię valles coniunctæ Anguedina, Camonica: in ijs oppida complura ſeu vici potius, inter quæ Burmium, Larius primo à ſeptentrione in ortum hiberium excurrit: inde ijs duo brachia diffunditur: altero Comū inter meridiem & occaſum petit: altero ad oriētem Leucū, vbi Adduam amnē emittit circa Glarium, oppida Glarea, Suricū, Domaſium, Granedono, Muſecha, Muſſium lapidicinis inſigne Comum orobiorum ædificium hic Pli. authore Catone ait, Trogus tamen à Gallis cōditum prodit. Strabo, libro quinto huius rei ita meminit. Ijs inferiores Brixia, ac Mantua, & Regium, & Comum, Hæc mediocris erat colonia. cęterum Pōpeius Strabo Pompeij magni pater colonos in eam reſtituit. Quam incumbētes rhæti vaſtauerant: inde. C. Scipio tria milia hominum inſuper adiecit. poſtmodum Diuus Cæſar quinque inquilinorum milia ad inhabitādum deduxit: è quibus fuere quingenti illuſtriſſimi gręci. Hos etiam ciuitate donatos in habitatorum numero deſcripſit: haùd tamē ibidem domicilium habuere, ſed oppido nomē relinquētes & Nouūcomum appellantes: Nouocomenſes oppidanos vocauere: hæc Strabo, ſed de ijs hactenus. Nunc de Iſtria agamus curſim: poſt Timauum iſtria velut peninſula panditur altitudine paſſ. M. X I. circuitu. c x x i i. cum Liburnis & amne Titio terminat, ad quem ab aquileia ſunt paſſ. cc. Mil. iſtriam ab iſtro flumine cognominatam ait Pli. Iſtrię caput Tergeſte colonia Romanorū eſt, ſita in ſinu ſui nominis: poſt eam quoque ſex paſſuum milibus Formio eſt fluuius: nūc Ciſanus vocatus. Deinde Aegis parētiū à Pli. Pola in extrema hora Italiæ à Colchis condita: vt ait Pomponius Mel. Item Pli. Strabo addit: quòd Colchi aduerſum Medeam fugientem miſſi: cum minimè compotes eſſent: redire fruſtra timentes hunc locum ędificauerūt: polam quoque lingua Colchorum exilium ſignificat, appellauere. Verùm qui plura de ijs volet, adeat geographos antelatos,

CAPVT .VI.

Corſicanus ager.

IN LIGVSTICO MARI, &c.
Ligures incolæ exordiū Corſicæ dederunt vt oppida ibi inſtructa ſint, vt ait Solinus in Collectaneis, vt colonias ibi deduxerūt Marius & Sylla, vt ipſa Liguſtici ſinus æquor alluat in agro Corſicano lapidem eſſe ait Solinus, quem Cathochitem vocent. Maior eſt cæteris qui ad ortum deſtinantur: nec tam gemma quod cautes idem impoſitas manus detinet, ita ſeiunctis corporibus

annectens,

nectens, vt cum ipsis hæreat à quibus tangitur. Sed ei inest vellus velut de glutinolentiore nescio quid parat gummi. accepimus, ait Solinus, Democritum Abderitem ostentatione scrupuli huius frequenter vsum ad probandā occultam naturę potentiam in certaminibus, quę contra magos habuit. Strabo autem Corsicæ ita meminit libro quinto. Corsica verò quàm Græci Curuum appellant, maligne colitur, aspera, & plurimis in partibus prorsus inaccessibilis, Adeò vt qui eius montes habitant, ex latrocinijs vitam degentes superent ipsas immanitate beluas. Cum ergo Romani Imperatores in eos irruant, ipsorum'que castella irrūpāt, magnū'que seruorum gregem captū aduehant Romæ, est cernere simul & mirari, quàm agrestis sit effigies quan'que bestiarum appareat diritas, Facies'que truculētæ: aut enim vitam tolerare non possunt, aut per socordiam, & ignauiam insensati dominos cōterunt. Ita'que licet pro eis paululum exponant prætij, tamen pœnitentia torquētur. Habitabilia tamen nonnulla sunt eorum castella, Blesmi, Carax, Eniconiæ, Vapanes, locorum scriptores insulæ huius longitudinem asserunt miliaria. c. & lx. esse latitudine verò. lxx. hæc ille: idem Pithecusæ & Capreę meminit, libro primo & libro quinto ijs verbis. Ante Misenum prochyta iacet insula à pithecusis quando'que diuulsa. Eretrienses autem simul & Chalcidenses Pithecusas habitarunt: qui cum terræ frugibus & auri fossionibus beatissimi forēt, coorta seditione, insulam reliquere, postremo'que terrę motibus expulsi, & exhalātibus ignibus & inualescente mari, & aquarum feruoribus excessere. Caprearum antiquitus duo fuere oppidula, nunc verò vnum, quod Neapolitani occupauere, ij amissas bello Pithecusas recepere, denuo Augusto Cęsare illis donante. Capreas verò magnificētissimis ibi structis ædificijs, peculiare sibi fecit receptaculum, hęc ille, caprearum item Suetonius affatim meminit.

Corsica

Blesmi. Enicomiæ. Vapanes. Pithecusæ. Capreę

CAPVT SEPTIMVM.

SARDINIA, &c. Strabo, libro quinto Sardiniæ nō minus scitè quàm festiuiter ita meminit. Sardinię pars non modica est, aspera, minime'que trāquilla. Magna quoque pars, agrum habet rebus omnibus fœlicem, precipuè tritico, plęras'que etiam vrbes continet: ex quibus digniores sunt, Caralis, & Sulchi locorum virtuti malignitas quędam obstat. Insula enim æstiuo tempore morbosa est: in locis maximè fœcundis, & quod hæc ipsa mōtani incolæ populantur: & quidem frequenter, qui Diastebes vocātur: qui antea Iolenses nominarentur: memorię proditum est, Iolaum plæros'que adducentem Herculis filios huc appulisse, hæc & multa id genus. Strabo porro dignum scitū quod Solin° de Sardinia agit. Sardinia inquit, est quidem fine serpentibus. Sed quod alijs locis serpens Solifuga Sardois agris animal perexiguum quàm araneæ forma Solifuga dicta quod diem fugiat. In metallis argētarijs plurima est, nam solum illud argēto diues est: occultim reptat, & per imprudentiam supersedentibus pestem facit. Huic incommodo accedit & herba Sardonia in defluuijs fontaneis prouueniens iugo largior: Ea si edulio fuerit, vescētibus neruos cōtrahit: rictu ora deducit, vt qui morte moppetunt velut ridentium facie intereāt. Contrà, quicquid aquarum est variè seruit stagna pisculentissima, hybernæ pluuiæ in æstiuam penuriam reseruantur. Nam homo sardus optime plurimam de himbri do cœlo habet hoc collectaneum depascitur. Vt sufficiat vsui vbi defecerint scaturigines, quæ ad victum vsurpari solent: fontes sanè calidi & salubres aliquot locis, aut abolent à solifugis

Sardinia

Diastebes. Iolēses.

Solifugæ.

insertum

insertum venenum, aut etiam ocularias dissipant ægritudines: si qui oculis medẽtur, & coarguendis valent furibus. Nam quisquis sacramento raptum negat lumina aquis obtrectat, Vbi periurium nõ est, cernitur clarius. Si perfidia abnuit, detegitur facinus cæcitate & captus oculis admissum tenebris fatetur, hæc ille.

Periurij signum

CAPVT OCTAVVM.

VERVM ANTE OMNES, &c.

Sicilia profectò iure maximis dotibus à Strabone illustratur, qui de ea agens inquit. Quid vulgatam ab omnibus locorum virtutem prædicem: quam nulla ex parte inferiorẽ Italia demonstrant: superiorem verò diceres frumento, melle, croco, alijs'que permultis. Adde locorũ propinquitatem: Insula enim veluti quædam Italiæ pars est, Romæ quo'que singula tanquam ex ipsis Italiæ prædijs facile, nullo'que labore suppeditat, Ita'que Romę horreũ Siciliam vocauere, huc enim omnia ibidem nata comportantur: paucis exceptis, quæ incolarum vsus absumit: non fructus modo, sed etiam pecora, pelles, lanæ, cætera'que eius generis. hęc Strabo, libro sexto, & paulò superius de ea dixerat. Nam cum hactenus sęmper singulis gentibus vicinas dinumerauerimus insulas, & nunc tandem vs'que in finem ad Oenotriam peruenerimus, quam solam Italiam nominauere prisci: iurę eundem seruabimus ordinem, & ad Siciliam & proximas Siciliæ insulas accedemus. Est autem Sicilia tribus formata angulis. idcirco quę primis sæculis Trinacria posterius Trinacris appellata est: hæc Strabo, & multa id genus de Sicilia: cuius placita nõ collibuit fusius appingere, quòd putem quem'que bonarum literarum candidatum lectorẽ legisse quę Pli. de ea disserit. Solinus, etiam hanc vocat triquetram .i. triãgularem: Porrò: quod Pli. vocat Crateram in Aetna montem, expendendum hic: Siciliam eminẽre mõtibus duobus Aetna & Erice: ille sacer est Vulcano, hic Veneri, in ętnę vertice duo sunt hiatus Crateres nominati, per quos eructatus erũpit vapor præmisso prius fremitu per æstuantes cauernarũ latebras longo mugitu intra viscera terræ diu voluitur: nec ante se globi flammarum attollũt: quam interim strepitus antecedant: de quibus abunde Solinus, & Strabo libro sexto. Cætero Thucidides, Cyclopas & Lestrigonas primo Siciliam incoluisse tradit, post hos Sicanos genere Hispanico: deinde plęrique Troianorum hunc tenuerunt locum: vrbes Sicanorum Egestra, & Eryx, ijs accolæ adcesserunt quidem phocenses: post hos Siculi ex italia fugiẽtes, multi item barbarorum Siciliam incoluere, Græcorum primi Chalcidẽses ex Euboea transeuntes cum Theocle duce Naxon incoluere, De Sicilia item abundè meminit Trogus libro quarto. Item Diodorus: qui ait, Sicaniam dictam fuisse quondam,

Siciliæ Foecunditas. Siciliæ forma. Trinacria. Crater in mõte Aetna. Crateres. Cyclopes. Lestrigones. Sicani. Egestra Eryx.

CAPVT NONVM.

LIPARA CVM CIVIVM, &c.

Liparæ insulæ & aliarum insularum Sicilię meminit Strabo, libro sexto ijs verbis, quę ad Siciliam & ad Liparas insulas accidere feruntur, & ad ipsam Liparam ostenduntur. Sunt autem numero septem, è quibus maxima Liparis, in quam Guidij Coloniam deduxere, &c. Plinio etiam, Solinus, astipulatur ijs. In freto siculo Ephistiæ insulæ. XXV. milia passuum ab Italia absunt, Itali Vulcanias vocant. Nã

Liparæ insulæ.

et ipsa

& ipsa natura soli ignea per occulta commercia, aut mutuantur ætnę incendia, aut subministrant. Numero septem sunt Liparæ, nomen dedit Liparus rex, qui ante Aeolum rexit. Alteram vocauerunt Hieram, ea pręcipuè Vulcano sacra est, & plurimum colle eminentissimo nocte ardet: Strongile tertia, Aedi domus: item Didyme, Eriphysa, Phoenicusa, Euougmon, &c.

CAPVT DECIMVM.

LOCRIS ITALIAE FRONS, &c. Locri Italiæ dicuntur ad discrimen alterius loci: qui Locri dicitur, cuius meminit Strabo, libro nono, ijs verbis. Quo autem modo Boetię Phocis accumbit, eo & Locris vtrique Phocidi. Duplex nanque est, à Parnasa partita bifariam, altera quidem ab occidua parte Parnaso accumbens, & eius depascens portionem, ad Crissæum verò sinum pertinens altera, in orientem ad Euboicum finita pelagus. Vocantur autem ij occidui Locri & Ozolæ, hæc ille. Eustathius: Locrētium Italicorum meminit asserens eos fuisse seruos Locrensium ozolarum: qui apud sinum Crissæum inter Grecos siti sunt, ac dominis in bello commorātibus matronis concubuerunt. Timentes deinde irā dominorum, aufugerunt in Italiam, Enanthe duce, paulò post conditam Crotonem, vocatique Epizephiri, quòd venientibus ab occasu portum habēt accommōdum. Apud eos statua Eunomij cytharœdi cum cicada facti memoriam testans, quòd illa abruptæ casu chordæ succederet. Liuius, libro septimo etiam meminit horum quādo ait. Locros in Brutijs Crispinus oppugnare cœpit, & rursus Annibal à Butroto amne, haud procul ab vrbe Locris, &c. Post Locros, Sagra fluuius est, deinde Caulonia, prius Aulonia quasi Vallonia à vicina valle dicta ab Achæis ædificata, vt placet Straboni: Caulonis oppidi cuius hic Pli. mētionem facit, etiam meminit Vergilius, vbi ait. Caulonisque arces. Item Liuius, loco antelato: post hanc vrbem Scilletium oppidum Atheniēsium colonia, hinc Scilleticus sinus cognominatus: qui ad Hipponiatem sinum Isthmum facit, quem Dionysius quādoque mœnibus munire cogitauit: Petelia, cuius hic meminit Pli. Strabo, Lucanorum metropolim ait esse à Philoctete, & Meliboeo ædificatum Liuius in tertio de secundo bello in Brutijs ait esse, porrò quod Pli. de Lacinio siue Licinio promontorio non procul ab eo fuit templum Iunonis Licinię: authore Dionysio, Strabo, libro sexto. Lacinij abundè etiam meminit, & Sagræ fluuij.

Locris. Boetia. Phocis. Ozolæ. Crissęus. Croton. Statua Eunomij. Bustroton. Sagra. Aulonia Vallonia. Caulonis. Sciletiū. Hipponiates. Petilia.

CAPVT VNDECIMVM.

LACINIO PROMONTORIO, &c. Hic est secundus Europæ sinus, iuxta hoc promontorium Croto est, iuxta hanc elabitur fluuius Aesarus, post Crotonem Sibaris vrbs, ab Achęis condita, sita inter duos fluuios Crathidem, & Sibarim ingens quondam oppibus. XXV. ciuitatibus subiectis. Sibaritæ vt nimium molles, ac delicati taxantur, quūm eo processerint, vt vel equos ad symphoniæ cantum saltantes haberēt: quę res causa fuit vt deleretur. De Crotone enim ita habet Strabo, libro sexto. Prima Croto est, à Lacinio c.&.l. stad. Est & Aesarus fluuius & portus, & fluuius alter Neethus nomine, quorum cognomina casu prouenisse dicūtur: & paulò post subdit Antea sane Iapyges

Lacini°. Aesarus. Sibaris. Crathis. Sibaris. Sibaritæ molles.

Crotonem

Crotonem Ephoro teste, incolebāt. Fuit autem ciuitas rei bellicæ peritissima, nec paruam exercendis athletis operam dedit. In vno igitur olympiaco certamine septem viri, qui cęteros studio superarunt Crotoniatę fuerunt omnes: iure ita'que dici visum est: qui Crotoniatarum postremus est. Is reliquorum Græcorū primus est, Vetus quo'que prouerbium alterum Crotone salubritas: quod esse ortum aiūt: quia locus ipse ad salubritatem, & bonas habitudines: propter athletarum multitudinem plurimum conferat: hæc ille, & subdit Plinius.

Thuri⁹.

THVRIVM INTER DVOS AMNES, &c.

Huius etiam meminit Strabo, quod diximus loco Thurij incolas dictas afferēs à nomine fontis vicini. Et vrbem, ait, alium in locum prope trāspositā ędificarunt, & eos Thurios ducto de fonte vocabulo, nuncuparunt: si equi de sibaride biberint sternutamentis agitari constat: quàmobrem ab eius potu greges amouent. Crathis autem, homines in eo lotos cęsarie candidos & flauos efficit, ac multis medetur morbis, hæc ille, qui etiam Aciris & Siris fluuiorum meminit: quorum hic Pli. facit mētionem. Item meminit Heraclee postea, inquit, Heracleopolis supra mare paululū, & nauigabiles amnes duo Aciris & Siris: super quo eiusdem nominis est ciuitas Troiana, à qua procedente tempore, deducti à Tarentinis coloni, Heracleam tenuerūt. Deinceps quidem est Metapontus ad quam ab emporio Heraclee stad. sunt. c. &. x l. id oppidum à pylijs qui a Troia cum Nestore nauigarent ædificatum esse dicitur, eos tantum fœlicitatis è re rustica & agricolatione cōsecutos fuisse, fama est: vt Delphis donum obtulerint auream æstatem: hæc Strabo. Tractus enim à Tarento vsque ad Hydruntem, & ab eo per littus vsque ad montem Garganum hic est: qui regiones senis appellatas nominibus inter se affines cōtinebat Iapygiam, Damniam, Messapiā, Peucetiam, Salentinos, Apuleiam. quę nostro tempore vno Apuleiæ nomine censentur & vltra apenninū sitæ omnes, subiugatæ verò à C. Sulpitio, & Q. Aemilio Cos. vt ait Liuius in octauo, & item in nono, per Q. Lunium Bubulcum, Brutum. Contigua primum Metapontinis Iapyga est, vsque ad Brudūsium isthmo inclusa. x x x i i. pass. Mil. à Iapyge Dædali filio, qui dux Cretensis, in hæc loca adplicuit: vt scriptum reliquit Strabo, libro sexto: eadem & Messapia dicta à Messapo duce, vt idem ait quam & Ptholemæus diuersam facit à Peucetia: quòd ponat eam magis septentrionalem. Cætero quod Pli. de Messapia ait, etiam id testatur Dionysius Halycamasseus, porrò in hac parte duę tantum insignes vrbes sunt, Tarentum, & Brudunsium, altera Colonia laconum sinum Tarentinum efficiens, maximè importuosum à Tarēto heroe, vt Straboni placet, libro sexto, qui huius ita meminit. Lacedæmonij cum aduersus Messenios rebelles bellum gererent, nec redire nisi bello confecto statuissent, misere domum iuuenes electos qui virginibus commixti proli, & ciuitati consulerent, ij qui deinde nati Partheniæ vocati eiecti sunt, tanquam nothi ab ijs qui post annos. x v i i i. cum victoria redirent, illi verò duce Phalantho egressi huc adplicuerunt, eiectis Cretensibus qui loca ea occupauerant, Tarētini quondam potentia, ac rebus gestis, terra marique floruerunt exteros duces plures adcersiuere, cōtra Messapios & Lucanos Alexandrum Epirotarum regem, & ante eum Archidamum Agesilai filiū, postea Cleonimum & Agathoclem, postremo Pyrrhum aduersus populū Romanum. Nam teste Liuio. x i i. quùm à Tarentinis classis romanę direpta esset eius occiso præfecto: legati à senatu ad eos quæstū de iniurijs missi, pulsi fuere, ex quo bellum eis indictum, Pyrrhus semel victus, rursus ex Sicilia in Italiam reuertens, per Curium superatur: In Annibalis deinde Venere potestatem, à Fabio postremo recepti: porrò finis hic est Adriatici sinus. Prope autem versus oriētem breui tractu & augusto Calabri sunt, ita à Ptholemęo vocati, in quibus Rudiæ: quas Strabo,

Pot⁹ Sibaridis.
Crathis
Heraclea.
Aciris.
Siris.
Aurea æstas.
Iapygia
Dānia.
Messapia.
Peucelia
Brudunsium.
Tarētū
Partheniæ.
Calabri
Rudiæ.

libro ſexto. Rodiam vocat, his verbis. Hinc obſeruato ferente vento, Brundusinis propinquant portubus, & egreſſi Rhodęos vrbem Græcam pedeſtres ocyus aduentant, ex qua oriundus Ennius poeta fuit, &c. Sequuntur Salētini in peninſula ſiti, Hi à ſalo, id eſt mari, vt ait feſtus, dicti ſunt: metropolis eorum Hydruntes, in hoc medio curſu parua eſt inſula à Ptholemęo, Saſina dicta. Eſt Neritium vrbs etiam Salētinorum, authore Ptholemęo. Eſt & aliud propè Corinthum Leuca promontoriū antiquum, in quo nunc eſt caſtellum ſanctæ Mariæ de Leuca, item hic eſt vrbs nomine Gallipolis, authore Pomponio Mela. Manduria item, cuius meminit Liuius qui vi captam à Quinto Fabio tradit. Cętero Appuli verſus occidentalem extenduntur plagam, vſque ad garganum, & amnem fitemum, iidem Danni appellati ſunt, à ſocero Diomedis, vt ait Pli. in hac ora Egnatia eſt authore Ptholemęo, ex cuius occaſu nouum iuxta oppidum excitatum Monopolis, Barium à Pli. dictum antea Iapygem nuncupatum tradit, à Dædali filio Iapyge. Eſt & in appuleia oppidū nomine Salapia, cuius meminit Strabo lib. ſexto, quem legat, qui plura volet.

CAPVT DVODECIMVM.

SEQVITVR QVARTA REGIO, &c. Vltra Picenum, authore Strabone Veſtini ſunt, & Marrucini, & Marſi & Frentani & Peligni & Samnites, quorum ferme oīm hic Pli. meminit, nūc vno nomine aprutiū vocāt regionē, quaſi pręcutium, & pręcutini in ea parte poſiti, vt tradit Ptholemęus, Pręcutianos Pli. vocat. Hi terminos habent Apenninum & mare, ab occidente vero Picētes populos vſque ad amnē Fiternū, porrò Alternus amnis, cuius hic meminit Pli. nūc Peſcara vocatur, qui Marrucinos à Veſtinis diuidit, vt placet Straboni, Veſtini enim vſque ad Lirim & Sueſſam durant, quorum amiternum, de quo Liuius. X. ſcribit. P. Cornelium alterum conſulum amiternum oppugnatum de Samnitibus cœpiſſe, in eodem colle. VIII. mil. diſtat oppidum Furconiū: in hac parte eſt Angula, à Ptholemæo Angolus, poſt Aternum peligni ſunt, qui à Fretanis Sagro, vt placet Straboni, vel Ptholemęo, Saro dicti, iuxta eſt mons niger Pelignorum olim metropolis Corfinium fuit oppidum id in bello Marſico italicū dictum eſt: tanquam commune vniuerſis Italis receptaculum, & propugnaculum contra populum Romanum, vt Strabo ſcriptum reliquit, in ora vero Pelignorum Ortona eſt oppidum, quod à Ptholemęo Orton dicitur, à Strabone Ortonium. Poſt hæc Fiternis amnis, horū populorum terminus & appuleię initium, Marſorum vero gētes & Samnitum omnes in iugis apennini ſunt ſitę, Marſos à Marſo Circes & Vlyſſis filio ortos quidam putant, veluti Pli. Sylio tamen placet ortum duxiſſe à Marſya, qui victus ab appolline huc conceſſit, regnauitque, quando cecinit,

, Sed populis nomen poſuit metuētior hoſtis. Cum fugeret phrygios trans ęquora Marſya crenas, Mygdoniam phœbi ſuperatus pectine Lothon, Gens haud magna alioqui ferox, initium defectionis Italię à Marſis cœpit, qui non impetrata libertate & communione ciuitatis cæteros deciuere, ex quo ſociale bellū exarſit, victi demū à P. Sulla fuere, ſub quo Cicero militauit. Caput eorū Marruuiū antiquitus dictū propè lacū Fucinū, quare Virgi. ait, Quin & Marruuia venit de gēte ſacerdos hic Alba eſt. Tres tamē Albas comperio. Nam vna eſt in latio, alia in regione Subapina, pōſtremo ea cuius hic meminit Pli. propè aſt Fucinus lacus, nunc Marcę, cū oppido Celano: cuius emiſſarium Claudius fecit, per hanc aqua Martia Romā venit. Hic nemus Angitię, hoc eſt medeę, ab angendis ſerpentibus, vt Seruius ait, Me-

K deam

Rudię. Salentini. Hydrūtes. Saſina. neritiū. Leuca vbi nūc ſanctę Mariæ de Leuca tēplū Gallipolis. Maduria. Appuli. Danni. Eguatia Bariū. Salapia. Picenū Veſtini Marrucini. Marſi. Fretani. Peligni Sānites. aprutiū Pręcutiani. Altern⁹ Peſcara Augula Fretani, Corfinium. Ortona. Fitern⁹. Marſi vnde. Marrunium. Fucinus lacus. Marcæ, Celanū

Nemus ãguitię. Valeria Sabelli.

deam enim hic habitasse produnt, & vim soporiferam in serpẽtes Marsos edocuisse, hic ponitur regio à Strabone, quæ dicta Valeria, hoc oppidum Ptholemeus ponit inter Equiculos, quæ gens pertinebat ad Marsos. Cętero, Samnitum populi, longè sequuntur in apennino, qui & Sabelli dicti sunt, vt scriptum reliquit Strabo, diminutiuo vocabulo à Sabinis, quorum Florus libro secundo meminit affatim.

CAP. DECIMVMTERTIVM.

Ancona. Flauinianum. Matrinus flu. Truẽtus Romanus. Adria. Sena. Capua.

QVINTA REGIO, &c. Hic Ancona est: Syracusanis qui Gręci Dorici erant Dionysij Tyrannidem fugientibus ædificata, cuius meminit Lucanus, vbi ait. Quam Dorica sustinet Ancõ, portum hic excitauit Traianus post Anconam Numana sita est, à siculis cõdita, inibi est Cupra vetusta vrbs Thuscorum ædificium, vbi templum Iunonis erat, quod Cupra Iunonem vocabant, vt memorię mandauit Strabo, cuius & meminit Sylius, vbi cecinit. Quis littoreę fumant altaria Cuprę. hic Castrum nouum, quod hodie Flauianum, hic ager palmensis, qui nunc turris palmę fertur. hic Fluuius Matrinus, item Truentus, cum oppido eiusdem nominis, Romanus, apud quem Adria est Picentium sita. VII. millibus passuũ, a mari distans, Romanorum colonia, vt conijcere licet verbis Liuij, lib. XI. Sena, inquit, & Adria colonię deductę, &c. Hic est Asculũ, in vltima autẽ fere Picentium parte Capua est, non procùl est Saluia vrbs, potentia itẽm oppidum & flumen, & id genus multa, quæ non duxi suppingenda, quòd putem esse turgescentis lectionis, quare sequentia ca. illibata maneant.

CAP. VIGESIMVMPRIMVM.

Asia. Illyrici. Daci. Illyrij vnde. Liburni Iapyges Dalmatæ. dryopis Cerauni Chelidonij.

ASIAE GENS LIBVRNORVM, &c. Tractus Illyrici Strabo libro septimo ita meminit. Ad Adriaticum quidem Illyricus tractus est: ad alterũ vero vsque ad propontidem, & Hellespontum, ora Thraciæ locata est, & subdit paulò post de Illyricis, igitur dicẽdi sumamus initiũ quæ Istro sunt contigua, ac alpibus, inter'que Italiam & Germaniam iacentia. inchoant autem à lacu vindelicorum, & Rhætorum & Tœniorum ipsius verò oræ partem desolatã fecere Daci, superatis bello boijs, at'que Tauriscis, ea gallica natio est, Cretosiro subiecta, &c, Porrò dignum scitu quod Eusthatius prodit, Illyricos ortos ab Illyrio Cadmi & Hermionis Filio, quorum sepulchrum propè Ceraunia seruatur. Huc enim è Thebis profecti in serpentes mutati fuerunt, postquàm Cadmus Martis draconem qui Dyrcem custodiebat, interfecit. Appianus aliam prodit originem, quã, & apponere non collibuit, quòd longam plusquã par sit putem, porrò de Allyrijs L. Manlius triumphasse dicitur, à Liuio, populi autem huius loci dicuntur Liburni, Iapyges, Delmatę, Dryopes, Cerauni. Chelidonij & id genus: de quibus nec verbosius, qui plura volet, legat Strabonem, libro septimo.

CAP. VIGESIMVMSECVNDVM.

IBVRNIA FINIS, &c. Multa tum flumina tũ oppida hic numerantur, vt Alnoua, Flamona, Senia, nunc Signia, Euona, nunc Noua, Iadera colonia pro qua bellum diuturnum inter Venetos & pannonios gestum, Scardona item huic Halmissa octo ferè passuum mil. procùl, arce nobilis Siclodie vocata, inter quam & Salatum tractu maritimo ad montes vsque pertinet gens quæ quod Diocletiani genere se ortam iactat, eorum locum politiciam quasi Rẽpublicam appellant, legibus nunc suis, senatu Veneto permittẽte viuũt. sinus dein de panditur Chelidonius Narona colonia, Narentam nunc vocant, Naro etiam hic fluuius, à Ptholemęo ponitur Narbo, quùm legendum sit Naro, Epidaurum item quod alij Limirum vocant, Olchinum item quòd antea dicebatur Colchinium, à Colchis conditum, nunc dicitur ciuitas dulcinensis, deinde fluuius Drino à Ptholemęo & Pli. Drilo indigenę bolianam dicunt, post eũ Drinus Delmatię Albanię'q; terminus, post Drinum oppidum Lissum: nunc Alexiensis ciuitas nuncupatur, itẽ Scodra ciuitas, quæ nunc scutarensis: Tribullum item, nunc Tibuniensis, est hac in parte oppidum Labatum, quod Pli. Neuportũ vocat. Sunt præterea insulę in Illyrico multæ sicuti Tragurium, Arba, pharus: à Ptholemęo Pharia, Issa, Chissa, itẽ & alia quam vocat Ptholemęus Miliginam, Polybius vero Melitussam. Hinc canes Melitei, Corcyra, quæ nunc dicitur Cursula, sunt & alię, quas silentio pretereundas censui verborum prolixitati parcens, de his enim affatim meminit Pius papa: in geographię libris.

Liburnia. Alnoua. Flamona. Senia nũc Signia. Euona nunc Noua. Iadera. Scardona. Halmissa. Siclode arx sinus. Chelidonius. Narona. Narentũ. Naro. Limira. Olchimũ Colchiurum. Drilo. Drinum. Lissum nunc lexiensis. Scodra nunc scutarensis. Tribullũ nunc Tibuniensis. Rabatum. Neuportum. Tragurium. Arba. Pharus. Issa. Chissa. Meligină. Corcyra nunc Corsula.

CAP. VIGESIMVMTERTIVM.

LYSSO MACEDONIA, &c. Macedonia omnis in medio duorum marium Ionij ab occasu, & Aegei ab oriente describitur, ab aquilone Delmatiæ partẽ & Moesiam superiorem, à meridie Epiri habens, Pli. in duas parteis diuidit, quarum alteram prouinciam facit, Strabo vero superiorem & liberam appellat, eam videlicet, quæ per sinum Ionico littore protenditur: Illyrico ac Italiæ proxima, Altera vero vltra Candanię mõtes Macedonicis regibus seruiebat. sunt in hac regione littorales vrbes, vt Dyrrachiũ, Appolonia, dein de Oricum, oppidum cum portu: de Macedonia abundè Strabo libro septimo: de Noricis agemus vbi ventum erit ad Germaniæ actionem. Nunc agamus de Pannonia, quam Hungariam nunc vocant.

Macedo. dyrrachiũ. Appollonia. Oricum.

CAP. VIGESIMVMQVINTVM.

ABITANTVR INDE, &c. Pertinet autem ad Pannoniam quicquid est agri vltra Sanum Appianus Pannoniam à Græcis dici Pœoniam scriptum reliquit, & Pannonios, pœonas, alij tamen geographi pęoniam diuersam faciunt, eam'que apud Axium fluuium, in Macedonia constituunt. Duas Pannonias Ptholemęus posuit, alteram superiorem, vbi nunc est Austria, alteram inferiorem, cuius limites multo breuiores quàm imperium. Nam Iaziges qui Transyluani, & Daci, qui Valacchi & Valerię, qui Croacij dicuntur, item Amanti-

Panoniæ quę nunc hungaria. Pãnonia duplex. Austria. Iaziges. Daci. Valacchi. Croacij. Amãtini.

ni regioni ipsorum subijciuntur, Ptholemęus, multas ciuitates nominat quorum nomina deleta sunt: Metropoles autem nunc duę sunt, Strigoniensis & Colocensis.

Mœsia

CAP. VIGESIMVMSEXTVM.

Getæ. Mondania. Istriopolis. Tomis Bosua. Rascia. Seruia.

PANNONIAE IVNGITVR, &c. Inter graues authores de Mœsia est disceptatio, alijs duas, alijs vnam constituentibus, Ptholemęus, duas ponit, superiorē, & inferiorem, vnde qui habitant Asiaticas Mysias prouenisse dicuntur, illæ Mysiæ, eę Mœsię, nuncupantur. Græci autem vtrasque Mysias dicunt. Has Augustus per Luciū Pisonem in potestatem redegit, Getas, Strabo, inferiorem habitasse prodit, in qua est pars Valachiæ, quàm alij Mondaniam dicunt, insuper & Danubij ostia. In ora ponti autem Istriopolis & Tomis, porrò Mœsia superior, inter danubium & montes macedonicos continetur, in quo fermè spatio, tres nunc regiones sunt, Bosua, Ruscia, & Seruia, Bosua propè fluuiū, qui fertur Moseus à Ptholemęo, apud hos Manichęorum secta pullulat, hi duo principia, alterum bonorum, alterum malorum ponunt: habere dicuntur cœnobia in abditis montium cōuallibus, vbi matronæ quæ ex aliquo morbo euaserunt, sanctis viris statuto temporis spatio, ex voto se seruire ferunt atq́ue ita inter monachos mixtæ vna viuunt, quod vitium adhuc apud eos durare produnt.

Commentariorum in tertium Plinij Secundi, Naturalis hystorię, scriptoris argutissimi,

FINIS.

IN QVARTVM

PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE ARGVTISSIMI SCRIPTORIS LIBRVM, STEPHANI AQVEI VIRI EQVESTRIS, COMMENTARIA.

TERTIVS EVROPAE SINVS, &c. In hoc tertio Europę sunt, apud Molossos, vt scriptum reliquit Solinus: Iouis dodonei templum est: Tomarus item mons nobilis centum fontibus, vt placet Theopompo, de quibus paulò post agetur, in hoc enim tractu regiones permultæ sunt vt Bœtia, Phocis, Epirus, Achaia, Megaris, de quibus suo loco agetur, primo de Epiro.

CAPVT PRIMVM.

EPIRVS IPSA AD MAGNESIAM, &c. Epirotarum regionem, vt placitum video Trogo, libro XVI. Molossi primo incoluere. Troianis verò temporibus Vlyssem inibi rexisse ferunt historiarum scriptores, in quam it pedibus sententiam Homerus, post quem res ad Aeacidas peruenit, sub quibus longè imperium propagatum fuit. Nam primus ex illa gēte Pyrrhus Achillis filius per discessum ad Troiam, amisso paterno regno, in his locis consedit, à quo Molossi pyrrhidæ nuncupati sunt, porrò de situ Epiri dicamus aliquid. Epiri situs, vt Ptholemęo placet, ab arcto, Macedoniam, ab ortu Achaiam, ab occidente, littus Ionij maris, à Meridie adriaticum adtingit. In eo sunt gentes authore Strabone libro septimo, Chaones, Thesproti item, Tymphei Tarauli, Aminei, Acarnanes, Casiopi, Molossi, & alię plures, vrbs item Ambratia Thesprotiæ ab ambracia Thesproti filio, prius Eponia, & paralia dicta, Sinum efficit Ambraciensem, cum natura tum arte munitum, vt scriptum Polybius reliquit, duplici muro extructo ita vndique paludibus clausus, vt vnum solum aditum, & quidem angustissimum habeat, hic gens est Amyctæ Thesphrotica, vt ait Aristo. in republica, Epirotarum, Argyrini gens, Epirotica, Acarnanes, Curetes, & Abantes, ijdem ferè sunt. Nam hi Eubœam, quā abautidē vocatā ferunt, incoluisse ferūtur, bellū'que cōtinēter de Lilāteo cāpo cū Vicinis gerētes, tandē ab hostibus in pugna crinibus anterionb⁹ apprehēsos ac deuictos ferūt, sinciput postea rasisse, relictis tātū occipitij capillis, vnde dicti sunt Curetes ἀπὸ τῆς κουρᾶς quare Homerus dixit Abantes post terga comātes. Hos deinde migrantes in Aetoliā, atque Epirum vocatos esse Arcananas, quasi minime rasos, quia abrasos crines suc-

Tertius Europę sinus Tomarus.
Bœtia.
Phocis.
Epirus.
achaia.
Megaris.
Epirus.
pyrrhidæ.
chaones
Thesproti.
Tymphei.
Tarauli.
Aminei.
Acarnes.
cassiopi
Ambratia.
Thesprotiæ
Paralia
amyclę
Argyrini.
Abautidem.
Abātes
Archananæ.

Acciū. Apollo Accius. Triteria Alycio na. Anacto rea. Melapa Buue= nia. camma nia. Cestria. chaonia chao= nes. Cassio= pea. Dodo= na. Ammo nis tem plum. Acroce raunia. Casopū Phala= crum.

crescere permiserint. Hic Accium ciuitas Acarnaniç, in latere sinus ambracien= sis Augusti colonia ipsius insignis victoria. Hic apollo Accius colebatur, in cuius honorem fiebãt Triteria, Alyciona vicus Acarnaniç Anactorea, vel vt placet Thu cydidi, libro quarto Anactorius, Metapa Acarnaniæ vt scribit Polybius, libro quin to, Bunema item vrbs Epiri ab Vlysse cognominata ex boue prius immolato, Cam mania Thesprotiæ pars dominata quondam ab Heleni priamide Filio Cestrino, qui eam appellauit Cestrinã, abluitur ab amne Cadmo, vti ait Stephanus, Chaonia re gio, vnde Chaones & Chaonij, item Cassiopea regio, quam Herodotus, vocat Caso pum, Dexamene verò pars est Ambratiæ, ab Dexameno Mesoli & Ambratiæ è phorbãte genitę filio, Vnde Dexamęneus, Dexarij verò gens Chaonum, vt placet Stephano, Dodona ciuitas Molossorum, vbi oraculum & officina æris, quod cum magnopere resonet fecit gradum adagio in loquaces, χαλκίον Δωδωναῖον, id est æs dodoneum. oraculi autem Herodotus meminit his verbis. Aegyptij sacerdotes dicunt è Thebis Aegyptijs columbas nigras volitasse, vnam in molossis in fago constitisse, vocéque humana monuisse, hic habendum Iouis oraculum. alteram fecisse in lybia, vbi ammonis oraculum: ego vero, inquit, putauerim has duas fuis= se puellas, vocatásque columbas ob barbariē lingua humana locutas ac deposita Barbarie, ita demum eleganter respondisse. Porrò montes Epiri dicuntur Acroce= raunia, quæ in sinum Ionicum prominent, de quibus mira canit Dionysius poeta, duas hic esse petras, quę tumultu alicuius belli futuri mutuo cõcurrunt, modo Sym plegadum: promontoria Casopum, quod Strabo, vocatum tradit phalacrum Leu= cas item clarum fama belli actiatici, sed de Epiro satis.

CAPVT SECVNDVM.

Aetoli. Aetoliç diuisio. Calydo nia. Pleuro= nia. Naupa= ctum. Lepan= thum. Pleuron Euenus. fluuius. Moetes

AETOLORVM POPVLI, &c. Aetoli ab aeto= le Endymionis filio dicti, qui è Pisa profugus huc acces= sit, appulit'que. quidam ex eo dicto sautumant quòd ma= ximi sunt funditores, & quòd longe iaculari dicantur, Ae= toli ferox hominum genus, more ferarum degentes, nul= lo amicitiæ aut pacis iure tenentur, hos quondam rexit Antigonus, post cuius mentem, & quùm Philippus in re gno successisset, ætate puerili spreta belli occasione, cum Peloponensibus quęrere cœperunt, & à M. Attilio Gla= brione superati sunt, causa quòd ab amicitia populi Ro. deficientes societatem cum Antiocho iunxere. Diuiditur autem authore, Strabo. omnis Aetolia in Calydoniam & pleuroniam, in ora igitur prima vrbs est Caly= don, à Calydone Endymionis filio, Olenus cuius meminit, Strabo libro, octauo Naupactum à naufragio dictum Heraclidarum, nunc Lepanthum dictum, à Tur= cis nunc occupatum, pleuron domicilium curetum, à curio monte illis imminen= te, vt ait Eustathius Moetes item sunt in Aetolia, fluuius item à Ptholemęo Euenus dictus, qui Aetoliam à Locris discriminat.

CAPVT TERTIVM.

PRROXIMI

PROXIMI AETOLIS LOCRI, &c. Strabo, omnem Locrentiū regionē in duas diuidit parteis: alteram in occidentem spectantem, quæ Parnaso occūbat monti: pertinetq́ue ad signum Crissæum, vbi Locrēses habitant, qui Ozolæ dicti sunt ἀπὸ τῶν ὄζων, quoniam pastores quùm sint, hircorum pellibus fœtidis tegebantur. Alterā partem in oriētem partem spectare tradit, ad mare Aegeū desinēs: porrò Amphissa, & Emphissa dicitur vrbs Locrēsium. Bessa, campus nemorosus ex argumento nominis. Nape item collis quod sit arboribus cinctus, vt prodit Strabo. Cynos à Cyno Locrensi Opūtis filio ciuitas, Daphnuntem & Scarpham propè Thermopylas Strabo locat. Thronium item vrbs. Sunt & oppida quæ silentio præterimus, consulentes breuitati.

Locri. Ozole vnde. Amphissa. Euphissa. Bessa. Nape. Cynos. Diaphnuntem Scarpha Thronium.

CAPVT QVARTVM.

PELOPONNESVS, &c. Pelopōnesus inter Ionium & Aegæum mare sita est, quę plura nomina sibi asciuit ex diuersis colonis qui eam habitarunt. Nam prius Apia, vt ait Pli. hic, ab Apeo Phoronei filio, à Pelagis item, vnde Pelagia dicta, mox Argos ab Argiuis, postremo Peloponnesus ab Pelope, vt scriptum reliquit Strabo libro septimo, iȷs verbis. Pelops quidem ex Phrygia, ducto secum populo ab se Peloponneso nomen indidit. Idem libro octauo asserit, Peloponnesum esse arcem totius Græciæ: eadem de forma eius, ait, quæ hic Pli. refert. Est, inquit, igitur Peloponnesi forma simillima folio platani lōgitudine, ac latitudine fermè, ab occasu in ortū stad. mille, &. cccc. hæc Strabo. Porrò sunt in ea regiones. viii. Corinthia, Sicyonia, Argia, Laconica, Messenia, Pisea, siue Elis, Acaia, Archadia: montes verò sunt. lxxvi. Maria tot ferè quot sinus: hæc quondam dicta arx Helladis, quòd isthmo cōiungeretur Helladi. Hellas enim in Isthmi angustiȷs incipit, atticam'que comprehendit: quo sanè nomine omnis Græcia vocabatur olim: Græcia deinde, à græco rege dici cœpta est, vt ait Pli. Inibi regio Corinthiorū est, post Isthmum occurrit, vbi Corinthus ciuitas, quæ Ephyra dicebatur & Acrocorinthus, & Heliopolis ob soli siccitatē, hunc in locum omnis deliciæ græciæ conuenerunt, vt in locum ad effœminādos animos ob mulierum, elegantiam paratissimum, Strabo memoriæ mandauit: libro octauo, hic conditum fuisse templum Veneris. Vbi mille circiter scorta nobilia parata se prostare, venientibus hospitibus ostendebant: in quarum albo fuisse dicuntur Lais, Cyrene, Læna, Synope, Pyrrhine, Sicione, quo fit Corinthus fecerit gradum prouerbio κορινθιάζειν .i. lasciuire, & illud item: non cuiusuis datum est adire corinthum: hic fuit æs præstantissimum, quod Corinthiachum, vel Corinthium dictum: ab Homero diues Corinthus. Chencrea in ora sita est corinthi & portus Chencreus. Itē Oppidum nomine Lecheum cum portu in ipsa Isthmi angustia. Cremmyon vicus est Corinthi, vbi Cremmiana sylua, Thucydides emporium græciæ Corinthum vocat.

Pelopōnesus. Pelagia Arges. Corinthia. Sicyonia. Argia. Laconica. Messenia. Pisea. Elis. Arx helladis. Corinthus ciuitas. Ephyra Heliopolis Meretricum copia. Meretrices insignes. Chencrea. Lecheū Cremmyon.

CAPVT QVINTVM.

Achaia. Patras. Dymas. Pharēs. Triteā. Laertia. Aegira. Pellene. Bura. Perau=nia. Parym=nam. Olenū. Iouia. Hype=resia. Aegion. Helice. Patra, vrbs fa=ctus. Adreas. Glāch⁹. Crios fluuius. peneus. Amy=thaonia.

ACHAIAE NOMEN PROVINCIAE, &c. Achaia Sicyoniæ & Elidis media duodecim olim vrbibus habitabatur, quas Polybius has esse commemorat, Patras, Dymas, Pharen, Triteam, Laertiam, Aegiram, Pellenem, Buram, Ceraunіam, Carymnam, Olenum, Helicem: Pli. Achaiam prius Aegialos dictā prodit. Pausanias ab Aegialo vocatū dixit primo rege è Thessalia veniente, ac patre Achæi, qui regioni nomen indidit. Achaiam inde vniuersa libertate donatam ab Nerone ait, quam postea Vespasianus eripuit, reduxit'que ad primum vectigal: porrò est vrbs Achaiæ dicta Aegialus, dicta & Ionia, quo nomine dicta est tota Achaia. Aegira item quæ prius dicebatur Hyperesia. Aegion etiam vbi dicunt Iouem à capra educatum. Aratus vrbem hanc vocat Oleniam, quòd Olenus proxima sit huic. Helice, quę fertur terremotu corruisse, Item Neptuni templum: Bura, Dymas, Olenus: ab Oleno Iouis & Anaxithoe Danaidis filio. Patræ item vrbs, vbi Diuus Andreas martyrium sustulit: per fines huiusce vrbis fluuius discurrit nomine Glanchus: Pellene vrbs, à Pellante vno ex Titanibus, vt placet Pausaniæ, sita in alto monte. lx. à mari stadijs recedēs, vbi prę=mia lænæ certaminibus propositæ fiebant, vt scriptum reliquit Strabo. Flumen Achaiæ Crios dicitur, fluens supra pellenem prope Aegiram vrbem, authore Pausania. Peneus item fluuius Elidem ab Achaia diuidēs: Elis, vrbs & regio inter Messenios & Acheos siculo mari abluitur, authore Strabone, Homerus regionem tantū vocat vicatim habitatam: diuinam'que eam vocitans, ob sacra Olympiæ certamina. Incolæ dicuntur Elei & Epei, & Elis ipsa dicta est Epia, vt scriptum reliquit Stephanus, Pausanias in Elide primo Aethlum regnasse memorię tradit: quē dixit filium Iouis, & filiæ Deucalionis, porrò Alesium vrbs Achaiæ ab Alesio filio Sileuntis vnius è proces Hippodamię. Amythaonia autem pars est Elidis, ab Amythaone filio Crithei, vt author est Stephanus, Brubasium ciuitas & fluuius & regio Elidis: à Bruprario conditore, Brysiæ & Augeę vrbes sunt, sed hactenus de ijs.

CAPVT SEXTVM.

Parrha=sia. Aza=nia. Arca=dia.

MEDITERRANEA EIVS, &c. Archadiam in medio Pelopōnensi sitam testantur eruditiores ab Arcade'que Iouis filio nomen accepisse, hanc nūcupatam olim pelasgiam produnt. Item Parrhasiam, Licaoniam, Azaniā, Pauiam'que: Arcades item dictos Prosilinos Licophron tradit: quasi ante Lunam genitos: quòd prę stētcęteris vetustate, & quia Soli post Deucalionis diluuium incolumes euaserint: hic primum regnasse Licaonē Pelasgi filium, Pausanias scriptum reliquit. Strabo autē, libro octauo de Arcadia, ita meminit. Arcadia cum in media Peloponneso sita sit: præcisam habet plurimam montanæ regionis partem: in ea mons est Cyllene maximus, eius altitudo ad perpendiculum, vt quidem dixere ad. x x. surgit stadia, alij ad. x v. aiunt: gentes arcadiæ inter græcam nationem vetustate prę stare creduntur: Azanes, at'que Parrhasij & cæteris generis eiusdem: hæc Strabo, & multa id genus. Plato refert Arcades cum sint bellicosissimi, laudem victorię alijs referre solitos, porrò Eudoxus diuisam ait Arcadiam in Parrhasiam, Azaniam, & Trapezātios iuxta Azaniam narrat esse fontē, ex cuius aqua si quis hauserit tetro odore arceri: hac quòd aqua Melampum prodit sanasse filias Protei. Acacesium vrbs arcadiæ, ab Aca=

co Licaonis filio, vt tradit Pausanias, Aemylium item vrbs Alea, Aliphyra, Cynetha, Diopa, Eparthe, Euthea, Enisipe, Gatheę, itē & Licoa vrbes: & id genus. de quibus nec verbosius, qui plura volet, adeat Strabonem: eo quo diximus loco.

CAPVT OCTAVVM.

IN THESSALIA, &c. Geographiæ peritissimi, potissimum, Strabo, libro nono de Thessalia sic agūt. Ipsa Thessalia, inquit Strabo, omnis priori sęculo Pyrrhęa, ab Deucalionis vxore Pyrrha nominabatur: & Hæmonia ab Hæmone, à cuius filio Thessalo, Thessalia dicta est: quidem sanè bifariam diuiserunt: ipsam quidem partem in austrum spectantem Deucalioni in sortem obuenisse dicētes, ipsum'que à matris nomine eam Pandora vocasse: reliquam verò Hæmoni, à quo Hæmonia dicta est. Transmutato deinde nomine hāc quidem Helladam siue Gręciam ab Deucalionis filio Hellene, reliquā verò Thessaliam ab Hæmonis filio dici cœptam. alij verò venientes ab Ephyra Thesprotidis Antyphum & Philippum pronepotes Thessali Hercule geniti ab Thessalo eorum progenitore, regionē Thessaliā nominasse, hæc Strabo. Describitur autem Thessalia hoc modo: Cāpus est maximus ac curuus vndique montibus cinctus, ab oriēte Ossam, & Pelion mōtes habet, ab occasu pindum, à quo Peneus annis exiens orientē versus tendit, ab aquilone olympū, à meridie othrim, nobilissimos. xxiiii. amnes in Thessalia ait Plinius, montes permultos: quorum principes sunt: Olympus, Pieris, Ossa, Othrys: ad ortum verò Pelius, Flumina Apidanus, Phœnix, Enipheus, inter omnes amnes nobilissimus Peneus, oriēs iuxta Gomphos: non procùl ab hoc tractu, Tempe est, iuxta labitur Peneus, locus limpidis vndis amœnus, gramine virescente cinctus, & canoro auium concētu refertur, Gręci hoc vocabulum Tempe, ad omnem piscosi loci virentis'que amœnitatem traducunt: porrò Thessalos ferunt versatili ingenio fuisse, quare thessalicum ingenium ob astutiam illis innatam fidei item improbatę, quare fides Thessalica, pro vana, Thessalis palmā equitandi datam etiam produnt: gentem necnon superstitiosam & præstigiarum plenam commemorant: magicis'que deditam. Cætero attingamus cursim vrbes Thessaliæ, in quarū numero est Argos, quę dicta est Larissa & Argura Emonia regio Thessaliæ & ciuitas, ab Emone filio Licaonis, vt Pausanias tradit, Alopa eius'què incolæ Alopēses dicti: Amycus: quam vrbem Sudas Amyricem dixit. Antron item vrbs: Asterion, & multa id genus, de quibus abundè, Strabo, Stephanus, Dionysius.

Hæmonia.

Thessaliæ descriptio

Othrys

Apidanus.

Phœnix.

Enipheꝰ

Thessalicū ingenium

Vrbe, Thessaliæ.

CAPVT NONVM.

THESSALIAE ANNEXA MAGNESIA, &c. Magnesiam à Meandro haùd procùl distare produnt geographię scriptores, Colonia insignis è Thessalica orta: abest ab Epheso. xxv. mil. antea dicebatur Thessalonica: Aelianus, libro varię historiæ. Magnesios etiam iuxta Meandrum esse scriptum reliquit: in bello vsos tradit canibus & seruis loco speculatorum, ac dimisisse canes ad turbandas hostium copias, ordines'que peruertendos: quos & serui iaculis depugnabāt: in hac sunt oppidula, vt ait Strabo, itē

Magnesia.

Canes ꝑ custodia.

Melampea. Magiste Agra. Mesopi

Stephanus, Melãpea, Magiste, Agra, Mesogis, Thyessus, Cyalus, Meliboea, & id genus, Nihil agendum constitui de Macedonia, quòd trita sint, quę ferat Pli.

CAPVT VNDECIMVM.

thracia Thraces Musice periti. Thracię diuisio. Hadrionopolis Aenus. Poltyobria. Bizantium. Cõstãtinopolis Perith⁹ nũc pera. Absynthus plena. Absynthio herba. Grescoma. Flamopolius. zela.

THRACIA SEQVITVR, &c. Thracia iure ab Euripide dicta est Martis domiciliũ, quòd ea ferox genus hominum gignat, incolæ varijs nominibus dicti, primo Bryges, deinde Phryges. Nam Xenophõ tradit Asianam quãdam Thraciam esse, incipiẽtem ab ora ponti, vs'que ad Heracleam à dextra nauigantibus: quod & Arrianus adfirmat, ponens Thraces adfines Asianæ, validissimam gentem: non solum Pli. sed etiam Herodotus & Strabo, ferunt: Thraces in stratogeas diuisos, ait Pli. L. Polybius prodit Thraces filios musica erudire solitos vs'que ad annos. xxx. Etsi genus hoc hominum sit ferox, Festus, Ruthus, omnem Thraciam diuidit in sex prouincias, populo Romano acquisitas in Thraciam, Hemimontium, Moesiam inferiorem, Moesiam superiorem, Sythoniam, Rhodopeam, & Constantinopolim: hic sunt ciuitates Vschodonia, quæ Hadrianopolis fertur, nũc Philippopolis: post eñ ostia Nesi fluminis Abdera est: ab Abderito Erini filio. Diodorus, libro nono ait, hanc ædificatam Marone: iuxta est Aenus à Strabone dicta Poltyobria. Selymbria item ciuitas, Sequitur deinde Byzantium ad os ponti: vrbs dicta quondam ligos, vt ait ☙ Byzantiũ verò ab Byzante filio Certhessæ filiæ Isidis, vel à Byze præfecto classis Megarẽsium. Dicta etiam est, à Constantino Magno, Constantinopolis, & Aethusa: & noua Roma, & Agios: ante Constantinum, & ab Antonio Antonia, Trogus verò Lacedæmonios eam condidisse ait, duce Pausania. Hanc nunc Mamnethes occupat: huic proxima vrbs est Perinthus, quæ nunc Pera fertur. Appollonia deinde, Auchiala dicta, vt Straboni placet. Mesembria Colonia Megarensium. item Phthinopolis, vt ait Ptholemæus. Promõtoria verò: Thinia, Philia'que, Incus vrbs Aenea, Aesyma, Absynthus, vrbs ab Absynthio herba qua scatet: qua authore Theophrasto, oues pascuntur, sine felle'que reperiũtur. Bistonia item vrbs, Bizya regia Thracię inuisa hyrundinibus, ob crimen Terei, Cicones gens Tracum: quæ Vlyssem fatigauit multum, Homero teste. Horum ciuitas est Maronea Grescoma regio prope Macedoniam, vt ait Thucydides, libro secundo: Gerania, vbi Pygmeorum quondam genus à Gruibus sublatum est, Flauiopolis, vbi antea oppidum zela fuit. Olynthus nobilitata ciuitas orationib⁹ Demosthenis: quas Olynthias vocauit. Odones gens Thraciæ Phillis regio Thraciæ, vt ait Herodotus libro septimo. Potidea item vrbs authore Stephano. Montes autem Thracię Aeneus, Rhodope, Flumina, Nesus, & Athyra, Hebrus, de quibus abundè Ptholemæus.

CAPVT .XII.

Cyclades. Cycladę quare ita dictę.

INSVLAE AVTEM, &c. Nunc agendum de insulis antelatarum regionũ, primo de Cycladibus & Sporadibus de quibus ita Strabo agit, libro decimo. In Aegæo inquit. Magis dolos eminet & circumstãtes illi Cyclades & ipsis incumbentes Sporades, hoc est, dispersæ, de quibus illę sunt, quas circa Cretam enumerauimus: hæc ille. quare autem Cyclades dictæ sint, sic colligit Solinus in collectaneis. Cycladas autumant dictas inde, quia licet spatijs lon-

gioribus

gionibus à Delo proiectę,in orbem,tamen circa Delũ sitę sunt. Orbem enim Greci Cyclon dicunt. Adiacentes ergo Aegæo mari creticoque Cyclades sunt & Sporades: has alias alij,ac penè innumerabiles faciunt, quę omnes partim in Venetorum, partim Turcarum venerunt potestatem,mutaruntque nunc nomina. Antiqua dicebatur Sam⁹:Samothracia,Imbrus,Pathmos,Anaphe,Tenedos,Cia,Chi⁹, Tenus, Tasus.Cycladum prima est Delos, ob phœbi numen: quare delius Apollo, Strabo posuit hic Cynthum,quando ait. Delos igitur vrbem habet in plano positã & Apollinis templum atque Latonę. Cynthus autem mons sublimis & asper, incumbit vrbi amnisque per insulam non sane magnus labitur,hæc ille, libro decimo. Porrò Ortygiam cum delo aliqui ponunt:alij hanc Asteriam vocant, à cultu Apollinis, vt ait Solinus:nunc ait à venantibus Lagya, vel Cyntho Pirpile dicitur: quia tabula ibi & ignis inuenta sint. in hac primo visæ sunt Cothurnices,quas greci Ortygias vocant:hic Chenenius amnis est,vbi ferunt latonem peperisse:oleamque monstrari post eius partum: haud procul est Parus, vt ait Callimachus. Sunt qui eam dictam contendant Practiam & Demetriada, & zacynthum: & Hyriam varijs nominibus. Naxos itẽ & Strongile hic sitę sunt.item Dionysias:sacra Baccho Nycon, & à Strabone Myconus hic est, in hac Gygantes dicuntur sepulti, ab Hercule interfecti, Vocant & Myconios caluos, quòd eorum regio, vt quibusdam , placet, sit huiusce modi. Syrus item sita hic est. Tenus etiam inter has enumeratur, vbi Athæneus ait, esse fontem,cuius aqua vino non commiscetur. Hanc appellari Ophiusam tradit Stephanus:præterea esse alterã Tenum laconiæ. Thereetiam vna ex cycladibus dicitur,quam Euphenius argonautarum vnus iacta in mare gleba ædificauit, ac vocauit Callisteis: Anaphe,propè Theram sita est: quæ prius dicebatur Membliarus,à conditore eiusdem nominis. Hippurus item non procul à Thera Cythnus prius dicta Ophiusa, & Dryopis. Nisyros, vbi vinum præstantissimum,quod dictum Nysirum,vt ait Eustathius,Strabo, dicit Polybontem gygantem à Ioue fulminatum hic natantem,& à Neptuno tridente petitum, frustraque ictũ. Co insulæ partem hancque fecisse Giarus,asperitate situs & cœli clementia infamis. Antigonus Carystius scribit,In hac mures letali esse morsu:ita vt ferrum rodant,arboremque si attingãt reddãt aridam. Circa autem mare creticum insulæ potentissimæ sunt, Siphnus,Sosandra, Melos,Cythera,Calabria, vbi perijt Demostenes. Siphnus,prius Merope dicta,Solandra à salute nomen accœpisse ferunt, quòd à Piratis incursantibus incolas seruauerit, vt prodit Stephanus. Cythera vrbem habet eiusdem nominis, vnde Venus Cytherea dicta. Vocabatur autem ante Porphyrusa ob pulchritudinem, & purpurarum frequentiam, vt author est Aristoteles. Thasus, item ædificiorum pariorum, vt placet Straboni, hanc insulam Eustathius Auream vocat, ob inuentas aurifodinas à Phœnicibus, qui ex Thaso Phœniceo huc habitatum venere, Cimolus hic est, vnde terra Cimolia prępar ãdo vitro apta, vt ait Strabo, libro decimo. Therasia: quæ nunc dicitur Sanctorinum:cui dux ex gente Veneta pręsidet. Casos oppidum habet sui nominis, circa hanc plures sunt insulæ Casiæ dictæ, vt docet Strabo. Helena quæ Macris dicta est, inter Sporadas situ dicitur, Strabo hanc esse putat, quam Homerus Craneam vocat, vbi primum Menelaus Helenæ concubuit. Icariam inter Sporadas ponunt,ab hac mare Icarium dictum est. Alij ab Icaro Dædali filio. Cõiungitur enim à septentrione mari Carpathio, ab Austro, Aegyptio, ab occasu Cretico & Aphrico. Carpathus insula est tetrapolis: quarũ vna Nisyrus eodem nomine cum insula supra nominata. Carpathium hinc mare: quod à meridie Icarium habet. Amorgus item: Oenoe, Astipalea, Calidne insulæ,Ceos,Cea,Cia. Item Cos insula. Cæterò sunt & multæ, Atticæ,Ionicę,ac Aeonicæ insulæ,vt Pathmos, Sa-

Cyclõ. Samus. Chius. Ciæ. Ortygia Pirpile. Coturnices, primo visæ. Parus. Practia Naxos. Micon. Miconij Tenus. Ophiusam. Therę. Hippur⁹ Cythn⁹ Mures veneno si. Sosãdra Cythera. Venus Cytherea. Thasio Insu. aurea. Aurifodinæ. Terra Cymolea. Helena Icaria. Carpathus. Ceos. Cea. Cia.

Lesbos.

lamis, Samus, Lesbos, Aeolicarum metropolis, vbi insulæ Mytilene Erassus. vnde fuit Theophrastus, Smyntha, Cilla, Grinium, Tymbra, Lenos, Guidus, & id genus: de quibus affatim Strabo, libro decimo. Cætero quod Pli. de Hyperboreis dicit, satis incuriose id dixisse, Budeus noster homo multijugæ doctrinæ docet, libro primo Assis: quem qui volet legat.

CAPVT .XIII.

Helespõtus. Euxin⁹ brachiũ sancti Georgij Thracius. Bosphorus.

HELLESPONTVS, &c. Post enim Aegeum, Hellespontus, propõtis, Bosphorus & Euxinus, cum eorũ insulis sub vno aspectu consideranda. Hellespontus nunc brachium sancti Georgij dicitur, ab Helle Phryxi sorore in eo demersa. Propõtis autem est, vbi paulatim mare ex angustijs spatiatur: hic est insula Cyzicus, vbi est Arctax mons, vbi nutrices Bacchi conuersę dicuntur in vrsas: rursus igitur mare in arctũ & angustias coit, & Thracius Bosphorus vocatur, latitudine. D. pass. qua Dareus Xerxis pater ponte transuexit. Sequitur Pontus, qui inter duos Bosphoros est. Cimmerium & Thracium, dicitur & Euxinus, quòd Hercules hunc locum purgauerit, hospitalem'que reddiderit. Hunc Herodotus maximum esse pelagus ait. Habet præterea Pontus Cyaneas petras, quarum hic meminit Pli. quas Strabo refert paruas esse insulas inter se aduersas, alteram in Asiam, alteram in Europam spectãtes, ab Euripo. xx. stad. diuisas. Herodotus vocat planetas, quasi erraticas & mobiles. Dicuntur autem Cyaneæ à colore nigricanti ab vndarum concursu, ac nauigiorum, dicuntur Symplegades à mutuo congressu. Est in eodem ponto Thynias, authore Ptholemeo. Strabo Item in eodem mari prope Paphlagoniam duos esse dicit scopulos, à colore, Erithrynos dictos: quia tellus in ea parte videatur rubere. Cimmerius, Bosphorus, ab oppido Cimmerio dictus, latitudine. xxx. longitudine. lx. stad. vt ait Strabo, libro. x. Mæotis enim ipsa quasi mater ponti dicitur. vii. mil. sta. continet, & intus insulam habet Alopeciam. Cætero insulæ Aegæi maris reliquique maris Mediterranei, Euboea, Creta, Rhodus, Cyprus, dicuntur. Euboea primo ab occidente longo Euripo quod ponto coniungitur, à Boetia deducitur, à Meridie myrtorum quod ab insula eiusdem nominis cognominatur, simul & atticam ex vicino promontorio Gerasto, ex altero verò promõtorio Caphareo, Hellespõtum prospicit: de qua abundè, Strabo, Stephanus, Ptholemæus, quare de ijs hactenus. Nõ est enim nostri consilij, vt diximus hæc in geographiæ distinctione lectorem remorari.

Symplegades vnde. Cimeri⁹ Mœotis Rhod⁹.

CAPVT .XIIII.

Rhetię. Germania.

RHETIAE PROPE, &c. Nunc de Germania agendum. Vniuersam Germaniam sunt qui diuidant in quinque genera, in Isteuones proximos Rheno, quorũ sunt Cimbri mediterranei, Hermiones: quorũ sunt Sueui, Hermãdri, Catti, Cherusci, Ingenones, quorum pars Cimbri Teutones, ac Cancorũ gentes, Vindelos, quorum sunt Burgundiones, Varini, Guthones, Peucini, Basternæ, Dacis cõtermini, Ptholemęus in tris diuidit parteis, in Germaniam superiorem, inferiorem, & magnam, vt qui ad Rheni fontes habitãt in Germania superiore gẽtes, heę sunt inter se finitimę: Rhetij, Vindelici, Horici, Boij, Heluetij,

Burgundiones. Heluetij Boij. Horici.

& qui Pannoniam superiorem, hoc est Austriam incolunt, sunt qui ponant nunc Rhetios, & Vindelicos inter sueuos, apud quos vrbes sunt preclaræ, vt Augusta vindelicorum adhuc nomen retinens priscum, Basilea & id genus, Sequūtur, Norici, & Boij, quorum regionem nunc appellamus Bauariam, perinde ac si Boariam dicamus, Strabo ait Boios Noricā regionem habitasse libro septimo, vbi affatim de germanis meminit, Tauriscos autem Pli. vocat Noricos, id est Bauaros, quibus sunt ciuitates Badacum, nunc Salezaburgensis: a fluuio quem Salezam dicunt, item Ratispona metropolis eius, Etelburgium vbi literarum ludus est, cui Comes palatinus dominatur elector imperij ex Bauariæ ducibus. Hos sequitur Austria, danubio vicina, eius oppidum Vienna, olim Elexum, vt ex sententia Ptholemæi conijcere licet, Heluetij quos nunc aliqui Suizeros vocant, circa Rheni fontes habitant: oppida eorum Lucerna, olim Nasium, Berna adhuc nomen obtinet antiquum, forum Tyberij, Suntia, Turegium, olim Tugurium vel Tugurinū, Curia, circa Rhenū, Raurici quorum ciuitas Augusta Rauricorum nunc Basilea vocata, hos iuxta in eadem ripa Argentoracum nunc ciuitas Argentinensis, deinde, Spirensis, & Vagiones nunc Vuormacienses, Macontiacum, nunc Maguntia, Trans Rhenum vero non lōge omnes hi populi sunt vbi Bataui, Phrisij, Sicabri Tencaterij, Vsipetes, Cherusti, Catti, Hermandui Canoni & id genus, quos populos nunc Holandia, Selandria, Geldria, Asta, Marchia, Badensis, Istualia, gignunt. Isteuones sunt, quos nunc Istualos Vocamus, proximos Rheno, Thuringos putarim dici quos Pli. Cimbros mediterraneos vocat, Sicambri putātur nunc Gelrenses siue Geldrenses, quorum affatim meminit Cæsar in commentarijs: Sueui antiquum nomen retinent. Non enim vna gens est, vt ait Tacitus, sed maiorem Germanię partem obtinent proprijs nationibus, & nominibus discreti, inter Sueuos hodie ponunt Rhetios, in quibus Constantia est vrbs, item Vulma, à Ptholemæo Alcimenes dicta.

Basilea. Bauare. Taurisci. Saliza fluui. Suizeri. Lucerna. Berna. turegiū Raurici Argentinensis Geldria Marchia. Constātia.

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

EX ADVERSO, &c. Britania quæ antiquitus Abbion dicebatur forma est triangulari, vt scriptum reliquit Strabo libro quarto. Britanniæ, ait, forma triangula est eius latus vbi ad longitudinem maximum est Galliæ è regione opponitur ne'que minus, ne'que productius. Est enim stad. circiter. I I I I. Mil. &. ccc. aut. cccc. latus vtcun'que Gallicū ab Rheni eruptiōe, vs'que ad arctica pyrenei montis excurrētia saxa ad Aquitaniā & Cantij, & Rheni ostijs oppositum, &c. meminit abundè Britanniæ Cæsar, in commentarijs. Insulā eā vocans natura triquetram. Tacitus Britanniam aurum ac argentum gignere prodit, hic promontorium est, quod Helenum dictum est olim, nunc vero Cornubiā vocamus, vbi vena est stanni. Diuisa enim est in tria regna, vbi Cantiū & Londinum Angliterram appellāt, ex anglis, & saxonibus appellata, quia eam partem occupauerunt. Deinde ad latus occidentale Scotię, regnum, vbi insulalinges Caledonia, & mare Caledonium illi vicinum, vt placet Ptholemęo, quæ pars est diuisa ab Angliterra montibus & syluis, simul & duobus euripis. L X. passuum milibus inter se distantibus, Scotiam Angli Albaniam vocabant. Ptholemęus Britanniā minorem, nam reliquam maiorē vocat. Tertia pars Britannię versus Iberniam Vuallia fertur, vbi Brigantes populi quondam fuere, distincta hęc pars ab Anglia, ex orientis parte vallo ingenti, sed qui de his plura volet, legat Strabonem libro quarto, nunc de Gallia cum Lugdunensi, tum Aquitanica.

Anglia Britannia. Cornubium. Londinum. Cantiū; Scotia. Caledonia. Albania Scotia. Ibernia. Vuallia;

CAPVT .XVIII.

Lugdunē sis gallia. Garūna. Arar. Matrona. borbonē sis. Aurelianenti. Doleses. Maclouiē ses. Carnutes burgundiones. Visontiū nunc bisuntum. Matisco. Cabulo. bibracte. Lingones bellio. Pictones. Taruisatij. bigerrenses. bigorra. vasconia. Sanctones. bituriges Chermotensis. Albiēsis. Picardia. Lotaringia. Arduēna Sylua. Atrabatis. Morini. brabātia. Romādui

LVGDVNENSIS GALLIA, &c. Gallia Lugdunensis ab occidēte flumine Garumna disterminatur, ab Aquitanis, à septentrione Britannico occeano ab oriente Sequana, & Matrona, à meridie flumine Arari, hac enim regio habet prouincias siue principatus ducatus've Britonū Burgundię, Borbonensem, Aurelianensem. Comitatus autem Niuernensem, Antissiodorensem Mōtisbelicardi, Ferretensem & id genus. In mediterranea quo'que nomina cū vrbium tum populorum recentiora sunt, Maclonienses, Dolenses, Leonēses, Armoricæ. Lexouij, deinde sequuntur Turones, item Andes, qui nunc Adegauenses, deinde regio, eorum oppida Agedicum, Velamiodunum, Carnutes, quorum oppidum Genuabum, Parisij quorum Lutetia, ad sequanam posita. Cæterò sunt Burgundiones in hac parte, inter sequanos & intra ararim, & iuram siti, quorum originem Orosius à Germanis productam dixit, libro vltimo, Burgundiones, Pli. Ptholemęus'que ponunt vltra Vistulam proximos Germanis: ciuitates Burgundionum Visontium, nunc Bisontium metropolis, in eodem agro Bisontino locus est Salinēsis dictus vbi (mirum dictu) veridicum tamē, duo fontes, alter aquę dulcis, alter vnde sal densatum candore eximio conficiunt. Porrò Matisco: populi item Eduenses Augustodunum in finibus ipsorum, alexia, Nouiodunum, Cabalio nunc Cabilo, Gergobina, vbi Cæsar Heluetiorum bello impedimenta collocauerat, Heduis confidens, Bibracte iuxta ciuitatē Eduēsem. Longoes, nunc Lingones, Bellio vrbs nunc bellicensis vrbs, & multa id genus. Aquitania sequitur quæ tertia pars est gallię, ab occidente occeanum, ad septentrionem Ligerim fluuium, vel vt placet Cæsari in commentarijs suis, Garumnam ab oriente, Lugdunensem à meridie, Pyreneum: ciuitates aquitanorum nominantur à Cæsare, item populi pictones, nunc Pictauenses, Taruisatij, nunc Turse, Tarbeli, nunc. Tariuenses propè autem ostia Aturi iuxta pyreneos, Bigerones nunc Bigerrēses, vbi castrum est quod Bigorram vocant, in Vasconia quæ à nostris Gasconia, Prętiani, Garietes, Garumni, Corosates, Ausci nunc Auxitani, vnde regio cognominata. Horum sunt Vassarij, nunc Vassatenses, Fliossates, Sanctones, Buturiges, quorum oppidum Auaricum, nunc Bituris, Petrogori, Burdegalenses inter garumnā & Auscios, Vascones quibus Libreteses viri clari natalibus, Abretenses eos dominos nostrates vocant nunc, Præterea Ruteni, nunc Rutenenses, Lemouici, & Auerni, nomen seruant inter aquitanos, trans enim Ligerim à geographis quibusdam poni solent, in aquitania item quędam sunt nomina recentia, cum vrbium, tum populorū, vt Claromontensis, Sancti flori, Tutelēsis, Albiēcis, & id genus. Porrò Belgica gallia sequitur in qua sunt prouinciæ hęc, Picardia, Flādria, Lotaringia, Normandia, in belgicæ gallię hac parte sylua est Arduenna nomine, à Rheno incipiens per fines Treuerorum Eburonum qui nunc liegenses à nostris dicuntur, & menapiorū, D. pass. mil. in lōgitudinem per mediam belgicam tendens. In hac galliæ parte Ambiani ponuntur à Ptholemęo, Atrebates itē, deinde Cameracenses, deinde Morini, sequuntur deinde Bellocassij: Tungri, vbi nunc Brabātia, Menapij, qui nunc Iuliacenses putantur, Neruij qui nunc Tornacenses. In mediterranea autem penitiore Normādi sunt, quos Ptholemęus videtur nominasse Romanduos, horum ciuitas Rotomagū, & multa id geuus, de quibus hactenus, qui de Lusitania.

Commentariorum in quartum Plinij Secundi, Naturalis hystorię, scriptoris argutissimi,

ΤΕΛΟΣ.

IN QVINTVM

PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE ARGVTISSIMI SCRIPTORIS LIBRVM, STEPHANI AQVEI VIRI EQVESTRIS, COMMENTARIA.

Aphrica.

APHRICAM GRAECI LIBYAM, &c. Nunc de Aphricę partibus eius'que populis ac oppidis, quorum rationem veram adferre non facilè eſt. Nam vt ſcitè Strabo ſcriptum reliquit libro decimoſeptimo, ſed quoniã ait, veſtræ intercidunt ſolitudines, non omnia loca ſcimus. Eodem modo ignorantur, quæ vltra Ammonem ſunt, & Anaſes vs'que in Aethiopiam. Nam nec Aethiopiæ fines, nec libyę dicere promptum eſt, immo nec eius, quæ ſecus Aegyptum iacet, apertè quicquam ſcimus, nec eius quæ ſecus occeanum, hæc Strabo. igitur omnia referre quæ capit Aphrica ancipitis eſt lectionis, abſoluamus ergo pauco verborum prętextu, quæ notiora ſunt.

CAPVT PRIMVM.

Situs aphricæ.

PRINCIPIO TERRARVM, &c. Aphryca mari Herculeo, ac nilo cæteris orbis partibus diducitur, Libya & Heſperia Græcis appellata. Hanc principio, vt ſcriptum reliquit Saluſtius, Getuli & Libyes incoluere populi certè aſperi, quibus cibus erat caro ferina, at'que humi pabulum, veluti pecoribus, Rurſus vniuerſam Aphricã diuiſit in ſex prouincias, Proconſularem, in qua eſt Carthago, Numidiam conſularem, Hirtacium, Tripolitanam conſularem, ac duas Mauritanias, Cæſarienſem & Siriphenſem præſidiales. Ptholemæus ijs regionibus diſtinguit, primo Mauritanijs duabus Maſſylia, Numidia, Aphrica minore, Cyrenaica, Marmacia, Aegypto, ſub Tingitana ponit Aethiopas, Athacas, ſub Cæſarienſi Atlantem, & Getulium, ſub minore Nigrates, Aethiopas & ijs inferiorem Libyam. ſub ea quo'que Aethiopiam interiorem ęquinoctialem trãsgredientem, poſt enim pelagus Atlanticum Mauri occurrunt, a Græcis Mauriſij. Porrò Strabo libro decimo ſeptimo de Libyę figura, ſic ait: eius figura eſt, ſi quis in plano conſideret, rectangula triquetra, Cuius baſis eſt ora nobis aduerſa ab Aegypto, at'que Nilo, vs'que in Mauritaniam & Herculis columnas. Et ſubdit paulò poſt.

Diuiſio aphricę

Aethiopia.

Mauri.

HOC IN LOCO II HABITANT QVI A GRAECIS MAVRVSII APPELLANTVR, &c. Libycũ genus, magnũ

 & opulentum,

Atlas mons.

& opulentum, eos Romani & indigenę Mauros vocant, iuxta hos, est etiam colũ narum fretum. mons item est in Libya, quem græci Atlantem vocant, Barbari Dyrim, extrema mauritanię pars occidẽtem versus Cotes appellatur, proximum est oppidum quod Barbari vocant Tinga, hæc ille. Cęterò Plinianæ lectioni huic Solinus, calculum albũ adiecisse videtur vbi ait. Libya excipit Mauritaniam, quæ nũc Colonia, & cuius primus author fuit Antheus, porrò quia in illo ambitu Aegyptiũ

Aphrica vnde Horti Hesperidum.

finitur pelagus, & Libycũ incipit, placuit vt Aphricam ab afro Lybis Herculis filio potius dictam receperint. De hortis hesperidũ & peruigili dracone ne famę licentia vulneretur fides, ratio hæc est. Sinuoso meatu ęstuarium è mari fertur, adeò flexuosis lateribus tortuosum vt visentibus procul lapsus angueos facta vertigine mẽtiatur, itaque quos hortos appellauere circundat, vnde pomorum custodem interpretantes struxerunt iter ad mendacium fabulandi, hæc ille & multa id genus. Cæterò vt ad Mauritaniã veniamus in ora cuius Tinge est, quę regioni nomen dedit, quam Pli. ab Antheo conditam refert, quæ vrbs Cæsarea dicta est à Claudio,

Tinge.

Lixus vt Straboni placet, vrbs cuius meminit Sylius hoc versu. Audit non paruo di, uisus gurgite Lixus. Lix, flumen item dicitur & oppidum, vt ait Pomponius Me, la, item Zilis à Ptholemæo. Zelia, Strabone, Zelis, Abyla quam alteram dicunt co, lumnam, mons est ab Hispanis simica ob simiarum multitudinẽ dicta, item Septensis ciuitas, elephãtis plena tellus, promontorium Cotes ab Hispanis caput sparti dicitur, ob copiam Sparti, Salas fluuius, & oppidũ. Phuth oppidũ etiam, authore Ptholemæo. Malua fluuius contra hunc Mulucha fluuius sic, à Salustio, dictus: porrò in idem mare Ampsaca authore Ptholemæo Mauritaniæ terminus. Atlas mõs minor & maior, incolæ mõtis huius Canarij dicti quibus victus caninus est, hac in parte nascitur herba Euphorbia oculis vt ait Solinus cõferentem, hic & Citri arbor, vnde mensarum luxuria Romę. porrò Athlas maior per vniuersam Aphricã vsque ferè in Aegyptum extenditur, Herodotus post Garamãtas, decem dierum iter ponit Athlantas populos ab monte cognominatos, quos refert ab animalibus abstinere, & somnia nunquam videre, quod & adfirmat Arrianus, mons hic nomen dedit mari athlãtico, vbi in medio est parua insula Geryonis dicta Erythrea ab Ptholemęo, & paulò inferius citra æquinoctialem Fortunatorum insulę quinque, quas mythici poetæ volunt deberi ijs qui bene beatę que vixerint, vbi æuo æterno apathes, id est sine perturbationibus malis've sub cœli benigna temperie degant. sunt qui has insulas nunc vocent, insulas capitis Viridis.

Lix flu. Zelis. Simica. Simiarũ copia. Phuth. Malua.

Citri arbor.

Fortunatę insulæ. Insulæ capitis viridis.

CAPVT TERTIVM.

AB AMPSACA, &c. Numidię incolæ quia diu errarunt pabulationibus vagabundis Nomades dicti sunt. Nã vt scitè de his agit Strabo libro secundo. Non improbabile est horum etiam aliquos dici Numidas nequeuntes antiquitus ob multitudinem ferarum agrum colere, qui nunc peritia venãdi excellentes, simulque in hoc adiuti etiam à Romanis propter studium pugnę bestiarum. Et libro decimo septimo. Nam & Massinissa ob virtutem & amicitiã plurimũ Romanis curæ fuit, & ipse Numidas ciuiles & agricultores reddidit, & pro latrocinio eos militiam docuit, sed profectò peculiare quiddã hominibus ijs contingit. Nã cũ regionẽ fœcundã incolerẽt, quãquã feris abundantẽ, ijs omissis & agri colendi studio licentius inter sese conuertebantur, & regione feris demissa vagã & instabilem vitam degebãt, non secus quã qui inopiam & locorum sterilitatem

& aeris inclementiam eiusmodi vitæ genus eligunt, quare Massæsylij id nomen sunt assecuti: Numidę enim vocantur, necesse, quidem hos inopes esse, & plerũ'q; radices edere, & carne & caseo & lacte nutriri, hæc ille: Generosos in Numidia vrsosali, eruditiores scriptum reliquerunt, quorum abũdè Solinus meminit. Numidę igitur longe in littore vsque ad sinum Numidicum, & ostiã fluminis Ampsacæ extenduntur. Salustius Persas fuisse, memorię mandauit, qui defuncto in Hispania sale, ab exercitu eius cum Medis in Africam nauigarunt, vbi deficiẽte materia, ad construendas domorum moles alueos classium loco domorum habuere, & quia vltro citro'que vagabantur Nomades, id est pastores dicti sunt, inter hos marmor est insigne numidicum dictum, eorum vrbs Cirtha fertur, Massyli inter hos habitant. Hinc Ampsata flumen in sinum numidicum ex Atlante fluens: deinde minor africa, cuius caput Carthago, quam Grecorum aliqui vocitant Charchedonem, à Charchedone conditore, vt est Appianus author.

Numidæ. Nomades. Cirtha. Chalcedone.

CAPVT QVARTVM.

ATVSCA, &c. In sinu Carthaginiensi oppidũ est quod Tunis dicitur Vtica in eodem littore à Catonis morte facta illustris, Tyriorum colonia secunda post Carthaginem, vt Straboni placet, libro decimo septimo. Tapsus item vbi Scipio à Cæsare victus fuit, superatus tamen ab eodem fertur in alijs locis quorũ ita meminit Strabo, eo quo diximus loco: post alia atque alia bella sunt secuta, sed vltimum fuit quod Cæsar cum Scipione gessit, in quo & Iuba mortuus est, vrbes principibus sunt deletæ Tisiaus & Vata, & Thala, & Capsa vbi thesauri Iugurthæ erant, & zagma, & zincha, & eę apud quas Cæsar Scipionem debellauit, primo apud Rhuspinum. Deinde apud Vzitas, apud Thapsum hæc ille. Porrò sunt hic vrbes nomine Hippones vna quam graij διαῤῥυτον, id est diarryton, vocãt, id est aquis affusam, vt placet Ptholemęo. Altera regia appellata, cuius meminit Sylius, quando ait. Tum vaga, & antiquis dilectus regibus Hippo, ab equis nomen sum psisse vox indicat, huic Diuus Augustinus pręfuisse memoratur. Clupea item vrbs siue Clypea, cuius meminit Solinus, his verbis, Nobilissima oppida equites Græci condiderunt, Clypeam ciuitatem siculi extruxerunt, & aspida primo nominarunt Veneriam etiam in qua veneris erycinę religionem transtulerunt. hæc ille. Aspis deinde promontorium ex clypei forma nũcupatum, aliud quo'que promontorium Mercurij apud quod. M. Aemilius & . M. Fuluius, naues Carthaginiensium sibi obuias cœperunt, sicuti tradit Polybius. Tagasta, oppidum, vnde fuit Augustinus, vt quibusdam placet, Zama, item oppidum vbi Annibal ab Scipione superatus, Tripolis Aphricana, quam Solinus putat Leptim magnam & Taphram. Est & altera Tripolis, quæ neapolis dicitur, inter duas syrtes, vbi Lotophagi habitant, Sabathra inter syrtes, Ityca vnde fuit Dionysius, qui de situ orbis scripsit, Byzantes gens propè Carthaginem, Dulopalis hac in parte etiam est. Flumina verò Bragada, quod authore Strabone libro decimoseptimo Vticam abluit, Cinips fluuius fluit inter duas syrtes in mare per Macas populos, vt scriptum reliquit Herodotus: sunt & insulæ multæ, & oppida alia quæ omittimus scientes Strabonem, Stephanum, Pomponium Melam: de his multo profusius disseruisse, quare de his hactenus.

Tunis. Vtica. Tapsus. Capsa. Zincha. Darrithon. Diuus Augu. vbi pręfectus. Aspis. Tagasta vnde fuit Augu. Tripolis. Byzantes. Cinips.

CAPVT QVINTVM.

Cyrenaica.

CYRENAICA, &c. Regio Cyrenaica à Pli. Fertur panta politana, quòd quinque ciuitatibus illustretur, Cyrene, Apollonia, Barce, Arsinoe, Berenice, hic ferunt fontem esse solis Apollini sacrũ, adeò fœlicem vt finxerint poetę cœlum eo ornatum. Horti etiã Hesperidũ ab Ptholemæo paulò ab hac ora esse dicuntur. Hic item Ammonis oraculum est, Cyrenem. Strabo libro decimo septimo Therços condidisse commemorat, Cyrene inquit in campo quodã iacet, adeò ædito, vt ex mari eam videremus, Cyreneum Therçi condidere, qui ex laconica profecti Theram insulam coluerunt. Thera olim Callista dicebatur, hęc ille. Herodorus Cyrenaicam regionem feracem vocat, quòd octo continuos menses fructus habeat, ad quod facit quod Strabo eo quo diximus testatur, inquiens. Equorum nutrix est, & fructus optimos fert, &c. Equorum enim nutricem iure dixit. Nam ob id Dionysius poeta, item & Pindarus regionem hanc εὔιππον vocauere, quòd bonorũ equorum sit ferax, Barce vrbs hic est: quæ deinde vocata est Ptholemais. Herodotus, originem hanc sumpsisse ab Batto tradit. Strabo Cyrenem à Batto conditam cõmemorat. Stephanus à Perseo zacynthi filio ædificatam, Arsinoe à nomine Sorore Ptholemęi Philadelphi: sub Cyrenaica Libya est latissima gens, diuersi populorum generibus commixta, quare Ptholemæus, libyophoenices, & libyægyptios vocat & interior libya sub Aetiopibus, Nigritis, iuxta hos Nasamones populi & Garamantes, & paulò supra Marmaride ad Aegyptias pertinentes: Nasamonas prius dictos Mesamonas tradit hic Pli. quòd inter medias arenas siti sint cum Troglodytis, carbunculum gemmam venditant, Dionysius Nasamones à Romanis victos ait, quòd trucidarint Lentulum ducem ad eos confugiẽtem. Garamantes Strabo libro decimo septimo Charcedonijs gẽmis abundare tradit: Asbestę populi Libyę, vbi Ammonis est oraculum, Bemmyes item populi, satyri quibus pręter figuram nihil sit moris humani, Aegipanes Hymatopodes.

Fertilitas Cyrenenę. Baræ. Batto. Lybiophœnices. Garamantæ.

CAPVT OCTAVVM.

Aegyptus.

SVPER EOS AETHIOPVM GENTES. Iungamus his Aetiopiam, ac pauca de Aegypto ne labor alius Lectori occurrat, Aethiopia ab æthiope Vulcani filio, post athlantia dicta est, Natio Aethiopum per meridiẽ ex occidente in oriẽtem lõge lateque varijs adsumptis cognominibus diffunditur, quare Homerus primo Iliadis, bipertitos ait Aethiopes ad occasum & orientem, vt etiam confirmat Strabo libro primo. Sunt enim Aethiopes sub Aegypto, itẽ Frembi populi ac Nigritę, Macrobij, Hesperij, Brachobij, Automole, de quibus abundè Strabo libro decimo septimo. Horum caput Meroe est insula nili, & ciuitas clypei figura, à sorore Cambisis ibi mortua, vt placet Straboni, in ea sunt auri fodinę, ferrariæ, ærariæ, & precíosorum lapillorum genera, post hanc Napata, Pselia, prẽna que. His proximi sunt Troglodytę, qui sub terris in specubus ob nimiũ æstum degunt. sunt in eadem parte Astartæ & Gypseis insulę & Homeritę gens, & vrbs nomine Aroma, vbi generosum vinum nascitur, quod Strabo libro decimo quarto, Aromense vocat, Aethiopes Nigritę sub Africa ponantur minore, à nigro flumine dicti, oritur fluuius is ex monte Ihala inferioris libyę, vt ait Ptholemęus, Aethiopes occidentales ille vocat Hesperios. Herodotus autem Macrobios, porrò Cerua est insula apud eos, quam Dionysius vocat aquosam, Græce τέμπια Bemmyes populos propè Ceruam Dionysius ponit, duo hic promontoria ceu duę Ca-

Meroe. Troglo ditæ. Aroma

taractæ, vnde Nilus exire fertur. Brachobios Dionysius ait, non vltra annos. xl. viuere: quod & Strabo scriptum reliquit. Homerus duo eorum genera ponit, Sidonios, & Erembos. Mirum quod scriptum reliquit Pōponius Mela, de loco in æthiopia, vbi apparate epulæ sunt, succrescūt'que appositæ vesci volentibus, locum'que semper ijs esse refertum tradit: ob id locum hunc vocant Heliotrapezam. i. Solis mensam: cuius rei meminit Herodotus, libro tertio affatim. Cæterò vt summatim attingamus Aegypti particulam. Tenet enim hęc extrema Africæ versus òriētē, in duas hæc diuisa est partes. Delta ex forma literæ, vt ait Strabo: quæ inferior Aegyptus etiam dicitur, Altera quę secundum Nilum Aetiopiæ contermina meridiem versus vsque ad Cyenem procedit. Thebais dicta, vniuersa autem Aegyptus prius Aeria dicebatur. Item Heptapolis à septē primis vrbibus. necnō Heptanomus dicta est, à septem præfecturis, vt scriptum reliquit Stephanus: in ora Aegypti Alexandria est, in qua Museum reges Ptholemęi ædificarunt, habens ambulationes, & exhedras maximam'que domum in qua cœnaculum erat eorum, qui Musæi erant participes, vt ait Strabo, libro decimoseptimo: iuxta in portu Pharus erat insula, & turris sostrati Gnidij opus Architecti, specula hæc erat nauigantibus præsidium. Porrò præter hanc Alexandriam Stephanus. xxii. enumerat, Mons nomine Idothea est pharo proxima, vbi sepulchrum esse ferunt Osyridis. A pharo autem stad. xxx. vt placet Straboni. Nicopolis oppidum est, victoriæ Augusti de Antonio & Cleopatra monumentum. Paretonium ciuitas, & portus Marçotis Lacus & vrbs, deinde Canopus. cxx. stad. ab Alexādria distās, vbi dicitur esse Serapidis templum. Heracleopolis item vbi templum Herculis, ostium hic primū Canopicum patet dextera in Parte Libyam attingente, post hoc Colbiticum, Sebeuticum, Pharnicum, Mendesium, Taniticum, postremò Pelusiacum, vrbs'que Naucratis, fluuius'que Saiticæ Milesiorum Colonia, Sebenitica præfectura, in qua est Mercurij ciuitas, & Mēdes vbi Pan colitur, & hircus, hic cū mulierib⁹ hirci coeūt, vt scriptum reliquit Strabo, libro. xvii. auctoritate Pindari, cuius carmen extat, hoc. Vltimum'que Nili cornu caprarum pascuntur greges. Et lasciui mulieribus, admiscētur hirci, Græce μοὶ λίτα παρὰ κρημνὸμ θαλάσσης ἔσχατομ νείλου κέρας αἰγίβατοι, ὅθι τράγοι γυναιξὶ μίσγοντα. Bubastus item ciuitas heroum, vt ait Strabo. Ioseph⁹ ait hanc Hiessen dici. Sinum hęc facit Hieropolitanū, non procùl nobiles obelisci, Babylon, Ptholemæus Babyloniam vocat. Sunt qui dicant nunc esse Cairum, alij Memphim, vrbem populosam, Acanthus vrbs. Tantyra vbi crocodilos respuunt, de quibus si quis plura volet, adeat Strabonem, libro. xvii. & qui de Nilo Diodorum Siculum, quare cap. sequens à nobis illibatum manebit. De'que auctu ipsius Nili, Strabo, libro antelato affatim,

Bracho bij à Vi tę breui tate.

Solis mensa.

Heptapolis.

Gnidij.

Idothea

Hicopolis.

Sebenítica præfecturę.

Mēdes.

Mirū de Hircis.

Babylō Cairus.

CAPVT VNDECIMVM.

VLTRA PELVSIACVM, &c. De fœlici nunc Arabia cursim agamus, quā & triplicem geographorum nonnulli faciunt, Petream, Desertam, & fœlicem. Petrea est contermina Aegypto, ac Iudeę, vt prodit Ptholemæus, à Strabone, libro. xvi. Cunis metropolis Petra hodie à quibusdam Arach fertur, sacræ literę hanc Petrā deserti vocitant, locata in plano, vt tradit Strabo, libro antelato, septa rupibus celsis, inter quas fontes esse dicūtur vberrimi, hac in parte nihil dignum memoratu, præter mōtem Casium versus Aegyptum, vbi Magni Pompeij sepulchrum esse produnt. Addi potest mons quem nos

Arach. Petra de serti.

Mōs Synai vulgo

 passim

passim vocamus Sinam, vel Sinai, quē & Pthole. appellat Melanē, vbi Diuę Catharines sepulcrum est, & lex Mosi concessa. Horum populi sunt Agræi, Gerręi, Ammanitę: quorum Iosephus meminit ab Ammano Lothi filio. Post Petreā Arabia deserta est à Ptholemæo vocata, à Strabone autem Scenetis, vbi Scene vrbs, ἀπὸ τῶν σκηνῶν, quòd gens vaga & sine domibus in tentorijs habitare soleat. Hæc à meridie mōtibus fœlicis Arabiæ cincta à septentrione Mesopotamiam habet, ab occidente Petream. Arabia autem fœlix, meridiem versus inter duos sinus, Arabicum, & Persicū, veluti peninsula excurrit, quam bis posse seri, Strabo, ob fœcunditatem, testatur: omnium enim est abūdans fructuum pecoris & aliorum animalium, demptis equis, mulis, & porcis. Item scatet omnibus auibus, demptis gallinis & anseribus. Est & omnium aromatū feracissima. Populi in ea penè innumerabiles, sed præcipui numerantur Sabæi, Characeni, Ataceni, Gebbanitæ, quorum caput Thoma, Edumęi, Atramitæ, Achomeni: quorum caput Achome, partes autem meridionales tenent Ichthiophagi piscibus victitātes, septentrionales verò Cyraceni & Saraceni, & id genus: de quibus abundè, Strabo, eo quo dicimus loco.

Gerręi. Ammanitę. Arabia deserta. Scene. Arabia fœlix.

CAPVT. XII.

IVXTA SYRIA LITTVS OCCVPAT, &c. De omni hic Syriæ genere agēdum. Ampla enim est regio Syria, authore Strabone, libro. xv. septentrionē versus, Cilicia, & Amano, finitur. A mari ad Euphrastis pōtem stadia intersunt ab Issico sinu vsque ad pōtem, qui est iuxta Commagenam dictum latus terminantia, non pauciora quadrigentis. Orientem versus, terminatur Euphrate & arabibus scenitis, qui cis Euphratē sunt. Austrū versus Arabia fœlici, & Aegypto: occidentem versus, pelago Aegyptio, hæc Strabo, de situ Syriæ & multa id genus. Varijs enim dicta est nominibus, vt scriptum reliquit Ptholemæus. Nam & Cōmagena, & Phœnicea, & Seleucis, Cœlosyria, Leucosyria, Palestina, porrò author noster Mesopotomiam & Babyloniam nomine Syriæ contineri ait. Dionysius poeta Syriam proprie vocari testatur circa Libanū & Casium montes, vsque sinopem, Plutarchus Syriam appellari in Parallelis ait à Syro Apollinis & Sinopes filio. Post enim Amanū & Ciliciam Comagena est: cuius caput samosata authore Strabone, Seleucis Tetrapolim cōtinet, quā quatuor constare ciuitatibus ferūt, Antiochea, Seleucęa, Apamea, & Laodicęa: quas omnes condidisse Seleucum produnt. Seleucęa sita est in ora ad Orontis ostia: cui adiacet mons Pieria, vt Ptholemæo placet. Orontes fluuius primo Typhon dictus est: quòd Typhon hic dicatur flumine occisus, Ex Libano enim oritur, vt Strabo ait. Anthiochea metropolis olim erat omnis Syriæ, quondam dicta Reblata, vt legitur quarto Regum. Hanc ferunt ab seruis Abraami ædificatam. Tempore autem Iustiniani dicta hæc est Theopolis, Hic prima sedes apostolorum, hicque nōmen Christiani adepti primo sunt, Stephanus plures agnoscit Antiocheas in Lycia, in Mesopotamia, in Arabia. Apamea est tertia Tetrapoleos sita ad Orontis ostia. Vocata Chersonnesus: ob aquarum copiam, Pella item dicta, Laodicęa quarta Tetrapoleos, prius Leuca, & Rhamata, postremò Lyche terra, fructuum vinique feracissima, Dapne vrbs propè Antiocheam, vbi fons Dianæ sacer, vt ait Strabo.

Issicus sinus. Cōmagena. Seleucis. Orōtis flu. Antiochea. Theopolis. Lycha.

CAPVT. XIII.

VOX IDVMAEA INCIPIT, &c. Idumæi in littore Palęstinę versus Aegyptum siti dicuntur, Gens ex Nabathæis vicinis Arabiæ populis profecta, vt scriptum reliquit Strabo. Idumęorum vrbs Ascalon dicitur, ab Ascalo Hymenei filio, vt ait Xantus: huius vrbis meminit Diodorus, libro tertio, asserens ibi tẽplũ deę quã Syri colunt, deam hanc Dercion vocãt, ore virgineo depingitur, cętera piscis habet effigiem. Azotus est inter Ascalonem, & Ioppem: hęc vna est ex quinque Philistinorum. Item Gaza, distat paulũ à Hierosolymis propè Bersanam. Anthedon item vna ex Philistinis sita in monte, nunc hanc, Geth vocant. Antipatris vrbs ab Herode condita. Raphace inter Palęstinos nunc dicitur Rama. Iudęa est versus mediterraneam, & cõtinetur in regione Palestinæ, continet autem Galilęam, Samariam, & regionem trans Iordanem, ex parte Boreali Galilęa est, quam Iosephus diuidit in superiorem & inferiorem, Iudeæ latitudo ex Iordane fluuio vsque ad Ioppem est: Longitudo à monte Libano vsque ad lacum Tyberiadem, in medio fermè spatio sita est Hierosolyma, Iotapata ciuitas Galileę quam nonnulli Bethleem vocant, supra verò ingressum Galileę occidentem versus oppidulum est, quod Nazaret vocãt. Hebron vicus propè Hierosolymam, Hiericus oppidum & campus, vt est author Strabo, libro. XVI. Hic Balsami est viridarium. De iis affatim Strabo eo quo paulò superius diximus loco, sequentia tria cap. per se patent, quare de iis nihil agendum censui.

Idumęi

Xãthus

Ioppe.

Galilęa

Hierosolyma.

Iotapata.

Nazaret.

Hebrõ.

Balsami copia.

CAPVT .XVII.

AB OCCIDENTALI LITTORE, &c. Esseni occupant interiora Iudeę qui ad occidentem spectãt, hi procùl absunt à moribus reliquarum gentium. Nam Venereis minime tentari dicuntur. Viuunt enim semoti à mulieribus: auaritiam penitus ac aurum argentum've aspernari feruntur, palmarum fructibus victitãt. Ex æquo iudicis con uenarũ turba renascitur, tam fœcunda illis aliorum vitę pœnitentia, Solinus opẽ fert Plinio de Essenis inquiens. Interiora Iudeę qui occidẽtẽ contuentur, Esseni tenent: qui prædati memorabili disciplinæ recesserunt à ritu gentium vniuersarum maiestatis, vt reor prouidentia, ad hunc morem destinati. Nullæ ibi fœminę, Venere se penitus abdicauerũt: pecuniam nesciunt: palmis victitant: nemo ibi nascitur, non tamen deficit hominum multitudo, locus ipse addictus est pudicitiæ, ad quem licet plurimi vndique gentiũ properent, nullus tamen admittitur nisi quem castitatis fides, & innocẽtiæ meritum prosequatur, hæc Solinus & de Asphaltite fluuio & de Bassamo & Iudęa multa id genus.

Gentes nõ coeũtes.

Esseni.

CAPVT .XIX.

HINC REDEVNDVM EST AD ORAM, &c. Tyrus, & Sidon, nomina tum vrbium, tum insularũ sunt: Trogus, libro. XVIII. Sidonem phœnices primo ædificasse prodit, ac Tyrum vrbem, Strabo, Sidon, & Tyrum, Colonias factas testatur: Tyrum ob decus purpurę libertate donatum à Romanis. hanc Hebræi vocant Sur. Sidon & Tyrus vtra sit metropolis phœniciæ ambigi solet. Cæterò de Libano monte & Cassio nihil constituimus agere, quòd

Tyrus.

protrita

protrita putemus quę de iis referuntur, quę & Solinus in Polyhistore adfirmat. cuius lectionem legat, qui de iis plura scire concupiat.

CAPVT .XXIIII.

Euphrates.

ET DE EVPHRATE, &c. Quæ de Euphrate author noster prodit, eadem & Strabo, cum libro secundo: tum vndecimo, iis verbis. Hinc fluūt Tigris & Euphrates, qui Macedoniam circundant, & apud Babylonios inuicem coherent, deinde in mare Persicum emittunt. Quorū Euphrates maior est, & pl' regioni Flexuoso alueo percurrit, fontes habet in parte Boreali, fluit ad occidentem per Harmeniam, quæ maior appellatur, vsque ad Harmeniam minorem, quam à dextris habet: à sinistris verò Lisanam, deinde ad Austrum flexus confiniis iungitur Capadocum, quę ad dextram reliquit: ad sinistram Commagenorum confinia: rursumque à Sicinsina etiam Sophena maioris Harmeniæ, ad sinistram relicta progreditur in Syriam, atque iterum flexum alium capit in Babilonios, & Persicum signum, hæc Strabo.

CAPVT .XXV.

Palmyra.

Borea.

PALMYRA, &c. Palmyra Syriæ totius arx mediterranea, & regio Palmyrena, Stephanus ait eam ab Hadriano principe restitutam, & Hadrianopolim vocatam: Propius intra Palmyrę solitudines Stellendena regio existit: dicta Hieropolis, & Borea, & Chalcis: quarū meminit author noster, ca. sequenti: quod nihil habet nubili, quare prætermissum.

CAPVT .XXVII.

Cilicia.

SED REDEAMVS, &c. Ciliciam Cilices eius incolas esse, à Cilice Agenoris filio dictos, claris historiarū monumentis proditum est: is ad inquirendam missus Europam ad piraticam se conuertit: tandem opum cumulo parto, hanc sibi sedem delegisse fertur, & Ciliciam appellasse. Cilices ob id Piratas vocāt: quos & superasse fertur Cn Pōpeius, Strabo Ciliciam in Tracheam, quę ad mare & Issicū signum vsque protenditur, & campestrem, quæ cum Isauria, ac Lycaonia terminatur, diuidit, inter Ciliciæ vrbes est Tarsus, Sardanapali ædificium. Argiuorum deinde fuit Colonia, vocabuli originem venire produnt à Tarso. i. parte pedis equi Pegasi. qui hunc in locū cecidisse fertur, Strabo, libro. xiiii. hic fuisse Gymnasium celebrē philosophiæ Diuus Paulus hinc originem sumpsit, haud procul ab hac est, Soloe, vrbs, à Solone. vt quibusdā placet dicta, Strabo verò opus esse Argiuorum testatissimum reliquit, item & Rhodiorum: hęc quondā Pompeiopolis appellata: quòd hic Pompeius Piratas dicatur superasse. Adana itē hic vrbs est, Sarus fluuius rapidissimus, Anchialea vrbs: quam Sardanapalus ædificauit: vbi est eius sepulcrum. Mallus item: necnon & Amaxia, Anaxarba, quæ & Cæsaraugusta dicta, vnde fuit Dioscorides, Coricū oppidum: pontes item & specus, ibi crocum ferunt pręstantissimū nasci, quare Coricium vocant: Mopsus iuxta fluuium Pyramum. præterea Castabala, Aphrod: Seasque & id genus, quorum nomina omnia subtexere non est consilii nostri. Cætero, Isauria regio est & ciuitas

Sardanapali ædificium. Ort' Diui Pauli. Soloe. Anaxia Mopsus Castabala. Isauria.

Lycaonibus contermina, prope Taurum montem. Pamphylia sequitur: quam dictam etiam ferunt Mosopiam: cui adiacent Pisidia, Cybira, Cabalia, Lycia, Lycios, Herodotus ex Creta venisse scriptum reliquit, duce Sarpedone, Minois & Rhadamanthi fratre: quos primo Solymos dictos testatur: Lyciorum oppida olim fuerunt. lxx. Strabo in hac Lyciæ parte, sex maximè insignes memoriæ tradit, Xãthum, Patara, Pinaram, Olympum, Miram, Tion, Xanthus fluuius & vrbs. Patara, vrbs & promõtorium, vnde sanctus Nicolaus fuisse dicitur, Pinara ciuitas Lyciæ, Crago monti adiacens, in ora huius regionis mons Olympus, Corycus oppidum, flumen Cataractus, & multa alia oppida quę scientes prętermus, adiacent antelatis regionibus, Cabalenses, Cibirenses, Solimi, Isaurici, de quibus abundè Strabo, libro. xii. De Indo item fluuio, idem meminit affatim, libro. xv.

Lycia.

Tion.

Solymi.

CAPVT .XXIX.

CELEBERRIMA VRBS, &c.
Haud desunt qui ponant Laodiceam in Phrygia, alij in Lydia, Strab. Laodiceam etiam esse vrbem in Media ait, libro vndecimo. Sunt, inquit, etiam græce vrbes in Media à Macedonibus conditę, è quibus est Laodicea, Apamia, & Rhaga. Decimo autem quinto libro, de Laodicea hæc habet. Deinde Laodicea optime ad mare sita & pertuosa, locum habens præter cęteram feracitatem, vino aptum, quapropter maximã vini partem Alexandrinis præbet, cum montem habeat sibi imminentẽ vineis plenum, vsque ad vertices ferè: qui longè absunt ab ea paulatim ascẽdentes. Deinde de Apamia subnectit, Apamię verò imminent erectam altitudinem euecti, Hãc Dolobella non mediocriter labefactauit in eam fugiens, & vsque ad interitũ à Cassio obsessus, multas vrbis parteis secũ traxit. Apamia habet vrbẽ magna ex parte optimè septam. Est enim collis quidã in campo bene munitus: quẽ orontes, & ingens lacus circumpositus, & latæ paludes peninsulam faciunt: tũ prata pascendis equis & bobus excellenti magnitudine diffunduntur, vrbs in tuto iacet: hæc illæ. Porrò vt de Ionia & Ionibus subsultim agamus, ab Ione filio Xuthi ij dicti sunt, indeque Ionia appellata, Euripidem Xuthum vocat conditorem telluris Asiaticæ. Vir enim atticus fuit, ex quo Attici prius Iones vocati, & in Attica Ias condita regio. Strabo autem, libro nono scribit Melanthum Codri filium ex Athenis in Asiam cõcessisse, ibique partim à Neopotibus, partim ab alijs duodecim ciuitates, quæ dictæ sunt Ionicæ, ædificatas. de Ioniæ autem descriptione ita habet Strabonis lectio, libro. xiiii. Reliquũ m est, vt de Ionibus Caribusque dicamus, & de ora quę trãns Taurum est, quam Lycij habent, & Pamphylij, & Cilices. Nam hoc modo tota Chernosi peragratio ad finem producta erit, cuius Isthmum diximus transitum, qui ex pontico mari fit in issicum, Ioniæ circũnauigatio secus terram est mille ferè & quadringentorum & triginta stadiorum, propter sinus, & propterea quod regio multas peninsulas efficit, hæc Strabo, & multa id genus, quę nõ collibuit cumulatius suppingere, quòd ea si volet studiosus Geographię legat.

Xuthi.

CAPVT TRIGESIMVM.

AEOLIS

Aeolis.

AEOLIS PROXIMA EST QVONDAM MISIA APPELLATV, Et QVE HELLESPONTO ADIACET TROAS. AB EA PHOCAERI ASCANIVS PORTVS, &c.

In Asia est & Aeolia: geographi Aeolas esse Troadas commemorãt: qui maximè per Aegęum littus extẽduntur, versus meridiem cum Ionibus terminantes: sed & ad septentrionem olim peruenisse dicuntur & Phrygiam. Trahunt autem originem vocabuli ab Aeoli filijs: vel quòd ex alioli .i. varia gẽte creuisse credãtur. Nam & Aeoles dicti quondam sunt Dores, Strabo, ciuitates habuisse. xxx. scriptum reliquit. Porrò de Epheso agamus aliquid, Ephesum ciuitatem fuisse Lydię clarissimam Herodotus narrat, Ionicarum'que ciuitatum præstantissimam: cuius meminit cum Strabo, tum Ptholemæus, ac Herodotus & immuneri ferè geographi: quorum monimenta leget, qui de ijs plura volet: de Rhodo, Samo, & Chio quę hic dicũtur, adeò scitè antelati authores disseruerũt, vt nihil desiderari possit: nihilque sit opus alia verborum copia, nisi quis voluerit nauseam lectori ingenerare: quare de ijs hactenus.

Ephesus

Commentariorum in Quintum Plinij Secundi, Naturalis hystoriæ, scriptoris argutissimi

FINIS.

IN SEXTVM PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE ARGVTISSIMI SCRIPTORIS LIBRVM, STEPHANI AQVEI BITVRICENSIS VIRI EQVESTRIS, COMMENTARIA.

PONTVS EVXINVS, &c. Meminimus paulò superius Hellesponti, pontum autẽ esse inter duos bosphoros palàm est, cimmerium, & Thraciũ, vt præstruximus, D. Mil. pass. distãtes. Dicitur & Euxinus, quòd Hercules lòcum purgauerit, hospitalẽque reddiderit, cũ prius propter Scythas inhospitales, Axenus à Sophocle diceretur. Hunc maximũ pelagus Herodotus asserit, duo'que ibi esse promontoria, velut columnas geminas modo pontum Scythici arcus cõtinẽtis, qui cornibus coniungatur, alterum ex ijs australe dicitur Carambis, alterum Crinmetopon, Strabo, lib. secundo. Euxini ponti ita meminit. Quod Euxinum pontum nominãt, hunc quodãmodo duorum mariũ dicimus, ad mediũ nan'que duo procumbunt promontoria, vnum quidem ab Europa, partibus'que borealibus, alterũ ex Asia, vnde trãsitus coarctatur ipse intermedius, & ingẽtia duo efficiunt maria, Europe quidem promontoriũ Crium, id est arietis frontem appellant, alterũ Asiæ Corambin: distant autem inuicẽ circiter stad. duo Milia, & quingenta, hæc ille. Et paulò post de figura ipsius ponti, ait. Spectãs igitur in occasum pelagus è Bizantio vs'que in Borisenis eruptiones, longitudinem habet stad. trium mil. lxxx. Latitudinẽ verò duo mil. in quo Leuca, id est alba insula est. In oriẽtem verò spectans parẽ cõtinet longitudinẽ, & in angustũ finitur recessum, qui ad Dioscuridẽ pertinet ad sta. mil. v. aut paulò plura, latitudo ad stad. mil. tria, patet. Ambitus verò toti⁹ pelagi stad. mil. XXV. Huius autẽ ambitus figurã arcui Scytico, dũ extenditur cõparant aliqui, neruum dexterioribus Ponti partibus similẽ exhibent, hæc Strabo. Habet præterea pontus Cyneas petras, vt diximus, quas Strabo, pernas esse insulas ait inter se aduersas, alteram in Asiam, alteram in Europam spectantes, ab Euripo. x x. stad. diuisas, Pindarus fabulam sequens, eas viuere prodit. Has Herodotus, vt paulò superius diximus vocat planetas quasi mobiles.

Crium.

CAPVT SECVNDVM.

VLTRA QVEM, &c. Vltra ponthum, & Fluuiũ Bilęum, Paphlagones sunt. Strabo, lib. XII. horum ita meminit in ea Cappadocia hæ gentes continẽtur, primo ab oriẽte Paphlagones, Phryges, Lycaones. Et eodem libro paulò inferius postremo verò Diotarus Castori filius, cognomento Philadelphus Paphlagoniæ imperauit Eudoxus, autor est fossiles pisces esse in Paphlagonia in locis siccis, locum tamen non determinat. Paphlagoniæ enim gentes mixtæ sunt vna cum ponticis, Paphlagoniam hic Pli. ait dictam Pylemoniam à Pyle flumine, quod inter Mariãdynos, & Paphlagonas fluit in põtum, Stephanus tamẽ

Paphla gones.

à Paphlagone filio phinei dictã testatur.gẽs Paphlagonica Barbara,& immitis dicitur. Horũ populi Mariádyni dicũtur,habitãtes orã, vsque ad fluuiũ partheniũ, quos Strabo,quò citauimus loco,ait esse à Thracia profectos. Amastris, Paphlagoniç dicitur metropolis,dicta ac vxore Dionysi Heracleç Tyranni filia,Oriactis Darei regis fratris,vt ait Strabo. Mons hic est Citorus,a Citoro Phryxi filio,vt placet Straboni,idem tradit scatere Citorũ buxo,ad quod facit Vergilij id,Et algentem buxo spectare Citorum. Crona nunc ipsa Amastris dicitur, Aegialus promontorium. habet etiam vicũ eiusdem nominis. Tius vrbs, à Tio sacerdote milesio,authore Philone . alij ferunt à pataro quodã ortũ habuisse,qui in Paphlagonia res gessit,ciuitatem'que Tion appellauit,quasi Día,quia Iouem maxime coleret,huius etiam ciuitatis meminit,Pomponius,& Stephanus.

Amastris.

Crona.

Tius.

CAPVT .III.

CAPPADOCIA INTVS HABET, &c. Cappadociç descriptionis sic meminit Strabo, libro.XII. Cappadocia multas habet partes, & mutatiões plurimas accepit,maxime ita'que eiusdẽ linguç sunt,qui austrũ versus, Cilicio terminatur, qui dicitur Taurus,orientẽ versus Harmenia Colchide, ac diuersarũ linguarum gentibus,quæ intermediæ sunt,Septẽtrionẽ versus Euxino,vs'que ad Halys ostia,occasum versus Paphlagonum gente,hæc ille. Ptholemęus sic de ea agit, Cappadociã Halys ab occidente determinat, Thermodon ab oriente:à meridie Cilicia. à Capadoce fluuio Capadociam dictã volunt nõnulli. Arrianus tamen Cappadocas vs'que ad Euphratẽ quõdã Syros vocatos scriptũ reliquit, deinde nomen à Cappadoce Nini filio mutasse, Plutarchus Cappadociã Syriam dici à Syro Apollinis,& Sinopes filio prodit,Strabo eo quo diximus loco Cappadociã à senatu Romano in decẽ præturas diuisam testatur,persas tamen primũ in duas prçfecturas diuisisse,deinde Macedonas in duo regna,quorũ alterũ proprie vocabant Cappadociam,propè Taurum:alterũ Cappadociã magnam,propè ponthum. Eustathius Cappadocas Leucosyros dictos ait,ad discrimen Syrorũ,qui sunt extra Taurum siti. Nazaca vrbs quę à Tyberio,authore Eusebio,dicta est Cęsarea hæc,authore Strabone,sita est propè Argęũ montẽ. Neocæses rea item quam Lycus fluuius alluit Sebastapolim,& Sebastam ponunt in Colopena regione, Melium, alij legunt Melitam,à Semiramide conditam ferunt:non procul ab Euphrate.

Capadocia.

Nazaca

Sebastũ

Colopona.

CAPVT .IIII.

NVNC MANTAEVM, &c. Lycus fluuius,cuius meminit Pli.ca.superiore,ex Armęnia per fines Cappadociæ Cæsaream alluẽs progreditur,donec cũ in phanetea cũ Iri cõcurrat:post Sidinã,& Thermiscirã pharmacia est oppidũ paruulũ, deinde Trapezus Græca ciuitas, Ante inueniũtur duo promõtoria in ora,Herculaneũ,deinde Iasoniũ,deinde sinus,i quo sunt Cęrasus,& Hermonassa mediocres habitatiões. Herodotus tamẽ Cęrasuntẽ,& Trapezũtẽ testatur colonias,Eustathius Cęrasa à Lucullo hinc auecta scriptum reliquit Trapezũti enim imminent Tibarni, Chalybes, Heptacometę, item Mosinœci populi, qui in turribus habitant,quas Græci μοσύνας appellant,hic tres Pompeij cohortes deleuisse tradit Strabo, mirũ quod reperitur à Xenophonte proditum eos populos pinguedine Delphinorũ loco olei vti,nucibus verò iuglandibus non scisso putamine: vino austero propterea esse corporibus teretibus longitudine ac crassitudine æquali. Calybes,gentem produnt paucam, & subiectam Mosynecis. Victum ex ferri

Trapezus.

Cerasus

metallis quærentes,eos testatur esse Eustathius,quos Homerus vocat Halybes.Stra
bo autē Calybes,suo sæculo Caldæos vocatos,scriptū reliquit,lib.duodecimo.Por
rò in ora pōti Calathis vrbs est,à Calatho dicta ibi reperto,in eadē ora est Melas flu
uius,dictus à Melane Phryxi fratre,ibi demerso.Porrò de Macronibus, Tibarenis,
Sidenis,affatim Strabo,eo quò diximus loco,de quib⁹ ita habet, Tibareni,& Chal=
dæi,& Sanni,qui prius Macrones dicti,& Appaitæ his locis quodāmodo proximi,
qui prius Cercitę dicebātur, per hos præterit Scydissa mons asperrimus,& moschi
cis montibus coniūctus,qui vltra Colchidem sunt,cuius summa ab Heptacometis
obturentur,& paryadra,qui vsque in Armeniam protenditur, à Sidenæ, & Themi
scyne locis proximis,& orientale ponti latus efficit.sunt autem omnes hi Agrestes
homines,præsertim Neptacometæ,horum nōnulli super arboribus ac turribus ha
bitant,vnde antiqui Mosynæceos appellauere,turres enim Mosyni vocātur.Hi ex
ferina carne,& arborū fructibus viuunt,atque ex lignis desilientes, peregrinos ad=
oriuntur,iter agentes,hæc Strabo,& plura alia quæ putauerim exuberantis lectio=
nis si adferrem.

Cala=
this.

Chal=
dæi.

Agre=
stes ho=
mines.

CAPVT QVINTVM.

SVBIICITVR PONTI REGIO, &c. Col
chis à Septētrione Sarmatiā habet, à meridie Armeniā ma
iorē,& Moschios mōtes,ab occasu Euxinū pontū,ab oriēte
mare Caspiū.Dionysius,ac Herodotus,Colchos tradūt co=
lonos esse Aegyptiorū,argumento ꝙ eiusdē sint coloris &
iisdē vestibus,hoc est,lineis amiciātur,ꝙ itē longis sint cri
nibus,dictos volunt à Colcho filio Phasidis,capræ iis sunt
aurea vellera ferentes,vnde illis euenit ingēs cōmodū. Pli.
capras huiuscemodi vocat Tragelaphos,pinde ac si velis dicere inter capras,& cer
uos,ab iis velleribus ortū aurei velleris fabulamentū putarim,Colchorū metropo
lis dicitur Dioscurias,sita in ora quōdā florētissima,in hac triginta descendisse na=
tiones dissimili lingua vtentes ferūt,sunt qui referant hanc vrbē ædificatā ab Am
phito,& Telchio Castoris,& Pollucis aurigis,vnde nomē vrbi inditū. Sūt & aliæ
vrbes Neapolis,Sebastopolis,Aea,Hippo,& Cianeo fluuio irrigata, Amarāthi po
puli Colchici, insula Martis vbi vellus custodiebatur aureū.Moschi item authore
Stephano,Colchici sunt populi,Mautinęis ad fines,& montes,Mosci qui diuidunt
Colchos,Iberos,& Albanos,tū Armeniā maiorē à minore,fluuij verò ex Cauca=
seis,Corax,Glaucus,Phasis,Aippus,Cyaneus,Phasis maximus omniū,quorū om
niū affatim meminit Strabo,lib.XI. his verbis. Colchis magna ex parte ad mare
protēdit. Hāc Phasis illabitur flumē ingēs, ortum armenia ducēs, Glaucum in se
recipit,atque Hippū,è vicinis montibus cadentes,& paulò superius de gēte Henio
chorū ait.Tradūt Phthiotas Achęos,ex Iasonis exercitu Achaiā hāc habitasse,La
conas verò Heniochiā,quorū duces Rhecas & Amphistratus fuere, Castoris, & Pol
lucis aurigæ,vnde ἡνίοχοι dicti,ex lembis enim classem comparantes,& interdum
ad naues onerarias,interdum ad regionem vel vrbem aliquam nauigātes,mari do
minātur, Bosphorani nōnunquam eos accipiūt,& cōmeatus,& vendendę prædæ
copiā suppeditant.Hi cū domū repetunt,& vltra nauigare nō possunt,lembos hu=
meris impositos in syluas ferunt:in quibus habitātes,tenue solū arāt:rursus cū na=
uigandi tempus adest,eos in mare deferunt,idē faciunt in aliena. Nā Syluosa nota
habent,vbi absconditis lembis ipsi noctu, nonnunquam interdiu pedibus errant,
capiendorum hominum gratia,quos cum cœperint,facilè redēptiuos faciunt,hęc
ille.Nunc ad Armeniam decurramus,cæteris retrocessis.

Colchis

Trage=
laphos.

Amarā
thi.

CAPVT OCTAVVM.

Armenia.

PERACTA EST INTERIOR ORA, &c. Nationem Armeniorum Syrorum, & Arabum eandem ferè esse Strabo lib. primo testatissimum reliquit, inquiens. Nam Armeniorum Syrorum, & Arabum natio magnam pręse fert generis coniunctionem, seu linguam seu viuendi ritus, siue corporum lineamenta consideres, cum maximè sint finitimi. Armenia certè minor à Septētriōe, & occasu Cappadociam habet, ab oriente Euphratem, & Armeniam maiorem, à meridie verò Taurum montem, intersecatur autem ab Antitauro, hanc totam regionem in prouincias diuisam tradunt, primum enim phryges colonos habuisse scriptum reliquit Eudoxus. Herodotus autē ab Armeno originem sumpsisse prodit, fuisse in partes quatuor diuisam sunt qui prodant, in Pentapolim, cuius metropolis est Bizatus, deinde est Theodosia colonia, Trapezus, Cerasus. Secundam dicunt in Pentapolim, tertiam Hexapolim, quartam Zophanē constituunt. Armenia autem maior, à Septētrione Colchidem Iberiā, & Albanos, ab occasu parte Cappadocię, ab oriente partem hircani maris, à meridie Mesopotamiā habet, hāc enim & Mediā, Strabo, à Iasone originē duxisse scriptū reliquit, mons Niphrates nō procul, Armeniā ab Assyriȷ̄ diuidēs, ex quo Lycus, & Caprius

Capri⁹.

orientes in Tigrim profluūt, Araxes ex eo mōte à quo Euphrates oritur, cōtrario ei tamē cursu versus orientē prius tendēs vsq; ad Atropatiā, Deinde in boreā cōuersus, Azarā, & Artaxata præter labēs in mare desinit hircanū, vt placet Straboni, Herodotus, tamē nō in eandē it pedibus sententiā. Nā ex Matiana ostiȷ̄s eū. L X. in palude dilabi, vno tātū in Caspiū mare, is enim eū refert nō esse minorē Istro, & insulas maximas capere, sed sufficiat hæc epithome super vtraque Armenia.

CAPVT DECIMVM.

DLANICIEM OMNEM, &c. Agamus nunc de Iberis, & Iberia, illos magis quàm Colchi, esse orientales produnt geographię ac astrologiæ professores, ab Iberis que occidentalibus profectos, veluti Dionysius memorię mandauit. Hos Pompeius Magnus subegisse fertur, post eum Domitius Corbulo, vt ait author noster. His proximi dicuntur Georgiani, quos quidam ferūt eandē esse gentem hanc, produnt Christianis præceptis maiore ex parte obsequi, nomen sibi ita cōparasse autumāta Diuo Georgio, cuius vexillū vbi pręliandū est, gerunt, in infideles, sunt qui coniectura ducant, eos esse quos Pli. vocat, Georgos: sequūtur Albani, & eorum regio. Horum originē Trogus ab Italica progenie defluxisse prodit, Alba nos Herculem ex Albano monte cum ille Geryone superato armenta eius per Italiam duceret, secutos fuisse tradit, Albanis iunguntur Sacasani.

Georgiani.

CAPVT VNDECIMVM.

ABIIS SVNT, &c. Portas Caucaseas propè Hircanum mare esse monumentis eruditiorum virorum proditum esse, est in cōfesso: dictę enim feruntur caucaseę quòd prępruptis quaquauersus nō tantum angustum exitum mōtibus prębeant, ad has portas ex iberia peruenitur. Fit autē mentio de montibus Gordyeis apud Straboně, lib. vndecimo his verbis. Has montium parteis parachoathram vocant, atque eas etiam quæ vsque ad Caspias portas & vlterius tendunt. Prętera orientem versus boreades montes, qui Ariæ iunguntur, hic ipse mons in initio Taurus vocatur, Sophenam, Armeniam quòd cęteram dister=

minant à Mesopotamia, sunt qui Gordyęos montes vocent. in his est mons Nasius, hæc Strabo, & multa id genus, quæ legat si volet lector: de insulis sequentibus acta esto mentio, quare de his nihil differendum censui.

CAP. DECIMVMTERTIVM.

NVNC OMNIBVS, &c. Asiam, Tanai, Nilo ac Bosphoro discretã palã est, quã ab occeani filia quidam dictã volunt, placet tamen Herodo. dictam ab matre promethęi Lydis vero ab Asieo Atyis filio. Vnde gens quędam sardis Asia dicitur, vt scriptum reliquit Eustathius. Hanc vniuersam vt dictũ est Taurus diuidit, vijs multiplicibus, & flexuosis, quidem ad iuga Riphęorum proueniens ex oriente inibi multos esse populos scribit Strabo, item & Stephanus quos reiterare superuacaneum putarim, quare de Hyperboręis, quorum hic meminit Pli. agamus, Strabo libro septimo, non in eam it pedibus sententiam, item nec Pomponius Mela, quorum sensa scitaque non obfuerit apposuisse, quo paulò facilius conijcere liceat Plinium à vera de Hyperboręis sententia dicessisse, quod, & luculenter Budęus noster homo quidẽ recõditioris doctrinę annotauit, libro primo assis. Strabonis igitur, verba in hãc se habẽt sententiã, propterea autẽ locorũ ignorantiã, ij qui riphęos montes, & populos Hyperboreos fabulati sunt, in hominum existimationẽque venerũt, & ipse Pytheas Massiliẽsis mẽdaciter hęc scripsit, quæ ad occeani littus pertinẽt. Porrò Põponius Mela, lib. III. ita habet de his. In Asiatico littore primi Hyperborei super aquilonẽ riphęos'q; mõtes sub ipso syderũ cardine iacẽt, vbi sol nõ quotidie, vt nobis, sed primũ verno tẽpore æquinoctio exortus, autumnali demũ occidit, & ideo sex mẽsibus dies, & totidẽ alijs nox, vsque cõtinua est, hęc ille. Cęterò sunt qui eosdem cum Arimaspis Hyperboreos faciãt, vt Antimachus: quos esse viros Scytarum vnoculos Herodotus scribit: ita nuncupatos: quod gentiũ earũ lingua Arima, vnũ significet: Spu. vero oculũ. idem author videtur alibi fabulosum arbitrari: qui tamen versus quosdã nominat Arimaspeos: ab Aristeo conditos proconesio: sicuti Strabo. Item scribit: quòd etiam putat: ex Scythica forte historia, Luscos Cyclopas ab Homero tralatos. Demastes verò in libro de gentibus: vltra Scythas inquit Isedonas incolere, super hos Arimaspeos, vlterius esse ripheos mõtes: ex quibus flet Boreas: vbi sint etiam perẽnes niues: post hosce montes Hyperboreas pertingere ad mare. Diodorus prodit Hyperboreos Græcis quidem omnibus, sed præcipuè Atheniensibus, atque Delijs societate beneuolentiaque iunctos. Cæterò loco auctioris lectionis, & quidem plausibilioris non obfuerit, Solini, in polyhistore sententiã adferre, cũ de Hyperborẽis tũ de Arymphęis subnexuit. Incolũt, inquit, Hyperborei propè Pterophorõ, quẽ vltra aquilonẽ accepit, iacet hic gẽs beatissima. Eã Asiæ quidã magis q̃ Europe dederunt. alij statuunt mediam inter vtrunque solem Antipodum occidentẽ, & nostrum renascentem, quod aspernatur ratio, nam vasto mari duos orbes interfluente sunt, igitur in Europa apud quod mundi cardines esse creduntur, & extremos Syderum ambitus semestrem lucem aduersum tantum vna die, solem, quãquam existunt qui putent non quotidie ibi solẽ, vt nobis, sed vernali ęquinoctio exoriri, autumnali occidere, ita sex mensibus infinitam diem, sex alijs continuam esse noctem. De cœlo magnã clementiã auræ spirant salubriter nihil noxij flatus habet. Domus sunt nemora, in diẽ arbores vitã subministrant, discordiã nesciũt, ægritudine nõ inquietantur, ad innocẽtiã omnibus æquale votũ, mortẽ accersunt, hæc ille, & multa id genus. De Arymphęis autem sic meminit, Altera gens in Asia ad initium oriẽtis ęstiui, vbi deficiũt riphęorũ mõtiũ iuga, hyperboręis similes, quos dicũt arymphęos,

Hyperborei.

Demastes,

Arymphæi.

Et ipsi arbustorum frondibus gaudent, baccas edunt. Iuxta viros ac fœminas tedet crinium. Itaque vterque sexus comas tondet: amant quietem, non amant lædere, sacri habentur, attractari que eos etiã à ferocissimis nationibus nefas dicitur. Quicunque periculum à suis metuit, si ad Arympheos transfugerit, tutus est, velut asylo tegatur, vltra hoc Cimerij, & gens amazonum porrecta ad caspium mare: hæc ille. IN LATITVDINEM PANDI, &c. Curuari, pandare curuum fieri, de quo alibi agetur fusius.

Pandare.

CAP. DECIMVMQVARTVM.

Ecbatana.

ECBATANA CAPVT, &c. Meminit Ecbatanę Strabo, libro vndecimo his verbis Media est in duas partes diuisa, quarum alteram maiorem vocant, cuius metropolis Ecbatana magna ciuitas, & medici imperij caput, qua nunc etiam parthi regia vtuntur. Nam reges ibi ęstatem agunt, frigida enim Media est, Hyemen verò Seuleciæ, de Media autem alibi agetur fusius.

CAPVT .XV.

Cadurci.

ADIABENIS CONNECTVNTVR CADVRCI, &c Adiabenę & Adiabenorũ meminit Strabo, lib. xv. his verbis. Maxima Adiabenę pars planicies est ea præsertim quæ ad Babyloniam pertinet, quãquam proprium principem habeat, nõnunquã Armenię adhęrescit. Nam Medi, Harmenij, ac Babylonij pręter omnes alias gẽtes, quæ hic sunt, ita erant constituti, vt se inuicem adorirentur, aut cuique opportunum videbatur, rursum conciliarentur: Adiabeni etiã Sacropodes vocantur, hæc ille, & de parthia affatim: porrò à Pli. Hecatõpylos caput parthię, quod & etiam Strabo lib. vndecimo adfirmar, quãdo ait. A Caspijs portis Rhagas vsque stadia sunt (Vt Appolinius vult) quingẽta vsq; Hecatompylon, quæ est regio parthorũ, &c. Et de Bactra oppido paulò inferius Subnectit, Vrbes habuere bactra, quæ etiam zariaspa appellata est.

CAPVT XVI.

Tapyris.

A CASPIIS AD ORIENTEM, &c. Harum gẽtium quarũ hic Pli. meminit etiã Strabo, lib. vndecimo his verbis de Tapyris. Tapyri atras vestes gerunt, & comas longas, mulieres vestes candidas, & comas breues, habitant inter Derbicas, & Hyrcanos, Caspij eum qui septuagesimum annũ excesserit famę necant, quo in solitudine posito, euẽtum eminus speculantur. Nã quem ab auibus è lectulo distrahi viderint: fœlicem putant, si à feris vel canibus nequaquã. Si à nullo, ducunt infœlicem esse, &c. Meminit etiã idẽ mardorũ & aliorũ populorum. quorũ hic agitur mẽtio, Mardi inquit Persis erãt finitimi, & de moribus Derbicũ ait, sunt qui pro maximis etiã delictis neminẽ interficiant, sed in exiliũ cũ filijs mittãt, ecõtra derbices. Nã pro minimis quibusque delictis iugulãt, tellurẽ venerãtur fœmininũ nullũ sacrificãt nec edũt, iugulant eos qui septuagesimũ annũ excesserint, qui genere proximi sunt, eius carnes absumũt, Anus strãgulãt, deide sepeliunt: eos qui citra septuagesimũ annum obierint, non edunt, sed sepulturæ mandant. De Gelis item eodẽ libro Albanorum inquit, nonnulli & Armeniorum quadam ex parte habitant, partẽ ve-

Mardi.

Gelis.

ro maximam Gelæ, Docusini & amardi. Quitij & Auariacę. Porrò, de Sogdianis, ait Eratosthenes dicit Arachotas, & Massagetas bactrijs occidentē versus adiacere ad oxum, Sacas & Sogdianos toto solo indię opponi Bactrios aliquanto, nam magna ex parte paropamiso adiacēt, Sacas à Sogdianis Iaxartem dirimere, Sogdianos à Bactrianis oxum. Et de Saraparis, ait, dicuntur etiam Thraces Saraparę, id est decapitatores vltra Armeniam habitasse, propè Guranios, & Medos. Et de Bactrianis ait, olim Bactriani & Sogdiani vita & moribus nō multum à Nomadibus differebant, Bactriani aliquanto erant mitiores. Verùm Onesicritus de ijs non rectè dicit, quod qui iam senio confecti sint, viui canibus apponātur ad hoc ipsum de industria enutritis, quos patria lingua sepulchrales vocant.

Gælis.

Sacæ.

Bactriani.

CAPVT .XVII.

VLTRA SVNT SCYTHARVM POPVLI, &c. Nunc par est de Scytharum moribus aliquid ijs addere, Scytharū plærisque cōmunia esse omnia, præter ensem & cyathū, à multis proditum est: inter promiscua verò, tanquàm ex Platonis præscripto: esse item vxores liberosque, Aschylus appellauit Scythas ęquitatis obseruatores eos omnium principes communibus vsos legibus Clearchus scriptum reliquit: mox non infesti modo, iniurijque immortales omnes euasere, illuc verò immanitatis prouecti, vt cūctis, ad quos accederent, nares præciderent: scytharum proprium, lactis gratia, seruos occæcare, iracundos aiunt natura scythas: scytharum item mores sic Strabo, libro septimo describit. Scythicæ gentis & Sarmaticę mos, proprius est equos castrare, vt mansuetiores ad parēdum fiant: parui enim sunt, & celeres, & acres, & rebelles, venationes illis sunt intra paludes quidem, ceruorum aprorumque, in cāpis onagrorum & caprearum. Hoc item locis illis est peculiare ne aquilam gignant. De Sacis autem, & Massagetis sic agit Strabo, libro vndecimo. Scythæ à Caspio mari incipientes magna ex parte appellantur Daeę, qui orientaliores sunt Massagetę dicuntur, & Sacæ: Massagetæ virtutem suam maximè in bello aduersum Cyrum ostenderunt: de quibus ab ijs audiendum est, qui eos prędicant. De ijs tamen hæc dicuntur, quod alii montes habitant, alij cāpos, alij paludes, quas flumina efficiūt, alij insulas, quæ in paludibus sunt: Tantum modo Solem deum putant: atque illi equum mactant, singuli singulas vxores ducunt. Vtūtur etiam vxoribus aliorū, idque haud occulte. Nam qui cum aliena congreditur, pharetrā ex cincto suspendens in propatulo coit. Genus mortis apud eos optimum iudicatur, vt senio confecti in frustra cædantur, & cum ouillis carnibus promiscue edantur, eos qui morbo moriuntur, vt impios abijciunt, & dignos qui à feris deuorētur, equites, ac pedites optimi sunt: vtuntur arcu, gladio, thorace, ac securi ænea: aureas zonas habent, & diademata in gladijs, aurea equorum frena, & aurea pectoralia. Argentum apud eos non est: ferri parum, ære atque auro abundant. Qui in insulis habitant: cum semine careant, herbarum radices edunt, & agrestibus fructibus vtuntur. Vestis est eis arborum cortex: pecudes enim non habent. Qui verò incolunt paludes, piscibus nimis viuūt, hæc Strabo. Idē de Arāmęis, libro primo ait. Harū verò gentiū appellationes inter se quā similes esse coniectare oportet. Ipsi enim Syri, quos Syros nos ipsi vocamus, Armenios, & Aramęos vocant. Porrò Antropophagorum idem meminit, libro quarto Antropophagi, inquit, hoc est, carne humana vescentes: defunctos tam parentes in eximia parte honestatis ponunt. Nec minus alienis in

Scytharū mores.

Massagetæ.

Argentum nō est.

Antropophagi. nis in propatulo vxoribus immifceri, matribus atque etiam fororibus, eorum etiã mentionem facit Solinus. Cæterò quod de populis, quos appellat Pli. Seres, Strabo libro. x v. horum meminit, afferens ducentefimum annum excedere. Hominum conuerfationem refugiunt incommercijs mercaturæ, fcribunt in faccis præcium rerum atque ponunt faccos in littore: mercatores præcium annotatum, videntes

Seris. hic relinquunt & abeunt. Herodotus fimilem huic cõuerfationem effe apud Herculis Columnas fcriptum reliquit: quod enim Sericũ procreat animal vocatur Ser,

Ser. authore Paufania. Plures funt & aliæ gentes, quarum mores & vitam adferre ficut longum ita & fuperuacaneum.

CAPVT .XVIII.

HVNC ALII INCERTIS, &c. Strabo, libro decimoquinto de Gangis fcaturigine ita commeminit, Artemidorus author eft, Gãgẽ ex Emodis mõtibus ad auftrum deferri, & cum ad Gangẽ vrbem peruenerit, conuerti ad aurorã vsque ad Polibothra, atque in mare egredi, & paulò fuperius dixerat. Tota india fluminibus irrigatur, quorum quædam in duo maxima irrumpunt. Indũ, atque Gangẽ: quædam proprijs oftijs in mare emittunt: & omnia ortum habent à Caucafo primo ad meridiem delata: poftea alia in eodem permanent curfu, præfertim quę in Indum influũt, alia flectuntur ad orientem.

Gãges. queadmodum Ganges, qui à montibus defcendens quũm in planiciem peruenerit ad orientem verfus, & Polibothra ciuitatem maximam præterfluens: in eius mare progreditur, & vnum oftium habet: hæc ille.

CAPVT .XIX.

Gadaris NOVISSIME GENTES GADARIDVM, &c. Gadaris regionis. & populorum meminit Strabo, libro. x v. ijs verbis. Quidem trans Acefinem & Hyarotidẽ finitimam terræ: Pori, confobrini alterius Pori, qui ab Alexandro captus fuit. Regionem verò quę fubeft Gandaridem vocant: fed mirũ in modum pulchritudinem in Cathea excoli dicunt, vt equorum & canum, & Onefícritus author eft, apud eos regem pulcherrimum eligi, puerum verò poft duos menfes, quam natus fuerit iudicari, vtrum legitimam formam habeat, & vita dignam, Eumque quũm ab eo iudicatus fuerit, qui rei pręeft, vel viuere, vel interimi. Tingi item mẽtum eius multis, ac varijs colorib⁹ ornatus gratia, & multos ex Indis id ftudiofius facere regionem enim colores admirabiles & capillis, & veftibus tingendis ferre, homines cæteris in rebus frugales effe, circa ornatum autem curiofos, hæc ille, fubdit deinde, quę non parum huic inftituto conferre autumo, quare fuppingere non fuerit

Indorũ genera. alienum. Dicunt, ait, totam Indorum multitudinem in feptem genera difpertiri, quorum honore philofophi antecedunt, numero verò pauciffimi funt, vtũtur eorum vnoquoque priuatim, qui mactant, & facrificant, publicè verò reges in eo cõuentu, qui maximus apud eos fit: quũm nouo anno incipiente philofophi omnes

Nota. cum rege ad venationem exeunt: & quicquid quifque compofuerit, vel obferuauerit, eo anno, de fructibus, de animalibus, de republica, in medium proferunt. Vbi quiter mendax repertus fuerit, ei per totam vitam ex lege filentium indicitur, qui vera dixerit, immunis, & omni tributo exemptus cenfetur. Secũdum genus agricolarum, qui plurimi funt, & pauciffimi in maxima operãdi licentia, & immuni-

tate militiæ,

tate militiæ. Hi nec ciuitatem, nec publicum negotium, nec vllum aliud munus attingunt, quamobrem eodem tempore, & eodem loco alij pugnant: & cum hoste periclitātur, alij arant, vel fodiūt sine vllo periculo, cum illos pugnatores habeāt: & cum regio tota sit regis, ipsi eam conducti operantur: in quarta fructuum parte. Tertium genus est pastorum ac venatorum: quibus solis & venari & pascere pecora, & vendere, & iumenta locare licet: pro eo autem quod terram bestijs liberant, & ab auibus, quæ semina legunt: præmia à rege compensantur, & vagi & errabūdi vitam in tugurijs agunt: priuato homini equum & elephantem non licet alere. Vtrūque enim possessio regis cēsetur. hæc Strabo: & id genus alia nō min' amœnaquàm scitu digna, & Plinianę lectioni percongrua. Porrò quod de Dardis Plini' hic ait, etiam Strabo adfirmat, ij enim restiterunt Dionysio, vt placet quibusdam authoribus, vbi formicæ vulpium magnitudine aurum effundiūt, quod vicini clā rapientes exportāt carnibus in itinere dispositis, vt cibus insequētes formicas quas formidant moretur. De Palibothra, item & Prasijs populis, meminit Strabo, libro decimoquinto ijs verbis. In huius fluminis concursu, sita esse dicitur Palibothra, quę octoginta stadiorum longitudinem habet, latitudinem. XV. in figura quadrata cincto ligneo & perforato circundata: ita, vt per transennas sagittent propositā esse etiam fossam tutelæ gratia, & recipiendorum purgamētorum ex vrbe affluētium, gentem in qua ciuitas est, Prasios vocari, ab omnibus differentes: eorum regem vltra proprium nomen à generatione impositum de nomine vrbis Palibothrum appellari.

CAPVT .XX.

INDVS SANDVS, &c. Indum aliquanto minorem Gange testātur eruditiores: flumina enim Indię insigniora sunt: Ganges, Indus, Hydaspes, Hypanis, Acesines. Ganges medium interluit oriens à Sacarum montibus, versusque meridiem in sinum indicij maris, qui Gangeticus dicitur Sinus: quinque ostijs erumpit: affatim Indi fluuij meminit Strabo, libro decimoquinto.

Hypanis.

CAPVT .XXI.

VLTIMO FINE, &c. De Arijs sic habet Strabo, libro quo diximus paulò superius. Paropamisadis ad occidentem Arij adiacent, Arachotis & Gedrosijs: Arij ad aquilonem & occidētē Drangis adiacent: per quos Alexander Caucasum transcendit in Bactrianam. Deinceps Arijs adiacent parthi, ad occidentem: hæc ille & multa id genus. Satrapię quatuor, quatuor præfecturæ ac prouinciæ, Satrapes præfectus.

CAPVT .XXII.

TAPROBANEM ALTERVM ORBEM, &c. Taprobane quōdā existimata alter orbis terrarū, ppter appellationem Antichthonū, hoc est Antipodū. Antichthones enim Antipodes dicuntur, sicuti pericœri circūcolę. Antœci verò qui Anticolę, hoc est humeros nobis obuertentes. Cætero huius insulæ scitè meminit Strabo decimoquinto Geographiæ, ijs verbis. Taprobanem in mari sitam insulam

Taprobano.

distare

distare dicũt ab australissimis partibus, quę sunt apud Coniacos, meridiem versus septem dierum, nauigatione eius longitudinẽ esse ad. viii. milia stadiorum, versus Aethiopiam: in ea elephãtos gigni, hæc quidem ab Eratosthene traduntur: quibus ea sunt addenda, quę a nonnullis qui propriam scripturam componunt exquisite dici existimantur, vt ab Onesicrito, qui huius insulæ magnitudinem facit stadiorum quinque milium. Longitudinem verò & latitudinem nullam distinguit, distare eam à continenti. xx. dierum nauigatione, sed naues velorum vitio male nauigare, quę etiam aluis non mitratis sint fabricatæ. Circa eam gignit cete vitæ ancipitis, alia bobus, alia equis, alia terrestribus, animalibus similia, & libro secũdo de eadem subdit: ipsa verò Taprobane indiæ obiecta esse vehementer est credita, insula in Pelagosita: permagna ad austrum sita. porrigitur autem in Aethiopiam supra stad. milia quinque, vt fama est, è qua multum eboris ad indorũ nundinas, & testudines & reliqua huiuscemodi euehi. Eleuatio ei⁹ insulæ ex India in ipsam stad. trium milium, non minorem efficeret distãtiam, quàm quantus erat terminus orbis habitabilis in Meroem, hæc Strabo. Porrò quod de Canopo ait, id libro secundo cõfirmauimus. Ptholemæus de insula Taprobane agẽs asserit hanc sub ariete esse. Dionysius autem poeta sub Cancro: ex quo venereos omnes esse in eadem insula, mollitiaque muliebri regem creare: qui sine liberis sit: ne hæreditarium regnum fiat Canopum, latissimam stellam hic vident meridionalem. Septentrionis nihil, De insula Taprobane affatim, Solinus in Polyhistore: Non cõueniunt Strabo & Pli. in longitudine huius, longitudo authore Strabone, est octo mil. stadio. Pli. verò septem.

CAPVT. XXIII.

Carmania.

A PROXIMIS INDO, &c. Meminit etiam Carmania Strabo, libro decimoquinto, ijs verbis. Carmania vero parætacenam & Persiam versus terminata est, regionis latitudo est Indi longitudo: à Paropamiso vsque ad Indiæ montes & Indum flumen, Quare ea quæ per Drangas it: & Arachotos vniuersa longior est. xv. mil. stadiorum: &. ccc. Si quis autem mille & trecenta detrahat, habebit reliquam regionis lõgitudinem in rectũ. xiiii. milia: quę non multò minor est quàm maritima ora: & si nonnulli ad. x. milia, Carmaniam addant: sex milium eam ponentes, aut enim cum finibus ponere videbũtur, aut cum ora Carmanica quę inter sinum persicum est. Carmania ab Indi ostio vltima est, at primum quidem eius promontorium ad austrum in mare magnum expositum est: hęc ille, & multa id genus. de Ariana, Gedrosia Paropamisso meminit & eorum fermè, quorum hic fit mentio. De Oritis item in hanc sententiã. Oritę gens liberæ conditionis, quorum præternauigatio mille & octingẽtorum stad. est: postea Ichthiophagorum ora septem milium, & quadringentorum. Ichthiophagorũ regio secus mare est: & magna ex parte arboribus caret. Raritas in ea palmarum, acanthi, myricæ, aquarum & domestici cibi maxima est: vescuntur piscibus, tum ipsi, tum eorum pecora & aquas pluuiales, ac fossiles potant: pecorum carnes piscibus præbent, domicilia ex ossibus cetorum & ostreorum conchis magna ex parte faciunt. Nam trabium & fulcrorum vsum costæ prębẽt: portas maxillæ, è vertebris fiunt mortaria, in quibus pisces subiguntur, ad Solem assantur, postea ex ijs panem conficiunt, frumenti paululum admiscentes. Nam & molas habent, quanquam ferrum non habeant, hæc ille: cuius verba omnia subnectere non collibuit, ne verborum prolixitati plusquàm par esset studuisse viderer.

Orisæ.

Ichthiophagi.

Domicilia ex conchis piscium.

MONOXILIS LINTRIBVS, &c. Nauibus vno ligno factis: de Chelonophagis, quorum cap. sequenti meminit, nihil est quod de ipsis dici possit, quàm, quod testitudinibus viuant, vnde nomen illis inditum, quorum meminit Strabo, libro decimosexto. Chelonophagi, inquit, testudinum testis teguntur, quę adeò magnæ sunt, vt vel eis nauigent.

Chelonophagi.

CAPVT .XXVI.

NECESSARIVM EST, &c. Satis videri poteramus disseruisse de ijs: tamē locus exposcit attingere summatim, quæ hic referuntur, Meminit Mediæ Strabo, vndecimo libro, ijs. Media ab oriente Parthia terminatur. Cossæorūque montibu, exercitium hominum, ij olim cum aduersum Susios, & Babylonios Elymeorum socij essent sagittariorum. XIII. milia exhibebant, &c. De Mesopotamia autem, libro decimosexto hæc habet. Mesopotamia ab euentu rei nominata est: dictum est enim, eam inter Euphratem, ac Tigrim iacere: & Tigrim orientale eius latus alluere, australe verò & occidentale Euphratem, & libro eodem de Seleucia habet hæc. Seleucus Nicator Seleuciā condidit ad Tigrim stad. CCC. Babyloni proximam. Nam & ille & posteri omnes circa hanc vrbem maximopere studuerūt: & regni caput effecerunt, & nunc Babylone maior est in ea, propter lignorum inopiam ex palmaceis trabibus, & colūnis ædificia faciunt. Circum colūnas funes ex torta stipula confectos ponunt: postea illinentes coloribus pingunt, portæ sunt bitumine coniunctæ, item domus: quę omnes propter lignorum penuriam fornicātur. Nam regio magna ex parte nuda, nihil habet pręter frutices & palmam quæ & in Babylonia, & in Susiana. Constituta est habitatio quædam in Babylonia philosophis indigenis: plurimum circa philosophiam versantibus: qui Chaldæi appellantur. Babyloniorum regio ab oriente complectitur à Susijs & Elymęis & Paretacinis: ab occidente ab Arabibus Scenitis vsque in Adiabenam, & Gordiæam: à septentrione ab Armenijs, ac medijs vsque ad zægrum montem: hęc Strabo. Nō procùl ab hac est Achæmenia regio Persidis: ab Achemeno Aegęi filio, vt Stephano placet. Arbela & Gaugamela à Marcellino, vbi Alexāder Dareum subegit, Cyrapolis quæ à Persis Cyrecbata dicitur regio. Drangena Item Elimais, vt Straboni placet, regio persidis, Persepolis regni caput, Laodicęa in extremis finibus ab Antiocho condita. Gaugamela vrbs, quam in sustentationē Cameli veteris & defessi Dareus rex condidit. Vox enim ea id significat à Strabone: domus Cameli dicitur, & plura alia nomina vrbium locorumque, de quibus affatim Strabo: eo quo diximus loco, & de Chaldęis Diodorus, libro tertio, & Hieronymus in epistola ad Ro.

Cyrecbata.

CAPVT .XXVII.

SED ET TIGRIS, &c. Tigrim ferri per lacum Arsenum suapte natura nitrosum: Strabo, libro vndecimo scriptum reliquit. Per hunc lacum, ait, Tigris fertur, à montana regione iuxta Hiphratem ruens: propter celeritatem vndam impermixtam seruat: vnde & nomen habet. Nam Medi sagittam Tigrim vocant. Porrò de hoc etiam Solinus, hæc prodit, Plinianę lectioni astipulans. In Armeniæ regione Tigris caput tollit mire quàm lucido cōspicuoque fonte in loco edito qui Elegos nominatur, Nec ab exordio statim totus est, primum pigre fluit: nec cum suo nomine. At cum fines Medorum inuectus est, Tigris statim dicitur: ita enim Medi nominat

Tigris.

minat

minat sagittans influit in Arethusam lacum, omnia pondera sustinentem: cuius pisces nunquam se alueo Tigridis immiscent: sicut nec Amnici pisces in stagnum transeunt arethusæ, per quem dissimili colore volucri meat cursu. Mox tauro resistentem in profundum specum mergitur: qui & subterlabens in altero eius latere apud zomadam emicat, vergit'q; purgamenta plurima secum trahens. Deinde idētidem absc͞oditur: rursusque redditur: hæc ille, & plura alia quę huic annectere proposito, longum fore duxi, quare de ijs hactenus.

CAPVT .XXVIII.

ARABIA GENTIVM, &c. Vltra pelusiacum ostium, Arabia est, ad rubrum mare pertinēs: quod Erithreū, vt scriptum reliquit Solinus, ab Erithro rege Persei & Andromadæ filio: non solum à colore appellatum Varro dicit: qui, affirmat in littore maris istius fontem esse quem si biberint, oues mutent vellerum qualitatem: & antea candidę amittāt quod fuerūt vsque ad haustum, ac fuluo postmodū nigrescāt colore, verùm hęc Arabia procedit ad vsque illam odoriferam & diuitem terram quam Catabani & Quiescenitæ tenent, Arabes nobiles monte Cassio. De Arabia item disseruimus aliubi. Arabia enim quę fœlix dicitur, meridiē versus iter duos sinus Arabicum & Persicum, veluti peninsula excurrit: quę authore Strabone, bis seritur ob fœcunditatem: fluminibus hæc scatet: quę absumuntur in campos: omnium fructuum & pecoris abundans, Arabes vrbes sine mœnibus incolunt: quod in pace degant. De Nabathęis id scitu dignum comperimus esse fœlicium Arabū gētem: à Nabate quodā dictos: dicique Nabatem volūt grecorum aliqui, ex adulterio conceptum, Horum constantiam efferunt summis laudibus, necnon coacervandis opibus exactissimam curam, Rara inibi seruitia, ministeria ex cognatione frequētiora, sibi enim quisque minister est, quo more ne reges quidem alienos ferunt esse, à quibus identidem dicuntur parari conuiuia. In ijs plura duodenis excecasse pocula, ignominiosum, rex adeò ibi est auctoritatis delibutę, vt non sibi modo, sed & alijs interim administret, refert Atheneus, perfuncta fato corpora sordis retrimentitiæ loco illis esse, Regium'que cadauer in sterquilinijs deiectari. Strabo autem de Nabatęis sic ait, libro decimoquinto. Nabatęi quidem continentes sunt, & rei parandæ at'que conseruandę intenti. Quare qui opes suas imminuit publicè mulctatur. qui verò auget honore afficitur, & cum pauci apud seruiant frequētius consanguinei ministrent, vel alter alteri, vel quisque sibi, vt hic etiam mos ad reges perueniat, Conuiuia faciunt per ter denos, cuique conuiuio bini adsunt, qui musicam exercent, rex in apparatu maximo continue conuiuia celebrat, nemo supra duodena pocula bibit, alio at'que alio aureo poculo, & adeò rex popularis est, vt, ad id quod sibi ministret, & etiam alijs, sæpe etiam apud populū pœnas dat. Domus sunt ex lapide sumptuoso, vrbes sine mœnibus, Regio ferax præter oleum, vtuntur oleo Sesamino, oues sunt albæ, magni boues, equos non habent, sed cameli implent eorum officium, Reges purpurati incedunt, aurum, argentum, crocum, costū toreumata, æs, ferrum habent reges, in sterquilinijs defodiuntur, Solem colūt, hęc Strabo, qui de Arabibus, alijs'que populis Arabiæ, ac aromatibus plura agit, regionem hanc aromatiferam vocans, de Nomadibus etiam libro septimo agit.

Catabani.

Nabatęi.

CAPVT .XXX.

VNIVERSA VERO GENS, &c. De his fermè omnibus gentium generibus hęc refert Strabo, libro septimo, Hesiodum dixisse homines semicanes, & in caput crescentes, & Pygmęos, id est statura cubitali, Alcmanem verò pedibus indiuisis solidos, Aeschylum caninis capitib⁹ & oculatis pectoribus, & vnoculos, hæc ille de quibus agetur etiam, libro sequente Solinus, de his affatim meminit.

CAPVT XXXIIII.

PRINCIPIVM HABET, &c. Hic segmentorum, hoc est, circulorum siue parallelorum ac climatum habenda est ratio. Hic Pthole mgi promptarijs aliorum'que, qui paulò scitius quàm Pli. de his, & veracius quidẽ, disseruerunt, primo quædam prælibanda, Quartam videlicet Sphæræ partem, quam specie clamydis ponit habitam. Longitudine ab insulis fortunatis vsque ad sinarum regionem, in gradus. c l x x x. spatio circulorum siue parallelorũ meridianorum. x x x v. quinque gradus quolibet obtinente, tertia'que parte horæ distante, gradus item. x v. hora quacun'que habente dissimiles, alioquin nec eodẽ, omnes spatio, ob coarctationẽ circulorum quantò magis polo affines vidẽtur. Horum igitur graduum discrimẽ, per remotionem ab ipsis fortunatis insulis, Temporis autem à ciuitate Alexandrea siue ad ortum, siue ad occasum accipere conspicitur. Horarum ęquinoctialium. x i i. Spatio instaurando mensuram, Marini Tirij, qui. x v. scripserat, transgressus plus'quam par esset orientem, Totam ergo nostri orbis longitudiuem super ęquinoctiali. x c. mil. stad. commensurat, quæ milliaribus constat. x i. millibus, ac. c c l. super autem parallelo maxime septentrionali qui per Thylen scribitur, stad. x l, mil. DCCCXLVIII. Super Syenes. l x i i. Super Rhodi parallelo, qui mediam ferè tenet latitudinem. l x v. Latitudinẽ verò à Thyle ad æquinoctialem gradibus. l x i i i. Finiuit, & vltra quicquid ad oppositum Meroes segmẽtum protrahitur, Marini etiam descriptione instaurata, qui ad Capricornum vs'que processerat. Climatis insuper. V I I. circulis verò siue lineis parallelis x x i. distinxit incuruis, ob sphęrę obliquitatem, ac horis. v i i i. discrepãtibus. Gradus autem non sicut in longitudine sunt inæquales, sed eodem omnes cum ęquinoctiali obtinent portionem numero solũ separati. Nam polo propinquiores lineæ parallelæ, vt sic dixero, paucioribus distãt gradibus, vnde minus habent terræ plus vero temporis diurni in primis sub ęquinoctiali dies semper. x i i. horarũ esse voluit, longitudinis verò sub eo gradus vnus. l x i i. ac semis milliaria cõtinet, hoc est, stadia quingẽta. Transit autem per regionem Aethiopum, Taprobanẽ & Chersonesum auream. Primum segmentum horis. x i i. x v. gradibus ab æquatore. i i i i. x v. Secũdum. horis. x i i. x x x. gradibus. i x. x x x. Tertium segmentum principium primi climatis horis. x i i. x l v. grad. x i i. x x x. Gradus vnus in eo longitudinis continet milliaria. l x. Quartum segmentum medium primi climatis Dia Meroes horis. x i i i. grad. x v i. x x x. Transit per Meroem, & extremos Arabiæ fines ac per initium sinus Gangetici. Quintum segmentum, medium secundi climatis, & finis primi horis. x i i i. x v. gradibus. x x. x x i i i i. Sextum medium secundi climatis. Dia syenes horis. x i i i. x x x. gradibus. x x v. l i, Vnus in eodem longitudinis gradus milliaria facit ac continet, l v i i. Transit per Getuliam, & mediam Indiam extra Gangem. Septimum segmentum principium tertij climatis, & finis secundi

n horis.

horis.xiii.xlv.gra.xxvii.xii. Trsit per Libyaminteriore m. Octauũ segmẽtum medium tertij climatis Dia Alexandreas horis.xiiii.grad.xxxxii. Vnus in eo gradus longitudinis milliaria, ferè.LIIII.continet. Transit per Mauritaniã, Tingranam, Aphricam minorem, syrtim magnam. Arabię petreæ medium Ostia tigridis, sinum persicũ, Carmaniã, Drãgianã, Aracosiã. Nonũ segmẽtũ principiũ quarti climatis horis. XIIII.XV.Grad. XXXIIII.XVIII, Transit per montes Athlanticos aphricæ littora Sinũ numidicũ, mediũ Babyloniæ & Persidis, ac extremã Asiæ partem. Decimũ segmentũ mediũ quarti climatis Dia Rhodu, horis. XIIII.XXX.Grad.xxx. Vnus in eo lõgitudinis gradus cõtinet milliaria.L. Trãsit per fretum Herculęum Sardiniæ finem, Lilybęum, Strophades, mediam pelopõnesum, mare Adriaticum, myrtolum, Rhodum Alicarnassum, Patara, sinum Issicum, Mesopotamiam, Assyriam, Parthiam, Paropanisades. Vndecimum segmentum principium quinti climatis horis.xiiii,xlv.Grad.xxxviii.xxxvi, Vnus in eo longitudinis gradus continet, milliaria.xlix. Transit per Beticam, Pelagus Balearicum, pelorum Siciliæ insulas, veliam Calabriæ promontorium, Epirũ, Thebas, Clazomenas, Tripolim Iconium. Duodecimum segmentum Dia Romes siue Hellespontu medium quinto climatis, horis.xv.Gra.xli.lvi. Vnus in eo longitudinis gradus continet, milliaria.xlvii. Transit per lunæ montem, qui sinum recipit Vlyssiponensem, Toletum, Segobricam, Barcinonem, Dirrhachium Candauiæ montes, Lennum, Hellespontum, Neapolim. Garganum montem, Romam Corticę partem Septẽtrionalem, Misenum, Troadis, regionem, Antitaurum, Armeniã minorem, Caspios, Hyrcanos, Scythiam extra Imaum, Sericam. Decimum tertiũ segmentum principium sexti climatis per bizantios horis.xv.xv. Grad.xliii.xv. Vnus in eo longitudinis gradus, milliaria.xlv. cõtinet. Transit per Brecaros, Vacceos, Masburgos, Calagurium, medium Iberim Tolosam, Arelatẽ, Massiliam, alpes Italiæ, Genuam, & eius littora, Perusiam insulas diomedeas, Tragurium, extremam Mœsiam superiorem Bizantium, Paphlagoniam, Cappadociam, ponti oram, Trapezuntem. Decimum quartum segmentum Dia pontu medium sexti climatis, horis.xv.xxx.Grad.xlv.ii. Vnus in eo longitudinis gradus, continet mil.xliii, Transit per Callecos, Astures, Cãtabros, Aquitanos, Auernos, Auscios, Allobrogas, Alpes, Venetias, Benacum, Tegestum, Illyricũ, Pannonię extrema inferioris, Daciæ partem, Danubium, Pontum, mare Caspium, Sacarum regionem. Deinceps ex similiora differentia. Decimumquintum segmentum, septimi climatis Dia borysthenes horis.xvi.Grad.xlviii. Vnus in longitudinis gradus, continet ferè milliaria.XLI, Transit per ostia liguris Galliã Lugdunẽsem, Parrisius, Remos, Argentoracum, Eremum, Heluetiorum, Marcomanos, Borysthenis ostia, Tauriscythas, Tauricam, Chersonesum scythiam extra Imaum, Decimumsextũ segmentum horis.xvi.xxx.Grad. LI.xxxii. Vnus in eo longitudinis gradus, milliaria ferè.xxxviii, continet. Transit per ostia sequauę Bellouacos, Atrebates, Coloniã, Aggrippinam, Longobardos, Poloniam minorem, Meotidem, Sericam regionem. Decimumseptimum segmentum horis.xvii.Gradibus.xliiii. Vnus in eo longitudinis gradus, continet milliaria.xxxvi. Transit per Cãtios, Londinum, ostia Rheni, partem occeani Germanici, Phrisios, Coloniam maiorẽ, Roxolanos, Tartaras, ostia Tanais, partem Sericæ regionis. Decimum octauum Segmentum horis, decimumseptimum, Grad. LVI. Vnus in eo longitudinis gradus, continet milliaria.xxxv. Transit per medium, Britanniũ, Saxones ostia, Albij, & vistulę fluuiorum phennos Gythones, conuersionem Tanais, Rha fluuiũ Scythiam intra gangẽ, Sericam regionẽ. Deinceps ex hora differentia decimumnonũ segmentum horis. XVIII.grad.XLVIII. Vnus in eo gradus continet, milliaria

xxxiii. Transit per Iberniæ, & Scotiæ partem. Chersonnesum insulam, Scandaniam, Occeanum Germanicum, Leuonios Rypheos vigesimũ segmentum horis. xix. grad. lxi. Vnus in eo longitudinis gradus cõtinet ferè milliaria. xxxiii. Transit per extremam Septẽtrionalem Iberniam & occeanũ deucaledoniũ, & sarmaticũ Hyperborẹos, & extremos populos Scythæ, vigesimũ primũ segmẽtũ per Thylẽ horis. xx. grad. lxiii. vnus in eo longitudinis gradus, cõtinet milliaria xxviii. Cætero vmbrarum etiam rationem complectamur, quamuis eã cursim lib. secundo videamur attigisse. Pli. enim vmbris, & Gnomone, quẽ vmbilicũ vocat, hæc interualla distinxit, vt quarta pars Spheræ. xc. gradibus constans ita variet gnomonem, vt quãtò is à sole recesserit maiores iaciat vmbras, ex quo in Aegypto ac eius circulo æquinoctij tempore vmbra paulò plusquàm dimidiã gnomonis mensuram efficit, in regione Venetię, & eius parallelo, qui gradibus. xlv. distant ab æquinoctiali, eo quòd medium spatiũ quartę sphæræ partis corripit, vmbra par est gnomoni in vrbe Roma, quę gradibus propè. xlii. attollitur, nona pars gnomonis deest, quòd nona pars de partibus. lx. deficiat, quę mẽsura superest vmbræ in Parallelo per Borysthenẽ gradibus propè. xlix. distante, hæc enim est Pli. ratio, longè tamẽ certiorem ac veraciorem puto Ptholemęi sententiam, qui lib. secundo quem Almagestum vocant, horum rationem tradit, quam, & Volaterranus suo operi subiunxit. Hæc enim sunt quæ ab authorum sacrarijs eruimus, quòd conferentia arbitraremur lectioni Plinianæ. Cæterò hic quemque moneo (vt quisque argumentum Stomachi habeat) in posterum me non oppidorum, regionum, locorum, insularum, fluminum'que iteraturum, nec repetiturum, quia putem id luxuriantis lectionis. Si igitur candide lector legendo occurrat nomen regionis, vel loci, vel fluuij, adeas quæ hic subtexuimus. potuissem, fateor, longius multò de his agere, sed mihi perpendenti tot viros cum singulari industria, tum exactissima doctrina insignes, de his dixisse malui, raptim de his differere, quare boni oro consulas.

Commentariorum in Sextum Plinij Secundi, Naturalis hystoriæ, scriptoris argutissimi.

FINIS.

IN SEPTIMVM

PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE ARGVTISSIMI SCRIPTORIS LIBRVM, STEPHANI AQVEI BITVRICENSIS, VIRI EQVESTRIS, COMMENTARIA.

MVNDVS ET IN EO, &c. Optimo iure Pli. rerum naturæ argutiſſimus, ab hominis natura hic auſpicatur, acturus videlicet, gentium diuerſitatem, earum multiplicem formam, ac admirabilem vitam. Hominum enim hic amarulentius conditionem videtur criminari, ac naturam rerum parētem increpare. Quia plus beneficij quibuſdam animantibus, quàm, hominibus videatur indidiſſe. Non propterea profecto mihi videtur taxanda natura, etſi gemino cortice tutari videatur arbores, piſces ſquāmis, plurima animalia pillo ac cute duriore exornare. Nam ſi attentius perpenderimus ea, quæ nobis benigne eſt elargita, conijcere poterimus non illam eſſe nouercam, ſed mitem ac benignā matrem. Ob id Ariſt. in accuſantes naturę beneficium, ac hominis conditionem putantes inanem, ac nihil excellētię habere, lib. partium animalium, & earum cauſarum quarto, ca. X, ait Qui autem hominem non bene, ſed deterrime omniū animalium conſtare aiunt, nudum enim ac inermē natum referunt, non recte ij ſentiunt. Cætera enim animalia vnum auxilium habent, idque nullo pacto poſſunt permutare. Sed quaſi calceata ſemper dormire, ac omnia agere, nec veſtitum vnquam deponere pleniorem, neque arma mutare, quę ſemel acceperint, neceſſe eſt. At homini multa habere auxilia licet, manus enim, & vnguis eſt, & vngula, & haſta, & enſis, & quoduis aliud genus armorum aut inſtrumentorum, quippe hæc omnia ſcit, qnoniam omnia, & ſumere poteſt, & tenere, cui manus naturæ forma etiā adhibita congrua eſt, hæc ille. Si profecto humanę excellentię munus liceat contemplari, Occurrit primo benignitatis diuinę donum homini contributum, vt nihil magnopere ei charius videatur fuiſſe, idque multiplex eſt, primum eſt ingenij dexteritas, ac fœlicitas mira, cuius poteſtate primo quoque tempore, vt ſic dicam, numeroſiſſimam rerum ſeriem percipere valeamus, mox adeſt nobis precioſiſſimū memoriæ munus, quod veriſſimū quēdā rerū theſaurū putat Quintil. his iūgitur loquēdi facultas, & orationis rerū omniū reginę dos, cōtēplatio cœleſtiū, diuinę maieſtatis noticia, q̄ oīa bruta ne minima quidē cōſequi poſſunt. adeſt pręterea humanę naturę ratio cæteris rebus multo p̄ſtantior, cuius ſunt expertia cętera aīalia. Verū ne plus ęquo videamur euagari redeamus ad ſcopū. Habita inſularū,

Hominem bene naſci.

Humana excellentia.

sinuum

sinuum,oppidorum,ac regionum ratiocinatione,nunc variam gentium figuram, ac diuersam conditionem,temporariam,ac caducam hominũ vitam differit. Hominem varijs fortunæ assultibus obnoxium, & ad innumeras ęrumnas natum dicens,Subdit igitur Plinius.

ANIMANTIVM IN EODEM, &c. Alij hoc modo,pauló synceriuslegunt. ANIMANTIVM IN EODEM NATVRA NVLLIVS PROPE PARTIS CONTEMPLATIONE MINORE EXEQVI ANIMVS HVMANVS QVEAT. Sic fide nostri exemplaris vetustissimi lego,quod etiam fuit à Rhenano animaduersum. CVIVS CAVSA, &c. Si procul dubió amplius liberiusq́ue liceat perpẽdere,comperiemus primum quicquid est naturę corporeę,hominis causa esse productum. Nam quis nesciat elementorum illuc rationem spectare,vt inde composita,composita veró inanima nunquid ob animata. vt imperfecta,ob perfecta? Num omnia simul humanis vsibus sunt destinata? Mũdum profecto effectum videri eorum causa,quæ ratione vtãtur,ait Cicero,qui dij sunt, inquit,& homines,quibus nihil melius,ratio nãque excellẽtior est. Adhęc nõ parũ faciunt,quæ quarto Deuteronomi scribũtur,quæ non obsuerit,si subnotauero. Ne oculis eleuatis in coelum solem videas,& lunam,& omnia astra coeli errore deceptus adores ea,& colas. Quæ deus tuus creauit in ministeriũ cunctis gentibus,&c. Et subdit. Pli. HOMINEM TANTVM NVDVM, &c. Cur nudus nascatur hõ causam tradit Aristo. cuius verba huic Pli. dicto non parũ congruunt. Secundo enim generationis animalium ca. quarto,ait. Homo inosepto, & nudissimo omniũ animalium corpore est, nascitur'q;,quoniam minimũ in eo est, terreni recrementi,quæ causa facit ne vngues quoq́ue minimos proportione sortiatur,hæc ille. NVDA HVMO NATALI DIE ABIICIT AD VAGITVS, &c. Nuda Humo, dixit,alludens ad priscorum ritum,quibus fuit mos,vt de terra æditos infantes,terram attingere iuberent. Nã memini me apud Augusti,quarto Ciuitatis diuinę legisse. Lęuanã deam fuisse,quę pueris de terra eleuandis pręesset,quando enim pueros terram attingere iuberent, opem deam inuocabant,vt nascẽtibus infantibus opem ferret,sinu eos excipiens, nec vocem prius dari putabãt,quàm terram attigissent. Huius rei Varro lib. ij. patrum,meminit. Natus,ait,si erat vitalis,ab obstetrice subleuatus statuebatur in terra,vt incipere rectus esset,Seneca ,id ipsum confirmare videtur lib. morũ. Omnes, inquit,infantes terra nudos excipit,facta item mentio huius rei est à Papinio, primo syluarum,quando cecinit. Tellure cadentem excepi fouique sinu,scitè igitur dixit Pli. ET IN NVDA HVMO, &c. Et pauló mox,Subdit Pli. ABIICIT AD VAGITVS, &c. Vagire puerorũ est. Legimus veteres Romanos inter cęteros,quempiam deum adorasse Vaticanũ nomine,qui vocis humanę initia moderari ac regere dicebatur,quia pueri nati statim,eam primam vocem proferant,quæ prima in Vaticano syllaba est,hinc vagire, exprimente verbo sonum vocis recentis. vt scriptum reliquit Aulus Gellius. xviii. atticarum noctium. ca. xvii. Cur autem emersi ab vtero matris infantes vagire soleat, ponit causam Alexander hanc,quia, ait,iam naturam alienam sibi experiri incipiũt,aere enim frigido percussi,vel luce ipsa,vociferari incipiũt. Homo profecto ominari augurarique nascens videtur ærumnas,ad quod facit,id quod Diuus August. lib. ciuit. diuinę, ait. xxi. cap. xiiii. Quis,ait,nõ exhorreat, & emori eligat, si ei præponatur,aut mors perpetienda ,aut rursus infantia? Quę quidẽ non à risu,sed à fletu orditur hanc lucẽ. De risu autem infantium meminit Aristo. vii. de historia animalium,his verbis. Infantes autẽ primis quadraginta diebus,neque ri-

Omnia causa hominis producta.

Homo in nuda Humo.

Lęuana dea.

Vagire.

Risus puerorum.

dent cum vigilant, ne'que lachrymantur, sed noctu interdum per quietem vtrunque faciunt, hæc ille, cui subscribit Auicenna vicesima prima fen tertij Canonis, asserens infantes non ridere, nisi vbi eis somnus, & expergefactio acciderint quando enim hæc euenerint, post quadraginta ridere. AB HOC LVCIS RVDIMENTO, &c. Hoc est ab principio vitæ. QVOD NEC FERAS QVIDEM, &c. Exemplar vetus habet hoc modo.

Rudimentū.

QVAE NE FERAS INTER NOS GENITAS VINCVLA EXCIPIVNT, &c. HEV DEMENTIA, &c. Luculenta taxatio in superciliosos, qui autumant corporis decorē nō lapsurum, ac vitam non perituram. Quando nihil aliud penè sit vita quā id (vt ait Varro) bulla, cito videlicet tumescens, & ocyus euanescens. Hominis profectò (vt ait Arist. primo partium animaliū) vita, & conditio incerta est. Cæterò quod ait Pli. hominem esse quadrupedē. Aduertendum id quod Arist. secundo historię animaliū scriptum reliquit. Homo, ait, prius'quam adultior sit, partem superiorem habet corporis maiorem, quam inferiorē, & quo amplius augetur, eo ecōtrà euenit, vt inferiora sint superioribus longiora. Quam obrem vnus ipse modo eodem ingredi solet, adhuc infirma ætate ingreditur, sed primū dum infans est quadrupes reptat. Deinde se erigit, bipes'que incedit, deinde vbi decrepitus esse fertur tripes dicitur, q baculo vtatur. Increpat autē hic Pli. naturā hominis amarulētius certè quàm par sit: quādo humani corporis cōstitutio tēperatior quàm sit vs'quā, vel esse possit omnino, addita etiamnum virtutum dispositione congrua, vt scriptum reliquit Auicēna doctrina tertia, fen primę, primi. Quātò per musas valentiora animalia sub iugum mittimus? Quod est mortale, non sub ictu nostro positum? Esto nobis non sit leonis robur, vel elephanti, vel ceruorum pernicitas, vel aquilę visus. Ecce inest nobis prudentia, mens diuinior, ratio'que, quæ cæteris præferenda est. Homo siquidem diuinitatis est particeps, sed quorsum hæc, tam extra (vt dicitur) oleas? quo profectò putemus Naturam non nouercam, sed ingenuam ac mitem matrē. Quod autē Pli. obijcit humanæ conditioni, eā esse morborū generibus subiectā, nullū profectò est genus affectionis, cui non adsit antidotū, ob id conijcere licet Chrysippum dixisse rectè non fuisse principale consilium, vt homines morbis ob noxios redderet, sed affectiones per quasdā sequellas compilasse, homini'que ingenerasse, sicut docebimus lib. XX. profusius. Nunc redeamus ad textum.

IAM MORBI, &c. Ad quod id carmen Vergil. facit.

, Optima quę'que dies miseris mortalibus ęui
, Prima fugit, subeunt'que morbi tristis'que senectus
, Et labor, & durę capit inclementia mortis.

ALIAS NARES, &c. Vetus quod mihi est exemplar, Nare, non nares, habet quod piscium, sicut auium volare.

ITAQVE MVLTI EXTITERE, &c. Multi profectò fuerunt, qui non nasci optimū putauerint, vel ocyssime aboleri, cuius rei meminit Cicero primo Tuscu. Græcorum autem de hoc sententia est, τομὴ γινέσϑ μὲν κράτισον ἐσϑαι ἔπαρ ἰδὲ γινέται, &c. Non optimum nasci, aut cito aboleri, quæ comprehendit Ausonius hoc carmine.

, Ergo optima graiorum sententia quippe homini aiunt:
, Non nasci esse bonum, natum citò morte potiri.

Et vt græci aiunt οὐ βίος ἀληθῶς ὁ βίος, ἀλλὰ ξυμφόρα, quod est, vita nō vere vita est: sed calamitas. Nam vt scitè refert Euripides οὐκ ἔστι θνητῶν ὅστις ἐξεπίσταται τὴν αὔριον μέλλουσαν εἰ βιώσεται. Quæ Latinitate donata significant. Nullus mortalium est qui sibi audeat crastinum promittere. Cæterò quod ait Pli. hic de hominū moribus inesse

illis

illis afferens feritatem, rapacitatem, auaritiam. Aristo. octauo de historia animalium de ijs sic scitè agit. Inest vrbanitas, feritas, clemētia, acerbitas, fortitudo, ignauia, metus, fidentia, ira, malitia, etiam prudentiæ imago. Et subdit Plinius.

ATQVE ETIAM POST SE DE FVTVRO, &c. Homo certè solus animalium spe rei futurę mouetur, vt scriptum reliquit Arist. libro Partium animalium. Cor, ait, homini (propè dixerim) animalium vni palpitat, quia homo solus spe rei futuræ expectationeque moueatur. Porrò quando Pli ait. HOMINES FEROCIENTES, &c. Ad hoc facit Senecę dictum, afferentis hominum effigies ferarum animos habere, potissimum quando ex rationis tramite exeunt. quare luculēter ab Aristotele relatum est. Homo inquit, vt perfectione suscepta animantium cunctarum optimus, sic à lege seiunctus & iustitia, omnium efficitur pessimus. Sequestrati profectò lege, ac iustitia in summa opinionum prauitate versamur, pœnamque & errorem cum lacte nutricis suxisse videamur. Vbi autem ait Pli. VNI SEPVLTVRAE CVRA, &c. Habet profectò maxima hominum portio curam de sepulchris, quare est sua mors sepulchris, ob id cecinit Martialis.

Homo sol' spe mouet.

Cura sepulchrorum.

, Accipe nephario nutantia pondere saxo,
, Quæ cineri vanus dat ruitura labor.

CAPVT PRIMVM

ET VNIVERSITATE QVIDEM, &c. Hoc caput parū habet difficultatis, nihil enī est, quod non mediocriter eruditus discutiat. Non est autem nostri cōsilij in cōpertioribus tritioribusque bonarum literarum cādidatos longius demorari. Aut cui miraculo non miraculo, &c. Alij legunt. AVT QVID NON MIRACVLO EST CVM PRIMVM IN NOTITIAM VENIT, &c. NATVRE VERO, &c. Multa profectò sunt in rerum natura: quorum non potest reddi ratio, authore Seneca. OBSTINGAM FIDEM &c. Vetus nostrum exemplar habet, obstrictam fidem, vt sensus possit is esse. Dicturus fidem futuram, authores ad quos lectorem sit relegaturus in rebus dubijs authorum nominibus à quibus desumptæ sint redditis. Cęterò quod ait de Aethiopibus: nihil de eorum nigrore agemus, quia sit facta mentio libro secundo.

CAPVT SECVNDVM.

ESSE SCYTHARVM, &c. Quoniam plurimarum gentium mores, ac figuras, sextus liber nos docuit, de ijs, nunc obiter agendum est. ET LESTRIGONES, &c. Truces & efferatas gentes Lestrigonas & Cyclopas testatissimum reliquit Strabo, libro secundo. Erant enim populi in extremo Italiæ, quos Vlysses apud Alcinoum narrat humana carne vesci. Homerus poetarū ille eminentissimus Vlyssis socios verubus transfixos, atque igni assos edisse, scriptum reliquit. Dicti Lestrigones à Lestrigona sicula formiana, vt ait Acron: alij dictos volunt, ἀπὸ τῆς λῃστείας, hoc est, à latrocinio. QVEM LOCVM GESOLITHRON, &c. Alij Gesclitton. Produntur. ARISMAPI, &c. Antimachus Hyperboreos cū Arismapis locat: quos esse populos

Lestrigones.

Scytharum

Arimaspi. Scytharum vnoculos Herodotus memoriæ mandauit, ita nuncupatos quòd illarũ gentium vocabulo, Arima, significet vnum, & spu. oculum, sed quòd mirum sit videtur author idem alibi fabulosum arbitrari, qui tamen versus quosdam Arimaspos nominat, ab Aristeo conditos proconesio, sicuti Strabo scribit libro primo, Herodotus cum Griphibus bellũ gerere Arimaspos testatissimum reliquit.

Antropophagi. ANTROPOPHAGOS, &c. Anthropophagi Scythię populi humana carne vescentes ἀπὸ τ᾽ ἀνϑρώπος & φάγω, id est Anthropos homo, phago, comedo. BALTHELIBVS, &c. Alij Mantelibus legunt, aut mantellis, est enim genus penulæ. IN EADEM ALBANIA, &c. Horum populorum Aulus Gell. meminit, nono atticarum noctium, ca. quarto. Item Herodo. Stephanus, & Strabo: asserẽtes eos populos à pueritia canescere, & esse glauca oculorum acie.

Ophiogenes. OPHIOGENES VOCAT, &c. Ophiogenes à serpentibus dicti populi ὄφις enim, id est, Ophis, serpens, quasi ex serpente geniti dicti. Horũ abundè, Solinus meminit.

Spylli. GENS SPYLLORVM, &c. Horum lepidissimè meminit Gellius atticarum noctium xvi. ca. xi. Hac, inquit, vi præditos esse quosdam videmus qui Psylli vocantur: quorum nomine & super genere: cum in veteribus literis quęsissem in quarto denique Herodoti libro fabulam hâc de Psyllis inuenimus. Psyllos quondam fuisse in terra Aphrica conterminos Nazamonibus, austrum'que in finibus eorum quondam in tempore, per quàm validum, ac diutinum flauisse, eo flatu aquam omnem in locis in quibus colebant exaruisse Psyllos re aquaria defectos, eam iniuriam grauiter austro succensuisse, & decretũ fecisse: vti armis sumptis, ad austrum, perinde quasi ad hostẽ iure belli res repetitum proficiscerentur: atque ita profectis ventus austrum magno spiritus agmine venisse obuiam: eos'que vniuersos cum omnibus copijs armis'que, montibus'que arenarum cumulis superiectis operuisse: eo facto Psyllos ad vnum omnes interisse, hæc ille:

Nazamonib. Scribit Plutarchus quod dignum cum scitu, tum notatu sit, Catonem iter per Libyę deserta facientem, Psyllos secum duxisse: qui morsibus serpentium mederentur. Celsus nõ hoc Psyllis natura datum, sed audacię ascribit: eadem de Psyllis serpentibus aduersantibus, scriptum reliquit Strabo, libro decimoquinto. Lucanus etiam scitè de Psyllis hęc cecinit, libro nono.

, Gens inimica terras incolit, à sæuo serpentum, &c.
, Marmaryde psylli, par lingua potentibus herbis
, Ipse cruor totus, nullum'que admittere virus,
, Vel cantu cessante potest, natura locorum
, Iussit vt immunes mixti serpentibus essent
, Posuit in medijs sedem posuisse venenis.

Cęterò quod Pli. hic de Hirpijs ait, eadẽ affirmat Verg. xi. Aeneidos, ijs versib.
, Summe deum sanctę custos Soractis Apollo,
, Pascitur, & medium freti pietate per ignem,
, Cultores multa prçmimus vestigia prima.

Strabo sacra ea quæ fiebant, vt hic ait Pli. Feronię, non Phœbo fieri solita, lib. v. Geo. Hirpi, lingua Sabinorũ lupi dicuntur. Porrò de Nazamonibus meminit etiã quam profusissimè Strabo, libro primo, Item & Solinus. Marsorũ item gẽti inest quoddam Pharmachum in serpentes: eos Aulus Gell. atticarum noctium. xvi. asserit vim habere in serpentium morsus, & ne quis miretur,

Hominib. oĩbus vis data in serpẽtes. Expẽdendum hic omnibus hominibus vim inesse in serpẽtes. Nam homini saliua venenum est serpentibus, vt hic ait Pli. & quod etiam ante Pli. memorię mãdauit Aristoles, libro octauo naturæ animalium, ca. xi. cuius verba hæc sunt. Sed omnium venenatorum morsus grauiores sunt, si alterum ederit alterum, vt Scorpium deuorari à

Vipera

Vipera certum est. Plurimis verò eorum aduersatur saliua hominis. Porrò Marsos, Strabo vltra picenum habitare memoriæ mandauit, horum abunde meminit Solinus, & Silius, Italicus, libro octauo, ijs versibus. Marsi.

, Hęc bellare acies norant & marsica pubes
, Et bellare manus, & chelydris cantare soporem
, Vipereum'que herbis hebetare & carmine dentem
, Aeetę prolem aguitiam mala gramina primam
, Monstrauisse ferunt, tactu'que domare venena
, Et lunam excussisse polo, stridoribus amnes.
, Frenantem. de ijs etiam Gellius, libro. xvi. ca. xi.

CONTACTV FVGERE, &c. Alij Contactum legunt. ANDROGINAS, &c. Populos vtrius'que sexus ἀπὸ τ̃ ἀνδρὸς καὶ γυνὴ, hoc est, ab homine & fœmina. QVI VISV EFFASCINENTVR, &c. Familiam esse in terra Aphrica visu, vel voce effascinantem, hoc est, maleficium inferentem Solinus scriptum etiam reliquit. Quędam, inquit, in terra Aphrica hominum familiæ sunt, voce, at'que lingua effascinantes, quę si impensius laudauerint pulchras arbores, segetes lætetiores, infantes amœniores, egregios equos, pastu, at'que cultu opimos emoriantur repēte. Effascinare maleficium inferre est: aliquando tollere id: qua vocis acceptione Plinius vtitur paulò inferius. ESSE eiusdem generis, &c. Subest enim mea cēsura mēdum. Legerim enim potius. CVIVS generis & fœminas in Scythia quę Bithiæ, &c. Sic enim vetus exemplar habet: Stephanus, Bithias in Thracia gētem esse commemorat, cuius author fuit Bithys. PVBERES, &c. Alij impuberes & rectius, legunt. NOTABILIVS, &c. Genus subintelligas. THIBIORVM, &c. Horum meminit ita Didymus. Thibiorum gens effascinatrix, at'que pestilens halitu solo perimit: eorū'que in mari corpora non merguntur: locus in Ponto vbi sunt, Thibias ab vna Amazonum dictus. PHARMACVM, &c. Venenum. ADEO naturæ, &c. Vetus nostrum exemplar secus habet. in eo enim legitur.

Effascinare.

Bithye.

Thibij.

Pharmacum hic pro veneno.

ADEO naturæ cum ferarum more vescendi humanis visceribus vim ingenuisset: gignere enim in toto corpore, & in quarundam oculis quoque venena placuit, ne quid vsquàm mali esset: quod in homine non esset, &c. Sic enim legendum conijcio. quod etiam à Rhenano fuit animaduersum. Vult enim Plinius innuere naturam cum homini vorandi facultatem ferarum modo dedisset, etiam in humano corpore, hoc est, in anthropophagis, & in quorūdam oculis, hoc est, oculis fœminarum, quarum mentio paulò superius acta est, venenum ingenerare voluisse, ne malum esset aliquod, quod non reperiri possit in homine, hoc est, quāuis natura quibusdam animalibus venenum indiderit, vt Basilico, Viperæ, Scorpioni, & id genus, quorum pars visu occidit, pars morsu, pars ictu, pars halitu: ita natura gentes quasdam hoc genere venenorum adornauit. Porrò qui de Anthropophagis copiosius volet, adeat Strabonem, libro quarto. LIENOSIS, &c. Morbo lienis laborantibus: de quo in parte medica agemus. Lienosi

CVIVS tactu mederetur, &c. Hoc est, cum tangeretur, ferè eadem Tranquillus, De Vasp. agit. Qui multos tactu, oculorum morbis affectos leuauit.

ARVNDINES verò, &c. Eadē Strabo, libro decimoquinto scripsit. Theophra. libro quarto plantarum ca. xii. Tradit circa Acesinem amnem arūdines quasdam prouenire, ac vicē præstare hastarum. Herodo. in Thalia, nauigia, arundinibus fieri etiam tradit. Quod autem ait de arborum magnitudine, causam tantæ magnitudinis docet Theo. libro Plantatum secundo, capi. xi. Diodorus Sicu. Harundinum amplitudo.

Sicu. libro decimoseptimo, ad septuaginta cubita surgere arbores Indiæ, ait, esse-que tantę amplitudinis, vt vix quatuor homines eam amplexari queāt. Magnas admodum nasci arbores in Perside videtur docuisse Luca. hoc versu.

, Aethera tangentes sylua liquere Coatræ

Et Vergil. de Indicis, tertio Geor.

, Aut quos occeano proprior gerit India Lucos,
, Extremi sinus orbis, vbi aerea vincere summam
, Arboris, haud vllæ tactu potuere sagittæ.

Et Vale. Flac.

, Densior haud vsquam, nec celsior extulit vllas
, Sylua trabes, fessę que prius rediere sagittę.

QVOS GYMNOSOPHISTAS, &c. Gymnosophistæ Indorum Philosophi nudi incedentes, vt ait Augustinus, Ciuitatis diuinæ. xiiii. Hieronymus etiam contra Iouinianū horum meminit. Apud Gymnosophistas Indiæ quasi per manus huius opinionis auctoritas traditur, quod Buddā principē dogmatis eorum è latere suo Virgo generarit. Ij ab exortu ad occasum perstare dicuntur solem contuentes, immobilibus oculis, feruentibus arenis toto die: alternis pedibus insistentes: ij frigora niuium & æstus citra dolorem perferunt. Alexādrū Macedonē ferunt ad eos accessisse, dixisse'que, petite quodcum'que vultis. Respō derūt. Da nobis immortalitatem, quam præ cæteris optamus. Quibus dixit. Cū sim mortalis, immortalitatem dare non possum. Si ergo, inquiunt, te esse mortalē cognoscis, cur non contentus patrijs sedibus, omnibus infestus, totum orbem conaris subijcere? Horum abundè meminit Philostratus in vita Apollonij. Porphirio, duo genera Gymnosophistarum esse scriptum reliquit: alterum Brachmanas dicunt, alterum, Samaneos. De ijs Vale. M. libro tertio de Patiē. Et Cicero, libro. v. Tuscu. & Luca. iiii. lib. HOrum supra centum, &c. Vetus codex sic habet. Horum supra. CXX. M. fuisse prodente se Ctesias scribit. Et in quadam gente Indiæ fœminas semel in vita parere. MONOSCELI, &c. Vnoculis, quorum Soli. Et Strabo abundè. SCIopodas, &c. Populos vmbra pedis se protegētes: quos etiā dixeris rectè vmbripedes dictos ἀπὸ τῆς σκιᾶς, id est ab vmbra. Horum ita meminit Augustinus Ciuitatis diuinæ. xvi. Ferunt gentē vbi singula crura in pedibus habent: nec poplitem flectunt, & sunt mirabilis pernicitatis, quos vocant Sciopodas: quòd per æstum in terra iacentes resupini vmbra pedum se protegant. SVNT Et Satyri, &c. Horum ita Hieronymus meminit. Vidit homunculum aduncis naribus: & fronte cornibus aspera: cui extrema corporis, in caprarū pedes desinebant, & præmisso signo crucis cum interrogasset Antonius, respondisse fertur, mortalis ego sum vnus ex accolis heremi, quos vano errore illusa gentilitas, Faunos, Satyros, Incubos vocitat. Qui item cum Dionysio per tripudia & festos lusus, plæra'que terrarum obiere, nūc Satyros, nūc Tityros nuncupant. CHORAMNEORVM, &c. Vocari dixit, Ctesias, genus hominum syluestre in Persia, tantę pernicitatis, vt ceruos cursu compræhendant. STRVTOPODES, &c. Putarim etymon deductum ab eo quod Græci στροῦθον, id est struthon, vel στρούθιον id est, struthion: quod gens Græca passerem appellat, quòd parua sit auis passer. Strabo. Strutophagorum meminit, libro decimosexto. Asserēs gentem paruam, apud quam aues dicūtur esse ceruorum magnitudine. Porrò quod de Nomadibus ait. Nomades sunt populi quorum omnis vita in pascēdis gregibus habetur, Etymon enī ita docet, nā νόμας, pastor, νέμειν, pasco. Strabo, libro primo eorū meminit, S Orictas, &c. Dictos à foraminibus & fistulis, quas pręferunt loco

Gymnosophitę. Sciopodę. Satyri. Chorāneorū. Struthopodes. Nomades. Sorictæ.

nasi. Solinus horum ita meminit. Alij concretum os habent modico tantum foramine quo calamis auenarum cibos hauriunt. Quæ de Hyrpijs, hic ait Pli. eadem ante, eum dixisse videtur Vergi. Aeneidos. xi. ijs verbis.

, Summe deum sancte custos Soractis Apollo,
, Quem primi colimus, cui pineus ardor aceruo
, Pascitur, & medium freti pietate per ignem
, Cultores multa præmimus vestigia pruna.

¶ De hac familia etiam Sylius, libro quinto, ijs versibus.

, Tum Soracte satum, præstantem corpore, & anus
, Sic in Apollinea semper vestigia pruna
, Inuiolata teras, victor'que vaporis ad aras
, Dona sereno referas solennia phœbo.

Scribit Strabo, libro quinto, non phœbo, sed feroniæ hæc sacra fuisse sacrata.

HALITV TANTVM VIVENTEM, &c.

Halitu odores que viuentes.

Horum ita scitè Strabo, libro quintodecimo meminit. Similia sunt quę de syluestribus hominibus, ac mōstris cæteris dicuntur. Sed syluestres homines ad Sadrocotum non esse delatos, cum ad mortem obdurent, atque eos calcanea anterius digitos & pedes deorsum posterius habere, Aductos fuisse quondam carentes ore mites homines, qui circa Gangis ortum habitent, & vaporibus assarum carnium & fructuum & florum, odoribus enutriuntur, & pro ore quædam spiramenta habeant: rebus fœtidis oppido'quam grauari, hæc ille. Hoc enim difficile est persuasu: nisi philosophiæ studioso, & doctrinę reconditioris consultissimo, & vt id cōspertius lectori pateat, ostendam receptissimorum authorum placita ad hoc faciētia, & solo odore degi posse asseuerantia. Homines profecto ex omnibus animalibus miram ex odoribus accipiunt voluptatem, id verò inde putatur effici, quòd cerebrum nos magis habeamus cæteris aliquanto humectius, propterea odorum illuc ascēsus hyperbolem enim, hoc est, frigiditatis excessum, & humectationis ad mensum reuocat rationalem. Fit autem hæc affectio per spiritus attractationem, quantum ad homines attinet. Scandentibus eo modo odoribus ad cerebrū ipsum: quia calor igneus, quo resoluuntur odores: eisdem præstat leuitatem quandam, vt superiora petent. Vnde sequitur in membro illo sanitas quædam. Odori siquidem est calefaciendi virtus, ob calidum igneum: vnde producitur atque item resoluitur: proinde videtur natura in duo maximè opera inspirationem instituisse: quorum alterum, & id vtique difficilius euantatio est caloris intimi, alias exusturi omnia. Nā Platonici ideò productos Pulmones esse dicunt: molles'que, atque ventosos: instar fistulæ, & similes spongiæ, vt cor iræ ardoribus nonnunquàm exæstuans, aliqua saltem refrigeratione mitigaretur. Proximum est odoris perceptio: ad quā sicuti ad auditum, & gustum corpore aliquo est opus: per quod ad sensum prouehantur odorum differentiæ. Hippocrates, vt ad Scopum veniamus, eo libro quem de elementis posteris legendum reliquit, ait. Quicun'que citissima indigent adiectione, humidum remediū resumēdis viribus optimum est, vbi autem adhuc velociore, per odoratū. Pythagoricorum etiam opinio fuit: odores ad nutricationem conferre, Veluti alamur qualitatem attrahendo, Aristo. non in eam pedibus it sententiam: quando dicat cibum ex pluribus elementis compositum: quare colligi potest. Nullum posse nutriri simplici, Verùm ad tutandam Pli. sententiam perpēdamus hic Platonici philosophi medici scientissimi dogma hoc: legimus, inquit, in calidis quibusdā regionibus, ac plurimo passim odore fragrantibus multos gracili corpore, & imbecillo stomacho quasi solis odoribus ali, forte quoniam ipsa loci natura, tum herbarum, & frugum, atque pomorum succos fermè redigi

Hipocratis dictum.

Siplici non ali.

in odores.

in odores. Tum corporum humanorum humores illic resolui in spiritum. Cum igitur vterque, odor scilicet, & spiritus, sit vapor quidã, & simile simili nutriatur: nimirum & spiritus, & homo spiritalis plurimum ex odoribus accipit alimẽtum. Nutrimentum verò qualecum'que id sit, per odores, siue fomentum apprimè senibus & gracilib⁹ necessarium est: quo defectum alimẽti soliodioris, at'que veriosis, vtcum'que possimus compensare: spiritum verò odoribus nutriri. argumento est, quòd vinum odore plenum, subito spiritum recreat, quem cætera vix tandem possunt reficere, ob id cecinit Ouidius, in ponto. Et iã deficiens sic ad tua verba

„ reuixi, Vt solet infuso vena redire mero. Vaporem verò illum in quẽ cibi cocti denique transferuntur, ideo appellamus odorem, quoniã odor, vbique vapor quidam est, quare Auicenna, corpus dulcedine, spiritum verò quadam aromacitate nutriri ait. Gale. item, spiritũ nõ solum odore putat nutriri, sed aere. Aere in quã, non simplici, sed opportunè permisto. quare peritiores concludunt spiritum vitalem, & animalem ideo nutriri tũ odore, tum aere, quoniam intermixtus est, at'que conformis, & vtrum'que haustum pręcordia penetrare, at'que inibi percoqui temperarique ad vitam: per'que arterias diffundi: quare odore & aere viuere posse astruunt. Olympiodorus, Aristo. historiam adfert, in qua fatetur hominem esse à se visum: qui aere, & sole, modo nutriretur: quibus Plato in Phęd. persimilia scribit. Hæc enim collibuit annectere, quo quid lucis viderer intulisse proposito Pliniano. Nunc ad rem. SPITHAMEI, &c. Pigmęorum scitè meminit Augustinus Ciuitatis diuinæ, decimosexto. Alios, ait, statura cubitales, quos pigmęos à cubito græci vocant, pugnant cum gruibus, sed vincuntur, horum etiam meminit Iuuenalis, Satyra decimatertia.

Spithamei.

„ Ad subitas thracum volucres, nubem'que sonoram
„ Pigmæus paruis currit bellator in armis,
„ Mox impar hosti, raptus'que per aera curuis.
„ Vnguibus à sęua fertur grue.

Homerus, quem hic Pli. citat, huius rei meminit, versus eius sunt.

„ Postquàm hyemem fugitant: nimij quo'que frigoris imbrem
„ Occeani aduolitant refluos clangoribus æstus,
„ Cędem pigmęis populis cladem'que ferentes.

Ea etiam Strabo, libro primo confirmat. Porro Spithamei dicti sunt à Spithame. Est Spithame, id quod capit spatiũ humana manus, à summo pollice, vs'q; ad summum minimum digitum extensa, quæ mensura, quoniam in tres humani pedis partes quartas incurrit, dodrans dicta est. Sic enim Romani nouem in libra vncias appellauerunt. Ne'que omnes dodrantem in quãtitatis mensuram nouerunt, quo in diuidendo vtuntur Iurisconsulti. Neque enim dodrans vt pes, cubitus'que, per se certam habet mensuræ rationem: sed alterius quantitatis dodrans est: verbi causa, pedis, cubiti, aliarum'que huiuscemodi quantitatum. Capit autem dodrans totius alicuius tres quartas partes: qualis nouem numerus in duodenario est. Lice't'que ad plures quantitates dodrans referri possit hac ratione, certam tamen ex legibus institutis'que antiquorum mensuram habebat: quę trium palmorum, hoc est, digitorum duodecim numerum caperet: quę pedis, cuius sexdecim digitorũ, id est, quatuor palmorum mensura erat: tres quartę partes sunt, oportet'que in Spithame Græcorum, Romani pedis dodrãtem intelligere. Sed quid tam segniter hic immoror? quando Budęus elegantiarum accuratissimus, & vtrius'que linguæ consultissimus, de ijs tam exactè, tam pẽsiculatè, Scitè que differuerit? Porrò non indignum omissu, quòd Aristo. quem Pli. citat hic, prodit de Pygmęis, libro enim octauo naturæ animalium, ca. xii. ita de ijs agens. Grues de locis discedunt vltimis quę

Pigmęi

Spithame.

mis quę ex Scythicis cāpis ad paludes Aegypto ſuperiores, vn̄ Nil⁹ pfluit veniunt, quo in loco pugnare cū Pygmeis dicūtur: nō em̄ id fabula eſt, ſed certè genus, tum hoīm, tū etiā equorū puſillū, vt dr̄, eſt, degūt'que in cauernis: vn̄ nomē Troglodi-tę à ſubeūdis cauernis accepere &c. CIRNIOS INDORVM &c. Ab inſula Cyrno dicti Cyrnij, nūc Corſicā iſulā vocāt, a Cyrno rege Corſycæ, ini-bi em̄ mel gignitur venenoſū, quare ait Virg. Sic tua Cyrnea fugiāt examia taxos. AD SEPTENTRIONEM VERGENTEM, &c. Exē-plar noſtrum vergentium habet, non vergentem, quod & animaduertit Rhena-nus, Macrobios, Longæuos, populi, quos hic vocat gymneſtas, eorū meminit abū dè Strabo, libro. xv. de Oritis, etiam vbi Oneſicritum authorem de his citat, qui ait Enotocoetos homines eſſe, qui aures ad talos vs'que dependentes habeant, vt ſu per eis indormiant, adeò fortes vt arbores euellant, & neruum frāgant. Alios ait Strabo, eodem libro, eſſe vnoculos, caninis auribus & crinibus eiectis, pectore hiſ pido, habentes oculum in media fronte, qui naſo carent omnia cruda edūt, & paruo tempore viuentes, antequè ſenectutem extingui, & ſuperiorem oris partē eminen tiſſimam habere dicuntur. Subdit deinde de Hyperboręis, qui mille viuunt annos, eadem ſcribit, quę Symonides & Pyndarus, hęc Strabo, & id genus multa. CI NOCEPHALOS. &c. Cynocephali beſtiæ, ſimiles ſimijs, præter canina capita in Aethiopia, feri morſu Cynocephali dicuntur, & violenti ad ſaltum. Ho-rū meminit ita Auguſti. ciuitatis diuinæ. xv. Quid, ait, dicam de Cynocephalis quorum capita, canina at'que ipſe latratus, magis beſtias quàm homines confiten-tur. Dicti enim ἀπὸ τῶ κυνὸς κεφάλη. i. cynos canis, & cephale caput, ꝙ caninis ſint ca pitib⁹. IN APHRICAE, &c. Sicut de lamijs dici pōt, q̄ Menippo apparuerūt, quo illecebroſis voluptatib⁹ irretitū tenerēt, cui⁹ hiſtoriā ſi quis q̄rat, adeat Cæliū. vj. lectio. antiqua. Porrò, qđ de vita lōga ſerū, ait Pli. Stra. de his ita agit. Seres tā lōgę vitę dicūtur, vt. cc. annū excedāt. M meminit idē eorū hoīm, qui ſolis piſcib⁹ victitēt, quos Ictyophagos vocāt, quorū regionē ponit ad mare, eorū'que etiā peccora veſci piſcib⁹ tradit ex oſſib⁹ piſciū & tegumētis cōcharū do-micilia fabricare, poſtea ait, panē ex piſcib⁹ cōficiūt, frumēti paululū admiſcētes: Is eodē li. Oritas teſtatur ſolitos letiferis venenis ſagittas p̄uiſas illinere, porrò vbi hic legitur. AVT AD HORAS, &c. Aut, particula non legitur in veteri noſtro exēplari, ſed particula, ac, vt ſenſus ſit. Indices ac propè horas, porrò quod Pli. de Pyrrhi pollice pedis ait. Plu. in ei⁹ vita liene laborātib⁹ illū aſſerit me-deri ſolitū, ſacrificio galli albi facto, deinde ſubdit. Ferūt ei⁹ pedis maiorē digitum vim quandā habuiſſe diuinā, ita quòd quū eius digitū reliquum corpus eſſet cre-matum, digitus ille integer illeſus'que ab igne permanſerit, hæc ille.

Cyrnij.

Cyno-phali.

CAPVT TERTIVM.

TERGEMINOS, &c. Naturę rerū petitiſſimi ter ge-minos naſci nō inter oſtēta diceret. Ad cui⁹ rei diſcuſſionē multa ſe nobis ſuggerūt dicēda. Expēdēdū certè hic, vterū in duos reſſundi ſin⁹, qui in diuerſum diffuſi ac reflexi, circū plicātur mō arietinorū cornuū, q̄ pars in dextrā retorq̄tur, maſculina eſt, vt ait Lactāt. Quę in ſiniſtrā, fœmina, horū ſi nuū ita diſtributorū. authoritē eſt Aui. xxj. tertij. Cauſa i quit geminorū, ſeminaria, pueniit copia, qn̄ vteri ſin⁹ vterq; fuerit oppletus, & dextra quidem parte, vt plurimū concipi mares volunt: ſiniſtra verò fœminas, Cui opinioni aſtipulatur ſententia Hippo. v. ſententiarum, hoc eſt aphoriſmorū. Hinc porrò diſparilitatē ſexus cōtingere arbitrātur. Sunt itē qui vul uæ, hoc eſt (vt verbis neoterico. medico. vtar) matrici aſſignent cellulas ſeptem,

totidem'que fœtus concipi posse, admiratione digna sunt, quæ Albertus monumentis prodidit, mulierem in Germania conformatis iam in vtero duorum & viginti infantium corpusculis abortum fecisse, aliam etiamnum eiecisse in peluim embryonũ auricularis digiti magnitudine. c. corpuscula &. l. aliam item. lxx. De Tergeminis his, quorum hic meminit Plinius. Titus Liuius lib. j. sic ait. Forte in duobus tum exercitibus erant tergimini fratres, nec ætate, nec viribus dispares, Oratios Curatios'que fuisse satis constat. Porrò quod Plini⁹ ait de Aegypto, vbi Fœtifer Nilus est, Strabo libro. xv. de his sic agit. Et Nilus cæteris fœcundior, & magna producit, cum alia, tum ea quę sunt vitæ ancipitis. Aegyptiæ quo'que mulieres interdum quatuor geminos pariunt: author est Aristoteles, quãdam septem geminos peperisse, qui etiam Nilum fœcundissimum vocat, & nutrientem propter moderatam solis decoctionem relinquentis nutrimentum, & superfluum euaporantis, ex eadem causa verisimile est id contingere, quod hic dicit, quòd nisi aqua dimidio minore igne decoquitur quàm cæteræ aquæ &c. Cæterò Aristoteles ille rerum naturę callentissimus, libro de historia animalium. vij. eam sentẽtiam quàm appositissimè confirmat, inquiens. Et cum alia singulos pariãt, alia plures, genus hominum in ancipiti est. Nam quod plurimum, & locis pleris'que agitur mulieres singulos singulę pariunt, sed sæpe & locis pleris'que geminos etiam, vt in terra quo'que Aegypto fieri certum est, pariunt etiam tres, & quatuor, quin'que etiã com plurimum nascuntur. Iam enim hoc euenisse conspectum est, & quędam viginti partubus quatuor ędidit, quinos enim singulis partubus enixa est, hęc Aristoteles. Porrò, hic cẽsuerim particulam, supra expungendam: superfluit eñ meo iudicio, nec in veteri legitur exemplari.

Fœcunditas ex Nilo.

Partus geminorum.

HERMAPHRODITOS. &c. Horum meminit scitè Aristoteles libro generationis animalium quarto: porrò hic notandum nonnullos esse ponẽtes quid discerniculi inter hermaphroditũ, Androginum, & Arsenothelyn, Aristoteles Androginos & Arsenotheles vocat animalia: quæ ipsa se ineuut, vt inter pisces Trochus Leonides scriptum reliquit, quatuor esse hermaphroditorũ species, ac in hominibus quidem tres, in mulieribus vnam. Siquidem in viris quando que in Perineo, quando'que in medio Oschei pudendi, muliebris effigies. Tertius vero modus quo ex oscheo velut vrina pudendo profunditur. In mulieribus aliquando supra clitorium, conceptus enim aut partus hermaphroditorum naturalis est: euenit tamen exuperantia partium superuacuarum. Partium autem superuacuarum, vt ait peripateticæ doctrinę clarissimus ille censor Aristoteles, quarto generationis animalium, præter naturam, eadem causa est: quę geminorum generationis. Iam enim in conceptu causa accidit: videlicet si plus materiæ consistit, q̃ pro ipsius natura partis sit, sic enim accidit, vt vel pars maior, quàm iustum sit, efficiatur, causa exempli, digitus, aut pes, aut manus, aut membris alijs: vel fisso conceptu plures reddentur, quomodo in fluuij vertigines geminantur. Fit enim ibi, vt humor, qui fertur, & profluens mouetur, si in aliquid offendent, secetur: & ex vna i duas euadat constitutiones, quę eundem habeant motum. Hoc eodem modo in conceptibus euenit: partes enim illę adnascuntur vacantes, maximè quidem propinquæ, sed aliqñ remotæ, etiã propter conceptus motionem, quanquam præcipuè, quod materiæ experiẽtia ibi redditur, quo tandem decubuit, formã vero vnde superfuit, inde recepit. Quibus autem (vt in hermaphroditis) gemina habere genitalia accidit, alterum maris, alterum ijs semper, alterum ratum, alterum irritum redditur, cum per alimentum subinde delitescat, quoniam pręter naturam est, Cęterum quod testatur Plinius, hermaphroditos fuisse habitos in delitijs, hoc testatissimũ reliquit Tranquillus in Nerone, & id etiã videre

Hermaphroditi.

Supfluitas partium.

licet libro

licet libro. x j. vt videbimus. Huius etiam rei Plutarchus in vita illustrium &c. EVTYCHIS. &c. Nomen mulieris, cuius scité Solin' meminit, qđ de infante ait reuerso in vterum & id genus. Titus Liuius, & de similibus prodigijs, Valerius Maximus quorum scita sensáque suppingere luxuriantis putarim lectionis, sufficiat signasse authores, subdit Plinius. SVPREMIS DIVI AVGV. &c. Vocat enim Plinius vltimum Augusti principatus tempus proximum, quando ait, Proximè supremis diui Augusti. &c. Cæterò quod de Eutichide fœmina ait, id Solinus cap. x x. confirmat. Itidem de quadā Fausta nomine, quam vno partu quatuor geminos mares, fœminas totidem ædidisse testatur.

CAPVT QVARTVM.

EX FOEMINIS MVTARI, &c. Hæc persuasu difficillima nemo dubitarit, quare arbitraria legentibus reliquerim, subnectit Plinius. EDITIS GEMINIS. &c. Cur autem rarò gemini, mas & fœmina, in hominum genere seruentur, Aristoteles prompsit in literas: à cuius riuulis, postrema hęc quæ subiungit Plini'. FOEMINA GIGNI. &c. Desumpta sunt, quare opereprætium me facturum sum arbitratus, Si ei' placita huic verborum seriei annexuero, Quippè, ait, quarto generationis animalium, cap. v j. cum intra parentem fœmina tempore longiore conficiatur, quàm mas, & vbi in lucem venerint celerius fœminæ, quàm mares perficiantur. Nam & pubes, & vigor, & senectus, fœminis potius euenit, quàm maribus: sunt enī fœminæ sua natura debiliores, frigidiores'que, & sexum fœmineum quasi lesionem naturalem, et detrimentum putandum est esse. Intus igitur tardè prę sua frigiditate discernuntur, hæc etenim discretio concoctio est. Calor autem concoquit, & quod calidius, id concoctu facilius est, sed foris propter suam debilitatē citò ad ætatis florem senectutem'que prouenīunt. Etenim omnia minora, vt in artis operibus: sic ī naturæ, citius ad finem deueniunt, eadem causa est, vt qui gemini mas et fœmina in genere hominum prodeunt, minus seruentur, cum in cæteris animalibus nihilo referat: hominibus enim hic concursus præter naturam est: hæc ille. Porrò idem, sed diuerso loco id est septimo de historia animaliū libro, cap. i i j, ait. Fœmina tardius quàm mas perfectionem quarumcun'que partium recipit, et sæpius in decimum mensem, quàm mas protrahitur. Sed cum in lucem prodierit, fœmina q̄ mas accrescit, & ætate floret, & senectute maceratur & magis quæ fœminæ, quæ pluries pepererint. Cæterò quod noster author ait.

MARES IN VTERO DEXTRA MOVERI. &c. Fert opem huic assertioni peripateticorum argutissimus Aristoteles, quo dixi loco. Mares, ait, fœtus magna ex parte circa quadragesimum diem dextro potius latere mouentur: fœminæ sinistro circiter nonagesimum. Nihil tamen certi in his affirmari licet, multis enim ferentibus fœminam motus agitur in sinistro, & contra dextro gerentibus marem. Solent enim dextra nobiliora leuiora'que esse, item & calidiora, quare destinata maribus, sicuti sinistra imbecilliora, & minus caloris habere, quare fœminis attributa est, idem quarto generationis animalium, cap. j. ait. & ca. i i i j. vbi asserit geminos in eodem loco vteri cōsistere posse. Nec minus ait, libro eodem. ca. x. ambo in dextra gignūtur poti' q̄ sinistra, atque etiā cum gemini mas & fœmina gestantur, marem in læua, fœminam in dextra contineri perspectum

Gemínorū ratio.

Tardi' fœmia perfectionē q̄ mas accipit.

Mas in dextro, fœmia in sinistro.

Dextra nobiliora.

tineri perſpectum eſt. Cæterò perpendendum hic male legi.

ET IN DEXTRA FERE PARTE. &c. Expungendã cõ tenderim particulam, fere: & reponendam, ferri: vt ſenſus indicat, porrò mas quare dextram poti⁹ occupet: huic obiectioni Galenus, eo libro quem megatechnem, id eſt, magnam artem vocant, reſpondet, ſemẽ profectò ſi in dextram profundatur partem maris indicium eſt: ob dominium calidi: quo pars dextra inſignitur: ſiniſtra enim quaſi eius eſt expers. Sunt enim partes dextræ corporum, multò ſiniſtris calidiores, vt ait Ariſtoteles quarto generationis animalium, quare iure dextra pars maribus, fœminis verò ſiniſtra attributa.

Semen in dextra maſculi anguriũ.

CAPVT QVINTVM.

CAETERIS ANIMANTIBVS, &c. Quo lucis quid huic prætextui adferamus, adijcienda eſt Ariſtotelica hic haud parum congrua aſſertio, quæ libro quarto generationis animalium hoc ſe habet pacto. Homo cũ omnibus generibus ambigit, nam & vni parum & paucipa rum interdum eſt, ſed maximè ſua natura vniparum, humore profectò calore'que corporis multiparum eſt, fœminis enim natura calida & humida, ſed ratione magnitudinis pauciparum & vniparum eſt, huic tempus vteri ferendi enorme vnũ hoc animal ſortitum eſt: cæteris enim vnum eſt tempus, homini verò plura ſunt, quippe cum ſeptimo menſe: & decimo naſcatur, at'que etiam inter ſeptimum & decimũ poſitis. Et libro de hiſtoria animalium. vij. cap. iiij. ait. Sed cum cætera anima ra animalia omnia ſingulari ac ſimplici modo, partum ſuum perficiant (vnum enim tẽpus ſtatũ omnibus eſt) homini vni multiplex datum eſt. Nam & ſeptimo menſe, & octauo, & nono parere poteſt: & quod plurimum, decimo: nonnullę etiã vndecimum tangunt, fœtus qui maturius quàm ſeptimo menſe prodeat, nullo pacto vitalis eſt, qui ſeptimo, vitalis quidem hic primus exit, ſed magna ex parte infirmior, pleris'que de his ſeptimo natis viuere poſſunt, hæc ille. Ad cuius aſſertionem alluſit Plinius, quando ait. CAETERIS ANIMANTIBVS STATVM, &c. Quod autem de ratione plenilunij agit, perpẽdendum lunam ad generationes'quaſcunque apprime cõferre: vt ait antiſtes ille peripateticorum Ariſtoteles, quarto generationis animalium. Fit enim quaſi alter ſol minor luna: quamobrem conducit ad omnes generationes & perfectiones. Calores enim & refrigerationes cum moderatione quadam, generationes'que moderatione quadam, ſol & luna efficiunt, terminum autem tum principij, tum finis qualitatum earum motus horum ſyderum obtinet. Vt enim & mare, & oẽm morũ naturã ſuſiſtere, mutari ve pro flatuũ motu & quiete videmus: aerẽ vero & flatus pro ſolis lunę'que circuitu affici, ſic ea quę ex ijs, aut in ijs oriũtur, ſequi neceſſe eſt. Nã, vt rerũ min⁹ principaliũ circuit⁹ ſequãtur, magis principaliũ rerũ circuitũ rõ eſt: quare multũ energię lunę in gñrationibus ineſſe fatẽdũ eſt. Subnectit paulò poſt Plinius. TRANSLATITIVM, &c. Tralatitium vulgare & peculiare commune'que. In ægypto enim octauo gigni partus vitales teſtatiſſimum reliquit Ariſtoteles, libro ſeptimo de animalium hiſtoria, cap. iiij. Qui, ait, autem in menſe octauo naſcuntur, viuere & adoleſcere in terra ægypto poſſunt, & quibuſdam alijs locis, vbi mulieres fer tiliores ſunt, multos'que ſimul facile & ferunt & pariunt: hæc ille.

Homo certi cõceptus.

In ægypto octauo anno naſcuntur.

IN QVO MENSIVM. &c. Afflictari eñ mulieres his ſolẽt mẽ-

sibus, auctore Aristotele septimo naturę animalium. Infestantur, inquit, maximè mulieres mēse quarto octauo'que. & si vel quarto vel octauo fœtus pierit, ipsę quoque magna ex parte intereunt: itaque fit, vt ne solum mense octauo nati nō viuāt, sed etiam ipsis emortuis periculum, quę pariunt subeant. Ad hæc enim allusit Plinius, quando ait.

Periclitatio pgnātiū.

QVARTO AVTEM ET OCTAVO, &c. Cæterò vt quid loco plausibilioris lectionis subnectamus Hippon Metapontinus, à septimo ad decimum mensem nasci posse existimauit. Nam septimo partum iam esse maturum, eo quòd in omnibus numeris septenarius plurimum possit, siquidem septimis à partu mensibus formentur dentes. Additis'que alteris recti consistere incipiamus: & post septimum cadant annum. XIIII. solemus pubescere, sed ad hanc à septem mensibus incipientem maturitatem, vs'que ad decimum perductam. Ideo'quòd in alijs omnibus hæc eadem natura est, vt. vii. mensibus, annis've, tres aut menses, aut anni ad consummationem accedant. Alij enim pleriq; cum omnes partus non vno tempore fiant maturi, vna tamen eadem'que tēpora omnibus conformandis dederunt, vt Diogenes Appolloniates, qui masculis ait corpus quatuor mensibus conformari, & fœminis'que, & Hippon qui diebus. lx. testatur infantem formari, & quarto mense carnem fieri cōcretam, quinto vngues capillos'que nasci. v ii. iam hominem esse perfectum. Pythagoras autem, quod erat credibilius, dixit partus esse genera duo, alterum septimo mensium, alterū. x. Sed priorem alij dierum numeris conformari, alij posteriorem, eos vero numeros qui in vnoquoque partu aliquid ferunt mutationis, dum aut semē in sanguinem, aut sanguis in carnem, aut caro in hominis figuram cōuertitur. Cæterò qui de embryonis generatione volet fusi⁹, adeat Hyppocratem, libro de fœtus natura. porrò Aulus Gellius Plinij verba hæc citat de pariendi tempore, noctium atticarum tertio, cap. xvj. IN QVO MENSIVM &c. Sciti⁹ legerim, in quo mensium numero genitis, intra quadragesimū diem labor maximus, grauidis autem quarto & octauo mense: hoc est, in eo mensium numero genitos infantes intra quadragesimum diem esse in periculo, grauidas autem mulieres, quarto & octauo mense periclitari.

Septenarius numerus.

Partus duo genera.

CAPVT SEXTVM.

A CONCEPTV DECIMO, &c Multa esse cōceptus præsagia medicorū scholæ testantur, quæ omnia supprimere prolixioris, fastidientis et nauseosæ esset lectiōis: ea tamen annectenda cēseo, quę accommodatiora huic fuerint lectioni. Hic profectò Pli. allusisse videtur ad Aristotelis placita: libro de historia animaliū septimo. Euenit, pfecto, ait, vt mulierū à cōceptu corp⁹ totū grauetur. & oculorū caligines, & dolores capitis moueātur in ipsis: quę alijs maturius & ferè die decimo accidunt: alijs serius prout magis minusue ex materia superuacua tentantur. nauseæ item & vomitus plurimas capiūt: & pręcipuè quib⁹ purgationes constiterint, nec dum ad vbera transeūt. Aliquæ igitur principio magis laborant, aliæ post, cū iam fœtus creuerit. Sæpe etiam distillatio vrinæ ad postremum infestat, sed magna ex parte quę marem ferunt facilius exigunt, minus quę pallent, cōtra, quę fœminam. Sunt enim pallidiores, & grauius degunt. Multis etiam tumores extuberationes'que carnis in cruribus incidunt, sed tamen, cōtra etiā nōnullis solet euenire, solent appetitus varij grauidis accidere, cito'que cōmutari: qđ picare quidā a pica aue denominät: & nimirū cū fœtū. sex⁹ fœminei ferūt appetūt auidius minus'que re frui psente, quā cōcupierit, possūt. Fastidiūt eiū stati.

Marē ferētes magis ruboris habere.

Fastidiũ prægnã tium.

quod modo vehementer appeterent: paucis contigit, vt melius habeant cũ vterũ gerunt, sed præcipuè tunc fastidiunt tedio'que fatiscunt, cum capillus oriri incipit, pili congeniti grauidis defluunt, pauciores'que redduntur, plus etiã motus magna ex parte mas in vtero infert, quàm fœmina, & celerius prodit. Fœminę enim par- tus tardior est. Porrò indicium mulierem concepisse, cum statim à coitu siccescit locus, fit certè, vt si oris, quo concipitur labra sunt lęuia, inepta sunt ad conceptum, labitur enim, & effluit semen, nec verò, si crassa sunt commode vsum præstant. si enim vuluę labra lęuiora sint, eam oleo iuniperino aut cerusa: aut thure, illinendam censent. Cæterò notandum mulieres affictari his affectionibus ob menstruorum retentionem, & superfluitatum aliarum, quæ non absumuntur in embryonis gene ratione, nec in purgatione, quæ fieri solet, diuerso quidem modo, vt scriptum reli- quit Galenus, sexto interiorum ca. quarto: ob id conijcere licet relatum quàm lucu- lentissime ab Hippo. quinto aphorismorum, mẽstruis pluribus venientibus à vul- ua, veniunt ægritudines, & non venientibus, accidunt etiam morbi. Quod autẽ Pli. ait, marem ferentem ei meliorem colorem adscribi id caloris vi, qua & leui- tas, & præstantior color fit contra, accidit fœminam ferenti, ob frigiditatis exupe- rantiam, & caloris inopiã. Et subdit, Plinius. VT SALSIORIBVS CIBIS, &c. Astipulatur enim Aristotelicæ sententiæ, quæ hoc se habet mo- do septimo, de animalium historia. ca. quarto, Esculentorum etiam quæ mater co mederit, sæpe gerulus venit in lucem, & si sale immodice vsa est, ipse sine vngui- bus nascitur, hæc ille. Ait deinceps Plinius. OSCITATIO QVI- DEM IN ENIXV LAETALIS, &c. Oscitatio profectò in enixu intrariam affectionem infantis, interdum matris, notat, sed hic intellige non eam oscitationẽ, quæ solũ os mouẽdo, & aperiẽdo: Sed eã, quæ toto corpore præ tedio fit, quam pandiculationem vocamus. Sed cur, nã dicatur lętalis in enixu: cur item sternuisse post coitum abortiuum, hoc est, effectiuum abortus sit, non obfuerit ip- sum nouisse. Vbi profectò fœtus coalitus auctus solidulus'que est: difficillimè abo leri potest, nec defluere, quippe vbi primum semen vuluæ insinuatum est: si agita- ri vehementius, vel animo vel corpore mulierem cõtigerit, minimo rescinditur, soluitur'que modulus is abs quo erat societas cõflata: sic ergo sternuisse statim post coitum soluitur à vulua semen. In enixu autem pandiculatio, hoc est, oscitatio ma le habita significat intraria, aut fœtũ afflictatũ accidente in aliquo, & sic lętalis est. Porrò sternutatio, vt ita dicam, est motus virtutis expellẽtis, vt ait, Galenus, quin to morbi: quæ stomachum & colligantias vuluæ illi adnexas mouet, & diuexat, quare si mulieri contigerit sternuisse statim post coitum, semen, sternutationis mo tu, soluitur, rescinditur, ac exit foras: idem accidit, si mulier post coitum se motita- rit, facillimè enim tunc abit in nihilum semen, quod erat coalitum.

Præsa- giũ con ceptus.

Oscita- tio lęta- lis in prępnã tibus.

CAPVT SEPTIMVM.

MISERET ATQVE ETIAM PVDET. Testatissimorum receptissimorum'que authorum homi- nis originem varijs fortunæ anfractibus obnoxiam con- stat, & pauculo temporis curriculo duraturã, quare nõ est vnde debeamus superbire, & esse supercilio tumentes, ani- ma duersa vitæ nostræ friuola origine, & quòd potuimus aut oscitatione, aut odore lucernarum extinctarum abole- ri. Tũ ꝙ constet nos tot morborum, ærumnarũ, varię mor tis, accidentiũ'que generibus afflictari, Hic profectò satis innuit, admonet'que nos

esse bullam

esse bullam citò tumescentẽ,splendicantem,aspectu gratam,sed ocyus flaccescentem,euanescentem. Nec aptius Varro,hominẽ,quàm,bullæ comparare potuisset. Significat enim Pli.hic,nullum de fœlicitate sua securum esse,& certũ,vt vel hac cura qui felicissimi nobis vidẽtur,non careant. Cæterò Hic mirari subit solo extinctarum lucernarum odore,partũin vtero matris mortẽ oppetere ac dissolui,quod si examinatius,& attentius perpendere liceat,non ab re id dictum fuisse à Pli.comperiemus,nedum certè abortum odor lucernarum extinctarum mulieribus ingenerat,verum etiam equæ. Et ne quis nasutulus id habeat quod dicimus abiectui,audiat peripateticæ disciplinæ argutissimum Aristotelem,de historia animalium octauo,hæc agentem. Idem'que homines vsuperiti totidem ferè morbis equum,atque etiam ouem infestari,quot hominem referunt,Interit veneno sandaracæ equus,& quoduis iumẽtum,siue veterinum,datum in aqua percolatum,Abortum etiam facit equa odorem sentiens fungi fumigantis lucernę extinctæ,quod & mulierũ nonnullis accidit:hęc ille. Cõstat profectò odorẽ tetrũ reffragari vigori vitali,& infanti nondum apprimè in vtero cõformato: dissoluit enim is odor,forat,excutit,& partũ languescere facit:veluti cõtra,iuuat odor gratus peramœnus'que,Cæterò perpendendum hic male legi. TV CVIVS SEMPER IN VICTORIA, &c. Alij paulò tersius hoc legunt modo.

Odor lucernarũ Letalis.

Equa abortũ facit ex odore lucernę extĩctæ

TV QVI corporis viribus fidis,tu qui fortunę munera amplexaris,& te ne alummum quidem existimas. Sed partum cura pertinaci ęstuans:tu qui te deũ credis aliquo successu tumens tanti perire potuisti, &c. Nec particulam,tamen,quę hic legitur appõnendam censeo.

CAPVT .VIII.

IN PEDES, &c. Omnibus vt potè animalibus partus pronis in caput conuersis per naturam fieri solet, vt scriptum reliquit Aristo. quarto generationis animalium, reddit'que causam quare caput nascendo procedat primo. Propterea,inquit:quòd partem ab vmbilico maiorem habeant,quam inferiorem,maiora autem plus ponderis continẽt:ita'que veluti in statera dependentes,eo vergunt quo trahuntur:hæc ille. Porrò Agripparum meminit Aulus Gellius,atticarum noctium,decimosexto,his verbis. Quorum in nascendo non caput,sed pedes primi extiterant,qui partus difficillimus ægerrimus'que habetur,Agrippę appellati,ab ægritudine & pedibus. Confixos autem esse in vtero pueros,Varro dixit capite Infimo nixos,sursum pedibus eleuatis,non vt hominis natura,sed arborũ. Nam pedes crura'que,arborum appellat ramos,Caput,stipem at'que caudicem. Quando igitur,inquit,contra naturam fortè conuersi in pedes,brachijs plærum'que diductis retineri solent: ægrius'que tunc mulieres enituntur: huius periculi deprecandi gratia,aræ sunt constitutæ Romæ,duabus carmẽtibus. quarum altera Postuorta nominata est,prosa altera,à recti,peruersique partus,& potestate,& nomine. Porrò vbi legitur. INTER ARMA, &c. Is qui mihi est vetustissimus codex,non hoc modo,sed ita habet.

Quare in caput nascamur.

INTER ARMA MORTEMQVE ADNOXIO ACCESSV, &c. Cæterò hic expendendum fuisse multos Agrippas,Vnus fuit Menenius nomine: cognomento Læuatus:qui de Sabinis triumphauit, & populum qui à patribus secesserat reuocauit. Cœcilius item Agrippa,de quo hic Pli. Item Syluius Agrippa. xi. Latinorum rex. Alius Aristoboli filius,alius Hero

Fasces. des Agrippa. Porrò, vbi legitur. FASCES GENERIS HVMANI, &c. Legerim Romani, non humani. FASCES, &c. Honores. Cęterò quod de Caio & Domitio, & quod sequitur. IN tormẽtis adulteriorum, &c. Abundè de ijs Tacitus: denique, quia sequentia duo capita nihil habent nubili, illibata mittemus, nihil est quod in ijs lectorem moneamus, quàm, quod Hermo. ait, vbi legitur. APHRICANVS PRIOR, &c. Non vult hoc referri ad Aphricanum: quòd ante bellum Samnitum, Claudius quidam Cæsar appellabatur.

CAPVT . XI.

Mulier sola & equa grauida coitũ appetunt.

PRAETER MVLIEREM &c Hic penitus Allusisse videtur ad assertionem Aristotelis, libro generationis animalium hæc inquiẽtis: pari ratione sola animalium mulier & equa grauida coitum patiuntur, homo enim sua natura præfœcũdum animal est: aliquid etiam in vtero, tum spacij, tum excrementi superest, quanquàm non tantum, vt vel alterum possit alere, mulier ita'que coitum recipit ob eam causam, Equa autem soliditate suę naturæ: equa enim libidinosa natura est: ob eundem effectum, quo solida omnia Veneris sunt appetentiora. Porrò animaduertendum, pauca esse animalia quę superfœtent. Mulier tamen superfœtare potest. Quę enim ex ijs magnitudine predita sunt, vt homo, si alter coitus proximè ab altero accessit. enutrire quod superfœtatum est, certe possunt. Iam enim id euenisse visum est. Hoc enim fit, quia eodem coitu plus seminis mittitur quod partiũ multiplicare cõceptum potest: si alterum post alterum accidit. Sed si iã aucto cõceptu coit⁹ adhibeť, superfœtari quidẽ potest: sed raro, quia vter⁹ magna ex pte ad ptũ vs'que se cõprimat, si tamẽ eueniat, vt superfœteť pfici nõ potest: sed cõceptus abigũtur similes ijs, quos abortus vocamus. Porrò vbi legiť hic.

Supfœtatio.

VNO ABORTV DVO PVERPERIA AEGESTA, &c. Legerim enim duodecim: non duo, vt Aristotelica docet lectio: quę ita se habet, libro septimo: de animalium historia, ca. quarto. In muliere raro euenit, vt superfœtetur. Factum tamen aliquando est. Qui ita'que longo post tempore sint cõcepti nihilo perfici possunt, Sed præmaturius dolorem quo ipsi, & primus fœtus intereat, mouent. Iam accidit vt facta corruptione duodecim superfœtata puerperia egererẽtur. At verò si proximè à proximo conceptu secũdus sit factus, absolui ædique potest, quod superfœtarit: vt quasi gemini nasci videantur. quomodo Herculem & Iphiclem procreatos esse fabulantur. Hæc Aristo. à cuius prõptarijs, quę hic Pli. dixit corriuata sunt, vt conijcere licet. Porrò quod Pli. ait. ET IN EA QVAE, &c. Verba sunt Aristo. ex eo quo diximus libro, quę adijciam loco facilioris lectionis. Nam id etiam constitut adultera quędam: quæ alterum suo marito, alterum adultero similem peperit. Iam & cum quędam geminos ferret, tertium superfœtauit, & cum iam tempus pariendi, iustũ esset, primos vitales peperit. Secundum quinto mense elisit, qui statim mortuus est. Cæterò Aulus Gellius numerosæ etiam sobolis meminit atticarum noctium decimo, ca. secũdo, ijs verbis. Aristoteles philosophus memoriæ tradidit in ægypto, vno partu quinque pueros mulierem enixam: eum'que esse finem dixit multijugę partionis hominum: neque plures vnquàm genitos fuisse compertum. Sed & diuo Augusto imperante, qui temporum historiam eius scripserunt, Ancillam Cæsaris Augusti in agro laurente quinque peperisse pueros dicũt: eos'que dies pau

culos vixisse

culos vixisse,matrem quoque eorum nõ multo post quàm peperit mortuam,mo numentum ei iussu Augusti in via Laurentia. Factum in eo quoque scriptum numerum puerperij.Subdit deinde Pli. EX INTEGRIS TRVNCOS GIGNI, &c. Astipulatur Aristotelico prætextui:qui ita se habet,libro septimo naturæ animalium. Gignuntur læsi quoque ex læsis,verbi causa: claudi ex claudis: & cæci ex cæcis: denique similes sæpenumero in re quæ præter naturam comitetur,& signa sibi habentes cognata hæreditaria, vt Verrucas,vt Nenos,aut cicatrices,aut quid aliud generis eiusdem:iam tale quod vel tertia prole post regeneratum est: vt cum quidem suo in brachio pũcti notam haberet,filius non id retulit,sed nepos ea corporis parte quandam nigritiem habens cõfusam prodijt:hæc Aristo.cui penitus applausisse videtur hic Pli. ait deinde Pli.

Claudi ex Claudis.

DACORVM ORIGINIS, &c. Alij legunt,aliquorum,Dacorum tamen legi posse autumarim.Non in quibusdam familijs nota corpori adfixa naturaliter fuisse dicitur,sicuti in familia Seleucorum,qui anchoram in fœmore habuisse feruntur:cui rei opẽ ferre potest quod Aristo. quarto generationis animalium memorię mandauit,inquiens. Non solũ enim rebus naturæ insitis,& natiuis liberi similes parentibus prodeunt,Sed etiam aduẽtitias atque externas pręsentant :iam enim:cum parentes cicatrices haberent,filij quidem parte eadem corporum idem habuerunt:& Chalcedone,cum pater brachio esset compuncto filius idem retulit,confusa tamen nota minusque explanata : hæc ille.

CAPVT .XII.

IN LEPIDORVM GENTE, &c. Quia similitudinis notam pauco verborũ prætextu capite antelato tetigit,fusius hic similitudinem parentum filiorum ve:ex trũcis,hoc est,imperfectis,imperfectos procreatos fuisse exemplo Lepidorum comprobat:Ad quorum notitiam quępiam se nobis perpendenda suggerunt. De similitudine enim parentũ: haud pauca apud philosophię professores disceptatio agitata est:philosophorũ ille Antistes Aristo.eo libro quem de animalium generatione posteris legendum reliquit. De ijs ita scitè & festiuiter disseruit,Si virtus spermatis viri copiosior fuerit patri fœtus assimilabitur,si verò id paucum fuerit,contra:si æquale:fœtus vtrique assimilabitur:ad membrorum diuersitatem,hæc illę, Sed age/ paulò altiora dicam/ Alcmeon, ea etiam memoriæ mandauit. Nam ex quo parente seminis amplius fuit eius sexũ repræsentari dixit,ex seminibus autem tenuioribus fœminas nasci: ex densioribus mares Hippon,Vtrius verò parentis sedem prius occupauerit eius reddi naturam Democritus retulit,sed adferamus Empedoclis assertionem de liberorum similitudine.super qua re Empedoclis disputata ratio talis est. Si par calor in parentum seminibus fuit,similem patri marem procreari:si frigidus,fœminam matri similem,quòd si patris calidus,erit frigidus matris, puerũ fore qui matris vultũ repræsentet. At si calidus matris,patris autem erit frigidus,puellam futuram quę reddat similitudinẽ patris. Anaxagoras autẽ eius parẽtis faciem cõferre liberos iudicauit,qui seminis amplius contulisset. Cæterum Parmenidis sententia est. Cum dextræ partes dederint, tunc filios patri consimiles: cum leuæ, tunc matri: verùm de ijs,nec verbosius,ait, Plinius.

Filiorũ similitudo.

QVI AETHYOPIS NATA MATRE, &c. Verba enim sunt Aristo. hæc referentis, libro septimo de historia animalium, ca. sexto.

Aliqui

Aliqui similitudinis nihil referunt, redditur etiam, vel post plures eiusdem prosapiæ, vt in Sicilia eius quę adulterium cum æthyope comiserat filia non colorem patris æthiopis retulit, sed qui natus ex ea est: is auū æthiopē regenerauerit, &c. Constat enim ijs Pli. applausisse, Aristo. item verbum degenerauit expungendum censeo. Nam regenerauit legitur apud Aristo. Gaza interprete. Et subnectit Pli. SIMILITVDINVM QVIDEM IN MENTE REPVTATIO, &c. Expendenda enim hic sunt quæpiam: quo nobis Pli. lectio pateat, primum ea quę Auicenna sexta primi prodidit memoriæ. Animalem enim virtutem duas continere potestates, apprehēsiuam, compotem motus, vim apprehendēdi: bifariam distribuens. Aut enim manifesta sit apprehensio, vt cum sensu aliquid percipimus, aut latens, item imaginandi vim ponunt ad hoc, haud paulùm agere: qua sensibilia apprehenduntur omnia. Item cogitandi facultatem, quę à non faciendis facienda discreuit. Sequitur item memoriæ potestas: quę nobis prætenta suggerit: addamus & phātasiam, quam ad hoc pollere multū rerum naturæ peritissimi testantur. Nam ea est phantasticæ virtutis operatio, vt ait Aristoteles secundo animæ: motus inquam operatio à sensu secundum actum facto, hæc enim solidè animo fixa, vbi Venus agitur imaginatio potens ineuntis, si se mulieri addixerit, & fortissima imaginatione rapiatur, fœtus inde genitus eū imitabitur, quem ipsa coeundo mentem conceperat: quare iure imaginationem fortem ad casum facere scitè protulit Aristo. Dicuntur enim affectiones quędam animæ siue vt verbo philosophi pertrito vtamur, passiones, quę motus sunt quidē & inclinationes exoriētes ab apprehēsione rei alicuius: quarum alię rationes, alię sensiles, & id genus dicuntur Physicis, quę quando sensiles sequuntur, vim multū ad rem faciunt. imaginatiua enim virtus ex potestate sua ad passionum diuersitatem transmutat, ac (si latinitas vti hoc verbo permittat) alterat corpus proprium transmutatione sensibili, vel deorsum, vel ad extra, vel intra. Porrò affectiones animi per modum imitationis corpus transmutant ob virtutem, quam habet similitudo rei ad transformationem. Postremò passiones, vt sic dicam hę, quę phātasiam sequuntur, vbi vehementissimę fuerunt, nō solum possunt immutare corpus proprium. Verùm etiam possunt trascēdere in corpus alienum: quare mulier ineundo, si vehementer inhereat viro alieno, fœtus eum, & non maritum imitabitur, si cum initur æthiops parieti figura pictus sit, figuram'que æthiopis forti imaginatione aspexerit, æthiopem generare poterit, vt accidit alias, verum de ijs agemus multò fusius, vbi de Magia agetur. Cōstat igitur visum, phantasiam, auditum, fortissimam'que imaginationē facere non parum ad similitudinem: quare iure Pli. dixit. POLLERE visus: auditus memoria hausta'que imagines, &c Haustas imagines intelligit vehementes imaginationes. Bruta enim, quia non habent has non nisi sibi similes fœtus ædunt. Subnectit Pli.

Phantasię virt⁹

Hauste imagines.

Bruta quare non nisi similia eis gignant.

MAGNO POMPEIO, &c. Similitudinis lineamentorum corporum exempla subtexuit Pli. De vibio agēs, quem similem Magno Pompeio ita ferunt, vt permutato statu, vt Romani Vibianum Pompeij nomine Vibij vocabulo, Pompeium cognominarent, vt ait Solinus. Meminit similitudinis huius Vale. Ma. libro nono, Titulo similitudinis formę, Magno, ait, Pompeio Vibius ingenue stirpis & Publici⁹ Libertinus similes fuerunt, ita, vt permutato statu & Pompeius in illis, & illi in Pompeio salutari possent. Certè quocum'que, vt aut Vibius, aut Publicius accesserant, ora hominum in se obuertebant. Et subdit Pli.

MENOGENIS COCI SVI, &c. Aliter legendum censuerim, hoc videlicet modo. QVALIS causa patri quo'que eius Menogenis coci sui similis cognomen imposuit, Iam Strabonis à specie oculorum habentis vitium

tis vitium imitata & in seruo Scipioni, Serapionis, is erat suarij negociatoris vile mancipium, &c. Valerius enim, quo diximus loco, de hoc ita agit. Nam pater quoque eius eousque Menogenis coci sui similis esse visus est: vt vir & armis præpotens, & ferox animo, sordidum eius nomen repellere à se nõ valuerit, &c. Serapiõ enim hic erat suarij cuiusdam negociatoris vile mancipium: cuius meminit Vale. Eximiæ verò nobilitatis adolescens Cornelius Scipio, cum plurimis & clarissimis familiæ suę cognominibus abundaret, in seruilem serapionis appellationem vulgi sermone impactus est: quòd huiusce nominis Victimario persimilis erat: hæc ille. legerim enim, suarij: non victimarij. Porrò: quod de Antiocho rege Pli. ait, idem scripsit Vale. eodem libro quando ait. Regi Antiocho vnus ex æqualibus & ipse stirpis regiæ nomine Artenio perquàm similis fuisse traditur: quam Laodice vxor Anthiochi interfecto viro dissimulandi sceleris gratia in lectulo perinde quasi ipsum regem ęgrum collocauit. Admissum'que vniuersum populũ & sermone eius & vultu consimili fefellit. Huius etiam Solinus, scitè meminit ijs, Antiochum Artenio quidam ex plebe Syriaca sic æmula facie mentiebatur, vt postmodum Laodice vxor obiecto populari isto tamdiu dissimulauerit defunctum maritum quoad ex arbitratu eius regni successo ordinaretur, &c.

MESSALAE CENSORIO. &c. Huius Messalæ meminit Solinus. Marcus, inquit, Messala, & Menogenes, è fæce vulgari hoc fuerunt vterque quòd singuli, nec alium Messalam putauerũt, quàm Menogenem, nec Menogenem, quàm, Messalam. De hoc etiã Val. Maxi. quo diximus loco. porrò quod de Lentulo & Metello ait idem scriptum reliquit Valerius Maximus: asserens eos persimiles histrionibus fuisse, hoc est, Spinteri & Pamphilo.

SECVNDARIVS RETIARIVS'QVE, &c. Nonnulli secutor: non secundarius, legunt, vt sensus sit. Consulibus duobus eorum tempore gladiatores similes fuisse: Spinterem, qui secutor erat Lentulo: Pãphilum, qui Retiarius Metello. Huius similitudinis Fabius, libro sexto meminit ijs verbis. In ijs maximè valet similitudo si tamen ad aliquid inferius leuius'que referatur: quę iam veteres illi iocabantur, qui Lentulum Spinterem, & Scipionem Suarionem esse dixerunt, &c. Retiarius enim dicebatur, qui rete immittebat. Nam compositi gladiatores per paria diuersa nomina sortiebantur: quare Retiarius dicebatur qui rete iaceret. Alter secutor, perinde ac retiarum fugiẽs, vel fugam simulans sequeretur: quod pugnæ genus instituisse fertur Pitacus, porrò alij legunt non secundanus, sed secundanorum. Fabius tamen opem communi lectioni videtur tulisse, libro quinto, quando ait. Nascuntur ex ijs quę condictioni apposuimus aliæ contradictiones eunt'que interim longius, vt gladiatorum manus quę secundę dicuntur. Rictum in loquendo. Rictus putatur figura esse in ore ad tempus aliquo modo contracta, vel producta: vel inuersa, vel extẽsa: quę paulò post redditura, sit in naturalem formam. Pars etiam est circum ipsum hiatum, quę in homine ridẽte, vel aliomodo os torquente, apparet.

Secundarius.

Rhetiarius.

Rictus.

INTER ALIA MAGNITVDINE PRAECII, &c. Vetus codex non eo, sed hoc modo habet. Inter alia de magnitudine præcij, aliud de præcio conqueri. DVCENTIS SEXTERTIIS, &c. Ducẽta sextertia, quinque millia aureorum coronatorum sunt, de ijs Assem adeas Budęi nostri, viri elegantiarum at'que eruditionis reconditioris callentissimi.

QVONIAM NON ESSET, &c. Alij legunt. NON esset mira similitudo in vllis horum vno vtero, &c. Et vbi legitur, Reperiri, Reperire, Mango, Mangones magistri formę puerorum homines vendẽtes. Solebãt enim pueros puellas'que, quo facilius vendi possunt artificio lenocinio'que quodã

Mango

componere

componere quo pluris venderent: sic enim præciosiora efficiebantur mancipia. Martialis. Millia pro puero centum me mango poposcit.

Mirmillones.

MIRMILLONIS, &c. Erant enim Mirmillones pugilles se ad pugnam prouocantes. Nam diglandiantium Mirmillo alter vocabatur: quare Festus Retiario, inquit. Pugnanti aduersus Mirmillonē cantatur, non te peto, piscem peto, quid me fugis? Porrò vbi legitur Armentarij: legerim amentarij. Dici enim solet Amentarius mirmillo, nam Amentum ligamen est, quo hasta religari consueuit, vel locus quo media hasta, vel iaculum religatur, quo longius iaci possit: hocque vsos gladiatores monumentis proditum est: quare amentata iacula dicuntur, quę amento, id est, ligamine ligata sunt, & amētare apud Lucanum proiacere, aut amento munire: sic mirmillo amentarius, aut amentatus dici potest concinne, qui hoc munitus sit. Cęterò expende ad finem huius capit. male legi quod sequit.

Amētū

VT ILLE proscriptor animus mero & contumelia tumens, &c. Sic lege. VT ille proscriptor nimis modo & cōtumelia furēs, nō aliud in cēsu magis ex fortuna sua duceret, &c. Marcum profectò Antonium mero deditissimum fuisse, testatur Cicero. Seneca proscriptorem Mar. Antonium appellauit, libro primo de Clementia: de Augusto loquens. Iam fuerat, inquit, collega proscriptoris: proscriptorem, damnatorem vocat, quare proscriptio, damnatio.

CAPVT .XIII.

EST QVAEDAM PRIVATIM, &c. Patrocinatur Plinio Aristotelis luculenta sententia, quæ septimo de historia animalium sic se habet. Euenit sanè multis & mulieribus & viris, vt qui coniuncti inter se nequeant procreare, vbi dissociati se iūxere cum alijs, queāt, quod idem in maris quoque, aut fœminę procreatione nimirum euenire certum est, plærumque enim, tum mulieres, tum viri, quādiu cum isdem coniunguntur fœminam tantum mareve procreant. Seiuncti autem contra, Aetatis etiam ratione immutantur, vt iuuenes inter se fœminas generant, seniores facti mares, aut contra Ratio quoque generandi omnino discrimen hoc idem accipit, vt iuuenes nihil procreent, seniores iam incipiant generare. Aut contra, vt qui ante possunt: post nihil possint fœtificare. Sunt etiam aliquę mulieres quę vix concipiant, sed si conceperint, perficiant atque ædant. Aliæ contra, facile quidem cōcipiunt, sed seruare nō possunt. Sunt & viri qui non nisi fœminam procreāt, & mulieres quę non nisi marem: & cōtra vt de Hercule fabulātur: qui inter duos & septuaginta liberos fœminam vnam tantum genuit. Quæ concipere nequeant si vel cura adhibita, aut alio casu conceperint, fœminam magna ex parte pariunt potius quàm marem. Sic enim se habet generandi ratio: porrò aliqui natura tum etiam mulieres steriles sunt. Sterilitatis causam rerū naturæ peritissimi, tum semini virili, tum fœmineo assignant. Fœmineo dixi, secutus Galeni, Auicennæque, non Aristo. assertionem. Si enim semen plus æquo caleat aut frigeat, sit ve plus nimio siccās, aut humens, id non accōmodū videtur generationi, potest & esse dissentanea vtriusque hoc est, viri, & mulieris proportio seminaria. Nam si quodlibet illorum seminū alteri alterius habitus complexione vniretur: vtique fieret conceptio, sed si secus se habeāt, nulla fiet: & hęc est causa cur iuncti matrimonio interdum ijs proles detur: aliquādo minimè, sed si negetur ambobus: ijs disiūctis eorumque alter nubat, nulla fiet sterilitatis nota. Porrò notandum quędam esse semina infœcūda, qualia sunt tenuia, vt ait Aristo. septimo naturæ animalium: fœcunda sunt quę grādinis

Sterilitatis caussa.

speciem

speciem referunt, eadem'que potius marem fœtificant, contra, tenuia fœminã gignunt, Cæterò vbi legitur, QVEM L. SYLLA COLLEGA, AD .III. IDVS APRILIS, &c. Legi potest hoc modo syncerius. IN ACTIS TEMPORVM DIVI AVGVSTI INVENITVR, DVODECIMO CONSVLATV EIVS L. QVE SYLLA COLLEGA AD .III. Idus Aprilis. C. Crispinum Hilarium ex ingenua plebe fesulana. &c. Porrò de causis sterilitatis, Auicen. abundè, fen. xxi. tertij canonis, & Plutarchus libro quinto placitorum philosophorum. Albertus libro decimo animalium.

CAPVT XIIII.

MVLIER POST QVINQVAGESIMVM ANNVM non gignit, maior'que pars quadragesimo profluuium genitale sistit, &c. Allusisse videtur Pliniusad principem peripateticorum, libro septimo naturæ animalium, agentem hæc. Menstrua desinunt plurimis circa quadragesimum annum, quod tempus, quę excesserint, ijs ad sexagesimum seruantur: etiam nonnullæ eo tempore peperere, sed vltra hoc tempus, nulla potest ꝓtrahere. Et subdit Plinius. Profluuium genitale, hoc est menstruum: sic enim intelligendum peripateticæ: quia secundo generationis libro, mulieri ait Aristoteles non esse sperma, sed menstruum: cuius assertioni Galenus sexto interiorum, capitulo sexto refragatur, asseuerans sperma mulieri esse. Porrò, menstrua vbi desierint & conceptus: sunt enim secundum naturam, & ideo ad generationem prodesse scriptum reliquit Aristoteles, primo generationis animalium, sed de his agemus capitulo sequenti. Ait Plinius,

Menstrua.

NAM IN VIRIS MASINISSAM REGEM POST OCTVAGINTA SEX ANNOS generasse filium, quem Metymathnum appellauerit, clarum est, &c. His verbis est patrocinio Aristoteles, peripateticorum consultissimus: qui libro de animalium historia septimo, capitulo sexto, de his ita scitè admodum & festiuiter disseruit: mares enim plurimi ad sexagesimum generant, quem si excesserint, ad septuagesimum vsque procedũt. Etiam quidem annos septuaginta genuerunt, hæc ille. Mulieres eo ætatis interuallo, carent menstruis, quare steriles ad id tempus oportuit esse, carẽtes (enim vt euenit) menstruis steriles vt plurimum degunt: vt ait Aristoteles, septimo naturæ animalium. Non conueniunt Plinius & Aristoteles, nam non ad octuagesimum mares gignere tradit, sed ad septuagesimum.

CAPVT XV.

SOLVM AVTEM, &c. Menstrua in mulieribus fieri plurima, varias astruunt assertiones physicorum scholæ: quòd eæ omnium fœminarum maximè sanguine abundent, vt ait Aristoteles secundo naturæ animalium, tum quòd cæteris femellis humectiores sint, & minoris exercitij, vt ait Galenus, secundo complexionum, capitulo septimo. Est enim menstruum, inconfectus incócoctus quésanguis, fœminarum'que excrementũ, vacans'que materia, humida

Menstruum sãguis incoct⁹

teria, humida enim suapte natura sunt menstrua, quę nihil sunt nisi semē incoctū, vt diximus. Fit enī hoc excrementū necessario: cū enī natura cōcoquere nequeat, excremētū fiat necesse est, nō solū alimenti inutilis causa, sed etiā fit in venis, finis que gratia eo natura abutitur, in hūc locū scilicet generatiōis causa, vt quale erat futurum, tale oriatur alterum, Iam enim tale potentia est quale est corpus, cuius secretio est. Foeminis igitur omnibus excrementum fiat necesse est, sed sanguineis amplius, eorum'que plurimum mulieribus: infirmius enim secundum naturam est, quod minus adipiscitur caloris, tale enim foemina est: hinc secretionem quo'que illam sanguinariam foeminæ excrementum esse necesse est. Accidunt enim mulieribus vt plurimum mēstrua quartodecimo anno, sanguinis modo occisi animalis, quæ autem alba dicuntur, admodum etiam puellis eueniunt, & magis si humidiore vtantur cibo. Profluuium autem id decrescente luna contingit: quamobrem nō nulli cauillo sexum foemineum lunæ tribuunt, quia simul vt illa decrescat, & mulier purgetur, mox'que ambæ repleantur, eueniat, paucis singulis mensibus mouentur, sed vno intermisso plurimis: omnibus foeminis grauatur corp⁹, quamdiu fluor is distillat, multis etiam cum menstrua citantur, & eruptioni propinqua sunt: strāgulationes vuluarum sequuntur, & strepitus, donec erumpant. Multa enim de his multò fusius ageremus, ni luxuriātis foret lectionis, sed qui plura volet, adeat Aristo. vii. natu. aia. cap. ii. Et subdit Plinius. IN VNIVS VTERO QVAS APPELLARVNT MOLAS, &c. Est enim caro informis mola, cuius meminit scitè & concinniter Aristo. iiii. gene. aia. cap. vii. his verbis. Accidit hoc vitium mulieribus nonnullis grauidis, quanquam rarò, pariunt enim quod molam vocant, & subnectit paulò post, Quæ autem prodierit, adeò obdurescit, vt vix ferro transfigi possit: causa nam'que duritiæ cruditas est, quippè cum inquinatio quo'que cruditas quædam sit, sed quæritur, cur ceteris animalibus hoc non accidat nisi mulieribus? quoniam profectò vna animalium mulier affectionibus vteri obnoxia est, & menstruis abundat, nec potest ea concoquere. Cum igitur ex humore concoctu difficili conceptus cōsistit, tunc gignitur quod mola vocatur. Auicenna multas molæ causas prodidit memoriæ, nimiam caliditatem scilicet vuluæ, multitudinem superfluitatum ad vuluam decurrentium, coitum mulieris, ex quo sperma cum menstruoso sanguine conglobatur. Accidit præterea iis mulieribus, quæ coitu vtuntur tempore menstruorum, his etiam quę coitu abstinent, alias coire solitæ, vt viduę. Porrò subdit Plinius. SISTITQVE MENSES ET VT PARTVS, &c. Mola enim si mulieri contigerit, hæc veluti foetus menstrua sistit, mouetur'que instar ferè embryonis, non tamen est idem motus, quia status non fit sicuti motus embryonis: mola enim mouetur motu solum vuluæ, motus embryonis recalcitrans est, mulieres hac affectæ rentur se vt plurimum prægnantes: quare Aristot. iiii. gene. aia. ait. Iam accidit mulieri cuidā, vt cum concubuisset, & se concepisse putasset, primūq; ventris moles augeretur, & reliqua ex ratione venirent: sed cum iam tempus pariendi esset, nec pareret, ne'que moles minueretur, sed annos tres aut quatuor ita perseueraret, quo ad dysenteriæ, id est difficultati intestinorum implicata, eo'que modo periclitata. Demum peperit carnem, quam molam vocant. Ad hæc enim Plinius allusit, quando ait. LAETALIS ALIAS, ALIAS SENESCENS ALIQVANDO CITATIONE ALVO EXCIDENS, &c. & Aristoteles, Quin & tota vita edurat hoc vitium, vt & consenescat, & commoriatur. Et ait Pli. QVOD VOCANT SCIRRON, &c. Scirron enim propriè duritiē vocam⁹, vnde & Scirromata durities dicūtur, affectionē tamē peritiores Scirrō ferūt nedum in viris, verū in

Menstrua qñ accidat.

Mola.

Mola sistit mēses.

Scirron.

aliqua

aliqua muliebrium locorum parte, quæ tactui nō cedat, inequaliter tumeat, & sine dolore plerum'que fit, in homine vocamus duritiem in ventre, anhelitum interdū coarctantem. Cæterò quod de monstrifico menstruorum profluuio agit, etiam abundè libro .xxviii .cap. vii. differit. Solinus item qui tactas fruges mēstruis flaccescere scriptum reliquit, & id genus multa, quę si volet lector, reuoluat.

QVANDO HAEC GENERANDO, &c. Alludit ad Hippo. sententiam, lib. de natura foetus. & Arist. ii. gene. aīa. inquientis. Semen è maribus ita se ad menstruorū habet naturā, vt coagulum ad lac, contrahit enim, & cōstituit materiam excrementum'que præbitum à foemina, ob id anima ex marib⁹ prouenit, corpus verò ex foeminis. Cum enim semen genitale exit, spiritus antecedit, & quidem ipso exitu constat agi cum spiritu, nihil enim procul sine violentia spiritali proijci potest, tum insinuatum, in vtero diu'que contentū membrana obducitur, & in semet cōglobat⁹ sic gestatur, vt nasum inter genua, oculos su p genua, aures extra genua habeat, oībus æque aīalibus caput primū superius est: sed cū creuerint, & iā exitum appetant, caput deorsum deducitur. Porrò Aristo. i. geno, ca. xix. Verùm, ait, cum semen quo'que excrementum sit, sed cum ex sanguine concocto digesto'que modo quodam pars quæ'que gignatur, semen autem concoctum diuersum à sanguine secernatur (nam incoctum aut per vim emissum, videlicet cum quis vltra modum venerea re vtitur cruentum, iam aliquibus prodijt) cōstat semen esse excrementum alimenti sanguinei. Talis autem eiectio est eorum quę menstrua appellantur. Menstrua igitur esse excrementum & proportione vt maribus genituram, sic foeminis menstrua prouenire apertum est, hæc ille, & id gen⁹ multa. Cæterò Plinius ait. ERGO CVM grauidis fluxit, &c. Verba sunt Aristo. vii. de anima. histo. cap. ii. Sunt, inquit, quibus prægnantibus etiā menstrua vs'que in postremum gerendi tempus eueniant quibus accidit, vt parua pariant, & proles aut minus vitalis, aut infirma procreetur. Multæ etiam desyderio coitus, quo vel iuuenilis ætatis ratione, vel quia longo tempore abstinuerūt, tātentur, descendunt vteri, & menstrua ter mēse sępe citantur, donec cōcipiant. Cōceptus mulieribus à profluuio menstruorum sua natura contingit, & quæ ijs carēt steriles magna ex parte degunt, hæc Aristo. &. i. gene. aīa. ait. Menstrua affluere post conceptum morbidum est. CORNELIA GRACCHORVM MATER, &c. De hac Sene. lib. consola. sic agit Ex vna tibi duas cornelias dabo, Scipionis filiam, Gracchorum matrem duodecim illa partus totidem funeribus recognouit. T. Gracchum, & .G. quos etiam quidam bonos viros negauerit magno fatebitur, & occisos vidit, & insepultos. Cōsolantibus tamē miseram'que dicentibus: nunquam, inquit, non me foelicem dicam, quæ Gracchos peperi. De Caio Papyrio, Valerius libro quarto de Dentato, libro quartodecimo.

Gracchorū mater.

CAPVT XVI.

IDEM LAC FOEMINAE, &c. Magna lactis copia in grauidis commoditas foetui est, quod diu edurare solet i ipsis si non coierint, vt scriptum reliquit Arist. iii. de historia animalium, de cuius ratione differendum alibi est, loco magis congruo, quare prosequenda sunt quæ se nobis aptiora suggerunt, ait enim Plinius. FOECVNDITATIS IN FOEMINIS &c. Hippocra. ille medicorum antistes, haúd minus scitè quàm fe-

ftiuiter,oculos cum vulua quandam habere sympathiam,id est consensum, velut sic dixerim compassionem,memorię mandauit:quod & ipsum Aristote. i i. gene.confirmat,quando ait. Sedes oculorum maximè omnium locorũ capitis spermatica est:propterea'que mulierum probatur suffitu foecunditas,si odores vterum subeuntes efferantur,& halitum afficiant. Sed & illitu quoque si colores oculis impositi saliuam inficiant:sin minus,argumento est meatus corporis esse obseptos. Deinde ait Plinius. CAETERVM AEDITIS PRIMORES, Verba sunt Aristo.prodentis. vii. de animalium histo. pueros incipere dentire septimo mense,&.i i .gene. Dentes ad cibi confectionem & ad pugnandũ animalibus natura inditos prodit,eorum'que naturam esse terrenã, principium verò & originem esse os,rationẽ etiã geniturę & lactis. Homini (idem ait). v i i.nat.ani. Nouissimi maxillares,quos geminos vocamus, circiter. x x. annum gignuntur: & viris & mulieribus. Iam verò,mulieribus quibusdam anno etiam octogesimo maxillares illi nouissimi non sine dolore exierunt,viris quidem id accidisse accepimus. Quòd certè ijs accidit,quibus in iuuentute ipsi gemini nati non fuerint, hæc ille. Porrò vbi hic legitur,alios suffici,legerim suffigi:sic noster vetus codex habet. QVOSDAM, ait Pli. CONCRETO genitali, &c. Ea etiã monumentis prodidit Aristo.li. i i i i. gene.ani.refert idẽ,sæpe ex pluribus ijs accidisse quę oblęsa non viderentur a ialibus iã perfectis meatus aut adductos concorporari,aut diuerti. Iam,ait,foeminis nonnullis os vteri compressum concorporatũ'que ab ineunte ætate ad tempus vs'que menstruorum perseuerauit,mox vrgentib' mẽstruis dolore'que infestante,alijs spõtè disruptum est,alijs dissectum à medicis,nõnullæ interierunt,cum aut per vim disrumperetur,aut disrumpi non posset,deinde ait Plinius. QVIBVS FVERE PLVRES LONGIORA PROMITTI. &c. Verba sunt Aristotelis,secundo de historia animalium, capitulo quarto. Maribus, inquit, dentes plures quàm foeminis in genere hominum, ouium, caprarum. Quibus plures,hæc viuaciora magna ex parte,quibus pauciores & rariores,hæc magna ex parte vitæ sunt breuioris,hæc ille. In hac dentium actione non obfuerit subnotasse,quod Galen' vim sentiendi dentibus inesse tradit,quòd illorum radicibus adiuncti nerui sunt, quib' facultas sensus comparatur. Et videtur Auicẽ. putasse vi quoque propriæ substãtię sentire dentes,quia septima tertij, dẽtes interdum dolere significat,ex causa intrinseca. Alij tamen putant esse gingiuarum,non dentis dolorem,de his agem' latius libro. x i. Porrò de numero dentium,numerus certè dentium in homine ad duos increscit:&. x x x. autoribus Galenus & Auicenna:quod & non tacuit Auerrois,primo colliget,vt sic dicam.

Dentes ad cibi cõfectionem.

Quibus dentes plures.

IN CRETA TERRAE MOTV, &c. Similefermè Gellius. I I I. atticarum noctium,prodit. Præter hæc,inquit,modum esse ait, summũ adolescendi corporis humani septem pedes,quod esse magis verum arbitrantur, quàm quòd Herodotus homo fabulator, in primo historiarum inuẽtum esse sub terra scripsit Orestis corpus cubita longitudinis habens septem, quæ faciunt pedes. x i j. & quadrãtem,nisi vt Homerus opinatus est,vastiora prolixiora'que fuerint corpora hominum antiquitus,& nunc quasi iam mũdo senescente,rerum atq; hominum decrementa sint. Dentes quoque in septem primis mensibus, & septenis ex vtra'que parte gigni ait, & cadere annis septenis, & geminos adnasci annis ferè bis septenis,hæc ille. TOTIDEM VNCIARVM, &c. Vnciarum nouem. Vncia mensura est pollicis:hinc vncialis herba, quę pollicis capit longitudinem,vel amplitudinem:& literæ vnciales,quæ crassitudinem pollicis capiunt:mensura ergo nouem vnciarum,pollicum mensuram capit nouem.

Vncias.

HOMO

HOMO DVOS PEDES CO. &c. Punitionis huius meminit Tranquillus in Augu. Conops, vox, notat culicē: sunt tamen qui legant Copas: alij Scopas, quòd Scopei dicantur homululi, siue Stilpones ac nani.
ECTRAPELOS, &c. Hoc est horrentes & auersatos naturæ modum, alij Euapelos, legunt id interpretantes, stolidos, & amētes, meminit Solin⁹. Gabbare, item horum omnium in suis collectaneis, cap. i i j. Postmodum, inquit, diuo Claudio principe Gabbaram nomine ex Arabia auectum nouem pedes & totidem vnciarum: & paulò superius, sub diuo Augusto pusionem & secundillam de nos pedes &c. PRVSIAE REGIS, &c. Huius rei etiam meminit Valerius Maximus, libro. I. titulo miraculorum.

Ectrapeli.

CAPVT DECIMVMSEPTIMVM.

QVOD SIT, &c. Hæc quam scitissimè monumentis etiā prodidit Victru. à pede ad verticem sparsis manibus spatium hominis constare asseuerans. Porrò quod Plinius vires dextra parte esse maiores ait: hoc prōpsit in literas Aristoteles. j. de historia animalium: dextræ enim partes valētiores sunt sinistris, quòd plus caloris ijs insit quàm sinistris. Illud verò non admiratione dignum caret, viros, vtra'que manu vtentes sæpenumero visos, mulierem verò non effici ambidextram: author est Hippocrates. Solus enim animalium homo ambidexter fertur ab Aristote. libro. i i. natu. animalium: hoc certè fit ratione cōgrua. Nam ex naturæ debilitate fit: sic enim ambabus manibus, ob neruorum robur ac musculorum, quidam vtuntur viri, optima ratione nulla mulier vtetur. Sed satis abunde'que habeat si vna dextra vel modicè vtatur, vt in proximā manum plus commeans alimenti valentiam conciliaret ei, adde hic Amphidexion dici, eum qui vtra'que manu vtatur, idem Asteropeum. Quia verò sinistra vtatur aliquis, pro causa, causam cor prebere, & hepar dicunt, vbi enim vis eorū viscerum affluentior sese in sinistrum defluit, dextra parte tantū non destituta, id verò contingere, vbi in sinistris, tam cor, quàm hepar nāscīscantur. Cæterò quod ait Pli.

Mensura corporis hūani.

CORPORA DEFVNCTA VIVENTIBVS, &c. Ratio est in aperto, quòd corpora viuentia multum habeant spiritus, qui agilis est & leuitate plenus, vbi verò ea fuerunt hoc spiritu destituta exhausta'que, nihil remanet, quod habeat leue, ac aliquid agilitatis, tum spiritus, tum caloris penuria, qui leuitatis est causa. Porrò quod ait mares non præstare fœminas pōdere, ea reddi potest ratio, quòd scilicet mulieres minus habeāt caloris, qui agilitatis causa sit. Item quia humectiores sunt fœminæ, & humiditatibus exuberētiores ac ventrosiores, quæ sunt argumēta ponderosioris rei. Porrò quod ait corpora dormiētia vigilantibus grauiora, faciunt hoc spiritus, qui exuti à corporibus, aut consopiti, vt sic dicam, fiunt corpora grauiora multo. argumento sunt corpora defunctorū quę grauiora sunt viuentium corporibus, dormiens enim est quoddā proximum mortuo, quare scitè Virgi. soporē leti consanguineum dixit. Et subnectit Plinius.

Corpora mortuorum pōdero siora nímis.

VIRORVM cadauera fluitare, &c. Ratio hæc non satis idonea est, cur cadauera virorum fluitent, fœminarum vero prona. Physica autē ratio hæc dari potest: quando anteriores mulierū partes posterioribus pernoscūtur lōge pōderosiores, ac grauiores respectu vteri, & māmarū, q̄ in hoīe fit cōtra oīno. Mulieres eñ habēt partes anteriores grauissimas, & ponderosissimas ob vterū, qui nullo modo coarctatur, sed dependet abundè, Itē māmę laxātur: quę duo nō parū

Virorū corpa supina fluitare Mulierū pna,

grauitatis addunt. Porrò, quía hic Plinius de spacio ac mensura corporis agit nō ob fuerit adiecisse Vitruuij scita de hoc ita li. tertio architecturæ agentis, cap. j. Corpus, inquit, hominis ita natura composuit, vti os capitis à mento ad frontem summam & radices imas capilli esset decimæ partis. Item manus palma ad articulos, ad extremum digitum tantundem medium, caput à mento ad summum verticē octauæ, tantundem ab ceruicibus imis, ab summo pectore ad imas radices capillorum sextæ, ad summum verticem quartæ. Ipsius autē oris altitudinis tertia pars est, ab imo mento ad imas nares, nasus, ab imis naribus ad finem medium superciliorum tantundem ab ea fine ad imas radices capilli, vbi frons efficitur. Item tertię partis, pes verò altitudinis corporis sextæ, cubitus quartæ, pectus item quartæ, reliqua quo'que membra, suos habent commensus proportionis. Item corporis cētrum medium naturaliter est vmbilic⁹: nam si homo collocatus fuerit supinis manibus & pedibus pansis, circini'que collocatum centrum, in vmbilico eius circumagendo rotundationem vtrarum'que manuum & pedum, digiti linea tangentur, non minus quàm schema rotundationis in corpore efficitur: nam si à pedib⁹ imis, ad summum caput mensum erit, ea'que mensura relata fuerit ad manus pansas, inuenietur eadem latitudo, vti altitudo, quemadmodum areæ quæ ad normam sunt quadratæ. hæc ille. Caput sequens nihil habet nubili, quare omissum. Aquā inter cutem vocat hydropisim, de qua aliubi agetur.

Mensura corporum.

CAPVT DECIMVMNONVM.

FERVNT CRASSVM, &c. Quod de Socrate ait hic Plinius, eadem Plutarchus, & Diogenes Laertius, quorum decreta non collibuit addere his, parcens verborum prolixitati, Crassus nomen sibi agelasti, hoc est, non ridentis ἀγελάστος, id est nō ridens, γελάω, rideo, scribit Theophrastus Philinū quendam adeò diuersis moribus, vt tota vita, nullo vsus sit potu vel cibo, præter'quam lactis.

Crass⁹.

QVALES. &c. Apathes &c. græcorū pitissimi ἀπάθεις. i. apathes, vocant nulla affectione perturbationeue animi afflictos, hoc est, si latinitas hoc vti permittat verbo, impassibiles, hinc apathia. i. ἀπάθεια, animi tranquillitas. Mar. Cic. ait, tertio Tus. ex Lucij poetæ sentētia Mar. hūc Crassum semel in omni vita risisse. Nec verò ait eadem Socratis frons, quę Mar. Crassi illius veteris, quem semel in omni vita ait Lucilius risisse. Eadē etiam ipse Cicero, in fine. v. li. de finibus bonorum. De Socrate autem idem Cice. tertio Tuscu. his verbis agit. Hic enim est vultus semper idem, quem dicitur Xantippe prædicare solita in viro suo fuisse Socrate, eodem vultu semper se vidisse exeuntem illum domo, & reuertentem. De eodem etiam idem Tullius, libro officiorum. j, & Seneca. epistola CIIII. & Gellius etiam.

Apathes, ἀπάθης, ἀπάθεια,

CAPVT XX.

CORPORE VESCO, &c. Constat plures esse corpore exiguo, sed viribus eximijs. Plinius hic vescos vocat paruos, graciles, minutos'que. Vescum enim prętor hāc notā, fastidiosum authore Festo notat. It quicquid ad escā pertinet, etiam vescum aliqui dixere: Gellius particulam, ve, intendere augere'que scriptum reliquit, hoc vocabulo, vescū, pro paruo, vsus est etiam Ouidius. II. fasto, quādo ait. Nūc vocor ad nomēve grādia farra Coloni, Quę male creuerūt

Vescū quid.

Vesca'que parua vocant. CANCELLATIM, &c. Transuersim, & modo cancellorum, hoc est, lignorum pertransuersum annexorum.

Cācellatim.

CVM CVLEIS, &c. Culeus, Saccus è corio, aut canabe, quo vtebātur ad portenda frumenta. Constat præterea culeos fuisse magnos, quia sceleratissimi homines cum simia, gallo, & vipera ijs insui solebant.

Culeus.

CARPENTA, &c. Currus, ac vehicula. THORACE PLVMBEO, &c. Munimēto pectorali, porrò quod de Milone refert non obfuerit aliqua adiecisse ijs, legimus Bussequam quēdam nomine Titormum authore Cælio corpore staturosum, ac viribus præcellentē in eum vbi Milo incidisset viribus fidens, voluit illius vires periclitari, sed ille Bussequa dicebat nil posse se magnum, Mox tamen in Euuenum descendēs exuta tunica maximum arripuit saxum, quod primo ad se traxit, inde propulit bis ter'que hoc fecit, post ea sustulit, sed non vltra genua, demum impositum humeris, ad quinquaginta ferè tulit vlnas, hoc saxū vix mouebat Milo. Cæterum non contentus Bussequa ijs, in armētum inisse traditur, ac arripuisse ferocissimi, ac fortissimi pedem Tauri, ac quo volebat ducebat, & retinebat. Hæc Milo videns dicitur sublatis manibus dixisse ὦ ζεῦ ἔφη, μὴ τὸν ἡρακλῶ ἡμῖν ἕτερον ἔπεμψας, quę latinitate donata notāt. O Iuppiter, an alterum genuisti nobis Herculē hūc? porrò quod ait hic Pli. de velocitate eadem confirmat Solinus. Adijciam ijs, Polymestorem puerum fuisse tantę velocitatis, vt cū à matre locatus esset ad caprarios pastus, ludicro leporem fuerit consecutus. Et ob id statim product⁹ à gręcis, Olympia de sexta & quadragesima authore Boccho, à domino in stadium meruit coronam. Philippides biduo mille ducenta quadraginta stadia ab Athenis Lacedæmonem cucurrit. Ladas etiam fuisse mirę velocitatis, vnde cecinerit Satyrographus, Satyra decimatertia, ex persona auari, ijs versibus.

Carpenta.

Thorax

Polymestor.

Ladas.

, Et phthisis vomicæ putres, & dimidium crus
, Sunt tanti? pauper locupletum optare podagram
, Nec dubitet ladas, si non eget anticyra nec
, Archigene, quid enim velocis gloria plantæ
, Præstat, & exuriens piseæ ramulus oliuæ.

Porrò Appollonij interpretes referunt, Iphiclum Philaci & Clymenes filium Tātæ fuisse agilitatis, ac celeritatis, vt curreret, ἐπὶ πυρίνων ἀθέρων, id est, super triticeas aristas, non eas oblædens, Huius Iphicli meminit Higi. libro secundo.

CAPVT VIGESIMVM PRIMVM.

OCVLORVM ACIES, VEL MAXIME, &c. Iliada Homeri minutissimis literis fuisse scriptam monimentis proditum est, adeò vt in nuce includi posset, tenuis adeò erat membrana literarum caracteres sustinens. Tenuissima enim pelle conscriptam iliada, liquet carmine Martia. secūdo distichorum.

Visus.

, Ilias & Priami regnis inimicus Vlysses
, Multiplici pariter condita pelle latent.

Cęterò, quod Pli. de Strabone hoc ait, de eodem ferè Val. Maxi. Titulo vltimo primi, refert. Sed hunc lynceum non Strabonem vocat, Myrmicides hic dictus à forma quę dicitur gręcis μυρμὴξ, id est, mirmax, id est, formica. De ijs etiam meminit Solinus abundè.

CAPVT .XXII.

AVDITVS VNVM EXEMPLVM, &c. Hic non poſſum nõ mirari Rhenanum virũ vtique græcè & latinè doctiſſimum hallucinatum, is, in ijs repurgationibus, quas in hunc librũ ędidit, cẽſet legẽdũ nõ, Caſtores Romani, ſed curſores, ſed qua perſuaſione fuerit vir ille doct⁹, falſus, nõ ſatis poſſum conijcere, adducit verba Val. Max. libro primo, Titulo miraculorum, quę ſibi penitus refragantur. Nam capitis ſuperſcriptio ſatis hoc oſtendit, quę ſic ſe habet. De ijſdẽ ſub Pub. Vatinio &c. ad quos per muſas refertur verbũ, ijſdem, niſi ad eos, quorum facta ſit paulò ſuperius mentio? hoc eſt, ad Caſtorem, & Pollucẽ? Et cap. ſubſcriptio etiam eſt, Rurſus de Caſtore & Polluce, quorum capitum ſuperſcriptionibus liquet Vale. egiſſe de Caſtoribus, vbi agit de Pub. Vatinio. Nec obſtat quod Rhenanus ait, Vale. Iuuenes duos fuiſſe, qui rettulerint victoriam perſicam Pub. Vatinio, nec Caſtorem & Pollucem expreſſiſſe. Cur autem non expreſſerit Caſtorem & Pollucem ratio eſt: quia viſum, hoc eſt viſionem, ſiue vt ita dicã, phãtaſma Vatinio Pub. apparuiſſe tradit. Et quia nec veriſſime ſciebat Vatinius, eſſent ne vel Caſtores, vel iuuenes alij, Caſtora non nominauit, nec Pollucem, ecce mi lector, quam cautim loquatur Vale. Non potuit enim veriſſimè aſſequi Vatinius eſſent ne veriſſimè Caſtores, quare nomen non expreſſit, quãuis tamen eſſent, ſed quia hæſitabat Vatinius, ob id non eorum expreſſit nomen. Et ne quis putet hæc friuola, veriſſimos probemus fuiſſe Caſtores, qui nuntiarint victoriam perſicam. Teſtis locupletiſſimus eſt Tulli⁹, libro naturę deorum, ita inquiens. Et de noſtro populo & in cæteris deorum cultus religionum'que ſanctitates exiſtunt in dies, maiores, at'que meliores, id'que euenit non temere, nec caſu, ſed etiam quod pręſentiam ſuam diui declarant, vt apud Regillum bello latinorum cum poſthumus Dictator octauo Manilio, Tuſculano prælio dimicaret in noſtra acie Caſtor & Pollux ex equis pugnare viſi ſunt. Et recenti memoria ijdem Tyndaridæ, Perſen victum nunciauerunt, hæc Cicero, cuius verbis conſtat, Caſtorem, & Pollucem fuiſſe perſicæ victoriæ nunciatores, quod eſt contra Rhenanum. Item Dionyſius Halicar. libro ſexto, poſt pugnę narrationem, de Caſtore agens, ſic ait. Narraſſe eos pugnam, vt fuerit, & quòd viciſſent Romani nunciaſſe dicentes'que inde, dicunt eos ex foro à nemine viſos amplius, die poſtero acceptis literis à dictatore cognouerunt de apparitione numinum in prælio, & eos fuiſſe Caſtoris & Pollucis ſimulachra, hæc ille. Verbum enim, Romani, anſam Rhenano præbuit erroris, quia ſcilicet vir doctus, ſed non planè in lectione Pliniana exercitatus, putabat Caſtores non fuiſſe Romanos. Senſum enim non potuit germanum aſſequi qui ſane eſt, Caſtores'que Romani, hoc eſt, qui Romæ colebantur. Sic enim intelligendus eſt ſenſus. Cenſet idem Rhenanus expungendum verbum, Auditus, quando ſcitè appoſitum ſit. Nam & auditi fuerunt Caſtores, quando nunciauerunt victoriam Perſicam Pub. Vatinio. porrò hic verbum, viſus, pro ſpectro, ac viſione, vt ſic dixerim, ponitur.

Contra Rhenanum.

CAPVT. XXIII.

PATIENTIA, &c. De Anaxarcho eadem refert Valerius Maximus, ijs verbis. Anaxarch⁹, inquit, quũ à tyranno cypriorum Nicocreonte torqueretur, ne vlla vi inhiberi poſſet quo minus amariſſimorum eum maledictorum verberibus inuicem ipſe torqueret, ad vltimũ amputationem linguę minitanti, non erit, inquit, effœminate aduleſcens, hæc quo'que pars mei corporis tuæ ditionis, protinus'que dentibus abſciſſam linguam in eius os ira patens expuit.

Patiẽtia

tens expuit. Meminit patientiæ Anaxarchi etiam Cicero secundo Tuscula. Sed qui de ijs volet vberius, adeat Valerium Maximum, libro tertio, Titulo patientiæ.

CAPVT .XXIIII.

MEMORIA, &c. Iure memoriam thesaurum eloquentię Peritiores vocāt, quòd citra hanc, eloquentiā nesciamus assequi. Est enim tanquam lumen aliquod, est potentiæ mirandę, subito enim vetusta ex longiore interuallo reuocata ingerunt sese, atque exhibent interim sponte. Excidunt quandoque proxima, inhærent lapsa. Est enim memoria authore Cice. Rhetoricæ nouæ, lib. firma animi rerum & verborum perceptio. Et primo Tusculanarū, ait esse recordationem quandam vitæ superioris, Thesaurum eloquentiæ dixeris, in qua omnes disciplinæ continentur. Nam vt ait Quintilianus, omnis disciplina cōstat memoria, hæc ille, libro vndecimo. Auicenna, libro sexto naturalium ponit memoriam in posteriori concauitate cerebri, Galenus ait in Microtechne, id est parua arte, cerebrum contemperatæ tenuitatis esse memoriæ fomitem, quoniam parte illa crassiore obrepat obliuio. Porrò quod Pli. ait de Cyri memoria, eadem Vale. Maxi. libro octauo, & Quintilianus, ca. secundo, libri vndecimi. De Cynea autem meminit Tullius, primo Tuscu. & Plutarchus in Pyrro, & Seneca in prologo primi declamationum, ijs verbis. Interea exiguum paucissimorum dierum tēpus poterit quilibet facere id, quod Cyneas fecit qui missus à Pyrro legatus ad Romanos, postero die nouus homo & senatum, & omnem vrbanam circunfusam senatui plebem, nominibus persalutauit, hæc ille. De memoria autem Mithridatis, Quintili. libro vndecimo, & Aulus Gellius, ca. xvii. decimi septimi, Vale. Maxi. libro octauo, de Simonide verò, qui artem inuenisse fertur memorię, Quintil. lib. decimo. Metrodorus autem: cuius hic meminit Pli. fuit sæculo Diogenis, authore Strabone. xiii. geo. quem vidisse testatur Cicero, secundo de oratore. Quę Pli. ca. sequente ait, ea profusissimè ab Traquil. ac Plutar. concinniter pertractantur, quorum placita referre non collibuit, parcens verborum prolixitati, qui igitur de ijs fusius volet, locum habet, quem adeat.

Memoria.

CAPVT .XXVI.

VERVM AD DECVS, &c. De laudibus gestisque Pompeij quàm profusissimè differit Plutarchus in illius vita, quare iure de ijs non agetur, habes enim locum quem adeas. MORE SACRIS CERTAMINIBVS, &c. Sacra certamina in Græcia fuerunt Nemea, Pythia, Isthmia, Olympia. Qui autem in ijs certaminibus vicerent, dicebantur Hieronicæ, quare Tranquillus in Nerone, Ac nec cuius alterius Hieronicarum memoria, aut vestigium extaret vsquàm subuertit, ac vnco trahi in latrinas omnium statuas & imagines imperauit, &c. Qui verò hæc quatuor obierant & vicerant Periodouictores dicti sunt, authore Festo. Ingentes autem honores habitos esse olim Hieronicis, est Testis Vitru. libro nono, ijs verbis. Nobilibus athletis qui olympia, pythia, isthmia, nemea vicissent. Gręcorum maiores ita magnos honores instituerunt, vt non modo in conuentu stantes cum palma, & corona ferant laudes, sed etiam cum reuertantur in suas ciuitates cum victoria, triumphātesque quadrigis in mœnia, ac in patrias inuehantur, eque re pub. perpetuo cōstitutis ve-

Sacra certamina.

ctigalibus

ctigalibus fruantur. Ad hunc enim morem allusit Pli. quando ait. More sacris certaminibus vincentium, &c.

CAPVT. XXVII.

Portius Cato.

(P)RAETERIS VIRTVTIBVS, &c. Portius Cato genere Tusculanus fuit. Marco non admodum illustri patri genitus, ob eius singulare ingenium, & exactissimos mores, à Valerio Flacco Romam inductus, post paululum ciuitate donatus, omni honore dignitatis functus, in ea authore Tul. de senec. & Plutar. non Cato, sed Priscus dicebatur, ob egregia gesta. statua illi Romæ dicata est in templo hac inscriptione. M. Cato, morum institutor. Hinc Cēsorinus nominari cœptus est, ob seueritatem duorum Catonum, Censorij, & Vticensis, ob id à Iuuenale dictum. Tertius è cœlo cecidit Cato. Quod autem Pli, ait. Solum hunc quater & quadragies causam dixisse & absolutum. Non solum enim id gratiæ, ac honoris accidit illi. Nā id accidisse Aristophonti legimus, vt ait Aeschines, in oratione in Demostenem. Refert enim Aristophontem apud Athenienses quādo'que gloriari solitum, se'que dixisse nonagies quinquagies accusatum & absolutum, & ait Pli. CAVSAM DIXISSE, &c. Hoc est, inter reos acceptum fuisse, Causam dicere est accipi inter reos, vel vt Budęus noster explicuit. Iudicium subire & culpam fraudes'que iudiciorū actorum'que præstare. Porrò Scipio Aemilianus, cuius hic fit mentio tantæ fuisse modestiæ traditur, vt quatuor & quinquaginta annis quibus vixit, nihil emerit, non ędificarit, nō aliquid vendiderit, pręclarum fuisse oratorem testatur Gel. Atticarum noctium, secundo, huius etiam meminit Vale. Maxi. libro secundo.

CAPVT. XXVIII.

(F)ORTITVDO, &c. Qui de fortitudine profusius verbosius'que volet, adeat Valeriū Maxi. libro tertio. Porrò quod Pli. de. L. Licinio ait, etiam idem scriptum reliquit Gellius secundo Atticarum lectionum, inquiēs, Lucium Licinium Dentatum qui Trib. Ple. Sp. Tarpeio, An. Terineo, Cōscriptum in libris Annalium plusquàm credi debeat strenuum bellatorem fuisse. Nomen'que ei factum ob ingentem fortitudinē appellatum'que Achillem Romanū, is pugnasse dicitur in hostē cētū &. xx. prælijs, cicatricem auersam nullam, aduersas quin'que &. x. tulisse, Coronis esse donatum quinquies vicies, populi dona habuit multijuga. Triumphauit cum imperatoribus suis triumphos nouē, &c. Subdit paulò mox Pli. Donatus hastis puris, &c. Hastas profecto palàm est fuisse insigne regij honoris, & diadematis loco habitas: cultas'que deorū loco. apud gentes quasdam: quare additum, vt deorum simulacris adderentur, quare in Sicilia vrbem esse aiunt: cui nomen Aegion, celeberrimam dearum religione: deę hæ vocabantur Materæ, quarum simulacris Vlysses hastas adfixisse dicitur. Scribunt & Appollonij interpętes. Cæneum populos finitimos sibi iurare per hastam. Est & in Titi Liuij historia, libro. xl. Lectum, nunciasse pōtifices inter prodigia alia, hastas motas. Curetim præterea Iunonem dictam ab latione huiuscemodi hastæ ferunt. Sed veniamus ad rem. Hastas puras, quarum hic meminit Pli, Interpretātur sine ferro, id enim fuisse præmium apud maiores, notum quidem est eorū qui primum vicissent in prælio, vnde poeta ait. Ille vides pura iuuenis qui nititur hasta, Propilatas

Hastæ puræ.

Curetis Iuno.

sta, Propilatas autem hastas dicebant ferreas cuspides habentes.

PHALERIS, &c. Ornamentis equorum. ARMILLIS, &c. Armillæ omamenta modo circulorum, quæ viri militares ab imperatoribus donata, in sinistris brachijs solebant gerere. CORONIS CIVICIS, &c. Ciuica corona dicebatur ea, quam ciuis, ciui, à quo seruatus in prælio in testē vitæ, ac salutis perceptæ, dabat. Triūphalis, quę ex lauro fiebat, dabatur'que triumphanti, quòd ea arbor sit lætitiæ, & victoriæ nuncia. Muralis, ei dabatur, qui primus murum subierat, ac oppidū hostium vi ascendisset, Valaris, quæ & castrensis dicebatur, ei dabatur qui primo castra irrumperet: de quibus qui profusius volet, adeat Aulum Gel. Atticarum noctium quinto, cap. sexto Aduerso corpore, Hoc est, parte anteriore. Et subdit Pli.

Corona rū genera.

ARCERETVR VT DEBILIS, &c. Quia non promouebantur sacris, qui corpore deminuti erant, ac manci, sicut mos est apud nostros. Nam non promouentur sacerdotio, qui corpore deminuti sunt, ac manci. Obigitur corporum deminutionem, qua afflictus erat Sergius, fuit repulsus, vt debilis, hoc est, vt mancus, ac mutilus, à sacris.

Debilis.

CAPVT .XXIX.

ITAQVE ALEXANDER, &c. Longum esset exequi quas sibi Alexander dotes compararit. De quibus abundè Iustinus & Quintus Cur. & Plutarchus. ARCHILOCHI POETAE interfectores, &c. Archilochi interfectores fuisse intelligit Pli. Archiam scelestū virum, qui ex templo exire ab Appollone iussus est, quia musarum amicum occiderat. Alij putant Calondam illum occidisse, fuisse autem Archilocum præcellentissimum poetam constat, sed mordacem, ac virulentum, quare Tullius in epistolis ad Atticum, amarulenta mordacia'que, ac quodammodo inuidiæ, ac mordacitatis plena, dicit Archilochia.

CAPVT .XXX.

PLATONIS SAPIENTIAE ANTISTI, &c. Non est nostri constituti de Platonis, ac ijs celeberrimis agere, quia Plutar. & Vale. Maxi. de ijs quàm profusissimè disseruerint. VITTATAM NAVEM, Vitta ornatā. QVADRIGIS ALBIS, &c. Equis currui iunctis, COMICO SOCCO, &c. Stilo. Sicut enim soccus pro stilo comico ponitur, sic Cothurnus pro stilo exacto, presso, alto. Viginti Talentis, &c. Talenta viginti duodecim milia aureorum. DE MORE A lictore vetuit fasces laureatos, &c. Ad virgas spectat illud, quòd recitatores Homerici carminis, virgam solitos tenere scriptum sit, qui & dicebātur Rhabduchi. Fuerunt & virgę lictoribus Romanis peculiares, vt hic liquet. Cum enim quis cū ingenio tum præstabili virtute, domum aut ædem intraturus esset, prçibant lictores virgam manu tenentes pulsantes fores domus, vel ædis, quā intraturi essent. Quam rem Titus Liuius comprobat. Item Papinius quando ait. Et multa pulsantur limina virga. Ad hunc enim ritum allusit Pli. quando ait. Fores percuti de more à lictore vetuit, &c. Et subnectit Pli. FASCES laureatos ianuæ summisit, &c. Erant enim fasces virgarum fasciculi intra quas virgas securis obligata erat, ita vt ferrū in summo fascē extaret, Hos autem fasces magistra-

Comic⁹ soccus.
Cothurnus.
Fasces laureati.
Lictores.
Sūmittere fasces.

tuum

tuum viatores,hoc est,lictores magistratibus præferebāt propter quod græcis dici solent ῥαβδοῦχοι,id est,Rhabduchi,vnde Liuius in secundo de primis consulibus agens. Omnia iura,omnia insignia primi consules retinuere,id modo cautum est, ne si ambo fasces haberent duplicatus terror videretur. Brutus concedente collega fasces habuit,hæc illæ: de ijs etiam Cicero in Bruto. Nam mihi Brute in te intuenti crebro in mentem venit vereri quodnam curriculum aliquando sit habitura tua,& naturæ admirabilis,& exquisita doctrina,& singularis industria. Cum enim in maximis causis versatus esses, & cū tibi ætas nostra iā cederet fascisque summitteret,subito in ciuitate cum alia ceciderunt,tum etiam ipsa die qua disputare ordimur,eloquentia obmutuit:hæc ille. Est igitur fasces summittere,insignia vimque imperij maiestati,vel reuerentiæ alicuius summitere. Traduntenim Publicolam,Vale. Plæbi Romanæ gratificaturū solidiora iacturum fundamenta abstulisse à fascibus secures,& futuris post se consulibus morem tradidisse,ac diu seruatum. Dionysius scribit,vt cum extra vrbem essent consules, vterentur securibus,intus verò fascibus ornarentur,quod Vale. Max.intelligi voluit scribens inuidiosum magistratus fastigiū ad tolerabilem habitum fuisse deductū, dum fasces securibus vacuefecit. Titus Liuius refert eundem cum prodijsset in concionem fasces populo summisisse, Quod & à Quintilia.tertio institutionū est animaduersum. Ex quo emersum est,festiuum adagium quando nos planè vinci fatemur,dicimus. Tibi fasces summitto,hoc est,fateor me victū. Est etiam fasces summittere deprimere,ac quasi ante pedes deijcere,& signa summittere pro eodem significatu. Hinc Frontinus,quarto Stratagematon,de Marco Curione agens,ait. Nullis precibus ab eo potuit impetrari ne signa eius summitteret. Fasces laureatos dixit Pli. alludens ad triumphum,Hinc Liuius,libro secundo, & Pompeius. Laureatos fasces,id est,triumphū expectātes Ianuę philosophi,Possidonij submisit,Agrariam legem. Legis agrariæ abundè Plutarchus in vita Ciceronis meminit,& Macrob.tertio Satur.de Roscio.De liberis proscriptorū,Fabius,libro vndecimo,quod de Lisandro ait,lege etiam Iustinum,libro quinto, De Sophoclis poetæ interitu. Vale. Max.Titulo. xii.noni libri,qui non conuenit Pli.De libero patre.Plutar.in quęstionibus.Hic autem Possidonius:cuius hic meminit,fuit Ciceronis magister, vt ipse,libro de Fato,asserit.Ennius,de quo hic agit.Fuit sepultus in via apia,obijt, authore Eusebio,morbo articulari. De eius prosapia Sylius,libro. xii.& Lucre.libro primo,quando ait.

, Ennius æternis exponit versibus edens. Et Sylius.

, Ennius antiqua Messapi ab origine regis.

Quod ait de Catone, Plutarchus Catonis Cēsorini temporibus Carneadē Romā venisse,eumque quasi aspiramine diuino Romanam iuuentutem ad græcarū literarū doctrinam pellexisse ait. Et quod Pli.de Dionysio Tyrāno ait,venisse obuiam Platoni,ac nauem vittatam misisse,scribit Laertius,libro tertio, Ter Platonem in Siciliam nauigasse,Quę Plutar.in eius vita asseruisse videtur.

CAPVT .XXI.

Perfecta sapientia Socrati dicata.

RELIQVIS ANIMI BONI, &c. Perfectam sapientiam Socrati Delphicum oraculū ascripsisse proditum est veteribus memorijs, De hoc Tertulianus. Itē Ouidius, decimotertio Tristium, Valerius Maximus, Titulo quarto,libri tertij,& Eusebius,capi. IIII.quarti decimi.

CAPVT .XXXII.

RVRSVS MORTALES ORACVLORVM, &c. De his Erasmus in chiliadibus abundè. Cæterò quod hic de sponsione agitur, non obfuerit scisse quæ sit sponsio. Fiebat enim sponsio, interposita stipulatione, est enim genus actionis certæ pecuniæ, quam perderet is, qui sponsione vinceretur, & coram recuperatoribus, aut iudice disceptabatur. Erat enim decima pars rei controuersæ in causis priuatis, meminit sponsionis Cicero in Verrē actione quarta, & Quintilianus quarto libro. De sponsione etiam Budæus noster affatim meminit libro suarum annotationum, in pandectas, quare de his nō collibuit fusius agere: porrò quod sequitur caput facile perceptu, quare omissum.

Spōsio.

CAPVT XXXIIII.

VIR OPTIMVS SEMEL CONDITO &c. De hoc enim scitè Plinius nepos de viris illustribus. Hanc etiam historiam scripsit Valerius Maximus octauo libro, titulo decimosexto. De eo abundè Fenestella, titulo duodecimo, de magistratibus. TOGA CANDIDA. Erat enim toga candida, quam petitores magistratuum induebant, vnde Candidati dicebantur. Huius rei meminit Liuius libro septimo belli Macedonici, varia, ait, Testimonia Legatorum Tribunorum'que militum erant, Marcus Cato ante alios testes respiciebatur, cuius authoritatem perpetuo tenore vitæ partem toga candida eleuabat, toga etiam palmata dicebatur vestis triumphalis, à palma in ea intexta, hinc Martialis.

, I, comes, & magnos illesæ triumphos,
, Palmatęque ducem, sed cito redde togæ.

Huius Nasicæ meminit Ouidius his verbis,

, Nasica excepit templi, non præstitit author
, Augustus nunc est, ante Metellus erat.

De generibus vestium aliubi agendum, hoc est, libro octauo. De toga prætexta etiam meminit affatim Macrobius libro Saturnaliorū, de his à nobis fiet mentio, vbi agetur de purpura, quare de his hactenus, aliubi dicturi.

CAPVT XXXV.

PVDICISSIMA FOEMINA SEMEL MATRONA. &c. De hac Sulpitia Paterculi filia, meminit Valerius Maximus, titulo decimosexto libri octaui, meritò, ait, commemorationi virorum Sulpitia, Seruilij Paterculi filia Q. Fuluij Flacci vxor, &c. Illa enim fuit electa, quę Veneris simulachrum ex libris Sybillinis dedicaret. De his meminit Ouidius quarto fastorum, his verbis.

, Roma pudicitia proauorum tempore lapsa est

, Cumeam veteres consuluistis anum
, Templa iubet fieri Veneri, quibus ordine factis
, Vnde Venus verso numine corda tenet.
De etiam Claudia hac, cuius fit hic mentio, meminit Lactantius, libro secundo, his verbis. Proponitur exemplo miraculi Claudia: nam cum ex libris Sybillinis Idæa mater esset accita, & in vado Tyberinis fluminis nauis, in qua vehebatur hæsisset, nec vlla vi commoueretur, Claudiam ferunt, quæ semper esset impudica habita, ob nimios corporis cultus deum submissis genibus orasse, vt si castam iudicaret, suum cingulum sequeretur. Itanauim, quæ non potuit ab omni iuuentute cõmoueri, ab vna muliere esse commotã. Diuus Aug. dæmonum potestate factũ id ait, libro ciuitatis diuinæ decimo, capite decimosexto.

CAPVT TRIGESIMVMSEXTVM.

PIETATIS EXEMPLA INFINITA QVIDEM TOTO ORBE EXTITERE, SED ROMAE VNVM cui comparari cuncta non possint &c. De hac muliere Valerius Maximus libro quinto, titulo pietatis. Est enim pietas, vt ait Lactantius libro quinto. Iustitia cultusque religiosus, ac dei notio, vt idem ait libro quintodecimo, græci pietatem ϑεοσέβειαν dicunt. De hoc pietatis exemplo, Valerius sic agit, Sanguinis ingenui mulierem prætor apud tribunal suum, capitali crimine, damnatam triumuiro in carcer necandam tradidit: quam receptam is qui custodiæ præerat, misericordia motus, non protinus strangulauit, aditum quoque ad eam filiæ sed diligenter excussæ, ne quid cibi inferret dedit, existimans futurum, vt inedia consumeretur. Quùm autem dies plures intercederent, secum ipse quærens, quidnam est, quo tam diu sustentaretur curiosius obseruata filia, animaduertit illam exerto vbere, famem matris lactis sui subsidio lenientem. Quæ tam admirabilis spectaculi ab ipso ad triumuirum, à triumuiro ad prætorem, à prætore ad consulum iudicium prolata, remissionem pœnæ mulieri imperauit &c.

CAPVT XXXVII.

VARIARVM ARTIVM SCIENTIA INNVMERABILES ENITVERE QVOS tamẽ &c. De artiũ inuentoribus non est nostri consilij aliquid agere quãdo Polydorus de his affatim disserit, alijque pene infiniti. De Archimede meminit Valerius Maximus libro octauo titulo septimo. Lactantius libro secundo, capite quinto, Sylius libro quartodecimo, quã do ait.
, Vir fuit Isthmaicis decus immortale colonis.
Ouidius etiam sexto fastorum, de cuius sepulchro meminit Tullius libro quĩto Tusculanarum. De Ctesibio, Vitru. de quibus Polydorus abundè. Subdit Plinius. CVI AMPHICTIONES GRAECIAE HONOREM HABVERE, &c. Publicum græciæ consilium amphictiones tradit hic Plinius, de quo Suidas, & Hapocration in grossematis ita tradunt. Amphictiones concessus quidã fuit græcus, ad Termolas conuenire solitus ab Amphictione Deu-

Amphictions

calionis filio sic dictus, qui & ipse cum populos regnaret ad conuentus conuocasse dicitur. Hi autem erant numero. xii. Iones, Dores, Perrhæbi, Boetij, Magnetes, Achæi, Pthiotæ, Melienses, Dolopes, Aenianes, Delphi, Phocenses. Meminit etiam Amphictionum Strabo, libro geogra. nono, & Dionysius libro. xiiii.

PNEVMATICA RATIONE, &c. Ratione spiritali ac flatili, siue ventosa, qualia nunc organa vulgo vocamus, & alia id genus. *Pneumatica.*

HYDRAVTICA, &c. Instrumenta quę fieri solent ratione aquę, de quibus Victruuius libro nono architec. capite. xii. quæ à Ctesibio, Ctesibica vocat. *Hydraulica.* CENTVM TALENTIS, &c. Centum talenta, vt explicuit Budæus noster, septem & quinquaginta aureorum milia pendent. *Centũ talenta.*

CAPVT XXXVIII.

ARISTIDIS THEBANI, &c. De pictoribus alibi est agendum. Qui autem de artificum studio ac industria volet, adeat Valerium Maximum, libro octauo, titulo studij & industriæ.

REPENDIT AVRO, &c. Rependere auro, compensare auro. *Rependere.*

CAPVT XXXIX.

PRETIVM HOMINIS IN SERVITIO, &c. De pretio hominis serui, Budæus libro assis secundo scitè meminit: castigans locum vbi legitur M. DCC. sestertijs &c. quod conuenire non possit hoc modo, qñ Columella non tanti seruos fuisse venditos dicat, de vinitore loquens, his verbis. Cum ipsum solum septem iugerum, totidem millibus nummorum partum sit, & pauló superius dixit. Sed ego plurimorum opinioni pretiosum vinitorem in primis esse censeo, isque licet sit emptus sex vel potius sestertium octo millibus &c. hoc pretio seruum emptum, centum quinquaginta vel ducentis aureis nostris significat Columella, vt concinnè explicuit Budeus, omnium nostri æui doctissimus. Porrò vbi hic legitur,

PARONETEMI, &c. Censet legendum Budęus Paronetomi, cuius opinioni assentior, nomen fuisse spadoni, Etymon vocabuli monstrat, quasi ex ectis genitalibus, vt Budęo placet.

CAPVT XL.

GENTIVM IN TOTO ORBE, &c. Dicturus de fœlicitate, hanc præfationem infert. Fœlix profectò, vt ait diuus Augu. xiii. triadis, hoc est trinitatis, est qui habet quicquid vult, & nihil male vult. Boetius autem fœlicitatem finit esse statum bonorum omnium aggregatione perfectum, quo quis adepto, nihil vlterius desyderare queat. Verùm hoc difficillimum, vt mortalibus conueniat. Nam scitissimè ait Horatius. *Fœlicitas.*

, Nihil est ab omni parte beatum
, Vsque adeò nulla est syncera voluptas
, Sollicitumque aliquid lætis intervenit.

Et, vt ait Ouidius. *Nemo fœlix.*

, Scilicet, vltima semper
, Expectanda dies homini est, dicique beatus
, Ante obitum nemo, supremaque funera debet.
Alij ferunt fœlicitatem esse reditum vniuscuiuscunque rei ad initia. Esse eñ summum bonum fœlicitatem, summum autem bonum id esse, vt primo moralium Aristotelis expositores testantur, quod omnia appetunt, id ipsum est, quod omniũ est principium. Proinde finis omnium, quod omnium principiũ, de⁹ videlicet, sit.

CAPVT XLIII.

Suffora neus. Suffara neus.

SERVAVIT, &c. Qui de his proscriptis copiosius volet, legat Tacitum, Sueto. Cice. pluribus locis, Vale. Max. Cæterò vbi legitur Castrensem sufforaneum, Hermo. suffarraneum mauult legi, eum intelligens, qui farra in castra conuehat. Ad hoc faciunt vocabula consecraneum, conterraneum, militaneum, superforaneum, quo Sydonius in epistolis vsus est. Subdit deinde Plinius. CORNELIVS MAIOR CONSVL, &c. Maiorem consulem intelligit Plinius, eum penes quem fasces essent, qui solebant seniori contribui, vt scriptum reliquit Plutarchus, & Valerius Maximus. Lex tamen Iulia priori ex consulibus fasces sumẽdi potestatem faciebat, cui plures essent liberi, quòd si par numerus fuisset vtrique, tum præferebatur maritus, quòd si in eo quoque inuenirentur compares annorum vtique vi legis eiusdem ratio inibatur: legimus tamẽ quod diximus, qui lege potiores essent mensis primi fasces collegis concedere natu grandioribus, aut nobilioribus. Vel si alterũ inirẽt consulatũ, aut etiã consul maior dicebatur, qui priore loco renunciatus esset. Nam Titus Liuius, ab vrbe condita XXIX. libro, Scipionem priorem consulem à centurijs omnibus dictum scribit.

Maior consul.

Balbus.

Ventidius bassus.

Cæterò Balbus, cuius hic meminit Plinius, is est, quem Strabo libro tertio vocat triumphalem. Porrò quod de Ventidio Basso ait, ea confirmat Aulus Gellius, lib. atticarum noctium. XV. capite quarto, his. In sermonibus, inquit, nuper fuit seniorum hominum & eruditorum, multos in vetere memoria altissimum dignitatis gradum ascendisse ignobilissimos prius homines, & despicatissimos. Nihil tamen à deo, de quo qui tantę admirationis fuit, quantæ quę de Ventidio Basso scripta sunt. Eum Picentem fuisse genere, & loco humili, & matrem à Pompeio Strabone, Pompeij magni patre sociali bello, quo Asculanos subegit captam cum ipso esse. Mox Pompeio triumphante, eum quoque puerum inter cæteros, ante currum Imperatoris, sinu matris vectum esse: post cum adoleuisset, victum sibi ęgre quæsisse, eumque sordidè inuenisse, comparandis mulis & vehiculis magistratibusque, qui sortiti prouincias forent præbenda publicè conduxisse, in isto quęstu notum esse cœpisse C. Cæsari, & cum eum præfectum esse in Gallias, tum quia in ea prouincia satis nauiter & strenuè fecisset, & deinceps ciuili bello, ac deinde præfectum creatum, &c. Suetonius Bassum eundem à Marco Antonio prouincijs orientalibus, Parthosque in Syriam introrumpentes, tribus ab eo prælijs fusos scribit, & de Parthis triumphasse. Huius etiam meminit Valerius Maximus, libro sexto. Porrò de Lucio Sylla, abundè Tacitus, item & Plutarchus in apophthegmatis. Scribit item Alexandrinus Apianus, Syllæ imaginem equestrem ex auro ante rostra collocatam, addita tali inscriptione. Cornelio Syllę Imperatori fortunato. De eodem abundè Valerius Maximus, libro nono. Augustinus, capite vigesimooctauo, tertij libri, ciuitatis diuinæ.

CAPVT XLIIII.

HVIVS QVOQVE. &c. Valerius Maximus hūc penitus fœlicem, tum à vitę principio, tum ad finem agit, libro. v. tum in fœlicitate, tum in liberorum numero, à Plinij lectione dissidens: cuius verba quia proposito congrua, ob discordem grauissimorum authorum assertionem collibuit suppingere. Videamus, inquit, quot gradibus beneficiorum Q. Metellum à primo originis die ad vltimum vsque fati tempus nūquam cessante indulgētia ad summum beatæ vitæ cumulum perduxerit, nasci eum in vrbe terrarū principem voluit: parentes ei nobilissimos dedit, adiecit animi rarissimas dotes: & corporis vires, vt sufficere laboribus posset, vxorem pudicitia & fœcunditate conspicuam conciliauit: consulatus decus, imperatoriam potestatem, speciosissimi triumphi prætextam largita est. Fecit vt eodem tempore tres filios consulares, vnum Censorium, duos triumphales, & quartum prætorium videret, vt tres filias nuptui daret, earum'que sobolem sinu exciperet: tot partus, tot incunabula, tot viriles togæ, tot nuptiales fasces honorumq; imperiorum, omnis denique gratulationis summa, abundantia'que tum interim nullum funus, nullus gemitus, nulla causa tristitiæ. Cœlum contemplare, vix tum ibi talem statim reperies, quoniam quidem luctus & dolores, deorum quo'que pectoribus à maximis vatibus assignari vidēmus, Hunc autem vitæ actum, eius consentaneus finis excepit. Nam Q. Metellum vltimæ senectutis spatio defunctum, leui que genere mortis inter oscula, complexus'que clarissimorum pignorum extinctum, filij humeris suis per vrbem latum rogo imposuerunt, &c. Sunt enim qui apud Valerium Maxi. quin'que filios legant. Cicero libro de finibus malorum & bonorum quatuor fuisse ei tradit. Item libro Tusculanarum. Porrò vbi hic legitur. DIADEMATIS, Sunt qui pauló concinnius, diadematus, alij dalmaticis. Diadematus in hunc sensum legi potest. Cum illa de Scipione diceret verba. Iam liberos habebat Balearicos & Creticos quorum splendore diadematus & insignitus videri poterat. Lucius Florus de his ita agit. Metelli Macedonici domus, bellicis nominibus assueuerat, altero ex liberis eius Cretico facto, mora non fuit quin alter quo'que Balearicus appellaretur &c. Dalmaticis legi etiam posse conijcio, ad quod facit Pediani dictū in actione tertia, contra Verrem: vbi Cicero de manubijs Lucij Metelli mentionē facit. Lucius, inquit, Metellus subactis Dalmatis, Dalmaticus appellatus est, quæ profectò lectio satis arridet. Hermo. Diadematis dādi casu, legi posse cōtendit. Plutarchus in vita Martij Coriolani, ait in Metellorum familia fuisse, qui Vittatus quoque nominaretur, ab vsu vitæ, qua vlceris tegendi causa, procedebat in publicum, obligata fronte,

CAPVT XLV.

IN DIVO AVGVSTO, &c Haùd solidiore argumento Augustus dicendus est fœlix, quàm Q. Metellus: & si illi fuerint dotes quàm plurimæ, paucos vti que mortalium fœlices fuisse, immo profectò nullos iure dixerimus, nisi eos diuina potestas summè iuuerit. Fœlicitas profectò, vt scitè admodum ait Seneca, res est inquieta, ipsa se exagitat, mouet cerebrū, nō vno genere alios in aliud irritat, hos ad potentiam, illos ad luxuriam: hos mollit,

illos inflar,& totos resoluit. Quinimmo,si verum iudicium facere volumus, ac re pudiata omni fortunæ ambitione decernere, mortalium (vt ait Euripides) nemo est fœlix, nec quærenda est fœlicitas in hoc fluido mundi diuersorio. Vera enim fœlicitas ex deo optimo maximo, quare Idea fœlicitatis est, ipsum cognoscere sũ mum bonum, id est deum: nam sicut Idea mali est obliuio boni, sic Idea fœlicitatis cognoscere bonũ, id est, deũ: quamobrem iure fœlicitatem finierũt eruditiores re dirum vniuscuiusque rei ad initia, esse enim summum bonum fœlicitatem: intel= ligunt tamen quidam naturalem fœlicitatem dici, cuius res omnes sint compo= tes, quatenus bonitatis quæ in summa in deo est, participes sunt, & hæc est fœlici= tas quam Aristoteles sanxit in optima versari operatione. Supernaturalis fœlici= tas, ea est, qua ad diuini vultus contemplationem surrigimur, allicimurque. Hæc enim est humanæ angelicæque naturæ communis fœlicitas. Sed de his hactenus ne longius videamur euagari. Porrò qui de fortunę assultu Augusti volet, legat Suetonium in eius vita, pericula vitæ referentem Augusti & fortunas &c. Item & Solinum suis in collectaneis, capitulo secundo, de infortunijs Augusti, Plinio penitus astipulantem.

CAPVT XLVI.

SVBEVNT IN, &c. Quos fœlices putarit Ro= mana grauitas, antelatis astruxit: nunc quos dij iudicarint, refert Plinius, varia traditur historia de Gyge hoc, cui⁹ me minit Plinius. Nam quidam pastorem fuisse ferunt, vt cõ ijcere licet verbis Ciceronis, secundo officiorum, inducitur à Platone: qui cum terra discessisset magnis quibusdam im bribus, in illum hiatum descendit, æneumque equum, vt fe rũt fabulæ, animaduertit: cuius in lateribus fores essent, qui bus apertis, hominis vidit corpus mortui magnitudine inusitata, anulum aureum in digito habens, quem vt detraxit ipse induit: erat autem regius pastor, & cum anulum vertebat, à nullo videbatur: hac opportunitate vsus anuli intulit stuprum reginæ. Alij Candolis sociũ ferunt, qui Gygi vxorẽ speciosissimam nudã ostendit, quo facto, & amicum ad adulterium vxoris sollicitauit, & hostem sibi fecit: breui post tempore, cædes Candoli nuptiarum præmium fuit, quare per adulterium, re= gno potitus est, qui quũ ad Appollinis oraculum venisset à deo sciscitatus, nùm quisquam fœlicior esset, respondit deus. Aglaium Psophidiũ Arcadicum multò fœliciorem esse. Solinus etiam non Syllam, sed Aglaium fœlicissimum ait, quòd angustissimo Arcadiæ angulo pauperis soli, diues nunquam paternis cespitis, ter= minos inuenitur excessisse. Cætero non omittendum, quòd de eo Gyge scriptum reliquit Valerius Maxi. quòd inibi sint graues & admodum notandæ sententiæ. Clara, inquit, fœlicitas obscurior illa, sed diuino splendore præposita. Cum enim Gyges regno Lydiæ armis & diuitijs abundantissimo inflatus animo, Appollinem Pythium sciscitatum venisset, an aliquis mortalium se esset fœlicior: deus ex abdi to sacrarij specu, voce missa Aglaium Psophidium ei prætulit. Is erat Archadum pauperrimus, sed ætate iam senior, terminos Agelli nunquam excesserat, paruuli ruris fructibus contentus. Verùm profectò vitæ beatæ finem Appollo non adũ= bratum oraculi sagacitate complexus est. Quocirca insolenter fulgore fortunę suę gloriari respondit, magis se probare securitate ridens tugurium, quàm tristem cu= ris & sollicitudinib⁹ aulã, in paucasque glebas pauoris expertes, quàm arua Lydię pinguissima metu referta, & vnum aut alterum iugum boum facilis tutelæ, quàm exercitus & arma & equitatum voracibus impensis onerosum, & vsus necessarij

horreolum

horreolum nimis nulli appetendum: quàm thesauros omnium insidijs & cupiditatibus expositos, &c.

CAPVT .XLVII.

CONSECRATVS, &c. Quod de Euthymo Pycta, id est, Pugili, ait, eius meminit Pausanias, Quæ inquit de Euthymo Pycta, hoc est, Pugili præterire fas non est. Is in locris Italiæ qui Epizephiri cognominantur ortus Astycleo patre, vel vt indigenis persuasum est Cæcino amne genitus qui locros à Reginis diuidit: hunc semel à Theagene victum ferunt, non iusto quidem bello, sed circunuentum dolo, vnde nec Theageni, nec honor insuper decretus, damnatus vt mulctę nomine talentum Euthymo repręsentaret. Demũ Euthymus italiam reuersus post octauam & septuagesimã ferè olympiadem Temesam venit. Meminit & Euthymi Aelianus, octauo historię. Euthymus, inquit, Locrus ex Italia, Pyctes inclytus, & robore insignis fuit, lapidem gestabat ingenti magnitudine, qui locris ostenditur, & Temæseum heroa quod cuique per vim abstulerat reddere coegit, etiam cum fœnore, vt inde natum adagium, ijs qui sordidos & iniustos quęstus faciunt affore. Temęseum genium fecisse dicãtur: hæc collibuit apposuisse quo quid lucis inferre videremur candoris Plinianis verbis. Constat ijs, Pyctem eum fuisse, sunt qui male & absone legant: poeta, hic, cum legendum sit Pycta: pro pugili, vt diximus.

Pycta.

CAPVT .XLVIII.

DE SPATIO ATQVE LONGITVDINE, &c. In hac ætatum mentione quępiam sese nobis suggerunt perpendenda voluptatis quidem & commoditatis non expertia. Varro ille togatorum facile princeps quinque gradus ætatis putat esse diuisos, ac vnũquem'que pręter extremum, in annos quindecim. Propterea sectio prima annum quintum decimum attingens pueros habet: ex puritatis ratione ita nuncupatos, secunda tricesimũ porrecta adolescentes: ab incremẽti notione nomen indeptos, Iuuenes faciunt sectionem tertiam ad annos quinque & quadraginta Quibus inde appellatio facta est: quòd in bellicis vsibus reipublicæ adiumento foret, Ad annorum decada sextam seniores perueniunt: reliquum vitæ tempus sectionem habet quintam, in qua, qui agunt vocantur senes. Hippocrates vti prodit Cẽsorinus, libro eo quem de die natali posteris legendum reliquit, septem ætatis constituisse gradus deprehenditur, ac primum quidem anno septimo terminasse, secundum quartodecimo, tertium duodeuicesimo, quartum tricesimoquinto, quintum duodequadragesimo, sextũ sexagesimoprimo, septimum ad vitæ finẽ protendit. Solon septem fecit hebdomadas, Staseas, addidit etiam duas, & plenioris vitæ spatio annis quatuor & octoginta metitus est. Hethrusci vitalem mensum hebdomadibus finiunt duodecim, vt Varro scribit, astrorum periti anno centesimo vitam conscribunt cordis ratione: quod in anniculo, vt ait Censorinus: mensum habeat dragmarum duarum, in bino quatuor, inde pro cursu pari in annum quinquagesimum, A quo decrementa supputentur ad æquilibrium, quæ ambitu peracto, ad metam redeant eãdem: proinde nõ superesse spatia, visceris eius dilapsu: sicut scribit noster Pli. libro. xi. Galenus, Aetates penitus statuit quatuor, ex quibus primam facit iuuenum, secũdam vigentium,

Aetates

damvigētium, Tertiam mediorum, postremam senum. Iuuenes ait, temperatura esse calidos: humectosque, veri præcipuè similes: in vigore constitutos, calere simul arescereque modo æstatis: medios esse pronunciat frigidos, ac siccos, sicut autūnus: sunt verò humecti cum frigiditate senes. Porrò quod ad ætatis spatium pertinet Proclus Platonicus philosophus & doctrina reconditiore insignis, ætatū ordinem sequi ordinē vniuersi asserat. Quippe princeps ætas lunarem potestatē cōsequi animaduertitur. Tunc enim ex nutritoria vegetalique viuimus potentia, & in vtrisque, porrò humecta vis præcellit, Secunda Mercurialem, Tertia Venerem, quando obturgescunt membra seminibus: & ad genituram protinus incitātur, Quarta Solarē, tūc enim regnat vigor, ętatisque perfectio properat: ętasque media, vt verò Sol est mundi oculus, mens mundi, vt diximus, libro secundo, et fons luminis, ita iuuenilis ætas flos vitæ est, Mars porrò dominatur virilitati: planeta calidus & siccus, & præparans ad robur. Sexta ætas subijcitur Ioui, quę prudentiam & vitam actiuam & ciuilem desyderat. Septima Saturnum respicit: qui decrepitos inuadit, replet malis suis, id est, frigiditate, tristitia, pigritia, querela, habent planetę ij non parum vigoris in conceptu infantiū, vt diximus. Primo enim conceptionis mensi Saturnus preest, Iupiter secundo, Tertio Mars, Sol quarto, Venus quinto, sexto Mercurius, septimo Luna: & hæc secundum astrorum peritos.

Aetatis genera.

Aetates ab astrologis.

Tres ętates.

Aristoteles tertio animę, tres ætates videtur constituisse, dicique tantum tres, incrementi, status, & diminutionis: necesse inquit est, omne quod generatur, augmētum habere, ac statum, & decrementum. Auicenna autem prima primi, ca. de cōplexionibus. Aetates, inquit, omnes quatuor sunt, adolescentia: producta ad annū trigesimū, secunda constantiæ nuncupata ætas, ad annum ferè quintum post trigesimum consequitur, denique occultæ diminutionis tempus: quæ senectus dicitur ad annum ferè sexagesimum: subest mox ætas quę ad manifestum nos interitum præcipites agit. Sciendum porrò ætatis spatia, vt noster ait Pli. Non vbique, nec semper haberi eadem, sed habere diuersos situs pro cōplexionis ratione, aut sexus, vel regionum terrarumque: cœli item & temperamenti victus: & aliorum plurium. Quare Galenus sexto regiminis sanitatis, ait Stato annorū numero ætates circunscribere nequimus: ob diuersos regionum situs, videlicet & eorum, quæ diximus, Cæterò de ijs longæuis, quorum meminit hic Pli. affatim, tum Vale. libro decimo, tum Strabo meminere. Strabo enim Argatonium Tartesijs imperasse refert, & quos in betica macręonas, hoc est, longæuos appellat. Cēsorinus itē Argantonij meminit, libro diei natal. ca. sexto, hunc asserens Tartessiorum fuisse regem & centum, &. l. annos vicisse. Cæterò de Gorgiæ senio, eum omnes historiæ aiunt macrobium fuisse, adeò, vt gradum fecerit adagio. Gorgiæ senectus quam exegisse cum omni præstantia, tum animi, tum corporis, græca memorat historia octauum supra centesimum attigisse annum, & multa id genus, de ijs, quorum meminit hic Plinius, Agere possemus, nisi parcendum esset verborum ambitioni, quare sufficiat. LVSTRVM (ait Pli.) CONDIDERE, &c. Spatium quinque annorum erat lustrum, in quo census, ac vectigalia soluebantur. Liuius, libro secundo.

Lustrū.

SECVLARIBVS LVDIS, &c. Sæculares quòd de centesimo in centesimum fiebant annum, hinc carmen sæculare Horatij, & Ludi sæculares: quorum abundè meminit Censorinus, libro de die Nata. & de Ludis sæcularibus, affatum, Val. Max. libro secundo, Titulo Institutorum antiquarum.

Seculare.

CAPVT .XLIX.

POSCERE VIDERETVR, &c. E syderali ratione hominum vitam dependere Astrologorũ astruit schola. Conferunt enim vitæ humanæ haud parum cœlici influxus, vt à nobis libro secundo etiam mõstratum est: inibi dicebamus, cum stellas erraticas, tum aspectus, quos trientales, id est, trinos: quadrantales, siue quartos, & exagonos, siue sextãtes, aut tritius sextiles, non parum delitescẽtis energiæ vitæ humanæ profundere: quadrantalis est, quẽ Pli. hic Tetarmorion vocat, sic em̃ legendũ: non trimorion, vt Budæus noster docuit. Est enim Tetarmorion quadratus aspectus, siue quartus: qui fit per trium signorum spatium & nonaginta gradibus, estque quarta pars signiferi circuli, hoc est, tria signa, vt diximus, libro secundo. QVOD ANAPHORAS, &c. Est certè Anaphora ea pars cœli quę .xxx. partibus ab horoscopo distat in secundo signo existens ab eo, in quo horoscopus inchoatur, interdũ epanaphora, quasi pars iam emersura, Quę verò pars signiferi totidem partibus in demersu occiduum punctum signiferi præcesserit, quot partibus in emersu anaphora, ab horoscopo relinquitur, ea pars cœli epicataphora dicitur: quod significat locum præcipitem cœli in .VIII. ab horoscopo signo: reliqua duo loca nomina habent malæ fortunę, & cacodæmonis, vt conijcere licet lectione, cum Iulij Materni, tum Mannilij. De Anaphora & Epicataphora videre quam profusissimè erit, in meis commentarijs in Martianum Capellã, quæ propediẽ in manus hominum exitura spero, ibi enim ampliter de ijs disserui. Et subdit Pli.

Tetarmoriõ.

Anaphora. Epanaphora.

Epicataphora

SCANSILI ANNORVM LEGE QVAM CLIMACTERICAM APPELLANT, &c. Lex enim Scansilis rite Climaterica dicitur: quare Aulus Gel. atticarum noctium .XV. ca. septimum annum climatericũ vocat, quasi gradarium, & scansilem, climateras enim græci vocãt, Scalas. Scribit ijs, quo diximus loco, obseruatum in multa hominum memoria expertũq;: senioribus plærisque omnibus sexagesimum tertium vitæ annum cum periculo & cladè aliqua corporis morbique grauioris, aut vitæ interitus euenire: hunc enim annum appellari climactericum ait. hoc est, gradarium: cuius fecerit mentionem in epistola Augustus ad nepotem Caium: sic enim apud Trãquillum Augustus ait. Nam vides climatera communẽ seniorum omnium tertium & sexagesimum annum euasimus. Proinde vitę breuioris vnũ id esse argumentum colligunt rerum naturæ peritissimi: siquidem Iulius matemus author est, propterea sexagesimum annum tertium ætatis pręcipuè videri periculis insignem, quoniam numerus vterque septem & nouem, qui decretorij maleficique sint, & ad vitam succidendam pollentes in vnum quasi confluant. Nonies enim septem, & septies nouem sexaginta tres efficiunt, & ob id Climatericus pręcipuè annus is vocatur, quia à septimo incipiens, vitam hominis quasi per gradus agat quosdam: Ita & quinquagesimus quartus, & alij minores Climaterici vocantur, quoties aut per septem, aut per nouem consurgunt, ad hæc ipsa porrò respectare illud Senecę videtur, ex septimo de beneficijs. Sic, inquit, in hoc studio multa delectant, pauca manent, licet nescias: quę occeanum ratio effundat, ac reuocet, quare septimus quisque annus ætati signum imprimat, hæc ille. Expẽdendum enim hic summis viris philosophiáque insignibus, rationes hasce numerales admodũ arrisisse: numeros enim abditos quosdã effectus miris scatẽtes dixerunt, cũ Aegyptij, tum alij ocultioris philosophiæ, id est, magię callentissimi: asserunt enim eos esse perfectiores substantijs separatis, habereque ferunt cum ideis cõmixtionem, à quibus proprias & quidem efficacissimas sortiantur vires: omnia enim

Lex scãsilis.

Climateras.

quæ

quæ fiunt certis numeris subsistunt, virtutem'que adipiscuntur ab eis. Tempus enim numero constare astruunt. item motum, & actionem quam'que, concentus denique, ac voces per numerorum nuncios vim habere testantur, proportiones enim constare iis, item generationes, & mutationes rerum naturalium certis numeris regi & adstringi, quod intuens Pythagoras numerum dixit esse, quo cuncta cōstarēt: distribuit'que iis singulis singulas virtutes, quod & confirmauit Rabanus Theologię non inscius doctor. est & nobis argumento numerus septenarius, itē ternarius, quaternarius: omitto dies decretorios à medicorum scholis iam concinnè laudatos: porrò vt ad rem reuertamur. Si sexagesimus ætatis annus quinquagesimo quarto deterior est: ob id leuiorem nominauit præterito. Nempe vt ostenderet si quinquagesimum quartum excedūt pauci: pauciores futuros qui maiorem illum & multo sæuiorem numerū attingerēt. Septimanum item quem'que annum, Marti attribuunt illique dicatum, oportere'que eum obseruare in thematibus nocturnis, alter obseruandus est in diurnis, ad quod Pli. allusit quando ait.

QVAE NOCTE ATQVE DIE OBSERVANTVR, &c. Porrò sunt & signa quę climaterica vocantur septenarij numeri Aries, Libra, Cancer, Capricornus, &c. Cæterò Plato philosophorum ille diuinissimus lxxxi. annum legitimum vitæ finem existimauit, ad eum enim annum Xenocrates Platonicus, & Eratostones peruenerunt. Legimus præterea in sacris literis, Deum omnia in numero, mensura, & pondere perfecisse, quæ Plato aperte significat, dum numeros, mensuras, solida, in medium adducit. Sed per numeros intelligi vult, ipsas rerum naturalium species formas'que substantiales, vt sic dicam, quas Arist. numeris comparat. Per mensuras autem certas, ac figuras instrumentales, vel magnitudines speciebus certis accommodatas: per solida denique, at'que vires, significat qualitates, quę & cum molibus penitus protēduntur, ac dāt motionibus, ac actionibus momentum. ex hoc naturę occultiore dono scribit Macrob. numerorū certā constitutam'que rationem, animas sociare corporibus. Qui numeri quando supersunt, perseuerat corpus animari. Cum verò deficiāt vim abstrusam solui, qua societas ipsa constabat. Et hoc esse quod fatum & fatalia vitæ, vocemus. Quare cecinit Verg. Explebo numerū, reddar'que tenebris. Defuerūt præterea minimè, qui dixerint animam esse numerum se mouentem. Quod Pythagoras asseruit, vt est author Plutar. quarto placitorum philosophorum. Dixerunt etiam philosophorum aliqui, numerum pro mente accipi, ac Plotinum constat dixisse in anima esse numerū. Est etiam, ait ille, in intellectu numerus primo idearum ratione formali inter se discrepantium. Ob ea Pythagoras vim maximā esse in numeris tradit, ac in eos omnia esse referenda syderum ambitus & animalium productiones: duo item fecisse traditur principia, definitam vnitatem alterum appellando, alterum indefinitam dualitatem. Sed illa bonorum, hanc malorum esse causam dicebat, Monadis, id est, vnitatis siquidem natura insita circūferentiæ temperiem, animis virtutem, sanitatem corporibus, domibus & ciuitatibus pacem contribuit. Dualitas, id est, dyas omnia diuersa. Omne enim malum ex dispari li oritur voluntate. Sic omnis numerus par imperfectionem quandam habet. Impar verò perfectionem, de iis agemus in parte magiæ.

CAPVT QVINQVAGESIMVM.

PVBLIVS

PVBLIVS CORNELIVS RVFFVS, &c. Mirandũ hoc, Publij Cornelij Ruffi videri poteſt,niſi Ariſto. calculum album ijs adijceret: cuius placita annectam, quòd cõgrua ſint ijs.Homo,inquit,vnus maxĩe aĩalium ſomniat, æditis nuper in lucem & infantibus,adhuc nullũ penitus con trahitur ſomniũ, ſed plurimis anno circiter quarto,aut quin= to ætatis viſa incipiũt: produntur tamen & viri & mulieres qui nunquàm ſomniarint. Quorũ nõnullis in proceſſu æta= tis accidit, vt viſo ſomnio mutarentur habitu ſui corporis, vel in mortem, vel in mo bum: hæc ille, libro de animalium hiſtoria,quarto.ca.x. Sic conſtat ſomnia interdum veridica, vt de Cornelio Ruffo hic Pli.ait,qui cũ ſomniaſſet viſum ſe a= miſſurum,amiſit.Hippocrates ille cous archiatrus: ſomnia vera quandoque por= tendere in morbis ſcriptum reliquit, quod & Rhaſes ille, libro ſuo Aphoriſmorum ſecundo etiam confirmat. Item Albertus,libro ſecundo de Somno. Sed ad hoc di= gnum notatu quòd Auicenna,ſecũdo canone,ca. de vrina,ait. Quidã homo ſple= neticus ſomniauit ſi vrinam ter die biberet ſuã,ſanaretur, quam rem expertus eſt & incolumis factus eſt,hęc ille. Vale.Max.De filia Aſtiagis etiam paria ferè refert ſomniaque ſuos euẽtus ſortita: mirum refert Vale. Max. libro primo de Atterio Ruffo, quod conforme eſt ferè huic hiſtoriæ Cornelij Ruffi,authoris verba ſunt. Prioribus tamen(vt ita dicam)lineis Atterij Ruffi,equitis Romani, ſomnium cer to euentu admonitum eſt: qui cum gladiatorum munus ſyracuſis ederetur inter equitem Retiarij ſe manu confodi vidit,idque poſtero die in ſpectaculo conceſſo= ribus narrauit, incidit deinde, vt proximo ab equite loco Retiarius cum mirmillo ne introduceretur: cuius cum faciem vidiſſet, idem dixit ab illo Retiario trucidari ſe putaſſe, protinusque inde diſcedere voluit: illi ſermone ſuo metu eius diſcuſſo cauſam exitij miſero attulerunt. Retiarius enim eum locum cum pulſo mirmil= lone & obiecto,dum iacentem ferire conatur tranſiectum gladio Atterium intere mit, hæc illæ,& multa id genus,quę ſi volet lector,legat: quo diximus loco.

Somnia

Somnia vera aliquid,

VOMICAE MORBO, &c. Vomica tumor excreſcens, ſiue groſſities illa,quæ in aliqua naſcitur parte corporum,ſaniem frequenter emittens, quare Serenus:Sunt odio quos dira vomit natura tumores. Vomica qualis erit,vel eidem proxima quædam. PERDVELLIVM, &c. Hoſtium, perduellis hoſtis dicitur, QVADRINI CIRCVITVS, &c. Ob frigoris vim,febrium circuitus hyemali tempore eſſe non poſſunt tã acerbi. ALIOS, &c. Morbos,intellige. SENES MINIME, &c. Quia exhauſti ſanguine,& calore:quę plurimum ſunt peſtis cauſæ,ſenes frigidis, non calidis humoribus affligari natura ſolent, vt dicemus alibi.

Vomica,

Perduellis.

CAPVT .LI.

IAM SIGNA, &c. Innumera penè,necis ſigna noſter ille Hippocrates,eo quem de præſagijs libro poſte= ris legendum reliquit,memoriæ mandauit: cuius aſſertio= ni Pli.hic aſtipulatur omnino. Oculi,inquit,Hippo.primo prognoſticon,concaui,tempora,plana aures frigidæ,& cõ= tractæ. Frons arida, tenſa,color faciei viridis, ſunt lætalia ſigna, ſi lumen ægri effugerint oculi nolentesque lachry= mas effuderint: de quibus etiam Cornelius Celſus, libro ſe= cundo,ca. v. Ad vltima,ait,iam ventum eſſe teſtantur nares acutæ, collapſa tem

Signa mortis.

enim opt. max. est: exutā corpore aiam eam in id effundere, de tñ eiusmodi rebus cōmeminit Pla. i. &. iii. leg. vbi Gnosij Epemenidis, de quo hic meminit: porrò qđ Pli. ait aiam Clazomenij relicto corpe errare solitā, expēdēda hic multa: motū ei aię nōnulli philosophorū natura liberū astruūt, pfacileq; posse puagari nisi, i quiūt, itellectu mētéq; regatur: mēs em̄ vt magię cultores ferūt, qb⁹ nō credēdū, nūq̄ cōdēnatur ꝙ culpę sit inscia, aia ꝟo si bene egerit, mēti cōgratulatur, si male egerit, mētē dicūt eā indicare mœstāque aiam sine mēte puagari ad manes, idolū & imaginē, quare Virg. ait. Et nūc magna mei sub terra ibat imago, hāc em̄ imaginē magi aereū qñq; corp⁹ igredi pdūt, & vmbrā, qua inuoluta vires explicat, & replicat cōsulēdo amicis: hostes et exagitādo, sicut apud Vir. dido minatur Aeneę, qñ ait. Oib⁹ vmbra locis adero dabis iprobè pœnas: nā in aia exuta corpe pturbationes, memoria, sensúsq; remanēt, vt idē volūt, ferūt aias iterfectorū p̄cipuè hostes exagitare & vexare, nō tā hūana indignatiōe id efficiēte, q̄ etiā diuina nemesi ac dæmōe permittēte, vt Pla. ix. leg. affirmat, hęc em̄ est magorū opi. de quibus i pte magica agem⁹. Cęterò qđ de mortuis ait eos reuixisse. Iuba fert hoiem quemdā herba quadā in arabia reuocatū ad vitā. Apul. ostendens ritum eiusmodi reuocationū, sic̄e narrat de zelcha ægyptio ppheta quodā, iquiēs, ppheta sic ppitiat⁹ herbulā quāpiā ad os corpis & aliā pectori iponit, tūc ad oriētē obuersus vel icrementa solis augusti tacitus imprecatus venerabile schema, & studia pręsentiū ad miraculū tm̄ certati adrepit, iā timore corp⁹ pect⁹ extolli, iā salubris vena pulsari, iā spū corp⁹ ipleri, & adsurgit tūc cadauer, & pfatur adolescens, hęc ille. q̄ certè & eiusmodi pi⁹ respuet chrystici cult⁹ obseruator, plura eiusmodi adferre possē q̄ referēda suo loco sunt.

Aię motus liber

FOEMINARVM sex⁹. Cōuersiōe em̄ vulue. i. suffocatiōe mr̄icis aiæ quodāmō fit deliquiū: et quædam seq̄stratio spūs sensuumq; oim defect⁹, i qua affectiōe veluti i comitiali morbo, i quib⁹ sese quodāmō videtur secernere à corpe, tunc iterdū affecti his morbis p̄sagiunt, & q̄ i hac ectasi, hoc est mētis excessu, cogitarint aiaduerterintq;, dicant vera sæpius, vbi ijs fuerit spiritus restitutus. Conuersio em̄ vuluę affectio est, quā greco. peritissimi πνῖγα ὑστερι-κήν. i. pnigahystericē, πνῖξ. i. pnix, id est suffocatio siue strāgulatio, hysteras em̄ secūdas & vuluas vocāt, sed de hoc i pte medica. Cōcinisse mysteria, recitasse q̄dā arcana: cęterò quia opem nō pauculā Val. Ma. li. i. tit. mira. lectioni Plin. fert, non obfuerit placita authoris subnotasse, quo hęc nobis fiāt cōptiora exploratioraq;, is de Auiola cui⁹ hic Pli. meminit, itē & Atti. Lamia hęc agit. Aliq̄d admiratiōis ciuitatis nr̄ę Atti. etiā Auiolę rog⁹ attulit, q̄ à medicis et à domesticis mortu⁹ credit⁹, cū aliquādiu iacuisset elat⁹, postq̄ corp⁹ ei⁹ ignis corripuit, viuere se pclamauit, auxiliūq; pedagogi sui, nā is sol⁹ remāserat, iuocauitq;, sed iā flāmis circūdatus fato subtrahi nō potuit. L. q̄q; Lamię p̄torio viro eq̄ vocē fuisse sup rogū cōstitit, hęc ille. Dixeri auiolā nō mortuū, sed lethargo correptū, qua affectōe afflictat⁹ q̄s silis ē exanimi, quare nec ocy⁹ humāda corpa cēsēt medici, hęc em̄ crebro gn̄a affectionis accidūt, porrò q̄ de hoc gn̄e miraculorū, vt sic dixerim, volet, Val. Ma. adeat, quo diximus loco. Feretro, &c. lecto siue instr̄o quo mortui efferri solēt, alio noie capulus dr̄. VISORVM, visionum.

Vuluæ conuersio.

CAP. LIIII.

IN PRIMIS autē, &c. Humanę pfectò vitę cōditionē primū & vltimmm diē continere nō minus lepidè q̄ scitè & festiuiter relatū à Vale. Ma. cōijcio: cuius luculēto dicto, Ouidius calculū adijcere albū videtur, hoc carmine. Vltima semper expectāda dies homini est, dicique beat⁹. Ante obitū nemo suprema funera debet. Porrò quod Pli. de Sophocle ait, qui obijt gaudio, id etiā Vale. Max. li. ix. tit. mortis nō vulgaris cōfirmat. Sophocles, inquit, iā vltimę se

nectutis cũ in certamẽ tragœdiã iã dimiſiſſet,ancipiti ſententiarũ euẽtu ſollicit⁹
aliqñ vna ſententia victor cauſam mortis gaudiũ habuit,hæcille. TRA-
GICAE victoriẹ, &c. Ob tragœdiã ab eo concinnatã,ob cuius victoriã,deſijt
munijs vitalibus. Subdit Pli. MATER pugna, &c. Huius etiã hiſtoriæ
meminit Val.Max.eodẽ quo diximus loco. Vix,inquit, veriſimile eſt in eripiẽdo
ſpiritu idem gaudiũ potuiſſe quod fulmẽ,& tñ idẽ valuit:nunciata em̃ clade q̃ ad
locũ Traſinenũ incideret,mulierum duarũ altera ſoſpiti filio ad ipſam portã facta
obuia in cõplexu expirauit. Altera cũ falſo mortis filij nuncio mœſta domi ſede-
ret ad primũ cõſpectũ redeuntis exanimata eſt genus inuſitatũ,quas dolor nõ ex
tinxerat,letitia cõſumpſit,hẹc ille. qui & de M.Iuuẽtio eadẽ quæ Pli.ait. M.Iuuẽ.in
quit,cõſul collega Tyb.Grac.cõſulis iterũ cũ Corſica,quã nuꝑ ſubegerat,ſacrifica
ret,receptis lr̃is decretas ei à ſenatu ſupplicatiões nunciãtib⁹ intẽto illa aio legens
caligine orta ante foculũ collapſus mortu⁹ humi iacuit, &c. MVLSVM
vinũ melle mixtum:Gallus prẹtori⁹ &c. Hos etiã Val.Ma. venerea re extremos
clauſiſſe ſpiritus teſtatur,Cornelius Gallus, inquit,& T. Aetherius eques Roman⁹

Panto-mimus Methic⁹

inter vſum puerilis Veneris abſumpti ſunt. PANTOMIMO Mythi-
co, &c. Pantomimus,qui rerum oim imitatoꝛ eſt. Mythycus verò fabularis,hinc
Pantomimus Mythicus,imitator fabularis,id eſt hiſtrio. ANXIETA-
TE ingenti, id eſt vxoris repudio:qui de his plura volet,legat Vale.& Plutar.ni-
hil conſtitui agere ſuper capite ſequente,quod libro ſecundo de ſepultura egiſſe ſa
tis videamur.

CAP. QVINQVAGESIMVMQVINTVM.

POST SEPVLTVRAM, &c. Diutule apud re
conditioris philoſophiæ profeſſores receptiſſimos diſpu-
tatum,quẹſitum ve ſollicitius redire ne poſſint animẹ,poſt
corporum exuuium ,fuerit ne illis poſt corporum exolu-
tionẽ ſenſus. Expendenda profectò ſe nobis multa ſugge-
runt, dicenda,& animaduertenda,quòd Pli. à vero hic cal
le de anima exorbitare videtur . Platonicorũ certè monu-
mentis lectum eſt,humanos animos tanta naturæ maieſta
te pollere,adeo'que ſupra materiam omnem ſe potenter habere attollere'que, vt ſi
bi ipſis,& ſuo vigori, ſemoto corpore,reſtitui poteſtate intima , mundi membra
quẹlibet valeant agitare, impellere,& vtcun'que collibuerit verſare,ac corpori cui
libet latius dominari,tanto'que potentius proprio,cui mãcipata anima mundi par-
ui elementa,id eſt humores quatuor verſare ad libitum. Vbi verò ab hiſce vincu
lis exoluta euolat in amplum,maioris mundi humores,i deſt elementa,permouet:
quod & Arabes theologi teſtantur,in quorum albo Auizbroc eſt : item Auicenna.
Porrò antiſtes ille philoſophorum diuiniſſimus Pla. aĩas purgatiſſimas inter de-
os cenſuit verſari, Impuras autem inter ſepulchra reuolui , quo fiat vmbris,id eſt
manibus quando'que terreamur . Quippè cum corporei quippiam contraxerint
in ſe, vnde fieri Plato vult , vt videri animæ quando'que poſſint , cuius rei affa-
tim Augu. diuus ille theologiæ argutiſſimus cenſor meminit,libro ciuitatis diui-
næ decimo. Cætero quia Plin. ait. A MORTE ſenſus,id eſt, poſt mor

Poſt mortẽ an ſẽſus

tem, &c. Eſt quẹſitum à philoſophia inſignibus authoribus,an anima rationalis
è corporeis vinculis euolãs,ſit ne ſenſus & memoriæ exꝑs . Peripateticæ ꝓfectò
ſcholẹ,nullatenus reminiſci aĩam referũt. Platonici verò aĩas,quẹ hic familiarita-
te aut omnino cognitione aliqua iunctẹ fuerint,rurſum ſeparatas ſeſe cognoſcere,

quod &

quod & testatissimũ reliquit Pla. x. respub. Itẽ Auicẽ. in metaphy. qui aïas tã beatas, q̃ miseras vbi hinc demigrarint, nõ exolescere protinus quẽ conceperant habitũ, posseq; per imaginationẽ eadẽ illa versare, quę amplius adnexę corpori imaginabantur. Pla. certè aïas recordari qñ'que probat. Inter certè veterũ theologorum placita. & illud est à nostris comprobatũ pleris'que, animis nõ loco eodẽ diuersorũ dispensationem prouidẽtia potius, q̃ affectu à deo esse contributã. Porrò item de sensu post corporis exolutionẽ. Omnes enim sensiles potestates, vel potius earum operationes promiscuas esse, & aïæ & corpori testãtur aliqui, qm̃ potentia sensitiua, vt sic dicã, in actũ nulla ꝓmitur, nisi per organũ corporeũ. porrò Aristo. i. aïę, aïam corpore in corruptionẽ abeũte, ne'que reminisci, ne'que amare scribit. Sic em̃ de reliquis actib⁹ potestatũ sensibilium astruẽdũ est, platonici secus asserunt: quorũ adijciendũ calculum album cẽsuerim, ꝙ videatur potius nostris theologis astipulari. Ferũt em̃ interiorẽ actũ, quẽ per se exercet aïa, retinere, etiã si fuerit corpore exuta: asseuerãt em̃ theologi aïas nõ esse sensus expertes, ꝙ tormẽtis afflictionibus'que subijciãtur. Ob id diuus Aug. ait spũs incorporeos affligi corporei ignis tormẽto, quenã dabit ratio naturalis? nisi ꝙ eadẽ quę nostris corporib⁹ certis numeris aïas adnexuit: potẽtia etiã spiritalẽ vim pœnis igniũ indeficiẽtibus alligare ineffabilibus poterit modis? hęc ille. Et subdit Pli. ALIAS immortalitatem aię alias transfigu. &c. Satis aïæ immortalitas philosophis solidiorib⁹ argumentis ꝓbatur, de trãsfiguratione autẽ hac particula dixisse non obfuerit, etiã si plures meminerint huius. Timeus Plat. migrationẽ aïarum in bestias inquit falso induci, ad terrorẽ hoïm impiorũ vt pœnę saltẽ formidine, & specie absurda immaniquẽ, à vitijs & inquinamentis quibus cãdori aïæ inuritur labes, retraherẽtur: ac in bonã frugẽ. idẽ testatur Pythag. à cuius dogmatibus hic aïarũ in bestias trãsitus emersit: si deposito. inquit, corpore liberũ ascẽderis æthere, eris immortalis de⁹, non vltra mortalis. Cęterò nõ desunt qui ista sic interpretẽtur: vt aïarũ, quę similẽ brutis dixerint vitã, alię inter alias bestiarũ turbas diuersentur, quod Olympiodorus cẽsor plat. doctrinę cõsentaneũ asserit, voluerunt itẽ transfigurationẽ aïarum aliqui intelligere ad cõuersionis species: quas tres esse Proclus platonici dogmatis callẽtissimus memoriæ mãdauit: quis em̃ ad aliquid se deteri⁹ cõuertitur, dum à perfectione ꝓpria delabitur, vel cõsurgit ad melius, propter ꝓprię vitę vigorem, actionem qúe naturalẽ, vel reflectitur ad seipsum ꝓpter cognitionẽ sibi cõsortẽ, mediãqúe motionis speciẽ. Cõuersio quidẽ erga deteri⁹, affectio quædã est aïæ: cõuersio ꝟò ad meli⁹, nõ solis cõpetit animis, sed ipsis quo'que diuinis, sicut docet Parmenides. Cęterò vt quid cãdoris inferam⁹ Pli. qñ ait. ITERARI vitã morte, &c. Aïam certe mori dixerunt platonicę doctrinæ studiosi, qñ ea ad corporis inferna demergitur. Viuere autẽ cum ad supera post corp⁹ euadit, vñ Macro. author politioris lectionis eo libello quem in Scipionis somnium edidit, hæc dixit quàm scitissimè. Secundum hæc igitur quæ à theologis asseruntur, si verè suos quis'que patimur manes & inferos esse in corporibus credimus: quid aliud intelligendum est q̃ mori animam cũ ad inferna corporis demergitur? Viuere autem cum ad supera euadit? Qui enim Pythagorã & Platonem secuti sunt, duas esse mortes assertarũt, animæ vnam, animalis alteram. Mori animal cum anima à corpore discedit, ipsã verò animam mori cum à simplici & indiuiduo fonte naturæ in membra corporea dissipatur. item viuere animas dum immutabili parte consistunt: mori autem cum ad partem ceciderint permutationis capacem, atque ideo inter lunam, terras qúe, locum mortis & inferorũ vocari, ipsam'que lunam vitæ esse & mortis confinium, & inde animas in terram fluentes mori, inde ad supera meantes in vitam reuerti. MANES, &c. Manes corpori humano pręsidẽtes pręsules've dixerunt,

Aïarũ transfiguratio. Aię immortalitas.

Bis mori.

rũt: antiqui animũ à corpore separatũ. Manes, inquit Apul. de Socra. deo, dicuntur animæ melioris meriti, quę in corpore nostro genij vocantur. HOC communeoibus &c. Hic Pli. resurrectionem respuere, & Platonis placita cõstat, vbi ait, asseruandis & reuiuiscendis &c. Porrò nihil de inferis agimus quòd libro secundo, de his acta fuerit mentio. Putabat Pli. aias cũ corpore morituras, & si certò sciſſet Cice. I. Tuscu. li asseruiſſe eſſe animas immortales, quod Lactã. li. vii. ca. viii. ait, Ferunt Pherecidẽ primũ de ęternitate aię disputasse, post eũ Plat. de his abũdè Plutar. libro quarto de dogmatibus philosophorum.

CAPVT LVI.

CONSENTANEVM, &c. Et quia Polidorus Verg. rerum inuentores affatim pertractat, sufficiat hæc paululum & subsultim quidem attigiſſe. PALAMEDEM adiecisse κ, ξ, θ, &c. Philostratus literam, υ, nõ à Simonide, sed à gruibus adinuentam scribit, quod comprobare videtur Martialis, quando ait, Turbabis versus nec litera tota manebit, Vnam perdideris si Palamedis auem, Itẽ Lucanus, Et turbata perit dispersis litera pennis. Nam Persius dicendo, Et tibi quę Samios deduxit litera ramos. Non tam inuentionem quàm interpretationẽ eius Samio Pythagoræ tribuerit, sed nec ipsum, υ, repertum à Simonide videtur, nã Eustathius ait literas longas, hoc est, η, &, ω, Item'que duplices, cuiusmodi sunt. ζ, ξ, ψ, Simonidem intuliſſe. Porrò Pli. literas aſſyrias fuiſſe ait si Catonis origines cõtemplemur. Hęc ideo dixit, quia literę latinę diuersæ à græcis sũt, ethruscis Ethruscæ, Cõtra opinionẽ grecorũ alij inuẽtas à Iano, nõ à Lacedęmonijs. Ianus verò patria Ogygi⁹, vñ Ianigenę literę atq; Ethruscę disciplinę dictę, Phœnices aũt & aſſyrias easdem eſſe docet Eusebius. Quid ꝙ Ethrusci, inquit Cato, semper horruerunt græcas, neque latinas voluerunt suscipere, vsus'que ad Cecinnã anno secũdo Olympiadis. CXXIIII. Alij apud Aegyptios à Mercurio inuẽtas vt ait Au. Ge. Alij apud Tyros compertas volunt: nã'que in græciam aiunt attuliſſe è Phœnice Cadmum xvi. a, b, c, d, e g, i, l, m, n, o, p, r, s, t, vt apparet ex tabula, cui⁹ Pli. hic meminiſſe videtur, in qua Cadmi dogmata, quæ quoniam è Delphico templo portata est, Delphica vocata est, antiqui aeris in palatio dicata Mineruæ: authore Palemone gramatico, vt scriptum reliquit Papirianus. Aristo. credit. xviii. fuiſſe, α, β, γ, δ, ε, λ, μ, ν, ξ, ο, π, ϛ, σ, τ, φ, ψ. et duas ab Epicarmo additas, θ, χ, quatuorà palamede. Anticlides in ægypto quendam nomine Mennona, ait inueniſſe. xv. annis ante Phoroneum antiquiſſimum græciæ regẽ, Epigenes septuagintorũ. xx. annorũ obseruationes syderũ coctilibus laterculis inscriptas docet grauis author imprimis, qui est Berosus & Erithodemus quadringentorum annorum, ex quo apparet, ait Plinius, æternus literarũ vsus. In latiũ literas attulerũt Pelaſgi, vt ait Pli. Cornelius verò Tacitus, de his ita habet. Primi per figuras aialiũ ægyptij sensus mẽtis effingebãt. & antiquiſſima memorię monumẽta humanę impreſſa saxis cernũtur, hæc ille. Diodorus Mercuriũ testatur literarũ inuentorẽ. Epolem⁹ Mosen, quẽ græci Hermẽ dicũt, quod & cõfirmat Iose. iii. antiqui. sed de literis hacten⁹, Ichthyocollã, glutẽ è piscibus. LYDIOS modulos, &c. De modiolo lydio & dorio dixim⁹ li. ii. PROSAICAM orationẽ condere Pherecides, &c. Ioseph⁹ contra Appio. Cadmũ historiã inueniſſe tradit. Apul. in flo. Pherecidi ascribi prosam, de quibus abunde Strabo libro primo. Hypagum, instrumentum ab aliquibus dictum, quo lapides poliuntur, alij pro artemone accipiunt, sed putarim Epagon potius dici. Sunt qui dicant etiam hypagum vel hypogon genus trocleæ.

HARPAGONAS, &c. Tela acuta in summitate, quibus naues capiuntur.

uescapiuntur. ANTEMNAM, Lignum per transuersum in malo positũ, in quo alligatur velum. CERTYRAM CYPRII, Certyram vocant nauigij genus, & Cercurō nauim caudatā vocāt. Porrò vbi ait Plinius. PYRRHICEN PYRRHVS, &c. Est enim genus saltationis antiquę pyrrhica, quę & enoplia quibusdam dici solet, id est armata, hinc pyrrhicarij, qui græce πυῤῥιχισαὶ, id est pyrrhichistæ, hoc est armati saltatores. LVDOS GYMNICOS, &c. Palestrę ludos, nam Pollux, athletarum nomine gymnicos intelligi voluit, luctatorios ludos scitè dixeris gymnicos.

CAPVT LVIII.

VETERES GRAECAS, &c. Literas græcas easdem fuisse ferè quæ nunc latinæ dicuntur tabula, cuius ca. superiore cōmeminimus, mōstrat, inscriptū in ea erat ναυσικράτης &c, hoc est Nausicrates Atheniensis hic dona bat. Est enim mihi codex vetustissimus, vbi græcum scribitur, latine hæc subnotans. Nausicrates hic Atheniensis hæc templis dicabat siue figebat. Anathimata ornamenta, quæ templis dantur, siue donaria templis dicata, hinc ἀνατεθὴρ, verbum pro tēplis affixit, vel posuit. Alij hoc sensu legūt Nausicrates Atheniēsis hic Tisameni filius templis affixit: de Nausicrate Suidas abundè.

CAPVT LIX.

SEQVENS gentium consensus &c. Aulus Gelli⁹ noctium atti. iii. cap. iiii. Et Varro rei rusticæ. ii. cap. xi. abundè horum meminerūt. Vsum autē tondendi ab Abātibus ferunt fluxisse. Ita enim populi huiuscemodi cū natura bellicosi essent, expeditis cum hostibus cominus congrediebātur, vtrumque testatur Plutarchus in vita Thesei, inquiens. Vigebat etiam illis temporibus consuetudo, vt qui ex ephebis cōcessissent, delati in Delphos de comis deo primitias darent. Accessit igitur Theseus, ei anteriorem capitis partem arrasit. At Abantes primi hoc more vsi sunt.

CAPVT LX.

TERTIVS CONSENSVS, &c. Meminimus horologiorum libro secundo, quare nihil est quod debeamus monuisse lectorem, præter quàm ex duobus vocabulis, quorum alterum accensus est, & græcostasis, ait enī Plinius ACCENSO CONSVLVM, &c. Id est ministratore pronunciante. Accensi enim dicebantur, qui in locum mortuorum militum subrogabantur, quasi ad cēsum addicti. Accensus, inquit Asconius, nomen est promotionis ordinis in militia, vt nūc dicitur princeps vel cornicularius. Sunt itē accensi magistratuum ministri, ab acciendo dicti, sicut hic accensus pro ministratore. ET GRAECOSTASIN, &c. Græcostasis meminit Varro his. Ante curiam, inquit, hostiliam sub dextra à comitio locus substructus, vbi nationum subsisterent legati, græcostasis est appellatus. Hic enim locus dictus à Græcis, propter nationis excellentiam, nam græcostasis, quasi græcorum statio dicta est, vt quibusdam placet.

Commentariorum in Septimum Plinij Secundi, Naturalis hystoriæ, scriptoris argutissimi, Finis.

IN OCTAVVM

PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE, ARGVTISSIMI SCRIPTORIS LIBRVM, STEPHANI AQVAEI BITVRICENSIS, VIRI EQVESTRIS, COMMENTARIA.

CAPVT PRIMVM.

AD RELIQVA TRANSEAMVS, &c. Hominum varijs formis, ritibus viuendi, partuque multiplici, cõmemoratis. Nunc aialium terrestriũ historiã, ab elephantorum quidem cum dote, tum natura auspicatur, iure profectò, quando animal videatur sensibus humanis proximum. Nam vt quàm scitissimè, ac luculenter Aristoteles. ix. de anima. histo. refert. Elephantus omnium ferarum mitissimus & placidissimus est. Quippè quòd multa officia percipiat, ijsque imbuatur, quando etiam regem adorare condiscat, valet sensu & reliqua sagacitate ingenij excellit, vt scriptum reliquit Aristot. Plinij sententiæ fert opem Strabo libro geographię. xv. inquiẽs. Sunt eñ natura mites & mãsueti, vt ad rationale aial ꝓximè accedant, quidã aurigas suos, qui in certamine ceciderint, ex pręlio eximunt. Quidam anterioribus pedibus vtero subiectos seruauerunt, captos obtemperare docent, alij oratione, alij cantu aliquo, vel tympani deliniti sonitu &c. Sunt itaque elephanti amoris & glorię participes, ac mansuetudini addicti. Subdit Pli. ARABICI MINORES, &c. Strabo, quo diximus loco, lybicos elephantos alios antecellere magnitudine, memoriæ mandauit. Lybicos, ait, & maximos esse & valentissimos: qui rictu propugnacula deijciant, & arbores radicitus euellant, in posteriores pedes erecti: dociles autem esse referunt, & pręceptoribus obsequentes. Habere profectò vim quandã naturalem animantes in quauis animi affectione videntur: vt scitè ab Aristot. dictum: videntur enim pleraq; animalia, prudentia, ac clementia, acerbitate, & reliquis habitibus prędita. Actiuę certè rationis in bestijs semina multa esse cõuisuntur, quod operum & vitę modus comprobat: speculatio item quędã. Norũt enim remedia, cibos distingunt, futura præsagiunt, ingruentia vitant solertissimè. Porrò quod Pli. ait cęlestia venerari adorareque lunam, id sanè intelligendum. bestias aliud quiduis facere cum cęlestia honorare vidẽtur, aut si id agãt, nescire quid agãt. ILLAS MOLES, &c. Illos elephantos. De his affatim, Solinus, Plinio penitus astipulans, & Diodorus Sicu. libro tertio, Philostratus, lib. ii.

Elephãtorũ docilitas.

Actiua ratio inest aialibus.

CAPVT SECVNDVM.

ROMAE IVNCTI, &c. Plutarchus author exactissimæ eruditionis in vitam Pompeij eadem cōmemorat, inquiens. Optans Pompeius grauiori eos molestia afficere, conatus est curru quatuor elephantibus ducto, triumphum ducere, inter alia quę ex Aphrica adduxerat, horum nonnullos captiuos duxerat, angustiori tamen porta vrbis prohibitus equis vsus est, hęc Plutarchus. Refert idem Pompeiū docuisse pugnare elephantos, leones & id genus animalia, tanta ijs est docilitas.

CAPVT TERTIVM.

CERTVM EST, &c. Meminit docilitatis elephantorum Strabo, libro decimo quinto, ijs verbis. Nearchus author est, casses in compitis quibusdam à venatoribus disponi, & à mansuetis in eas agi: qui præstantes sunt, & ab auriga ducuntur: atque adeò mansuescere, vt lapidē ad intentionē iacere, & vti armis, & optimè natare discāt. vt maxima possessio existimetur elephantis currus. Duci etiam sub iugum & vincula, atque mulierem eam præstare, quæ minus ab amante elephantem accipiat. Eadem etiam commemorat Solinus quæ Pli. Et subdit HERODOTVS, &c. Herodotus, libro tertio Aethiopiā refert gignere maximos elephātes: prominētibus vtrinque dentibus. Philostratus de vita Appollonij Tianei, cornua elephantorum non dentes appellat. Pausanias miratur quāobrem potius dētes, quam cornua vocare moris sit. Cum cornua, inquit, renasci possunt, dentes non possunt: idem asseuerat vidisse propè Capuam, in Dianæ templo, caluariam elephanti, in qua è temporibus cornua prodibant intrinsecus. Aristo. de ijs sic habet, de animalium historia secūdo Elephanto dentes vtrinque quatuor, quibus conficit cibum, atque in speciem farinæ mollit, duo præterea prominent grandes, quos mares grandiores resimatosque habent, fœminæ minores, & contra quàm mares, vergunt enim deorsum pronique deuiant statim cum natus est elephātus, hæc ille. Libro etiam nono, eos esse aptos ad rem bellicā. Sūt, inquit, apud indos in vsu rei bellicæ non solum mares, sed etiam fœminæ, verumtamen fœminæ pauciores sunt, & longè timidiores. Et subnectit Pli. FODIVNT RADICES, IMPELLVNT MOLES, &c. Videtur allusisse ad Aristo. assertionem, libro de animalium historia nono: inquientis. Euertit ædificia elephantus, palmas verò sua fronte impellit, donec declinet, tum pedibus inculcās prosternit in terram. Pugnant inter se elephanti, dentibus alter alterum ferit: qui autem victus fuerit, adeò animum amittit, vt nec vocem quidem victoris tolleret, Plinius deinde ait.

QVIBVS SVNT MINIMI, &c. Hoc est, quibus sunt minimi dentes, subintellige. Gærcas literas didicisse elephantum ait hic, græce enī hæ erant, ἀυτὸς ἐγω τὰ δὲ ἔγχαφα λάφυζαπ κέλτ᾽ ἀνέθηκα, quę latine sonant, ipse ego hęc scripsi spoliaque celtica dicaui.

CAPVT .IIII.

VIRVM IN PLERISQVE ANIMALIVM, &c. Tanta clementia elephantus dicitur, vt oberranti homini potius opem ferat, quam noceat: aut eum perterreat, contra, Tigris mira truculentia fertur: animal, id est, mirandæ pernicitatis. Totus enim fœtus qui semper numerosus est, ab insidiēte rapitur, equo quā maximè pernici, atque in recedentem subinde transfertur. at vbi fœta cubile vacuum reperit, nam maribus non est so-

Elephātorū clementia.

 bolis

bolis cura, fertur præceps odore vestigãs catulos portantẽ, auferentem'que, raptor apropinquante fremitu abijcit vnum ex catulis, illa morsu & pondere etiam remeat ocyor, iterum raptorem cõsequitur, & subinde nisi in nauem ingrediatur irrita feritas sæuit in littore. Strabo geographiæ decimo quinto. Megasthenem refert scribere Tigres in India, apud Prasios populos gigni, magnitudine duplex ferè quàm leo sit: adeò valentes, vt vnus è mãsuefactis à quatuor hominibus ductus, si mulum à posteriore pede apprehenderit, ad se trahat.

Tigridis celeritas.

CAPVT QVINTVM.

ELEPHANTI GREGATIM, &c. Amnes amare elephantos Aristo. nono de animaliũ historia scriptum reliquit, amat amnes, inquit, & quãuis animal nõ sit aquatile, tamẽ riparium dici potest: incedit etiã per aquã & eatenus mergitur quatenus eius proboscis superat, reflat enim per eam, & spiritum recipit & reddit: sed natare satis pondere sui corporis non potest, hęc ille. Porrò proboscis, in elephanto manus dicitur: quòd ea tanquàm manu vtatur: est enim porrectio corporis inhærens naribus. Et subdit Pli.

MIRVS NAM'QVE PVDOR, &c. Verba sunt Aristo. libro de historia animalium nono: inquientis. Qui fuerit victus adeò animum amittit, vt ne vocem quidem victoris tolleret, paulò post subnectit Pli.

PVDORE NVN'QVAM NISI IN ABDITO, &c. Hæc certè à promptarijs Aristo. desumpta sunt. Elephanti, inquit, coituri etiam solitudines petunt, sed præcipuè secus flumina, & qua pasci consueuerunt subsidit fœmina, submissis'que clunibus, pedibus insistit, ac innititur. Mas superueniens cõprimit, at'que ita munere venereo fungitur: incipit autem coire, vt idem ait, libro naturæ animalium sexto, anno ætatis vicesimo. Elephantus verò fœmina anno aut duodecimo, cum celerrimè, aut quinto decimo cum lentissime. Mas etiam interdum quin'que, aut sex annos natus superuenit ineunte ętate vere coitum triennio interposito repetit, quam grauidam reddidit, Mas eãdem præterea tangere nõ patitur. Vterum biennio gerit: parit singulos, vniparum nam'que est animal, fœtũ magnitudine trimestris, aut bimestris vituli ædit. Strabo, libro geographię. x v. Elephantos etiam vere coire solitos tradit. Mares'que purgationes quasdam habere, vbi detentus sit domi & sæuierit. Tunc enim quiddã pingue emittit per spiramentum, quod ei secundum tempora est. Arist. Elephãtes efferari circa coitum tradit, libro sexto de animalium historia. Corollas vendentem: Coronas. Apollonius Tyaneus discrepat à Pli. de tranatione fluminum elephantorum, sicut docet Philostratus, libro secũdo vitę illius, cuius verba sunt. Cum videret Apollonius, ait, elephantos Indum flumen transeuntes. Erant autem triginta, & duce vtebantur eo, qui inter ipsos minimus erat. Maiores verò, ipsorum dentium eminentiis pullos gestabant proboscideq; tanquam vinculo ipsos complectẽtes, &c. Cæterò de coitu non penitus Pli. & Arist. conueniunt. Nam de admirandis in natura. ca. x x i x. Differre ab eo videtur. CVM BOCCHVS, &c. Hic est rex, cuius meminit Strabo, libro decimo quinto, & Liuius, libro. l x v i. Salustius in Iugurth. Plutarchus in Mario. Sylius, libro tertio.

Coitus. elepãtorum.

CAPVT SEXTVM.

ELEPHANTES

ELEPHANTES ITALIA, &c. Plutarchus eadem etiam commemorat in vita Hannibalis & Pyrrhi, porrò hîc Pli. Pilas haſtatas vocat eas, quę habent cuſpides ferreas, vt diximus libro ſuperiore. Lucas appellabant, &c. à magnitudine, quoniam maximam quadrupedē cū haberent, vocabant Lucas: à Lucanis. Alij Lucam dictam putant feram quaſi Lybicam: quòd ex Aphrica belluę hę in Italiam deductæ ſint. Varrò, à luce, Lucas dictas exiſtimauit, quòd Elephanti relucebant propter inauratos regios clypeos.

Lucæ.

CAPVT SEPTIMVM.

CLARA MINVS, &c. De ijs qui volet amplius legat Plutarchum. Suetonius etiam aſſerit Cæſarem elephantes pugnantes in ſpectaculum duxiſſe. Nouiſſimè inquit, pugna diuiſa in duas acies quingenis peditibus elephantis vicenis, tricenis equitibus hinc & inde commiſſis. Subdit Pli. VITALIA CAPITIS, &c. Hoc eſt cerebrū, Adactum, adfixum, Euripis, Foſſulis ſubterraneis. IN CONSVMMATIONE GLADIATORVM, &c. Gladiatores conſummati dicebantur exauctorati, ac emeriti, ſic milites conſummati ſtipendio priuati dici poſſunt: quare Iulius frōtinus ait, libro Stratagematon quarto. Curius cum victis ab eo Sabinis, ex ſenatuconſulto ampliaretur ei modus agri, quem conſummati milites accipiebant, gregalium portione cōtentus fuit. Conſummatio igitur gladiatorum, eſt priuatio ſtipendiorum, ſiue emerita, vt ita dicam, ſolutio, ac exauctoramentum.

Cōſummati milites.

CAPVT OCTAVVM.

CAPIVNTVR AVTEM, &c. Venationis elephātorum meminit ſcitè Strabo, cuius verba: quia propoſito congrua, ſubtexui, is enim libro decimo quinto ait. Elephātorum venatio hoc modo fit, locum aliquem purgatum quatuor aut quinque ſtadiorum profunda foſſa circundant, tum ingreſſum ponte anguſtiſſimo iungunt: dein de tres aut quatuor elephantes fœminas ex manſuetis immittunt: ipſi in tugurijs occulti inſidiantur per diem ſylueſtres non accedunt. Nocte autem ſingulatim introeunt, quibus ingreſſis, venatores clàm aditum occludunt: poſtea nonnullos ex domeſticis certatoribus fortiſſimos inducētes cum illis pugnant, ſimul etiā eos fame macerant. Quum verò iam defeſſi fuerint aurigarum audaciſſimi clàm deſcendentes, quiſque ſui elephantis vterum ſubeunt, atque huic ſubito ſilueſtrium vterum ſubeuntes, compedes illis inijciunt, quo facto domeſticos exhortantur, vt victos verberent, quouſque in terram cadant, poſtquàm ceciderint, bouillis loris eorum colla cum domeſticis alligant: & ne aſcenſores excutere poſſint, colla circuncidentes in cæſuris vincula imponunt, vt præ dolore, vinculis cædant, & quietē agant Ariſto. cui Pli. hic aſtipulatur, libro nono de animalium hiſtoria, de eorum venatione affatim meminit, ijs. Elephantorum venatio talis eſt. Mites aliquos animoſos que elephantes conſcendunt, qui venātur: curſu que inſequuntur feros, quos cū occupauerint ferire pręcipiunt, dum fatigent vires que diſſoluant. Tum rector in defatigatum illum inſilit, regit que falce, poſt breui tēpore fera miteſcit cū deſcē

Modus domādi Elephātos.

derit,

derit,alij mãſuetudine ſeruant,alij ſuam repetunt ferocitatem, ita'que immiteſcẽtium crura pręprediunt vinculis: vt quieſcant, hæc illæ. Et ſubdit Pli. Mox ſanguinis veſtigia ſequuntur, &c. Hoc eſt veſtigia ferarũ:ſiue ipſas feras inſequuntur. BIPENNI,ſecuri,Philoſtratus,libro ſecũdo de magnitudine elephãtorũ ſic agit. Quãto equo Nyſeo maior eſt Libycus elephas,tanto libycis maiores elephãtes ſunt Indici.

CAPVT DECIMVM.

DECEM ANNIS, &c. Ariſto.ille naturæ rerum conſultiſſimus,libro naturę animalium quinto,elephantos vterum biẽnio geſtare prodit, libro autem nono,ait eos viuere ducentos, Viuere,inquit,elephantos mares,alij annos ducentos , alij centum & viginti dicunt : fœminas ferè totidem, ſed florere ætate circa ſexageſimum narrant, hyemis & frigoris impatiens hoc animal eſt . Ratio,ob quam incertum ſit,vt eorum coitus non pateat. Plautus, in ſticho ait. Audin e ſępe hoc vulgus multis dicier ſolere elephantum grauidam perpetuos decem eſſe annos, &c. Hinc paroemia Celerius elephãti pariant,de re impoſſibili dictum prouerbium,alij de ſegnicie,ac torpore dictum volunt. Scribit Philoſt. Apollonium inueniſſe apud vrbem Taxilam elephantem,quem coronis è myrto,ac vittis indigenæ decorabant, hunc elephantum homines illius patriæ dicebant vnum ex eis qui pro rege Poro,contra Alexandrũ bellaſſet,quem ob id Alexãder ſoli dicauit.eũ'que catenis aureis exornãs, in quibus græcis literis id ſcriptũ, in hanc ſententiam erat. Alexander Iouis filius Aiacem (ſic nomen erat elephanto) ſoli magnum nomine exornãs,putant indigenę annos quinquaginta ſupra trecentos,ab ea,quam diximus pugna,ad ea tempora interceciſſe, &c. Porrò eorũ ętatis meminit Strabo,quo diximus loco. Viuunt,inquit,quantum longæui homines,quidam etiam ad ducẽteſimum perueniunt annum . Oneſicritus dicit eos ad trecenteſimum annum viuere,concipere autem decimo anno,hęc Strabo. Et ſubdit Pli. INFLATIONEMQVE ET PROFLVVIVM ALVI, &c. Strabo,de eorum morbis ſic agit. Morbidi ſunt,& incurabiles, ægrotantibus oculis remedium eſt bouillum lac infuſum,complures morbos vinum atrum epotum curat,vulneribus butyrum auxiliatur . Ariſt. cuius aſſertioni Pli.hic aſtipulatur libro antelato: de iis hæc habet. Elephanti morbis inflatione contractis laborãt,quo fit,vt ne poſſint excremẽtum ,vel veſicę,vel alui reddere, ægrotant etiam ſi comedant terram:niſi ea frequenter vtantur. Nam ſi frequenter,nihil ſentiunt mali, lapides etiam interdum deuorant, necnõ fluore alui tentãtur,quo cum vires languerint,curantur potione aquę calidę,& cibo fœni melle im̃buti,vtrum'que enim ſiſtit profluuium alui. Et ſubnectit Pli.

Cur elephãtorũ coit' non pateat.

Elephãtorum morbi.

MANDVNT ORE SPIRANT BIBVNT, &c. Ariſto. Hordei modios Macedonicos nouenos elephãtos ædere poſſe ſcriptum reliquit,libro de hiſtoria animalium octauo, ſubdit Plinius.

SETARVM NVLLVM TEGVMENTVM, &c. Ariſto.in quadrupedum genere elephãtum minimè hirtum memoriæ mãdauit.

CANCELLATA CVTI, &c. Cutis quaſi teſſelatim afformata,ſiue lignorum tranſuerſorum modo afformata contexta'que, ligna enim inter ſe modicis interuallis in trãſuerſum retis inſtar inuicem annexa,cancellos vocant:hinc cancellata cutis quo diximus modo compacta. Dignum ſcitũ quod

Cãcellata cutis quę dicatur.

narrat Plutarchus in oratione, in qua connubialia cōtexuit præcepta: elephantos efferari veste clara, ac punicea. Elephantis, inquit, qui se admouent, vestem claram non gestant, nec puniceam, quòd illa animalia ijs coloribus maximè efferentur.

CAPVT .XII.

VIRA ANIMALIVM, &c. Dracones tāta magnitudine esse Strabo authore Artemidoro refert, libro decimo sexto geographię, vt tricenum cubitorum sint capiantque cū tauros, tum elephantos. De discordia eorū in elephātos sic meminit Solin⁹. Denique insidię hoc astu prępar ātur serpētes prope semitas delitescunt, per quas ele phanti assuetis callibus euagantur, atque ita prætermissis prioribus, postremos adoriūtur, ne qui antecesserint valeāt vltimis opitulari, ac primum pedes nodis alligant, vt laqueatis cruribus impediāt gradiendi facultatem. Nam elephanti nisi pręuenti hac spirarum mora, vel arboribus se, vel saxis applicant, vt nisi ac pōdere nitibundo attritos necent angues. Dimicationis causa præcipua causa est, quòd Elephātis, vt aiūt, frigidior inest sanguis, & ob id à draconibus auidissimo torrente captantur æstu: denique nunquàm inuadunt, nisi potu grauatos, vt ne vis propensius irrigatis maiorem sumant de oppressis facietatem. Nec aliud magis quàm oculos petunt, quos solos expugnabiles sciunt, vel interiora auriū, quia is tantum locus defendi non potest, hæc ille: & multa id genus Plinio penitus astipulans. NODOS MANV, &c. Hoc est, proboscide, fine nare, qua vtuntur loco manus.

Serpētes qualiter ele phantis īsidient

LANCINANT PARTES, &c. Feriunt, mordent, lacerant. De discordia, ac bello Elephātorum cum Draconibus agit sic Diodorus Siculus, libro quarto. Tradunt quidem in desertis ac feris locis, serpentes qui cum elephantis propter aquas pugnant magnitudine numero admirabiles esse. Complicant enim corpus assurgentes, annixique viribus Elephantorum crura conuertunt adeò arctè, vt summa vi bestias natura graues, ad casum compellant. Tum plurimum concursu facto, bestiam haud facile mobilem depascuntur, hæc ille.

CAPVT .XIII.

GENERAT DRACONES, &c. Refert Strabo, decimo sexto geographiæ. Artemidorum Dracones tricenum cubitorum. Porrò ait Varro. Dracone mortuo, tria ex eo extrahi, oculos, pellem, & dentes, oculi sunt lapilli pręciosi igneo colore. Dentes ferè similes dentibus apri, præterquàm graciliores. In hoc genere cristati mares sunt. Onesicritus scribit ex comitibus Alexādri Indorum regem nutrisse dracones duos, alterum octogenum, alterum verò nonagenum cubitorum magnitudine, eosque Alexādrum spectare voluisse inter præcipua, Epirotæ Apollinem venerentur, in cuius templo draconem colunt ob memoriam Phitonis, à quo se prognatos dicunt, ex eoque cibum appetente, au tauersante, auguria accipiunt, sed & eodem ferè modo draco apud Albam in luco iuxta templum Iunonis Arginæ colitur à virginibus, à quo cum cętera capiant auspicia, tum virginitatis integritatem depręhendunt. Porrò legimus apud Aelianum Dracones quosdam pueros, puellasque adamasse, Draconem in delicijs fuisse apud Tiberium scriptum reliquit Sueto. Dracones clarissima esse oculorū acie produnt: quapropter eos thesauris custodiendis cōsecrauerunt. Tum Aescu-

Draco tria pręciosa habet.

lapio. Philostratus libro tertio vitę Apollonij. Omnem regionem Indię abundare draconibus ait, magnitudine & multitudine mirandis, plenas esse ijs paludes, lõgitudine cubitorum triginta, vix caput attollentibus, terrestres esse dracones ranis similes terga subnigra habentes. Albertus doctior, quàm, politior author, libro vigesimo quinto, miratur Plinij verba de Draconibus, stolidè quidem.

CAPVT .XIIII.

Mira serpentis magnitudo.

MEGASTHENES SCRIBIT, &c. Non obfuerit ijs admonere quæ Strabo, libro geographiæ. XVI. de magnitudine inusitata prodigiosa'que serpentis, Possidonius inquit. Scribit fuisse visum serpentem mortuum iugeri longitudine, tãta crassitudine, vt equites ex vtra'que parte astantes se inuicem tueri non possent. hiatu autem tanto, vt hominem equo insidentem reciperet. Exuuiarum squammam quamlibet, clypeo maiorem, hæc ille.

Genera sepentum.

Cerastes.

Aspis.

Porrò de serpente illo à Regulo expugnato, Aulus Gellius noctium atticarum sexto, ca. tertio, sic meminit. Tubero in historijs scriptum reliquit, bello punico primo, Attilium Regulum consulem in Aphrica castris apud Bragadam positis, prælium grande, at'que acre fuisse aduersus vnum serpentem in illis locis stabulantem inusitatę immanitatis, eum'que magna totius exercitus conflictione balistis at'que catapultis, diu oppugnatum, eius'que interfecti longum corium pedes cẽtum & viginti Romam misisse. Solinus magnitudinis horum serpentium meminit, ca. I x. Porrò Aelianus multa serpentium genera commemorat, libro varię historię. Cerastem, Hydrum, Eudrum, Natricem, Colubrum, Draconem, Aspidem, Dipsada, Pariam, Amphysbenam, Acontiam, Prestera, Viperam, Aemorrhoida, Sepidona, Sipem, Porphyrum, Ceciliam, Cerastes in Aphrica gignitur: in fronte corniculis, vt cochlea insignitus, Aspis, quinum cubitorum iam inuentus, Plutarchus dignum scitu commemorat de Aspidibus libro aspidum. Aegyptios in honore aspides habere, ac in delicijs, vna'que cum pueris educare, mansuefactas adeò, vt vocatæ veniant, mensis'que asistant. Cæterò Galenus, Aspidum genera ponit, Chelidonias, Chersas, & Ptyadas, à sputo cognominatas, quas Cleopatra sibi admouisse fertur, de ijs agemus etiam, ca. vigesimo tertio. Porrò de serpente illo qui ad Bragandam apparuit, meminit etiam Valerius Maximus, libro primo, Titulo miraculorum. Et Titus Liuius in secunda decade primi belli punici. Cæterò inter cæteras regiones serpentibus scatere Pharsalia dicitur, ob id cecinit Luca. Cur libycus tãtis exundet pestibus aer. Diodorus Siculus, libro quarto, de ijs ita meminit. Varia serpentium genera incredibili'que magnitudine conspici dicunt, qui loca propinqua incolunt. Cẽtum enim cubitorum longitudine nonnullos esse aiunt, vt merito non solum à nobis, sed alijs quo'que id falsum esse existimetur.

Aspidũ genera.

CAPVT .XV.

Visõtes

Vri.

PAVCISSIMA SCYTHIA, &c. Paucissima animalia ob fructuum inopiã scythia gignit, pauca item Germania illi vicina. Gignit tamen visontes, quorum ita meminit Solinus. In hoc tractatu sanè, & in omni septentrionis plaga visontes frequentissimi, qui boues feris similes, iubis horridi, setosa colla, vltra tauros pernicitate vigentes, capti assuescere manu nequeunt. Sunt & vri, quos imperitum vulgus vocat Bubalos, istis porrò

quos

quos vros diximus, taurina cornua in tantum modum protenduntur, vt dempta ob insignem capacitatem inter regias mensas potuum gerula fiant, hęc ille. Albertus magnus tantam esse vris in cornibus vastitatẽ, & robur, vt homines cum equo cornibus ventilent, testatur libro vigesimotertio. Sunt etiam in hoc regionis tractu animalia quæ vocant Alces, quorum ita meminit Cæsar, sexto commentariorum, Alces figura & pedibus similes capris. Verùm aliquantulum maiores, crura sine nodis & articulis habent, quare arboribus pro cubilibus astantes adhærent, Has venatores arbores ab radicibus securi debilitatas relinquunt, atque ita vna cum eis cadentes, neque sese tollere humi valentes, capiuntur. Vri sunt magnitudine paulum infra elephantos, figura ac colore tauri, magna vis eorum, magna velocitas: neque homini neque feræ parcunt. In venatione eorum in Germania iuuentus sese exercet. Porrò Solinus Plinio penitus astipulatur, de hisce animalibus disserens, hoc quo sequitur modo. Est & Alces mulis comparanda, adeò propẽso labro superiore, vt nisi recederet in posteriora vestigia pasci non queat. Meminit Pausanias affatim. & paulò post subdit Plinius. Alces.

BONASVS, &c. Applaudit hic Aristotelicæ lectioni, que de Bonaso hęc habet libro nono de animalium historia. Bonasus gignitur in terra Peonia, monte Messapo, qui Peoniæ & Medię terræ collimitium est: & Menapios à Peonibus appellatur, magnitudine tauri, sed corpore quàm bos latiore, breuior enim & in latera auctior est. Tergus distentum eius locum septem accubantium occupat: cætera forma bouis est, nisi quòd ceruix iubata armorum tenus, vt equi est, sed villo molliore quàm iuba equina, & compositiore, color pili totius corporis flauus, iuba prolixa, & ad oculos vsque promissa, & frequens colore inter cinereum & rufum, non qualis equorum, quos Parthos vocant, est, sed villo supra squallidiore, sub terlanario nigri admodũ, rufi nulli sunt: vocem emittũt bonasi vt boues. Et subdit paulò post. Carnẽ habet gustu suauẽ, quare in vsu venandi est, cum percussus est, fugit nisi defatigatus nunquam consistit, repugnat calcitrans & proluuiẽ alui, vel ad quatuor passus proijciens, hæc ille. Plinius alui proluuiem ad lõgitudinem triũ iugerum iacere testatur, in quam it pedibus sententiam Solinus. Et subnectit Plinius. Bonasus.

MIRVM PARDOS, LEONES, PANTHERAS, &c. Hęc enim animalium genera acutissimos vngues habent quos recondunt in pelle articulorum: modo haberent vaginas, vaginas enim vnguium vocat receptacula illa in pedum articulorumue corio extantia, condunt vngues, vt libet, sic prętẽdunt, vbi sæuiunt.

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

LEONI PRAECIPVA, &c. Leo certè quãuis in ædendo ferocissimus sit, tamen pastus & famè iam vacans, facilis mitisque maiorem in modum est, nihil hic suspicatur, nullius suspiciosus est, ludibũd⁹, festiu⁹, beneuol⁹ ad modum suis cum socijs, & familiaribus authore Aristotele nono animalium. Et subnectit Plinius. Leo.

SEMEL AVTEM EDI PARTVM LACERATO VNGVIVM ACIE VTERO in enixu, &c. Hic videtur plinius subintellexisse Herodoti assertionẽ partum semel lacerato vnguium acies vtero referentis, cuius rei meminit Aelianus: item & Aulus Gellius, atticarum noctium decimotertio, capite septimo. Leenas inter omnem vitam semel parere, eoque vno partu nunquam edere plures q̃

Vnum parit,enitendo enim cum fœtu pariter matricem proijcit,vt scriptum reliquit Herodotus in tertia historia. Cum autem animalium acerrimum sit lena, & audacissimum,semel in vita vnum parit. Rei verò causa est,quòd cum in matrice manens motitari incipit catulus,motus ille vnguiculis præmunitus ferarum omnium acutissimus matricem discerpit:tum in maius continuo augescens,multo magis dilanians prodit. Instante verò iam nixu,prorsum relinquitur: eorum integrum & sanum nihil. Homerus autem plures gignere lenas testatur,quādo ait.

Cur lena vnū in vita pariat.

, Vsque leo in sylua stabat sua pignora circum.
, Cui manus occurset catulo nemus inter agendi
, Venatrix accincta virum:
, Crebra gemens nimium,tanquam leo viribus ingens
, Faucibus,absenti venator se catulum audax,
, Abripuit denso in saltu,dolet,acre sequens
, Deinde nemus versat,scrutans vestigia,si quo
, Versa viri inueniat,coquit illum bilis amara.

Porrò quæ hic ait Plinius. LEONEM AVERSVM COIRE Verba sunt Aristotelis sexto de animalium historia. Coit,inquit,& parit non omni tempore,singulis tamen annis,vere parit,& magna ex parte geminos, sed complurimos sex catulos,nonnunquam etiam vnum. Quod de lęna fertur vuluā cum partu euellere,delira fabula est,hæc Aristoteles, & multa id genus. Porrò sunt qui hic legant Nestum,legerim Nessum authore Aristot.ac Gellio. Subdit paulo post. LEONVM DVO GENERA, &c. Verba sunt Aristotelis,nono de animalium historia inquientis. Leonum duo genera sunt,quorum alterum breuius crispioreque pilo,quod ignauius est,alterum longius piloque probiore quod est generosius. Fugiunt interdum leones demissa inter crura cauda vt canes. Et subsequitur apud Plinium.

Leonū duo gn̄a

VESCI ALTERNIS DIEBVS, &c. Eadem Aristoteles octauo de historia animalium. ADEVNT (inquit Plinius) IN SENECTA, &c. Aristoteles sic. Adeunt vrbes,& iniuriam hominibus inferunt potissimum tempore suæ senectutis, tunc enim ob corporis imbecillitatem, & dentium defectionem nequeunt venari. Porrò ait Pli.

LEONI TANTVM IN SVPPLICES, &c. Varia placabilitatis exempla de leonibus commemorat Aelianus:item & Gellius de seruo quodam,atticarum noctium quinto,capite decimoquarto,quæ legat qui de his volet. Diuus Hieronymus idem contigisse,sicut de seruo illo,ac de Helpio Samio, qui feram huiuscemodi narrat beneficio affectam,in regione Elymea templum Adonidis esse, vbi leones mansueti hospitibus blandiuntur,ex eorum'que manib⁹ cibum capiunt,vt etiam author est Aelianus. Solinus de leonum placabilitate Plinianæ omnino applaudens lectioni asserit enim is etiam quæ Plinius dixit. Leonum clementiam elegantissimè expressit Claudianus,hoc carmine.

, Prætereunt subiecta feræ,toruique leones
, Quæ statuisse valent,ea mox prostrata relinquunt.
, Nec nisi bellacis gaudent ceruice iuuenci.

Et Ouidius libro tristium.

, Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni
, Pugna suum finem,cum iacet hostis habet.

De leonum partu ac fœtu,mira tradit Philostratus in vita Apollonij cum refert inuenisse lęnam à venatoribus occisam,cuius aluo cęsa catulos octo inuenisse. Illa ait Plinius.

ANIMI

ANIMI NOBILIOR SIGNIFICATIS, &c. Verba sunt Aristotelis inquientis, nono de historia animalium. In venatu, inquit, dum cernitur nunquam fugit, aut metuit: sed etiam si venantium multitudini cedere cogitur, sensim pedetentim'que discedit. CREBRO SVBSISTENS, &c. Et subsequitur VVLNERATVS, (ait Pli.) obseruatione mira, &c. Hæc ex Aristotelis penu desumpta sunt, quo diximus loco. Limis oculis, &c, obliquis transuersis'que. ROTARVM ORBES, &c. Solinus, eadem cantus inquit Gallinaceorum & rotarum timent strepitus, sed ignem magis &c. quæ etiam Aelianus omnia confirmat. Aristoteles libro antelato ignem præcipuè leones formidare scri, ptum reliquit, quod & Homerus annotauit hoc versu. Ardentes'que fasces quas, quamuis sæuiat, horret, &c. Cantu enim gallorum leones terreri naturę rerũ peritissimi omnes testantur, putarim id fieri sydereo influxu, quòd (vt reconditioris doctrinæ conijciunt consultissimi) gallus natura sit phœbeus, martius autem leo, phœbea enim potestas multo excellentior martia proditur. Dignum scitu quod ait Ambrosius, quarto sexti Hexameron, leones gallos potissimum albos timere. Causam autem aliam quam diximus, cur leo gallos timeat, assignat Lucretius libro quarto, his verbis.

Cur gallorũ cãtu leões terreantur.

, Quin etiam gallum nocte explaudentibus alis,
, Auroram clara consuetam voce vocaret,
, Quem nequeunt rapidi contra constare leones
, In'que tueri, ita continuo meminere fugai.
, Nimirum, quia sunt gallorum in corpore quædam
, Semina, quæ cum sunt oculis immissa leonum
, Pupillas interfodiunt, acrem'que dolorem
, Præbent, vt nequeant contra durare feroces.
, Cum tamen hæc nostras acies nil lędere possint,
, Aut quia non penetrant, aut quod penetrantibus illis
, Exitus ex oculis liber datur in remeando.
, Lædere ne possint ex vlla lumina parte.

Subnectit Plinius. QVINTVS SCAEVOLA, &c. Hæc etiã Solinus. Spectaculum, inquit, Romæ ex his primus ædidit Scæuola filius Publij, in curuli ædilitate. Porrò quod ait Plinius de Marco Antonio, eadem Plutarchus. De Lysimacho autem affatim Trogus, Lampridius etiam Haliogabalum eadem egisse quæ M. An. in spectaculo leonum. Plutarchus etiam de magno Pompeio affatim, & eius spectaculis. Porrò dignum scitu, quod scriptum reliquit Auicenna, raro lænam parere, & ad summum duos concipere: ait'que rationem esse ex caloris intimi vehementia, copiosius largius'que nutrimẽtum reposcentis, vnde numerosior impediatur generatio. Addit'que non vesci, nisi ex venatione, nec venari nisi semel in die. Cęterò causa auctioris plausibilioris'que lectionis non obfuerit annotasse, quæ ex leonis natura prouerbia emerserint. Fecit enim leo gradum adagio græco, quod est ἐγέλασεν ὁ λέων, hoc est, leo risit, quod dici solet in eos qui sunt fronte caperata ac rugosa, seueri, graues, ac non satis mites, nec tractabiles. Hoc enim fuisse dictum in Thucididem, qui scelus aliquod explicaturus, consueto apertius, & intellectu nemini nõ obuio narrationem contexuisse fertur. Porrò ridere dicitur etiam leo, quando cauda sublandiri videtur. Est & aliud apophtehgma ex eo aĩali, quod est λέοντα ξυρεῖς, hoc est, leonem radis, quod significat impossibilia tẽtas, & nõ citra periculum. Hoc etiam à Cælio libro septimo lectionum antiq. dictũ, Sago: clamide militari. MIMA Cytheride, &c. Ex Cythera insula, contra Cretam, hinc Cytherea Venus, σωτῆρος &c. hoc est saluatoris templum Dionysij

Leo risit sit adagium,

Leonẽ radere.

Saluator qui dicatur.

 appellauere.

appellauere, vocabulum soter exprimi vno verbo non posse latine Cicero, actione quarta contra Verrem tradit. quum enim, inquit, significet, qui salutem dedit. Porrò Sotera Iouem dicunt, quam alij Eleutherium, hoc est liberatorem. Porrò vbi ait Plinius. SEMPER aliquid noui Aphricam &c. hoc emanatū est prouerbium, à promptarijs Aristote. libro octauo capite vigesimooctauo, quãdo ait, multiformis in Aphricam &c.

CAPVT .XVII.

pãthera

NEQVE, &c. Et si constet pantheram feram esse intractabilem, tamen non ei deesse aliquid mansuetudinis, ac clementiæ pàlam est, id enim probat Plinius exemplo memorabili à Demetrio physico narrato, qui ait iacentem aliquem via media hominis desiderio apparuisse patri cuiusdem philenis affectatoris philosophiæ, qui vbi pantheram conspexit, repente astitit pauore motus, fera ei blandiente, perinde ac si rationis compos esset, donec significasset quid vellet. Numerosas esse in Hircania pantharas Solinus Plinio suffragans testatur: earum affatim naturam explicans. Aristoteles etiam libro de animalium historia octauo, Harum ita meminit, Panthera cum venenū Pardalianches dictum ab angore ęderit, quo leones etiam intereunt, stercus hominis quærit, eo enim ipso iuuatur, quocirca venatores stercus ibi propinquum suspendunt ex arbore aliqua, ne procul belua abeat, petens suum medicamẽtum. Itaque insiliens ibidem, & spe capiendi perseuerans in se efferanda emoritur, eandem sese abscondentem venari ferunt, propterea quod suo odore belua intelligat delectari: propius enim ita accedunt, hæc ille. His enim conijcere licet, male legi apud Plinium, Ferunt colore &c. legendum enim est, odore, vt docemur lectione Aristotelis, item & Solini, inquiẽtis. Tradunt odore earum & in contemplatione armenta mirè affici, atquevbi eas persentiscant præparato cõuenire, &c. VARIAS, ait Pli. emisit, hoc est pãtheras. Has etiam deduxit in circum prius Scaurus, deinde Augustus Pompeiusq;: vt videre est ex Tranquillo, Plutarchoque. Porrò Aelianus testatur pardum bene olere, quæ res est illi quæstuosa in aliorum animalium prædam. Nam capreæ & huiuscemodi ferę ad odorem imitatę propè accedunt. Philostratus de vita Apollonij, libro secundo ait Pantheras aromatibus delectari, ita vt longinquè odorẽ sequentes trahantur, & ex Armenia per montes proficiscẽtes, ad storacis lachrymas ferantur, quoties venti ab ea parte flantes ab arboribus id gummi stillantibus, odorem proferunt.

CAPVT .XVIII.

Tygres.

TIGRIN HIRCANI, &c. Meminit Solinus in polystore tygrium naturæ, his verbis Plinio penitus adstipulãs, Bestiarum genus insigne maculis notę & pernicitas memorabile reddiderunt, fuluo nitent, hoc fuluum nigricantibus segmentis internudatum varietate adprimè decet, pedum motus nescio velocitas an peruicacia magis adiuuet. Nihil tam longum est quod non breui penetrent, nihil adeò ante antecedit quod nõ illicò assequantur, ac maximè potẽtia earū probatur, cū maternis curis incitãtur, cū catulorū insistũt raptorib9: succedant sibi equites licet,

equites licet & astu quantalibet fuga moliri prædam velint, nisi in præsidio maria fuerint frustra est ausum. Notantur frequentissimè siquando latrones suos asportatis catulis renauigantes vident, in littore irritata rabie se dare precipites, velut propriam tarditatem voluntaria castigantes ruina, quanquam de fœtu vniuerso, vix queat vnus substrahi. Ob huius animalis pernicitatem creditũ est, zephirũ habere maritum, ob id cecinit Claudianus. Fremit marito mobilior zephiro. Oppianus libro venationis ad Antonium Cæsarem, aliorum opinione scribit Tigrides zephiro concipere posse. Diu° Ambrosius de hac tigrium natura mira refert libro Hexamerõ sexto. Qui obiectu sphereæ vitreæ retardari tigres à raptoribus catulorũ earum. Vnde cecinit Claudia. Vitreę tardatur imagine formę. Et subnectit Pli.

CAMELOS inter armenta, &c. Camelorum duo esse genera Aristot. memoriæ mandauit libro primo naturę animalium, Arabicum, & Bactrianum: vtrũque genus pedatim incedere testatur. Camelus proprium inter quadrupedes habet in dorso, quod vocatur tuber, sed ita vt bactrianę ab Arabicis differant alteris enim bina, alteris singula tubera sunt: sunt etiam omnibus singula parte ima in dorso tubera, quibus corpus reliquum incumbat & firmetur, quoties in genua inclinantur, papillas modo vaccæ habet camelus, caudam asino similem, genitale retrò, genua singula in singulis cruribus sunt, & flexus artuum: non vt quidam perhibent plures, sed propter interuallum alui plures esse videntur. Habet etiam talum simi lem bubulo, clunes proportione paruos: bisulcum est animal, nec vtrinque dentatum, parit singulos, & post partum non nisi anno interposito fœmina coit: vt ait Aristoteles libro de animalium historia. v. Coeunt enim fœmina sedente, nec auersi, sed complectente mare: toto die coitum exercent. Petunt recessuum solitudines, cum libet coire, nec aliquis potest tuto accedere, pręterquàm pastoarmento. Mirum quop Aristo. ait camelos nunquam matres superuenire, sæuire que tempore coitus. Item aquam bibere turbulentam, quã prius pedibus conculcent quo turbulentior fiat, ad quatuor dies sitim sine potu tollerare posse, mox quam multũ bibere. Aristoteles viuere eos triginta annis alios illum viuendi modum excedere, alij ferunt ipsos viuere quadragenis annis: in eo genere sunt qui plus viuunt. Philostratus libro secundo vitæ Apollonij, tradit camelos Indiæ esse albos. Diodorus, libro tertio de generibus eorum, sic ait. Multa & diuersa camelorum genera præbet Arabia, tum pinguium, tum macilentorum: quorum nonnulli duplicem habẽt gibbum. Herodotus libro primo de camelorum & equorum odio sic scribit. Cyr° Persarũ rex edoctus ab Harpago Medo, camelos equis maximè esse terrori (adeò enim equi camelos timent, vt nec speciem, nec odorem sentire pati possint) camelos quos in vsu belli plurimos habebat: contra Crœsi equitatum immitti iussit, sicque equitatum Crœsi quo præualiturũ sperabat, inutilem perdidit: Nam simul cũ in pugnam itum est, equi protinus ob factis conspectis que camelis, retrocesserũt, vnde omnis Crœsi spes frustrata interijt. Et subdit *Plinius*.

ODIVM ADVERSVS EQVOS, &c. Verba sunt Aristotelis, sexto de histo. ani. inquiẽtis. Camelus etiam mas tempore coitus sæuit, siue homo siue camelus accedat: nam equis quidem odio naturali aduersatur. Hęc eadem Solinus Plinianæ lectioni astipulans adfirmat. oderunt, inquit, equinum omne genus. Durant in annos centum, nisi fortè translati &c. Dignum notatu quod à mutis magistris accæpimus, tuber id dorso eueniens græcis dici ὕβον. Porrò Herodotus author est, camelum in posterioribus cruribus quatuor gerere femora, & genua totidem, & veretrum inter posteriora crura, quod caudam spectet: porrò camelis iũctis Indos tendere ad auri furta, quod, inquit, custodiunt formicæ, quę vulpes excedunt magnitudine. Adijcit Philostratus, Indos ad cursum camelis vti, hisque

Camel°

Hybon quid.

vno die

vno die ſtadiorum mille iter conficere. Feruidũ pręterea animal eſt camelus, proinde laſciuum, fecit & gradum adagio camelus, quod eſt camelus bactriana, in eos qui ea dicunt, quæ admirationi futura putant, reuera ipſa nihil ſunt, aut planè ridicula. NABIM ait Plinius, Aethiopes vocant, Huius animalis ita etiam meminit Solinus. Nabum vocant, nos camelopardalum collo equi ſimilẽ, pedibus bubalinis, capite camelino, nitore rutilo. Hoc animal Romæ Circenſibus dictatoris Cæſaris primum publicatum, hæc ille. Angelus politianus. lib. iii. primæ Centurię, de camelopardali etiã meminit, & Varro libro linguę latinæ quarto Camelus, ait, ſuo nomine Syriaco in latium venit, ab Alexãdrea Camelopardalis adducta, quod erat figura vt camelus, maculis vt panthera. Strabo etiam horũ animalium libro decimoſexto abundè meminit.

Camel' bactriana.

CAPVT .XIX.

Chaus.

POMPEII MAGNI, &c. Chaus genus eſt luporum, quod forſan ſit ex canibus & lupis animal procreatum, quæ chaonides quaſi à chao nominantur, iure lupos ceruarios appellarimus, chaos, non thoas, vt aliqui volunt. De Cepho meminit Solinus his, Iiſdem ferè temporibus illic exhibita mõſtra ſunt, cephos appellãt, quorum poſteriores pedes crure & veſtigio humanos, artus mentiuntur: priores perinde manus hominum referunt, quæ tamen à noſtris non amplius quàm ſemel viſa ſunt. De Cepho meminit Strabo, libro vltimo. Albertus, libro animalium. xxii. de hoc agit, ſed parũ, immò ſciolè, eo aliquando peritiores taxãs. i. Pli. pluribus locis.

Cephus

CAPVT XX.

Rhinoceros.

HISDEM TEMPORIBVS, &c. Solinus, in eam it pedibus ſententiam, inquiens. Ante ludos Cn. Pompeij rhinocerontem Romana ſpectacula neſciebant, cui beſtiæ color buxeus in naribus cornu vnicum & repandum. Quod ſubinde attritum cautibus in mucronẽ excitat, eoque aduerſus elephantos præliatur, par ipſis quippè longitudine, breuior cruribus, naturali telo aluum petens: quam ſolam intelligit ictibus ſuis peruiam. Meminit Rhinocerontis animalis Strabo. xvi. geographię, inquiens. Hæc regio fert Rhinocerõtes qui (vt ait Artemidorus) longitudine parum ab elephantis exceduntur, quod Alexandriæ vidiſſe affirmat ſe ferè etiam quãtum ad latitudinem. Eius autem quem nos vidimus colore, nõ buxo, ſed elephãti ſimilis erat, magnitudo vero tauri, forma apro, proxima. Præſertim quantum ad rictum, præter naſum, qui cornu quodam eſt recuruum, oſſe durius, eo pro armis vtuntur, quemadmodum aper dentibus: habet etiam duo cingula tanquam draconum volumina. à dorſo vſque ad ventrum circumeuntia, alterum iubam verſus, alterum ad lumbum, hæc ille. Diodorus Siculus, libro quarto, de hoc animali ſic agit. Eſt animal quod re Rhinocerontem vocant, par viribus elephanti, magnitudine inferior, pelle duriſſima, colore buxi, in ſummitate narium cornu gerit, ſimum forma, durum'que inſtar ferri. Hoc pabuli cauſa cum elephanto certat, vẽtrem grauiter ictum cornu, tanquam gladio proſcindit: hoc pacto pugnans beſtiam exanguem reddit. Si verò elephas illius ictũ præoccuparit proboſcide captum, cum ſuperior ſit viribus, dentibus laniat.

CAPVT .XXI.

LYNCAS VVLGO, &c. Horum etiam Solinus meminit. In hoc animalium genere numerantur Lynces, quarum vrinas coire in duriciem pręciosi calculi fatentur, qui naturas lapidum exquisitius sunt perscrutati, illud etiam ipsas lynces persentiscere hoc documento probatur, quòd egestum liquorem ilico arenarum cumulis quãtum valent contegunt, inuidia, scilicet ne talis egeries, transeat in nostrum vsum, vt ait Theo. Huius rei meminit Ouidi*, quinto decimo Meta.

Lynces.

, Victa racemifero Lyncas dedit India Baccho
, E quibus (vt memorant) quicquid vesica remisit
, Vertitur in lapides, & congelat aere tacto, &c.

Theophra. authore Laertio duos codicellos edidit, de ijs quę durantur in lapides. Porrò horum animalium meminit Strabo, libro decimo sexto, Gignũtur, inquit, etiã ibi, vt ait Artemidorus Sphinges, cinocephali, & cępi: qui faciem leonis corpus reliquum Pantheræ habent, & magnitudinẽ damæ. Porrò Vergilius videtur maculis distinctas lyncas dixisse, quando ait, Maculosæ tegmine lyncis. Aristo. Retro mingere lyncas prodit, ac auerse coire, porrò quod Pli. de cercopithecis ait Strabo testatur eos esse maiores maximis canibus. In genere enim Simiarum numerantur Cercopitheci, Cynocephali, Cæpi, Callitriches, Satyri, Cynoprosopi, Manticoræ, Crocutę. Strabo Crocutam ex cane & lupo feram esse refert, libro decimo sexto geo. Meminit etiam crocutæ Diodo sicu. libro quarto, ijs verbis. Quos vero vocant Aethiopes Crocutas mixti sunt canes, Lupique natura, sed ambobus deteriores, dentibus ita validis, vt ossa omnia facile conterant & digerant comesta. De Leucrocutis idem meminit, libro eodem, de manticora etiam Philostratus in vita Apollonij, libro tertio meminit. Dignum scitũ quod scribit Philostratus de vita Apollonij, libro tertio de asinis cornutis quos monocerontas. alij verò vulgarius vnicornes. Asinos, ait, præterea syluestres in vicinis paludibus multos capi dicunt. Esse autem huiuscemodi feris in fronte cornu, quo taurorum more generosissime pugnant. Conficere autem indos ex illis cornibus pocula, asserunt'que nullis morbis illo die affici, qui ex eiusmodi poculo potauerint, ne'que si vulnerati fuerint dolere, & exiguè etiam incolumes egredi, ne'que vllis venenis lædi queçũ que dantur nocendi gratia in potu, iccirco regum pocula esse ex ijs, & regi tantum eiusmodi feræ venationem permitti. Apollonium itaque feram aspexisse, eiusque naturam consyderasse ferunt. Interroganti autem Damidi, an sermoni, qui de poculo iam dicto ferebatur, fidem adhiberet. adhibeo ait, si regem immortalẽ intellexero. Cæbus autem simia est caudata, vt conijcere licet Aristo. lectione. ii. de animalium histo. Cynocephalus, est ea qua forma est simia, authore Aristote. paulò tamen est maior validior'que. Callitriches differunt toto penè aspectu ab cæteris, in facie barba est, lata cauda, facile capiuntur, sed proferuntur difficillimè, quia non viuũt nisi in cœlo Aethiopico. Manthicorę meminit Aristo. ijs verbis. Genus autem quod duplicem ordinem dentium habet: nullum est in nostro orbe, Verum apud Indos si Ctesiæ credendum est, belua gignitur, vt ille scribit: cui nomen est Manthicoræ, dentes duplici ordine vtrinque magnitudo & hirsuties & pedes leonis, facies & aures hominis, oculi cæsij, color rubricę, cauda scorpionis modo terrestris armata, spiculaque agnata iaculans, vox fistulæ tubæ non absimilis, feritas tanta, vt non possit mitescere, cursus, nõ minoris pernicitatis, quàm ceruis,

Crocuta.

Callitriches.

Mãthicora.

hæc ille. Pectinatim, modo pectinis. Orſei Indi ſimias. &c. Sunt qui legant praſios, quorum meminit Strabo, ſexto decimo, aſſerens eos qui capiant ſimias albas. Orſiorum tamen meminit Pli. libro ſexto. ca. xx. Porrò ſunt qui hic legant Tigris: quùm legendum ſit, nigris. eſt enim fons, authore Pli. libro quinto. Cæterò de Baſiliſco hic etiam meminit Pli. Aelianus etiam libro variæ hiſtoriæ aſſerens non excedere palmum, ac tanta eſſe veneni acuitate, vt quamlibet ſerpentem halitu ſolo extinguat, etiam hominem. Lucanus de eo ſic cecinit, Sibila'que effundēs, cunctas terrentia peſtes, Ante venena nocēs late ſibi ſummouet omne vulgus, & in media regnat Baſiliſcus arena. Solinus item hęc de eo refert: ſerpēs eſt penè ad ſemipedem longitudinis alba quaſi mitrula lineatus. Nec hominū ſolum, nec aliorum animantium exitijs datus, ſed terræ quoque ipſius, quam polluit & vxurit vbicum'que ferale ſortitur receptaculum. Denique extinguit herbas: necat arbores, ipſas etiam corrumpit auras, ita vt in aera nulla alitum impune tranſuolet infecta peſtilenti ſpiritu. Cum mouetur media parte corporis ſerpit, media arduus, eſt & excelſus, ſibilum etiā eius ſerpentes alij perhorreſcūt. Quicquid morſu eius occiditur, non depaſcitur fera, non attractat ales: muſtelis tantum vincitur, hæc ille. Scribit etiam Auicenna, Fen ſexta quarti, coronatum habere caput Baſiliſcū. De hoc etiam Albertus, ſed ſatis ſciolè, de hoc ita ſcitè Dioſco libro ſexto.

Baſiliſcus.

CAPVT .XXII.

Lupus.

SED IN ITALIA, &c. Voraciſſimum Lupus animal, in prædam incidens toto corpore turgeſcit, taurum à tergo aggreditur cornua cauens, noctibus graſſatur, flumina tranat. Apollini amicus lupus antiquitus putabatur, quòd latonæ parienti aſtiterit, vnde ab Homero Lycogenes dictus eſt: ex quo in templo Delphico Lupi ſimulachrū cernebatur: & apud græcos annus Lycabas dicebatur, quòd à Phœbi curſu pendeat. In Canopo mareotidis lupi piſcatoribus aſſiſtūt, more canum domeſticorum, vt ait Aelianus: parte'que ab ijs prædæ donantur: aliqui retia apparatum'que omnem concerpunt, propè Nilum herba quędam eſt, quę Lycotonia dicitur ex argumēto: hanc ſi lupi attigerint, pereūt, quare Aegvptij hoc animal venerātes (Nam Lycopolim ciuitatem habent,) hāc herbam ex ſuis terris extirpauerunt. porrò, quę de Lupis hic ait Pli. eadem teſtatur fermè Solinus Italia, inquit, Lupos habet, qui cæteris ſimiles non ſunt. Homo quem prius viderint conticeſcit: & anticipatus obtutu nocentis clamandi licet voluntatem habeat, non habet vocis miniſterium, hæc ille, & multa id genus. Et ſubdit Pli. HOMINES IN LVPOS VERTI, &c. Fingunt poetæ homines fuiſſe in Lupos verſos, conuerſionem certe huiuſcemodi Lycātropiam, vel Lycaona græcorū peritiſſimi vocāt: et hominis, ſcilicet in lupos quos λύκους, id eſt Lycos vocant, cōuerſionem, qua poetæ ſignificabant homines alienatione mentis correptos: ſed quidem hoc operte ita intelligebant. Fiebat enim ex atræ bilis furore in illius animalis mores quos homines ita affecti exercebant: hac mentis alienatione correpti per noctem domo egreſſi lupos in cunctis imitabantur: & donec matutino illuceſceret, circa ſepulchra defunctorum plæ rum'que vagabātur. Quare quę de Lycaone rege Arcadię dicuntur à Poetis: ſic, vt diximus intelligi debent, quem Ouidius, libro primo ſuarum transformationum à Ioue in Lupum mutatum, ait, ob ſcelera ſua. Fugiebat enim Lycaō, noctu vlulabat more Luporum: quare ait Naſo. Territus ipſe fugit nactus'que ſilentia ruris,

Lycotonia herba.

Lycaō i lupum mutat⁹.

exululat,

exululat, frustraque loqui conatur. Et subnectit Pli. HOS PARVOS APHRICA ET AEGYPTVS, &c. Allusit ad Aristo. sententiam quæ libro de animaliū historiæ VIII. sic habet. In ægypto aliqua maiora quàm in grecia fiunt: aliqua minora, vt canes, lupi, lepores, vulpes. In agro Cyrenaico, Lupi cum canibus coeunt. Cæterò quod ait de Demarcho. Pausanias hunc qui in olympionica fuerit in lupum conuersus, decimo anno pristinum habitum recepisse tradit. DIES (inquit Pli.) QVIBVS COEVNT, &c. Aristo. libro sexto de historia animalium sic agit, de ijs Lupus fert & parit vt canis, tum tēpore, tum fœtus numero: cæteros etiam generat sicut canis, coit vno tēpore, tantum parit ineunte ætate. Quinetiam lupus ceruarius coitu vt canes impletur, & cæcos generat numero duos, aut tres: aut quatuor. porrò, libro octauo de animaliū historia: lupum in fame terram edere testatur. Cæterò ait Pli. INTER auguria, &c. Refert Liuius lupū visum in capitolio: quod dirum putatū est: quare vrbs lustrata est. IN pugilatu, &c. In vsu pugilū, ac exercitio pugnatorum gladiatorum've. Diuus Ambrosius quarto ca. libri Hexam, lupos vocem hominis adimere tradit, etiam ijs verbis. Lupus si prior hominem viderit, vocem excipit & despicit eum. Et Vergilius. Lupi Mœrim videre priores.

Lupum videre pdigiosum.

CAPVT .XXIII.

QVOD AD SERPENTES, &c. Aelianus plura serpētum genera tradit, vt à nobis paulò superius ostensum est: inter quę dipsas est: ex argumētō ita dict⁹, quòd sitim ictu inferat inexplebilem, breuis is alioqui, colore albus, cauda duabus nigris lineis intersecta, hunc aliqui præsterem, alij Causonium appellant. Cernitur & serpens in Lybia ab Apolodoro parias cognominatus, colore fuluus, oculis velox, ore lato, non morsu malignus, quare Aesculapio pro ministro antiquitas dicauit. Emphisbena: biceps est altero in cauda capite, alter vtroque cum libet progredi, vel regredi: nunc pro cauda, nunc pro capite vtitur. Est & genus aliud, Acontia dictum à velocitate teli, serpendo ruens: ad quod videtur allusisse Pli. quādo ait. MISSILI VOLARE TORMENTO, &c. Hydrus item: ex quo ictis graue excitari odorem author est Aristo. vt nulli prope consistere sit: insuper eos rerum obliuione affici, ac nebulam prę oculis habere, in horrorem, ac rabiem agi: postremò tertia die perire, præster serpens ictum extemplo syderatione quadam reddit immobilem, menteque alienum: mox pilis defluentibus cum pruritu, ac ventris solutione absumit. Aemorrhois: inter viperarum genera numeratur in petrosis recessibus nascēs, colore sanguineo partim nigro: lēte serpēs it semper obliquo itinere, ictos sanguinis excreatione per omnia membra perimit. Adiungitur & Sipedon, inter reptilia, soror Aemorrhoidis à Nicandro dicitur, sed velocior aliquantulum, morsu altius penetrat, ilico plaga marcescente, vnde nomen accepit. Item Seps: inter ea communerari solet, quatuor dētib⁹ recuruis armatur, quem petit morsu, tabe exanimat. Porphyrius serpentis itē genus est, magnitudine ingenti, capite albissimo: reliqua purpureus, serpentes omnes venenum fundunt: sed non æque mortiferum. Nam vt scitè prodit Aristo. octauo de animalium histo. Anguium ictus per loca plurimum differunt. Aspis enim anguis ex quo putrificum illud componunt medicamentum in Aphrica gignitur: cuius ictui nullum est remedium, nascitur in eodem agro in quo Laser, serpens exiguus: cuius remedium lapis est quem ex sepulchro cuiusdem regi antiqui accipiunt.

Dipsa. Empisbena. Acōtia. Hydr⁹. Prester. Aemorrhois. Sipedō. Seps. Porphyrius. Aspis.

accipiunt,eo'que perfuso ex vino bibunt. Serpens item quidam eſt minutus,quem aliqui Sacrum appellãt,quem angues prægmagni fugiunt,huic magnitudo ad cubitum,quicquid momorderit circiter continuo putreſcit. Eſt & in Indica regione ſerpens paruus:cuius vnius remedio carent incolæ:hęc Ariſto.

CAPVT .XXIIII.

Ichneumonis pugna cũ Aſpide.

HABET DEINDE, &c. Hoc eſt, ſerpens,cuius meminimus paulò ſuperius, id eſt, Aſpis bellum habet inteſtinum cum Ichneumone. Expendendum hic Ichneumonem Aegypti in aſpidem anguem bellum gerere ſolitum natura quidẽ duce,quod & Ariſto.nono de animalium hiſtoria ſcriptum reliquit, à cuius fontibus hæc deſumpta: adijciã verba ipſius quo fiat lectio paulò plauſibilior, Ichnemo,inquit Aegypti, vbi aſpidem anguem ſuum hoſtẽ aſpexerit,non prius aggreditur,quàm ſocios vocet,& limo obducto contra ictus, morſus'que ſeſe loricet,modus armandi,vt primum corpus madefaciat,& in terra ſe volutet. Porrò meminit huius animalis Strabo,geogra decimo ſeptimo,ijs verbis. Arſinoitæ Ichneumones colunt,qui Crocodilis & Aſpidib⁹ perniciẽ inferũt, eas enim & earum oua delent luto incruſtati,inuoluuntur enim in eo poſtea ſole ſiccati, aſpides per caput, vel caudam capientes in flumen trahunt, at'que occidunt. Crocodilis verò apricantibus inſidiantes in oris hiatum intrant,& exeſis viſceribus,è ventre mortuorum egrediuntur.

CAPVT .XXV.

Crocodilus.

CROCODILVM HABET AEGYPTVS, &c. Nilus authore Diodoro,ac Strabone Crocodilum gignit: quod ſanè animal,vt prodit Aelianus libro varię hiſtorię adorant,qui Coptum incolunt,illique feſtos dies,ac ſacros, vt Græci Olympia Ioui ſtatuerunt. Et ſi contingat liberos ab Crocodilo rapi,magnoperè parentes gaudẽt tanquàm ſe Deo placere exiſtimantes,cui eſcã genuerunt. Aiunt vocatos ab ijs venire,veſci'que capitibus animalium Crocodilis immolatorum. At contra Tenteritæ magnoperè reijciunt,captum'que Crocodilum arbore ſuſpendunt, diu verberibus cruciatum epulaturi: deſcribitur Crocodilus ventre,dorſo,cauda'que prælongus, ſquamis oſtrearum modo obductus,timidus,vt qui perſequentes fugiat,& fugiẽtes perſequatur: ſexagena oua ſexagenis diebus parit,totidem fouet,viuit totidem. Strabo geogra. xvii. Scribit etiam quoſdam populos Crocodilos colere,in hac præfectura,inquit,mirum in modum colitur Crocodilus,& eſt ſacer apud eos,in lacu quodam ſeorſum nutritus,& ſacerdotibus manſuetus,& Suchus vocatur. Nutritur autem pane,carne,& vino,quæ à peregrinis adferuntur,ad eiusmodi ſpectaculum venientibus. Hoſpes ita'que vir, inter alios honoratiſſimus,qui nobis ſacra monſtrabat,ad lacum veniens, placentulam & carnem aſſam, & quoddam mulſi vaſculum ex cœna adtulit. Beluam in ripa lacus inuenimus,ex ſacerdotibus alij eius os aperuerunt, alius bellaria impoſuit,poſtea carnem,deinde mulſum iniecit,ille in lacum exiliens in vlteriorẽ partem traiecit. Sed quùm alius hoſpes aduenìſſet, & ſimiliter primitias adtuliſſet, curſu lacum circumeuntes itidem inuento Crocodilo obtulerũt. Herodotus,libro ſecundo,Crocodilos ſacros eſſe tradit,eos qui circa Thebas incolũt:quorũ vtri'que nunc ex omnibus Crocodilis alunt,cicurem ac manu tractabilem reddunt. Appẽ-

dentes

dentes eius auribus vel gemmas, vel ex auro fuſiles inaures & primoribus pedib⁹ cathenam innectentes, cibaria quoq́ue accommodata, ac ſacra prębētes, vbi mortem obijt ſale conditum ſacris in vrnis ſepeliunt: ſed redeamus ad textum.

LINGVAE VSV CARET, &c. Ariſto. ſecundo de hiſtoria animalium eadem teſtatur: lingua, inquit, omnibus data, excepto crocodilo, quem Aegyptus fert. Nam ille quibuſdam eſt ſimilis piſcibus. Cum enim piſces omnino ſpineam, nec abſolutam continent linguam, tum maximè nonnulli adeò lænam indiſcretumq́ue eum ipſum linguæ locum tributum ſortiuntur: hęc ille, qui paulò poſt ſubdit: viſus in aqua hebes, extra acerrimus: dies itaq́ue in terra maxima parte agit, nocte in aqua teporis ratione, tepidiorem enim aquam experitur. Herodotus naturæ crocodili etiam meminit libro ſecundo. Crocodilo talis ineſt natura, vt quatuor menſibus maximè nihil omnino edat, & cum ſit quadrupes, tamen terreſtre & aquatile eſt. Nam oua parit humi excluditq́ue, plærumq́ue in ſicco agit: ſed totam noctem in flumine, quippe calidiore aqua quàm nocturno ſereno & roſido, oua gignit non multo maiora anſerinis & proportione oui fœtus excluditur. Excretus ad decem & ſeptem & amplius cubitos peruenit, oculos habet ſuillos, dentes magnos, prominentes, atq́ue ſerratos, cui ex omnibus feris ſoli lingua non eſt: idem inferiorem maxillam nō mouet, ſed ſuperiorem inferiori admouet, vngues habet robuſtos, pellemq́ue circa tergum impenetrabilem: inter aquas cæcus, ſub dio perſpicaciſſimus. Ceterò quod Pli. ait Crocodilum creſcere ad cubita duodeuiginti, Ariſto. ad quindecim refert. Et ſubdit Pli.

Lingua caret crocodilus.

Crocodili magnitudo

PARVA AVIS TROCHILOS, &c. Eadem refert Ariſto. nono de hiſto. animalium. Crocodilis, inquit, hiantibus Trochili aues inuolantes depurgāt dētes, quo munere aluntur, Crocodilus ſentiēs ſecum cōmode agi nihil nocet, &c. Herodotus quo diximus libro eadem narrat.

Trochilus.

IN NILO (ait Pli.) NATVS SCINCOS, &c. Nam Græci σκίγγον, id eſt ſcingon Crocodilū vocant terreſtrem. Plura autem eſſe Crocodilorum genera conijcere licet lectione Dioſcoridis libro ſecundo, ita inquientis, Crocodilum terreſtrem ſcingum vocant, Aegyptius alter, Indicus alter ſcingus eſt. Eſt & tertius qui ad rubrum mare naſcitur. Eſt quartus qui in Lybię Mauritania inuenitur. Terreſtris Crocodilus ſcingus eſt, propriumq́ue ſuum genus habet. Feruntq́ue laterum propinquas renibus eius carnes pondere drachma cum vino potas, veneris cupiditates accendere, in antidota pręter hæc ſcingus additur: hæc ille, huius etiā rei Pli. libro. xxviii. ca. viii.

Scing⁹.

IN NILO HIPOPOTAMVS, &c. Herodotus equi fluuialis, id eſt, Hipopotami ſic meminit, libro ſecūdo. Iam in Aegypto equi fluuiales ſacri non ſunt: talem ſpeciem naturamq́ue habentes, quadrupedes bifidis pedibus, vngulis bouinis, ſimo naſo, equina iuba, & eminentibus cancellatis dentibus, fulgida cauda, equina voce, magnitudine maximi tauri, tā craſſo corio, vt ex eo arefacto fiant pila miſſilia, hæc ille Ariſto. ſecundo de hiſto. animalium eadem tradit: cui hic Pli. penitus aſtipulatur.

CAPVT .XXVI.

PRIMVS EVM, &c. In hanc eandem it pedibus ſententiam Solinus Plinio applaudens Hipopotamus, inquit, cum ſatietate diſtenditur, harundines cæſas petit: per quas tandiu oberrat, quoad ſtirpium acuta pedes vulneret, vt profluuio ſanguinis leuetur ſagina, plagam deinde cœno oblinit, vſq́ue dum vulnus cōcludatur in cicatricem, Hipopotamos & crocodilos primus Romam M. Scaurus inuexit.

Hipopotamus.

CAPVT .XXVII.

Ibis.

SIMILE QVIDDAM ET VOLVCRIS, &c. Hoc est simile documentum in medendo docuit. Ibis auis Aegyptia, quale docuisse videtur Hipopotam⁹: in missione sanguinis comperienda, qua sibi medetur, sic ibis, medetur sibi ęgre aduncitate rostri, quo aluum purgat, quare clysteris vsum docuisse fertur, veluti Hipopotamus sanguinis missionem. Natura profectò quædã animalia prudentia delitescente insigniuit, vt scriptum reliquit Aristo. nono de histo. animaliũ. Et subnectit Pli. DICTAMNVM HERBAM, &c. Dictamnus (sic enim scribẽdũ est) herba est qua etiam sauciæ capræ authore Dioscoride libro tertio, telo aliquo sibi mederi solent. Ferunt, inquit, in creta Capris vulneratis telo, eius herbę cibo, tela cuspidesque omnes ex corpore decidere. Theophrastus etiam, libro de plantarum historia nono: huic rei album calculum adijcere videtur: quando ait. Dictamnus in Creta nascitur: pascunt eam etiam caprę, in cibo eis amabilem & iocundam. Verumque est quod fertur de sagittis, quibus si vulneratę fuerint, dictamni pastu ex corporibus per se deciduas dimittunt. Opem fert ijs etiam Aristoteles nono de histo. animalium quando ait. Nam & in Creta insula Capras syluestres sagitta transfixas, herbam dictamnum quærere aiunt. Hoc enim spicula ex corpore eijci. Homerus item ille Mantuanus, quando cecinit.

Dictã-nus herba.

, Tum vulnus indigno nati côncussa dolore
, Dictamnum genitrix Cretea carpit ab Ida:
, Puberibus caulem folijs & flore comantem,
, Purpureo non illa feris incognita capris
, Gramina, cum tergo volucres hæsere sagittæ.

Et subdit Plinius. CHELIDONIAM VISVI, &c. Herbam hanc ob hirundinum aduentu ferunt nonnulli. Theop. septimo de historia plantarum, florere Cheloniã aduentu hirundinum tradit: non è terra prodire, vt quidam autumant, visui autẽ plurimum herbam hanc conferre, tum Celsus, libro decimo sexto, tum Diosco. secundo libro testantur: pullosque hirundinum oculis orbos matres hoc cæcitati mederi referunt. Tradiderunt, inquit Dioscorides, præterea aliqui si quis ex hirũdinis pullis in nido lucem amiserit, matrem hanc herbam oculis admouentem cęcitati mederi. Huius rei meminit etiam Aristo. sexto, de historia animaliũ. paulò post subdit Pli. TESTVDO CVNILE, &c. Verba sunt Aristo. nono de histo. animalium. Testudo, ait, cùm viperam ædcrit mox cunilam ædit, quod cum sæpius ita factum animaduertisset quidam, vt gustata cunila Viperam testudo repeteret, herbã euulsit, quo facto testudo interijt: hæc ille. Est enim Cunicula herba quàm alij Origanum vocant. MVSTELLA RVTA (ait Pli.) &c. Allusit ad Aristo. libro antelato. Mustella, ait, quotiens cum serpẽte est pugnatura rutam comedit: odor enim huius herbę serpentibus est inuisus. CICONIA ORIGANO, &c. Aristo. sunt verba quo diximus loco. Ciconiæ, inquit, cæteręque aues cum vulnus per pugnam acceperint cunilam plagę apponunt. Apri hædera sic sibi medentur. Anguis, inquit Pli. Hyberno situ rerum naturæ peritissimi serpentes gustatu fœniculi senectam solitos exuere, ac oculorum aciem acuere succo eius memorię mandarunt, in quorum albo Nicander est: qui ait. τῆμος ὅτ᾽ ἀνάλδων φολίδων ἀπεδύσατο γῆρας μῶλυς ἐπιστείχων ὅτε φωλεὸν ἴαρι φεύγων ὄμμασιν ἀμβλώσσει μαράθου δ᾽ ἐνήχυτος ὄρπηξ βοσκηθεὶς, &c. quæ si quis

Cheli-donia herba.

Cunila herba.

Fœnicu l⁹ serpẽtib⁹ vtilis.

vertat

vertat significabunt. Quo tempore relicta arescentium squãmarum senectute torpidus & segnis ingrediens, vernaque tempestate canum suum fugiens hebetib' oculis cæcutit. Verùm depastus fœniculi comosus ramus celerem & claræ lucis eũ efficit. Subinde ait Plinius. DRACO VERNAM, &c. Verba sunt Aristo. ix. de histo. anima. inquientis. Draco cum per vsum pomorum nausea infestatur, succum syluestris lactucæ exorbet. Item quę de panthera hic tradit Plinius, eadẽ sunt ex riuulis Arist. desumpta, li. ix. ca. vi. DIFIGATVR, fiat lassa, VIVACITATIS, ADEO LENTE, hoc est diuturnè, lentum hic pro diuturno. VRSI CVM MANDRAGORAE POMA, &c. Eadem adfirmat Solinus, quando ait, Cum gustauere mandragoræ mala moriuntur, sedeũt obuiam ne malum in perniciem conualescat, & formicas deuorant ad recuperandam sanitatem: sic ceruus sibi medetur herba quæ cynara dicitur, vbi pabula venenata aiaduertit. Est enim cynara quam alij carduum pineam dicunt, cuius meminit Colum. quando cecinit. Hispida ponatur cynara, quæ dulcis iaccho potanti veniat, nec phœbo grata canenti, &c. De his in parte herbaria agendum erit. Sequẽs caput nihil habet fuscedinis, quare à nobis illibatum.

Cynara herba.

CAPVT .XXIX.

NEC MINVS CLARA, &c. Refert Strabo libro geo. iii. quę non obfuerint admouisse huic lectioni. Perniciosarum, inquit, beluarum raritas, præterq̃ cuniculos, quos plerique liberides appellant: plantis enim incommoda inferunt, & satorum radices esitant. Nempe gymnesiarum insularum incolæ, missis aliquando Romam legatis terras petijsse dicuntur: ab istis enim bestijs eiectari, quibus propter multitudinem obsistere nequirent. Ad tantũ igitur pariter bellum, quod perpetuò nequaquam ingruit, cæterùm corruptionem pestilentia quadam importat: veluti serpentium murium'que agrestium, tãti forsitan necessitas est auxilij. Et paulò inferius subdit. Nam cuniculos nequaq̃ esse indigenas asserunt. Quinimmò cum ex propinqua insula, quidam marem ac fœminam attulisset, tanta ab initio facta eorum est procreatio, vt ex subterraneis cuniculis domicilia subuerterẽtur, & arbores & homines ad implorandam populi Romani opẽ confugere coacti sint, hæc Strabo. Qui etiã & eodẽ lib. de muriũ copia sic agit. Nec illis est peculiaris muriũ ingens multitudo, vnde pestilentes sępe numero secuti sunt morbi. Hoc aduersus Romanos aduenit in Cantabria, vt essent qui accepta mercede, mures venarẽtur, & quantitate designata salutẽ vix assequerentur, hæc ille. Amyclas itẽ fugaces serpentes aiunt, quod Solinus Plinio astipulãs testatur, qui de solifuga cuius hic meminit Pli. sic ait. Sed quod alijs locis serpẽs solifuga Sardois agris animal perexiguum quàm araneę forma solifuga dicta est, q diem fugiat: in metallis argentarijs plurima est.

Lyberides.

Solifuga serpens.

CAPVT .XXX.

HYENIS VTRAM'QVE ESSE NATVRAM, &c. Aristo. quem hic citat Pli. Hyenę ita meminit. vi. de hist. anima. Hyena, inquit colore lupi propè est, sed hirsutior, & iuba per totum dorsum prædita, quod autem de ea fertur genitale simul, & maris & fœminæ habere commentitium est: sed virile similiter at'que in lupis & canibus habetur, quod verò fœmineum esse videtur, sub cauda positum est, figura simile genitali fœminæ, sed sine vllo meatu,

Hyena.

vllo meatu, hoc est meatus excrementorum: hæc ille: & multa id genus. Apud Aelianum notatum est Hyenam si hoc anno marem conspexeris, eandem insequenti fœminam agnosces, si fœminam nunc posterius marem conspicaberis, in vtrius'que etiam veneris participatum, inire'que vicissim ac vniri, quotãnis sexu mutato tradit. Aristoteles. viii. de histo. animalium Hyenam sic describit. Hyena corpore quàm lupus minore non est, iuba qua equus, sed seta duriore, longiore'que, & per totum dorsum porrecta, molitur hæc insidias homini, canes etiam (vomitionem hominis imitando) capit, & sepulchra effodit, humanæ carnis auida. Solinus etiam eadem affirmat quę hic Plinius. Vomitus, inquit, mentitur humanos, falsis'que singultibus sollicitos sic canes deuorat. Qui forte si venantes vmbram eius dum insequuntur contigerint, nequeunt latrare, voce perdita. Eadem Hyena corporum sepultorum busta eruit, propterea est promptius marem capere, in pupillis oculorum lapis inuenitur nomine hyen: dicunt prędictum illa potestate, vt cuius hominis fuerit linguæ subditus, prædicet futura. Quodcun'que animal lustrauerit Hyena mouere se non potest: quapropter magicam scientiã ei inesse pronunciauerunt, hæc ille. De hac Hyena sic etiam meminit Ouid. xv. metamor.

, Si tamen est aliquid miræ nouitatis in istis
, Alternare vices, & quæ modo fœmina tergo
, Passa marem est, hinc esse marem miremur Hyenam.

De lapillo autem qui eruitur ab eius Hyenæ oculis meminit Marbodæus his.

, Tollitur ex oculis lapis excolendus Hyenæ
, Dictus hyenæa, quem veteres si credere dignum
, Fatidicum numen memorant inferre gerenti
Quo queat imbutus prædicere quæ'que futura.

Et de Crocuta affatim. EASDEM PARTES (inquit Pli.) SIBI. Hoc est testiculos. Albertus magnus fibros habere pedes anserinos posteriores ait, quibus facilius natet, anteriores verò caninos: negat se ipsum posse castrare id animal sine pernicie, quòd testes habeat spinæ hærentes. Est enim animal terrestre pariter at'que aquatile, sed sæpius in aquis agit: piscibus hoc traditur vesci. Testiculos huius animalis Dioscorides libro secundo Castoreum vocat, ad multos mortaliũ vsus accommodos: vt suo loco videbimus. Poetę sese castrare testãtur, quod carmen hoc monstrat. Qui se eunuchum ipse facit cupiens euadere damno, Te-

Crocuta Castorei.

, sticuli quoniam medicatum intelligit inguem. Porrò quod hic Plinius de Lutris ait, eadem Aristoteles octauo de histo. anima. quem legat, qui plura de his volet.

CAPVT XXXI.

RANAE QVO'QVE, &c. De ranarũ generibus alibi agendum est, deq́ue earũ medicina libro. xxxii. capite quarto. Comitiales morbos caducos, de quibus in parte medica.

CAPVT .XXXII.

CERVIS QVO'QVE, &c. Eadem de ceruis agit, cuius scita, quę volet legat Aristo. libro de histo. animalium, ix. cap. v. de ceruarum prudentia sic ait. Ferarum quadrupedum cerua maximè prudentia prę stare videtur: tum quia circa semitas pariat: quo scilicet beluæ propter homines minus accedunt, tum etiam quia cum peperit inuolucrum primum exedit: mox seselim herbam pętit, quam cum ederit, redit ad

prolem.

prolem. Cornua etiam locis difficilibus amittit, & qua inueniri nequeant: cornu si nistrum compertum esse à nemine adhuc fertur, occulit id tanquam quoddam me dicamento præditū: hęc ille. Et subdit Plinius. ❧ CONCEPTVS EA= RVM, &c. Aristo. de coitu partu'que ceruarum sexto de hist. anima. sic agit. Cerua plurimum subsidens coit, marem enim sustinere non potest, coitus abarctu ro mēse augusto & septēbri, implentur paucis diebus: pariūt magna ex parte vnū, sed nonnulla etiam geminos peperisse perspectum est: parere iuxta vias maximè solent metu beluarum. Et subdit Plinius. ❧ HOC FIT INTESTINI DOLORE, &c. Hoc etiam tradit Aristo. quo diximus loco. Intestinū, in= quit, tam tenuè est, vt etiam si leniter percusseris possit rumpi, cute adhuc integra, mirum dictu, quod de ceruis proditur, eos aspectu pennarum rubrarum terreri, quod Ausonius docuisse videtur hoc versu.

Mirum de ceruis.

, An cum fratre vagos dumeta per auia ceruos
, Circundas maculis, & multa indagine pennæ
Quod etiam Vergi. monstrat tertio georgicon quando cecinit.
, Puniceæ ve agitant pauidos formidine pennæ.

Subdit Plinius. ❧ ACCENSI AVTEM VTRIVSLIBET ODORE SERPENTES, &c. Dioscori. etiam libro secundo. Serpentes suffitu cornu cer ui abigi scriptum reliquit. Porrò coagulum hinnuli conferre serpentium ictibus produnt: quod & Solinus Pli. applaudens sic affirmat. Aduersus venena mirificū est hinnuli coagulum occisi in matris suæ vtero. patuit eos nunquam febrescere. Quam ob causam confecta ex medullis eorum vnguenta, sedant calores hominū languentium. Legimus plurimos matutinis diebus ceruinam carnem degustare so litos. sine febribus longæuos fuisse: quod demum proderit si vno vulnere fuerint in terempti. Ad dignoscendam viuacitatem Alexander magnus, torques plurimis ceruis innexuit: qui post annum centesimum capti, necdum senij indicium præfe= rebant. De vita eorum Vergilius.

, Hos nouies superat viuendo garrula cornix,
, Et quater egreditur cornicis sæcula ceruus.

❧ CAPVT .XXXIII. ❧

EST EADEM SPECIE BARBA, &c. Huius animalis sic etiam meminit Soli. Eadē penè specie sunt quos Tragelaphos dicunt, sed non alibi q̄ circa Phasidē apparent, tantū'que illi villosos habent armos & mēta pro= missis hirta barbis. ❧ AT CHAMELEONTEM (in= quit Pli.) &c. Aristote. ii. de histo. anima. Chameleonis sic meminit. Chameleon figura totius corporis lacertam planè representat: latera deorsum ducta ventri iungun= tur vt piscibus, & spina modo piscium eminet: rostrum simię porcarię simillimū, cauda prę longa, & longis implicata in se orbibus, lori modo permultis. Elatior est à terra quàm lacerta, pedes singuli bipartito secantur. Et paulò post subnectit. ❧ MVTAT suum colorem inflatus, &c. Verùm & niger, non longè dis= similis crocodilo est: & pallidus, vt lacertę, maculis distinctus, vt pardus. Mutatur color toto corpore, nam & oculi concolores reliquo corpori redduntur: & cauda eū dem colorem accipit. Motus ei piger admodum vt testudinis est, palescit cū mo= ritur, hęc ille, & id genus multa.

Tragelaphus.

Chameleon.

❧ CAPVT XXXIIII.

MVTAT COLORES, &c. Sunt præter Chameleonem animalia colorem mutantia, ac se inuertentia: hæc mittit Aethiopia. primo Lychaonem, inquit Solinus, lupum ceruice iubatum, & tot modis varium, vt nullum illi colorem dicant abesse. Mittit & Tarandrum bo- Tarãdr⁹ uum magnitudine, bisulco vestigio, ramosis cornibus capite ceruino, vrsino colore, & pariter villo profundo. Adfirmant id animal metu habitum inuertere, & cum delitescat fieri ad similitudinem cuicunque rei proximauerit, siue illa saxo alba sit, siue frute- to virens, siue quam aliam præferat qualitatem, hæc ille. Porrò quod de Thoe ait, quidam enim lupos ceruarios Thoas vocant.

CAPVT XXXV.

HISTRICES, &c. Histrix similis esse traditur eri- Histrix. naceis, tergum habet spinis ornatum, quas plerunque, inquit Solinus, laxatas iaculatione emittit voluntaria, vt assiduis aculeorum nymbis canes vulneret ingruentes. Concinnè Hystricen descripsit Claudianus his versibus.

, Cognitus histrix assimilat porcũ, mentitæ cornua setæ.
, Sũma fronte vigent, oculis rubet igneus ardor.
, Parua sub hirsuto catuli vestigia dorso.
, Picturata seges, quorum cute fixa tenaci,
, Altera succrescit &c.

CAPVT XXXVI.

EORVM COITVS hyemis initio, &c. Meminit Vrsus. vrsorum coitus Aristoteles sexto de historia animalium, cap. trigesimo. Vrsi (inquit) coeunt humi strati, fert vterũ dies triginta vrsa, parit tum vnum, tum etiam duos, sed cõ plurimum quinque. Fœtum minimum pro sui corporis portione ædit: quippè quę minorem catto, maiorem mure solet parere, modum item & cęcũ, et cruribus propemodũ membrisque alijs plurimis indiscretum, & rudem, coit mẽ se februario, parit eo tempore quo latet, per tempus pinguescit tam mas quàm fœmina vehementer: cum prolem nutrierit, exit à mense iam veris tertio. Eadẽ etiã Solinus quæ Pli. hic refert, fœtus rigentes frigidissimos. Et subdit. VETERNO PINGVESCVNT &c. Nimia dormitione ac somno profundo, cibo tunc nullo vtuntur. Verba sunt Aristo. octauo, de historia animalium, eadem narrantis cap. XVII. Vrsa vel à nemine, vel à paucissimis tempore sui latibuli capta est, tempore latibuli nihil edere certum est: narrant eius intestinum per inediam ita cõniuere, vt adductum propè cohęreat. Itaque vrsum latebram egressum primũ herbam Arum dictam degustare, vt intestinum laxetur. Et subdit Plinius.
CIRCA SVRCVLOS CVM DENTIVNT, &c. Eadem narrat Aristoteles libro nono, de historia, cap. sexto. Lingua, inquit, mãducant quasi dentiunt. Idem de pugna eorum cum tauro libro octauo, de histo. animalium sic agit. Viribus, ait, suis fidens inuadit non solum ceruos, verum etiã tauros: taurum aperto marte aggreditur, conserta iam pugna sternit se resupinum, dũ que taurus ferire conatur, ipse suis brachijs amplectitur cornua, ore morsum armis defigit, prosternitque aduersarium, ingredi vel duobus innitens pedibus erect⁹ po

test. Et subdit Plinius. ❧ ANNALIBVS NOTATVM est, &c. In hanc it etiam pedibus sententiam Solinus, his verbis. M. Messala consule L. Domitius Aenobarbus curulis ædilis vrsos numidicos centum & totidem æthiopas, venatores in circo Romano edidit, idque spectaculum inter memorabiles titulos annotatur. Porrò non obfuerit hîc annotasse latebram vrsorum grecis dici φωλεὰρ hoc est pholiam. Legimus præterea, vrsi manus inter esitandū prædulces, ac insigni suauitate: quod fieri Plutarchus testatur, quòd creberrimę partem hanc vrsus moueat, agitetque, tum incessus ratione, tum apprehensionis. Vrsos Numidicos alij sad pugnam præstantiores retulerunt, quorum meminit Martia. his versibus.

Pholia.

, Profuit ergo nihil misero, quod cominus vrsos
, Figebat Numidas albana nudus arena.

De Lybicis etiam meminit Virg. quinto Aeneidos, quando ait. Horridus in iacu-, lis, & pelle libystidis vrsæ. Et ait Plinius. ❧ VRSINAM RABIEM. Dicta rabies immanis vrsorum est, vbi sæuiunt, ob id crediderim Martialem cecinisse. Ne nasum tentaueris vrsi. Quod ait Plinius. ❧ VRSOS non gigni in Africa. &c. Contra refert Herodotus libro quarto. Dignum non omissu, quod ait Ouidius de informi vrsæ generatione libro. XV. his.

, Nec catulus partu, quem reddidit vrsa recenti,
, Sed male viua caro lambendo mater in artus
, Figit, & in formam quam cupit ipsa reducit.

Philostratus libro secundo vitæ Apollonij, vrsas cæteris beluis sæuiores ait.

❧ CAPVT .XXXVII. ☙

CONDVNTVR HYEME, &c. Aristoteles de historia animalium octauo, cap. XVII. ponticos mures etiam hyeme condi scriptum reliquit: libro autem sexto sic de murium natura agit. Murium generatio mirabilis, præter cætera animalia maiorem in modum est, tum numero, tum celeritate. Iam enim fœmina prægnante, in vase miliario aliquando occupata, paulò post reseratq vase, musculi numero viginti & centum sunt reperti. Et paulò post ait. ❧ SVNT QVI vehementer confirment mures, si satem lambant impleri sine coitu, &c. De Herinaceorum verò natura ac astutia libro nono. Herinacei, ait, qui in cauernis sunt commutant sua cubilia, aquilonum & austrorum mutatione, qui ante intra tecta aluntur, ad parietes discedunt &c. Libro autē quinto de historia animalium de eorum coitu sic ait. Herinaceis coitus erectis partib⁹ supinis, hærentibus sibi aduersis. ❧ MONOPOLIO INVENIT. Monopolium dicitur cum penes aliquem vnum vendendi potestas est.

Herinacei.

Monopolium quid.

❧ CAPVT XXXVIII.

VRINAE ET ex duobus, &c. Hoc est vrinæ lyncis & leōtophoni, Solinus sic leōtophoni meminit. Leontophonas accepimus vocari bestias modicas, quę capite exuruntur, vt earum cineris aspergine carnes pollutæ iactæq; per cōpita concurrentiū semitarum leones necent, si quantulumcunque ex illis sumpserint: propterea leones naturali odio eas premunt, atque vbi est facultas data, morsu quidē abstinent, sed dilaniatas exanimant pedum nisibus.

Leōtophonus.

CAETERIS (inquit Pli.) QVADRVPEDVM imperitans,&c. Hoc est leo. Porrò de lyncum vrina Solinus Plinio adstipulās ait. Istud etiam ipsas lynces persentiscere hoc documento probatur, quòd egestum liquorem ilicò harenarum cumulis quantum valent contegunt, inuidia scilicet ne talis egeries trāseat in nostrum vsum: lapidi succini color est, pariter trahit spiritu propinquentia: dolores renum sedat, medetur regio morbo: lygurium græce dicitur. Porrò Plin. hic Meles vocat animalia, quæ à nostratibus Taxones siue Taxi dicuntur.

Linx.

Meles q.

CAPVT XXXIX.

SERPENTIVM sola vipera, &c. Aristoteles eadem libro octauo de historia animalium. Cæteræ, inquit, serpentes cauernas subeunt terræ, sed viperæ sub saxis conduntur. Cochleas etiam terrestres sese condere testatur libro eodem. Lacertas præterea cauernas subire, ac quatuor mensibus frigidissimis latere scriptum reliquit quo diximus libro, cubitum item in Arabia magnitudine excedere. Strabo, geographiæ. xviii. in Mauritania bicubitales esse tradit. Cæterò de vipera agendum hic est nobis, quæ græcis dicitur ἔχις. Herodotus de viperarum partu sic concinnè agit. Nunc, ait, cum libidine agitantur, et par paria coeunt, fœmina collum maris in emittenda genitura comprædendit, forbens que non prius dimittit, quàm deuorauerit, & mas quidem hoc modo perit. Fœmina verò talem luit masculo pœnam, quòd filij dum adhuc intra vterū sunt patrem vlciscentes ambedunt, eius que aluo ambesa, ita partum faciunt. Hoc etiā Nicander scitè expressit hoc carmine, quod sic conuersum legimus.

Vipera qualiter pariat.

, Vipera sæua caput lætali dente mariti
, Mordicus abscidit, sed nata ex semine proles
, Viscera dilaniat matris, stratam que relinquit.

Contra censet Albertus, sed author ille est, cui non sit adhibenda fides: nam parū diligens censendus in historia animalium describenda, quòd de his infœlicissimè tractauerit, quia videlicet fuerit politioris & reconditioris literaturæ expers. Philostratus secundo vitę Apol. de hac re etiam agit, sed diuersa à proposito antelato.

CAPVT XL.

EX HIS QVOQVE, &c. Columella inuehi videtur in eos qui canes mutos appellauerunt. Nam quis hominum clarius aut tanta vociferatione bestiam vel furē q̄ isti canes fugat latratu? quis famulus amantior domini? quis fidelior comes? quis custos incorruptior? quis excubitor inuenire potest vigilantior? quis denique vltor aut vindex constantior? Tullius libro naturę deorum secundo, de his sic agit. Canum, ait, tam fida custodia, tam que amans dn̄orū adulatio, tantū odiū in externos, tā incredibilis ad vestigādū sagacitas narīū, in venādo alacritas qd significat aliud, q̄ se ad hoim cōmoditates genitos esse? Testes sunt historiæ, hæ, quas hic Plinius noster refert, quæ etiam ab Aeliano traduntur: quę repetere fuerit fastidientis lectionis. Annalibus etiam proditum, canes Hesiodo interfecto assistentes, autores cædis significasse latratu. Theopōpus scribit Magnum Alexandrum ciuitatem constituisse in honorem canis defuncti.

Canis.

Strabo decimo quinto geogra. Indicos canes maximè probat:atque cētum &.I. Alexandrum Magnum à Sopithe rege accepisse: et vt periculum faceret, duos leoni immisisse: quibus illum tenentibus alios duos soluisse. Hi enim quùm iam consisterent, Sopithes iussit, vt vnus ex canibus crure apprehensus abstraheretur à morsu, & nisi obtemperaret, crus amputaretur: quod Alexander primo non concessit, cani videlicet parcens, sed cum Sopithes diceret se quatuor pro vno daturū, cōcessit. Canis verò prius sibi crus incidi profundo vulnere passus est: quam morsum dimitteret. Sed redeamus ad literam. IN GRADIBVS GEMONIIS, &c. Gemonios gradus Romæ constitutos ferunt in sceleratorum supplicium: dictos volunt gemonias, eruditiores, quòd locus esset gemitus ac calamitatum: erat enim locus scalarum modo factus surrectusque, qui gradibus conscendit solebat, quare liquet fuisse Gemonias locum, vbi infames ac scelerati capite truncabantur, aut alio supplicij genere afficiebātur: meminit huius loci Tacitus, ijs verbis. Tum, inquit, confessum collaceratumque & abscisso capite truncum corpus Sabini in gemonias trahunt: huius rei affatim meminit Cælius sexto antiquorum lectionum. CORONA CIRCVNSTANTE, &c. Conuentu populi Romani. IN venatu solertia, &c. Genus certè canum, vt ait Colu. rei rusti. vii. Aliud ad rem venaticam, aliud ad villam custodiendam, aliud aduersus hominum insidias eligitur. Varro secundo rei rusticæ duo genera ponit, vnum venaticum, & pertinet ad bestias feras, alterum quod custodiæ causa paratur. Probat autem maximè laconicos, Epiroticos, Salentinos. Sunt etiam qui probent Molossicos, Indi. orcanos, alij Elymæos. Aristo. maximos gigni in Epiro, testatur libro de histo. animalium tertio. Dignum scitū quòd ferunt canes ex vulpibus, ac canibus gigni, quos vocēt Alopecidas: sicuti ex leonibus gigni, quos etiā vocent Leotomiges. Vocare etiam solent eruditiores Lethargum canem, eum qui clandestinè mordeat: subdit Pli. CANVM GENERIBVS, &c. Aristo. de histo. animalium sexto de generibus canum agens sic ait. Canum genera plura, coit Laconicum mensæ suę ætatis decimo. Impletur canis vno initu. Catelli cæci gignuntur, nec ante duodecimum diem visum accipiunt. Coeunt canes postquàm pepererūt sexto mense, nec citius sunt, quę parte quinta anni vterū ferant, hoc est, duobus & sexaginta diebus, parit canis duodecim complurimum, sed magna ex parte quinque, aut sex, Laconicæ octo pariunt. Viuit in hoc eodem genere mas ad annos decem, fœmina ad duodecim: quidā ad quatuordecim, sed & nonnulli ad viginti protrahunt vitam: dentes canes non mutant: præterquàm quos vocant caninos, hæc ille, & multa id genus. Columella in annos decem progenerare canes scriptum reliquit libro rei rusti. vii. RABIES (ait Pli.) CANVM, &c. Tres potissimum morbi canibus peculiares dicuntur, Rabies, podagra, cynanche, vt scriptum reliquit Arist. de histo. animalium septimo, vocatur autem Rabies græce λυττα, id est, lytta. Quicquid canis rabidus momorderit, interire dicunt: Homo tantum euadere dicitur, quod testatur Aristo. quando ait. Canes quæque momorderint, omnia rabiunt, prius homine (vt interprætatur Leonicenus) Mirum dictu, quod narrat Albertus magnus: se hominem vidisse cui in brachio morsum infixisset canis rabidus: anno autem septimo post cicatricis locum intumescere cœpisse, atque intra biduū interisse, porrò quod Pli, ait de aquę metu: morbum enim hunc Græci vocāt πάθος ὑδροφοβικόν, hoc est, pathos hydrophobicon: quare qui hoc genere morbi afficiuntur, vocantur hydrophobici, & metus aquæ hydrophobia. Hanc egritudinem prouenire quidam opinantur, corporibus affectis ob immoderatam siccitatem, humecto naturali deperdito. Rufus tamen medicinæ author clarus, hunc morbum in speciem melancholiæ euadere te-

Gemonij gradus.

Alopecidæ.

Leotomiges.

Canum morbi.

Hydrophobi.

ſtatur,ſed de iſs in parte medica. SYRIO ARDENTE, &c. Cane ſtella ardente. Veratro, Elleboro, de quo in parte herbaria.

CAPVT .XLI.

Cyno-rhoda.

AD MORSVM, &c. Cynorhoda, ſylueſtris roſa, quam aliſ cynosbaton, hoc eſt, ſen ē canis vocant, cuius affatim meminit Dio, libro primo, vt videre erit in parte medica. Radix roſæ ſylueſtris mixta canum cibis, cum gallinaceo fimo facit ne rabidi fiãt, porrò Columellę verba, cuius hic citat libro ſeptimo, ca. x i i, hæc ſunt. Catulorũ cauda poſt diem quadrageſimum, quam fuerint editi, ſic conuenit caſtrare, neruus eſt, qui per articulos ſpinæ prorepit, vſque ad vltimam partem caudæ, is modicus comprehẽſus, & aliquatenus eductus abrumpitur, quo facto, neque in longitudinem cauda fœdum capit incrementum, & (vt plurimi paſtores affirmant) rabies arcetur, letifer morbus huic generi, hæc ille.

CAPVT .XLII.

Equus.

Bucephalus.

EIDEM ALEXANDRO, &c. Equi Alexandri Gellius meminit, ſed diſcrepat præcio, vt etiam annotatũ eſt à Budæo. viro omni literatura politiore ornato. Gellius enĩ atticarum noctiũ quinto, ca. ſecũdo, de hoc ſic agit. Equus Alexandri regis & capite & nomine bucephalus fuit. Emptum Cares ſcripſit talentis, x i i i. & regi Philippo donatum, eris noſtri ſumma eſt, ſextertia. c c c x i i. ſuper hoc equo dignum memoria viſum, quòd vbi ornatus erat armatuſque ad præliũ, haud vnq̃ inſcendi ſeſe ab alio, niſi à rege paſſus ſit, &c. Soli. verò eiuſdem mentionem facit Pli. penitus inſecutus, Alexandri, inquit, Magni equus Bucephalus dictus, ſiue de aſpectu toruitate, ſiue ab inſigni quòd taurinum caput armo inuſtum gerebat, vel quòd de fronte eius quędã extantium corniculorum minæ protuberabant, Cum ab equario ſuo alias etiam molliter ſederet, accepto regio ſtrato, neminem vnquàm alium, præter dominum vehere dignat' eſt, documentum eius, in præliſs plurima ſunt, quibus Alexandrum è duris certaminibus ſoſpitem ſua opera extulit. Quo merito effectum vt defuncto, rex exequias duceret, vrbem etiam conderet, quam in nominis memoriam Bucephalam nominauit: porrò quod de equo Pli. ait, Cæſaris, Solinus idem teſtatur, item Tranquillus iſs verbis. Vtebatur equo inſigni pedibus prope humanis, & in modum digitorum vngulis ſciſſis, quem natum apud ſe, quum aruſpices imperiũ orbis terrę ſignificare domino pronunciaſſent, magna cura aluit, nec patientem ſeſſoris alterius primus aſcendit, cuius etiam inſtar pro æde veneris genitricis, poſtea dicauit. ſed redeamus ad textum. ALIVM detracto oculorum operimento & cognito cum, &c. Videtur alluſiſſe Pli. ad Varronis verba, libro rei ruſt. ſecũdo, ita inquientis, Tametſi incredibile, quod vſu venit memoriæ mandandum. Cum equus matrem vt ſaliret adduci non poſſet, & eum capite obuoluto perorigа addu xiſſet, & coegiſſet matrem inire, cum deſcendẽti velũ dempſiſſet ab oculis: ille fecit impetum in eum, ac mordicus interfecit, hęc Varro: cuius verbis conijcere licet male legi hic. LACERATVMQVE, &c. Nam legerim perorigam, id eſt, admiſſarium, ſiue eum qui curat, vt equę iniantur. CYTHE (inquit Pli.) equitatus, &c. Dignum ſcitũ quod Ariſto. libro nono de hiſto. animalium refert, de prudentia equi regis ſcytharum, inquiens. Ferunt etiam regi ſcytharum

Equus cæſaris.

Perori-ga. mẽdũ ſcitẽ depræhẽſum.

fuiſſe

fuisse equam egregiam, ex qua mares generosi omnes gignerentur: quorum vnũ, qui præstantior haberetur, cum vt ex matre procrearet, placeret, admissum omnino recuperasse, opertam deinde latuisse matrem, vt imprudens superueniret, verũ vbi à concubitu faciem matris agnouerat: fugam properasse, atque seipsum actũ præcipitem interemisse. Porrò idem author, libro septimo generationem equarum pharsalicarum maximè probat, Varro Thessalicas equas etiam. Et subnectit Pli. NAM IN CIRCO AD CVRRVS, &c. Eadem Solinus confirmat inquiens. Ingenia equorum, etiam Claudij Cæsaris circenses probauerunt, cũ effuso rectore quadrigę cursus æmulos, non minus astù, quam velocitate peruerterent, & post decursa legitima spacia ad locum palmę sponte consisterent, velut præmium victoriæ postularēt: excusso quoque auriga, quem Ratumenam nominabat, relicto certamine, ad capitolium quadriga prosiluit, nec ante substitit quãlibet obuius occursibus impeditus, quàm Tarpeium Iouem trina dextratione lustrasset, hęc ille. In Carceribus, Repagulis ac funibus, qui equis ad metã currere volentibus opponi solent: vel hic carceres in circo dicebãtur: quòd coercerētur equi, ne inde exirent, antequàm magistratus signum misissent, Subdit Pli.

Equ⁹ regis Scytharũ.

VIVVNT ANNIS, &c. Aristo. sexto de histo. animalium de ętate equorum sic meminit ca. XXII. Vita equorum plurimis ad decimum octauum, atque etiam vicesimum annum: sed nonnulli etiam quinque & viginti atque triginta egerunt, si cura diligenter adhibeatur: fœmina magna ex parte quinque & viginti annos viuere potest, sed iam etiam nonnullæ quadraginta vixere, minus mares viuunt quàm fœminæ ob coitum. Et subdit Pli. EIDEM FINEM crescendi, &c. Aristo. Sic fœmina quinquēnio finem tum longitudinis, tum etiam proceritatis sui corporis recipit. SED mas sexennio. &c. Forma inquit Pli. EQVORVM quales, &c. Vergilij versus de eligenda forma equorum sunt hi.

Equorũ vita.

Quales equi eligendi.

„ Continuo pecoris generosi pullus in armis
„ Altius ingreditur, & mollia crura reponit
„ Primus & ire viam, & fluuios tentare minaces
„ Audet, & ignoto sese committere ponto,
„ Nec varios horret strepitus: illi ardua ceruix
„ Argutumque caput, breuis aluus, obęsaque terga
„ Luxuriatque toris animosum pectus, honesti
„ Spadices, glaucique color, deterrimus albis
„ Et giluo: tum si qua sonum procul arma dedere
„ Stare loco nescit: micat auribus, & tremit artus
„ Collectumque emens voluit sub naribus ignem. &c.

Columella autem sic eligendos docet equos, libro rei rust. sexto, ca. XXVIII. Cũ ait natus est pullus, confestim licet indolē æstimare, si hilaris, si intrepidus, si neq; cõspectu, neq; nouæ rei auditu terret̄, si ante gregē ꝓcurrit, si lasciuia & alacritate interdũ & cursu certãs æquales exuperet, si fossam sine cũctatione trãsilit: pontē, flumenque transcendit, Hæc erunt animi honesti documenta. Corporis verò forma constabit exiguo capite, nigris oculis, naribus apertis, breuibus auriculis & arrectis, ceruice molli, lataque, nec longa, densa iuba, & per dextram partem profusa: lato & musculorum toris numeroso pectore, grãdibus armis: & rectis: lateribus inflexis, spina duplici, ventre substricto, testibus paribus & exiguis: latis lumbis & subsidentibus, cauda longa: & setosa crispaque, æqualibus atque altis rectisque cruribus: tereti genu: paruoque: neque introrsus spectãti: rotundis clunibus: fœminibus torosis, ac numerosis: duris vngulis & altis & concauis, rotundisque quibus co

ronæ mediocres superpositæ sint, hæc Colu. Subdit Pli. COITVS NERVO AEQVINOCTIO, &c. Aristo. de histo. animalium sexto, de eorum coitu sic ait. Coeundi initium equis in vere, fœmina quādiu viuit initur: nec tempus certum libidinem aufert. Columella, quo diximus loco: marem minorem trimo, nō esse idoneum admissuræ nonnullos putare tradit: fœminam bimā posse rectè concipere. Democritus adfirmat vt cum velimus mares progenerari, sinistrum testiculum admissarij lineo funiculo alligādū esse: cū fœminā, dextrū. ADMISSVRAE, admissura, tēpus ac actio ipsa, qua mariti gregum admittuntur ad coitū, causa fœturæ. HIPPOMANES APPELLATVM, &c. Aristo. libro antelato: de hoc sic. Cum equa peperit, statim secūdas deuorat: atque etiam quod pulli nascentis fronti adhæret Hippomanes dictum, magnitudine minus carica parua: orbiculatum specie, latiusculum, nigrum. Huius etiam meminit Colu. quando ait. Libidinis extimulatur equa furijs, vnde etiam veneno inditum ἱππομάνες, quod equinę cupidini similem mortalibus amorem accendat. Et subdit Pli. CONSTAT IN LVSITANIA, &c. Colu. eo quo diximus libro de ijs sic agit. Cum sit notissimum etiam in sacro monte Hispaniæ, qui procurrit in occidentem iuxta occeanum, frequenter equas sine coitu ventrem pertulisse, fœtum'que educasse, qui tamen inutilis est: quod triennio prius quam adolescat, morte absumitur. Quę etiam Vergilianis versibus confirmantur, ijs.

Equorū coitus. | Hippomanes.

, Ore omnes vere in zephyrum stant rupibus altis
, Exceptant'que leues auras & sæpe sine vllis
, Coniugijs, vento grauide (mirabile dictu)
, Saxa per & scopulos, & depressa conualles
Diffugiunt, &c.

Iustinus non vento concipere equas refert, sed fœcunditate, id dictum putat. In Lusitania inquit, libro. xliii. iuxta fluuium tagum equas vento concipere multi authores prodiderunt: quæ fabulæ ex equarum fœcunditate natæ sunt, quæ tantæ in gallitia ac lusitania tam pernices sunt, vt non immerito vento concepti equi videantur. ASTVRCONES, &c. Equi asturcones ab Astucia ciuitate Hispaniæ, de quibus sic Martialis cecinit.

Asturcones.

, Hic breuis ad numerum rapidum qui colligit vngues
, Venit ab armiferis gentibus astur equus, — Sylius etiam.
, His paruus sonipes, ne'que matris notus adidem
, Aut in concusso glomerat vestigia dorso
, Aut molli pacata celer trahit esseda colo.

Hos etiam equos vocamus Tolutarios, quasi à volubilitate pedum: & tolutim, quasi volubiliter: qua vocis acceptione vsus est Varro, quādo ait. Vt equus qui ad vehendum est natus, tantum traditur magistro, vt equiso doceat tolutim incedere, incessus huiuscemodi Græcis dici solet ἐνδρόμος, id est, endromos. Porrò Pli. Hic equos tot morbis affici quot homines tradit: de quorum morbis. Colu. meminit, item qui græce κτηνίατροι, id est, ctenïatri, id est, veterinarii ac mulomedici. Hic non obsuerit annotasse equos promptissimis stimulis, ijs'que parentibus, dici Græcis Centrinices: & Encentrides calcaria, Gregales equos phoruadas, id est, φορβάδας, domesticos verò τρόφιας, id est, Trophias. Item militares, prominētibus oculis Exophthalmos: concauis cœlopthalmos.

Tolutarum. | Centrinicos. | Encentrides.

CAPVT. XLIII.

ASINVM

Aſinus.

ASINVM QVADRINGENTIS, &c. Varronis verba tertio rei ruſti. hæc de aſino ſunt. Quòd ſi ea ædificia villæ non ſunt, quæ aſinum quem mihi quadraginta millibus emptum oſtendebas, apud te non habent, metuo ne pro villa emam in oſtię littore ſeianas ædes. Hunc locũ Budæus, noſtrę ætatis peritiſſimus & compoſitiſſima doctrina præclarus, accuratè caſtigauit, libro ſecũdo aſſis. Nã in vulgaribus Plinij codicibus quadringentis nummis legebatur: locum Budęi adeat qui de ijs volet. Varro libro rei ruſti. ſecũdo de aſinorum tum probatione, tum bonitate ſic agit. Ego de aſinis potiſſimum dicã: quod ſum reatinus, vbi optimi & maximi fiunt, equi ſeminio, ego hic procuraui pullos, & ipſis arcadibus vendidi aliquoties, igitur aſinorum gregem. qui facere vult bonum, primum videndum, vt mares ac fœminas bonas ætate ſumat, omnibus partib⁹ honeſtos, corpore amplo, ſeminio bono. EX IIS LOCIS vnde optimi exeũt, &c. Et ſubdit Pli. ANIMAL ipſum frigoris impatiens, &c. Ariſto. de hiſto. animalium octauo, hoc etiam adfirmat, inquiens. Impatiens frigoris maximè hoc animal eſt, quapropter Pontica & Scythica terra aſinis caret. Et paulò poſt ſubnectit Pli. NEC AEQVINOCTIO neruo, &c. Solſtitio profecto æſtiuo aſini coire ſolent. Solent autem tum mas, tum fœmina, vt ait Ariſto. ſexto de hiſto. animalium, menſe triceſimo coire. Aſina etiam anniſcula concipere poteſt, reijcit ſemen à coitu, niſi interpelletur, quamobrem ſtatim poſt coitum verberant: parit duodecimo menſe, lac grauida habet, menſe decimo à partu, die ſeptimo aſina iungitur. Et ſubdit Pli. PARITVRA lucem fugit, &c. Alludit ad Ariſto. aſſertionem, libro antelato hæc narrantem: parere ait, vel in conſpectu hominis, vel in luce non vult, ſed in tenebras cum parturit ducitur. Porrò Varro ſecundo rei ruſt. Aſinas ante ſolſtitium admitti tradit, vt eodem tempore alternis annis pariant, duodecimo enim menſe ſemen reddere conceptum teſtatur. Mares in operis remiſſione deteriores fieri, quod à Plinio hic annotatũ eſt, quãdo ait. MARES IN REMISSIONE, &c. Cęterò vbi legitur. NEC niſi ſpacioſe incubant, &c, Budæus non ita, ſed hoc modo legit. NEC niſi ſpacioſa laxitate incubitant, &c. Is etiam non cẽſet legenda hęc duo verba alias atteruntur, Palpebrarum pilos, Colu. rei ruſt. ſexto. Diuerſos in auribus, aut palpebris pilos diſcolores aſinos reddere tradit: Pulli onagrorum apti cibis quibuſdam fuere, quare cecinit Martialis.

, Dum tener eſt onager, ſola'que laliſio matre
, Paſcitur, hoc infans, ſed breue nomen habet.

Scribit Albertus, quod putarim ridiculum. Onagros quinta decima die menſis Martij duodecies rudere in nocte, & duodecies in die æquinoctium iudicare, ea ſcripſit, libro vigeſimo ſecundo naturæ animalium.

CAPVT .XLIIII.

Mula.

EX ASINO, &c. Mula profecto, vt ſcriptum reliquit Colu. libro quo loco diximus, non ſolum ex equa & aſino, ſed ex aſina & equo, item'que onagro & equa generatur. Quidam verò non diſſimulandi authores, vt .M. Varro, & ante eum Dionyſius, ac Mago, prodiderunt mularũ fœtus regionibus Aphricæ adeò non prodigioſos haberi, tã familiares ſint incolis partus earum, quam ſint nobis equarum, hęc Colu. & multa id genus, quę legat ſi volet lector, Subdit

subdit Pli. ❧ EQVO ET ASINO GENITOS, &c. Qui ait Colu. ex equo & asina concepti generantur, quãuis à patre nomen traxerint, quod hinni vocantur matri per omnia magis similes sint. ❧ EST (inquit Pli.) IN ANNALIBVS, &c. Aristo. sexto de histo. animalium de ijs sic agit. In terra Syria super phœnicem mulę & coeunt & pariunt omnes. Vita mulis ad annos multos: iam quidem vel octogesimum annum potuit agere, vt Athenis. Mulus coire incipit missis dentibus primis, sed septennis implere potest. ❧ ETIAM cum equa coniunctus, &c. Cæterò vbi Pli. ❧ ARCERI'QVE vtrun'que genus ab altero, &c. Sensus est, Narrant mulos ab equabus arceri, & eas ab illis. ❧ NISI infantia, &c. Et vt plus lucis ijs videamur intulisse non obsuerit admouisse verba Colu. ad hæc multum facientia: is libro rei rust. v i. ca. x x x v i. Igitur qualem descripsi asellum, cum est à partu statim genitus, oportet matri statim subtrahi, & ignoranti equæ subijci, eo optimè tenebris fallitur. Nam obscuro loco partu eius amoto, prędictus quasi ex ea alitur natus. Cui deinde decem diebus insueuit, equa semper postea destinenti præbet vbera. Sic nutritus admissarius equas diligere condiscit, interdum etiam quãuis materno lacte sit educatus, potest à tenero conuersatus equis, familiariter earum consuetudinem appetere, sed non oportet minorem, quam trimum admitti.

❧ CAPVT . XLV. ☙

Boues.

BVBVS INDICIS, &c. Magnitudine boues indicos cæteris præstare tradunt. Aristo. de histo. animaliũ tertio. Epinticos maximè laudat ob magnitudinem. Epirus ait, quadrupedes magnas gignit, excepto asino, sed boues pręcipuè, Boues igitur egregia magnitudine ibi sunt, at'que etiam oues Pyrrhicæ, à Pyrrho rege ita cognominatæ, Et libro octauo, ait, ca. v i i i. Augẽtur iuuencę amplius, cum plus tẽporis expertes veneris degunt. Quamobrem Epiri incolæ: quas Pyrrhicas vocant, annis nouem intactas venere seruant, vt incrementum ampliter capiant, & setauras nuncupant. Has numero. x l. esse & proprias regis accœpimus: nec posse viuere locis alijs, quãquàm tentatum ab aliquibus est. Meminit bouum epiroticorum etiam Varro secundo rei rust. Transmarini, inquit, epirotici non solum meliores totius Græcię, sed etiam Italię. Habẽtur equidem pecudes, vt ait Colu. pro regionis statu cœlique: gerũt'que habitum corporis, & animi ingenium, & pili colorem. Aliæ formę sunt asiaticis, alię gallicis, aliæ Epiroticis. ❧ AT (ait Pli.) ANNICVLAE AD, &c. Aristo. Bouem anniculam peperisse testatur libro de histo. animalium quinto, ca. x i i i i. Et subdit Pli. ❧ TAVRI, &c. De coitu boum sic agit Aristo. libro sexto histo. animaliurn, ca. x x i. Coire tum boues, tum fœminę anno ætatis primo peracto incipiunt, quo ad sit procreandi facultas, verùm, quod magna parte fit, vel annicu li, vel octauum mensem nacti venerem adeunt, sed enim quod maximè confessum habemus, bimatu generant, ferunt vterum menses nouem, decimo pariũt: pariunt singulos: raro geminos, quãdiu viuunt & coire & parere solent. Viuunt magna ex parte fœminæ annos quindecim: at'que etiam mares excisi: nonnullis ætas ad. x x. annos, at'que etiam plures. Et subdit Pli. ❧ COITVS à delphini, &c. Videtur alludere ad Varronis sententiam, quæ sic se habet. i i. rei rust. Tum denique tauros in gregem redigo. Mas à. an fœmina sit concepta significat taurus descensu, cum inijt, siquidem si mas est, in partem dexteriorem abit, si fœmina, in

Setaurę

Tauri quando coeant.

❧ sinisteriorem,

finisteriorem, cum hoc facio vos videritis, qui Aristo. legitis. Non minores oportet inire bimas vt pariant trimæ, eo melius si quadrimæ. Maximè idoneum tempus ad concipiendū à delphini exortu vsque ad dies. xl. aut paulò plus, hæc varro. Comparandos autem boues hac forma suadet Colu. vi. rei rusti. Parandi sunt boues nouelli quadrati, grandibus membris, cornibus proceris ac nigrantibus, & robustis, fronte lata & crispa, hirtis auribus oculis & labris nigris, naribus resimis, patulisque, ceruice longa & torosa, palearibus amplis, & pene ad genua promissis, pectore magno, armis vastis, capaci & tanquam implente vtero: lateribus porrectis, lumbis latis, dorso recto planoque: vel etiam subsidente, clunibus rotundis, cruribus compactis ac rectis, nec genibus improbis, vngulis magnis, caudis longissimis & setosis pilosisque, corpore denso breuique, colore rubeo vel fusco, tactu corporis mollissimo. Et subdit Plinius. DOMITVRA BOVVM A TRIMATV, &c. Varro eo tempore castrandos censet. Castrare, inquit, nō oportet ante bimatum. Columella quietiores aspergine meri tradit fieri.

Quales eligendi boues.

QVADRVPEDANTE, &c. Quadrupedare quatuor ingredi pedibus. Hac voce vsus Vergi. quando cecinit. Perfractaque quadrupedantū pectora pectoribus rūpunt. HINC VICTIMAE OPTIMAE. (ait Plinius) &c. Antiquitus certè vituli taurique fiebant victimæ, alij enim sacri aris, alij aratro destinabantur: quare cecinit Homerus ille Mantuanus, tertio georgicon.

Quadrupedare.

,, Et quos aut pecori maluit submittere habendo,
,, Atque aris seruare sacris, aut scindere terra,
,, Et campum horrentem fractis inuertere glebis.

Varro item secundo rei rusticæ, quando ait. De Italicis, quos propter amplitudinē præstare dicunt, ad victimas farciunt, atque ad deorum seruant supplicia. Et subnectit Plinius.

QVAMOBREM VICTIMARVM, &c. Proditum est monumentis animal occisum primò à Martis filio Hyperbio, bouē à Prometheo, hinc enata dicitur victimarum superstitio, & suæ sacrificantibus dictæ leges. Vitulum probari dicunt, si suffraginis articulum cauda contingat breuiore, nō solebat litari: hæc fuit gentilibus cæcitas. De taurorum certamine Strabo. xvii. libro. Alunt, inquit, tauros dedita opera ad certamina, sicut equos, qui victor est, ei præmium habet. Dignum scitū tauros punicea rubraque veste terreri efferarique, qua re Ouidius ait. xii. metamorphoseos.

Bos terretur rubra veste.

,, Haud secus exarsit quàm circo taurus aperto,
,, Cum sua terribili petit irrita mœnia cornu,
,, Phœniceas vestes elusaque vulnera sentit.

Hoc etiam videtur annotasse iurisconsultus Vulpianus, digestis, de furtis. De boue qui locutus est meminit Valerius Maximus, libro primo de prodigijs.

CAPVT .XLVI.

BOS IN AEGYPTO, &c. Huius bouis Lucan' ita meminit. Et sacer in cineres magni mactabitur apis. Diodorus item & Herodotus libro tertio, Strabo necnon xvii. geographię, his vbis. Ibi bos Apis in septo quodā alitur, & vt diximus, apud eos pro deo habetur, albus frontem & quasdam paruas corporis partes, cætera verò niger, quibus signis iudicant, qui sit ad successionem idoneus, alio vita functo, ante id septum aula quædā iacet, in qua est aliud

apis bos

ſeptum matris eius,in hanc aulam nonnunquam Apis emittitur,præſertim vt pe=regrinis oſtendatur: videtur enim per feneſtram quandam in ſepto,& extra etiam ſi velint. Vbi verò paululum laſciuerit,rurſum in propriam mēſionem recipitur, hæc Strabo. Et ſubdit Plinius. NODVS SVB LINGVA quem Cantharum vocant, &c. Cantharus vulgari nota ſcarabe⁹ dicitur, ſed hîc aliud eſt,quid enim ſit patebit verbis Porphirij attente animaduerſis ex libro de carniū abſtinentia. Scarabeū,inquit,aīal rerum diuinarū indocti abominantur, quod Aegyptij ſummoperè venerantur,animatam ſolis effigiem putantes. Lunæ præter=ea Taurum dedicarunt,quem Apin dicunt,nigrū prę cęteris,& ſigna ſolis atq; lunę habentem. Habet enim ex ſole luna lumen,ſolis ſymbolum eſt coloris nigredo:nā & ſolis ardor reddit corpora nigriora,& qui ſub lingua eſt ſcarabeus, lunæ verò coloris diuiſio. Eſt item Cantharus ſignum in cælo,tribus ſtellis conſtans in aquario, Etymi huius vocabuli affatim Cęl. lib. v. meminit. LYMPHA. furioſis,inſaniētibus,dęmoniacis, vt ita dicam,de quo alibi. De apio hoc boue ſic refert etiam Pōpo. Mel. Apis,ait, populorū omniū in Aegypto numen eſt: bos niger,certis maculis inſignis,& cauda linguaq; diſſimilis aliorū. Rarò naſcitur, ne coitu pecoris (vt aiūt) ſed diuinitus. De hoc boue etiam meminit Diodorus libro primo. Euſeb. cap. i. ſecundi prępa. Fit etiā de hoc in ſacris literis mētio,vt liquet. iiii. libro Regū, reſpōſa bouem,hunc etiam dediſſe teſtatur Fauorinus in commentarijs Eudochique aſtrologi,cum eſſet in Aegypto bouem illum pallium linxiſſe, quo prodigio ſacerdotes,eum virum clarum futurum,ſed parum victurū, reſponderunt. Quod oſtēdit Diogenes hoc epigrammate.

Cantar⁹ qui Scarabeus. — *Bos locuta.*

, A boue cornuto propriam prædicere ſortem
, Eudoxum fama eſt quondam Memphitis in vrbe,
, At quia ſermonem vitulo natura negauit
, Nil dixit,ſtolam lingens obliquus aperte.

CAPVT .XLVII.

MAGNA ET PECORI GRATIA, &c. Poſt maiores quadrupedes ouili pecorum ratio tractanda eſt,quę profectò pluris quàm alia facienda eſt,ſi ad magnitudinem vtilitatis referas. Pecus enim id præcipuè nos contra frigorum violentiam protegit, corporibusque noſtris, liberaliora præbet velamina. Præbet item victus rationē, hoc eſt caſeum,lac,ſerum,quæ pluribus ſunt loco alimenti vt Nomadibus, ac galactopotis,quorum eſt lacte nutriri. Porrò quod Plinius ait de earum generatione, Ariſtoteles ſexto de hiſtoria animalium,capite. xix. oues terno aut quaterno coitu impleri,ſingulos parere aliquando binos aut ternos: vterum quinque mēſibus ferre ſcriptum reliquit. Varro item ſecundo rei ruſti. vterum quinque menſibus ferre teſtatur. Et ſubdit Plinius.

CORDOS VOCABANT, &c. Dicūtur,inquit Varro li. an telato agni cordi, qui poſt tempus naſcuntur,& remanſerunt in vuluis intimis, vocant χόριον à quo chordi appellati &c. Subrumos autem Varro appellat agnos qui ſub mamma ſint. Ouem autem ſic eligendam ſuadet, Ouem oportet eſſe corpore amplo,quæ lana multa ſit & molli,villis altis & denſo toto corpore, maximè circa ceruicem & collum: ventrem habeat piloſum. Et ſubdit Plinius.

Cordi agni. — *Oues eligendæ.*

FEROCIA EIVS COHIBETVR, &c. Columella ſeptimo rei ruſti. eadem adfirmat, his. Epicharmus autem Syracuſanus, qui pecudū me

dicinam

dicinam diligentissime conscripsit,adfirmat pugnacem arietem mitigari terebra secundum auriculas foratis cornibus,qua curuantur inflexu. Eius quadrupedis ætas ad progenerandum optima est trima:nec tamē inhabilis vsque ad annos octo. TONITRVS SOLITARIIS (ait Pli.) OVIBVS, &c. Verba sunt Aristo. ix. de histo. anima. Si cum tonuerit (inquit) & aliqua relinquatur,quæ non cucurrerit,abortum,si est grauida,facit. AQVILONI (ait Pli.) FLATV MARES, &c. Allusit ad Aristo. assensum,libro sexto de histo. anima. hæc inquientis. Nam & aquæ faciunt,vt fœminæ,ac mares cōcipiantur,ad hæc aquilonis flatu mares potius concipiuntur,austri, fœminę. Vis tanta est aquilonis,vt vel ea quæ non nisi fœminas pariant immutet ad prolis masculæ procreationem,spectare ad aquilonem oportet,cum coeunt fœminæ, quæ mane iniri solent,marem &c. QVIA (ait Pli.) CVIVS COLORIS, &c. Non certe solum ea est habenda ratio probandi arietis,si vellere cādido vestiatur,sed etiam si palatum,atque lingua concolor lanæ est. si enim macula sub lingua nigra sit arieti,proles consequēs nigra erit,ob id nos admonuit Verg.

, Illum autem quamuis aries sit candidus ipse
, Nigra subest vdo tantum cui lingua palato
, Reijce, ne maculis infuscet vellera pullis
, Nascentum &c.

Eadem Aristo. quo diximus libro testatur. Candidi,inquit,vel nigri efficiūtur fœtus,si sub lingua arietis,venæ nigræ aut candidæ habentur,cuius enim coloris sunt venæ,eiusdem & vellus est. OVIVM (ait Pli.) SVMMA DVO, Hæc ab Columella datur diuisio,quando ait libro. vii. Ergo duo sunt genera ouili pecoris,molle,& hirtum:deinde paulò post tectum subiungit. Tectum eñ vocat,quod maiore lana est coopertum,quale est græcum pecus,& quale tarentinū à Columel. dicitur,quando ait. Græcum pecus quod plerique tarentinum vocāt,nisi cum domini præsentia vix expedit haberi. Siquidem & curam,& cibum, maiorem desyderat. Nam cum sit vniuersum genus lanigerum cæteris pecudib[9] mollius,tum ex omnibus tarentinum est mollissimum,quod nullam domini, aut magistrorum inertiam sustinet. TERTIVM (inquit Pli.) LOCVM MILESIAM, &c. In eam it pedibus sententiam Colum. Generis eximij milesias,calabras,appulasque nostri existimant, earumque optimas tarentinas: nunc Gallicæ habentur pretiosiores:earumque præcipuè altinates. Item quæ circa Parmam & Mutinam stabulantur macris campis. Color albus cum sit optimus, etiam est vtilissimus. Sunt etiam suapte natura prætio commendabiles, pullus & fuscus,quos præbent in Italia Polentia,in Betica corduba. Nec minus Asia rutilos quos vocant ἐρυθρούς, hæc ille. Gręci pecoris ait Pli, appellatur,hoc est lana tarētina vt interpretatur Columella.

Ouium duo genera.

Oues optimę

CAPVT .XLVIII.

HISPANIA, &c. Ad hæc quæ diximus paulò superius,hic perpendendum in quibusdam codicibus legi. Item. BETICA, VT CANVSIVM. Vetus quod nobis est exemplar,non canusium sed corduba habet. quod certè correspōdet Columellę verbis inquiētis. Pullus atque fuscus quos præbent, Polentia in Italia, in Betica corduba. Nam Plinius dixit Canusia Rutili, quo fit vt suspicari subeat:frustra legi canusium, hoc tamen peri-

Vestium genera. Pexæ vestes. Pexatus.

tioribus censendum relinquo, nihil hic adfirmo, sed moneo candide.

PEXIS ALIENA (inquit Plinius) VESTIBVS, &c. Pexas nonnulli vestes vocitant eas, quę pectine contextę sunt. Hinc pexati dicũtur, qui pexis vestibus induti sunt, quare Martialis ait.

, Pexatus pulchre rides mea Zoile semper,

Non tamen desunt qui vocent vestes pexas. Pilosis contrarias, hoc est rasas, quas & lacides vocant. Lacides tamen laceras intelligo, ac dilabentes, quare Probus id pexum vocat, quod tonsum est. Scutulato textu, hoc est rotundo contextu, quare vestis scutulata ea dicitur, quę quosdam orbes ac circulos habet. Fuerunt certè plura antiquis vestium genera, vocabant enim Chlænam vestem eam, quæ tunicę inijciebatur, quam alij lænam vocant. Erat & tunica quę dicebatur orthostadios, qua vtebantur antiqui non cincta. Heteromaschalos, dicebatur seruitijs, amphimascalos liberis apta. Perinesa vocabãt indumẽta in quorũ extremitatibus purpura assuta circumcurreret. Othonem apud Homerum dicunt significare amiculum albũ ex lana. Loricion quod græce est λωρικιόν, id est loricion, nonnulli vocant vulgo mantellum. Vestem verò hyemalem, chimastrum, vel alexamenon, æstiuam verò theristrum & theristrion. Amphimala dicuntur vtra'que parte villosa. Exomidas Gellius atticarum noctium. vii. vestes vocat substrictas sine manticis.

Scutulata vestis. Chlena. Orthosta dios. Heteromaschalos. Amphimaschalos. Perinesa. Otho. Loricion. Chimaster. Therister Amphimala. Exomidę

TVNICA (ait Plinius) LATI CLAVI, &c. Hoc est tunica senatoria. Vndulatam, à vndarum circunflexu aut figura, putarim dici etiam hãc posse cymatilem. Varro de vita pa. A quibusdã dicitur esse Fortunę virginis, ab eo quòd duabus vndulatis togis est opertum, perinde vt reges nostri vndulatas & prætextatas soliti sunt habere. TOGA PVRA, &c. Hoc nullo colore, nulla'ue alia re addita huic. Plura enim erant togę genera, vt toga prętexta, toga picta, toga regia: quæ erat auro & purpura contexta, qua reges vtebantur, quę à Liuio inter insignia triumphantis numeratur, purpurea ante dicta. Tunicę item antiquitus phanotes, quæ translucebant dicebantur, tunica catasticte, notis ac figuris animalium contexta. Epizostris vestis crassa ex lana: alię item comicorum erant, aliæ satyricorũ tragœdorum'que, quæ collibuit minimè hic suppingere. Soriculatam vestem vocant, quæ varijs conferta sit coloribus, qualis etiam vermiculata à quibusdam dicitur. Toga verò papauerata à papaueris colore, id est candido, quæ spissa dicebatur. De Trabeis dicemus libro sequenti, pictas vestes &c. Homerus de purpureis meminisse videtur, vbi ait ῥήγεα καλὰ πορφύρεα. BABYLON NOMEN IMPOSVIT, &c. Fuit Babylon luxus omnis quondam plena, quo fit vt à beato Hieronymo diceretur purpurata meretrix. Nã in quadam epistola vocat se colonum purpuratæ meretricis. Mores certè huic fuerunt corruptissimi, & luxu omni scatentes, voluptatibus'que dedita fuisse hæc dicitur: quod Lucretius videtur significasse, quando ait.

Vndulata vestis. Cymatilis. Toga prętexta. Phanotes vestes. Catastricte. epizostris soriculata Papauerata. Purpurata vestis. babyloniorũ luxus

, Adde, quòd alterius sub nutu degitur ætas,

, Labitur interea res, & babylonia fiunt

, Languent officia, at'que ægrotat fama vacillans.

Hinc fit vt Babylon imposuerit nomen stragulis, que Babylonica dicuntur, sicuti triclinaria babylonica, id est tapetia, vt sic dixero, quæ peristromata et stromata. Polymita à multiplici filo, μιτός, id est, mitos, filum vocant, quare quæ multis licijs constãt, polymita dicimus, sicut quę vno licio monomita, dimita quę duobus, trimita quæ tribus. Hinc polymitarium opus, quod alij plumatile, & polymitaria ars, qua textores vtuntur. Et subdit Plinius.

Peristromata. Polymita vestis.

TRICLINARIA

TRICLINARIA BABYLONICA SEXTERTIVM LXXXX, &c. Budæus aliter legit, hoc modo, Metellus Scipio triclinaria Babylonica sestertium octingentis millibus vænisse, iam tunc posuit in Capitonis criminibus, quæ Neroni principi quadringenties sestertium nuper stetere, vt sensus esse possit is, vt Metellus Scipio Capitonem accusauerit, & ei obiecerit, quòd triclinares tapetas, quibus triclinaria vel sternebantur, vel obtēdebantur, viginti millibus aureorum nostrorum parare ausus sit, quę tamen postea Nero decies centenis millibus parauisset, ad ornatum domus aureę. Capitonis Cossutiani meminit Tacitus libro. xvi. Crimina (inquit) obliterari non sinebat Capito cossutianus: præter animum ad flagitia præcipitem, inimicus Thraseæ quòd authoritate eius concidisset. De hoc tamen Capitone hic intelligi non posse tradit Budæus: fuit tamen & alter Capito Fonteius, cuius meminit Horatius primo sermonum. Fuit præterea Capito Atteius, cuius meminit Gellius atticarum noctium secundo, cap. xxiiii. Nam Capito Atteius cœnas profusas taxare visus, ac de earum taxatione disseruisse. Et vt hoc pateat legentium auribus, adijciā verba Gellij quo diximus loco. Etiam dicit Capito Atteius edictum, diui ne Augusti, an Tiberij Cæsaris non satis commemini, quo edicto per dierum varias solennitates, à trecentis sestertijs, adusque duo milia sumptus cœnarum propagatus est, vt hic saltem finibus luxuriæ efferuescentis æstus coerceretur, hæc Gellius, ex cuius verbis conijcio Capitonem eum fuisse, de quo Plinius agit hic. Hoc tamen non pro recepto dare ausim, quare censendum relinquo legentium arbitrio. Si tamen hæc ad stomachum facere videntur, eo vtantur lectores, sin minus, respuant. Porrò vbi legitur. VIDIMVS IAM ET VIVENTIVM VELLERA, &c. Hic certè locus quantum ingenij nostri perexiguas vires torserit, non facile dixerim. Nam mihi varios codices Plinianos voluēti, & eos absimilis lectionis lectitanti, oportuit attentius id quod sum nactus exēplar vetustissimū manu'que exaratum me reuoluisse: comperi autem permultos codices habentes, Bidentium vellera, &c. Alios viuētium, & cum id quod penes me est exemplar haberet, bidentium, non viuentium hæsitabam, lectio vtra videretur potior. In eo enim nostro codice antiquo non legitur vidimus, sed legimus: nō labris, vt passim legitur, sed latis. Hoc extremū posse legi, non difficillimè persuadebat lectio, sed potius verbum, bidentiū, quando Budęi annotamenta me admonuissent legendū esse viuentium. Verùm veteris codicis nostri fidem defendere moliebar, & mecū repetebam, potuisset ne alludere Plinius ad bidētes victimas, puta aut oues, aut arietes, quarum vellera interdum purpureo, aureo'ue colore conuiserentur, & eas esse augurij læti. Vt enim hæc, nescio dixerim friuola, hæsitarem persuadebat Vergilij carmen hoc.

Capito cossutianus.

Capitones plures. Capito Attei⁹,

Indica lector sit ne legēdū in Pli. bidētium an viuētiū

, Ipse sed in pratis aries iam suaue rubenti
, Murice, iam croceo mutauit vellera luto.

Porrò memineram me legisse apud Macrobium saturnaliorum tertio, capite sexto, purpureo aureo'que colore oues ac arietes fuisse asperso s. De ariete induto insolito colore sic agit Macrobius, quo diximus loco. Traditur autem in libro Hetruscorum, si hoc animal insolito colore fuerit indutum, portendi imperatori rerum omnium fœlicitatem. Est insuper liber Tarquinij trāscriptus ex ostentario Tusco, ibi reperitur purpureo aureo'ue colore ouis aries'ue si aspergeretur, pricipi ordinis, & generis summa cum fœlicitate largitatem auget, gènus progeniem'que propagāt, in claritate lætiorem'que efficit, hæc Macrobius. Ob cuius lectionem putabam vetus id quod mihi est exemplar, bene habere hoc modo. LEGIMVS iam & bidentium vellera purpura, cocco, conchilio, sexquipedalibus la-

tis infecta, &c. Verùm cum'in eam non ire pedibus sententiam Budęum nostrũ animaduertissem, non censui meas conceptiones habendas pro recepto, quare censendas reliquimus legentium arbitrio. Subnectit Plinius. IN IPSA OVE satis generositatis, &c. Varro. ii. rei rust. ouem corpore amplo, humilibus cruribus, & eam quæ sit molli lana, villis altis, densis'que eligendam suadet.

Apicæ oues.

APICAS VOCABVNT, &c. Apicas, verbum desumptum à thesauris Varronis, quo diximus loco. Vocat enim apicas oues, glabro ventre ac collo. Verba illius adijciam, quo plus lucis intulisse videamur. Ouem, ait, esse oportet, villis altis, & densis toto corpore, maximè circum ceruicem & collum, ventrem quo'que vt habeat pilosum. Ita'que quæ id non haberent maiores nostri apicas appellabant ac reijciebant, hæc ille. SYRIAE CVBITALES OVIVM: Verba sunt Aristo. ex libro de historia animalium. viii. In Syria, inquit, oues sũt cauda lata ad cubiti mensuram. CASTRARI AGNOS (ait Pli.) NISI QVINQVEMESTRES, &c. Varro libro ante lato ait. Castrare oportet non minorem quin'que mensium, neque ante quàm calores aut frigora se exegerint.

CAPVT .L.

Capra.

CAPRAE PARIVNT ET QVATERNOS, &c. Natura pecoris ouili exacta, caprina pecoris natura explananda est: illud enim corporibus humanis tegumenta dare potest & tondetur, ad (vt poeta cecinit) vsum castrorũ, ac miseris velamina nautis idonea. Pariũt capræ, vt scriptum reliquit Columella duos, nonnunquam trigeminos, pessima fœtura cũ matres bimæ ternos hędos efficiunt. Qui vbi ęditi sunt, eodem quo agni modo tractãdi sunt. Aristo. vi. de histo. anima. cap. xix. capras ferre quin'que mẽsibus, ac ternos interdum parere, aliquando quaternos ait, & coire quam diu viuant, non impleri vno coitu, sed terno aut quaterno scriptum reliquit. Porrò quando Plinius ait. DEINDE CONCIPIVNT, &c. Hoc est terno coitu: sic enim intelligendum est. Columella libro rei rust. vii. cap. vi. Hircos septimestres satis habiles ad procreandum tradit, quoniam, inquit, immodicus libidinis, dũ adhuc vberibus alitur matrem stupro superuenit, & ideo senescit ante sex annos, quia immatura veneris cupidine primis pueritiæ temporibus exhaustus est.

Hirci quales eligẽdi.

MARES (ait Pli.) QVAM MAXIME SIMOS, &c. Varro secundo rei rust. de hircorum electione ita meminit. Hircus molliori pilo & potissimũ albo, ac ceruice ac collo breue, gurgulione longiore. Columel. sic. Caper cui sub maxillis binæ verruculæ collo dependent, optimus habetur: amplissimi corporis cruribus crassis, plena et breui ceruice, flaccidis & pręgrãdibus auriculis, exiguo capite nigro denso'que, & nitido, at'que longissimo pilo. Capella pręcipuè probatur simillima hirco, si etiam est maximi vberis: & lactis abundantissimi. Hãc pecudẽ mutilam parabimus, quieto cœli habitu, nã procelloso at'que imbrifero, cornuta semper: nam in omni regione maritos gregum mutilos esse oportebit, hęc ille. Et paulò post. Tempus admissuræ per autũnum ferè, ante mensem decembrem præcipimus, vt propinquante vere, gementibus frutetis, cum primum syluę noua fronde germinant, partus educatur. LACIVIAE, particulæ quas verruculas Colu. appellauit. AVRIBVS EAS (ait Pli.) SPIRARE, &c. Pli. hic nõ Arist. sentẽtiã insequitur. i. nat. ani. Alcmeonẽ capras aurib' spirare asserẽtis. Sed Var. applaudit, cuius verba sunt. ii. rei ru. Archelaus scribit, nõ vt reliqua animalia naribus sed auribus spiritum ducere solere, pastores curiosius hoc dicũt.

NEC

NEC (ait Pli.) INQVAM FEBRI CARERE, &c. Varro eo quo diximus loco Capras nunquàm sanas tradit. Quid ait dicam de earum sanitate? quia nũquàm sunt sanę, nisi tamen illud vnũ, quod oportebit quædã scripta remedia habere, &c. ANIMA spiritus: habitusque Nyctalopas, Lusciosos, Nuscitiosos. Galenus libro diffinitionum νυκτάλωπας, id est, nyctalopas dicit malum & affectionem esse oculorum, cuius manifesta causa non sit accidere quę eo malo affectis, ne per diem minus, occidente sole amplius, per noctem postremo certissimè videant. Nocturnas nonnulli cæcitates, alij vespertinam aciem appellant: de hoc in parte medica. Hepar profectò caprinum tostum lusciosis prodesse scriptum reliquit Diosco. libro secundo. Et subnectit Pli. IN CILICIA circaque, &c. Verba sunt Aristo. nono de histo. animalium. In Cilicia, ait, caprę tondentur, vt alibi oues. DEPENDET (ait Pli.) OMNIVM MENTO, &c. Eadem ex Aristotelicis promptarijs desumpta sunt eo quo diximus libro, ca. iii. Caprarum, ait, & grege si quis vnam villo dependente mẽto: quem aruncum vocant, appręhenderit, cæterę stant velut stupidę suos in vnã illam conijcientes oculos. Cæterò quando Pli. ait. CAPRAS in occasu decliui, &c. Eadem ab Aristo. referuntur eo quo diximus paulò superius loco. Cum primum inquit Aristo. sol conuersus desisterit, capras non aduersis præterea inter sese oculis, sed auersis cubare accepimus, hæc Arist. QVANDAM (ait Pli.) HERBAM, &c. Herbam hanc nonnulli vocant Eryngium, alij Eryngium, alij paulò tritius cẽtum capita, alij capitulum cardui, Theo. & Arist. de eadem herba referunt in capras habere vim. Cæterò, non obfuerit annotasse hoc de capris. Hircos zelotypos (mirum dictu) effici dicunt argumento est. quod narratur de pastore quodam Crathes nomine, qui mirę capræ amore impudico captus, hãc tam obseruãter amabat, vt concubinę modo lecto delicijs quæ ea vteretur, ab hirco deinde zelotypo sæpe obseruatus, tandem quandoque incautus inuaditur, cornibusque iugulatur: qui ab accolis postea recognita, iuxta fluuium quem ab eius nomine Crathim vocarunt, cõtumulatus fuit: vbi caprã humano vultu fixisse dicuntur, quam nympham putabant, proque nympha est habita. Hãc narrat Aelianus historiam: non quidem omnino despicabilem.

Nyctalopæ.

Eryngium.

Nota historia de Crathe & capra.

CAPVT .LI.

SVILLI PECORIS, &c. Allusisse videtur ad Aristo. assertionem, quinto naturæ animalium, ca. xiiii. hæc referentis. Sues tum mares, tum fœminæ coire incipiunt suę ætatis mense octauo, quanquàm mas antequam sit anniculus prolem generet vitiosam, fœmina tamen annicula parit: sed non omnibus locis eadem ætatis est ratio, iam enim sues nonnunquàm tam mares quàm fœminæ quarto mẽse coeunt, sexto tamen ita, vt progenerare & educare possint, nonnunquàm apri decimo, Varro cui Pli. creberrimè astipulatur secundo rei rusticę de ijs sic agit, ca. iiii. Ad fœturam verres duobus mensibus ante secernẽdi, optimum ad admissuram tẽpus à Fauonio ad æquinoctium vernum, ita enim contingit, vt æstate pariat, quatuor enim est menses prægnans, & tunc parit, cum pabulo terra abundat, neque minores admittendæ, quam anniculæ melius viginti menses expectare, vt bimę pariant. Cum cœpere hæc facere: dicuntur vsque ad septimum annum rectè. Verres octo mensium incœpit salire, &c.

Sues.

Verres quando admittendi.

COMESSE FOETVS, &c. Colu. septimo rei rusti. Scrophas sæpius

vrgente inedia fœtus vorare scriptum reliquit. SVIS FOETVS (ait Plinius) SACRIFICIO die. v. purus est, &c. Vetus exemplar nostrum non quinto, sed decimo habet, opem cuius lectioni fert Varro rei rusti. secūdo, ca. quarto ijs. Cum porci depulsi sunt à mamma à quibusdam delici appellantur, neque iam lactantes dicuntur. Qui à partu decimo diei habentur puri, ab eo ab antiquis sacros appellantur: quod cum ad sacrificia dicuntur idonei, hæc Varro. Solebant enim Sues antiquitus immolari, quare græco verbo θύτι, hoc est, thyte: Sues vocabantur, nam græcis θύειν, id est, thyin, immolare est. Et vt Plinij verba hic fieri possint bonarum literarum candidatis protritiora adijciam Varronis sententiam huic proposito adprime congruam. A suillo (ait) pecoris genere immolandi initium primum sumptum videtur, cuius vestigia, quod initijs Cereris porci immolantur, & quod initijs pacis fœdus cum feritur, porcus occiditur, & quod initio nuptiarum antiqui reges, ac sublimes viri in Hetruria, in conuictione nuptiali noua nupta, & nouus maritus, primum porcum immolabant, Prisci quoque Latini & Græci in Italia idem factitasse videntur. Nam & nostrę mulieres maximè nutrices, naturam qua sunt fœminę, in virginibus appellant porcam, & græci χοῖρον significantes esse dignum in signum nuptiarum, suillum pecus à natura donatū dicunt ad epulandum, ita'que ijs animam datā pro sale, hęc Varro: cuius verbis cōijcere licet Pli. ad eius assertionem allusisse. Hæc certè pecus tota nata est ad escam, dignum præterea scitū. Galenum suillam carnem laudabiliorem cæteris testatū legimus, octauo de sanitatis ratione. Auicenna eius interpres suillum sanguinem & humanum exactam similitudinem habere scriptum reliquit: humanas'que carnes pro porcinis venditas, quod significauit Auerrois quinto (vt dicitur) colliget, Herodotus libro secundo. Ius Aegyptijs sues immolare dijs non fuisse tradit, pręter quàm, lunę & libero patri: id'que fieri tempore plenilunij.

Porcorum immolatio.

RVMINALES HOSTIAS, &c. Ruminales hostiæ quæ sub ruma, id est, mamma, quare Varro agnos subrumos, qui sub ruma sunt vocat. Bidentes autem hostia non solū oues, sed cæterę pecudes intelligebantur. Dicebantur enim bidentes quasi biēnes, vt ait Gellius atticarum noctium sexto decimo, & Macrob. saturnaliorū, sexto hostię quę per ætatem duos dētes altiores haberent, bimas'que hostias omnes, bidentes dicebant antiqui: porrò, Ruminales, dicere possumus pecudes ruminantes. Cæterò Vergi. Bidentes ad mactandum electas testatur quando ait. Mactat lectas de more bidentes, pecudum'que reclusis pectoribus inhians spirantia consulit exta. Dicebatur etiam hostia animalis, cuius anima tantum scrutaretur ab aruspicibus: quod complexus est Homerus ille Mantuanus inquiens. Hāc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis, persoluo, sternitur exanimis'que tremens procumbit humi bos, sanguine quęrendi reditus, anima'que litandum Argolica. Dicebantur præterea hostiæ iniuges, id est, quę nunquàm iugo essent appositæ: quare idem cecinit. Nunc grege de intacto septem mactare iuuencos Pręstiterit, totidem lectas de more bidentes: &, Intacta totidem ceruice iuuencas, sed ne plus nimio euagemur ad textum. SVEM oculo amisso, &c. Eadem refert Arist. naturæ animalium sexto, ca. decimo octauo.

Subrumales. *Bidentes.* *Hostia animalis.* *Iniuges Hostiæ.*

ANGINAE (ait Pli.) ET maximè strumę, &c. Sues tribus generibus morbis affligi maximè Aristo. scriptum reliquit octauo de animalium histo. ca. vigesimo primo, quorum vnum est raucedo, reliqua duo, ait, idem, vocantur Struma, quorum alterum dolor capitis & grauitas est: alterum alui profluuium, &c. Varro etiam febre ac foria corripit memoriæ mandauit secundo rei rusticæ. Febricitantium signa hæc à Columella traduntur. Cum obstipę procurrerunt, consistunt, & vertigine correptę concidunt, earum notanda sunt capita,

Suum morbi.

quùm in

quùm in partem proclinentur, vt ex aduersa parte de auricula sanguinem mittamus. Item sub cauda duobus digitis à clunibus intermissis, venam feriamus, eamque prius oportet sarmento verberari, strumosis sub lingua sanguis mittẽdus est: qui cum fluxerit, sale trito cum farina triticea confricari totum os conueniet, hæc Colu. Struma tumor gutturis glandulosus. Angina faucium angustia: de quibus in parte medica vberius agam. COMPERTVM AGNITA voce, &c. Varro, subulco præcipit vt ad buccinam assuescat sues, quùm que buccinatum fuerit celeriter locum accurrere soleant: agnoscunt enim sues vocem suarij: vt hæc quam, hic narrat, historia testatur, Et sequitur. QVIN ET DVCES, &c. Rhenanus hic legit, Cicures, non duces: quod miror: quando lectio vulgaris satis arrideat. Nã hic duces vocat Pli. maiores natu qui præire solẽt, sicuti duces Arist. vocat oues aut arietes ac armẽta quibus duces sunt, hoc enim fieri solet in suillo pecore, vt rusticis patet: gregatim enim sæpius pascuntur & domum redeunt, & aliqui eorum præire solent: quos Pli. duces vocat. Porci duces dicuntur sectarij: hic enim Pli. agit de eorum intelligentia, ac (vt sic dixero) doctrina: sicut de ferorum paulò post, quando ait. ET FERI sapiunt vestigia palude confundere, &c. Rhenanus nõ legit, vestigia, nec vrina fugam leuare, &c. Sed in fuga: ego mei codicis fide: hoc modo lego. Feri sapiunt vestigia in palude cõfundere, vrina fugam iuuare: agit enim de astutia, siue industria quadam duce natura ferorum: qua vbi à canibus, aut venatoribus infestãtur secũtur que vti solent. Aprorum enim vrina illis tam grauis est, vt nisi egesta, acerrime vexentur, vt Plinius libro vigesimo octauo, ca. x. Ipsi apro, ait, tam grauis sua vrina est: vt nisi egesta fugæ nõ sufficiat: ac velut deuinctus opprimatur, emissa enim vrina ad fugã celeriores fiunt. Non enim habet leuare fugam: sed iuuare codex qui penè nos est: leuare tamen probo. M. APICII FICO, &c. Sunt qui legant hic carica, alij fico arida, hoc postremum Budæus legit: cui assentior. A SAtietate necatis, &c. Post satietatẽ repente necari debent, Columella suadet vbi occidendi sunt porci, ne potus eis tribuatur: debent enim aqua interdici, Cum ait Colu. Ab aqua pridiè sues prohibiti sunt: posterò die mactantur, &c. Sic ergo hoc distingue. M. Apicio. Fico arida saginatis à satietate, repente necatis mulsi dato potu, hoc est, suibus saginatis fico arida ad satietatem: mox potu vini melle mixti dato necari iubebat. M. Apicius, &c. Abdomen: pinguedinem quidam intelligunt spinæ hærẽtem, alij suillas cum lacte suo mammas, post enim partum die vno ex papillis suillis fiebat sumẽ, vnde Martialis. Esse putas funeri si vbere largo, Effluit & vino lacte papilla tumet. Glãdia etiã dicebantur glãdulosæ carnes grati saporis ab antiquis: quare Epigrãmatarius ait. Partitur apri glandulas palestris. Et Apicius. Interponens pulpas pulli glandulas, &c. Porrò vbi legitur. PLACVERE fieri vesice, &c. Codex noster habet, placuit & feris vesci. Budæus placuere & feri sues, vtrum que quadrat: sed quia hic de cœna apris instructa agit paulò post, primum, hoc est, placuit & feris vesci scitè conuenire videtur, suspicari licet, legi ne posset scitè, placuere ferorum vesicæ, &c. Nam vesicas aprorum fuisse summè desyderatas author noster est testis, ad medicinæ scilicet vsum, quia illæ dicantur calculorum cruciatibus auxiliari. verba authoris nostri sunt hæc, libro decimo octauo, ca. x. Vesicæ calculo que cruciatibus auxiliatur vrina apri, & ipsa vesica pro cibo sumpta, efficatius si prius fumo maceratur vtrum que vesicam mandi elixam oportet, & à muliere fœminæ suis, &c. Ob ea, non absone legi potest placuere ferorũ vesicæ, &c. Vel placuit feri vesica, candide tamen hoc moneo, Budæo assentiens, Cato hic cuius meminit Plinius. Leges sumptuarias ædidit: quibus cauebatur ne sumptus cœnarum profusiores quàm deceret, essent.

Struma

Angina

Rhenanus carpitur.

Abdomen.

Glãdia

EXPROBRABANT CALLVM APRVGNVM, &c. Hoc est pernam: siue carnem illam calloſiorem, aprugnus enim dicitur perna. LVMBOS APRVGNOS, &c. Lego autem fide codicis noſtri, In tres partes diuiſo, ponebatur media lumbus Aprugnus appellata. Solidum aprum: inſtegrum ſiquidem aprum inter fercula epularum ponebant, quod etiam confirmat. Seneca: porcus item diuerſis eſcis fartus, animalibus'que eſculētioribus inſtructus, cœnę appoſitus fuit: quare porcus troianus dictus eſt: veluti equus troianus armatis incluſis in vrbe troiana illatus: cuius rei meminit Macrob. tertio ſatur. Mandabantur ergo (ſic enim eſt legendum: non mandebantur:) hoc eſt apparari iubebantur bini terni'que apri: in principio, hoc eſt, antequā leges ſumptuariæ prohibuiſſent: quibus deinde promulgatis cautū fuit, ne integri apponerentur menſis. Cęterò vbi legitur. QVIBVS notata erat cœna, &c. Rhenanus non ita, ſed hoc modo legit. Quibus vſitata ſæculi vitio, &c. Ego certè: notata, ſcitiſſimè lego. Nam Plinius paulò ſuperius ſignificauit cœnam illam in qua aper integer illatus eſt appoſitus'que menſis, fuiſſe memoriæ mandatam: quod ſignificat Pli. quando ait. ET hoc annales notarunt, &c. Deinde quando ſubdit. QVIBVS notata erat, &c. His enim ſignificat notatam, hoc eſt, probro habitam, reprehenſam, ignominia'que affectam. Annales dixit illum ſumptū cœnę cui apponeretur aper ſolidus, annotaſſe: ad emendationem horum morum profuſorum: propter quos, cœna illa fuit habita probro, ac ignominia affecta, hoc eſt, notata, ſic enim appoſitiſſimè quadrat ſenſus, nec quidem Rhenano aſſentior aliter ſentienti.

Contra Rhenanum.

CAPVT .LII.

VIVARIA EORVM, &c. Hoc eſt, ferorum ſuum viuaria, cæterarum'que quadrupedū primo inuenit Quintus Fuluius: quod Varro ſcriptum reliquit tertio rei ruſt. ca. XII. cuius verbis aſtipulatur Pli. hic verba adijciā quo lectio fiat plauſibilior. Quintus Fuluius, leporarium dicitur habere in Tarquinienſi ſeptum iugerū. XL. in quo ſunt incluſa non ſolum ea quę dixi, ſed etiam oues feræ. Et capite ſequenti ait. Apros quidem habere poſſe in leporario, nec magno negotio tibi eſt: captiuos & cicures qui vbi nati ſunt, & pingues ſolere fieri, ſcis inquam Axi. Nam quem fundum in Tuſculano emit hic Varro à M. Piſone, vidiſti ad buccinam inflatam certo tempore apros & capreas cōuenire ad pabulum. Ego verò, inquit ille. Quintum Hortenſium cum in agro laurenti eſſem: ibi iſtuc magis τραγικῶς fieri vidi, &c. MARIBVS (ait Pli.) IN coitu, &c. Ea ab Ariſto feruntur, libro de hiſto. animalium ſexto, ca. VIII. Porrò vbi legitur. SE Tergorantes. Rhenanus legit Stercorantes: vulgaris lectio arridet. Nam Ariſt. antelato libro ſic de ijs agit. Sues feri acerrimè ſæuiunt tempore coitus, dimicant inter ſe mirum in modum armantes ſeſe, & cutem craſſiſſima'que luto obduto, ac reſiccato, tergus inuictum contra ictus efficiunt: hæc ille, quod enim Ariſto. tergus inuictum dicit Pli. TERGORANTES. Tergorare pro indurare tergus poſuit. Stercorant enim ſe, ac luto ſe obducūt, quo reſiccato tergus inuictū reddunt, quare luto tergorare dixit. Si ſtercorantes legas non erit opus, luto, verbo. Nam ſtercorare eſt tum luto, tū fimo maculare, & ſtercorare agros fimo lætiores reddere diximus, habet quod eligat lector, potiore vtatur lectione pro arbitrio. AT (ait Pli.) ARABIA, &c. Ariſto. in Aphrica nullos eſſe apros teſ-

Tergorare.

ſtatur item & Herodotus. Cæterò vbi legitur. NON viuit in vllo genere, &c. Qui penes nos eſt codex, in nullo habet: non in vllo. TOGATI generis, Romani.

CAPVT .LIII.

ITAQVE FACILIS MISTVRA, &c. Hibrides ſues ſemiferi, hoc eſt, ex ſue domeſtica & apro nati, quæ vox, nedum ad ſues, ſed & ad alia animalia, & quandoque ad homines transfertur, quàm vocis acceptionem Cõſul Antonius ſibi aſciuit: illum ita Cicerone vocante. Hic Rhenanus, refellit vulgarem lectionem legendum eſſe aſſerẽs. HIBRIDAS ceu ſemiferos, &c. Quod certè miror, dic bona fide ſi ita legas? quo repones verbum: ſuibus? paulò mox ſubiectum: quod videtur dependere à verbo, ſues, prius relato. Nam Pli. ait. TRANSLATA non in ſuibus tantum, &c. Dixit enim Hibridas ſues Semiferos appellari: hancque appellationem transferri ad homines interdum & ad alia animalia. Porrò vbi legitur. QVANQVE onerato capite, &c. Rhenanus qui annotatiunculas ędidit in hunc librum, vulgarem penitus reſpuit lęctionem, aliterque legit, hoc eſt, totam fermè ſeriem verborũ inuertit. Longoliumque virum in Pliniana lectione diu verſatum, vberiorisque eloquentiæ cõſultiſſimum inceſſit. Hic miratur Rhenanus quod animal ſit cornibus vaſtis gladiorumque vaginis, &c. Ironice enim, ait. Mirabile, inquit, animal, quod gladiorum vaginis oneratum caput habet, num in vaginis ſunt gladij conditi? an vaginæ ſunt vacuæ? hæc ille: diligens quidem alieni: non ſui lapſus agnitor. Non erat certè locus tantæ admirationis, vt putabat Rhenanus, ſi attentius examinatiusque legiſſet, quę capite decimo quinto huiuſce libri habẽtur, ad finem enim capitis hæc ſunt. Condito in corporis vaginas vnguium mucrone, &c. Hic certè Plinio frequens res adaptandi mos eſt: ſed quia demiratur Rhenanus, gladiorumque vaginis, legi hic, gladios vtpotè hic vocat Pli. cornicula modo gladiorũ adformata maioribus cornibus hærentia, qualia cõuiſuntur in cornibus Ibicum, ceruorum, damarumque vaginis: dixit perinde ac ſi videãtur illa cornicula, id eſt, gladij erumpere, aut à capite, aut à maioribus cornibus, Vnde igitur erumpunt, vaginas, Metaphorice vocauit, ſicut ca. decimo quinto eiuſdem libri. Vaginas, vnguium mucrone, &c. Si Pli. Vngues, mucrones vocet, aut vnguium mucrones, aut vaginas corporis, &c. Cur non licebit cornicula illa alijs adhęrentia, modoque gladiorum adformata, gladios appellare? & vnde erumpunt, vaginas? quando metaphora ſit eiuſdem farinę? Non enim hæc diſputo quòd velim Rhenani lectionem futilem aſſerere, ſed vulgarem poſſe defendi. Vnde non debebat tam billioſe debacchari ſtilo in Longolium virum certè acerrimę conceptionis, id autẽ quod penes nos eſt exemplar manu exaratum, nec vt legitur paſſim, nec aut legit Rhenanus habet, ſed hoc modo. Onerato capite vaſtisque cornibus gladijsque magnis, &c. Non auſim tamen hanc lectionem vulgari pręferre, quãuis arrideat ſatis. Periculoſum certè, in falcem retuſam meſſi Plinianę de re temerarie, ac incõſulto, ob id candide, ſic vt habet noſtrum exemplar moneo legẽdum. Et tutor vulgarẽ quicquid dixerit Rhenanus lectionem.

Hibrides Sues

Contra Rhenanum.

Contra Rhenanum.

Vaginę in pli. quę ſint

CAPVT .LIIII.

SIMIARVM

Simia.

SIMIARVM QVOQVE, &c. Hic equidem locus à Rhenano, vel repurgatur, vel peruertitur, sed vtrum sit expendendum, sic enim legit. Mira solertia visco inungi laqueisque calceari imitatione venantium, &c. Ille non legit oculos, Hermolaus laqueos legit, quando certè quam appositissimè oculos legendũ sit, non laqueos, hoc modo. Mira solertia, visco inungunt oculos, &c. Opem fert vulgari lectioni, hoc est, habeti, oculos, Solinus, ita de iisagens. Quod mendacio factum videntoblinũt oculos suos, ita visu obducto pronum est eas corripi. Strabo etiam geogra. decimo quinto de iis sic ait. Dicunt esse in ea sylua maximam cercopithecorum ingẽtium multitudinem, adeò, vt cum Macedones aliquando multos in collibus quibusdam apertis vidissent in aciem instructos (nam id animal ad humanum accedit ingenium, non minus quàm elephantes) castra putassent, & eos tanquàm irruissent. Sed quùm à Taxilo qui cum Alexandro erat rem agnouissent cessasse. Hoc animal duobus capitur modis. Nam quùm imitatiuum sit: & in arbores fugiat, venatores cum eos in arboribus insidere animaduertunt, catinum aqua plenum in conspectu ponunt, oculos ex ea abluentes, postea visco, pro aqua posito. Quùm animal descenderit & sese visco leuerit, & conniuenti palpebræ implicitæ fuerint, accedẽtes vinum capiunt. Atque hic vnus est modus, alter est post quam culeolos quosdã in subligaculi modum induti fuerint, abeunt, aliis ibi relictis interius villosi & visco illitis simiæ in hos ingredientes, facile capiuntur, hęc ille. His itaque accurate perpensis oculos legi posse aptissime constat. Sed videamus quantum sudoris exanclati hauserit Rhenanus, homo certè exactissima eruditione, gręcè & latinè sciens: in hoc repurgando capite, vbi enim legitur, Mutianus & latrũculis lusisse fictis cæra nuces visu distinguere, &c. Ille hoc legit modo, fictas cęra acies. paulùm certè abfuit, qui germanum sensum huius lectionis assequeretur: si duces: non acies: legisset, non quod velim contendere non posse legi acies: sed cõcinnius: duces: sciolus enim librarius pro duces: nuces: errore vnius syllabę posuit, Exemplar enim quod mihi est, sic habet.

Simiæ qualiter capiãť.

Latrũculorũ ludus.

LATRVNCVLIS lusisse fictos cæra duces visu distinguere, &c. In ludo enim latrunculorum duo sunt reges, duę reginę, quatuor equites & id genus: duces enim Pli. appellauit reges, reginas, cẽturiones: sensus ergo est. Mutianus ait. Simias lusisse latrunculis, & fictos cæra duces distinguere solitas. Et subdit Pli.

LVNA CAVA, &c. Eadem à Solino traduntur ita referẽte, Exultant luna noua Tristes sunt cornuto & cauo sydere. Cæterò vbi legitur.

NOVA EXVLTATIONEM ADORIRI, &c. Rhenanus suspicatur legẽdum esse. Nouam exultatione adorare, Ego neutrum legerim: sed hoc modo legendum censeo: fide nostri exemplaris vetutissimi. Noua exultationem adordiri. Nam simiæ luna noua incipiunt lætari, quæ caua erant tristes, Est enim perelegans verbum adordiri: pro incipere. Cauam hic lunam Pli. vocat, quãdo est circa coitum ac decursum: subdit Pli. SIMIARVM GENERI, &c. Plinianus ille expilator: ac vt sic dixerim depeculator Solinus, eadem confirmat, immoderate, inquit, fœtus amant, adeò vt catulos facilius amittant, quos impendio diligunt, & ante se gestant, quoniam neglecti ponè matrem hęrent: porrò vbi legitur. TRACTATV gratulationem intelligentes, &c. Codex qui nobis est, habet, Tractatus: non tractatu: vt sensus sit. Simiæ gaudent catulos tractari, gratulationem tractatus intelligentes. Aristo. de historia animalium secundo, ca. octauo de simiarum natura abundè, Sunt cynocephali in genere simiarum inquit Solinus: in Aethyopiæ partibus frequentissimi ad saltum feri morsu: nunquàm

Solinus expilator Plinianus.

Cynocephali vel cynocephali.

quàm ita mansueti, vt non sint magis rabidi, sunt & simiæ, quas vocant satyros fa-
cie admodum grata, gesticulatis motibus inquietę. Callitriches toto penè aspectu
à cæteris differunt, in facie barba est, lata cauda: has capere non est arduum, sed pro
ferre rarum. Aristoteles cæbos caudas habere etiam scriptum reliquit.

Callitri-
ches.

CAPVT .LV.

LEPORVM GENERA, &c. Hic mirari subit
Rhenanum virum sanè eruditũ, cuius tum iudicio, tũ cre-
bra familiaritate Erasmus vtitur, hallucinatum fuisse, tota
(vt dicitur) diametro. Is enĩ vbi hic legitur candidi, potius
legendum asserit conditi, vbi rutilescũt, potius gracilescũt
Asserit item Pli. hic haudquaquam de leporum colore age
re, toto quidem cœlo aberrans. Verba eius adijciam, quo
hæc videantur paulò apertiora. Vetus (ait) lectio habet cõ
diti, nec disputat de leporũ colore Pli. quòd candidi scriberent eruditi, in causa fuit
rutilescunt, putauerunt enim Pliniũ velle dicere lepores candidos in alpibus, lique-
scente niue rutilescere & albedinem amittere. Rutilescunt subdititium videtur es-
se, & pro gracilescunt scribi debere, hæc Rhenanus. Nescio certè quo verterat ocu-
los vir ille doctus, cum hæc suspicaretur expungenda. Verùm ne argutulus plus
nimio videar, redeamus ad Rhenani viri quidem disertissimi censuram. Pli. is asse
rit non de leporum colore agere, quum verissimè agat: & ne quis me cõiectura du
ctum putet, audiat Varronem, cui Pli. hic astipulari contenderim, libro rei rus. iii.
cap. xii. In Gallia, inquit, transalpina, & Macedonia fiunt permagni, in Hispania et
in Italia mediocres. Alterius generis est in Gallia, nascitur ad alpes, qui ferè mutãt
quod toti candidi sunt, hi rarò perferuntur Romam, hæc Varro de his leporibus.
Ecce bonarum literarum candidati, vti liceat Plinium conijcere de leporum colo-
re egisse vt satis apparet, Varroni omnino applaudentem. Varro enim lepores cã-
didos ad alpes dicit. Plinius autem. IN ALPIBVS CANDIDI SVNT.
In quam coloris speciem fierent, non expressit Varro, explicuit verò Pli. hoc ver-
bo rutilescunt, alborẽ mutari significauit Varro, quando ait. Qui hoc ferè mutant
quod toti candidi &c. his ergo liquet non legendũ esse gracilescũt, nec conditi, vt
putauit Rhenanus. Candidos fuisse hic lepores ostendit Calphurnius hoc versu de
„ theatro Cęsaris agens. Hic niueos lepores, & nõ sine cornibus apros. Manticorã
syluis etiã quibus ęditur alcem. Plura esse leporũ genera quo diximus loco osten-
dit, de enĩ leporibus quos vocãt cuniculos ait. Tertij generis est, quod in Hispania
nascitur simili nostro lepori ex quadã parte, sed humile quem vocant cuniculum.
Porrò vbi legitur. LEPORVM GENERIS, &c. Fide mei exẽplaris lego
leporũ genus & quos &c. Scitu haud indignũ, quod Iulius Pollux refert, lepores
quosdã Elymeos vocari, non minores vulpibus, & nigricantes corpore oblõgo, al-
bicante macula propè summam caudam lõgiore. Leporem denique amoribus sa
crum fabulantur fieri: item formosiores, qui leporina carne vescuntur, & hoc die-
bus aliquot, vnde putarim dictum ab epigrammatario.

Carpi-
tur scitè
Rhenanus.

Lepores
candidi

Leporũ
genera.

Elymei.

„ Cum leporem mittis semper mihi Gellia mandas
„ Septem formosus Marce diebus eris
„ Si verum dicis, si verum Gellia mandas.
„ Edisti nunquàm Gellia tu leporem.

Nunc redeamus ad textum. FAMEM'QVE BALEARIBVS, &c.
Strabò geographiæ tertio, de Ebuso ac Balearibus insulis agens, hæc ait de lepori-
bus his, id est cuniculis Nam cuniculos nequaquam indigenas esse asserunt. Nam
cum ex propinqua insula quidem marem, ac fœminam attulisset, eorum tanta fa-
cta est procreatio, vt ex subterraneis cuniculis domicilia subuerterentur, & arbo-

res,& homines ad implorandam populi Romani opem confugere coacti sunt, hęc ille. VIVERRIS GRATIA, &c. Viuerra ex genere mustella rum est, sunt qui putent vocari vulgo furetum, sic enim nostrates dicunt. Vnde & nomen animali &c. hoc est cuniculo. ARCHILAVS AVTHOR EST, &c. Verba sunt Varronis. iii. rei rusti. sic agentis. Ita'que de his Archi laus scribit, annorum quot sunt, si quis velit scire, inspicere oportere foramina na= turę, quot sine dubio alius habebit alio plura. Et subdit Plinius. SINE MA RE AEQVE GIGNERE, &c. Aristo. sexto de historia anima. cap. xxxiii. sic de foetura leporum ait, at'que coitu. Lepores aduersi coeunt, vrinā re= trò reddunt, coeunt & pariunt quo'que tempore, dum'que vterum ferunt superfoe tant, & singulis mensibus generant. Et Varro. Quatuor enim modo si intromise= ris in leporarium, breui solet repleri: fit enim sæpe cum habent catulos recentes, a= lios in ventre habere reperiantur. Porrò vbi legitur inchoata gerant, deluxati codi ces inchoat habent, ego neutrum lego, mei exemplaris fide: id enim inchoatum ha bet non inchoata, vtrum'que tamen satis arridet. Et vbi legitur. PILO LABILI, &c. Pili labilis, exemplar habet nostrum Rhenanus pili albidi legit, quod non est dissonum.

Viuerra

Leporū foetus.

CAPVT .LVII.

DAMAE, &c. Hoc caput nihil habet fuscedinis, quare illibatum.

CAPVT .LVIII.

QVO IN GENERE, &c. Plura esse murium ge nera liquet, de ponticis actum. Omnium autem naturę mu rium Aristo. sexto naturę animalium meminit his. Muriū mirabilis est præter cætera animalia, tum numero, tum ce= leritate. Iam enim foemina prægnante in vase milliario ali quando occupata, paulò post reserato vase, musculi nume= ro viginti & centum reperti sunt, hæc ille, & multa id gen⁹, qui plura volet locum habet quem adeat. Porrò quādo ait Plinius. Quo in genere &c. hoc principium dependet à sententia superioris cap. hoc est, quo in genere mansuetorum. Nam hęsitatum est fuerint ne mansueti ge= neris damæ, apes, & id genus. Iurisconsultus libro institutorum, titulo de rerum di= uisione de his memenit. CARBONI IMPERATORI, &c. Hic erat Carbo frater Carbonis filij Carbonis oratoris, de quo meminit Cicero his verbis. Vtinam C. Carboni & Ti. Graccho talis mens ad rem publicam bene geren dam, quale ingenium ad bene dicendum fuit, profectò his viris nemo præstitisset. Hic autem Carbo, cuius meminit Plinius, summa fuit authoritate in re publica, ius su Pompeij, dum ventrem exoneraret, occisus est. Et subdit Plinius.

Mures.

Carbo.

ALII HERINACEORVM, &c. Verba hæc ex promptarijs Aristotelicis, Aegyptijs muribus (ait sexto naturæ animalium) prædurus ferè vt herinaceis, pilus est, sunt qui vehementer confirment mures si salem lambant im= pleri sine coitu, hęc ille. Porrò vbi legitur. CONSTAT id quod iacturā quidā, &c. Quod penes me est exēplar nō ita, sed hoc mō habet. Cōstat id quoq; iacturam quandam ad calybas fecisse in ferrarijs officinis, aurarijs quidē & in me= tallis &c. Hæc ita legenda candide monemus, sin arrideant, vulgari vtātur lecto res aut lectione Rhenani quæ est. Plura eorum genera in Cyrenaica regione, alij frō te lata, alij acuta, alij Herinaceorum genere pungentibus pilis. Theopō. author est in Gyaro insula, cum incolas fugauerint, ferrum quo'que rosisse constat, id'que natu ra quadam & ad calybas (subaudi constat) in ferrarijs officinis aurarijs quidē &c.

Elige

Elige potiorem lectionem, habes quod eligas. Cæterò vbi legitur. QVOS CENSORIAE LEGIS PRINCIPES, &c. Vetus exemplar aliter habet, hoc est. Quos censoriæ leges princepsque M. Scaurus in consulatu &c. Glires certè fuere antiquis grati in cibatu. Nam Varro libro rei rusticæ. Glirarium sic ædificandum suadet. Glirarium autem dissimili ratione habetur, quod non aqua, sed maceria locus sepitur tota leui lapide, aut arbusculis, quæ ferant glandem, quæ cum fructum non ferant, intra maceriem iacere oportet glādem, & castaneam vnde saturi fiunt. Facere his caueas laxiores oportet, vbi pullos possint parere. Hi saginantur in dolijs, quæ etiam in villis habent multi, quæ figuli faciunt, multo aliter atque alia, quod in lateribus eorum semitas faciunt in hoc dolium habent glandem, aut nuces iuglandes, aut castaneam, quibus in tenebris cum cumulatim positum est in dolijs fiunt pingues, hęc ille. Glires certè somniculosos scitè Martialis vocauit. Somniculosos ille porrigit glires, Tota mihi dormitur hyems & pinguior illo Tempore sum, quo me nil nisi somnus alit. Aristoteles etiam libro de historia animalium octauo, capite. xvii. Glires in arboribus latere, hicque pinguescere scriptum reliquit. QVI APRIS INSTITVIT. Fuluius scilicet Lupinus cuius meminimus cap. LII. Glires græci ἐλλοὺς, id est ęlos nominant. Porrò quia hic de murium natura egimus dignum scitu, quod Aelianus ait, hepar murium cum luna augeri. Cicero tamen libro de diui. per brumam id fieri scriptum reliquit. In Aegypto segetes, ait Aelianus, vastare tanto prouētu, vt votis & litationibus resistatur. Aeolides item & Troiani ob prouentum eorum Smythio Apollini ex responso sacrificauerunt, ex his liberati, murem in honorem Apollinis Smythij habuerunt. Fœminam muris refert idem authoritate Epicratis salacissimam, ita inquientis. Tandem ad me leno impurissimus venit comminiscens puellam Dyanæ, vt vitulus, vt virgo, vt pullus indomita. ATILLA MVRINA ERAT, &c. Murinam dixit pro libidinosa. Et sequitur. NAM SORICVM OCCENTV, &c. Auguria portendere sorices occentu, hoc est præpostero cantu monumentis grauissimorū proditum est. Nam Valerius Maximus libro primo hoc innuisse videtur his verbis. Occentusque sorici sauditus Fabio Maximo dictaturam C. Flaminio magisterium equitum deponendi causam præbuit. Porrò vbi Plinius ait. VENISSE MVREM CC. NVMMIS, &c. Valerius Maximus libro nono huius rei meminit his verbis. In illa obsidione, & fide cum trecenti Prænestini permanerent euenit, vt ex his quidam murem captum ducentis denarijs vendere, q̄ ipse leniendæ famis gratia consumere mallet, sed credo prouidentia deorum prouidenti, vt venditori & emptori, quem vterque merebatur, exitum attribuerit, auaro enim fame &c.

Glires, Glirarium.

Mirum de epate muriū.

Muria.

CAPVT .LVIII.

SIC MIRVM RERVM NATVRA, &c. Diuersitate equidem locorum differentia oritur, vt scriptum reliqt Aristoteles octauo naturæ animalium. Vt enim locis nonnullis gigni omnino aliqua nequeunt, sic alijs generantur quidem In Ithaca, inquit, insula lepores, si aliunde illati sunt dimittanturque, viuere nequeunt, sed eodem reuersi vnde maris introierunt insulam moriuntur: in Sicilia formicæ, in Africa, non aper non ceruus, in Pordoselena via interiacet, cuius vltra alterum latus gignitur catus, citra alterum gigni non potest, hæc Aristoteles, cuius

verbis Pli.hic astipulatur.Porrò vbi legitur. IN EBVSO NON SVNT, &c. Lego,fide mei exemplaris hoc modo.In Ithaca lepores illati moriũtur, extremis quidem in littoribus,Ebusique cuniculi:hoc est,cuniculi Ebusi sic in extremis littoribus illati sunt moriuntur,vt lepores Ithacę. Codex eñ noster non habet. NON SVNT, vt passim legitur, Censet Rhenanus addendum verbum littoribus,hoc modo.In Ebusi littoribus cuniculi,scitè legi vt diximus puto. Non dissona item est Rhenani lectio,potior eligatur,Et subdit Plinius.
CYRENIS MVTAE FVERE, &c. Eadem Aristoteles libro quo paulò superius diximus.

CAPVT .LIX.

Serpentum Indicorũ morsus exitiales.

IN QVAEDAM ANIMALIA, &c. Refert Aristoteles libro octauo naturæ animalium,serpentem paruum esse in India,cuius minus remedio careant incolæ. Morsus siquidem,inquit,beluarum ex locorum diuersitate plurimum differũt,vt in Pharo locisque alijs:scorpiones non lędunt.In Scythia verò multi & magni & nocui sunt,& si vel hominem,vel quamuis bestiam percusserint,intereunt,nec sues possunt euadere,Italiæ locis quibusdam,morsus etiam stellionum exitiales sunt,sed omnium venenatorum morsus grauiores sunt,si alterum æderit alterum,hæc Aristoteles. Cæterò vbi legitur sentiunt maleficia.Codex vetus habet sentiuntur.

Stellionũ morsus periculosi in Italia.

Commentariorum in Octauum Plinij Secundi,Naturalis hystoriæ,scriptoris argutissimi.

FINIS.

IN NONVM

PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE ARGVTISSIMI SCRIPTORIS LIBRVM, STEPHANI AQVAEI BITVRICENSIS, VIRI EQVESTRIS, COMMENTARIA.

ANIMALIVM QVAE TERRESTRIA APPELLAVIMVS, &c. Terreſtriū animaliū cum natura, tum dote inſigni abundè promulgata, ſupereſt ad halieutica, hoc eſt, quę ad piſcium naturam ſpectāt, & piſcitia nunc ſtilum vertere, animalia certè non minoris dotis quàm terreſtria iure exiſtimanda, ſi attentius penſiculatius'què eorum naturam perpenderimus. Singulorū tamen nomina naturam'que tam ſolicitè perſcrutari, ſicuti infiniti eſt propè laboris, & doctrinæ immenſæ, ita pręſentis non erit inſtituti. Perpendendum primò genera, conſiderandæ'que piſcium differentiæ: quas artuſſimus ille peripateticæ ſectæ cenſor Ariſto. quinque ponit. diducit enim in genera ea quę græcis Selache, hoc eſt, cartilaginea vocant, item aſelache, quæ ſine cartilagine ſunt. Tertium genus mollium piſcium eſt, piſcium inquam, cum ſanguine tum viſceribus carentium veluti Polypus, Sepia, & id genus. Quartum eſt, quod cruſta obducitur, quod græcorum peritiſſimi μαλακόστρακον, id eſt malacoſtracon. Quintum illis fertur ὀστρακόδερμον, hoc eſt, oſtrocodermon, veluti dixeris teſta tectum, de quibus ſingulatim agetur.

Halieutica.

Piſcium differentiæ.

CAPVT SECVNDVM.

SVNT AVTEM, &c, In his generibus piſcium, quædam ſunt genera multo maiora animalibus terreſtribus argumento ſunt balenæ, orceæ: quas conſtat ſuperequare magnitudinem elephantorum grandiſſimorum animalium terreſtrium, magnitudinis piſcium cauſa humoris exuperantia eſt, quę & accrementi maioris tum in his tum in terreſtribus animalibus proditur philoſophis. Contra, ſiccitas, calor'que corpora multo minora efficiunt, qui eñ littora incolunt hoĩes, qui crebrius piſcibus veſcūtur, iȷs corpora excelſiora ſunt, argumento, quòd maritima incolūt: cōtra, qui ſibi ſitꝰ ſiccos elegerunt, & quorum aer ſubferuidus eſt, his corpora ſunt depreſſiora minora'que. Porrò haud quanquam mirari ſubit diuerſa piſcium ſimulachra, tot'que figuras vel terreſtribus ſimiles, partim natura, partim cœleſti influxu id euenire docuimus libro ſecundo. Magnitudinis autem cauſa, ſit ad regionis ſitum, locorum'que diuerſam

Cauſa magnitudinis piſcium

Cur maris accolę maiores his'q; lōge ab ſunt.

dispositionem, ob id rerum naturæ callentissimus Aristot. V. de anima. histo. ait. Denique latere non debet vt stirpium & quadrupedum animantium generi plurimum interesse ex regione, non solum ad cæteram corporis fœlicitatem, sed etiam ad coitum partum'que ampliorem. Sic in piscium quoque ratione locis ipsis discrimen plurimum oritur, non ad magnitudinem tantum habitum'que vegetiorem, sed etiam ad coitum ac partum. Porrò de gladio pisce & cucumere, quorum hic meminit, agemus suo loco.

CAPVT .III.

PLVRIMA AVTEM EX MAXIMA. Haúd omnibus marinis locis grandiores pisces sunt peculiares, hi enim Indici maris potissimum sunt incolæ, hícque crebrius conuisuntur, & si aliubi videantur, interdum ob id Strabo de Turditania agens, libro geogra. iii. magnitudinem quorundam piscium ita enumerat. Eũdem se habet in modum circa cetaria genera, oryges, phalænas (sic enim balenas græci vocant) & physiteras, quibus reflantibus, nebulosæ cuiusdam columnæ visio longè cernentibus offertur, & congri, & murenæ, multo nostris maiores capiuntur alia'que quamplurima huius generis edulia. In Carteria verò cerycas, id est murices, & purpuras librarum. x. In exterioribus autem locis murenam & congrum minarum supra octoginta, polypum talenti pondo: duorum autem cubitorum sepias, hæc Strabo. Idem lib. XV. de Ariana & Gedrosea agens, subdit. Ichtiophagi domicilia ex ossibus & ostrearum cõchis magna ex parte conficiunt. Nam trabium, & fulcrorum vsum costæ prębent: portarum maxillę, è vertebris fiunt mortaria, in quibus pisces subiguntur, ad solẽ assantur, postea ex his panem conficiunt, frumenti paululum admiscentes, hæc ille. quæ faciunt ad ea quæ Plinius prodit, vbi ait.

Physiterę pisces flat⁹ mirabilis.

De ponderosita te pisciũ vltra Plinium

IN DOMIBVS FORES MAXILLIS BELVARVM FACERE OSSIBVS TECTA CONTIGNARE, &c. Cõtignare, tectũ tignis iũgere.

Conti= gnare.

CAPVT .IIII.

IN GALLICO OCEANO, &c. Physiter piscis est extra Herculeas columnas, qui & flator latinè dicitur, qui reflatu frequenti pręaltas vndas euomere solet, ita vt procul nauigiorum vela ob stupentis aquę candorem appareãt. Hic est, cui meminit Strabo libro tertio, vt à nobis superius monstratum est. Rota item piscis est, geminas dorso rotas gestans quodammodo, ad earum similitudinem quæ frumentarias molas impellente vento editioribus in locis circunducunt.

Physiter piscis qui flator. Rota piscis.

CAPVT QVINTVM.

TIBERIO, &c. Portenta hæc exoluerunt. Tritonũ enim figuræ similes erant Neptuno, siue deo maris. Nereides verò nymphis maris dictæ. Triton enim fingitur deus maris, Neptuni & Salaciæ marinæ deæ filius, quòd primũ in Tritone Aphricæ palude visus sit, vbi ait Herodotus virgines annis singulis se purgare. Et subdit Plinius.

Triton de⁹ maris.

BELVAE CVI, &c. Huius meminit Solinus, capite quadragesimotertio.

CAPVT .VI.

BALENAE

BALENAE IN NOSTRA, &c. Terrestre an aquatile Balena animal sit nō facile dictu: quo fit vt Aristo. hęsitet aquaticum ne sit magis quàm terrestre, libro de animalium historia octauo, Hoc, inquit. Genus, nec terrestre tantum, neque aquatile facile dixerim. Siquidem terrestre aerem recipit, aquatile, quod aquam secundum naturam: particeps nam'que vtrius'que est: cum & mare recipiat, red dat'que per fistulam, & aerem per pulmonem. Mammas etiam Balenam idem scriptum reliquit habere, ac fistulam in fronte: partus binos edit: animal parit lacte quod nutrit: ignauam autem esse constat, ob id duce pisce aliquo indiget qui est, vt aiunt, pręlongus, albus, capite procero: cauda pręcedit regit balenam, vt memoriæ mandauit Aelianus. Orcas beluas marinas maximè balenis infestas rerum naturæ peritissimi testantur. Orcam putarim piscem eum quē alij Capidolium dicunt. LIBVRNICARVM, &c. Nauium velociū, de quibus aliubi agetur. Mira etiam refert de Balenis, Solinus.

Balena an terrestre an aquaticū aial.

Notanda de balena.

CAPVT .VII.

RESPIRANT AVTEM, &c. Fuit apud eruditiores diu agitatum sprirarent ne pisces ac dormirent. Spirare certè quę fistulam habent Aristo. scriptum reliquit sexto de historia animalium. Spirant, ait, quæ fistulam habēt, omnia, & recipiunt aerem: haud enim carent pulmone: & quidem visus est Delphinus dormire rostro emerso ac stertere: hęc ille, & libro quarto dormire pisces his argumentis probat. Sed enim pisces dormire argumentis potius huiuscemodi arbitrari licet, Sæpius enim piscator adorsus pisces vs'que adeò latet, vt possit etiā manu tollere: aut certè fuscina nullo indice sensu ferire. Quinetiam in petris stabulantur, capiuntur, videlicet propter somnum, hæc Arist. Quod autem his insit olfactus auditus'que sensorium, idem testis est libro quarto de animalium historia. Pisces autem, inquit, sensum gustus habere constat, eo quòd multi suis quibusdam saporibus gaudent: & escam imprimis ex pisce amia expetunt: & piscium pingue, Auditus verò & olfactus nullum continet membrum manifestum. Quod enim tale videri potest per loca varium, id nō ad cerebrum vs'que transmeat: sed partim obseptum & cæcum mox desinit, partim ad branchias fertur, audire tamen ac olfacere pisces palàm est. Sonos enim immodicos triremium remigia fugere visuntur: hæc ille.

Spirant pisces & dormiunt.

CAPVT .VIII.

VELOCISSIMVM, &c. Meminit naturæ Delphini præter Aristotelem Aelianus eo libro quem de varia historia posteris legendum reliquit in hanc fermè sententiam. Delphini philotecni, id est, amatores filiorum, fœmina. Lacte copioso mares pascit: vt quæ vbera mulieris modo habeat illi pro ætate distincti vnà natant, inferiores enim pręcedunt: adulti iam & perfecti subsequuntur: parentes à latere comitantur, agminique inuigilant si è duobus quos mater peperit alter capiatur, illa vs'que consequitur, at'que è piscatorum manibus ore appetendo conatur auellere, eo tandem erepto ad alterum accurrit, hęc ille, &

Delphini natura ex Aeliano.

multa id genus, quæ consulentes breuitati omittimus. Porrò quod ait Pli. de eius velocitate, hoc ab Aristotelis promptarijs decerpsisse videtur, qui libro de histo= ria animalium nono hæc ait. Quinetiam de celeritate huius animalis mira & incre dibilia accepimus, omnium enim velocissimum esse creditur animalium, tum ter restrium tum aquatilium, supersiliũt etiam malos nauium maiorum: quod tũc po tissimum euenit: cum aliquem insectantur piscem: quem deuorent: tunc enim si quem impetunt longius fugit, ad ima gurgitum persequuntur, propter famis ne= cessitatem quod reditus longior sit, retinent sese, quasi spacium cogitantes, ac con= uersi feruntur perinde, ac sagitta pernices, quo impetu fit vt se eiaculẽtur in aerem & prosiliant malos nauigiorum, hæc ille. Subdit mox Pli. Nisi resupini atque cõ uersi non corripiunt. Delphini profectò resupinati corripiunt pisces, nec aliter eos capiunt, vt Aristo. octauo de animalium histo. prodit. Subnectit deinde Pli.

Delphini celeritas.

AGVNT verò coniugia, &c. Meminit partus delphini Aristo. sexto de animalium historia his verbis. Delphini singulos magna ex parte ædunt inter= dum tamen & binos, gestant'que eosdem infirmos infantia, adolescit proles delphi ni celerius: quippe quę annis decem ad summam perueniat magnitudinem: gesta= tur vtero decem mensibus partus delphinis æstate, nec vllo tempore alio. Fit etiã vt delphini tricenis diebus occultentur, & lateant circa ortum canis syderis, adul= tos etiam fœtus diu comitantur. Magna erga gnatos charitas in hoc animali est: viuit annis compluribus. Constitit enim nonnullos vixisse annis vigintiquinque, alios etiam triginta, hæc ille, ad quę fermè omnia allusit hic Pli. Habere itẽ mam= mas propè genitale idem testatissimum reliquit libro secundo de historia anima= lium: quem, qui plura de his volet legat. Adijciã loco superpõdij quę fuerint huic proposito congrua, à mutorum magistrorum sanctarijs decerpta, ob quod hic ait Pli. ET statim tellure tacta moriuntur, &c. Plutarchus author compositissimè eruditionis, inde corriuatum esse prouerbium, & quidem ex Dionis doctrina, quod gręcè est δελφῖνος ἐν χέρσῳ βία, hoc est, delphini in terra vis: id enim dictũ est in eos: qui quod nesciunt indicant, & in quo minus valent, toto conatu petunt: dicebamus paulò superius Delphinos esse amatores puerorum, authore Aeliano. Sunt & qui= dem hominum, Apollini delphinus quondam apparuisse fertur, vnde delphinius Apollo dictus. Ferunt pręterea Vlyssem in clypeo imaginem Delphinis tulisse: quòd vt volunt peritiores, illapsum in mare Teleniachum subiens delphin incolu= men præstiterit: quo beneficio pater, velut remunerans, id in clypeo insigne habue rit, signatorio'que anulo insculpserit. Nunc redeamus ad literam.

Delphin⁹ quando & quomõ pariat. Lõgitudo vitæ Delphini. Delphini i terra vis Adagiũ. Delphi. figura cur i clypeo Vlyssis.

REPANDVM dorsum, &c. Curuatum, & quod retrorsum patet, de par= ticula hac aliubi agetur, Ersubdit. DELPHINVS non tantum hominis amicum, &c. Meminit Aristo. libro nono de historia animalium amoris ac mansuetudinis delphinorum his verbis. In marino etiam genere plurima de Del= phinis narrantur indicia morum placidorum ac mitium, amores quo'que in pueros & affectus libidinis, cum circa Tarentum & Cariam, tum etiam locis alijs referunt. Fertur etiam Delphino apud Cariam capto atque saucio ingentem reliquorũ mul titudinem conuenisse ad portum immoratam'que, donec piscator dimiserit eum quem cæperat, tum omnes simul recepto captiuo redijsse, paruos item Delphinos vocat Aristoteles. græcè eos δελφινίσκους, id est, delphinicos, magnus aliquis sem= per comitatur custodiæ causa. Ait deinde Pli. Delphinos symphonia delectari iu= re certè à Platonicis dictum animaduerto, musica capi omne quod viuit, propte= rea non mirari subit etiam terrestria mulceri tympanorum sono, veluti elephanti & inter pisces delphini. Aduentant certè piscium aliqui, vbi vocati fuerint, quod & Lucianus tradit vbi ait οὗτοι δὲ καὶ ὀνόματα ἔχουσι, καὶ ἐγρήγορται καλούμενοι, quod

Delphinorum mãsuetudo. Musica capitur oẽ quod viuit.

si latinitatè

ſi latinitate donemus nihil aliud ſignificabit quàm, Nuncupatione item eorum, & vocati inclamatíque aduentant. HYDRAVLI SONO, &c. Sono organorum hydraulicorũ, quorum abundè meminit Vitruuius, libro architectu-ræ decimo, ca. decimo tertio. Hydraulica diximus quæ ad aquam pertinent eſſe organa. Aelianus enim tradit etiã delphinos mulceri ſymphonia puerorumque eſſe amatores, argumento eſt Arino Methymneus vt notatum eſt apud eundem: Delphini ſtatua apud Tænarum dicata, vbi epigramma hoc extat.

Organa hydraulica.

, Dijs genitum ceruis qui vexit Ariona delphin
, A ſiculo ſubiens pondera grata mari,

Fuit certè Arino citharædus optimus, de quo Herodotus ſcribit: quòd quando à nautis coactus eſſet ſe è naui in pelagus demergeret vt eius opes, quas ſibi parauerat cythara ſeruaret: vbi cecinisset cythara ſe i mare præcipitem dedit à delphine tandem dorſo exceptus in Laconiam deuectus eſt incolumis. Quam rem & Aulus Gellius atticarum noctium ſeptimo, ca. octauo cõfirmare videtur vbi ſcriptũ hęc reliquit. Delphinos Veneris eſſe & amaſios nõ modo hiſtoriæ veteres, ſed recentes quoque memorię declarent. Nam ſub Cæſaribus in puteolano mari, vt Appion ſcriptum reliquit, & aliquot ſæculis ante Naupactum vt Theophraſtus ait, amatores flagrantiſſimi delphinorum quidem cogniti compertique ſunt, Neque ij amauerunt quę ſunt ſui generis, ſed pueros forma liberali in nauiculis forte, aut in vadis littorum conſpectos miris & humanis modis arſerunt, &c. Herodotus libro primo Arionis & Delphini hiſtoriæ affatim meminit, quem legat qui plura de his volet.

Ariõ citharœdus.

CAPVT .IX.

DELPHINORVM SIMILITVDINEM HABENT, &c. Turſiones, quid ſimilitudinis cum delphinis habent, lac enim habent, & multa non delphinorum naturæ diſſimilia. Theodorus Gaza, phocenam vertit, pro Turſione, libro de hiſtoria animalium octauo vbi agitur. In puto fera nulla eſt: pręter Delphinum & Phocenam, &c. Pro Phocena, putarim eum dixiſſe Turſionem, quem ſciebat ab Ariſto, inter viuiparos piſces eſſe cõnumeratũ: quare cõijcere licet Gazam pro phocena non turſionem, ſed vitulũ maximum ſubſtituiſſe: quod ſcitè ab paulò Iouio viro quidem erudito, fuit animaduerſum eo libello, quem de piſcibus Romanorum edidit: differunt certè Turſiones à delphinis, roſtro,

Turſio idem phocena.

CAPVT .X.

TESTVDINES, &c. Miræ magnitudinis eſſe teſtudines. Strabo apud Chenolophagos libro decimo ſexto ſcitè ſcribit: quod, quia congruum huic rerum ſeriei video, annexui. At, inquit, Chelonophagi (ſic enim vocat populos teſtudinibus veſcẽtes) teſtudinem teſtis teguntur: quę adeò magnæ ſunt, vt vel in eis nauigẽt. Meminit etiã harum teſtudinũ, Iulius Solinus, Plinio omnino aſtipulans his verbis. Maria quoque piſcationibus inquietant, marinasque teſtudines capere gaudent, quarum tanta eſt magnitudo, vt ſuperficies earum domum faciat & numeroſam familiam non arcte receptet, hæc ille, Aelianus ſcribit Teſtudines magnopere eſſe ſalaces. Meminit partus teſtudinum Ariſto. quinto de hiſtoria animalium his verbis. Teſtudines etiam marinæ egreſſæ in

Teſtudinum magnitudo.

terram

terram pariunt oua auium cortalium ouis similia defossa'que incubant noctibus ouorum numerus ad centena complanata terra ac pauita incubat, de eorum autem victu libro octauo naturæ animalium sic agit. Testudines marinæ conchulas petunt, habent enim os omnium robustissimum, quicquid nam'que in os cœperint, siue lapidem siue quid aliud, perfringunt, ac deuorant, exeunt etiam in terram & pascunt herbam, laborāt plerum'que, & intereunt quoties innatantes siccantur sole. Terra pauita, cōcussa: tusa, porrò dignum scitù quod scriptum reliquit, Oppianus: quinto halieuticō, id est, de piscibus: Testudinis carnem affatim sumptam detergere expurgare'que, paucitatem verò is refert στροφοὺς, hoc est, ventris dolores gignere: porrò expendēdum hic, terram pauitam in qua cubat testudo dici ἐπικρότον, id est, epicroton. Et quia duo sequentia capita nihil habent nubile ideò omissa abs nobis.

Pauita terra q̃d

CAPVT .XIII.

QVAE PILO RESTIVNTVR, &c. Pilos habere quę viuipara sunt Aristoteles prodit tertio de historia animalium: propterea Vitulum marinum parere animal. Habet enim Vitulus marinus mammas & lac perfectum'que generare animal tradit Aristo. primo de historia animalium Coire idem, sed diuerso loco more canum: libro item sexto, ca. xii. de Vitulo marino hæc agit. Vitulus marinus generis ambigui. Nam & mari degit quanquàm humorem non recipit, sed spirat, ac dormit, egressus in terram parit in littore, vt terrestre, concipit intra se, & parit secundas quo'que emittit, & lac reddit modo pecudum, parit singulos aut geminos. & complurimum tres, mammis quas geminas habet educat fœtum ritu quadrupedum: parit vt homo omni tempore, prolem circa duodecimum diem à partu deducit in mare, subinde assuefaciens illa decliuis fertur: nec ambulat: eum nondum inniti suis pedibus valeat, interficitur difficulter, nisi illisis temporibus: ei est mugitus in somno: hæc ille, ad cuius sententiam allusit hic Pli. vocatur autem græcis φώκη, id est, phoce amphibium animal est, quòd terra & mari vtitur viuit'que: vesci piscibus & humana carne prodit Aelianus scitù dignum quod ferunt, pellem non ici fulmine.

Vituli marini. natura.

CAPVT .XV.

PRAECIPVA MAGNITVDINE, &c. Magnitudinem Thynnis inter cætaria inesse cum Aristo. tū Strabo memoriæ mandarunt hic libro geographiæ tertio de his piscium generibus ita meminit. In exterioribus autem locis murenam & congrum minarum supra octoginta, polypum talenti pondo, duorum autem cubitorum seipsas, & similia, frequēs verò Thynnꝰ è vetusto feruore ingēti, &c. Thynnos certè sale asseruari reliquas'que corporis partes palam est. Quę autem pingui succo admodum eareant, in ignobilis populi vsum venire consueuerunt quæ à Pli. Melandrya dici solent: primus ab ipso statim ouo Thynnorum fœtus Cordylla dicitur: qui mox in limarias euadit, ex limarijs autē adolescentibus pelamides pisces fiunt, quorum meminit Strabo septimo libro his verbis. Pelamides facile in sinus irruentes capiuntur, id autem cum earum multitudine, tum vi, & impellentis fluxus impetu, vt propter sinus angustissimos, vel manibus compręhendantur, Earum generatio in Mæoticis fit paludibus, vnde verò

Thynnus.

Melandria. Cordilla. Limaria Pelamides.

paulatim

paulatim erumpunt grege facto per os ipsum, ac propter littus Asiaticum vsque Trapezuntem ac pharnaciam excurrunt, hæc ille. Narrant etiam Pelamides cum excesserint pedale magnitudinem in Thynnos abire: porrò ex Thynnis vt scriptum reliquit Atheneus: quum in summum excreuerint, orcynos fieri, Augeri adeò vt caudæ eorum longitudinis duorum cubitorum reperiantur. Plinio tamē Aristoteles non videtur assentiri: quùm dicat Thynnos biennio finire vitam. quo fit vt suspicari subeat Thynnos biennium excedentes alijs nominibus appellari: dictos'que tunc Orcynos potius, vel pompilos: quos de genere Thynnorum asserit Pli. Et subdit Pli. SYLVRI IN NILO, &c. Sylurus qui græcis γλανὶς tanta charitate in prolem fertur, vt absumpta fœmina mas oua seruet: sæpe'que vna capitur filios captos subsequens vt prodit Aelianus, necnon & Aristo. libro sexto de animalium historia. ATTILVS in pado, &c. Attilum plærique eruditorum sturionem esse asseruisse legimus: in quorum albo fuit Philelphus, toto vt aiunt cœlo aberrans. quando alius sit Attilus à sturione. Est enim piscis attilus amplior sturione effigie'que ab altero dissimilis, dixerim potius cū Paulo Iouio Sylurū sturionem esse, porrò vt de Syluro aliquid auctarij addamus: sunt qui hunc appellarint piscem Istrianum ab Istro fluuio: meminit Syluri Ausonius quàm scitissimè his versibus.

Thynnus. Orcyn. Pōpili. Sylurus. Attilus.

, Nunc pecus æquoreum celebrare magne Silure
, Quem velut actæo perductum tergora oliuo
, Amnicolam delphina reor, sic per freta magnum
, Laberis, & longis vix agmina soluis arenis
, Aut breuibus defensa vadis, aut fluminis vlnis
, Aut cum tranquillos moliris in amne meatus
, Te virides ripæ, te cærula turba natantum
, Te liquidę mirantur aquę, diffunditur alueo
, Aestus, & extremi procurrunt margine fluctus

De siluro Ausonius.

Porrò de Clupea cuius hic meminit: expendendum: abs Atheneo Oppiano'que, ac Strabone, Trissam vocari: abs nostratibus autem dicitur alosa: cuius meminit Strabo, libro decimo quinto his verbis. Tradit etiam Aristobolus nullum piscem ex marinis piscibus in Nilum recurrere, præter Alosam & Mugilem, & Delphinum propter Crocodilos. Et libro decimo septimo subdit. Pisces in Nilo permulti sunt, qui propriam & quandam suam formam habent, sed maximè noti sunt. Oxyrynchus, Lepidotus, Alabes, Coracynus, Porcus, Phagrus, Physa bos. Item Silurus, Cithar., & Alosa: sunt pręterea qui Alosam vocent Lacciam idem'que esse putarim: ob quod cecinit Ausonius, Stridentes'que focis obsonia plebis alosas Romanę Lacciæ, &c. Meminit etiamnum Clupeę, id est, alosæ Ennius hoc versu.

Clupea q̄ & Trissa à nostris Alosa.

, Omnibus vt Clupea præstat, mustella marina
, Mures sunt Aeni aspera ostrea plurima Abydi.

Laccia q̄ & Alosa

Vnus Mytelenæ est. Ait deinde Pli. PLATANISTAS, &c. Pisces à latitudine dicti Platanistæ. Thynni mares sub ventre non habent, &c. In ponto Thynnos parere Aristoteles prodit: pontum'que subire his verbis, libro de historia animalium octauo, Thynni, Limariæ, Amiæ. Subeunt pōtum vere, æstatem'que ibi traducunt, & reliqui ferè plurimi fusanei & gregalis generis eodem transeunt. Est sane plurima pars piscium gregatilis: nec vllus grex caret duce, petunt autem pōtum pastus gratia qui vberior & commodior propter aquarum dulcium admixtionem suppeditatur idem canis exortu agitari asilo scriptū reliquit. QVERNIS ASSVLIS, &c. tabulis paruis quāuis tamē assulę etiā dici possunt fragmēta marmoris: quare Vitruuius de marmore eo agens quod parari ad tectoria solet ait.

Platanistæ. Thynnus. Grex piscium. Assulæ fragmēta marmoris.

Quibus autem locis hę copiæ non sunt cæmenta marmorea siue assulæ dicuntur quę marmorarijs ex operibus dijciunt pilis ferreis, &c. hæc libro septimo, ca. sexto. Subdit Pli. AMIAM VOCANT, &c. Amia est piscis medius inter Thynnum & vmbram, vocat Oppianus Amias audaces quòd progna cissimæ sint, easque Delphinorum more sanguinem exugere Atheneus suauissima carne esse scriptum reliquit, Aristoteles carniuoras esse amias, item & alga vesci tradit libro de historia animalium octauo. Primi ait Pli. Omnium scombri, sunt equidem è Thynnorum genere scombri, ex quibus salsamenta fieri consueuerunt, esse mansuetos in Ionij insula Palladis dicta in quodam stagno prodidit memoriæ Aelianus: Strabo refert insulam nomine Scombriam ita nuncupatam à prouētu scombrorum libro, tertio scribit Aristo. septimo de historia animalium. Scombros coire mense Februario post Idus, parere verò Iunio ante nonas, ædere sua oua condita quasi vtriculo. HISPANIAE CAETARIAS, &c. Cætarię loca iuxta mare lacu stagnante in quibus maiores pisces capi solent, & Cętarij etiam dicuntur vendentes maiores pisces capientesque. Porrò quod hic ait Pli. de Thynnis parum vidētibus, Aristoteles eadem refert libro octauo. Et subdit Pli. Sed in pontum nulla intrat bestia piscibus malefica. Aliter traduxisse videtur Gaza apud Aristotelem, à cuius promptarijs hæc desumpta sunt. Sic enim transtulit libro octauo, ca. decimo tertio. Nā excepto Delphino & Phocena nihil in ponto maleficum est, &c. Cętero Rhombi quorum hic meminit de genere sunt planorum piscium, angur or Rhombos sic dictos ab instrumento Thessalico magico, rotundo quidem, putant passeres & rhombos eandem habere naturam omnino certè idem esse. Ari. minimè Rhomborum meminit: sed passeris passer piscis quàm græci φῆττα, id est, psetta: sic vocat Athæneus: porrò Trichiæ, quarū hic fit mētio, pisces sunt quos nonnulli Sardas vocant, has solas Aristo. libro octauo istrum subire, Sarda inquit, adit istrum, videtur, & capitur: sed exiens nusquàm visa adhuc est, quod si qua apud Bizantium aliquando capiatur, piscatores sua retia lustrāt propter exitus insolētia, in cuius rei causa est quòd solę ipsę sube ūt istrū amnem, &c. ad quę allusit Pli. hic. THYNNORVM captura, inquit Pli. à Vemo, &c. Hoc tempore Thynnum meliorem Aristo. scriptum reliquit, octauo de historia animalium Thynnus ait. Post arcturum melior, iam enim ab infestantis asili agitatione requiescit. Idem Thynnos prę nimia pinguedine dehiscere ait libro sexto, Gladius, piscis qui Xiphis, aut Xiphius, de quo alibi.

Amia piscis. — Scōbri — Cętarię & Cętarijqui di cantur. — Rhōbi. — Passer piscis. Trichię Sardæ. Thynnas. — Calidi⁹. q & Xiphi⁹ piscis.

CAPVT .XVI.

SVNT ET PISCIBVS, &c. Piscium fœminas maiores quàm mares etiam ait Aristo. Esseque maribus viuaciores, eo quòd fœminæ vetustiores quàm mares capiuntur ille scribit libro de histo. animalium quinto. ERYTHINIS, &c. Piscibus quos Gaza Rubelliones vocat: quorum meminit Aristo. quarto de histo. animalium, & sexto his verbis. De rubellione & hiatula ambigitur, omnes enim grauidę capiuntur. Pars enim piscium con summatur mare & fœmina, de rubellione tamen ambigitur, &c. Nostrates hos pisces Rogetos vocant: vel Rubetos, Et ait Pli. MODICIS imbribus gaudent & aluntur, &c. Hæc ex Aristotelis riuulis decerpta sunt, itē hæc prægelidam hyemem sentiunt, &c. Piscium genus, ait Arist. octauo de histo. animalium. Pluuio humore iuuatur, & paulò post subdit, Maximè infestantur algore qui lapidem in

Erythinus siue Rubellio, vel Rogetus vulgo.

capite habent,vt chrom*i*s,lupus,phager. Facit enim lapidis rigor vt per algorem gelentur & excidant. Scyena cuius hic Plinius mentionem agit,ab aliis vmbra vel vmbrina dicitur. Marcus,Varro,Columella'que Sciænam vmbram vocant hic libro,rei rusticæ octauo,ille autem tertio. Hanc cœlebrasse videtur Ennius,vt ex Apuleio coniicere licet,ita inquienti. Melamulum,Turdum,Merulamque,vmbrã que marinam. Cæterò quod de Coracino hic ait,expendendum coruum & coracinum pisces,pro eodem Gazam accepisse,cui non assentiuntur Hermola,& Volaterranus,quòd à verbo græco authoritate Athenei Coracinus dici videatur ἀπὸ τὸ κορας κινεῖν quòd oculos frequenter moueat,neq; etymon Coracini corriuare aiunt,à κόραξ, id est corax,quod græce est coruus. Gazæ certè assentior, quicquid referat Volaterranus, Coracinum'que puto eum quem alij appellant coruum. Est enĩ gibberosus coruus,latus,proportione sua squammosus, quæ omnia coracinis congruunt. Eutidemus apud Atheneum salsamentis idoneum refert, vocat'que Saperdam. Ad quod allusisse Persius videtur,quando ait. Saperdam'que aduehe ponto. Porrò Hippuris piscis est,qui à latinis equiseles dicitur,

SYDERATVR. Afflatur sydere,de quo alibi. Constat hic non solum terrestria,verumetiam aquatilia in syderis corripi ac affligi,immò etiam arbores syderari dicuntur,quod genus est affectionis in arboribus, vt videre erit alibi magis poscente loco. Huc tamen diuertisse non fuerit alienum, quo nihil prę terire silentio videri possimus, quod nauseam lectori parere possit. Cogimur aliquando iterare quædam,sententia id requirente,non propterea nobis vertet vitio lector ingenuus.

Scyena aliter dr̃ vmbra.

Coracinus.

Coruus

Saperda

Hippur' q̃ et equiseles.

CAPVT .XVII.

MVGILVM NATVRA RIDETVR, IN METV CAPITE ABSCONDITO TOTOS SE OCCVLTARI CREDENTIVM. Iisdem tamẽ tanta salacitas,vt in Phœnice Narbonensi prouincia coitus tempore è viuariis marẽ linea longinqua per os &c. Quæ hic prompsit Plinius ex fonticulis Aristotelis corriuata sunt libro de historia animа.viii.ita inquientis. Cum metuit mugilis, caput abscondit,quasi corpus totum occultet. Gulosus omnium maximè est,at'que insatiabilis, quocirca ventre distento grauescit,& nisi ieiunus sit, iners hæret, libro autem quinto ait. Circa Phœnicem pisces vel mutuo sexuum aspectu capi accoepimus; mugiles enim mares à piscatore subducuntur, quorum aspectu fœminæ congregantur,at'que ita obretiuntur, versa'que vice mares capiuntur, subductis fœminis, sed deuoratio illa feminis genitalis quòd sæpius cernitur. Subdit mox Pli.

APVD ANTIQVOS PISCIVM NOBILISSIMVS HABITVS ACCIPENSER, &c. Accipenser certè tanta fuit apud Romanos in dicatura, vt conuiuio inferri cum corollis: tibiis'que concinnentibus consuesset. Qui eum enim gestabant,coronati erant. Appion grammaticus putat Elogem esse accipenserem, fuisse apud antiquos multa dignatione ac existimatione Plautinum id testari potest,in fabula quæ inscribitur baccharia. Quis,ait,est mortalis tanta fortuna affectus nunquàm,quàm ego nunc sum? cuius hæc ventri portatur pompa,vel qui mihi in mari accipenser latuit antehac, cuius

Mugil.

Accipẽser.

ego latus in latebras reddam meis dentibus & manibus. Quanto item fuerit honore hic testis est Cicero, qui in dialogo de fato ait. Nam cum esset apud se, ad Lauernium Scipio, Vnaque Pontius allatus est forte Scipioni accipenser, qui admodum rarò capitur, sed est piscis admodum nobilis. Quum autem Scipio vnum & alterum ex his, qui eum salutatum venerant, inuitasset: pluresque inuitaturus videretur. Is autem Pontius, Scipio inquit, vide quid agas, accipenser iste paucorum hominum est. Macrobius tertio saturna. de hoc affatim. Et subdit Plinius.

AVTHORITATEM FVISSE LVPO ET ASELLIS, &c. Summam lupo fuisse authoritatem testis Columella est, libro rei rusticæ octauo: cuius sententiam quia congruere huic verborum seriei videtur, apposui M. Philippi (velut vrbanissimum quod erat luxuriosissimum) factum, atque dictum. Nam is forte Cassini cum apud hospitem cœnaret, appositumque è flumine lupum degustasset, atque expuisset: improbum factum dicto prosecutus, Peream, inquit, nisi piscem putaui, hæc ille. Perindè ac si vellet innuere solos Tyberinos lupos nomine piscis dignos esse. Est enim lupus vorax piscis, consueuitque, vt ait Iuuenalis, cloacas & cryptas intrare Suburræ. Fuit apud eruditiores quæsitū, quisnam piscis nunc diceretur, fuere qui sturionem esse dixerunt, falsò vt reor, sed potius reor nunc spigolam dici, in quam it pedibus sententiam Paulus ille Iouius, qui cōcinnū de Romanorum piscibus libellum edidit. Porrò qui Tyberini sunt lupi alijs præferuntur, quique inter duos pontes capi consueuerunt, vt conijcere ex Horatij carmine.

Lup^9 piscis.

, Vnde datum sentis, lupus hic Tyberinus an alto
, Captus hiet, pontes ne inter iactatus, an amnis.
, Hostiæ sub Thusci laudas insane trilibrem
, Mullum, in singula quem minuas pulmenta necesse est
, Ducit te species video, quid pertinet ergo
, Proceros ædisse lupos? quia scilicet illis
, Maiorem natura modum dedit, his breue pondus
, Ieiunus stomachus raro vulgaria temnit.

Porrò Columella eo quo diximus loco, lupos quosdam esse albos ait, quos Plinius lanatos, à candore lanarum, vt coniectura ducor, dictos, quare Martialis laneos appellat, quando cecinit.

Lupi lanei.

, Laneus Euganei lupus excipit ora timaui.

Porrò de asellis meminit affatim Aristoteles, octauo de historia animalium, afferens eos latere quandoque. EX ALTO. Ex mari longinquo.

Aselli pisces ijdē scarmi & Merluzi.

Scarus.

NVNC SCARO, &c. Aristoteles solum piscium non habere dētes serratos testatur libro secundo de historia animalium, solumque ruminare. Aelianus salacissimum piscem esse ait, venerisque gratia in predam agi. Fœmina eius generis per littus ducta. Cæterò quæ de Scaro dicuntur fuisse habitum honore apud antiquos referunt. Testis etiam est Macrobius tertio saturnali. de eo ita agens. Octauius præfectus classis, sciens Scarum adeò Italiæ littoribus ignotum, vt nec nomen latinum eius piscis habeamus, incredibilem Scarorum multitudinem in varijs nauibus huc aduectam inter Ostiam & Cāpaniæ littus in mare sparsit, miroque ac nouo exemplo pisces in mari, tanquam in terra fruges aliquas seminauit. Idemque tanquam summa in hoc vtilitatis publicæ verteretur, quinquennio dedit operam, vt si quis inter alios pisces Scarum fortè cœpisset, incolumen confestim & inuiolatum mari redderet. Et subnectit

Plinius

Plinius.

PROXIMA MVSTELLARVM, &c. Proxima bonitate scaro est mustella piscis. Ennius poeta æqualem preciosissimis piscibus facit, græci hanc Galeum vocant.

Mustel la piscis

GRATIA (inquit Plinius) MAXIMA EST MVLLIS. Summa in lautitia fuisse mullus piscis apud Romanos legitur. Duo esse genera mullorum scriptum reliquit Athenæus, nō enim minoris saporis sunt mulli quàm aselli, quorum meminimus. Varro asellos appellari ait à colore: quem referunt lib. rei rusticæ tertio. Vocatur autem græcis mullus τρίγλα, id est Trigle, nomen id sibi asciuit: quòd Dianæ Hecati antiquitus dicaretur, quoniam triformis à poetarum eminentissimo verg. decantetur. Tria ait, virginis ora Dianę. Fuisse autem quosdam dijs sacros pisces lectum monumentis grauissimorum authorum est. Bocam Mercurio, Cytharum Apollini, Dianæ Triglam siue mullum mauis, libero patri Cittulum, Veneri apuam, Pompilium Neptuno. Ea verò de causa Athenæus Triglas siue mullos sacrificari Dianæ prodit, quoniam mulli lepores marinos hominibus mortiferos vti venatrici deæ canes auspicijs persequantur. Hic fuit piscis à ganeæ studiosissimis viris adeò expetitus, vt sæpius argenti puri pondere emeretur. Ex huius piscis iecinoribus ac capitibus pulmenta condire solebant: ad quod Horatius respexisse videtur, quando ait. Mullum in singula quem minuas pulmenta necesse est. Oppianus mullos esse mirè voraces carmine adnotauit hoc.

Mullus piscis.

Trigla siue mullus.

Pisces dijs dicati.

, Trigla vorat fœdas sordes, & mergit in aluum.

Omnes illuuies pōti, Aristoteles sexto de animalium historia mullum gregalium vltimum autumno parere scriptum reliquit. Mullos probant ganeones, qui essent barba insigniti quos barbatos vocabant, in mullorū genera censetur Alutarius sed ignobilis is. Dignum scitū quod Athenæus memorię prodidit mullum vino suffocatum, si id à viro protinus ebibatur, habere potestatem impediendæ veneris, si item mulieres id vinum ebiberint, minime posse concipere tradit. Porrò quòd Plinius de Sargo pisce ait, sciendum Aristo. Sargum referre autumno & vere parere illum'que alios minime comitari, velut sit is superbia tumens. Adijciam loco plausibilioris lectionis, quæ Aelianus libro variæ historiæ duxit, sargos caprarum esse amatores, eos'que propterea facile capi ad earum vmbram: quam proijciant in extremis littorum marginibus collocatæ aduersus radios solares. Et subnectit Plinius. ASINIVS CELER, &c. Meminit huius rei Macrobius tertio saturna. his verbis. Asinius Celer vir consularis, vt idem Sammonicus refert, mullum vnum septem millibus nummum mercatus est, in qua re luxuriam illius sæculi licet æstimare, &c. Huius precij meminit Budæus noster homo nostri æui elegantiarum obseruantissimus, & rerum memoriæ consultissimus, libro secundo assis, de hoc precio cocorum differens hoc modo. Asinius Celer inquit, è consularibus hoc pisce prodigus, Claudio principe vnum mercatus est sester. octo millibus, &c. Aufert, inquit Budæus, transuersum animum eorū qui conquęstione luxus coquos emi singulos pluris quàm equos quiritabant. At nunc coci triumphorum precijs parantur & cocorum pisces, nullus iam propè mortalis æstimatur, pluris quàm qui peritissimè censum domini mergit. Meminit Liuius libro nono de bello Macedonico, de triumpho Manlij loquens. Epulæ quoque ipsę & cura, & sumptu maiori apparari cœptæ, tum cocus vilissimum mancipium antiquis & æstimatione, & vsu in precio esse, & quod ministerium fuerat ars haberi cœpta, vix tamen illa quæ tum conspiciebantur. Semina erant futuræ luxuriæ. Hæc verba congruunt Plinianis verbis hic, vbi cocos emptos precijs, triumphorum, temporibus principum Romanorum admiratur, quando ait.

Mullus in vino suffocatus mira operatur.

Sargus.

Mullus quātum olim in precio.

ait adhuc coci triumphorum præcijs parantur &c. Præcium igitur octo mil. nũ mum, quo precio emptus eſt mullus, ducentos aureos æſtimare poſſumus, conijce re licet Macrob. non cum hac ſumma conuenire, qui ſeptem, non octo millibus em ptum tradit, quo fit vt menda fortaſſis ſit apud Macrob. Cæterò quia caput ſequẽs facile captu eſt, igitur à nobis illibatum manet.

CAPVT .XIX.

Exocoetus.

MIRATVR ARCADIA, &c. Exocœtus piſcis eſt, qui ab alijs vocari ſolet Adonis, per maris tranquillitatem exit in terram, interque petras proſtratꝰ alte ſoporatur, exhorrere proditur mire aues aquatiles authore Aeliano.

CAPVT .XXI.

Anguillæ.

ANGVILLAE, &c. Anguillarum plura eſſe gene ra Ariſtoteles libro de animalium hiſtoria quarto, abundè docet. Differentiam inter mares, et fœminas eſſe aſſerens, quòd mares caput habeant amplius ac oblongius, fœminæ contra. De earum autem vita ſic ait. Vita anguillis nõ nullis vel ad ſeptem octoque protrahitur annos. Anguillæ vt plurimum humore viuũt, equidem in Strimone am ne circa vergilias capi ſolent, tunc enim aqua & lutum aduerſis flatibus inturbatur. Anguillæ non ſuperfluitant mortuæ, nec ſurſum vt cæ teri piſces, maxima parte feruntur viuere exemptæ aquis, vel ad diem quintum, vel ſextum poſſunt, & aquilonę plures diutius durant, auſtro minus. Et ſi ęſtate de lacu tranſferuntur, viuere nequeunt, hæc ille libro octauo de animalium hiſtoria, ad quæ alluſit hic Plinius. Caput ſequens nihil habet nubili, Excipulę dicuntur ſepta ex arundinibus aut iuncis texta ad capiendos piſces, dici poſſunt naſſæ.

Excipulæ.

CAPVT .XXIII.

Murenę q̃ & Lãpetrę ſiue lãpetrociæ paruæ.

MVRENA, &c. Sunt qui murenas ſimpliciter dictas dicant non eſſe eos delicatiſſimos piſces, quos nonnulli lãpetras vocant, niſi aliquid addamus, puta vocando murenas paruas, quæ dici poſſunt lampetræ, quibus ſcantent plu rima Galliarum flumina. Murenæ enim maiores ſunt his, & proprie marinæ & fluuiatiles non tam crebrò. Ariſtote. omnibus anni temporibus parere, libro de animalium hiſtoria quinto ſcriptum reliquit, earum coitum fieri circum plexu mutuo ſupinarum partium tradit. Cum his ſerpentes item cohærere, marem myrinum vocat. Carniuoras item aſſerens, ob id Vedius polio admodum cru delis damnata mancipia ſiue ſeruos in viuaria murenarum plena demergere ſolebat, vt illi non ſubito, ſed paulatim in minutiſſimas partes ab morſibus murenarũ abſumerentur, de his cap. quinquageſimoquinto agemus.

Vedij poliõis ſęuitia i ſeruos.

CAPVT .XXIIII.

Selachæ piſces.

PLANORVM, &c. Raiæ & paſtinacæ ſquatinę, plani piſces dicũ ntur, item torpedo, & qui pro ſpina cartilaginem habet, quos omnes gręco vocabulo appellare poſſumus σελάχας, id eſt ſine ſpinis, ſola cartilagine obducti, piſcis ſic nominatur.

CAPVT .XXV.

EST PARVVS, &c. Echeneis qui latine remora dicitur aspectu authore Aeliano est niger, magnitudine par uæ anguillæ: nauem quamlibet magnam non aliter moratur, quàm si quis equum indomitum maleque freno obedientem ab incœpto itinere per viam vertat. Aristoteles de hoc sic agit. Remora expes omnino est, sed quoniã habet pinnas similes pedibus, hinc fit vt pedibus videatur instare, pisciculus quidem hic est, saxis assuetus, in cibos non admittendus, nomen à remorandis nauibus adeptus: vtilis ad iudiciorum causas et amatoria veneficia, vt aliqui volunt, hæc ille secundo de historia animalium, capite decimoquarto.

Echineis q; et remora piscis.

CAPVT .XXVI.

ITEM MILVVS, &c. De animalium historia octauo Drachonem ait piscem esse littoralem.

CAPVT .XXIX.

LOLIGO, &c. Præter squamosos pisces & lubricos planosque est & mollium genus ita nuncupatum, quod ad tactum molle sentiatur, veluti est loligo. Aristoteles quinto de animalium historia polypos, loligines sepias modo eodem parere scriptum reliquit, oribus scilicet amotis cõplexuque mutuo pariunt ea sui parte quæ fistula dicitur. Porrò idem sepias omnib⁹ anni temporibus parere tradit, odoreque escarium capi, ictas tridente mares fœminas iuuare, grauidas præstare cibo cæteris. Et de earum ouis libro quinto de animalium historia ait. Oua quæ sæpiæ ædunt magnitudinem myrtorum capiunt & nigrescunt, emisso enim atramento parentis infunduntur, cohærent inter se modo racemi. Tẽpore verno vterum ferunt, pariunt intra diem decimumquintum. Polypus autem fœmina modo ouis incubat, in ore sui cubilis assidens brachium super ouis exporrectum tenet. Loligines ac sepiæ breui viuunt, nam exceptis paucis bimatum cõplent minimè: polypis tantum datum temporis ad viuendum. Hic modo auctarij non obfuerit annotasse quæ voluptati ac commodo fuerint lectoribus de polyporum natura. Aelianus libro variæ historię voracissimum piscem polypum esse tradit, vaferrimumque in instruendis insidijs, quòd si defecerit venatio sui ipsius vesci cirris, id est capillamentis brachijs've: in hanc it pedibus sententiam Oppianus. Aristoteles tamen ijs refragatur, asserens polypos non brachia erodere, sed ab paguris erodi, quare Plinius Aristoteli applaudens ait, brachia sui rodere falsa opinio est. Hic Plinius Hesiodum taxat qui asseruit polypos brachia sua, id est cyrros vt traduxisse videtur Gaza erodere. Porrò Nautilum & Pompilium Plinius idem videtur asserere Aristote. distinxisse libro quarto de animalium historia. Duo, inquit, visuntur genera conchis indita, quorum alterum nautam aliqui vocant, alterum Pompilum dicunt siue ouum polypi &c.

Loligo.

Sæpiæ.

Polyp⁹.

Polyp⁹ vorax & vafer piscis.

Nautil⁹ & Pompilius.

CAPVT .XXX.

Ozena.

POLYPORVM GENERIS OZENA,&c. Ozena genus aiunt poliporum, sic enim à graueolentia sibi nomen comparauit. Ozenas enim Galenus libro diffinitionum ait esse profundas in naribus exulcerationes, ex quib⁹ odor ingratus & fœdissim⁹ halitus sentiatur. Aeginita itē Paulus in genere exedentium vlcerum constituit: de quib⁹ amplius in parte medica. Porrò acceptabula hic Plinius vocat brachia polypolorum, quæ alij flagella dicunt, alij cotylidonas, de quibus alibi.

Acce-ptabula Flagella Cotyli-donæ.

CAPVT .XXXI.

Cancri.

VIVVNT PETROSIS LOCIS, &c. Plura esse genera cancrorum Aristote. quarto de natu. anima. scriptum reliquit. Genus, inquit cancrorum littorale phoenicia fert tantæ velocitatis, vt vix consequi possit, vnde Hippeas, id est equites nominat. Genus item aliud quod magnitudine cancrum non excedat, facie gammaris simile: cācris omnibus pedes denique cum forcipibus sunt &c. qui plura de his volet adeat Aristotelem.

CAPVT .XXXIII.

Pecti-nes.

PECTINES, &c. Vocant græci pectines κτένες, id est ctenes. Sunt enim pectines siue pectunculi, qui abs quibusdam nunc conchulæ dicuntur, in Tarentino sinu nascūtur bonitate præcipui, vnde Horatius dixisse videtur, pectinibus patulis iactat se molle Tarentum. Aristo. pectunculos in siccitatibus trahere rufum colorem libro. viii. de histo. ani. ait, perfici anno idem prodit, corrodique à quodam genere vrticę. LVNATIS, curuis modo lunę quādo nō plena est. Striatis, cauitatibus plenis sulcisq; ac diuisuris distinctis. Muricatis, modo muricis formatis, virgulata, virgulis disticta. CVNICVLATIM, modo cuniculorū, id est fossularū foraminū'ue formata. IMBRICATIM, modo imbricis obtorti canalis, quod solet tecto iungi. Imbrices etiam tegulæ sunt curuę, hinc tectum imbricatum. Vndata modo vndarum texta siue coacti textus modo formata. CANCELLATIM, modo cācellorum, id est lignorum transuersim dispositorum, de quo libro priore diximus. Carināt, in modum carinæ formant. Carinatum curuum modo carinæ.

Striati. Murica ti. Imbrica tim. Cācella tim. Carina-re.

CAPVT .XXXV.

SED QVOTA HAEC, &c. Inuehitur Pli. in luxu nedum gulæ, sed & vestimentorum ornamentorumque profluentes: qui non contenti prætiosioribus ac esculentioribus ciborum generibus aliunde quidem auectis, lapillos solicitè indagant, quo splendidius corpora exornēt, maria fulcantes crebris vndarum fluctibus periculisque eminentissimis sese tradentes, quo niteat articulus gemma insignitus, aut alia corporis pars margarita adornata, cū tñ sufficeret periculis vesci, nō vestiri: pꝛindè ac si dicat vestiméta ac corpꝛis cultū in terra quęrēda esse nō in mari, q̄ eni est

In pꝛfu-sioris or nat⁹ cul tores ci-tra mo-dū dili-gentes,

societas

societas maris fluctibus cum vellere? quo vestiri debemus? quod & non mare, sed terra gignit. Et subdit. SI tanta ventri cum eo, &c. Hoc est, esto societas sit magna ventri cum mari: acsi dicat. Esto mare nobis tribuat cibos esculentos: quibus admodũ delectemur, eosque auide inquiramus: non tamen iure licet alia, hoc est, luxus irritamenta, puta margaritas conchylia, purpuram: tam solicite & quidem non citra pericula indagare: quo corpora nostra ornemus: quando sufficeret vti iis quę ad vitę sustinẽdæ vsum sunt, Et subdit. HAS mittit occeanus, &c. Tacitus de vita Iulii agricolæ Britanniam aurum: argentum aliaque metalla. item & margaritas: ferre scriptum reliquit Iulius Solinus In polyhistore, de his etiam sic ait Plinianę lectioni astipulans. Margaritas legũt plurimas maximasque, Cõchę sunt, in quibus hoc genus lapidum requiritur. Quę certo anni tempore luxuriante conceptu sitiunt rorem velut maritum cuius desiderio hiant. Et cum maxime lunares liquantur aspergines oscitatione quadam hauriunt humorem cupitum, sic concipiunt grauidęque fiunt, ac de saginæ qualitate reddunt habitus vnionum. Nam si purum fuerit quod acceperint candicant orbiculi lapillorum. Si turbidum, aut pallore languescunt, aut ruffo innubilantur. ita magis de cœlo quàm de mari habent. Denique quoties accipiunt matutini aeris semen fit, clarius margaritũ: quoties vespere fit obscurius: quanto que magis proficit lapidum magnitudo: si repente micauerit corruscatio, intempestiuo metu comprimuntur: clauesque subita formidine vitia contrahunt abortiua, Aut enim per paruuli fiunt scrupuli: aut inanes, Conchis ipsis inest sensus: partus suos maculari timent. Cumque flagrationibus radiis excanduerit dies: ne fuscentur lapides solis calore subsidunt & se profundis gurgitant: vt ab æstu vincantur. Huic tantum prouidentię ætas opitulatur. Nam candor senecta disperit: & grandescentibus conchis flauescunt margaritæ. Nunquã duo reperiuntur, vnde nomen vnionibus datum. Vtra semunciales inuentos negant, hæc ille. Subnectit Pli. ELENCHOS appellant, &c. Elenchos auribus matronarum affigi solebant, ad hoc facit illud Iuuenalis carmen.

Auribus extensis magnos commisit elenchos

Siquidem inquit Pli. Cum id fecere Crotala appellant Margaritę. Crotala dicuntur vbi sonum rediderint. Crotalum enim alii crepitaculum instrumentum musicum interpraetantur: quod laminis pulsabatur: alii anulum aureum, qui ferreo baculo percutiebatur, ad sonum fistulæ reddendum. Comperio etiam magistrorum mutorum lectione Crotalum calamum esse scissum, vt efficere sonum queat. Si quis manibus verset: alii ab instrumento musico dictum volunt deflexo ἀπὸ τοῦ κρέω, id est, pulso (ait Pli.) Pondus ad hoc æui semunciæ pauci singulis scrupulis excessere, &c. Hoc pondus æquat sex & octoginta ceratia & bessem. Ceratia pendere semiobolum legimus, De margaritarum pondere precioque affatim Budæus homo multo rerum vsu insignis secundo assis, Spiris. Spiræ ornamenta capitis matronarũ circulorũ reuolutionumque, ac anguium modo formata. Porrò vbi legitur. NVNCVPATIONEM tabulis probare, &c. Legerim aucupationem, ab aucupari quod est artificio quodam & solertia quærere. Subdit Pli. DVO fuere maxime vniones, &c. Hi vt idem ait fuere taxati cẽties sestertium, hoc est, aureis ducentis & quinquaginta millibus, vt Budęo placitũ video: qui affatim de his & quidem scitè meminit libro secundo assis, cuius sensa scitaque pluries omitto: ratus neminem non eius monumenta habere. Vnionum Lolliæ Paulinæ meminit Iulius Solinus, his verbis. Dat littus britãnicum margaritas, Diuus Iulius thoracem (Sic enim vocant pectoris munimentum, Veneri genitrici in templo eius dicauit e britannicis factum, subiecta inscriptione, Testatum est Lolliam Paulinam Caii principis coniugem vulgatum est habuisse tunicam ex mar=

Margaritę vbi reppeṙiantur.

Conchę

Elenchi

Crotalũ

Margaritarum põdus.

Lolliæ paulinæ luxus.

garitis sestertio tunc quadringenties æstimatam. Cuius parandæ auaritia pater ipsius spoliatis orientis regionibus exasperauit C. Cæsarem offendit Augusti filium interdictaque amicitia principis, veneno interijt. Et subnectit Pli.

Fabricij frugalitas cum Lolię prodigalitate collatio. Curius frugalis vir. Corollarium. Pātheū

NON dona prodigi principis fuerunt, sed auitæ opes, &c. Non ea erant dona ex patrimonio Caij principis, sed spoliationes opesquè, quas vsurpauerant aui eius: auorum igitur erant opes, non principis Caij, sed Tyberij & aliorum. Cæterò Pli. hic inter tot luxus, fabricium frugalissimum virum subnectit: vbi prodigalitatem Paulinæ ac Caij monstrauit dat censendum quęnam potior videatur laus eorum scilicet vel Fabricij viri continentissimi & frugalitatis studiosi non auaritiæ nec luxus. C OM putet, inquit, nunc aliquis ex alia parte, &c. Citauit enim Pli. Curium Romanum ciuē exactissima frugalitate, item & Fabricium, quorum vita multum abest à luxu antelatorum principum. Nota & curij, ac fabricij, frugalitas, historiaque eorū. A [illegible] illa corollariū. Corollariū id quod additū est prçter debitum. PANTHEO, pantheum Romę tēplum dictum quòd Martis Venerisque sub imaginibus ipso templo constitutis omnium Deorum imagines effictæ erant summum deorum etiam dici potest. Porrò Vnionis Cleopatræ etiam meminit Macrob. tertio Satur. Plinio astipulans penitus.

CAPVT .XXXVI.

Purpura quot annis viuat. Purpurarū genera.

PVRPVRAE VIVVNT, &c. Allusit ad Aristote. assertionē. libro quinto de animaliū historia, sic inquiētis. Tempus viuendi purpuris: & buccinis lōgum, annos enim circiter sex purpuræ viuunt, & singulis annis incremētum earum patet per orbes, quibus totidem, quot annos habent purpurarum genera plura: & nonnullæ magnitudine insigni augentur, vt quę ad Sigeum & Lectum Idę promontoria gignuntur, alię paruę, vt quas Euripus fert: & Caria, tempore caniculæ nullæ ferè capiuntur: non enim tantisper pascuntur. sed se absconsdunt: capiuntur tempore verno: fiorem suum inter papauer dictum & collum continent, textu spissiore, aspectu veluti membranæ candicantis, quam detrahunt: tingit hæc pressa & inficit manum, hęc ille, & multa id genus. SALIVANT, &c.

Saliuare quid.

Saliuare dicitur sanum facere: qua vocis appellatione acceptioneque: vsus est Columel. libro sexto, his verbis. Tunc panacis eryngij radices fœniculi seminibus miscendæ, & cum defruti ac molliti tritici farina candentique aqua conspergēdæ: eoque medicamento saliuandum ægrotum pecus. Sunt qui saliuare accipiant pro saliuam emittere. Porrò Murices co[illegible]neum os. Arist. quarto de animalium historia scriptum reliquit. Subdit Pli. EXCIPIENTES Tyrij, &c, à Tyro purpura Tyria dicta omniū prçstantissima: cuius Strabo meminit decimosexto, ijs verbis. Tyria enim purpura optima omnium perhibetur, ac piscatio ipsa proxima, & cætera omnia quę ad inficiendas vestes pertinent abunde habet. Et quāquàm maxima huiuscemodi officinarum multitudo vrbem reddant grauiorem, tamen ob hanc virtutem locupletior efficitur, & non solum à regibus, sed à Romanis libertate donati sunt, hæc illæ. Purpura certe quam Porphyram. Alij dicunt omnium est voracissima conchyliorum: cruori eius vt ita dicamus dignatio est pręcipua lanis tingendis, si præsertim lapidis ictu semel cædatur, vt ait Aelianus: qui tria purpuræ genera ponit, Violaceam, Rubram, [illegible]: & dibapham tyriam, hoc est, bis sanguine saturatam, siue bis tinctam. Aduertendum hic, cōchylium muricem, & ostrū pro eadem nota sumi: pro purpura scilicet: quare Vergilius ait. Tyrioque

Tyria purpura. Purpura porphyra.

ardebat

ardebat murice læna & aliubi de ostro. Gemma bibat, & Sarrano dormiat ostro. Victruuius tamen quid discriminis ponere videtur: de quo acturi sumus aliubi. Subdit Pli. ❧ HINC fasces securesque, &c. Hoc est, honores magistratus à purpura faciunt: ad quod facit carmen id Vergil. secundo georgicon.

, Non illum populi fasces non purpura regum

Erat enim purpura Romanorum insigne: quare Plutarchus ait in Crasso. Fertur eo die Crassum nõ purpureum (vt Romanorum imperatorum mos erat) sed atro paludamento ad milites processisse. Vnde purpura consueuit pro magistratu poni: vti conijcere licet verbis Plinij, libro sequenti, ca. de gallis. x x i. quando ait. Romana purpura, id est, magistratus summus. Per fasces igitur Pli. & per secures magistratus intelligit: quoniam consules. x i j. habebant lictores, qui gestabant virgarum fasces securibus alligatos. Quare purpurati, qui apud principes dignitate anteirent, vnde Cicero libro primo Tusculanarum. Istis queso, inquit, ista horribilia minitare purpuratis tuis. Et Horatij id. Et purpurei metuunt tyranni.

Purpura pro magistratu Fasces. Purpurati.

❧ DISTINGVIT (ait Pli.) AB equite Curiam, &c. Ros ille, id est, purpura distinguebat ipsos senatores consules've ab equestri ordine. Allusit enim Pli. verbis antelatis ad purpuram magistratuum, & ad eam qua pudor ingenuitatis significatur, & ad sacerdotalem prętextam, qua sacris operantes vtebantur, diuidebat certè, siue distinguebat senatum ab ordine equestri. prętexta enim vtebãtur senatores, sic dicta: quia purpura circunducta erat. Cum ergo ait Pli. Distinguit ab equite curiam, intelligit purpuram distinguere curiam, id est senatum, ab equite, hoc est, ordine equestri. Et subdit Pli. ❧ VNDE conchylijs precia, &c. Honore conchylia habita summo testatissimus est author Cicero in Philippica secunda, inquiẽs. Conchyliatis Gnæi Pompei peristromatis seruorum in cellis lectos stratos videres. Quamobrem desine mirari hæc tam celeriter esse consumpta: non modo vnius patrimoniũ quàmuis amplum, vt illud fuit, sed & vrbes & regna tanta nequitia deuorare potuisset.

Cõchylia In honore habita.

❧ CAPVT .XXXVIII.

CAPI EAS, &c. Hoc caput nec antelatum nihil habent fuscedinis, prętér quędam, perpendum autem vbi legitur. MEDICAMINIS LIBRA AQVARI, &c. Sic Hermo. putat legendum, non ęquari: suspicarer vel legẽdum esse liquari. Aquare notũ est notare haurire aquã aut per eam ire ac ferre aquã: quod autem suspicari me facit legendum esse liquari, verbum est feruere, paulò superius enunciatum, & verbum quod subnectit liquatis, quãdo ait. ❧ DECIMO fermè die liquatis, &c. Nec possum mihi persuadere ritè aquari legendum esse. ob quod dixit paulò superius. ❧ AQVAE amphoris, &c. Non tamen hoc pro comperto ac recœpto damus, sed candidè monemus censendum'que lectoribus relinquimus. CORTINA, &c. vase, in quo pigmenta & lanæ coloresque coqui solent. ELVTRIATVM, &c. De vase in vas translatum: quod transuasare alij dicunt. ❧ AMETHYSTI color, &c. Hoc est, color minime ebrius, quasi sobrius, hoc est, violaceus: non niger & non nimis dilutus. ❧ HOMERO purpureus dicitur sanguis, &c. Vocauit etiam poeta is mortem purpureã: quod aliqui sanguinariam interpræctãtur vel nigram, sed quę vna inferatur plaga, purpurea dicitur: velut Aelianus scribit ictu tantũ vno à Porphyreis, hoc est, purpurarijs viuentem conteri purpurã. Non obfuerit citasse Homeri

Perpende hic lector legẽdũ ne sit aquare ex Hermo. an liquari. Elutriatus. Purpurea mors.

❧ se Homeri

se Homeri verba vbi mortem vocat purpuream sunt τὸν δ᾽ ἔλαβε πορφύρεος θάνατος, καὶ μοῖρα κραταιή, hoc est, Cepit verò hunc purpura mors, & parca fortis.

CAPVT .XXXIX.

Purpura apud Ionios in præcio.

PVRPVRAE VSVM ROMAE, &c. Purpurã nedum Romanæ genti peculiarem verùm Ioniæ Athenæus libro. xii. dipnosophiston testatur, de Ionum Luxu agens his verbis. Theopõpus autem libro decimo quinto author est mille viros Colophoniorum per vrbem errantes videri solitos in veste purpurea quod regibus tũ rarum erat & magno studio affectatum purpura enim argento rependebatur: hęc ille. subdit Pli. SED Romulo in Trabea, &c.

Trabea

Trabea profecto Romulus vsus est. Erat enim Trabea genus vestis cuius species dicuntur tres: vna quę dijs sacrabatur tantum purpura constans: alia quid albi obtinens ac purpurę: tertia auguralis cocco & purpura mixta. Erat autem vestis togata purpura texta, sub tegmine puniceo quam aureę fabilę annectebãt. Trabea proprie regum erat: quare cecinit Vergil. Ipse quirinali lituo parua'que sedebat succinctus trabea læna'que ancile gerebat. Trabeati inde dicti, quare cecinit Ouidius.

, Hoc igitur vidi trabeati cura quirini
, Cum rudibus populis annua iura daret.

De prætexta nihil ago: quod abunde tractarit Macrobius primo fatur.

Latior clauus.

LATIORE CLAVO, &c. Hoc est, veste senatoria: cuius meminit Horatius senatorem describens, primo sermo. Et latum dimisit pectore clauum.
, Et Martialis. Et lato variata mappa clauo. QVA purpura quis, &c. Perinde ac dicat, omnes triclinia tapetis purpureis ornant, ac conuiuia splendida agunt. CONCHYLIATA veste, &c. Purpurea. HVMANI potus excremen. &c. Hoc est, vrina. TANTO'QVE dilutior, &c.

Dilutus color.

Dilutus color dicitur cum veluti aqua adhibita minus est intensus, porrò vt nihil prætereatur, quod indigeat enodamento quando Pli. ait. QVA purpura quis, inquit, non iam triclinaria facit, &c. Videtur ad antelata allusisse libro præfato, ca. xlviii. ad triclinaria babylonica alludens, hoc est, ad tapetas triclinares quibus triclinia sterni solent. Cæterò vbi legitur. IVS temperaturæ, &c. Budæus. Vis temperatur aqua, legit.

CAPVT .XL.

Purpura in medicamentis.

PRECIA MEDICAMENTO, &c. Fit equidem medicamẽtum ex purpuris humano vsui peraccõmodum. Nam cinis purpurarum præclarum dẽtifricium facit, is siccat carnium excrescentias reprimit'que: vlcera purgat, & ad cicatricem perducit, vt Dioscorides libro secundo, ca. quarto docuit. Legimus item purpurarum testas oleo decoctas contra fluentem capillum inungi, Easdem'que in aceto potas lienũ tumores contrahere: & locorum præfocationes secũdas'que à partu pellere, vt Paulus Aeginita, libro sexto docet.

CAPVT .XLI.

NON

ON EST SATIS, &c. Amethystum ferunt gemmam esse purpuream à colore violæ dictam, vnde color amethysthynus purpureus dictus. Et Tyriamethystus quasi duplex purpureus. Et quia in colorum rationem incidimus, nõ obfuerit hic aliquid admouisse, quod fuerit huic capiti auctarium. Colorum enim duplex quondam ratio fuit. Nascũtur enim aliqui & exigua aut nulla hominis opera ad tẽperaturam indigent. Finguntur cõtra aliqui, & siue hominis opera nulli sunt. Nascũtur vt ochra, minium, chrysocolla, fingebantur quondam atramentum: ærugo hyalos, vt videbimus paulò fusius libro trigesimo tertio, ca. decimo tertio. Purpurei enim colores fiũt vt scriptum reliquit Vitruuius libro septimo, ca. decimo quarto ait. Infecta creata rubiæ radicæ, & hysgino. non minus & ex floribus alijs. Cæterò perpendendum hic vbi legitur: vt fieret bis bissinum, legendum potius, hysginum: non bis bissinum. Nam hysginum color est similis coccineo: quare græci ὑσγινοβαφῆς vestes appellãt, hoc est, hysgino tinctas, Pli. libro vigesimo secũdo ait. Hyacinthus in gallia maximè prouenit. Hoc ibi pro cocco hysginum tingit, &c. Porrò Coccus, siue granum, quo reges quondam à priuatis discernebantur maximo honore habitum est. Nascitur enim coccus in ilice, vt ait Theophrastus tertio de historia plãtarum: quare Pli. libro vigesimo quarto, ca. quarto, coccum ilicis vocat. Cocco enim vtimur in laneis vestibus hoc enim scarletũ vulgo nostrates vocãt: quod verò in serica veste cramesinum appellant: non est absimile cocco: probatur coccus nascens in Galatia & Armenia vt ait Diosco, libro quarto.

Amethystas.

Nati colores, & colores ficti.

Hysginum carpit manifesta menda nõdum aiaduersa.

Coccus vulgo Scarletũ

CAPVT .XLII.

ONCHARVM GENERIS, &c. Pinna animal ne sit vel planta ambigitur authore Aristo. de animalium histo. octauo prodẽte his verbis. Sunt enim maris nonnulla, quę ambiges animal ne sint vel planta: hærent enim: & detracta plura & id genus pereũt: verbi gratia. PINNAE adhærent, &c. Pinnarum etiam meminit libro quinto his. Cõchæ, chamæ, vngues, pectines locis arenosis sui orstus initia capiunt. Pinnę erectę locis arenosis cœnosisque ex bysso, id est, villo siue lana illa pinnali proueniunt: quę custodem intra se continent aut squillam paruã aut cãcellum quo quidem custode priuatæ. PEREVNT breui tempore, &c. Paruam enim Squillam Pli. hic Pinnophylacem, id est, pinnæ custodem vocat. Pinnother enim cuius hic Pli. meminit. De eo fit etiam mentio apud Aristotelem quo diximus loco: porrò de Rana piscatrice cuius hic fit mẽtio. Sic meminit Aristo. libro de historia animalium nono. Rana, ait, his quę gemina ante oculos suos dependent, quorum fila capilli speciem referunt, sed postrema rotundis quibusdam præpilãtur, quasi escę causa additis: his inquam, vbi locis arenosis aut fæculentis obturbato solo se absconderit piscatur attollens illa sibi pendentia fila: dum enim pisciculi occurrunt: & capita machinamẽti pensilis pulsant ipsa subtrahens fila, allicit donec in os suum eos adducat. Torpedo, pisces quos appetit: afficit ea ipsa quam suo in corpore continet facultate torpendi: atque ita retardatq; pręstupore capit, & vescitur: abdit se in arena aut limo: tũ pisces qui adnatantes obstupuerint corripit: pastinaca etiam se occultat. Sed nõ simili modo: hæc Aristoteles.

Pinna.

Squilla parua.

Rana piscatrix.

Torpedo.

CAPVT .XLIII.

Scolopendrę pisces.

SCOLOP. TERRESTRIBVS, &c. Hic Pli. allusisse videtur ad assertionem Aristo. asserentis, libro nono de historia animalium. Centipedas, id est, scolopendras marinas: hamo deuorato, sua euomere intranea: donec hamum deijciant. Plutarchus tamen non in eam it pedibus sententiam eo libello, quē scripsit de ijs qui sero puniuntur adeò non intranea euomere, sed se inuertere testatur: quando ait ὥσπερ θαλάσσιαι σκολόπενδραι καταπιοῦσαι τὸ, &c. quod nihil notat aliud: quàm, Queadmodum scolopendrę marinę absorpto hamo seipsas inuertũt. Verbum enim ἐκτρέπειν inuertere notat: non euomere: nisi hoc illum putes voluisse intelligere stomachi inuersiones & vomitus: quod non possum mihi satis persuadere: ob quod subnexuit ἑαυτὰς, id est, seipsas: quare hoc iudicet pro captu quisque lector: monemus candide, non præcipimus.

CAPVT .XLV.

Vrticæ.

QVIDEM ET HIS SENSVM, &c. Vrticæ & spõgiæ tertiam ex vtroque naturam quodammodo habere dicũtur. Nam nec planè eas dixeris frutices: nec animalia. Vrticarum duplex esse genus Aristo. scriptum reliquit, libro de historia animalium quarto: alterum corpore paruo, quod cibo aptius est, alterum maiusculo duroque quale circa Chalcidem Euboię nasci produnt. Vrtica, inquit Aristo. sui generis cernitur, quippe quę adhæret saxis more nõnullorum intectorum testa & interdum abiũcta vagetur. Nulla huic testa, sed corpus omni ex parte carnem præ se fert: sentit & manũ admotã corripit: adhærescitque perinde ac polypus suis brachijs, ita vt caro intumescat: os in medio corpore continet, & de saxo quasi de testa viuit. Prænatantes pisciculos excipit: retinetque, porrò spongiarum idem meminit libro quinto, his verbis. Genus spongiarum triplex est. Nam aliæ rarę, aliæ spissæ, alię quas nominat Achilleas, tenuissimum genus achilleum validissimumque quod galeis ocreisque inseritur: eoque minus cie re strepitum posse notatum est: genus hoc rarum inuentu. Quę autem in genere illo spisso prædura sunt, atque asperæ, nomine hirci nuncupantur, sensum etiam spongijs inesse aiunt, argumento, quòd ad euulsoris accessum contrahuntur, ita, vt euelli difficile sit, hęc ille. Quod igitur Pli. genus vocat Tragos, id est, quod hircinum appellauerimus iure, nam τράγος, id est Tragus, hircus dicitur.

Spõgię Spõgiarũ tria genera.

Tragus

CAPVT .XLVI.

Canicula.

CANICVLARVM, &c. Caniculam ex mustelarum genere piscium semel anno parere testatur Aristo. libro de historia animalium sexto, qui plura de his volet, adeat Aristo. eo quo diximus loco,

CAPVT .XLVII.

Sacer piscis qui dicatur. Diligẽs annotatio.

CERTISSIMA EST SECVRITAS, &c. Perpendendũ hic qui nam sint pisces quos sacros hic appellat. Fuit enim diu apud eruditiores disputatum quisnam esset piscis sacer, quẽ græci ἱερὸν ἰχθὺν, id est, ieron, ichthyn. Sunt enim qui intellexerint Pompilum piscem cuius meminimus. Plutarchus autem in commentariolo, quo quęritur Vtris maior insit prudẽtia, terrestribus an aquaticis Anthiã piscẽ Homerus ἱερὸν ἰχθὺν

dixit

dixit. Aristo. Anthiam vocat piscem sacrum. Athenæus refert sacros dici pisces delphina & pompilum. Huius rei affatim meminit Cælius libro. vii. Vrinantes sese natando mergentes, quos iure alio verbo dixeris σπογγοθῆρας, hoc est spongotheras. Porrò quod de pulmonibus hic ait Aristo. quinto de histo. anima. inter testacea sponte euenire scriptum reliquit. Idē meminit Stellæ piscis, cuius hic fit mētio his verbis. Quæ vocatur stella, adeò natura calida est, vt omnia protinus tacta decoquat. detrimento etiam summo echinis Euripi Pyrrhenei eandem esse confirmant. Quinetiam qui pulmones appellantur, spontè proueniunt.

Vrinantes. Stella piscis.

CAPVT .XLVIII.

NEC VENENA CESSANT DIRA, &c. Nedum terra, sed & mare venena gignit. Testis est lepus marinus, qui fertur similis loligini, è cuius cibo, a luus dolore vexatur. Sudor adest graui odore, superaccedit biliosus vomitus, vt scriptum reliquit Diosco. libro sexto. Item pastinaca marina, cuius morsu indomitæ dolorum vexationes proueniunt, continuæ itidem conuulsiones, labor, vigilia, lagor, mētisque alienatio, vt Diosco. docet lib. antelato.

Lepus marinus.

CAPVT .XLIX.

MORBOS, &c. Languere pisces fame scereque palàm est, & morbis afsici, quo fit vt Columella libro rei rusticæ octauo præceperit piscibus dandam esse escam, ficus scilicet & nuces digitis infractas. Item caseum recentem, & id genus.

Esca piscib' dāda.

CAPVT .L.

QVONAM MODO, &c. Aristoteles quinto de historia anima. de coitu piscium sic agit. Pisces omnes exceptis planis carthilaginei generis admotis inuicem partibus supinis copulantur. Plani autem eius generis iidem que habentes caudam, vt raia, pastinaca, & reliqua huiuscemodi. Non solum admotis supinis, sed etiam tergo fœminarum supinis mariū superpositis, modo cauda nulla ob crassitudinem fit, coeunt, morantur enim diutius in coeūdo ea quæ animal generant, quàm quæ oua. Testes pisces non habent sed binos meatus, qui fœtifico semine quando tempus coeundi accesserit, implentur, hęc ille.

Pisces quō coeunt. Antestes habeant.

CAPVT .LI.

PISCIVM OVA IN MARI, &c. Pisces oua pariūt omnes, qui squammis teguntur, vt lupus, mugilis &c. vuluā inferius positam habere scriptum reliquit Aristo. vi. de histo. anima. De coitu autem piscium affatim meminit libro. v. cap. iiii. cuius iam meminimus. Mollia enim genera pisciū id est polypos, loligines, sæpias modo eodem coire idem scriptum reliquit, libro eodem, oribus scilicet inuicē admotis cōplexu mutuo brachiorū libidinē explere, ergo polypis coitus, cū alter capite vulgo appellato in terrā verso, nitibūdoq; explicat, porrigit sua brachia alter superuenit, passisque brachijs singulis ad singula subiacentis acceptabulorum conceptu mutuo adhærescere. Sępię ac loligines ora applicantes coeunt, & brachia inter se componentes natantesque, hec Aristoteles. Ad cuius sententiā hic applausit Plin. Acus marina, quæ græcis dicitur βελόνη, id est belone, gracilis est ac sinuosa, iustū

De coitu piscium ex Aristo.

vteri tempus non expetat, quum vna partus abrumpat, matremque interimat, vt ait Aelianus. Capita duo sequentia nihil habent suscedinis, quare omissa.

CAPVT .LIIII.

Viri nominati à piscibus. Orata Sergius ostrearia primus inuenit. Piscinarij Viri qvocati à Cice.

OSTREARVM VIVARIA, &c. Viros insignes sibi abs piscibus nomina asciuisse palàm est. Testes sunt Licinij, qui murenæ cognominati, testis est Sergi⁹, qui ab aurata pisce, Orata dictus est, quòd ei pisces, vt ait Macrobius tertio saturna. qui auratæ dicuntur charissimi fuerint. Hic, inquit Macrobi. est Orata Sergius, qui primus habuit balneas pensiles. Primus ostrearia in baiano locauit, prim⁹ saporem ostreis lucrinis adiudicauit. Fuit autem ætate Lucij Crassi illius diserti, qui quàm grauis habitus sit, vt Cicero docet. Piscinas autem quàm refertas habuerint preciosissimis piscibus Romani illi nobilissimi principes Lucius, Philippus, & Hortensius: quos Cicero piscinarios vocat, etiam illud indiciũ est, quòd M. Varro in libro de re rustica Marcum Catonem refert, qui perijt vticæ post quum hęres testamento Luculli esset relictus. Horum etiam meminit Columella octauo rei rusticæ, cuius verba subtexui quòd congrua sint his. De piscinis piscibusque alendis hæc ait. Harum rerum studia maiores nostri cœlebrauerunt, adeò quidem, vt etiam dulcibus aquis marinos clauderent pisces, atque eadẽ cura mugilem, scarumque nutrirent, qua nunc murena & lupus educatur. Magni enim æstimabat vetus illa Romuli & Numæ rustica progenies, si vrbanę vitæ comparetur villatica nulla parte copiarum defici, quamobrem nõ solum piscinas, quas ipsi construxerant frequentabant, sed etiam quos rerum natura lacus fecerat, cõuectis marinis seminibus replebãt, inde Velinus, inde etiam sabatinus: & item Mulsinensis & Ciminus, lupos auratasque creauerũt, ac si qua sunt alia genera pisciũ dulcis vndæ tolerantia, mox istam curam sequens ætas aboleuit, & lautitiæ locupletũ maria ipsa, Neptunumque clauserunt. Et paulò post subdit. Itaque Terentius Varro. Nullus est, inquit, hoc sæculo nebulo, ac rynthon qui non iam dicat nihil interesse, vtrum eiusmodi piscibus, an ranis frequens habeat viuarium. Attamen iisdẽ temporibus quibus hanc memorabat Varro luxuriam, maximè laudabatur Catonis seueritas, qui nihilominus & ipse tutor Luculli grandi ęre sestertium milliũ quadringentorum piscinas pupilli sui venditabat. Iam enim cœlebres erant delitię popinales, cum ab mari deferrentur viuaria, quorum studiosissimi velut ante deuictarum gentium Numãtinus & Isauricus, ita Sergius Orata, & Licinius Murena, captorum piscium lætabantur vocabulis, hæc ille.

Piscinæ q̃to i p̃cio ex Colum.

Mãgonizatus.

MANGONIZATAS villas, &c. Artificio aliquo ac lenocinio cõpositas, vt pluris vęnire possent. Et subdit Pli. HORTENSIVS Lucullus excisoetiam monte iuxta Neapolim, &c. Allusit ad Varro, assertionem ita. III. rei rusti. inquientis. Contra ad Neapolim L. Lucullus posteaquam perfodisset montem, ac maritima immisisset flumina in piscinas, quæ reciprocæ fluerent, ipse Neptuno non cederet de piscatu &c. Aedificauerat Euripum, Piscinam. Est etiam Euripus ductus aquarum aliunde deductarum in sublime salientium, hic verò pro piscina.

Euripus p piscina hic accipitur.

CAPVT .LV.

Crassus murenarũ amator.

MVRENARVM VIVARIVM, &c. Claris historiarũ monumẽtis proditũ est Crassum fuisse mirè studiosum murenarũ & amãtissimũ, adeò, vt i viuario eas coleret, vna e mearũ ei⁹ vocẽ cognoscebat ad manũ eius vocata veniẽs, qua extiĉta ab eo defleta dr̃,

& tumulo

& tumulo dignata,qui cum eam ploraret ei dixiſſe fertur Dionyſius. Ploras murenam Craſſe?at ille. Sanè inquit. Tu autem tris à te elatas vxores minimè ploras. Porrò quod Plinius hic ait de C.Hircio,ea ex penu Varronis tertio rei ruſticę deſũpta videtur,qui ait C. Hircius circum piſcinas ſuas,ex ędificijs duodena milia ſextertia capiebat,eam omnem mercedem eſcis,quas dabat piſcibus conſumebat. Nõ mirum vno tempore enim memini hunc Cęſari ſex milia murenarum mutua dediſſe in pondus,ac propter piſcium multitudinem quadragies ſeſtertio villam venisse,hæc ille. Huius etiam rei meminit Macrobius tertio ſaturna. Quadragies eñ ſeſter. centum aureorum millibus valet.

Scitu ad modũ dicterũ Craſſi.

C. Hircius ſtudioſus murenarũ.

CAPVT .LVI.

COCHLEARVM VIVARIA, &c. Plura eſſe cochlearum genera Varro tertio rei ruſticæ ſcriptum reliquit, vt minutæ albulæ, quæ adferuntur ex reatino, & maximè quæ de illyrico apportantur, & mediocres, quæ ex Aphrica adferuntur. Non,ait, quod in his regionibus quibuſdam locis,eæ magnitudinis non ſint diſpariles,nam & valde amplæ ſunt,quædam ex Aphrica,quæ vocãtur ſolitanæ, ita vt earum calices quadrantes octaginta capere poſſint,hæc Varro.

Cochlearũ gña

CAPVT .LIX.

NEC DE ANTHIA, &c. Meminit huius piſcis Ariſtoteles,de animalium hiſtoria nono, his verbis. Quo in loco anthias ſit,nullam ibi beluam eſſe eſt inconfeſſo, quo iã iudicio ſecure ſpongiatores vrinãtur, & ſacrum hunc ob eam rem nominant. INVNCAT, &c. Vnco quodam modo rapit. CENTONIBVS. Cento velum laneum, aut quicquid lana aut tomento confertum. Item ruſticum veſtimentum ac genus ſtragulæ, de quo aliubi agemus. Cætera capita nihil habent nubili,quare iure à nobis omiſſa.

Anthia

Cento.

Commentariorum in Nonum Plinij Secundi, Naturalis hyſtoriæ,ſcriptoris argutiſſimi.

FINIS.

IN DECIMVM

PINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE ARGVTISSIMI SCRIPTORIS LIBRVM, STEPHANI AQVAEI BITVRICENSIS, VIRI EQVESTRIS, COMMENTARIA.

De struthione.

SEQVITVR NATVRA AVIVM, &c. Quadrupedũ natura affatim explanata iure auium dotes, naturæque tractandæ sunt. Iure pfectò à Struthione auspicatur quando ei⁹ natura, ac magnitudo mirabilitatẽ pferat. Nec iure Struthionẽ auem dixeris, qñ sit ancipitis naturę. Struthio enim africus, partim auem, partim quadrupedẽ pręfert, vt scriptum reliquit Aristo. iiii. par. anima, quippe qui non vt quadrupes pennas habeat, vt non auis sublimis non volat, nec pennas ad volandũ commodas gerit, sed pilis similes. Itẽ quasi quadrupes sit, pilos habet palpebræ superioris & glaber capite & parte colli superiore est, itaq; cilia habet piloſiora, sed quasi auis sit, infra pennis integitur, bipes etiam tanquam auis: bisulcus tanq̃ quadrupes est, non enim digitos habet, sed vngulam bipartitã, quarum rerũ causa est, q magnitudine non auis, sed quadrupes est. Nõ certè mirari subit eius magnitudinẽ quando Strabo geor. xvi. referat apud struthophagos, aues esse ceruorũ magnitudine. CONOS BELLICOS, &c. Curuaturas in sũmitate galeę pminẽtes, sup quas cristę ponũtur plumeę, quib⁹ eqtes vti solẽt

Coni bellici.

CAPVT .II.

Phoenix.

AETHIOPES ATQVE INDI, &c. Aethiopiam Arabiãq́ue, aues diuersi coloris ferre palàm est, & pręcipuè rarã auẽ Phoenicem. Hic Pli. Herodoto astipulari videtur de phoenice ita inquientis lib. ii. Coloris partim rubidi maxima ex parte cum habitu, tũ magnitudine simillimus aquilę, eum aiunt ex Arabia proficiscentẽ in templum solis gestare patrem myrra obuolutũ, & in eo templo humare &c. Philostra. lib. iii. in vita Apol. auẽ hanc soli sacrã scriptũ reliquit. Verba Philostr. sunt. Auẽ, ait, phoenicẽ esse percredim⁹, q̃ quinquagesimo quoq; anno in Aegyptũ veniẽs, hanc ipsam Indiã superuolat. Aiũt autẽ vnicã tm̃ hanc auẽ esse, & ex se radios emittere, atque auri colore fulgere. Magnitudine verò, formaq; aquilę in nido cõsidere, quẽ propè Nili fontes ex aromatib⁹ ipamet sibi cõstituit. Hęc verò q̃ de ipsa decãtẽt Aegyptij, quo pacto in Aegyptũ deferatur, ipsi etiã Indi testificãtur sermoni cõsentiẽtes &c. Vnicũ autẽ esse testatur Philostra. an verò vnus sit, Pli. hęsitat. Oui. vnicã, auẽ appellat hoc carmine. Et viuax phoenix vnica semper auis. Et Lactã. Hoc, nemus, hos lucos auit incolit vnica phoenix vnica si niuet morte refecta sua. Claudianus eleganter formam phoenicis explicuit hoc carmine.

, Cingit honor rutilo, cognatum vertice sydus
, Arcani radiant oculi iubar, igneus ora.
, Attollit cristatus apex tenebrasque serena
, Luce secat, Tyrio pinguntur crura veneno
, Ante volant zephyrum pennæ quas cerulus ambit
, Flore color, sparsoque simul ditescit in auro.

Meminit auis huius Oui. x v. meta. Cornelius Tacitus. v. histo. de anno auis huiusmodi etiam meminit. De numero, ait, annorum phoenicis varia traduntur, maximè vulgatum quingentorum spacium. Sunt qui asseuerent mille quadrigētos sexaginta &c. Solinus eadem quæ Pli. hic de phœnice narrat. Rhenanus hic non legit Manlius, nec Manilius, sed M. Amulius. Ego certè scitissimè lego Manliꝰ, eūque puto quem annales ferunt iuris pōtificalis peritissimum. Hic iudex inter Macedones accusatores & filium constitutus, audita causa ita in filium pronunciauit. Cum probatum sit Silannm filium meum pecuniam accœpisse, ipsum Repub. & prole mea indignum iudico, protinusque conspectu meo abire iubeo. Silanus itaque filius eius dolore animi percitus, proxima nocte se suspendit, neque pater exequijs interfuit, author Vale. titulo. feueritatis. IN COMITIO, &c. Comitium hic pro loco non procul à foro. MAGNI CONVERSIONE ANNI, &c. Libro secundo meminimus affatim magni anni, quare non collibuit amplius agere.

Manliꝰ.

Comitium.

CAPVT .IIII.

EX HIS QVAS, &c. Ex his auibus quas nominauimus, honor maximus est aquilis. Aquilarum genera plura esse testatissimum reliquit Aristot. libro. i x. natu. anima. cap. x x x i i. Vnum quod Pygargus ab albicante cauda dicitur, ac si albicillam nomines, gaudet hæc auis planis & lucis & oppidis. Est & genus aliud quod vocat Morphnō, à plumę macula. Hanc aquilam Homerus Percnō appellat. Tertium est atro colore, minimum quidem, sed omnium fortissimum. Quartū Percnopterum ab alarū notis, capite albicante, maiore aliquanto corpore. Quintū Haliæetus, ꝙ circum mare versetur. Sextum Gnesiū aquilarum maximū, hæc qui curiosius volet locum habet quem adeat. Hæc certè ex penu Aristo. desumpta sunt. Diuus Hieronymus de aquila sic agit. Vbi consenuerit, pennę grauentur, quærit illa fontem, erigitque pēnas, calorem in se colligit, eo modo sanantur oculi, in fonte se ter mergit, atque ad iuuentutē reddit, ac ita reparatur, vnde in psalmo legimꝰ. Renouabitur vt aquilę iuuentus tua &c. quo in loco Augusti. quoq; ait. Dicitur aquila dū senio grauatur rostri aduncitate immodice crescentis, ynco non posse os rostro aperire, nec cibū capere, vnde languescens naturę vi collidit rostrum ad petram, cuius attritu excusso quo redūdebat ad cibum redit, atque ita reparatur, vt iuuenescat omnino. Sententiæ autem Aristo. meminit in lib. periar. Demetreus Phale. Scribit itē Plutar. aquilā quandoque Amphiarai hastam arreptam sustulisse in altum, moxq; demisisse, eam verò terræ impactam lauri speciem præbuisse veram, insequenti die hostibus acri prælio ibidem congredientibus, terræ hiatu repentino haustum cum curru. Refert idem Plutarchus peste olim Lacædemona diuexante, redditum oraculum mali vim cessaturam, si nobilem virginem quotānis immolassent. Cū obtemperarent Lacedæmonij ac sorte mactanda duceretur suo ornatu Helena, deuolans aquila gladiū abreptū, & armēta quę βουκόλια vocant, delatum super iuuēcam demisit. Quo prodigio παρθενοκτόνιαν, hoc est virginum immolationem dixerūt quod Aristodemus author tradit, idem obuenisse Romæ in Valeria lupi certa ra

Aquilarū gn̄a.

περκνόρ

Percnopterum

Haliget⁹

De aquila mirū

tione consimili, volumine nono, & decimo Italicarum rerum Aristides prodit. Porrò Rhenanus hic multa expungenda censet, tamen vulgaris lectio quadrare potest. De lapide cuius hic meminit Plinius, agemus vbi de lapidibus mentio fiet.

CAPVT .IIII.

Aquilæ romanorũ insignia.

ROMANIS EAM LEGIONIBVS, &c. C. Marius vbi consulatum cum virtute heroica, tum dotibus cæteris animi adeptus est. Aquilam Romanis legionibus dicauit, antea enim alia signa illis erant, hoc est aries, taurus, aper, minotaurus. Vegetius tertio rei militaris minotaurum signum fuisse antiquitus refert, quia tutissimũ inquit in expeditionibus creditur nesciri facienda, ob hoc, veteres minotaurum signum habuerunt, vt quemadmodũ ille in intimo est, & secretissimo labyrintho abditus perhibetur, ita ducis consiliũ debet esse occultum.

CAPVT .V.

Hæroũ. Hieron.

EST PERCELEBRIS, &c. Venatus aggerentẽ prædas iuxta virginem gerentem. Et subsequitur. Quod vocant herotum &c. Alij & paulò concinnius Heroum: sed neutrũ satis arridet. Heroũ enim legerim potius quòd monimentum notat. Scitè etiam legeris Hieron, vel Hiereum, quod sacellum significat. Pausanias Androgei aram in Attica dici heron scribit, Polion verò in Lesbo locus inquit Stephanus vbi erat Tantali heroum. De Vlyssis heroo penes Lacedæmonios apud Plutarchum in causis historia est, sed in ratione præceptorum ciuiliũ scribit idem Theagenẽ, Heroa cœnasse epitaphij cuiusdã noĩe Thucydides quoque historia tertia Platæantium à Lacedæmonijs obsidionem describens: & quorundam eruptionem per hostium munimenta, dextra habentes heroũ Androcatis inquit perlegebant. At Valla, transtulit Iunonis templum ab Androcate ædificatum; qui non heroum sed ἡρῷον hoc est Heræum, legisse debebat. Est enim heræum Iunonis templum, quare non desunt qui putent scitè legi posse Hereum, quasi dixeris templum Iunonis, nam & ipsa Hera dicitur. Alij Erion legunt, quoniam Eria dicuntur sepulchra, habes quod eligas.

Heræũ.

Hera Iuno.
Eria sepulchra

CAPVT .VI.

Vulturũ duo genera.

VLTVRVM PRAEVALENT NIGRI. Aristo. viii. de histo. anima. duo vulturum genera narrat alterum paruum & albicantius, alterum maius ac multiformius. lib. autem. vi. de his ita agit. Vultur nidificat in excelsissimis rupibus, vnde fit vt rarò nidus & pulli vulturis cernantur. Quocirca Herodotus, Brysonis rhetoris pater, vultures ex diuerso orbe nobis incognito aduolare putauit, argumento quod nemo nidum vidisset vulturis, & quod multi exercitum sequentis repente apparuerunt, sed quanquam difficile nidũ eius alitis videris, visus tamen aliquando est. Pariunt vultures oua bina, non plusquàm semel anno parere exploratum est. Verùm quia ad naturam vulturũ peruenimus, mira ab grauissimis authoribus de his memoriȩ mãdata sunt. Vulturẽ em̃ omniũ aĩaliũ innocẽtissimũ Hermodori sentẽtia pronũciauit, quia prorsus nihil attingat,

eorum quę ferant homines,plantēt,alant;animantium pręterea nullam interimāt volucribus quoque vel mortuis abstineāt:quodam cognationis intellectu. In augurijs certè auis pręstantissima habebatur vultur:quod primordia Romanę vrbis manifestarunt: fortè quia raro vulturius conspici solet:& inde oblatus semper aliquid creditur portendere,aut sicuti fabulantur ægyptij : & in Hexamero Ambrosius videtur comprobasse vulturij omnes fœminę sunt,ac vt zephyro arbores sic euro grauidę fiunt aues hæ, Immo certa firmaque inde signa fieri verissimum est, Verum quia animans hæc cadauera iam tabida summe affectat : & rapit auidissimè:ex quo Catullus Lingua exerta auido sic data vulturio: propterea quodam loco Apuleius causidicos ac oratores Forenses probrosis incessans verbis. quòd eis vt Columella ait.cōcessum sit in medio foro latrocinium,Togatos nominauit vulturios,vt quibus pręuaricari:reos prodere,vēdere aduocationes & sanguinaria rapacitate homines excarnificare frequentissimi moris sit,Sicut Marcus Tullius pro Sextio vulturios paludatos appellauit Gabinium & Pisonem imperatores,qui pretio nundinarentur omnia. Illud verò neutiquàm prętereūdum,quod ex Hieronymo nobis compertum est,vulturem cum cœperit oua edere quidpiam ex Indico tractu afferre,quod est tāquàm nux,intus habens quod moueatur sonumque subinde reddat:id verò sibi vt apposuerit, multos fœtus producere, sed vnum tātum remanere,qui Immusculus dicitur. Vulturum mira vis odorandi traditur. Nam in Magia Apuleius si verò,inquit,naribus nidorem domesticum præsensit : vincit idem sagacitate odorandi canes:& vulturios. Cui enim cani,cui vulturio Alexandrini cœli quicquàm abusque Aecusium finibus oboleatur. Scribit Diuus Thomas per quinque millia passuū vultures sentire. Addit Hieronymus etiā ab aquilis pręsentiri cadaueris putorem, Sed ex eo amplius: illuc autem vsque odorem, vel corporalem euaporationem pertingere prorsus absurdum , præsertim quùm sensile medium immutet vndique secundum eandem distantiam,nisi prępediatur.

Vultur præstātiss. i augurijs.

Vulturij Togati.

Vulturis vis magna odorādi

CAPVT .VIII.

ACCIPITRVM GENERA, &c. Aristo.nono de historia animalium Accipitrum ita meminit. Accipitrum genus,inquit,pręcipuum buteo est Triorcha à numero testium nuncupatus; secundum Aesalo Tertium circus stellaris autem Palumbarius & Pernix differunt ,appellantur etiam Sumbuteones qui latiores sunt. Alij Porcę & Fringillarij vocantur,alij Lenes & Rubetarij qui abunde viuūt,atque sunt humiuolę:genera non pauciora quam decem tradiderunt:aliqui Phœnine filia fuit Apollinis quę nomen Buteoni dedit. Et subdit Pli. FAMILIA ETIAM, &c. Fabia familia à Buteone cognominata est: cum prospero auspicio in ducis naui sedisset,ob id Titus Liui*. Mar.Fabium Buteonem,ab vrbe condita,libro vigesimo tertio appellat. Meminit & in Fabio maximo Plutarchus,sed vbi mendum subesse suspicor. Nam scribitur modo Fabius Bulco. Denique Buteonis oratoris mentio est apud Senecam controuersiarū, libro secundo. Et subdit Pli. IN Thraciæ parte super Cædropolim, &c. Verba sunt Aristo.eò quo diximus libro. In Thraciæ parte(inquit)quę olim Cędropolis vocabatur homines societate accipitrū per paludes aucupantur: cū enim ipsi lignis quæ tenent arundines & fruteta mouerunt quo aues euolent accipitres desuper insectantur,quorum metu aues percussæ terram repetunt:mox homines percutiunt baculis itaque capiunt,tum partem earum quas cœperunt auium acci-

Accipitrū gn̄a.

Buteo.

Fabius Buteo.

pitribus impartiũtur. Quinetiam apud Meotidem paludem lupos esse piscatoribus familiares aiũt: & nisi partem suam à piscatoribus accęperint, retia eum in terra expansa reficcentur lacerare dicuntur: Porrò vbi Pli. hic ait. Accipitres auium non ædere corda. Falsum omnino, id est, vti experientia mihi notuit. Hic expendendum Auitia non antiquis fuisse cognita: qualia nunc nobis sunt. Nec nouerũt dociles aues prędaceas, vti nunc inoleuit earum mansuetudo. Nouitium enim inuentum est.

CAPVT .IX.

Coccix q cuculus.

COCCIX EX ACCIPITTRE, &c. Hæc auis à plærisque hominum Cuculus dicitur. Aristo. nono de historia animalium, ca. x l i x. Cuculum mutare colorẽ minusque vocem explanare scriptum reliquit: abscondere se solet eodem authore, exortu caniculę: apparere incipit ab ineunte verè ad eius syderis ortum.

CAPVT .X.

Milui.

MILVI EX EORVM, &c. Carniuoros miluos ac rapacissimos Arist. octauo de historia animalium tradit: bina oua parere aut tria, libro sexto, ca. sexto: & id genus multa, quæ si curiosus quærat, locum habet quem adeat.

CAPVT .XII.

Coruis. Coruus

CORNICES ET ALIO PABVLO, &c. Vescuntur subaudi. Aristo. tamen cornices omniuoras scribit. Pascere suos pullos iam volantes. Scribit idem, libro sexto de historia animalium. Cornicum tantum fœminas incubare: mares verùm cibũ suggerere. Cæterò de Coruis etiã meminit affatim Aristo. cui hic astipulatur. Corui, inquit, locis arctioribus & vbi non satis cibi pluribus sit: duo tantũ incolunt & suos pullos cum iam potestas volandi est: primum nido eijciũt, deinde regione tota expellũt: parit coruus quatuor & quinque. Tempore quo apud Pharsala hospites Medię perire, corui locis Athenarum, peloponensique defuerunt, quasi sensum haberent aliquem, quo inter se rerum euenta significarent, & mouerentur. Et subdit Pli. plurimum non fuisse feralem. Codex vetus plurimis habet: feralem dirum appellat ac exitialem. Vergilius enim Bubonem feralem appositissimè etiam vocauit: quando ait. Solaque culminibus ferali carmine Bubo. Ferales etiam dies appellabant, quibus feralia, hoc est, parẽtalia fierent, quare res lugubris feralis dicta. VRBS eò anno lustrata est, &c. Sacrificijs purgata: sacrisq; expiata. Spinturnix cuius hic meminit, Auis turpissima ac inauspicata.

Ferales. Bubo.

CAPVT .XVIII.

Picus.

SVNT ET PARVAE AVES, &c. Alludere videtur ad Aristo. assertionem, nono libro naturæ. Picus, inquit Martius, vngues vncos habet: more stellionum resupinus ingreditur, &c. Picus Martius auis dicta quòd Marti sacra sit: vel à rege nomine Pico Saturni filio, aut à Pico latinorum rege patre Fauni augurioruum peritissimo: qui primus hac aue in auspicijs vsus est. Vnde Ouidius cecinit. Picus in Ausonijs proles saturnia terris.

Qui de hoc verbosius volet, adeat Aristo. libro nono de historia animalium, cap.

nono. Porrò vbi legitur. IN CAPITE prætoris Vrbani. II. Tuberonis, &c. Frontinus, libro stratagematon. Caium Cęlium dicit, aut Lelium: non Tuberonē. Verba eius adijciam loco plausibilioris lectionis, C. Elius pretor vrbanus cum di=centi, Picus in capite insedisset, & aruspices respondissent dimissa aue hostium victoriam fore, necata populum Romanum superiorem, ac Cælium cum familia perriturum: non dubitauit dare pecuniam qua nostro exercitu ipse cum. xiiii. Cæ=lijs ex eadem familia in prælio est occisus, hunc quidam non Cælium, sed Lelium fuisse, & Lelios non Cælios perisse credunt: hæc Frontinus.

CAPVT .XX.

ITAQVE PRAECEDET ORDINE, &c. Scribit Aelianus. Pauone in India primum viso Alexādrum admiratū, prohibuisse'que edicto, ne quiseā auē necaret Athene' pauones oua incubare. xii. Augustinus (dignum scitū) refert eorum carnem non facile putrescere. Et subdit Pli. PAVONEM SIBI GRATIA, &c. Alludit ad Varronis assertionem, libro tertio rei rust. ita referentis. Hos Q. Hortensius augurali cœna posuisse dicitur, quod protinus factum tam luxuriosi, quàm seueri boni viri laudabant. Macrob. etiam hæc confirmat tertio saturnaliorum. Cœna hic adijcialis, cœna erat sacerdotum, hoc est, opipara & profluens, ab adijciendo, authore Festo. Auguralis item & pon=tificalis. Et subdit Pli. SAGINAE PRIMVS, &c. Hæc ex Varrone desumpta sunt. Greges, inquit, habere cœpit & venire magno. Et his M. Aufidi' Lurcho ex'que eo questu reditus is sexagena millia sestertium habuit. Et alibi. Ex pauonibus M. Aufidius Lurcho supra sexagena millia nūmum in anno dicitur ca=pere. Quod enim Varro nummum Pli. sestertium ait, cuius summę fit mentio af=fatim apud Budæum secundo assis.

Pauo.

Cęna adijcialis

CAPVT .XXI.

PROXIME GLORIAM, &c. Non minus & laudis & gloriæ Galli habent, quàm pauones Gallorū enim est sy=dera cognoscere & quodāmodo tēpora distinguere Aelia=nus, Gallum nuncium lucis vocat. Lathonæ'que carum, quod ei parienti astiterit: refert Gallos leonibus, ac scolopē=dris, serpētibus, inuisos adeò, vt qui Africam regionem ijs plenam animalibus petunt Gallos secum gerāt, vt tutiores fieri possint: tutius'que sit iter. QVARTA'QVE (ait Pli.) CASTRENSIS VIGILIA, &c. Hoc est, gallicinium. Quoniam verò in gallorum mentionem incidimus, non obfuerit admouisse hic quę ex penu multorum authorum eruimus, præcerpsimus'que: scrutantur multi curnam fere animalum vni sit datum ante lucē canere. Scribit in diuinationibus M. Cicero, Democritum hisce verbis causam adortum. Depulso, inquit, & in omne corpus diui=so ac modificato cibo, cantus edunt quiete satiati: quiquidem, vt ait Ennius. Silen=tio noctis fauent faucibus rursum cantu, plausu'que prēmunt alas. Sunt verò qui fa=lacissimæ auitij eius naturę acceptum referri astruant, oportere euentum eiusmo=di. Nam cantu significari Veneris appetentiam, inde est argumentum euidens, quod antequàm vsui venereo sufficiant, conticescunt. Esse porrò in more auibus

Galli

Cur ante lucē cantet gallus.

nonnullis vt procliuitatem & lubentiam ad initum, quolibet prçeant cantu. Contingere autem solet gallinaceis, quod cæteris vsu venire cōpertum est: vt peracto cibo, refecto per quietem corpore, ac inde maximè vegeto, libidinis titilentur pruritu: interuulsus autem somnus, ac identidem repetitus cantus frequentię caussam facile suggesserit. Lepidum porrò Aristophanis poetę commentum est in fabula, cui est titulus ὄρνιθες, id est ornithes. Gallum quandoque imperasse Persarum gentibus, quo argumento etiam auis persica dici solet. Atque eo item nomine Cyrbasiam & Tyaram gestitet rectam: quod regibus tantum licebat Clitarcho tradente. Est gallis quod quidem relatu dignū videtur, amoris intellectus & quod miremur in hominem. Author quippe est Nicander, referens, pincernam regium in Bithynia à gallo amatum eximie, cui nomen foret Centaurus. Verùm nunc ad contextū redeamus. IAM ex his quidā bella, &c. Gallos ad prælia pertinaces nemo non nouit: pugnatiores enim ac prçstantiores patriam nobilitarunt: hoc est, Rhodum, Tanagram. Nam Tanagrici ac Rhodij imprimis laudantur. Item Medici à Media chalcidicique. Hinc ait Varro tertio rei Rusticæ. Nec tamen sequēdum in semiuio legendo Tanagricos ac Chalcidicos, qui sunt sine dubio ad præliandum inter se maximè idonei, sed ad partus sunt steriliores. Gallos salaces qui animaduertunt si tunc lacertosi, rubenti crista, rostro breui, acuto, collo vario, aut aureolo, fœminibus pilosis, cruribus breuibus, vnguibus longis, caudis magnis, frequētibus pennis. Item qui elati sunt ac vociferant sæpe in certamine pertinaces, & qui animalia quæ nocent gallinis non modo pertimescant, sed pro gallinis propugnent. Columella etiam Rhodios, Tanagricosque ad bella promptiores scriptū reliquit. Et subdit Pli. HORVM sunt Tripudia solistima. &c. Tripudia solistima dicebahtur auguria, ab gallinaceis sumpta: quę fiebant quoties offa quę gallinaceis dabatur quādoque decidebat ex ore pullorum in terrā: pernicies enim tunc portendebatur, si escam pulli exeuntes è cauea cibum non caperent: ob id infœlicem prędixerunt conflictum à Numātinis in Mancinum illatum. quia escam pulli non cœperunt: sed è cauea euolarunt. Tripudium ergo solistimum erat auspiciū lætum quo statim à pullarijs consules aciem struere solebant, vt est videre apud Liuium, libro decimo: ob id Pli. ait. HI magistratus nostros quotidie regunt, &c. Porrò vbi legitur hic. Domosque ipsi: Exemplar nostrum habet ipsis: deberque referri ad verbum magistratibus. Fasces Romanos impellunt: hoc est, Romanos honores: fasces honores: quare Vergilius ait.

Gallorū amor in homines.

Ad Gallorū salacium insignia

Tripudia solistima q̄ sint.

, Non illum populi fasces non purpura regum.

Porrò vbi legitur. Humana purpura legēdum, Romana purpura: hoc est, summus magistratus: purpura vt diximus insigne Romanorū fuit. EX his etiā fibræ, &c. Vetus exemplar habet nostrum. Eorumque fibræ. Rhenanus. Extis legis: quod non dissonum est. Desinunt canere castrati, &c. Varro tertio rei Rusticę. Gallos inquit, castrant, vt sint capi, candenti ferro vrentes calcaria ad infima crura vsque dum rumpantur, atque ex tet vlcus, quod oblinunt figlina creta. Columella etiam octauo de Re rust. capi. secundo de his abundè. PERGAMI (ait Pli.) OMNIBVS, &c. Expendendum idetiam Athenis factitari solitum, vt ait Aelianus: à Temistocle superatis Persis, adijcit & in sermone qui Anacharsis, seu de Gymnasijs scribitur. Lucianus etiam non Gallorum modo, sed coturnicum certamina ibidem spectari consueuisse ait. Seueri, quoque filios Herodianus scribit diffidere solitos puerili certamine edendis coturnicum pugnis, gallinaceorumque cōflictibus. Proditur item memoriæ Socratem Iphicrati duci animos adiecisse cū ei pręmonstrasset: gallinaceos corā Callia pennis, ac rostro dimicantes: quam vtilitatem agnouit Chrysippus in libro de Iustitia, dum gallorum æmulatione inicij

Galli quomodo castrent.

Gallorum pugna.

nobis

nobis ad fortitudinem stimulos & subijci calcaria prodidit. Gallinaceis (dignum scitu) mox compugnaturis allium in cibis obijci solitum aiunt: quo acrius decertare possint. Legimus prǽterea priscos Aesculapio medico gallum sacrificare solitos, cuius rei causam Cælius reddit libro nono.

Gallis pugnaturis aliū dandū est.

CAPVT .XXII.

EST ET ANSERI, &c. Nedum gallos vigilaces, verùm anseres constat argumento, quòd Capitolium ab ijs defensum, à canibus minimè. Solertiorem ait Colu. custodiam quam canis. Nam clangore prodit insidiantes, sicuti etiam memoriǽ tradit, in obsidione capitolij, cum aduentu galli rum vociferatus est anser, canibus silentibus. Et Martialis, de ansere ait. Hæc seruauit auis Tarpei templa tonantis, Mirari nondum fecerat illa dies: ob defensum Capitolium censores anseri retulerunt honorem. Nam cibaria anserum cẽsores ante omnia locare solebant. Et subdit Pli. QVIN & fama amoris, &c. Clearchus puerum ab ansere amatum in primo Eroticorum prodit. Nomen pueri Theophrastus non tacuit Amphilochum appellatum tradẽs: ac genere olenium: in Leucadia virginem pauo amasse proditur. FARTILIBVS magnum, &c. Fartilia appellantur quibus implentur ea quæ decoqui solent: dicta à farciendo, hoc est, implendo: iecur profectò anseris mulso lacte, id est, mixto melle gratū dicebatur: quare Martialis ait. Aspice quam tumeat magno iecur ansere maius. Miratus disces hoc rogo creuit vbi. Et subnectit Pli. CANDIDI vbi verùm minores ganze, &c. Alij gante legunt. Auxiliarium, vetus codex habet, Auxiliorum. Cæterò Varro candidos anseres præstare cæteris scriptum reliquit, libro rei rust. tertio. Primum, inquit, iubebat seruum in legendum obseruare, vt essent ampli & albi, quòd plærum'que pullos sui similes faciunt, horum greges Scipio, Metellus & Mar. &c. Columella octaua rei rust. Non quia, ait, sic magni fructus, sed quia minimi oneris, attamen præstat ex se pullos at'que plumam, quàm non vt in omnibus lanam demetere, sed bis anno vere, & autūuo licet vellere. COMAGENVM, vnguentum à Comagena Syriæ regione. Anserum generis sunt Penelopes, &c.

Anser.

Fartilia.

Comagenum.

CAPVT .XXIII.

INDVCIAS HABET GENS, &c. Pugnare grues cū pygmeis etiam scriptum reliquit Aristo. libro octauo naturæ animalium, vbi autem hic legitur. Ad prospiciẽdum alte. Rhenanus aliter legit: hoc est. QVANDO proficiscuntur conuolant ad prospiciendum ante ducem quem sequuntur, &c. Lectio certè vulgaris scitè quadrat. Nā Aristo. libro nono animalium, capi. decimo sic de his agit. Grues etiam multa prudenter faciūt, loca lōginqua petūt, sui commodi gratia & volant alte, vt procul prospicere possint, Et si nubes tempestatem'que viderint, cōferunt se in terram: & humi quiescunt, ducem etiam habēt, & eos qui clament dispositos in extremo agmine, vt nox percipi possit. Cum consistunt cęterę dormiunt capite subter alam cōdito: alternis pedibus insistẽtes: dux detecto capite prospicit & quod senserit voce significat. Et subdit Pli. MOX SABVRRA stabiliri, &c. Arena stabiliri verba sunt Aristo. Porrò

Grues.

quando

quando Pli.ait. LAPILLVM PEDE sustinentes qui lassatus, &c. Aelianus eadem refert. Arist. tamen his reffragatur, libro de historia animalium octauo, ca. xii. De gruum prudentia affatim meminit Ambrosius, capi. decimo quinti libri Hexameron. TVRDOS, &c. Aristo. tria genera facit, vnum quod visco vescitur solum: alterum pilare merulę magnitudine, tertium iliacum minimum inter hæc: latere idem Turdos scribit libro octauo. Liburnicarum more. Nauium velocium, quarum Vegetius, libro primo meminit. Porrò vbi legitur. ET semper hinc remeantes, &c. Huc: lego fide nostri exemplaris. OLORVM morte narratur flebilis cantus, &c. In senecta olorũ leniter cũ

Turdi,

Olores.

Coturnices.

, melodia vita soluitur, pęna capiti traiecta: quare cecinit Ouidius. Veluti canentia
, dura Traiectus pęna tempora cantat olor. Cantãt certè authore Platone non ex tristitia, sed potius lætitia propinquante fato: quòd immortales se sentiant & ad Apollinem suum remigraturos. Cicero sacros vocat ob vaticinium finis eorum. COTVRNICES (ait Pli,) SEMPER, &c Coturnices discedere etiam Aristo, item lingulacam quàm Pli. glottida hic vocat, item cynchramus, abeunt enim hæ omnes, vt Aristo. libro octauo ait, ca. xii. Ob enim grauitatem corporis coturnices quando volant vociferant quod etiam Aristo. ait. Coturnices, ait, cum ceciderint, si serenum sit aut aquilonium tẽpus sociantur & prospere degunt. Sed si austrinũ, moleste: propterea quod parum volant, humidus enim grauis que auster est, Quamobrem qui aucupantur austrum, non aquilonem obseruant: ægre volant propter pondus sui, sunt enim corpore grãdiore quàm suis pennis deferri possint, vociferantes que ob eam rem volant: laborant enim quasi oppressæ, hæc ille. PER SVA signa, &c. Rhenanus: persuasæ legit. Hic Pli. videtur appellare signa sua: voces quas emittunt aues, quãdo sunt discessuræ, quare Aristo. ait, libro octauo. Et cum hinc abeunt ducibus lugulaca, oto & matrice proficiscũtur, atque etiam Cynchramo à quo reuocantur noctu: cuius vocem cum senserint aucupes intelligunt parari discessum: hæc illæ. vbi legitur sollicitant, lego sollicitat, admonitione mei exemplaris, vt verbum referatur ad accipitrem: porrò vbi legitur. VERATRI semen, &c. Rhenanus leget veneni, quando tamen scitè Veratri legatur: nec obstat quod ait, Solinum scripsisse veneni. Nã Solinus Plinianus expilator: non penitus verbis Pli. vtitur, sed consimili sententia: dicere enim dissimulauit, Veratri semen: sed exposuit, quid veratrum esset, venenum dicens. Si legas Veneni: dic bona fide, si te interrogauero quod semen sit id, quid præter Veratri semen? Explicuit enim Pli. Semen Veratri id venenũ dicẽs, ca. vigesimo secundo eiusdem libri, quando ait, VENENIS capræ & coturnices, &c. Porrò Comitialibus mederi testatur, Diosco. libro quarto. Prodest, inquit, comitialibus melancholicis, &c. Vescuntur certè Coturnices semine Veratri, quòd id medeatur comitiali morbo, quo afflictari solent, quod venenum sit, satis liquet lectione Diosco. Coturnices autem vesci elleboro siue Veratro testis est Diuus Ambrosius, ca. nono tertij libri Hexameron, quãdo ait. Elleborum periti locuntur, escam esse coturnicum & alimoniam, eo quod naturali quodam temperamento sui corporis, &c. Galenus præterea eo libro qui περὶ κρασέων, id est, de complexionibus scriptum reliquit, scribit sturnos aues cicuta, Coturnices elleboro vesci, quę homini sunt venena: ob id scitè cecinit Lucre.

Rhenanus carpitur diligẽter. Solinus Plinian' expilator,

, Præterea nobis veratrum est acre venenum
, At capris adipes, & coturnicibus auget, &c,

Auicenna secundo can. Coturnicum nutrimentum ab elleboro, esse propter spissitudinem cõplexionis. His collatis stat Rhenanum non bene sentire de lectione quę est Veratro semen, &c, Comitialis, morbus caducus. de quo in parte medica,

non solum homines,nec coturnices de hoc affligi,sed Plutarchus etiam asserit capram tẽtari hoc,propterea veteres sacerdotes ea vehemẽter vt morbida abstinuisse,Varro tamen febribus affligi capras ait,nec tentari comitiali morbo.

CAPVT .XXIIII.

ABEVNT ET HIRVNDINES, &c. Aristoteles hirundines secedere libro octauo scriptum reliquit. Auium,inquit,complures conduntur, non vt aliqui putant paucæ,nec omnes ad loca tepidiora abeunt, sed quibus loca huiusmodi sunt vicina,id agere hirundines miluos que animaduersum.Iam enim visæ sunt hirundines in angustijs conuallium nudæ,atque omnino deplumes, hæc ille,cui penitus astipulatur merulam etiam latere hic tradit, turturem'que:de quibus si quis volet amplius,locum adeat quem dixi. Varro certè rei rusticæ tertio iure ait. Volucres partim aduenæ,partim vernaculæ,hirundines aduenæ & grues. Vernaculæ gallinæ,columbæ de genere aduentitio sunt. Turdi quotannis trans mare in Italiam aduolant &c. Subdit Pli. NEC BIZENIS, Vetus nostrum exemplar habet Bizyam,vt sensus sit, Nec Bizyam hirundines subeunt,propter scelera Terei qui stuprum sorori intulisse fertur. Prognem enim sororem in hirundinem versam, Tereum verò in vpupam, philomelam in Lusciniam poetæ fabulantur. Ad hanc fabulam allusit hic Pli. de qua Ouid. libro meta.sexto. De hirũdinibus etiam Ambro.libro. v.hexameron,ca.xvii.

Hirundines.

Tereus ĩ vpupã

CAPVT .XXVI.

AVTHORES SVNT, &c. Ferunt nonnulli esse quasdam aues quotannis Ilium siue Priami regiam visitare, ibique inter sese confligere ad sepulchrum Mennonis, qui Thitonis filius fuisse traditur,qui & Troianis ex oriẽte tulit auxilium, qui tandem ab Achille occisus est,vnde aues Memnoniæ. Virgili9, regis huius meminisse videtur quando ait. Et nigri Memnonis arma. Memnona poetis cautatissimum nemo non nouit. Comperta de eo nobis nonnulla sunt,quæ è thesauris grauissimorum excerpsim9, huic proposito admonentes quod facerent ad rem,quæ præcipuè digna admiratione sunt in naturæ contemplatione,vel etiam quę fidem rei nouitate vix impetrãt ac de Memnonis statua mox pauló interim nunc pergamus. Sepulchrum cuius hic meminit Pli. facere illustrius hisce memorijs spargendo,quę grauis author Ioseph9 memorię tradit sic agens. Esse Ptholemeida Galileę ciuitatem montibus hincinde ferè obmunitã,siquidem à meridie carmelo constipatur, à septentrione verò quẽ vocant incolæ scalam Tyriorum. Ad vrbe ferè duorum stadiorum spatio fluuiolus se offert nomine Belus. Eius in propinquo est Memnonis sepulchrum,cui adiacet locus omnium admiratione dignus. Ea est species vallis circũactę in orbẽ,quæ vitream harenam emittit,alioqui & singulare miraculum adest. Commeant illuc nautę permulti genus quoddam terræ auecturi,sed quicquid inde egestum fuerit, mox repletur. Quicquid itẽ harenæ congesseris,transit è uestigio in vitrũ. Porrò quod ad Memnonis sepulchrum spectat,nam in Troade id statuit Stra. geor. xiii. Vltra,inquit,Esapi ostia, tumulus quidam occurrit, in quo visitur Memnonis sepulchrũ,eius qui Thitonis filius fuit,cui proximus etiã Mẽnonis vicus. Porrò aues quas hic Plinius vocat Memnonias, sunt qui dicant eas ex cineribus Memnonis

Mẽnon Thitõis filius.

Mirum de sepulchro Mẽnonis.

enatas,ad quod allusisse videtur Ouidius,quando ait.
, Præpetibus subitis nomen fecit author ab illo
, Memnonides dictæ,cum sol duodena peregit
, Signa parentali &c.
Et subdit Plinius. SIMILI MODO PVGNANT MELEAGRIDES, &c. Harum gallinarum meminit Varro his verbis. Gallinæ africanæ sunt grandes,variæ,gibberæ:quas meleagrides vocāt græci.Ita enim putant dictas à Meleagro rege Aetoliæ,quem occidisse ferunt aprum.Fuit etiam Meleager dux Alexandri. De Memnonis auibus ac sepulchro,Ouidius.xiii.metamor.Diodorus Siculus libro tertio.

Gallinę africanę

CAPVT .XXVIII.

Ibis auis

INVOCANT ET AEGYPTII, &c. Herodotus libro historiæ secundo de hac aue sic agit. Fertur ex Arabia serpentes allatos ineunte statim vere in ægyptum volare,sed eis ad ingressum planiciei occurrentes aues ibides non prætermittere,atque ipsos interimere:& ob id opus ibidem magno in honore ab ægyptijs haberi. Eius auis species talis est,nigra vehemēter tota est,crurib⁹ gruinis:rostro maxima ex parte adunco. Strabo autem libro xvii.sic etiam agit.Ex auibus est ibis & accipiter ægyptius,sed mitissima est ibis, magnitudine & figura ciconiæ persimilis,colore autem duplex: nam altera ciconiæ similis,altera tota nigra,& nullum Alixandriæ triuium nō eis est plenum, partim vtiliter,partim inutiliter. Vtiliter quidem,quia omnem serpentem & omnes macelli immundicias colligit.Inutiliter verò,quia immunda est & omnia comedit,nec facile à mundorum coinquinatione arceri potest,hæc Strabo. Cicero.ii. naturæ deorum,ibes ab Aegypto pestem arcere scriptum reliquit: Ammianus libro histo.vigesimosecundo,de ibis auis natura. Item Pomponius Mella libro tertio. Aegyptij autem duas aues antiquitus colebant,ibin & accipitrem.

CAPVT .XXIX.

SED IN SECESSV, &c. Locum Budęus hūc multo concinnius legit, Nō nasci,tralatitium,inuecta mori,mirum. Quid est enim viuus generis aduersum? Tralatitium hic pro solito ac in multis vsitato, hæc Budæus. Porrò vbi legitur DICATI, Fide exemplaris lego liciti. Et subdit Pli. LVSCINIIS diebus ac noctibus. Verba sunt Aristo.libro nono de historia anima. Luscinia, inquit,canere solet assidue diebus ac noctibus quindecim cū sylua frondere incipit:dein canit quidem,sed non assiduo. Mox adulta æstate vocem mittit diuersam,non insuper variam,aut celerem modulatam'que, sed simplicem. Colore etiam immutatur,& quidem in terra Italia,hæc ille,& multa id genus de auibus cum vocem tum colorem mutantibus. Porrò vbi legitur. SED SVVS cuique. Lego,sui,non,suus. Item vbi legitur CANDIDAN, Scio incondi tam &c. Hic Luscinias præcium seruorum æquasse scribit. Seruus enim æstimabatur octo milibus,tanti enim vinitor apud Colu.æstimatur. Rhenanus hic sestertijs sex legit,pro summa centum aureorum & quinquaginta,sed an id legi possit, concinnè iudicet curiosus lector. Is etiam intendit hic neruos super verbo Incoditam,quod verbum expungendum censeo. Fide mei exemplaris,non enim inconditam,sed iucundam,lego,sensu aptissimo hoc pacto,

Luscinię cantus.

CANDIDAM

CANDIDAM SCIO, IVCVNDAM alioquin,quod eſt &c. Itē ubi legitur Tibiarum tormentis,id quod penes nos eſt exemplar,non tormentis,ſed in ſtrumentis habet. Item quod legitur arundine,lego arundines, Item ne lego aquas, ſed aqua,quod etiam fuit anima duerſum à Rhenano. Porrò quæ refert Plin. de ſequentibus hic auibus,eadem ab Ariſto. libro de hiſtoria animalium nono,cap. xlix. referuntur. Abditur,inquit,& ea quam œnanthem quidam appellant,ac ſi viſifloram dixeris. Necnon vpupa cum colore,tum vere ſpecie immutatur, Vt Aeſchylus poeta ſatis ſuo expoſuit carmine.

CAPVT .XXXII.

COQVE MAXIME SVNT INSIGNES. Hæ aues dictæ ſunt halcedines quaſi algedines, quòd vt aliqui ferūt tēporibus algidis viſatur. Halcyonū abundè meminit Ariſtoteles, nono de animalium hiſtoria, cap. xiiii. Alcedo,inquit,non multo amplior paſſere eſt colore,tum cæruleo,tum viridi,tum etiam leniter purpureo inſignis, videlicet non particulatim colore toto & alis & collo, roſtrum ſubuiride,longum,tenue. Nidus marinæ pilæ ſimilis & iis quæ à flore maris haloſachne dicantur,ſed colore leniter rufo. Figura proxima cucurbitulis medicinalib⁹, iis quibus collum porrectius eſt,magnitudo maximis amplior,quàm ſpongię. Sūt enim alij maiores,alij minores,conſeptus ſtipatuſque vndique eſt, & crebrò tum inani,tum ſolido conſtat. Renititur acuto ferramento,vt vix poſſit diſcindi. Os eius anguſtum,quod ſit exiguus aditus,vt etiam ſi vertatur mare influere nequeat, hæc ille, & multa id genus. Cæterò vbi legitur DIES earum partus. Lego fide noſtri exemplaris, Dies earum partuſque qui maria nauigant &c. Et vbi legitur SPINIS aculeatis. Vetus exemplar. Ex ſpinis acus piſcis. Sic enim ex Ariſto. legendum eſt. Cæterò Ouidius harum auium ita meminit.

Alcedo q̃ & halcyone.

, Perque dies placidos hyberno tempore ſeptem
, Incubat halcyone pendentibus æquore nidis
, Tum via tuta mari, ventos cuſtodit & arcet
, Aeolus egreſſu, præſtatque nepotibus equor.

CAPVT .XXXIII.

HALCYONVM NIDI FIGVRA, &c. Ariſtoteles de nido hirundinum, de hiſtoria animaliū nono, cap. vii. ſic meminit. Omnino,ait,ratio brutorū magnam refert vitæ magnitudinem humanæ, magiſque in minore genere,quàm in maiore videri intelligentiæ ratio nem. Quod primum in auium genere hirundo in effingēdo conſtituendoque nido oſtendit: confingit implicito luto, feſtucis ad normā paleationis lutariæ, & ſi quando luti inopia eſt, ſe ipſa madefaciens volutat in puluere omnibus pennis. Stragulum etiam ſibi facit more hominum, duriora primo ſubijciens, & modicè totum conſternens, pro magnitudine corporum, atque in prole nutrienda mira tam mas, quàm fœmina æquitate laborat. Impartit ſingulis pullis cibum, obſeruans conſuetudinem quandam, ne qui acceperit, bis accipiat. Excrementa etiam pullorum parentes eijciūt, poſt adultiores iam natos circumagi, foraſque ipſos egerere edocent. Cæterò vbi legitur hic ROSTRO, Rhenanus legit Cloſtrum. Vulgaris

De diuerſitate nidificātium auium: Hirūdinis nid⁹

lectio videtur mihi satis arridere. Porrò vbi legitur. AT ITA IN TERRAM fœtificant, &c. Rhenanus inter nidificât legit. Ego fide exẽplaris vetustissimi hoc modo lego. Tertium earum est genus quæ ripas excauant, atque inter has nidificant. Et subdit Plinius. HARVM PVLLI AD CINEREM AMBVSTI, &c. Cinis profectò pullorum hirundinũ medetur anginæ, vt scriptum etiam reliquit Celsus libro quarto medicinæ. Vulgo inquit, audio, si quis pullum hirundinis ederit, angina toto anno non periclitari, seruatum'que ex sale, cum is morbus vrget comburi, carbonem'que eius contritum in aquam mulsam, quæ potui datur infricari & prodesse, hæc ille. ARGATHILIS (inquit Pli.) APPELLATVR, &c. De nidificatione huius auis Aristo. i x de hist. anima. sic agit. Solerti porrò ingenio Argathilis in ripariarum genere suũ instruit nidum, filis enim intexit lineis specie pilæ, aditu arcto. Cęterò vbi legitur PICORVM aliquis &c. vetus exẽplar habet Picorũ alicui suspenditur nid⁹. Et vbi legitur Cyathi, legerim fide lectionis exemplaris nostri Calathi, non cyathi. quod magis arridet. Et subdit Plinius. CYNNAMVLGVS, &c.

Cinis pullorũ hirundinũ in medicina. argathilis auis.

Verba sunt Aristo. libro nono naturę animalium, sic agentis. cap. x i i i. In Arabia cinnamomus auis appellatur, quam surculos cinnamomi portare ac nidum confiscere aiunt: nidificat excelsis arboribus, & ramis, sed incolæ sagittis plumbatis nidũ petunt, at'que ita discusso in terra cinnamomum legunt, hæc ille. Huius etiam Solinus abundè. Et subdit Pli. PICAE CVM DILIGENTIVM, De earum nidificatione Aristo. quo diximus loco. Porrò vbi legitur NAMQVE SVRCVLO super bina oua, &c. Rhenanus aliter, hoc est. Nan'que surculo super bina oua imposito aluí glutino sui lita, &c. Si hoc faciat ad stomachum eo vtere. Nostrum exemplar habet. Nam'que surculo super bina oua imposito aluo glutino ocyus lita ceruice medio æqua vtrinque libra deportant. Hoc enĩ ita lego, sed candidè moneo ita legendum: non enim precipio, quando enim legitur ceruice medio, subaudias oportet. Imposita, medio scilicet.

Cinnamus auis.

Merops

MEROPS (ait Plinius,) VOCATVR, &c. Ciconias ait Aristoteles. genitorum senectutem inuicem educare vulgatum est, sed sunt qui meropes idem facere confirment, vicem'que reddi non modo parentes senescentes, verumetiam statim cum iam datur facultas alantur corpora liberorum, nec patrem nec matrem exire, sed in cubili manentes pasci labore eorum, quos ipsi genuerũt. Pennæ huius auis inferiores pallidæ sunt, superiores cœruleę, vt halcyonis, postremæ rubræ habentur. Sex parit oua, aut septem in præcipitijs mollioribus, intro ad quatuor cubita, nidum ex alio herba euulsa stirpitus facit, sed stragulum subijcit, aut lana aut villo, hæc ille. Et sequitur apud nostrum authorem.

PERDICES SPINA, &c. Mira astutia perdices Aristoteles præditas refert libro nono de historia animalium, cap. octauo. Perdices, ait, facta in aprico area (alibi enim nusquàm pariunt) at'que materia, vt vepribus quibusdã congestis, quoad accipitrum & aquilarum iniuriam deuitare possint, oua ædunt & incubant. Et subdit. Perdices nec eodem in loco pariunt ac incubant, ne quis locum percipiat longioris temporis mora, quum ad nidum quis venando accesserit. Malitiosa astuta'que auis hæc'est, &c. Propter quidem astutiam græci ὀξνοῦργον πανοῦργον id est auem astutam. Vafricia eius gradum fecit prouerbio, perdicis astutia, pro summa astutia, & verbũ apud græcos ἐπιπερδικίζω, pro eo quod est astutè periculũ euitare. Porrò vbi legitur. CONTRA AVCVPEM FOEMINA EXEVNTE, &c. Vetus exemplar habet, Rursus circa conceptũ fœminæ capiũtur contra aucupẽ fœminã exeuntes, vt rixando abigant eam &c. vt sensus sit. Fœminæ perdicęs, visa perdice venatrice timẽt ne ad marem accedat, idcirco

Perdices aues astutæ.

Perdicis astutia, puerbium.

exeunt

exeunt vt illam abigant. Porrò quod Plinius ait de perdicum vita, ea referuntur ab Aristotele, libro naturæ animalium sexto.

CAPVT .XXXIIII.

ABHIS COLVMBARVM, &c. De his ita agit Aristoteles. Ad hæc columbi plerum'que contemplationis aliquid afferunt: neque enim cum pluribus adolescere aut coire patiuntur, neque coniugium iam inde à primo ortu initium deserunt, nisi cælebs aut vidua, quinetiam fœminæ parturienti mas adest, & cultu omnique officio fungitur. Sæpe etiam fœminam pigrius euntem ad nidū propter laborē partus mas percutit, cogit intrare exclusis iam pullis: terrā salsuginosam potissimum præmāducantem, in eorum os inferens suū ingerit, atque ita præparat ad cibum accipiendum. Hoc animal pugnax est, nam alter alterum infestat, atque nidum alter alterius subit, nec collum cum bibunt resupinant, nisi satis hauserint. Cæterò Marcus Varro duo genera columbarum facit libro rei rusticę tertio. Vnum agreste, quod habetur in turribus ac columnibus villæ, à quo sunt columbæ appellatæ, quæ propter timorem naturalem summa loca in tectis captant: quo fit vt maximè agrestes sequentur turtures. Alterum genus est clemētius, quod cibo domestico contentum, intra limina ianuæ solet pasci, hoc genus est maximè album: illud alterum genus agrestè sine albo vario, ex his duobus generibus fit miscellum, quadragenis diebus concipere & parere idem scriptum reliquit.

Colūbi.

Colūbarū duo genera.

CAPVT .XXXV.

VIVERE PALVMBES, &c. Aristoteles nono de historia animalium, capite septimo de his ita agit. Vita palumbibus longa, non ad vigesimumquintum et trigesimum annum protrahitur, nonnullas quadraginta etiā annos compleuisse exploratum habetur. Turtures & columbæ ad annum octauum viuunt &c. Porrò vbi legitur præterquàm in clausulæ gemitu, vetus exemplar habet præterea in clausula gemitu.

Palumbes quot viuant annis.

CAPVT .XXXVI.

CONTRA PASSERI MINIMVN VITAE, &c. Aristoteles libro nono naturę animalium, capite septimo, de his sic. Sunt qui passerum mares anno diuti⁹ durare non posse arbitrentur, argumēto quòd veris initio nullum mētum habere nigrū spectantur, sed postea tanq̄ nullus superioru seruetur. Fœminas verò hoc in genere esse viuaciores volunt &c. Porrò vbi legitur, alioqui ex volatu. Nostrū exemplar habet. QVINETIAM EX VOLATV QVAERITVR, &c. Perindè vocabulum gloria subaudiendum sit, hoc sensu, quin etiam ex volatu quæritur gloria, plaudere in cœlo credas. Et vbi legitur VELOCIOREM, Lego fide mei exemplaris, velociores.

Passerū vita breuis.

CAPVT .XXXVII.

Tinũcu lusauis.

B ID CVM IIS HABENDA, &c. Cum columbis habenda est auis tinnunculus. Columel. & Palladius iubent hanc auem poni in columbarijs, ne colum bæ recedant, & vt aliæ in columbaria veniant. Verba Co= lumel. adijciam quia scitu digna, eaque tã fastidiosa est co= lumba, vt sæpe sedes suas perosa si detur volandi potestas, relinquat, quod frequenter in ijs regionibus vbi liberos ha= bent egressus, id ne fiat vetus est Democriti præceptũ ge= nus accipitris vocant rustici Tinnunculum, ferè in ædificijs nidum facit, eius pulli fictilibus ollis conduntur, stipantibus opercula supponuntur, & gypso lita vasa in angulo columbarij suspenduntur, quæ res amorem loci sic conciliat, ne vnquam deserant, hæc Columella libro rei rusticę. VIII. Palladius ad hæc mirum ait. Et ne locum, ait, deserunt, si per fenestras aliquid de strangulati hominis loro, aut vincu= lo, aut fune suspendas, inducunt alias si cumino pascantur assiduo &c. Cætero vbi legitur. VIGILVM OBSIDIO, &c. Legerim vigil obsidio.

Vt colũ bià tur= rib⁹ suis non re= cedant.

CAPVT .XXXIX.

Apodes

LVRIMVM VOLANT, &c. Aristote. etiam si= miles hirundinibus asserit, differentia tamen quòd apodes hirsutioribus sint tibijs, harum idem meminit libro primo naturæ animal. cap. i. sic. Nonnullæ aues depedes sunt, quę ob eam rem apedes à paruitate pedum nuncupantur, quod genus auiculæ pennis plurimum valet. Et libro. ix. Apo= des, ait, quos aliqui cypsellos appellant similes esse hirundi nibus dictum est. Nidum specie cistellæ productę longius, fictę ex luto aditu vno dato arctissimo faciunt.

CAPVT .XL.

Capri= mulgus

APRIMVLGI, &c. Allusit ad Aristote. assertionem eadem agentis lib. ix. cap. xxx. Quem, ait, caprimulgũ appellant, auis est montana, magnitudine paulò maior q̃ merula, minor quàm cuculus, moribus mollior. Parit oua duo, aut tria complurima, fugit caprarum vbera aduolans, vnde nomen accepit. Cum suxerit vber extingui, capráq; excecari aiunt, &c. Porrò Platea hæc auis est, quam nos vocamus pellicanum. Cice. ii. natu. deo. vocat plataleam: auis est fluuialis conchas fluuiatiles deuorans, quas vbi concoxerit, euomit, vt post ea discuneatas edat, vt scriptũ reliquit Aelianus. In epistolis diui Hieronymi. Mi= rum legitur, auem vbi pullos suos necatos à serpente viderit, è sanguine suo ab la= tere incusso, atque inserso nidis in vitam restituere.

Platæa auis dici tur pelli canus.

CAPVT .XLII.

Cardue lis.

INIME AVIVM, &c. Carduelis auis dicta, quòd carduorum semine pascatur, auis certè vocalis, & sermonem hominis proferens, nec quidem mirum quãdo plurimis auium quidquàm rationalis energiæ insit. Pro= pterea Porphyrius in literis veteribus eminentissimus, li= bro tertio sacrificiorum, afferre se opinionem scribit, tũ ve ram tum etiam Pythagoricam, omnem scilicet animã sen sibus, & memoria præditam esse rationalem, ac habere ra=

tionem &

tionem & orationem interiorẽ & exteriorem, qua inter ſe animalia vtũtur, quorũ verba non diſcerni à nobis nihil mirum ſit, quibuſdam tamen natura conceſſum intelligere voces auium, in quorum albo Melampus & Tireſias, Apolloniuſque, Tyaneus, quem dicunt in amicorum cœtu, cum audiret hirundinem alijs nunciare, aſinum prope vrbem onuſtum cediſſe, triticum humi diffuſum, declaraſſe audita voce: ac ita exploratũ fuiſſe. Latiorem autem linguam auibus ineſſe ijs, quę ſermonem imitantur humanum, aſtruit ſchola philoſophorum. Nam & Ariſto. libro ſecundo naturę animalium: ait. Lingua oĩbus eſt, ſed varię, alijs enim lõgua, alijs breius, alijs lata, alijs anguſta: omnium maximè animalium, poſt hominem, literas proferre nonnulla auium genera queunt, videlicet ea quę πλατύγλωσσα: hoc eſt, quibus eſt lingua latior. Auicenna eadem confirmat. Aues, inquit, quæ habent linguam amplam hominis vocẽ imitantur. Inter autem aues humanum ſermonẽ articulate proferentes pſitaci ſunt. Auium harum ſic meminit Ariſt. octauo naturę animalium, ca. xii. Nam & indica auis cui nomen pſitace: quàm loqui aiunt, talis eſt & loquacior cum bene biberit vinum redditur. TORQVE Miniato, &c. Cathena cinnabari tincta Minyum: cinnabaris: rubrica: miniata: vocamus verſi coloribus tincta.

Quæ aues, ppⁱ⁹ vocẽ hominis imitanẽ.

CAPVT .XLIII.

REDDATVR ET CORVIS SVA GLORIA, &c. Huius corui meminit Macrobius Saturnaliorum tertio his, verbis. Sublimis Actiatica victoria reuertebatur Cæſar:, occurrit ei inter gratulantes coruum tenens quem inſti-, tuerat hoc dicere. Aue Cæſar victor imperator: miratus Cæſar officioſam auem. xx. millibus nummum emit: ſocius opificis ad quẽ nihil ex illa liberalitate peruenerat, adfirmauit Cæſari habere illum & alium coruum, quem vt afferre cogeretur rogauit; allatus verba quę didicerat expreſſit. Aue victor imperator Antoni, ſalutatus à pſitaco emi iuſſit eum: idem miratus in pica, hanc quoque redemit, exemplum ſutorem pauperem ſollicitauit, vt, coruum inſtitueręt ad parem ſalutationem, qui impendio exhauſtus ſæpe ad auem non reſpondentem dicere ſolebat: opera & impenſa perijt: aliquãdo tamen coruus cœpit dicere dictam ſalutationem: hac audita dum tranſijt Auguſtus, reſpondit. Satis domi talium ſalutatorum habeo.

Coruus Cęſaris.

CAPVT .XLIIII.

HEC DIOMEDEAS PRAETERIBO, &c. Harum auiũ meminit Strabo, libro Geogra. ſexto, his verbis. Inſulæ duæ quas Diomedeas appellãt. Ex quibus habitatores habet altera: reliquam deſertã eſſe dicunt: in qua Diomedem diſparuiſſe, quidã fabulantur: comiteſque in aues conuerſos eſſe. Eas etiam hac ætate manſueſcere, & humanam quodammodo vitam agere, & viuendo ordine, & erga benignos manſuetudine, à malignis autem & ſceleratis fuga & euitatione. Harum auium etiam meminit Vergil. his verſibus, vndecimo Aeneidos.

Diomedeę aues

, Nunc etiam horribili viſu portenta ſequuntur
, Et ſocij amiſſi petierunt æthera pennis,
, Fluminibuſque vagantur aues, heu dira meorum
, Supplicia, & ſcopulos lachrymoſis vocibus implent.

Dehis etiam Augustinus ciuitatis diuinæ decimo octauo, ca. decimo sexto.

CAPVT .XLVII.

Mirum de auib⁹ salt⁹ hercyni.

HAEC QVIDEM, &c. Rarum cõuisuntur huiuscemodi aues. Porrò vbi legitur. Vteri genus: Vetus exemplar habet: gutturis: non vteri. Grauiæ aues græcis dicuntur λαροὶ, id est, Lari. Mergum verò vocãt græci αἴθυιαν, id est, æthniam. Porrò quod de Hercynio germaniç saltu ait, ac de auib⁹ eius sic meminit Solinus. Saltus hercynicus aues gignit, quarum pennæ per obscurum emicãt & interlucẽt, quãuis obtenta nox denset tenebras. Vnde homines loci illius plerum'que nocturnos excursus sic destinant, vt illis vtãtur ad præsidium itineris dirigendi, præiactis'que per opaca callium pennis moderantur rationem viæ indicio plumarum refulgentium.

CAPVT .XLVIII.

Phasianæ aues.

PHALERIDES IN SELEVCIA, &c. Varia auibus nomina esse constat, locos'que diuersos habitare aues, has'que peregrinas, veluti phasianæ à phasi fluuio dictæ, vnde primũ ad nos venere, fuere enim ab argonautis in græciã aduectæ: quare cecinit Martialis.

, Argoa primum sum transportata carina
, Ante mihi notum nil nisi phasis erat.

Apicius deliciarum amans.

Porrò quod Pli. de lingua auis phœnicopteri: Trãquillus huius linguæ auis meminit in Caligulæ vita. Itẽ Spartianus in vita Heliogabali, qui epulas phœnicopterorum cerebellis cõditas apponebat. Apicius: cuius hic meminit Pli. Fuit deliciarum ac palati amantissimus, ob eius cũ ganeam tum ingluuiem, dictus est omnis luxus barathrum, ac gurges, ac patrimonij decoctor. Hic viso bonorum defectu ac gulę obsonio deficiẽte, se veneno necauit. Hic popinę fuit maximus professor. Huius fit mentio apud Senecam, libro consolationis, his verbis. Apicius nostra memoria vixit, qui in ea vrbe ex qua aliquãdo philosophi velut corruptores iuuentutis abire iussi sunt: scientiam popinæ professus: disciplina sua sæculum infecit, cuius exitum nosse operęprętium est: cũ sestertium millies in culinam congessisset: cum tot congiaria principium & ingens capitolij. vectigal singulis comessationibus hausisset: ære alieno oppressus. rationes suas tunc primum coactus inspexit, superfuturum sibi sestertium cẽties computauit: & velut in vltima fame victurus in sestertio centies si vixisset, veneno vitam finiuit: hæc Seneca. Et subdit Pli.

Attages

ATTAGEM maximè Ionius, &c. Sic enim Horatius vocat Ionium. Martialis attagenam quandoait. Inter sapores fertur alitum: primus Ionicarum gustus attagenarum. Attages, attagis, etiam dicitur.

CAPVT .XLIX.

Griphes aues solis.

VENERE IN ITALIAM, &c. Nunc agendum de fabulosis auibus inter quas Pegasi nominantur & grypes: quos refert Philostratus, libro tertio in vita Apollonij sacros soli: currum'que solis gryphibus vehi. Porrò Scopes aues, quarum hic meminit Homerus, in Odyssea. ait, vernare in Calypso antro, capi saltatione quadam ridicula ferunt: quàm Scopã vocant. Aristoteles apud Homerum non legi debere Scopas: sed Copas, tradit.

CAPVT .L.

GALLINAS.

GALLINAS SAGINARE, &c. Varro tertio rei ruſt. Deliacos primum gallinas ſaginare docuiſſe ſcriptum re= liquit. De farciendis autē gallinis ſicidē eodem libro agit. Gallinæ Africanæ ſunt grandes, variæ, gibberæ, quas μελέαγρίδας appellant gręci, hę nouiſſimę in triclinium ga nearium introierūt è culina, propter faſtidium hominum, veneunt propter penuriam magno. De tribus generibus gallinarum ſaginantur maximè villaticę, eas includunt in locum tepidum & anguſtū, & tenebroſum: quod motus earum, & lux pinguedini inimica: electis ad hanc maximè rem gallinis: ne continuo his, quas melicas falſo appellant, quod antiqui thetin, thelim, dicebant, ſic medicam melicam vocabant. Hę primo dicebantur quia ex Media propter magnitudinem erant allatæ: eas far ciunt turundis ordeaceis, partim admiſta farina loliacea, aut ſemine lini ex aqua dulci, Bis die cibum dant. Dato cibo tum perpurgant caput, ne quos habeant pe= des, rurſus eas concludunt, Hoc faciunt vſque ad dies viginti quinque, Tum deni= que pingues fiunt. Quidam ex triticeo pane intrito in aquam miſto, bono vino & odorato farciunt, ita vt diebus viginti pingues reddāt, ac teneras, eodem modo pa= lumbes pingues reddunt: hęc Varro. Columella etiam, libro rei ruſt. octauo de his affatim meminit. Cibus, inquit, præbetur ordeacea farina: quę cum eſt aqua aſper= ſa, & ſubacta formantur offę: quibus aues ſaginantur. Et ſubdit paulò mox: illi qui volunt non ſolum opimas, ſed etiam teneras aues efficere mulſa recēte aqua præ= dicti generis farinam conſpergunt, & ita farciunt. Nonnulli tribus aquę partibus vnam boni vini miſcent, madefactoque triticeo pane obeſant auem, quę prima lu na, (quoniam id quoque obſeruandum eſt,) ſaginari cœpta vigeſima perglíſcit, Nunc redeamus ad textum. ❧ HOC primum antiquis cœnarum. &c.

Gallinę quo mō farcien= dę.

Alludit hic Pli. ad leges ſumptuarias, quas & iure cibarias dixeris: quę Catonę itē & Cornelio, & Fannio, aliiſque Romanorum plurimis, vt Publio Licinio Craſſo, C. Orchio conditæ ſunt. Legis fanniæ ita meminit Macrob. tertio ſaturnaliorū. Fannia lex lata eſt anno poſt Romam conditā quingenteſimo octogeſimo octa= uo. De hac lege Sammonicus ſerenus ita refert. Lex fannia ſanctiſſimi Auguſti. vigenti omnium ordinum conſenſu: peruenit ad populum. Neque eam pretores aut tribuni, vt plęraſque alias, ſed ex omnium bonorum conſilio & ſententia ipſi conſules pertulere, quùm res publica luxuria conuiuiorum maiora quàm credi po teſt detrimenta pateretur, ſiquidem res eo redierat, vt gula illecti plærique inge= nui pueri, pudicitiam & libertatem ſuam venditarent, plęrique ex plæbe Romana vino madidi in comitium venirent & ebrij de reipublicæ ſalute conſulerent. Hæc Sammonicus. Fannię autem legis ſeueritas in eo ſuperabat Orchiam legem: quòd in ſuperiore numerus tantummodo cœnantium cohibebatur, licebatque ſecundū eam vnicuique bona ſua inter paucos conſumere. Fannia autem & ſumptibus mo dum fecit aſſibus centum. Vnde à Lucilio poeta feſtiuitatis ſuę more centuſſis di citur. Aulus etiam Gellius huius legis meminit atticarum noctium ſecundo: hæc igitur lex coercebat conuiuiorum luxum & intēperiem. Nunc ad rem. Quod ait Pli. ❧ DEINDE caput, &c. Quod pricipio cōdiceretur vt gallina vna quę nō eſſet altilis apponeretur cœnæ, effecit vt maiores ſumptus publicarentur. Poſtea ait Pli. ❧ CVLINARVM ARTES, &c. Inter enim popinę profeſſores & ganeę ſtudioſos diſceptatur nonnunquàm, clunes ne præferendę ſint tergoribus, hocque inter cocos diſputatur, Ad quod Horatius videtur alluſiſſe quando ait.

Fannia lex,

, Et leporum auulſos vt multos ſuauius armos. Quā ſi cum lumbis quis edat, cū
, pectore aduſto. Vidimus, & merulas poni & ſine clune palumbes: quę certè fa=

❧ ciunt ad

ciunt ad hæc quæ ait Pli. ❧ NEC tamen in hoc mangonio quicquam totum placet, hic clune, alibi pectore, tantum laudatis, &c. Mangonio artificio quod ad res facilius vendēdas adhibetur. Et subsequitur. ❧ AVIARIA primus, &c. Alludit ad Varronis assertionem sic agētis tertio rei rust. Tu dic alterum genus ornithonis, qui animi causa constitutus à te sub Cassino fertur, in quo diceris longe vicisse, non modo archetypon nostri inuentoris ornithotrophion. M. Lenij strabonis, qui Brudunsij hospes noster primus in perystillo habuit exhedra conclusas aues, quas pasceret abiecto rete, sed etiam Tusculanum magnum ædificium Luculli, hęc Varro. Cæterò quod dixit Pli. Hic clune alibi pectore. Facit ad hæc Martialis carmen.

Auiaria quis primus fecerit.

Martialis.

, Tota quidem ponatur auis, sed pectore tantum
, Et ceruice sapit cætera redde coco.

CAPVT .LI.

Aesop⁹

MAXIME TAMEN INSIGNIS EST, &c. Hic fuit Aesopus histrio summo habitus honore apud Romanos. Tātus enī Tragœdiarū scriptorib⁹ habitus fuit honos, vt è publico alerentur, afficerenturque varijs munusculorū generib⁹, vt de Roscio histrione proditur. Tāta, inquit Macr. fuit gratia, & gloria vt mercedem diurnam de publico denarios sine gregalibus acceperit, Aesopū verò ex pari arte ducenties sestertium reliquisse filio constat. Erat igitur patina Aesopi ferculum centenis auibus structum coemptis sexcentis sestertijs. Hæc centenaria patina æstimata fuit sexcentis sestertijs, hoc est, quindecim millibus aureorum coronatorum, authore Budæo. ❧ NE ait Pli. QVESTVS suos opimos reueritos, &c. Hoc est, non honorans suum ingens lucrum, ac opima compendia: quę meruerat in tragœdijs recitandis: quare Pli. ❧ VOCE meritos dixit: quęstus illos. DIGNVS, ait, prorsus, &c. Filius Aesopi huius: margaritas conuiuis dedit deuorandas, vt superiore libro dictū est. Filij Aesopi meminisse videtur Horatius quando ait. Filius Aesopi detractam ex aure Metellæ, scilicet vt decies solidum absorberet aceto. Diluit insignem baccam, Et subdit Pli. ❧ NON sit tamen inter duos, &c. Hoc est, inter patrem & filium: non dictu quidem facile est, quod turpius videri dicique possit: nisi minus dixeris iudicium turpitudinis summas rerum naturę opes, hoc est, margaritas, quam linguas hominum: hoc est, aues humanum sermonem proferentes, cœnasse. Vocat enim hic linguas hominum aues sermone humano vocales: & summas naturæ opes: margaritas, quas filius Aesopi dederat deuorandas conuiuis. Meminit Aesopi: filijque eius luxus scitè, Valerius Maximus libro nono.

Aesopi luxus.

❧ CAPVT .LII.

Oua varia auiū

AVIVM, &c. Auium generantium genus multiplex, vt scriptum reliquit Arist. libro generationis animalium primo: varia item pariunt oua aues. Nam alię alijs coloratiora, alię candidiora ædunt, alię magis luthea. Aristo. tertio generationis animalium de his sic agit, ca. primo. Initium, inquit, animale in candido est: cibū à luteo capit, calidioribus itaque animalibus seorsum ista habentur distincta, ex quo principiū ortus, & ex quo alimentum atque alterum candidum, alterum luteum est, & plus

candidi ſyncerique ſemper eſt quàm lutei & terreni. At minus calidis & humidioribus contra: plus lutei idque humidius eſt: quod in paluſtribus accidit auibus: quia illę ſunt humidiores. Et libro primo generationis ait. Oua quæ aues pepererint animal excludunt, ouo in alium vteri locum ex alio tranſlato. MOLLE hoc ouum eſt: & vnicolor, &c. Porrò ſubdit Pli. Fœmina edunt quę rotundiora, reliqua marem. Verba ſunt Ariſto. ex ſexto de hiſtoria animalium libro deſumpta, ca. ſecundo. Quę ait, oblonga ſunt oua & faſtigio cacuminata fœminam ædunt: quę verò rotundiora & parte ſui acutiore obtuſa orbiculũ habent marem gignũt. Albertus magnus hanc refellit aſſertionem. Auicennā adducēs, nec certe temerarie hoc dicit quando Columella, cui magis credendum quam Ariſto. quòd ſcilicet rem ruſticam attētius fuerit expertus dicat id. Verba eius adijciam, quo minus miretur aliquis Albertum. Ariſto. erroris acuraſſe. Cum volet quis quam plurimos mares excludi, longiſſima quęque & acutiſſima oua ſubijciet: & rurſus cum fœminas, quam rotundiſſima, hæc Colu. libro rei ruſt. octauo, ca. v. Hic certè experiētia rem ruſticam docebat & quotidiana obſeruatione, quo fit, vt illi quàm Ariſtoteli magis credendum ſit. Inter tamen tam graues authores nec noſtrum eſt tantas componere lites, quare cenſenda hæc voto legentium relinquo.

Ariſto. error deprehēſ⁹ ab Alberto.

CAPVT .LIII.

QVAEDAM OMNI TEMPORE, &c. Huius rei meminit Ariſto. ſexto naturæ animalium. Itē Columella eo quo dicimus loco his verbis. Quoniam ait nouellæ gallinæ edendis ouis magis quàm excubandis vtiliores ſunt. Varro autem tertio rei ruſt. bimas aut trimas gallinas ad partus vtiliores eſſe ſcriptum reliquit. Et ſubnectit Pli. ANDRIANIS maxima laus, &c. Varrò tria gallinarum genera eſſe docet. Villaticũ ruſticum & africanũ. Gallinæ villaticæ, inquit, ſunt quas deinceps rure habent in villis. Ruſticæ quę in vrbe rarę, nec ferè manſuetæ ſunt. Africanæ aſpectus cauſa magis aluntur quàm alimenti. hę poni ſolēt in ornatibus publicis, cum pſitacis ac merulis albis. Adrianis laus datur, quòd pariant ſæpe. Nam vt Ariſto. ait, corpore ſunt paruo, ſed ſunt fœcundę: qui de his volet verboſius, adeat Ariſto. libro ſexto naturæ animalium.

Tria genera gallinarũ.

CAPVT .LIIII.

OVA INCVBARI, &c. Columella de ſupponendis ouis ſic agit. Numerus ouorum quæ ſubijciuntur impar obſeruatur: nec ſemper idem. Nam primo tempore, hoc eſt, Ianuario menſe quindecim, nec vnquàm plura ſubijci debent Martio decimo nono. Nec his pauciora vnum & viginti Aprili, tot deinde vſque in calendas octobris. Fœturam etiam verno æquinoctio commendabilem tradit Varro tertio rei ruſt. Porrò ad excludendum recentiſſima oua probat. Colu. nec vetuſtiora quàm dierum decem eſſe debere tradit. Et ſubdit Pli. SI CONTRA LVMEN CACVMINE ouorum, &c. Alludit ad Varronem tertio rei ruſt. inquiētem. Curator oportet circuneat dies bus interpoſitis aliquot, ac vertere oua, vt æquabiliter concalefiant: oua plena atque vtilia necne animaduerti aiunt poſſe, ſi demiſeris in aquam quod inane, na-

De ſupponendis ouis incubationi.

tat, plenum

tat, plenum desidit qui (vt hoc intelligas) concutiunt errare, quod in eis vitales venas confundunt: in ijs idem aiunt, cum ad lumen sustuleris quod perlucet id esse ob inane. In supponendo oua obseruandum est, vt sint imparia numero, quę incubantur, si habeant in se semen pulli, curator quadriduo postquàm incubari coeperint intelligere potest, si contra lumen tenuit, & purum vniusmodi animaduerterit putant eijciendum & aliud subijciendum. Incubare oportet incipere secundum nouam lunam, quod ferè quę ante plęraque non succedunt diebus ferè. xx. excludūt: hæc Varro. Columella etiam eadem præcipit. Semper autem (ait) cum supponantur oua consyderari oportet, vt luna crescente à decima vsque ad quintam decimam id fiat. Nam & ipsa suppositio per hos dies est commodissima & sic administrandū est, vt rursus cum excluduntur pulli Luna crescat quibus animantur oua & in speciem volucrum conformentur. De his etiam affatim Aristo. sexto animalium, sed redeamus ad textū. SI INCVBATV tonuerit, &c. Vitiari autem oua tonitru experientia quotidiana exploratum est: nec non voce accipitris audita si oua incubentur: quare aduersus vitium id iubent eruditiores ferreum clauem sub ouorum stramine ponendum. Columella: rei rustic. scientissimus author eadem agenda censet, libro octauo. Plutoni, inquit, etiam infra cubilium stramenta graminis aliquid, & ramulos lauri, nec minus allij capita, cum clauis ferreis subijciunt, quę cuncta creduntur esse aduersus tonitrua, quibus vitiantur oua, hęc ille, subdit Pli. QVAEDAM autē & citra incubitū, &c. Verba sunt desumpta à penu Aristotelico vbi sic legitur. Incubitu auium foetū excludi naturę ratio est, non tamen ita oua aperiuntur, sed etiam sua sponte in terra, vt in Aegypto obruta fimo oua pulicem procreāt, Et Syracusis potator quidā ouis sub scoria in terra positis tandiu potabat. donec oua æderent foetū, iā verò cū in vasis, quibusdā tepidis essent concocta, sponte oua pullos prompsere, hæc ille.

Contra tonitru ꝓ ouis incubādis.

CAPVT .LVI.

GALLINARVM GENEROSITAS. &c. Varro tertio rei rust. de bonitate gallinarum sic agit. In parando foecundas eligat, plærun'que rubicunda pluma nigris pinnis, imparibus digitis, magnis capitibus, crista erecta, ampla, hæc enim sunt ad partiones aptiores. Cæterò in quibusdā codicibus legitur hic: circa erecta, quādo legendum sit, crista erecta. vt apparet verbis Varronis cui hic Pli. applausit. ITEM his sequētibus verbis interdū gemina, &c. Colu. gallinas albas euitandas censet: quia sunt molles ac minus viuaces, probant eas quę quinos habent digitos. Et subdit Pli. AD OPERTANEA, &c. Ad sacrificia quę fiebant in operto: quę seclusa dicebantur: ne prophanorum oculis polluerentur.

Gallinę optimę

Opertanea sacrificia.

CAPVT .LVII.

INIMICISSIMA, &c. Gallinis peculiaris morbus est pituita, id est, humor è cerebro in nares, necnō fauces descēdens, edendi, bibendique cupidinem auferens gallinis, linguæque officiens: adeò vt intereant, indurescit enim earum lingua, vt pipire, glocire'que nequeant: ac vocem emittere: quo fit vt marcescant. Nec id contingat Colu. præceptum posteris dedit hoc. Sed iam (ait) validioribus factis, at'que ipsis matribus etiam vitanda pituitæ pernicies erit, quæ ne

Gallinarum morbi, & remedia.

fiat

fiat mundissimis vasis & quàm purissimam præbemus aquam, nec minus gallinaria fumigabimus & emundata stercore liberabimus, quod si tamen pestis perua serit. Sunt qui spicas allij tepido madefactas oleo faucibus inferant. Quidam hominis vrina tepida rigant ora, & tandiu comprimunt, donec eas amaritudo cogat per nares emolliri pituitæ nauseam. Vua quoque quam græci staphisagriā vocāt cum cibo mista prodest, vel eadem cum aqua trita potui data. Si verò pituita circũuenit oculos, & cibos auis respuit, ferro rescinduntur genæ, & coacta sub oculis sanies omnis exprimitur, atque ita paulum tritu salis vulneribus ifriactur. Id vitiũ maximè nascitur cum frigore & penuria cibi, item cum per æstatem consistens in cohortalibus aqua potatur. Aut cum æderint vuam labruscæ, aut ficum non maturam. Et subdit Pli. AVT HERBA SAVINA, &c. Sauina herba similis Iuniperi folijs, authore Auicenna libro secundo, & Galeno sexto simplicium, affatim Dioscorides. De hac in parte medica agam.

Sauina herba.

CAPVT .LVIII.

COLVMBAE PROPRIO, &c. Aristo. columbas parere magna ex parte bina oua. Pariunt, inquit sexto naturæ anima. magna ex parte bina oua marem & fœminã, generant priorem marem posteriorem fœminam, & cum peperint ouum interposito die secundum pariunt, incubant ambo vicissim interdiu mas, fœmina noctu, concoquunt atque aperiunt citra diem vigesimum ouum quod prius ediderint, perforant ouũ pridie eius diei quo pullũ excludũt, & fouent prolem ambo ad certũ tẽpus. Colu. octies pullos educare tradit columbas, si bonę fuerint matricis. Varro tertio rei rusti. quadragenis diebus concipere columbas prodit. Palumbes turtures que ouum quod vocant Vrinum pariunt nonnunquàm, hoc est irritum ac in nihilum redactum improbatum ve. Vrinum vocant quod innatet ab vrinãdo hoc est innatando. Inania etiam oua ac subuentanea vocãt hypenemia, item zephyria, eo quòd verno tempore aues illos flatus fœcundos ex fauonio recipere videantur, au thore Aristotele libro de historia animalium sexto, cap. secundo: &. iii. de ouorũ natura vbertim differente, quem adeat qui plura de his volet.

Columbę & de pullorũ educatione.

Vrinũ ouum. Hypenemia oua & zephiria.

CAPVT .LIX.

PAVO A TRIMATV PARIT, &c. Pauo, ait Aristo. parit maximè à trimatu. Viuit annis. xxv. excludit diebus tricenis, aut paulò tardius. Coeunt pauones vere, amittunt pennas cum primis arborum frondibus. Colu. etiam rei rusticæ. viii. de his sic agit. Hoc genus auium cum trimatum expleuit optimè progenerat: siquidem tenerior ætas aut sterilis aut infœcunda. Gallinaceam salacitatẽ habet masculus pauo, atque ideo quinque fœminas desyderat. Nam si vnam vel alteram sæpius compressit: vix dum concœpta in aluo vitiat oua, nec ad partum sinit perduci, quoniam immatura genitalibus locis excidũt Ferè autem locis apricis ineundi cupiditas exercet mares, cum fauonij spirare coeperint, i. tempus ab idibus Februarij ante Martium mensem. Signa sunt extimulatæ libidinis, cum semetipsum veluti mirantem caudæ gemmentibus pinnis protegit, id cũ facit rotare dicitur. Prim⁹ est partus quinq; fere ouorũ, secũdus quatuor, tertius aut triũ, aut duorũ, hæc Colu. Subdit Pli. ANSERES IN AQVA coeunt, &c. Eadem ab Varrone feruntur libro. iii. rei rusti. Anseres, ait, saliũt in

Pauõis partus.

Anseres in aqua coeunt.

A aqua

aqua dum se mergunt in flumine, ac in piscinam anseribus ad admittendum tēpus aptissimum est ab bruma, ad pariendum & incubandum à calendis Martij, vsque ad solstitium incubat anser tempestatibus dies. xxx. tepidioribus. xxv. Colum. anseribus oua. vii. paucissima subijci, plurima. xv. Et subdit Pli. PVLLVS EORVM VRTICA, &c. De his Colu. sic. Cauendum, ait, est ne aut aculeis vrticarum compungantur pulli, aut esurientes mittantur in pascua, sed antè concisis intubis, vel lactucæ folijs saturentur. Nam si adhuc parum firmi sunt & indigentes cibo, solidioribus obluctantur, ita pertinaciter vt collum obrumpant. CONTRA (ait Pli.) VRTICAM, &c. Colu. astipulatur inquienti, Sed custodiri debet, vt ouis subijciantur radices vrticarum, quo quasi remedio medicantur, ne noceri possit anserculis excussis, quos enecant vrticæ.

CAPVT .LX.

Ardeolarū gñā

ARDEOLARVM TRIA GENERA, &c. Aristo. nono natu. anima. tria genera prodit esse, ardeolarum, inquit, tria sunt genera, pella, alba, stellaris, piger cognomine. Pellę coitus difficilis est, vociferatur enim et sanguinem (vt aiunt) ex oculis emittit cum coit. Parit etiam ægre, summoque cum dolore, &c. Plinius albam vocat græco nomine leucē. Stellarem asterias nomine cognominauit, à fulgore astrorum. Pelos dicta auis quòd non altè sed propè volare soleat. Melancoryphus auis est quam nonnulli ficedulam dicūt, quòd verticem nigrum habeat, dicta melancoryphus. Chenalopeces, anser minor ex vulpis & anseris forma, auis dicta chenalopex. Fœtus hæc tanta charitate complectitur, vt more perdicis vltrò aucupi obuiam eundo spatium pullis ad euitādū tribuat, vt tradit Aelia. Et subdit Pli. SERVANTVR EA IN LOMENTO, &c. In farina fabacea. Vocamus etiam lomentum quod pertritum est, de seruandis ouis. Varro. iii. rei rusti. sic luculentissimè ait. Qui oua diutius volunt seruare, perfricant sale minuto aut muria, atque ita sinunt tres aut quatuor horas, eaque abluta condunt in furfures, aut acus. Colu. etiam octauo rei rusticæ de his ita. Ouorum quoque longioris temporis custodia non aliena est huic curæ, quæ commodè seruantur per hyemem, si paleis obruas, æstate si furfuribus. Quidam sale trito sex horas adoperiunt, deinde eluunt, atque ita paleis aut furfuribus obruunt. Nonnulli etiam solida etiam fresa faba coaggerant, alij salibus integris adoperiunt, alij muria tepefacta durant, Sed omnis sal quemadmodum nō sinit putrescere, ita minuit oua, nec sinit plena permanere, quæ res ementem deterret, hæc Colu. Sequens caput facile est intellectu, quare illibatum, qui de Vespertilionis natura volet adeat Aristo. naturæ animalium primo, cap. primo.

Melācoryphus auis.

Chelanopex auis.

Lomentū quid.

CAPVT .LXII.

Viperarū partꝰ

RVRSVS IN TERRESTRIBVS, &c. Vipera animal edit postquàm ouum intra se peperit, vt ait Aristo. tertio de histo. anima. capi. i. & libro sexto sic etiam agit. Vipera è serpētibus vna animal ædit, cum intra se oua primo peperit. Ouum hoc vnius coloris & molle vt piscium est. Fœtus superne consistit, nec cortice continetur, parit catulos obuolutos membranis, qui tertia die erumpunt &c. Quæ de partu viperæ hic traduntur, eadem ab Aeliano feruntur libro primo.

CAPVT .LXIII.

BIPEDVM SOLVS HOMO, &c. Nunc de generatione animalium terrestrium Pli. agit, ab hominis coitu auspicatus. Tēpora profectò, vt scriptum reliquit Arist. v. de histo. anima. cap. viii. coitus descripta sunt, & ętates certas ad venerem singulis animalium natura fixit, & statuit, ergo plurimorum animantium natura vult quidem rē veneream per id tempus, cum hyemi cessante sęuitia, ęstatis crementia oritur, quod sanè tempus veris est, quò plurima & pedestria & volatilia & natantia ad coitum excitantur, homini tamen nulla concubitus stata determinata've tempora sunt. Nam vt refert Aristo. quo diximus loco. Homini maximè temporibus omnibus opportunus coitus est. Ad quæ hic Pli. allusit, quādo ait. CAETERIS ANIMALIBVS satietas in coitu, &c. Concubitum effrenem hic Messalinæ coniugis Claudij narrat, illa putans regalem palmam concubitum, numerosiorē elegit in certamen coitus nobilissimam è prostitutis ancillam mercenariæ stipis, hoc est conductitiæ pecunię siue meretricię cōditionis, cum qua pigneravit se illam coitu multiplici superaturam, eam'que meretricem quinto & vigesimo concubitu superauit die ac nocte. Et subdit Pli.

Cōcubitus Messalinæ.

VIROS AVIDIORES Veneris hyeme, fœminas ęstate Hesiodus prodidit, &c. Eadem refert Aristo. de histo. anima. v. cap. viii. Stimulatur (inquit) ad venerem mas hominum magis tempore hyberno, fœmina ęstiuo. Hesiodi carmen quod Pli. citat hoc est. θέρεος καματώδεος ὥρῃ μαχλόταται δὲ γυναῖκες ἀφαυρότατοι δὲ τ᾽ ἄνδρες εἰσίν, ἐπεὶ κεφαλὴν καὶ γούνατα σείριος ἄζει. Cur autem mulieres æstate videantur lasciuiores, Rerum naturæ peritissimi hanc reddunt rationem, quia mulieres per humecta natura frigidiores multò quàm viri. Solis potētia & caloris vehemētia ad temperiē rediguntur, eliquato digesto'que, quod ex humectatione superfluebat, vnde fit vt sint concubitus appetentiores ęstate, viri verò contra. Hyeme enim viri lasciuiores sunt: nam humectatione ad temperiem reuocantur, mulieribus in affectionem diuersam abeuntibus. Hæc enim est ratio à Ioanne grammatico Hesiodi interprete posita, quam & agnouisse videtur Albertus Magnus, qui ait mulieres grauidas concubitus esse appetentiores quàm si non essent prægnantes, tūc cōceptum semen neruos mouet, & inde cōfricationis ardor innascitur. Cæterò quod de coitu cæterorum animalium ait hic Plin. ea mutuata sunt maxima ex parte, ab Aristo. libro quinto naturę anima. cap. ii. quare qui de his verbosius volet, locum habet quem adeat. De canum verò generibus Arist. libro sexto naturæ animaliū.

Cur viri hyeme, mulieres vere sunt coitus appetetiores

Equire dicitur, cū coitum equæ aut equi appetunt, sicut catulire quando canes, subare sues. Eruca herba hortensis, de qua in parte medica. Porrò quod de Messalina ait, ꝙ fuerit coitus inexplebilis, etiā testatur id satyrographus satyra. vi. his versibus.

Equire.

, Intrauit calidum veteri centone lupanar
, Et cellam vacuam atque suā tunc nuda papillis
, Constitit, auratis titulum mentita Licyscæ,
, Ostenditque tuum generose britannice ventrem
, Excepit blanda intrates, atq; æra poposcit.
, Mox lenone suas iam dimittente puellas
, Tristis abit, ardens rigidæ tantigine vuluæ
, Et lassata viris, nondum satiata recessit.

Dignū pręterea scitu quod traditur de Cyrene muliere, quā dictā ferūt δωδεκαμήχανον .i. dodecamochenō, à duodecim machinamētis quæ inuenit in veneris vsu, ac. xii. figuras, quibus mœcho iucūdius redderetur, cū veneris pluuiū excogitasset.

CAPVT .LXV.

QVAECVMQVE ANIMAL, &c. Arist. septimo de histo. anima. ea etiam prodit, quæ Pli. hic suis monumētis infulsit. Ita fit, ait Aristo. vt omnibus animalibus partus secundum naturam in caput, cōtra naturam in pedes, aut inflexo circumactoque corpore agatur. De generatione hominis libro septimo disseruimus, quare de his hactenus. Deque murium fœtu octauo à nobis actum est. Itē de mola vuluæ libro septimo, deque eius causa.

CAPVT .LXVII.

Salamādra.

SICVT SALAMANDRA, &c. Quædam animalia esse palàm est, quæ origine cæca ac dubia abstrusaque gigni solēt, sicuti Salamandra quæ nō alio animali sibi simili gignitur, sed solo prouentu imbrium copioso. Nasci enim plæraque ex nō genitis est inconfesso. Nam sol causa interdum generationis animalium quorundam, argumēta sunt plurima insectorum. Cæterò de Salamandra, animal enim est in genere lacertarū. ignauum animal, colore vario, falso creditum non cremari igne authore Dioscori. libro. ii. Sanie eius pili defluunt, quod & Paulus Aeginita scriptū etiam reliquit, Linguæ etiam impedimentum ad sermonem inferri Nicāder in Theriacis prodit, eamque incendi & torpore contrahi, mente hebetari, membra tremore solui. Sed de his in parte medica agemus effusius.

Salamādra igne non crematur.

CAPVT LXIX.

EX SENSIBVS, &c. Non enim (authore Aristo. de histo. anima. iiii. cap. viii.) pariter in omnibus vis sentiēdi inest, sed alij sensus omnes alijs pauciores natura dedit. Homo certè & quęcūque terrestrium animal generant, atque etiam quę & sanguinem habent, & animal pariunt: omnia hos omnes sensus habere videmus, nisi læsum lacessitum ve sit, quale genus talparum, cui visus deest, non habet oculos in aperto, sed cute detracta, oculi intus integri apparent. Qui de his fusius volet, adeat Aristotelem quo diximus loco, vbi affatim de quinque sensibus agitur.

CAPVT .LXXIIII.

ERGA ET ALIOS SENSVS, &c. De diffidentia animaliū abundè Aristoteles, nono naturæ animalium, cap. primo: cuius placita non collibuit suppingere, ne verbosior quàm par esset viderer.

CAPVT .LXXV.

OMNI QVAESTIO, &c. Omnia pedestria & prædita sanguine, dormire ac vigilare sensu ipso percipiuntur, vt scriptum reliquit Aristo. libro quarto natu. ani. capi. x. Somniare non solum homines, sed etiam equos, oues, capras, denique genus omne quadrupedum idem assertat: aquatilia item dormire. Hominem præterea maximè inter animalia somniare, infantibus anno suæ ætatis quarto aut quinto visa incipere. Produntur, inquit, tamen viri & mulieres qui nūquàm quicquàm somniarint, quorū nonnullis in processu ætatis accidit, vt viso somnio sui corporis habitu mutarētur, vel in mortem vel in morbum.

Aialiū omniū hō maximè somniat.

Commentariorum in Decimum Plinij Secundi, Naturalis hystoriæ, scriptoris argutissimi, Finis.

IN VNDECIMVM PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE ARGVTISSIMI SCRIPTORIS LIBRVM, STEPHANI AQVAEI BITVRICENSIS, VIRI EQVESTRIS, COMMENTARIA.

RESTANT IMMENSAE SVBTILITATIS, &c. Multifario animaliū habito gn̄e, eorum'que adamussim natura explanata, insectorum & dotes & naturam miram auspicatur Plinius rerum naturæ consultissimus. Insecta ab diuisuris incisuris'que dicta palàm est, quæ Alber. magn' anulata vocitat. Græcorū verò peritissimi ἔντομα, id est entoma, quæ iure Pli. subtilitatis immensæ appellitauit. Insectorum certè officiosissimum, vt scribit Aristoteles nono animalium, & præcæteris ferè animalibus genus formicarum & apum est. Iam formicarū negocia omnibus in promptu habentur, necnon apes ingeniosioris vitæ produntur, adeò vt non sit facile asseuerare sint ne rationis expertes. Actiuæ enim rationis semina iis inesse non fuerit alienum asseruisse, quod operum & vitæ comprobat modus. Speculatio item quædam & naturalium peritia, norunt enim remedia, cibos distingunt, futura præsagiunt, ingruentia vitant solertissimè, etiam si natura duce in hisce potius videatur niti, vt Plutarchus haud illepidè disseruisse videtur eo libello, quem inscripsit an brutis ratio insit. Diu apud eruditiores agitatum est, spirantia ne essent insecta, at'que sanguinis essent expertia. Aristoteles ille Peripateticorum celeberrimus censor, tertio partium animalium, quæ spirant pulmonem habere memoriæ tradit. Ideo'que piscium nulli pulmonem inesse, sed pro eo branchiæ sunt. Quanquam non me fallit ab Aristotele authorem nostrum dissentire dum posse piscibus inesse scribat viscera alia, quæ sint pulmonis analoga. Sunt tamen qui dicant apes, formicas, muscas succum haurire, ob id colligunt aliqui pulmonem habere insecta, tum quòd asserent pulmonem esse potus receptaculum: argumento, quia quibus æger est pulmo, accenduntur in maximam sitim. Hoc item probant quòd animalia quibus pulmo non est, potum nesciunt. Verùm hoc censendum relinquo philosophis, de his enim alibi fusius.

Insecta.

CAPVT PRIMVM.

MVLTA HAEC, ET MVLTIGENA, &c. Alludit hic Pli. ad assertionem Aristo. rerum naturæ cõsultissimi asserentis quarto partium anima. capi. vii. genus insectorum plures habere species, quarum nonnullis quamuis cognatis, nomen nullum commune inditum est, vt api, vespæ, crabroni. ALIQVA PENNIS, &c. Quia Tineæ, bombices, nycedali, & id genus & pennis, & pedib⁹ carēt. IVRE OMNIA, &c. Ea igitur animalia insecta vocitantur, ab incisura ac lineari quadam diuisura qua insignita sunt, & commissura. QVAE NVNC ceruicum, &c. Omnium vtpotè insectorum partes, communes haberi constat, caput, aluum, & quod inter hęc situm est. Partes enim exteriores has esse constat, & in hunc se modum habere, intra sinum ab ore intestinum pluribus directum atque simplex vsque ad exitum fertur, paucis replicatum, viscus nullum iis est, nullum pingue, nonnullis venter est, vt cicadis aut locustis. TENVI modo fistula, &c. Quia insectis est quoddā fistulosum concauumque quo spiritus si modo spirent, & cibus meare possint. IMBRICATIS flexilium vertebris, &c. Summis iuncturarum partibus curuis obtortisque. Sunt qui putent implicitis legendum, contenderim quàm appositissimè legi imbricatis. Imbricata enim sunt, quæ obtorta ac curuata dicimus. Est autē imbrex, canale obtortum, quod tecto iungi solet quo defluat aqua. Vertebrę sunt summæ iuncturarum partes, vel ossium, non æqualiter finientes. Sunt etiam imbrices tegulæ curuę quibus tecta cooperiuntur, hinc tectum imbricatum. Porrò quando Pli. ALIA VTROQVE MODO, &c. Hoc est insecta quædam pennis cōstant atque sine pennis, vt formicæ, quarū alię sunt pēnatę, vt scribūt aliqui.

Imbricata. Imbrex Vertebræ.

CAPVT .II.

IN MAGNIS SIQVIDEM CORPORIBVS, &c. Naturam conijcere licet non minorem subtilitatem paruis animalibus indidisse, quàm magnis. Vt igitur Pli. rerū naturæ argutissimus, mōstret insectis subtilitatē, nō paruā inesse eorū, ꝓmulgat subtilitatē, miraricertè subit, vbi nā tot sēsus collocarit i culice atq; formicis quib⁹ sēsus nedū tact⁹, sed etiā olfact⁹ gustusq; inest. Aris. philosophorū ille antistes. iiii. nat. ani. omnib⁹ insectis sensus esse, non minus scitè q̄ festiuiter scriptum reliquit. Nedū profectò quę animal pariunt & sanguinem, quos sensus appellamus habent, verùm & insecta, nam visu quædam & olfactu gustuque adornantur, sentiunt enim procul mel apes, & culices dicti muliones: quòd nisi odorem agnoscerent, nunquàm è longinquo sentirent: sulfuris enim odore, insecta emori aut languescere palàm est. Item formicæ sulfuris suffitu formicario, puluisculo insperso aut origani, aut cornu ceruini, fugantur. Gustus ratio similis est: nam apes ad nullam rem putidam aduolant, qua & lāguescunt & tristantur, sed dulcibus alliciuntur. Contra, culices nō dulcia, sed acida gestiunt, tactus verò omnibus animalibus datus est. Subdit Pli. VBI VISVM in ea prætendit, &c. Prætexuit, ordinauit. Prætendere, prætexere, quare, Vergi. id, Segeti prætendere sepem. TRVCVLENTAM VOCEM. Vt in cicadis, quæ & si exiguo sint corpore, iis tamen vox est aspera altisonaque. TELVM VERO, &c. Aculeum vt in vespis, crabronibus, scorpionibusque. SPICVLAVIT, Acuendo fixit, Spiculare cuspidem acuere.

Insectorum subtilitas.

Prætendere.

RECIPROCA

RECIPROCA reflexa, QVOS TEREDINI, &c. Vt exactius pressiusque naturę subtilitatem explanet, quos Teredini dentes dederit scrutatur. Teredines enim constat esse vermes minutulos, robora, vel firmissima atterentes, quare à terendo dictos volunt, græce Teredo dicitur, τερηδὼν, non absimilis est Crabroni, sed vario modo, Fœtum sicut vespa, sub terra edit.

Teredines.

CAPVT TERTIVM.

INSECTA MVLTI NEGARVNT, &c. Plærique philosophorum insecta, nec spirare testatissimum reliquerunt, quoniam ijs non inesset nexus spirabilis, hoc est, pellicula pulmoni similis, quo aer aduocatur, item quia sanguinis sunt expertia, quibus enim est sanguis, ijs & cor, quibus cor, ijs pulmo, pulmone carētia ea & voce carere necessum est, vt prodit Aristoteles, libro eo, quem de animalibus posteris legendum reliquit, Insecta tamen & si corde, pulmone, sanguine, careant, guttulam tamen sanguinis habent, quę cordis, iecoris, pulmonis vices supplet, vt hic innuit Plin. cuius assertio Aristoteli reffragari videtur. Quantum ad vocem, Hęc ita se habent. Quanuis enim insecta vacent voce. Nam quibus pulmo deest, ijs nulla vocis emittēdę est facultas, quamobrem quibus animalium lingua libera & absoluta nō est, ea ne'que vocem emittunt, ne'que sermocinantur. At sonus elidi alijs partibus potest, ergo insectis, ne'que vocis, ne'que locutionis est facultas data, sonus'que ijs spiritu interiore, non exteriore mouetur, nullū enim ex ijs spirat, sed alia murmurāt, vt apes, alia canere dicūtur, vt cicadę, omnia verò in eo genere membrana transuerso septo subdita, qua præcinctū corpus distinguitur, sonant. Nullum enim molle, nullum crustatum, vel vocem, vel sonum mittit. Muscæ etiam, apes & reliqua ijs similia, cum volant sese attollunt, & contrahunt, sonus enim attritus interioris spiritus est in eis. Subdit paulò mox Plinius. INTERIORIS VISCERIS, &c. Alij malunt per viscera legere, viscus non tantum carnem intestinam, sed quicquid sub corio est denotat, hoc est, carnem quę est inter ossa & cutim. ANIMATV carere, &c. Alij legunt. Anima carere, hoc est, sanguine. ATRAMENTVM obtineat, &c. Humorē quo vestes purpureę tingi solēt, de quo alibi fusius diximus. TRAHERE ANIMAM, &c. Spiritum, Magna inter eruditiores disceptatio de spiritu, quem alij corpus subtile procedens à corde aiunt in arterias, ad totum corpus vitam infundens & anhelitum, per pulmonem. sunt qui ponant quid discerniculi inter spiritum & animam, quoniam spiritus sit corporea substantia, quàm corpus circundat, compræhendat, contineat. Anima verò substantia spiritalis circundans corpus exterius, continens & commouens ipsum. spiritus hic pro anhelitu ponitur, de quo agemus alibi vberius.

Insecta quo mō spirent.

Viscus.

Spūs & aīa quid differāt

CAPVT QVARTVM.

INSECTA VT INTELLIGI, &c. Hic allusisse videtur ad Aristo. assensum, quarto naturæ animalium, ca. septimo ita prodentis. Quod autem pro carne in ijs habetur, id nec testam imitatur, ne'que quòd in testaceis genus carnis continetur. Sed mediam inter hæc quādam naturam refert, quamobrem in his non spina, non os, non aliquod sepiæ simile, non ambientem te-

ſtam natura dedit, ipſum enim corpus ſua ſe duricię tueri poteſt. & ſeruare, nec quod aliunde muniri deſideret, hæc ille. VT quædam marina. &c. Sicut ſunt ea quę græcorum peritiſſimi ὀστρακόδερμα, hoc eſt, oſtrocoderma, id eſt, teſta contecta vocant, vt ſunt oſtrea, Cõchę, Chemę, de quibus libro nono diſſeruimus. ARENTI SIMILE NERVO, &c. Sicco perduro'que, quia cute duriſſima integuntur. ITAQVE DIVVLSIS PRAECIPVA viuacitas, &c. Hic Ariſtoteli aſtipulatur, quarto naturæ animalium ita inquiẽti.

Oſtrocoderma.

Veſpis.

Veſpię (inquit) diuulſę quo'que nõ deeſt viuacitas, viuit ergo cũ pectore caput. At fine eo caput viuere nõ poteſt auulſum. Diutius ea viuunt, diuulſa quibus corpus longum, pedes'que multi vt Aranei phalangia'que. Conſtat igitur inſecta non poſſe inter chartilaginea numerari. Chartilago enim ab oſſe eſt pluris, minoris've ratione, ſiquidem præciſum os non ſuccreſcit amplius, nec chartilago conuulſa coit, inſecta etiam non poſſunt dici χονδράκανθα, id eſt, condracantha, hoc eſt, quę ſpinam habent chartilagineam.

CAPVT QVINTVM.

Apũ induſtria.

SED INTER OMNIA, &c. Inſectorum naturam dicturus à dotibus apum quàm appoſitiſſimè auſpicatur Pli. quia potiſſimum cæteris animalibus cum induſtria, tum ſolerti ingenio pręſtantiores videntur. His profecto vt quàm feſtiuiſſimè teſtatiſſimum reliquit Varro, exactiſſima doctrina clarus, tertio rei ruſt. Plurimum ingenij & artis natura tribuit. Ob id concinnè Homerus ille Mantuanus quarto Georgicon, Apollinem apibus naturam miram indidiſſe ſcriptum, hoc verſu reliquit.

, Nunc age naturas apibus, quas Iuppiter ipſe
, Addidit. Sunt mediffidius Apes hominum cauſa genitę.

Vnde primo apes.

Higinius vetuſtioris eruditionis interpres, à Meliſſa muliere obortas, quàm ab Ioue in apem mutatam feſtiue prodit, mox dicteo ſpecu Iouis extitiſſe nutrices, , quare Poeta cecinit. Dicteo cœli regem pauere ſub antro. E, cura apũ, è quibus, ne'que diligentius quicquam præcipi poteſt, quàm ab Higinio, vt memoriæ mandauit Columella author vberioris doctrinæ conſultiſſimus nono rei ruſt. dictum, nec ornatius à Verg. nec elegantius quàm ab Celſo. Higinius veterum placita ſecretis monumentis diſperſa induſtrię collegit Vergilius poeticis floribus illuminauit. Celſus vtrius'que memorati adhibuit modum. Sed redeamus ad prætextum. FAVOS CONFINGVNT, &c. Domos cellulas'que ſtruunt. Alludit ad Mantuani Homeri carmen, ita canentis.

, Prima fauis ponunt fundamina deinde tenaces
, Suſpendunt cæras, aliæ ſpem gentis adultos
, Educunt fœtus, aliæ puriſſi ma mella
, Stipant, & liquido diſtendunt nectare cæras.

Hæc etiam teſtatur philoſophorum ille accuratiſſimus Ariſtoteles nono animalium, ca. xxx. SVCCVM'QVE DVLCISSIMVM, &c. Varro ille togatorum facile princeps. Apes intus fauos melle farcire ſolitas prodit, quod inquit, dulciſſimum & dijs & hominibus eſt accœptum, quia fauus in altaria, & mel ad principia conuiuij tribui ſoleant. Hæ apes, ait, vt hominũ ciuitates ſunt, quia hic & rex, & imperium & ſocietas eſt, communi conſulentes bono. Habent enim in ſe Rempub. quod conijcere licet carmine Vergiliano hoc,

Apũ cellulę.

Solę

, Solę communes natos consortia tecta
, Vrbis habent, magnis agitant sub legibus æuum,
, Et patriam solę, & certos nouere penates.

MANSVETI, &c. Hoc libro institutionum adnotatur de rerum diuisione §. Apium quoque. NEQVE FERI, &c. Apes, inquit, Varro, non sunt solitaria natura, vt aquilę, sed vt homines, gregatim, quia vt ait Palladius. Sese apes gregatim insequuntur, & operantur, quod comprobat Aristo. quarto naturæ animalium.

Apum mãsuetudo & societas

CAPVT SEXTVM.

HYEME CONDVNTVR, &c. Insecta penè omnia hyeme abscondi Aristoteles rerum naturæ consultissimus octauo naturę animalium, ca. xiiii. memoriæ mandauit, præter ea quę in domicilijs cum hominibus agunt. Latent insecta hyeme alia diutius, alia quãdo algor vehemens est, vt apes. Nam & ipsę cessant & latent cuius rei argumentũ quod minime cibũ sibi appositũ gustare videtur, quiescũt ab occasu Vergiliarum vsque ad Ver. illarum ortus fit circa quintum idus maias, distans ab æquinoctio verno vndequinquagesimo die.

ANTE FABAS FLORENTES, &c. Varro author argutissimus tertio rei rust. gratissimos fabarũ flores apibus testatissimum reliquit. Nam, inquit, ita μελιτῶνας, id est, mellaria alueorumque loca facere oportet, vt quę maximè sequentur apes, ea iuxta mellitonas serere oportet, ea enim sunt Rosa, Serpyllũ, apiastrum, faba, lens, pisum, cyperum, medicam, cythisum, quod valẽtibus vtilissimũ est. Etenim ab æquinoctio Verno florere incipit, & permanet vsque ad æquinoctium autumni. Subdit mox Pli. CAERAS FINGVNT, &c. Assertioni Aristotelis astipulatur Pli. qui quarto naturæ animalium, ca. xxii. hæc habet. Construunt fauos è floribus, Cæram è lachryma arborum, mella ex rore aeris syderum exortu potissimum, & arcus cœlestis incubitu contrahunt, omnino autem Vergiliarum exortu mel non fit. MELLIGINEM, &c. Est enim melligo, concretum quoddam roscidum in arborum folijs, quod sublucanis temporibꝰ fieri solet, sic enim is humor vocatur. TECTORIO, &c. Incrustamento.

Herbæ ferẽde i circuitu alueorũ

Melligo

CAPVT .VII.

PRIMA FVNDAMENTA, &c. Principia mellei operis sunt Metys, estque proprie cæræ purgamentum, ex quo partem aluei priorem apes illinunt, Pissoceron sequitur, genus melliginis è cæra, picę, siue gummi, siue resina mistum, Denique propolis his adnectitur. Est enim quod apes ante alueum faciunt, vnde Varro tertio rei rust. Propolim vocant quod apes faciunt ante foramen introitus porrectum in alueum maximè ęstate, fauorum stabilimẽtum, quo omnes frigoris, aut iniuriæ aditus obstruuntur. MAGNI AD medicamina vsus, &c. Ea enim quę flauo colore, odorata, styraci similis, in aridissimo mollis, nec secus quàm mastiche in longum cum trahitur ductilis est. Est propoli vis & natura in calefaciendo, & extrahẽdo maxima, surculos corpori infixos extrahit, suffitu antiquis tussibus subuenit, emendat impetigines imposita, vt concinniter scriptum reliquit Dioscorides libro secundo.

Metys, Pissoceron. Propolis.

PICANTIVM,

Picãtes

PICANTIVM, &c. Pice liniẽtium modo. CEV DILVTIOR, &c. Magis mista, quare colorem dilutum vocant cum veluti aqua adhibita est color minus intensus est. PRO GALBANO, &c. Ob videlicet odorẽ grauẽ, & medicas vires, nam vti propolis est aculeos corpori infixos extrahere, sic Galbani. Est enim ingrati odoris, vt ait Theophrastus. Item & Diosco. libro tertio, sed de hoc vberius in parte medica differemus. ERYTHACE, &c. Huius ita meminit Varro. Etiã, inquit, paucę extra ostium aluei obturant omnia, qua venit inter fauos spiritus quàm ἐριθάκην, id est, erithacen vocant gręci. hæc ille, libro tertio rei rusticę. Est ergo Erithace apium cibus dum operantur, sunt qui sandaracham vocẽt, vt hic innuit Pli. Cuius assertio indagine ac scrutinio attentiore eget. Duplex profecto quondam græcis & latinis scriptoribus cunctis sandaracha fuit. Metallica pluribus locis fossilis, vt testati sunt Pli. & Victruuius, qui ad Hispanim scythiæ fluuium optimam omnium inueniri tradiderunt. Fictitia deinde, & adulterina, qua excocta cerussa fieret. Cerussæ substãtia sandaracha est, vt ait Vitruuius septimo architecturæ. Sandicem ex hac si torreatur æqua parte admixta fieri contendunt, qui veteribus poetis præsertim credunt. Maroni color notissimus est, Et si crediderint aliqui herbã Sandicem esse, cum cecinit. Sponte, sua sandix pascentes vestiet agnos. Quod tamẽ Pli. hic asserat Erithacen esse sandaracham aut dici, non satis illud nobis arridet verum cẽsendum hoc peritioribus relinquimus, alıubi fusius dicturi. AFRICI. &c. Venti, Austri, meridionales venti. PLVRIMVM in Græcis nucibus, &c. In amygdalis. Nuces gręcę à Cloatio, libro quarto ordinatorum græcorum, dicuntur alio vocabulo Thasiæ nuces. Thasia autẽ nux amygdala vocatur. Nux gręca, inquit, amygdala est, cõprobat hæc Macrobius tertio saturnaliorum, ca. XII. Menecrates. Hic est Menecrates, cuius meminit Varro tertio rei rust.

Galbanum. Erithace. Sãdaracha duplex. Nuces grecæ. Thasia nux.

CAPVT .VIII.

CERAS EX OMNIVM, &c. Quanquàm omnium fermè arborum floribus satorum'que cæræ aut mel, fieri possint, nihilosecius quibusdam aptius, eximius fieri palã est. Ex quibus autem aut cęrę, aut mella fieri meliora cõsueuerint, Varro nullius doctrinę expers, tertio rei rust. docet his verbis. Ex olea, inquit, arbore, cęram, è fico mel, ex iisdem omnibus rebus carpere dicuntur, è faba, apiastro, cucurbita, brassica cęram & cibũ, è malo & pyro syluestri cæram & mel, è nuce græca, cæram, mel, cibum ex flore ciceris, mel liquidum ex rosmarino, spissum ex fico, è cythiso bonum, è thymo optimum, hæc ille, ob id Columella vt mel suauius fiat, Thymum, origanum tymbram violam serenda iubet libro rei rust. nono. Ait deinde Pli. EXCEPTA RVMICE, &c. Rumex herba est græcis dicta λαπάθον, id est lapathon, cuius esse plura genera prodit Diosco. libro secũdo, & Pli. vigesimo histo. vbi agemus fusius. Hic Pli. Rumicem intellexisse autumarim eũ, quẽ græcorum peritissimi ὀξαλίδα, id est, oxalida vocant, cuius & folia & radices & flores acido sapore dicũtur, & propter acidã vim apes non id attingere. CHENOPODE, &c. Herba anseris effigiẽ habente. SPARTVM, &c. Spartũ quod gręce est σπάρτον, id est, sparton, genistam nostri vocitant, quod & gręci λύγον, id est, lygon vocant, quòd viminis loco eo vti soleat, nam sparto, id est, genista vites ligari solẽt, vt ait Paulus Aeginita, libro sexto, quando ait σπάρτος ᾧ ἀμπέλους δέουσι, hoc est, spartus quo vites

Mel vt suauius fiat quę cõserẽda. Rumex. Spart⁹.

vinciunt,

vinciunt, huius abundè Theophrastus, libro primo plãtarũ & noster author. xix. vbi plura videre erit de hoc. FALSO EXCIPI OLEAS, &c. Nonnulli apes olearum frondibus non gaudere ad mella conficienda scriptum reliquerunt. Aristoteles tamen philosophorum ille argutissimus, quarto naturę animaliũ examina prouentu olearum vberiora fieri posteris legendum reliquit ca. xxxii. Prouenit, inquit, fœtus apum parcius vere serotino, scalore, rubigine, augent. Porrò mella siccitates, sobolem imbres, vnde fit vt simul oliuæ, & examinum copia sit. INSIDVNT, sedẽt. SPECVLATORES, hi sunt qui è specula aspiciũt, qui & in bello ante castra mitti solẽt gratia explorãdi, tracta metaphora à castris obseruãdis. Excubãt supinę ventrẽ cœlũ versus habẽtes. Sequẽs caput nihil habet fuscedinis, in quibusdã tamen deluxatis codicibus, Philistum, aut Hybiscũ legitur. Ego hyliscum lego, ita enim vetus codex, qui mihi est manu conscriptus habet, quẽ probatissimę fidei puto. Apud Aelianum etiam Hyliscum, non hyscum, nec philistum legitur.

CAPVT .X.

RATIO OPERIS, &c. Alludere videtur hic Pli, ad Homeri Mantuani carmen, canentis ita. Sunt quibus ad
, portas cecidit custodia sorti, In'que vicem speculantur a-
, quas, & nubila cœli. Varro veteris agriculturę clarissimus assertor, militari quodam exercitio apes vti, testari videtur libro tertio rei rusticæ. Omnes, inquit, in exercitu viuunt, at'que alternis dormiunt, & opus faciunt pariter, & vt ad columnias mittunt duces, ij cõficiunt quędam ad vocem imitatione tubæ. STATIO AD PORTAS, &c. Statio locus ad custodiã assignatus, quando milites stantes vigilant, hinc stationarij. NOCTV quies in matutinum. &c. Alludit ad Poetam ita canentem scitè & lepidè.

Statio.

, Vesper vbi è pastu tandem decedere campis
, Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant
, Post vbi iam thalamis se composuere, siletur
, In noctem, fessos'que suos sopor occupat artus.

DONEC VNA EXCITET, &c. Tracta metaphora à castrensi vigilia. Nam vbi aduesperascit, aut dilucescit, solet tibicen canere quid facto opus sit. Et cum receptui canit, quis'que castris se continet, ita apes agunt. Aelianus eo libro quem de varia historia posteris legendum reliquit, de his ita agit. Apũ ętas ex colore depręhenditur, ætate integrę similes oleo renidẽt. Senescẽtes rufę aspectu, tractatu'que asperę, his plus artis in mellificatione, iuuenibus plus virium, prognosticum tempestatis habent, imbre impendente sese in aluearijs continẽt. Cum procedunt vt aduerso resistant vento, lapillos pedibus librant, sunt intus quę apes ociosę dici queunt, nec tamen de fucorum genere, quippe quę fructuosis non aduersantur, sed regi vna cum senibus & ementis adsistunt, aquam ei ferunt, extinctas apes egerunt, validiores ad opus exeunt, Regem venerantes separatim ei cellam construunt, &c. De his item Aristoteles, libro nono naturæ animalium ita habet. Tempore matutino omnes silent, donec vna gemino aut triplici bombo excitet omnes. PRAEDIVINANT (ait Pli.) VENTOS, &c. Apes proculdubio tantæ sagacitatis esse constat, vt ventos futuros præsagiant, quod & testatissimum reliquit Vergil. hoc versu.

Apum ætas quomõ cognoscatur.

, Nec verò à stabulis pluuia impendente recedunt
, Longius, aut credunt cœlo aduentantibus euris

, Venturę'que hyemis memores æstate laborem, &c.

Inter præscita, presagia, Aggerūt, accumulāt, iuxta ponūt, quod & testatur Verg. quando ait quarto georgi. & in medium quesita reponunt.

, Nam'que aliæ victu inuigilant & fœdere pacto

, Exercentur agris. pars intra septa domorum

, Narcissi lacrymam, & lentum de cortice gluten.

Eadem Aristoteles nono animalium, ca. xxx. memoriæ mandauit. Subdit mox Plinius. FOEMINA ONERANT, &c. Partes femorum interiores. REMEANT sarcina pandatæ, &c. Redeunt apes curuatæ ob sarcinam. Pandare curuari. Hinc trabes pandatæ à Vitruuio curuatæ dicuntur, & quę oneri cedunt, suggerunt, subministrant, cibum comparant, adęquant, constituunt, componunt. CONCAMERATIONE, &c. Fornice, testudine, concamerare, modo fornicis aliquid fomare, Ruentes cęras fulciunt, complanantes, aut diruētes. Fornicatis, curuatis, & admodū fornicis formatis. FORNICARE, &c. Ad modum fornicis, siue testudinis, formare, curuare, concamerare. Ad farciēdū, componendum. PRIMI TRES VERSVS, &c. Primi tres ordines. GERVLAE, &c. Apes sarcinam gerentes, Gerulus qui onera portat, quē alij vocant Baiulum. SI cooriatur procella, &c. Alludit ad carmen Vergilianum hoc.

Pādare

Cōcameratio.

Formicare.

Gerul'

, Excursus'que breues tentant, & sæpe lapillos

, Vt cymbæ instabiles fluctu iactante saburram

, Tollunt, his sese per inania nubila librant.

Eadem Aristoteles, libro naturę animalium nono. Quoties, inquit, flatu vehemēti iactantur, lapillum gestant, quo se quasi fulcro & fundamine quodam stabiliant, contra flatum, &c. VEPRIBVS HEBETATO, &c. Flatu procellæ interuentu veprium superato. AMOLIVNTVR omnia è medio, &c. Amouent, repellunt, Amoliri, repellere amouere. EGERVNT, &c. Extra portant, Plabeis, vulgaulis spilus. GVTTAS'QVE lanugine totius corporis quibus est, &c. Hoc est, quibus apibus est lanugo totius corporis hę guttas aggerunt ea lanugine.

Amoliri.

CAPVT .XI.

SI SPERATVR LARGIOR, &c. Astipulatur hic Pli. Aristoteli qui nono naturæ animalium fucos seorsum gigni, si dux viuit, refert. Sed si obijt, in apum luculamentis oriri ex ipsis apibus, atque hos fieri animosiores, quo circa aculeatos vocari, quamuis aculeo careant, animo nan'que feriendi, non potestate nomen hoc meruerunt. Columella rei rusticę excellētissimus interpres, nono, fucos apum genera amplioris incrementi genus non absimile à similitudine apis scriptum reliquit. Et vt cecinit Homerus ille Mantuanus. Ignauum fucos genus, & sine industria fauis assidens. Quia fucus ne'que alimenta congerit, sed inuecta cōsumit. Verūtamen aliquid videtur conferre ad sobolis procreationem, insidens feminibus quibus apis figuratur, ita'que ad fouendū & educādum nonam sobolem familiarius fucus admittitur, exclusis deinde pullis extra tecta, truduntur ipsi fuci ab apibus, quare ait Vergil.

Fucus.

, Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent.

Fucorum autem multitudine mellis & examinum vbertas speratur, vt prompsit in literas Columel. libro antelato, quanquàm apiarij consueuerint fucos expellere,

Vt ait

vt ait Aristo. ix. de histo. anima. Deinde ait Plin. ADIICIVNTVR contubernia, Societates. Contuberniū castrense verbum vt ait Vegetius libro rei mili. ii. Domos suis regibus futuris confabricare solent apes, quare Pli. REGIAS imperatoribus, &c. Quod & ab Verg. fuit nō minus scitè quàm apppositissimè anima duersum hoc versu.

, Ore legunt ipsæ'que regem paruos'que quirites
, Sufficiunt aulas'que & cærea regna refigunt.

TVBERCVLO eminente, sede altiore. SEXANGVLAE omnes, Cellæ em̄ mellis sex angulos in aluearibus habent, vt Varro, lectione conijcere licet. iii. rei ru. Nā in fauo, inquit, cella ex angulis totidem, quot habet pedes, quod geometrę exagonō fieri ī orbes rotūdo cōtēdūt, vt plurimū loci includāt, foris pascuntur, intus mellis fauos farciunt, hæc Varro. Huic applaudit Colu. ix. rei rust. quando ait, Sed oēs faui semper cauearum tectis & paululum lateribus adhærentes depēdent, ita ne solum contingāt, quoniā id præbet examinibus iter. Cæterū figura cærarū talis est, qualis habitus domicilij, nā & quadrata & rotūda spacia nec minus longa suā speciē velut quędā formæ fauis præbent, ideo'que nō semper eiusdē figuræ faui reperiuntur, hæc ille. RAPIVNT (ait Pli.) DIEBVS serenis munia, &c. Exequuntur officia publice debita.

Figura cellarū.

CAPVT .XII.

VENIT HOC EX AERE, &c. Mel ex aeris habitu potissimū syrio astro, hoc est canicula exoriēte fieri testatur hic Pli. Colu. Higinij testimonio fult⁹, mella matutino rore cōfici scriptum reliquit, quod Pli. ait quando. VENIT hoc ex aere, &c. Sublucanis tēporibus horis sub lucem venientibus .i. matutinis. Hic expendendū quidnā intelligat Pli. differens de hoc melle. Nō profectò puto Pli. intellexisse de melle ab apibus facto, sed de melle quod aerium iure dixerimus, quod officinæ nunc omnes vocant manna, ego melliginem: nec Pli. intelligit de sale indico, hoc est quod Neoterici Saccharon vocant, quanquā tamen mel ritè dici possit harundineū, sale indico inquā: nā Archigenes antiquissimus inter medicæ artis professores mel harundineum .i. salē indicū, siue quod nunc sacharō dicimus vocauit, qua vocis acceptione Paulus Aeginita libro. ii. vtitur inquiens de linguæ asperitate, καὶ ἅλας ἰνδικὸς χροίᾳ μὲν καὶ συστάσει ὅμοιος τῷ κοινῷ ἁλί, γεύσει δὲ μελιττώδης, quod nihil aliud est quā. Et sal indicus colore quidē concretione'que vulgari & similis communi sali, & sapore melleus, sed de hoc alibi verbosius agem⁹. Ait Pli. SPLENDESCENTE SYRIO, &c. Syrius stella perniciosa, in ore leonis canis stellas cōtinens. xviii. dicta à longo tractu, quoniam magnitudine sua trium signorum, vt ferunt, spatium occupat, sub hac canes rabie vexantur, oritur circa octauū calendas Iulij.

Mel aerium.
Mel harūdineum.
Sal Indicus.
Syrius.

CAPVT .XIII.

VBI OPTIMVS, &c. Quibus regionibus mel prestantius nascatur proueniat'que, hic nobis palàm facit. Higinius optima mella nasci ait vbi thymus, tymbra, cunila, origannum viola pullulare soleant, quod fieri testatur Achaiæ, vbi trāsferūtur atticę pastiones, & in Euboea, insulisq; cycladib⁹, nec min⁹ ī Sicilia & Hybla. Dioscori. libro secundo, attico hymetio melli honorē detulit, in secundo ordine hybleum mel est, quare cecinit Martia. in xenijs. Cum
, dederis siculos mediæ de collibus hyblæ. Cecropios dicas tu licet esse fauos.

vbi mel optimū

laudibus extollitur hyblęum mel,quia hybla mõs Siciliæ thymo ſcatet. Laudauit , & Martia.hymetiũ à monte hymeto,quãdo ait. Hoc tibi Theſei populatrix mi= , ſit hymeto,Pallas & à ſyluis nobile nectar apis. CALLYDNE, &c. Strabo propè Tenedum conſtitutã inſulã hanc ſcriptum reliquit, alij circa Rhodũ ferunt. SORBETVR optimum, &c. Palladius folia harum arborum api bus gratiſſima ait, Amygdali pyri,perſici,terebinthi,lentiſci,cædri, Tiliæ ilicis po miſerarum arborum,taxi verò inimica.

Callydne,

CAPVT .XIIII.

SVMMA QVIDEM, &c. Mellis bonitas fit ad regionum naturã & locum,nam in pelignis populis marſis finitimis,ibi enim faui cæra ſunt ſpectabiles,anthinum quando faui floribus conſtruuntur. MAGNORVM ſyderum, Hoc appoſitè & lepidè dictum,magnorum enim ſyderum dixit, nõ ſtellarum,quia ſtellę quidẽ ſingulares ſunt, vt quinque erraticæ, & cęterę quę nõ admiſtæ alijs ſolę feruntur. Sydera verò vt ait Macro. quæ in aliquod ſignum ſtellarum plurium cõpoſitione formãtur, vt aries,taurus,andromeda,perſeus,corona,vergiliæ,& id genus,quæ Pli. magna ſydera vocat quorum exortu optima mella fieri conſueuerunt,vnde ait Collu. author impẽſe doctus lib. rei ru. ix. A canicula,inquit,poſt diẽ quinquageſimum arctu rus oritur,cũ irroratis floribus thymi,cunilæ,tymbræ,apes mella cõficiunt,idq; optimæ notę eniteſcit autũni ęquinoctio,quod eſt ante calẽdas octobris cum octa uã partẽ libræ ſol attigit,hæc ille. SOLSTITIO.i. viii. calẽ. Iulij. Solſtitiũ quoties dicitur nihil addẽdo ęſtiuum ſemper intelligitur. EST AVTEM in eximẽdis, &c. Fauos Colu. ita eximẽdos cenſet,dum ait, Adhuc rura paſtionibus abundant,quinta pars fauorum cũ iã metuitur hyẽs,tertia relinquẽda eſt, at ſi ceræ dependẽtes in lõgitudinẽ decurrãt, eo ferramẽto quod eſt ſimile cultro inſecãdi ſũt faui,deinde ſubiectis duob⁹ brachijs excipiẽdi,atque ita promendi. Sin autẽ tranſuerſi cauearum tectis hęrẽt,tunc ſcalprato ferramẽto eſt opus,vt aduerſa frõte im preſſi deſecentur. Eximi autẽ debẽt vel veteres vel vitioſi,& relinqui maxime in tegri,ac melle pleni,oĩs deinde copia fauorum conferenda eſt in eum locum in quo mel conficere voles,hęc ille. QVONIAM (ait Pli.) INOPIA CIBI, &c. Solent apes inopia cibi vt plurimum laborare,ac lãguere quib⁹ ſuccurritur,authoribus Colu. & Palla. granis mali punici,ſiue granati forib⁹ alueorum admotis, necnõ vino amineo, vuis paſſis,aqua mulſa,furfuribus. Higini⁹ hoĩs vrinã aut bubulã propinandã ſuadet. Subdit Pli. IGNAVIAM copia affert. Sicut inopia laborãt,ita & copia, Ex hac vindemia,ex hac meſſe collectione'que. QVOD vocãt horęum. Mel enim ęſtiuum rite horęum dicitur,nã grecorum peritiſſimi ὥραια .i. horęa oẽs fructus æſtiuos vocãt,totoq; illo tẽporum ſpatio matureſcẽtes fructus ὥρα enim hora apud Home, pro vere ponitur,quãdo ait μυρία ὅσσα τε φύλλα καὶ ἄνθεα γίγνεται ὥρῃ,quod latine vertas eſt,infiniti quot folia & flores fiunt per horã, horã hic pro vere ponens,qua uocis acceptione Sili⁹ vſus eſt quando ait, Milia quot folijs, quot floribus icipit ann⁹,Sic ergo horæa tum veris tum ęſtiui fruct⁹ dici poſſunt, nec ꝓprie autumnales fruct⁹ dici poſſunt horęi,ſed potius oporæ,nomẽ enim opore fructus autumnales notat,ſed veniamus ad textum. MEDICAMENTA non mella gignuntur, &c. Melle enim oculorum impetigines curãtur, eſt ꝑfectò mel li vis exterẽdi,aperiendi, proritãdi humores in ſummum,cõferunt mella vlcerib⁹ vt ait Dioſcori. lib. ii, vires mellis aliubi copioſius diſſeremus. DONA cœleſtia, &c. Sic vocat mella Verg. quã do ait. Protinus ærij mellis cœleſtia dona.

Magna ſydera.

Solſtitium.

Apes ci bi iopia laboran tes quõ curetur

Horæũ mel.

Horæa. Oporæ

CAPVT .XV.

MEL

V EL PLENILVNIO, &c. Appellatur tacitum, alij legunt acoetō.i.sine sedimēto ac retrimēto, quod rustici stratum & cubile in vino vocant, aptissimum æstimatione è thymo. Thymus certè apibus gratissima herba est, vnde, Home. ille Man. cecinit. Dum'que thymo pascentur apes, dū rore cicadę. Probatio*ra* autē mella sic à Diosco. describuntur. Probatius in omni genere quod dulcius, odoratius, acre, colore rutilo, non liquidum, sed ponderosum firmūq;, & quod tractum digitos sequaci lentore sequitur, ad q̄ oīa Pli. videtur hic allusisse. CAPRIFICIALEM diem vulcano sacrum, &c. Diem canicularem, qui vulcano sacer erat, Caprificiales dies caniculares dicti, q eo tēpore liberi simul & ancillæ sub arbore caprifico sacra faciebant. Erat autem initium caprificorum post exortum canis, qui dies vulcano sacer erat, vt conijcere licet carmine Ouid. ita, canentis. Nocte sequente diē canis erigonius exit, Est alio signi reddita causa loco, Proxima vulcani lux est &c. Lustrātur puræ quas facit ipse tubę. Macrob, plurimæ lectionis author nonis Iulij diem festum esse ancillarū tum vulgo notū vt nec origo nec causa celebritatis ignota sit asseuerat, Iunoni eñi caprotinę die illo liberi pariter ancillęque sacrificabāt sub arbore caprifico in memoriā virtutis, quę in ancillarū animis pro conseruatione publicę vtilitatis olim apparuit, nā post vrbē captam cū sedatus esset gallicus motus, respu. verò esset ad tenue deducta, finitimi opportunitatē inuadendi Romani noīs occupati præfecerūt sibi, Posthumium Liui. Fidenatiū dictatorē, qui mādatis ad senatū missis postulauit vt si vellent reliquias suæ ciuitatis manere, matres familias sibi & virgines dederentur, cūq; patres essent i ancipiti deliberatiōe suspēsi, ancilla noīe Tutela seu Philotis. pollicita est se cū ceteris ancillis sub noīe dñarū ad hostes iturā, & habitu matrūfamilias, & virginum sumpto hostibus cū prosequentiū lachrymis ad fidē doloris ingestę sunt. Quę cum à Liuio in castris distributę fuissent, viros plurimo vino prouocarūt, diē festū apud se esse simulātes. quibus consopitis ex arbore caprifico q̄ proxima erat castris, signum Romanis dederunt, qui cū repētina incursione superassent, memor beneficij senatus oēs ancillas manu iussit emitti, dotēque eis ex publico fecit, & ornatum quo tunc erāt vsę gestare concessit, diē'que ipsum nonas caprotinas nuncupauit ab illa caprifico, ex qua signum victoriæ cœperunt, sed de his nec verbosius. MELLATIONE, mellis prouentu & vindemia.

Caprificiales dies.

Caprotina Iuno

CAPVT .XVI.

T ERTIVM GENVS, &c. Est profectò inter mellis gña quod Ericeū vocāt, syluestre quidē mel, quod erica frutice fieri solet. ARCTVRI exortu, Arctur⁹ stella i signo bootę post caudā maioris vrsę, cui⁹ ort⁹ & occasus tempestates faciunt, oritur à canicula ferè post diē quinquagesimū. Hic videtur Pli. Collu. astipulari ita lib. ix. rei rust. de hoc agenti. Sed inter caniculę & arcturi exortum circa equinoctium librę faui secunda est exēptio, Ab equinoctio deinde quod cōficitur circa. viii. calē. octobris ad vergiliarum occasum diebus. xl. ex florib⁹ thamarici, syluestrib⁹ frutetis, apes collecta mella cibarijs hyemis reponūt quibus nihil est oino detrahēdum, ne sępius iniuria cōtristate velut desperatiōe rerum, pfugiāt, ab occasu vergiliarum ad brumā, ē ferè cōficitur circa. viii. calen. Ianuarij i octaua parte capricorni iā recōdito melle vtūtur examīa, eousq; ad exortū arcturi sustinetur, hęc ille, SISARVM, Frutex quā nōnulli vocant ericā folia thamarici habēs. Ad ęquinoctiū vernū fit octauo calē. aprilis, mulierū mēses, mēstrua quę græce γυναικεῖα. ABIGI FVMO, &c, Colu. quædam examina cū su=

Arcturus.

Sisarū.

bitò euaserint sine cũctatione se proripere scriptũ reliquit, verũ antequã idagãt murmur edũt, qualis i aluearib⁹ exauditur vox, quare iure à Verg. dictũ putarim.
, Corda licet vulgi præscisscere nanque morantes
, Martius ille æris rauci canor increpat, & vox
, Auditur fractos sonitus imitata tubarum,
Cũ igitur tantum inter apes ingruit bellum, tum fumo suffumigandę sunt. Hinc Varro. id extat. i i i .rei ru. Si ex alueo minus frequentes euadũt, ac subsidit aliqua pars suffumigandum, ac propè fumus bene olentiũ herbarũ maximè apiastri, thymique &c. Colu. ex libro rei ru. eadem censet agenda. Hic expendendum vbi legitur Tetradicẽ, ego contenderim legendum tetralicẽ: sic Theophra. vocat fruticẽ æstate germinantem. Ericem comperio tamaricem vocari similitudine quidẽ, nã tamarici similem fructum ferunt vt testatissimum reliquit Dioscori. lib. i. Theophra. similem rosmarino fecisse videtur, ego putarim Ericem esse genistã quodãmodo syluestrem. Fuit quõdam Erice ęgypto grata Isidi, vt scriptum reliquit Plutar. libro de Iside & Osyride. Sed redeamus ad rẽ. Puluere igitur apes discordes &

Erice herba.

, pugnam agentes sedari memorię mandauit Home. M ã. quando ait. Pulueris exi
, gui iactu cõpressa quiescit. Solet plerũ'que examinũ pugna mulso, aut passo, aut quouis liquore simili videlicet familiari dulcedine mitigari. ACESCENTIA, in acorem conuertentia, quod acapnõ vocat: mel acapnon dicitur, quod sine fumo est. καπνὸς. i. capnos fumus dicitur, & ἀκαπνὸν. i. acapnon, quod sine fumo est, hinc vina acapna sine fumo. QVOD bythimũ est, Sic in deluxatis codicibus legitur cũ legẽdũ sit, quod è mero thymo est, qđ ẽm fit è mero thymo nõ albi sed aurei coloris est: vlcerib⁹ aptissimũ, quia ea purgat, oĩa ẽm vlcera purgatione & desiccatione egẽt. FOETVS quonãmodo, &c. Arist. lib. quẽ de generatione anima. posteris legendum reliquit prolem apum more quorundã piscium, hoc est sine coitu progenerare. E generatione apum magna apud philosophiæ sectatores emersit ambiguitas, visus ne nunquã apum coitus esset. Sunt vtpotè mirę castitatis, vt ab Homero Mantuano lepidissimè est animaduersum hoc carmine.

Acapnõ mel.

, Illum adeò placuisse apibus mirabere morem,
, Quod nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
, In venerem soluunt, aut fœtus nixibus edunt:
, Verùm ipsæ & folijs natos & suauibus herbis, Ora legunt &c.
FATISCAT, abundè aperiatur. OESTRVS vocatur, &c. Alio vocabulo asilus dicitur: est'que volatile paruũ vulgo tabanus dictũ, cuius meminit Verg.

Oestrus

, Pluribus alburnum volitans cui nomen asilo,
, Romanum est oestrum graij vertere vocantes,
, Asper acerba sonans, quo tota exterrita syluis , Diffugiunt armenta &c.
Colu. author præstabili ingenio, i x .rei ru. nasci in extremis fauorum partib⁹ prodit, amplioris esse magnitudinis q̃ apes. NYMPHAE, Nymphas vocant quãdo formam corporaturamq; apis accipiunt sirenes & cephenes nõ pfectas apes dicimus. Inter apes, inquit Aelia. in varia historia, alias nouimus quę dicũtur duces, q̃dã σειρῆνες. i. sirenes, aliquæ verò ἐργοφόροι, sunt & quæ plastides, Cephenas. i. κηφῆνας abundare imprimis Nicander scribit.

Nym-phęapes

FIT (ait Pli.) IN qbusdã fauis qui vocatur cler⁹, &c. Huius meminit Ari. i x. na. ani. Morbo, inquit, examina potissimũ ifestãtur clero, sic ẽm vermiculos vocãt qui in pauimento nascuntur, è quibus crescentibus velut aranea alueo obducitur, et faui carie pereũt. Columel. pleros'que vermiculos in aluearibus nasci prodit, quare Palladius rimas alueorũ illini iubet, ne cler⁹ aut papilio apib⁹ noceãt. Subdit dei de Pli. REGEM'QVE iuuenem æquatus, &c. Astipulari hic videtur Varr. tertio

Clerus.

rei ruſt. inquienti. Regem ſuum ſequuntur quocunque it & feſſum ſubleuant, & ſi nequit volare ſubuolant, quod eum ſeruare volunt. REGES plures inchoan-tur, &c. Alludit ad Ariſto. aſſertionem eadem, ix. nat. anima. prodentis. DVO AVTEM genera ducum, &c. Colu. de apum regibus ita agit, ix. rei ruſt. Sunt autem duo reges maiores paulò cæteris apibus, rectioribus cruribus, ſed min⁹ am plis pinnis, pulchri & nitidi, lenes'que ac ſine pillo, ſine ſpiculo, niſi forte quis ple-niorem quaſi capillum, quem in ventre gerunt aculeũ putet, quo & ipſo tamen ad nocendum non vtuntur, quidam etiam hirſuti reperiuntur, quorum pro habitu dã nabis ingenium, quare cecinit Vergilius.

, Nam duo ſunt genera, hic melior inſignis & ore
, Et rutilis clarus ſquammis, ille horridus alter
, Deſidia, latam'que trahens inglorius aluum,
, Vt binæ regum facies, ita corpora plębis
, Nan'que aliæ turpes horrent, ceu puluere ab alto
, Cum venit & terram ſicco ſpuit ore viator,
, Aridus &c.

CAPVT .XVII.

QVERAT NVNC ALIQVIS, &c. Perinde ac ſi dicat volẽtibus antiqua ſcire, & mira naturę opera, non eſſe opus Herculis prolem, nec Bacchi, quos fuiſſe anti quitate celebres conſtat indagare. ſed apum ſolertiam, in-duſtriam, ingeninm, artificium, diligentiam. MIRA PLAEB. &c. Apes vtpotè miræ ſunt obedientiæ erga regem, vt concinnè promp ſit in literas Homerus ille Man tuanus inquiens quarto geor.

, Præterea regem non ſic ægyptus, & ingens
, Lydia, nec populi Parthorum aut medus hydaſpes
, Obſeruant, rege incolumi mens omnibus vna eſt
, Amiſſo, rupere fidem conſtructa'que mella,

TOTVM'QVE EXAMEN, &c. Alludit ad Ariſto. nono natu. anima. de hoc ita agentẽ. Reges, ait, nunquàm viſuntur niſi cũ prodierint, & tũc reliquę om nes circa ipſum principem glomerantur. Cum verò migrandum eſt, vox ſolitaria & peculiaris quædam aliquot diebus intus mittitur. FESSVM (ait Plin.) HV-MERIS SVBLEVANT, &c. Alluſio eſt ad Vergi. carmen, quod eſt.

, Ille operum cuſtos, illum admirantur & omnes
, Circumſtant fremitu denſo, ſtipant'que frequentes
, Et ſæpe attollunt humeris, & corpora bello,
, Obiectant, pulchrum'que petunt per vulnera mortem.

Subnectit Pli. VVA DEPENDENTE, &c. Vua de apibus dici ſolet, quã do collectæ ſunt & in modũ vuæ dependent, qua vocis acceptione vſus eſt Colum. ix. rei ru. Cum, inquit, examen glomeratum eſt proximo frondentis arbuſculę ra mo, cum ſederit anima duertito an totum examen in ſpeciẽ vuæ dependeat, ad hoc , etiam extat hemiſtichion Verg. hoc. Et denſis vuam dimittere ramis. SEDE-RE in ore Platonis, &c. Vale. Max. eadem comprobat de Platone agens, Expiata purgata. Euẽtibus, caſibus fortuna prouentis, Apud Arbalonem oppidũ, de quo a-ctum eſt. v, hiſtoriarũ & quarto. Haruſpicum, augurum, DOMOS dirimunt, Rectius legeris diruunt.

FVRIBVS grandiſſimis. Alludit ad peripateticorum principis opinionẽ, hæc commemorantis. Tertium quod fur nuncupatur grandis hic eſt, aluo ampliore, eſt

Fur.

que genus apis, &c. SOLENT autem apes, &c. Varro tertio rei rust. ne plures reges in alvearibus dimittātur iubet. Praeterea, inquit, ai aduertat ne plures reguli existāt, inutiles enī fiūt propter seditiones vt quidā dicūt, cū sint tria genera ducū in apibus, niger, rubēs, & varius, qui ita melior vt expediat mellario, cū duo sunt in alueo interficere, nigrum quem scit esse seditiosum & corrumpere alueum. Et subdit. Fur, inquit, ab alijs fucus alter est lato vētre &c. AQVA MVLSA. Aqua mixta melle, quam alij μελίκρατον, id est mellicraton vocant, alij hydromel alij aquam dulcem, de qua suo loco diffusius.

Tria genera ducū i apibus.

Aqua mulsa.

CAPVT .XVIII.

APES SVNT ET RVSTICAE, &c. Plura apum esse genera testantur receptissimi authores, quarum Varro ita nō minus scitè quàm solertèr meminit libro tertio rei ru. Differūt inquit, inter se quae ferę & cicures sunt, nunc dico feras, quę in syluestribus locis pascitāt, cicures quae in cultis, siluestres minores sunt magnitudine & pilosae, horridę, puluerulentę, haec Varro. COMPACTILES, Coniunctae. Eadem tradit Aristoteles. Genera, inquit, apum plura, optimum apum genus, breues variae & in rotunditatem compactiles: secundum quae longę & vespis similes, tertiū quod fur nuncupatur. IN PONTO SVNT, &c. Hoc à fonticulis Arist. corriuatum videtur, qui ait. Genus apum in ponto excandidum, quod bis mense mellificet. Apud Themisciram circa termodoōtem amnē, apes tam in terra, quā in alueis faciunt fauos qui parum admodū cęrę contineant, & mel crassius reddāt. Sunt enī apes aliae quae fauos sub terra triplici ordine faciant, in quibus mel est, hęc Aristo. CONSERTVM, Simul mixtum. ADACTO, compulso. PARITER nocere & prodesse, Et si plurimum conferre mortalibus videantur apes nocent tamen quando pungūt. Est enim & apibus sua ira, vt ait appositissimè Homerus ille Mantuanus quando cecinit.

Genera apum.

Nocent apes.

, Illis ira modum supra est, laesęque venenum
, Morsibus inspirant, & spicula caeca relinquunt
, Affixae venis, animasque in vulnere ponunt.

Est & in exemplis allusio ad Aristo. dictum, inquientis. ix. nat. ani. Necāt, inquit, vel maxima animalia ictu aculei, iam equus ab apibus occisus visus est. IMPVGNANT EAS, &c. Constant multa animalia apibus officere, quare iure à Vergilio animaduersum, quando ait.

, Quis dubitet? nam saepe fauos ignotus adiuit
, Stellio, lucifugis congesta cubilia blattis,
, Immunisque sedens aliena ad pabula fucus,
, Aut asper crabro imparibus sese immiscuit armis,
, Aut dirum tineae aut inuisa Mineruae
, In foribus laxos suspendit aranea casses.

Eadē Var. Columellaq; cōmemorāt. QVIN ET morbos sentiūt, &c. Signa apū morbo laborantiū, poeta lepidissimè memoriae mādauit hoc vsu. iiii. geor.

Apum morbi.

, Si verò (quoniam casus apibus quoque nostros
, Vita tulit) tristi languebunt corpora morbo,
, Continuo est aegris alius color, horrida multum
, Deformat macies, tum corpora luce carentum
, Exportant tectis, & tristia funera ducunt,
, Aut illę pedibus connexae ad limina pendent,
, Aut intus clausis cunctantur in aedibus omnes

Ignaueque

, Ignaueque fame & contracto frigore pigrę,
, Tum sonus auditur grauior, tractim'que susurrāt,
In hos apū morbos idē aluearia galbano odore suffumigāda iubet, quādo subdit,
, Hic iam galbaneos suadebo incendere odores
, Mellá'que arundineis inferre canalibus vltro
, Hortantem & fessas ad pabula nota vocantem
, Proderit, & tusum gallæ admiscere saporem
, Arentes'que rosas, aut igni pinguia multo.
, Defruta, &c. Subnectit paulopost Pli. DEFVNCTAS egerunt, &c.
Apes certè mortuas, cæterę viuę procul gerunt Cancrorum etiam odore. Nam odore cācrorū apes exanimantur, quod & à Poeta fuit animaduersum quādo ait.
, Neu propius tectis taxum neue rubentis
, Vre foco cancros, altæ neu crede paludi.
EXANIMEM LVCTVM, &c. Fletum mortalem.

CAPVT .XIX.

SVNT ET OPERIS MORBI, &c. Columella varia apum morborum genera monumentis tradidit, nono rei rust.ca. xii. Morbi apum quādo non explent fauos, solēt dici cleron & blaptigonia. Nam hoc vocant quando apes, ignauia aut infœcunditate naturali laborant. Fœtum non peragētes, à blatteo, quod noceo est, & gonos, fœtus aut semen, INIMICA ET ECHO, &c. Vox reciproca quę fit inter parietes aut montes, hæc enim nocet apibus, vnde ait Poeta.

Morbi apum.

Cleron.

Blaptigonia.

, Aut vbi odor cœni grauis, aut vbi concaua pulsu
, Saxa sonant, vocis'que offensa resultat imago.
Propterea Columella author exactioris doctrinæ, nō oportere aluearia inter duos parietes collocari asserit, è quibus redditur echo, officit etiamnum apibus crabro, quem mense Augusto palladius necandum censet. Apes morbo affici solent mense Martio. Nā post hyberna ieiunia Tytimalli herbæ ac floribus vlmeis amarulētis qui cū prius nascātur auidius appetitis vētris profluuio agitātur apes, Et vt inquit Columella nono rei rust.ca. xii. Maximus autem annus earum labor est initio veris, quo tytimalli flores pullulāt, & quo fameram vlmi promunt, nan'que sicut nouis pomis, ita his primitiuis floribus illectę auide vescuntur, post hybernam famē, nil alioquin citra satietatem tali nocente cibo, quo cum se affatim repleuerint profluuio alui nisi celeriter succurratur intereunt. Nam & Tytimallus maiorum quo'que animalium aluum soluit. LANVGINES OBTEXIT, &c. (ait Pli.) Tenerrimos pillos implicat, ALVO CITA, aluo commota, soluta, id est, profluuium alui patiente.

Tytimallus.

CAPVT .XX.

GAVDENT PLAVSV, &c. Hic Varroni togatorū facile principi applaudere videtur Pli. tertio rei rust. prodēti, si quando ait Displicatę fuerint symbalis & plausibus solent ad locum reduci, Quod & testatissimū reliquit Colu. nono re.ru. Cum sic, ait, apis euadit vestibulū, vt nulla intro reuolet, sed se confestim leuet sublimius, crepitaculis æreis, aut testarum plerum'que vulgo iacentium sonitu terreatur, &c. SEPTENIS ANNIS, &c. (inquit Pli.)

Pli.) Alludit ad Vergilianum id, quarto georgi.
, Ego ipsas quāuis angusti terminus æui
, Excipiat, ne'que enim plus septima ducitur ætas.
Quę omnia peripateticorum ille argutissimus censor Arist. prompsit in literas, libro nono naturæ animaliū. ALVEVS (ait Pli.) NVNQVAM vltra decem annos, &c. Hoc à Columellę penū depromptum esse videtur eadem cō memorantis, libro nono rei rust. SVNT (ait Pli.) QVI MORTVAS, &c. Higinius hoc ipsum testatissimum reliquit CORPORE iuuencorum exanimato, &c. Carmen Vergilij ad hoc, est.
, Tum vitulus bima curuans iam cornua fronti
, Quęritur, huic geminę nares & spiritus oris
, Multa reluctanti obstruitur, plagis'que perempto
, Tonsa per integram soluuntur viscera pellem,
, Sic positum in clauso linquunt, & ramea costis
, Subijciunt fragmenta, thymum casias'que recentes.

CAPVT .XXI.

Vespa= rū duo genera.

VESPE IN SVBLIMI. &c. Vesparum duo esse genera Aristo. nono naturæ animalium scriptum reliquit, vnū ferum quod rarum est, nascens in montibus, pariens non sub terra, sed in quercu, grandius, porrectius, nigrius, variū aculeatum. & robustius, ictu acerbius quàm alterum. Aculeo enim maiori quàm ex proportione sui corporis spiculatur, venit hoc toto anno, & quidem tempore hyberno, quercu cæsa euolare spectatur, exigit hyemen in latebra, sunt aliæ matrices, aliæ operarię, cellulas quaternis foriculis constituunt, quę cum increuerint rursus alias confingunt, Phalangium genus aranei.

Crabrones.

CRABRONVM, &c. Aristoteles horū ita meminit. Crabrones non floribus vt apes, sed carne viuunt magna ex parte, vnde fit, vt sæpe soleant versari in stercore, venantur enim muscas, maiusculas quas vbi cœperint absciſſo capite reliquum corpus gestantes aduolant, sed pomum etiam dulce appetunt, cibus ijs talis est, duces more apum habent, & id genus multa, &c.

CAPVT .XXII.

Bōbices.

Erucæ.

QVARTVM INTER HOC, &c. Bombices iure inter insecta numerari debent, quos philosophorum ille argutissimus Aristo. nono naturæ animalium sub saxis in terra fœtificare prodit, binis aut paulò pluribus cellulis, mellis etiam parui cuiusdam inchoatio reperitur. ERVCAE, &c. Vermes frondes arborum erodētes, quare ab erodendo erucas dictas volūt, aliqui græcorum erucam chryselidem vocant.
BOMBICINA APPELLATVR, &c. Tenuissimam lanuginem texunt bombices, qua fieri vestes Herodotus memoriæ mandauit: quę bōbicinę dicuntur: sunt qui legant hic.

Bōbicinæ vestes.

CEO mulier Passaphile, &c. Alij Co mulier Pamphila Platis filia. Ego EX CEO insula Pasaphule filia Latoi, &c. Vel ex Co insula, &c. vt sequētia docent.

CAPVT .XXIII.

E T IN CO INSVLA, &c. In insula maris Aegei, in qua fieri vestes tenuissimas ad mulierum vsum produnt, & quod confirmat Ouidij carmen hoc.
, Siue erit qui tyrijs tyrios laudabis amictus
, Siue erit in cois coa dicere puta. Item alibi.
, Et tenui coa veste munire sinus.
DECVSSVM (ait Pli.) TERRAE HALITV ANIMANTE, &c. Florem deiectum spiritu terrę viuificante, Inhorrescere, horridos fieri. Cogi, densari, subigi.
CARMINATIONE, &c. Pectinatione. Ad alia pensa, ad alia stamina, fila'que. Lētescere, mollia fieri.

CAPVT .XXIIII.

A RANEORVM, &c. Hic allusisse videtur ad Aristotelis assensum de his eadem agentis, hoc caput parum habet fuscedinis quare à nobis cursim libatū, Adsultim per saltus, saliendo've, Circinato, Rotundo, Subtegmina, fila sub stamine, Internodia, spacia inter nodos, Implicat, inuoluit, innectit. Plexitas, alij legunt plexa aut pexa, dicuntur quæ concinna sunt, vt depexa, quę lacera. Alij plexitas, id est, cōpositio ad cribri similitudinem, sunt qui item hic tricenos legant, cum legendum sit trecentos. Consumantur, id est, capiunt incrementa iusta. Cælant pedicas, fabricant laqueos ad capiendam prædam, pedicę laquei ad capiendas aues quare ait Verg.

Plexitas.

, Tum gruibus pedicas & retia ponere ceruis.
Scutulato formato admodum formę rotundę. Cribrata pexitas, purgata pectinatio. Ratio Textrinę, scientię texendi aut officinę, Vt, in plagis, in funibus quibus retia tenduntur. Præcipitantur in sinum, in illam plicatilem curuitatem, Mole, pondere. Reciprocatio, reflexio, Subit'que, exequitur. Captura, Detētio, capiēdi actio. Hęreat plaga, suspensa sit, Polituram sarciens, decorum ornatum cōponens. Amphiteatrali spectaculo, gladiatorio in quo gladiatores pugnare consueuerunt.

CAPVT .XXV.

S IMILITER HIS, &c. Aelianus, libro Variæ historiæ plura Scorpionum genera esse scriptum reliquit, album, fuluum, nigrum, fumi colore, viride, flammeum, quod omnium pessimum ventrosum. Caninoide volatile. In India enim volatiles Megasthenes esse prodit, in vniuersum non coitu, sed humore ac calore concipiunt, singulis cauda sese complectentibus, nec oua, sed animal pariunt. LENTA (ait Pli.) MORTE CONFICIVNT, &c. Occidunt non subito. Inflammari enim quàmprimum à scorpionis morsu locus incipit, duratur, rubet, & cum dolore supramodum riget. Accedunt sudores, horrores, tremores & extremarum partium perfrictiones, percussis insurgunt inguina, rigent pili, discolor cutis fit, vt Paulus Aeginita, libro quinto scriptum reliquit. Fit etiam spiritus per sedem exitus cum

Scorpionū plura gn̄a.

crepitu vt idem ait πολλάκις δὲ πνευμάτων μετὰ ψόφου διὰ τῆς ἕδρας ἐκδόσεις, id eſt, ſæpius cum ſtrepitu per ſedem exitus, ſæpe ait Pli. Pſylli populi de quibus ſeptimo libro diximus. HOMINI ICTO, &c. Dioſcorides ſcriptum eadẽ reliquit, libro ſexto.

CAPVT .XXVI.

Stelliones.

Camæleon.

CAMAELEONVM, &c. Ariſto. Stelliones vocat animalia ſimilia lacertis tergo depicta lucentibus guttis, admodum ſtellarum, hominem ſemiſtupidum penitus mor ſu facientia. Nonnulli etiam vocant ſtelliones genera araneorum lanuginoſos, in cauernulis habitantes, terreſtribus ſcorpionibus adeò aduerſos, vt ſi ab his viſint illis pauorẽ mirum adferant, ſtelliones quorum hic meminit Pli. habent naturam Camæleonum, duplici quidem argumento. Nam camæleon diuerſis maculis diſtinguitur, vt pardus, eſt magnitudine lacertæ paulò crura rectiora celſioraque habens, latera ventri iunguntur, vt piſcibus roſtro ſuillo eſt, prælonga cauda, ſeſe anguinis orbibus implicat, non potu, nec cibo, ſed aeris elemento viuit, ſiue rore modo ſtellionum qui hoc ſolo viuunt.

Achetæ & Tettigoniæ.

QVARVM (ait Pli.) DVO GENERA, &c. Achetæ maiores dicuntur cicadæ, & minores quę primę proueniunt. Ex his Tettigoniæ ſunt. quas Theodorus Gaza cicadaſticas vocat, aliæ Tettigometrę, quas cicadarũ matrices vocat, vtrumque certè genus canit, ſed magis achetæ, quas aliqui grillos vocant. Tradit Solinus, apud Reginos cicadas mutas eſſe quòd Herculem ibi fortè quieſcentem cantu vexarint: de his abunde Ariſto. quinto naturæ animalium qui cicadas non naſci teſtatur circa Cyrenam. GENTES VESCVNTVR (ait Pli.) HIS, &c. Hoc comprobatur Herodoti lectione Cephalenia. Inſula maris Ionij Strabo, libro decimo Dulychium appellatam prodit, vide geographiam Pli.

Cephalenia.

CAPVT .XXVII.

Scarabeorum genera.

Cātharus.

INSECTORVM, &c. Alluſio eſt ad Ariſt. eadem quinto naturæ animaliũ, ca. nono, necnon libro quarto, ca. ſeptimo. Lucanos vocat Pli. Tauros, libro. xxx. vbi eorũ cornua collo infantium ſuſpendi ſolere, ait, pro amuleto, plura eſſe ſcarabeorum genera Aelianus monumẽtis clariſſimis prodidit. Cantharum vocāt genus eorum dictũ, peritiores volũt quaſi κάνθων, id eſt, canthona, quod aſinũ notat: quòd in aſinorum retrimẽtis ſoleat inueniri. Sunt enim Cāthari orbiculari figura, Scarabeorum aliqua genera Ariſto. Melolonthas vocat: nominat item Carabos, Scarabeos, Tauros, quorum meminimus paulò ſuperius Ariſtophanes, inter hæc genera Chryſomelonthion, eſt enim paruulum animal flaui coloris Canthari præferens ſimilitudinem quandam, hæc facilia ſunt intellectu, quare non obfuerit obiter hæc dixiſſe.

Chryſomelonthion.

CAPVT .XXVIII.

IN E PARIVNT, &c. Hęc ex promptarijs Ariſtotelicis extorta cōſtat libro naturæ animaliũ. v. ca. decimo ſeptimo. Gerunt enim oua vtero menſibus tribus, Maio, Iunio, Iulio. Mordicus, aduerbium quod mordendo notat. Non eſt noſtri conſilij, nec inſtituti bonarum litterarum candidatos, in compertioribꝰ pertritioribusque demorari, quare nubila ſufficiat explicuiſſe, & his quid lucis intuliſſe, cæteris non egentibus enodamento omiſſis.

DESERTORIS

DESERTORIS POENA, &c. Desertores vocãtur qui patriam deserũt quàm defendere deberent. Circa duo æquinoctia, id est, circa quarto idus Martias, vel. VIII. Apriles, & circa decimũ octauũ calend. Octobris: quibus temporibus fiunt æquinoctia, vbi legitur. FAMEM quoque, quàm propter externa pabula petere, &c. Sic fermè omnes habent, Ego non petere nec petunt, sed pe tiere, hocque cum parenthesi legendum, sic enim vetus qui mihi est codex manu exaratus habet. Famẽ quoque (quàm propter externa pabula petiere) sciunt imminere, de futura enim fame agit. Sabellicus satis infœliciter hic intendit neruos. Legerim certè: minuere: non immirere. Sensus enim magis erit Plinianus.

Deser-tores.

CAPVT .XXIX.

PLVRIMA INSECTORVM, &c. Aristoteles ante lato loco horũ ampliter & quidem scitè meminit, Aelianus libro variæ historię, genus quoddam formicarum, ait, quod vocant Lacurgum, de quibus Aristo. vbertim locis relatis agit, cuius verba suppingere non collibuit, quòd lectionis putarim luxuriantis esse. Moliuntur, mouent.

CAPVT .XXX.

INDICAE FORMICAE, &c. Herodotus, libro tertio histo. Formicas maiores vulpibus quasdam esse scriptũ reliquit. Strabo item de his ita agit. Megasthenes ait apud Dardas quę maxima est natio Indorum montanorum collem esse trium millium stadiorum ambitu, & sub eo aurifodinas, quas formicæ custodiunt vulpibus non minores mira celeritate, victum venatione comparantes, Terram auriferã fodiunt, vnaque ad ostium cumulant, quàm mercatores surripiunt dispositis pariter carnibus ad morandas pabulo formicas, si forte animaduerterint. Color felium, alij Color felis. ERVTVM HOC, &c. Aurum subintelligas, In cuniculis, in fossulis subterraneis. Caput sequens mediocriter eruditis intelligi potest, quare à nobis illibatum, Strabo, libro decimo quinto de formicis indicis ita agit. Hic quoque se vidisse, ait, formicarum auriferarũ pelles pardalis pelli similes. Megasthenes de formicis ait. Apud dardas collem quẽdam esse triũ millium stadiorum ambitu, & sub eo aurifodinas, quas formicę effodiãt, vulpibus non minores: mira celeritate victũ venatione quęrẽtes hęc ille.

Formicę.

CAPVT .XXXII.

SIC QVAEDAM EX IMBRE, &c. Aristoteles philosphorum ille eminentissimus, libro naturæ animalium quinto. Vermium genera multa esse scriptum reliquit, omnium vermium & eorum quę ex vermibus proueniũt, aut à sole, aut spiritu primordium generationis præstetur est necesse. Tabani, ait Aristo. ligno generantur. Aelianus vermium plura genera ponit, is tradit in quodã Aegypti flumine, vbi nullum aliud animal gignitur vermes nasci, qui longitudine septenum cubitorum, crassitudine verò vix pueri decem annorũ complecterẽtur, interdiu in aluei profundo in limo cõsidunt, noctu verò ex terra

Vermium gña

exeuntes,

exeuntes,in veterina grassantur. Hos siquãdo capiunt suspendunt diebus. xxx. vnde oleum stillari dicunt,quod Indorum regi præcipuo dono ferunt. Huius etiã maxima vis ad incendia,quo ad munitiones incendendas in bellis vtuntur.

Lũbrici. Scolij. Ascarides.

SIC (ait Pli.) INTRA HOMINEM TINEAE,&c. Expende hic Tineas esse Lumbricos,quorũ genus est multiplex,sunt qui vocantur Lumbrici,quos græci Scolios vocitant,sunt etiam qui dicantur Ascarides. Tertium genus dicunt latum,& longum,vt totius intestini longitudinem æquet,vt produnt Galenus,& Paulus Aeginita in isagoge sua,Gale. quosdam vocari ait Fascias,& Tænias,quos Paulus Aeginita incredibili magnitudine fieri scriptum reliquit. Credimusque nos Tinearum appellationẽ secundo illi ascaridum generi ob similitudinem competere,quas quòd hærent motuque carent græci sic appellauerunt,Volumus & in Plinij lectione illud monere, obseruasse,nos neque absre videri plurib⁹ locis vbi Tineæ lumbrici hi dicuntur, teniæ posse legi. Et quando air Pli. QVA FOEDITATE ET SYLLA, &c. Idest Tinearum abrosione. Hic putarim Tineas accipi pro pediculorum quodam genere,aut pro vermiculis intercutaneis impetiginem pruritumque ingenerantibus.

Cimices.

CIMICES VERO, &c. Cimex fœdissimum animal odore teterrimo si compresseris,ob quem non male descensurus ad inferos Bacchus,in lepidissimo græcorũ comico iter illud sibi ostẽdi pręcabatur, & eas dari cauponas, in quibus paucissimi cimices essent,solent lectum habitare huiuscemodi animalia.

Phasianę.

PHASIANAS VERO, &c. Pediculis adeò interdum infestantur Phasianę vt sæpius moriantur, quod memoriæ mandauit Aristo. quinto naturæ animalium quando ait. Quin & ex cæteris animalibus complura pediculo infestantur vt aues, Phasianę verò intereunt,omnino quibus penna caule constat ijs pediculus gignitur,nec ea quibus pilus est carẽt eodem,excepto asino,hęc ille,deinde subdit idem. Quinetiam gignuntur bestiolę tum in lanis, & quibusdam lanicio confectis, vt tineę quę lanis præcipue puluerulentis oriuntur, si quid humoris inest hic absorbens ampliat siccitatem, nascitur & tunicis hoc idem vermiculi genus, tum verò in cæra vetusta, hæc Arist.

Petauristę.

PETAVRISTARVM, &c. Hoc est, petauro ludentibus aspicitur. Petauristę vocãtur qui ita ludunt, vt leuioribus saltibus moueantur, dicti à petauro genere ludi, & machinæ ligneę, quo genere homines per aera rotarum pulsu iactabantur, vnde extat id Martialis. Quam rota trãsmisso toties impacta petauro. Alij tabulas vocant pendentes quę in aera pendent homines vno brachio sesustinentes. Pollux aliquando pro cauea positum refert.

CAPVT .XXXIII.

EST ANIMAL EIVSDEM TVRPITVDINIS, &c. Hoc animal solet tantum sanguinis haurire vt rumpatur, rotundum hoc est, caput hæret carni animalium, suctu sanguinem absumit. Dehiscit, aperitur, rumpitur.

Ricinũ.

EST & peculiare canibus, &c. Aristo. eadem comprobat quinto naturæ animalium. Sunt qui hoc animal vocent Ricinum, alij caninam muscam, Rodit aures canũ vsquequo tenus. Ne hoc nocumẽto fit canibus, hoc docet medicamentum fieri Varro secundo rei rusticæ. Quidam, ait, nucibus græcis in aqua tritis perungunt catulorum aures, quòd si ricini soleant aures lacerare, hoc vnguine vngantur.

Lãcinare.

LANCINANS, &c. Rodens, lacerans.

CAPVT XXXIIII.

IDEM

IDEM PVLVIS, &c. Cantharides nescio iure appellauerimus vermes vel muscas. Multa profectò sunt quę scarabeis cōgeneres cātharidas faciūt, sed nihil ęque cognationē eorū ostendit q̄ vaginis clausę vtriusq; aialis pēnę, ob quā similitudinē diminuta à scarabeo, quē κανθάρον. i. cātharon gręci nominānt appellatione cātharida illi similē, sed minoris corpis mole hoc aial dixerūt. Generāt cātharidas folia fraxini, pyri, rosæ syluestres, & spina canina, quā Pli. cynacanthā vocat hic. Pli. venenosas cantharides asseuerat hic, sed maleficio earū alas prodesse, & sic nō esse lętales, quod & cōprobatur lectione Diosco. lib. ii. hęc prodētis. Retulerūt, ait, pleriq; etiā potarū cātharidū maleficio aduersari, remedioq; esse eiusdem aialis alas & pedes &c. de his fusius in parte medica. ACESCENS, acorē subolens, quia culices acidis gaudent, & acore quodā, & non dulci gignūtur.

Cātharides.

CAPVT .XXXV.

GIGNIT ALIQVA, &c. Elementū ignis (mirū dictu) aliqua aialia gignere creditur. Arist. v. na. ani. ca. xix. horū ita nō minus scitè q̄ festiuiter meminit. In cypro, ait, insula ęrarijs fornacib⁹ vbi chalcites lapis ingest⁹ cōpluribus diebus crematur, bestiolæ in medio igne nascūtur pēnatæ. paulò muscis grādibus maiores, quę per ignē saliāt & ambulēt, emoritur et hoc gen⁹, illud niuis alūnū, alterū ab igne, alterū à niue dimotū est, hęc ille. HIPANIS fluuius &c. Hęc à fonticulis Aristo. corriuata sunt, qui eodē libro ait. Hipanis fluuius apud cimeriū bosphorū sub solstitio defert veluti folliculos acinis maiores quib⁹ quadrupedes volucres erūpunt, quod genus aialis in post meridianū diei tēpus viuit, & volat, mox descēdente sole macrescit & lāguet, deinde occidēte moritur, vita non vltra vnū diē peracta, vnde ephemerū hoc est diariū appellatū est &c. Hoc Plinius emerobiō vocat, hoc est vno die viuēs. Aelia. lib. varię histo. Ephemera aialia eē dicit minutissima, aligera, ex argumēto vitę breuitatis dicta ꝙ diē nō excedāt. In dolijs vini produci, illisque relictis extēplo perire, hæc nonnulli emerobia vocāt, Nam ἡμέραν, id est diem vocant βίον vitam quasi animal diarium.

Hipanis fluuius.

Ephemera.

CAPVT .XXXVI.

ITAQVE NVNC PER SINGVLAS PARTES, &c. Cū Aristo. in physicis finē quendā in cunctis reb⁹ naturā ꝓspicere dicat in libris de partib⁹ ani. primū eos cōfutat, qui cū temerè oia fieri adfirmarint, necessitatē quādā rerū introducere videantur, quā ꝑfectò maximè negat. Sed hypotheticā nō autē absolutā ponit, queādmodū & in artibus aiaduerti licet, primū domui arcēdę pluuię cęterorūq; vsuū gratia ędificatæ lapides & alia fuisse necesse cōparari, sic & in natura hoī semel cōstituto mēbra diuersis officijs obeundis necessaria fuere, vt pedes ad ambulādū, os ad loquēdū, dētes ad mādēdū, ipsum deniq; totum corp⁹ ob aiam factū. Quāobrē duas pręcipue in aialib⁹ causas admonet esse considerādas, materiā & finē. Materiā in homœomera & anomœomera. i. similares & dissimilares, finē verò eūdē cuius gratia & formā appellat: cū in natura finis et forma idē putētur. Hō igitur cū ex vtroq; cōstet. i. aia & corpore, de ei⁹ partib⁹ hic nouisse aliorūq; aialiū cōstitutionē nō obfuerit. Triplicē philosophorum ille antistes Arist. aialiū cōpositionē ponit, primā ex elemētis seu poti⁹ virtutib⁹ elemētorū calido, frigido, humido, sicco, et his q̄ sequūtur affectionib⁹, lenitate, grauitate, mollitie, duritie, dēsitate, raritate: Secundā ex homœomeris q̄ ad sēsus, Tertiā ex anomœomeris, q̄ ad organa ꝑtinere dicit. Monumētis ęgyptiorū legitur humanum

Aialiū cōpositio triplex.

Homo in quatuor ꝑtes diuisum

corp⁹ i quatuor trñ portiones diuisum, caput, man⁹, thoracẽ, & crura. Mẽbra verò vt finit Gale. corporis particulę sunt, q̃ nec oĩno habẽt circũscriptionẽ propriã, sic em̃ particulę non essent, sed corpora per se nec oĩsariã cõiuncta sunt alijs. In mem brí verò constitutione accurata & cõsyderatione examinata, nouem videri digna perpensione conijcio, substantia prima est, constitutio deinde, seu complexio, cui adnectitur etiam color, quo membri natura quouis modo significari potest, sicut eodem totius internoscitur habitudo, cum sicut Pythagoras docet de sensu & sensili, sic color epiphania hoc est superficies. Porrò inspiciendа est quantitas, figu ra, numerus, situs, colligantia, actus, vel operatio, emolumentum, seu id præcipuũ id sit, seu vt seruitus, tot enim videntur seruitutes quot membra non principalia. In ijs verò animaduertendum actum mẽbri ab vtilitate distingui, ex Gale. lectio ne. Nam actus motuum est effectiuus: sunt verò motus passiui nuncupati, qui alijs mouentibus fiunt. Et quia caput inter humani corporis est membrum primo an numeratum. Enarratis hís ex quibus corpus humanum constat, nunc membra at tingenda. Quoniam verò caput arcis quodammodo locum habet in humanis cor poribus. Et Plato in Timeo nõ principale solum sed etiã totum in corpore nuncupa uit, ab eo protinus exordiemur, ergo caput pręcipuum excelsius que in homine mẽ brum primo regiminis acutorum Gale. & Platonici omnes rationalis animæ sedẽ nuncupant. Aristo. scribit in quæstionibus caput eum obtinuisse locum, quia sit di uinissimum mẽbrum, in eo est singularis naturę prouidentia: est em̃ in homine ma cilentum ac nudatum ferè carne omni, idque necessario: nam si corpulentius esset cerebro circũiectum sepimentum, ne que refrigerandi haberet vim vllam, sed car nis copia fotũ intepesceret, amplius etenim aduersus cordis sedẽ et calorem natura molita est cerebrum. Gale. post Hippo. nobilissimus medicinę author, naturę intẽ tionẽ in capitis creatione non fuisse cerebrũ scribit, ne que item sensum omnẽ, sed fuisse capitis cõstructionẽ potissimum ob videndi excellentiã. Nunc veluti post limio reuersi ad rem accedamus. Pli. apices quibus auibus inesse prodit .i. summi tates quasdã auium capitibus hærentes, vt phoenici apex plumeus datus est. Stim phalidę itẽ aui, hęc em̃ cyrro .i. capillo contorto crispo que honestatur. Hæ aues tã tę magnitudinis & multitudinis sunt iuxta lacũ stymphalũ, vt radios solis obũbra re videãtur, Archadiã multitudine & rapina vastãtes. PRAETEREA (ait Pli.) PARAE, &c. Para auis inauspicata, quare Horatianũ id. Impios parę reci nentis omẽ. GALLERITA, Alij alaudã hanc auẽ vocant, quę nomẽ Romanæ legioni dedit: nã apud Romanos alauda dicta est, Galli galeã siue gallerità, alaudã vocant, quare milites galleati à Romanis dicti alaudæ. Itaq; cũ Cæsar ex Gallis cõ scriberet legionẽ alaudã appellauit. Huius legionis alaudæ meminit Cice. ad Atti cũ inquiens. Antonius cũ legione alaudarũ ad vrbẽ pergeret, pecunias municipijs, &c. FVLICARVM generi. De his lib. superiore dictũ est. ACTEONEM em̃ & Cippũ, &c. Hic est acteõ qui filius Aristei dictus, à Diana in ceruũ cõuer sus & suis proprijs canibus lacerat⁹. Hunc cornutũ finxit antiquitas, Et Cippũ item cornutũ, quare Vale. Max. lib. vi. Genutio, inquit, Cippo prætori paludato portã egredięti subito cornua emerserũt. Subdit Pli. SED QVAE iure cornua, &c. Arist. iii. par. ani. ca. ii. de his hęc habet. Quæ, ait, multifidos pedes habẽt, cornu oĩa caret, cui⁹ rei causa est, quia cornu auxilij causa habetur, Bisulcorũ autẽ pars ma ior cornua gerit. SVBVLONIBVS, Subulones cerui dicti à subula instrumẽ to cerdonũ. PLATYCEROTAS, Lata cornua habentia aĩalia. VRORVM cornib⁹. Boũ syluestrũ, quib⁹ adeò ampla cornua sunt, vt ait Albert⁹ vt vsum po culorũ in mẽsis prębeãt. PILA cuspidãt, Tela spicula que acuunt. CERO STRATA, Vocãt picturã, quando ex cornibus ramẽta tingũtur varijs quidẽ co

Nouem considerãda in mẽbris.

Caput.

Para.

Galleri ta.

Acteon

Subulones.

Platycerotæ.

Cerostrata.

loribus, deinde vermiculatim ligno inseruntur. proprie tamen cerostrata loca sunt cornibus ornata strata'que à κέρας, id est cornu & στρωτὸς, stratus, sicut litostrata lapidibus strata ornata'que. CERVIS tantum solida, &c. Ceruis, ait Aristo. tertio partium anima. duntaxat cornua tota solida & decidua. ARVINA, Id durum, pingue, inter cutim & carnem. NEC CERVARVM. Cur cornu ceruæ careant Aristo. ait, quòd eadem sexus vtrius'que natura & cornigera est, sed fœminis adempta sunt, ne virium meliorum beneficio mares minus offendũtur. IN CAPITE CVNCTORVM ANIMALIVM, &c. Hominem inter cuncta animantia piloso maximè esse capite, ipsius rei argumento constat, cuius causam tum ad necessitatem, tum ad præsidij rationem esse referendam author est Aristo. tertio generationis animalium. Necessitas inde patet, propter cerebri humiditatem & propter commissuras caluæ: nam vbi plurimum humoris ac caloris est, ibidem ortum pilorum esse copiosum necesse est, auxilij autem ratio est, vt pili frequentia caput operiens defendat à nimio frigore & calore. Cum enim cerebrum hominis proportione maximum & humidissimum sit, maximã etiã tutelã desyderat. Pili item causa ornatus addũtur homini. Proinde memoriæ traditur Charilaum interrogatum cur comam nutriret, respondisse fertur quoniã ex omni ornatu pulchrior foret ac venustior, & sumptus minimi: ob id poetæ ac historiarum scriptores receptissimi comatos viros laudarunt, vnde Sylius Italicus de Scipionis laudibus agens cecinit. Martia frons, faciles'que comæ, nec pone nec retro Cæsaries breuior, Cæterum scimus Lycurgum ciues suos insuefecisse, comã nutrire, quoniam pulchros & decentiores redderet. Fuisse id summi decoris apud Germanos scribit Seneca. Proinde Martialis primo epigrammatum quando ait. Crinibus in nodum tortis venere Sycambri. Aristote. non è carne sed è cute nasci concinnè assertat, cum humor in his euaporatur, pilorum autem crassitudo aut tenuitas cutis causa est, quia alijs cutis crassa, alijs tenuis, alijs rara, alijs densa est. Tũ differentia humoris inditi causæ est consors, quamobrem crassi ex crassa, tenues ex tenuitate proueniunt, quòd si cutis rarior & crassior sit, crassi gignẽtur oportet, propter copiam portionis terrenæ, & meatuum laxitatem, sed si spissior est, tenuiores exeũt propter meatuum angustiam. Item si vapor aquosus inest, breui resiccescẽs facit ne pili capiant magnitudinem. Homines crassissimos pilos habent, quia capitis cutis crassissima est, & humoris plurimum continet. Longissimi autem sunt, quia cerebrum frigidum & humectum est, largam humoris copiam præbens, quibus enim regionibus est aer humectus & frigidus, ij homines fiunt promisso capillo & mollissimo. Comatos enim Gallos aer humectus ambit, quare his sunt pili promissiores, sed de his libro secundo vberius diximus. Sed quod non obfuerit legisse, dicamus de laudibus comatorum. Scribit Ambrosius in hexamero libro sexto, comam esse in senibus reuerendam, in sacerdotibus venerandam, terribilem in bellatoribus, decoram in adolescentibus, comptam in mulieribus, dulcem in pueris. Tolle arboris comam, arbor erit ingrata, tolle humani capitis capillũ, tota pulchritudo flaccescit, præsto ad hoc est Ouidiana sententia. Turpe pecus mutilum, turpis sine gramine campus. Et sine fronde frutex, & sine crine caput. Adijciam loco superpondij capillos græcis dici τρίχες, id est triches. Seneca capillum effundere Parthorum esse scribit, Germanorum iungere, Scytharum spargere. Sicut enim sunt qui natura capillosi sunt, ita quodammodo iis carentes sicut qui insulam Miconos nomine habitant. IN CANNO Lienosi, &c. Interra Caria prope Rhodum Cannij pestilente cœlo sunt lienis morbo semper laborantes, quare lienosi dicti, de quibus in parte medica fusius differemus. ET QVAEDAM (ait Pli.) ANIMALIA NATVRALITER caluent.

Ceruus et cerua

Cur homo pilo so capite.

Comatorum laudes.

Caluescũt bruta.

Non solum homines caluescere notum est, sed etiam bruta, vt strutiocameli & corui, qui apud græcos phalacrocoraces dicuntur, id est caluitium patientes, dicunt phalacra græci quæ nos calua glabraque. Defluuium eorum in mulieribus rarum, capillorum defluuium raro mulieres patiuntur. Alexander Aphrodiseus peripateticorum scientissimus quęrit, Cur Homerus Poliocrotaphos, id est, in temporibus canos homines vocauerit, cur item caluos, fœminas verò raro. Fœminas raro caluescere produt, quoniam plurimum humoris habeāt. Capillorum enim genitura, ac ortus fit vaporibus fumosis crassisque, vt scriptum reliquit Gale. secundo complexionum, cap. vii. Spadones item Hippocrates non fieri caluos memoriæ mandauit sexto aphorismorum, vbi Galenus causam asserit, quia superflua spadonibus inest humiditas, & mulieribus quidem, parum enim capillorum habent spadones ob caloris inopiam, quibus plurimus est calor naturalis, ijs & capillorũ multitudo, calui tamen quidam dicuntur natura, vt Myconij authore Stephano & Strabone, scribit Herodotus in Melpomene, id est quarta historia, inter scythicas gētes esse quosdam homines, qui sub excelsorum montium radicibus habitent, eos ab ipso natali die esse caluos tam mares quã fœminas, sed veniamus ad institutũ. Quęrunt rerum naturæ peritissimi, quid ita spadones calui effici nequeant. Ratio autē duci videtur, quia cerebri multum obtineant, quam rem eis contingere hinc manifestum est, quia rem veneream non agunt, vt Hippocr. libro de aere & aqua scriptũ reliquit, sic de toto negocio Auicenna sanxit. Mulieres, inquit, & castrati non caluescunt: & mulieres quidem, quia sunt humectę plurimũ, castrati verò perfrigidi, vt minor calore in eis fiat humiditatis resolutio, amplius in castratis quod transire in barbam debuerat, in capronas abit, in muliere barba nō succrescit, pororũ meatuũque angustia. Ante autem veneris vsum capillorum defluuium nō fieri prompsit in literas Aristo. Homines, ait, suis ætatibus hyemem æstatemque agunt, quā obrem nemo anteq̃ coire incipiat caluescit, sed à venereo coitu potius id euenit, scilicet his qui sua natura sunt eo propensiores, cum enim cerebrum frigidissimũ omnium partium corporis sit, tum rei venereæ vsus refrigerat, caloris nanque synceri & naturalis secretio est. Porrò dicamus cur potius caluitium fiat in parte anteriore, q̃ occipitio, quia profectò anterior capitis pars humidior occipitio est. Partes enim capitis priores natura fecit rariores, vt quicquid superflui aut fumei flat*, circa cerebrum fuerit, euanescat per plures meatus, vnde videmus in siccis defunctorum capitibus velut quasdam suturas, quibus spiritus capitis alligantur, quibus ergo illi meatus fuerint ampliores humorē siccitate mutāt, & ideo tardè caluescũt, sed nō caluitio carēt. Si ergo siccitas caluos efficit, cur caluũ occipitiũ nũq̃ videm⁹ huic obiectioni respōdeo. Siccitas occipitij nō è vitio sed natura est, ideo oib⁹ sicca sunt occipitia; & ex illa siccitate caluitiũ nascitur, quare p̱ illā intēperiē, quā græci chaceciā vocāt, caluitiũ fit, qui eñ sunt capillo crispi, quia ita tēperati sunt vt capite sicciore sint, tardè canescũt, cito in caluitiũ transeũt. Cōtrà qui sunt capillo rariore nō eo facile nudātur nutriente humore, quē phlegma vocāt, sed fit illis cita canicies, nam ideo sunt albi cani, quia colorem humoris quo nutriuntur imitantur..

Cur spadones caluí nō sint.

Cur in parte anteriore caluitiũ.

Canescere item equos nedum Plinius protulit, sed & Aristoteles tertio de historijs animalium, & quinto de generatione. Cæterum quia canicies equorum rarior est, minusque propria, nec clara admodum, ideo solum hominem canescere traditum est. In equis tamen ratio adferri potest, quia os in quo cerebrum est tenuius quàm cætera pro magnitudine habent, argumentum est, quòd si fuerit equus ictus hic locus est perniciosus. Cum igitur præ tenuitate ossis effluat humor, & per ætatem calor deficiat, pili isti canescunt, rufi verò celerius quàm nigri, sed de his hactenus.

Cur eq canescant,

CEREBRVM HABENT (ait Pli.) QVE sanguinē, oia habētia sanguinem.

nē,habere & cerebrū etiā Aristo.mādauit memoriæ.Hō certè cerebrū maximū
& humidissimum habet,sed quæstio anceps apud philosophos diu agitata quænā
res esset cerebrum,aut medulla,aut pingue quoddam,aut quid've aliud,Arist. ne=
quaquam medullam esse scitè disputat,quòd ea sit calida,cerebrum verò frigidum

cerebrū quid sit

Cerebri frigiditas tactu percipi potest,& intelligi ratione, quod omniū maximè
humanorū corporum sanguine caret,qui caloris pabulum & cōceptaculū est, quip
pè nihil habet calorum cum sit squalore obsitū,at'que horridū , nec verò excremē
tum est,nec inter partes continuas annumerandum,sed sui generis, quare cerebrū
commune aquæ & terrę esse palam est,à quo fluxiones & terrestritates emergūt:
quare facile iudicatu est ipsum esse frigidum.Hoc in capite duabus membranis te
gitur,quarum si vna rumpatur mortiferum est,ob cerebri propinquitatem. Oim
bipartitum cerebrum aliqui volunt in postremo esse,quod vocatur græce παρέγκε=
φαλις,hoc est cerebellum.Hic obiter iure adnotaro,os capitis vniuersum dici græ
cis κύτος.i.cytos. Anterior pars capitis dicitur βρέγμα.i.bregma, posterior ἰνίον.i.

Cerebel lum.

occiput,quod interiacet:coryphe,hoc est vertex. vnde dicoryphi biuertices dicū=
tur.Caluam siue caluariam gręci ῥαφας,id est raphas,sed veniamus ad pretextum.
PROXIMVM'QVE cœlo capitis,id est proximū palato oris. HIC HABET
(ait Plinius) SENSVVM ARCEM &c. Quia omnes sensus à cerebro
emergūt,hęsitare hic quis possit quomodo omnes sensus ab eo possint oriri,quādo
ipsum sensu careat,quoscun'que tamen gubernet, Expendendum hic quinque esse
sensus,vt liquet,hi enim aut in corpore sunt,aut circa corpus, solis'que sunt caducis
corporibus familiares..Nulli enim, vt platonice loquar,diuino corpori sensus in=

Quinq; sensus.

est,anima verò omni corpore vel si diuinum sit,ipsa diuinior, ergo si diuinitas di=
uinorum corporum sensum dedignatur,quasi aptum caducis, multo magis anima
maioris est maiestatis q̃ vt sensu egeat. Vt autem homo constet & viuum animal
sit,anima præstat,quæ corpus illuminat inhabitando , & eius habitatio vt plerisq;
placet in cerebro est. Et spheralis natura ad nos de alto veniens partem spheralem
in homine tenuit,& quæ sensu careat,qui non est,vt placere video Aristot.animæ
necessarius,sed quia animali necessarius est,locat in cauernis cerebri spiramentum
de effectibus suis.Cuius spiramēti natura est,vt sensus & ingerat & gubernet,qua=
re facile est coniectu cerebrum esse sensuum arcem,Sunt tamen qui dicant sentiē
di principium esse in corde,vt Hieroymus ad fabiolam,sensus,inquit,in corde est.
Thomas etiam de sententia philosophi in librum de sensu & sensili . Sentiēdi,ait,
principium est in corde,vbi est caloris fons,nihil enim sine calore potest sentire,vt
ait philosophus libro animæ,sed intellige sentiendi virtutem à corde ad cerebrum
scandere,sed de his aliubi fusius. AB EO (inquit Plinius) PROFICI=
SCITVR SOMNVS, &c. Sunt tamē qui afferant potius à corde som

Sōnus à capite

num & vigiliam circa cor esse,vbi domicilium optimatis locatur,quare colligi po
test somnum et vigiliam ad sensum communē,& ad eius sensorium pertinere,hoc
est ad ipsum cor,agens enim causa spiritus vitalis est,qui est in corde,materia verò
vapor.Sed enim Galenus quarto morbi Arist.ait testatur,somnum fieri capite hu=
miditate repleto,non tamen potuit ostendere,quare capite humiditate repleto pri
mus sensus quiescat:nam eius intentio erat primum sensum in corde esse,sed præ=
stitisset dicere somnum fieri humectato pulmone . Sed qui de hoc vberius volet,
adeat cap. lxxv .libri superioris.Subdit Pli. AVRES HOMINI

Aures.

tantum immobiles, &c. Aures quarum indicium superbissimum dixere,quia so
num recipiunt,Auerrois primo,vt barbaro sed pertrito verbo vtar, Aurē esse in pe=
troso osse locatam memoriæ mādauit,& propterea,inquit, Arabum lingua Agari
dicitur,meatū auris scaphū vocāt,Aerē sonum in aurem deferentē Auicē. vocat

vndam vocalem, siquidem sphęrice mouetur aer, sicuti vnda ex lapidis proiectu, quod sentit primo de anima Auerrois, & Boetius. i. musicę. Quærunt rerum naturæ curiosi, cur nam aures sint in lateribus, an quia speculatrix videndi potentia simul & olfaciendi, quam ratione ori esse adnexam commodissimum fuit, anteriora sibi vendicauit, an quæ in cæteris omnibus & parte ista elucescit diuina prouidētia. Auditus certè in humecta parte commode locari non potuit, at in latere posuit, tum quia posteriora humani capitis inania sunt, tum quia nerui sunt ibi duriores, qui illuc vergunt, sicut & auditus. At in postrema non sunt aures locatæ, ne ab sensu communi abscederent longius, homo immobiles habet, tamen in quibusdā videntur agitari motitarique. Ratio verò est, non ex aurium motu intimo, sed per extrusionem vel excussionem musculi mandibulam mouentis. Quæri hic obiter potest, cur oscitantes aut vęhementius spirantes minus audiant. Ratio ita se habet, quoniam sensorij auditus extremam partē contegit spiritalem, ac proinde quatitur, mouetur'que cum eadem, vbi agitetur spiritus. Ait deinde Pli. A B I I S Flaccorum cognomina, Ab auribus quidem Flacci dicti sunt, ab auribus pendulis flaccidis'que familia flaccorum dicta est. Legimus porrò auriculas in tantum magnitudinis gentibus quibusdam excrescere, vt totum corpus ijs contegatur vestium modo, fauesios vocāt siue fatmalos, vt Pomponi⁹ ait, græci vt est Strabo author ἐνωτοκοίτους, id est enotocitos, dicūt, quoniā strati vice cum dormiūt auribus vtūtur. Et Pli. paulò post subdit, N E C I N alia parte fœminis mai⁹, Aurum in auricula gestare veteris fuit moris, nobilitatis enī insigne erat, quod in Platone annotauit Apuleius, item iurisconsultus huius rei meminit. ff. de furtis, aurem cuiuspiam qui tetigit, inquit Vlpianus, totum eum tetigisse videtur. Est & in aure vna dicatus memoriæ locus, nato inde more, vt rapturi in ius aduersarium testes facerent, alias manus iniectio non erat. Sic verò faciebant vt contingētes vnā auriculam dicerent, esto memor, nec licebat hoc, nisi futurus testis annuisset. Ideo ita interrogabatur licet attestari. Haud obfuerit prompsisse aures quędam emunctoria, item & sordes quasdam habere, quas græci κύψελιδας, id est cypselydas vocant, latini marmorata aurium: Item & Cerumina, sed nunc ad rem veniendum. F A C I E S homini tantum, &c. Quia faciem partem eam nominamus, quæ subiecta est caluæ, nam piscis bouisq; faciē dicere non possumus vt ait Arist. primo naturæ anima. cap. v i i i. græcorum peritissimi faciem πρόσωπον, id est prosopon vocāt, quod inter caput & collum hominis est, ab re nomine imposito: nam quia vnus animantium cunctarum homo erectus est, solus anteuersus prospectat. Deinde ait Pli. F R O N S E T A L I I S, &c. Frōtem physionomi vel vt ita dicam metoposcopi, id est qui vaticinantur ex aspectu frontis. Frontem certè, indicem tristitiæ aut hylaritatis clementię, seueritatis dixerunt rerum naturæ curiosi, ad quod allusit hic Pli. Fuerūt certè qui ex partis huius signis potissimū quibusdam vaticinia aucuparentur, quos inde vocauerunt metoposcopos: nā quibus striata, id est rugosa frons sit, magno animo versare esse'que melancholicos dixerunt: quibus verò erugata esset, fallaces imprimis, de quibus affatim Cochles nomine, author barbarus, sed non phisionomię expers pertractat. Quærunt curiosiores. cur nam cutis laxior frontis sit structa ac mobilis, Vt profectò commodi⁹ oculis subseruiret, vel claudendis vel reserandis, sudat autem frons, quia cerebro subiacet anteriori, vbi maximè est humectatio quam esse sudoris fomitem testātur eruditiores. Nunc veniamus ad supercilia. Supercilia locata hominibus fuisse testantur rerum naturæ peritissimi, vt demanantes humores aliorsum corriuarent, in ijs partem animi ait Pli. quia superciliјs quod volumus significare quodā modo possumus, supercilia superbię indicē monstrant, quia superciliosi natura sunt superbi.

Cur aures in lateribus.

Flacci

Cerumina mar morata

πρόσωπον.

Frons.

Sudor.

Supercilia.

Caput & ſupercilia penitus abraſa olere malitiam & clamitare calliditatem viden tur, veluti ne vllus quidem vt ait Tullius inſit boni viri pilus. Cilia quæ ab palpe bris prominent, conſtituta eſſe Ariſto. ait ne res minutę oculis inferrẽt maleficiũ. SVBIACENT (inquit Pli.) OCVLI PARS corporis, &c. Appoſitiſſimè oculos Plinius diſtinguere vitam à morte prodit, nam ſi pupilla hominis ægrotãtis nõ reddat imaginem reciprocã aſpicientis: mortis indiciũ eſt vt libro ſeptimo vidimus: & quod cõfirmat Celſus, ratio autem eſt, quia viſus po tẽtia, ac cerebri virtus abſumpta eſt, ſicut profectu vultus eſt imago animi ſic ocu li indices ſunt & propterea ab prudentiſſimis dictum, animum in oculis habitare, vt hic ait Plinius, quoniam ardere videntur quãdo'que, incendi, humeſcere, cohi bere, illud vtique eximie mirandum, cum eſſe particulas decem conſtet, quas vo cãt intimas, ex quibus conſurgit organum viſui deſtinatum, ferè inter eruditos, ſeptem videlicet tuniculas continentes, & humores tres contentos, ſicut primo Colliget, ait Auerrois, earum omniũ vtilitatem aiunt operationem'que adeò am bagioſę difficultatis, vt Galenus in medicina tãtus, reddere ſigillatim rationes nõ auſus ſit. Oculos hic nunc organum vocat lucidum, nunc ſolarem animalis parti culam, & diuinum quo'que membrum vocitat, in oculi medio quod videmus grę cę κορὰ, id eſt, cora, dicitur latine pupilla, ſpendor verò, glena, grecę, γλήνη, circulus verò ambiens γράμμαι κυκλωτερὴς, id eſt, gramme cycloteres, hoc eſt, orbicularis li nea, quod verò albicat in oculo, dicitur ſphendone tunicas verò græci Chitonas, ſunt autem quatuor à plæriſque dictę, extima dicitur Ceratoides, alia Rhagoides, vel Hyaloide quarta Arachnoides, Tunicam extimam neoterici Conſolidatiuam vocant, Ceratoide, ab ijs dicitur vulgo cornea, tertiam vocant vueam, poſteriorẽ vitream, de quibus abundè Celſus. Paulus Aeginita, Gale. Auicenna de elementis rotundę figurę oculos ait. Gentilis Auicẽnę interpręs, quòd hęc figura ſit dignior cęteris. Quippe ſi pupilla per quàm immutatur oculus, non eſſet ſphęrica nõ per ciperet niſi ęquale ſibi. Additur prętere a rotundationis & illa ratio, vt celerius vi ſu oculi appręhẽdi multa valeãt, quãdo globoſis reuolutionis facilitas ineſt, quod & mathematici rationibus comprobãt, non fieri viſum niſi per medium diapha num, quia ſpecies non multiplicẽtur, niſi per diaphana corpora, quorum ſubtilitas non congruat formis multiplicandis ſine materia & materialibus conditionibus, vt quantum ratio patitur, oculo imprimantur. Plato in Timęo ſplẽdorem igneum ineſſe oculis teſtatus eſt, ignis, inquit, illius qui non vrit quidem, ſed illuminando ſuauiter diem inuehit mundo, participes oculorum orbes dij fecerunt. Intimum ſiquidem corporis ignem, huius ignis germanum ſyncęrum'que per oculos ema nare voluerunt, ita'que, cum diurnum lumen applicat ſe viſus radio, tunc ea duo in ter ſe ſimilia concurrẽtia, at'que commixta, quo oculorum acies dirigũtur ibi iam in vnius domeſtici corporis cohærent ſpeciem, vbicun'que videlicet tam intimi, quàm externi luminis fit concurſus. Ariſtoteles, Platonis aſſertioni refragatur in commentatione de ſenſu & ſenſili. Item ſecundo libro animę, quę omnia diligens lector adeat ſi fuſius volet. Hic item Pli. Hominibus diuerſos in oculis datos colo res ait. Solis certe hominibus natura oculorum varietatem contribuit. Cãdidum tamen oculi, magna ex parte ſimile omnibus eſt. At quod nigrũ variat, alijs atrũ, alijs admodum cæſium, alijs fuluum, alij caprinum, quod cernendi palmam obti net. Oculorum enim alij parui, alij conditi, qui clariſſimè vident, alij prominẽtes qui parum cernunt. Glauci qui & Cæſij dicuntur, qui'que alborem viroris habent. Empedocles glaucitatis cauſam putat, quia Cæſij oculi plus ignis habent. Nigri plus aquę quàm ignis, at'que ob id cæſios oculos interdiu acute cernere non poſſe aſſerunt. Oculus enim eſt, de natura aquę vt ait Ariſto. Oculi puerorum exiſten

Viſus potẽtia.

Oculi.

Splẽdor

Oculi diuerſi.

Glauci tas.
Cęſitas.

tium in cunabilis, cæsij sunt, quia partes puerorum nuper natorum imbecilliores sunt. Cæsitas autem imbecillitas est. Nigri autem oculi multum humoris habēt, qui ob copiam humorum minus mouētur, quare potius noctu, quàm cæsij, vidět. Cæsij enim, præ sui humoris exiguitate mouentur magis à luce & à visibilibus. Quãuis tamen paucitas visus soleat fieri absumptione humorum, vel ingrossitie spirituum aut paucitate, vt ait Galenus quarto morbi, ca. secũdo. Spiritus, inquit, animatus est, aut clarissimus, sicut æther, aut turbidus, sicut fumus, aut quantitas erit pauca, aut multa, si est multus ille spiritus, remotissima videbit, perfecte'que secernet, si paucus, & clarus solum propinqua videbit. Quo ergo fit vt plærique admota solum videant, amota verò nequaquàm. Quare Auerrois tertio colligit, ca. de causis accidentium visus. Antequàm res debeat à remotis videri necesse est simulachrum cum multo lucido aere appræhēdatur, tunc si spiritus fuerit paucus, & clarus, res longinquas nisi mediocri distantia videbit, quia disgregat visus: & spiritus, eadem Auicenna Fen. tertia tertie ait. Item plerique interdiu vidēt, cum autem aduesperascit modicum, post occasum nihil penitus, quia hoc vitiũ fit grossitie spiritus, & humiditatis abundantia, quo fit vt post occasum cum res visibiles illuminari non possint, nec sufficienter irradiari, à tali organo impedito nimia humorum obscuritate, & turbulentia, videri non possint. Nam grossities spirituum, & nigredo, & turbulentia humorum exteriore luce subtiliantur, depurantur, irradiãtur, & ad maiorem, vel minorem claritatis, vel obscuritatis reducuntur gradũ, secundum lucis intentionem, vel remissionem. Subnectit deinde Pli.

TYBERIO CAESARI, &c. Ea etiam non minus scitè, quàm festiuiter prodit Tranquillus. Crebri, inquit, & subtiles tumores cum prægrandibus oculis, qui quod mirum esset, noctu etiam in tenebris viderent, sed ad breue cũ primũ à somno patuissent demum rursum hebescebant. Diuo Augusto equorum, &c. Tranquillus etiam de eo ita meminit. Oculos habuit claros, ac nitidos, quibus etiã existimari volebat inesse quiddam diuini vigoris, quasi ad fulgorem solis vultum summitteret, sed in senecta sinistro minus vidit, Rigentes, contracti, idem author de Nerone agens. Cæsios hebetes'que oculos habuisse ait. Non conniuerent, oculos genis non tegerent. NICTARE NON CESSENT, &c. Nictare, oculos nisu sępe conari vt claudãt, & crebro aperiãt. MEDIVSCVLO, &c. Alij, & rectius, medius color differens. LIMI, &c. Limos vocamus eos qui oblique aspicere soleant, summissi, humiles. ANIMO autem videmus, Animo cernimus, &c. Haud facile est intellectu, quo modo animo valeamus videre, difficilia hæc Plinij verba, quorum sensum si examinatius, & attentius, velimus perpēdere, animaduertenda quędam sunt, non indigna scitũ. Expēdendum hic duplices esse sensus, interiores, & exteriores. Auerrois hos in quatuor distribuit species, primum'que eum cõstituit, qui omnes, quę ab extimis quinque sensibus haustæ fuerint imagines colligat, at'que percipiat, quare communem nũcupat sensum. Altera deinde vis imaginandi dicta est, cuius officium sit, cum ipsa nihil persentiat, imagines quę à prioribus sensibus acceptæ sunt, retinere, eas'que tertiæ sentiendi naturę, quàm existimandi, ac cogitandi vim dicunt, proferre, cuius esse opus arbitrãtur, vt ijs acceptis imaginibus, quid aut quale sit id, cuius illę imagines sunt, iudicet, at'que percipiat, ea'que ipsa quę discreuerit seu conceperit iudicando postremæ cerebri ipsius, sensus'que particulę quàm memoriam dicunt seruanda commendet. Quod verò ad communem sensum pertinet digna scitũ multa sunt, Hunc videlicet qui obiecta quinque sensuum sentiat, & actiones eorum at'que vacationes, ad quem etiam proprie spectat animaduersio, quoniam scilicet animaduertimus, nos videre aliquid, vel audire, vnde fit vt sæpe videamus, & audiamus

Nictare

Limi.

Duplex sensus.

aliqua

aliqua, nec tamen percipiamus, nos ea sentire, quoniam sensus communis imaginatio que interea vertitur aliorsum. Oportet, inquit Plotinus, hoc esse quasi centrū sensus verò singulos vndique non aliter ad hoc ipsum quàm lineas à circunferentia ad centrum vsque protendi, atque vim huiuscemodi cuncta, comprehendétē re vera vnum aliquid esse, neque humidum, alias cessaret memoria, neque durū, nam periret docilitas, & omnino si sit corporeum, formę ibi rerum se inuicem cōfunderent. In hoc præterea sensu intimo est visus, & auditus cæteri denique sensus. Sed hic vna forma sunt potestasque, quare Pli. dixit solerter.

ANIMO VIDEMVS, animo cernimus Oculi seu vasa quædam visibilē eius partem accipiunt, atque transmittunt, sic magna cogitatio obcæcat, &c Huic nubilo satis videmur lucis intulisse, quare non erit alienum cætera persequi, SIC IN MORBO COMITIALI, &c. In morbo caduco, quem alij epylepsiā vocant, de quo in parte medica agemus fusius, sed hic obiter nō obsuerit scisse, cur aperti laborantium morbo caduco oculi sint, cur've non videant laborantes hoc. Auicēna Epylepsiam, hoc est, caducum morbum ait esse membra animata prohibentem, ab operationibus suis sensus & motus cum spasmo ob cerebri obstrusionem, vel vt medicorum verbo vtar oppilationem. Nam causa morbi caduci est cōtractus ipsius cerebri ad expellendam materiam transitum impediētem, vt scitè scripsit Galenus tertio interiorum, capite secundo. Nerui enim à cerebro corriuari dicuntur, quod si patiatur: neruos pati est necesse, propter colligantiam: quare laborante cerebro: aut particulis eius male habitis, opticos neruos pati est necesse: quando Spasmus eos inuadit laxātur, & eorum virtus visiua pessundatur, quare fungi munijs suis non possunt: quare aperti remanent donec restituatur virtus eorum. ANIMO CALIGANTE, &c. Parum vigoris sentiui habente obscurante, hallucinante, Corybantiam. Qui oculorū pupillis adapertis more leporum dormiunt Corybantes dicuntur, ita nuncupati, quia cum Iouis custodes essent non modo excubare, sed apertis oculis dormire cogebātur, alij Corybantes vocant populos, quos alij Curetes vocant. TENVIBVS multisque mēbranis, &c. Galenus quarto interiorum, oculos sex lacertos in suis motibus habere testatissimum reliquit, alias non haberēt motus laterales, quare idem octauo iuuamentorum duos neruos à prima cerebri parte exeuntes ad oculos asserit, vnde sensus visus oboritur, sed qui abundè volet, voluat Galenum primo morbi, ca. ii. CALLOSIS, Duris. FENESTRAVIT, Visus fenestras aperuit. IN CERTAM ACIEM, Incertum oculi lumen. VELVT CANALI DIRIGVNT, &c. Angustiæ subaudias dirigunt aciem visus, veluti per canale.

NON OBSTREPAT. Non dissidentiam faciat. VETERINA TANTVM, &c. Veterina animalia ad vecturā idonea. NVLLO OCVLORVM vitio, &c. Succrescūt oculis vitia multa: sicut Epiphora, id est, oculorum inflammatio. Item Taraxis Optalmia, tumor, qui græce οἴδημα, id est, œdema emphysema, id est, ἐμφύσημα. Anthrax, strabismus, σκίλλωψ, id est, Sepelō, id est, putredo, σῦριγξ, id est, syrinx, id est, fistula πρόπτωσις, id est, proptosis, quod est procidentia. Tunicularum verò oculi vitia multa etiam sunt, vt διαβρώσις, id est, diaurosis παχύτης, id est, pachites, quod est crassitudo, τραχύτης, id est, trachytes, hoc est, asperitas quę inter palpebras oriri solet, de quibus in parte medica dicem⁹.

STRABONVM, &c. Strabositas fit mollitie aliquorum neruorum mouentium partem exteriorem oculi, & tunc attrahitur oculus ad eam partem i qua lacerti non laxi sunt. Fit item Spasmo, necnon mutatione cristalini nocumenti. vt ait Gale. quarto morbi, ca. primo græci φολκόν, id est, pholcon vocant strabonē.

NOCTVRNORVM ANIMALIVM, &c. Vident enim quædam

Comitialis morb⁹, Epylepsia.

Corybantiā.

Fenestrauit.

Veterina. Oculorū vitia

animalia noctu, quia ſpiritus ſubtiles, & fortes habent ſicut feles, id eſt, cathi.

CAVDICES, primæ arborum partes quibus radices adhærent. VT tingantur oculi, &c. Ad quod facit Satyricum illud, Ille ſupercilium madida fuligine tinctū. Obliqua producit acu, quare Hieronymus oculos, vocabat orbes ſtibio fuliginatos. DEFLVERE EAS, &c. Palpebras intellige, defluere nimia venere ideo etiam capillos. NASVS, &c. Nam pro acrimonia dicacitate'que & irriſione poni ſolet: quare Martialis. Nō cuiuis datum eſt habere naſum. Nares collocatas eſſe, vt odor ſuperna petat atrahāt'que produnt eruditiores. Narū profectò, vt ait Auicenna, munus eſt inſpirationis, ne'que enim os eſt organum ſpirandi, ſicut quidam abſone rati ſunt, niſi affectio aliqua cogat. Itē vocum in homine diſtinctio: deinde odorum internotio, ſummæ autem narium anguſtię græcis dicūtur ἰσθμοειδὲς, id eſt, iſtmoides, vbi ozena, hoc eſt, fœdiſſimū vlcus inoriri ſolet, de quo aliubi. SILONVM, &c. Silones proprie qui prominentia ſupercilia habēt dicuntur, à ſileno quē hirſutis ſupercilijs fuiſſe produnt. BRVNCI, &c. Brunci quibus os & dentes prominēt hinc procitas. LABRA à quibus, &c. Auicenna non minus ſcitè quàm ſolerter labra vice oſtij adiuncta memoriæ mandauit, ſuggerunt profectò magnum adiumentum in loquendi neceſſitate, inde'que mollia, carnoſa'que ab rerum natura efficta ſunt, dētes quidem cum decore tegunt, tum locutionem præſtāt magis articulatam, ea nan'que conflatur ex literis, quarum enunciatio plurimū obturbata, nec intelligibilis præſtaretur, niſi ad hanc rationem labra linguam'que conformaſſet.

Naſus. *Silones* *Labra.*

DENTIVM tria genera, &c. Dentes natura contributos hominibus teſtantur claſſici authores, vt cibum mollientes cōficiant. Homini certè datos reor: ad cibi neceſſitatem ij qui primores dicūtur, qui & dici ſolent Temnici, ſunt & animalia vtrique denta, quę gręci vocant ἀμφόδοντα, id eſt, amphodonta, ineſſe pręſagia dentibus putat Ariſto. Nam quibus rariores fuerint non diu viuere opinatur. Dentium numerus in homine ad duos increſcit & triginta, authore Galeno. Nec hoc tacuit Auerrois primo Colliget, in græcis authoribus comperimus hanc dētiū diſtributionem, ita eſſe, quatuor anteriores qui in medio conſtituuntur quos ij vocant Tomeos & dichaſteras, aut ctenas, aut gelaſmos, inſequuntur hos duos alij: quos græci κυνόδοντες, id eſt, cynodontes, id eſt, canini, adiacent qui Gomphij dicūtur, nos eos molares vocamus, ſunt & qui ab ijs dicuntur crantheres, quos nos genuinos diximus, nō obfuerit in pragmatia notaſſe dentium ſtuporem dici Galeno Hemodia, ſed nunc ad textum Pli. accedamus plura de dentium conſtitutione in medium adferre poſſemus: ſed breuitati potiuſquàm verborū multitudini indulgendum cenſeo. SERRATI, Modo ſerræ formati. EXERTI, Producti extra os, Pectinatim coeuntibus, cōiuncti modo pectinis. DISCRIMINANT, Diuidunt, Cruſtata, vt ſunt teſtudines oſtrea & id genus, SIMIAE dentes vt homini. &c. Alluſit ad aſſertionem Ariſtotelis ea ſecundo naturæ animaliū cōmemorantis. ELEPHANTO intus, &c. Verba ſunt Ariſtotelis, libro antelato. LVPI dexter, &c. Dens lupi dexter dentitionem puerorum iuuat, eſt'que amuletum ijs, de quo aliubi videbimus. HOMINI NOVISSIMI, &c. Alluſio eſt ad Ariſto. ſecundo naturę animalium, ca. quarto, inquiētem. Homini nouiſſimi maxillares quos genuinos vocamus, circiter viceſimū annum gignuntur, & viris & mulieribus iam verò quibuſdā mulieribus anno etiā octogeſimo maxillares illi nouiſſimi non ſine dolore exierunt, viris'que idem accidiſſe accepimus, quod certè ijs accidit quibus in iuuentute ipſi genuini nati non fuerint. NICOCLIS FILIVS PAPII, &c. Lege PAPHII, Et vbi legitur pręteriuit: lege pertriuit. EQVO TANTVM Candidiores, &c.

Genera dētiū. *Tēnici.* *Serrati.* *Exerti.*

Aſtipulatur

Astipulatur opinioni Aristotelicæ, vbi libro naturę animalium secundo, ca. tertio hæc feruntur. AETAS Veterinorum, &c. Varro secundo rei rust. Aetatem equorum & ferè omnium quę vngulas indiuisas habent cognosci posse scriptum reliquit. CVM SVBEVNT, Cum crescunt. LACVNIS, &c. Lacuna hic est concauitas siue fossula labri superioris. HOMINI Tantum ita, &c. Membri huius multiplex vsus est, & vt taceam locutionem, contritos & demolitos cibos colligit, & conglobatos vi sua deprimit, ac transmittit ad ventrem, vnde & Varro, à ligando cibo putat linguæ nomen impositum, bruta verò etiānum lambendo potu adiuuat. Falli putat Lactantius, si quis inesse palato sensum saporis arbitratur, quoniam lingua sit, qua sentiantur sapores, nec tamen tota. Nam partes eius, quę sunt ab vtro'que latere teneriores, saporem subtilissimis sensibus trahere. Pli. tamen intellectus, inquit, saporum, est cęteris in prima lingua, & in palato. Scribunt eruditiores, in linguę radice duo inesse orificia quę saliue dicātur fontes, eorum munus est, humorem seruare, veluti penu quodam intimo, quo subinde irroretur lingua, & os humescat vniuersum. Esse autem tāquàm aquosam pituitam, tum in stomacho conceptam ex tenuissima qua'que chyli parte, & mox cum in castella defluxam, tum ab cerebro defluā per eius ossis meatus, quod medicæ artis professores nunc collatorium vocant. Expende hic Neruum quo tangendi sensus ad linguam deuehitur, nō esse abeo diuersum, qui gustus est vehiculum, vt ex Galeni penu colligitur. Non obfuerit hic bonarum literarum candidatis scisse. curnam hominibus plærum'que lingua hæsitet, balbutiat'que, & quare quosdam videmus esse loquelæ inarticulatę, sicuti fuisse dicitur Metellus pontifex: cuius hic Pli. meminit. Loqui profecto & sermone aliquid distincte enunciare homini est insitum & genuinum, alij ita disputant, sicut vox species est soni, sic locutio species est vocis, & omnis locutio est vox, sed ecōtra. Et sicut vox superaddit sono refractionem naturalē in canna pulmonis, ita locutio superaddit voci dearticulationem ad placitū, ex quo colligitur materia locutionis naturalis, & vox pullulans à vocali arteria, idioma verò artis est, veluti gladius, si materiam spectes, naturalis est, si formam, arte confectus. Si hic quis ceruicosior obijciat, esse quędam animalia proferentia vocem humanā, sciat non posse dici eam vocem locutionem, quia non intelligant quę proferant, sed hoc assuetudini ascribendum est, quod autē Pli. hic hominem nō loqui antequàm ætas opportuna veniat. Hic mirari subdit quod Hali Aberagel memorię mādauit, In regia se vidisse natum infantem qui vix quatuordecim horis vitę perfectis loqui cæpit, & manu signa facere exclamasse'que infantem: sum infœliciter natus. sunt qui sub voce infantis dicant nō infantem, sed dęmonem ita locutum cui rei adiecero iure calculum album, sed nūc veniamus ad linguæ balbutiē. Quęrunt curiosi rerum naturæ. Cur inter cuncta animantia homo lingua soleat hęsitare. Huius ratio est: quia solus est sermonis compos. Cætera verò vocem solum obtinēt. Qui autem lingua hęsitant, vocem quidē producunt, sed verba copulare non possunt, hoc'que impedimentum attribuunt aliqui refrigerationi, proinde à vino continente'que oratione calefactos facilius annectere palā est. Ob id Isaac in dietis particularibus: Persas, & Grecos: vino solitos indulsisse ait. Contra sunt qui non refrigerationi, sed nimio calori ascribant. Argumēto sunt homines irati qui vix articulatam proferunt locutionē perciti ira, alij humectatione. Nam humectior lingua non libere in verba prorumpit. Argumento sunt pueri quorum humectior lingua est. Item ebriorum lingua hoc euidentius docet: qui ob humectationem nimiam balbi fiunt. Nunc pergamus ad rem.

Lacuna

Ligua.

Mirum

Balbuties.

TONSILLAE IN HOMINE, &c. Tonsillæ sunt loca in quibus fistulę cibales, & spiritales religatę sunt. In imo enim ore ex vtra'que parte ad radices linguę omnes

Tōsillę

guę omnes Tonsillas constituerunt. Cicero autem de natura deorum de his ita cōpertius quàm dicat Pli. ait. Linguam autem ad radices eius hærens excipit stomachus, quo primum illabuntur ea quę accepta sunt, oris vtra'que ex parte tōsillas attingens palato extremo & intimo terminatur. Galenus etiamnum: horum quàm appositissimè meminit: in disectione partium interiorum, id est, in sua anatome. Ad radices, ait, linguę posita est minor lingua. Tōsillę factę sunt numero quatuor, duę quidem ab vtra'que parte ad linguę radicem manifestæ apparentes, duæ verò coniunctæ his interius descendentes, Vocantur & hæ παρίσθμια, id est, paristmia, quia locus cui adiacet istmo similis videtur. Est & affectionis genus, vt ait Paulus Aegineta eodem in loco proueniens, de quo in parte medica. VVAE NOMINE, &c. Dicēdū quòd ad vuas humani corporis spectat. Nō poterit aliquis quale id sit quod vua vocatur scire: nisi anatomes rationem rimatus fuerit attētius ac pensiculatius. A palato enim ad interiora occurrit quod græci κίονα, id est, ciona, hoc est, quod colūnā vocant, vel cionida, cuius parte & auxilio diuiditur cibus qui vniuersum in stomachum properat, ne maiore copia influēs hominem præfocet. Eadem hęc pars quę colūnula dicitur, gręcis etiam βρόγχος, id est, bronchos dicitur: hoc est guttur, superiacet ea vua gutturi, quę nomen vuę accipit, vbi inflammata fuerit, transierit'que in pallorem, quàm Pollux secundo Cōmentario sui Onomastici σταφύλην, id est, staphylem vocat, id est, vuam, Galenus vuam, siue colunnulā vocat gargareon, de huius affectionibus in parte medica docebimus. SVB (ait Pli.) EA EPIGLOTTIS, &c. Sub enim vua siue colunnula, id est, parua lingua: subiacet quàm Pli. epiglottida vocat: quæ ad tergendas, ac tegendas certa alternatione vias cibatus, & potus data est, vt illum in stomachū transmittat, hunc verùm pulmo suscipiat. propterea pulmo tot meatibus est distinctus & interpatet rimis, non vt spiritus egressiones habeat cui exhalatio sufficeret, sed vt per eos siquid cibatus in pulmonem deciderit, succus eius mox migret in sedem digestionis, quare primordium vię anhelitus canna pulmonis, aut trachea, aut à plæris'que vuula vocitatur. Epiglottis autem est eminentia paulùm à trachea distās, quare constat duas esse fistulas instar canalium, eas'que ab oris faucibus proficisci deorsum, & per earum alteram induci lilabique in stomachum & poculenta & esculenta, ex eo'que ferri in ventriculum, qui cœlia vocatur, at'que illic subigi digerique, ac deinde aridiora ex his retrimenta in aluum conuenire, humidiora autem per renes in vesicam trahi, & per alteram de duabus superioribus fistulam, quàm tracheam arteriam vocant spiritum à summo ore, in pulmonem, at'que inde rursum in os, & nares commeare, per eandem ferri vocis meatum, ac potus, cibus've, quem oporteret in stomachum ire, sed nec verbosius. APPELLATVR SANE GVLA, &c. Gula certè est qua cibus & potus deuoratur, gręci id, οἰσοφάγον, id est, oesophagum vocant. Porrò, quia Collum iis annectitur, de hoc agere non fuerit abiunctum ab proposito. Quę enim colli sunt expertia, gulā manifestam non habēt, sed nec habere necessarium est, instrumentum respirationi accommodatum hoc longitudinem habere oportuit. Propterea Galenus octauo de iuuamētis: ob pulmonem collum esse scribit. RESTAGNATIO, &c. Redundantia. ORBICVLATIM, Rotunditer. CERVIX NVLLI, &c. Ceruix siue Collum, quod gręci τράχηλον δειρὴν αὐχένα dicunt, mediū inter humeros & caput nodos habet septem, quos illi spondylos. Homerus astragalos vocat. Subnectit deinde Plinius. GVTTVR HOMINI TANTVM ET suibus intumescit, &c. Quibus guttur intumescit gutturosi dicuntur, fiunt certè in anteriore parte tumores quos græci βρογχοκήλας dicunt, id est, brōchocelas, ex tumore, & gutture, facta appellatione. In suibus fit struma gutturis quidem

Vua

Epiglottis.

morbus

morbus,vt ait Aristoteles, de quo in parte medica. Subdit deinde Plinius.

POSTREMVM STOMACHVS. &c. Hic Pli. partem postremam gulæ accipit,cui mox annectatur venter. Galenus inter medicæ artis receptissimos authores,secundo febrium ad Glauconem,stomachum esse os & principium ventris memoriæ mãdauit,huic insunt duæ pelliculæ,vna interior & principalior,exterior, quę carnosa est,rotundatur ille & oblongatur,vt idem scriptum reliquit quarto iuuamentorum membrorum,quidam modo lagenæ formatum ferunt,quod sit fundo amplo,collo verò,id est orificio angusto,vt sæpius anatomici ostendunt. Galenus loco antelato & anatomes ratio os ventriculi cardiam appellat, sicut nostra tempestate stomachus vocatur, hoc est gula. Auicenna libro animalium decimò ita agit. Stomachi esse ima carnulenta vt inde ad concoctionẽ vberior suppetat caloris vis,os verò neruosum haberi vt exactior sit ibidem sensus,illuc verò ab medulla comeare neruos magnos vt sentiatur fames, & inanitio, qua obueniente expergefaciat animam,perficit verò cibos stomachus, tum insiti caloris potestate,tum aduentitij,adiacentibus splene & iecore. Qui plus de his volet adeat Paulum Aeginitam,& Galenum locis citatis.

Stomachus.

DECRESCENTIBVS CRENIS, &c. Diuisuris decrescẽtibus. Crenæ diuisuræ dicuntur,item signa quibus agri ferulis descripti sunt, necnon & summa arcus cornua. SCOBINA FABRI, &c, Limatura ac rasura. COR ANIMALIBVS IN MEDIO PECTORE, &c. Est profectò cor omnium viscerum & membrorum corporum radix prima,vt ait Galenus,vitæ caloris innati,ac vitalis fons,id sicut placitũ video peripateticis,ita se habet in humano corpore,sicuti in orbe intelligentia prima & velut rex nobilior microcosmi,mediam occupat sedem velut principalem, vergit tamen plus ad antica quàm ad postica,venarum principiũ hoc est, sed quare potius id vergat ad læuam quàm ad dextram ,rationem reddunt rerum naturæ prudentissimi. Omnium enim animalium,vt ait Aristoteles, homo habet maximè refrigeratam partem sinistram,quare vt cõtemperet frigus huius partis ita cõstitutum est. Celsus item & Auerrois primo colliget,cordis cauitates duas constituunt,in dextra vnam,in sinistra alteram,inter vtram'que meatus solum. Quin & Rasis ad Almansorem duos modo finit ventriculos,cũ sensu sit deprehensum duos modo esse,à quorum altero vena propagetur magna,ab reliquo arteria. In paruis autem animalibus vnum tantum esse,quare mirari subit Pliniũ scribere in maiorum animalium corde triplex visitari specu,quando ait.

Crenis.

Pars sinistra frigidior.

SINVOSO SPECV ET IN MAGNIS ANIMALIBVS, &c. Per verbum enim specu cauitates quas hic dicimus intelligit,hoc est ventriculos,quorum meminit Aristoteles de sensu & sensili,item de animalib' tertio,vnde hæc detorta sunt. Subdit deinde Plinius.

SOLVM HOC VISCERVM NON MACERATVR, &c. Cor profectò inter viscera omnia nullam prorsus affectionẽ sentit,& iure quidem,nam quod principium est ipsum citra noxam seruari debet,ne illo corrupto,corruant reliqua. Subnectit mox Plinius. AVDACIA QVIBVS PARVVM PAVIDA quibus pergrande, &c. Quibus certè est cor paruum,ea dicuntur audacia,quia effectus quem producit metus iam ijs inest, quoniam calorem proportione cordis non habeant, verùm calorum parum in magno exolescit conceptaculo,proindè sanguis frigidior comperitur,id etiam in venis & ventriculis obuenire solet,ampliores enim venę frigidiores sunt, vt ait Auicenna tertio de animalibus. EX FONTE DVAE GRANDES VENAE, Verba sunt Aristotelis,tertio naturæ animalium.

Cor.

❧ HINC PRAECIPVVS CALOR, &c. Hoc itē cōprobat Gale. V. interio. ❧ IN EQVORVM CORDE, &c. Hæc sunt detorta à sanctuarijs Aristotelis, tertio partium animalium. ❧ INTERDVM AVGERI PER SINGVLOS, &c. Censorinus libro quem de die natali posteris legendum reliquit, hoc vbertim pertractat inquiens. Alexāder inter eos qui solent mortuos conseruare hominem non posse plus centum annis viuere aiūt, id cor humanum declarare, eorum qui integri perierunt sine corporum tabe, ideo ꝙ multis annis pependit cor hominis incrementa ætatis & diminutiones conseruet & anniculi pondere duas drachmas vini quatuor, & sic in annos singulos vsque ad l. accedere binas, ab his centum drachmis, ex quo perspicuum sit centesimo anno redire ad anni primi pondus nec longius posse produci, hæc ille.

❧ HIRTO CORDE (ait Pli.) GIGNI HOMINES, &c. Scribunt græci Hermogenem cor habuisse hirsutū, & magnitudine extra mortalium reliquorum rationem insigne. Plutarchus etiam in parallelijs de Leonida idē scriptum reliquit, hoc item in Lysandro fuisse visum testantur aliqui. Quod antè Plinius duplicatum cor fuisse inuentum fide id caret, nec putarim verū posse, quia principium vnum esse debet. ❧ PER CAVERNAM LATHOMIARVM, &c. Latomiæ carceris nomen apud Romanos fuit, cuius rei Cicero septimo libro in Verrem commeminit latomias dici carcerē Syracusis, Pedianus author est, quarum item Seneca. controuersiarum quinto meminit. Fuisse item Sparthæ latomias Plinius hic significat, cum earum angustias Aristomenem Messenium euasisse scribat vulpium aditus secutum. Lithomiam & latomiam cō perio lapidicinā dici, hinc Lathomi lapidicidæ.

Latomię.

❧ CARDIACO MORBO PERIERINT. Morbus cardiacus, Galeno primo suarum diffinitionum authore, in ostio ventriculi & in stomacho cum immodicis sudoribus fit, nec fit solum in corde, vt scioli medici putant, sed in ostio stomachi, quare Gale. in sua isagoge ait. Cardiaca verò dispositio non quia in corde id malum fit sic appellata est, sed quoniā antiqui καρδίαν, id est cardian, stomachū appellabant. Huius rei meminit Celsus libro tertio, ex quo in parte medica vberi⁹ agetur. Cor germanici Cęsaris, de hoc vide Suetonium.

Cardiacus.

❧ SVB EO PVLMO EST, &c. Sub corde pulmo est, pulmonem Arist. tertio partium animalium, datum esse animalibus ait, vt cordis feruor refrigeretur, calorem enim refrigerari est necesse. Est certè pulmo destinatus vt spongiosus sit, & fistulis inanibus cauus, ideo'que spirit⁹ capax. A tergo spinæ iungitur at'que in duas fibras diuisus est: propterea Moses ille Cordubensis aphorismorum particula prima, pulmonem ex membris ijs scribit, quæ duplicia sunt, quamuis mutatis speciem præferant. Cæterum ad pulmonis media dilabans panniculus est, quem mediastinum vocant, de quo qui curiosi⁹ volet, legat Aristotelem quo diximus loco.

Pulmo.

❧ VRINENTVR, &c. In aquam natando sese immergunt, hinc vrinatores, qui se in aquam immergunt. ❧ IECVR IN DEXTRA PARTE, &c. Iecur sub diaphragmate collocatum, Galenus testatissimū reliquit quarto iuuamentorum membrorum. Omnibus certè quæ sunt sanguine carentia duo sunt imprimis necessaria, cor, & iecur, quod alij hepar vocant. Plato iecur mēbrū nobilissimū cōcoctionis cibarię gratia datū ait. Oīs fermè medicorū schola adfirmat iecur pręcipuū esse sanguinis organū & venarū principiū, siquidē stomachū meatibus, & iecur interiacētib⁹ ascēdēs chyl⁹ ad sanguinis formā disponitur, mox vbi hepar paratū exceperit chilū, ac velut subfigurationē quādā obtusam, sanguinis modo speciē, à subseruiētibus ei meseraicis adeptum, super infert ornatū vimq; ad perfecti sanguinis percoctionē, cū superfluitatū excretione.

Vrinari

❧ Habet

Habet item hepar principium virtutum circa nutrimẽtum operantium, quoniam naturalis virtutis fons à plærisque dicatur. Ab hepate nata auspicia hic Pli. testatur. Veterum certè superstitio pestifera nuncupabat auspicia, vbi caput in iecinore non fuisset, eo nomine eius summitatem intelligens. Hic nõ obfuerit annotasse vice auctarij, veteres salubritatem locorum ab hepate captasse, pecoribus immolatis quæ in ijs pascerentur, vbi oppida constituere, ex hepatis habitu aeris modum conjectabant, nam si liuescens esset insalubritatis argumentum putabant. CAPVT EXTORVM, &c. Hoc est summitatem hepatis, aut pulmonis, aut cordis, lienis've. FEL NON omnibus datum animalibus, &c. χολὴν, id est cholen, græci fel vocant, hinc achola dicuntur, quæ felle carent, ex inferiore enim parte assidet fel, id nihil est aliud quàm purgamentum pessimi sanguinis. Anaxagoras per errorum acutorum morborum causam inde profluere scriptum reliquit, propter eius effusionem: quia verò fel est sedimentum & exuperãs inutilisque materia, inde nonnulli antiquorum vitæ longioris rationem scrutati, ex fellis vacuitate demanare id suspicati sunt argumento ex ceruorum vita deducto. Delphinus item longissimæ vitæ est quòd caret felle. SED (ait Plinius) IN FELLE NIGRO, &c. Hoc est atra bili siue melancholia, de qua in parte medica profusius agetur. QVIN & toto corpore, &c Hoc intellige de felle suffuso, fellis enim suffusione exoritur morbus, faciem corpus, oculos diuariãs hosque croceos reddens, hunc morbum Celsus vocat regium, alij ictericum, alij arquatum, de quo alibi NIGRESCVNT CONTACTA EO. Felle vasa ænea & alia quoque contacta eo nigrescunt, serpentium illud nonnulli venenum ferunt, nam felle suffuso & ad dentes peruento morsus tabidos incutiũt. CARENT EO (ait Pli.) QVI vescuntur absynthio, &c. In pontho animalia quæ vescuntur absynthio carent felle, quod & est luculenter animaduersum à Theophrasto libro nono plantarum absumit, id enim, item purgat stomachum, & quæ in eo sunt biliosa, vt quàm scitissimè est memoriæ mandatum à Dioscori. libro tertio, quando ait, ἀποκαθαρτικὴν τῶν ἐν τῷ στομάχῳ καὶ κοιλίᾳ χολωδῶν, quę si latina reddideris, nihil aliud notabunt, quàm purgare quæ in stomacho & ventre sunt felle plena, aut stomacho inhæserunt. FIBRAE, &c. Visceris extremæ partes, id est iecoris, cordis, pulmonis. Aristo. secundo naturę anima. leporibus bina esse iecinora scriptum reliquit, hi inueniũtur in agro sycino circiter bolbã lacum. De his prodigijs quorum hic meminit author Liuius, itẽ Vale. Max. agũt. QVAE præcordia appellantur, &c. Aristot. peripateticorum ille argutissimus tertio partium animalium, omnia habere præcordia testatus est, quib9 est sanguis, vt sedem cordis à ventre dirimat, videlicet vt animæ sentientis origo inoffensa seruetur, nec facile occupetur exhalatione cibi & caloris aduẽtitij copia. Pręcordia græcorum peritissimi phrenas vocant, vt Plato, Hippocrates, Galenus, qua vocis acceptione mens significatur, tanquàm in prudentiæ principatum veniant, protenduntur cordi: quare præcordia dicta, græcis interdum περικάρδια, id est pericardia, latinorum aliqui vocant cinctum, & diaphragma. Subdit Plinius.

IN EADEM PRAECIPVA HILARITATIS sedes quod titillatur maximè intelligitur, &c. Parte quidem præcordiorum calefacta & titillatu agitata, ridere homines solent, quia, vt ait Aristoteles, motus ad eum locum peruenit facile, qui quanquàm calefaciat, tamen aperit & mentem mouet præter voluntatem solus homo titillatus ridet, quia solus animalium rideat. Est enim titillatio risus per eiusmodi motum partis quæ alam complet, ictu item Plinius & ante eum Aristoteles traiecta præcordia in prælijs risum attulisse ferunt, calore scilicet quem vulnus mouet. AB HOC (ait Pli.) VENTRICVLO

Fel.

Fibræ.

Præcordia.

Renes.

Titillatio.

CVLO LACTES, &c. Ab ventriculo incipiunt intestina, ex quibus plæraque multis orbibus implicantur, ne semper assit cibi appetentia, ne alimenti inopia perpetuò famescamus, vt Auicennæ placitum video. Ergo ima ventriculi pars paululum in dexteriorem cõuersa partem, in summum coarctatur intestinũ, quod à Celso vocitatum est pylurum. Scioli medici & politioris doctrinæ exper- tes portonarium appellitant. Sunt multa intestinorum nomina, nam quod Galen⁹ libro de vtilitate partium Dodecatylum dixit, recentiores duodenum nuncupant, ieinum aliud est ijs vocatum, græcis verò νῆστις, id est nestis dicitur, intestinum ve- rò tenuius ἔλιγμα quia sit implicitum. Hæc tria intestina pauco verborum sensu

Lactes.

lactes Pli. videtur dixisse. Lactes membranam esse ait Aristot. continuam, ipsum omentum pertendens de intestinorum tenore ad venam vsque maiorẽ & ahortã, plenam venarum. Quidam lactes vocant intestina graciliora pinguia, vt Persi⁹ in nuisse videtur lactes vnctos vocans, in piscibus lactes, lactantias vocant aliqui.

❧ CANCELLATIM, Modo cãcellorũ. Tessellatim, id est modo ligno rum modicis interuallis in transuersum instar retis annexorum. ❧ ILE INFI MA PARTE, &c. Est enim Ile simplici, l, quod in summa parte collocatũ est in homine, quod græci κόλον, id est colon dicunt, quod nonnulli Niæram vocant, id est νεαίραν, Inibi fit dolor quem colicum vocant, de quo pars medica verbosius a- get. LEVANT EAM, Aluum intellige, hoc est ægerrimè egerunt excremen ta. OMENTA INTEGVNTVR, &c. Omnia intestina contegit omentum quod græcæ linguę periti vocant ἐπίπλοον, hoc est epiploon. Est enim membrana adiposa qua integuntur ventriculi & vniuscunque membri interioris vestitus.

Lien.

❧ HVIC (ait Pli.) ANNECTITVR LIEN, &c. Lien in sinistra parte locatur. Est profectò lien instrumentum ad purgandum fæculenta, nam à iecore attrahit melancoliam, vt scitè ac lepidè Gale. quinto iuuamentorum membrorũ scriptum reliquit, & comprobatum est ab Auicenna. xv. iii. capi. ii. Fex enim

Risus vnde.

sanguinis dicitur lien. Ab hoc profluentissimus risus exoritur, est sedes ioci intem perationis & risus, virtute enim lienis & iecoris prolici vim humoris melancholi- ci produnt medicæ artis professores, exigente videlicet à se redundantia, vnde pro uenit sanguis benignus, clarus, copiosus, lucidus, quẽ ferũt causam esse risus, quorũ opinioni adijciẽdus est calculus albus, ex illo eñ sanguine multitudo spirituum cõ surgit animam exhilarantium. ❧ ANIMALIA (ait Pli.) IN renibus pin- guissima, &c. Renes lumbis, vt ait Celsus, annectũtur ex imis coxis. PECTVS

Pectus.

hoc est ossa, &c. Pectus profectò inter lacertos homini constitutum esse est in comperto, cæteris verò animalibus in medio crurũ, Galenus primę notę inter me dicos post Hippo. septenis ossibus construi pectus ait, sed iuguli os Aristo. annume rat. Gale. libro isagogico nomine thoracis, partem intelligit, quę collo ad pudenda

Holmos στῆθος.

protenditur, alio verbo holmos dici solet, huius superiorem partem ad iugulos στῆ- θος, id est stethos. Inferiorem verò sterion græci dicunt. ❧ CARINATVM, Conuexum, concauum, modo carinæ formatum. ❧ INFRA ALVVM à priore parte vesica, &c. Allusit ad assertionem Aristo. eadem secundũ naturę

Vesica.

anima. commemorantis, vesica enim in viris recto assidet intestino ad sinistra ver gens, in fœminis in genitale procumbit, subiectamque vuluam habet, vrinæ iter in viris laxius & compressius ab ceruice vesicæ colen petit, in fœmina breuius, su- per ceruicem vuluę se ostendens, in hac calculos nasci hic prodit Pli. hanc affectio- nem græci dicunt lithiasin, nam lithos lapis est. Pli, item hic meminit, vteri itẽ & vuluæ, Aristoteles eorum etiam meminit. Pars, inquit, vuluæ interior loci, & vte rus appellatur. ❧ FVNEBRIS QVOTIES (ait Pli.) VERSA SPIRITVM INCLVSIT, &c. Ex affectione quadam vuluæ, quã

❧ græci

græci πνῖγα ὑστερικῶν, id est pniga hystericen, id est vuluæ suffocationem, in hac em spiritus adeò coarctatur vt non detur spirandi facultas, quare plerumque fœminas suffocatas videre licet, quare ita affectas vocant hystericas. Ad hanc affectionem allusit Pli. quando ait. FVNEBRI QVOTIES VERSA, &c. Non est hic vuluæ anatomen profusius adferre, quòd de hac acturi sumus. VVLVA ENECTO PARTV, &c. Erat enim vulua loco ganeæ & esculentioris cibi antiquitus, ea quæ ex occiso partu eijciebatur, quæ eiectitia dicebatur, porcaria dicebatur edito partu, potissimum quæ ex sue primipara erat, i. quæ primò pepererat. Effœtarũ verò hoc est earũ suũ vulua non erat alicuius lautitię. HVIVS sumen optimũ, &c. Sumen fiebat ex papillis suillis vno die post partũ sectis ac salitis, quare extat carmen Martialis. Esse putas funeri nondum sic vbere largo Effluit, & vino lacte papilla tumet. Huius etiam Persius meminit inquiens. Et calidũ ponere sumen. ANTIQVI ABDOMEN, &c. Abdomen est propriæ pinguedo spinæ dorsali adhærens, in qua renes iacent, quasi abditum.

Vulua.

Sumen

Abdomen.

SAEVO PINGVESCVNT, &c. Sæuum & adeps, quid discerniculi habent, nam sæuum siue vt alij proferunt sebum aut sæpum, est pingue id quo candellę fiunt, fragile hoc si refrixerit. Adeps verò semper liquescit nec est solida. SVES SPIRANTES, &c. Sunt codices trunci non spirantes, sed sperantes habent. Lego ipse spirantes hoc est viuentes. Huius rei meminit Varro libro rei rusticæ. ET MEDVLLA ex eodem, &c. Eadẽ Aristo. tradit secundo natu. anima. NON FERRVMINANTVR. Non cõglutinantur, coniunguntur. CARTILAGO RVPTA. &c. Cartilago, vt diximus, ab osse est diuersa, pluris minoris've ratione, cum alioqui natura sit compar, siquidem præcisum os non succrescit amplius, nec cartilago conuulsa cõsolidatur. hanc χόνδρον, id est condron. grææ linguæ scientissimi vocant. Conflatur enim ex nerui, & ossis natura. Cartilago nullo foramine cauatur, quare medulla caret, habet tamen humorem medullæ. AD SVFFRAG. &c. Suffragines vocantur nodi sub crure, quibus pedum versura constat, tibięque ita annectatur pes, vt verti possit, id quod in bobus, asinis, & cæteris armentis noscitur.

Ferruminare.

χονδρόν.

INTER ILLOS (ait Pli.) LATENT ARTERIAE, &c. Hoc est semitæ spiritus, nam arteria est spiritus conceptaculum, spiritus inquàm naturalis, mixti confusique cum sanguine in quo plus spiritus est & minus sanguinis, vena profectò sanguinis est conceptaculum, quorum abundè Aristoteles tertio naturæ animalium, Auicenna doctrina quinta, fen primæ primi, arterias esse corpora sinuosa testatissimum reliquit in longum porrectas, neruosas, ex corde propagatas, quibus insit motionis virtus per diastolen, & systolen, hoc est per disparationẽ & contractionem. Venæ autem arterijs persimiles sunt, sed ab hepate demanant, Aristo. tamen venas ab corde esse demanãtes scriptum reliquit, sed putarim de venis pulsantibus id intelligi oportere, nam Galenus quarto de vtilitate partium, itẽ & de iuuamentis, venas non pulsantes tunicę vnius, ab hepate ortũ habere memorię mandauit, quod & confirmatum legimus ab Auerroe, primo colliget. Subdit deinde Plinius. ARTERIARVM PVLSVS IN CACVMINE PRAECIPVE MEMBRORVM EVIDENS INDEX FERE MORBORVM, &c. Inibi Plinius ictus languidi aut tardi pulsus meminit. Sunt qui non satis accuratè à Plinio putent assertum, tum quòd nunquàm ictus aliter quàm foris illatos intelligant. In arteriarum autem pulsu naturæ & intrinsecum motus principium est, nec iure venæ dici possunt ici, sed pulsari. Nam pulsus non ictus vocis appellatione vtitur, Celsus primo libro. Item & Persius quando ait. Postquàm tertia compositas

Arteria

Vena.

, vidit concurrere venas. Et Naso. Prætentat'que suo salientem pollice venã. Sed parum hoc ad intrariam Plin. eruditionem reor, cum is sit qui quando'que poeticè, quando'que oratoriè, interdum historicè loquatur, sed paulò altiora tangamus. Pli. ait. IN LEGES metricas ab Herophilo descriptos earum pulsus fuisse, &c. Hic Pli. ad Rythmos alludit, tracta metaphora à legibus componendi versus quare in pulsibus dixit leges metricas. Rythmus enim in medicina nihil est aliud quã motus certam habens legem in tempore: nam & Herophilus id ita finiuit rythmum dicens esse ordinem legem'que temporũ in quibus arteriæ concidunt & insurgunt. Venarum enim Rhythmos etiam hunc quem diximus ordinem Victruuius libro primo appellauit, Plinius verò leges metricas metaphora quodam vtẽs. Differre tamen metrum & rhythmum satis compertum habeo, quod metrũ stabiles habet semper temporum quantitates, Rhythmus cõtra, quo voluerit quis modo contrahi modo produci potest, sed minutula est hæc res parum ad Pli. verba faciens. Græcorum peritissimi pulsum σφύγμον, id est sphygmon vocant, quem ferunt esse intẽtionem motus, & remissionem in corde. Alij hoc modo finiunt. Pulsus est disparatio, & contractio indiuisibilis arteriæ ac cordis vel subsultio, & palpitatio, vel ebullitio venæ & arteriæ, quorum omnium meminimus libro septimo.

Rhythmus.

CAPVT .XXXVII.

SANGVIS QVIBVS MVLTIS, &c. Inter humores profectò sanguis præstantior assertione receptissimorum authorum iudicatus est, Siquidem & spirituum materia, quibus maximè vita constat, & virtutis vegetatricis operatio & aïalis est, alit, instauratq; proindè thesaur⁹ habetur & fomes naturæ, vt testatissimũ reliquit Plato, carniũ & vniuersi corporum pabulum, quo pereunte confestim insequatur mors, quæ omnia comprobat Aristotelès ille philosophorum argutissimus, tertio naturæ animalium, à cuius riuulis hæc quæ Plin. prompsit in literas detorta sunt. Tabificum hic Plinius taurinum sanguinem ait, quo & ille Themistocles perijsse fertur. Haustus sanguis is strangulat, & difficultatem anhelitus adfert, vt prodidit Dioscorides libro sexto.

QVIBVSDAM (ait Pli.) PER INFERNA, &c. Vt ijs qui hemorrhoidas patiuntur. Temporarium, id est ad tempus eueniens, & horis quodam modo statis.

CAPVT .XXXVIII.

SVNT QVI SVBTILITATEM ANIMI, &c. Allusit ad Aristo. quinto generationis animalium cõmemorantem hæc. Cum, inquit, tamen differentias sensu maximè omnium valeat, cuius rei causa est, quòd sensorium syncerum minime'que terrenum corpulentum've obtinet, cutem enim tenuissimã præ cęteris animalibus homo suapte natura habet. Cæterò subtilitatem animi plęrique constare diuerso quidẽ modo asseruerunt, & quia huius rei hic meminit non obsuerit nouisse quæ à claris authoribus super hoc excerpserimus. Aristo. secundo animæ, gustum certiorem hominibus cęteris animantibus inesse prodidit monimentis. Gustum, ait, homo certiorem habet cunctis animalibus, est enim gustus tactus quidam, hic autẽ in nobis exactissimus est, sensus, in alijs exu-

Gustus

peramur

peramur excellenter, inde fit vt homo sit animalium prudentissimus, signum est inter homines quoque iuxta hunc sensum esse aliquos hebetes, alios ingeniosos, duri quidem carne, inepti mente molles autem ingeniosi, hæc ille. Bonitas profecto mentis ratione duplici tactus bonitati correspõdere videtur, prior est. Tactus sensuũ aliorum est fundamentum, manifestum enim, quòd organum tactus latè per totum corpus est fusum, & quodlibet instrumentum cuiuscunque sensus est etiam instrumẽtum tactus. Et id ex quo aliquid dicitur esse sensitiuum est tagẽdi sensus, vnde ex hoc, quòd quis habet meliorem tactum consequitur item habere eandem sensoriam facultatem simpliciter, & inde esse melioris intellectus, siquidem sensuum bonitas dispositio est ad bonitatem intellectus. Altera ratio, quia tactus bonitas, complexionis sequitur bonitatem. Etenim cum instrumentum tactus se questrari nequeat à numero, vel genere tãgibilium qualitatum eo quòd est ex elementis compositum, oportet id esse in potentia ad extrema. Saltem propter hoc quod est medium inter ea. Bonam porrò complexionem corporis sequitur nobilitas animę. Omnis enim forma cum sua materia proportionem habet, quare quibus fuerit tactus præstantior, præstantiorẽ esse animam oportet, subtilitatem hic carnis non intelligo in mulieribus, nec pueris, quibus est tenuitas mira cutis, illa certè non ex bonitate est complexionis, non enim boni tactus adhuc sunt, quia nõ habent qualitates sensiles rectè ad medium redactas. cutis igitur tenuitas intelligenda est ea, quę cõplexionis bonitate oboritur, quibus certè est cutis crassitudo, his & hebetudo, quare peritiores homines sunt, crassipelles verò vocãt fatuos. EXCLVDAT, appareat. CRESCVNT ET IN QVIBVSDAM MORBIS, &c. Verba sunt Aristo. tertio naturæ animalium hæc commemorantis.

Excludat.

CRESCVNT (ait Pli.) in quibusdam morbis, & pręcipuè in tabificis, &c. Qui & phthisici dicuntur, id est, laborãtibus exulceratione pulmonis, hac affectione corpus totum absumitur, vt Hippocrates quinto sententiarum ait, hoc est, aphorismorum, cuius abundè meminit Gale. secũdo morbi, ca. sexto: sed de hoc in parte medica. Cur autem capilli defunctorum durent augescantque, ratio in promptu est. Materiam capillorum putãt naturæ rerum periti, vaporẽ fumidum, crassum, humectum, glutinosum, vt scriptum reliquit Galenus secundo complexionum. Ratio autem efficiẽs pilorum: frigiditas est tum intima in cute, ac ossibus capitis, tũ extima aeris nõ ambeũtis ratione, sed hęc linquamus dicturi aliubi de his. Pilos in mortuorũ corporibus succrescere putant plerique philosophorum ob humectationem in meatibus subsistentem, quæ glutini modo solet densari, ac obdurescere vt sic longissimè superesse capilli valeant, incrementi certè eorum causa in defunctorum corporibus in calore est, Nam vapor in pororum angustijs retentus incrementa facit, lanæque rarescunt, rari pili fiunt, ventres glabri, depiles. De strigibus, de his disseruimus superiore libro, de Hippotamo: cuius corio formari solent hastę etiam meminit Aristo. secũdo libro hystoriarum. Tergoris, ait, in equo fluuiatili crassitudo tanta vt eo fiant venabula: eadem refert Herodotus, libro secundo. Leonicinus item abundè de his, cuius verba nec scitu legat qui de his volet.

Striges.

CAPVT XXXIX.

ASINI A FOETV DOLENT, &c. Aristoteles sexto naturæ animaliũ. Asinam à coitu semen reijcere testatissimũ reliquit, vt adolescat. Hic opere præcium me facturum arbitratus sum si paucula rerũ seriè, nã aliubi, hoc est, in parte medica acturi sumus, perstrinxero anatomen mammarum muliebrium. Auicenna. xii. tertij, ad generãdum lac mammas prodit mulieribus inditas, cõpositas quidem, venis, arterijs,

neruis,carne,glandulosa, vt ita loquar. Et sicuti chylus,vbi ad iocineris aduētarit viciniam:mutatur in sanguinem rubrū:ratione ruboris ipsius hepatis,ita sanguis veniens ad mammas,in lac conuertitur, hoc interdum obdurescit ob exuberantiam calidi, & sicci,de quibus alibi.

CAPVT .XL.

MVLIERI ANTE SEPTIMVM DIEM, &c. Astipulatur Aristoteli septimo naturæ animalium,ca. V. Cuius hæc sunt. Lac quod ante septimum mensem cōtractum,inutile est,sed simul infans natalis est & lac esse vtile incipit. PRIVS autem salsum est vt pecoris, &c. Porrò hic Pli. Lactis animalium meminit,de hoc ita habet Peripateticæ sectę argutissimus ille censor Aristo. tertio naturę animalium. Quod crassius asinę, tenuissimum Cameli, Coit eorum lac quę non vtrinque dentata sunt,quapropter caseus ex ijs fit, non lac coit rigore,sed serum potius igne nimirum spissatur crassescit,hęc ille. Diosco. libro secundo probat admodum lac candidum æqualiter crassum & quod vngue distillatum nō defluit. Caprinum probat,esseque vtilius ouilli, qui copiosius de hoc volet, adeat Paulum Aeginitam,libro primo, & Teophrastum nono plantarum, qui inibi lactis differētem vim asserit fieri multarum herbarum ab animalibus pastarum potentia. Subdit deinde Pli. GENVS MALI Vocatur Colostratio, &c. Colostrum spongiosa lactis est densitas,vnde sic ait Palladius. Colostram vocāt pastores illud exiguum lactis in quo est spissior natura. Et Colostratio est morbus quo lactātes tentantur si biduo à partu maternum lac gustauerint. Expende hic non solum Colostrationem fieri in brutis, verùm & in Mulieribus. Crassius enim lac aliquando fit acre, nōnunquàm abundat sæpe inutiliter & intra mammas densatur in caseum:id inflammationes facit sepicule,vt ait Paulus Aeginita,tertio lib. Columel. Colostri meminit his verbis, libro octauo,ca,tertio. Sed priusquàm hoc fiat exiguum emulgendum quod pastores Colostram vocant. Varro,etiam Rei Rust. secūdo de hoc etiam agit, gręcorum peritissimi Colostrā, πυριέφθον γάλα,id est, Tyrumenon gala vocant. Plin. hic. Lac asinæ conferre candori prodit,quia vt puto hoc lac cutem erugat,polit,& molliculam facit laxatque in solio. Solia rasa erant quibus in balneis sedentes lauabantur,vnde Celsus interpositis duabus horis:in solium is aquæ calidæ resupinus dimittendus est. Mar,non vis in solio prius lauari. Butyrum quia crebrius è bobus fieri solet quàm ex cæteris aīalibus à boue nomen accepit. FRIGORE serescit,in Serū,id est,in aquam lactis abijt conuerti turque,Serum aquā lactis vocant. Genus autē,ait Aristo. vnūquodque lactis habet tum saniem dilutam quod serum vocamus,tum corpulentū quiddam quod caseus dicitur,hęc ille,tertio naturę animalium. Pumicis modum, lapidis cauernosi. Quod ait Pli. Butyrum vim habere. Diosco,etiam testatus est, libro secundo qui ait. Butyrum esse natura oleosum.

Colostratio.

Serum.
Serescit

CAPVT .XLI.

LAVS CASEO ROMAE, &c. Non obfuerit scisse quę Varro ille togatorum argutissimus de caseis dixerit,secundo Rei Rust. Caseos præstantissimos fieri è lacte quod non emūctum longe abest à mulso:neque ex lacte quod à partu cōtinuo sumptum est. Ex hoc lacte,inquit,casei qui fiūt maximi cibi sunt bubuli, & qui dificillime trāseūt sumpti secundo ouis, minimi cibi, & qui facillimè deijciantur, caprini. Est etiam discrimen an casei sunt molles ac recentes,

Casei.

an aridi

an aridi & veteres. Cum molles sunt magis alunt,& in corpore non resides. Vetes tes verò contra Caseum incipiunt facere à vergilijs vernis exortis vsque ad æstiuas vergilias. Recentes profectò etiam Diosco.libro secundo commendat. Cęterum hic Pli. Caseos Romę commendatos,ait,eos qui lesura & gabalico pago venirent, Musteo addit commēdationem,id est,recenti, à locis sunt & ipsi denominati vt liquet hic. NEMAVSENSI, &c. Pli. tertio histo. Nemausensium populorum meminit Centronum Strabo,libro tertio. Hic miror Pli. eos omisisse quos tam maximis laudibus extulit Martialis. Nam & velabranses caseos laudat , in xenijs,inquiens. Non quęcunque focum nec fumū caseus omnem. Sed vela , bransem qui bibit esse sapit. Itē de Trebelano Caseo. Trebula nos genuit cōmē , dat gratia duplex,siue leni flāma,siue domatura qua, de Vestino ciuius hic memi nit Pli. hęc agit.

, Si sine carne voles ientacula sumere frugi,

, Hęc tibi vestino de grege massa venit.

Lunensem, Pli. conspicuum magnitudine refert. Lunensis enim à Lunæ similitudine dictus,ob magnitudinem,cuius meminit Martia. quando cecinit.

, Caseus ethruscę signatus imagine Lunę,

, Pręstabit pueris prandia mille tuis.

Crustuminum Caseum ab oppido. Crustumino,de quo volue geographiam. ET CAPRARVM GREGIBVS, &c. Lege Epityrum. Est enim genus casei Siciliensis. IN RECENTI maximè, &c. Lege aggrigenti. Musteū saporem,dulcem,sequens caput facile intellectu,quare à nobis illibatum.

CAPVT .XLIII.

NAM SIMIARVM GENERA, &c. Hæc desumpta sunt à prōptarijs Aristotelicis, ex libro secundo naturæ animalium, ca. octauo. Sunt, inquit,quę natura ancipite partim hominem, partim quadrupedem imitentur,velut simię quę sua facie cum homine plurimum conueniunt.

CAPVT .XLIIII.

VNGVES QVI CLAVSVLAE, &c. Deprompta hęc ab officina Arist. libro antelato quare qui fusius de his volet, hanc adeat. NEMESEO, &c. Nemesis nomen deæ quę putabatur facinorosos & delinquētes punire, quidam fortunā putāt dici. Colebatur hæc propter superbiam, vt ait Macrob. primo Satur. dicta & est hęc leda, vt scriptum reliquit Lactantius. Pausanias matrem fuisse Helenæ prodidit monimentis: coronam gestare in qua corui & fortunæ parua insignia contineantur, sicut in manu altera fraxini ramus erat,& in dextra phiala: de hoc alibi. VARICES IN CRVRIBVS, &c. Varices venę sunt plus nimio intumescentes, in temporibus, ventre, inguine: cruribus, exoriri solent, de quibus in parte medica, quatuor sequentia capita nihil habētnubili quod possit lectorē mediocriter eruditum demorari: quare omisimus, sumus enī lectionis salebrosę nō pertritę interprętes,nō sciolis quidē, sed paulò peritioribus cōferre est nostri instituti. Capite tamen. xlviii. vbi vocat equas subiuges carpento, &c. Subiuges vocat iugo iunctas equas sexus vtriusque. CARPENTO SVO, &c. Vehiculo, sunt qui non subiuges, sed seiuges.

Varices

Sunt enim

Sunt enim seiuges seni equi,de hoc spectaculo agit Tranquillus in Nerone in eodẽ capite meminit Pli. Pumilionum,id est,paruorum animalium penitus astipulans Aristoteli primo naturę animalium inquienti.Genitalis verò ipsius differẽtia nu merosa est,alijs enim cartilaginosum carnosum'que,vt homini,alijs neruorum,vt Camelo,Ceruo,alijs osseum vt lupis,vulpi,ictidi,de testibus hominis abundè Galenus,libro de Sparmate, inter præcipua membra à medicę artis professoribus censentur: de quibus aliubi agetur poscente loco.

CAPVT .L.

VOCEM NON HABERE, &c. Peripateticę scholæ mul ta & quidem succulẽtissima super hoc docẽt nos,vt profecto quod in mucronem est fastigiatum momento penetrat,quod verò hebetius retusius'que, contra, sed cum dilatione & mora & pigre forat, pari modo vox vibrata & acuta auditũ peruellit.grauis obtũdit,Euenit hoc ratione tardi,vel velocis motus,quod facillimè potest probari, quia à leuigatis latioribus corporibus acutior promitur sonus, quoniam ab iis celerius agitatur aer. Videtur autem,vt affatim hęc differamus,non aliud esse sonus,quàm elisus aer. Aer autem ipse duplex, alter qui inter collisa deprǽhẽsus prosilit, alter, qui ab hoc incussus primo,mox successu motus ad sensorium euadit. Discrimen autem expendendum hic, dici in animantibus vocem, quòd inanima esse vocalia nequeant,nisi metaphorice vtaris proprietate,vt si organa voces vocalia,sed si dicas cuncta animalia rectè vocem habere.Falleris,nam exanguia authore Aristo. Vocis sunt expertia,vt insecta,& quę crusta cõteguntur, Tribus profecto vox sonus've constare videtur, primum est,quod plagam incutit mox cui ipsa incutitur, statuitur tertia loco,in quo hęc agũtur. Aerem sanè in vtro'que haberi,necesse est, quanquàm non eodem modo. Nam ad vocem elidendam non omnis aer accommodari solet,sed solum spiritus is, quẽ reflexo anhelitu promimus. Ad articulatam verò vocem cuius iam meminimus homini solum inter cuncta cõtributa ea

Vox. Sonus.

est,vocem finiunt eruditiores sonum ex significandi proposito editum. Galenus exufflationem testatur esse vocis materiam. Cęterò.quòd Pli.ait. Vocem fœminis & ènuchis acutã super hoc nõ obfuerit obiter aliqua annotasse. Spadones enim

ὀξυφόνοι.

ὀξυφόνοι,id est,oxyphoni dici solent,hoc est, acute vocis viri autem βαρύφωνοι,id est. baryphoni, siue grauis vocis, hoc solet ex tenuitate spiritus euenire. Causam magnę,vel acutę vocis rationem non videtur in caliditatem aut frigiditatẽ retulisse, sed amplitudini arterię asperę ascribit. Arctum enim iter acutam,amplum,grauẽ videtur efficere. Magnitudo,inquit Gale.& paruitas vocis nõ fit ex caliditate semper,ne'que pręcipue, sed per accidẽs. Eunuchi enim & mulieres sunt paruę vocis, sed acutę,ob superflui humorum abundantiam,iis enim est arteria per quam vox meat angusta & crassa. Albertus scriptum reliquit septentrionalibus mulieribus vocem inesse acutiorem, meridionalibus, quòd meliorem habeant pulmonem. Molliorem profecto vocem organorum humectatio facit, debiliorem verò pulmonis imbecillitas, quare ægrotantium vox acuitur: quia siccitas arctat poros. Sed

Crepundia. Orchestra.

de his hactenus. IN CREPVNDIIS, &c. In primis munusculis quæ pueris solent dari. ORCHESTRIS, &c. Orchestra, spacium in theatro vbi senatorum & nobilium hominum loca designata erant. Scobe, puluisculo. De orchestris Victruuius septimo architecturę abundè meminit. De voce item Gellius atticarum noctium quinto, ca. decimo quinto.

CAPVT

CAPVT .LI.

MEMBRA IN ANIMALIBVS, &c. Hic Pli. de ag=
natis meminit, Sunt enim agnata nō ſolum in animalibus,
ſed & arboribus, quæ interdum gręcis dicũtur παράφυάδες,
id eſt, paraphyades, prodeuntia ſcilicet membra ex noua
quadam progerminatione, citra neceſſitatem naturę. Cæ=
terum vbi Pli; hic taxat Ariſto, qui de hac re, id eſt, phiſio=
nomia affatim volet, adeat Coclitis placita qui totam phi
ſionomię rationem complexus eſt, vbi primo libro debac=
chatur verbis in Pli. quòd Ariſtotelē irriſerit tam minutula pertractantem. Sed
non Ariſto. ſed Coclitem authorem ſanè goticum & barbaricum admiror, qui tot
lucernarum fuligines tantum olei & operę in puerilibus impenderit.

CAPVT .LII.

ANIMAE LEONIS VIRVS GRAVE, &c. Anheli=
tum Leonis rerum naturæ peritiſſimi tabificum dixerunt,
GRANO ASSYRII MALI, &c. De hoc vide
duodecimũ Pli. ca. tertio. HOMINI CIBVS vtiliſſi=
mus. Quoniã multifaria ciborum ſuffarcio ſtomacho of
ficit, vt teſtatiſſimum Gale. reliquit ſexto de affectis, capi.
primo, Multus enim cibus, & diuerſis quidem conſtans co
pioſiorem expoſtulat concoctionem, quæ ſi abſit, aberit &
calor ille naturalis, qui profecto multiplici alitur cibo diuerſas patiatur qualitates
eſt neceſſum, quia non omnium quę ſunt eſui, vna natura eſt, non omnia ſimul cō=
coquuntur. Sed alia celerius, alia tardius, ita vt ordo digeſtionum ſequentium tur=
betur. Cibus verò ſimplex non habet moram controuerſam, dum ſimplicem ſi=
mul vertitur in ſuccum. Nec vlla digeſtio turbatur dum omnes cibi ſtata momē=
torum dimēſione ſuccedunt, pulmentorum igitur varietas recipit varia cōdimē=
ta, quibus gula vltra quàm neceſſe eſt naturę laceſſitur, & fit inde accumulatio ci=
borum ſtomacho refragans. Iure igitur à Celſo, libro primo nimia ſatietas. Item
& varia ciborum congeries negligitur. VOMITIONES HOMINI, &c.
Vomitiones profecto natura nobis inditæ ſunt, vt pater ille familias, hoc eſt, ſto=
machus: noxijs humoribus, aut cibis affluentioribus ſeſe repurgaret. Quare ſcitè
admodum & ſolerter ab Auicenna dictum autumarim, quod eſt. Cum, inquit, vo
randi aſſiduitate repletio ſuperfluxerit, aut eius, quod eſt in ſtomacho quiſpiam
inundauerit motus, ad vomitum eſt feſtinandum, hæc ille, primo Canonis, appro=
bauit & vomitum Hippocrates, non quidem frequentem. Nam & Raſis, quarto ad
Almanſorem. Vomitus, inquit, non frequenter admitti debet, quia ſtomacho no=
ceat. Gale. quarto de partium vtilitate, eum probat vomitum qui non frequēs fue
rit. Celſus, primo medicinæ libro, Salubrem hyeme fert, quòd tum plus humoris
& pituitæ, & capitis maior grauitas ſubeſt. Cæterum antequàm coronidem huic
verborum ſerieri appingamus. Pergamus porrò enucleantes morem ſcytharum
in ſagittis inficiendis. Morem fuiſſe ſcythis ſagittarum aciem viperina ſanię infi=
cere teſtātur authores in receptiſſimi. Saniei viperinę addebant humani corporis
ſanguinem, quo mors ocyus ſequeretur, leni quidem ictu. Ariſto. Scythas obſer=
uare ſolitos prodit: Viperas, captas diebus aliquot liqueſcere ſinebant, mox vbi vi=
derentur ſatis cōputruiſſe, in ollam ſanguinem hominis vnius totum infundebāt,

Vomi=
tus.

ac ſterquilinio

ac ſterquilinio adobruebant, vaſe clauſo ritè, vbi contabuerat, eximebant, ſumenteſque quod ſupernataſſet aquoſum, viperinę ſaniei commiſcẽtes, ita letale venenum conficientes. Vtebantur enim plurimum ſagittis, vt ſcriptum reliquit Herodotus præter hos. Arabes Iulius Pollux ſagittas inficere etiam ſolitos teſtatiſſimum reliquit.

CAPVT .LIII.

Butyrũ

AVGESCVNT, &c. Corpora vberius alí dulcibus quã auſteris claris mutorum magiſtrorum monimentis proditum eſt. Auſtera certè vt promſit in literas Celſus primo medicinę libro corpora extenuant, augent autem pinguia, vt idem ait, libro ſecundo. Sunt autem nonnulla quę & ſitim, & famen, tollunt, alunt, conferunt corporibus humanis, vt Butyrum, huic iũgitur hippace & glycyrrhiza. Eſt autem hippace vt Seſtio: & Dioſco. placitum video, caſeus equinus. Hippocra. maximus artis medicæ profeſſor Hippacem Scytharũ eſſe inuentum quod in equino lacte in alueis ſubacto in fundo ſubſederit, quo gens illa quotidie veſcitur. Alere autem vberrime teſtatiſſimum Dioſco. reliquit, libro ſecundo, inquiens. Quam autem Hippacem dicunt, caſeus equinus eſt viroſo odore, egregie tamen nutrit, bubulo proportione reſpondet. Hic expendendum, accipiendum ne ſit, aut intelligendum Hippace, hic pro herba, an pro equino caſeo. Res profectò hæret in Salebris, verum quãtum tulerit noſter captus moliemur Plinianæ lectionis ſtudioſo ſatiſfacere. Eſt profectò herba eiuſdem nominis, cuius meminit Pli. libro vigeſimoquinto, ca. octauo. Idem pręſtat apud eos Hippice dicta, quòd in equis quoque eundem effectũ habeat, traduntque iis duabus herbis. Scythas etiam in duodenos dies durare in fame & ſiti. Ecce mi lector expungendum hic eſt Hippace, & reponẽdum, hippice, facilis lapſus ex vna litera. Item quòd me impenſius ita legendum laceſſit, id eſt, quia eo quo nunc diximus loco Pli. paulò ſuperius meminerat glycyrrhizę, ſed ſub diuerſa vocis acceptione & nomine diuerſo huic appoſito. Nam Scythicam vocat herbam, quę nihil eſt niſi glycyrrhiza, authoris verba ſubijciam quo compertiora ſint. Inuenere herbas vniuerſæ gentes Scythia eam primum, quę Scythice vocatur, circa boetiam naſcens, pręduleis. Magna & ea commendatio quòd in ore eam habentes, famen nec ſitim ſentiunt, hæc ille, Scythicam hic vocat herbam, id nomen à Theophraſto extorquens. Nã is nono plantarum Scythicam radicem vocat. Item & Dioſcorides, libro tertio Scythicam herbam appellauit, dulcem radicem, id eſt, glycyrrhizam. Nam glycy, id eſt, γλύκυ dulce notat, ῥίζα, id eſt, Rhiza dicitur græcis radix, ſed age, dicamus cur Hippace pro caſeo equino hic legi non debeat, certè quia non ſitim, non famen, aufert, ſed alit ſolum corpus. Pli. autem eorũ meminit, quorum eſt & famen & ſitim tollere. Sunt enim heæ herbę, id eſt, glycyrrhiza ſiue Hippice ἄδιψα καὶ ἄλιμα, hoc eſt, Tollentia famen, & ſitim, quare glycyrrhiza quàm pharmacopolę liquiriciam nunc vocant, ἄδιψον, id eſt, adipſon dicitur, id eſt, ſitim ſedans. Adipſa enim vocamus quę ſitim, tollunt, ſicut alima, quę auferũt famen. Butyrum & ſitim & famen tollere aliorum eruditiſſimorum ferunt, quare his collatis. Hippice hic legi ſcitè poteſt cãdidè tamen monemus. Sed ſi id faciat ad ſtomachũ pro voto vtatur lector.

Commentariorum in Vndecimum Plinij Secundi, Naturalis hyſtoriæ, ſcriptoris argutiſſimi.

FINIS.

IN DVODECIMVM PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE ARGVTISSIMI SCRIPTORIS LIBRVM, STEPHANI AQVAEI BITVRICENSIS, VIRI EQVESTRIS COMMENTARIA.

SVPER DVODECIMO.

ANIMALIVM OMNIVM, &c. Natura ac dote animalium vbertim enodata iure ab iis quæ anima non carent, hoc est vegetatiua prædita veluti plantę auspicatur, mira & quidem scitu digna, de arborum dotibus relaturus, quas claris historiarum monumentis constat homínibus non pauxillam tulisse opem, quando illæ primum nobis alimenta tribuisse dicuntur, vt scriptum reliquit Diodorus. Homines certè, vt memoriæ mandauit Victruuius, libro architecturæ secundo, veteri more, vt feræ in syluis ac speluncis & nemoribus nascebantur, ciboque agresti vescendo, vitam exigebant. Interea quodam in loco ab tempestatibus & ventis, densę crebritatibus arbores agitatæ & inter se terentes ramos ignem excitauerunt. Summum equidem munus homini datum, arbores intelligebantur antiquitus. Nam ex iis primum fuisse alimentum proditur, argumento est nobis, fagi fructus glandisque, item cortex, qui loco vestis est: hocque tegumentum ad arcendum frigoris impetum est. Præbent, item nobis odores peramœnos, & vsui humano gratissimos. Et vt cum Homero illo Mantuano canam.

Arborũ vtilitas,

, Quid tibi odorato referam sudantia ligno
, Balsamaque, & baccas semper frondentis achanti
, Quid nemora Aethiopum molli canentia lana
, Velleraque, vt foliis depectunt tenuia Seres
, Aut quos occeano propior gerit India lucos.

Et subnectit Plinius. ETIAMNVM GENTES SIC DEGVNT, &c. Constat enim gentes aliquas, arborum solo beneficio contentas degere, hocque solo vti, tum ad vestimenta, tum ad vitam exigendam, quò fit, vt mirari subeat, quasdam delicias aliundè quæsitare solitas, nedum ad vitæ sustentandæ opem, sed ad corporis cultum paulò quàm deceat profusiorem conquirendum, veluti hi qui serica vestimenta à Seribus populis, qui item lapillos magno quidem præcio habitos solicitè indagant, quo impensius niteant, in quorum luxum hic Plinius inuehitur, quando ait.

CAEDI MONTES, &c. Et subnectit. AD HOC AVRIVM VVLNERA, &c. Alludit ad vetustum morem quorundam quorum fuit, cum aurum, tum anulos lapillos've praeciosos in auricula gestare, censebatur enim nobilitatis insigne aurum gestare in auricula, adeò etiam vt lege cautum sit, auriculam auro exornatam tetigisse, vnde iurisconsultus ille Vulpianus. ff. de furtis, ait aurem cuiuspiam qui tetigit, totum eũ tetigisse videtur, quod & Trebatius prius asseruerat. Moris fuit antiqui igitur non solum aurum sed & lapillos anulos've gestare in auricula, quem luxum ac potius insaniam taxat Plin. vbi ait. AD HOC EXCOGITATA sunt aurium vulnera, nimirũ quoniam parum esset, &c. Vulnerabantur enim auriculæ, quo aurum, aut quid prę ciosi in auricula gestaretur. Porrò Hortensium platanum suam summè diligebat, vino irrorare solitum legimus, vt patet in quadam actione quam habuit cum Cicerone, hic enim à Tullio precario postulauit, vt locum dicendi permutaret secum, dicens velle in villam ire, vt vinum platano quam habebat in tusculano suffunderet. Macrobius tertio sat. De Platano etiam Theophrastus libro quarto plantarum meminit, capite septimo.

Aurum gestare in auricula.

Platan' Hortẽsij

CAPVT .I.

HAE FVERE NVMINVM TEMPLA. Vt copiosius probet arbores fuisse quàm maximo honore habitas, citat numinum templa arboribus compacta, itẽ & dijs sacras arbores, vt Ioui esculus, Apollini laurus, Mineruę olea, Veneri myrthus, Populus Herculi. Dij certè etiam sibi asciuerunt nomen ab nemoribus, veluti Syluani à syluis faunique, perpendendum item liquores humano vsui per accommodos, quos fundunt arbores, ex quibus & liquor olei & vini defluit sæpius: quare ait Plinius arbores postea blandioribus fruge succis hominem mitigauere. Ex iis recreans membra olei liquor, vires'que potu vini tot denique sapores annui sponte venientes, nam vt scitè cecinit poeta.

, Principio arboribus varia est natura creandis
, Nan'que aliæ nullis hominum cogentibus, ipsæ
, Sponte sua veniunt, campos'que & flumina latè
, Curua tenent.

Et subdit Plinius. LICET EARVM CAVSA, &c. Licet causa earum arborum, cum feris pisces pasti corporibus naufragorum expectetur, nam pisces interdum aluntur corporibus nautarum, qui passi sunt naufragium, nõ quidem eorum solum sed aliorum, qui maria ac aquas nauibus ligneis sulcant tranant'que. Hic attentius perpendendum duo vocabula hic in quibusdam exemplaribus male legi, sunt enim qui legant hic, expectantur, legerim expetantur, vt referatur verbum ad pisces, qui mensis expeti solent. Item vbi legitur depugnetur. ego, deputetur, vt referatur ad verbum liquor, vel deputentur, vt referri possit ad verbum, sapores, vt sensus sit. Tot denique sapores annui sponte venientes vt mensæ deputentur, duntaxat tamen hic lectorem moneo candidè, nihil pręcipiẽs, quũ vtrum legi possit. Et paulò post subdit.

NONDVM PRAECIO EXCOGITATO BELLVARVM, &c. Hoc est elephantorum qui ebur nobis tradunt, quo fiunt & templa & templorum ornamenta, item numinum ora, & mẽsarũ pedes lectiq; fulcra. Cæterò quod Plinius hic ait de Gallorum in Italiam eruptione, cæteri historiarum

scriptores

ſcriptores produnt alías cauſas,quas omittendas híc cenſeo.

PROMISSA REMEANS, &c. Sic legendum cenſet Hermo. concinnè tamen legi poſſe puto præmiſſa,vt intelligamus primitias quaſdam ſi cuti præmiſſa ſacrorum dici ſolent,qua vocis acceptione vtitur Cicero in epiſtola quadam ad Planciũ his verbis. Et tuarum literarum præmiſſa meminiſſem, quã uis tamen nunc legatur promiſſa,in hanc it pedibus ſententiam Cælius libro tertio antiquarum lectionũ. SED (ait Pli.) QVIS NON MIRETVR &c. Platanus vtpotè amplitudinis tantæ eſt,vt nobis non paruam contribuat vo luptatem amœnitatem'que, præbet hæc arbor vmbram in æſtuoſos ſolis radios, ad hanc enim ſolent decurrere quos infeſtare ſolet imber,quo fit vt arbor hæc gra dum fecerit adagio,vt dicatur platano ſimilis,cuius opera quàmuis ſæpius neceſ ſario vtamur,nihilominus inſita quadam prauitate,illum eundem incommodis li beri,habemus ludibrio ac illum inceſſimus. Porrò platanum ex alieno orbe gratia vmbræ petitam aſſerunt,expetitam'que ab ijs,qui dici ſolent σκιαζοφορμῶν, id eſt qui ſub vmbra viuere alique cupiunt,vt ſcriptum reliquit Theophra. quarto plan tarum,intulit enim Caio principi,non parum voluptatis platani vmbra,ſub qua e pulatus eſt amœnitatis gratia,hic'que cœnã feciſſe dicitur, quam appellauit nidũ. Cæterò dignum ſcitũ quod Herodotus ſcriptum reliquit Xerxem comperiſſe pla tanum,quam ob pulchritudinẽ aureo donauerit monili,tuendam'que viro delega uerit immortali. Nicander in theriacis meminit platani,aſſerens eam torum tem pore ęſtiuo prębere. Verba enim eius ſunt σφαίρης θερέλιχος πλάτανοιο,hoc eſt ſphę ra quo'que torum præbentis æſtate platani. Produnt fructum platani dici ſphæria quædam trachea,ſic enim vocant orbiculos aſperos:ob id à Nicandro dici plata num ſphæram. Steriles tamen platani à Vergi. dicuntur hoc verſu. Et ſteriles platani malos geſſere valentes. Platanum dictam à latitudine foliorum volunt, quare iure dici poteſt πλατύφυλλος,hoc eſt platiphyllos. Non dignum omiſſũ, quod Aelianus primo de animalium naturis memorię tradit,noctuas ſcilicet mi ra quadam ingenij ſolertia à ciconijs ſubmoueri à nido longius,platani ramis in geſtis,quorum contractu torporem cõtrahant noctuæ,ita vt ob læſionis quippiã inferre deinceps nequeant. Et ſubnectit Plinius.

Platan'

Aurata platan'.

Sphęria

NVNC EST CLARA LY. &c. Non mirari ſubit am plitudinem latitudinem'que platani illius,cuius hic meminit Plinius, ſi Strabonis verba attentius perpenderimus, de arborum quarundam latitudine agentis, his verbis. Oneſicritus narrat arbores quaſdam ingentes eſſe, quarum rami cum ad duodenos cubitos creuerint,reliquum incrementum pronum faciunt deflexi,quo vs'que terram contingant,deinde terram ingreſſi radices agũt,veluti propagines, mox rurſus in truncum exeunt,à quo poſtquàm aucti fuerint inde flectuntur, & aliam propaginem faciunt, deinde aliam & deinceps, vt ab vna arbore vmbra culum fiat, tabernaculo ſimile multicolunnio. Narrat præterea quarundam ar borum miras magnitudines, quarum ſtipitem vix quinque homines complecti queant. Ariſtobolus vbi Aceſines Hyarotidi miſcetur,de arboribus dicit, quæ ra mos deflexos habent & de earũ magnitudine,vt ſub vna arbore quinquaginta equi tes poſſint meridiari,ille verò quadringentos ait. Refert etiam Ariſtobolus arbo rẽ eſſe non magnã,quæ magnas ſiliquas habeat,vt faba,denorũ digitorũ longitu dine,mellis plenas,quas qui ederint,non facile euadant,qui dixerunt trans Hyaroti dem viſam fuiſſe arborem quæ vmbram in meridie faceret quinque ſtadiorũ cun ctas exuperans,hęc de arborum magnitudine. CREPIDINIS, &c. Extremæ orę,ſic os putei crepidinem vocamus,aut loci alicuius editioris oram ſi ue extremitatem, TABVLATA, &c. Rami extẽti,de quib' alibi.

Crepi dines.

Tabula ta.

CAPVT .II.

NANQVE CHAMEPLATANI, &c. Dicuntur eñ chameplatani terrestres ac humiles humique iacentes platani. Sic enim fiunt, tonsura frequenti & serendi ratione, sic tonsilia nemora fiunt, quæ sic fieri inuenit primus Cn. Marti⁹ ex equestri ordine, diui Augusti amic⁹, vt ait noster Pli.

CAPVT .III.

Malus assyria.

PEREGRINAE CERASI, &c. Nunc agendũ de arboribus peregrinis, non quidem Italiæ peculiaribus, nec Europe, in quarum albo dicitur esse malus Assyria, quã alij medicam vocãt, non quidem à medicina quam habet, sed quòd nascatur ĩ Media, sicuti herba quæ dicitur medica, quòd apud Medos nascatur. Ad quæ faciũt verba Strabonis. xi. geographiæ ita inquientis. Et herbam quæ præcipuè equos nutrit, eo quòd ibi abundet (agit hic enim Strabo de Media) propriè medicam vocamus, hęc ille. Et subdit. Hæc regio Silphium fert, à quo medicus succus vocatur. Hęc enim est malus cuius Homerus ille Mantuanus. ii. georgicon, sic scitè meminit.

, Media fert tristes succos tardum'que saporem
, Fœlicis mali, quo non præsentius vllum
, Auxilium venit, ac membris agit atra venena
, Pocula si quando sæuę infecere nouercę
, Miscuerunt'que herbas, & non innoxia verba
, Ipsa ingens arbos, faciem'que simillima lauro
, Et si non alium latè iactaret odorem.
, Laurus erat, folia haud vllis labentia ventis
, Flos apprimè tenax animas & olentia Medi
, Ora fouent illo, & senibus medicantur anhelis.

Pomũ ipsum nõ manditur vt Pli. ait ob id tardum saporem dixit Virgilius, inequitur enim, & decocto ora fouentur gratia commendandi halitus, graueolentiam enim id tollit, venenis'que resistit.

CAPVT .IIII.

Heben⁹.

ITEM INDIAE, &c. Indicum arborem Hebenũ cum Solinus, tum Strabo esse scriptum reliquerunt, ille de hac differens his verbis. Sed vt piper sola India, ita & hebenum sola mittit, nec tamen vniuersa, verùm exigua sui parte syluis hoc genus gignit. Arbor est plærun'que tenuis, & frequentior vimine rara, in crassitudinem caudicis extuberata, hiulco cortice & admodum reticulato, dehiscentib⁹ venis, adeò vt per ipsos sinus pars intima vix tenui libro cõtegatur. Lignum omne eadẽ fermè facie & nitore, qui est in lapide gagate, hæc Solinus. Strabo decimoquinto hebenum nasci in India memoriæ tradidit, quod & à Vergilio etiam relatum est secundo georgicon, quando cecinit.

, Diuisæ arboribus patriæ sola India nigrum
, Fert hebenum, solis est thurea virga sabæis.

Herodotus Aethiopicam Hebenum vocat, quæ vicem tributi suppleat, hanc'que Persas magnifacere prodens nigri splendoris materia & sine aliquo fuco, protinus amabilis est heben⁹, in Põpeij mitridatico triũpho honore summo habita. Aethiopicã hebenũ nedũ Herodo. prætulisse visus est, sed etiã Diosco. lib. i. probatissima

Heben⁹.

inquit,

inquit Hebenus Aethiopica est nigra, nullis pectinibus, lęuore suo cornu leuigato similis spississimæ in frangendo soliditatis. Dignum scitu quod Pausanias refert hebenum nec folia, nec fructus ferre, neque à sole conspici, sed sub tera tantum radices esse, quas fodiũt æthiopes, sint'que in ea gẽte eruscãdę Hebeni peritissimi aliqui. Hãc Theophrast⁹ similẽ buxo cortice quidẽ scriptũ reliquit, decorticatã deinde fieri nigro colore. PENSITASSE, cõsuescere soluere: pensitare hic, soluere sole re & pẽdere, soluere, quare ait Plí. hic Aethiopas eadẽ causa põdere solitos. Porrò hebeni Indicę ita meminit Diosco. quo dixim⁹ loco. Est & alia Hebenus Indica, cãdidis & rutilis intercurrentibus lineis, similibus'que crebris maculis, probatissima tamen prior, hæc ille. De Indicis arboribus Theophrastus libro de historia plantarum quarto, capite quinto. — Pẽsitare

CAPVT .V.

IBI ET SPINA, &c. In India spina est similis hebeno. Mirum certè quod Strabo libro. XV. de spina quadã ait. Spina, inquit, quædam fructibus in terram fusis, quemadmodum cucumeres errat succo plena, cuius aspergines in quodcũque animal incidissent excæcabant. Crudæ palmulæ enecabant, à serpentibus etiam periculũ aderat, hæc Strabo. De ficu autem cuius hic meminit Plin. fit mentio apud Solinum, his verbis. Indorum nemora in tam proceram sublimantur excelsitudinem, vt sagittis non possint superari, pomarias ficus habent, quarum codices in orbem sexaginta passuum spacium enorme crassescunt, ramorum vmbræ ambitu bina stadia consumunt. Foliorum latitudo forma amazonicæ peltæ comparatur, pomum eximiæ suauitatis, hæc ille penitus Plí. astipulans. Peltæ scuti breuissimi in modum lunæ iam mediæ. TOPIARIO OPERE, &c. Opus topiarium ex arbore, aut frutice, aut herba factum ad decorem, vt sunt testudines, cameræ, naues, auiculæ, & huiuscemodi quæ ex buxo vel hædera, alia've herba fiunt ad amœnitatem. — Spina. — Pelta. — Topiariũ op⁹.

CAPVT .VI.

MAIOR ALIA, &c. Indi profectò & Medi magna ex parte arborum fructibus nutriuntur, vt Strabo libro XV. scriptum reliquit quando ait. Cum cætera Mediæ regio summè opulenta sit, septentrionalis montana tenuis est, quare ex arborum fructibus nutriuntur. Ex malis siccis ac tritis massas conficiunt, ex amygdalis tostis panes, è radicibus quibusdam vinum exprimunt, hic enim eorũ est cibus. Porrò de lanigeris arboribus agetur ca. X. lanigerarum arborum abundè Herodotus meminit libro tertio. De laniferis arborib⁹ Theophrastus libro quarto plantarum, capite quinto. — Medorũ arbores.

CAPVT .VII.

PASSIVI VERÒ, &c. Solinus Plinianę lectioni ita astipulatur, Tylos indicę insula & ea fert palmas, oleã creat, niueis abundat. Terras omnes hæc miraculo vincit, quòd quæcun'que arbos in ea nascitur, nunquàm caret folijs, mõs Caucasus inde incipit, qui maximam orbis partem perpetuis iugis penetrat, idem fronte qua soli est obuersus. piperis arbores ostentat, quas ad iuniperi similitudinem diuersos fructus edere asseuerant, eorum qui primus — Piper.

erumpit piper longum vocatur. Dioscorides item huius rei meminit libro. ii. in quiens. Breuis in India fertur nasci piperis arbor, fructum fert à principio siliquarũ modo oblongum, quod longum est piper, hæc ille. Sunt tamen qui asserant fruticẽ non arborẽ ferre piper, albæ viti quæ in sepibus inuenitur similem, propinquas scã dentem arbores quæ racemosum ferat fructum. Hæc enim quorũdam est opinio, à Theophrasti sensu longe aliena. CARBVNCVLANTVR. Modo carbonum fiunt. Est etiam carbunculare carbunculum pati, hoc est vitium ex inflammatione exustione've proueniens. Subdit paulò post Plinius.

Carbũculari.

NON EST HVIVS ARBORIS, &c. Eadem affirmat Diosco. quo diximus loco. Non est, ait, quod aliqui crediderũt zingiber piperis radix. Porrò quod Pli. vocat Brechmasin, sic enim in quibusdã legitur, in alijs verò brasma, vnde ait Diosco. Inuenitur in nigro pipere quod tabidum, inane, leueq; sit, vocaturque id gentis eius vocabulo brasma, quasi abortus, hæc ille. PIPERI MVSTEO, &c. Recenti. QVOD VOCATVR LYCION, &c. Ex spina enim quæ alijs dicitur pyxacãtha, hoc est bruxea spina, est enim spinosa arbor tricubitalibus virgis, & aliquãdo maioribus circa has, vt placet Dioscoridi libro primo folia sunt densa, buxo similia. Fructum, inquit Dioscorides, fert piperis figura, colore nigro, amarum, & cum leuore densum corticem verò pallidum, diluto lycio similem, radices numerosas lignosasque: hæc spina nascitur plurima in Cappadocia, Lycia, pluribusque locis, ex cuius succo fit lycion medicamentum, de quo agetur copiosius in parte medica, id est libro. xxiiii. cap. xxiiii. Plinius hic spumosum lycion probat Diosco. id oculis conferre tradit. Probatissimum, inquit Dioscorides, quod igne accenditur, & cum extinguitur, rubentes spumas agit, nigrum foris intus cum frangitur rufum.

Musteũ piper.

Lycion

CAPVT VIII.

ET MACHIR EX INDIA, &c. Ex India aduehi aroma hoc, quod alij aroma macis vocãt scriptum cõperio. Sũt enim qui nõ ligni corticem dicant, sed odoratæ nucis corticosum operimentum, & quasi villosum folliculum, sicut videtur in ponticis nucibus nondum penitus maturis. Cortex à Diosco. fertur qui à barbaris adfertur. Medici neoterici vocãt macer vel aroma macis. AD DYSENTERICOS, &c. Laborantes intestinorũ exulceratione fluxuque alui. Dysenteriam enim Gale. primo interiorum, ca. v. ait esse vulnus intestinorum, sed de his in parte medica fusius agetur, ait deinde Plinius.

Disenterici.

SACCARON ARABIA FERT, &c. Saccaron dicitur alio nomine sal indicus, vt monstrauimus libro superiore. Laudatius saccaron India quàm Arabia fert, est mel arundinis, cuius meminisse videtur Strabo. xv. his verbis. Nearchus dixit etiam arundinem mel sine apibus gignere, & cum non sit arbor fructifera ex fructu tamen ebrium facere. India multas quidem admirabiles arbores fert, è quibus vna ramos ad terram pronos habet, frondes verò non minores clypeo.

QVOD (ait Pli.) IN GEDROSIIS, &c. Strabo scitu dignum de Gedrosiorum arboribus refert his verbis, Erat arbor lauro similis, qua gustata iuuenta omnia cum spuma in morem morbi comitialis emoriebantur, & subdit. Dicũt apud Oritas latiferis venenis sagittas præustas illini, quũque Ptolemęus saucius periclitaretur, ferunt quendam Alexandro in somno astitisse, atque ei radicem cum ramo ostendisse, quam contritam saucio imponi iussit experrectum à somno, & ni-

Arbores Gedrosiorum.

si memorem-

si memorem quæsitam radicem inuenisse, quæ multa aderat, atque & ipsum & alios vsos fuisse.

CAPVT .IX.

VICINA EST BACTRIANA, &c. Bactrianę peculiare Bdellium est: alijsque regionibus, hoc est, Scythicis, & Arabicis. Nam & Galenus & Paulus Aeginita lachrymam Scythicæ arboris, ac arabicę scriptum reliquerūt. Pauli enim Aeginitæ verba extant hæc, libro sexto. Molliendi vires quę durata fuerint habet Scythicum & Arabicum bdellium, præcipueque recēs. Adferri autem ex India Dioscorides, libro primo memoriæ mandauit. Porrò, ea nomina, quibus ad bdellij vocem vtitur Pli. barbara sunt: quibus & vsus est Diosco. quādo ait. Bdellion, sunt qui madalcon, & qui blochon, vocent. Adrobolum tamen vox est à glebarū crassitudine dicta, notans nil aliud quàm, in offas conuolutum. Et subdit Pli.

Bdelliū

ESSE AVTEM DEBET, &c. Dioscorides probatissimum sic laudat, Probatur in eo quod gustu amarum, trāslucidum, taurino glutini simile, in profundo pingue, & cum tractatur lentescens, sine ligno, sine sordibus: cum inceditur odoratum, & humano vngui simile. Cæterò subnectit Pli. NANQVE EROSAE, &c. Arborum maris rubri. Strabo, in hanc fermè sententiam meminit. In tota rubri maris ora: arbores in profundo nascūtur, lauro & oleę persimiles, quę in refluxibus ex toto deteguntur in affluxibus ex toto obruuntur. In insulis quoque ante Euphratem arbores thus redolentes, quarum radices fractæ effundunt succum.

CAPVT .X.

TYLOS INSVLA, &c. Solinus: in polyhistore eadem adfirmat vti à nobis paulò superius ostēsum est. Hoc enim caput nihil habet nubili, quare de his hactenus.

CAPVT .XI.

ARBORES VOCANT, &c. Arbores lanigeras esse nec Pli. solū, sed plures alij asseruerūt. Strabo, libro decimo quinto de his ita agit. Quapropter dicit ramos ex quibus rotæ fiunt flexiles esse, ob eandem causam in quibusdam lanam nasci, ex qua Nearchus ait. Sindonas texi, & Macedones ea pro tomento vsos sagula confecisse, & Serica eiusmodi esse, bysso, scilicet ex quibusdem corticibus excarminata, hæc ille.

Lāgeres arbores.

CAPVT .XII.

RADIX ET FOLIVM, &c. Costum arabicum sunt qui præferant alijs generibus costi, primæque bonitatis costum notā arabicum prodāt. Nam costus authore Diosco. libro primo qui ex Arabia adfertur, candidus, lenis, plurimo & eximio odore. Secūdę bonitatis indicus est: speciosus, niger, & ferulę modo lenis. Tertium gradum tenet Syriacus, ponderosus colore buxi, odore sensum tentans: probatissimū ferunt esse recentem caudicantem vndique plenum: nullas teredines sentientem, feruido & erodente gustu. Subdit Plinius.

Costus.

DE FOLIO NARDI, &c. Duo esse genera Nardi. Diosco. libro primo non minus scitè, quàm luculenter, scriptum reliquit. Dicitur enim nardus Indica: altera verò Syriaca, haud sanè, quia in Syria proueniat, inquit Diosco. Sed quòd montis in quo nardus nascitur altera pars Syriam, altera Indiam spectat. Nardus enim Syriaca primum bonitatis honorem habet quę recens est: non ponderosa, comosa, colore ruffo, & quæ odoratissima est, quę item vnacum angulosi odorati iunci odore, breui spica, & amaro sapore sit. Quæ itẽ linguam exsiccet odoris suauitate diu permanente, hæc sunt probatissimę signa nardi. Et subdit Pli.

ATERUM GENUS APUD GANGEM, &c. Videtur allusisse ad Diosco. assertionem, libro primo sic inquientis. Altera dicitur nardus Gangitis à Gange flumine inuenta appellatione, ignauior & minore efficacia, quę aquosis locis prouenit nardus hæc est: numerosas & ex vna eadem radice prodeuntes spicas ex se mittit, easdem'que comosas implicitas'que & odore viroso. Quę cõtra in hoc censu longius à flumine in monte nascitur maiore bonitate odoris torosiore'que spica est: & angulosum odoratum iuncum odore suo refert. Habet præterea bonitatis notas, quas habet Syriaca. Vocatur & Nardus alia quędã parua frutice decurtato sampharitice: à regione dicta: quę grandi est spica: colore candido, mediam'que caulem aliquando ex se mittit odore supra modum hyrcino, quę in omni vsu est inutilis. Venditur diluta nardus aqua, rerum candore squalore'que spicarum & amissa lanugine sua deprehenditur. Adulteratur eadem insperso iniecto'que oris spiritu cum aqua aut palmeo vino, vt dẽsetur verò stibio adulteratur, hęc Diosco. cui Pli. applausit, quid stibiũ sit videbitur, libro. xxxiii. ca. sexto. Cęterò: quod in plęris'que exemplaribus legitur verbũ siclis. Budęus: male cum hic, tum aliubi legi, quarto assis scriptum reliquit. Siclus enim authore Hieronymo drachmas capit quatuor. Iosephus, libro quarto antiquitatũ etiam siclũ prodit habere drachmas quatuor. Ait deinde Pli. LAUDATUR SYRIACUM MOX GALLICUM. &c. Diosco. Nardum Gallicam in liguriæ alpibus nasci, libro primo scriptum reliquit. Nascitur & in Istria, inquit. Breuis & exiguus frutex qui vna cum radicibus carpitur, & in manuales fasciculos ligatur. folia habet oblõga, colore suflauo lutheum verò florem gerit. Adulteratur euulsa primum mox reposita simul cum simili herba quàm ob odoris virus Hirculum vocant. Probatissima est nardus gallica, quæ recens est: odorata, multi radix, non facile fragilis quę & plena est: hęc Diosco. de his autem profusius agetur in medica parte: expendendum hic aliquos esse: qui Nardum Gallicam putent esse herbam, quàm Lauendulam vocamus, non tamen facile iudicatu est: quòd illa Lutheo sit flore, vt placet Diosco. Hæc verò inter purpureũ & ceruleum florem habeat: hoc tamen non pro comperto asserendum censui, arbitrarium enim abs me reliquetur. Est & nardus alia montana, quę Thylacitis dicta est, folia ac ramulos Eryngo similes habens, radices verò asphodelo, herba certè expers, cũ floris, tum seminis: authore Diosco. Fertur & alia nardus agrestis cuius hic meminit Pli. quę à Diosco. dicitur Phu: in ponto nascens folio æquali olusatro caulem cubitalem habens & aliquando maiorem: tenerum, cui leuor sit & color in purpura albicans, eundem'que geniculatum & in medio concauum. Herbarij neoterici hanc Valerianam vocant, sed an iure, non facile dictu: quando lõge minor sit Valeriana: quàm quę ab Dioscoride, describitur, correspondere tamen in quibusdam videntur in villositate radicum. Itẽ altitudine, quo subeat suspicari idẽ esse Phu: & Valerianã. Nã odore nardino est, in cõparatione tamẽ foliorũ variãt authores vt cõijcere licet. Cæterò quod de Baccari ait Pli. expendẽdum dici, quibusdã agrestẽ Nardũ, alijs perpẽsam: alijs putatur Asaron dici: de baccare agendum est fusius, libro. xxi. ca. sexto.

Nardus

Phu, an Valeriana sit.

Baccar.

CAPUT

CAPVT .XIII.

NARDI VIM HABET ET ASARVM, &c. Distinguit Pli. Baccarē ab Asaro, cuius meminit Diosco. libro primo his verbis. Coronaria & odorata est herba Asaron hędere folia habet: lōge tamen minora rotundiora'que flores inter folia ad radicem purpureos odoratos vasculis herbæ apollinaris similes: in quibus semen acinorum nucleis simile in quo raræ subasperæ'que angulorum figura cuspides sunt: radicibus nititur numerosis, geniculatis, saporis calidi, & linguam erodētis, tenuibus, obliquis, gramini similibus. Sed gracilioribus, ac odoratioribus. Nascitur in vmbrosis montibus, plurimum'que in ponto, Phrygia, illyrico: hæc Dioscorides: cuius sententiæ Pli. hic videtur astipulari. Et paulò post subdit Pli. AMOMI VNA, &c. Est enim amomum exiguus frutex ex ligno vuæ, vt ait Diosco, libro primo modo in seipsum conuolutū. Exiguum quēdam florem habens, candidæ violæ similem. Folia verò labruscæ quàm Brioniā vocant: probatissimum ex Armenia adfertur, colore ad aurum inclinato: ruffescente ligno, odoratissimum est amomum. Quod autem ait Diosco. Ex Media adfertur, locis campestribus nascitur: & id ignauius est: grāde tamen est: pallescit, tactu molle, materia venosa. Ruffecit ponticum, non longū, nec frāgēti contumax: racemosum semine plenum, odore sensum tentans: melius quod recēs, quod candidum, quod modice ruffum, semine plenum, vuarum racemis simile, pōderosum odoratissimum, sine carie, acre, gustū erodēs: hæc Diosco. Cæterò quod Pli. ait, esse frutice venoso. Hic animaduertendum Pli. cum hic tum alibi partes plātarum quasdam appellare Venosas: sicut hic ait semen Asari esse venosum, intelligit enim Pli. quādo hac vocis acceptione vtitur: id quod per longitudinē venas extendit: venas intelligens: non quales in animalibus conuisuntur, verùm quas plantarum aliquarum folijs dorsum & fibras latini dicunt: græci verò ἶνας: quibus eorum foliorum partes intercedente diuisione illa inuicem separantur, diuisiones enim has græcorum peritissimi ἶνας, id est, inas vocant. Pli. verò aliquando neruos, aliquando fibras, nonnunquàm dorsum dicit: necnon venas. Suspicari tamen possum Næuosum ne legendum sit, vna tantum translata syllaba. Næuosa enim dici possunt quę verrucarum modo quadātenus prominent perinde acsi nęuos dicat, non solum corporis notas, sed acumina, ac eminentias: quo fit vt næuosum dicat semen asari veluti eminētijs, ac acuminibus productis distinctū: formatū've. Non tamen sum tam audaculus, vt ausim id pro recæpto dare: candidè enim moneo: non præcipio. Friato, Amomo, Trito, cōminuto: friabile quod teritur minutim digitis: ait, deinceps Pli. CARDAMOMVM SEMINE, &c. Dioscorides, libro primo cardamomi ita meminit. Cardamomum probatissimū ex Comagene: Armenia Bosphoro adfertur. Nascitur præterea in India, & Arabia: eligito quod frangenti contumax repugnet, quod plenum, præclusum'que est, quod item sit gustu acre, ac subamarum: odore'que sensum tentet. Cęterò quod de Cynamomo ait Pli. Strabo, libro geographiæ. XVI. Nabatęam ferre Thus, Myrrham, cinnamomum, & balsamum scriptū reliquit: de enim Sabęorum terra agēs hæc ait. Sabęorum terra, quę maxima natio, Apud hos Thus, & Myrra, & cinnamomum nascitur. In ora etiam Balsamū: & alia quędā herba valde odorata, quāquàm eius odor cito deperit: habēt præterea palmas odoratas, & calamum. Ea etiam nasci apud Indos idem scriptum reliquit, libro decimo quinto. Habere, inquit, Indiam quę australis est cinnamomum, nardum, & alia aromata quēadmodum Arabia &

Amomum.

Venosę plantæ.

Dorsū i plantis.

Cardamomū.

Cynamomo.

Aethiopia. De cinnamomo agetur etiam, capi. vigesimo paulò inferius.

CAPVT .XIIII.

THVRA PRAETER ARABIAM, &c. Aromatiferam iure, Strabo, decimo sexto libro Arabiam appellat: de qua differit hoc modo. Aromatiferam regionē in quatuor, vt dictum est diducunt. Ex aromatibus Thus, & Myrrham ex arboribus esse dicunt. Casiam verò ex lacubus: sunt qui dicant magnā eius partem ex India adferri. Thus optimum apud Persiam nasci: sed alia quadā diuisione totam fœlicem regionē in quinq́ue regna partiuntur: quorū aliud bellatores, & omniū pugnatores habet: aliud agricultores, à quibus frumētū ad alios ĩportaẽ: aliud eos q opificia & artes tractāt: aliud Myrrhā fert: aliud verò Thus: eadem tamen & Casiā & cinnamomū, & nardū ferunt: hæc Strabo: hic non obfuerit scisse Thus græcos vocare λιβάνον, id est, Libanon. Hoc ferre Arabiā etiā Dioscorides, libro primo memoriæ mandauit. Thus masculum bonitatis honorē obtinere asserens, quod item est candido colore, quod habet stagoniam, vocant enim greci σταγόνας, id est, stagonias, aquarum stillicidia, quod fractu intus pingue: quod incensum protinus ardet. Indicum Thus subrusso est colore, & liuido. Secundæ bonitatis est, quod Orobiam & Melioton vocant, Vocatur & Thus, ait Diosco. aliquod amomite: candidum quidem, sed cum fricatur modo masticeslentescens. Adulteratur omne Thus: pinea resina: & gummi artificiose conformato, facillimè tamen deprẽhenditur: nam incensum non agit flammam, Resina in fumum euanescit. Cæterò quod Pli. de Saba voce ait, mysterium significante: expendendū. Sabos vocabulum dici etiam loca Baccho sacra: & Sabazion, dictum à tripudiis, quę à debacchantibus fierent: Sabazium'que dictum Dionysium volunt nonnulli: quod & Plutarchus in Symposiacis innuere videtur. Sabbata Iudæorum ex huius vocabuli ratione nuncupari, quando ab Iudæis Bacchum coli solitum inde putat, quòd ea se die inuicem ad bibendum largius soliti essent inuitare.

Thus. Sabos. Saba. Sabazō

CAPVT .XV.

DRIOR AT'QVE NATVRALIS VINDEMIA, &c. Nunc de Vindemia siue collectione agendum. Colligi enim debet Thus, septimo calen. Augusti, spuma pinguis quę exinde profluit, stragulo palmeo excipitur siue Tegete, id est generestraguli, siue storeę. CIRCVMPAVITA, Circūpercussa: tusa 've subligaria: femoralia: perizomata, brachæ, persona: larua. Subdit Pli. GRAECI STAGONIAM ET ATOMVM', &c. Eadem Diosco, libro primo scribit. Sūt tamen qui nō atomum, sed ἐντόμον, hoc est, entomon: legant, apud Diosco. ἄτομος enim, hoc est, atomos, dicitur quod est insectum ἐντόμον vocant quod in fragmenta siue diuisiones partitum sectum 've: quapropter male legi autumant apud Diosco. Vbi græce fertur. ἄτομος ἢ στάγονος καλούμενος Theophrastus ἐντόμον pronūciauit. Porrò quod Pli. vocat Manna Thuris: nostrates medici pollinem thuris vocant: aduertendum enim omnem thuris substantiam diuidi trifariam: in thus, corticem thuris & eiusdem manna. Est enim nihil aliud manna thuris, quàm puluis thuris. Thuris verò cortex est, quod hæsit in arbore ferramento auulsum corticis aliquam crustam

Thuris collectio. Circūpauita. Manna

secum

secum detulit:crusta hæc coniuncta est lachrymæ:crusta ergo cortex Thuris vocatur. Solinus,etiam eadem quę hic ait Pli.refert.

CAPVT .XVI.

MYRRHAM IN IISDEM SYLVIS, &c. Est enim Myrrha authore Dioscoride, libro primo, arboris in Arabia ægyptiæ spinæ similitudine nascentis lachryma,qua incisa in substratas palmeas tegetes liquor ille defluit: aliquando in trunco arboris concrescit. Vocatur'que in Myrrhę genere quędam pediasmos,id est,campestris, pinguis, & quę stactem dat. Quædam verò gabirea,omnium pinguissima: pingui & feraci solo proueniens quę copiosam etiam stactem reddit, Troglodítica bonitatis honorem habet viret hęc modice: etiam trãslucida est:& mordaci in gustu sentitur. Colligitur etiam Myrrha colore candido,hęc Diosco.& multa id genus. Theophrastus etiã generum Myrrhę meminit his verbis. In myrrha autem alia stacte,alia plaste,stacte enim dicitur stillaticia:plaste verò fictitia,siue artificiosa. Et subdit idem Theophrastus. Nascuntur autem Thuris & Myrrhæ arbores alię in mõte,alię ad radices mõtis:in priuatis agris.ideo'que alię coluntur,alię cultura carent. Ferunt'que montis excelsam altitudinem,syluestrẽ haberi & niuibus conspergi,ex quo in planitiem profluunt flumina,hęc ille. Cęterò Pli. hic stactem genus esse myrrhę ostẽdit. Est profecto stacte proprie,pinguior melior'que expressę myrrhę pars,siue prima distillatio & quasi pinguissimus flos. Theophrastum Pli. secutus videtur: qui libro de historia plantarum nono:eadem quę ait Pli. prodit:meminit autem stactes Diosco. his verbis. Tusæ recentis myrrhę exigua'que aqua conspersæ,tum prælo expressæ pinguissimã distillationem stactẽ vocant: odoratissima stacte est: pręciosissima'que: vnguentum faciẽs,quod vocatur stacte:hęc ille. Quod adfirmat Lucretius quando ait. Aut amaracini blandum stacte'que liquorem. Solinus etiam Plinianæ lectioni astipulans,ait,de myrrha agens. In ijsdem saltibus myrrha prouenit, cuius radices vt vitium rastris proficiunt ablatis'que mox omnibus gaudent. Nudata pinguiori fluit lachryma, Sponte manens præciosior ex ea sudor est: elicitus corticis vulnere vilior iudicatur:caudex in vertiginem flex⁹ & spinis hispidus,folium crispius licet oliuę,tamen simile, maxima altitudo extollitur ad quin'que cubita proceritatis. Arabes sarmẽtis eius ignes fouent,quorum fumo satis noxio nisi odore cremati storacis occurrant. Plærum'que insanabiles morbos contrahunt, hæc ille.

Myrrha

Stacte.

CAPVT .XVII.

GENERA, &c. Plura etiã à Diosco. Myrrhæ genera referũtur Troglodytica,à regione,cuius meminimus in geographię parte. Gabirea item quæ ab eo vocatur Caucalis, omnium pessima quæ ab eodem ergasime: squalore suo fragilis:nullo pingui, sapore acri,gummi viribus & aspectu referens. Improbatur ab ipso quę dicitur minęa. Myrrha enim varium nomen sibi asciuit, cum à regionibus, tũ à locis,vt pediasmos ,id est,campestris. Probatam autem myrrham sic eligendam censet Diosco. libro primo. Eligito recentem,fragilem, non ponderosam,vndique sibi colorem,& quę confracta candidas intus habet hu-

Ergasime.

Minęa.

Pediasmos.

manorum vnguium per medium transeuntes cum læuore diuisiones: eligeq́ue eã quę minutis sit glebis: & cum acrimonia, amara, & odorata,

CAPVT .XVIII.

Mastix

ERGO TRANSIT, &c. Mastichem fundere Diosco. lentiscum scriptum reliquit, libro primo. Nascitur, inquit, ex lentisco resina, quę ab arbore Lentiscina, à quibusdam verò mastiche appellatur. Quod & innuisse videtur Serenus, quando, cecinit. Rugarum sulcos lentisci mastiche tendens. Subdit mox Pli. ARABIA etiánum Ladano gloriatur, &c. Paulus Aegi. libro sexto: ex Cisthocyprio frutice fieri quem Ladona vocant, Ladanum testatissimum reliquit quẽ fruticem capræ pascentes barbis femoribusq́ue suis quod pingue & lentori simile in eo est: secum auferunt: idq́ue collectum ladanum esse: in quàm it pedibus sententiam Diosco. libro primo. Est, inquit, alterum cisthi genus quod ladon à quibusdam dicitur. Frutex cistho similiter nascens, fit ex eo ladanum, quod odoratũ est, molle'que, & pingue, virescit. Folia fruticis eius capre pascentes pinguedinem barbis & femoribus, quoniam viscosa sit inhærentem reportant: quàm depectẽtes mellis modo per colum liquant, seruant'que in offas conformatam. Sunt etiam qui tractis per frutices hos funibus inhærentem illis pinguedinem deradunt: conformatãq́ue pariter seruant. Cęterò Pli. probatissimum Ladanum esse in Cypro tradit: quod Diosco. etiã scriptum reliquit. Lybicum enim, & Arabicum, minore esse bonitate, ac honore asseuerans. Quod ait Pli. est illis Nundinarium: hoc est, nundinis deputatum.

Ladanũ

Cisthi genus.

Styrax.

EX SYRIA REVEHVNT Styracem, &c. Styrax lachryma est arboris cotoneo malo similis: de hoc ageť paulò inferius. Caput sequẽs nihil habet fuscedinis, quare à nobis illibatum: porrò quod Pli. vocat Enhemon, est enim medicamẽtum quod cruentis vulneribus inijci solet: cuius meminit Celsus, libro. v. ca, decimo nono, his verbis. Quę cruentis protinus vulneribus inijciuntur Enhema Græci dicunt.

CAPVT .XX.

Casia.

CINNAMOMVM ET CASIAS, &c Retulimus, libro decimo Phœnicem cinnamomo & surculis Casię nidũ ędificare authore Herodoto. Cinnamomum cinamum'que coniugunt multum arbusculam congenerem significãtes, meminit Sinami Solinus in polyhistore Plinianæ penitus lectioni applaudẽs his verbis. Iidem Arabes legunt cinnamum: quod frutetũ situ breui nascitur ramo humili & represso, nunquàm vltra vlnas duas altitudinis. Quod gracilius prouenit, eximium magis ducitur. Quod in crassitudinẽ extuberatũ sit inutilius habetur: verum legitur per sacerdotes hostijs prius cæsis, quę cũ litauerint obseruatur vt messis ne ortum solis anticipet, ne egrediatur occasum. Quisquis principatum tenet: strues sarmentorum hasta diuidit: qua sacrata est in hoc munus, atque ita portio manipulorum soli datur: quę si iuste diuisa est, radijs in flagrata incẽdium sponte recipit. Diosco. plura esse Cinnamomi genera, libro primo scriptum reliquit. Antecedit, inquit, bonitate alia omnia quod Mosylicum dicunt: propterea quòd Casia quę mosylica dicitur aliquam similitudinem referat. Et in hoc genere quod recens, colore nigro. Meminit idem Xilocinnamomi, id est, ligni cin-

Casia Mosylica.

namomi

namomi. Ferunt, inquit, quidam proprio genere xilocinnamomũ, sic enim lignũ cinnamomi vocant à cinnamomo differre, diuersum natura & aliud probatur cinnamomum quod acre est, gustum erodens, & cum feruore salso sapore aliquo sentitur: quodque in a tritu tardè friatur, & fractum puluerulentum fit, hæc ille. Et subdit Pli. FRVTEX ET CASIA, &c. Theophrastus nono plantarum de historia casiæ his verbis meminit. Casiam verò dicunt crassiora q̃ cinnamomum sarmenta habere, eademque magnoperè neruosa, nec auferri à ligno corticem posse, qui in hæc etiam vtilis sit: cumque sarmenta inciderint, in frustra digytorũ duorũ lõgitudine paulò ve maiora minutatim secare, eaque recẽtib⁹ corijs animaliũ præsuere, mox ex his lignoque putrescentibus nasci vermiculos, qui lignum rodant, cortici verò non noceant, ob amaritudinem & odoris acrimoniam, hæc Theophrastus. Diosco. autem de hac sic agit libro primo. Casiæ plura genera sunt in odorifera Arabia nascentia, habet crassi corticis casia omnis sarmentum: eligito amabili coloris bonitate rubescentem, corallio lapidi similem. Eligito item angustissimam, longam, crassamque, & fistulis plenam, quæ in gustu erodat, & cum feruore aliquo adstringat quæ aromatum modo odorata sit, simulque vini odorem referat. Ab incolis quæ talis est lada, ab alexandrinis verò mercatoribus daphnitis appellatur. Antecedit bonitate hanc quæ nigra est, & quæ purpurascit secundæ bonitatis honorem æstimationemque obtinet antelata. Aliter colligere cinnamomum docet Herodotus libro tertio. Huius rei etiam meminit Strabo. XVI. libro, quẽ legat qui plura volet, Theophrastus lib. IX. de his abũdè, ca. V.

Xilocinnamomum.

CAPVT .XXI.

HIS ADDIDERE MANGONES, &c. Myropolæ ac rerũ venditores addunt cinnamomo casiç ac xilocinnamomo mosocinnammum, quod alij daphnoides vocant. Sunt tamen qui putent daphnoides dici, quod alij laureolam dicunt, de qua agetur in parte medica profusi⁹. Porrò quod Pli. hic caucamon vocat, lachryma est ligni arabici gustu delectabile. Pro thymiamate vtuntur cum styrace et myrrha ad vaporandas vestes. Diosco. libro. I.

CAPVT .XXII.

CO COMPROBATVR, &c. Cursim hic agendum de his est, quod libro vigesimotertio amplius de hoc disserẽdum sit. Myrobalanus enim vnguenti nomen etymonque sibi asciuit, veluti dicatur glans vnguentaria, Myron eñ vnguentũ dicitur. Dioscorides libro primo palmulas ægyptias, item & thebaicas laudat. Est & phœnicobalanus, id est punicea palmula, cuius idem meminit quo diximus loco, itẽ & Theophrastus libro de historia plantarum nono.

Myrobalan⁹. Myron

CAPVT .XXIII.

MYROBALANO, &c. Fert vtique Aegyptus palmam, vsum in vnguentis accommodum habentem, cuius meminit Solinus, eo qui sequitur modo. Palma quoque Aegyptia dicenda est, res propriè ad ipsam vocant vt dici oportuit, eaque gustata arcet sitim, odor eidẽ qui & malis cydonijs. Sed demũ sitim sedat, si priusq̃ maturuit decerpatur. Dicta est eñ hæc palma adipsos, nã ἄδιψα. i. adipsa dici iure possunt, quæ sitim auferunt, sicuti superiore libro docuimus.

Palma.

docuímus. Phœnicobalanus dicitur palmula punicea, φοινίκον enim & φοινίσσεσθαι, id est phœnicum & phœnissesthe, est puniceo colore rubere. Subdit deinde Pli.

Calam⁹

CALAMVS QVOQVE ODORATVS, &c. Calamus odoratus quem græcorum peritissimi καλάμον ἀρωματικὸν, id est calamum aromaticum vocant. Peculiaris est Arabiæ, quare à Plutarcho eo libello cui titulus, quòd bruta ratione vtuntur, Arabicus calamus dicitur. Dioscorides in India nasci prodit. Nascitur, inquit, in India odoratus calamus, estque in eo probatissim⁹, qui colore ruffo & crebris geniculis est, albescens est & in cōmanducando glutinosi lētoris. Theophrastus libro nono de plantarum historia eius etiam meminit.

Assulose.

ASSVLOSE, &c. Perelegans aduerbium assulosè, quo creberrimè Victruuius vtitur, hac enim voce cum Plinius, tum Victruuius significant quę marmorarij in cædendo marmore fragmenta dispellunt, & quæ in frangendis alijs rebus minutim in longitudinem magis quàm in latitudinem fragmenta dissijciuntur: calamus enim in frangendo assulas emittit, quare assulosè dixit Plinius scitè quidem. Porrò iuncum, quem gręci σχοῖνον, id est schænum vocant, nasci in Arabia, etiam Theophrastus nono de historia plantarū tradit memoriæ Arabiæ esse peculiarem. Dioscorides libro primo de odorato iunco sic meminit. Nascitur iuncus hic in Lybia, in Arabia nascitur, & in parte quæ Nabathæa dicta est, qui omnium maximè probatur. Arabicus secundum bonitatis honorem obtinet, quē plærique babilonium vocant. Pessimus omnium libycus est, hæc ille. De calamo & iunco, styrace, costo, loto abundè Theophra. libro nono. cap. vii.

Iuncus.

CAPVT .XXIIII.

Hāmoniacum

ERGO AETHIOPIAE, &c. Hammonicum alij guttam hammoniacam, alij agasyllum, aliqui nostratium myropolarum vulgo benioinum aut bengoinum dicunt, sed iure an ita vocent non dictu facile, dictum id ab arenis, quas græci ἄμμους, id est ammos vocant. Est enim lachryma ferulæ cuiusdā, quæ priuatim in Lybia nascitur: ad Hāmonis tēplū Iouis, Paulus Aeginita libro sexto etiā ex ferula defluere scriptum reliquit. Dioscorides libro tertio varijs appellationum generibus nuncupat ammoniacum. Nascitur, inquit, in Libya ad ammonis Iouis templum, estque liquor ferulaceæ plantæ. Sunt qui crio-theum appellent id, probatur in eo quod bonitate coloris nitet, ne lignosum nec calculosum est: quod thuris modo in grumos concreuit, purum, densum, sine sordib⁹, odore castorei, amaro gustu. Vocatur ille liquor à fragmentis in quæ diuiditur thrausina, quod fragmentum est: qui verò liquor habet commixtam arenam, aut terram, à comprehēsis calculis phyrama dicitur, hæc Dioscorides: cui astipulatur hic Plinius. Theophrastus etiam meminit nono plantarum. Porrò quod Plinius vocat splanchnon sic enim scribendum, alij vocant bryon. Paulò tritius, alij vocant muscum, quum tamen concinnius proferatur μόσχος non muscos, de quo agemus capite vigesimonono huiusce libri, pro odore illo pręstanti moschus dicitur, non muscus.

CAPVT .XXV.

CYPRVS

YPRVS, &c. Vocatur à quibusdam ligustrum, vt testatur author noster. Porrò quod de aspalatho ait, expendendum id etiam vocari erysisceptrum, à quibusdam diaxilon. Est authore Dioscor. libro primo, frutex lignosus aculeatus crebris'que spinis. Nascitur, inquit Diosco. ad istrũ Cretæ ciuitatem, & in Nisyro ex cycladibus vna. Nascitur item in Rhodo & Syria spissandis vnguẽtis vtuntur eo vnguentarij. probatur ponderosus, & qui de tracto cortice rubescit, ad purpuram'que inclinat. Est & alterum genus candidum, lignosum, sine odore, quod inutile habetur, de quo affatim Theophra. Cæterò Plinius hic meminit mari, sed tam arctè breuique verborum ductu, vt quid sit, nõ facile iudicatu videatur. Sunt enim qui id vocent sisymbrion, alij origanida. cuius meminit Dioscorides libro tertio. Sed mirari subit horum authorum diuersam de maro opinionem Plinius enim fruticem facit. Dioscorides autem herbam omnibus notam, flore origani, surculosam, quò fit, vt suspicari subeat aliud marum esse à Diosco. & aliud à Plinio dici, non enim Diosco. bonitatis mari meminit, quod facit tamen Pli. quando ait. In ægypto nascitur marum, peius quàm lydium, maioribus folijs & varijs tum Pli. odorata folia dicit, Dioscorides verò flores his verbis. Marum nota omnibus herba, fruticosa, origani flore, multò tamen candidiora folia eius, & odoratiores flores, hæc ille.

Marũ.

CAPVT .XXVI.

ED OMNIBVS ODORIBVS, &c. Ingens inter grauissimos authores hoc est Theophrastum. Dioscori. & Plin. discrimen de balsamo conijci potest eorum lectione collata. Siquidem Dioscori, arbusculam esse balsamum testatur, quæ violæ aut lycij (cuius paulò superius meminimus) crescere'que magnitudine scriptum reliquit. Plinius autem non lycio sed viti comparat. Punicæ verò violæ Theophrastus eadem foliorum comparatio ab his fertur, conferunt enim folia balsami rutæ. Porrò Theophrastus ad excipiendũ liquorem ferreis vnguibus secandam esse arborem balsami asseuerat. Contra, Plinius non ferreis instrumentis sed osseis, vitro aut lapide. Verba Dioscoridis subijcienda censui, quod putem conferre huic lectioni. Arbuscula est balsamum, quæ violæ aut lycij (quod buxea spina dicitur) magnitudine crescit, rutæ folia habet, multo tamen candidiora, perpetua'que fronde magis virentia. In Iudęa eius'que cõualle quadam tamen & in ægypto nascitur. Differt in suo genere, asperitate, longitudine, & gracilitate, vocatur'que quod in eo tenue comosum'que est, quia facile ob gracilitatem metitur Eutheriston, quasi facillimè messis. Et subdit paulò mox. Rependitur quo loco nascitur duplo ad pondus eius argento. Theophrastus de rependione ipsius balsami etiam meminit, libro de historia plantarum nono, his verbis. Siquidem ex vtro'que ratiocinari licet ob caritatem eius, admixtis alijs augere balsamum fuisse antiquis morem, vendi purum & sine admixtione aliqua, duplo ad pondus eius argento. Ex quo Theophrastus dixit purum duplo ad põdus eius argento rependi. Plinius post illum quot millibus denariorum vendente fisco purum venditum fuerat trecentis denarijs postea vendi, adeò oportet illum liquorẽ augeri. Soli. de balsamo eadẽ agit. Balsama, inquit, similes vitib' habẽt stirpes,

Balsamum.

Rependio balsami.

malleolis digeruntur, rastris nitescunt, aquis gaudent, amant amputari, tenacibus folijs sempiterno inumbrantur, lignum caudicis attractatum ferro sine mora moritur: eapropter aut vitro, aut osseis cultellis, sed in solo cortice vulneratur, hæc ille. Opobalsamum liquorem vocamus balsami, est græcis ὀπὸς liquor. Sicut enim illi vocant δάκρυον, id est dacryon, lachrymam. Sic ὀπὸν, id est opon, liquorem succum verò χύλον, id est chylon. Cæterò Pli. adulterari balsamum ait Hyperico petreo, hoc est herba ex petra palestinæ ciuitate: quod & etiam Dioscori. adfirmat inquiens. Adulteratur semen balsami semine hyperico simili, quod ex petra Palestinæ oppido adfertur. Meminit hyperici Pli. libro. x x v i. cap. octauo, & Diosco. libro tertio, scitè enim dicit adulterari semine hyperici, nam id odore est resinæ. Cæterò styrax cuius meminit hic Pli. lachryma est, authore etiam Diosco. libro. i. arboris, malo cotoneo similis bonitate, inquit, in eo excellit qui ruffus, pinguis, resinosus, albicantibus grumis, quique diu bonitatem sui odoris seruat, & cum subigitur melleum humorem aliquem ex se mittit. Talis gabalites est: improbatur niger, friabilis & furfurosus, hæc ille & multa id genus. Et subdit Pli. DAT ET GALBANVM, &c. Est enim galbanum ferulæ in Syria nascentis, quam aliqui metopium vocat liquor, vti scriptum reliquit Diosco. libro tertio. Probatur, inquit, quod simile est thuri, grumosum, purum, pingue, minimeque lignosum, & quod ferulæ seminis aliquid admixtum habet odore graui, non adeò liquidum, nec contra adeò aridum. Theophrastus odoratum grauiter in Syria nasci scriptum reliquit. Homerus ille Mantuanus posse galbano serpentes fugari innuit hoc suo carmine. Ingrato agitare graues nidore chelidros. Quod & Nicāder in theriacis, de hoc libro. x x i i i i. paulò amplius agem⁹. De balsamo affatim Theophrastus libro nono plantarum, cap. sexto.

Opobalsamum ὀπὸς. χύλος. — *Galbanum.*

CAPVT .XXVII.

Panax.

PANACEM ET VNGVENTIS, &c. Plura esse panacis genera tum Pli. tū Dioscorides ac Theophrastus nono plantarum indicant. Plinius tamen in horū historia ac descriptione non satis sibi constare videtur, vt alibi monstraturi sumus: hic enim inter frutices Plin. alibi verò inter hortenses herbas collocat. Hic panacem herculeum intelligere Pli. suspicari subit: quod genus Diosco. nasci in Boetia ac in Arcadiæ psophide testatur, nasci item in Macedonia scriptum idem reliquit libro tertio, his verbis. Folia habet per terram sparsa herbacei coloris, ad ficulneorum figuram & quantitatem accedentia quinq; per ambitum diuisuris scissa, caulem ferulæ modo altissimum, in quo lanugo alba & folia prædictis illis minora circa eum sunt. Vmbellā fert in summo, anethi modo, florem lutheum, semē odoratum & feruidi saporis. Radices habet ex vno principio numerosas colore candido, odore graui, cortice crasso, & in gustu cum amaritudine aliqua nascitur in Macedonia & in Cyrenæ. Libiæ colligitur liquor secta radice nuper germinantibus caulibus, hec ille & multa id genus. Theophrastus item libro de historia plantarum nono de his hæc habet. Panaces autem vocant primum quidem quod in Syria nascitur, de qua non multo ante dictum est. Sūt & tria alia quod Chironium, quod herculeum, quod asclepium vocant, de quorum omniū genere agetur suo loco. Cæterò quod Plinius ait de spondylio expendendum, herbam esse quam alij verticellarē vocant. Diosco. hanc varijs nominibus appellat libro. i i i. asterion, chordanū, araneū. Folia eodem authore, habet platano similia, ad panacis foliorum figuram accedentia, caules cubitales, & aliquando maiores

foeniculo

fœniculo similes,flores pallescentes,candidos've,radicem candidam,radici quam raphanum vocant similem. Nascitur palustribus & aquosis locis,semẽ in summo seselis semini simile:duplex,latius,tamen candidius glutinosius'que est,& grauiter odoratum,de quo'aliubi.Subdit deinde Plinius. DAT ET MALOBATHRVM, &c. Diosco.libro.i.Malobathrum nasci in India etiam scriptũ reliquit,locis quidem palustribus. Opinantur aliqui falsò folium esse nardi Indicę. probatur recens,& quod est contumax frangenti,nec facile discerpitur,quod odoris sui halitu sensum tentat,eadem'que odoris bonitate diutius permanet,quod odorem nardi refert nullo sapore & gustu,authore Diosco.id em̃ alio vocabulo dicitur simpliciter folium. Sic Plutarchus in libro cui est titulus,quòd bruta ratione vtuntur appellat,odoramentis alijs coniũgens, simul numerans cinnamomum,nardũ, arabicum calamum,& folium,hoc videlicet malobathrum,vnguentum'que ex eo foliatũ dicitur. Meminit & malobathri Theo.eo quo superi⁹ paulò diximus loco.

Malobathrũ.

Folium

CAPVT .XXVIII.

OLEVM ET OMPHACIVM, &c. De hoc agendum aliubi copiosius loco magis congruo.

CAPVT .XXIX.

Bryon.

EODEM ET BRYON, &c. Vocabamus bryon alio nomine muscum,nam μοσχὸς,id est moschos propriè dicitur id quod muscum vocant:nam muscus propriè significat villos virentes magis quàm folia aut frondes, quibus per æstatem arbores vestiri solent,quare muscari à Colu. dicuntur arbores,putant enim eruditiores scitius dicendum moschum,quod græcorum peritissimi μοσχὸς μοσχίδια καὶ μοσχεύματα, id est moschos moschidia & moscheumata dicant nouos teneriores'que arborum stolones in plantis,quorum similitudine in animalibus quæ moschon ferunt noui odoramento illo pleni nascuntur folliculi. Ea animalia inter capream & vitulam esse ferunt:moschia item gręci μοσχία vocant vascula potius quàm cæparum siliquas semen in summo seruantia. Porrò Diosco,meminit musci his verbis. Inuenitur muscus in arboribus cædro, populo alba,& quercu laudatur odoratior. Cæterò subdit Plinius. OENANTHE PERTINET, &c. Est Oenanthe vilis flos syluestris,vt scriptum etiam reliquit Diosco.libro.v.eadem appellatione fertur etiam herba authore Theophrasto, de quibus in parte medica agetur profusius. Et subnectit Pli. QVAM ALII elatem alij spatem vocant. Libro naturalis historiæ. xxiii.cap.vi.Plí. de hac meminit,sed à Diosco.sententia non parum aberrans,sed tota(vt dicitur) diametro de hac referens,indicare volens esse genus palmæ. Theophrastus autem secũdo plantarum de palmis agens,quum earum genera discerneret,in eo etiam masculam à fœmina differre dicebat,quòd mascula florem in spathe prior ferret,spathẽ appellans operimentum & inuolucrum fructus palmarum florentium adhuc. Galenus itidem tenerum palmæ germen elatem vocat. Iulius præterea pollux nõ lõge à fine primi libri spathen vocat, ex quo palmulę pendent. Plinius hic abietem vocat,similitudine quidem,nam græci abietem vocare solent spathen, quo fit vt Plinius hanc palmæ partem vocitarit spathen. Est profectò Elate nihil aliud quàm corticosum palmæ adhuc florentis operimentum,sed de hoc. xxiii.

Spathe

Elate.

Commentariorum in Duodecimum Plinij Secundi, Naturalis historiæ,scriptoris argutissimi.

FINIS.

IN TRIDECIMVM PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE ARGVTISSIMI SCRIPTORIS LIBRVM, STEPHANI AQVAEI BITVRICENSIS, VIRI EQVESTRIS, COMMENTARIA.

HACTENVS, &c. Syluarum cum præconia, tum præcia promulgauimus, item & odores voluptificos. Supereſſe nunc videntur vnguenta, quæ & ſi luxuriæ ac illecebroſæ voluptatis cauſa comperta videantur, nō tamen penitus ſilentio prætereunda.

CAPVT .I.

χρίσμα. ἄλειμα.

QVIS PRIMVS INVENERIT, &c. Meminit autem vnguentorum Atheneus, diuidens vnguentum in χρίσμα, id eſt chriſma, & ἄλειμα, id eſt alima, hoc enim ſecundum fuerat luxuriæ, vnde aliptes. Fieri vnguenta ex floribus Theophr. ſcriptum reliquit, veluti roſaceum, leucoiō, ſuſinum. De quibus idem ſcitè & concinnè agit libro de hiſtoria plantarum ſexto. Fit igitur ex roſis quod roſaceū vocant, aut rhodium, cuius meminit Dioſcorides libro primo Sibi autem aſciuerunt vnguenta nomen, tum ab patrię, tum ſucci, loco alijſq́ue rationibus appellationes, veluti mendeſium ab ægypti vrbe Mendeſo. Fit enim hoc authore Dioſco. vnguentaria glande expreſſo oleo, myrrha, caſia, & reſina. alij huic cinnamomi aliquid adijciunt. Fit item vnguētum ex flore labruſcæ, quod œnanthinum dicitur. Fit autem hoc modo, vt docet Palladius, ſylueſtres vuas cū florēt, ſine rore colligimus & expādimus in ſole, ne quid humoris reſtet, & flos tūc ad excutiendum ſiccior apparetur, tunc cribello ſpiſſo ſubigimus, vt grana nō trāſeant, ſed flos ſolus decidat. Hunc in melle ſeruamus infuſo, & cum diebus triginta fuerit conditum, temperamus genere & more quo moris eſt roſatum temperare. eſt & quod amarinū dicitur, quod cōfici ſolebat in Cyzico vt ſcriptū reliquit Dioſco. Eſt enim id quod alio nomine ſampſuchinum, à ſampſuco, quod amarac⁹ eſt, herba certè odoris gratiſſimi, quam noſtrates maioranam dicunt. Eſt & aliud dictum megalium ab honore qui huic vnguento ob fœlicem eius vſum à veteribus contributus eſt: ob igitur gloriam megalium vocarunt. Fiebat authore Dioſcoride amaracino & reſina. Metopium vnguentum in ægypto fiebat, dictum quòd ſit difluēns à planta, quæ galbanum emittit, ſic enim plātam hanc metopium vocāt. Fiebat amaris amygdalis expreſſo oleo, acerbo itidem oleo cardamomo rotundo, iunco calamo, melle, vino, myrrha, ſemine balſami, galbano & reſina. Fit & quod Crocinum dicunt, à croco, cuius meminit Dioſcorides libro antelato. Fiebat & quod vocant Melinum, ex cotoneis malis: Panathe-

naicum

naicum,ab Athenis dictum est:pardalium ab animali gratum emittente odorem. Porrò Pli. duplicem faciendi vnguenti rationem esse testatur:ex succo,idque constare ex generibus olei & vocari Stymmata,id est, στύμματα.Item & corpore,id est, odorum generibus dicique Hedysmata ἀπὸ τῶ ἡδύνειν quod est facere gratū odore:suaueque reddere. Fit item vnguentum ex lilio,& vocatur Susinon. Item ex Narcisso quod Narcissimum dicitur:quorum omnium affatim meminit Diosco. libro primo.

Hedysmata. Stymmata.

CAPVT SECVNDVM.

RGO REGALE, &c. Vnguētum quod Basilicon alij vocant,hoc est, regale:constabat myrobalano ,costo,amomo,cinnamomo: cariopo,Spica,Maro,Casia,Myrrha:& id genus. IRIN ILLYRICAM, &c. Iris præcipuè illyrica cum à Diosco.Theo.tum,& Paulo Aeginita, libro tertio comprobatur,vt videbimus suo loco.

Vnguētū regale.

QVAE DIAPASMATA, &c. Sunt enim διαπάσματα, id est, diapasmata aspergines sicci: & in puluerem triti alicuius medicamenti:quę totis corporibus aut eorum partibus fouendis, siccandis,laxādis,adstringendis,molliendis,durandis, & odorandis aliquando insperguntur. μάγματα verò, id est, magmata feces vnguenti dici solent : possunt etiam appellari ea quę ex expressa materia aliqua supersunt, crassa: fæculenta, & lignosa:veluti si tusa plantaginis folia in vsum aliquē manibus,aut prælo expresseris:quod enim superent,magma dici scitè poterit.

Dyapasmata.

Magma

CAPVT TERTIVM.

AEC EST MATERIA LVXVS, &c. Vnguenta certè detestanda esse nemo est qui nesciat: vnguēta inquā, quę luxus causa,ac voluptatis:& non sanitatis cōficiuntur: quibus nihil esse euanescētius cōstat,nec quod ocyus expiret : Vnguenta huiuscemodi ad luxuriam perditissimorū hominum,& luxu fluentium,sunt quædam inuenta. Homerus tamen vnguentorum horūsce videtur meminisse quādo ait ἀφροδίτη δ' ἕκτορα χρίεν ἐλαίῳ:quibus significat Venerem Hectora vnxisse oleo,sed id actum non fuisse causa voluptatis,sed ad Hectoris potius obfirmandas vires:credēdum: Exotica,peregrina,& nō patria. Iulius Solinus eadem ait in polyhistorie,ca.lIIII.

Exotica

CAPVT QVARTVM.

VDEA INCLITA EST, &c. Theophrastus palmā probatiorem in Aegypto nasci scriptum reliquit & autūno colligendas paulò antequàm incipiant maturescere: quod & à Dioscoride : est animaduersum : palma certè in ægypto tāta aspectus iucunditate,ac gustus suauitate prodituri vt tragemata omnia bellariaque præcellere prodatur : in græcia tamen fructus eius incoctus fertur: nec esui gratus inter autem Phœnicobalanos eximiè præstare dicūtur tū magnitudine,tum pulchritudine:quas vocāt Nicolaos: nomen id sibi asciuisse ex

Nicolai

Nicolai — mutorum magiſtrorum lectione comperio:ab nomine viri diſciplinę peripateticæ peritiſſimi:cui nomē fuit Nicolao.patria Damaſceno:qui fertur fuiſſe moribus ſuauiſſimis:prędulci quadam iucunditate,vt ſcribit Cælius authoritate Athenei, corpore procero facie,pleniore,interlucente grato rubore:quocum maximè oblectaretur Auguſtus imperator ſimilitudinis argumēto balanos magnitudine pręcipua pulchritudineque Nicolaos dici inſtituit. Porrò Spadix ramus dicitur palmę. Nucleus lunatus,hoc eſt,curuatus modo arcus. Expendendum etiam caryotides dici palmularum genera,capitis dolorem inferentia,quare ſic dicta. Palmularum item fructus Thebaides à Pli.etiam dicuntur: porrò in palmarum cacumine medulla eſt,quàm cerebrum vocat hic Pli.cuius meminit Galenus ſecūdo alimentorum:palmæ item maris fructum Pſen vocant. Sandalides item vocat Pli. palmas:à ſimilitudine Sādalij,id eſt,ſoleę:porrò Adelphides vocat palmas,id eſt, ſorores cariotarum,Adelphi enim fratres dicuntur, id eſt, qui ex eadem aluo ſunt aut vulua.Græci enim Adelphyas vuluas vocant:& vterū Delphyn ,id eſt,δελφὺν Porrò Dactylos vocamus palmę fructus à figura digytorū,quos græci δακτύλους dicunt. Strabo decimo ſeptimo geographiæ in Thebaide duplicem ait eſſe palmam,cariotam ſcilicet,& reliquam:authorem legat qui de hac volet. De palmis etiam & earum natura abunde Theo.libro quarto plantarum,ca,quarto.

Margin: Cariotides. — Pſen. — Adelphides. — δελφύς.

CAPVT QVINTVM.

Piſtacia — SYRIA, &c. Piſtacia in Syria naſci tum Theop. tum Dioſco.teſtantur.Piſtacia(ait Dioſco.)ſcimus naſci in Syria pineis nucleis ſimilia: contra ſerpentium morſus accōmodata: ſiue per ſe edantur: ſiue in vino conciſa bibantur. Cæterò quę de Cædro ait Pli.expendendū:authore Theophraſto tertio de hiſtoria plantarū duo eſſe genera Cædri. Duum(inquit)generum cędrum aliqui faciunt Lyciam & Phœniciam à regione diſtinguētes. Alij vnam tantū eſſe dicunt Iunipero ſimilem,folijsque maximè differre:quę in cædro dura,in acutū deſinentia:& ſpinoſa ſint:in Iunipero tantum molliora.Videturque Iuniperus cędro excelſior eſſe. Sunt pręterea qui appellatione alteram ab altera nō diſtinguāt, ſed vtramque cædrum vocent nō ſimpliciter tantum,ſed adiecta aliqua nota cędrum oxycędrum,hoc eſt, acutam cædrum nominent:hæc ille.Fecit igitur ſimilitudo,vt Pli.cædrum pro Iunipero & poſuerit,& miſcuerit:tribuēs Iunipero quę debentur cædro,& cædro quę Iunipero:excelſa equidem Iuniperus cędrus quodāmodo eſt:non enim differt cædri folium,à folio Iuniperi:eadem folia ſunt longitudine eadem & latitudine,iiſdem aculeis:differunt tamen baccis:quòd baccę cędri ſunt maiores durioresque.Dignum item ſcitū baccam Iuniperi dici à Nicādro ἀρκευθίς, id eſt, arcenthis: ſunt tamen qui accipiant pro bacca cædri, porrò ex cædro emanat reſina quàm alij cædriam,alij cędream,item & cędrium. Sunt tamen aliqui ponentes aliquid diſcriminis:quòd cædriam fœminino genere intelligant reſinam crudam & ex arbore lectam. Cędrium verò neutro genere:ex cædri materia conciſa & in furnis accenſa picis modo fluēs & exceptum quoddam. Victruuius,libro architecturę ſecundo,aſſerēs vncta liquore cædri,id eſt,reſina,ſiue oleo acarie & tineis liberari , Epheſiæ Dianæ templum cædrinis lignis fabricatum dicens.

Margin: Iuniperus. — Cædr⁹.

CAPVT SEXTVM.

SYRIA

SYRIA ET TEREBINTHVM, &c. Terebinthus: quàm græci τερμίνθον, id est, terminthon dicunt: nota est arbor, Syriæ potissimum, ac Cypro & Aphricæ peculiaris: cuius nō minus scitè quàm concinnè meminit Theophrastus tertio de plantarum historia, his. Terebinthus autem circa tritici messem, aut pauló serius fructū profert: in Terebintho altera mascula, fœmina verò altera: caret mascula fructu: ideó'que eo sexu eam distingunt in fœminis: altera fructum quàm primum fert: magnitudine lentis: qui non maturescit: altera cum viridem protulerit, simul cū vite maturat tūc rubentem: postremo nigrum magnitudine fabæ, resinosum & aromatum modo odoratum. Nascitur Terebinthus arbor in Ida & Macedonia, breuis, fruticosa, & contorta. In Damasco autem Syriæ grandis, multa, & speciosa, hæc Theo. & multa id genus: cuius certè sententiæ asti pulatur hic Pli. Cæterò quod Pli. vocat Rhus quando ait. QVOD VOCATVR Rhus medicamentis necessariū, &c. Alij erythron, Rhū, id est, rubentē rhū: est enim authore Diosco. libro primo. Plātæ semen: quæ coriaria Rhus dicitur, nomē'que id inuenit quòd coriarij spissandis corijs vtuntur eo. Est autem arbuscula in petrosis nascens altitudine ferè cubitali: in qua oblongiora sunt folia: leniter rubentia per ambitum serrata: fructus illi racemosus, densus, terebinthini magnitudine. Theophrastus tertio plantarum fœminam & masculam ponit. Pli. hic penitus. Theo. secutus est, vt conijcere licet: meminit etiā huius Pli. libro vigesimo quarto, ca. vndecimo. Est enim Rhus de quo hic agitur: id quod neoterici cum pharmacopolæ, tum medici Sumach nunc vocant, de quo alibi erit agendum.

Terebīthus. Rhus. Sumach

CAPVT .VII.

ET IN AEGYPTO, &c. Aegyptiæ ficus, Iulius Solinus, Plinio penitus applaudens ita meminit. De arboribus quas solas fert ægyptus præcipua est ficus ægyptia: folijs moro cōparanda: poma non ramis tantum gestitans, sed & caudice vs'que adeò fœcūditatis suæ angusta est. Vt vno anno septies fructum efficiat, vnde pomum desterpseris alterum sine mora protuberat. Materia eius intra aquam missa subsidit. Deni'que cum diu desederit in liquore leuior facta sustollitur. Et versa vice (quod natura in alio ligni genere nō recipit) fit humore sicca: nec solū nasci, vt ait Pli. in ægypto comperio. Nam & Diosco. de fico ægyptia agens quàm συκομόρον & συκάμινον appellat, id est, Sycomoron & Sycaminon: nasci in Caria, ac Rhodo scriptum reliquit. Sunt autem qui Sycomorum non à similitudine mori, sed ab inerti & langui do sapore non συκομόρον, sed συκομώρον, vna tātū mutata litera dictam ferant: perinde ac si dicas fatuam ficum. Nam μῶρος, id est, moros fatuus dicitur: constat autem fatuos dici cibos veluti insulsos & insapidos abs peritioribus: quo fit, vt Sycomoron dicant quasi fatuam Ficum. Non tamen pro recæpto hoc damus, sed candidè hoc monuisse non obfuerit, Theophrastus à cuius penù hæc Pli. desumpsit, libro de historia plantarum quinto, hæc agit de ea. Fert & in ægypto Sycaminus fructum, non ramis, sed caudice fœcunda & potens, vt videtur ad fœturam arbor, indicat id quòd auulsis fœtibus sæpius ex eodē loco parit: non tamen eos egregiè maturat nisi scalpantur: & vt præmonstratum oleo vnguantur: ob alimenti copiā & eius facilē in poma concursum, &c. Cæterò Pli. hic grossam intelligit ficum antequàm maturescat, Ficos enim immaturas grossas vocāt, græci autem ὄλυνθος,

Ficus Aegyptia. μῶρος. Fatui cibi. Grossi. ὄλυνθος.

id est,

id est, olynthos. Sunt tamen qui ferãt grossum singulari numero, non plurali: pro hoc significatu esse pronunciandum: de ficis aliubi agemus amplius. De ficu Aegyptia & Cypria Theo. libro quarto de historia plantarum, cap. secundo abundè meminit.

CAPVT NONVM.

Persica.

Spina Aegyptia.

AEGYPTVS ET PERSICAM ARBOREM, &c. Meminit huius arboris Theo. non longe à principio quarti libri asserens peculiarem hanc esse Aegypto, quod & à Diosco. est animaduersum, quãdo ait. Persea arbor est Aegypti fructum fert stomacho accommodatum. De hac nostrate'que agemus, libro decimo quinto. Et subdit Pli.

NEC minus Spina in ea gente, &c. Spinã aegyptiã sunt qui vocent acanthida, quasi spinulam: alij Arabicam spinam dicunt. Est enim albae spinę similis, de qua agẽdum in parte medica. Quae capite sequenti ait, ea videntur esse desumpta à Theo. libro quarto, ca. tertio, quem legat qui de his plura volet.

CAPVT .XI.

Sarcocolla.

GVMMI OPTIMVM, &c. Fit gummi ex varijs rebus, vt videbitur, libro vigesimotertio. Fluit è vitibus lachryma quam gummi dicunt apta infantium vlceribus, vt videre est apud Pli. libro antelato, fluit ex vlmo, iunipero, hedera, pruno, Sarcocolla: est enim ea lachryma in Perside arboris nascentis simili thuris pollini, colore rufo: sarcocollam putarim dictam quòd carnem quàm graeci σάρκα, id est, sarca vocãt glutinet: meminit huius, Diosco. libro tertio: de hoc agam aliubi fusius: porrò Pli. hic de chartę inuẽtione agit. Est enim papyrus palustris planta in ferulaceo genere: planta certè aegypto peculiaris, vt ait Theo. & Strabo. Schedis: hoc est, pagellis tiliaceis, quibus vti solitos antiquos Aelianus scribit. Accipitur item scheda pro folio chartae, vt paulò inferius patebit.

CAPVT DVODECIMVM.

Charta Hieratica.

PRINCIPATVS MEDIO, &c. Charta Hieratica quasi sancta dicebatur eam esse quàm chartã virgineã rudè vulgus putat: qua pręstigias, superstitiones'que fieri stolidę autumant nonnulli: interpellatione innouatione. Non est hic nostri cõsilij diu immorari, quòd haec trita sint: porrò hic legitur. Plagellae iunguntur: suspicarer potius legendum, Pagellę & si omnia fermè exẽplaria Plagellae: habeant. Si enim pagellae legeris sensum magis germanum elicies: nec obstat quod dicas plagellam esse linteum, nam subdit paulò inferius.

PLVRES INFESTANTE PAGINAS. &c. Quo subeat suspicari legendum, pagellas, non plagellas, hoc arbitrarium sit, nec datum pro recepto. De papyro Theo. libro quarto plantarum, ca. nono.

CAPVT .XIII.

INGENTIA,

INGENTIA, &c. Nihil habet hoc caput ſuſcedinis: quare abs nobis raptim peragetur. REPASTINANTEM, Renouantem & inſtaurantem denuo: porrò Plutarchus de vita Numæ ait hunc fuiſſe peritiſſimum pytagoricæ eruditionis philoſophię. Non deſunt etiam qui referant illum magum fuiſſe. Cæterò de libris Sibyllinis his quorum hic meminit Pli. Etiam agit Aulus Gellius, atticarum noctiũ primo. In Antiquis, ait, annalibus memoria ſuper libris Sibyllinis hæc prodita eſt. Anus hoſpita atque incognita Tarquinium ſuperbum regem adijt: nouem libros ferens, quos diuina oracula eſſe dicebat, eos dixit velle venũdare. Tarquinius pręcium percunctatus eſt, mulier nimium atque immenſum popoſcit. Rex quaſi anus deſiperet ætate riſit. Tũ illa foculũ coram eo igni appoſuit tres libros ex nouem deurẽs: & ecquid reliquos ſex eodem pręcio emere velle regem interrogauit. Sed Tarquinius multo magis id riſit: dixitque anum iã proculdubio delirare: mulier ibidẽ ſtatim tris libros alios exuſſit. Atque idipſum denuo placidè rogauit, tris reliquos eodem illo pręcio emat. Tarquinius ore iam ſerio atque attentiore animo fit: eam conſtantiam confidentiamque non inſuper habendam intelligit: & tris reliquos libros mercatur nihilo minore pręcio, quàm quod erat prętium pro omnibus. Sed eam mulierem tunc à Tarquinio digreſſam, poſtea nuſquàm loci viſam conſtitit, libri tres in ſacrarium conditi Sibyllini appellati. Ad eos quaſi ad oraculum quindecim viri adeunt: quum dij immortales publice cõſulendi ſunt. De libris Numę meminit Vale. Maxi. titulo ſeruatæ religionis, & Liuius, libro decimo, de bello Macedonico.

Repaſtinatus.

Libri Numæ, Et Sibyllini.

CAPVT .XV.

ATLAS MONS, &c. Nunc de Citreis arboribus menſiſque agẽdum: arbor citri Mauris peculiaris: cuius præciũ fœminæ viris cõtra margaritas regerunt. Annotauit hic Budæus noſter legendum eſſe hoc qui ſequitur modo. Extãt hodie .M. Ciceronis in illa paupertate & quod magis mirum eſt: illo æuo: emptæ ſeſtertijs. xi. memorantur & Galli Aſinij ſeſtertijs. xi. Venũdatę: ſunt & duę à Iuba rege pendẽtes quarum alteri pręcium fuit ſeſtertijs. xii. alteri paulò minus interijt nuper incendio attegijs deſcendens ſeſtertijs. xiiii. permutata latifundij taxatione: ſic enim legit: nec Cethegus, ſed attegijs, id eſt, maurorum caſulis, legendum cenſet: hoc enim arbitrarium relinquo: poſſe tamen legi Cethegus ſuſpicor: qui mẽſam citream permutauerat ſeſtertijs. xiiii.

Citreę menſæ.

NAM (ait Pli.) INTERIIT NVPER INCENDIO QVAM, &c. Hoc eſt, menſa citrina quam Cethegus ſeſtertijs. xiiii. permutauerat incendio interijt, &c. hoc verò candidè, & non pro compertomonitum ſit.

CRASSITVDINE QVADRANTALI, &c. Craſſitudine quatuor digitorum. Et ſubdit Pli. SOLIDAE à Nomio Tiberij Cæſari liberto, &c. Horum enim ſenſum ſic explicuit Budęus, libro primo aſſis. His verbis mẽſam Pli. eam quatuor pedes longitudinis habuiſſe ſignificauit: & duos pręterea pollices & pollicis quadrantem, craſſitudine verò ſeſquipollicem æquauiſſe Pli. craſſitudinem quadrantalẽ dixit quę quatuor eſſet digytorum. Longitudini autem quaternum pedum tres pollicis partes, id eſt, dodrantem pollicis defuiſſe ſignificat & tãtũdem ſemipedali craſſitudini. Eſt enim ſextans apud menſores ſexta pars aſſis.

Quadrãtalis

Quadrans.

Craſſitudo.

Sextãs.

Sic

Sic dextans accipi solet pro decem pollicibus. Sed de his hactenus, qui enim de vocabulis ad assem pertinentibus volet amplius: adeat Budeum virum omni recon=ditiore doctrina insignem: eo libro primo quē de asse posteris legendum reliquit.

CAPVT .XVI.

Agallo chon li= gnū a= loes.

NOTA ETIAM HOMERO FVIT, &c. Hæc arbor à Diosco. dicitur Agallochon Diosco. inquit, libro primo. Lignum est quod ex India, & Arabia adfertur: thyæ ligno simile: punctis distinctum, & maculosum: odoratum cum amaritudine aliqua gustum adstringens: cortex corij simi litudinem habet: colore vario: porrò quænam sit arbor dicta Thia videtur Theophrastus docuisse, libro primo plā tarum, qui inter arbores syluestres, quę perpetuis frōdibus virent numerat. Crediderunt aliqui eam esse, quam Homerus quinta Odysseę ra=psodia à Circe ad odorem simul & lucem incendi dixit: non desunt qui hanc xiloaloem, id est, lignum aloes appellant.

CAPVT .XVII.

Lotos.

EADEM APHRICA, &c. Celtis, siue Lotos, arbor est Aphricæ peculiaris. Est & Lotos etiam vagum per herbas arbores'que aliquot nomen. Grādis enim est planta autho=ribus cum Theo. tum Diosco. qui ait. Grandis est planta fructum pipere maiorem ferens: dulcem odoratū. Subdit deinde Pli. TAM dulcis cibus, vt nomen etiam gē=ti terræ'que dederit nimis hospitali aduenarum obliuione patriæ, &c. Hic Pli. Intelligit Lotophagos populos: qui sic sibi à Loto arbore nomen asciuerunt: quòd eius fructu victitarint. Nam cum Vlyssis socij delati fuissent in Aphricā: & ex loti fructu gustassent vix inde ab=ducti sunt, sicut ait Homerus, libro Odyss. octauo quando ait ἐν δ' ἄρα λωτοφάγοι μή=δονθ' ἑτάροισιν ὄλεθρον ἡμετέροις ἀλλά σφι δόσαν λωτοῖο πάσασθαι· τῶν δ' ὅστις λωτοῖο φάγοι μελιη=δέα κάρπον, &c. Quorū sensus sic elici potest. Ne'que lotophagi perniciē voluerūt. Sed ipsis dederunt Lotum comedere, horum verò qui Loton comedissent dulcem fructum: nō amplius renunciare curabāt: ne'que redire: sed cum ipsis volebant vi=ris lotophagis lotū comedentes manere & reditus esse immemores. Cæterò quid nam sit alica alio dicemus loco. Subdit Pli. EST AVTEM eodem nomi ne, &c. Est profecto herba quę lotos dicitur: quę & duum est generum. Nam & Satiua dicitur Lotos & Syluestris. Theophrastus ob id ait: proprietatem & quas habent inuicem differentias, plantas contemplari oportet, quędam enim sunt multi=formia, quāuis equiuoco nomine iudicentur, qualis est Lotus, eius enim species plures sunt folio, caule, flore & semine discretę, porrò sunt qui satiuam lotum vocent Tripodion: alij trifolium, vt author est Diosco. libro quarto, Syluestrem verò mi=nus trifoliū, Syluestris nascitur in Libya vt plurimum, vt scriptū reliquit Diosco. De his in parte medica agendum est amplius: meminit Loti arboris Strabo, libro decimo septimo. Nam, ait, Lotos arbos multa in ea est fructu suauissimo, &c.

Loto= phagi.

CAPVT .XIX.

CYRENAICA REGIO Loton suæ postponit paliuro. Fructuosior hæc fructu'que magis rubens, &c. Est enim paliurus frutex spinosus durus'que. Semen eius pingue fuliginosum'que, inter eũ frutices aculeatos à Dioscoride libro primo numeratur. Meminit huius Theophrastus, his verbis. Et paliurus in siliquis quibusdam semen habet, in quibus tria quatuor've semina sunt, quibus ad tussim medici vtuntur tundentes, habent enim lentorem & pinguedinem, lini semini similem, hæc ille. Nihil constitui agendum de punicis malis, aliubi de his dictur⁹. De paliuro affatim Theophrastus libro quarto de historia plantarum, capite quarto.

Paliur⁹

CAPVT .XX.

IN ASIA ET GRAECIA nascuntur frutices Epipactis, quem alij Elleborinen vocant, paruis, folijs quæ potata contra venena prosunt, sicut Herices cõtra serpẽtes. Meminit Epipactidis herbę Dioscori. libro quarto, asseuerans fruticem esse breuem, folia habentem minima. Sunt qui hanc vocent elleborinen. Theophrastus nono plantarum huius meminit his verbis μίσγνυται δὲ πρὸς τὰς πόσιν δῶσ' ἂν ἐμεῖν τὸ τῆς ἐλλεβορίνης σπέρμα τοῦτο δ' ἐστὶ παρόσιον. quæ nihil aliud sibi volũt latinè, q̃, Miscetur autem in ellebori poculo, vt vomitiones adiuuet semen elleborines, hæc ille. Elleborinen dictam autumarim à vi ellebori quam habet. Contra venena etiam Dioscorides eius folia bibi scriptum reliquit.

Epipactis.

CAPVT .XXI.

ET IN QVO NASCITVR, &c. Quod granum hic Plinius vocat gnidium est semen thymelæ herbæ, authore Dioscoride libro quarto, linum nonnulli dicunt, quod frutex sit satiuo lino similis. Hic enim Plinius tot appellationibus vocat thymelæam, quot vocauit Dioscorides quo diximus loco. Theophrastus primo de plantarum historia, cneoron vocat, sicut hic Plinius, quo fit vt suspicari subeat Pli. hæc partim à Theophrasto, partim à Dioscoride desumpsisse. Granum autem gnidium Theophrastus alio libro hoc est, nono, vocauit, describens medicas vires. Porrò pyrosachnem vocant, puto quòd vim habet vrendi, etymon enim ἀπὸ τοῦ πυρός, idest, à pyr, quod ignis est, & stipula tenui quę facile vritur. Cæterò tragacantha, cuius hic meminit Plinius, à quibusdam radix dicitur lignosa, de qua agemus in parte medica. Tragion item est frutex peregrinus Italiæ, peculiaris autem Cretæ, quæ hoc sola gignit, vt ait Dioscorides libro quarto, habet enim folia similia lentisco, breuiora tamen, liquorem fert gummi similem, eodem authore Plinio. Similem facit fruticem hunciunipero, libro vigesimoseptimo, hic autem terebintho, quare non facile est dictu, quænam verior, potior'que videatur historia de tragio, de quo aliubi agam, de gala myrice'que alibi etiam agendum est.

Gnidiũ

Pyrosachne.

CAPVT .XXII.

Tapsia

NEC AVSPICATIOR, &c. Nec fœlicior est arbos quæ anonymos dicitur, quàm quæ dicitur ostry a, qua mortes miseras produnt fieri. Adrachne cuius hic meminit Plinius herba est, quam alij portulacam dicunt, de qua agem⁹ libro. x x. Hic Plinius adrachnem esse syluestrem arborem eodem nomine appellatam. Porrò quod de thapsia ait hic, expendendum est non facile iudicatu esse, quæ Plinius hic ait vera ne sint & digna receptu ac pro comperto habenda, tum quòd authores alij thapsiam non solum nasci in Aphrica dicant, sed etiam alijs locis, vt scriptum reliquit Nicander in theriacis. Dioscorides libro quarto thapsiam dictam vult à thapso insula. Theophrastus libro nono plantarum huius meminit, liuores em̄ quos greci ὑπωπια, id est hypopia vocāt, delet, quod innuisse videtur Plinius, quādo hic ait conuerberatam faciem illuens. Quod & etiam affirmat Dioscorides libro quarto, & Theophrastus nono plātarum quando ait. Thapsiæ autem vomitoria vis est, quòd si quis eam per inferna retinuerit, pariter & superna purgat, facit & hypopia veruntamen candida. Hypopia hic maculas quæ in facie albicant significant, de hac plura dicenda sunt in parte medica.

Vnde tapsia. ὑπωπια.

Hypopia.

CAPVT .XXIII.

Capparis.

IBI ET CAPPARIS, &c. Capparis frutex est varijs appellationibus à Dioscoride nuncupatus cynosbatos, hoc est, sentis canis phyllostaphylon'que, quod inter folia fructum quasi vuam ferat. Est spinosus frutex, in girum per terram stratus, hamatas habet rubi modo spinas. Folia rotunda cotonei mali folijs similia. Fructum oliuæ figura, vt scriptum reliquit Diosco. libro secundo, de noxijs ei⁹ generibus hęc agens. Inflat vehemētissimè marmarica libyca capparis. Facit vomitiones appula quæ à rubro mari & Libya adfertur, omnium maximam acrimoniam habet, pustulas in ore excitat, gingiuas'que vs'que ad ossa erodit, eam'que ob causam in cibis omnium inutilissima est. De hac videbitur amplius aliubi.

CAPVT. .XXIIII.

Cytis⁹.

NON OMITTENDVM, &c. Nihil nubili hoc caput habet, quod dignum sit enodatione. Quod em̄ de cytiso agit Columella etiam adfirmat. Cytisus certè ad saginam pecoris mirè confert, pertinet ad rem pecuariam, magis quàm ad medicinam. Porrò quod Plinius ait vbertatem lactis adferre cytisum. Hoc idem Columella vltimo septimi libri capite, asserit inquiens mulieres quidem si lactis inopia premuntur, cytisum macerari in aqua oportet, & cum tota nocte permaduerit, postero die expressi succi ternas metretas permisceri modico vino at'que ita potandum dare. Sic & ipsæ valebunt, & pueri abundantia lactis confirmabuntur, hæc Columella, ad cuius sententiam allusisse videtur hic Plinius, quando ait.

QVIN ET NVTRICIBVS IN DEFECTV LACTIS, &c. Grata est herba apibus, vt etiam Columella libro agriculturæ nono docet cap. quarto. Sed de hac etiam idem libro sexto hæc agit. Cythisum in agro esse quàm plurimum maximè refert, quòd gallinis apibus, capris, bobus quoque & omni generi pecudum est vtilissimus, quod ex eo cito pinguescit, & lactis plurimum præbet. Et subdit paulò post. SATIO AVTEM CYTHISI EST, &c. Autumno circa idus octobris, vel vere fieri potest cũ terram bene subegeris, areolas facito, ibique velut ocymi. Semẽ cythisi serito autumno, plantas deinde vere disponito, ita vt inter se quoquouersus quatuor pedũ spatia distent Si semen non habueris cacumina cythisorum vere deponito, & stercoratam terra circumaggerato si pluuia non incesserit, rigato quindecim primis diebus &c.,

CAPVT .XXV.

NASCVNTVR, &c. Arborum maris rubri, Strabo libro geographiæ. xvi. his verbis meminit. Rubri maris ora arbores in profundo nascuntur, lauro & olea similes quæ in refluxibus ex toto deteguntur, in affluxibus nonnũquàm ex toto obruũtur, atque etiã hoc cum vlterior terra arboribus careat adeò vt admirandum sit. Meminit idem arborum indicarum libro decimoquinto, quem legat qui de his plura volet. Adeat item Herodotum libro cum secũdo tum tertio. SPATHALIA, &c. Dicuntur autem spathalia, ornamenta muliebria inter fœminarum delicias annumerata, à verbo græco deductum vocabulum σπαθᾷν vel σπαθάλαν, quod nihil aliud notat, quã lasciuio, siue delicias ago. Vocabulo, pathalia vtitur Plautus in Menæ. Amabo, ait, menæchme da mihi facienda pondo duum nũmum spathalia vt te libenter videam cum ad nos veneris &c. Qui de mirabilitate arborum quarundam rubri maris ac Arabiæ, de'que plantis & arbusculis miræ naturæ volet, adeat Theophrastum libro quarto, capite. viii.

Spathalia. σπαθᾷν

Commentariorumm in Tridecimum Plinij Secundi, Naturalis historiæ, scriptoris argutissimi.

FINIS.

IN DECIMVMQVARTVM PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE ARGVTISSIMI SCRIPTORIS LIBRVM, STEPHANI AQVAEI BITVRICENSIS, VIRI EQVESTRIS, COMMENTARIA.

EXTERNAE ARBORES, &c. Contumaces implacabilesque nostro orbi, natura plantas nonnullas genuit, vt nullis blanditijs, obsequijs, officijs've nostris, retineri apud nos potuerint, coacteque in hortis & mitioribus plagis potius sterilescāt, quàm vberrimè proueniant. Sunt nobis exemplo casia, cinnamomum, & id genus, ob eam rem peregrinas iure dixerimus, quas & indociles Plinius dixit, quòd non vltro citroque patiantur transferri, nec obediant voto coloni. Harum igitur peregrinarum arborum natura superiore libro enucleata est. Nunc communium dotes, hoc est vitium auspicatur, decēti quidem censura, tum quòd nobis peculiarissimæ, tum quòd mortalibus non parum conferre videantur, inter vtpotè plantarum illustrissimarum genera, locum nobiliorem asciuerunt sibi. Et quia ad eas ventum est, hucque diuertimus, quod à promptarijs grauissimorum authorum de plantarū natura excerpserimus, nō fuerit alienum huic rerum seriei admouisse, quòd meminisse iuuerit, & vsui fuerit legisse. Anaxagoras Platoque sensus cum gaudij, tum mœstitudinis & appetitus inesse arboribus memoriæ mandarunt, manifestaque signa ex earum vegetatione ac corruptione tribuere, simul & animalium partes tradiderunt, quum caput in eis sit radix, brachia, rami, frondes, excrementa, flores, fœtus, fructus, fœtuum digestio, & maturitas, denique vterque sexus. Quorum opinioni philosophorum ille argutissimus Aristo. reffragatur, has solū non animalia sed aīata asserens. Plantarum autē in vniuersum causa triplex fertur, ex terra productio, ex aqua conglutinatio, ex igne conglutinationis vnitas. Hæc item in conchis videre licet, lutum ex quo materia fit. Teste ex aqua testacei constitutionem, ignem denique partes eius con nectentem. Virtutis igitur omnis manifestatio ab igne fuerit, siccitas enim quę ex igne est, in humidi locum proueniens ob firmitatem in omnibus & animali, & plāta, & metallis digestionē creat. Digestio igitur in animali ac planta non adeò, quia horum partes sicut in lapidibus in vnum concretæ non sint, quodque ex his fluxus quidem prouenit, ex metallis verò & lapidibus minime, qualis est sudor, partes enim ipsarum raræ non sunt, ex quo inde sicut ex animali, ac planta excrementa non exeunt. In quo autem raritas non existit, ab eo omnino nihil exit, quapropter solidum est, in quo quid dilatari possit & penetrare, sicut plantæ & animalia, eoque magis plantæ, quo partes earum rariores tenuioresque sint, quæ verò rariores eo spirabiliores. Ea demū causa est, quòd in ijs terrę motus nō fit, aut cōcussio,

ſed in ſolidis, non arenoſis, ſed condenſis, fit quoque in conchis, vitro, ferro, cæte=
riſque metallis, nam quũ exitus poroſos aer non habeat, ſcindere neceſſe eſt. eadẽ
quoq; de cauſa rariora maioris põderis et magnitudinis ſupernatãt, aer eñi incluſus
qui aquæ naturæ ſuperſtat, ad proprium retrahit locum; ſicuti & oleo quoque con=
tingit. Hoc enim naturalis calor frigidum attingens, humida & in eo partes pro tẽ
pore in aerem tenuans ad aquæ ſuperna trahit. Sunt & ſaxa, quæ ob raritatem non
merguntur, vt pumices. Sunt item ligna, quæ ob denſitatem præcipitant, vt hebe
nus. Plantis inſuper humor cauſa eſt viriditatis, quo quæ magis abundant, fron=
dentes ſemper vel frequentius manent. Theophraſtus in tria cunctas plantas ge=
nera diuidit, in arborum, in herbas, & quæ græcorum peritiſſimi ταμνόδης, hoc eſt
tamnodes, quæ ritè fruticoſa verteris, quæ medium inter vtrumque tenent. Com
munia iis omnibus vterque ſexus exceptis paucis. Deinde modi proueniendi,
quos huiuſcemodi deſcribit, ſpontè, ſemine, radice, auulſione, ramo, ſurculo, trun=
co, lignoque minutatim conciſo. Arborum dixit primam differẽtiam ſyluestres
& hemeras, id eſt domeſticas. Præterea infertiles & frugiferas, peregrinas & pecu
liares, inter ſe verò diuerſas fructu videlicet folio, flore, ſemine, cortice, materia,
caudice, fructu videlicet vt coniferæ, vt pinei generis, aut pomiferæ vt mala om=
nia, aut glandoſæ, vt quæ ſunt in genere glandiferarum, aut bacciferæ, vt laurus,
olea, & his ſimiles: folio quoque criſpante, aſpero, oblongo, rotundo, anguloſo, ſer=
rato, lato, anguſto, diſcriminato, inſecto, dentato, craſſo. Tenui radice verò aut
ſummo ſolo, aut profundo latè ſerpẽti, caule vel obliquo vno, vel pluribus alto, vel
humili, materia dura vel molli, graui vel leui. Item vel ædificiis apta vel igni, fle=
xilli vel ſciſſili, fragili, nodoſa, pulchra vel deformi, perpetua vel parum duratura,
ſemine vel cortice, vaſculis ac quiſquiliis. Differunt item plantæ vita, nam aqua=
tilibus, ſunt terreſtres durabiliores. Inter ſyluestres verò & domeſticas hoc diſcri=
men eſt, nam illæ ſunt altiores, campeſtres maiores carnoſiores que, ſed deteriores
& pallidiores montanis. Aquiloniæ partes & materiam robuſtiorem & fructus
pręſtantiores faciunt: ſata in vmbroſis citius adoleſcunt. Quæ cito proueniunt ci=
tius intereunt, vt malus, corylus, punica, pyrus, perſicus, vermiculationem omnes
ſentiunt. Narrantur quorũdam diuturnitates, vt olea Athenis, palma in Delo ſub
qua Latona peperit vsque ad tempora Tullii permanſit. Oleaſter in olympia, fag[9]
in Troia ſupra tumulum Ilii, Delphis platanus, Romæ ilex. Inter has diuturnitates
minimè vitis annumeratur, quanquàm cenſeat Plinius hic in albo ponendam. Hæ
enim ſunt quæ à Theophraſto & Ariſtotele excerpſimus. Hic igitur Plinius arbo=
rum communium hoc eſt vitium commeminit, quas omnibus ferè regionum lo=
cis peculiares conſtat, Plinius eas vocitat arbores, ſed an ſint, hæſitandum eſt: com=
munes liquet appellatas iure quidem, nam vt non minus feſtiuè quàm concinni=
ter ait Columella, author grauiſſimus libro tertio rei ruſticæ. Nos, inquit, cæteris
ſtirpibus iure præcipimus, non tantum fructus dulcedine, ſed etiam facilitate per
quas omni fere regione mundi, niſi tamen glaciali, vel perferuida curæ mortalium
reſpondent: tanquam faciles campis quam collibus proueniunt, & in denſa non mi
nus quàm reſoluta, ſæpe etiam gracili atque pingui terra & vliginoſa. Verùm an
Columella putet vites in albo arborum ponẽdas videre non fuerit ab propoſito ab=
iunctum. Quæſtio certè apud teſtatiſſimos authores agitata diu, Columella pro=
fectò libro rei ruſticæ tertio, inter arbores minime cenſendas vites ſuadet his ver=
bis, De eo, inquit, prius eſt agendum, quod nobis alimenta præbet, idque triparti=
to diuiditur, nam ex ſurculo vel arbor procedit vt olea, vel frutex vt palma, vel
tertium quiddam quod nec fruticem, nec arborem proprie dixerimus, vt eſt vitis,
hęc ille. His collatis liquet vites non arbores proprie ac apte dici.

Vitis nõ arbor.

Subnectit

Subnectit paulò mox Plinius. NOSCENTES TANTVM. Quia hic naturam dotesque non culturam vitium dicturus est.

Quãuis QVAMVIS ENIM, &c. Quamuis particulam, interrogatoriè legas, pro, quãtumuis, hinc Plautinum id. Quamuis ridiculus est vbi vxor non est. AC SOCIETATIS FESTE PACIS, &c. Pacis sancitæ ac fœderatæ, pax quàm luculentissimè dici solet festa: nam eo quo die à Romanis sancita erat erga quospiam, à quocunque opere abstinebant, dijs ritè sacrificantes, quare festa quasi feriata dicta, ac solennis. Et paulò mox sequitur. TANTVM PRISCORVM cura fertilior, &c. Expũgendum censuerim verbum, tantum, & reponẽdum tanto. INTERNITIONE MEMORIAE INDVCTA.

Festi pax.

Induce re.

Priuatione memoriæ obliterata. Est enim inducere, delere obliterareque, hinc Suetonius amplissimis verbis collaudatum integrũ restituit inducto priore decreto, hoc est obliterato. SVBIERE RITVS, Succreuere mores, aliæque viuẽdi rationes. IMPERIIS INTRA IPSAS, Artes auaritiæ, subintelligas, detinebantur intra ipsas hominum mentes, nec ab his prodibant, quia non sinebãt euagari, nulla tunc habendi cupidine mortales diuexante: nam principio rerũ gentium, vt cõcinniter scriptum reliquit Iustinus, nationumque, penes reges erat, quos ad fastigiũ maiestatis imperij non ambitio popularis, sed spectata inter bonos moderatio extulit, fines tunc magis tueri quàm proferre mos erat. Et sic mentib⁹ hominum artes auaritiæ non inhærebant, nõ enim tunc habendi sacra fames irrepserat. Et subsequitur. REGES INNVMERI, &c. Palam vtique est. Reges innumeros deorum nomen sibi asciuisse artium vel præstantia, vel inuentione, reges inquam, quibus fuit ingenium solers, promptum, perspicax ad inuestigandas artes. Sunt nobis exemplo Vulcanus, Saturnus, Dionysius, Gorgoris, ille fabricandi, alius vites colendi, arandi, alius mellis colligendi artem inuenerunt, qui omnes præstantia artes inquirendi loco deorum habiti sunt. His annua sacra dicata, his festi dies, his cœnæ dicatæ. Itaque liquet hanc miscellaneam deorũ turbam defluxisse ab industria. Honore profectò artium inuentarum & colebantur & venerabantur. LAXITAS (inquit Pli.) ET rerum abundantia, &c. Vbi profectò rerum abundantia, vbi ingentia latifundia, vbi honores emerserunt, vbi senator incœptus est fieri pecunia, & donis: omnes virtutes, omnes artes dictę liberales cecidere. Vbi ergo rerum abundantia emersit, eà damno posteris fuit, postquàm censu, hoc est, pecunia senator cœptus est fieri. ORBITAS, Parentum amissio ac orphanitas. CAPTATIO, Fraus decipiendi actus liberales, quia liberales artes solis hominibus liberis congruunt, & non auariciæ inhiantibus. Est certè liberalium artium homines curis exhaustos efficere, & libertatem elargiri, liberi enim non censentur auari. Aristonimus in historia, vitam auari polincturę, hoc est, cœnæ mortuorum comparabat, vbi quum adsint cætera, lætitia deest. Theopompus super auari delira mente, id & scitu & memoratu dignum dictitare solebat. Qui, inquit, possidet multas fortunas, ac cum tristitia degit, is omnium mihi videtur, & præsentium, & futurorum infœlicissimus, verùm rem susceptam pertractemus. Subdit Plinius.

SOLA SERVITVTE PROFISCI COEPTVM, &c. Hic Plinius vult asserere miram esse seruitutis diuersitatem, propter varias seruitutis species, & rursus mirã conuenientiam, dum omnes huc spectant vt ditiores fiant, quod me hercules mirum est, quando seruitus præter naturam dicatur, vt ait Pomponius. ff. de statu hominum, quare mirari subit hominum genus, tantis se generibus seruitutis addicere, ad solas scilicet aggerendas opes, quas crebris fortunę assultibus obnoxias constat. Adde hic vice auctarij male legi,

ALIVS

ALIVS HANC ALIO MODO, &c. Sic enim repurgatius legẽdum contenderim. Hanc alius alio modo & in aliis adorare eodẽ tamen habẽdi quęstu ad spes omnium tendente voto. Est enim mihi probatissimę fidei codex manu cõscriptus, vbi lego. Hanc alius alio modo & in aliis adorare, eodem tamen habẽdique spes omnium accedente voto. PASSIM ETIAM, &c. Cœptum est, subintelligas. NON deterrebit nos rerum humilitas, &c. Abiectio rerum paruarum non deterrebit quin scrutemur obliterata, & à multis neglecta, quãuis Vergilius videatur multa silentio pręterisse, propter rerum quarundã paruitatem exilitatem'que, qui solum quindecim genera vuarũ, tria olearum, totidẽ pyrorum monumentis suis traddidit, quùm tamen plura essent genera, assignans tamen tot dotes malo assyrio, vt superiore libro vidimus, vnde ait Pli.

POTIVS incipiemus quam à vitibus, veluti dicat non incipẽdum esse nisi ab iis. QVARVM ait, principatus, &c. Qui mihi codex vetustissimus est nõ ita habet, sed hoc modo. QVARVM principatus in tãtũ peculiaris Italiæ est, vt vel ex vno omnia gentium vicisse vsquam odorifera possit videri bona, &c. Pricipatus vtpote vitiũ Italię multis assignat. PVBESCENTIVM, &c. Exuberantium, ac lanuginem emittẽtium. Vites enim quãdo extuberant, aut lanuginem emittunt, pubescere dicuntur, quare Vergilianum id.

, Hinc omnis largo pubescit vinea fœtu.

Quando item gemmas emittunt pubescere dici solent. Nulla profecto suauitas prefertur odori vitium pubescentium, quarum odore serpentes albigi memoriæ mandatum est.

CAPVT PRIMVM.

VITES IVRE APVD, &c. Insignes, ac luculentissimas vitium dotes hic pandit. Claro, ac celebratissimo honore antiquitus habitas comprobans deorum simulachro Iouis, scilicet & Ephesię Dianę. Nam & vitigineum fuisse veteribus memoriis simulachrum proditum est.

ITEM MASSILIAE, &c. Pateram patens vas vitigineo ligno fabricatum. Massilia fuit ferax vini optimi, quòd liquet carmine Martia. hoc.

, Tu ne Massilię ponere vina putes.

EPHESIAE DIANAE, ab Epheso dictæ, quę vrbs est Lidiæ ab Amazonibus nuncupata, clara equidem templo Dianę, quod ducentis viginti annis à tota Asia confabricatum fuit, Situm'que loco palustri, ne motum terrę sentiret in eo centum. xxv. colũnę à singulis Regibus extructæ miro quidem artificio. Ambigitur tamen fuerit ne id templum vitigineis, vel cędrinis trabibus afformatum. Mutianus vitigineis, alii cædrinis cõpactum ferunt, sed de hoc aliubi profusius. Metaponti, oppidi Italię, in sinu tarentino, Euocatur, Atrahitur. PALMITES. Columella author quidem naris emunctissimæ, Palmites vocitat quando vua erumpere incipit, crebrius tamen tenerrimos vitium ramusculos, ac sarmẽta vocamus. Deprimitur in propagines, deiicitur aut defigitur. AD Cœli Mores Soli'que ingenia, &c Secundum naturam & situm regionis & proprietatem terrę. Nam & refert cuius generis sit solum & aer'quo habitu, vt ait Columel. tertio Rei Rust. Vitẽ, inquit, pro regionis statu colere censeas, ne'que enim omni cœlo, solo've cultus idem ne'que est stirpis idem genus, quod'que præcipuum est ex omnibus facile dictu non est, quùm suum cui'que regioni magis aut minus aptum deceat, quare cœli qualitatem, & soli plurimum vitibus conferre liquet. Ad ingenia

Palmites.

Ingenia

secundũ proprietates,naturas'que, MARITAS'QVE cõplexę,alij maritatas,lego cõcinniter Maritas,metaphora est tracta à nouis nuptis,quas vocam⁹ maritas. Maritæ enim vites nouellę dici quam appositissimè possunt. PROCACIBVS BRACHIIS, &c. Partibus plus æquo sese spargentibus,procaces virgulas diximus nimiè luxuriantes. BRACHIA, Rami,virgulæ dicuntur.Hinc Varro, nis illud. Brachia,ait,arborum hyeme ceduntur. Item apud Catonem. Arborũ brachia sitũ lunę aspiciãt, CAMPANO agro. Cãpanus ager nunc Neapolitanus fertur. GENICVLATO cursu, nodo formato,ac tractu iuncturarum. Genu nodũ ac articulum notat,vnde extat id Varronis primo Rei Rust. Cum frumenta,inquit,inceperint in secundo genu exire,hoc est,nodo & articulo.

Maritę. Proca- ces. Brachia Genu.

VINDEMIATOR AVCTORATVS, &c. Mercede cõductus quisque sublimitate vitis periclitatur, Auctorati mercede conducti hinc Milites auctoratos vocamus,qui seruiendi stipendio obligati sunt. Exauctoratos contra. Clausularum antelatarum sic se habet sensus. In Campania vites populis arboribus iunguntur tantaq́ue sunt sublimitate, ac luxuriantibus ramis, vt cacumina arborum æquent superent'que eous'que, vt vindemiator conductus mercede, cogatur tempore collectionis vuarũ,aut amputationis scãnũ accipere,aut quid aliud, quo possit altius attingere, vt vel vindemiet,vel eas facilius amputet. SEQVACIBVS loris,ligamẽtis diffusis. VNA VITIS, Vna stirps. PORTICVS LIVIAE, ab imperatrice liuia,cuius meminit Suetonius in August. Porticus loca esse Vitruuius, ait, proprie clausa à portu loco concluso, in quo naues hyemare solent. Varrò à portãdo deduxit id verbum,vmbrosas deambulationes porticus nũ etiã vocitamus. SVBDIALES, Sub dio siue aere manentes, loca enim sunt aeri exposita, OPACAT, obumbrat,cooperit, EADEM quoque, &c. Eadem Vitis capax duodecim amphorarum musti, quantũ capiat amphora videre est apud Budęum virum elegãtiarum accuratissimum. MIRATVM altitudiuẽ, &c. Sensus est,ac historię series. Fabricius à Romano senatu ad confirmandam pacem erga Pyrrhum regem missus,ad quam stabiliendam Pyrrhus Cyneam cum militia tum spectata virtute celebrem Romam misit, Vbi autem Ariciam Italię vrbẽ appulit,inibi vitium sublimitatem arborum cacumina superantiũ admiratus est, post paulum Aricię ciues eum gratanter,humanè,ciuiliter,accipiunt,obseruãter venerantur,tractãt opipare,pollucibiliter,dapsiliter'que,ei que vinum ex tam celsis vitibus propinant,vbi ex eo hausit,libauit'que,subausterum acidulum'que vinũ comperit,tum facetè vrbane'que,ait. Miror matrem,vitem subintelligens,tam alta cruce suspensam. Hic enim vites æquabant arborum apices. Hic est Cyneas,cuius meminit Iustinus septimo historiæ. Hunc tanta floruisse fertur memoria, vt Pli. prõpsit in literas, libro septimo histo. vt Pyrrhi milites cunctos nominatim appellaret,& sine quidem interprete. Hic Romam regibus dignã sibi visam Pyrrho retulit. Nunc autem ad sequacem verborum ductum redeamus.

Auctoratus. Cyneas

RVMPOTINVS VOCATVR, &c. Quidam male & conniuenter legunt Rumbotinus. Est enim Rumpotinus arbusti genus,cuius ita non minus scite quam graphicę Columel. quinto rei rust. meminit. Est, inquit, alterum genus arbusti gallici quod vocant Rumpotinum, desyderat arborem humilem nõ frondosam, cui maximè videtur idonea populus, ea est arbor corno similis, &c.

Rũpotinus.

TABVLATA, &c. Rami extensi. Tabulata ramos in arboribus extensos vocamus, Hinc Vergilianum id carmen.

Summas'que sequi tabulata per vlmos.

Horum ita etiam Columella tertio rei rust. meminit. Deinde, ait, adolescere incipiant vlmi falce formandæ sunt, & tabulata instituenda.

Tabulata.

PVRO

PVRO PRODVCTO'QVE DRACONE, &c. Palmite ex tortuositate enato,ac pluribus annis emerito. Est enim Draco palmes plurib' annis enatus, ac emeritus, tortuosus'que. IN PALMAM EIVS. &c. Palma vnde, vuę nascuntur dici interdum solet. Hinc Varronis id primo rei rust. Et vitis eo quod inuenitur ad vuas pariendas dicta primo videtur à pariendo,ex imminutis literis parilema & dalma.P,mutata in.D. Subnectit mox Pli.

Draco. Palma.

FLAGELLA DISPERGVNT, &c. Flagella dici solent summę arborum partes,ac capita minutorum sarmētorum,vt Columellę placuisse video,quā do ait,quinto rei rust. At in ordinandis vitibus vtique obtinēdum est,ne pluribus flagellis ementientur, &c. Et Varronis id extat. Emucidum sarmentum propter infirmitatem fit sterile,ne'que ex se potest eijcere vitem quam vocant minorē,flagellū. ADMINICVLATAE sudib' horrēt,desecatius cōtēderim,hęrēt legēdū propter quod sequitur,vineam'que faciūt. Horrere em̄ vites dicūtur quādo asperę fiunt,quare Vergi.ait.Horret ager. Et Columel.secūdo rei rust.Quędam,ait,loca sunt quę solsticijs minus concalescunt, sed hyeme intolerabiliter horrent,qui mihi est probatissimę fidei & syncerę lectionis vetustissimus codex,non horrent,sed hærent habet. ALIAE IMPROBO REPTATV, &c. Alię vites non decenti cursu ,exuperantia'que ramorum complēt media atria mo do vinitoris peritia industria've fuerit adhibita. Reptare vites dicuntur quando earum rami longius cæteris virgulis,ac vicinioribus iūguntur arboribus,vel sudibus. PAMPINORVM, Ramusculorum virescentium,aut foliorum vitium, Pampinos iure vitium folia vocauerimus. Hinc Vergilianum id.

Flagella

Horrere

Pāpin'.

Heu male tunc vites defendit Pampinus vuas.

Hinc pampinare folia vitium, vel ramos euellere. ATRIA MEDIA, &c. Mediam domorum aream, vel medias domus partes continentes, in quibus antiqui aperto ostio epulabantur,dicta auctore Varrone,libro linguę latinę, ab atriatibus populis hethrurię. SINE pedamento, &c. Sine adminiculo,ac fultura pedare vites, adminiculo siue ridica fulcire. VLTRA Suos pollices, &c. Vltra suos ramulos crassitudine pollicari. PASTINATIS, &c. Vitibus subaudias renouatis. Pastinare innouare fodiendo, V V A non aliubi gratior callo. Sic fermè omnes codices habēt:quorū lectioni nō arrideo, lego ipse nō gratior,sed crassior,Lubricus lapsus additione vnius literæ,quod satis liquet sequētibus verbis quādo ait. Vt inde possit inuenisse nomē duracini durus acinus, de callo enim hoc est duricię agit. BVMASTI, &c. Bumasti vuarum genera modo mammæ bouis tumescentium,βυμάσος enim,id est,bumastos magna bouis mamma gręcis fertur. Hę vuę cibo solum aptę sunt,quod testatissimum reliquit Columella tertio rei rust. Vitis,inquit,vel ad escam,vel ad effusionem deponitur,ad escam nō expedit instituere vineta nisi cum iam suburbanus est ager, vt ratio postulet incondi tum fructum mercantibus,velut pomum vendere,quę cum talis est conditio maximè pręcoques & duracinę tum diu purpureę & bumasti & dactili. &c. Dactili & dactilides vuæ sunt digytali crassitudine,ac forma,quibus placet etiam dactilides palmarum fructus vocare Leptorogas,vuas. ADHAERENT pergulis, &c. Pergulę opus in vitibus topiarium,pergulas nostrates nūc treglas vocāt, hinc vuæ pergulares,quarum meminit Columel.his. Pergulæ vitium generosarum à putatoribus relictę sunt, &c. CONCAMERATAE, &c. Nam constat vuas in loculis,fictilibus,camerulis'que conditas diutius multo seruari.

Pastinare.

Bumasti.

Dactili

IN SVA ANIMA, IN SVO SVCCO ALIIS, (ait Pli.) GRATIAM qui vuis, &c. Quia fumo nedum vuę verùm & vina lautiora commēdabiliora'que fiunt, inueterascunt enim & longius seruantur, vt prompsit in literas

Columella

Columel. xii. rei rust. Vasis item fictilibus optimè custodiri illius verbis dilucet, inquientis. Nihil enim tam certius quam vasa fictilia facere quę singulas vuas laxè recipiant, ea debent quatuor ansas habere, quibus illigata viti dependeant, &c. STIPATAE VIVACEIS, &c. Granis vuarum circundatę, vuarum inquam, iam pressarum. ANTE EVM RHETICIS, &c. Ante equidē Tiberium vuę rheticę mensis gratæ erāt. Suetonius, Tranq. In Augu. illum asseuerat vino Rhetico delectatum miroquidem modo. ACINIS datur passis, &c. Vuæ passæ ob solis calorem, à patiendo dictę, quòd solis radijs exponi soleant, ac sic incoqui. Vuarū autem passarum Columella, libro rei rust. xii. cap. sexto ita meminit. Legere oportet vuas, luna decrescente, sereno die, & sicco solo & soli exponere &c. AVSTERITAS PICIS, &c. Pli. alludit ad Columellę assertionem de his ita differentis, vuas ollares bumastos, vel duracinas cum deseceris continuo pediculos impicato. Et paulò mox subdit Marcus Columella patruus meus vuas legi pręcipiebat pediculos'que earum sine mora in feruentem dimitti picem, &c. PEDICVLVS pro digytello, quem alij caudā vulgo vocant accipitur, hoc enim vuę, poma, pyra, suspendi solent. Hinc poma pediculata, quibus est pediculus, quo suspendi possint. QVID quod insertę, &c. Vt cumulatius fusius'que comprobet vites clarissimis dotibus insignitas, summo'que honore fuisse habitas, quęrit cur nam castris fuerint insertæ, quare've fuerint in re militari reueritæ. Perpendendum., frondes vitigineas fuisse castris insertas causa desidiæ fugiendę, & desides milites puniēdi argumento. Vitis enim gestamē erat, cuius signo in ordinandis muniendis'que castris, pigri milites puniebātur, quare ce, cinit Iuuenalis. Nodosam posthac frangebant vertice vitem. Si lentus muniret castra dolabra. Et subdit Plinius. ATQVE etiam in delictis pœnam ipsam honorat, &c. Ex enim lege de supplicijs militum veteri, ab claris authoribus hæc hausimus. Scipio Aphricanus qui Numantiam obsedit, sicubi extra ordinem milites romanos depręhendisset acribus pœnis afficere solitus est, vt qui ciues vitibus alios cædi virgis, alios iuberet, vti apud Liuium videre est abunde. De vite autem quam centuriones pręferrent, non poetę tantum, sed Aurelius Macrob. meminerunt, hic de Adriano agens, quod is quidem nulli concessit nisi robusto & egregiæ famæ viro. Hæc enim me oportuit annotasse, quo delitescens Pli. sensus fieret cognibilior. Sed quod sequitur maiorē multo poscit indaginē hoc enim est. NEC NON Vineę oppugnationum rationem dedere, &c. Quæret hic Plinianæ lectionis studiosus quænam sit hæc oppugnationum ratio, quam vineæ dederint perpendas oportet. Plinium allusisse ad ea bellica instrumenta, quæ vineæ clarissimis authoribus dicuntur, hoc est, Tito Liuio & Vegetio, sunt profecto vineę, vt vegetio placitum comperio, quarto rei militaris, instrumenta bellica, lignis compacta, lata pedes octo, alta septem, longa, cooperta duplici ligno, cratibus'que contexta, latera habent vimine septa, ne saxorum telorum ve, impetu frangantur, extrinsecus ne comburentur crudis, ac recentibus corijs integuntur, quùm plures fuerint iunguntur ordine, sub quibus prælia̅tes tutius ad muros oppugnādos decertant, ad quod allusit Pli. quando ait. NECNON vineæ rationem oppugnationum dedere, &c. Adde hic vice plausibilioris lectionis, sub vitem iacere dici solitum antiquitus, quando veles, sub manum sursum iacebat. Et sub vineam, quando milites centurionibus astantibus iacere cogebantur. Et subnectit Plinius. NAM IN MEDICAMINIBVS, &c. Libro vigesimotertio Pli. Vitium folia frōti apposita capitis dolores tollere scriptum reliquit Cornelius Celsus. Romanæ pariter at'que grecæ linguę consultissimus eo libro quem de medicina posteris legendum reliquit. Vitium folia aqua frigida prius tincta stoma-

Vitis cē turionū

cho apposita

cho apposita peste laborantibus, mire conferre memoriæ mandauit, verò de vitiũ vi medica, libro antelato verbosius differemus, vbi Plinius ait. AVERNO SECANOQVE, &c. De Auerno agro, qui situs est in Auernia gallica parte intelligit, quare facile est conijcere Aueriam optimi vini feracem quondam proclamatam, de Secano vino, intellige id quod Burgũdia profert. Burgundia, inquã, qua nunc imperator potitur, nec possum mihi persuadere Plí. de eo vino quod Belna, quæ Francorum regi obsequitur producit intellexisse, quòd Sequani potissimũ dicatur hij, quos nũc comitatui subditos dicim⁹, si hoc verbo latia lingua vti nobis permittat. De Heluetico, illud vinum est quod apud Germaniæ populos nascitur. Refert Strabo, libro secũdo Geo. Mira de fertilitate vitis, in Margiana, ait, sæpius vitem inueniri asserũt, cuius stipitem duorũ vix hominũ vlnæ complectãtur, racemum duorum cubitorum longitudinem implere. Parem & Arianam esse dicũt vini autem etiam vbertate superare. In ea vinum ad tres ætates, id est, nonagesimum annum perdurare, idque in vasis minimè picatis, &c.

CAPVT SECVNDVM.

GENERA. &c. Vitium inclytis dotibus promulgatis, haud fuerit alienum earũ genera enucleare. Hic Pli. asserit. Democritum vno numero vitium genera comprę̄hẽdisse. Plura autem earum esse genera cum Macrobij, tum aliorum auctorum assertione liquet, ille tertio Saturnaliorum hęc adfert in medium genera. Vuarũ, inquit, ista sunt genera. Aminea, à regione. Nã & aminei fuerunt vbi nũc est falernum. Asinusca, Albana, Atrusca, Apiana, Apicia, Bumammia, Duracina, Labrusca, Melampsithia, Maroniana, Mareotis, Lagea, Numentana, Pręcia, Prammia, Psithia, Pileotica, Rhodia, Stephanitis venuncula, variola, hęc ille. PRINCIPATVS, (inquit Pli.) DATVR AMINEIS, &c. Constat lectione Macrob. amineas vites vuasque non dici ab, à & minio vt scioli oscitanter putant, sed à populis. PROPTER Firmitatem, &c. Quia vnũ ex eis firmissimum est, quare Vergilius cecinit,

Amineę.

, Sunt & amineę vites firmissima vina.

Columella vberioris disciplinę sciẽtissimus amineas vites cæteris esse multo pręstantiores ostendit his. Solę, inquit, traduntur amineæ excœpto cœli statu minus frigido vbicunque sint, etiam si degenerent sibi cõparatæ, aut minus probi gustus viam præbere & cæteras omnes sapore præstare. EX HIS, (inquit Pli.) GERMANA minor acino, &c. De his agit sic, Columella, libro antelato. Eę cum sint vnius nominis non vnam speciem gerunt, duas germanas cognouimus, quarum minor & ocyus & melius deflorescit, habilis arbori necnon iugo, illic pinguem hic mediocrem terram desyderat, longeque pręcedit maiorem, quia & ventos & imbres patitur. Nam maior in flore celeriter corrumpitur, & magis in iugis quam arboribus, hęc ille. Iugum in vitibus dicitur quùm duabus perticis fixis aliæ super alias alligantur, in quibus vites cõiunguntur & quasi iugum & summitatem faciunt. Hinc iugatæ vites & iugari dicuntur quando constituuntur.

Iugum.

Vites iugatę.

GEMELLARVM, &c. Harũ Columel. libro tertio rei rust. ita meminit. Verùm & alię duę gemmę, quę ab eo duplices vuas exigunt, gemellę dicuntur austerioris vini, sed ęque perennis. Subdit paulò mox. EX HIS minor austro læditur, &c. Astipulatur Columellæ, cuius hęc sentẽtia est. Earum minor vulgo notissima quippe Cãpaniæ celeberrimos vesuuij montes surrẽtinosque vestit.

Hilaris

Hilaris inter æstiuos fauonij flatus, austris affligitur vesuuio monte. Mons Vesuuius bonitate vini cœlebratus. Hinc Homerus Mantuanus.

, Hic est pampineis viridis vesuuius vmbris.

SVRRENTINIS, à Surrento Cāpaniæ oppido. QVINTVM genus lanatæ, &c. Vitis à lanugine qua vestitur lanata dicta est, cuius ita Columel. meminit tertio rei rust. Lanatam quoque amineam quidam maximè probant, quæ ideo nō hoc vocabulum vsurpat, quòd sola ex amineis, verum quod præcipuè canescit lanuginè, sed leuioris quam superioris crebram quoque materiam fundit, atque ideo propter pampini densitatem parum rectè sæpe deflorescit, eademque maturo fructu celeriter putrescit. NE SERES, &c. Populos apud quos arbores lanatę visuntur, vt prodit Herodotus. Sunt tamen qui Seres interprętentur Vermes Sericum texentes, de quibus libro vndecimo egimus.

VEIANTANIS, &c. Ab vrbe veios feraci optimi vini, quare Horatius, ait. Qui Veiantanis festis potare diebus.

RVBELLAS, &c. Alludit ad Columellam ita festiuiter prodentem, sed earum quoque feracior est minor, cuius folium parcius scinditur, & materia ita nō rubet, vt amineis à quo colore Rubellianę nuncupantur. ET FAECE, &c.

Fecenię Expunge Fæce nimiæ, & repone, Fęceniæ. Eadem, inquit, Columella, libro tertio rei rust. Fęcenię quòd plus cęteris Fęcis habēt. APIANIS apes dedere, &c. Allusio est ad Columel. qui ait. Pluuijs & vētis adferunt apibus prædam, quarum vocabulo ob depopulationē cognominātur, atque hę gustu preciosissimæ. Subdit. Ex His duo gen. Columella tria genera vitium apianarū ponit de his ita agēs. Magnis etiam dotibus tres apianę commendantur, omnes feraces, iugoque & arboribus idoneę, generosior tamen vua quę nudis folijs est. Nam duę lanatę quāuis frōdibus & pari palmitum facie fluxurę qualitatum sint disparides quùm tardius altera cariē recipiat vetustatis, pingui solo feracissimę, mediocri quoque fœcundę præcocesque fructus. Subdit Pli. SITVS FRIGIDOS, &c. Columella de hoc ita habet: ideoque frigidis locis aptissimę vini dulcis, sed capitis neruis venisque non aptę, si immaturę lectę. VERNACVLIS, &c. Communibus & domesticis. CAETERAE aduenere Chio, &c. Chios insula maris Aegei optimi vini feracis, quare Tibullus ait,

Chios.

, Nec mihi fumosos veteris proferre falernos

, Consulis & chio soluite vincla cado.

Thasus THASO, Thasus ex insulis cycladibus vna, vbi vina bonitate commendantur, hinc Thasię vites, & vina Thasia, quorum meminit Vergi. quando ait.

, Sūt Thasiæ Vites, sunt & Mareotides albę. GRECVLA, Vitis, COALERE non possit, alij male, profit, legunt. EVGENIAM VITEM. Huius meminit Columella, libro tertio his. Frigidum solum & rosidum & cœlū commodissimè sustinent, sicut Eugenię dum sunt in albano colle, nam mutato loco vix suo nomini respondent. Tauronimitani, à Tauronimio monte, vbi est vrbs eiusdem nominis. ALBANO AGRO, &c. Ab alba dicto. Est enim duarum vrbium nomen, quarum vna est in latio, cui Ascanius nomen dedit, atque ab eo condita, vt ait Liuius. NEQVE vsquā totæ transeunt, &c. Quia si abundè fuerint annexę transfatęve, multum bonitatis amittunt. Nam vt verissime prodit Colu. Plærumque degenerat surculus, si aut situs agri, aut aeris qualitas repugnet, aut etiam si ex arbore in iugum defertur, ita de frigidis in calidum, & calidis in calida, de vineis in vineas trāsferemus, ex frigido in calidum, potiusquā è calido in frigidum, quoniam omne genus vitis tū maximè prędictum magis naturaliter lætatur tepore potius quam frigore, hæc ille.

ALLOBROGICA,

ALLOBROGICA, &c. Sabaudiensi. RHETICA, A Rhetis populis, q̃ à Rheto Gallorũ duce dicti sunt, hic vinũ rheticũ, qđ authore Stra. lib. iiii. mõtanis rhetorũ radicib⁹ nascitur, qđ & cõprobat Ptholę. lib. ii. PICATAM, pice illitã. CVM ea flores Biturica, Vitis à Biturigib⁹ dicta, facile est cõiectu cũ Pli. vbis, tũ Col. Bituricas vites, & honore, et bonitate, et copia antiquit⁹ differtas. Harũ Col. li. iii. c. ii. ita meminit. Possunt tñ scđæ notę vites pụetu ac vbertate cõmendari, qualis est biturica. Subdit Pli. OB hoc Sabinis collib⁹, A Sabinis Italiæ populis. HELVOLAE sæpi⁹, &c. Heluolæ partim rubẽt, parti rufæ sunt albæque. Cato Heluolũ inter rufum & albũ colorẽ vocat Colu. quo dixim⁹ loco, de hoc ita habet. Sũt nõnullę heluolę quas nõnulli varias appellãt, neq; purpureę neq; nigrę, ab hel buo (nisi fallor) colore vocitatę, melior est q̃ nigrior, abũdãtia vini sed sapore p̃cio sior, color acinorũ i neutra aspicitur ęquali vtraq; cãdidi musti, alterna vice anno= rũ pl⁹ aut mín⁹ deferunt, hæc ille. MATERIES plurima. Plurimũ lignũ Colu. materiã vocat i vitib⁹ lignũ qđ intra corticẽ est. DYRRACHINI, Populi à dyr rachio ciuitate pxima Tarẽto. BASILICAM, &c. Sũt qui legãt pperã balisçã. Est eñi basilica gen⁹ vitis, cuius Col. meminit inquiẽs. Vuã etiã p̃coquẽ vitem no= bis ante hoc tp̃s incognitã grçca cõsuetudine dracõtiõ vocari comperimus, quæ iu cũditate, fœcundita ve arselatæ basilicæ biturcçq; comparari possit. COCOLV BEM, &c. Cocolubis genus est vitis, de qua ita Col. lib. iii. inerticula nigra, quam quidã grçci ametistõ appellant, põt in secũda tribu esse, q a boni vini est, & inoxia, vnde nomẽ traxit, q̄ iners habetur i tentãdis neruis, q̃uis gustu nõ sit hebes. AL= BVELLIS summis, &c. Albuellę vites summis arboribus aptæ sunt. Albuelis iquit Colu. vtilior vt ait Cel. i colle q̃ in cãpo, in arbore q̃ in iugo, in summa arbore q̃ ima, ferax & frequẽtis materię. VISVLA imis, arborib⁹ subaudias. Pricipẽq; Heluenacã. Hui⁹ meminit Co. his. Tertiũ gradũ facit earũ Cel. q̃ fœcũditate sola cõmendãtur, vt tres heluenacę, quarũ duæ maiores nequaq̃ minori bonitate et a= bundãtia musti pares habentur. MINOR (ait Pli.) QVAM arcã vocãt, Expũge arcã & repone Emarcũ, vñ Co. iii. rei ru. Earũ, inq̃t, altera quã Galliarũ icolę emar cũ vocãt, vini mediocris, & alterã quã lõgã appellãt. CIRCINATO folio, Rotun do. CARBVNCVLARI, &c. Carbunculũ, hoc est vredinẽ. Est carbunculus vi tiũ in vitibus, qñ amburuntur affliguntur que vredine quadã & sterilitate. Spionia, Colu. Spioniã dapsilẽ vocat. At, ait, spionia dapsilis musto, & amplitudine magis vuarũ q̃ numero fertilis. Sunt paulò mox q legant veniculã, ego venuculam lego, quare Coluñi. ait vt oleagina, & murgentina, Pompeiana numisiana, venucula, ea= dẽq; scirpula fregellana &c. EFFICACISSIMA testis, Vasis fictilibus reponi, idoneã. Testa p vase fictili poni assolet nõ illepidè, quare Tibul. hoc extat. Pars, aluit vites, & succos cõdidit vuę, Funderet vt nato testa paterna merum. CIBA RIAE vtilitatis, &c. Quia solum cibo aptæ.

Circina to.

Carbun culari.

Testa.

CAP. .IIII.

ET HACTENVS, &c. Publicis ac cõibus gñibus vitiũ effusissimè dis= cussis, regionũ locorũq; gña nouisse hic nõ obsuerit. Multa pfectò vitium gña eẽ palã est, quarũ iterpretamẽta & originẽ cũ certa nomẽclatura et ve ro etymo nõ facile fuerit dicere, qđ nec potuisse Colu. asserit, neq; eñ, vt ait, poeta, numero cõprehẽdere refert. Quẽ q scire velit libyci equoris idẽ. Discere q̃ mul= tę zephiro vsentur arenę. Quippe vniuersę regiões regionũq; penè singulę partes habent ppria vitiũ gña, q̃dã etiã stirpes cũ locis vocabula mutauerunt, quare pru= dentis p̃ceptoris vt cũ nostro Colu. loquar, est, eiusmodi nomẽclatiõis aucupio quo potiri nequeat studiosos nõ demorari: quare plæraque sequentium vitium gña vo tis legentium relinquenda sunt. Insito mista, ppposito ac ordinatiõi inserta. Tuder nis, populis ab Tuder in Italiæ regione oppido. Thuscis, A Thuscia regione Italiæ. Aretio, oppido Thusciæ, Etesiaca, vitis subintellige, vmbriæ regioni Italiæ.

MENENATI, agro. Menenates nõ ꝓcul ab Vmbria. PICENO, ab regione Italię, in qua esculũ cõditũ à Pico Martio, vt ait Stra. libro. V. Amiternino, &c. Ab Amiterno Cãpanię oppido. Laurẽti, ab oppido Laurẽto. NAM Gauranas, &c. Vites à Gauro mõte cãpanię, hinc vinũ gauranũ. Tarẽtinũ, à Tarẽto oppido. Capnias, Tarrupia pharia vitiũ gñа. THVRINIS, Populis in tertia regione Italię. Pisæ, vrbs, de qua li. iii. hi. Prusinię, alij ꝓsina legũt. Tapsia, A tapso isula. Mareotides, A lacu mareotide in ægypto. Lageas, Quidã deluxati codices habẽt absonè, largias, qñ legẽdũ sit lageas, vnde Vergi. ait. Et passo ꝑthia vtilior, tenuisq; lageos. ORTHAMPELOS, Vitis hastas longas habẽs, folia aspere stigno similia. Nescio tñ an iure ampelos vitis gen⁹ dici debeat, nã Pli. lib. xxvii. inter herbas, libro verò. xxiii. inter vites annumerat, nõnulli vitẽ syluestrẽ, nõ eã quam labruscã vocamus, sed aliud quoddã gen⁹. Theop. ix. plãta. radicis huiusce vitis ita meminit τεϱμαντικὸν δὲ καὶ δϱιμὺ ἐστὶ τῆς ἀμπέλου τῆς ἀγϱίας ἡ ῥίζα διὸ καὶ εἰς ψίλωθρον χρήσιμον καὶ ἐφηλίδας ἀπάγειν καθαίρει &c. Que nihil aliud sibi volunt q̃, Calefacit acris'que est & syluestris vitis radix, eã ob causam depilãdo est, & cutis aspredines exterit &c. Sed de his lib. xxiii. agem⁹, quare ad sequacẽ sermonis ductum accedamus. BIMAMMIAE, &c. Binas habẽtes mãmas. Tripedanea à mẽsura triũ pedũ. Stephanitis, Vitis coronaria, nã ex ea coronæ fiunt, quare ita sibi nomẽ asciuit. Hui⁹ affati Col. meminit lib. iii. Vncialis Col. vnciariã vocat. ALOPECIS, Dicta alio & ꝓtrito vocabulo cauda vulpina, alopex em̃ gręcis, vulpes fertur, sed de his hacten⁹.

Stephaniti. Vncialis vua.

CAPVT .IIII.

CATONVM ILLE, &c. Vitium generib⁹ vbertim discussis, nunc earum insignia auspicatur, dictur⁹ etiãnum celebres vinitores, qui summo studio in excolẽdis vitib⁹ tot sudores hauserunt, quique circa eas tãtum laborarunt, Catonẽ ꝓculdubio primo Romano generi præcepta excolẽdarũ vitiũ dedisse Pli. asseuerat, iure quidẽ, palã vtique est Catonẽ eo lib. quẽ de re ru. posteris legendũ reliquit genera vitiũ, culturãq; earũ graphicè ac cõciniter disseruisse, et multum lucis his intulisse. Subdit paulò mox Pli. QVI locus optimus, &c. Verba sunt Cato. quo diximus lib. Cat. Varro vtrius'que linguæ ꝑitissim⁹ astipulari videtur lib. i. rei ru. Vinea in quo agro serẽda sit obseruãdum est, qui locus optim⁹ vino sit, & ostẽt⁹ soli amineũ minusculũ & geminũ eugeneũ & helueolum seri oportere, q locus crassior sit aut nebulosus, ibi amineũ mai⁹, aut apiciũ, aut murgentinũ, aut lucanũ seri. Cęteras vites & de his miscellas maximè in oẽ gen⁹ agri cõuenire, &c. Est ꝑfectò in cõperto, & terrę & cœli qualitatẽ in his vitiũ generibus cõserẽdis iuuare. quare post hoc nõ ignorabit prudẽs vinitor, pl⁹ posse qualitatẽ cœli frigidã, vel calidã, siccã vel rosidã, grãdinosã vẽtosamq; vel placidã vel serenã, vel nebulosam frigidę vel nebulosę, duorũ generũ vites seu ꝑcoques aptabit, quarum iter caligines vuę deflorescãt. At si voto est vineis eligẽd⁹ loc⁹, & stat⁹ cœli sicut verissimè cẽset Cels. optimũ est solum, nec dẽsum nec resolutũ nimis. Soluto tamẽ propius nec exile, nec lętissimum, proximum tamen vberi, nec cãpestre nec præceps, simile tamen edito cãpo, nec siccũ nec vliginosum, modicè tamen rosidum, quod in fontibus non in summo, nõ in profundo terræ scaturiat. Sed vt vicinum radicibus humorẽ subministret, eum'que neq; amarum nec salsum, ne saporẽ vini corrũpat, & incremẽta virentium veluti quadã scabra rubigine coerceat, si modo credimus Verg. ꝓdẽti. Salsa autẽ tellus & quę ꝑhibetur amara Frugib⁹, infœlix ea, nec mãsuescit arãdo, Nec baccho gen⁹ aut pomis sua nomina seruat. Verũ nũc veluti postliminio reuersi ad cõstitutũ aduolet nostra oratio. HVMANO generi, &c. Vet⁹ lectio, nõ humano sed Romano habet, sic em̃ sensus est ger

manus,

manus,nã si humano legas falsum erit quod Pli.ait quando ante Catonẽ fuere qui docuerint vitium culturas,vbi etiã legitur. ILLIVS æui cõfeßione, &c. Qui mihi est codex vetustißimus hoc modo habet,ille verò ęui cõfeßione. Vet⁹ itẽ lectio nõ habet participiũ hoc testatus, frustra enĩ positum cõtẽderim, nec vi ta profecerit,sed vita proficere. Veterũ itẽ codicum lectione nõ spectatur verbũ legitur sed expectatur. OSTENTVS solibus. Radijs solaribus expositus, gen⁹ enĩ vitis aut rosidũ,aut soli ostẽtum locum exposcit,quare prouideat oportet agri cola quarũlibet vitium naturã,quæ inter has diuersas qualitates magno eget tẽpe ramẽto, vt prodit Iuli⁹ gręcinus,quod in corporibus nostris desyderatur,quorum bona valetudo & frigidi,& humidi,& aridi,& densi,& rari quasi examinato modo cõtinetur. Vlterius solet etiã status cœli suffragari,cuius regionẽ quã spectare de beat vineæ vetus est dissensio. Saserna in re rust. exercitatißim⁹,solis ortũ vitibus peraccõmodũ scriptũ reliquit,mox deinde meridiẽ,tũ occasum. Tremelli⁹ meri dianã partẽ vinetis idoneã memorię mãdauit. Verg. occasum repudiat hoc vsu. , Ne ve tibi ad solẽ vergant vineta cadentẽ. Democri. plagã cœli septẽtrionalem maximè ꝓbat. Mago carthaginensis quia existimat ei subiectas feracißimas fieri vineas, Colu. tamẽ locis frigidis in meridiano vineta subijci oportere tradit, tepi dis oriẽti aduerti,sed de his alibi copiosi⁹ agetur. CAETERAE vites, &c. Nonnulli codices incõcinnè habẽt misellæ,quãdo legẽdum sit miscellę, Vocam⁹ enĩ miscellũ quod se alijs rebus miscet,à mistura dictũ. Sunt enĩ vites miscellæ, q̃ omnibus ferè cãpis regionibusque proueniunt. Varro miscellũ quoddã genus co lũbarum,quod nec agreste,nec domesticũ sed vtroque tẽperatum vocat. IN LORA, Quia harũ miscellarum vitium vuę fundunt vina operaria, Lora, vinum est secundarium operariumque, gręci vina huiuscemodi vocãt δευτερίας.i. deutẽ ria,de quib⁹ paulò inferius agem⁹. AD fabrum ferrarium, &c. Quia fumo for nacis fabri ferrarij vuę expositæ vicẽ vuarum paßarum supplẽt, Varro scantiana etiam poma vocat,quæ cõmodißime dolijs cõdi solẽt. Subdit Pli. SVMMAM ergo adeptus est, &c. Et quod sequitur. SED maxime steneli, &c. Haud satis accurate hoc totum legitur. Et si Hermola⁹ limã huic loco apposuerit, Budęus huic lucẽ intulit nõ mediocrẽ. Hic enĩ Pli. Palemonẽ nõ virtute animi certo've consi lio,sed vanitate quadã:multa ante documẽta prębuisse innuit,itẽ & primo cœpis se hę prędia excolere. Cęterum vbi legitur mercatũ,mercato. Rus lege, vbi nobili tas,lege notabilitas,vel vt vult Rhena. nota vilitas. Itẽ vbi legis, Sed vanitate q̃ pri mo notata in illo fuit,lege, Vanitate primo q̃ nota mire in illo fuit. Et paulò mox sequitur. ET nouißime Anneo Seneca, &c. Vult autẽ Pli. asserere illud Palemo nis prędiũ in momẽtano agro ꝓpter vberrimũ prouẽtũ tantã acquisiuisse laudẽ, vt Anneũ Senecã nõ puduerit id prædium emere quadruplicato prætio,quod Se necæ factum è vulgo fortaßis & inanium numero nemo admirari debet, ideo ꝙ hortorum ac villarum poßeßione,& potẽtia,nimirum negocijs innumeris & oĩm fauore non solũ principis Neronis,sed reliquorũ ciuium tum imprimis populi,quæ resilli inuidiam conciliauit. Hic enim Pli. taxat Senecã velut reprehẽsione dignũ & cupidißimũ bonorũ ciuiũ prędia desiderãtẽ, diuitiasq; auiditate illa cœmedi, quam & ipse Sene. taxat, vt liquet oratione illius apud Tacitum. Vbi est,inquit, an nus ille modicis contentus &c. Illud quod habet. ET nouißimè Anneo se neca, &c. Paulò tersius concinniusque hoc modo legi potest. Et nouißimè An neo Seneca principatu ditionis ac potentia,quę postremo superfuit ipsi nemine vti que miraturo inanium tanto prædij amore capto, sic Rhenanus legendum censet, cuius opinioni album calculum adijcio. Hic Palemon est,qui tanto supercilio tu mens fuit, vt eum non puduerit Varronem illum Marcum porcum nominare, di

Miscellæ.
Lora.

ctitare'que hunc ferunt,& fecum natas & morituras literas. SED maxima fteneli, &c. Fama fuppleas. E PLAEBE libertina. Libertinos eñi ex iufta ferui tute manumiffos vocam⁹,queadmodũ ingenuos,cõtra,hoc eft nõ ex libera matre natos.Libertini itẽ dici folẽt qui ex liberis creati funt,quare Trãquil.in Claud. Igna rus,inquit,temporibus Apij,& deinceps aliquando libertinos ipfos dictos nõ ipfos qui manumitterentur,fed ingenuos ex his procreatos. Decimi lapidis. Apud ve teres milliaria lapide fignabantur,quare lapis pro milliario poni affueuit, hinc ad tertium lapidem,vel quartum vel quintum,pro tertio,quarto,quinto milliario. Gracchus enim dimenfo viarum fpacio fingulis milliarijs lapideas colũnas cõfti tuit,quare ad quartum lapidem diximus,pro quarto milliario. RVRE LIN TERINNO, A Linterno Campaniæ oppido,vfquequaque,paffim vno quo'que

Addicere.

loco,paftinatas,innouatas,refoffos. ADDICTA pendente vindemia, &c. Vindemia vẽditioni expofita,nam addicere eft vẽditioni exponere, aut auctione aliquid vendere. NOVISSIME Anneo Seneca, &c. Colu.tertio rei ruft.vinea rum Senecæ ita meminit. Sed nunc Nomentana regio cœleberrima fama eft,illu ftris precipue quam poffidet Seneca vir excellentis ingenij at'que doctrinæ, cuius in prædijs vinearũ fingula iugera culeos octonos reddidiffe plærun'que cõpertum eft. Cæcubis,à Cęcubo agro Campaniæ,vbi vina generofa nafcuntur, hinc cecinit

Cęcuba

Martia. Cęcuba fundanis generofa coquuntur a micis. Setinis,à Setia vrbe,quæ fe rax optimi vini eft,quod liquet carmine eiufdẽ inquientis. Pẽdula pontinos quę fpectat Setia campos Exigua vetulos mifit ab vrbe cados. Inter vtpotè genero

Setina.

fas vites,Cęcubę folent annumerari,vt coni jcere licet lectione Colu.ita agẽtis,lib. tertio. Ne'que enim dubium eft Maffici furrentini'que & albani at'que cęcubi agri vites omnium quas terra fuftinet in nobilitate vini principes effe. SEPTENOS

Culeus. Amphora.

culeos. Culeus genus menfuræ.x x.amphorarum capacis,nã duo culei,vt ait Iuli⁹ Baffus. l x. modij funt,quare Colu.vocat vafa fefquicularia. x x x. amphorarum Centenæ enim amphoræ duodeni funt modij,& femodius, fedulum ruris larem, fundum diligentem & fedulo cultum,veluti afferat,non maria, non denique cæte ræ merces impenfius conferunt,quã vitium vini'que cultura & nobilitas. NA SCITVR Smyrnæ, &c. Smyrna oppidum minorum Afiæ. MATRIS deũ, Sybeles. LVCIO Opimio confule, &c. A quo vinum opimianum dictum, vt paulò fufius videbimus. CARIE indomita, &c. Vetuftate. VSVRA multi plicata femiffibus, &c. In vfuris femiffibus, millearius quilibet fexegenarium pa rit,& quinquagenarius tricenarium. Summa ergo femiffis vfuræ erit annua mille feptingenti quadraginta nummi,quæ in biennio duplicata tria millia quadragin tos octoginta nummos efficiet. Semiffium vfurarum, de vinearum reditu memi nit Colu. i i i. rei ru. ca. tertio. Vini apothecæ, Repofitoria vini. Singulis teftis, fin gulis vafis. Horum enim fenfus eft. Quare fi eius temporis Opimiani æftimatio ne in fingulas amphoras centenos nummos ftatuas,ex bis tamen vfura multiplica ta femiffibus in C.Cęfaris principatu anno.c l x. femiffes vfurę centũ &. l x. anno rũ,hoc eft,centies fexagies feni nũmi nongẽtes fexaginta nũmos efficiũt. Quib⁹ fi fors addatur,fiunt mille & fexaginta,vt ait Hermolaus Barbarus,cuius opinionẽ plęrique refpuũt,quando fortis & vfurarũ ratio fit habenda alias. In amphora eñi octo et quadragita fextarios eẽ cõftat,&. x i i. cyathos,vt abũdè liquet,quos nume ros fi i ter fe ducas fiũt cyathi,quos Pl. vncias vocat. Adde hic loco auctarij teftã hic

Culeus

nõ capere min⁹ liquoris q̃ capiat amphora. Itẽ culeũ,aduerte duos noftros modios & femis capere,hoc eft. l x. modios Romanos. Magnum autem vas fuiffe apparet, quod in culeo fcorteo damnati lege Pompeia cum cane & gallo,& vipera infuebã tur. Sed de his nec verbofius.

CAPVT

CAPVT .V.

VINO NATVRA EXHAVSTO, &c. Post vbi insignia vitium non minus apposité quàm graphicè palàm nobis fecit Pli. Nunc vini naturam iure enodandam censuit, ad quæ multa nobis dicenda ingerunt. Galenus inter medicæ artis professores, author primæ notæ, tertio complexionum & octauo simplicium, vinum calidum in secundo ordine, vetustius in tertio, mustum in primo memorię mādauit. Diosco. libro. V. veteri neruos lædi sensus scriptū reliquit, musto egre concoqui ac inflare, insomnia generare, vrinā ciere. Sed quodnā melius dicatur medicis quæstio est, Paulus Aeginita primo medicinæ suæ cōmentario, cap. quo de viribus vini agit breui sententia, vt solent medici aphorismo quodam omnium aliorum optimum hoc decreuit ἄριςος δὲ τῶν οἴνων ὁ κιῤῥὸς τὴν χρόαν, quòd si latinè verteris est. Vinorum autem omnium optimum quod colore cirron', hoc est inter albū & nigrum, quod lingua vernacula vocat claretum, sed de vi vinorum fusius libro vigesimotertio agemus. Nunc quæ sint instituto congruentia dicamus. ANDROCIDES (ait Pli.) SAPIENTIA CLARVS, &c. Taxat concinniter Alexandri ebrietatem, qui se tanto vino mancipabat, vt duos dies, noctes totidem post plus æquo dormitabat. Vinum profectò multorum ægregias virtutes legimus obscurasse apud Atheneum, inter quos Lysander est dux Lacedæmoniorum, alioqui cæteris in rebus frugi. Antiochus magnus dies totos dormitare solebat ob vinolentiam, vesperi excitabatur ebrius, multa dicebatur vaticinari, ideo duos habuit regni rectores, Aristonem & Themisonem. Cyprios fratres quos maximè amabat, cum bellum cum Romanis sumpsisset captus amore puellę Chalcidensis quādo iam pugnaturus esset nuptias cœlebrauit, hyeme'que tota cum ea vino indulsit, ex quo superatus aufugit Ephesum, verùm vt ad Alexandrum reuertamur, quem Quintus Cursius, item & Menander, œnopipam siue vini amantissimum testātur Menādri hoc dictum, de eo est Ἀλεξάνδρου πλέον πέπωκας τοῦ βασιλέως quod est, plusquàm Alexander rex bibisti. Si huic lectioni liceat nunnullos vino distentos annectere, iure annumerauero Dionysium minorem, tyrannum, ex quo corruptos habuit oculos, coronam ille auream bibentibus proposuisse dicitur, Alexander item primo Indos qui maximi potores erant, ad ebrietatem inuitauit, quidam choas dicitur bibisse talentum'que tulisse, ac biduo tantum vixisse. Mitridatē etiam ferunt polyphagiæ ac polyposiæ, hoc est multæ commessationis & vinolentiæ studiosum, talentum'que aureum bibentibus proposuisse. Subdit Plinius.

SICVTI venenum est homini cicuta, &c. Quemadmodum certè cicuta est venenum homini, ita est vinum, aut sicut vinum est venenum cicutæ, ita & homini. Vinum profectò cumulatius ac impensius quā liceat sumptum, homini venenum est. Gale. ille inter medicos extra omnem ingenij aleā positus. i i. interio. refert quendā cum vinum vetus sumpsisset largius ex siti, factum inde semper vigilem. Cæterum illud sanè memoratu dignum, quod nobis in aliena castra transeuntibus pro more ex Gale. cōpertum est libro de iuuamine anhelitus, vinū ex terra sibi admixtas sapores adaptare, sed in regione quadā ait Gal. vinū ad ignē vtribus appensum obdurescit, in salis modū aqua euaporante. Aristot. eam regionem quam Archadiam vocat dixisse videtur, quai to interiorum. Adde hic modo auctioris lectionis, vinum olygophorum dici, quod tritius pauciferum & non multum aquæ patiens dixeris. Contra polygophorum, quod multæ est aquæ patiens, vt est solecoctū & defecati*. Plutar. vocat vinū vehemēs caroticū, qm̄ soleat capiti grauedinē igenerare. Nō ergo pl' nocet cicuta hoī q̄ faciat vinū, cicuta enī herba

Olygophorū.
Polygophorū.

est summæ frigiditatis,vique frigorifica hominem necat. Venenosam facile con ijcere possumus verbis eiusdem authoris,qui libro. xxv.capi. xi.de hac ita agit, Cicuta venenum est publica Atheniensium pœna,semen habet noxium,folia coriandri,tenuiora tamen,graui odoratu,semini & folijs refrigeratoria vis,quę si necat aliquos,incipiũt algere ab corporũ extremitatibus. Remedio est priusq̃ ad vitalia perueniat,vini natura excalfactoria,hæc ille. Auxerunt profectò cicutæ famam Athenienses succo eius ad mortem publicis in iudicijs ac capitalibus quidem eo vtentes. Herba certè letifera & malefica,vnde quidam græcorum Amaurosin vocitarunt,ab effectu quidem maleficij,quoniam ea vox minuendo extenuandoque perimat, frigiditate enim sua sensum extinguit, eo'que extincto, minuitur sensus. Hæc etiam timoros dicta est, quod est punitor ac vltor, quia pro pœna & flagitijs publica vltione succus eius esset, adfert enim succus eius caliginem oculis,& capiti vertiginem,singultus itidem,mentis alienationem,perfrictionem extremarum partium corporum,postremò conuulsione strangulantur,qui cicutã hauserint cessante à motu omni in arterijs spiritu,sed de his suo loco vberius.

Cicuta.
Amaurosis.
Timoros.

VT IVRE DICI, &c. Palàm quidem est vinum summo habitum honore,& summis cœlebratum dotibus,cum ab Asclepiade tum Homero, ille,ægris interdum propinabat vinum, cuius proximam dijs naturam dixit. Ad laudem vini,Homerus librum composuisse fertur,cuius carmen hoc extat.
, Vt pellant hominicuras dijs vina dedere. Tantas hic dotes vino assignasse fertur vt vinosus diceretur,quod conijcere licet carmine Flacci ita canentis. Prisco si
, credis Mœcenas docte cratino. Nulla placere diu nec viuere carmina possunt.
Quæ scribuntur aquæ potoribus vt male sanos, abscribit liber satyris faunis'que
, poetas. Vina ferè dulces oluerunt mane camœnæ, Laudibus arguitur vini vino-
, sus Homerus, Ennius ipse pater &c. Sed de vino modice sumpto,intellige dictũ Mnesithei vinum modicè sumptum animæ corporique robur addit, secus verò præter modum. Plato laudat vinum in conuiuio modicè sumptum, quia non aliter quàm Iouis imber plantas leniter irrorans vegetiores facit,quã impetu descendens,ita vinum moderatum virtutem excitare,alacriorem'que animum ad officia reddere,immodicum autem sanos homines insanire facit, vt ait Atheneus, stultè scilicet loquendo,aut nihil reticendo,ex quo prouerbium apud veteres, vinum non habere calciamenta. Plato mores cuiuscumque manifestari in vino maximè dicebat. Censura igitur examinatissima Androcides dicebat Alexando, vinũ potaturus rex memento te sanguinem terræ bibere, nam cicuta homini venenũ est, vinum cicutæ,hoc est, vide quanta vis vini, vt veneni venenum sit. Temulẽtiam adeò exercuit Alexander, vt hac differtus Clytum sibi percharum occiderit, vt ait Valerius Maximus, titulo iræ.

CAPVT .VI.

GENERA AVTEM, &c. Quanquàm vini plura genera esse constet,gustu tamen alia & colore differre palàm est,alia alijs gratiora ac haustu amœniora, Et quãuis ex eodem lacu,id est prælo fluitent,alia tamen alijs præstãtiora. EX EODEM LACV, Est lacus hic, locus qui continet mustum prælo ex vinaceis expressum,& trãsmittit vt in dolia vina condantur,vnde ait Colu. Antequã vinacea prælo subijciãtur de lacu quã recẽtissimũ adduto
, mustum. Et Ouidius quinto fastorum. Præmia de lacubus proxima musta tuis.

ALIVD

ALIVD ALTERVM GERMANITATE, &c. Quia quãuis ex eadẽ ſtirpe eodem'que germine defluere videantur, differunt tamen, vel guſtu, vel colore. CRVDITATIBVS, &c. Cruditates in morbis contrariam coctu-ręcibi in ſtomacho fortunam ſignificant, quod vitium quotidianum ferè & populare eſt, tam intemperanter vbique agimus. Amyclano, ab vrbe amycle. Quod iam intercidit perijt. SETINVM prætulit cunctis, &c. Vinum etiam prætulit & extulit carmen id Martialis.

, Pendula pampineos quę ſpectat ſetia campos.

MAGIS tamen foſſa Neronis, &c. Huius foſſę, Sueto. meminit in Nerone, pręterea, inquit, inchoabat piſcinam à Miſſeno ad Auernum lacum contectã porticibus quo quicquid totis baijs calidarum aquarum eſſet committeretur foſſam ab auerno hoſtiam vs'que, vt nauibus, nec tamen mari iretur longitudinis. C. lx. millia latitudinis, qua contrariæ quin'que remes commearent, hæc ille. Non Temere, non ſine cauſa. NOBILEM Vappam, &c. Vappa vini genus, quod ſponte deferbuit, odorem ſaporem'que amiſit, illud quod in vaſe exhauſto fuit relictum, Ex quo ita cecinit Flaccus.

, Campana ſolitus trulla Vappam'que profeſtis, &c.

CERTANT MASSICA, &c. A Maſſico monte Campanię, qui optimi vini ferax dicitur, vnde ait Syl.

, Maſſicus viniferis addebat nomina glebis.

, Et Horatianum id, primo car. Et nec veteris pocula maſſici, &c. Puteolos puteoli Campanię ciuitas, ab a quę putore dicta. STANATA, &c. Aſtatonenſibus agris, vt quibuſdam placet. SVA quibus'que terris, &c. Palam eſt omnibus regionibus eſſe tempora congrua ſecundum rerum prouẽtum, & ſterilitates. Occaſus, hic pro infertilitate & interitu ponitur. Priuenatia, à priuernatibus. Veliterna, à Veliterno agro. Quod ſegnia. Segnia mons Vitiferax. Mamertina, à Mamertinis populis Campanię, quorum ager eſt vini optimi fertiliſſimus, quare cecinit Martialis.

, Amphora Neſtorea tibi mamertina ſenecta

, Si detur quod vis nomen habere poteſt.

Meſſanam ciuitatem Sicilię. Prętutiana, à prętutiano agro de hoc Pli. libro tertio hiſto. ca. xv. Ancone promontorio, cuius meminit Pli. libro tertio. Latinentia à latino agro. Grauica, à grauiſco oppido, alij ab grauijs inſulis. Luna habet, mõs lunę & oppidũ eiuſdẽ nominis, vt videre eſt, lib. tertio. CERETANO, &c. A Ceretanis, de quibus libro tertio. Fundana, vina generoſa, quare Martial. ait.

, Fundana fœlix autumnus opimi. De Trifolino etiam idem ait Martial.

, Non ſum de primo fateor trifolina lyeo, &c.

TINGENTES FVMO, &c. Antiquitus fumarium habebatur, quo vina condita erant. Fumo certè ſaporem commendabant, quod frequentius fieri ſolebat apud Maſſiliam, quare ait Martial. Improba Maſſilię quicquid fumaria cogũt. Accipit ætatem quiſquis ab igne cadus. De ſegnino vino etiam Martialis meminit quando ait. Potabis liquidum ſegnina morantia ventrem.

ALOEM MERCANTVR, &c. Quia vina aloe dicuntur cõmendari. AVSONIO MARI, &c. Sicuolo mari, Hiſpaniarum Luſitania, alij Laletana legunt. INDIGENA VINO, &c. Non abundè genito, ſed patrio, Palati peritiſſimum, optimum conceptorem, ac pręguſtã, pręguſtæ ſunt pręguſtatores. Chij vini, Itẽ & choi, Lesbij, Clazomenij, Aſiatici, & quod ex Tmo louenit Dioſcorides affatim meminit, libro quinto, de his omnibus abundè agemus, libro vigeſimo tertio.

CAPVT OCTAVVM.

HACTENVS, &c. Dotibus vini transmarini adamussim reseratis. Hic gręci vini, & dotes, & bonitatem ordit. Primo à vino græco, quod dictum est biçon, quod à cura, & vi dictum autumarim, quòd videlicet multum laboris in eo condendo adhibeatur, siue quòd à festinatione dictũ sit, cuius medicas vires, libro vigesimotertio differemus. Cato rei rusticæ clarissimus author hoc ita concinnare docet. Vinum, inquit, græcum sic facito, Musti quadrantalia in ahenum, aut plumbeum infundito, ignem subdito vbi ebuliuit, vinum subducito, vbi vinum iam refrixerit in dolium quadragenarium infundito, seorsum in vas aquę dulcis quadrantal infundito salis modium, hoc est, finito muriã fieri, vbi erit facta muria eodẽ in dolium infundito schœnum & calamũ in pila cõtundito, &c. A SERVI FVRTO ORIGINE, &c. Expendendum hic, vinum coũ, Plinio, pluribus dici locis pro eo quod nullũ aliud intelligitur, quam marina aqua conditum. Nam in Italia coi vini appellatione semper marina aqua conditum intelligi debet, quoniam scilicet in Co primo conditurae eius ratio inuenta fuerit, à serui furto origine orta, sic mensuram vini, quam ille quotidie explebat & deplebat, quare Pli. ait. A SERVI furto origine orta sic mẽsuram explẽtis, &c. Subdit Pli. CVI aquã marinã miscent, &c. Hic suppingamus rationem dignam scitù, quare antiquis mos fuerit aquã marimam vino miscere, haud quanquàm obfuerit annotasse studiosis nostrarum racemationum veteres Dionysium dixisse mari esse demergendum, vnde corriuatũ puto hoc, ad allusionem vini marini. Plutarchus author non vulgaris auctoritatis, multa refert huic proposito congruentia, quę carptim hic annectemus. perpẽdas igitur morem fuisse multis aquã marinam Dionysio miscere, ratione quidem & lance æqua cogitandum id. Nam aqua maris vinum defæcatius reddit. quare qui absunt mari, id cõsequi putant, gypso Atheneus Dionysij fugam ad mare fuisse recenset, quoniam eo fiat vinũ suauius. Marinæ autem aquę ratio videri potest, quia frigiditatem illius exigat caliditas innata, quæ maximè vini restringit vim, corrũpitque, nisi dicamus potius terrestrem marinę aquę vim stipticam substringere, quod in vino aquosum est, ac flatuosum, & ad maturitatẽ procliue. Sed & salis natura attenuans liquefaciẽsque peregrinum, ac redundans graueolẽtiam atque putrefactionem prohibet fieri, insuper crassum & terrestre id quod in vino est ponderosum præcipitat in ima, facitque hypostachmen, hoc est, sedimentum, & fæces: quibus de causis relinquitur vinum purius, quędam tamen vina sunt aquę marinę expertia & impatiẽtia, quare cecinit Horatius. Procedit fuscus hydaspes Cęcuba vina ferens alconchiũ maris expers. Adde itẽ vina marina fieri modo quidẽ diuerso, aliqui statim quùm decerptę sunt vuę, aquam maris miscent. Alij in area vuas sole siccant: quibus calcatis marinam adijciunt. Alij passas vuas in dolijs marina aqua macerant. mox calcatas exprimunt. Et subnectit Pli.

TRANSLATVM in albũ mustũ leuchorũ, &c. Sunt qui inconcinniter legant, leuconium. Est Leucho, mustum album. Nam lence candor gręce est, & leucon albũ. TETHALASSOMENON, &c. Hoc est, vinum in aqua marina iniectum mistum factumque. Thalassites enim vinum marinum fertur. Et Thalassomel mel aqua marina mistum æquis portionibus: cuius meminit Dioscorides libro quinto. Coum vinum ex italico, Catonis pręceptum de coo vino concinnado, hoc est, Vinum, ait, coum, si facere voles, aquam ex alto marinã sumito, mari

Coũ vinum.

tranquillo cum ventus non erit, die ſeptima ante vindemiam quo aqua dulcis non perueniat vbi hauſeris de mari, quam plenũ operculum imponito, & relinquito, vt interſpiret, vbi dies. x x x. pertrãſierint transfundito in alterum dolium, ita relinquito vſque ad vindemiam, vnde vinum coum facere voles vuas relinquito in vinea & ſinito, vt bene coquantur, & vbi pluerit, & ſiccauerit: tũc deligito & ponito in ſole per biduum, aut triduum ſub dio, hęc Cato.

CAPVT NONVM.

VINVM OMNE, &c Vini græci confectione vbertim promulgata dulcium vinorum confectiones nobis palã facit. Vini certè, quod priuatim dulce quondam vocabatur plura ſunt genera, hoc eſt, Creticum, pranniũ, & quod gręci ſua voce protopõ, latini verò Lixiuium muſtũ vocant. ea inter paſſi genera & in eorũ ſenſu alij. Alij inter dulcia numerauerunt vina ſimpliciter. Nos paſſum totum id genus Vini dulcis vocamus: quorum abundè meminit Columella rei ruſt. x i i. ca. vigeſimoſeptimo, Pli. hic minus dulce vinum eſſe odoratiꝰ prodit, quia vt puto, habeat aliquid terrei ac fęculenti, vbi autẽ eferbuit multo ſyncerius fit. quare odoratius, quoniam quod erat flatuoſum aquęum'que abſceſſit, & repurgatius remanſit. Dioſco. libro quinto meminit Vini paſſi amplè, paſſum, inquit, quod vuis ſole ſiccatis & in area, aut ſarmento aduſtis exprimitur creticũ cognomine, aut protopon, & ſapa quę fit muſto igne decocto Græci Syrion, aut Hepſema appellant, quod'que melas dicitur, aut melampſithiũ craſſa ſunt, & multũ corpora alunt, &c. Deluxati codices nonnulli ſireum habent, legendum tamen eſt Syrion. Eſt igitur paſſum liquorum genus, quod ex vua paſſa fit: cuius naturã vigeſimotertio hiſto. vberius agemus. Palladius, libro vndecimo copioſe de hoc agit. Adde hic, vina quędam dici aparachyta, quibus ſapa admixta eſt.

Creticũ vinum.

Paſſum

QVOD (ait Pli.) ALII HEPSEMA, &c. Eſt enim Hepſema vinum decoctum, nam ἕψειν gręce decoquere. Sapa ergo & Hepſema vina ſunt decocta ad tertiam partem quę ſolent ex muſto fieri, vnde ait Palladius. Nunc defrutũ caroenum Sapam conficies, id eſt, menſe octobri, quando omnia vno genere cõficiũtur, ex muſto modus is & virtutem & nomina mutabit. Nam defrutum, à deferuendo dictum, vbi ad ſpiſſitudinem fortiter deſpumauerit effectum eſt. Caroenũ quùm tertia pars perdita duę partes remãſerint, ſapa vbi ad tertias partes redacta deſcenderit, hęcille. PASSVM (inquit Pli.) A CRETICO ciliciũ probatur, &c. Hoc eſt, poſt cilicium creticum probatur. Creticum certè in hoc vini dulcis genere laudauerũt omnes, ne'que immerito, ob fœlicem cunctis ſæculis eius inſulæ vindemiam & ob communem, & antiquam eius laudẽ, quia iactatur quicquid alicubi proueniat in creta omniũ fœliciſſimè prouenire. Laudauit priuatim Homerus etiam prãnium, vel à prannia vitę lectum, vel quaſi παρίμενοντα, hoc eſt, permanentem, vel perennantem. Columella compoſitiſſima doctrina clarus vinum dulce ſic cõcinnare docet, vuas legito in ſole per triduum exprimito, quarto die tẽpore meridiano calidas vuas proculcato muſtũ lixiuium, hoc eſt, antequàm prælo preſſum ſit, quod in lacũ muſtum defluxerit tollito, cum deferbuerit in ſextarios quinquaginta irim bene pinſitam, nec plus vnciæ pondere addito, vinum à fęcibus eliquatum diffundito, hoc vinum erit ſuaue, firmum corpori ſalubre, &c. Cato item huius meminit, libro rei ruſt. Muſtum, inquit, ſi voles tantum annum habere in amphorã muſtũ infundito & in corticem oppicato, dimittito in piſcinã

Hepſema.

Muſtũ.

poſt

post. xxx. diem eximito, toto anno mustum erit, &c. Aigluces vinum semper dulce. Mellitites Hęc vini cōfectio à penū Dioscoridi esse videtur corriuata, qui libro quinto ait. Mellitites differt à mulso, quòd mulsum ex austero & veteri vino exiguo'que melle conficitur. Mellitites verò in quinque austeri musti congios mellis congio & salis cyatho vno additis, &c. Congius mensuræ genus capacis sex sextariorum. CANIS ORTV, &c. Hoc est, circa Calen: Angie.

Cōgius

CAPVT .X.

NON POSSVNT, &c. Plurifario vini genere accuratè explanato, vini nunc secundarij, siue operarij, hoc est, non puri, sed diluti rationē pādit. Deuteria certè vina grę corum peritissimi vocant Vina operaria, siue secundaria. Hoc itē genus vini dici solet Lora, cuius ita meminit Dioscorides, libro quinto. Lora, inquit, quā deuteriam, alij Potimum vocāt, fieri solet adiectis metretis tribus aquæ in vinacea: quibus viginti vini metretæ extractæ fuerint calcatis vinaceis expresso'que decocto ad tertias partes, & additis in singulos cōgios vini salis sextarijs post hyemē transfunditur in vasa, &c. Meminit & eius confectionis Columel. rei rust. xii. ca. xl. MACERATIS imbibitis QVOD DEFAECATVM, &c. Hinc defęcare à fęcibus purgare, defrutare, mustum decoquere. Sequens caput nihil habet nubili, quare à nobis illibatum.

Deuteria. Lora. Potimō

Defæcare.

CAPVT .XII.

AVCTORITATEM. &c. Claris historiarum monumentis proditum est: antiquitus cœlebratissima dote, lau de'que vina habita. Apud Romanos, eo temporis curriculo, quo primum vini vsus emersit. Nam & multis in sacris crebrius lacte quam vino libatum est. Testantur hoc Cæreris sacra, in quib⁹ lacte solū libabatur, vt scribit Macrob. tertio Saturnaliorum. POSTVMIA LEX, &c. A Postumio consule lata. IMPVTATA VITE, Non putata. CIRCA ARBVSTI PERICVLA, Circa arborū experimenta. RVTVLIS, Populis Italię. Cōstat verbis Pli. Frugalitatem vini summè commendatam apud antiquos. Laudatur certè omnino moderatus vini vsus, qui in tanta apud veteres fuit obseruantia, vt Hesiodus, poetarum antiquissimus dixerit. Tris lymphę partes quartę fas addere vini. Atheneus græcos dicit duos vini cyathos ad quinque aquę dilutos bibere solitos, vel vnum ad tres. Apud Anacreontem inuenitur vna vini pars ad duas aquæ, qui & meracam potionem vocat Scythicam, ex quo Lacedæmonij quando volunt meracius bibere, Scythizare dicunt, quoniam Scythę aqua minimè vtantur in vino. Eubulus introduxit Dionysium dicentem. Tris tantum crateras his qui sana sunt mente propino. Primum voluptatis. Secundum sanitatis. Tertium somno. Vlterius probri est & luxuriæ. Panyasis, qui de obsonijs scripsit. Primam potionem distribuit gratijs, & Dionysio. Secundam Veneri, & Dionysio. Tertiam probro & damno.

CAPVT .XIII.

NON

NON LICEBAT, &c. Haud quanquàm Romanis matronis vinum bibere datum fuisse testantur historiæ celebres, quod & Vale.Maxi. Titulo institutorum antiquorũ comprobat. Vitam certè abstemiam Romanas matronas agere solitas etiam Aulus Gel.decimo atticarum noctium memoriæ tradit. Qui,inquit,de victu,ac cultu Romani populi scripserunt mulieres Romanas vitam in latio abstemiam peregisse tradunt institutum'que,vt cognatis osculũ ferrent depręhẽdẽdi causa,vt odor inditium daret si vinum bibissent. Bibere autẽ solitas Lauream,passum,murrinam & quę id genus epotant,potu dulcia. Sed Marcus Cato non solum existimatas quo'que mulieres à iudice refert,nõ minus si vinũ in se, quam si probrum adulterium've admisissent. Verba Marci Catonis ascripsi ex oratione quæ de dotè inscribitur,in qua id scriptum est. In adulterio vxores deprætensas ius fuisse maritis necare. Vir,inquit, quùm diuortium facit mulieri iudex pro censore est, imperium quod habet,si quid peruerse, ac tetre actum est à muliere mulctatur si vinum bibit,si quid cum alieno viro probri fecerit condamnatur:hæc ille. Est equidem cædro dignum quod Plato, ille philosophorum antistes scriptum reliquit, qui in legibus iubet pueros vsque ad ætatem. xviii. annorũ à vino abstinere,quia non sit necesse ignem igni addere,inde verò vsque ad. xl. modice vti,post eam ætatem se plusculum inuitare ad vitæ tedium leuandum,propterea mancipia omnia,fœminas,magistratus,oratores, qui cõsulunt rei publi. item coniuges primo nuptiarum die,reliquo etiam tempore dum proli vacant modicè vti. Mulieribus certè rerum naturæ consultissimi contendunt officere,quoniam eo ignaui reddẽtur partus, quod comprobare videtur Aristoteles, vbi,ait,ebriorum genituram esse infœcundam. Item Plato vacantes sapientiæ & doctrinæ à vino excludit, concedit nihilominus post annos. xviii. in festis tantum,& sacrificijs cum senioribus vti vberius,vt mente exhilarati reliquo tempore se contineant. Seruis item & Romanis mulieribus vino vti non datum fuit antiquitus,nec ægrotis,vt ait Cicero,libro tertio naturæ deorum. Vinum ægrotis inquam,quia prodest raro,sępissimè nocet,melius est non adhibere,quam spe dubię salutis in apertum periculum incurrere. Locrenses,vt ait Atheneus,ex lege zaleuci vino vti capitale ducebant. Alexãder in problematis,ait,aquę potores visu esse, & sensibus cæteris acutiores. Vinum nam'que copiosum,ait,spiritalibus vijs sensus magnopere obstruere, Verùm nunc ad rem reuertamur. EVM'QVE cædis à Romulo absolutum, &c. Mortis absolutum,absoluere,genitiuo iunctũ scitè dicitur,quãdo agitur de pœna peccati, vnde ait Cicero secundo ad Herẽniũ. Cæcilius iudex absoluit iniuriarum illum, &c. LOCVLOS RESIGNASSET, &c. Aperuisset capsulas aut marsupiũ,vbi erãt claues vinariæ. Dote mulctauit priuauit dote. Eius rei, Vini scilicet. Aduersus samnites populos de quibus diximus. Pocillum vini, vasculum. QVAM REMIGES, &c. Quam naucleri,hoc est, eo sum vsus vino quo vsi sunt nautæ. Antiquitus tanta fuit vini frugalitas, vt etiam conuiuijs solum propinaretur, conuiuarum numero proposito,vnde Varro apud Romanos numerum constituit conuiuarum,non minorem tribus, nec maiorem nouem, vt scribit Aulus Gellius, decimo tertio atti. Subnectit paulò mox Pli. MYRO ODORE, &c. Mutili truncique codices nõnulli,miro ordine, perperam habent, myro enim contenderim legẽdum, hoc est,odoramento. Nam aromate quondam vinum concinnabatur,quod & aromatite dicebatur,quia odoramẽtis fiebat. MVRRINAM, &c. Alij murynam & cõcinnius. Vina enim muryna odorata dicuntur & aromaticis cõstãtia,

Abstemię matronæ.

Absoluere. Loculi Resignauisset.

hoc est, iunco, Calamo, myrrha, &c. Cōstat igitur veteres vsos vino aromatico, quare Plautus ait. Cōmisce mulsum struthea, colluthea'que appare bene, vt in strutheis concaleat, & calamum iniice. Murynum vnguento præparatum conijcere licet, quia id etymum mōstrat ἀπὸ τοῦ μύρου, quod apud Plautum pro dulci ponitur & inter vini delicias. Polentam, polenta fit perfusa aqua siccato ordeo nocte vna deinde molis fracto de hoc alibi fusius. Quod hic ait Pli. à Catone, eadem Vale. Maximus, libro quarto, Titulo abstinentię,

CAPVT .XIIII.

Opimiani.

Vina diffusa.

APOTHECAS FVISSE, &c. Consulatu vtpote. Opimij vina fuisse diffusa multorū constat argumentis, à quo certè vinum Opimianum dictum est, cuius meminit Martialis quando ait. Testa sed antiqui fœlix siccatur opimi, & alibi, Vel cocta fumis musta massianis Opimianum, morionibus nectar. Diffundi in amphoras vina quondā solebant. Dictum quare est. Diffuso consule potat. Et, apud Horatium. Vina bibes iterum Tauro diffusa. Ad, quod allusit hic Pli. Et huius moris meminit etiamnum Martialis, inquiens. De, nomentana vinum, sine fæce lagæna. Quæ bibis frontino consule plena fuit. Iure igitur Pli. dixit. APOTHECAS FVISSE, &c. ANAXIPOLIS THASII, &c. Hic est Anaxipolis Thasius, cuius meminit Columel. libro primo de re rustica, vt etiā conijcere licet lectione Marci Varronis, libro primo rei rust. OCTONIS æris quadrantalia venderet, &c. Alij octonis assibus, legunt. Asses enim ęreos Pli. intelligit æris grauis nummos libra valentes. Mille enim æris, pro centum drachmis, hoc est, argēti libra accipiunt eruditiores.

Licinia lex.

P. L. CRASSVS, &c. Ab Licinio Crasso lex condita est, quam & Liciniam vocitant Lex licinia dicta duplici animaduersione legum'que complurium obseruationibus est custodita, cuius legis ferendę studium ab optimatibus impensum est, vt senatusconsulto iuberetur, vt ea tantummodo promulgata priusquàm trinundino cōfirmaretur ab omnibus quasi iam populi sententia cōprobata esset. Huius legis summa erat vt calen. nouis nundinis'que liceret cuique in dies singulos duntaxat triginta asses insumere, cæteris verò diebus ne amplius apponeretur quam carnis aridę pondo & salsamentorum libra, & quod è terra, vite, arbore, natum esset. In commentarijs Attei Capitonis, authore Gelio, Vetus senatusconsultum, C. Fennio & Marco Valerio Messala, consulibus factum est, in quo iubentur principes non amplius singulas cœnas effecturos, quam centenos vicenos ęris pręter olus, Far & vinum, ne'que vino alienigeno, sed patrio vsuros, ne'que argenti in conuiuio plus pondo quam libras cētum illaturos. Deinde lex Fennia lata est, quæ ludis Romanis & Saturnalibus, & quibusdam alijs diebus insumi concessit in singulos dies centenos æris. Lege etiam Aemilia nō solum cœnarum sumptus, sed etiā ciborum, & genus, & modus pręfinitus est. Antiquitus certè de cœnis, & earum sumptibus leges latę sunt, vt rerum luxurię modus obseruaretur. Prima autem lex de cœnis ad populum lex Orchia peruenit, vt scriptum reliquit Macrobius plurimæ lectionis author. Sed nunc redeamus ad contextum.

Fennia lex.

Lex Aemilia.

Orchia lex.

QVADRANTALIA, &c. Quadrantal genus vasis quadratum pedem habens, id'que continet sextarios. xlviii. in vno conuictu: conuiuio.

Cardiacus morbus.

SIBI CARDIACO, &c. Patiēti morbum cardiacum, est cardiacus morbus, authore Celso, libro tertio, quādo mens ægris labat. Est enim nimia stomachi

languentis

languentis imbecillitas, quia stomacho languēte, immodico sudore digeritur, grę corum enim peritissimi non solum καρδίαν, id est cardian, cor vocant, sed ventriculum & ostium stomachi dicunt. Testis significationis huius est Hippocrates, grauis quidem author. Testis item Thucidides, qui secundo belli peloponesiaci libro, qui cum pestilentem morbum, quo tota Attica penè est exhausta describeret, inter alias eius morbi notas, vomitiones etiam fieri dicebat quotquot à medicis suis nominibus dictæ sunt. Huius verba hæc sunt, nec multo post descendebat dolor in pectus, excitabatur'que tussis. Et cum ἐστὶ καρδίας non in corde, sed in stomacho hæsisset eam subuertebat sequebantur'que bilis & vomitiones. Constat ergo cardian, non solum cor vt volunt scioli, sed ventris os, siue stomacho ostiū esse. Galenus suis in diffinitionibus, cardiacum morbum fieri ait in ostio ventriculi cum immodicis sudoribus, & in sua isagoge ita describit. Cardiaca vero dispositio, nō quia in corde id malum fit, sic appellata est. Sed quoniam antiqui καρδίαν, id est cardian stomachum appellabant. Huius affectionis idem Galenus, quarto interiorum abūdè meminit. Fieri etiam apostemate in cordis capsula existente, memoriæ mandauit, quinto interiorum, capite primo: quæ omnia comprobat Auicenna secunda fen, tertij, tractatu primo, capite secundo. Vinum autem conferre cardiacis modo febris absit, constat, exhilarat enim cor, languentes'que vires excitat, vnde artis medicæ professores iubent spongiam mero tinctam mammæ sinistræ, aut præcordijs apponi, Et subdit Plinius.

Cardia.

MILLIA CADORVM, &c. Decem millia cadorum congiariorum rectius, legetur aut decem millia cadum. Cadum enim congiarium accipit, pro eo qui tantum congium capiat, hoc est senos sextarios italicos. Congiarium etiam pro liberali & regali dono accipimus, sed de hoc aliubi fusius. Caput sequens nihil habet fuscedinis, quare prætermissum. Non est enim (vt dixim' pluries) nostri consilij lectorem in protritis remorari diutius.

Cōgiarium.

CAPVT .XVI.

ITA'QVE NON MINORA INNVMERABILIA pæne genera factitij reperta multis ante sæculis, quæ nunc dicemus omnia ad medicinæ vsum pertinentia, &c. Vini factitij confectiones narraturus ab omphacino auspicatur. Omphacium certè fit, vua acerba decerpitur hęc quando est magnitudine ciceris ante canis ortum, eius'que melligo & totum corpus sole coquitur, noctu ni rores cauentur, additur aliquid salis in fictili, condita melligo colligitur optimè, & vase cyprio seruatur. Huius confectionis abundè meminit Dioscorides libro quinto. Adijciam hic quod non obfuerit lectori, vocabulum omphax, quod græcè est ὄμφαξ, immaturam vuam notat. Item ne'que hęc vox simpliciter acidum significat, sed acerbum in quo poterit acidus, poterunt & alij sapores esse, vtique priuatim acidum dicimus, quod sapore suo acescit, sic acerbis omnibus communis omphacis vox est, ne'que vuam magis quàm oliuas lauri baccas & alia innumera nodum matura græci ea voce indicant, non ex sapore omphacite oleum, sed immaturitate oliuarum appellantes.

Omphax.

OENANTHINVM. Applaudere hic videtur Plinius Dioscoridi de Oenanthino vino ita agenti libro quinto. Oenanthinum conficitur ex labruscæ floribus, vinum hoc modo sumito, pubescentis labruscæ floris pondo duo, siccatum'que in musti cadum demittito, trigesima die, per collum traiectum

reposito,hæc ille. Oenanthe enim dicitur quasi οἰνάνθη,id est vini flos.

Solstitialis. QVI SOLSTITIALES DICVNTVR, &c. Expende hic sostitiale verbum diuerso hic significatu accipi posse. Nā & sostitialem herbā prouenientem dicimus sostitio, vel florentem, aut vno die perseuerantem, quare Pli. sostitiales flores vocat, quasi parum perseuerantes, aut si magis arrideat, sostitio prouenientes. Et quia solstitium vno die fit dictam vitam sostitialem comperio, pro breui & parum perseuerante. Hic item modo lectionis vberioris non obfuerit annotasse morbum sostitialem à Plauto cum, ait, ante Syrorum genus, quod patientissimum hominum nemo extat, qui ibi sex menses vixerit, ita cuncti morbo sostitiali decidunt. Est enim solstitialis ægritudo, ea quam quidam græcorum syriasim vocant, quæ fit quando syrium astrum regnat, id est canis sydus, fit enim nimia solari exustione. Subiungit Pli. QVOD VOCANT ADYNAMON., &c. Adynamon certè græcis vinum dictum, quoniā admista aqua mox igne excocta frangerentur vires eius, fractisque viribus parum potens est, quare adynamon dictum est, quasi sine viribus. Confectionem cui⁹ docet Diosco. libro quinto his verbis. In confectione adynami oportet parem musti & aquæ mensuram miscere, tum lento igne leuiter decoquere, donec tota aquæ excoquatur mensura, idque cum refrixit, in picatum dolium diffunditur, quidā falso ex mari aquæ cœlestisque itidem mellis etiam & musti pares portiones miscentes & in alia vasa diffundētes quadraginta diebus insolant, hæc ille, ad quæ allusit hic Pli. vt conijcere licet. FIT ET E POMIS, &c. E pomis fieri vinum notum est, etiam ex pyris, quod februario mense Palladius confici iubet, alij autumnali tempore id conficiunt. PROXIMVM (ait Pli.) E PALMIS, Vinum enim phœnicite, hoc est, palmeum antiquitus fiebat hoc modo authore Diosco. libro quinto. Chydeas, id est vulgares, & ex copia viles, sumito maturas palmulas, in dolium perforato fundo eas conijcito, picata tamen harundine harundinisque lino obdurato ore dolij foramen illud obstruito, infundito deinde palmularū illarum decē modijs aquę cōgios tres, & si non adeò dulce vinū id euadere volueris, aquæ congios quinque infundito, demittito deinde decem dieb⁹ sic esse, vndecima educto ex harundine lino, quo os eius obstructū erat, excipito crassum dulceque vinum & reponito, hæc ille. Constat Pli. diuersam à Diosco. confectionem ex palmis docuisse, nam Pli. palmularum modio iubet aquæ infundi tres congios. Dioscori. autem decem modijs eam mensuram pariter infundi præcipit, magna certè inter hos scriptores diuersitate mensuræ, quod certè peritioribus relinquimus suspicandum. SIC FIT & sycites ex fico, &c. Fit certè vinum ex fico, quod alij sycitem vocant, alij ficatum, græci syciten & cathorchiten vt prodit Dioscorides libro quinto, dictum hoc ficis, quas græcorum peritissimi sycas vocant. E PVNICIS RHOITE, &c. Vinum ex malis granatis Rhoite fertur, quod sic conficitur. Sumito apyrena, hoc est, sine nucleis punica matura, expressumque ex acinis succum simpliciter, aut ad tertias decoctū reponito. MYRTITEM, &c. Dioscorides ita confici vult. Myrtheum vinum sumito nigræ myrti quàm maturissimas bacchas, cōtundito eas, deinde succum torculari expressum in vasa diffundito, quidā ad tertias decoquūt. Cato item Palladius confectionem profusissimè docent, Palladius mense ianuario agendam censet. Columella rei rusticę decimotertio confectionis huius etiam vbertim meminit, alijs aliter tradentibus. Omnes excepto Catone & Columella, simpliciter tusis myrti baccis fieri vinum id tradiderunt, quorum assertiones, diligens lector discutere poterit longius.

Vita sostitialis. Morb⁹ sostitialis. Adynamon. Rhoite. Myrtheum.

EX HIS QVAE HORTIS, &c. Ex hortensibus herbis vinū

fieri est in comperto, vt videre est apud Diosco. libro. v. à cuius riuulis hęc omnia defluxisse videntur, versuram enim Pli. à Diosco. fecisse hic videtur, quum tamē non facile fuerit iudicatu legerit ne Diosco. quando, eius nequaquàm videtur meminisse. Fiūt certé vina ex herbis hoc est fœniculo, anetho, petrosilino, dulci radice, saluia, apio, panace, & similibus vt conijcere licet lectione Diosco. Fit item è napis vinum quod prodesse fatigatis labore armorum asserit Diosco. fit è marrubio cuius meminit Columel. xiii. rei rust. Fit & vinum quod aromatite dicitur, hoc est odoramentis constans, confectioni huius adijcitur aspalathum, quod est frutex surculosus spinis multis horrens, nascitur in Syria, & Rhodiorum insula. NECTARITES, Vinum ex nectare, id est helenio herba, quam nonnulli Inulā campanam vocant, cuius mentio & earum herbarum hic appositarum fiet in parte medica. ABSYNTITES, Vinū ex absynthio fieri cōstat, ne à medicis, verùm & ab agricolis, vt videre est apud Colu. libro rei rusti. xiii. cōfectionem hanc ita docens agendum vinum absynthite ita oportet condire. Pontici absynthij pondo libram cum musti sextarij quatuor decoque vsque ad quartā, reliquum erit frigidum adde musti aminei vrnam &c. Dioscori. libro. v. vberrimè hæc omnia docet, quem poterunt legere volentes, turgescentis enim esset lectionis omnia authorum sensa nostris opusculis annectere, sufficiat nubila abstersisse. HELLEBORITEM, Vinum ex helleboro, quod alij veratrum vocant. Pthorium, id est abortiuum. Fit, inquit Diosco. vinum abortiuum, cuius hęc est cōfectio prope vites seritur veratrum, agrestis've cucumis, aut scamonia, cōtrahūt vites eorum medicamētorum vires, fitque ex eis abortiuum vinum, quod tenuius præcedente vomitu cyathorum octo pondere bibitur, hæc ille. Fiunt & factitij vini genera, quæ voto legentium censenda relinquimus.

CAPVT .XVII.

FIT VINVM EX AQVA, &c. Vinum ex aqua & melle fieri solet, quod hydromel medicorum schola vocitat, alij aquam dulcem, alij μελίκρατον, id est mellicraton appellitare solent. Sunt tamen qui aliquid discerniculi ponant inter has voces, & si quod maxime inter eas differt sola ætas hoc facit, vt ait Pli. congeneres certè & eiusdem substantiæ dulcis aqua & mulsa sunt, & sola vetustatis ratione differunt. Quotidianus vtique & communis vtriusque huius aquæ quōdam fuit vsus, idque monstrant rei rusticæ scriptores, Palladius, Columel. Cur autem Pli. vinum hydromel appellarit, ille certe paulò inferius notauit, quòd videlicet vetustate saporem vini assequatur. Est ergo vinum sapore tantum. Palladius ita hydromel temperari docet. Inchoantibus, ait, canicularibus diebus aquam puram pridie sumis ex fonte, in tribus aquæ sextarijs vnum sextarium non despumati mellis admisces, ac diligenter per carenarias diuisum quinque horarum spatio cōtinuo per inuestes pueros curabis agitare, vasa ipsa concutiens, tunc. xl. diebus patieris esse sub cœlo, hæc ille. OXYMEL HOC VOCARVNT, &c. Oxymel alijs dicitur acetum mulsum, dictum oxymel ab ὀξύ, id est oxy, quod acetum notat. Item & acutum, vt pars medica nos copiosius docebit. Oxymellis, Dioscorides meminit libro quinto his verbis. Conficitur hoc modo acetum mulsum, sumito aceti sextarios quinque, marini salis pondo vnum, mellis pondo decem, aquæ heminas totidem, mixtaque omnia simul coquito, vsque dum decies deferbuerint, tum refrigerata omnia in dolia diffundito &c. Animaduerte hic diuersam fuisse an-

Meli- craton.

oxymel ὀξύ.

tiquis oxymellis confectionem, quod liquet lectione Pli. hoc loco, tum & lib. xx-iii. quibus locis non eandem confectionem docet, sed aliquibus dissimilem, vt patebit in parte medica, id est lib. xxiii. cap. iii. Et vt hoc paulò compertius legẽtibus fiat, aduertant non absurdè Pli. confectionis genus illud diuerso quidẽ modo docuisse. Nam quam docet. xxiii, institutionẽ authoritate medici antiquissimi agendam asserit: medici inquam, hoc est, quem Diucem vocãt, Sic certè nõ vnũ idem'que genus placuit diuersis authorib', verùm cœlesti, alij, marina, alij aqua vsi sunt, plures'que simpliciter potabili. Ne'que omnes antea melli aceto mixtam inueterabant, sed in ipso vsu aquam statim oxymelli non aliter quàm in vino fit, miscebant. Testis huius rei est Galenus, quarto de his quæ faciũt sanitatem, ille despumato melle præcedente coctura melli aceti tantum misceri iubet, quod gustãti nõ acidum nec dulce nimis sentiatur. Cun'que hæc duo miscuerit, iterum coqui ambo simul præcipit, vs'que dum diuersi liquores inuicem se miscuerint, ne crudũ bibentibus acetum sentiatur, ex quo tempore cum exiget vsus misceri aquam præcipit eodem temperamento, quo ad potum vina temperantur, nullo aquæ discreto genere, sed de his nec copiosius. MOX ELVTRIATIS, Elutriare est de vase in vas transferre, miscendo ac agitando, hinc vina elutriata aut aqua, de vase in vas agitata, quod & quibusdam trãsuasare dicitur.

Elutriare.

CAPVT .XVIII.

SVNT ET IN VINO, &c. Atheneus author compositioris doctrinæ & exactioris lectionis, Vinũ troezenium sterilitatem bibentibus ingenerare memoriæ mãdauit, in regione verò Peloponensi ac Achaiæ parte fœcũditatem fœminis, viris verò rabiem importare proditur. Vitis Theriacæ, Meminit Palladius vitis theriacæ faciendæ hoc modo. Theriacem, inquit, vitem sic facies, cuius iste profectus est, vt vinum eius vel acetũ, vel vua, vel sarmentorum cinis, contra morsum omnium bestiarum proficiet. Fit autem sic, sarmentum quod pagendũ est, trium digytorum spatio in ima parte findatur, & sublata medulla ad eius vitem theriacæ medicamen addatur, tunc terræ vinculo mandetur diligenter astrictum. Aliqui eadem sarmenta iam medicamine satiata, intra squillæ bulbum recondunt, & terris prædicta ratione committunt, aliqui antidoti eius affusione, radices vitis infundunt. Sanè si sarmentum ab hac vite sumatur ad transferendum potentiam materni medicaminis non tenebit, oportebit ante theriacem affusione assidua vini senescentis iterare, hæc ille. LIBANODES, Alij Libanotis, hanc alij herbam rosmarinum vocant, vt lectione Dios. liquet, libro tertio. Paulus Aeginita, libro sexto, quatuor libanotidum genera facit, Theophrastus autem libro nono plantarum duo, de quibus in medica parte. Dictã volunt hanc, quia thus oleat, quod græci libanon dicunt. Antiqui sæpius hac herba dijs prolibabant, vt ait hic Pli., quod & Apuleius in commẽtario suo de herbis, ideo sic dictam ait, quia ante cognitum thus nostro orbi suffitu, & vapore eius herbę pro thure gentes vtebantur. Canis ortu constat vina vt plurimum vitiari diebus canicularibus ob astri violentiam, vt paulò inferius videbimus. Quæ hic ait Pli. de vino sterilitatem adferente ait, ea sunt desumpta à Theophrasto, libro nono plantarũ capite vigesimo. Apud, ait, Heracliam Arcadis, vinum, vt ferunt, fit, quod potum viros insanos agit, mulieres steriles reddit. Achaiæ apud Cabiniam maximè, vitis quoddam genus habetur, cuius vinum abortum facit, & vbi canes comederint, eas

Theriace.

Libanotis.

quoque abortu periclitari necesse est. In gustu nec vua sensum alium quàm cæteræ vuæ facit, nec vinum à cæteris vinis distare percipitur. In Troezenensi agro vinum steriles, qui biberint facit. Apud thasium vinum somnificum arte quadam conficitur, & aliud quod potum vigilantissimos facit, hæc ille.

CAPVT .XIX.

ET QVONIAM, &c. In aperto est vitam humanam religione constare. Plutarchus vberioris lectionis author, religionem diuinarum rerum sciẽtiam à philosophis vocitatam testatissimum reliquit. Cicero, cerimoniam vitæ religionem vocitat, qua humanum genus constat. Aurelius ille Augustinus christicæ religionis optimus cẽsor. Religionem esse, ait, eam quæ vniuersalem continet viam animę liberandæ, quoniam nulla nisi hac liberari potest, hoc est iter, quod ducit ad regnum, non temporali vestigio nutabundum, sed æternæ firmitatis securum. Prolibare, Sacrificare. Nephastum, impium. Item ait grecè &c. subaudias, vitis harũ cerimoniarum abũdè Fabius pictor, & Varro secũdo rerum diuinarum, & Massurius Sabinus meminerunt. Fabius enim pictor in suis annalibus ait prohibitum diali, ne propagines vitis altæ succideret.

MVRIA. Muria genus liquaminis, quod ex thymo & pisce conficiebatur. Apud tamen Columellam, pro sale indurato & siccato poni solet, quod neoterici, pro sale & aqua accipiunt, ac pro liquamento quo carnes porcinæ sale asperguntur ac imbibuntur, græcorum aliqui halmen vocant, veteribus enim duplex muria fuit, altera qua in conditura vini vterentur, cuius confectionem & vsum Columella docuit libro decimotertio, capite. xvi. altera quæ dura ab iis dicebatur, cuius vsum idem author eodem volumine docet, sed capite sexto & septimo, qua in condituris olerum, radicum, pomorum, salgamorumque omnium vsa est antiquitas, de hac dura intelligit hic Plinius.

GYPSO, &c. Creta qua vina pluribus in locis concinnari solent, vini enim asperedo mitigare solet hoc: Gypsum enim cognata est res calci, plura tamẽ genera, vt ait Plinius. xxxvi. capite. xxiii. Vina enim gypso fieri sapidiora testatissimum reliquit Columella libro duodecimo, capite. xxi. Præterea, inquit, maceratur fœnugræcum in vino vetere per triduum, deinde eximitur, & in fumo siccatur vel in sole, idque quum est aridum molitur, & ex eo molito post salituram musti, cochlear cumulatũ, vel simile genus poculi, quod est quarta pars cyathi adijcitur in singulas vrnas binas, deinde cum iam perfectè mustum deferbuit & cõstitit, tantundem gypsi floris miscemus, quantum salis adieceramus atque ita postero die purgamus dolium, conduntur etiam optimè aqua marina, hæc ille.

RABVLANA PICE, &c. Alij rabudana, à radendis vasis, ex quibus radi solet vt quibusdam placet, sed etymum non satis amplum tamen, nec id pro comperto damus. Columella, pice Nemeturica vina optimè cõdiri scriptũ reliquit libro. xii. cap. xxiiii. Laudat & picem quam corticatam vocant, qua allobroges in vinis condiendis vtuntur. Item et Brutiam Palladius author rei rust. nõ indiligens, libro. xi. è vino condiendo ita non minus scitè quàm festiuè habet. In condiendo, inquit, vino omne mustum decoqui iubent, donec pars eius possit ab sumi vigesima, melius quoque fieri si centesimam partem gypsi adijciat, hęc ille.

CAPVT .XX.

ARBORVM SVCCO, &c. Est in confesso plærasque arbores esse succo laudabili scatentes, hoc est, picem resinamque fundentes, aliæ enim sunt in Oriente, aliæ Europa vt dilucet. Succo Manantium manare, est quum aliquid ex integro, sed non satis solido per minutissimas partes stillat ac fluit. Quæ interest, quæ est vtrinque quasdam habet pices & resinas quas terebinthi fundunt. Terebinthus arbor est breuis & fruticosa contortaque, vt ait Theophrastus tertio plantarum, & libro quinto, quæ habet glutinosi lentoris materiam, radices validas, altiores, & in vniuersum nusquam pereuntes, flores similes oleaginis. Sciēdum & illud esse terebinthum, quam posteriores grani viridis arborem dixerunt, facto illi nomine ab eo eius genere, quod fructus suos in viridi pallidos fert. Ex ea arbore terebinthina resina distillat omnibus notissima in quotidiano vsu medicinæ. AD PICES FACIENDAS CAEDRVS &c. Pix est quæ fit ex arborum resinis ad ignem decoctis. Resina verò liquor crassus ex arboribus fluens. Callosior, crassior, carnosior. COLOPHONIA, Pix quæ alio nomine ericia à quibusdam dicitur. Epicea, &c. Arbore picem distillante. Psegas, dicta hæc à roratu ἀπὸ τοῦ ψακάζειν, hoc est, rorare, quare pro stilla gutta've poni solet psega. FRANGI VIRVS, &c. Amarorem & acoris saporem. Vappæ, vini aquosi. Vappas etiam apposita trāslatione homines ignauos, nugatores, ꝓbrosos vocant, quare cecinit Horatius. Non ego auarum cum veto te fieri vappam aut nebulonem &c. Cæterò vinorū, &c. Palladius. xi. rei rusti. Baccas myrti agrestis siccas tusas in cadum mitti iubet, tū odoris optimi fieri, si id decem diebus requiescat. Item aloem, myrrham, crocoma gma, singulis modis æqualibus tusa in puluerem redacta, cum melle misceri iubet & in dolium mitti. Si verò vina alba fusca sint, hoc præcipit fieri medicamētum. Accipe lomentum, id est, farinam fabarum & albumina trium ouorum, lagenæ in funde, diuque commoueas, & sequenti die erit candidum. Item cinis sarmentorū vitis mittendus est in dolium, alij addunt grana piperis. Item si vinum sit fæculentum si limpidum facere velis, pini nucleos septem in vinum sextarium vini mittas, diuque commoueas, & paululum quiescere patiaris. Columella ad emendanda vina ita præcipit, irin (est enim iris species lilij) quam candidissimam pinsito, fœnugræcum vetere vino non macerato, deinde in sole exponito, aut in furno, vt siccescat, tum emolito & in vas mittito. Non est hic silentio prætereundum quod ait Cato ad vina corrupta instauranda. Vinum, inquit, asperum quod erit, lene ac suaue si voles facere, sic facito. De eruo farinam facito libras quatuor, in vini cyathos quatuor conspergito sapam, postea facito laterculos, finito combibant noctē & diem, postea commisceto cum vino eo in dolio & oblinito, diebus sexaginta, id vinum erit lene, & bono colore, & odoratum, hæc Cato. Paulò mox subdit. Si voles deteriorem odorem demere, testam de tegula crassam & puram calefacito in igne bene, vbi calebit eam picato, id est pice illinito resticula alligato, testam demittito in dolium infimum, sinito biduo dolium oblitum &c. Sunt qui malunt ramusculos fœniculi et rosmarini, necnon pineas nuces contusas dolijs immittere, alij glycirrizam, id est dulcem radicem fundunt.

AEQVINOCTIO VERNO, &c. Quod fit quarto idus Martij vel circa. viii. calendas apriles, & in octaua parte arietis.

LENTESCAT, Mollis fiat, & dētibus hęreat. Piericam, à pieria monte.

SOLSTITIO, Hoc est, octauo calen. Iulij. Acor, vitium vini quando fit acidum hinc acesco, Iris Radices, Iris herba non absimilis saltem parum lilio, vt ait

Terebinthus

Colophonia.

Psega.

Ademēdēda vina.

Dioſco.libro primo. Mulſum,vinum melle mixtum. Concinnari,componi,condiri. Pulegij,herbæ,de qua aliubi, Seſquilibra, libra vna cum dimidio alterius. DEFRVTO, Vino decocto. Tortiuum vinum ita explanat Columella, libro. xii. Muſtum,inquit,tortiuum eſt, quod poſt primam preſſuram vinaceorũ circunciſo pede exprimitur, pigmentum, confecturam. IN VITIVM inclinantis experimentum eſt, &c. Senſus eſt,vini in vitium inclinantis experimẽtum eſt color mutatus laminę plumbeę in eo vino. Vinum enim inclinans in vitium vocat dubium fugiens acceleransq́ue ad acorem. Muceſcere,mucidum fieri. Hic antequam capiti huic ſuppingamus coronidem non fuerit abiunctum ab propoſito annotaſſe id quod Pli. paulò ſuperius dixit,quando ait.

Acor. *Defruto* *Muceſcere.*

QVIN ET MARINAM aquã eiuſdem rei gratia ex alto peti iubẽt, &c. Quod enim ex alto peti Pli. dicit,non ad imbrem in eo pertinet,ſed alterius membri eſt principium. Nam quando, ait, ex alto peti, ad hunc vſum aquã marinam auehi dixit oportere. NAM EX ALTO, Hoc eſt, longinquiore mari aquam marinam petendã eſſe intelligit. Altum enim apud poetas mare graphice dici aſſolet. Facile vtique eſt meminiſſe Columel.libro. xii.ca.vigeſimoſexto. Marinam aquam ad muriæ confectionem de alto iubere peti, Eius enim hæc ſunt verba. Quod ſi ager maritimus eſt ſilentibus ventis de alto quam quietiſſimo mari ſumenda eſt aqua, &c ET FAEX VINI, &c. Eſt enim fæci vini vis vt adurat, exterat, perducat ad cicatricem adſtringat, ſiccet, vt ait Dioſcori. libro quinto, de hac libro vigeſimotertio agetur copioſius.

Fęx vini.

CAPVT .XXI.

MAGNA ET COLLECTO, &c. Solere vina diuerſo quidem modo reponi conſtat. Nam circa alpes, dolijs ligneis condunt, arcent hyeme rigorẽ ignibus. Sunt etenim qui dicãt muſtum vi frigoris diutius ſeruari dulce. Plutarchus exactiſſima doctrina clarus, quęrit quid nam ſit cauſę, quòd circũ uallata frigore dolia muſtum ſeruant diutius dulce. An eſt, inquit, quia muſti digeſtio eſt in vinoſum de mutatio, ac tranſitus. At concoctionem inhibet interpellatq́ue frigiditas, eam namq́ue perficit caliditas, an contra potius dicendum, eſſe vuæ propriam dulcedinem, propterea dici eam matureſcere, vbi dulcis incoqui ſapor cœperit. Frigiditas verò euaporare non ſinens dulcedinem cõtinet muſti, hęc ille. Subdit paulò mox Pli. QVONIAM NATVRA VINI NON GELASCIT, &c. Quęri ſolet cur nã vina, & acetum nunquàm congelaſcant, cauſa autem horum à Macrob. ſeptimo ſatur. quam appoſitiſſimè redditur. Nominatũ gelu, inquit, veteris quę me ſolebat agitare quęſtionis admonuit. Cur vina aut nunquàm, aut rarenter cõgelaſcant, cęteris ex magna parte humoris nimietate frigoris cogi ſolitis. Nõ quia vinum ſemina quędam in ſe caloris habet, & ob eã rem Homerus dixit αἴθοπα οἶνον non vt quidam putãt, propter calorem, alia quippe cauſa eſt. Eſto vina naturali calore muniãtur, nõ oleum minus ignitum eſt, aut minorem vim in corporibus calefaciendis habet, & tamen gelu ſtringitur, certè ſi putas ea quę calidiora ſunt, difficilius congelaſcere, congruens erit oleum nõ cõcreſcere, & ea quę frigidiora ſunt facilius cogi gelu. Acetum autem omnium maximè eſt frigorificum, atq́ue id tamen nunquàm gelu conſtringitur. Num igitur oleo magis coaguli celerioris, quòd ei leuigatius & ſpiſſius eſt. Faciliora enim ad coeundum videntur, quæ leuatiora denſioraq́ue ſunt, vino autem non contingit

Vinum nõ gelaſcit.

tanta mollities,& est quàm oleum multo liquidius. Acetum verò liquidissimum inter cæteros humores,& tanto acerbius,vt sitacore tristificum & exemplo aquę marinæ,quę ipsa quoque amaritudine sui aspera est, nunquàm gelu contrahitur, horum etiam affatim meminit Plutarchus,septimo Symphosiacorũ. Subdit Pli. ❧ ALIAS ad frigus stupens, &c. Stupẽs dixit vinũ quasi sensum perdẽs,& à natura degenerans. Cælum præbent,Exponunt aeri. Ad portionem situs,secundũ loci naturam. ❧ LACVS CELLAE VINARIAE, &c. Varro ille togatorum facile princeps,Iubet Cellam Vinariam locari in agro vbi vineta sint. Columella,libro primo.Cellas vinarias salubribus locis constituendas censet. Cellę, inquit, Vinariæ meridiem æquinoctialem spectantes fiant, &c. Obuerti,contra verti. ❧ IN EXORTVM AEQVINOCTIALEM, &c. Oriens enim æquinoctialis est vbi sol oritur quando intrat arietem. Aestiualis ortus,vbi oritur quando intrat cancrum. Hyemalis ortus quando Sol ingreditur Capricornum. ❧ CAPRIFICOS, Syluestres ficus, ❧ PICARI, Pice illini,suffiri,suffumigari. ❧ NON ęreis, &c. Quia vina quę æreis vasis conduntur,virus attrahunt. Nucibus iuglandibus. Columella,fauces doliorum esse cõfricandas nucibus pineis censet. Si verò vina tempestate corrupta sunt boni vini fæcem accipi iubet, deinde panes fieri sole coctos aut igne, deinde terendos donec puluis fiat, qui ad pondus quadrantis poni debet amphoris,& hoc puluere dolia infricanda. Remedium autem vini acescẽtis hoc edocet,libro. XII.ca. XXX. In quo agro vinum acescere solet curandum est, vtcum vuam legeris, & calcaueris priusquam vinacea torculis exprimantur mustum in corbem defundas,& aquę dulcis puteanę ex eodem agro partem decimã adijcias,& coquas donec ea aqua quam adieceris decocta sit, postea cum refrixerit in vasa defundas, & operias, & oblinas, ita diutius durabit & nihil fiet detrimẽti. Melius est si seruatam aquam addideris, & decimã decoxeris,frigidamque in vas transtuleris,& si in sextarios septem musti heminã gypsi miscueris,posteaquam decoctum refrixerit reliquum mustum quod invinaceis fuerit expressum,primo quoque tempore absumito aut commutato aere.

Oriens.

❧ CAPVT .XXII. ❧

AC SI QVIS DILIGENTIVS, &c. Vario vini habito genere vitiumque quãplurimis dotibus ad amussim promulgatis: iure profecto fœdissimum, ac tetrum ab ijs corriuans scelus,hoc est,ebrietatis dispendia nobis palam hic facit,quæ vtpotè inclytas rationis arces adeò pessundãt,vt nõ sui ipsius compos homo fiat. Nec ab re à Plutarcho viro lectionis succulentiori,ac plausibilioris dictum est. Vinum & caro vires quidem maiores faciunt,verum mentis impediunt actiones. Idẽ,si,inquit,ad bellum eligere velimus virum à quo maximè seruemur,eum minimè vino indulgẽtem cibo,ac somno eligamus, sed veniamus ad rem. Subdit Pli. ❧ A QVAE liquorem natura dederit, &c. Quia ad naturę vires sustinendas sufficeret Cęreris & aquę munus. Nam decenti cẽsura sunt,qui Demostenis exemplo dicant quẽ abstemium fuisse ferunt. Sunt profectò qui non vtantur vino acrioris naturæ quod noceat,obid carmen hoc extat.

, Balnea vina Venus corrumpunt corpora nostra.

Vino certè decor omnis abscedit. Nam vt scitissimè cecinit Propertius.

, Vino forma perit, vino corrumpitur ætas,

, Vino sæpe suum nescit amare virum.

❧ Subnectit

Subnectit Pli. ❧ AT NOS VINVM BIBERE & iumēta cogimus, &c. Vinum certè Iumentis dari solitum. Homerus ille ingeniorum vertex testatissimum posteris reliquit octauo Iliados. Hector enim equos suos sic alloquitur. Repēdite, inquit, si Andromache ὑμῖν πὰρ προτέροισι μελίφρονα πυρὸν ἔθηκεν οἶνόν τ᾽ ἐγκέρασα σα πιέειν, ὅτε θυμὸς ἀνώγοι. Haùd certè mirari subdit vina iumētis data, irrepsit profecto corruptis moribus, vt arbores vina potare aliqui docuerint, quoniā id sit cōpertum maximè id radicibus prodesse. ❧ QVOD (ait Pli.) MENTEM mutet, &c. Temetum enim sibi nomen asciuit, quia caput eo vibretur, ac iactetur, detrimēta enim capiti vinum multa concinnat, vt scientissimè memoriç mādauit Ambrosius, abundatio vini vsu homines velut immutata naturæ vi equos fieri adhinnientes prodit. Expēde venereorum impetum etiam in nepharia prorumpētem, imaginum per quietem visa imprimis meticulosa, instabiles gressus, lapsitantem visus incertitudinem, externatam mentem, qua ruere opinanrur cœlum, nutare solum, & in antiquum chaos omnia redire, quid hic referam membra tremore subsultantia? Sensuum retusiorem omnium vsum? & id genus multa, sed nunc redeamus ad institutum. Quinimo vt plus capiamus sacco frāguntur vires, vt liberius, amplius, profusius'que vinum hauriamus, eius vires sacco frangimus. Vis enim vini fumida sacco, quo vinum solet percolari frangi solet, Vina profecto antiquitus sacco percolabantur, quo vibrans illa vis fumida & flatuosa abscederet, quo & id inocentius potaretur. Defæcatio certè illa & percolatio, neruos excidit, ac genuinum restringit calorem, vt gulç curiositas pretereatur, ad dilicias reuocātis, quod vtilitati fuerit cōparatū. Vti enim gallos & porcos excidimus, quo mollior caro fiat, sic vinum percolātes eunuchum, ac quodāmodo effœminatum, hoc est, sine ferè viribus, sacco quo percolatur, faciunt, sic enim fusius ingurgitant bibones. Quod ipsum taxās Pli. Seuerissimè quidē, ac cēsoriç admodū ait. Quinimo vt plus capiamus sacco franguntur vires. Sacco enim vina castrari, idem libro decimo nono scriptum reliquit. Castratum enim vocari Vinum comperio, quod vires amisit, ac elumbe quodammodo est. Nam ad corrigenda vina, vt alibi, ait, facis ante pertusis illa propinabant. Sacco enim prius perfundebatur, quo minus crapulæ ingenerare bibentibus, quod græcè dicebatur σακκίζεσαι, hoc est, Saccellare, siue sacco vires vini mitigare, domare'que, quo enim vinū dilutius est, eo plus hauriri potest. Nā qui plus vini dilutiusculi hauriunt crapulā citius sentiunt, quàm qui meracius potarint. Temperatum enim vinum ob tenuitatem expeditius loca angustiora subit. Item quo minus hauriatur potionis meracæ priorem sententiam Auicenna dixit, secunda, primi. Et paulò mox Pli. ait. ❧ AC BIBENDI CAVSA VENENA CONFICIVNTVR, ALIIS CICVTAM PRAESVMENTIBVS, &c. Quia epota cicuta, haurire vinum necesse est. Vita certè calore constat, refrigeratione verò inoritur mors, vt verò cicuta sic & merum concinnat exitium, intimo, videlicet calore flaccescente, ratione tamen impari. Calorem enim insita frigoris potentia, conuellit cicuta, labefactat'que, & humorem occalescere facit. Vinum autem caliditatis suæ vi, ex qua græci αἴθοπα οἶνον dixerūt quanquàm, alij ad calorem, alij id referant, naturalem macerat calorem, ac velut igne multo, aut sole validius crassante, adobruitur modicus ignis, & exteritur, sic à vini facultate calente insitus corpori calor, si modo ea exuperans reputatur ebrietas. Qui certè cicutam hauserunt, Vinum bibant est necessum, vt ait Celsus, & quod Diosco. comprobatum est lectione, vt ait Plinius. ❧ BIBERE MORS COGAT, &c. Quia nisi cito merum haurient confestim expirabūt. ❧ FARINA PVMI, &c. Farina pumicis, hoc est, lapidis cauernosi sitim ferè inextinguibilem parientis, de hac re lege Pli. libro. XXXVI. ca. XXI. Quam qui

❧ hauserint

hauserint bibāt est opus, ne ea, aut exulceret, aut plus æquo calefaciat. Est enim pumex, vt ait Theophrastus nono plātarum lapis cauernosus, scissilis, & leuissimus Retulit Theo. quòd si in feruentis musti dolium pumicē quis demiserit cessare vini quā primum omnem feruorem. CAVTISSIMOS (ait Pli.) EX HIS balineis quoque coqui videmus exanimesque efferri, &c. Ex his potoribus qui vbi primum ex balineis exierint, si plus æquo meracioris vini hauserint exanimes ab balineis efferūtur. Dignum notatu, quod intulerit multum lucis Plinianis verbis. Vinū post balnea, præsentaneum esse venenum vt tradit Diosco. libro sexto. Meracum vinum, inquit, liberalius epotum aut passum, præsertim à balneo, strāgulat, & dolores infert, quare autem hoc ita eueniat ratio est, quia vinū multo post balnea, quorum est dilatare laxareque meatus corporis meracius haustum, laxos tunc subit meatus, tuncque incalescunt plus nimio sanguinis conceptacula spiritumque adeò coarctant, vt non detur spirandi facultas, quo fit vt suffocetur temulentus. Et subsequitur. IAM VERO ALIOS LECTVM, &c. Ebrijs certè visus est admodum obtusus, ac omnia vertiginiosa sese ebrijs ingerere videtur, forte quoniam haustu meri vberiore exhalatio progignitur multa euaporantis, scandentisque ad cerebrum spiritus, à quo vniuersum concutiatur cerebrū, ac circunuertatur, vnde vertiginibus ipsi caligant, sed & succorum plærique cerebro oppleto, affectionem inducunt, quam Scotoniaticam vocant, hoc est, tenebricam. Sed cur omnia ebrijs videantur circumuerti quæsisse non obfuerit obiter. An quia cum vapores fumidi, à vino resoluti ad cerebrum inscenderint, ab eodem ad neruos reflectuntur opticos, & oculorum pupillas, ex qua reflectione cōtingit sub basi cerebri, & ante oculorum pupillas circuitionis motum quendam fieri, vt cōuisitur in aquis fluentibus. Cum enim obicem offenderint, reiectæ in ambitum mouentur, Lōginqua porrò vidēt minus ebrij, quia spiritus opticos præ alijs lucidiores esse oportet, ac subtiliores, nūc autem intemperātiore vini haustu retusi, tenebrici efficiuntur. Hinc Auerrois, in actione de sensu & sensili, de videndi potestate agēs id organum nullo modo extēdi in actum affirmat, implicari autem videndi facultatem, diuersamque fieri ex opticorum varietate spirituum. Quandoque enim animalis spiritus, vt scriptum reliquit Galenus de accidenti & morbo, clarus est, ac perspicuus, vt æther, interdum turbidus, ac perinde fumus & nebula. Et subdit Pli. AD hæc pertinent peregrinæ exercitationes, &c. Vbi vtpotè mentis arces vino madent vinosa caligine obruitur homo, seque vltro citroque exorbitans peregrina & aliena, à ratione exercitatione exercet, se nūc cœnoso loco, ac fœdiore nunc illuc, nūc istuc volutat, quæ istæ omnes exercitationes sunt peregrinæ & alienæ, & citra rationis metam. Hic mirari subit Ludouicum Cælium virum sanè de vtraque lingua bene meritum & literatura reconditiore insignem, qui istas ebrietatis exercitationes: quarum hic meminit Pli. retulit ad palestræ exercitationes, quando constet Pli. de ebrietatis exercitationibus non palestricis loqui, vt vult Cælius, qui ait. Volutatio in cœno, &c. Hic, ait Cælius, meditationes luctatorū intelligit, in quē sensum accepisse videtur Mar. Vale. libro septimo in philenem & seneca, &c. Quæ libro quarto lectionum antiquarum retulit, qui & peregrinas vocat exercitationes illas, palestræ ascribens, exortasque à Lacedæmonijs, quod fatendum est, verùm contenderim non ad palestricas exercitationes illas quas ait hic Pli. Peregrinas referri, verùm ad ebrietatis meditationes, vt sensus Plinianus mōstrat. Peregrinas enim Pli. vocat ebrietatis has exercitationes, quia aliunde venerint, hoc est, à græcis ad Romanos, quod & gradum fecit adagio græce potare, vel more græco, quod est effusissimé vino se proluere, & latices vino plenos siccare. Huius Cicero meminit in Verrem, actione tertia. Fit sermo, ait, inter eos & inuitatio, vt

tatio, vt græco more biberetur, hospes hortatur poscũt maioribus poculis celebratur omnium sermone, lętitia'que, &c. Sunt certè qui à Marco Tullio veterẽ gręciæ morem innui cõiectent, quo toties bibere receptum erat, quoties deos, & charos nominatim vocassent, vtcum'que Ausonius meminit ad Symmachum, super mensam meam facta est inuitatio non illa de ludibrij conuiuio, vt potaretur more græco. Sed illa de flacci ægloga, in qua propter mediam noctem, & nouam lunã, & murenæ auguratum, ternos ter cyathos attonitus perijt vates, &c. Fuit & in græcorum conuiuijs lex illa vetus, sicut Thusculanarum quinto à Cicerone traditur, aut bibat, aut abeat, igitur ante latis constat, non ad palestram, vt vult Cælius, sed ad ebrietatis exercitationes hæc verba peregrinæ exercitationis referenda, quas Pli. peregrinas vocat, quia à græcis defluxerunt, Item. VOLVTATIO IN COENO, &c. Non ad palestram referuntur, sed ad ebriorum deformem exercitationem, qui vino graues & distenti, & vt Plautino lepore vtat saburrati, pedibus consistere nequeunt, volutant enim se in cœno, quod genus exercitationis nephandum admodum est. Et paulò post vbi legitur. Pectorosa ceruicis repandę ostentatio, &c. Quę omnia Cælius ad palestricam meditationem referri putat, quod satis fœliciter non possum mihi persuadere, quando Pli. ceruicẽ repandam dicat, non luctatorum, sed ebriorum. Repandam enim, id est, curuam deflexam'que vocat ceruicem ebriorum. Nam crebriore vini vsu intemperanter sumpti constat ceruicem fieri repandam, hoc est, curuam, & deflexam, languentem'que. Ebrietas certè morbus est calidus, vt annotatum est Galeni monumentis quinto Aphorismorum, qui & ebrietatem frigidorum morborum suscitabulum esse posteris legendum reliquit, sexto morbi, ca. tertio. Item vt Repandam, hoc est, curuam & deflexam possit ebrietas, aut vinum reddere ceruicem nõ obfuerit annotare, Vinum certè plus nimio haustum, humectat, ac calefacit cõfestim, caput'que vaporibus replet, vt scriptum reliquit Galenus, primo Regiminis sanitatis. Omnium item velociter nutrimẽtum est, vt ait Hippocrates medicorũ ille antistes secundo aphorismorum, id'que nimia indiget resolutione, ob id penetrat velocius, vt ait Galenus tertio complexionũ. Videre enim licet ebrios & philœnos, hoc est, amatores vini habere ceruicem decliuem, curuam'que, quod euenit plus nimio vsu vini sumpto. Vino enim membra neruique curuantur, coartantur item, venę inturgescunt, hument arterię, musculique lapsitant, sensus & vino rigẽt, vnde fiũt cõuulsiones, id est, paralyses. Nerui profecto plus ęquo humecti, fiunt laxiores, vnde fit ceruix decliuis, Illi verò plus nimio calefacti coarctantur adustione caloris vini, adurit enim vinum neruos, cor, epar & intraria huiuscemodi, reddit homines sensuum expertes, decrepitos, siliceruos, capulares, & humore naturali vegeto & genuino exhaustos. quo fit, vt ceruix, quę est neruosa fit repanda, id est curua, constat igitur. Repandę ceruicis ostentationem non ad palestram, nec luctatorum meditationem referri, sed ad ebriorum exercitationem deformẽ. Adde hic vinũ pueris propinatum nil aliud esse, quam ignem ijs admotum, vt testatissimum reliquit Auicenna, ca. octauo doctrinę secundę Fen. ter. primo. PRAECIVM (ait Pli.) VINOLENTIAE lege accipit, Alius quãtũ alea quęsierit, &c. Allusit hic Pli. ad veterem ritum conuiuarum vino plenorum, perinde acsi dicat Pli, Alij tot exsiccant pocula, quod dominuus conuiuij iniunxerit, qui talorum iactu fortuito, cum sortiebatur locũ, inoleuerat certè græcis mos, Vt alea sortirentur, qui conuiuio pręsiderent, quique leges bibendi decumbẽtibus dicerent, quę leges νόμοι, id est, nomi dicebantur. Præses verò conuiuij modiperator vocitabatur, veluti modum bibẽdi præscriberet. Huius Rei meminit Horatius quando ait. Nec regna vini sortiere talis. Leges autẽ bibendi Cicero tradit fuisse

Alea bibere.

apud

apud græcos, inquit, lex in conuiuijs continetur, aut abeat, aut bibat. Scitè ergo Pli. dixit. Preciũ vinolentię lege accipit alius quantum alea quęsierit tantũ bibit, &c. Item paulò inferius ait. DILIGENTI SCITO LEGVM, &c. Preciũ vinolẽtię Pli. dixit iure quidem, quòd plærique maximatum, principum've pręmio homines inuitent, vt est nobis exemplo Alexãder magnus, qui Indos, vt iam diximus, præmio ad bibendum inuitabat, necnon & Mitridates: qui talẽtum argẽteum bibentibus egregie proposuit. Scito legum, præcepto legum bibendi: quarum paulò superius meminimus. Subdit Pli. VVLGO VERITAS IAM ATTRIBVTA VINO, &c. Scitè ad hoc facit, Senecę scitum, tertio de beneficijs. Vinũ, inquit, cum pueritia & sine pueritia veredicũ est. ILLA verò. &c. Particula perelegans, pro immo etiam, sicut, iam verò, pro eodem. Gloriam hac virtute parthi quęrunt, &c. Ego rarenter comperi apud mutos magistros Parthos fuisse maximos potores. Plato ille philosophorum diuinissimus. xi. legum, Lydos, Persas, Iberos, Thraces, Scythas, gallos, maximos vini potores fuisse memoriæ mandauit. APVD græcos (inquit Plini⁹.) ALBICIADES, &c. Homerus ille poetarum argutissimus. Nestorem maximũ potorem ponit, apud Homerum etiam Agamennon οἰνοβαρής, id est, vino grauis ab Achille incessitur. Et subdit Pli. Ipsa inuẽta ad merum pronior. Rectius hic leges, ipsi, non ipsa, hoc est, ipsi Tyberio, fuit inuenta pronior ad merum.

Illa verò,

LVCIVM PISONEM, &c. Lucius certè Piso, bibonum excellentissimus fuit apud Roma. ob id Tyberius Cęsar, qui heluones & patrimoniorum decoctores, est amore prosecutus, delegit eum in vrbis Romę curatorem, vnde ait Trãquillus. Cæterum secreti licẽtiam nactus, & quasi ciuitatis oculis remotus, cuncta simul vitia diu dissimulata tandem profudit, de quibus sigillatim ab exordio referam. In castris tyro etiam quùm propter vini nimiam auiditatem pro Tyberio, biberius, pro Claudio Caldius, pro Nerone, Mero, vocabatur, postea princeps *in* ipsa publicorum correctione cum Pomponio flacco & Lucio, Pisone, noctem cõtinuam biduum'que bibendo epulandoque consumpsit: quorum alteri præfecturã vrbis confestim dedit, hæc ille. HAEC ARS (ait Pli.) LEGIBVS suis constat, &c. Harum legum Cicero in calce Tusculanarum abundè meminit. Apud enim Romanos bibẽdi ars, ijs cõstabat legibus, quod Pli. hic obseruauit, ac docuit, non labasse sermone, non leuatum esse vomitione, non altera corporum parte quãplurimum hausisse vno impetu, plurimum præterea addidisse alijs minoribus optima fide non respirasse in hauriendo, ne'que expuisse, nihil'que ad elidẽdum in pauimẽtis summũ, &c. Hic summum potum intelligit Hermolaus, vt sensus sit. Et hanc legem in bibendo fuisse, vt quẽadmodum primo potu plurimũ haurire oportebat, ita nouissimo potu, ex vino nihil relinquere, quod elidi spui've posset in pauimentis, quia hic ferè mos est, vt quod reliquum in cyatho vini subsistit, excutiatur & pauimentis elidatur, ad quod facit carmen Horatij secundo carminum, quod est. Absumet hęres Cæcuba dignior. Seruata centũ clauibus, & mero Tinget pauimentũ superbo Põtificum potiore cœnis. Hermolaus, vt diximus. Summum legit. Ego cõtenderim rite nõ summum, sed, sonum, legi posse. Nã cõuiualis ludus fuerat prioribus pręferti gręcis, quẽ cottabisin dicebãt, & κοτταβίζειν, idest, cottabisin, pro eo quod superfuit sonum elidere. In æneas profectò phialas, quas Latagia vocant, potus residuum iactabãt, qui dicebatur cottabus, quia si elisu maior ederetur sonus, ab amasijs diligi se augurabantur, cuius rei exemplum Romani seruarũt, ad quod allusit hic Pli. quãdo ait optima fide nõ respirasse. Nihil ad elidendum in pauimentis sonum ex vino reliquisse. Quod Pli. ait. Optima fide nõ respirasse, græce admodum eleganter & venuste exprimitur vno verbo, quod est

ἄμυσι

ἀμυστὶ,quo significatur,inter bibendum non fuisse quidem conclusum os,aut cōtra-cta labra,sed capaciter hausisse aut magis,quasi ἀπνοὺστι,latinè notans,quod est sine respiratione. VT BIBENDI CONSVETVDO (ait Plinius,) AVGEAT AVIDITATEM, &c. Quia,vt ait Ouidius, Quo plus sunt potæ plus sitiūtur aquæ,sed super hoc nō fuerit obiter quęrere,cur quo plus bibant ebrij sitiant plus,fit certè hoc,quoniam quod sumitur vinum concoqui non potest & stomacho id innatat,crudum'que remanet,vrens stomachi fores cerebri'que meatus obtundens,accēdens quam'que sanguinis viam. Et quia in hoc ebriorum proposito collibuit suppingere calamum, pergamus vlterius dicamus'que,quæ lectori fuerint amœnitati & commodo. Quærunt quidam admittenda ne sit aliquando ebrietas,nam & medicæ artis professores non penitus respuunt hanc. Rasis enim quarto Almansoris,duplicem in mense comprobat,cui in Canticis adijcere calculum videtur Auicenna,quanquam tamen simplex ei arridet,quam & Auerrois improbat,etiam si Galeni astipulatu,innato calori insigniter congruat vinum. Plato item primo legum liberaliorem vini vsum approbat, Sic enim hominum mores retegi facilius putat. Quin Seneca quo'que ille stoico supercilio mire grauis. Nonnunquàm,inquit, ad ebrietatem veniendum, non vt mergat nos,sed vt deprimat curas. Nunc veniamus ad ebriorum incommoda. quærunt naturæ peritissimi & curiosi,cur nam vinolentis dupla sese ostentent obiecta ratio ex hoc pro posse videtur, quia humectationis exuperantia molliculi plus minus effecti oculorum musculi,ac contracti,oculos diuertunt, ac distrahūt, altero in superna contruso,in imum altero deiecto,proinde consequi liquido, non in eundem velut locum radios oculorum collimare,quę res duplam fieri visionem cogit,vtro'que oculorum sua apprehendente, quod certè vsu venire solet, si alterum digyto oculum suppellas reliquum detrudas,res enim eo habitu congeminari perspiciuntur. Illud item non erit alienum ab proposito annotasse, vinolentos non dormire,saltem ægerrimè,ac difficillimè, id in libro encyclicarum quæstionum proposuit Aristoteles,& Haly,practices primo. Vbi in ebrietate, ait, non esse somno locum,ibi nan'que fieri,quod in lucernis contingit,in quas si pręter modum infuderis oleum, mox lumen restringuitur. Ratio verò euidens,nam ad somnum creandum,calidum adesse humorem oportet,hic enim expeditè excoqui potest, inde'que ad caput vapores surriguntur, à quibus subinde somnus inducitur, quòd si deest exiguus humor,concoctu difficilis inest,somnus non oritur, qua de causa, post cibum somnolentissimi ob calorem fieri solemus. Et subiungit Plinius.

EST OCCIDENTIS POPVLIS SVA EBRIETAS, &c. Antiquum est frugibus pocula fieri, quorum ad ebrietatē non minor quàm vini etiam vis est, nec nostra ætas eadem sibi parare his locis desueuit, quibus negata vina, ex quo non satis homini aqua est,quod eorū vicē expleret,quę rere sibi homines coegerunt inter ea quondam, fuit potus,qui ex hordeacea fruge madida fieret. Ad quam allusit hic Plinius quando ait. Est occidentis populis sua ebrietas, &c. Et quando subnectit.

AEGYPTVS QVO'QVE FRVGE sibi potus similes excogitauit,nulla'que in parte mundi cessat ebrietas, &c. Nam Aegyptij inuenerunt ex fruge madida,hoc est ordeo,concinnare vinum, cuius meminit Columella in suo carmine.

, Iam siser assyrio'que venit quæ semine radix,
, Secta'que probetur madido satiata lupino,
, Vt pelusiaci proritet pocula zithi.

Zithum enim vocant,quod ex hordeo madido fit vinum.

DVO SVNT (ait Plinius,) LIQVORES CORPORIBVS humanis grauissimi, intus vini, foris olei, arborum è genere ambo praecipui. Sed olei necessarius. Nec segniter vita in eo elaborauit. Quanto tamen in potu ingeniosior apparebit ad bibendum generibus centumnonagintaquinque. Si species vero aestimetur, pene duplici numero excogitatis, tantoque paucioribus olei. De quo in sequenti volumine dicemus. Et si liquor vini adprimè sit hominibus peraccommodus, pernecessarius tamen videtur olei liquor, ille intus confert, hic foris. Liquor enim olei antiquitus maximo habitus est honore. Hoc prisci vngebantur, non solum voluptatis, sed valetudinis causa, oleo enim Hectorem ab Venere vnctum tradit Homerus. venus Hectorem (ait) rosaceo oleo, hunc vbi lauerunt oleoque vnxerũt ministrae. Saepe enim apud eum olei fit mentio. Apud etiam Romanos in vsu frequenti oleum erat, donabatur ab Aedilibus populo, vt libro sequenti videbimus. Ex eo item corpora illita firmiora sunt, ex quo athletae, & natantes vngebantur. Legimus & Annibalem pugnaturum ad Trebeiam oleo corpora militum vnxisse. Item Pollio ille Romanus dixit Augusto sibi longam senectutem foris oleo & intus mulso conseruasse. Verùm quia in hac arena versamur, olei confectionem naturamque sequentibus persequamur, &c.

Commentariorum in Decimumquartum Plinij Secundi, Naturalis hystoriae, scriptoris argutissimi,

FINIS.

IN DECIMVMQVINTVM PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE ARGVTISSIMI SCRIPTORIS LIBRVM, STEPHANI AQVAEI BITVRICENSIS, VIRI EQVESTRIS, COMMENTARIA. CAP. .I.

OLEAM THEOPHRASTVS, &c. Vitium vinique generibus euulgatis,nunc olearum habenda est ratio:omnis certè arboris cultus simplicior, quā vinearū est longe'que(authore Colu.rei ru. V.) ex omnibus stirpib⁹ minore impensam desyderat olea,quæ prima omnium arborū est,nam quāuis non continuis annis,sed ferè altero quoq́ue fructum afferat,eximia tamen eius ratio est, quod leui cultu sustinetur,& cū se non induit, vix vllā impēsam poscit, sed & si quam recipit,subinde fructus multiplicat, neglecta cōplurib⁹ annis, non vt vitis deficit,eo'que ipso tēpore aliquid etiā interim patrifamilias præstat. Porrò quod Pli. Theophra. dixisse oleā, ait nō nisi intra. x l. m. pas. à mari nasci. Colu. eadē cōprobasse videtur,quo diximus loco,quādo ait, Hāc arborē plærique existimant vltra miliariū sexagesimum à mari,aut non viuere,aut nō esse feracē, sed in quibusdā locis rectè valet. FABIANVS (ait Pli.) NEGAT PROVENIRE, &c. Cœlum calidū potius q̄ frigidum exposcit olea, olearum tamē sunt genera,quæ cōmodius frigidū solum quā alia ferūt, quare Cato licinia̅ oleam posse seri in frigidiore & macriore solo scriptum reliquit. Genera autē plura esse conijcere licet lectione Macrob. iii. satur. Itē Colu. inquientis, Olearum sicut vitium plura sunt genera,sed in meam notitiam decem modo peruenerūt,pausia,algiana,liciniana,sergia,neuia,culminia,orchis,regia circites,murtea. Porrò Pli. Vergilium tria posuisse genera tradit,Vergilij carmen id asseuerans est.

Olea.

Olearū genera.

, Nec pingues vnam in faciem nascuntur oliuæ
, Orchades & radij & amara pausia bacca.

Et subdit Pli. NEC desyderare rastros, &c. Homeri carmen est. ii. geor. hoc.

, Contra non vlla est oleis cultura,ne'que illæ
, Procuruam expectant falcem rastros'que tenaces
, Cum semel hæserint aruis,auras'que tulerunt
, Ipsa satis tellus cum dente recluditur vnco
, Sufficit humorem & grauidas cum vomere fruges, &c.

CONSEQVENS (ait Pli.) EARVM, &c. In legendis oliuis ars acaniā aduersio ita requiritur,sicut in tēperandis mustis. Maturitatis signū est quādo incipiunt nigrescere,vt etiā Col. tradit. Et subdit Pli. NOSTRI vocāt drupas græci verò drypetàs, &c. Quādo enī incipit nigrescere olea,drupa vocatur. Per pendendū tamen drupas nō solū in olea,sed in lauro baccas,alijs'que in arborib⁹ dici posse incipientes colorari aut nigrescere,quę vox à gręcis facta est,qui primum

Lectio oliuarū

Drupæ

δρυπε-τᾶς. Stēphyla.

nigrescentes oliuas δρυπετᾶς, id est drypetes appellauerũt. Porrò dignũ scitu, à grę cis dici stemphyla, quæ remanent expressis oliuis, sicut vuis expressis peripysmata, de vilitate olei, cuius hic meminit Pli. quod assibus venundabatur. Budæus abũ dè libro. ii. assis. Oleæ præterea scitè meminit Theophra. vi. de plantarum causis, cap. xi. his verbis. Peculiare quod de olea notatur si verum est, nihil enim pl⁹ olei post arcturum fieri posse autumant, simulque nucleum tum obdurescere, quo facto non amplius humorem posse in oleum verti, sed causam imputemus qualitati aeris. Cum enim albæ adhuc oliuæ torquentur minus olei emittunt, omniumque pręcipuè ille profundũt quas nouissimè collegerint, hęc ille & multa id gen⁹.

CAPVT .II.

Bonitas olei.

VETVSTAS OLEO, &c. Tedium adferre oleo vetustatem in aperto, nam quod ferè recentius, eo melius iudicatur à plerisque. Bonitas tamen olei distingui solet genere oliuarum, nam vt scitè refert Columel. Ex quibus bacca iucundissima est pausiæ, speciosissima est regiæ, quæ potius escæ q̃ oleo est idonea. Pausiæ tamen oleum saporis egregij dum viride est, vetustate corrumpitur. Oleum optimum licinia dat plurimũ sergia. Orchis quoque & radius, melius ad escã q̃ in liquorẽ cõstringitur.

CAPVT .III.

Differẽtiæ oliuarum. Olearia.

OLIVAE CONSTANT NVCLEO, &c. Nunc agendum est de oliuæ natura, quæ vtpote diuersa cõstant oliuę nucleo, carne, oleo, & amurca, sic enim sordes ac fex oliuæ vocatur. Porrò succo differunt oliuę, nam ex immaturis acerbũ est oleum omphacinũ vocãt, de quo actũ est, ad maturitatem maximè calor requiritur. Nam & Columel. ob id etiam olearia non procul ab igne, aut loco calido constituenda censet. Item Palladius. Et subnectit *Pli.* PERTICIS DECVTIVNT, &c. Varro non perticis quatiendam sed manu legendam oliuam censet. Oleum, inquit, quam manu tangere possis è terra aut scalis legere oportet, potius quàm quatere, quòd ea quę vapulauit inarescit, nec tantum dat olei, quæ manu stricta melior ea quæ digitis nudis legitur, quã illa quæ cum digitalibus: duricies enim eorum non solum stringit baccam, sed etiã ramos glubit, ac relinquit ad gelicidium retectos, quæ manu tangi non poterunt, ita quati debent, vt arundine potius quã pertica feriantur, hæc Varro. QVIPPE (ait Pli.) OLIVENTIBVS, &c. Oliuas colligẽtibus: oliuare, oliuas legere. Et subdit Pli. SIMILIS ERROR collectam in tabulatis, &c. Cato libro rei rust. oleum non crescere in tabulato tradit. Olea, inquit, vbi matura erit, quamprimũ cogi oportet, quãminimum in terra & in tabulato esse oportet, in terra & in tabulato, putrescit. Leguli volunt vti olea caduca quãplurima sit, quo plus legatur, nolite credere oleum in tabulato crescere posse, hęc Cato. SALAB ILLAE PRIVATIM,. &c. Conditura oliuarum affatim Columel. libro. xii. Baccæ, ait, pausea, vel orchitæ, nonnullis regionibus etiam neuiæ conuiuiorum epulis præparantur. Hàs igitur cum iam nigruerint, nec adhuc tamẽ permaturæ fuerint, sereno cœlo destringuere manu cõuenit, lectasque cribrare et secernere, deide in singulos modios oliuę salis integri ternas heminas adijcere. & in vimineos qualos confundere, supposito sale copioso, ita, vt oliuas cõtegat, sicque triginta dies pati consudascere, atque omnem amurcam distillare, postea in alueum diffundere, mundaq; spongia salem, ne permaneat detergere, tum in vas adijcere, & sapa vel defruto amphoram replere: superposito spissamento aridi fœniculi, quod oliuam deprimat, hæc ille.

Oliuantes. Oliuare

Cõditura oliuarum.

COLYMBADES, &c. Dicebantur etiam antiquitus ob conditu ram halmades, à sale quo earum conditura fiebat, halas enim græci salem dicunt, colymbades quia in sua conditura innatarent sic dictæ sunt, nam κολυμβᾶν vrinare dicitur, hoc est, in natando sub aqua esse, quare græcorum multi, aues aquaticas, sese in aquam mergentes vrinantesque: vt anates, anseres, & id genus colymbadas dicũt. Sic ergò colymbades fiunt authore Palladio. Colymbades, ait, oliuę sic, fiunt alternis cratibus oliuarum pulegium spargis, & mel & acetum, & salem stratura intercedente suffundes. Item sternes oliuas supra surculos fœniculi vel anethi, siue lentisci, & ramulis oliuæ subditis aceti heminam & muriã superfundis, & has constructiones vsque ad vasculi plenitudinem patieris insurgere &c. Porrò sunt quidã codices hic superbæ, vocabulum habentes vbi legitur. SVNT ET SVPERBAE præter iam dicta, &c. Legerim acerbæ, non superbæ. Nam sequitur. SVNT & prædulces, &c. Quamuis Hermo. legat superbæ. Cæterò vbi Pli. dixit. AVGETVR OLEVM ab arcturi exortu ad. xvi. calen. octobris, &c. Huius rei meminit Theophrastus sexto de plantarum causis, qui de hoc volet locum habet quem adeat, nam hæc omnia desumpta sunt à Theophrasto, quo diximus loco.

Colymbades. Halmades. κολυμβᾶν.

CAPVT .IIII.

OLEO NATVRA, &c. Omne profectò oleum communiter calefacit, authore Diosco. libro. i. aduersarique tradit, gelicidiorum noxis, promptius & expeditius ad agendum corpus reddere. Expendendum tamen vbi legeris oleum, nihil addendo de oliuarum oleo intelligendũ. Subdit Pli. VSVM EIVS AD LVXVRIAM, &c. Oleum profectò ad gymnasia erat antiquitus accommodum, quare Varro ait. i. rei rusti. Olea inquit, alia eligitur ad cibum, alia vt liquescat, ac non solum intus corpus vngat, sed etiam extrinsecus. Itaque dominum & ad balneas & ad gymnasium sequitur, hæc ille. Athletæ præterea oleo vngi solebant cum essent certaturi adhibebatur ad agilitatem præstandam vt corpora lubrica fierent, tumque natura olei est tepefacere, ac contra algores munire. Addi item solebat terra membris athletarum, ad indurãdos artus & aduersus æstum firmandos, quare Statius cecinit de palestritis.

Olei natura.

Postquam oleo gauisa cutis æquor vterque
Procursu medium atque hasta vestitur arena
Tum madidos artus alterno puluere siccant
Collaque demersere humeris & brachia late
Vasta tenent, &c.

STRIGMENTA OLEI, &c. Sordes olei, quæ ex vnctorum corporib⁹ athletarum radi solebant, quare sordes quę ex corporibus raduntur, dicuntur strigmenta. OLEAE HONOREM (ait Pli.) ROMANA MAIESTAS. In Olympia etiam coronari olea victores varijs authorum monumentis liquet, huiusce modi oleas appellantes Callistephanos. Hæc arbor in Atheniensium arce frõdebat ijsdem ramis semper, quæ æternum pacis tranquillitatisque symbolum inter homines habuit. Omnis tamen Græcia oleastrum magis, quã oleum amasse dicitur, plusque ex agresti olea quã ex satiua commodi & honoris sibi sperauit, non in sanitate nec in curandis tot vitæ nostræ morbis, sed vt esset incorruptibilis corona illa longioris & melioris post mortem vitæ sine sensu speciosum in olympia victoribus monumentum, dicitur autem græcis oleaster, cotinos, κοτινος.

Strigmenta.

Cotinos

CAPVT .V.

Ager oliuis idoneus.

DICEMVS NVNC, &c. Catonis (quem hic citat Pli.) verba hæc sunt. Agrum quibus lotis conseras sic obseruari oportet, vbi ager crassus, & lætus est sine arboribus, eum agrum frumentarium esse oportet. In agro crasso & calido oleam conditiuam radium maiorem, salentinam orchitē, poseam, sergianam, coliminianam albicerem, quā earum in his locis optimam dicent esse eam maximè serito. Hoc genus oleæ vigintiquinque, aut triginta pedes conserito. Ager oleto conserūdo, qui in ventum fauonium spectabit, & soli ostentus erit, alius bonus nullus erit, qui ager frigidior & macrior erit, ibi oleam licinian serì oportet, si in loco crasso aut caldo seueris, hostus nequam erit, & serundo arbor peribit, & muscus ruber molestus erit, hæc Cato. Colu. item de his sic agit. Optime sustinet vapores pausea, frigus sergia. Aptissimum genus terræ est oleis, cui glarea subest, si superposita creta sabulo admista est. Non minus probabile est, solum vbi pinguis sabulo est, sed & densior terra, si vnda et læta est, commodè recipit hanc arborem. Creta ex toto repudiāda est, magis etiam scaturiginosa & in qua semper vligo consistit. Inimicus etiam est ager sabulo macer, & nuda glarea, nam si nō moritur in eiusmodi solo tamen nunquàm conualescit, potest in agro frumentario seri, vbi arbutus aut ilex steterunt, hæc ille & multa id genus.

CAPVT .VI.

De cōficiendo oleo.

NEC ALIO VLLO MODO, &c. Olea, inquit Cato, quæ diu fuerit in tabulato, aut in terra, inde minus fiet olei & deterius: oleum si poteris bis in die depleto, nam oleū quàm diutissimè in amurca & infracibus fuerit tam deterrimū erit. Et Colu. his verbis de his sic agit. Media est oliuitas plerun'que initium mensis decembris, nam & ante hoc tempus acerbum oleum conficitur, quod vocatur æstiuum, & circa hunc mensem viride premitur, deinde postea maturum. Locus autem in quo oleum confici debet calidus erit, Tabulatum quo feratur olea, necessarium est, quāuis præceptum habeamus, vt vniuscuiuscun'que diei fructus molis & prælo statim subijciatur. Oleo autem conficiendo molæ vtiliores sunt quàm trapetum, trapetū quàm canalis & solea, hæc ille. DECAPVLANDVM, &c. Deplendum. Decapulare deplere est, hinc decapulator, qui deplet. Cato, Custodis & decapulatoris officia seruet diligenter cællam & torcularium.

OLEVM FREQVENTER capulet factoribus det in singulos factus, &c. Factum enim dicebant, quod vno tempore conficerent. quem alij centum quadraginta modiorum, alij centum & viginti putāt. Ostum vocabant antiqui ex quod facto olei purum purgatum'que relinqueretur.

CAPVT .VII.

Olei lauri ni confectio.

CVM NON ERAT FACTITIVM OLEVM, &c. Antiquitus & tempore maximè Catonis factitium vt nunc fit, oleum non erat. Fit enim oleū ex oleastro medicamētis aptissimum, vt conijcere licet lectione Dioscori. libro. i. fit ex sesamo, quod sesaminum vocat. Fit ex chamelea, fit ex amygdalis, quod amygdalinū dicūt cuius cōfectionē Diosco. quo diximus loco docet. Ex lauro, cui⁹ cōfectio sic à Palla. traditur. Lauri baccas q̄ plurimas

in maturitate turgētes in aqua calida bullire facies:& vbi diu ferbuerint oleū quod ex se demiserint super natantis vndam pennis leniter cogentibus in vasa transfundes: de his affatim Diosco. libro primo. ❧ GLEVCINO (ait Pli.) MVSTVM, &c. Gleucinum oleum sic conficit Columel. libro rei rust. xii. Vas olearium quam maximum, & aut nouum, aut certè bene solidum pręparari oportet: deinde per vindemiam musti quam optimi generis & quam recentissimi sextarios sexaginta cum olei pōdo octoginta in id cōfundi, tum aromata nō cribrata, sed ne minutè quidem cōtusa, verùm leniter confracta in reticulum iunceum, aut lineum, adijci, & ita cum saxi pōdusculo in olei: at'que musti partem demittis. Sūt autem iis portionibus pensata: quas infra subijcimus: calami schoeni cardamomi xilobalsami corticis de palma foenugræci vetere vino macerati & postea siccati, at'que etiam torrefacti: iunci radicis, tum etiam indis græcę: anisi pari pondere, id est, vniuscuiuscum'que libram, & quadrantem. Post septimum diem, aut nonum, per se metretæ si quid fecis, aut spurcitiæ faucibus herebit: manu eximito, detergito, deinde oleum eliquato: nouis'que vasis reconditō: hæc ille. Cęterò de oleo Ricinino cuius fit hic mentio. Diosco. libro primo etiam meminit. Fiebat ex frutice cici, quem plures Crotona dicunt: sæculo Plinij Ricinus vocabatur, à foedissimi insecti similitudine: quod græci κρότωνα, id est, crotona dicunt: animal est canibus maximè offensum hærens'que cui cibi non est exitus, vt diximus: qui de oleo factitio fusius volet, adeat Diosco. libro primo.

Gleucinum.

❧ CAPVT OCTAVVM. ❧

SVPER OMNIA AVTEM, &c. Amurca pluribus rebus admodum est accommoda. Nam ad cados olearios linendos prodest, authore Catone, cuius verba adijciam, quia Pli. hic eum citat. Dolia, ait, olearia noua sic imbuito. Amurca impleto dies septem. Facito vt amurcam quotidie suppleas. Postea amurcā eximito & arefacito: vbi arebit cuminum pridie in aqua infundito. Varro de amurca sic agit. Ita'que amurca perfundere solent: ea enim herbarum est inimica, & formicarū, & talparum venenum. Et Palladius, libro primo. Contra culices, ait, & limaces, vel amurcam recentem, vel ex cameris fuliginem spargimus, &c. Præcipit Varro areas amurca imbuendas. Colu. etiam grauaria, ac horreorum pauimenta, vt suo loco videbimus. Et subdit Pli. ❧ HVMANI QVOQVE ORIS VLCERA, &c. Amurca authore Diosco. libro primo. Nō solum quadrupedibus prodest, sed etiam hominibus. Ille enim quadrupedum scabiem, cum decocto lupinorum & herbæ chamæleonis sanari tradit: locis exulceratis prodesse: medicamentis oculorum admisceri: conferre doloribus dentium, vt in parte medica docebimus.

Amurca

Amurcētilitates.

❧ CAPVT .X. ❧

GRAVIDISSIMIS PINEIS NVCIBVS, &c. Pinei generis arbores plures omnes'que odoratæ ipsa imprimis pinus, Sacra olim matri deum: reperitur enim syluestri & vrbana. Syluestris item idea: aut maritima, idea crassior & excelsior: authore Theo. græcè pinus πίτυς, id est, pitos, & nuclei pinei πιτυΐδες, id est, pityides. Lacunatis: modo fossulis formatis. ❧ FERRVGINIS TVNICA, &c. Hoc est, purpurei coloris. Ferrugo color compressæ pur-

Pinus.

πίτυς Pinus.

Lacunatis.

, puræ rufus nigriotis rubidinis quasi violacei: quare Vergi. ait. Pictus acu clamy dem, & ferruginis clarus hybera. Lacunæ enim in quibus sunt nuclei pinei purpu rei sunt coloris, vt intuentibus patet: porrò vbi legitur in quibusdam exēplaribus. Vestitos alia Ferruginis tunica, &c. Vetus exemplar habet. Vestitque eos alia Ferruginis tunica, &c. Sic enim syncerius legitur: porrò quod tarentinum genus hic vocat: molle intelligitur genus. Nam & nux tarentina dicitur mollis, authore Macrob. tertio Satur. Meminit nucum pinearum abundè Theo. libro tertio plantarum, ca. decimo.

Ferrugineus color.

Nux Tarētina.

CAPVT .XI.

Nuces pineę.

HIS PROXIMA, &c. Nucibus pineis proxima sunt cotonea mala quę gręci cydonia dicunt. Plura esse genera docet etiam Diosco. libro primo. Nam, ait, probantur quæ vera sunt cotonea: talia autē quæ parua rotūda odoratissima'que. Quę Struthia vocant, grandia'que minus sunt vtilia: de his affatim Theo. libro secundo plantarū. Item quarto: & Atheneus, libro tertio dipnosophistę. Et Colu. libro. xii. Subdit Pli. OMNIA IAM VIRORVM SALVTATORIIS CVBILIBVS, &c. Solent enim cotonea suspendi in cubilibus: quod etiam annotauit Palladius hoc carmine.

, Cum prętet cunctis se fulua cydonia pomis
, Alterius nullo creditur hospitio,
, Sed proprijs pecudes cognata cubilia ramis
, Stat contenta suum nobilitate bonum.

Salutatoria cubilia intelligit Pli. ædiculas deorum penatium, quas Aelius Lampridius in Alexādro Lararia appellat, à laribus, quòd matutinis omnibus salutare esset religio.

CAPVT .XII.

Persica.

SED PERSICORVM, &c. Persica, quę ex Perside anecta fuerunt in orbem alienum, plura dicuntur: dignum præterea scitū arborem, ac fructus antequam translata essent venenosa fuisse, quod innuisse scitè videtur Colu. hoc carmine.

, Stipari calathos pomis quę barbara Persis
, Miserat, vt fama est patrijs armata venenis
, At nunc expositi paruo discrimine læti
, Ambrosios prębent succos oblita nocendi.

Erat enim venenosa in perside arbor: mox vbi translata fuit, amissa vi nocendi, fructus amabiles protulit. CAETERO (ait Pli.) PRAECIVMQVE SINGVLIS, &c. His verbis Pli. significat singula persica sestertijs primum quaternis venundata, postea augescēte gratia aliquando præcium ad tricenos nūmos euasisse, quod est & annotatum à Budęo secundo assis. POMVM INNOCVVM (ait Pli.) EXPETITVR AEGRIS, &c. Scitè vocat innocuum, ac expetitum ægris. Nam authore Diosco. libro primo persica stomacho accommodata sunt: vt etiam libro. xxiii. Pli. docet. Sunt tamen qui suspicentur legendum agris: non ęgris. Theophra. affatim de Persia, libro tertio de plantarum historia, ca. quinto, meminit.

CAPVT .XIII.

INGENS

INGENS POSTEA TVRBA, &c. Pruna quæ Græci κοκκυμηλα, id est, coccimela eorum sunt plura genera: hordearia à maturitate hordei dicta a sinina à vilitate. Damascena, à damasci valle, vbi nata primum, authore Atheneo: hæc præferunt medici cæteris. Nam & Diosco. libro primo, stomacho siccata grata tradit. De pruno etiam meminit Theo. libro quarto plantarum, capi. tertio.

Coccimela. Pruna damascena.

CAPVT .XIIII.

MALORVM PLVRA GENERA, &c. Medica mala à Media regione, vt diximus, quare nihil de hoc agetur. Plura malorum etiã Atheneus cõmemorat genera sidunitia ex Corintho, Vactiana ex alpibus. Porrò Pli. Ortomastica vocat: quę mammarum modo tumeant, aut formata sint, Mastos enim mamma dicitur: sed nihil hoc ca. habet fuscedinis, quare de his hactenus. Sũt & quę Castomela à Aetio dicuntur mala. Austera è dulci vocant Aphratomela. Sunt & quę Columella vocat Amerina ab mammarum effigie ortomastica, à conditione castrati seminis spadonia, à corrugationes celeritate pannucea, à stolido tumore pulmonea.

Mala.

CAPVT .XV.

EADEM CAVSA, &c. Pyrorum etiam constat plura esse genera: decumana Pyra Pli. hic vocat quędam: quę maxima sunt quæ enim maxima sunt mala iure decumana appellare possumus. Porrò Crustumina laudat maximè à Crustumino oppido dicta parte rubẽtia: horum etiã Vergilius meminit hoc carmine.

Pyra. Crustumina Pyra.

, Crustumijs syrijsque pyris, grauibusque volemis.

Porrò quod Pli. ait de varietate insitorum. Huius etiã rei meminit Vergil. quem hic citat Pli. Vergilij carmen, hoc est, secundo Georgicon.

, Quin & caudicibus sectis mirabile dictu.)
, Truditur è sicco radix oleagina lino.
, Et sæpe alterius ramos impune videmus
, Vertere in alterius mutatam'que insita mala
, Ferre pyrum & prunis lapidosa rubescere corua. Et subdit Pli.

VERGILIVS INSITAM NVCIBVS ARBVTVM MALIS platanum, &c. Vergilij carmen ad hoc faciens est.

, Inseritur verò ex fœtu nucis arbutus horrida
, Et steriles Platani malos gessere valentes
, Castaneæ fagos, ornus'que incanuit albo, &c. De his alibi etiam agemus

CONDVNTVR VERO (ait Pli.) VT VVAE, &c. Columella in arculis fagineis, aut tiliaceis condi iubet addito mello: quod id seruet ne putrescant: Sed de his ca. sequenti. FACILE QVOQVE, &c. Verbum facile ingẽdum cum superiore clausula, &c. Huic loco fert opem, locus apud Varro. libro rei rust. primo. Hæc, ait, sequuntur multi qui aurufpices audiunt multum à quibus ꝓditũ est, i singulis arborib⁹: quot genera insita sint vno ictu tot fieri fulmina, &c.

CAPVT .XVI.

Modus seruādi cydonea.

IN VNIVERSVM VERO, &c. Colu. Cydonea mala item poma cuiuscun'que generis sic seruāda iubet. Nōnulli, ait, seruant cydonea folijs ficulneis deinde cretam figularem cum amurca subigunt, & ea linunt mala, quę cum siccata sunt in tabulato frigido loco & sicco reponūt. Nōnulli hęc eadem in patinas nouas sicco gypso ita obruūt, vt altera alterā non contingat, nihil tamen certius aut melius experti sumus, vt cydonea maturissima integra, sine macula & sereno coelo decrescente luna legantur: & in lagena noua quę sit patentissimi oris detersa lanugine quę malis inest cōponantur leniter: & laxe, ne collidi possint. Palladius etiam sic praecipit mala seruanda. Diligenter, ait, legenda sunt mala quę volumus seruare. Ea in locis obscuris, vbi ventus non erit stramētis prius in crate subiectis, in cumulos secreta disponimus: qui cumuli frequenti diuisione separantur: aliqui diuersa dixerunt, vel singula in vasculis fictilibus picatis at'que oblitis claudi, vel argilla inuolui, vel solos pediculos creta adlini: vel in tabulatis strata palea disponi, & stramentis de superiore parte cooperiri. Alij in puteo, aut cisterna mergunt vasa fictilia: quibus diligenter picatis & clausis mala committuntur, hęc ille, & multa id genus. STOREIS, &c. Storea id dicimus quod extendimus super terram Teges alio nomine, aut matta dicitur.

CAPVT. XVII.

Punica q̄ granata vocāt

COTONEIS INTERCLVSIS, &c. Diximus paulò superius vti debeant seruari cydonea: nunc agendum de punicis, hoc est, granatis malis. Pli. aqua marina feruēti debere indurari tradit, astipulans certè Columellę, inquienti, libro rei rust. xii. Poenus quidam Mago praecipit aquā marinam vehementer calefieri: & in ea mala granata lino aut sparto illigata paulùm demitti, dum decolorentur, & exēpta per triduum in sole siccari postea loco frigido suspēdi: & cum res exegerit, vna nocte, & postero die vs'que in eam horam, qua fuerit vrēdum aqua dulci frigida macerari. Sed & idē author creta figulari bene subacta recentia mala crasse illinire, & cum argilla exaruit, frigido loco suspēdere mox cum exegerit vsus, in aquam demittere, & cretam resoluere, haec ratio tanquam recentissimum pomum custodit: idem iubet in vrceo nouo fictili sussternere scobem populneam, vel iligneam, & ita disponere, vt scobs inter se calcari possit. Omne autem pomum, quod in vetustatem reponitur cum pediculis suis legendum est. Sed si sine arboris noxa fieri possit, etiam cū ramulis, nā ea res plurimum ad perennitatem confert. Palladius, libro quarto, de his sic agit. Punica mala seruantur si pediculis picatis ordinata suspendas: aliter. Lecta integra in aqua marina, vel muria feruente mergantur, vt combibant post triduum sole siccētur, vt sub dio nocte non maneant, post in loco frigido suspendātur. Cum volueris vti aqua dulci pridiè macerabis. Item seruantur si tactu inuicem separata paleis obruantur. Item si induātur argilla, & ea siccata loco frigido pendeant. Subdit Pli. CISTIS'QVE VITILIBVS CONDI, &c. Quidam perperam habēt codices: cistis 'que. Est enim cista genus vasis: hinc cistula. Porrò de seruandis vuis etiam Colu. eo quo diximus, libro affatim meminit. Omnis, ait, vua, sine noxa seruari potest, si luna decrescēte, & coelo sereno post horam quartam, cum iam insolata est, nec roris quicquā habet, viti detrahatur, sed ignis in proximo decumano fiat, vt pix ferueat: in

Cista. Vitilia.

Modus seruādi vuas.

qua

qua pediculi vuarum statim demittantur. Alij cum legerunt vuam, si qua sunt in ea vitiosa grana, forcipibus amputant: atque ita in horreo suspendunt in quo triti cum suppositũ est, sed hæc ratio facit rugosa acina, & penè tã dulcia quam est vua passa, &c. Qui plura de his volet locum habet quem adeat. Porrò qui de generibus Pyrorum volet, adeat Columel. libro quinto.

CAPVT .XVIII.

RELIQVO GENERE POMORVM, &c. Ficorum plura esse genera est in confesso, vt scitè ab Macrob. tertio Saturnaliorũ dicitur. Fici varia tum ab patrijs, tum ab vrbibus locisque diuersis nomina sibi asciuerũt earum meminimus quę Aegyptiæ dicerentur. Non obfuerit hic annotasse, Ficos rubentes in paro insula dici hæmonias. Albã Ficum Leucerineon: hyemales ficos cydoneas: præcoces, protericas, vel Theo. authore prodromos: ischadas ficus aridas nonnulli. Ficos antequam maturescant dicunt, authore Macrob. olynthos, id est, ὀλύνθους, Latini verò grossos: nouellę autẽ ficus Sycades nominari solẽt: meminit abundè ficorum Theo. secundo de causis plantarum, & libro quarto: porrò dignum scitu, philosycos dici ficorum amatores, ac quibus ficus plurimũ arrident. Cæterò folia ficorum gręci thria dicunt: & cradas, summos ramorum cauliculos. Et subdit Pli. CATO DE FICIS SERENDIS, &c. De ficis serendis etiam sic meminit Colu. libro quinto, Ficum ne frigoribus serito, loca aprica, calculosa, glareosa interdum & saxosa amat. Eiusmodi arbor cito conualescit, si scrobes amplos patentesque feceris. Ficorum genera, & si sapore, atque habitu distant vno modo, sed pro differentia agri seruntur, locis frigidis autumni temporibus, & aquosis præcoques ponito, vt ante pluuiam fructum deligas, locis calidis hybernas ponito: at si voles ficum, quãuis non natura, sed feracem facere, tum grossulos priorem've fructum decutito: iterum alterũ edet, quę in hyemẽ differet: nõnunquã etiam, cum frondere cœperint cacumina fici, ferro summa prodest amputare, sic firmiores arbores, & feraciores fiunt, ac semper cõueniẽt, simulatque folia agere cœperint ficus: rubricam amurca diluere, & cum stercore humano ad radicem infundere. Ea res efficit vberiorem fructum, & farctum fici pleniorem, ac meliorem: serẽdæ sunt pręcipuè linianę, africanę, chalcidicę, sulcę, lydię, callistrutiæ, topię, rhodię, libycę, hybernæ, omnes etiam biferæ, hæc Colu. LVPA (ait Pli.) INFANTIBVS, &c. Hęc ficus dicta Ruminalis à ruma. Item ab Ouidio Rumula dicta est, quòd sub ea Romulus fuerit lacte nutritus à lupa: nota est hęc historia. Sunt genera quędam quę à frigore summo dicãtur Psyctalia, alij intelligunt non penitus recentes, ne siccatas omnino. Hybernas ficos animaduerto dici Cydoneas. De his vt diximus abundè Theo. libro quarto plantarum.

Ficus.

Thria.

Cradęs.

CAPVT .XIX.

CAPRIFICVS, &c. Syluestres ficus caprificos dicũt in quibus animalia nascuntur, quę Aristophanes appellat Psenes, & Cnipes: porrò, perpẽdendum caprificationem à Plinio dici, cum macie corticis adstringente se ex ægritudine iustoque plus vitalia arboris comprimente perpetuis incisuris diducentibus laxantibusque: id quod esse salutare cõmonstrãt cicatrices internato corpore expletę: alij malunt caprificationem dici à similitudine culicũ, qui in caprifico

Caprificus.
Cnipes.

Caprificatio.

enati ad ficos euolãtes earum ora aperiunt. Sunt præterea qui putent legi ſcitè ſcarificationem: nõ caprificationem. Vetus tamen exẽplar caprificationem habet.

Aurę cęreales.

CEREALES, &c. Satiuas: & ad ſerendum: à Cęrere dea frugum deductũ verbum, auras enim cereales, intelligit Fauonium vẽtum: qui genitalis viuendi ſpiritus in plantis dicitur.

Orca.

IMPLENTVR ORCAE, &c. Vaſa quædam: orca genus vaſis: quare Perſius cecinit. Redderet, anguſtæ collo non fallier orcæ. Probus: modo amphoræ orcam adformatam tradit.

CAPVT .XX.

MALORVM PYRORVMQVE, &c. Videtur hic Pli. alluſiſſe ad Theophraſti ſententiam, qui de meſpilis abundè, libro tertio plantarum meminit, qui de his volet amplius, locum habet quem adeat.

CAPVT .XXI.

Torminale.

SORBIS MVLTIPLEX, &c. Theo. de his affatim quo diximus loco. Torminale genus vnum hic Pli. vocat quòd tormina, vt puto cohibeat, cohibent enim in cibo ſorba aluum, vt ſcriptum reliquit Dioſco. libro primo, & Plinius vigeſimotertio: de quorum vi in medica aliubi agemus parte.

CAPVT .XXII.

Iuglãde nuces.

Carya.

NVCES IVGLANDES, &c. Iuglãs authore Macrob. dicta quaſi Iouis glãs, quę nunc interliſis literis non Iouis glãs ſed iuglans dicitur, perinde, ac diuglans, hoc eſt, gręcè διὸς βαλάνος. Græci etiam nuces iuglandes vocant κάρυα βασιλικὰ, id eſt, Carya baſilica, hoc eſt, regias nuces. Nuces etiam à Theo. heracleoticę dicũtur, ab heraclea ponti ciuitate. Porrò quando Pli. ait. ET HAS è Perſide à REGIBVS, &c. Hic intelligit nomina græca nucibus indita à regibus, hoc eſt, κάρυα βασιλικὰ, id eſt, regias nuces dicunt: ad quam vocis acceptionẽ alluſit hic Pli. A perſide enim, perſicas vocant, ſic enim Dioſco. libro primo vocat, qui eas aſſerit etiam capitis dolores facere: quod & confirmat hic Pli. Item & vigeſimotertio libro, à grauedine enim capitis, quam faciunt, carya dictę ſunt. Nuptialium feſcenninorum: à feſcennino oppido, vbi inuenta ſunt nuptialia carmina, hinc feſcẽnini verſus, qui canebantur in nuptijs, &c.

CAPVT .XXIII.

Caſtaneæ.

NVCES VOCAMVS CASTANEAS, &c. Caſtaneas dici nuces oſtendit Vergilius. Item Macrob. tertio Saturnaliorum. His ineſt tegmen echinatum, hoc eſt, ſpinoſum hirtumque: de quibus aliubi. Dioſco. caſtaneam vocat Sardiniã glandẽ: à ſardibus vt puto dictam: ſicut Caſtaneam à Caſtano Magneſię oppido, vel vt placet Stephano: in Apuleia non procul à Tarento. Alij vocant Lopimam caſtaneam, à cortice, qui græcè dicitur λέπος, hoc eſt, lepos.

CAPVT XXIIII.

HAVD PROCVL ABESSE, &c. Siliquã non omnibus peculiaris regionibus. Porrò quod Pli. hic ait de moro. Ferunt vnam esse arborum, quæ non nisi exacto frigore progerminet, ideo sapientissimam arborum dicũt. Succo pomi pastores infici ac inficere Pana numen suum, opem inuocantes suo gregi. Porrò arbutus, cuius hic meminit Pli. cotoneæ malo similis est, græci vocant comaron, fructum eius mæmecylon. Cæterò siliquæ, quarũ hic meminit, alio nomine dicuntur ceratia, arborem verò Paulus Aeginita ceratoniã græci aliquot etiam xylocerata, fructus verò ceratia dicunt. De moro affatim meminit Theophrastus libro quarto, cap. secundo.

Siliqua

CAPVT .XXV.

CERASI, &c. Arbores fuere peregrinæ, quas primo aduexit Lucullus, vt hic ait Pli. Plura cerasiorum genera esse palàm est, quædam enim subnigra, alia minora, alia maiora, vt palàm est. Theophrastus de planta. histo. iii. cap. xiii. de cerasis sic agit. Arbor natura peculiaris cerasus est magnitudine excellẽs: quippe quæ ad. xxiiii. cubita crescat, recta admodum, crassa, vt & bicubitalem ambitum è radice cõpleat, folium mespili, sed admodum durũ, latiusqúe vt è lõginquo arbor sit colore manifesta, corticis leuitate, colore crassitudinisque tiliæ similis, qua propter cunas ex eo cõficiũt, sicut etiã è corticib⁹ tiliæ, hæc ille.

CAPVT .XXVII.

INTERIM QVAE SVNT, &c. Theophra. septẽ proprie & per se saporum discrimina scriptũ reliquit, libro de causis planta. vi. hæc numerãs, dulce, pingue, amarũ, austerum, acidũ, & acerbum. Mox, ait, addere aliquos octauum, salsum scilicet, & præter hos sapores vinosum. Siquidẽ dulcia vina austera & acida inueniũtur, hic ẽm discrepat à Theophra. vt conijcere licet, suauẽ enim & acutum nõ numerat Theophra. sed tantũ oxyn. i. acutum: videtur ẽm Pli. equiuocã ad acutum & acidũ saporẽ vocẽ illam non ad alterum, sed ad vtrũque explicuisse, in dulci tamen suauẽ intellexisse putarim Theophra. Nõ probauit præterea salsum saporẽ dici, cuius manifesta causa est, quia alterius qualitatis cõmunicatione nõ propria vi tale dicitur, & qm̃ in nullo fructu inuenit, Plutar. tamẽ in naturalib⁹ causis salsum inter sapores annumerasse videtur. Qui de saporibus profusi⁹ volet, adeat Theophra. vi. de causis planta. Et libro. i. planta. cap. xix. Succorum, ait, alij vinosi ceu vitis, alij pingues, vt oleæ lauri, nucis, amygdalæ, pini, laricis, alij dulces vt fici, palmæ, roboris, glandis: alij acres, vt origani, satureiæ, nasturtij: alij amari, vt absynthij &c.

Sapores

Oxyn.

CAPVT .XXIX.

SVCCORVM, &c. Myrti genera plura esse eruditiores testantur. Est & genus syluestre, quod græcorũ peritissimi oxymyrsinen vocant, perinde dixeris acutã myrtũ, hanc latini ruscũ appellitare solẽt. Est hæc acuminata, vñ myrtacanthã, hoc ẽ aculeatã spinosã've greci nũcupãt. Nascit̃ iter sepes, fert baccas rubẽtes, cui⁹ itẽ & domesticæ abũdẽ Theop. iii. de plã. hi. meminit. Cęterò qđ Pli. hic vocat myrtidanũ, hui⁹ meminit Diosco lib. ii. his verbis.

Myrt⁹.

Quod verò myrtidanum dicunt, inæquale tumens'que adnatum myrto & eodem illi colore est, truncũ eius quasi manu amplectens maiore in adstringendo vi myrtidanum quam myrtus est &c. De his copiosius agendum erit in parte medica, id est libro. xxiii. ❧ ELPENORIS TVMVLO, &c. Hic est Elpenor qui comes fuit Vlyssis, qui à Circe cum alijs socijs in porcum conuersus fertur à poetis: quare Iuuenalis ait. Et cum remigibus grunisse Elpenora porcis. Homerus etiam, xi. odyss. per huius necromantiam Vlyssem inferos petere facit. Porrò de vino myrti meminimus libro superiore. Meminit etiam Columella, duo myrti genera faciens. Duo, inquit, sunt genera myrti, quorum alterum est nigrum, alterum album. Nigri generis baccæ cum sunt maturæ leguntur, & semina earũ eximuntur, at'que ipsę sine seminibus in sole siccantur, & in fictili fidelia sicco loco ponuntur &c. Græcum'que ei nomen remanet, quia myrtum græci vocant myrsinen, id est μυρσίνην. ❧ MYRTEA VERBENA, &c. Verbenas iure dicim⁹ omnes herbas & frondes sacratas, in quarũ albo sunt laurus, oliua, myrtus, & id genus. ❧ CLVACINAE, CLVERE, &c. Cluere perhiberi putarique apud Plautum ponitur. Cluet, ait, is etiam sese sapere memorat malleum, qua vocis acceptione vtitur sæpius Lucret. hic tamen pro significatione certandi ponitur, cluere percutere, pugnare. ❧ SVFFIMENTI, Suffumigationis. Suffimenta etiam veteribus dicebantur, quæ ex faba, milio, mulso'que sparso fieri solebant, eáque dijs dabantur eo tempore, quo vuæ calcatæ pręlo præmebantur, authore Festo. ❧ EXOTICAM, Peregrinam, extrariam. VERSIBVS, Ordinibus. ❧ FOLIA per se siccantur, &c. Eadem etiam Dioscorides libro secundo, sed de vi medica myrti, agam libro. xxiii. Lesbij authore Atheneo, myrti ramulos hypothymidas vocant, ijs se coronant implexis floribus. Dignum scitũ, coronas ex omni florum genere dici eleganter pancarpias.

Elpenor

Cluere.

Suffimẽtum

❧ CAPVT .XXX. ❧

Laurus

Mustaceum.

LAVRVS TRIVMPHIS PROPRIE DICATVR, &c. Lauri genera duo quidam astruunt delphicum, quòd eo genere lauri delphis coronarẽtur. Arbor certè, CYPRIAM, addit Cato, Mustacem videtur addidisse Pompius Lenęus: quæ mustaceis subijceretur. Erat enim mustaceũ, vt Probo, placitum video, genus libi, quod dabatur ad conciliandum stomachum. Cuius meminisse videtur Iuuenalis, quando ait. Causa nec est quare cœnam & mustacea perdas. Cato etiam meminit huius libi, Mustaceum, inquit, sic facito, farinę siliginis, modium vnum, musto cõspergito anisum, ciminum, adipis pondo duo, casei libram, & de virga lauri deradito, eodem addito, hęc Cato. Addidere & alia genera, nam & Dioscorides alexandrinam vocat eam, quæ sit folio rusci similis, paulò tamen molliora folia habens & candidiora, fructum in medijs folijs ferẽs: quod & testari videtur Plinius quando ait. ❧ EXCRESCENTE IN MEDIO FOLIO, &c. Quod & Theophrastus libro primo de historia plantarum scriptum reliquit, quãdo ait. Sũt & folia quędam fructum ferentia, & inter se fructum amplexa, qualis est laurus alexandrina, quare idem author vocauit verbo græco scito admodum hanc laurum ἐπιφυλλόκαρπον, id est ferens fructũ in folijs: de ea & generibus alijs lauri, affatim idem libro. iii. plantarum meminit. Cæterò Plinius idæam hanc vocari tradit, quia in ida multa ac quidem speciosa nascatur monte, στέφανον, hoc est stephanon appellat hanc Dioscorides, quia apta sit coronis. Porrò Chamædaphne, laurus terrestris dicitur ac humilis, vt Etymon monstrat:

Chamę daphne

❧ non desunt

non desunt qui hanc vocent laureolam, malim tamen daphnoidem laureolam vocitare. Camædaphne certè est herba topiaria, quam trite vincamperuincam dicimus. Sunt tamē qui non putent hanc esse, quòd Theophrastus ad extremum tertij voluminis, de historia plantarum asserat fructum folijs adnatum ferre, quod nō videtur vincæperuincæ conuenire. Porrò Paulus Aeginita, aptum chamædaphnes cauliculum esui tradit. Vincamperuincam non cibo aptam censeo, quare nō dictu facile est, discordi eorum sentia: tamen Pli. aliubi hoc est. xxi. cap. x. vincam peruincam sic describit, vt videri possit chamædaphnes vera. Caeterò laurus quā Plinius baccaliam vocat, putarim dictam, quòd ea Bacchus coronatus fuerit. Vocat item alexandrinam hyppoglotton aut hyppoglossidion, à lingua vocabulum deflexū, quanquàm tamen non videatur similis linguæ humanæ, sed forsan quòd ei medeatur sic dicta est. Cęterò vt quid auctarij addamus, laurum tacitam poetarum multi vocant, quòd ex ea vaticinia auguriaque euenire solerent: futurorū eīm præsensionem quandam habere putabant fabulares poetæ, quare Apollini sacram asserunt, ob id Etymon eius Eusthatius vult dici ἀπὸ τοῦ δᾶ, quæ particula intendit, & φωνεῖν loqui et canere, vrendo eīm hęc crepitat, quod si hoc abundè fecisset, putabant euentus rerum prosperiores, portendique fœlicitatem putabant, quod significasse videtur Tibullus hoc versiculo.

Baccha lia laur⁹

Laurus tacita.

, Laurus vbi signa bona dedit gaudere coloni.

Ediuerso si vrendo tacita, hoc est non crepitans fuisset, infœlicissimum augurium portendi autumabant. Ad quod allusit Propertius, quando cecinit.

, Et tacet extincto laurus adusta foco.

Et subdit Plinius. DODRANTALES, &c. Cubitales. TIBERIVM PRINCIPEM, &c. Eadem confirmat Tranquillus inquiēs, Tonitrua tamen præter modum expauescebat, & turbatiore cœlo nunquàm non coronam lauream ceruice gestabat, quòd fulmine negetur afflari id genus frondis. De Augusto, idem abundè, VNIVS (ait Plinius,) ARBORVM latina lingua nomen imponitur viris, &c. Alludit ad libertum Ciceronis qui dictus est laurea Tullius. NANQVE LIVIAE DRVSILLAE, &c. Huius rei fit mentio apud Tranquillum, his verbis. Liuiæ olim post Augusti statim nuptias Veientanum suum reuisenti præteruolans aqui la gallinam albam ramulum lauri rostro tenentem ita vt rapuerat dimisit in gremium cunque nutriri alitem, et pangi ramulū placuisset. Tanta pullorum soboles prouenit, vt hodie quoque ea villa ad gallinas vocetur. Tale verò lauretum vt triumphaturi Cæsares inde laureas decerpserunt. Fuitque mos triumphantibus alias confestim eodem loco pangere, & obseruatum est, sub cuiusque obitū arborē ab ipso institutam languisse &c.

Dodrā tales.

Commentariorum in Decimumquintum Plinij Secundi, Naturalis hystoriæ, scriptoris argutissimi.

FINIS.

IN DECIMVMSEXTVM

PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE ARGVTISSIMI SCRIPTORIS LIBRVM, STEPHANI AQVAEI BITVRICENSIS, VIRI EQVESTRIS, COMMENTARIA. CAP. .I.

POMIFERAE ARBORES, &c. Multarum meminimus arborum, superesse videbantur syluestres, quarum vsus mortalium plurimis peraccommodus iure censetur, attulerunt enim cibis voluptatem, fuere loco ciborum antiquis, qui glande vescebantur, vt scriptum reliquit Diodorus. Harumsce igitur natura doceatur.

CAPVT .II.

DIXIMVS ET IN ORIENTE, &c. Plæraque arborum gentiumque miracula in parte geographiæ à nobis dicta sunt, quę repetere non est concilij, ne plus iusto turgescat lectio, quare qui de his volet, legat quæ Pli. in geographiæ distinctione scripsit. EA NECESSITATE GENTES, Hoc est gentes oppressas necessitate arborũ. NON PECVDES HOS, &c. Diximus subaudias. Vt finitimos, Nomades, intellige aut galactopotas. Porrò sequentia capita nihil habent fuscedinis, quare à nobis illibata.

CAPVT .V.

HINC CIVICAE CORONAE, &c. Non est consilij nostri aliquid agere de coronarum honore, vsusque: quia libro septimo disseruimus de his, earum etiam affatim meminit Aulus Gel. atticarũ noctiũ. v. capi. vi.

CAPVT .VI.

Glãdis

GLANDES OPES ESSE NVNC, &c. Plurimis hominum glandes alimentum prębere peculiare est in confesso, ex quarum farina panis cõficitur fame sacra cogẽte. Porrò Pli. cautum esse lege. xii. tabularum ait, vt in alienum agrum decidentem ne quis colligat. Expendẽdũ enim appellatione glandis omnes fructus contineri, vt sentit Vulpianus. Nã glans pro fructu arborũ glandiferarũ dicitur, qua vocis acceptione vtitur Home. ille Mant. Nec de concussa tantũ pluit ilice glandis. Plura esse genera tum Theophra. tũ Pli. scitè docent, quæ non omnia eodẽ modo saginant pecus, nã iligna strigosam, hoc est, macilentã, angustique corporis & male habitam: querna verò diffusam, fagea hilarẽ, stomacho carnem accommodatam, quæ omnia cap. sequenti docẽtur affatim. Porrò δρυὸς apud græcos oẽs arborũ species appellãtur. Est ẽm δρῦς ꝓpriè robur.

CAPVT .VIII.

NASCITVR

NASCITVR AVTEM GALLA, &c. Ferre etiam gallam quercum, Diosco. libro. i. refert, vocatur in gallæ genere eodem authore omphacitis, hoc est immatura. Solida, non perforata: altera differt leuore ac leuitate foraminibus'que. Multa gallæ genera Theophrastus, tertio de historia plantarum commemorat, cuius lectioni Plinius hic astipulatur, iisdem ferè verbis, quę si quis de his vo let, locum habet quem adeat. Dicuntur autem græcis gallę κηκίδες, id est cecides. Galenus onocicidas quasdā vocat, quasi asininas, eæ em sunt quæ fungosæ ac flauæ & magnæ.

Galla.

CAPVT .IX.

FERVNT ROBORA ET CACHRYN, Fert & cachryn quercus, id est pilulā, vim vrēdi habens in medicina. Fert viscū, fungos, gallam, plura'que alia vsui humano necessaria. Quorum omnium affatim Theophrast^9, tertio de historia plantarum meminit: Porro ilex arbor fert coccon, hoc est granum, quod tingendo est. Cuius meminit Theophras. eo quo diximus loco, fiet etiam mentio eius, libro. xxiiii. cap. iiii. Vocat enim puniceū coccon Theophra. quòd punicei sit coloris, illius'que coloris infecturam reddat. De hoc etiam libro nono egimus. GIGNITVR (inquit Pli.) IN GALATIA AFRICA. &c. Diosco. libro quarto etiam in Galatia nasci scriptum reliquit. Probatissimus, inquit, coccus in Galatia, & Armenia nascitur, post hunc Asia & Cilicia: postremæ notæ hispanus est. Et subdit Plinius. EST FVNGVS CANDIDVS, &c. Agarici genera duo Diosco. ponit, masculinum & fœmininum, fœmininum antecellere. Porrò Pli. fungum vocat agaricum, sunt qui etiam radicem putent plantæ, alij fungum. Quidam, ait Diosco., in truncis arborum ex corruptione fungorum modo fieri, de hoc verbosius in parte medica. TRAGVLIS. Tragula rete significat, est etiam tragula genus teli, à trahendo, quo piscatores pisces ferire solent ac attrahere.

Robora. cachrys

Coccus

Agarici genera.

Tragula

CAPVT .XI.

SCANDVLAE, &c. Scandulæ paruæ tabulę, hoc est in paruas laminas, scissæ è ligno. Cæterò Plin. hic agit de piciferis arboribus, in quarum albo est picea, quam græcorum aliqui pityn appellant. Peuces verò ab iis dicitur teda, quanquàm non desint qui vocent πεύκην, id est peucē. Piceam, de quibus abundè Theophrast^9 tertio de plantarū historia. Porrò quod Pli. ait abietem esse materiei aptā arborem nauigijs. Victruuius libro architecturæ. ii. ędificijs idoneam tradit de ea sic scitè agens. Et primum abies aeris habens plurimum & ignis, minimum'que humoris & terreni, leuioribus rerum natura compatata potestatibus non est ponderosa, itaque rigore naturali contenta non cito flectitur ab onere, sed directa permanet in contignatione, hæc ille. Porrò quod de larice ait Plinius. Victruuius quo diximus loco, de hac arbore sic agit. Larix vero nō est notus nisi his municipibus, qui sunt circa ripā fluminis padi, & littora maris adriatici, nō ab succi vehemēti amaritate ab carie aut a tinea, sed etiā flāmā ex igni non recipit, non ipse per se potest ardere, nisi (Vti saxum fornace ad calcem concoquendam) alijs lignis vratur, nec tamen flammam recipit, nec carbonem remittit, sed longo

Scādulę

Abies apta nauigijs.

ſpatio tarde vritur. Et ſubdit paulò poſt. Sunt autem eæ arbores folijs ſimilib⁹ pini prolixa materies eorum tractabilis ad inteſtinum opus &c. NVCAMENTA, &c. Nucamēta panniculas dicunt, hoc eſt, quę ſublonga vel ſubrotunda forma tument, ſicut in milio comam illam dependentem, in panico, arundine & id genus. Porrò quod de taxo ait, perpendendum taxum dici ſmylaca græcis. Eſt enim ſmylax, ſiue taxus, magnitudine folijs abieti ſimilis, & æqualis, Venenoſa quidem, quare Homerus ille Mantuanus monuit paſtores ne huic apes admouerent, quando cecinit. Et tua cyrneas fugiant examina taxos. Arboris vmbra hominis lætalis dicitur, vt prodit Plinius. Quod & Plutarch⁹ tertio ſui ſymposij confirmat. Et Dioſcorides libro quarto, quando ait. Tantas itidem vires habet, quæ in Carbonia naſcitur, vt ſedentibus ac dormientibus ſub ea noxam & ſæpe mortem adferat.

Nucamenta. Taxus. Smilax

CAPVT .XII.

PIX LIQVIDA, &c. De generibus picis diſſeruimus, quare curſim de his agendum. Pix liquida fit ex materia tædæ picæ'que, authore Dioſcoride libro primo, probatur ſplendore, læuore puritate'que. Porrò quod Plin. vocat cædrium in hac vocis acceptione variant authores: nam ſunt qui putant Cædriam liquorem eſſe cædrinū, alij cędriam, oleum cædræam aliquando vocantes, nunc cædriam, nunc genere neutro cędrium alij ſic diſcernunt, cædriam fœminino genere, reſinam crudam ex arbore lectam aſſerentes eſſe. Cædrium verò neutro genere, materiam cædri conciſam & in furnis accenſam, picis modo fluentem. Cæterò de brutia pice Plinius ait illam idoneam vaſis picandis. Columella rei ruſticæ. xii. cap. xxii. nemeturicam probat ad id. Ad conditurasitem picem corticatam conferre teſtatur, docet'que conficiendi genus: de quibus in parte medica agemus fuſius. De reſina & pice affatim Theophraſtus lib. nono de plantarum hiſtoria, capite ſecundo.

CAPVT .XIIII.

Fraxin⁹

MATERIAE ENIM CAVSA, &c. Fraxinus quam græci meliam dicunt, ad plura eſt vtilis, de cui⁹ materie ſic agit Victruuius libro. ii. cap. ix. Fraxini maximos habent humores, minimum'que aeris & ignis, terreni temperata mixtione comparatæ. Sunt in operibus cum fabricantur lentæ, & ſub pondere propter humoris abūdantiam non habent rigorem, ſed celeriter pandant: ſimul autem vetuſtate ſunt aridæ facta, vt in agro præſectę, qui ineſt eis liquor ſtantibus emoritur, fiunt'que duriores, & in commiſſuris & in coagmentationibus ab lentitudine firmas recipiunt catenationes, hæc ille. Porrò fraxinum excelſam eſſe in confeſſo eſt, quare Vergilius ait. ii. georgicon,

, Plantis & dure coryli naſcuntur, & ingens
, Flaxinus, Herculeę'que arbos vmbroſa coronæ
, Chaonij'que patris glandes etiam ardua palma
, Naſcitur & caſus abies viſura marinos &c.

Haſta Achillis Pelias.

Fraxino haſtam Achillis fuiſſe adformatam ferunt, alij orno, dicebatur enim haſta, Achillis, Pelia, cuius meminit Homerus, quinto iliados, his verbis. Sed ſolus iacere haſtam callebat Achilles. Peliada ex orno hanc patri donarat amico Chiron

excisam

, excisam summa de vertice pelí: qua multos foret heroas missurus in orcū. Porrò valere contra serpentes foliorum succum etiam tradit Diosco. libro primo, vt videre erit in parte medica, porrò quod ca. sequenti zigiā arborem vocat, est, quā alij caprinum dicunt. zigia dicta authore Victru. quia ζύγα, id est, zyga, hoc est, iuga: fieri solēt zigia dicta est: vtilissimā tractabilitatē habere carpinū. Vitruui⁹ docet, libro secundo, ca. ix. De his, & Tilia, abundè Theo. Lemnicis, &c. fasciolis.

CAPVT .XVII.

PVLCHERRIMVM VERO, &c. Bruscū intortura, siue quoddam tuber arborum differt à molusco: quod illud intortius crispum fit: hoc verò simplici sparsum staphylodendron: arbor quasi vitea: de qua aliubi. Buxus arbor rasilis & torno apta, quare Vergil. ait.

Bruscus

Buxus.

, Cornus, Ithyreos taxi torquetur in arcus
, Nec tiliæ leues, aut torno rasile buxum.

De hoc Theo. abundè. Inter has, &c. Vlmus, quam græcorum aliqui Ptelean dicūt: nō solū vitibus amica, sed & pecudibus grata, duo eius genera cum Theo. tū Pli. ac Columella faciūt: hic de re rust. libro quinto sic de hac agit. Vlmorum duo genera esse conuenit: gallicum & vernaculum: illud atinia: hoc nostras dicitur. Atiniam vlmum Tremellius Scrofa nō ferre sameram (quod est semen eius arboris) falso est opinatus. Nam rariorem sine dubio creat: & iccirco plærisque & sterilis videtur seminibus inter frondem: quā prima germinatione ędit latētibus & multa id genus ille: quæ sequuntur, ca. facilia sunt intellectu: quare omissa. De generibus vlmorum abundè Theophrastus tertio plantarum, ca. xiiii.

Vlmorū gn̄a.

CAPVT .XXVI.

ORDO AVTEM, &c. Hic naturæ ordo in plantis narratur: obseruant enim nō solum plantę, sed & animalia suæ naturæ ordinem. Et veluti animalia venereo desiderio rapi videmus, sic coijcere licet tellurem procreationis stimulo agitari, duce solis radio, ac emersu. Catulire tunc dicitur: à canibus tracta metaphora: veluti coitum desyderet, nam tempore illo terra aperitur, seque exhibet seminibus, plātis, radicibus, satisque omnibus, ad eorum productionem, & vitam ijs promittit: quod fieri solet. VI. idus Febru. ETESIARVM procursu, &c. Etesiæ venti, qui tempore certo perflare solent. Subsolanos hos aliqui, siue euros dicunt. Solent perflare. xl. diebus post caniculæ exortum. Mensis enim Augustus ijs est peculiaris: porrò quod Pli. ait ca. sequenti. Salicē dici frugiperdam. Homerus vocat ob id ὠλεσίκαρπος, id est olesicarpō, de ea agemus alibi. porrò quando ait. SECVTA AETAS, &c. Vult enim innuere fuisse aliquos qui putauerint semen salicis sterilitatem facere & esse atocion, hoc est, sterilitatem inducens: quando Homerus: voluerit salicem dicere suum fructum: non alienum perdere, quare frugiperdam vocauit, de his hactenus. Cæterò quod capite sequenti agitur de vite bifera Varronem citans: apud Varronem non trifera se bifera legitur, libro rei rust. primo, ca. septimo his verbis. Propter eandem causam multa sunt bifera, vt vites apud mare smyrnæ: malus bifera, vt in agro consentino, &c. De ratione biferarū arborum meminit Theo. libro secundo de plantarum causis, capi. xvi.

Catulire

Etesiæ.

CAPVT .XXXIIII.

CVPRESSVS,

Cupreſſus. *Cupreſſo ſimilia ada.* *Cupreſſum ſimulat.*

CVPRESSVS ADVENA, ET DIFFICILLIME NASCENTIVM FVIT, VT DE QVA VERBOSIVS SAEPIVSQVE QVAM DE OMNIBVS ALIIS &c. Cupreſſi aliubi agenda mentio eſt, obiter tamen non obfuerit hic annotaſſe quępiā de ea: gradum feciſſe adagio hanc, mutorum magiſtrorum monumentis comperio: hoc enim eſt, cupreſſo ſimilia, hoc dicitur de his quę ſpecioſa videntur, inania tamen ſunt: nullū prorſus emolumentum præferentia. Eſt & aliud: Cupreſſum ſimulat: de pictore imperito: ac homine male rē fingente: ad quod alluſiſſe videť Hora. Sed nō erat his locus & fortaſſe: cupreſſum ſcis ſimulare, quid hoc? ſi fractis enatat expes Nauib⁹ ære dato, qui pingitur, &c. Porrò in Arcadia tantę proceritatis cernebanť, vt propinquus adumbraretur mons. Eas non excidebant putantes ſacras Alcmęoni. Thucydides, ſecūda hiſtoria, narrat arcas fuiſſe ex cupreſſo: quibus eorum efferentur oſſa, qui in bello cæſi fuiſſent, quòd putredinē arbor neſcire iudicetur, quare æternam arborē Theo. appellat. Qua ex cauſa (puto) Plato Leges publicas, atque inſtituta, in cupreſſinis tabulis inſulciendas cenſebat: quia fortè æterniores quàm æreas putabat tabellas. Creticam imprimis cupreſſum laudat Plutarchus. Porrò quod Plinius ait.

Tabulę cupreſſinæ.

CVPRESSVM POSITAM AD DOMOS FVNEBRI, &c. Perpēdendū: cupreſſum nobilium maximatum'que funeribus adhibitam: ad quod facere videtur Lucani carmen hoc. Et non plębeios luctus teſtata cupreſſus: de hac Victruuius, libro ſecundo, ca. nono, Item Theo. abundè.

CAPVT .XXXV.

Hedęra

HEDERA IAM DICITVR, &c. Plura hęderę genera tum Theophraſtus tertio de plātarū hiſtoria, tum Dioſco. libro ſecundo eſſe ſcitè tradunt: hæc non honoris expers iure dicetur, quòd poetæ ea item & deorū aliqui (ſi poetis adhibēda fides ſit) hoc eſt, bacchus coronabātur. Item Alexandri milites: hanc græcorum peritiſſimi hæderā κίσσον id eſt, ciſſon vocant: non deſunt qui eandem dicant κιττάρον id eſt, cittaron: ſolo literarum diſcrimine. Nam κισσάρον, id eſt, ciſſaron pro cittarū aiunt, duo genera hæderę hic facit pręcipua, marem & fœminam. Dioſco. tamen quo diximus loco: tres prępcipuas genere aſſeuerat cādidā. Nigram. Tertiam quam Helicem vocat: ad hās ſpecies Pli. alluſit quando ait.

Hędera Dionyſia. *Erythranum.* *Helix.*

SPECIES HORVM GENERVM TRES, &c. Corymbiā dixit Pli. à corymborum figura, alij hanc Dionyſiam à Baccho, vel bacchicā: in quibuſdā tamen exemplaribus Plinij Nyſiam legitur, vbi legendum eſt hic, dionyſiam: nō Nyſiam, vel more græco, Dionyſion: aliud genus quod Pli. Erythranum à rubore acinorum. Porrò quæ de Helice hic Pli. ait, non conueniunt cum Dioſcoridis ſentētia, ſed cum Theophra. qui tertio de plātarum hiſtoria ſic de ea agit. Plurimas differētias habet Helix, quoniam folio maximè diſtat: parua folia ſunt & anguloſa cōcinniora'que: hæc enim ſic Pli. vertit ex eo quo, authoris diximus loco: quę ſi cōferre velit quis locum habet quem adire poſſit, de his aliubi à nobis etiam eſt agendum, hoc eſt, in parte medica.

CAPVT .XXXVI.

SIMILIS EST HEDERAE, &c. Smilacis huius meminit etiam Theophrastus ad finem tertij libri de plantarum historia: porrò Smilax fuit virgo in smilacem plantam versa, cuius historiam mimmo, vt verius dicam fabellam, si voles adeas Ouid. quarto meta. cuius carmen ad hoc faciens est.

Smilax

, Et crocon in paruos versum cum smilace flores, &c.

Porrò quę ca. sequenti referuntur non indigent luce: de enim arundinis miraculis & amplitudine, libro septimo à nobis dictum est. Strabo etiã libro Geo. decimo quinto abundè. Item Theo. pluribus locis, genus enim harundinis quod Pli. vocat Syringiam à concauitate fistulę fit, quare fistularem hanc harundinem iure dixeris: nam συρίγγα, id est, syringa fistulam dicũt: αὐλὸν verò tibia hinc auletes, qui tibia canit: de quibus alibi agendum erit.

Syrugiã αὐλὸν συρίγγα.

CAPVT .XXXVIII.

SALICIS, &c. Quia de generibus Salicis agendum etiã alibi est, obiter de his agemus: genera hæc quę Pli. hic annumerat, à Theo. profuse etiã tractãtur. Columella tamẽ genera tria solũ annumerat: his verbis. lib. quarto, ca. trigesimo. Nec refert euius generis semen feras: dum sit lentissimum: putãt tamen tria genera præcipuè esse Salicis: gręcę, Sabinę, quam plurimi vocant Amerinam. Item gallię: græca flaui coloris est: gallica obsoleti purpurei: & tenuissimi viminis. Amerina salix gracilem virgam & rutilam gerit: hæc ille, salix lenta dicitur, hoc est, flexilis: tenera'que: quare Vergil. ait.

Salicis genera.

Lẽta salix.

, Lenta salix quantum pallenti cedit oliuæ.

Sunt ad ligaturam etiam rubi, ac genistę idonea, vt scriptum reliquit Colu. eo quo diximus loco. Vocãt autem rubos idæos, ab loco, hoc est, ab Ida mõte, vbi eorum est copia: porrò quod Pli. cynosbaton, ait, canis sentẽ alij dicunt: baton, enim gręci rubum spinam've dicunt: de his alibi. Cæterò capite sequenti Pli. vocat pectines in arboribus & in earum materia per longitudinem rectas pectinum modo lineas & interualla. Has enim lineas rectas per longitudinem pectinum modo græcorum aliqui dicũt κτηδόνας, id est, ctedonas, siue ctedones: sic accipit verbum hoc Pli. pectines quãdo capite sequenti ait. FAGIS PECTINES trãsuersis, &c. Pectinis enim ratio in nomine est illo. Nam pectinem κτένα dicunt, id est, ctenã.

Idæi Rubi. Cynosbaton. Pectines. κτηδόνες

CAPVT .XL.

LARIX, &c. Huius iam meminimus hic solum subsultim notanda quæpiam sunt: ob quod ait Pli. hic.

Larix. Materies quãdo,

REFERT LVNARIS RATIO, &c. Materies profecto cædenda est tempore electos, quare Victruuius,

, libro secundo, ca. nono, ait. Materies cædẽda est, à primo
, autumno ad id tempus quod erit ante quam incipiat fla-
, re Fauonius. Verè enim omnes arbores fiunt prægnan-
, tes: & omnes suæ proprietatis virtutem efferunt in fron-
, des. Cũ ergo inanes & humidę temporum necessitate fuerint, ignaue fiunt & ra-
, ritatibus imbecillæ, &c. Vegetius etiam quarto rei militaris de cędenda mate-
, rie sic agit. Obseruandum præcipuè, vt quinta decima luna vs'que ad vigesimã

tertiam

Nauma chiario. Nauma chiarij.

tertiam arbores præſcindantur. His enim tantum diebus cæſa materies ſeruatur
ab omni carie, hæc Vegetius, non de his plura ſuppingere collibuit ne lõgiores vi=
deremur. NAVMACHIARIO, Naumachiariũ, vbi nauale prçliũ cõmittitur:
quare qui nauale bellum committunt: naumachiarios iure dixeris: Sueto. in Claud.
dixit proclamantibus naumachiarijs, &c. Subdit Pli. CIRCVNCISAS
quo'que ad medullam, &c, Sic præcipit Victrũ. cædendas arbores. Cædi (in=
quit) ita oportet, vt incidatur arboris craſſitudo ad mediã medullam: & relinqua=
tur, vti per eam exſiccescat ſtillando ſuccus. Tũc autem quãdo ſicca & ſine ſtillis
erit deijciatur: & ita erit optima in vſu, &c. Et ſubdit Pli. IDEO ROMAE
infernas abies ſupernati præfertur, &c. Pli. Infernates & ſupernates arbores vo=
cat infra & ſupra Apenninum naſcentes: quare abies infernas dicitur quç infra apẽ
nium naſcitur, ſupernas: ſupra. Victruuius, libro ſecũdo, ca. nono, de his etiã me=
minit his verbis. Montis apennini primç radices ab Tyrrheno mari in alpes & in
extremas Hetruriæ regiones oriuntur. Eius verò montis iugum ſe circum agens,
& media curuatura propè tangens oras maris Adriatici pertingit circuitionibus
contra fretum. Ita'que citerior eius curuatura, quç vergit ad Hetrurię campanię'que
regiones, apricis eſt poteſtatibus. Nam'que impetus habet perpetuos à ſolis curſu.
Vlterior autem quæ eſt procliuata ad ſuperum mare ſeptentrionali ſubiecta con=
tinetur vmbroſis, & opacis perpetuitatibus. Ita'que quæ in ea parte enaſcuntur
arbores: humida poteſtate nutritæ: non ſolum ipſæ augentur ampliſſimis magni=
tudinibus, ſed earum quo'que venç humoris copia repletç turgentes liquoris abun=
dantia ſaturantur. Cum autem exciſæ, & dolatç vitalem poteſtatẽ amiſerint, ve=
narum rigorem permutãtes ſiccesçẽdo propter raritatem fiũt inanes & euanidæ:
ideo'que non poſſunt in ædificijs habere diuturnitatem. Et paulò poſt ſubdit, Ideò
infernates quç ex apricis locis apportantur meliores ſunt, quam quç ab opacis de ſu
pernatibus aduehuntur: hæc ille. Et ſubdit Pli. AT CAEDRVS, &c.

Cçdrus

Cædrus (inquit Victruuius eo loco quo diximus) & Iuniperus eaſdem habent vir=
tutes (quas cupreſſus & pinus habent ſubaudi.) Sed quẽadmodum ex cupreſſu &
pinu reſina, ſic ex cædro oleũ quod cædriũ dicitur, naſcitur, quo reliquç res vnctæ
(vt etiam libri) à tineis & carie non læduntur,

CAPVT .XLI.

Diribi=torium. Diribe=re. Diribi=tores. Obeliſc⁹

AMPLISSIMA ARBORVM, &c. De materijs nũc agẽ
dum, ac de arborum magnitudine, ſed quoniam locos aliquot
citauimus ad architectum ſpectantes obiter de his agemus:
abſtruſa ſolum vocabula enodantes. Vocat enim hic Pli. Di=
ribitorium locum, in quo recenſebantur exercitus, ac ſtipen=
dia militię numerabantur: à diribẽdo, id eſt, diſtribuẽdo: hinc
diribitores vocamus diſtributores: dicitur etiam diribitoriũ
pro loco in quo diuerſantur ſerui: quod & pedagium dici poteſt, à pueris. Obeliſcũ:
Res proprię magnç excelſç'que obeliſci dicuntur. Eſt proprie lapis aſperrimus in fi=
guram metæ cuiuſdam à proceritate in excelſum cõſurgens, paulum gracileſcẽs:
porrò quod ait de vlmo in marterijs apta. Victruuius, ait, vlmum maximos ha=
bere humores minimum verò aeris, ac ignis: quare lentam in ædificijs & celeriter
pandare, hoc eſt, curuari. Cæterò de quercu (ait Pli.) Et in aquis quercus obruta.
Victru. ſecundo libro ſic de ea. Contra verò quercus terrenis principiorum ſocie=
tatibus abundans: parum'que habens humoris & aeris, & ignis cum in terrenis ope
ribus obruitur infinitam habet æternitatem, ex eo, quod cum tangitur humore nõ

habẽs foraminum raritates: propter spissitatem non potest in corpore recipere liquorem: sed fugiens ab humore resistit. Et paulò superius Pli. ait.

ASCIAS RETVNDAT, &c. Ascia ab ascindendo videtur dici, estque carpentariorum instrumentum quo fabricę materiæ dolari solent leuigarique, hinc asciare & exasciare pro polire, & exasciatū pro polito: ignaria, vnde elicitur ignis ignaria dicuntur. Assamentis, Tabulamentis, assare, contabulare: coassare idem: verba Victruuio peculiaria. EPHESIAE DIANAE, &c. Simulachrum Ephesiæ Dianæ, ac templum cædrinis lignis ædificatum tradit Victruuius, libro secundo, ca. decimo. De his etiam quę cariem, ac ruinam non sentiunt affatim Theo. libro quinto de plantarum historia, ca. quinto meminit, quem adeat qui plura de his volet.

Ascia.

CAPVT .XLIII.

APVD NOS, &c. Nonnullas arbores ad materiam, alias ad ignẽ, alias ad naues, alias ad opus intestinum, hoc est, ad lignum fabrorum lignariorum: sic diuersæ diuersis aptantur operibus arbores: quare iure cecinit Vergil. secundo georgicon.

, Dant alios aliæ fœtus: dant vtile lignum
, Nauigijs pinus, domibus cædrosque cupressosque
, Hinc radios triuere rotis hinc tympana plaustris
, Agricolæ, & pandas ratibus posuere carinas
, Viminibus salices fœcundę: & frondibus vlmi.

Quarum diuersam esse naturam palàm est: nā fornicantur, siue in arcum formantur, ac concameratum opus prę se ferunt: sicuti palmę. Solent etiam esse pandę, siue curuę cupressus & pinus, authore Victru. libro secundo.

VALVARVM REPAGVLIS, &c. Repagulum obicem interdum notat. Dicuntur proprie Repagula quę causa patefaciendi ita figuntur, vt econtrario pangantur. RVNCINAE, &c. Maiores serræ: quibus Fabri materiarij secant arborum moles: porrò in quibusdam exemplaribus hic legitur.

ALNI, AD AQVARVM DVCTVS IN STROBOS CAVANTVR, &c. Vetus exemplar non strobos, sed tubos habet. Sunt enim tubi, Siphones, siue cannæ, ac fistulæ fictiles, quibus aqua deducitur: hinc Tubuli eiusdem notæ. Strobi autem dicuntur: nuclei, vt in pinu: hic meminit ductus aquę, quare constat: tubulos, vel tubos, hoc est, in modum tuborum: legendum esse. Cæterò ca. sequenti. Vectes instrumenta quibus ostia clauduntur. Vectis etiam hic palus est grandior rusticis & fabris cementarijs ad multa necessarius. Vectes etiam iure dixeris instrumenta ad aliquid subuertendum.

Fornicari.
Concameratū opus.
Repagulum.
Rūcinę
Vectes.

CAPVT .XLV.

VITA ARBORVM, &c. Hęc nihil habent fuscedinis, quare raptim attingenda, vbi enim ait Plinius.

SED INCERTA EIVS AETAS QVAE CAPILLATA DICITVR, &c. Moris fuit antiqui, vt qui ex ephebi essent: capillum & barbam tonderent appollini que comam recisam sacrarent, idque genus tonsurę vocabant Curotrophon: sicut apud Homerum Achilles fecisse dicit: & Theseus ꝓfect⁹ delphos comę primitias, anteriore

Curotrophō.

capitis

capitis parte abrasa. Nam alij temporum comam offerebant, alij posteriorem, vt videre est apud Pollucem. Capillus enim deorum honori resectus, & sacer dicebatur, Threpterius porrò mos inoleuerat, vt vestaliū tonderetur pilus, Vestæque consecraretur: aut (vt quidam putant) Veneri.

Threpterius.

Ducamani.

DE DECVMIS, &c. Alij Decumanis legunt, Decumani vocabantur publicanorum principes, à quibus decumæ: siue decimæ exigebantur.

IN AVGVRATVS, In augurium cōstitutus, ac dignitatem augurum: est etiam sacerdotio aliquem honorare inaugurari.

Stratius Iupi.

IOVIS STRATII MILITIS, &c. Stratius Iupiter militaris, qui à veteribus colebatur. Cæterò quæ de polypodio & hyphæstq herbis, ait, in parte medica de his agemus.

Visci genera.

VISCI TRIA GENERA, &c. Verba sunt ex Theo. penu desumpta, libro secundo de plantarum causis: qui viscum, hyphear, stelida, & ixon, siue ixiam vocat. Non desunt tamen qui ponant discerniculi aliquid, quia hyphear, & stelida in abiete & picea nascantur. Viscum verò in quercu terebintho, & similibus nasci enim non solum viscum in quercubus, sed & pyris, alijsque arboribus cōstat: de eo in parte medica, porrò qui de superstitione druidarum volet amplius, adeat sextum Cæsaris librum: in commentarijs. Item Sueto. de his etiam scitè Strabo, libro quarto, De visco & hyphear dicto. Theo. tertio de causis plantarum, capi. vigesimotertio, Et de arborum ætate idem, sed libro secundo, capi. decimosexto de causis plantarum.

Commentariorum in Decimumsextum Plinij Secundi, Naturalis hystoriæ, scriptoris argutissimi.

FINIS.

IN DECIMVM SEPTIMVM PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE ARGVTISSIMI SCRIPTORIS LIBRVM, STEPHANI AQVAEI BITVRICENSIS, VIRI EQVESTRIS COMMENTARIA.

CAPVT .I.

NATVRA ARBORVM, &c. Frugiferarum ratiocinatione, natura, dote vsu'que habitis, earum cultura tractanda est. Primum tamen hic Pli. controuersiæ habitę inter Crassum & Domitium meminit. cuius etiam rei fit mētio apud Vale. Max, libro. ix. titulo luxuriæ ac libidinis: cuius verba quia huic competunt proposito annexui. C. Domitius, ait, Lucio Crasso collegæ suo altercatione orta obiecit, quod columnas hymetias in porticu domus haberet, quem cum continuo Crassus quanti domum suam ęstimaret, interrogaret, atq; vt respondit sexagies sestertio. Quo ergo eam, inquit, minoris fore æstumas. si decem arbusculas inde succidero ipse? tricies sestertio inquit Domitius, tunc Crassus, vter igitur luxuriosior est. Ego ne, qui decem columnas centū milibus nummum emi, an tu qui decem arbuscularum vmbram tricies sestertij summa compensas? hęc ille. Discrepant enim Vale. & Plin. in numero arbuscularum, nam ille decem ait, hic sex. Hunc locum Budæus correxit, vbi legitur MILIA NVMMORVM &c. Sestertium legit. Sexagies sestertium igitur domus Crassi æstimabatur, centum & quinquaginta milibus aureorum nostrorum, vt placet Budæo. Et subdit Pli. STOLONVM LICINIAE GENTI, &c. Eadem M. Varro. i. rei rust. Lex, inquit, illa Stolonis, que vetat plus quinquaginta iugera habere ciuem Romanum, & qui propter diligentiam culturæ stolonum confirmauit cognomen, quod nullus in ęius fundo reperiri poterat stolo, quod effodiebat circum arbores è radicibus, quę nascerentur è solo, quos stolones appellabant.

Stolones.

CAPVT .II.

AQVILONE MAXIME GAVDENT, &c. In arborum cultura ac potissimum plantatione aut auulsione perpendendus est. Non enim omnes arbores vno gaudent vēto: quod admonuisse scitè videtur Homerus ille Mantuanus secundo georgicon, quando cecinit.

, Nec tibi tam prudens, quisquàm persuadeat author
, Tellurem Borea rigidam spirante mouere
, Rura gelu tunc claudit hyems, nec semine iacto

, Concretam patitur radicem affigere terræ.

Itaque animaduertere oportet, & venti rationem, & terræ, & cœli habitum, in con ferendis arboribus, quod idem præcipit inquiens.

, Ventos & varium cœli prædiscere morem

, Cura sit ac patrios cultusque habitusque locorum

, Et quid quæque ferat regio, & quid quæque recuset.

Pedamenta. Igitur si rerum naturam velut acrioribus mentis oculis intueri velimus, omnia hęc considerabimus, si prudẽtes agricolæ velimus euadere: quare si pedamenta siue ad minicula ac fulturas vineis velimus admouere, non ea sunt à vento opponenda, vt paulò mox videbimus. Colu. libro rei ru. v. ob id arborum maximè olearum in fauonium ordines dirigendos præcipit his, sed in fauonium dirigi ordines cõuenit vt æstiuo proflatu refrigerentur. Quod etiam Palladius censet agendum. Sicuti certè (vt scriptũ reliquit Victruuius libro. i.) venti si exclusi fuerint, non solũ efficiunt corporibus valẽtibus locum salubrem, sed etiam si qui morbi ex aliis vitijs fortè nascantur, qui cæteris salubribus locis habent curationes medicinę contrarię, in his propter temperaturam exclusionis ventorum, expeditius curabuntur. Sic res se habet in ratiocinatione arborum, quæ morbis aliquando veluti homines affli guntur, vt paulò mox videbimus. Ergo mire ventorum animaduertenda est ra-

Vẽtorũ ratio ha benda. tio in arborarijs conserendis, ad quæ percipienda, paulò tritius nõ obfuerit quę Victruuius ait, & si libro. ii. de his disseruisse videamur. Fert is ab oriente æquinoctiali solanum flare, ab meridie austrum, ab occidente æquinoctiali fauonium, à septentrionali septententrionem. Inter autem solanum & austrum ab oriente hyberno collocantur eurus, inter austrum & fauonium ab occidente hyberno aphric⁹, inter fauonium & septentrionem caurus, quem plures dicunt corum. Inter septentrionem & solanum aquilo, de quibus hactenus. Porrò subdit Pli. ERGO QVI DIXIT hyemes serenas optandas, non pro arboribus nota fecit, &c. Subintelligit enim Vergi. qui. i. georgicon agricolis cœlum ita optandum dicit, carmen hoc enim est.

, Humida solstitia atque hyemes optare serenas

, Aricolæ, hyberno lætissima puluere farra.

Non enim hic poeta arborum consulit commodo, sed seminum, tritici ac farris, quia constat pluuias per solstitia non conferre vitibus, sed maximè obesse. Ecce quã cautim loquatur subintelligendo Vergilij carmen. PVLVERE (ait Plin.) HYBERNO, Verba sunt poetæ citati inquientis,

, Hyberno lætissima puluere farra. Deinde subdit.

, Deinde satis fluuium inducit, riuosque sequentes

, Et quum exustus ager morientibus æstuat herbis

, Ecce supercilio cliuosi tramitis vndam

, Elicit, illa cadens raucum per leuia murmur

, Saxa ciet, scatebrisque arentia temperat arua.

Ad quæ allusit Pli. quando ait. HVMOR EX HIS NON VNIVERSVS ingurgitans diluensque, sed quomodo sititur distillans, &c. Etidem subnectit. PRAETERQVAM VBI CALIDVS EST AER, VT IN AEGYPTO, &c. Nam authore Columella libro secũdo, regionum propria munera sunt, sicut ægypti, africæque, quibus agricola post sementem, ante messem segetem non attingit, quoniam cœli conditio, & terræ bonitas ea est, vt vix vlla herba exeat, nisi ex semine iacto, siue quia rari sunt imbres, seu quia qualitas humi sic se cultoribus præbet. Et sequitur apud Plinium,

VERGILIVS

VERGILIVS AD occasus feri damnauit. Vergilij carmen ad hoc est.
, Neue tibi ad solem vergant vineta cadentem.
Cuius enim regionem cœli status vineæ spectare debeant, vetus est dissensio. Saserna authore Colu. libro. i i i. probat solis ortum, mox deinde meridiem tum occasum, Tremelius autem Scropha præcipuā positionem meridianam censet. Democritus cœli plagam septentrionalem, qui existimat ei subiectas fieri feracissimas vineas. In locis profectò (suadente Colum.) frigidis meridiano vineta subijci debent, tepidis orienti aduerti. Si tamē non infestentur austris, euris'que, velut oræ maritimæ in Retica: si autem regiones prædictis ventis fuerint obnoxiæ, melius aquiloni vel fauonio committentur vineta, quæ fermè omnia à nobis sunt dicta.

CAPVT TERTIVM.

QVIDAM COELVM, &c. Iure Iulium Græcinū dicere solitum accepimus, esse aliquam terram calidā, vel frigidam, humidam vel siccam, raram vel densam, leuem vel grauem, pinguem aut macram. Sed ne'que nimium calidum solum posse tolerare vites vel arbores, quia inurat, prægelidum quoniam velut stupentes & congelatas radices nimio frigore moueri non sinat, ne'que humidum, quia cū se promūt vites, modico tēpore euocāt humorem terræ iusto maiorē, qui putrefacit deposita semina. Rursum nimiā siccitatem destituere plātas naturali alimēto, aut scabras aut retorridas facere perdēsam humū cœlestes aquas nō sorbere, nec facile perflari, facillimè perrūpi. Rara supra modū velut per infundibulū trāsmittit imbres, & siccari sole ac vento at'que arescere, grauem terram vix vlla cultura vincibilem, leuem vix illa sustinerí. Pinguissimam ac lętissimam luxuria, macram ac tenuem ieiunio laborare. His animaduersis, opus est magno temperamento in arborum constitutione. Calidior tamen terra vitibus destinata debet esse quàm frigidior, siccior quàm humectior, rarior quā densior. Ferunt præterea terram vitibus aptam eandem & esse arboribus, vt scriptum reliquit Columella libro. v. rei rust. Temperamentum tamen illud obseruandùm est, quod Palladius libro. i i. ait. Maximè, inquit, vtile solum est quod temperamentum inter omnes nimietates tenebit, & rarò proximum quam denso fuerit. Et subdit Pli. VEL ETIAM AD SEPTENTRIONES, &c. A septentrionali regione etiam Palladius, constituenda arboraria censet.

Calidior terra vitibus aptior.

CAPVT QVARTVM.

AQVILONIS SITVM, &c. Nunc de regionū qualitate agendum est, quo facilius cognosci quæ regio quod ingenium hoc est natura loci, qui situs arboribus conueniat. Non enim omnes terræ, omnes plantas ferunt, quare iure cecinit poetarum ille eminentissimus, libro georgicon secundo.
, Nec verò terræ omnes ferre omnia possunt.
, Fluminibus salices crassis paludibus alni
, Bacchus amat colles aquilonem & frigora taxi.
Et Varro. i. rei rusti. Refert, inquit, quæ res in eo nasci possit, ferique. Non enim eadem omnia eodem agro rectè possunt, nam vt alius est ad vitem appositus, alius ad frumentum: sic de cæteris alius ad aliam rem. Ita'que Cretæ ad Cortyniam dicí-

tur esse platanus, quæ folia hyeme non amittat, itemque in Cypro, vt Theophrast' ait. Ea de causa sunt quæ non possunt viuere nisi in loco aquoso, aut etiam in aqua: & id discriminatim, vt alia in lacubus, vt harundines in aretino, alia in fluminibus, vt in Epyro arbores alni, alia in mare vt scribit Theophra. vt de palmis & squillis. Et vt verissimè inquit Colu. i. rei rust. Contemplatio cunctarum partium in hac disciplina quando cuique contingit, vt segetum arationumque perciperet vsum. & varias dissimillimasque terrarum species pernosceret, quarum nonnullæ colore nonnullæ qualitate fallunt, atque in alijs regionibus nigra terra, quam pullam vocant, vt in Campania, est laudabilis, in alijs pinguis rubrica melius respondet, quibusdam (sicut in Africa,) putres arenæ fœcunditate vel robustissimum solum vincunt, in Asia Mysiaque, dẽsa ac glutinosa terra maximè exuberat, atque habere in his ipsis cognitum quid recuset collis, quid cãpestris positio, quid cultus syluester ager: quid humidus & graminosus, quid siccus & spurcus, ratione quoque dispicere, & in arboribus, vinetisque quorum infinita sunt genera. Quæ verò genera terrarum sint arboribus apta, sequenti capite dicemus. Et subnectit. VIRGILIVS & quæ silicem ferat, &c. Silicem profectò Columel. iii. rei rust. vitibus amicum tradit. Est, inquit, vt mea fert opinio, vineis amicus etiam silex, cui superpositum est modicum terrenum, quia frigidus & tenax humoris per ortum caniculæ non patitur sitire radices. Caterò Vergilius pinguem humum vitibus destinendam censet his.

Silices vitibus idonei.

, Atque pinguis humus, dulcique vligine læta
, Quique frequens herbis, & fertilis vbere campus
, Hic tibi prævalidas olim multosque fluentes
, Sufficiet Baccho vites, hic fertilis vuæ.

Non profectò quæ frugibus competit terra, interdum congruit arboribus, quare omnia hęc attentè animaduertenda sunt, sintne præterea salsæ terrę, quæ non idoneæ frugibus, quare Vergilius dixit.

Salsæ terrę nõ vitibus congruunt.

, Salsa autem tellus, & quæ perhibetur amara
, Frugibus infœlix, ea nec mansuescit arando,

Porrò Pli, solum glareosum siue harenosum oleis conuenire dixit, de quibus agam suo loco, CAESAR (ait Pli.) VOPISCVS, &c. Varronis verba ad hæc facientia sunt. Cæsar (ait libro. i. rei rusticę, cap. vii. Vopiscus ædilicius causam cum ageret apud censores, campos Rosiæ Italię dixit esse sumen, in quo relicta pertica postridie non appareret propter herbam, hæc Varro. De qualitate soli & differentijs, abundè Theophrastus, secundo de causis plantarum, capite quinto.

CAPVT QVINTVM:

TERRARVM, &c. Quoniam diximus non omnes terras arboribus idoneas serendis crimina earum perpendenda sunt, itẽ discrimina: nã vt scitè meminit Home. ille Mant.

Crimia terrarũ.

Cognitio terrę

: Nunc locus aruorum ingenijs quæ robora cuique
, Quis color: aut quæ sit rebus natura ferendis
, Dificiles primum terræ, collesque maligni
, Tenuis vbi argilla & dumosus calculus aruis
, Palladia gaudent sylua viuacis oliuæ.

Ad autem ea discrimina dignoscenda, sintne aut macra, aut pinguia extant præcepta, tum à Vergilio, tum ab alijs rei rusticę peritissimis tradita, macræ enim telluris specimen ad cognoscendum docuit Vergilius, his versiculis.

Tale

, Tale dabit ſpecimen tu ſpiſſo vimine qualos
, Colla'que prælorum fumoſis deripe tectis
, Huc ager ille malus dulces'que à fontibus vndæ
, Ad plenum calcentur, aqua eluctabitur omnis
, Scilicet & grandes ibunt per vimina guttæ
, At ſapor indicium faciet manifeſtus, & ora
, Triſtia tentatum ſenſu torquebit amaror. Quamobrem Palladius libro. i. de cognoſcendis terræ qualitatibus ait. Color nan'que non magnopere quærendus eſt, ſed pinguedo at'que dulcedo, pinguem ſic agnoſcis. Glebā paruulam dulci aqua conſpergis & ſubigis, ſi glutinoſa eſt, & adhæret conſtat illi ineſſe pinguedinem. Quod certè Vergilianum eſt præceptum ex ſecundo georgicon deſumptum, vbi canitur.

Pinguis terrę ſignum.

, Pinguis item quæ ſit tellus, hoc denique pacto
, Diſcimus, haud vnquam manibus iactata fatiſcit
, Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo
, Humida maiores herbas alit, ipſa'que iuſto
; Lætior, ah nimium ne ſit mihi fertilis illa.

Cæterò colores terræ ſatis probant oculi, quare ſubiunxit Vergilius, Promptū eſt oculis prædiſcere nigram.

Colores terræ.

, Et quiſquis color, at ſceleratum exquirere frigus
, Difficile eſt, piceæ tantum taxi'que nocentes
, Interdum aut hęderæ pandunt veſtigia nigræ.

Cæterò quod Pli. ait de terra tenera quam pullam vocat. Eſt enim humus pulla modice reſoluta, vinetis maximè competens, authore Colu. rei ruſticæ. iii. Porrò de ea terra quam margam vocat Plinius, noſtrates in ſtercorandis agris ſępicule vtuntur. Genus autem quod vocat capnumargon, quaſi fumum dixeris margæ.

Humus pulla. Capnumargō.

CAPVT .VIII.

VAE PINGVES, &c. Plura eſſe genera terrarum conſtat, quædam tamen ſunt quæ aliſis mirè conferunt, ſicuti quæ hic narrat Pli. Non tamen omnibus conueniunt agris, nam pinguib[9] ſuapte natura luxuriam officientem ingenerant, macris & humidis conferunt, mod[9] tamen ita obſeruandus eſt in lætificando, hoc eſt, ſtercorādo, vt ne plus iniiciatur cāpo, quàm deceat.

CAPVT .IX.

RANSPADANIS, &c. Nunc de fimi generibus differendum, quæ videlicet ſint quæ noceant agris, aut conferre videantur. Tria fimi genera, rei ruſticæ conſultiſſimus ille Columella, ſecundo libro memoriæ mandauit eſſe, quod ex auibus, quod ex hominibus quod ex pecudibus fit. Auium primum habetur quod ex colūbarijs egeritur, deinde quod gallinæ cæteræ'que volucres ædunt, exceptis tamen paluſtribus aut nantibus, vt anatis & anſeris: nam id quo'que noxium eſt, maximè tamen columbinum probat Columella, quod modicè ſparſum terram fermentare comperitur, ſecundum quod homines faciunt, ſi purgamentis villæ, vrbis'que immiſcetur, quoniam per ſe naturæ eſt feruentioris, & iccirco terram perurit. Aptior indicatur hominis vrina, eodem authore,

Genera fimi.

 capotiſſimum

ea potissimum quā sex mensibus passus est veterascere. Hæc enim arborum radicibus, ac surculis idonea est irrorandis. Nec enim solum ea res maiorem facit prouentum, sed etiam saporem & odorem vini, si vitis radicibus infundatur. Tertium locum, inquit Columel. libro. i i. obtinet pecudum stercus, atque in eo quoque discrimen est. Nam optimum æstimatur, quod asinus facit, quoniam id animal lentissimè mandit, ideo facilius concoquit & bene confectum atque idoneum protinus aruo fimum reddit. Post hæc quæ diximus, ouillum, & caprinum: mox cęterorum iumentorum armentorumque. Suillum deterrimum omnium est, frutex h[illegible] pini succisus optimi stercoris vim præbet. Et subdit Pli. VIRGILIVS ET LINO, &c. Linum profectò agrum vrit, quod testatissimum reliquit Vergilius hoc versu.

Quæ vrũt agrum.

, Vrit enim lini campum seges vrit auenæ
, Vrunt læthæo perfusa papauera somno.

Campus certè his item & panico milioque deterior fit.

CAPVT .X.

ABVNDE PRAEDICTA, &c. Cœli terrarumque multarum habita natura, ac explanata, de arborũ satione agendum nunc est, quæ non eodem quidem modo proueniunt, nã aliæ radice, aliæ semine, alię propagine nascuntur. Quod scitè docuisse visus est Vergilius. i i. georgicon, quando cecinit.

, Principio arboribus varia est natura creandis
, Nanque aliæ nullis hominum cogentibus, ipsæ
, Sponte sua veniunt, camposque & flumina late
, Curua tenent, vt molle siler lentæque genistæ.

Quæ item differunt prouentu, nam quæ semine proueniunt, serius fructum ferũt, tardiusque crescunt, quod ab eodem poeta, carmine fuit comprehensum.

, Nam quæ seminibus iactis se sustulit arbor.
, Tarda venit, seris factura nepotibus vmbram.

Quæ autem sua sponte veniunt, ab eodem infœcundæ dicuntur: nobiles tamen si his surculus syluestris inseratur, quare cecinit.

, Sponte sua quæ se tollunt in luminis auras
, Infœcunda quidem, sed læta & fortia surgunt
, Quippe solo natura subest, tamen hæc quoque si quis
, Inserat, aut scrobibus madet mutata subactis &c.

Propagine certè quędam & diuerso item modo seruntur arbores, et laurus, quę itẽ talea solet seri potissimum ea quæ triumphalis dicitur. Est enim talea frustrũ ligni præcisum ex vtraque parte, vt in terra inseratur, de ea varietate agem⁹ paulò post. Seri autem myrtum baccis ferunt rei rusticę studiosissimi. Et subdit Pli.

Talea.

MAGO IN NVCIBVS, &c. Columella libro. v. nuces iuglandes inter nonas & idus martias serendas præcipit, eosque tempore castaneam, pineamque serere oportere scriptum reliquit. Malum verò punicum ab eodem tempore vsque in calendas aprilis rectè seri. De amygdala autem sic ait, Amygdala si ferax parũ est, forata arbore lapidem adijcito, & ita librum arboris inolescere sinito, omnium autem ramos generum circa calen. martias in hortis subacta & stercorata terra supra paluinos arearũ disponere conuenit, hæc ille & multa id genus. Et paulò superius dixerat. Nucẽ græcã serito circa calen. Feb. quę prima gẽmascit agrũ durum calidũ siccũ desyderat, nã in locis diuersis nucẽ si deposueris, plerũq; putrescit. Ante q̃ nucẽ deponas, i aqua mulsa nec min⁹ dulci macerato, ita iucũdio

Punicũ malum quando serẽdũ.

ris saporis

ris saporis fructum cum adoleuerit prębebit. Temas nuces in trigonū statuito, vt nux à nuce minimè palmo absit: & anceps ad fauoniū spectet, hęc Colu. ad quē alludit Pli. hic. Cato eo libro quē de re rust. posteris legendū reliquit, de inserēdis arboribus hæc præcipit: oleas, vlmos, ficos, poma, vites, pinos, cupressos, cū feres, bene cū radicibus eximito cum terra sua quam plurima, circum ligato'que vti ferre possis, in alueo: aut in corbula ferri iubeto. Caueto autē, ne cum ventus fiet, aut imber haud feras. Nam id maximè cauēdum est, In scrobe cum pones, summam terram subdito, postea subdito: dein de calcato bene pedibus, deinde festucis vectibus'que calcato quam optimè: hæc Cato, & multa id genus, quę si quis quęrat locū habet quem adeat. Colu. libro quinto de pyris serēdis sic inquit. Pyrum autumno ante brumam serito: ita vt minimè dies. xxv. ad brumā supersint, quæ vt sit ferax: cum adoleuerit altè eam ablaqueato, & iuxta radicem ipsam truncum findito: & fissuram cuneo tædæ pineę adigito: & ibi relinquito: deinde absumpta ablaqueatione: cinerem supra terram inijcito. Et mala sorba pruna post mediam messem vs'que in idus Feb. serito Mororum ab idibus Feb. vs'que ad æquinoctium vernum satio est. Siliquam græcam quam quidam κεράτιον vocant: & persicum ante brumam per autumnum serito.

CAPVT .XI.

PLANTAS EX SEMINARIO, &c. Hunc de seminarijs transferendis agēdum est, ac de vlmarij constituendis: quæ maximè serēda præcipiunt rei rusticę scriptores: quod vlmi amicissimæ arbores dicantur vitibus: ad igitur constituendum arbustum hæc docet Colu. Qui volet frequēs arbustū paribus spatijs fructuosum'que habere dispositum, operam dabit, ne emortuis arboribus rarescant: ac primam quo'que senio, aut tempestate afflictam summoueat, & inuicem nouellam sobolem substituat: id autem facile cōsequi poterit, si vlmorum seminarium paratum habuerit: quod & quomodo, & qualis generis faciēdum sit: non pigebit deinceps pręcipere. In aream componemus sameram: deinde quę rubicundi coloris & compluribus insolata diebus iacuerit, vt aliquem tamen succum & lentorem habeat: inijciemus aeris & eas totas seminibus spisse cōtegemus: at'que ita crebro putrē terram duos altè digitos incernemus & modicè rigabimus: stramētis'que areas cooperiemus ne prodeuntia cacumina seminum ab auibus pręradantur: vbi deinde prorepserint plantæ stramēta colligemus: & manibus herbas carpemus: æstate prius quam sol oriatur seminari rigari debent. Et subditur sed deinde in solo rosido & nebuloso conserendę sunt vlmi, vt earum rami adoriētem & occidentem dirigantur: quo plus solis mediæ arbores: quibus vitis applicata & religata innititur accipiant. Et subdit Pli. AC VINEIS QVINCVNCIALIS ORDINVM RATIO, &c. Est enim Quincūcialis ordinū ratio in arbustis & vineis: ea dispositio ordinatio'que, quæ in quācunque partem spectaueris recta est, ac interordinijs æqualibus disposita ratio: cuius rei meminisse visus est Fabius libro octauo his verbis. Nullus ne etiam frugiferis arboribus adhibendus decor? Quis negat? Nam & in ordinem certa'que interualla redigam eas arbores. Quid illo quincunce speciosius? qui in quācū'que partem spectaueris rectus est. Veteres igitur quincuncē appellauerunt exactam plantarum mensurationem, ac dispositionem. Colu. etiam libro quarto huiuscemodi ordinis plantarum meminit. Item Varrò, vt ca. sequenti videbimus. Cęterò Opulum Columel.

Quicūcialis ordo.

etiam ferendam suadet, quia ea fit viti grata. Item fraxinum: quia capris authore eodem, & ouibus grata, nec inutilis bobus: porrò quod Pli. ait de punico malo Columella, libro quinto de hoc sic agit. Malum punicum ab eodem tempore vsque in Calen. Aprilis rectè feritur: quod si acidum, aut minus dulcem fructum feret: hoc modo emẽdabitur, stercore suillo & humano vrina'que vetere radices rigato: ea res & fertilem arborem reddet, & primis annis fructum vinosum & post quinquennium dulcem: & apyrinum facit: nos exiguum admodum laseris vino diluimus, & ita cacumina arboris summa obleuimus: ea res emẽdabit acorem malorũ. Mala punica ne in arbore rumpantur remedio sunt lapides tres, si cum feres arborem, ad radicem ipsam collocaueris: at si iam arborem sitã habueris, scillam, secundum radicem arboris serito: hæc ille, & multa id genus, libro quinto.

CAPVT .XII.

Interualla plantarum,

HVIVS LOCI PARS, &c. Nunc de ordinibus, ac interuallis plantarũ agamus: quę profectò si ordine apto cõcinnatę fuerint, maiorẽ oculis voluptatem adferre solent. Nam vt scitè refert Varro primo rei rust. De formæ, ait, cultura hoc dico: quę speciè fiant venustiora, sequi, vt maiore quoque fructu sint, vt qui habent arbusta si sata sunt, in quincuncẽ propè sint ordines, at'que interualla modica: ita'que maiores nostri ex aruo ęque magno: sed male cõsito, & minus multum, & minus bonum faciebant vinum: hæc Varro. Et colu. Generatim, ait, disponere arbores vtile est, maximè etiam ne imbecilla à valentiore prematur, quia nec viribus, nec magnitudine par est, imparique spacio temporis adolescit: ante annum quam seminare voles arbores, scrobem fodito: ita sole, pluuijs've macerabitur, & quod positum est cito compręhendet. At si eodem anno & scrobem facere, & arbores serere voles, minimum ante duos menses scrobes fodito: postea stramentis incensis calefacito: quos si latiores patentiores'que feceris: lętiores vberiores'que fructus percipies, &c. Theophrastus, libro tertio de plãtarũ causis de his sic agit. Interualla autem plantarum, quas seris, non tam ratione loci, quam eorum quę serenda accęperis, statui debent, Quippe animaduertẽdum, quę vmbras ament, quę non ament, quę radicem longam deducant, quę breui nitãtur. Altera enim amplo interuallo serenda sunt, altera breui. Locis montosis breuiora, quam planis interualla danda sunt.

CAPVT .XIII.

QVAEDAM AVTEM NATVRA, &c. Diuersa esse sationum in plantarum ratione genera liquet: quando quędam sint, quæ auulsione, quædam semine proueniant: multiplicem profectò huiuscemodi sationis rationem satis docuisse videtur poeta noster his versiculis, secundo georgicon.

, Sunt alij, quos ipse via sibi repperit vsus.
, Hic plantas tenero abscindens de corpore matrum
, Deposuit sulcis hic stirpes obruit aruo
, Quadrifidas'que sudes & acuto robore vallos
, Syluarum'que alię pressos propaginis arcus
, Expectant, & vina sua plantaria terra

Nn

, Nil radicis egent aliæ summum'que putator

, Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.

Cæterò plantarum aliæ serius, aliæ ocyus proueniunt, Ocyssima omnium iudicatur cypirus: in cuius voce perpendendum: discremen nõnullos facere inter cypirũ & cyperum. Nam cyperum in iuncorum genere ponũt. Cypirum verùm ferunt plantam esse palustrem, de quibus aliubi agetur. ❧ QVALLOS, &c. Vasa viminea: porrò constat arbores quasdam præter vites propagine prouenire, quod , docuit Vergil. quando ait. Sed truncis oleæ melius propagine vites. Respon= , dent solido paphiæ de robore myrtus. Plantis & duræ coryli nascuntur & in= , gens. Fraxinus, &c.

Seri⁹ & tardius venientis plãtæ Cyper⁹ Cypir⁹. Qualli.

❧ CAPVT. XIIII.

SEMINE QVOQVE, &c. Rei Rusticæ clarissimi scriptores, multiplices insitionis modos docuere, quod satis aperte innuisse videtur Maro his versibus.

, Inseritur verò ex fœtu nucis arbutus horrida

, Et steriles platani malos gessere valentes

, Castaneę fagos: ornus'que incanuit albo

, Flore pyri: glandem'que sues fregere sub vlmis

, Nec modus inserere, at'que oculos imponere simplex.

Columella, libro quinto tria genera insitionis: ponit vnum, quo resecta, & fissa arbore resectos surculos accipit, alterũ quo resecta inter librum & materiem semina admitti t quę vtra'que genera nerui tẽporis sunt. Tertium quo ipsas gemmas cum exiguo cortice in partem sui deliberatã recipit: quam vocant agricolæ emplastrationem: vel, vt quidam, inoculationem. Hoc genus insitionis tẽpore æstiuo optimè vsurpatur. Omnes arbores simulat'que gemmas agere cœperint, luna crescẽte inserito. Oliuam autem circa æquinoctium vernum vs'que in idus Aprilis. Ex qua arbore inserere voles, & surculos ad insitionem sumpturus es, videto, vt sit tenera, & ferax, nodis'que crebris, & cum primum germina tumebunt de ramulis anniculis: qui solis ortum spectabunt, & integri erunt eos legito crassitudine digyti minimi: hæc Colu. & multa id genus. Et subdit Pli. ❧ VIRGI, &c. De insitione sic meminit Vergil.

Inserẽd⁹ mod⁹

Insitionis gña.

Inoculatio.

, Nam qua se medio trudunt de cortice gemmæ

, Et tenues rumpunt tunicas angustus in ipso

, Fit modo sinus: huc aliena ex arbore germen

, Includunt: vdo'que docent inolescere libro

, Aut rursum enodes trunci resecantur, & altè

, Finditur in solidum cuneis via deinde feraces

, Plantæ immittuntur, &c.

❧ CALAMVM IMPRIMEBANT SVRCVLVM, LINGVA BVBVLA, &c. Herba, quam buglosson dicunt: de qua alibi. ❧ IMBRICES, &c. Tegulas, obtortas curuas'que. De insitione arborum, ac inoculatione Theophrastus libro primo de causis plantarum, ca. sexto.

Calam⁹ pro surculo. Lingula bubula. Imbrices.

❧ CAPVT. XV. ❧

Inserun tur vites.

ITIVM VERO, &c. Haud quaquàm arbores quarum mentio superioribus acta est inseruntur solū, verum etiam vites: quāuis moris nō sit nostri. Antiquitus tamen insitioni datas grauissimorum authorum monumenta docent. Cato enim eo libro quem de re rustica posteris legēdum reliquit, de vitis insitione sic meminit. Vitis insitio vna est per ver, altera est cum vua floret, ea optima est. Pyrorum & malorū insitio per ver, & per solstitiū dies quinquaginta & per vindemiam. Oleę & ficorum insitio est per ver. Vitem sic inserito pręcidito, quam inseres, eāq; mediam diffin dito per medullam, eos surculos præacutos arcito, quos inseres, medullam cum medulla cōponito. Altera insitio est, si vitis vitem contingat, vitis vtriusque latus alterum præradito oblique, & inter sese medullam, libro colligato. Tertia insitio est terebra vitem quam inseres, pertundito, eos duos surculos vitigineos quod genus esse voles: inserto obliquos arcito ad medullam, facitoque, medullę medullā coniungas, arcitoque ea, qua terebraueris alterum ex altera parte. Eos surculos facito, sint longi pedes binos, eos in terram demittito replicatoque ad vitis caput: vitique vinculis alligato, medios in terrā defigito: terraque operito: hæc omnia luto oblinito, alligato integitoque quemadmodum oleas, &c. Columel. rei rust. quarto, ca. vigesimonono de his sic etiam meminit. Tempus inserendi vitem Iulius Atticus tradit ex Calen. Nouembribus in Calen. Iunias, quo ad posse custodiri surculum, siue gemmam affirmat: eoque debemus intelligere nullam partem annum excipi si sit sarmētis alendis facultas. Inseritur autem vitis, vel rescissa, vel integra perforata terebra: hæc ille. & multa id genus. Theophra. etiā de plantarū causis de his affatim, libro tertio, ca. xvii.

CAPVT .XVI.

Emplastri ratio.

MPLASTRI RATIO, &c. Hoc caput nihil habet fuscedinis: quod de arboribus varia genera fructuū ferentibus multiplici, scilicet insitione, ait. Scribit enim Palladius, libro de agricultura cerasum posse lauro inseri, carmen eius est hoc.

, Inseritur lauro cerasus, partuque coacto
, Tingit adoptiuus virginis ora pudor
, Vmbrātes platanos, & iniquam robore prunum
, Compellit gemmis pingere membra suis
, Populeasque nouo distinguit munere frōdes
, Sic blandus spargit brachia cana rubor.

Scaprū

CORTICES SCAPRO, &c. Ferramento putatorio: quamuis pro diuerso genere ferramenti ad diuersa vtilis ponatur. De his etiā affatim Theophrastus, libro tertio de plantarum causis.

CAPVT .XVIII.

VAE CVSTODIENDA, &c. In talearum cultura multa obseruanda sunt, quę nisi obseruentur oleæ. Item & arbores lętę nō prouenire possunt: quare Colu. lib. rei rusti. quinto de oliueto constituendo sic agit. Seminarium oliueto pręparetur cœlo libero, terreno modice valido: sed succoso, neque denso ne ve soluto solo, potius tamen resoluto id genus terræ ferè nigrę est: quam cum in tres pedes pastinaueris & alta fossa cucundederis, ne aditus pecori

detur

detur fermentari finito. Tum ramos nouellos proceros,& nitidos quos comprænhensos manus possit circumuenire, hoc est, manubrij crassitudine: feracissimos arboribus adimito, & ex his quam recentissimas taleas recidito: ita vt ne corticem, aut vllam aliam partem quam quę serra pręciderit, lædas. Taleæ deinde sexquipedales serra præcidantur, at'que earum plagæ vtra'que parte falce leuentur: & rubrica notētur: vt sic quemadmodum in arbore steterat ramus ita parte ima terrā, & cacumine cœlum spectās deponatur. Nam si inuersa mergatur difficulter cōpræhendet: & cum validius conualuerit sterilis in perpetuum erit. Sed oportebit talearū capita & imas partes misto fimo cū cinere oblinire, & ita totas eas obruere, vt putris terra quatuor digitis alte superueniat. Et ait Pli. BENE GLVTTVS, &c. Bene districtus. MATEDA, &c. Hoc genere malei: quo vtuntur ad adigendas plantas, opprimendas, & quo profundius radices immergantur. Et subdit Pli. VETVS OLIVETVM, &c. Columella biennio amputatione abstineri: tertio anno singulis seminibus binos ramulos relinqui & frequenter sarriri seminarium conueniet: quarto anno ex duobus ramis infirmior amputandus est: sic excultæ quinquennio arbusculæ habiles translationibus sunt. Plantæ autem in olueto disponuntur optimè siccis, minime'que vliginosis agris per autumnum: lętis & humidis verno tempore, paulò ante quam germinēt, post æquinoctium autumnale idem censet arbores ablaqueandas: porrò quod de quercu, ait Pli. In oleam idem confirmat Colu. his verbis. Nam quercus etiam excisa radices noxias olueto relinquit: quarum virus oleam necat. De ablaqueatione arborum abundè Theo. libro tertio de plantarum causis, ca. xi.

Gluttus

CAPVT .XX.

HINC RESTANT, &c. Haud quanquàm negligenda sunt documenta quędam: quibus discere possumus, vt arbusculę, & quędam cedua, niueis per accōmoda prouenire possint, sicuti salices, genistæ, arundines, quibus apte ligari possunt vineę, Salicem authore Colu. & genistam crescēte luna verè circa calen. Martias serito. Salix humida loca desiderat: genista etiam sicca: vtra'que tamen circa vineā opportunè seruntur: quoniam palmitibus idonea præbent vincula. Arundo optimę seritur, quos alij bulbos, alij oculos vocant simulat'que terram repastinaueris: radicem arundinis acuta falce pręsectam impendenti pluuia disponito. Sunt qui arundines integras sternant: quoniam ex omnibus nodis satę arundines emittūt: sed ferè hoc genus euanidam exilem'que & humilem arūdinem affert: hæc Columella. Et subdit Plinius. CASTANEA OMNIBVS PEDAMENTIS, &c. Castanea, inquit, Colu. libro quarto, roboribus est proxima, & ideo stabiliendis vineis habilis: eius in repastinato nux posita celeriter emicat: & post quinquennium cæsa more salicti recreatur, at'que in palum formata ferè vs'que in alteram cęsionem perennat, Ea pullam terram, & resolutā desiderat, Sabulonem humidum, vel refractum totum non respuit, opaco et septētrionali cliuo lætatur, spissum solum, & rubricosum reformidat, seritur ab nouembri mense, per totam hyemē sicca terra, & repastinata in altitudinem dupondij & semissis: nuces in ordinem semipedalibus: ordines autem quinum pedū spatijs dirimuntur: hæc illę, & multa id genus. Dupondij & semissis dixit eleganter, pro duobus pedibus, & dimidio, vt ita dicam.

Salicis satio.
Arūdinis satio

Castaneæ satio.

Dupondiū semissis.

CAPVT .XXI.

RESTAT IPSARVM NATVRA, &c. Nūc differendum est, de vinearum cultura, quę tot modos ferè quærit, quot regionum situs sunt. Nam non omnes vno modo solēt excoli: vt conijcere licet lectione Columellæ: cui Plinius sæpius hic astipulatur: cuius verba nō collibuit supin gere ne turgesceret institutum hoc. Cæterò sagittas hic vocat Pli. partes superiores malleoli, & Columella, libro tertio de hoc ita. Nam sagittam (ait) hoc est, superiorem partem malleoli. Canterium verò genus iugi, vnde Columella ait. Si regionis conditio permittit deponemus hastilia quibus adnectuntur singulæ transuersæ perticæ in vnam partem ordinis quod genus iugi canterium rustici vocant: sic vites ordinatas canteriatas dicunt. Compluuiatæ verò quę quadruplici ordine perticarum instructæ à cauis ædium compluuijs dictæ: de quibus qui plura volet adeat Colu. eo quo diximus loco. Sationem sic item Vergilius pręcipit.

Sagitta

Canterium.

Canteriate vites.

Cōpluuiatæ.

, Optima vinetis satio est quùm vere rubenti
, Candida venit auis longis inuisa colubris
, Prima vel autumni sub frigora, quùm rapidus sol
, Nondum hyemē contingit equis, iam præterit æstas
, Ver adeò frondi nemorum, ver vtile syluis
, Verè tument terrę, & genitalia semina poscunt, &c. Et paulò superius.
, Tellurem borea rigidam spirante mouere
, Rura gelu tunc claudit hyems, nec semine iacto
, Concretam patitur radicem affigere terrę, &c.

Theophrastus tertio de plantarum causis, ca. decimo sexto, de vitium cultura sic agit. Vitium genera, & loca diuersa sunt, oportet dixisse quod genus cui'que conueniat. Quippe si secundum naturam conseris, proba euadunt, si præter naturam, infœcūda. Serunt enim solo sitienti, & solido vites solidas, tam generis nigri, quā generis albi, sed ex toto solidius est nigrū. Solo autem pluuio solutas committūt. Dignosci densæ, at'que solutæ suis possunt medullis, quas in abscissis nouellis palmitibus scrutari oportet. Habet enim quę soluta est, plus medullę, quā ligni, quod vtra'que solo illi conueniat, his rationibus cōstat, quibus enim inest plus medullæ, his meatus ampli, multi que sunt, quibus autē minus, hi angusti, & pauci. Quo fit vt minus alimenti desyderent, hęc ille.

CAPVT .XXII.

SVLCO LATITVDO, &c. Sulcus vinearū diuerso quidem modo ad differentias regionū fieri solet, vt scriptū reliquit Colu. quare qui vitem ponit præcepta obseruet Columel. & Pli. oportet, quare in positione surculi fuit apud veteres dissentio, quidam totum flagellū, sicut erat matri detractum, crediderūt sationi conuenire, id'que per gēmas quinas, vel etiam senas partiti complures taleolas terrę mandauerunt. Considerãda enim est viui radicis natura. Viuiradicem vocant vitem, quę cum radice seritur: de quibus abundè Colu. lib. rei rust. iiii. qui de his volet locū habet quē adeat. PORCVLETA, &c. A porcis, id est, areolis, quarum meminimus alibi. Columella de viuiradice pampinatione'que faciēda sic agit. Ea porrò siue malleolo, siue viuiradice deposuimus optimū est sic ab initio formare, vt frequenti pāpinatione superuacua detrahãtur,

Viuiradix.

Porculator.

nec patiamur

nec patiamur plusquàm in vnam materiam vires & omne alimentum conferre. Primo tamen summittuntur, vt sit alter subsidio, & alter fortè deciderit, cum deinde paulum induruere virgæ, tum deteriores singulæ detrahuntur. Ac nec quę relictæ sunt procellis ventorum decutiantur molli & laxo vinculo adsurgentes subsequi conueniet, dum clauiculis suis quibusdam manibus adminicula comprehendant &c. Iubet idem ablaqueandas vites per autumnum. Pampinādas quando teneri palmites sunt. Est pampinare, pampinos decerpere, & à sarmento cauliculos detruncare. Ablaqueare vero dicitur, quando radices arborum, easque à superfluis excrescētijs repurgamus, terramque ab ijs diuertimus, siue circa vitis codicem do labra terram aut instrumento alio diligenter aperimus. Et subdit Plinius.

Ablaq̄a tio vitiū
Pampinare.
Ablaq̄are.

NANQVE ET PVTATIONVM TRADENDA RATIO, &c. Putandi duo tempora Columella docet libro quarto, melius autem, vt ait Mago, vernum antequàm surculus progerminet, quoniam humoris plenus, facilem plagam & leuem & æqualem accipit, nec falci repugnat. Hunc autem secuti sunt Celsus & Atticus. Nobis neque angusta putatione coercenda semina videntur, nisi si admodum inualida sunt, neque vtique verno recidenda, sed primo quidem anno quo sunt posita. Vbi verò aprica loca sunt, mollesque hyemes, optima, & maximè naturalis est autumnalis, quo tempore diuina quadam lege, & æterna fructum cum fronde stirpes deponūt. Vergi. autem de putatione vitiū sic cecinit.

„ Etiam olim seras posuit cum vinea frondes,
„ Frigidus & syluis aquilo decussit honorem
„ Iam tum acer curas venientem extendit in annum
„ Rusticus, & curuo Saturni dente relictam.
„ Persequitur vitem attondens finxitque putando &c.

De sulco vinearum & resecandi tempore, Theophra. tertio de causis, ca. xviii.

CAPVT .XXIIII.

VITIVM GENEROSARVM, &c. De seruandis vuis alibi disseruimus. Hic item Plinius morborum arborum meminit, easque affligi syderatione tradit. Est enim morbus arboribus interdum peculiaris. Est enim in arboribus syderatio, quando per æstatem ardentissimo canis æstu deficiente humore arbores languescunt, summos cauliculos amittūt. De arborum morbis, abundè Theophrastus quinto de plantarum causis. Id ergo malum in arboribus græci dicunt ἀστροβολισμὸν hoc est, astrobolismon, vel σφακελισμὸν, idest, sphacelismon. Interlucationem Plinius vocat, quando arbor cæditur luce arborem ingrediente. Vocatur etiam collucatio, & collucare: quo verbo Cato vtitur libro rei rusticæ, cap. cxxxix. Lucum, ait collucare Romano more sic oportet. Porrò piaculo facito sic verba concipito, si deus, si dea cuius id sacrum est, vti tibi vis &c. Cæterò quia hic agitur de arborum morbis, non obfuerit adiecisse Theophrasti placita, qui de plantarum causis, libro quinto sic de his agit. Scabies, radicatio, syderatio, vermiculatio morbi sunt arborum. Syderantur præcipuè plantæ nouellæ, ac surculi suæ causa imbecillitatis quod accidit, cum siccata tellure humorem nequeunt trahere. Vermiculantur magis, quæ ætate prouectiores sunt, quod & ipsum prouenire videtur culpa fodientis, aut cum siti propter calorem laborauerint, quippe ex ictu putrescunt, vulnerataque vermes procreant per saniem. Vermiculantur maximè mali, quamobrem in locis ferundis obnoxiæ sunt: radices enim breui siccescunt. Minimè vermiculantur quæ

Interlucatio.
Collucare.

Vermiculatio.

acerba sunt & vehementia: argumento est laurus, quæ cum breui putrescit, nõ breui vermiculatur, nec caprificus. Quæ dulcia sunt celerius putrescunt, succus enim eorum mutationem facilius accipit, quoniam imbecillior est: omniaque lentisco inserta mandantur terræ, minus vermiculationem sentiunt. Sunt & suæ arboribus affectiones, nam ficus morbum quendam in radicibus, & paulò superius sentit, quem glabrationem appellant, qui ex nimietate humoris accidit. Sunt & alia ab eodem scitè enarrata, quæ qui de his volet, locum habet quem adeat. Et subnectit Plinius. SCABIES GIGNITVR RORIBVS LENTIS, &c. De scabie autem arborum, ait Theophrastus libro quinto de causis plantarum, cap. xiii. Sunt qui scabiem alia quoque ratione fieri posse arbitrantur, hoc est cum pluuia lenta vergilijs exorientibus fuerit, tum enim humor vitiatus ille referment atur. & referuescens erumpit vt pustulæ. At si copiose aqua incesserit, causa quæ scabiem creat eluetur &c. Ad quæ Plinius hic allusit, nã quę hic refert à Theophrasto sunt detorta, vt conijcere licet.

Scabies arborũ.

VITIBVS (ait Plin.) PRAETER VERMICVLATIONEM PECVLIARIS ARTICVLATIO, &c. De articulatione morbo vitium, idem eodem cap. sic agit. Articulatio quoque vitis nimietati prorsus attribuitur, & quæcunque fructicare nequeunt, propter luxuriam germinis, nec enim ista pabulum excoquere possunt, sed ad germinandum vis tota cõuertitur, quasi detracta fluxu rapido nimij alimenti. Accidit magna ex parte fico scabies, oleæ impetigo, viti roratio, hæc Theophrastus. Et subnectit plinius.

PESSIMVM EST INTER. omnia cum deflorescentem vitem & oleam, &c. Verba sunt Theophrasti, libro antelato. Pessimum, ait, & oleis & vitibus, & alijs omnibus, si dum florent impluerit. Defluunt etenim flores, & fructus causa imbecillitatis. Et sequitur apud Plinium.

QVAEDAM TEMPORVM CAVSAE LOCORVM VE, &c. Theophrastus etiam de his verbis. Adsunt & tempora & propria vitia locorum, vt apud Miletum, atque Tarentum oleis euenit. Quippe apud Miletum cum florent si aer austrinus serenusque sit, erucæ varium genus creatur, quarum aliæ frondem erodunt, aliæ florem &c.

QVARVNDAM NATVRA NON NECAT SED LAEDIT ODORE, &c. Alludit ad Theophrasti verba, libro quarto de plantarum historia, ita inquientis. Communis omnibus mors, & si radices amputentur, vel omnes, vel plurimæ, & quæ maximè sint vitales. Igitur hos interitus ex demptione dicendum, qui autem oleo consequitur, adiectione verius quadam, quam demptione incurrit, quippe oleum omnia necat. Qua de causa radicũ extirpandarum reliquijs oleum infundunt. Molesta est adnascens arboribus hedæra, molestus & cytisus, nam omnia fermè necat. Quædam non necant, sed succi, odorisque viribus reddunt deteriora, vt brassica, & laurus vitem offendunt, olfacere quippe eam, & attrahere dicunt, hæc ille. Aduerte hic Pli. accipere raphanũ pro brassica, quando ait.

VT RAPHANVS ET LAVRVS, &c. Namque hic refert, desumpta sunt à Theophrasto, libro quarto plantarum, capi. vigesimo, qui de Androcide ait. Androcides exemplo hoc vsus est, de medela contra vinum confecta, ex brassica videlicet, temulentiam posse propulsare &c.

CAPVT .XXV.

EST ET PRODIGIIS LOCVS, &c. Ostenta in arboribus fieri, nedum Plinius, sed etiam Theophrastus scriptum reliquit, libro de plantarum historia secundo, cap. quarto. Ad hæc fortuitam, inquit, quoque mutationem fieri aiunt interdum fructuum, nonnunquàm arborum summatim ipsarum, quæ quidam aruspices ostenta esse existimant, exempli gratia. punicum acidum edere dulce, & dulce acidum. Rursus arbores ipsas, vt ex acida dulcis, & ex dulci acida veniat. Item ex caprifico ficum, & ex fico caprificum: rursus ex fico candida, nigram, Et subdit Plinius.

ET IN BOETIA DEROSAE A LOCVSTIS, &c. Verba sunt Theophrasti, libro superiore ita inquientis. Boetiæ verò germinibus omnibus à locustis derosis, iterum germinauit, hæc ille. Capiti sequenti nihil addo, quòd facile sit.

CAPVT .XXVII.

CARBVNCVLI AC RVBIGINVM, &c. Meminit Theophrastus caprificationis, libro secundo de plantarum historia, cap. nono, his verbis. Fructum autem antequam coquant, amittere possunt amygdala, malus, punica, pirus, omnium maximè ficus, & palma: quibus vel auxilium magnopere quæritur, vnde & caprificatio comperta habetur, nam ex pomis annexis culices egredientes corrodunt, & peruia reddunt ficuũ cacumina, hæc ille, & multa id genus. Et de ficarijs culicib⁹ paulò mox subdit. Culices vero ficarij, pomis caprifici egrediuntur, sed ex putrescentibus eorundem granis gignuntur, cum indicium afferunt, quod postquàm euolauerunt grana ficubus nulla penitus insunt. Euolant magna ex parte pedem, aut pennam relinquentes in pomo. Est verò alterum culicum genus, centinæ vocatum, quod ociosè viuit, quemadmodum fuci inter apes &c.

Commentariorum in Decimum septimum Plinij Secundi, Naturalis hystoriæ, scriptoris argutissimi.

FINIS.

IN DECIMVM

OCTAVVM PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE ARGVTISSIMI SCRIPTORIS LIBRVM, STEPHANI AQVAEI BITVRICENSIS, VIRI EQVESTRIS, COMMENTARIA.

CAPVT .I.

SEQVITVR NATVRA FRVGVM, &c. Arborum cum frugiferarum, tum aliarum ratione habita, natura'que explicita. Nũc iure de agricultura, qua nihil fructuosius, dulcius libe-alius'que, aut fingi, aut pensiculari potest agendum est, ac de re rustica differendum, quæ vt concinniter, ac scitè Columel. primo rei rusticæ, scriptum reliquit. Sine dubitatione proxima & quasi consanguinea sapientiæ est. Et vt Theophrastus memoriæ mandauit ἡ γέωργια ἄξιός τῷ ἐλευθέρου ἐργασία, quę nihil sibi volũt aliud quàm, Agricultura digna est homine libero. Re vtpotè rustica nihil fœlicius fortunatius'que, quod luculẽter ab Homero illo Mantuano promulgatum est hoc carmine.

Agriculturæ laus.

, O fortunatos nimium sua si bona norint
, Agricolas, quibue ipsa procul discordibus armis
, Fundit humo victum facilem iustissima tellus

Et Horatius ait.

, Beatus ille qui procul negocijs
, Vt prisca gens mortalium
, Paterna rura bobus exercet suis
, Solutus omni fœnore.

Sine profectò agriculturæ ope, nec consistere (vt ait Columella) mortales, nec alí posse manifestum est. Sine enim ludicris artibus at'que etiam sine causidicis, olim satis fœlices fuere, futuræ'que sunt vrbes. At sine agriculturę auxilio, nutriri nemo potest. Genus enim liberale & ingenuum rei familiaris augendę est, quod ex agricolatione contingit, abs cuius matre hoc est tellure: tot flores, tot colores, tot succi, tot denique vsus humanæ naturæ peraccommodi profluunt, vt non satis illi accœptum referre queamus. Mirari profectò subit plæros'que tellurem, veluti nouercã increpãtes, quòd venena genuerit, quòd noxia nobis suggesserit, quòd denique tribuerit, alia id genus nobis officientia, quando non ea gignat, sed nos ipsi hæc componimus. maleficia cogitamus, astruimus, ijs vtimur. Hæc alijs præparamus, ijs alios decipimus. Flumina inficimus, quo noceamus alijs, aerem in perniciem vertimus: & vt summatim attingam, non tellus, sed nos ipsi maleficia excogitamus, & inuentis vtimur, quo fit vt nobis, non telluri, vitio verti possit. Et subdit Plinius.

QVANQVAM

QVANQVAM initia operis defensæ, &c. Hoc est terræ defensæ inter initia operis, id est libro. ii. cap. lxv. vbi dotes terræ descripsit. ET VTROQVE apri dentium siccas, &c. Hoc est cum apri liment ac exacuant sicas, hoc est dentes acutissimos ac exertos modo gladiorum formatos arbore ac saxo duro. Legi etiam potest scitè sicca, hoc sensu, Cum apri limēt sicca dentium, vt sicca sit substantiuum. Alij legunt, vtroque apri dentes siccas, vt sensus sit. Apri dētes exacuant in siccas arbores, habes quod eligas, vtere congruentiore sententia.

VENENIS TINGVNT, &c. Scytharum mos fuit sagittas veneno tingere, vt docuimus libro. xi. AC dirarum alitum, &c. Diræ aues dicebantur inauspicatæ, vt bubo, cornix, & id genus. Hinc carmen Vergilij.

, Fœdaque fit volucris venturi nuncia luctus

, Ignauus bubo, dirum mortalibus omen.

VICE OBVII, &c. Lego fide mei exemplaris, ominis, non obuij, quod quadrare planè constat ob verbum inauspicatorum, nisi sensum velis ita elicere. Qui homines obuij, loco auium inauspicatarum vetant agere, aut prodesse vitæ. Si mauis legere ominis, sensus erit eliciendus ex augurio auium inauspicatarū.

CAPVT .II.

ARVORVM SACERDOTES ROMVLVS, &c. Hi sacerdotes dicti aruales, collegium enim fratrum arualium numero. xii. mansit, cuius sacerdotij insigne spicea fuit corona. Huius rei scitè admodum meminit Aulus Gel. vi. atticæ noctium, cap. vii, his verbis. Sed Acca larētia corpus in vulgus dabat, pecuniamque emeruerat ex eo quęstu vberem, ea testamēto, vt in Antiatis historia scriptū est Romulum regē, vt quidam, aut vt alij tradiderūt populum Romanum fecit hæredem, ob id meritum à flamine quirinali sacrificium ei publicè fit, & dies è nomine eius in fastos additus. Sed Sabinus Massurius, in. i. memoraliū secutus quosdam historiæ scriptores Accam Larentiam Romuli nutricem fuisse dicit. Ea, inquit, mulier, ex. xii. filijs maribus, vnum morte amisit. In illius locū Romulus Accæ Larentiæ sese filium dedit, seque & cæteros eius filios, fratres aruales appellauit, hæc ille. In honorem enim Accæ Larentię, & Iouis larentinalia instituta prodit, Macrob. i. saturna. Accam larentiam fuisse nobilissimum scortum afferens, eamque populum Romanū hæredem vocasse, Cato ait, vt inquit Macrob. Larentiam meretricio quęstu locupletatam. Post excessum populo romano agros turacem, semurium, lincerium, & solinium reliquisse, & ideo sepulcri magnificētia, & animæ parentationis honore dignatam. Macer libro. i. histo. Faustuli coniugē Accam larentiam Romuli & Remi nutricem esse cōfirmat, hæc Macrob. Et subdit paulò post Pli. IS ET FORNACALIA, &c. Erant enim fornacalia ferię farris terendi, aut torrendi gratia institutę, quod ad fornacem existentē in pistrinis, sacrificium fieri solebat. Vnde Ouidius. ii. fasto. ait. Facta dea est fornax læti for, nace coloni. Curio legitimus tunc fornacalia verbis maximus indicit, nec stata sacra facit. Expendendum hic plures fuisse ferias à Romanis institutas, aliæ dicebantur statiuæ, quę semper erāt eodem tempore, cōceptiuæ ex auguribus, imperatiuę ex ædicto. Feriæ item seruorum & stultorum, Quirinalia, à quirino instituta.

Fratres aruales.

Acca larentia.

Fornacalia.

ET AEQVE RELIGIOSAS terminis agrorum, &c. Veluti terminalia erant, quanquàm tamen terminalia à termino deo, in cuius tutela fines agrorum erant, dicta referant. Porrò colebant Romani Seiam & Segetiam vt lætiores segetes haberent. Mola salsa, mola far tostū & sale aspersum, quod eo molito hostiæ aspergerent.

Terminalia.

QVO SERVOS pauló ante Neronis, &c. Quo modo contempto, id est qua mensura duum iugerum sprota ante seruos Neronis iuuat nunc habere piscinas ac culinas ampliores viridarijs (sic legendum non viridaria,) huius spacij .i. duum iugerum. GRATVM'QVE si non aliquẽ, &c. Perinde ac dicat neminem haberi gratum pręter eum, qui possideat ampliores culinas ac piscinas mẽsura duum iugerum

CAPVT .III.

Iugerũ.

IVGERVM VOCABATVR, QVOD, &c. Varro iugerum duodetriginta pedum quadratorum milia, & octingentos pedes capere testatur. Colu. rei rusti. v. de iugero sic ait. Iugerum habet quadratorum pedum viginti octo milia & octingentos passus, pedes habet quinque. Actus minimus (vt ait Varro) latitudinis pedes quatuor, longitudinis habet pedes. cxx. Actus quadratus vndique finitur pedibus. cxx. PILVMNI, &c. A pilo, hoc est instrumento quo quippiam pinsitur in mortario. Subdit deinde Plí.

Pilum.

Confarreare. Zea. Farreatio.

QVIN ET IN sacris nihil religiosius confarreationis, &c. Est enim confarreare contrahere, sancire'que aliquid, sacrificio intermedio. Matrimonia enim farracea vocabat antiquitas à farris communione, quod græcorum aliquí zeã appellant. Festus enim scribit farreo libo adhibito, genus id matrimonij contrahi solitum, vnde dicta est farreatio, veluti dicas coniunctio, sicuti cum dissoluerentur nuptiæ diffarreatio. Erat enim vetus diu'que consuetum antiquis Romanis farris alimentum, velut græcis hordeum, vetustissimam putantes frugem: eius in sacris primitias dabant οὐλὰς vocãtes, id est vlas. Et Romani pretiosissimũ far arbitrati, sacrificia ignea inde oriebantur omnia. Nuptæ enim nouæ, farreũ, hoc est genus *libi* præferre solebant. Et subdit Plí. AGRVM MALE COLERE. Reprehendebantur enim coloni qui malè agrum colerent, qui verò colonus erat bonus laudabatur. Cato libro rei rusticæ. Et virum bonum cum laudabant, ita laudabant. Bonum agricolam, bonum'que colonum amplissimè laudari existimabatur qui ita laudabatur. IN TABVLIS CENSORIIS, &c. In duodecim legum tabulis iudicialium. Antiquitus certè summo honore rem rusticam habitam fuisse grauissimorum authorum monumentis constat. At me hercule, inquit Columella, vera illa Romuli proles assiduis venatibus, nec minus agrestibus operibus exercitata, firmissimis pręualuit corporibus, ac militiã belli cũ res postulauit, facile sustinuit, durata pacis laboribus, semper'que rusticam plæbem pręposuit vrbanæ. Vt enim qui in villis intra consepta morarentur, quàm qui foris terram molirentur ignauiores habitos, sic eos qui sub vmbra ciuitatis intra mœnia desides cunctarentur, quàm qui rura colerent, administrent've opera colonorum segniores. &c. Et subsequitur.

NVNDINIS VRBEM, &c. Faciunt ad hæc Columellę verba, quæ sic se habent. Nundinarum etiam conuentus manifestum est propterea vsurpatos, vt nonis tantummodo diebus, vrbanæ res agerentur, reliquis administrarentur rusticæ. Et subnectit Plinius.

Canariũ auguriũ

AVGVRIO CANARIO, &c. Augurium canarium dictum est, cui agendo constituerentur dies prius quàm frumenta è vaginis exirent, & antequàm in vaginas peruenirent. Sacrificabantur enim canes rutilæ antiquitus, causa sæuitiæ deprecandæ syderis caniculæ, quod ne officeret frugibus, ei canes immolare solebant. Vnde cecinit Columella.

Hinc

, Hinc mala rubigo viridis ne torreat herbas
, Sanguine lactantis catuli placatur,& extis. Et Ouidius quarto fastorum.
, Pro cane sydero canis hic imponitur arę
, Et quare fiat, nil nisi nomen habet.

Columella item catulo facere dixit, pro caniculę sacrificare: porrò Canē legimus fuisse victimam expiationibus per accōmodam. quo nomine à lupercis quoque sacrificiorum ritibus adhibebatur: ex his enim diuina fiebant, ac sacrificium quod appellabant Periscylacismum. Festum verò à canum cede, cynophōtis dicebatur. Et subdit paulò inferi' Pli. ❧ QVIPPE ETIAM LEGE STOLONIS, &c. Non obfuerit hic subnexuisse verba Varronis, à cuius promptario hæc desumpta videntur. Nam ait, libro primo Rei Rusticę. Stolonis illa lex, quę vetat plus quingenta iugera habere ciuem romanum, & qui propter diligētiam culturæ stolonum confirmauit cognomen, quod in eius fundo nullus reperiri poterat stolo, quod effo diebat circum arbores: è radicibus, quę nascerētur è solo: quos stolones appellabāt. Eiusdem gentis. C. Licinius tribunus plębis cum esset post reges exactos annis tre centis sexagintaquinque, primus populum ad leges accipiendas in septem iugera forensia è comitijs eduxit. Liuius eum Licinium etiam, ait, lege sanxisse ne quis amplius quàm quinquaginta agri iugera possideret, & sua lege dānatus est Liuius hęc, libro septimo. Columella item, libro rei rusticæ primo: huius rei ita meminit scitæ. Mox etiam cum agrorum vastitatem victoriæ nostrę, & intemitiones hostium fecissent, Criminosum tamen senatori fuit, supra quinquaginta iugera possedisse, sua'que lege. C. Licinius dānatus est, quod agri modum, quem in magistratu rogatione tribunitia promulgauerat immodica possidendi libidine transcēdisset: nec magis quia superbum videbatur tantum loci detinere, quam quia flagitiosum, quos hostis profugiēdo desolasset agros nouo more ciuē romanum supra vires patrimonij possidendo deserere. Et subnectit Pli. ❧ MANII QVIDEM CVRII, &c. Allusisse videtur ad Colu. assertionem ita, libro antelato inquientis. Ideo'que post reges exactos Liciniana illa iugera septena, quę trib. plębis viriti diuiserat, maiores quęstus antiqui retulere, quam nūc nobis amplissima veruacta, tanta quidem Curius dentatus prospero ductu, parta victoria, ob eximiam virtutem deferente populo pręmij nomine quinquaginta soli iugera supra consularem, triumphalem'que fortunam putauit esse. Repudiato publico munere populari, ac plębeia mensura contentus fuit. ❧ TRIVMPHALI (ait Pli.) ARATORE, id est, Curio denrato & Attalo rege, ac Diocletiano, quos historiæ tradunt fuisse studiosissimos rei rusticę & optimos aratores, Non puduit enim clarissimos duces, hoc est, Hieronem, Archelaum, Attalum, Magonem: & id genus, arasse. Et subdit Pli. ❧ CICINNATO ATTVLIT dictaturam, &c. Columella huius rei ita luculēter meminit, Cicinnatus obsessi consulis, & exercitus liberator, ab aratro vocatus ad dictaturam venerit: ac rursus fascibus depositis, quos festinātius victor reddiderat quam sumpserat imperator ad eosdem iuuēcos, & quatuor iugera auitum heredíolum redierit, de eodem Vale. Maxi. libro quarto. Item'que C. Fabritius, & Curius dētatus, alter Pyrrho finibus Italiæ pulso, domitis alter sabinis, accepta que viritim diuidebātur captiui agri septem iugera, non minus industriæ coluerit quam fortiter armis quæsierat: hæc ille. ❧ AT NVNC (ait Pli.) EADEM ILLA vincti pedes, &c. Perinde ac si dicat, arua coluere viri insignes tum armis, tum virtute. Nunc verò soli serui, ac viles homines, artem rusticam exercent: qui nulla insigniuntur virtute. Expendendum hic Pli. per verba hæc. ❧ INSCRIPTI VVLTVS, &c. Intelligit enim Pli. stigmaticos, id est, stigmate inustos: appellantur literati vultus, siue stigmatici. quorum ob flagitium, ac

Stolonis lex.

Viri agriculturę. Studiosi.

Inscripti vultus. Stigmaticii literati.

gitium, ac scelus nefandum, frons inurebatur, nota'que imprimebatur ferro candẽte: ob id serui dicebãtur literati: quòd literis inusti essent. Scitissimè igitur, ac quã appositissimè Pli. appellat vultus inscriptos: seruos, ac sceleratos: quos & manus etiam damnatas vocat. Surda Tellure, Non ignobili. ERGASTVLORVM, Damnatorum, ac seruorum vinctorum. POENVS MAGO, &c. Huius meminit Colu. libro tertio his verbis. Vt Carthaginensem Magonem rusticationis parẽtem maximè veneremur. Nam huius octo & viginti memorabilia illa volumina ex senatusconsulto in latinum sermonem conuersa sunt: hæc Columel. cui hic astipulatus est Pli.

CAPVT .IIII.

APVD ROMANOS, &c. Tardior vitium cultura apud romanos cœpit esse. Nam romani arma priusquàm vites coluerunt: Hic quęnam sit relaturus Pli. pollicetur signa, scilicet terrestria, ac sydeꝛũ regulas agricolis accõmodas: quæ certè maximè conducere dicuntur agriculturæ studiosis. Nam vt verissimè ait Columella rei rusticæ consultissimus: qui se in hac scientia perfectum volet profiteri, sit oportet rerum naturæ sagacissimus, declinationum mundi non ignarus, vt exploratum habeat, quid cuique plagæ conueniat: quid repugnet: syderum ortus, & occasus memoria repetat: ne imbribus, ventis'que imminentibus opera inchoet, laborem'que frustretur. Cœli, & anni pręsentis mores intueatur: ne'que enim semper eundẽ velut ex pręscripto habitum gerunt: nec omnibus annis eodem vultu venit æstas, aut hyems: nec pluuium semper est ver, aut humidus autumnus. Et subdit Plinius.

QVANDOQVIDEM QVI adhuc ea diligentius tractauere, &c. Multos certè constat de agrorum cultura disseruisse cum græcos, tum latinos, inter gręcos Hesiodus sibi palmã asciuit. Democritus deinde, Socraticus Xenophõ, Tarẽtinus Architas, Aresto, Theophrastus. Ex siculis numerãtur Epicharmus, Philometor: & Attalus. Ex Atheniensibus, Amphilochus, Euphron, Chrestus. Euphronis. Ex insulis nati, Epigenes, qui Rhodius fuit. Itẽ Chius, Agatocles: ex Thaso insula, Euagon, & Anaxipolis & id genus. Inter latinos numeratur primus Cato Censorius: qui rem rusticam primo docuit: deinde Sasernę: duo, pater & filius, Scrofa Tremellius, &. M. Varro: qui rem expoliuit. Mox Vergilius qui carmine potentem rem fecit, Cornelius Celsus, & Iulius Atticus. Gręcinus Columella Pli.

Authores q̃ de agricultura scripserunt.

CAPVT .V.

FORTISSIMI VIRI, &c. Allusit ad Catonis assertionem ita inquientis. At fortissimi viri ex agricolis, & milites strenuissimi gignuntur: maxime'que pius quęstus: stabilissimus'que, ac minimè inuidiosus: minime'que male cogitantes sunt: qui in eo studio occupati sunt: hęc ille. Vnde iure ab Vegetio: rei militaris primo: scitè dictum cõijcere licet hoc. Nunquàm potuisse credo dubitari, aptiorem armis plębem rusticam: quę sub diuo, & in labore nutritur. Solis patiẽs, vmbrę negligens: balnearum nescia, deliciarum ignara: simplicis animi, paruo contenta: duratis ad omnem laborum tollerantiam membris: cui gestare ferrum fossam adducere, onus ferre leue, perinde, ac si dicat. Fortiores aptiores'que tyrones gigni ex agris, ac familia rustica: quàm ex vrbana: porrò luxuriantis lectionis fore

Rustica gens bello aptissima.

nis fore arbitror oracula Catonis, quæ hic Pli. citat huic verborũ seriei annectere. Cæterò vt opem feramus huic lectioni, expendendum præcepta nõnulla cum à Columel. tum à Varrone esse hic animaduertẽda: quo Catonis oracula paulò fieri possint protritiora. Censebat enim in emẽdo agro, inspiciẽdo'que precipuè duo perpendẽda. Salubritatem loci, & vbertatem soli: quorum si alterum deesset, ac nihilominus vellet incolere, mente esse captum: at'que eũ ad agnatos & gentiles esse adducendum. Neminem enim prudentem debere facere sumptus in cultura sterilis soli: nec rursus pestilẽti, quãuis feracissimo pinguique agro domin⁹ ad fructus perueniret: post hæc pręcepta adhuc subiungit Cato, non minus intuẽda quam prima. Viã, & aquam, & vicinum. Iter enim commodum agris non parum confert: ad vehenda scilicet & exportanda vtẽsilia, quę res frugis conditis, auget pretium, & minuit impensas rerum inuectarum, porrò aquę probitas ijs additur, sine cuius vsu nemo ali potest: de vicini commodo non certum præceptum putant aliqui, quod aliquando mors aliæ'que causæ eum mutare soleant, quo fit vt pręceptum, id Catonis, non pro oraculo habeatur ab omnibus, quos errare iure dixerimus. Nam, vt ait Colu. queãdmodum est sapientis casus fortuitos magno animo sustinere, ita demẽtis est ipsum sibi malã facere fortunã: quod facit qui vicinũ malũ sibi cõparauit. Et subnectit Pli. ATTILIVS REGVLVS. &c. Verba sunt Colu. libro primo rei rusticæ: ita inquientis. Sæpius prædicandum habeo, quod primo iam punico bello dux inclytissimus. M. Attilius Regulus dixisse memoratur, fundum, sicuti ne fœcundissimi quidem soli, cum sit insalubris, ita nec effœti, si vel saluberrimus sit, parandum: hæc ille. Vtilissimus certè, vt ait Varro, primo rei rusti. is ager, qui salubrior est. Etenim vbi ratio cum orco habetur, ibi non modo fructus est incertus, sed etiam colentium vita. Quare si salubritas nõ est: cultura non aliud est quàm alea domini vitę, ac rei familiaris. Quare iure à Columella relatum esse accepimus, sapiẽtis esse nõ vbique emere, nec aut vbertatis illecebris, aut deliciarũ cõcinnitate decipi, sic industrij patrisfamilias est, quicquid aut emerit, aut acceperit facere fructuosum, at'que vtile, vbi igitur pestifera lues irrepserit, hęc emendari poterit domini scientia, vt ait Varro, quod permagni interest, vbi sint positę villę: quantę sint, quo spectent: porticibus, ostijs, ac fenestris: cognoscat itẽ oportet agricola loci situm ac cœli habitum. Hoc enim monuit sciendum Maro, quando ait.

„ Ventos & varium cœli prædiscere morem
„ Cura sit, ac patrios cultus habitus'que locorum,
„ Et quid quę'que ferat regio: & quid quę'que recuset.

Imprudẽs igitur decenti censura dicetur agricola, qui villam ædificarit in loco insalubri: si que aerem pestilentiæ subditum ei prębuerit. Nam aer circũfusus at'que corruptus plurimas adfert corporibus nostris causas offensarum: porrò Cato, censet ædificandum non nisi consito agro: quòd maior inde fructus domino eueniat. Agricolæ profectò optimi, rem rusticam ad duas metas, vt ait Varro, dirigere debẽt: ad vtilitatem, & voluptatem. Vtilitas quęrit fructum: voluptas delectationẽ: priores partes agit, quod vtile est quàm quod delectat: nec non ea, quę faciunt honestiorem agrum cultura: plera'que non solum fructuosiorem eundem faciunt, vt quum in ordinem sunt consita arbusta, sed etiam vendibiliorem reddunt agrum: porrò qui emerit agrum eum sæpius visitet, circũeat'que. Nam, vt ait Cato, quoties ibis, toties magis placebit: oculus enim domini in agro fertilissimus est, vt inquit Columella. Ad id enim allusit Pli. quando ait.

FRONTEM'QVE DOMINI PLVS PRODESSE QVAM OCCIPITIVM, &c. Oraculum id est Catonis inquientis. Frons occipitio prior est.

Inspiciẽda in agro emendo.

CAPVT .VI.

MODVS HIC PROBATVR, VT NEQVE, &c. Verba sunt Porcij Catonis, Tum, ait, ita ædifices, ne villa fundũ quærat, ne've fundus villã. Multos enim delirasse in villæ positione palàm est: potissimũ. L. Lucullũ, cui vitio vertitur, quòd villa ipsius agro careret, & Sceuolæ, fundo. Columella: à cuius riuulis hæc desumpta fuisse constat, huius rei ita festiuiter meminit. Refert enim qualis fundus, & quomodo ædificetur. Multos enim in hoc præstantissimos viros deerrasse constat. L. Lucullum, & Q. Scæuolam: quorum alter maiores alter minus amplas, quam postulauit modus agri, villas extruxit: quùm vtrũque sit contra rem familiarem. Diffusiora enim consepta nõ solum pluris ędificamus, sed etiam maioribus impensis tuemur, at minora cum sint, quam postulat fundus, dilabitur fructus: nam & humidę res, & siccę quas terra progenerat, facile vitiatur, si aut non sunt, aut propter angustias incommoda sunt tecta: quibus inferatur. pro portione ergo facultatum quam optimè debet habitare, & libentius rus veniat, & degat in eo. Et quia de positione villæ agitur hic, non obfuerit referre, quam cœli partem villæ ædificia'que alia debeant spectare. Varro de hac agens ratione, libro primo rei rust. partem septentrionalem salubriorem meridiana refert. Columella de his sic disserit. Salientes riui ad calores temperandos plurimũ conferunt, dũmodo dulces, vtique in villam perducendos cẽseo: sin summotus longius à collibus erit amnis & loci salubritas, æditior'que situs ripę permittet superponere villã profluenti. cauendum tamen erit: vt à tergo potius, quam prę se flumen habeat, & vt ędificij frõs auersa sit ab infestis eius regionis ventis: & amicissimis aduersa, cũ plęrique amnes æstate vaporatis, hyeme frigidis nebulis caligent, quę nisi maiore inspirantium vẽtorum submouentur, pecudibus hominibus'que conferunt pestẽ: optimè autem salubribus locis ad oriẽtem, vel ad meridiẽ grauibus villa ad septẽtrionem conuertitur, non oportet paludem vicinam esse villæ, nec iunctam viam militarem. Villam'que nec in via, nec pestilenti loco ædificare decet, sed procul, & editiore situ condere, vt frons eius ad oriẽtem æquinoctialem directa sit. Nam eiusmodi positio medium temperatum'que libramentum ventorum hyemalium & æstiuorum tenet: quanto'que fuerit ædificij solum pronius orienti, tanto & estate liberius capere proflatus, & hyemis procellis minus infestari, & matutino regelari ortu poterit, vt concreti rores liquefcant: quoniam ferè pestilẽs habetur, quod est remotum, ac sinistrum soli, & apricis flatibus. Sed quisquis volet villam in decliuibus areis extruere, semper ab inferiore parte auspicetur: porrò Cato sub radice montis villam ædificandam censet. Si poteris, inquit, sub radice mõtis fiet, in meridiem spectet, loco salubri, operariorum copia fiet, bonum'que ibi aquarium & oppidũ propè fiet: aut mare, aut amnis. Victruuius, libro architecturę sexto, ca. octauo de ędificijs rusticorum agens, hęc ait. Villæ ita collocentur, magnitudines earũ ad modum agri copias'que fructuum cõparentur. In chorte culina quàm calidissimo loco designetur, coniuncta autem habeat bubilia, quorum pręsepia ad focum, & orientis cœli regionem spectent, ideo'que boues lumen & ignem aspiciendo, horridi non fiunt. Cella vinaria lumina ad septentrionem fenostrarum habeat. Cum enim alia parte habuerit qua sol calefacere possit: vinum quod erit in ea confusum ab calore, efficietur imbecillum. Granaria sublimata sint, & ad septentrionem, aut aquilonẽ spectantia disponãtur. Ita enim frumenta, non poterũt cito cõcalescere, sed afflatu diu refrigerata seruantur, Equilia quã maximè in villa vbi loca calidissima fuerint constituantur: dum ne ad focum spectent: cum enim iumenta proximè ignem stabulantur, horrida fiunt. Horrea, Fœnilia, Farraria, Pistrina extra villam

Rusticæ dom' di spositio

funt facieda: vt ab ignis periculo sint villæ tutiores: hæc Victruuius. Varro autem de his quàm appositissimè ita differit. Danda opera, vt potissimum sub radicibus montis syluestris villam ponas, vbi pastiones sint latę: ita vt contra ventos, qui sa luberrimi in agro flabunt positę sint. Ad exortus æquinoctiales aptissimę: quod ęstate habeāt vmbram: hyeme solem: sin cogare secūdum flumen ædificare, curā dum ne aduersum eurum ponas: hyeme enim fiet vehementer frigidę, & æstate non salubres: hæc Varro. Nunc redeamus ad textum. AGRI ipsius boni tas, &c. Agri bonitatē Columella libro secundo rei rusticæ sic describit. Ne que aliud est colere agrum, quam resoluere, & fermentare terram, ideo'que maxi mos fructus, ager prębet, idem pinguis, ac putris, quia cum plurimum reddat, mi nimum pascit, & quod postulat, exiguo labore, & parua impēsa conficitur, hoc igi tur pręstātissimum solum dicatur, proximū huic deinde pinguiter densum, quod impensam coloni laborem'que magno fœtu remuneratur. Tertia ratio est loci ri gui, qui sine impensa fructum reddere potest. Nullum deterius soli genus habetur quàm quod est siccum, pariter & dēsum, & macrum. Et paulò inferius subdit. Plu rimos antiquorum memoria repeto, qui de rusticis rebus scripserūt quasi cōfessa, nec dubia, signa pinguis, ac frumentorum fertilis agri prodidisse: dulcedinem soli propriam, herbarum, & arborū prouētum: nigrum colorem, vel cinereum. Terrā frumētis habilem significāt, iūcus, Calamus, gramen, trifolium, Ebulum, rubi, pru ni syluestres: hæc ille. MODVM (ait Pli.) AGRI, &c. Modus certè in re rustica obseruandus attente est: illud quæ oraculum quod à sapiente dictum μέτρον ἄριστον, hoc est, mensuram esse in rebus adhibendam, idque, vt ait Colu. nō so lum aliud acturis: sed agrum paraturis dictum intelligitur: ne maiorem quam ra tio calculorum patiatur, emere velit. Nam huc pertinet pręclara nostri poetę sen , tentia. Laudato ingentia rura, Exiguū colito: vetus enim hoc præceptum nume ris signauit: quippe gentem acutissimam pœnos dixisse conuenit. Imbecilliorem agrum, quam agricolam esse debere, quoniā cum sit colluctandum cum eo, si fun dus præualeat allidi dominum. Nec dubium quin minus reddat laxus ager non rectè cultus, quam angustus eximiè. Et subdit Pli. COLI RVRA erga stulis pessimum, &c. Damnosum coli rura operarijs seruis. NIHIL MI NVS EXPEDIRE quam agrum optimè colere, &c. Quia si quàm optimè colas agrum hoc fiet impēsa multa: quę penitus in re rustica euitāda est: mediocri enim impensa res rustica tractanda est: sic enim medium Cato pręcepit obseruan dum, pręcipit idem, vt vicini te agricolam diligant. Si, ait, te vicinitas videbit li benter, facilius tua vendes, operas facilius locabis: operarios facilius conduces, & id genus multa: quæ legat qui plura volet: porrò Caue tis, vt hic ait Pli. ne familiæ malæ sint. Familiam, inquit, ne siueris peccare: litibus familia supersedeat: si quis quid deliquerit, pro noxa bono modo iudicet, familia mala ne sit: hęc Cato. Et sub iungit Pli. FILIX BIENNIO MORITVR, &c. Ad hæc faciunt Columellæ verba: ita, libro secundo inquientis. Iunci & graminis pernicies repa stinatio est: filicis frequens extirpatio: quæ vel aratro fieri potest: cum intra biēniū sępius cōuulsæ moriuntur: celerius si eodem tempore stercores & lupino, vel faba conseras, vt cum aliquo reditu medearis agri vitio. Nam'que cōstat filicem satio nibus & stercoratione facilius interimi. Verum & si subinde nascentem falce deci das: quod puerile est opus, intra prædictum tempus viuacitas eius absumitur: por rò mirum videri potest, quod Pli. hic ait, radices filicis sectas arūdine nō renasci: aut exaratas vomeri arūdine addita. Est certè inter arundinem, & filicem, antipa thia, hoc est, discordia quędam naturalis: adeò, vt vbi altera sit nō inueniatur alte ra, & quod paulò maius est. Diosco, libro quarto refert: radicē filicis mederi plagis

Filicis satio.

Filicis et arundi nis anti pathia.

ictibus'que

ictibus'que factis arūdine:Iuuat dictum Pli. Celſus, libro quinto,inquiēs,peſſima ex ſurculis harūdo eſt:quia aſpera eſt, eadem'que offenſa etiam in filice eſt: ſed vſu cognitum eſt vtram'que a due:ſus alteram medicamentum eſſe: ſi contrita ſuperimponatur:de his agemus fuſius, libro vigeſimo, & vigeſimoquarto.

Statuminari.

STATVMINARI, Firmari,Stabiliri,Fulciri. Subnectit Pli. AT IN SAXOSO, &c. De agris ſyluoſis ſaxoſis'que,ac vliginoſis,colendis,pręparandis'que,ſic agit:Colu. Nemoroſi frutetoſi'que tractus,duplex cura eſt,vel extirpādis radicitus arboribus,& remouendis,vel(ſi rarę ſint)tantum ſuccidendis, incendendis'que,ac inarādis. At ſaxoſum facile eſt expedire lectione lapidum, quorum ſi magna eſt abundantia: velut quibuſdam ſubſtructionibus partes agri ſunt occupandę:vt reliquę emundentur, vel in altitudinem ſulco depreſſo lapidęs obruēdi: quod tamen ita faciendum erit ſi ſua debit operarum vilitas.Si ager humidus erit, abundantia vliginis,ante ſiccętur foſſis:earum duo genera cognouimus:cæcarum & patentiū:ſpiſſis at'que cretoſis regionibus,apertę foſſę relinquuntur. At vbi eſt humus ſoluta,aliquę fiunt patentes:quædam etiam occæcantur: ita vt in patentes ora hiantia competant cæcarum,ſed & patentes latius,& apertas ſumma parte,decliues'que,& ad ſolum coarctatas:imbricibus ſimiles facere conueniet:hęc ille.

CAPVT .VII.

ET QVONIAM, &c. Vt quid lucis Plinianæ huic lectioni intuliſſe videri poſſimus: haùdquaquàm obfuerit admouiſſe huic propoſito quę Columel.prompſerit in literas: perſequenda enim ſunt ſeminum genera, prima,inquit Colu. & vtiliſſima ſunt hominibus frumenta, triticū & ſemen adoreum. Tritici genera plura cognouimus,verùm ex his maximè ſerēdum eſt:quod robus dicitur,quoniam & pondere,& nitore pręſtat. Secunda cōditio eſt habenda ſiliginis,cuius ſpecięs in pane pręcipua pondere deficitur. Tertium erit trimeſte:cuius vſus agricolis gratiſſimus:id genus eſt ſiliginis.Reliquę tritici ſpecies, niſi ſi quos multiplex frugū,& inanis delectat gloria,ſuperuacuę ſunt:hæc ille.porrò quod Pli. ait de ſatione tritici : perpendenda eſt Homeri Mantuani ſententia quę ita ſe habet.

Triticū quando ſerēdū.

, At ſi triticeam in meſſem robuſta'que farra
, Exercebis humum,ſolis'que inſtabit ariſtis.
, Ante tibi eoæ Atlantides abſcondātur. Ad cuius verba Pliniū alluſiſſe conſtat: abſconduntur autem atlantides, hoc eſt, Vergiliæ altero,& trigeſimo die poſt autumnale æquinoctium:quod ferè cōficitur nono calendas octobris: ſatio igitur tritici debet intelligi dierum ſex,numero & quadraginta ab occaſu vergiliarum, qui fit ante diem. IX .Calen.Nouembris ad brumæ tempora.Sic enim ſeruant prudētes agricolę,inquit Colu. vt quindecim diebus prius,quam conficitur bruma,totidem quòd poſt eam confectam ne'que arent,ne'que vitem,aut arborē putent.porrò quod Pli.de Seſamo ait:deſijt certè iampridem ſeri in Italia.Non certè Italiæ nunc,nec gallię inter fruges ſerunt. Aegyptus ſeſamum cognoſcit: vt alìubi docebimus:græcia eo vtitur in panificio ad dulciaria.Cęterò de Irione mirari ſubit grauiſſimos authores tam ancipiti ſententia diſſeruiſſe. Nam Irionē.hoc enim græci ἐρύσιμον,hoc eſt,eryſimon,vocant:alij inter fruges,vt Theophraſtus,ac Pli. numerant,alij,vt Dioſco.& Paulus Heginita,inter olera. Theophraſtus enim nono de plantarum hiſtoria,de culmis frugum agens Irionem,ſiue eryſimon inter genera

Seſam'

Exiō.

frugum

frugum posuisse videtur, quando ait τῶν δὲ θερινῶν κέγχρου μὲν καὶ μελίνης καλαμώδης. σησάμου δὲ καὶ ἐρυσίμου ναρθηκώδης: quæ si vertat aliquis, nihil aliud notabũt, quàm, æstiuarum autem milij scilicet & panici harundinaceus caulis siue culmus est. Sesami verò erysimi ferulaceus, constat his numerari inter fruges. Paulus autem Aeginita libro. i. inter olera posuit: sed de his in parte medica. SEMENTICA, Quę seminari possunt. Subdit Pli. ERVMPIT A primo satu hordeum die septimo, &c. Allusit ad Varro. assertionem libro. i. rei rust. ita inquiẽtis. Primũ plerunque è terra exit hordeum diebus septem, nec multo post triticum, hæc ille. De satione autem hordei Colum. libro. ii. hæc agit. Proximus est his frumentis vsus hordei, quod rustici hexasticum dicunt, quidam etiam cautherinum, quoniam & alia animalia quæ sunt ruri melius quàm triticum, & hominem salubrius quã malum triticum pascit, nec aliud in egenis rebus magis inopiam defendit. Seritur soluta, sicca'que terra, & vel prævalida vel exili, quia constat arva segetibus eius marcescere, propter quod pinguissimo agro, cuius nimijs viribus noceri non possit, aut macro, cui nihil aliud committitur. Altero sulco seminari debet, post æquinoctiũ media ferè sementi si læto solo, si gracili maturius. Et subnectit Pli.

Hordei satio.

LEGVMINA QVARTO, VEL CVM TARDISSIME SEPTIMO FABA, &c. Varro legumina exire è terra qua triduo, aut quinque diebus scriptum reliquit, libro. i. rei rusticæ.

FASTIGIANTVR, In fastigium eriguntur. Porrò Pli. hic millium & panicum inter frumenta numerat, quod & facit Columel. libro secundo, qui etiã ea cõtribuit leguminibus. Ex eorum farina fit panis, è milio parum nutrire docet Diosc. libro. ii. è panico minus panis nutrire quàm è milio dicitur. Panicũ Theophrastus melinen & melinon vocat, græcè etiam ἔλυμον, id est elymon fertur, milium verò κέγχρον, id est cenchron. In genu tertio, in tertio nodo siue articulo.

Miliũ. Panicũ.

SILIQVANTVR, Hoc est siliquas siue tegumenta faciunt. Subnectit paulò mox. MAGNA TERRAE COELI DIFFERENTIA &c. Refert enim in re rustica, vt cognoscamus terræ cœlique habitum. Et vt ait Columella. Contemplatio verò cunctarum in ea disciplina partium, quãdo cui que contingit, vt & segetum, arationum'que perciperet vsum, & varias dissimilis mas'que terrarum species pernosceret, quam nonnullæ colore, nonnullæ qualitate fallunt, at'que in alijs regionibus nigra terra, quam pullam vocant, vt in Campania, est laudabilis, in alijs pinguis rubrica melius respondet: quibusdam sicut in Aphrica Numidia putres, arenæ fœcunditate vel robustissimum solum vincunt. In asia Misia'que densa & glutinosa terra maximè exuberat, at'que in his ipsis habere cognitum quid recuset collis, quid campestris positio, quid cultus, quid sylvester ager, quid humidus, & graminosus, quid siccus & spurcus. Et subdit Plinius.

ET ALICA SED PRAECIPVE AVENA, CALAMVS ALTIOR FRVMENTO QVAM HORDEO, &c. Hic perpendendum Alicam, non solum dici confectionis gen* quod ex zea fieri consueuit, de quo agemus capite vndecimo. Est enim frugis genus, ex cuius farina fiebat confectio, quam medici alicam vocant, cuius Hippocrates scite meminerit, ea'que fuerit vsus. Quod autem sit genus farris etymon græcum ostendit, quod est χόνδρον, id est, chondron, sic alica græcis dici solet, quãmuis hoc nomine far appelletur. Porrò opem fert nostro dicto Palladius, qui de conficienda alica in Iunio mense sic agit. Hordeum seminaturum cui superest, adhuc aliquid de virore per manipulos ligabis, & torrebis in fumo, vt facile mola possit infringi, & modio vini, salis aliquantulum dum mollitur, curabis miscere, & seruabis. Pauli item Aeginitæ sententia ad hæc facit, nam is libro primo

Alica.

asserit alicam fuisse factam ex fruge,quam χόνδρον appellant. De his etiam à nobis agetur cap. x i .& de olyra cap. v i i i ,Porrò quod hic ait Pli. de tritico pondero so ac candido.Hæc enim est nota melioris tritici,vt vsu deprehenditur,granũ enĩ rutilum si cum diffisum est,eundem colorem interiorem habet,integrum esse claret,quod extrinsecus albidum,intus etiam conspicitur candidum,leue,ac vanũ intelligi debet. PRAETVLIT (inquit Pli.) OREVNTIVM ET TRAGVM, &c. Est enim tragus figura similis farri,genus constat esse frugis: & si herba dicatur etiam,de qua in parte medica agemus. Est ergo frumenti genus, qua re græcorum aliqui τράγον σιτώδη appellauerunt,hoc est, tragon frumentaceum. De hoc etiã agam cap. x. Porrò vbi legitur hic. HOC EST ET SICLI PONDVS, &c. Budæus elegantiarum obseruantissimus, non sicli,sed siculi legit,qui quantum farinæ è sextarijs frumẽti farris'ue elici possit,scis tè meminit,libro assis. i i i i .cuius scita non collibuit suppingere, quòd putem quẽ quẽ lectorem ingenuum & bonarum literarum studiosum,illius inclyti viri nactũ codicem. TRIENTES. Hoc est quatuor vncias,non enim hic triens si gnificat drachmas quatuor,sed vncias:sicut dodrans,vncias nouem, dempto quadrante. Porrò vbi ait Plinius. IN TANTVM FALLITVR COLVMELLA, &c. Hic Colume. taxat,quòd non is putarit trimestre esse genus pro prium frumenti. Coluñ. verba hæc sunt, libro, i i .cap. v i .vbi de generibus tritici agit. Tertiũ,inquit,erit trimestre cuius vsus agricolis gratissimus. Nam vbi propter aquas,aliam've causam matura est satio omissa,presidiũ ab hoc petitur,id genus est siliginis, reliquę tritici species,nisi quos multiplex varietas frugum, & inanis delectat gloria superuacuę sunt. Adorei autem plerunque vidimus in vsu gene ra quatuot,far quod appellatur clusinum, candoris nitidi: far quod vocatur venuculum, rutilum,atque alterum candidũ,sed vtrun'que maioris ponderis, quã clusinum. Semẽ trimestre quod dicitur halicastrum,idque pondere & bonitate est præ cipuum: sed hæc genera tritici & adorei obseruanda sunt agricolis,quod raro quisq ager ita situs est, vt vno semine contenti esse possumus. TRITICVM aute sicco loco melius coalescit, &c. Hoc trimeste triticũ abs quibusdam etiam voca tur sitaniũ,authore Diosc. lib. v. ORIZA GAVDENT, &c. In genere enim frumentaceo oriza connumeratur. Palustribus locis hanc nasci tradũt,ex hac ptisana fit,quàmuis crebrius fieri soleat hordeo: ex alijs tamen frugibus ptisanam fieri comperimus. Hinc Flaccus ait. Sume hoc ptisanarium oryzæ,de qua alibi agemus. HORDEARII VOCABANTVR, &c. Legim' etiam æs hordearium dictum,quod pro hordeo equitibus dabatur. Hordeo itẽ antiquitus polenta fiebat.græci hanc ἄλφιτον,id est, alphiton vocant, quanquàm tamen sint qui ἄλφιτον,hoc est alphiton,dicant farinã simpliciter dici: quàmuis & à quibusdam hoc nomine vocetur farina hordei,concinnius tamen eam appellarim ὠμηλύσιν,hoc est omelysin. Porrò vbi ait Pli. SIMILI modo ex tritici se mine tragum, &c. Hic perpendendum tragum non esse hic frugem cuius meminit paulò superius,sed farinam quæ ex semine tragi fit,ex qua conficeretur potio similis ptisanæ. AMYTVM VERO, &c. Amylum, quod sine mola conficiatur dictum est, quod Dioscorides libro secundo maximè probat,illud quod ex trimestri tritico fieri solet. Probat item quod creticũ est,aut ægy ptium. Hæc quæ de confectione amyli ait Plinius, videntur esse desumpta ex pepenu Dioscoridis,libro antelato. Porrò vbi ait Plinius,

CIRCA CLVSIVM ET SENAS, &c. Senas hic refertur ad libras,non ad vrbem. De agri Babylonici fertilitate, Herodotus libro primo,huius etiam meminit Budæus libro quinto assis.

Marginalia: Tragus; Adoreũ; Oriza.; Hordeũ ἄλφιτον.; Tragus; Amylũ

CAPVT

CAPVT .VIII.

FRVMENTI GENERA, &c. Quod Plinius ait de zea, expendendum esse id quod alij vocant semen. Sunt autem duo genera zeę, alterum simplex & vnius tãtum grani, alterum duplicis, semen habens cõiunctum. Ex generibus his fieri panem author est, cum Diosco. tũ Theophra. hic similem tritico testatur libro tertio de historia plãtarum. Sunt qui hanc apud Italos vocẽt speltam, eandemque putent. Porrò quod de olyra dicitur. Theophra. tritico similem olyram etiam scriptum reliquit. Frugem quidam putant esse, quam secalem nonnulli vocant. Sed nõ pro comperto id putarim nec desunt qui autumẽt eam esse siliginem ancipiti quidem assertione. Nam siligo interdum non solũ granum delicatissimi tritici est, sed etiam medulla siliginei grani. Quod significasse videtur Celsus libro secundo, cap. VII. his verbis. Ex tritico firmissima siligo, deinde simila, deinde cui nihil ademptum est: quod autopyrum græci vocant. Similago cuius hic meminit Plinius, dicitur & simila, diciturque farina delicatior, siue, flos, ac deliciæ farinæ triticeæ: cuius Martialis meminit. Nec poteris similæ dotes numerare nec vsus. Porrò in quibusdam exemplaribus legitur hic. ZEDEROS, &c. Vbi potius legendum est zedoros, perinde ac dicas terrã donans zeam. PVLTE AVTEM, &c. Pultem, quam alij græcorum κρίμνον vel πολτόν, hoc est, crimnon, vel polton dixerunt. Pulticulam verò πολτάριον, id est poltarion. Fiebat autem quondam puls hordeo, quod etymon videtur monstrare, καὶ τοῦ κρίθῆς. Crithen enim vocant ordeum, deinde fieri assueuit vtilior paulò, zea, & tritico. Theophrastus de plantarum historia, libro. VIII. cap. primo, duo genera frumenti tradit. Frumenti, ait, prima & maxima genera duo sunt. Sunt enim alia frumentacea, vt triticum, ordeum, tipha, semen, & reliqua quæ speciem tritici ac ordei gerant. Alia chedropa appellata, vt faba, cicer, pisum atq; quæ vocitare solemus legumina. Adde tertium genus, milium, panicum, sesamimum. Et paulò post ait. Alia enim desyderant seri sero, quia nequeant tollerare. Maturè seruntur triticum, ordeum, tipha, siligo: ex leguminibus faba, lupinum. Erumpit aliud tardius, aliud ocyus. Ordeum ac triticum die septimo, legumina quarto die aut quinto, fabis exceptis &c.

Zea.

Olyra.

Similago.

CAPVT .IX.

E SILIGINE LAVTISSIMVS PANIS, &c. Panis siligineus quem græci σιλίγνιτην, hoc est siligneten, probatissimus à Paulo Aeginita, alijsque medicæ artis claris professoribus probatur. Post hunc, ex siligine confectum probant, quem vocant σεμίδαλιτην, hoc est semidalitẽ, de quibus alibi agẽdum est. Pollen vel pollis, cuius hic meminit, est tenuissim⁹ puluis, magis quàm farina sit, circa molas plærunque, & loca in quibus panis pinsitur parietibus hærens inuentus, ex quo fit panis omnium aliorum infirmissimus. ARTOPTITIO, &c. Pane ex fermento duriore facto, panes artoptitij ab artopta, id est instrumento, quo panis tractatur. Sunt etiam qui dicãt artoptam, esse vas in quo farina subigi solet.

Pollis.

artopta.

CAPVT .X.

SIMILAGO, &c. Budæus horum affatim meminit,
libro assis. v. Selibram panis exponens pro dimidiato prima
rio pane parisiensi, cibarium etiam vocans panem plebeium:
ex Pli. his verbis colligens aphricum triticum præstantissi=
mum fuisse verba eius subijciam, quòd persuasum habeo opē
adlatura huic lectioni. Ex farina tritici aphrici, similago quæ
& simila dicitur, cribro tenuissimo à polline secemebatur, ita
vt ex polline restante secundarium veluti similem elicerent, & crassiorem rursus
pollinem à furfuribus laxiore incerniculo succemerent. Similagini autem pretiū
asses quadragenos in modios fuisse mediocri annona, qua ratione duo medimni ro
mani qui sextarium parisinum faciunt, duodequinginta denarijs valuerunt, hoc est
duodecies quaternis. Quatuor enim denarij. xl. assibus valuerunt. At castratæ si
milagini eo amplius octoni asses in modios accedunt, & siligini castratæ (quæ fru=
ges erat italica, hoc est, triticum delicatissimum) eius summę duplum, hoc est asses
semideni, in modios singulos. Quod ita intelligo, vt modij floris tenuissimi siligi=
nis senis & quinquagenis assibus vænierunt. Quare subducta ratione, constat duo
decim eius modios, id est sextariū nostrum sexcenis septuagenis binis assibus me=
diocri annona fuisse, hoc est, sexagenis septenis denarijs, quę minimo minus à no=
bis vndenis franciscis & dodrantibus, hoc est quinis denis solidis æstimantur. Por=
ro duodecim modij siliginis ratione à Pli. posita ex quatuor &. xx. tritici modijs
fiebāt, palàm est ęquasse duos parisinos sextarios. Quippe cū dicat Pli. ex modijs
semodios redire, & pollinē primarium & secundariū restare. Ex siligine cāpana,
vt hic ait Pli. quaternos sextarios redire iustū est, hoc est modij quadrantē. Subdit
Pli. ADIICIVNTVR his genera bromos, &c. Est certè bromos genus

bromos
Aegy=
lops.

frugis, quod alij auenā siue ægylopē vocant. Paulus tamē Aeginita quid discernicu
li inter bromō & ægylopen ponit, vt monstrabimus aliubi fusius. Theophr. v. de
plan. histo. ægylopē ponit inter fruges, intelligens eā auenā, quando ait. Et quęcū
qúe singulis seminib⁹ cōnascuntur, veluti loliū & ęgylops in triticea & hordeacea
segete. Ad quæ allusit Pli. ca. eiusdē lib. xvii. Porrò quod de orminio hic ait, ex=
pendendum à Theop. fuisse etiā inter fruges adnumeratum, alij vt Diosco. & Paul⁹
æginita inter herbas medicas collocant, de quo aliubi videre erit, STELA
DENTICVLATA. Colūnula dentibus distincta, siue cippis lapideis denticula

Stela.

tis. Vocamus em̄ stelas etiam cippos lapideos, hoc est colūnas. Portò sunt qui pau
lò inferius legant. ET IPSA autem quæ eualuantur. Alij euoluntur, ritè

Eualua=
re.

eualuantur legerim. Est em̄ eualuare in segetibus aut leguminibus quando valuuli,
folliculi've spōte decidunt, à valuulis deflexa voce. Cęterò, ac⁹ hic gluma dicitur,

Gluma.

operimēta em̄ ac inuolucra seminū trita & cribro excussa, glumę siue ac⁹ dici solēt.
Gluma follicul⁹ est authore Var. i. rei ru. ac⁹ etiā pro purgamēto frumēti poni so=
let, vt apud Colu. quādo ait. Nā suburbanis lactās porc⁹ acere nutricād⁹ est. Aplu=

Apluda

da etiā authore Gel. atti. no. xi. significat furfurē frumēti. Pli. hic purgamēta mil
lij panicique dixit.

CAPVT .XI.

MILII PRAECIPVVS, &c. Conficiendi ge=
nus hoc fermenti exoleuit. Sunt qui nunc etiam acetū huic

Fermen
tare.

misceāt. BESSES, octo vncias. FERmētabatur, Fermēta=
re facere crescere vel miscēdo augeri. Pro piguefacio etiā
poni solet à Colu. & fermentum admiscere, vt apud Pli. sæ=
pius. PANIS (inquit Pli.) PLVRA GENE

Pituriæ
panes.

RA, &c. Plura genera & quidem factitia pania con=
stat, veluti ij quos Pityrias, hoc est viliores vocant, veluti di

xeris furfuraceos: panes in acutum formati callistei dicti. Fuere antiquitus panes ex melle, ac vuis passis & aromatis alijs confecti, quos Nastos appellabant, eo etiã nomine callentem adhuc panem intelligunt aliqui, & qui huiuscemodi panes conficiunt, vocantur Nastocopi, sicuti artocopi qui panes conficiunt, quos alij vocant artopoeos. Mystilem item panem vocabãt eum, qui canibus daretur. Collyra etiã panes minutuli qui pueris solebant dari dicebantur. Panis è lente etiam fieri solebat, qui phaimus diceretur. Colix etiamnum dicebatur, qui sub cineribus coquebatur, & id genus multa quæ silentio transeunda duco. Et subnectit Plinius.

Callistei
Nasti.
artopoei
Mistil.
Collyra
Colix.

ARTOPTAM PLAVTVS, &c. Plauti verba hæc sunt. Ego hic artoptam ex proximo vtendam puto.

CRIBRORVM GENERA, Antiqui cribris in subigenda farina vtebantur, sed alia erant rariora, alia spissiora, minutioribusque foraminibus distincta & ad subtiliorem farinam subigendam apta, qualia pollinaria à polline dicta. Instrumentum autem aliud, quo farina nunc subigitur crassiore lana constat: scitè ac concinniter vocatur mactra. Officina verò vbi fit panis, artopteum elegãter diximus: & artoptam etiam instrumentum in quo concoquitur. Arcã verò vbi panis reponitur sypiam: Item arcam panariam.

Mactra
Sypia.

NOBILIVS (subdit Pli.) PILO VINCTORVM POENALI OPERA, &c. Hoc est, opera seruorum, quos vinctos pedes diximus paulò superius, pedibus enim vinctis operabantur, quare impediti dicebantur. CONTERVNT VTRICVLOS, Hoc est, operimenta siue inuolucra seminis Zeæ, vtriculi enim in frugibus dicuntur seminum operimenta.

Vtriculi qui i frugibus.

CAPVT .XII.

SEQVITVR NATVRA LEGVMINVM INTER QVAE maximus honos fabę. Quippe ex qua tẽtatus sit etiam panis, &c. Scitu non indignum, quod de faba scribit Theophra. de plãtarum causis. ii. Si verò, inquit, faba & aliud quicquam in leguminibus minus fructificet, imbecillitati certè tribuendũ est, qua de causa maturius hęc fere re solent, vt priusq̃ hyems sit, radices concipere valeant. Faba tamen adeò detrimentis multis frequenter obnoxia, vt quãuis maturè prouenerit, tamen perfici plerunque non possit. Imbecillitatem eius non sensu percipere licet, est enim corpore soluto, euanido, nec radice numero sa submittitur &c. Leguminum genera plura esse est in confesso, maximè quidem grata in vsu hominũ, veluti faba, lenticula, pisum, phaselus, cicer, canabis, miliũ, panicum, sesama, lupinum, eruum, & id genus. De quibus singulatim differendũ, & docendum quæ terra cuique legumini congruat. Primũ de satione fabæ, cui⁹ multiplex vsus cũ quadrupedum generi, tum hominibus per accommodus. Fabę profectò authore Colu. lib. ii. pinguissimus locus, vel stercoratus destinatur, vt lętior proueniat, & si vernactum, inquit, erit in valle sitũ, quod à superiore parte succũ accipit, prius tamen iaciemus semina, deinde proscindemus terram, proscissamq; in liram reuocabimus, occabimusque, quo altius largiore humo contegatur. Nã id plurimum refert vt radices enatorum seminum penitus demersę sint. Si autẽ pro ximę messis, occupãdũ erit restibile, defectis stramentis quatuor & viginiti vehes stercoris in iugerũ disponemus, dissipabimusque. Et similiter cũ semẽ crudo solo ingesserimus, inarabim⁹, imporcatũq; occabimus, q̃uis sint qui negẽt locis frigidis

Faba & ei⁹satio.

oportere occari fabam, quia extantes glebæ à gelicidijs adhuc eam vindicent tene ram, & aliquem teporem frigore laboranti præbeant. Sunt etiam qui putent in ar= uis hanc eandem vice stercoris fungi, quod sic ego interpretor, vt existimem nō sa tionibus eius pinguescere humum, sed minus hanc, quā cætera semina vim terræ consumere. Nam certum habeo frumentis vtiliorem agrum esse, qui nihil quàm qui istam siliquam proximo anno tulerit. Faba ne'que macrum, ne'que nebulosum locum patitur, densa tamen humo sępe commodè respondet. Media sementi pars seri, & pars vltima debet, quæ septimuncialis satio dicitur. Post brumam parū re= ctè faba seritur, priscis rusticis & Vergilio amurca vel nitro macerari fabam, et ita seri placuit. Lætior, vt ait vir. vt fœtus siliquis fallacibus esset, & quāuis igni exi= guo properata maderent. Nos quo'que sic medicatam comperimus, cum ad matu ritatem perducta sit minus à curculione infestari. Sed & illud quod deinceps dictu ri sumus experti præcipimus. Silente luna fabam vellito, ante lucem, deinde cum in area exaruerit, confestim priusquàm luna incrementum capiat excussam, refri geratam'que in granarium conferto. Sic condita à curculionibus tuta erit: hacten' de fabarum satione. Porrò quod de fabacia ait Pli. fabacia genus erat libi, quod faba fiebat, deorum religionibus aptum. Cęterò de faba pythagorica plærique ancipiti quidem disseruere sententia, abstinendum ab ea Pythagoram referentes iusisse, q sensus vt placet Pli. hebetaret, faceret'que insomnia, aut quia inflationem cieret, vt ait Cicero, primo diuinationis, quando ait. Iubet igitur Plato sic ad summam profi= cisci corporibus affectis, vt nihil sit, quod errorem animis perturbationem'que af= ferat. Ex quo etiam pythagoreis interdictum putatur, ne faba vescerentur, quę res habet inflationem magnam. Is enim est cibus cōtrarius animis trāquillitatem quę rentibus. Contra, Aristoxenus veterum literarum diligentissimus refert Pythago ram nullo legumento sæpius vsum quàm faba, quòd ea aluū subduceret sensim & leuigaret. Ampedocles à fabulo hoc, abstinendum esse Pythagoram præcepisse statur, hoc est à rei veneriæ proluuio, quod κυάμων, id est cyamon non solum legu= men notet, sed testiculos. Plutarchus author multæ, & quidem compositissimæ le ctionis, hoc symbolum pythagoricum refert, sic oportere intelligi, vt Pythagoras abstinendum à fabis præceperit, hoc est ab reipublicę administratione, quòd ea sit periculosa, nec fieri possit citra reprehensionis notam, aut detrimentum alicuius. Fabis enim antiquitus suffragia ferebantur, fiebāt'que, veluti adhuc apud Venetos fieri conspicimus, vt per fabas albas annuentes suffragemur: per nigras renuentes refragemur. Rei huius affatim meminit Gellius, atticarum noctium quarto, capi. xi. Referina appellatur. Dicebatur Referina aut refrina, quoniam ad sacrificium referri solebat faba è segete auspicij causa, quasi reuocantis fruges & domum, de= nuo reuerti ad rem diuinam faciendam. Hanc opinionem adiuuat quòd in sacrifi= cijs publicis cum puls fabacea dijs præbetur nominatur refrina: author Festus. Et subnectit Plinius. VERGILIVS EAM PER VER SERI &c. Verno certè tempore Vergilius fabam serendam censet, quando ait,

Faba pythagorica.

Referina.

, Dum sicca tellure iacet, dum nubila pendent,
, Vere fabis satio, & milio venit annua cura.

FABALIA, Sunt fabalia fabarum frutices & siliquæ. Et ait Plinius. SED MAIOR PARS, &c. Allusisse videtur ad Columellę af sertionem inquientis, libro secundo rei rusticæ. Veteres ita'que rusticos plærunque dicentes audio, malle se matura fabalia, quàm fructum trimestrem.

SOLVM (ait Plinius,) IN QVO EST SATA LAETI= FICAT, &c. Lætum facit, hoc est pingue. Hanc tamen opinionem re= fellit Columella, vt diximus.

NASCITVR

❧ NASCITVR ET IN AEGYPTO, &c. Vnde faba Aegyptia dicta est: quanquam tamen sint qui eam nasci ferant in Asia & Cilicia. Hæc enim faba foliū habet modo galeri, caulem cubitalem, crassitudine cubitali. Florem roseo colore, dupla ad papaueris florem magnitudine: qui cum defloruit vesparum fauis simi- les vtriculos profert. Theophrastus, quarto de historia plantarum folia eius adna- sci magnitudine pileo thessalico scriptū reliquit. Poculorum folia fabarum vsum præbere pre magnitudine. Strabo, geogra. xvii. refert his verbis. Aegyptiaca fa ba ex qua cyborium fit: eius virgę altitudine ferè ęquales, ac decem pedes sunt. Fa ba in multis partibus & folia, & frondes emittit. & fructum fabæ nostrę per similē, magnitudine solum, & gustu differentem: quare fabeta iucundum quendam aspe ctum, ac delectationem prębent: oblectantur autem mirum in modum in scaphis thalamiferis, densissima fabeta subeuntes, & eorum folijs inumbrari, quę adeò ma gna sunt, vt poculorum & catinorum vsum prębeant, habent enim concauitatem quādam idoneam: vnde Alexandrinę officinę ijs plenę sunt. Agri quoque magnū ex his folijs prouentum habent: hæc Strabo. Radicem autem eius honore habitam quondam fuisse legimus: cruda enim comedebatur pariter & cocta, ægyptij nunc eam secant in frusta: quoniam eius caulis habet rectos quosdam pectines: qui nisi secentur conuiuas solent defatigare: quam rem Martialis: in suis xenijs videtur in- dicasse his verbis. Niliacum ridebis olus lanasque sequaces: Improba cum morsu fila manuque trahes. Theo. eam sponte nasci tradit: quod & Pli. hic confirmat. Nunc redeamus ad textū. ❧ EX LEGVMINIBVS (ait Pli.) NOVEM- BRI SERVNTVR LENS, &c. Columella, libro secundo rei rusticę Satio- nis Lentis sic meminit. Lentem sementi media crescente luna vsque in duodeci- mum, solo tenui, & resoluto, vel pingui & sicco maximè loco: seri conuenit. Nam in flore maximè luxuria & humore corrumpitur, quę vt celeriter prodeat & ingrā descat: antequā seratur, fumo arido permisceri debet: & cū ita quatuor, aut quin- que diebus requieuit, spargi. Sationes duas seruamus: alteram maturam per mediā sementem, seriorem alteram mense februario. Et ne curculionibus absumatur: cu- randum erit: vt, cum sit extrita, in aquam demittatur: & ab inani, quę protinus in- natat: separetur solida: & radice silphij trita cum aceto aspergatur, & in sole siccata & refrigerata recondatur: in vasis etiam salsamentarijs olearijsque rectè seruatur, porrò nō obfuerit annotasse Lentem græcis dici φακὸρ, id est, phacō. Cęterò quod de piso Pli. ait Colu. Pisum seri debere testatur solo facili, ac soluto, hoc est, nō spis so, tepidum locum desiderare idem tradit, & cœlum humoris frequenti.

Lēs qn̄ seratur.

Pisum.

❧ CICERIS (inquit Pli.) NATVRA EST, &c. Sationis eius sic memi- nit Colu. Cicer quod arietinum vocatur. Item que alterius generis quod punicum seri mense Martio toto potest, cœlo humido, loco quam lętissimo, nam etiā id ter- ram lædit atque ideo improbatur abs callidioribus agricolis, quod tamen seri de- beat macerandum erit, quo celerius enascatur. Palladius, posse Ianuario seri scriptū reliquit, libro secundo. Plura esse ciceris genera conijcere licet, quia testatissimi au thores speciem ciceris significari volentes appellatione plurali vtuntur, ordiun- turque rem à numero pluratiuo, vt cōijcere licet verbis Theophrasti nono de plā tarum historia inquientis οἱ δὲ ἐρέβινθοι καὶ τοῖς μεγέθεσι καὶ τοῖς χυλοῖς χρώμασι καὶ ταῖς μορφαῖς διαφέρουσι quę Pli. hic ita vertit. Differentiæ cicerum plures magnitudine, figura, colore, & sapore, de quibus in parte medica agemus amplius. ❧ EST ENIM ARIETINO CAPITI, &c. Hoc à Colu. arietinum vocatur, vt vi- dimus paulò superius. Columbinum genus dici putarim, id quod per hyemē aues illæ pasci soleant, punicum videtur id appellasse Colu. loco quo diximus à gente, quia apud eam nasci consueuerit, porrò, Phasellum Colu. iubet serendum in vere

Cicer.

Punicū.

Phasel- lum.

nacto,vel melius pingui & restibili agro. Theophrastus,libro octauo plantarum videtur appellare Phasellum δολίχον,id est,dorichon.Sunt tamen qui ponant nihil discriminis inter Dolichum & Phasellum. Nam Paulus Aeginita non differre hęc duo, libro primo docet his οἱ φασίολοι καὶ δόλιχοι καλούμενοι,hoc est,Phaselli verò qui & Dolichi nominantur.

CAPVT .XIII.

Napus. Bunias.

QVANQVAM PRIVS, &c. Etsi raporum ratio discenda esset,vbi agetur de hortensibus:nõ tamen hic videbitur alienum de eorum ratione satione'que egisse : honorem sibi præcipuum bonitatis cõpararunt rapi amiterni:inter enim cætera genera prætulit Colu.quãdo cecinit.

, Congilis illustri mittit quam Nursia campo

, Quęque amiterninis defertur bunias arvis

Vocat enim Buniada,Napum, more greco. Nam græcè bunias,Napus dicitur. Columella,secundo rei rust.de Naporũ satione sic agit. Napus deuexam amat & siccam,ac tenui propiorem terram : ita'que glareosis,sabulosis'que aruis melior exit: loci'que proprietas vtrius'que semen cõmutat . Nã'que in alio solo Rapa biennio sata in napum conuertuntur:in alio Napus raporum accipit speciẽ:riguis locis rectè ab solstitio vtrum'que seritur:siccis verò vltima parte mẽsis Augusti:vel prima septẽbris:solum subactum pluribus iterationibus aratri vel rastri,large'que satiatum stercore postulant. Et paulò superius de his sic agit. Ab his leguminibus ratio est habenda naporum raporum'que . Nã vtra'que rusticos implent: magis tamen vtilia rapa sunt, quia & maiore incremẽto proueniunt: & non hominem solum,verùm etiam boues pascũt:præcipuè in gallia,vbi hyberna cibaria prędictis pecudibus id olus prębet:hęc Colu.ad cuius verba allusisse hic Pli.videtur quãdo ait. QVADRVPEDES FRONDE EORVM, &c. Sunt enim Rapa cum pecudibus tum hominibus grata:ijs enim & solitos vesci Romanos testatur Martialis quando ait.

Rapa.

, Hæc tibi brumali gaudentia frigore rapa.

Rapacia frõdes Raporum dicuntur:porrò quantum Raporum vsus fuerit antiquis agricolis conferens,ideo peraccommodus,argumento est conditura eorum : cuius Colu.meminit,libro. xii.de his etiam agemus libro sequenti. Et subdit Pli.

NEBVLIS ET PRVINIS, &c. Rapa gaudere nebulis, ac seri debere nebuloso tempore etiam Columella monstrauit hoc versu.

, Nube noua seri cœli impendentibus vndis

, Gongilin illustri mittit quam Nursia campo.

Vocat enim Rapum Gongilin,more greco,nã græci γογγύλην,hoc est,Gongilẽ vocant Rapum: quòd vt puto vergat in rotunditatem. Nã γογγύλον στρογγύλον hoc est, rotundum significat. Theo.plura esse tum genera naporum, tum raporum testatur: vt videbimus alíubi. Et quando ait Pli.

FESTOS DIES NEPTVNI ET VVLCANI, &c. Sensus est:Rapa serenda mense Febru. qui mensis dicatus est Neptuno, September verò Vulcano : alij tamen Vulcanalia fieri circa finẽ Augusti tradũt, de his,libro sequenti.

CAPVT .XIIII.

LVPINO

LVPINO, &c. Sationis Lupini meminit affatim ſcite que Colu. libro ſecundo his. Lupini prima ratio eſt: quod & minimum operarũ abſumit & viliſſimè emitur, & maximè ex iis quę ſerũtur. Nam vinetis iam emaceratis & aruis optimum ſtercus præbet: ac vel effœto ſolo prouenit, vel repoſitum in granario patitur æuũ. Boues per hyemẽ coctum, maceratum'que probe alit. Famẽ quo'que ſi ſterilitas annonę inceſſit hominibus, cõmodè propulſat. Spargitur ſtatim ex area, At'que id ſolum omnium leguminum non deſiderat requiem in horreo: ſiue Septembri menſe ante æquinoctium, ſeu protinus à Calẽ. Octobris crudis noualibus ingeras: & qualitercun'que obruas ſuſtinet coloni negligentiam. Tẽpore tamen autumni deſiderat vt celeriter confirmetur: terram exilem amat, ac rubricam: cretam reformidat, limoſo'que non exit agro: hæc Colu. huius etiam abundè Theo. eo quo ſuperius loco diximus. Cæterò hęſitandum hic quidnã Pli. intelligat quando ait. QVANDO ETIAM impoſitum ventribus puerorum, &c. Putarim certè Pli. velle intelligere vermes ventris Lupinis abigi. Nam Dioſcorides, libro ſecundo. Lupinos amaros aqua madentes: eorum'que farinam, aut cum aceto, aut cum melle lumbricos necare ſcriptũ reliquit. Item & Paulus Aegi, de quo agemus, libro vigeſimoſecundo.

Lupini ſatio.

CAPVT .XV.

ET VICIA PINGVESCVNT ARVA, &c. Palladius, libro ſecundo. Viciam ritè ſeri menſe Ianuario ſcriptũ reliquit. Hoc menſe, inquit, colligendi ſeminis cauſa, non pabuli ſecandi vicia ſeritur. Iugerum ſex modij occupant. Serenda eſt in terra proſciſſa: ſtatim'que cooperiẽda eſt ante noctem. Nam ſi nuda manſerit noctis humore corrũpitur: obſeruãdum eſt, ne ante. xxv. lunam ſeratur: quia ſic ſatã limaces perſequuntur: hęc ille. quę ante eũ Columella memorię mandarat, libro ſecũdo rei ruſt. vbi ait. Viciæ autem duę ſunt ſationes. Prima quam pabuli cauſa circa æquinoctium autumnale ſerimus: ſeptẽ modios eius in vnum iugerum: ſecũda, quo ſex modios Ianuario, vel ſerius iacim⁹ ſemini progenerando: vtraque ſatio poteſt cruda terra fieri: ſed melius proſciſſa: id'que genus nõ amat rores cum ſeritur: ita'que poſt ſecundam diei horam, vel tertiam ſpargendum eſt: cum iam omnis humor ſole vento've deterſus eſt: hæc ille. Deoccatur: occare comminuere ne ſit glęba, vt ait Varro, libro rei ruſt. primo. Eſt occare igitur: quùm ruſtici ſatione facta bobus demiſſis, grandes glębas frangunt minuunt'que. Runcare verò, eruere, euellere, & ab herbis liberare: porrò quod hic Pli. ait de eruo, quod alij orobum vocant. Colu. eo quo diximus loco: lętari ſolo macro: non humido, quia luxuria plerum'que corrũpitur: poteſt etiam eodem authore ſeri autumno: nec minus poſt brumã. Ianuarij parte nouiſſima, vel toto Februario: dum ante Calen. Martias: quem menſem vniuerſum negant agricolę huic legumini conuenire, quia eo tempore ſatum pecori ſit noxium, & pręcipuè bobus, quia eos cerebroſos reddat: quinque modijs iugerum obſeritur. Et ſubnectit Plinius. QVIPPE per eruum Diuum Auguſtum, &c. Haud facile eſt coniectu, quanam affectione afflictus fuerit Auguſtus: vſu erui ſiue orobi liberatus. Nam ERVVM authore Dioſcori. Farinam mittit medicinæ accommodam: quę aluum ſubducit, vrinam'que cit, & id genus multa quę ab eo referuntur: ſed nõ

Vicia q̃ modo ſerẽda.

Occare

Rũcare

Eruum.

ea,quibus afflictum narrat morbis. Suetonius in vitam eius:nisi torminibus eum affectum, aut vrinæ angustia,aut inanibus egerendi voluntatibus, quas tenesmos vocant:coniiciamus,suspicemur'que ad quę prodest erui farina:vt dicemus in par te medica. Qui de Lupino volet amplius adeat Theophra. libro octauo de historia plantarum,capi. vndecimo.

CAPVT .XVI.

Silicia. Fœnum græcũ. Farrago

ET SILICIA, &c. Silicia & Silicula à Varrone,Plinio'que ac Romanis Fœnugræcum appellatum est. Theophrastus au tem quarto plantarum volumine Bucceron vocat, à bubuli cornu figura. Seritur hoc, authore Palladio, libro secundo, mẽse Ianuario, colligendi seminis causa:arandum esse spisse, idem testatur:hęc inter pabula bobus gratissima numeratur: vt scriptum reliquit Colu. libro secundo rei rust. porrò:far rago:cuius hic Pli. meminit,seritur in stercoratissimo loco,& ea fit authore Colu. optima cum cantherini ordei. x. modiis,iugerum obseritur circa æquinoctium autumnale,sed impendentibus pluuiis,vt cõsita,rigata'que imbribus celeriter pro deat & cõfirmetur ante hyemis violẽtiam. Nam frigoribus cum alia pabula defe cerunt, ea bubus cæteris'que pecudibus optimè desecta præbetur.

LETAMINE, &c. Fimo. Auena item inter pabularia censeri debet:ea po tissimum quę sata est autumno. Colu. Fœnũgręcum (quod & appellat Siliquam) duplicem habere sationem memorię mandauit:mense enim Septembri causa pa buli seri posse asserẽs,& mensis Ianuarii vltimo, vel primo Februarii:gaudere sar culatione idem testatur:potrò in quibusdam exemplaribus hic male legitur,sacri ficatione,vel scarificatione:quando legendum sit sarculatione,vt verba Colu. iu dicant. His pabulariis additur Ocymum:cuius Cato etiam meminit,bubus gratũ asserens,iis'que mederi. Adde medicam, quę bonitatis honorem inter pabularia tenet. Hac enim decem annis durare Colu. tradit sexies'que demeti posse: agrum stercorare:omnem'que emaciatum ea fieri pingue,locum in quo medicam quis est saturus,proscindere circa calen. Octobris oportet: finire'que putrescere: deinde ca len. Februariis diligẽter iterare,& lapides omnes agere:glębas'que obfringere prę cipit Colu. postea circa Martium mensem tertiare,& occare:cum secatur idem ri gandam iubet. Palladi⁹ formandas areas præcipit latas pedibus. x. longas pedibus quinquaginta, vt facilius possint runcari. ALTITVDINE VNCIALI, Policari.

CAPVT .XVII.

PRIMVM OMNIVM, &c. Theophrastus, libro hi storiæ plãtarum octauo, capi. decimo de frugum vitiis sic agit. Seminum autem vitia quędam omnibus communia veniunt,vt rubigo,quędam propria dantur quibusdam,vt tabitudo ciceri radicis,& vricarum infestatio, aliis etiã pu licum bestiolarum erosio,nonnulla etiam scabię,at'que sal sugine pereunt,vt cuminum. Animalia verò si non in iis ipsis gignantur,sed extrinsecus veniant,non ęque afficiũt. Nascitur enim in tritico cantharis,& in eruo phalangium. Rubigines in frumen taceis magis quam in leguminibus. Inter frumentacea eum magis quam triticum sentit. Vermiculi etiam in cicerculis gignuntur, cum secutis imbribus calor repen tinus humorem incluserit. Ad omnia autem hæc tractuũ natura plurimũ refert.

Iam enim

Iam enim coelũ diuersum caliditate, aut frigiditate, aut humiditate constet. Quędam etiam germinant consumuntur'que celeriter, & reseruari egregiè possunt, vt panicum, & milium, quędam tardè germinant, ceu faba, pręcipuè quę coctilis est. Cicer & Eruum omnium maximè durant. Lupinum longe diuturnius, hæc ille. Affici varijs generibus vitiorum segetes rei rusticæ scriptores memorię mandarunt. Sunt enim ijs noxia, Lolium quod alij æram dicunt. Lappę item, tribuli, rubigo, & id genus, vnde scitè ab Homero Mantuano dictum esse, nemo est qui eat inficias.

„ Mox & frumentis labor additus, vt mala culmos
„ Esset rubigo, segnis'que horreret in aruis
„ Carduus, intereunt segetes, subdit aspera sylua,
„ Lappæ'que tribuli que, inter nitentia culta
„ Infœlix lolium & steriles dominantur auenæ.

Addit Pli. his noxijs orobanchē. Est enim orobanche orobi, hoc est, erui genus, dictum quasi orobi angina: quòd orobum circũligãdo se enecet. Item & frumenta legumina'que strangulet: cirris enim circũligãdo ea occidit, vt ait Theophrastus, libro primo plantarum, & quinto: vbi plures enascentes plantas alijs noxias connumerat: inter quas ponit æram, hoc est, lolium, Aegylopē, siue auenam: orobanchē: & id genus. Remedia autem multa in hasce pestes noxias frugibus numerantur, cum à Colu. tum Palladio, rei rusticę clarissimis scriptoribus. Colu. Pellē hyenę (mirũ dictu) refert conferre, si ea satoriam (vt eius verbis vtar) trimodiã vestiamus: at'que ita ex ea, cum paulùm semina immorata sint iaciunt agricolæ, non dubitantes prouentura: quę sic sata sint. Quędam ait Colu. libro secundo etiã subterraneæ pestes adultas segetes radicibus subsectis enecant: id ne fiat remedio est aquę mistus succus herbę: quam rustici sedum appellant. Nam hoc medicamine vna nocte semina macerata iaciũtur. Quidam cucumeris anguinei humorem expressum, & eiusdem tritam radicem diluũt aqua, similique ratione madefacta semina terrę mandant. Alij eadem aqua, vel amurca insulsa, cum cœpit infestari seges, perfundũt sulcos, & ita noxia animalia summouent. Palladius etiam quędam huic rei conferentia refert: quę non putarim silentio digna: quare non obfuerit his addere. Democritus (inquit, libro primo) asserit ne'que arboribus, ne'que satis quibuslibet, noceri posse à quibuscun'que bestijs. si fluuiales cancros plurimos, vel marinos, quos græci παγόρους, id est, Paguros nominãt: nõ minus quam decem fictili vasculo in aquã misso tegas, & sub dio statuas, vt decem diebus sole vaporētur, postea quæcun'que illæsa esse volueris, ea aqua perfundas, & octonis diebus peractis hoc repetas: donec solide, quę optaueris adolescant, formicas abiges, si origano & sulphure tritis foramena sperges, Aduersus mures agrestes Apuleius asserit semina bubulo felle maceranda, ante quam aspergas. Omnia semina orti, vel agri ferũtur ab omnibus malis, ac mõstris tuta seruari, si agrestis cucumeris tritis radicibus ante macerētur. Item equę caluaria, sed nõ virginis intra hortum, vel etiàm asinę, creduntur enim sua pręsentia fœcundare quę spectant. Grandini creditur obuiare si quis crocodilli pellē, vel hyenæ, vel vituli marini per spacia possessionis circũferat: & in villæ suspēdat ingressu, quãdo viderit malum imminere, hæc Palladius. Porrò Herba quam hic Pli. Sedum vocat, vel Aizoon: dicitur semperuiuũ, vt Etymon monstrat: quòd semper viuat: nec flaccescat vllo solis etiam feruentissimo radio. RESTIBILE, &c. Restibile: quod restituitur referitur'que: quare Festus restibilem agrum vocat eum: quĩ biennio continuo seritur: restibilis seges dicitur quę regerminat: quasi quolibet anno sponte restibilis fiat. Et restare ad colēdũ aptum esse, referendum'que, Et subdit Pli. BABYLONE, &c. Strabo

Orobãche.

Vitia frugum & remedia.

Sedũ. Aizoõ. Restibilis seges

agens de

agens de Mauritania refert inibi biferã messem terram'que. Quę enim Pli. de Babylone hic ait verba. de verbo ad verbum, vt ita dicã, sunt Theophrasti, libro octauo plantarum: bonitatis agri huius Herod. libro primo meminit. Budęus, aqua riganda hic legit.

CAPVT .XVIII.

EST ET IN FRVGIBVS OSTENTVM, &c. Titus Liuius huius ostenti etiam meminit. Hic Pli. Aegypti foecunditatis facit mentionem. Huius etiã rei meminit Diodorus Siculus affatim, & Herodotus, libro secũdo, à cuius penu multa quæ hic Pli. narrat, desumpta videntur, quare profuerit eius sententiam (quòd faciat ad rem) in medium adferre. De natura Nili, inquit, ne'que sacerdotibus quippiam, ne'que ab alio vllo percipere potui, cum promptissimo forẽ ingenio ad hęc ab illis audiẽda, cur Nilus aquis inflatus deueniret inchoãs intumescere, ab æstiuo solstitio, & cẽtum vs'que dies, ac prope totidem diebus retrocederet relinquens fluenta, ita per omnem hyemem tenuis esse perseueraret, ad solstitium rursus æstiuum: porrò de auctu ipsius etiam Strabo decimoseptimo narrat, quę cõgruunt huic lectioni, quare quo fieret plausibilior auctior'que, & quo quid lucis videremur intulisse: hæc collibuit suppingere, is de ægypto agens, hæc refert. Cum regio natura multum fructum adferat irrigata plurimum adfert. Natura enim & maius Nili incrementum plus minoribus Nili exerescẽtijs irrigetur, quãtum in maioribus per fossas aggeres. Quare ante Petronij tempora tunc maxima vbertas erat, quùm Nilus ad quartum, ac decimum cubitũ excrescebat, quùm verò ad octauum cresceret, fames & penuria eueniebat, quùm verò ille regionem im peraret, & duodecimum tantum cubitum Nilus impleſſet, maxima fames fuit, & cum octauum solum aliquãdo impleſſet, famem nemo sensit: hæc ille. asserit etiã Nilum augeri æstiuis hymbribus, & ijs paulatim cessantibus paulatim inundationem cessare, porrò quod Pli. hic de cultura Aegypti, ait, ac de suibus solum euertẽtibus, fungentibus'que officio boum, ac colonorum aratorum've, ea Herodotus testatur: cui videtur hic Pli. astipulari. Verba Herodoti sunt: de Aegyptijs agens: Isti nam'que ex omnibus hominibus, at'que ex omnibus ægyptijs maximè illaboratũ percipiunt fructum, qui ne'que proscindendis aratro sulcis, ne'que solo subigendo, ne'que aliud quicquàm exercendo eorum quę in aruis colendis cæteri mortales laborem tolerant, sed postquàm fluuius sua sponte superueniens irrigauit, rura deseruit, & rursus irrigata deseruit, tunc in suum quis'que rus iacto semine sues immittit, cõculcato'que suibus semine, messem deinde expectat: at'que suibus semen versauerit, ita demum frumentum percipit. Et paulò inferius subdit cur Nilus æstate impleri dicatur. Hyberno tempore sol ascẽdens, à pristino cursu subter hyemale sydus meat, in superiora Aphricę, hæc ille. Porrò Pli. hic instrumentorũ rusticorũ meminit, quę si profusius annumerauerimus nõ obfuerit, Instrumẽta certè quę rei rusticę necessaria sunt. Aratra simplicia, tum etiam aurita si regio postulet: si enim plena sit simplex cõfert, auritum autem prodest vbi celsiore sulco sata attollenda sunt: his addamus Vomeres, Ligones, bidentes, dolabras, falces putatorias, quibus in arbore vtamur, & vite, item messorias, vel fœnarias, Lupos, hoc est, serrulas manubriatas, minores maiores'que ad mensuram cubiti, quibus facile est, quod per serram fieri non potest, resecando trũco arboris, aut vitis interseri, acus per quas in pastinis sarmẽta mergũtur, falces à tergo acutas, at'que lunatas, cultellos itẽ minores,

Natura Nili.

Rustica instrumẽta.

per quos

per quos nouellis arboribus ſurculi aridi, aut extantes facilius amputentur, item fal ciculas breuiſſimas tribulatas, quibus filicem ſolent abſcindere, runcones, quib' ve preta perſequimur ſarculos, ſimplice've bicornes, aſcias in auerſa parte referentes, raſtros item, cauteres, caſtratoria inſtrumenta, tõſoria ferramenta, & id genus mul ta. Porrò in quibuſdam exemplaribus Pli. hic procellis legitur, legerim non procel lis ſed porcellis, hoc eſt, paruis porcis. Eſt enim porca, authore Varrone, terra elata inter duos ſulcos, hinc porcare, quæ voces agriculturæ ſunt peculiares ſcriptoribus Var. Colu. Catoni, Palladio'que. Numerat etiam Verg. alia inſtrumenta, quãdo ait.

Porca, terra.

, Tribula'que trahæ'que & iniquo pondere raſtri. Virgea præterea celei, vilisq; ſu
, pellex, Arbuteæ crates, & myſtica vannus Iachi, &c.

CAPVT .XIX.

IN ARANDO MAGNOPERE SERVANDVM EST &c. Præcipit imprimis Cato agrum bene colendũ eſſe, bene arandum, ſtercorandum, apto'que hæc omnia tẽ pore agenda. Deinde arandi tempora animaduertenda, ac ſoli conſyderanda ingenia, primo autem arandum eſt, vt præcipit Vergilius inquiens.

, Vere nouo gelidus canis cum montibus humor
, Liquitur, & zephiro putris ſe gleba reſoluit,
, Depreſſo incipiat tritus ſplendeſcere vomer,
, Illa ſeges demum votis reſpondet auari.

Ingenium enim ſoli, hoc eſt natura examinandá eſt. Nam aliud arandi tempus po ſtulat pingue, aliud exile, aliud vliginoſum, aliud macrũ, aliud humectum. Campi certè vliginoſi debent (authore Colu.) proſcindi poſt idus menſis aprilis. Quo tẽ pore cũ arati fuerint diebus interpoſitis circa ſolſtitiũ, quod eſt. ix. vel. viii. ca len. Iulias iteratos eſſe oportebit, ac deinde circa ſeptẽbris calen. tertiatos cũ id tem pus ab æſtiuo ſolſtitio cõuenit inter peritos rei ruſticæ non eſſe arandũ, niſi ſi ma gnis ac ſubitaneis imbribus, quaſi hybernis pluuijs terra maduerit, quod cũ accidit nihil prohibet, quo minus mẽſe Iulio vernacta ſubigãtur. Mediũ itẽ tẽperamẽtũ obſeruãdum eſt in agris arandis, vt ne'que ſucco careãt, nec abundẽt vligine. Quip pe nimius humor limoſos lutoſos'que reddit, quæ autẽ ſiccitatibus aruerũt, nõ poſ ſunt probè expediri. Quę eñ limoſa verſant̃ arua, toto anno deſinũt poſſe tracta ri, nec ſunt habilia ſemẽti. Exilis igitur ager planus, qui aquis abũdat primũ aretur vltima in parte mẽſis augusti: ſubinde ſeptẽbri, ſit iteratus paratusq; ſementi circa æquinoctiũ. Cæterò graciles cliui nõ ſunt æſtate arãdi, ſed circa ſeptẽbres calend. quia ſi ante hoc tẽpus proſcinditur, effœta & ſine ſucco hum' ęſtiuo ſole peruritur, nullas'que viriũ reliquias habet, quare optimè arari poterit inter calẽ. & idus ſeptẽ bris, ac ſubinde iteratur, vt primis pluuijs ęquinoctialibus cẽſeri poſſit. Pingue au tẽ ſolũ ſic docuit Home. ille Mantua. i. geor. arandum ſubuertendum'que.

, Pingue ſolum primis extemplo menſibus anni
, Fortes inuertant tauri, glebas'que iacentes
, Puluerulenta coquat maturis ſolibus æſtas,
, At ſi non fuerit tellus fœcunda ſub ipſum
, Arcturum, tenui ſat erit ſuſpendere ſulco.

Palladi' lib. rei ru. ii. Ianuario mẽſe agros proſcindẽdos cẽſet, appararíq;, agrumq; lutoſum minime arãdũ pręcipiẽs. Var. i. rei ruſ. ab æquinoctio autũnali oportere ſerere dicit vs'que ad diẽ. xci. poſt brumã. Porrò ꝓſcindere quo verbo ſępi' vtun tur agriculturę authores, eſt, vt ait Var. qñ primũ terrã aram', cũ ſc'o iterũ aram', offrigere dr̃. Tertio cũ iacto ſemie aram', boues tũc lirare dicũt. Subdit dei de Pli.

NOVALE EST, &c. Vergilius etiam recreanda noualia quiete cēſet, nam vt ait.

, Alternis idem tonſas ceſſare nouales,
, Et ſegnem patiere.

ARATVROS BOVES (inquit Pli.) Varro boues non minores trimos, ne'que maiores quadrimos comparandos ad arationem cenſet. Pares item eligendos viribus, ne opere firmior imbecilliorem conficiat, amplis cornibus et nigris potius eligendos ſuadet, lata item fronte, naribus ſimis, lato pectore, craſſis coxendicibus. Iunctionis item bouum non minus ſcitè quā feſtiuiter Colu. libro. II. ita meminit. Igitur in opere boues arctè iunctos habere conuenit, quo ſpecioſius ingredientur ſublimes & elatis capitibus, ac minus colla eorum labefactentur, iugū'que melius aptū ceruicibus inſidat, hoc enim iuncturæ gen⁹ maximè probatū eſt. Nam illud quod in quibuſdam prouincijs vſurpatur, vt cornibus illigetur iugū, ferè repudiatū eſt ab omnibus qui pręcepta ruſticis ſcripſerūt. Plus enim queūt pecudes collo & pectore conari, quā cornibus, hæc & multa id genus, Colu. Palladius etiam. II. rei ruſt. de his ita agit. Boues melius collo quàm cornibus, capite iūguntur, quos vbi ad verſuram venerint, arator retineat, & iugum propellat, vt eorum colla refrigerentur. Sulcus autem in arationibus longior, quàm centum viginti pedum eſſe non debet. Seruandum verò eſt, ne inter ſulcos non mota terra relinquatur, glebæ omnes dolabris diſſipandæ ſunt. Et ſubnectit Pli. IVSTVM EST PROSCINDI SVLCO DODRANTALI, &c. His ſimilibus vocabulis ad aſſem ſpectantibus vtitur Colu. libro. II. quando ait. Sed iugerum talis agri quatuor operis expeditur, nam commodè proſcinditur duabus, vna interatur, tertiatur dodrante, in liram ſtatim redigitur quadrante opere. Dodrans certè non ſolum pro. XII. digitis ſicut apud menſores accipitur, ſed & pro parte aliqua cui additur, vt dodrans operæ hic pro trib⁹ partibus diei artificialis accipitur: ſicut etiam à Budæo noſtro annotatum eſt. Sulcus etiam dodrantalis profunditatem aut altitudinem habens. XII. digitorum dicitur. Sic enim partes aſſis accommodāturrebus. Sic as pro hæreditate, & ex aſſe pro tota, & id genus, quæ omnia Budæus ſcitè & eleganter docuit libro aſſis. RVLLA, Hoc inſtrumento vtūtur ad detergendum vomerem terra, herba've onetatum. COLLICIAS, Colliciæ maiores ſulci aquas colligentes, dicuntur etiam elices.

Quales boues eligendi parādo · *Dodrās* · *As.* · *Rulla.* · *Collicię*

CAPVT .XX.

ARATIONE, &c. Hoc caput nihil habet nubili, quod ſaltem mediocriter muſis initiatus non per ſe intelligat, quia iam fermè quæ hic agit à nobis explanata ſunt.

CAPVT .XXI.

SILIGINEM, &c. Peracta equidem ſementi, ſequens cura eſt ſarritionis, vt ſcriptum reliquit Columel. libro ſecundo. Sunt tamen quidam, qui dicant parum prodeſſe, quòd frumenti radices ſæpius ſarculo detegantur, aliquę etiam ſucci dantur, ac ſi frigora inceſſerint. Poſt ſarritionē gelu frumenta enecentur, ſatius autem eſſe ea tempeſtiuè runcari & purgari. Pluribus tamen ſarriri placet, ſed ne'que eodem modo, ne'que eiſdem tēporib⁹ fieri vſquequaque. Nam in agris ſiccis, & apricis, ſimul ac primum ſarritionem pati queant ſegetes, de

Sarritio quando fieri debeat.

bere ea terra adobrui permota, vt fruticare possint, quod ipsum ante hyemem fieri oportere, deinde post hyemem iterari. In locis autem frigidis, & palustribus plærunque transacta hyeme sarriri, nec adobrui, sed plana sarritione terram per moueri. Triticum igitur cum quatuor fibras, item & adoreum habere cœperint, hordeum cun'que faba & cætera legumina cum quatuor digitis, à terra extiterint, rectè sarrientur, dempto tamē lupino cui est noxia sarritio, quòd vna sit illi radix, qua sine ferro succisa, siue vulnerata totus frutex emoritur. At aliæ segetes, inquit Columella, quæ vel humidæ possunt moueri, melius tamen siccæ sarriūtur, quoniam sic tractatę nō infestantur rubigine, hordeum verò nisi sit siccissimū non tangi debet. Fabam Celsus non sarriendam censet, Columella, contra ter sarriēdam suadet, post sarritionem sequitur runcatio, quę non debet fieri florente segete, vt scriptum reliquit Columella.

CAPVT .XXII.

DIVITAS APHRICAE, &c. Diuersas terris inesse qualitates varios'que fructuum prouentus liquet, ac regiones non eodem se habere modo, alijs aliæ fœcūdiores sunt, aliæ infertiliores. Et vt scitè cecinit Home. Mant.

, Hic segetes, illic veniunt fœlicius vuæ
, Arborei fœtus alibi, at'que iniussa virescunt
, Gramina nonne vides croceos vt Tmolus odores
, India mittit ebur, molles sua thura Sabæi.

Et multa id genus, quæ etiam narrat affatim Theophrastus, & Varro primo rei rusticæ, quando ait. Propter eandem causam multa sunt bifera, vt vites apud mare Smyrnæ, malus bifera, vt in agro consentino. Eadē de causa sunt quæ non possunt viuere nisi in loco aquoso, aut etiam in aqua: & indiscriminatim, vt alia in lacubus, vt arundines in aretino, alia in fluminibus, vt in epyro arbores alni. Palmas etiam in mari Theophrastus tradit viuere.

CAPVT .XXIII.

Stercoratio agrorum

SI FVERIT ILLA TERRA, &c. Nunc agēdum de stercoratione, sine cuius vsu ac ratione non fiunt lætæ segetes, animaduertendum certè agricolis tempus stercorandi. Nam qui frumentis aruum cupit præparare, si velit autumno sementem spargere mense septembri, si vere, qualibet parte hyemis modicos aceruos luna decrescente disponat opus est, vt docuit Columella libro secundo, ita vt plani loci iugerum duodeuiginti, cliuosi quatuor & viginti vehes stercoris teneant. Si tamen tam male aspirauerit temporis dispositio agricolis, vt stercorationem tempore idoneo facere non potuerint, Spargat oportet tunc ante, ante quàm sarriat puluerem ex amarijs stercoris per segetem, si defuerit puluis stercoris, caprinum manu iaciat, at'que terram ita surculo permisceat. Ea item cura in stercorandis agris habenda est, vt non plus æquo stercorentur. Id enim adurit, vt etiam Columella scriptum reliquit. Porrò expendenda agri natura sit ne is humectus an siccus, nam humidus plus stercoris postulat, siccus minus. Vehes hic Plinius vocat quædam plaustra, quibus vehi solent res, alij vehes mensuras quasdam ad rustica opera aptas, à vehendo.

CAPVT .XXIIII.

SEMEN OPTIMVM, &c. Nō mirari ſubit ſi co
lonorum votis non reſpondeant agris immiſſa ſemina, ꝙ
ſcilicet ſint eroſa aut vetuſtiora, trima enim improbantur,
annicula laudantur. Probatur item granum quod rubet eā=
dem'que præfert colorem. albicans deterius indicatur. Per
pendendum item ne plus ſeminis agris ſpargamus, quā par
ſit. Ciceris igitur modij, vt ait Colu. tres iugero ſufficiūt lē=
tis, iugerum agri modius occupat. Lini iugerum agri octo
modijs obſeritur, quæ omnia obſeruanda ſunt prudētibus agricolis, quę omnia abū

Defru=
gare.

dè à Colu. Palladio'que docentur. DEFRVGES, Defrugare, fructū exhau=
rire ac exinanire. aut per inſcitiā ſegetem male diſponere, hinc defrugatio, qua vo=
ce vtitur Colu. Porrò hic conſideranda ſunt ſyderū obſeruata, nā vt cecinit Verg.

, Tam ſunt arcturi ſydera nobis.
, Hædorum'que dies ſeruandi & lucidus anguis,
, Quam quibus in patriam ventoſa per æquora vectis
, Pontus, & auſtriferi fauces tentantur abydi.

Ita'que obſeruāda ſunt agricolis rei ſyderalis præcepta, quo poſſint aptius opera ru
ris tēporibus accommodare, vt ſtatus cœli permiſerit, cuius varietatē mutationē=
que oportet animaduertere, non diſcedentes à præcepto Home. Man. qui ait. Ille

Verno=
uū quid
ſit agri=
colis.

vere nono terrā proſcindere incipiat, noui tamen principiū veris nō eo quo modo
obſeruat aſtrologus, debet vilicus obſeruare, nec debet expectare certū illū diē qui
veris initium facere dicitur, ſed aliquid etiam de parte hyemis ſumat eſt opus, quo
niā conſumpta bruma iā intepeſcit annus., permittit'que clemētior dies opera mo
liri. Poſſunt igitur ab idibus Ianuarijs agricolæ culturarū officia auſpicari, obſeruā
tes quod ait Var. i. rei hoc eſt. Vere terram rudem proſcindere, quæ ſunt ex ea nata
prius q̄ ex eis quid ſeminis cadat, vt ſint exradicata. Et ſimul canis ab ſole percale=
factis fieri ad accipiendum imbrē, ne'que ea minus arandum, ter melius ęſtate fieri
meſſes oportere ait, autūno ſiccis tempeſtatibus vindemias, ac ſyluas excoli cōmo
diſſimè, tunc vel præſcidi arbores ſecundū terrā oportere, radices autē priorib⁹ im
bribus vt effodiantur, ne quid ex his naſci poſſit. Hyeme putari arbores duntaxat
his tēporibus, cū gelu cortices, & imbribus careant & glacie. Addit itē præcepta a=
lia huic lectioni non parū congrua, que ſunt. Dies primus veris eſt in aquario, æſta
tis in tauro, autūni in leone, hyemis in ſcorpione. Cū vnius quiſ'que horū quatuor
ſignorum dies tertius & viceſim⁹, quatuor tēporum ſit prim⁹, efficitur vt ver dies
habeat. xci. æſtas. xciiii. autumnus. xcii. hyems. lxxxviii. quæ diuiſio re=
ducta ad dies ciuiles noſtros, qui nunc ſunt primi verni tēporis extant ad ſeptimū
idus Febr. Aeſtiui extant ad ſeptimū maij, autūnalis extant ad tertiū idus ſextilis.
hyberni extant ad tertiū idus Nouē. hæc Var. His adamuſſim perpēſis antiqui de
agricultura ſcriptores hoc eſt Heſiod⁹, ante vergiliarū occaſum ſerere iubebāt: qua
re Verg. far triticū ad vergiliarum occaſum iubet ſeri. Hordeū verò circa æquino
ctiū autumni & brumā. Vitiā verò & faſiolos lentē'que occidente boote, cui⁹ occa
ſus ortusq; meminimus lib. ii. Et ſubnectit Pli. VERE linū & auena & pa=

Satio li=
ni.

pauer, &c. Colu. de ſatione lini ſic meminit. Lini ſemen niſi magnus eſt eius in ea
regione, quā colis prouentus, & prætium proritat. Serendū non eſt, agris enī præ=
cipuè noxium eſt, ita'que pinguiſſimum locū & modicè humidum poſcit. Seritur
à calen. octob. in ortu aquilæ, qui eſt. viii. idus Decemb. hęc ille. VSQVE
in quinquatribus, &c. Hoc eſt vs'que ad diem poſt idus quintum Martij. De his
libro ſequenti fuſius, praxidico, libro terminationis.

CAPVT .XXV.

PRIMVM

PRIMVM OMNIVM DIERVM, &c. Nunc syderum in noctes dies'que cõsideranda, de qua mul to amplius à nobis agendum esset, nisi id libro. ii. abundè cognoscendum docuissemus. Non est certè nostri consilij quæ à nobis explanata fuerint, repetere, nisi maximè expo stulauerit locus. Quãobrẽ qui de rei syderalis consideratio ne vberius verbosius'que volet, quæ libro. ii. abs nobis di cta sint reuoluat. Sed quia quæ hic Pli. prompsit in literas, partim à Colu. libro. xi. desumpta videntur, quæ congruentiora huic rerum seriei animaduertemus, annectere non pigebit, quo minus Plini. lectio fuscedinis habere possit, quo've ingenium lectorem minus remoretur. Vocat enim hic Pli.

QVADRANTES intercalarios noctis ac diei, Quartas partes no ctis ac diei. Porrò prochemasin dixit præcurrentem tempestatum significationẽ postuenientem verò epichemasin, quæ vocabula sunt meteorica, quæ interdũ cõ tingunt per systasim, hoc est, rei consistentiam: aliquando per emphasim, hoc est, apparentiam, aliquando & sæpius per epithymiasim, hoc est, exalationem. Porrò quando ait. COELI AFFECTV in terram deciduo. Intelligit exha lationes in tertiam regionem aeris iam ascensas conuersas'que, vel in tonitrua, vel in tempestatum præparamenta. Porrò quando ait. STATIS syderibus cœlo'que affixis, Intelligit stellas fixas, hoc est Vergilias. Arcturum, itẽ signa hu iuscemodi. Et vt paulò hæc nobis tritiora fieri possint, addamus quod fuerit huic capiti auctarium, perpendentes quæ Victruuius libro nono scripsit. Quando certè sol arietis signum, & partem octauã peruagatur, perficit æquinoctium vernũ, cũ progreditur ad caudam tauri sydus'que vergiliarũ est, quibus eminet dimidia pars prior tauri, in maius spatium mundi, quã dimidium procurrit procedens ad septen trionalem partem. E tauro, cum ingreditur in geminos, vergilijs exorientibus ma gis crescit supra terram, & auget spatia dierum. Deinde è geminis cum iuit ad can crum, qui breuissimum tenet cœli spatium, cum peruenit in partem octauam per ficit solstitiale tempus, & pergens peruenit ad caput & pectus leonis, quia hę par tes sunt attributæ cancro. Ex pectore autem leonis & finibus cancri solis exit⁹ per currens, reliquas partes leonis imminuit, diei magnitudinem et circinationis. Tũc verò à leone transiens in virginem, progrediens'que ad sinum vestis, eius contra hit circinationem, & æquat eam, quam taurus habet cursus rationem: è virgine au tem progrediens per sinum, qui sinus libræ habet partes primę, in libræ parte octa ua perficit æquinoctium autumnale, qui cursus æquat eam circinationem, quę fue rat in arietis signo. Scorpionem autem cum sol ingressus fuerit occidentibus ver gilijs, minuit progrediens ad meridianas partes longitudines dierum. E scorpione cũ percurrendo iuit in sagittarium ad fœmina eius, contractionẽ diurnum peruo lat cursum. Cũ autẽ incipit à fœminibus sagittarij, quæ pars est attributa capricor no, ad partẽ octauã, breuissimũ cœli percurrit spacium, ex eo à breuitate diurna bruma, ac dies brumales appellãtur. E capricorno autẽ trãsiẽs in aquariũ adauget, & exæquat sagittarij lõgitudine die spaciũ, ab aquario cũ ingressus est pisces fauo nio flãte scorpionis cõparat ęqualẽ cursum, ita sol ea signa peruagãdo certis tẽpori bus auget, aut minuit dierũ & horarũ spatia. Obseruãdi pręterea sunt cũ occas⁹, tũ exort⁹ stellarũ fixarũ, hoc est arcturi, vergiliarũ, coronę, fidiculę, & aliarũ id gen⁹, quæ sunt tũ à zodiaco ad septentrionẽ, tũ à meridie, vergẽtes enĩ ad septentrionẽ sunt. Vrsa maior, perse⁹, auriga, canis, oriõ, hydra, nauis, lep⁹, canis, & id genus. Ad verò meridiẽ, vultur, bootes, corona, delphin⁹ &c. Hoc est enĩ cur Colu. tã curiosè hęc tractauerit, nõ qđ penit⁹ necessaria dicat agricolis. Nũc veniam⁹ ad cõtextũ.

Proche masis. Epiche masis.

Zodiaci cursus et signa.

Bruma vnde.

IDEO VERGILIVS ERRANTIVM QVOQVE &c. Vergilius certè libro. i. georgicon, videtur sydera errantia consideranda esse præcepisse, potissimum quando meminit Saturni natura frigidi. Hoc metuẽs, cœli menses & sydera &c. Et quando subdit. Frigida Saturni sese quo stella recepet. Cæterò quando Pli, ait. SVPER OMNIA est mũdi cõuexitas, &c. Perinde ac dicat cœli conuexitatem siue vt ita dicamus, polorum rationem considerandam esse, quæ omnia Vergilius pręcepisse animaduertenda videtur inquiẽs.

, Mundus vt ad scythiam rhypheas'que arduus arces
, Consurgit, premitur lybiæ connexus in austros.
, Hic vertex nobis semper sublimis, at illum
, Sub pedibus styx atra videt, manes'que profundi.

Astrologorũ sectæ.

Quæ omnia abs nobis libro. ii. ampliter tractata sunt. Subdit Pli. TRES FVERE SECTAE, &c. Tres fuerunt sectæ de astrologia differentes, de temporũ stellarum'que ortu ac occasu varie tractantes. CHALDEA, Quam Berosus tenuisse videtur, quare Victruuius libro architecturę. ix. ait. Stellæ quippe sol & luna, ad vitæ humanæ rationem Chaldæorum ratiocinationibus est concedendum, quod propria est eorum genethlilogiæ ratio, vt possint ante facta et futura ex ratiocinationibus astrorum explicare. PRIMVS'QVE berosus in insula Coo aperuit disciplinam, &c. Chaldæos cõstat eximios cœli fuisse scrutatores. Sub enim cursu septem errantium stellarum Chaldæorum obseruatio constituit. xxx. planetas, quos esse testatur deos consiliarios, quorum quindecim tuentur loca, quæ nostro continentur hemispherio, reliqui res simul humanas & quæ in cœlo sunt. Deos autem, quibus vis principatus'que sit, duodecim esse numero dicunt, quorum singuli singulos attribuant menses Chaldæi. Per hos autem quorum ex animalibus appellatio est meare solem, ac lunam, & quinque errãtia sydera. Post zodiacum stellas quatuor & viginti numerant, ex quibus duodecim ad meridiem locatas tradunt. Et harum quæ apparent duodecim viuis ascribunt, reliquas'que non visantur mortuis. Has præterea stellas erraticas rerum vniuersarum iudices appellant. Hi etiam anni tempora aliter quàm Romani obseruabant. Item & Aegyptij, vt conijcere licet lectione Macrobij ac Censorini. Cæsar eorũ errores in metiendis considerandis'que tum anni diebus, tum mensium interuallis correxit, ac dies intercalares scitè emendauit, quę omnia à nobis libro secũdo dicta sunt. Cæterò expendenda sunt quæ Columella libro. xi. cap. secundo scripsit: de occasu scilicet & exortu stellarum fixarum, quarum aduẽtu aut occasu tempestates vel tranquillitates euenire solent. Idibus enim, ait, Ianuarijs vẽtosa tempestas, & incertus status. xviii. calen. Feb. tempestas incerta. xviii. calen. Feb. sol in aquarium transit, leo mane incipit occidere, africus interdum, aut aliquando auster cum pluuia. xvi. calen. Feb. cancer desint occidere: hyemat. xv. calen. Feb. aquarius incipit oriri, ventus africus significat tempestatem. xi. calen. Feb. Fidicula vespere occidit, dies pluuius, & id genus multa ab Colu. scitè & concinniter explanata. Porrò corona cuius hic meminit Pli. authore Colu. oritur octauo idus Octob. occidit quarto nonas Iulij. Institor autem vestis sydus vergiliarum est, dicitur quia mense, vt quidam volunt Nouembri cum earum occasus est, ex hoc sydere coniecturam faciunt hyemis, nam si nubilus fuerit, earum occasus hyemem pluuiosam denunciat.

Auguria à plãtis.

Si verò tempore sereno: occiderint, asperitas hyemis denunciatur. Cæterò Pli. auguria ab plantis colonis necessaria quædam fieri docet vt ex pulegio herba, ex item lentisco, quæ cœli syderũ'que ac auspicia arandi, agricolas docẽt. Porrò qui de hac dierum, stellarũ, ac anni distributione volet amplius, deq; mensiũ ratiocinatione. Adeat etiã Budęi nostri omnium æui nostri doctissimi annotationes in pãdectas.

CAPVT

CAPVT .XXVI.

VERVM VT PARITER, &c. Nunc differendũ, quid quoque mense fieri oporteat, ac anni tẽporibus, quod Varro scitè docuisse videtur, libro primo rei rusti. Inter fauonium, inquit, & æquinoctium vernum, hæc fieri oportet, seminaria omne genus, vt ferantur, putari imprimis, circũ vites ablaqueari radices, quæ in summa terra sunt pręcidi, prata purgari, salicta seri, segetes sarrire. Inter verò æquinoctium vernũ & vergiliarum exortum, hęc fieri debent, segetes runcari, herbam ex segete purgari, boues terram proscindere, salicem cędi, prata defendi, inter vergiliarum exortum, & solstitiũ. Vineas nouellas fodere, aut arare, & postea occare. Vites pãpinari, Inter solstitiũ & caniculam plærique messe faciunt, arationes absoluere oportet, inter caniculam & æquinoctium autumnale, oportet stramenta desecari & aceruos construi, aratro offringi, frondem cædi, prata irrigua iterum secari, Colu. Etiam hæc luculenter tractat, libro vndecimo, ca. secundo. Ita'que, inquit, ab idibus Ianuarijs, quod habetur tempus inter brumam & aduẽtum fauonij, si maior est vineę, vel arbusti modus, quicquid ex autumno putationis superfuit repetendum est: eodem mense ante calen. Feb. Sarriendæ sunt segetes autumnales Vineę quę sunt palatæ & ligatę, iam rectè fodiũtur, succidere, arborem ad ædificia, sed vtra'que melius fiunt, luna decrescẽte, vbi à. x x. vs'que in trigesimam, quoniam materia omnis sic cæsa iudicatur non infestari carie. Ridicas findere hoc tempore conuenit. Et subdit Pli. RELIQVA OPERA NOCTVRNA, &c. Sunt equidem multa quæ noctu melius rectius'que fieri possunt quam interdiu, quare iure cecinit Homerus ille Mantuanus.

, Multa adeò melius gelida se nocte dedere
, Aut quũm sole nouo terras irrorat eous,
, Nocte leues stipulę, melius nocte arida prata
, Tondentur, noctis lentus non deficit humor
, Et quidem sæuos hyberni ad luminis ignes
, Peruigilat ferro'que faces inspicat aratro.

Ob id ergo rei rusticę studiosi præcipiũt, texẽdas noctu fiscinas, crates, qualos agẽdos, Ridicas pręparare iubent. Sunt etiam quę concinnius interdiu fiunt. Quædã etiam fieri poscunt hyemali tempore, & quernas glandes tunc stringere tempus, vt ait poeta.

, Et lauri bacchas oleam'que cruenta'que myrta
, Tunc gruibus pedicas, & retia ponere ceruis,
, Auritos'que sequi lepores, tum figere damas.

Quę omnia abs Colu. affatim narrantur, libro antelato, ex cuius fonticulis hęc quę Pli. ait, videntur desumpta, quare qui de his volet, adeat locum. Subdit Pli.

VINDEMIATORIS EMERSV, &c. Colu. de sic. sexto nonas Martij vindemiator apparet, quem greci τρυγητῆρα dicunt. Nonis Martij equus mane oritur. Flatus aquilonis. iii. idus Mar. Piscis aquilonius desinit oriri: septentrionales venti: pridiè idus Martij argo nauis oritur. Fauonius, aut auster, interdum aquilo. His diebus commodè instruũtur horti. A Calen. Mar. Optima est vitium putatio vs'que in decimum Calendarum Aprilium: hæc ille, & multa id genus: quę nõ collibuit omnia hic suppingere breuitati studens: porrò quod Plinius ait.

CAESAREM IDVS MARTIAS FERALES, &c. Colu. rusticos etiã Martio nullo modo terræ aliquid cõmittẽdũ pcepisse tradit, eo quo diximus loco.

Quid fieri debeat quoque tipem.

CAPVT .XXVII.

IAM VERGILIARVM, &c. Hic Pli. ratione syderali exacte monstrata: solatur agricolam desperantē forte, quòd ea syderalis ratio videatur illi difficilior prospectu cognitu'que: illum'que criminetur Pli. sydera curiosius intuētem: quòd parens illa rerum natura illi dederit, nudo possit multo protritius tempore rei rusticę peraccommoda agnoscere, hoc est, plantas. Helitropium ac lupinum, quorum versura doceri possit agricola, quādo fiat Vergiliarū exortus: propter certè res eiusmodi, inquit Varro, libro primo rei rusti. admiranda discrimina sunt naturalia, quod ex quibusdam folijs, propter eorum versuram, quod sit anni tempus, dici possit, vt olea & populus alba, & salix, horum enim folia: cum conuerterunt se solstitium dicitur fuisse, nec minus admirandum, quod fit in floribus, quos vocant Heliotropia, ab eo quod solis ortum mane spectat, & eius iter ita sequuntur ad occasum, vt ad eum semper spectent: hæc Varro.

CAPVT .XXVIII.

Pratorū cura.

PRATA CIRCA, &c. Nunc cura pratorum perpendēda est, sine quorum vsu vix animalia ritè ali possunt. Varro, pręcepta agricolis de pratorum collectione ratione'que hæc tribuit. Cū herba crescere desijt, & æstibus arescit: subsecari falcibus debet, & quod perarescat, versari furcillis, cū peraruit, de ea manipulos fieri, ac vehi ad villam: tum de pratis stipulam rastellis eradi, at'que addere fœnisiciæ cumulum. Quo facto sicilīeda prata, hoc est, falcibus consectāda, quæ fœnisecæ pręterierint: à qua sectione arbitror dictum sicilire pratum: hæc ille. Colu, libro secundo: duo genera prati agit: alterum riguum: alterum siccaneum: lęto pingui que campo non desiderari influentem riuum afferens. Pendula loca pratorum, mense Februario luna crescēte, fimo iuuāda cēset idē. Et prata situ vetustatis obducta, crasso'que musco, præcipit ea esse iuuanda seminibus de tabulato superiectis, vel stercus ingendum etiam suadet, quorum ventum tantum prodest, quantum, si cinerem sæpius ingesras, ea enim res muscum enecat: est interdum etiam arandum vbi pratum negligētia aut copia musci exolescit: porrò de lectione fœni idem ait, demetendum esse ante quam marcescat. Nam & largius percipitur & iucūdiorem pecudibus prębet cibum. Est autem modus in siccando, vt ne'que perar idum, ne'que rursus viride colligatur: quod iam sciunt rei rusticę studiosi: porrò antelatis examinate perpensis sequens caput facillime percipi poterit à quo'que, nisi sit tam male feriatus, vt prædicta non annotauerit.

Pratorū duo genera.

CAPVT .XXX.

MESSIS IPSIVS, &c. Et quia superiore ca. Areæ meminit perdendum eam esse instruēdā ante quam fiat messis: æquandam Vergi. cylindro iubet quando cecinit,

, Area tum primum ingenti est ęquanda cylindro,
, Et vertenda manu, & cræta solidanda tenaci
, Ne subeant herbæ, neu puluere victa fatiscat.

Columella, libro secundo eam amurca aspergendam'que censet: nam sic constita à populatione muriū, formicarū'q;

frumenta

frumenta defendit, Iubet idem segetes demetendas ante quam torreantur æstiui syderis vaporibus, qui vehementissimi per ortum caniculę. Metendi etiam plura esse genera docet. Multi profecto falcibus verriculatis, atque his vel rostratis, vel denticulatis medium culmum secāt: multis mergis, hoc est, furculis, vt ita dicam: alij pectinibus spicam ipsam legūt, idem docet commodè spicas comminui fustibus, nannisque expurgari. At vbi paleis immista sunt frumenta vento separari, ad id fauonius ventus idoneus dicitur. MERGITES, &c. Spicarum manipuli. Subdit Plinius. ET STIPVLAS MAGNO VERGILII, &c. Præcipit certè Vates is, libro primo georgicon stipulas comburere, quando ait.

, Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,
, Atque leuem stipulam crepitantibus vrere flammis.

Cæterò Colu. granaria sic agenda iubet. Siccę autem res congerantur tabulatis, vt frumentum, fœnum, frondes cæteraque pabula: granaria scalis adeantur & modicis fenestellis aquilonibus inspirentur: nam ea cœli positio maximè est frigida & minimè humida, quę vtraque perennitatem conditis frumentis adferunt. Neque me pręterit sedem frumentis optimam quibusdam videri horreum camera conte ctum: cuius solum terrenum prius, quam consternatur confossum: & amurca recē ti non salsa madefactum, velut signinum opus paniculis condensatur: tum deinde cum exaruit: simili modo pauimenta testacea, quæ pro aqua recęperint amurcam mistam calci, & arenę supersternūtur, & magna vi, paniculis inculcātur, atque expoliuntur: parietes oblinūtur amurca luto subacto: cui pro paleis amista sunt arida oleastri, vel si ea non sunt, oleę folia, deinde cum prędictum tectorium inaruit, rursus amurca respergitur, qua siccata frumentū infertur. Ea res ab noxa curculionū, & similium animalium commodissimè videtur tutas fruges defendere, quę nisi diligenter repositæ sint, celeriter ab ijs consumuntur, possunt etiam frumēta de fossa seruari, sicut transmarinis quibusdam prouincijs, vbi puteorum in modum, quos appellant syros, exhausta humus, æditos à se fructus recipit, hęc Colu. cuius sentētię Pli. hic astipulatur. Dignum scitū quod Palladius, libro primo refert. Folia coriandri frumentis mixta prodesse ad diutius seruanda frumenta. Colu. non censet frumenta ventilanda: quia magis misceantur animalia totis aceruis. Herbam conizam siccam substratam frumentis prodesse: Palladius tradit.

Horreū. quale debet esse.

Ad seruanda frumēta.

CAPVT .XXXII.

IS QVAE SVNT NECESSARIA, &c. Etsi fixarū stellarū cognitio non paulum prodesse agriculturę studiosissimis, plus tamen videtur conferre lunaris ratio, cuius cognitione ratiocinatioque, quidnam agendū sit in rei rusticę negocio, scire, quidque tempori conueniat possumus. Ob id poeta obseruationem dierum cum infœliciū, tum fœlicium ex lunæ numero perpēdendam admonuit, libro primo georgicon, quando cecinit.

Lunaris ratio agricolis necessaria.

, Ipsa dies alios, alio dedit ordine luna
, Fœlices operum, quintā fuge, palludis orcus
, Eumenidesque satę, tum partu terra nephando
, Coeumque Lapethumque creat, sæuumque Typhoea.

Hoc enim est cur eligenda sit luna ad materiem cędendam, quæ profecto cędun tur, carpuntur, tondūtur, luna decrescente fieri debent, Verres, iuuēcos, arietes castrandos cēsent rei rusticę scriptores, luna decrescēte, oua item: noua luna supponi

debent, vt

debent, vt pullorum lætior fiat prouentus: legumina condi circa extremam lunam præcipit Pli. Calcari musta cũ luna sit sub terra. Cæterò ait Pli. Hora noctis vno distante sicilico. Et deinde subdit. HORAE NOCTVRNAE DEXTANTEM SICILICVM, &c. Videtur hic Pli. oblitus eorũ, quę secundo dixit volumine, ca. xiiii. vbi ait. Lunam haud dubium est lucere dodrantes semũcias, &c. Quo suspicari subeat memoria defectum, quod & scitè, animaduertit Budæus homo accuratissimæ eruditionis, ac vt ita dicam, naris emunctissimæ. Plinius enim hic Dextãtem & Sicilicum accepit, pro decẽ vncijs cum quarta parte vnciæ, ita quod Pli. libro secundo, vt inquit Budæus, vndeuiginti quartas & vicesimas horę dixerat, cresceñti lunę quotidiè accrescere amplius deinceps ampliusque lucendo, & viceuersa decrescenti ratione eadem decedere: hic autem quasi eorum immemor viginti quartas & vicesimas, & semis præterea dixit: hoc est, vnã quadragesimam octauam, dextans enim viginti vicesimas quartas valet, & Sicilicus vnam duodequinquagesimam: hæc Bud. Cæterò de ventorum ratione nihil constitui agendum, quòd libro secundo satis dixisse videri possumus.

CAPVT .XXXIIII.

DIXIMVS VT IN MEDIA LINEA, &c. Nũc de limitatione agrorum agẽdum, quo nihil prętereatur, quod fuerit rusticę studioso rei. De mẽsuris agrorum scripserũt Iulius Frontinus, &. M. Iu. Nypsus: quorum sensa hic non obfuerit admonuisse. Limites enim vrbis duos aruspicibus videntibus posuerunt antiqui, vnum ab oriẽte in occasum, huncque Decumanum nominauerunt, quia is lõgior esset, mos enim antiquis fuit omnia principalia Decumana vocare, porrò alterum à septentrione in meridiem, quem appellauerunt cardinem: quòd sub axe septẽtrionis mundus sicut in cardine vertatur. Decumanus itẽ dextram habet orientem & sinistram occidẽtem, vnde ab antiquioribus dextratus & sinistratus dictus. Cardo habet vltra septentrionem & citra meridiem ob hoc, vltratus & sinistratus vocitatus est, ab horum agrorum generibus omnes agri nominãtur partes, reliqui fiebant limites angustiores, & inter se paribus interuallis distabant, porrò antiquitus limites lapidibus, quos terminales appellabant signabantur: sed diuersa figura. Nam vt scitè ait Colu. libro quinto. Omnis ager, aut quadratus, aut longus, aut cuneatus, aut triquetrus, aut rotundus, aut semicircularis. Et ait Pli. IN DECVSSIS, &c. Decussis, vox est mathematicis, tum rei rusticę scriptoribus, tum architecturę peritissimis peculiaris, hinc decussare, appellant enim lineas in decussum ductas: quę non ad rectos angulos, sed quadamtenus transuersæ cadentes, & in alias lineas incurrentes, gręcę literæ. X. aut romanę. X. figuram præferentes, quę quoniam denarij numeri nota fuit litera. X. ab eo nomero decussis, & decussare verbum dictum: quo fit vt decussare per medium secare significet, qua vocis acceptione vsus Martianus, libro octauo, inquiens. Alij cardine meridiano inchoamenta circuli perhibentes, eundem per atticum verticẽ, vnde ortus est denuo retulerũt, quiquidem alium ab ortu circulum decussantes, in quatuor quadras mundi ambitum discreuerunt. Et decussatim, quo vocabulo etiã Colu. de conditura raporum loquens vtitur, deinde ait, sicut consueuerunt salgamarij decussatim, ferramẽto lunato concidito. Sed de his hactenus. Et vbi ait Pli. ET LIMES QVI SECABIT, &c. Hic limes significat formam agri & non terminum.

Decumanus ager. Dextratus. Sinistratus. Cardo. Decussis. Decussare. Limes.

CAPVT .XXXV.

T ENIM PRAEDICTA, &c. Qualium agriculturę studiosis tempestatum præsagia cōferant non quidem dictu facile, his enim nō solum sibiipsis cauere verùm & animalibus & rei domesticæ frugibus, ac fructibus prospere consulere, quę citra astrologorum curiositates, sciri cognoscique possunt, docentibus, scilicet colore cum solis, tum lunæ, tum animabus terrestribus, ac marinis : addo his ignes flammas, & id genus, quæ futuras tempestatum procellas agricolas docent. Nā vt verissimè, ac luculēter cecinit Homerus ille Mātua.

, At que hæc vt certis possimus discere signis,
, Aestus que & pluuias ingentes frigore ventos
, Ipse pater statuit, quid menstrua luna moueret.

Nec solum lunæ, solis ve color pręsagia significat, verùm etiam ex aliis stellis futuras tempestates scire possumus. Nam, vt ait poeta, primo georgico.

, Sæpè etiam stellas vento impendere videbis
, Præcipites cœlo labi: noctis que per vmbras
, Flammarum longos à tergo albescere tractus,
, Sæpè leuem paleam & frondes volitare caducas.

Primum tamen Pli. præsagia hic à solis colore, deinde lunę auspicatur, primo ab ipsius exortu, cuius radij si rubeant demonstrant futuram pluuiam. Quando eius ortus macula quadam obduci quodammodo videtur: & cōditus in nubem, ob hoc poeta cecinit.

, Sol quo que exoriens, & cum se condet in vndas
, Signa dabit, solem certissima signa sequentur
, Et quę mane refert, & quę surgentibus astris.
, Ille vbi nascentem maculis variauerit ortum
, Conditus in nubem: medio que refugerit orbe
, Suspecti tibi sint imbres, nam que vrget ab alto.

Porrò Pli. Solis ortum occasum que radijs prominentibus cinctum tales que eiaculantem pluuię signa esse tradit: quę à poetæ penu omnia ferè hęc desumpta videntur: quando ait.

, Aut vbi sub lucem densa inter nubila sese
, Diuersi rumpunt radij, aut vbi pallida surget
, Tithoni croceum linquens aurora cubile. Et paulò post subdit,
, Cæruleus pluuiam denunciat: igneus euros
, Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni,
, Omnia tunc pariter vento nymbis que videbis Feruere, &c.

Quę certè omnia hic à Pli. narrantur. Cæterò vbi Plinius à sole tēpestatum pręsagia explanauit venientia : statim lunæ huic addit colores. Certissima profecto tempestatum indicia ex lunę aspectu emergunt. Nam ipsa renascens obscura imbres significat quod vt præteream Pli. poeta docuit quando cecinit.

Tēpestatū indicia.

, Luna reuertentes cum primum colligit ignes
, Si nigrum obscuro comprędenderit aera cornu
, Maximus agricolis, pelago que parabitur imber,
, Aut si virgineum suffuderit ore ruborem
, Ventus erit, vēto semper rubet aurea phœbe. Sed veniamus ad Pli. cōtextū.

MARE SI TRANQVILLO PORTV, &c. Docet etiam mare agricolas futuras tempestates agnoscere. Nam vbi murmurauerit significat ventum: siue venti insurgant subiti, quare poeta ait.

Continuo

, Continuo ventis surgentibus, aut freta ponti
, Incipiunt agitata tumescere, & aridus altis
, Montibus audiri fragor, aut resonantia longa
, Littora, &c.

Pręsagiunt item animalia, argumento sunt Delphini, vt libro nono diximus, porrò vbi Ranas vocaliores solito audiemus, pluuiam significabimus, quòd etiam à Vergilio notatum hoc versu.

, Et veterem in limo ranę cecinere querelam.

Præsagiunt & grues, vt hic ait Pli. & poeta.

, Offuit, aut illum surgentem vallibus imis
, Aerię fugere grues, &c. Noctua item vbi garrula est significat pluuiam. Et subdit Pli. CORVIQVE SINGVLTV, &c. Corui etiam præsagiunt quod à Vergilio annotatum est, quando ait.

, Tum liquidas corui pręsso ter gutture voces
, Aut quater ingeminant, & sæpe cubilibus altis
, Nescio qua præter solitum dulcedine læti.

Idem de cornice.

, Tum cornix plena pluuiam vocat improba voce,
, Et sola in sicca secum spatiatur arena.

Et subnectit Plinius.

TVRPESQVE PORCI, &c. Non sunt porci animalium fœdissimi præsagiorum expertes, vbi fœni manipulos lacerarint lasciuientes: quod & à Vergilio est scitè animaduersum hoc carmine.

, Immundi meminere sues iactare maniplos
, At nebulæ magis ima petunt, cāpo'que recumbunt, &c.

De formicis etiam ait.

, Sæpius & tectis penetralibus extulit oua.
, Angustum formica terens iter, &c. Hæc ille, & multa id genus, quibus hic Plinius astipulatur, quę si volet lector legat. Nunc ad hortorum curam transeamus.

Commentariorum in Decimum octauum Plinij Secundi, Naturalis hystoriæ, scriptoris argutissimi.

FINIS.

IN DECIMVM NONVM PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE, ARGVTISSIMI SCRIPTORIS LIBRVM, STEPHANI AQVAEI BITVRICENSIS, VIRI EQVESTRIS, COMMENTARIA.

SYDERVM QVO'QVE TEMPESTATVM'QVE, &c. Tempestatũ syderum'que ratio agricolis maximè peraccommoda libro superiore explanata est. Nunc Pli. rerum naturæ peritissimus curam quã appositissimè auspicatur: & iure quidem, nam & hortorũ cõmoditas, frugũ interdũ præstare videtur vtilitate vt omittamus medicas dotes, subuenit enim lini vsus vitæ humanæ haud paululum, nã vt scitissimè ac festiuissimè testatissimum reliquit Home. ille Mant. Hortus salubres corporis præbet cibos, variosq; cultus sæpe cultori refert holus suaue, multiplex herbæ genus. Oblectat hortus, aduocat, pascit, tenet, animo'que mœsto demit anguores graues. Mẽbris vigorẽ reddit, & visus capit. Refert labori pleniorem gratiã, tribuit colenti multiforme gaudium. Nec igitur ab re Pli. hortorum curam auspicatur hic, & quoniã ante lato lib. persensuimus opera, quæ suis quibuscũ'que temporibus anni villicum exigui oporteret, subiungendos hic hortorũ cultus fore duximus non alienũ, quorum æque curã suscipere debebit optimus est diligens agricola, vt & quotidiani victus sui leuet sumptũ, & aduenienti domino præbeat, quod ait poeta inemptas ruris dapes.

MIRAMVR (ait Pli. QVOSDAM, &c. Admiratur Pli. quosdã celebratissimos authores curã villicã tã enixè, tã curiosè, tã pertinaci ingenio pertractasse, hortorũ tamen curã silentio pręterijsse, saltẽ de his parũ disseruisse & penitꝰ illud omisisse quod precio ijs maius est, hoc est linũ, cuius certè & authoritas interdũ frugũ dote maior est, itẽ & vtilitas, id eñ nedũ terras, sed æquora replet, illo videlicet nauiũ remis apposito. NE'QVE ENIM (inquit Pli.) INTER fruges ne'que inter hortẽsia, &c. Linũ certè non iure inter hortẽsia nec inter fruges annumerari debet, sed inter vtrũq; differẽs. Subnectit paulo mox. HERBAM esse quæ, &c. Vt lino miraculũ rẽ'que mirã inesse mõstret, & vt vitę occurrat, id exẽplo admirabũdo prænauigationis celeritate nauiũq; celerrimo nauigamẽto cõprobat: linũ eñ admonet ægyptũ Italię, eo videlicet nauiũ remis apposito, hoc est tela linea remis admota. Dicet forsan aliquis ceruicosior, telas quibus vtũtur nautę in nauiũ vsu nõ lineas sed cãnabeas esse, ꝙ lineę tenuiores q̃ opus sit ad nauiũ vsũ. Expẽdat hic lector rerũ recõditiorũ studiosissimus, lini appellationes in gręcis auxisse ancipitẽ & æquiuocã significationẽ, significat eñ illis lignũ, plãtam, & quæ ex ea in filũ ducta ad vitę vsum fiũt penè infinita, in eorũ scriptoribꝰ alijs vbiq; nota. Linũ eñ cũ culmis suis, linocalamũ aliqui vocant, quasi lini culmos, & stipulã. Quod ꝓo i filũ ductũ, quo vela fiũt, linũ vrbanũ ac domesticũ à q̃busdã ferẽ, et à

Linum.

Linocalamus.

Epidesmos. Amma

græcorum peritissimis ἅμμον, hoc est, ammon, in filum enim ductum sic græcis dici solet, quasi ἐπίδεσμος, id est, epidesmos vinculum scilicet, & laqueus, & quo aliquid necti solet ἅμμα, id est, amma. vinculum enim nodum'que notat, quibus nectendis vinciendis'que rebus ex lino funiculis vtimur. Sed de his nec verbosius.

EX PRAETORIIS SENATORIBVS, Prætorios senatores appellat eos, quibus pareret omnis exercitus.

A PVTEOLIS, Puteoli Campaniæ ciuitas, de qua libro historiarũ.

GADES HERCVLIS, De gadibus aliubi diximus, nec est institu ti, nisi poscente loco.

AVDAX VITA SCELERVM PLENA, &c. Luculenter hominum vitam & stultitiæ ac scelerum plenam & plus æquo audacem. Facit ad id Horatij. Audax omnia perpeti, Gens humana ruit per vetitum nefas, Audax iapeti genus &c. Dixit audacem, illa potissimum se prominentibus periculis, naufragijs'que exponente, temerè cõfisa nauium velis lineis, quibus tot sunt variæ consecutæ clades vt dictu non sit facile. Tanta, vt liquet, certè velis adhibetur confidentia, vt maxima hominum portio se addicat ac exponat marinis fluctibus, crebris fortunæ assultibus subditis. Quis igitur hominum vitam scelerum stultitiæ'que plenam non iudicet? quorum audacia inconsulta ambigue viuitur, vi ta ipsa nutanti fluctu libratur. Quantos vtpotè & militia & virtute insignes viros vt gregarios omittam, absorbuerit omniuorum mare conijcere licet, quantas item opes, quantos exercitus, merces, gemmas, naues. Subnectit paulò mox Plinius.

Antennæ.

ALIQVID SERI VT VENTOS, &c. Hoc est linũ, quo maris procellæ vincuntur. Parum autem vitæ hominum audaci fuisse ait visum fluctibus marinis solis vehi, quare & vela velis addidit, item & antennis. Sunt enim antennę, ligna per transuersum in malo posita quibus vela adligantur, Singulæ arbores. Singulas arbores vocat, nauis remos ac vela. Tam gracili auena, tam paruo culmo, lino videlicet inhærẽte, ne'que id viribus suis necti, quia industria hominis extensum ac comminutum fit accommodum velis, molle enim cogitur & densatur vt vsui esse possit iniuria naturæ, quia deberet potius rigidum esse quàm molle. PERIRET ET insepultus, submergeretur in aqua. Vrit agrum deteriorem'que ipsum facit. Alludit ad assertionem Homeri Mantuani ita canẽtis.

Vrit enim lini campum seges, vrit auenę
Vrunt læthęo perfusa papauera somno.

Campos vtique lini semine vri ac retorridos fieri etiam concinniter asseuerat Columella secundo rei rusticæ, cap. XIIII. qui & eodem libro capi. decimo de hoc ita agit. Lini, ait, semen nisi magnus est eius in ea regione quam colis prouentus & pretium proritat serendum nõ est, agris præcipue noxium est, ita'que pinguissimũ locum & modicè humidum poscit, hæc ille. Vbi Plinius ait, Cum sparta dixit significauerit sata, Homerus enim per verbum σπάρτα, hoc est spartha, seminata vocat; ἄσπαρτα, id est, aspartha verò inarata, inseminata, vltimo hoc vtitur odyss. 9. libro quando ait, οὔτε φυτεύουσι χερσὶν φυτὸν οὔτε ἀρόωσιν ἀλλὰ τά γ' ἄσπαρτα καὶ ἀνήροτα πάντα φύονται &c. Hoc est, ne'que plantant manibus plantam, ne'que arant, sed inseminata & inarata omnia crescunt. Cæterum quando ait Plinius.

QVINTVS CATVLLVS CVM SPINTER, &c. Eadem refert Valerius Maximus, libro. II. titulo institutorum antiquorũ, his verbis. Religionem ludorum crescentibus opibus secuta lautitia est, eius instinctu Q. Catullus Campaniam imitatus luxuriam primus spectantium cõsessum velorum vmbraculis texit, Cneus Pompeius ante omnes aquæ per semitas decursu minuit æstiuum feruorem. Claudius pulcher scænam varietate colorũ adumbrauit &c.

CAPVT

CAPVT PRIMVM.

SERITVR SABVLOSIS MAXIME, &c. Plærique linum solent locis macris ac sabulosis serere. Columella, Varroque pingue solum magis conuenire lino asserunt. Varronis hæc sunt verba, primo rei rusticæ. In pingui rectius quæ succi sunt maioris serenda sunt, vt holus, triticum, siligo, linum, &c. Columella aptè linum seri debere calend. Octobris in ortum aquilæ censet. Obseritur autem modijs agri octo iugerum, nonnullis placet macro solo quam spississimum semen eius committi. Idem etiam si læto solo seratur mense Februario in iugerum iaci modios decem, oportere testatur. Columellæ astipulatur Palladius, author rei rusticæ clarissimus, qui commodè linum seri posse ait mense octobri. Subdit mox Plinius,

NEC MAGIS FESTINAT ALIVD, &c. Linum profectò celerius cæteris frugibus prouenire palàm est, nam satum tempore veris æstiuo vellitur. IGNOSCAT TAMEN ALIQVIS, &c. Optimi lini feracem Aegyptum Herodoti docet lectio, libro secundo.

ITA NE GALLIAE, &c. Constat Gallias lini conspicui fertilitate scatentes. QVOD VOCAT INANE, Linum subintelligas. CADVRCI, Populi Galliæ, apud quos lini præstantia habetur, vnde cadurcum tentorium, vel vt alijs placet, culcitram vocant, qua merces teguntur, alij tentorium quod supra lectum sæpius poni solet. Cadurci meminit Iuuenalis.

Cadurcum.

Institor hybernæ tegetis niueique cadurci.

CALETI, Populi Galliæ, qui Britanniæ regi subijciuntur. RVTENI, Populi non procul à nostratibus. Aliqui non Ruteni sed Rutheleni legunt. MORINI, Quos nunc vocamus tornacenses.

SERRANORVM FAMILIA, &c. Dicta hæc à serendo, vt ait Cornutius, cuius hæc verba sunt. Q. Cincinnatus cum suum agrum coleret, sereretque dictatura ei à populo Romano delata est, qui contra Samnites profectus victor extitit, qui à serendo seranus dictus est.

TINNITVSQVE CVM DENTE, &c. Optimi lini fit experimentum, dentibus instrumenti carminatorij ferrei, quo lanæ pectuntur.

CARBASIS REPERTIS, &c. Velis nauium repertis, dictis à carbaso genere lini præstantissimo, quo vela antiquitus fiebant, quare carbasa pro nauium velis accipi solent. Quintus Cursius vestibus carbasinis Indos, necnon & arabes indui scriptum reliquit. Linum zoelicum, à Zoelio oppido.

Carbasa

PLAGIS VTILISSIMVM, Funibus. Plagas hic intellige funes illos, quibus retia tenduntur circa imam & summam partem.

CVMANAE PLAGAE, A cumis dictæ.

CONCIDVNT APROS, Cadere faciunt in terram.

CVM EPIDROMIBVS, Cum funibus, quibus retia tenduntur, circa imam & summam partem, dicti epidromes, quòd in his retia discurrant, ab ἐπιδρόμω, id est dromo, quod curro est. Sunt etiam qui epidromos dicãt annulos, quibus cortinę (vt ita dicam) impenduntur, sic annulos plagarum nonnulli vocant. Hic autem sunt funes maiores, quibus retia tendi solent; quos vulgo magistros nostrates vocant. QVA SALTVS CINGERENTVR, Qua multitudine plagarum.

Epidromes.

Amasis Thorax QVEM AMASIM VOCANT, &c. Hic eſt Amaſis rex Aegyptiorum, cui fuit thorax, id eſt, munimentum quo pectus protegitur, lineus thorax erat miro artificio fabricatus, vt Herodotus ſcribit libro ſecundo.

EX PELIGNIS, Populis Italiæ in Sabinis. AD TOMENTA PARITER INVENTVM, &c. Tomentum proprie quicquid farciminis ex quacunque re, ſiue ex fœno & palea, ſiue ex pluma fuerit, quo culcitræ farciri ſolent, vnde Varronis id. Poſtquàm tranſierunt ad culcitras quòd in eas ſagos aut tomentum aliud've quid calcabant, ab inculcando culcitra dicta. Tomentorum autem aliud leuconicum dicebatur, quod fiebat lana alba concisa, aliud circenſe quod harundinibus conciſis factũ erat, quod in circo Romano sternebatur, vt illic pauperes quieſcerent. Huius meminit Seneca, inquiens. Nihilo mi ſerius ero ſi laſſa ceruix mea in manipulo ferri acquieſcat, ſi ſuper circenſe tomentum per ſarcinas veteris lintei effluens incubabo. Erat enim circenſe tomentum non nobilibus aptum viris, ſed iis, qui eſſent infimæ ſortis, quale tomentum lingonicum fuit, cuius meminit Martialis.

, Oppreſſæ nimium vicina eſt faſcia pluma

, Vellera lingonicis accipe rara ſagis.

Item alibi tomentum conciſa palus circenſe vocatur. Hæc pro leutonico ſtamina pauper emit. Antequàm certè corruptis amplioris fortunæ veneno moribusq; cœpiſſent homines molliter & laſciuè agere, non auium plumis, aut ouium lanis, ſtrato cubili dormiebant. Sed quod Lucretius ait. Et frutices inter condebãt ſqual, lida membra, Circum ſe folijs & frondibus inuoluentes &c. Subdit Plinius.

Xilon. Panicula. TANICVM AC PELV, &c. Tanicum ab Tani vrbe ægypti, alij Tenicum à tenia, Plures xilon. Eſt id quod vulgares bambatium vocant, hinc veſtes xilinæ aut goſſapinæ, id eſt, ex (vt ita dicam) bambatio factæ, quod & vulgo cotonon vocãt. PANICVLA EIVS, &c. Panicula coma quicquid enim ſublonga vel ſubrotunda forma tumet, panicula dicitur, nam in panico, milio, harundine, & id genus, comam, paniculam vocamus.

MATVRITAS EIVS, &c. Lini ſcilicet. MALLEO STVPARIO, Ex ſtupa facto. INTER MEDICAMINA, &c. Quæ in parte medica videbimus. CARMINARI, Pectinari.

Byſſum BYSSINO, &c. Byſſum, Pollux onomaſtici ſeptimo genus eſſe lini apud Indos ſcribit, quo veſtimenta ac telæ fiebant antiquitus, quare legitur Leuitici cap. XXVI. cortinas præcipit dominus de byſſo fieri retorta, & hyacintho, & purpura, & cocco &c. Eſſe enim hic byſſum interpretes aſſeuerant genus lini candidiſſimi. Byſſum apud Elydem modo naſci Pauſanias tradit, ac nullibi præterea in Græcia, quare Plinius circa Elin naſci prodidit. Meminit & byſſi Philoſtratus, iis ferè verbis. Homines, ait, qui ſecundum Indum flumen habitant, lineis amiciuntur veſtibus, etenim linum in agris plurimum naſcitur. Calciamenta geſtant ex byblo ſiue papyro, nobiliores byſſo induuntur. Byſſum verò ex arbore naſci aliqui ferunt: nam ab Indis legi ex arboribus linum author ſcribit Arrianus. Byſſina veſtimenta nunc pro camiſijs, vt ita dicam, accipimus, qualia Amorgina dici ſunt ſolita, byſſinis ferè ſimilia. Eſt enim amorgis lini ſpecies. Nec ſilentio præterundum

Amorgis. cenſuerim hic byſſina verba à Plutarcho dici, qui Paryſatin Cyri, & Artaxerxis matrem dicere ſolitam ſcribit regem qui promptè, nec animo timidiore concionaturus foret, debere vti verbis byſſinis. Byſſina verba hic dici, quæ ſublimitatem habeant, ac magnificentiam, nitorem quoque & authoritatem. Cæterum ſubnectit Plinius.

A GRAECIS ASNESTINVM EX ARGVMEN-

TO

TO NATVRAE, &c. Id linum asuestinum vocatur etymo ita ritè po scēte. Nam ἄσβεστον, id est, asuestinum, siue (quod idem sonat) asbestinon dicitur viuum, ac non restinctum, quare calx viua & non aqua restincta id nomen sibi asci uit, nam & hanc albeston vocant, vbi non fuerit aqua restincta. vbi verò est perac= commoda operi tectorio τιτάνον, id est, titanon græci vocant. Hæc enim tectoria induci solent, vbi ait Plinius.

Asuesti num.

ET CINIS SPODII VIM HABET, &c. Idest quas medicas vires habet spodium easdem habet genus id lini. Est enim spodij, (quod & alij cenerulam vocant) oculorum inflammationes mitigare, carcinomata siste= re, ac purgare, caua explere, vt ait Dioscorides libro quinto. De hoc aliubi.

CAPVT .II.

SPARTI QVIDEM VSVS, &c. Lini ge= nere explanato, eiusque dotibus partim reseratis, miras nunc Sparti vires ac vsus accommodatos multis rebus enu cleat. Magna apud authorum de sparto sententia discors, nam Dioscorides libro quarto Plinio refragatur. Spartum enim vocant alio verbo genistam, incultis & passim ferè nascētem, cuius in re rustica adnexus quotidianus vsus est. Fruticem breues, duras, & sine folijs virgas habentem de= scribit Dioscorides libro antelato, lentore infragiles virgas sparti huius quibus vi= tes soleant ligari. Item ferre florem luteum, quæ descriptio conuenit genistis, et nō sparto Hispaniensi: cuius hic Plinius meminit. De hac authorum discrepantia la= tius agetur libro vigesimoquarto, cap. nono. Credimus certè ex his quæ in græcis latinisque diu obseruauimus monere tuto legentes posse, duo fuisse gręcis sparti ge nera, quæ tantum alicuius notæ adiectione distinguerentur, vnum quo vites ligan tur, vt etiam Paulus Aeginita libro sexto prodit inquiens, σπάρτος ὧ τὰς ἀμπέλους δεσμοῦσι, id est spartus quo vites vinciuntur. Hispanię autem sparto cuius hic Plinius meminit, non omnes vti possunt, at sparto quo vites vinctæ esse solent, vti omnes possunt. Vbique enim nascuntur genistæ, & eundē inter ruris vtilia vbique vsum habent, quod Plinius hic in Hispaniensi sparto non testatur, quodque illi præcipuū ab eo tribuitur ad funes pertinet, totamque habet Hispaniæ spartus diuersam pe= nitus à genista historiam. Esse præter hactenus dicta sparton genistam Theophra stus primo de plantarum historia testatur, linospartum inter polylopa numerans. Voco polylopa, quæ plures sibi inuicem suppositas tunicas seu cortices babent. Ve rùm nunc ad prætextum redeamus.

Spartū quid.

Sparto= rū gña.

Polylo= pa.

OCREATIS CRVRIBVS, &c. Tectis ocreis. Ocreas voca= mus tegumenta, quibus crura tegi solent. COMPENDIVM OPE RAE, Commoditatem. NATVRA INTERPOLLIS, Innouata interpolle, & interpollum, renouatum instauratumque notat.

Ocreæ,

PHYLLIRA, Phyllira tenuissima mēbrana inter corticem & lignū tiliæ, quāquàm propriè dicatur arbor, quam tiliam vocāt, pro quouis enim tenuis= simo capillamento poni solet.

Phylli= ra.

TVBERA VOCANTVR, Inter ea quæ sine radice prouenī= unt tubera à Theophrasto numerantur. Item hic à Plinio terrestri certè substantia concerni & constare veteres aliqui tubera dixerunt, & extenuandi aliquam habe= re potestatem, vulgo truflas dicunt ea tubera. Credidit antiquitas cognatio= nem illis aliquam cum cœlo esse, nec nisi tonante Ioue nasci, quod in satyra

Tubera

, aquinas poeta monuit dicens. Et facient optata tonitrua cœnas, Maiores &c. Licet nō fieri sed ostendi, & quasi signari tonitru tubera aliqui dicerent pulsu aeris ex eo quemadmodum sole etiam fit dehiscente terra qua parte ea latent, fallique qui aliter credant, non secus quàm si opinentur imbrem cochleas facere non illectas humore ex sepibus & maceriis producere. Fuerunt tamen qui secretiores naturæ causas altius repetentes contra ostenderent, dicerent'que ingruentibus in terram è superiore cœli parte tonitru. fulgetris, fulminibus, ventis, & imbribus, quæ omnia plærunque simul fiunt, diuersos rerum succos, contrariaque temperamenta fieri in his quę ad generationem mouentur. Non secus quàm rorem dulciorem pecori facere herbam. Cœlestem autem arcum subiectam omnem sibi terræ materiam diuino halitu implere dicunt. Sed de his nō verbosius, alibi fusius dicturi. Adde tubera græcis dici hydna, id est ὕδνα, Tubera cibis grata ferunt: quare cecinit Martialis. , Tubera boletis poma secunda sumus &c. Misy, cuius hic Plinius meminit tuberum genus est. AB TIARIIS, Ab vrbe in Mysia.

Mythylene.

MYTHYLENIS, Mythylena vrbs in Lesbo iuxta methymnam, dicta à Mythylene filia Machari, vt prodit Diodorus sexto historiarum.

LAMPSACVM, Lampsacus nomen vrbis in littore hellesponti, in ora asiatica. Alapeconesus, insula, è qua Plinius quinto historiarum.

SVNT IN FVNGORVM GENERE, &c. Fungos cōstat sine radice nasci, potissimum eos quos pezicas vocant, dicti pedestres. Nascuntur omnes fungi ab æstiuo & autumnali imbre sole euocante.

Laserpitium.

CLARISSIMVM LASERPITIVM, &c. Magnis vtique dotibus tum poetæ, tum historici, id est Theophrastus, Strabo, Columella. Plinius, Laser siue Laserpitium, quod & græcorum peritissimi silphion vocant illustrarunt, tum quòd miro modo vsui humano, ac vitiis corporis conducat, tū quòd in deorum templis ad religionem & anathema id propositum sit antiquitus, nam Cyrenei delphis apollini quotannis silphii caulem ex agri sui opibus offerebant, ferulam'que hanc suam tantopere amauerunt Cyrenes, conditori Batto perpetuum cum ea honorem habuerunt, in gemma qua publice in signandis epistolis, ciuitas vtebatur, Battum gentis suæ authorem ostendentes cui mulier quo docebat corporum ornatu & habitu Laserpitii caulem porrigebat, fortunæ simulque naturæ pro suis opibus gratias agens. Gloriam fœlicitatem'que suam grata vtrius'que beneficii memoria sic ostendens. Id certè maximum precii & honoris in ferula hac argumentum fuerit, quòd egregium, rarum, amabile, preciosum'que aliquid significantes græci non aliter quam vt in prouerbio sit, Batti silphium iactabant, quantos medicos effectus habeat, id conjicere licet lectione Theophrasti, sexto plantarum, à cuius penu Plinius omnia ferè hæc excerpsit. Eius autem verba libro antelato hæc sunt. Habet silphium numerosas radices, & crassas, caulem qualis est in ferula & crassitudine illi æqualem. Folium quod Maspeton vocant simile apio, foliaceum'que. Caulem non vltra annum prorogat, quemadmodum & ferula. Vere'que primum & màspeton hoc profert, quo oues mirifice purgantur & pinguescunt, odoris suauitate egregia carnes commendans. Post hæc caulem profert cibis quocun'que modo aptum. Tostus siquidem & elixus estur. Et paulo mox subnectit. Siquidē spatio vltra stadiorum quatuor millia nascitur copiosum'que prouenire ab hesperidum hortis ad syrtin. Ad quæ verba allusit hic Plinius quando ait.

CIRCA HESPERIDVM HORTOS SYRTINQVE MAIOREM, &c. Theophrasti item hæc sunt. Narrant Cyrenei septem ante conditas Cyrenas annis apparuisse, ex quo autem ædificata vrbs est trecenti intercesserunt anni magistratum Athenis, gerente Si-

monide.

monide. Alij radicem silphij ferunt cubitalem paulò've ampliorem nasci, tumereque in medio veluti caput, quod sępi⁹ in sublimè fertur, paulòque minus quâ supra terram emergit, ex qua erumpit quod lac vocatur, ad quod alludit Plinius, quando ait. ❧ ALII TRADVNT LASERPITII, &c. Vbi autem Pli. ait. ❧ ALTERVM genus laserpitij est quod Magyderis., &c. Huius ita meminit Theophra. libro antelato. Quę verò magyderis dicitur, aliud à silphio est rarius & minore acrimonia, succo'que carens, discernitur à peritis solo aspectu, &c. Horum item meminit abundè Diosco. libro tertiò. Cyrenaicum cæteris præfertur, tãtum agro Cyrenaico laudis ac honoris accreuerat, vt Catullus vna hac nota Cyrenem illustrauerit, Laserpiciferas Cyrenas vocans. Item Mar, tialis gratum cibo Laserpicium hoc versu comprobat. Nec laseris dotis poteris, numerare nec vsus. Cum medico totiens sit & coquo totiẽs aptum, de hoc vberius agemus in parte medica. Hic non obfuerit annotasse neotericos medicos silphion, siue laserpicium vocare assam fœtidam, verùm an ritè, peritioribus censendum relinquo. ❧ SACOPENIO, Lege, Sagapeno. Est enim Sagapenum liquor herbę ferulaceę, vt ait Diosco. libro tertio. ❧ IMPRIMIS Rubia tingendis, &c. Est Rubia herba tingendis lanis apta, à rubore dicta, quo lana coria'que eius succo infici soleant græcis Erythrodanon fertur, Theophrastus Ereuthodanũ, nam græci Erythron rubrum vocant, Ereuthos verò ruborem notat.

Sagapenum.

❧ AT QVE VOCATVR RADICVLA, &c. Sunt qui Lanariam herbam eam vocent, lanificio imprimis tingendo aptam, hac fullones in purgãdis lanis vtuntur, vt ait Diosco. libro secundo, quidam & eam herbam vocãt Struthiõ, de qua alibi fusius.

❧ CAPVT .QVARTVM.

AB HIS SVPEREST REVERTI AD HORTORVM CVRAM, &c. Plãtis quibus referatis earũ'que genere habito ac dotibus promulgatis curam hortorũ aggreditur. ❧ HESPERIDVM HORTOS, &c. Diu vtpotè antiquitas hortos Hesperidum admirata est. Hesperides dici à filiabus Hesperi, quæ feruntur habuisse hortos nemore aurifero pręciosos, vbi erat dracomala aurea obseruans vigilãter, quem interfecit Hercules, Solinus Hesperides hortos interpretatur fuisse æstuarium maris meatu flexuoso instar draconis, quod hortos hesperidum amplectebatur, vbi præter oleastrũ aliud nihil ex narrato illo nemore aurifero extare prodiderunt, Varia Diodorus, libro quinto de his agit, quę curiosus lector legere poterit, omnium autẽ meminisse eorũ, quorũ sit à Plinio mentio, luxuriãtis esset lectionis & turgescẽtis plus nimio, quare subsultim satis sit attigisse quę protrita sint. Hic loco auctarij non obfuerit annotasse. Adonidis hortos, vt scriptum reliquit Pausanias, lactucis ac fœniculis scatentes fuisse, ac veneri dicatos, in quibus semina deponi, haud aliter quàm in festis solerẽt, eo'que rem in prouerbium abijsse Adonidis horti, in molliculos futiles, ac leusculos. Adonin antiquitas Cynaræ & Myrrhę filium fabulata est, quem venus habuisse in delitijs fertur. Hic apri dente sub inguine sauciatus obijsse fertur, quem postea in florem mutasse dicitur, ex hoc libro vigesimòprimo agemus latius.

Hesperidum horti.

Adonidis horti.

❧ ALCINOI, Alcinous phæcum rex iustitia percelebris, cui fuerũt pręciosa, ac magnifica ædificia, ac viridaria voluptifica, quare extat Papi. carmen.
, Quid referam Alcioni pomaria vos'que

Alcinoi horti.

bis discrimen inuẽtum est, opes'que differẽtiam fecere in cibo etiam vno asse venali, & in his quoque sibi aliqua tribus nasci negant, caule in tantum saginato, &c. Non signato legendum cẽset, propter id quod paulò mox sequitur. Ecce altiles spectantur asparagi, &c. Sunt qui contẽdant ritè legi posse, signato, quòd Plinius paulò superius dixerit. ET CAELATVRIS VIVERE, &c. Item & Exquisita nasci poma pauperibus interdicta, perinde, acsi dicere velint fieri potuisse vt iussu principis, aut præcepto procerum, quædam holera esculentiora fuisse signo, ac nota aliqua discreta, quo soli vescerentur, & quo pauperis mẽsa non caperet, Subdit paulò mox Pli. SYLVESTRES Natura fecerat horridos, &c. Budęus, non horridos, sed corrudas legit, cuius opinionem comprobo, legi tamen posse ritè autumo nõ corrudas, nec horridos, vel horridas, sed horto, putarim: hic enim Pli. curã hortorum agit: deinde stilo in delicatiores molliores'que debacchatur quòd nimis curiose cibos esculentiores perquirant, ac differentias in eo genere ponat. Cũ tamen natura fecerit hortos sylvestres, vt quis'que demeteret passim, perinde, ac si dicat, quosdam esse qui curiosius quàm par sit hortorum curam agẽdam suscipiant: quo plantæ hortenses fiant esculentiores, quando tamen natura fecerit hortos primo incultos, ac syluestres, ac pauculæ impẽsæ, quo quis'que passim demeteret, quantum volet, & vitæ sustinendæ sufficeret, quibus collatis, hortos legi apte posse liquet, votis tamen legentium id cẽsendum relinquo. Nec id pro comperto do, quòd tam grauis author Budæus aliter censeat ECCE (inquit Plinius) ALTILES SPECTANTVR ASPARAGI, &c. Hic saginatos intelligit Budæus homo eruditionis eximioris, verùm quia ptotritè dici solet Tot capita esse, tot sensus. Non vitio mihi vertet aliquis ceruicosior: si quid cẽseã super hoc dixero. Palàm est certè Altile vocabulũ, dici itẽ & significare id quod domi saginari solet, quare altiles pisces, altiles gallinas vocamus, sagina scatentes, sic certè herbas domi vberrimè prouenientes metaphorice altiles vocamus, quasi læte prouenientes, domi dico, quia id verbum ad domestica sola refertur, quare altiles asparagos Rauennates vocat Pli. quòd læte, ac vberrime in campo Rauẽnate proueniant, quod liquet carmine Martialis quando ait.

Corruda.

, Mollis in æquorea quę creuit spina Rauenna,
, Non erit incultus gratior asparagis.

Nemo miretur me verbũ altile dixisse significare id, quod domi læte proueniat, & si de inanimatis dicatur Plinianus enim mos est, sic vocabula ad ea transferre. Nam est etiam altilis id quod alit, quare Macrobius, Sanguinem altilem vocat, nõ certè Saginatum: sed alentem, libro Saturnaliorum septimo quando ait. Liquidũ verò purum'que & altilem sanguinem totius corporis membris ministrant, &c. Quare suspicor hic Pli. altiles asparagos dixisse pro domesticis quos diuitum mẽsæ cognouerunt solæ. Hoc tamen sic capiendum candidè moneo, relinquo'que arbitrarium lectoribus. Subdit paulò mox Pli. RAVENNA ternis libris rependit, &c. Illud enim ad pondus trium librarum referri posse suspicor, quòd asparagus crescat in caulẽ, spinã, spongiam'que, & quidem amplitudine magna po tissimum apud Rauẽnã: quę asparagi ferax dicitur. Ego enim suspicor posse referri ad pondus, ob amplitudinem quam diximus habere asparagum. Maxima autẽ amplitudine esse asparagos quibusdam locis, liquet assertione Strabonis decimo septimo Geo. ita inquiens. Narrat etiam Bogum mororũ regem, quùm in Hesperios ascendisset misisse dono vxori calamos indicis similes, quorum genu quodlibet octonos modiolos caperet, & similem asparagorum similitudinem: hæc Strabo, si profecto tantæ capacitatis sint asparagi, triũ librarũ põdus æquare possent. Hoc tamen pro recepto dare nõ ausim albũ enim calculũ Budęo nostro adijciẽdũ censeo:

censeo. Si tamen hęc faciāt ad stomachū pro voto vtatur lector. Non licere carduis pecori vesci, Pli. AQVAE, quo'que separantur, & ipsa elementa vi pecuniæ discreta sunt. Hæc dixit in gulones, ac ganeæ apprime addictos, ac esculentioris cibi appetentissimos. Item & palati morosos, qui solent separare aquam, id est, hæsitantes vtra aqua, scilicet elementalis, vel pluuialis quā cœlestem dixero, sit melior. ❧ VI PECVNIAE, &c. Quia emebatur aqua niualis, qua & decocta, refrigerabatur. Niues enī hauriebātur, quia vina, illarū aqua: fiebāt frigidiora, expressa, liquata'que, immo & ipsę niues potabātur, vnde cecinit Martial.

, Spoletina bibis, vel marsis condita cellis

, Quo tibi decoctæ nobile frigus aquę. Item alibi,

, Setinum dominæ'que niues densique trientes

, Non potare niuem, sed aquam potare rigentem,

De niue commenta est ingeniosa sitis, de hoc item Iuuenalis,

, Frigidior geticis petitur decocta pruinis. Ijs ergo collatis liquet aquam niualē magno præcio fuisse, & habitam & magno emptam, ad quę omnia allusit hic Pli, quando ait. ❧ ELEMENTA vi pecuniæ, &c. Vt certè vina multo frigidiora biberentur algor, ac glacies item nix seruabatur Romę, cura quidem magna. Et ait Pli. ILLAS hyemāt, &c. Illas aquas infrigidant, vbi fuerint decoctæ, quo salubriores, ac potu suauiores sint. ❧ AVENTINOS montes, &c. Mons Auentinus Romæ fuit ab auibus dictus, quòd se eo ab Tyberi ferrent aues, vbi augures ad capienda pręsagia erant, qui mons sacer Dianę fuit, quare Pli, sacros vocat montes. ❧ IRATAE plebis, &c. Loca secretiora ad quę plębs irata secedebat. ❧ NVLLVM Macelli vectigal maius, &c, Id est, vectigali hortorum. PORTORIVM Mercis huius, &c. Holerum suppleas, portorium, significat naulum, id est, vectigal quod portitori soluitur. ❧ CENSVM haberi, &c. Reditum. ❧ SPONSOR, Fideiussor. NVNQVAM ESSET in domo materfamilias, &c. Budæus non ita legendū censet, sed de hoc modo, Et sic statim faciebant iudicium nequam esse in domo matrēfamilias, hoc est, parum frugi, nec ad rem domesticam acrem, hoc enim nequam significat, vt seruos nequam dicebant, qui non essent frugi. Idem Budęus vbi paulò superius ait Plini. ❧ OLVSQVE differentiam facere, &c. Opus differentiam facere, legit. ❧ PVLMENTARIA, Pulmentarium, quod inter cibos sumi solet in similitudinem pultis dicitur. NAM carnis desyderia, &c. Budęus, non carnis, sed gari, vtrū'que ritè legi posse suspicor. ❧ ACETARIA appellabantur, &c. Hortensia enim dici possunt iure acetaria, ab accipiendo vocabulum deflexum, quoniam expedita res & parata in hortis sit. Acetaria etiam dicuntur cibaria, quæ ex aceto oleo'que & herbis ad excitandum appetitum sumuntur, vulgo Saladas nostrates vocant. ❧ DOMI versuram fieri solitam, &c. Versuram facere antiqui dicebant mutuo pecuniam sumere, quòd initio qui mutuabantur ab alijs non vt domum ferrent, sed vt alij soluerent id faciebant, & velut creditorem vertere videbantur, versuram ergo facere, est æs alienum alieno ære soluere. Hoc fit quando æs alienum nobis conflatum fuerit, nec nobis tantum pecuniarum sit, vt id dissoluere liceat, vbi dissoluendi tempus aduenerit, mutamus creditorē ab altero, scilicet vsurarium æs accipientes, quod alteri reddamus. PARS EORVM, &c. Hortorū subintelligas. Lactucinos dictos à Lactucis, vt libro superiore diximus. ❧ HORTOS villæ iungendos, &c. Cato rei rusticæ clarissimus scriptor. Hortos sub vrbe iūgendos censet, his verbis. Summittito hortum sub vrbe omne genus, coronamenta omne genus. Cui Varro astipulatur primo rei rusticæ libro qui ait. Ita'que sub vrbe colere hortos latè expedit. Riguos quā maximè habēdos.

Pulmētarium.

Versurā facere.

Hortorū locus eligēd⁹.

Horti certè

Horti certè frustra colũtur, ni sint rigui, amnes enim oportet hortis esse vicinos, quare iure cecinit Columella.

, Vicini quo'que sint amnes quos incola durus
, Attrahat, auxilio semper sitientibus hortis
, Aut fons illachrymet putei non sede profunda
, Ne grauis haustu ris tendentibus illia vellat
, Talis humus, &c.

Palladius haudquanquàm incelebris Rei Rusticæ censor, hortorum positionem agendam ita censet. Hortus, inquit, qui cœlo clementi subiacet, & fontano humore percurritur, prope est, vt liber sit, & nullam serendi requirat disciplinam: hęc ille, libro primo, Columella. x i. rei rusti. Hortorum locum ita eligendum censet. Locum, inquit, autem prius eligi conueniet si permittit agri situs, iuxta villã pręcipuè pinguem, qui quę aduenien te riuo, vel si non sit fluens aqua, fonte puteali possit irrigari, &c. ORGANIS PNEVMATICIS, Id est, instrumentis spiritalibus, hoc est, canalibus, ac tubulis, Syphonibus'que, per quæ, cum aer tum aqua meare potest. TOLLENDO non haustu rigãdo. Budęus Tollenonũ legit. Sunt autẽ Tollenones, à tollendo, quoniam iis, res pondera'que tolli soleant, quorũ meminit Vegetius, libro quarto. Item & Liuius, libro octauo, hic pro haustorio quo aqua hauritur, alij id instrumentum vocant celoneum. SOLVM proscindendum, &c. Terra certè hortorum est proscindenda à fauonio in autumnũ. Est enim fauonius genitalis spiritus viuendi, eo'que maritantur terræ viuentia hic & zephirus dicitur, cuius flatu proscindendam terram Colu. censet hoc carmine,

Tolleno

, Post vbi rypheæ torpentia frigora brumæ
, Candidus aprica zephyrus relegauerit aura
, Sydereo'que polo cedet lyra mersa profundo
, Rudere tunc pingui solido, vel stercore asellí
, Ipse ferens olitor diductos pondere qualos.

Iubent certè peritiores agricolæ terram proscindendam à fauonio in autummum. Nam vt idem ait.

, Oceani sitiens cum iam canis hauserit vndas
, Et paribus titan orbem librauerit horis
, Cum satur autumnus quassans sua tempora pomis
, Sordibus & musto spumantes exprimit vuas
, Tum mihi ferrato versetur robore palæ
, Dulcis humus, &c.

Qui & libro vndecimo subnectit pastinandi, inquit, & ordinandi soli duo tempora sunt, quoniam quęque duę olerum sationes. Nam & autumno, & verè plurima seruntur, melius tamen riguis locis, quoniam & nascentis anni clementia excipit semina prodeũtia, & sitis restriguitur fontibus: hæc ille. PALLARI iustũ est, &c. Palis terram laxam extensam'que facere, Pala instrumentum rusticum, quo hum? dilatatur. ET FIMVM tres pedes, &c. Columel. imprimis hortos stercorandos censet, vt semina lætius proueniant cuius verba quia instituto apta sunt, subijciemus. Sed, ait, curabimus, vt ager quem verè conseri oportet autumno circa calendas Nouembris pastinetur, quem deinde velimus autumno instituere mense Maio conuertemus, vt aut hyems frigoribus, aut æstiuis solibus & gleba soluatur & radices herbarum necentur, nec multo ante stercorare debemus, & sationis tempus appropinquabit ante quintum diem ex herbãduserit locus stercorandus'que, & ita diligenter fossione iterandus vt fimo terra commisceatur, optimum verùm stercus ad hunc vsum asini est, quia minimum herbarum creat proximum ouium, si

Pallari.

sit anno

ſit anno maceratum, hæc Colu. Subnectit Pli. RESVPINIS PVL= VINORVM TORIS, &c. Hoc eſt, inuerſis arearum lectulis. Eſt enĩ puluinus vltra peculiarem notam, terra areolæ inter duos ſulcos in hortis, quæ & porca, à porrigendo dicitur, ab alijs torus, itẽ eminulus terræ cumulus dicitur. Hic enim Pli. videtur alluſiſſe ad aſſertionem Colu. ita de his agentis. Omnium autem ramos generum circa calendas martias in hortis per puluinos arearum diſponere conuenit, ſingulis tramitum ſulcis, viarum liris, ſcatebriſque decurſus, ebulitioni= bus aquæ ſurgentis ac ſcaturiginibus, &c. IN HORTIS NASCENTI= VM ALIA BVLBO, &c. Alia bulbo, hoc eſt, radice rotunda, & truncata, quali veſtiuntur lilia, crocus, & id genus. Bulborum enim nomen eſt, quorum radi= ces ſub terra ſic creſcunt, vt ad nouam quotannis ſobolem decerpi aliqua pars poſ ſit: vt in lilio, croco, & plęriſque alijs fit, quorum radices ritè bulboſas appellare poſ ſumus. De bulbo qui dicitur eſſe cœpæ genus, paulò inferius agetur. Hęc Plinij di uiſio à Theophra. abũdè ponitur, quam et libro. xiiii. poſuimus genus profectò id bulbi, quod cœpę genus aliqui vulgo appetitum vocant, noſtrates echalotam.

Puluin⁹

Bulbi

CAPVT .V.

FVNGORVM ENIM, &c. Callum dixit ob duritiem, quæ plantis antelatis ineſt. Item callum libro. x= viii. lignis ac quibuſdã arboribus ineſſe teſtatus eſt, quod & tuber vocari diximus. Nunc cuiuſnam generis ſit cucu= mis declarat aſſeuerans eſſe cartilaginei, quòd videlicet car tilagine quadam veſtiatur duroque cortice. Tiberium Cæ ſarem cucumeribus delectatum fuiſſe, & eorum appetẽtiſ= ſimum etiam teſtatiſſimum Colu. reliquit, his verbis. de cu cumere ita agẽs. Poſſunt etiã ſi ſit operæpretiũ vaſis maioribus rotulæ ſubijci, quo minores producãtur, & rurſus intra tecta recipiantur, ſed nihilominus ſpecularib⁹ integi debebunt, vt etiã frigoribus ſerenis diebus tuto producãtur ad ſolẽ hac ratio ne ferè toto anno Tiberio Cæſari cucumis præbebatut, hæc ille. SPECVLA RIVM munimenta, &c. Specularia vocamus, quæ vitreis orbibus vel theſellis plũbo iunctis ſtructa ſunt, verrinas vulgo dicũt. Dici itẽ poſſunt quæ tenuiſſimis virgulis ſunt cõtexta, quib⁹ datur vidẽdi facultas. Et quia ad culturã cucumerũ vẽ tum eſt nõ fuerit diſſentaneũ eã vberius proſequi, Palla. rei ru. cẽſor nõ incelebris martio mẽſe & aprili ſerẽdos, tũ cucumeres, tũ pepones cenſet. De quorũ itẽ cul= tura ita agit nõ minus ſcitè q̃ feſtiuiter Colu. Sin autẽ, inquit, ſicco loco debuerunt, quo rigationẽ miniſtrari nõ expediat, mẽſe Feb. ſeſquipedali altitudine ſulci faciẽ di ſunt. Poſt idus inde martias, quaſi tertia pars altitudinis ſulci ſunt ſtramẽtis indi ti, tegẽda terra mox ſtercorãdaque, vſque in dimidiũ ſulcũ aggerãda, poſitiſq; ſe= minibus, tãdiu eſt aqua præbenda donec enaſcãtur, nã plurimũ humore iuuantur, ſed cuſtodiendũ eſt, vt quãminime ad eũ locũ in quo vel cucumis vel cucurbitę cõ ſitæ ſunt mulier admittatur, nã ferè eius cõtactu langueſcũt incremẽta virentium ſi in menſtruis fuerit, viſu quoque ſuo nouellos fœtus necabit, hæc ille libro rei ru= ſti. xi. cap. iii. QVIN lacte mulſo, &c. Lacte melle miſto. Alludit ad Colu. libro antelato ita de his agentẽ. Cucumis tener & iucundiſſimus fit, ſi anteq̃ feras ſemẽ eius lacte maceres, nõnulli etiã aqua mulſa idẽ faciunt, ſed qui pręmatu= rũ habere volet cucumeris fructũ, confecta bruma ſtercoratã terram inditam co= phynis obſerat, modicũque præbeat humorẽ, deinde quando enata ſemina fuerint tepidis diebus & inſolatis iuxta ædificiũ ſub diuo ponat, ita vt ab omni flatu prote gãtur, frigoribus ac tempeſtatibus ſub tectum referat. Palladius odoratiſſimos cu cumeres ita fieri cenſet. Odorati, inquit, fiunt ſi eorum ſemina multis diebus inter

Specula ria.

Cucu= merum cultura.

rosæ folia sicca mergantur. Dulciores fieri idem tradit libro quarto, si mulso lacte, semina primo maceres. Subdit Plinius. ❧ CRESCVNT QVA COGVNTVR FORMA, &c. Vt formam hominis habeant ita Palladi' colendos præcipit. Si eius, inquit, florem sicut in sua vite est in forma fictili clauseris & ligaueris, qualem formam hominis vel animalis habuerit, talem figuram cucumis præstabit, hæc ille & multa id genus, quæ ne longiores simus silentio præterimus, nam & de his etiam libro sequenti agemus abundè.

❧ VIVVNT HAVSTI IN STOMACHO, &c. Paulus Aeginita cucumerem minore esse frigiditate quã dicatur pepo ait, sed maiore adciendam vrinam potestate, concoqui enim ęgerrime item asserit, quod & à Dioscoride animaduersum primo est. Et si coquantur mali succi idem Dioscorides refert libro secundo quando ait οὐ φθειρόμενος &c, id est non corrumpitur in stomacho, licet vix concoquatur, quare scitè Plinius dixit. Hausti diu viuũt in stomacho &c. De quorum vi agetur profusius libro sequenti. Hic non obfuerit nouisse cucumerem græcis dici σίκυς, id est sicyn, sed de hoc paulò mox verbosius. Nunc veniam' ad prætextum. ❧ OLEVM ODORE MIRE, Hoc etiam à Palladio comprobatum legimus his verbis. Oleũ sic cucumis metuit, vt si iuxta posueris, velut hamus plicetur, & quoties tonat veluti territus timore conuertitur, hæc ille. Columellæ commentum ita etiam se habet, Nos autem leuiore opera istud fieri apud ægyptiæ gentis Dolum Mendesium, qui præcipit aprico loco & stercorato alternis ordinibus ferulas, alternis rubos in hortis consitos habere, deinde eos confecto æquinoctio paululum infra terram secare, & ligneo stilo laxatis vel rubi vel ferulæ medullis, stercus immittere, atque ita semina cucumeris serere, quæ scilicet incremento suo coeant rubis vel ferulis. ❧ SESQVIPEDALI, Deluxati quidam codices male sexquipedali habent, legendum certè est sesquipedali. Sesquipedale, quod pedem vnum cum dimidio alterius habet dicitur. ❧ PARILIBVS APTISSIMAE, Sacris deæ pastorum quæ pales dicitur. Parilia aut palilia, festa erant deæ pastorum quę fiebant. xi. calen. Maij. Cucurbitæ enim ob amplitudinem vasorum vsum pastoribus præbebant, quare Pli. aptissimas dixit parilibus.

Parilia seu palilia.

❧ ALII (inquit Pli.) MALVNT EX CALEN. &c. Alludit ad Columellam ita de his libro. xi. agẽtem. A quosis autem locis primo quoque tempore, non tamen ante calendas martias semen ponendum est, vt deferri possit æquino ctio verno &c. ❧ PER QVINQVATROS, &c. Quinquatri aut quinquatria festa vocabant antiqui, quæ quinque diebus Mineruæ fiebant, ita nuncupata, quia quinque diebus post idus Martij cœlebrabantur, nam dies post idus ater erat, inde quinquatria, quasi quinque ab atro die, prima die sacrificia fiebant, tribus sequẽtibus gladiatores in theatro certabant, quinto die erat lustratio. Vnde extant carmina Ouidiana hęc, tertio fastorum.

Quinquatria.

, Vna dies media est, post fiunt sacra Mineruæ,
, Nomina quæ iunctis quinque diebus habent,
, Sanguine prima vacat, nec fas concurrere ferro,
, Causa quod est illo nata Minerua die,
, Altera tresque super strata celebrantur arena,
, Ensibus exertis bellica læta dea est.

Quinquatrorum etiam Varro secundo linguæ latinæ abundè meminit. Itẽ & Aulus Gellius secũdo noctium atticarum. Serere ergo per quinquatros, est serere post quintum idus Martij. ❧ REPTANTIBVS FLAGELLIS, Virgulis summis sese dilatantibus. ❧ SINE ADMINICVLO, Sine ridica, ❧ PEDAMENTO, Substentaculo: ❧ VELOCITAS

❧ PERNIX

PERNIX, Nimium perseuerans in dilatione sua. PERGVLAS OPERIENTES, Deambulationes tegentes, locaque aerem multis lateribus excipientia amicientes. FASTIGIATVR VAGINIS MAXIME VITILIBVS, In fastigium erigitur vaginis siue thecis flexilibus. Vitilia enim sunt quæ lenta ac flecti commodè possunt, vt sunt vitex, salix amerina, & id genus. VRCEORVM VICE, Vrcei vasa quibus aqua in vrnam infunditur. SCROBE OPACO, Fossa vmbrosa. Sunt & syluestres, sicut colocynthis quæ agrestis cucurbitula dicitur. Item syluestris cucumis, de quibus libro sequenti agemus fusius.

Vitilia.

Vrcei.

IN QVIBVS DE RAPIS ABVNDE DIXISSE, &c. Rapa certè generis esse videntur cartilaginei, quorum duo genera medicæ artis professores ponunt: hortense, & agreste, vt scitè prodit Dioscorides libro secundo, qui rapum γογγύλην, id est, gongilen vocat, cuius nominis acceptione vsus est Columel. hoc versu. Nube noua seri cœli impedentibus vndis, Gõgilin illustri mittit quam narsia campo. AD CONDIENDVM FACILIORA, &c. Ex antiqua salgamorum consuetudine rapa condiebantur, nam Columella libro decimotertio rei rusticæ, condiendi modum ritè docet, capi. quinquagesimotertio. Palladius item huic astipulatur, qui ait. Rapa sumas mense decembri, & ĩ partes minutas rescide, & leuiter coque, et tota die diligẽter exsicca, ne quid reseruent humorum; & sinapi & aceto temperato merge, & sic condire cures rapis vasis impositis ac clausis. Hoc condimentum ritè fieri potest, & nouembri, & ianuario, & decembri mensibus, hæc ille libro decimotertio.

QVAE (ait Plinius) SAEPIVS SATA, &c. Palladius rapa in napos mutari per biennium sata in alio solo commemorat, libro rei rusticæ octauo, inquiens. Loci proprietas vtrunque semen in alterum mutat, nam rapa in alio solo per biennium sata mutantur in napos, alio verò napus transit in rapum. Mense iulio loco irriguo rapa & napos seremus, solo putri & soluto, atque deuexo, & sabuloso, subactum solum ac stercoratum versatumque requirunt, iugero raporum quatuor sextarij, napi autem quinque sufficiunt, hęc ille. Columel. libro vndecimo, rapa, napos, serenda censet mense augusti, quæ omnia lector diligens, poterit apud hunc euoluere. Non est certè nostri consilij omnium meminisse, quorum Plini⁹ meminit, quod arbitrer id facere nauseam & potius luxuriantis quàm proficientis lectionis. Sufficiat locum ergo citasse eorum. vberius etiam videre est Theophrastum libro plantarum septimo, à quo certe hæc fermè omnia Plinius excerpsit, cuius decreta hic non duxi inserenda, aliubi, id est libro sequenti plura enarraturus, vbi medica vis agetur. Subdit Pli. LAXANDIQVE RVCTVM, &c. Dioscorides raphano ructus colligi libro secundo ait, certè eos, item & vrinã vt mox paulò sumus dicturi. Vbi autem Pli. ait. CRISPI ATQVE LEVIS TERTIVM SYLVESTRE, &c. Hæc à Theophra. cortiuata sunt libro plantarum septimo, videtur enim Plinius sub diuisione raphanorum subintellexisse brassicam, id est caules. Et ne quis miretur, sciat raphanon græcis creberrimè poni pro brassica, quam alij cramben raphanon vocarunt. Testatur id Theophrastus libro octauo plantarum, qui non alio nomine raphani vtitur quã pro caule, quando ait, τὰς δὲ ῥαφάνους τρίχῃ διαιροῦμενος, &c. Nec multo post ἴδιος δὲ ὁ ῥαφανὸς ἔχει. Item libro secundo de plantarum causis καθά περὶ ἄμπελος τῇ τῆς δάφνης ἐπὶ τῆς ῥαφάνου, &c. De his etiam multo certius Aristoteles agit libro quinto de animalium historia quando ait, Nascuntur & aliæ ex viridibus folijs, præsertim quæ in raphano, quem aliqui cramben vocant, id est brassicam. Item & Paulus Aeginita, & pollux libro sexto. Ita ergo Plinius sub prætextu vocis eiusdem notæ ali-

quando agit de diuersis, nam libro decimoseptimo hac voce vtitur. Mos enim hic Plinio frequens est. Subdit mox Plinius.

❧ SERI VVLT RAPHANVS, &c. Columella libro vndecimo rei rusticæ, de satione raphani ita agit. Raphani radix bis anno seritur, Februario mense cum vernum fructum expectamus, & augusto, circa vulcanalia cum maturius, sed hæc satio certè melior habetur, cura est eius vt terra sit stercorata & subacta &c. Ad quæ Plinius hic allusit, vt conijcere licet.

Vulcanalia.

❧ CIRCA VVLCANALIA, Diu agitatum apud eruditiores quo tempore vulcanalia, id est, festa Vulcani fieri consueuerint. Nonnulli fieri circa calendas Maij putant, quoniam flamen vulcanalis calendis Maij rem diuinam Maiæ faciebat, vt scribit Macrobius primo saturnaliorum, quorum opinionem refellendã contẽderim, circa vtpotè ortum canis, qui Vulcano fertur sacer fiebant: aut circa calendas Augusti. Sed de vtro'que secum disputent curiosiores, quando igitur ait circa vulcanalia, circa calendas Augusti intellige vel ad finẽ huius mensis.

❧ SOLVTA TERRA, Rara ac non spissa. ❧ FVNGOSVS, Leuis, rarus, ad similitudinem fungorum.

Fungosus.

❧ PHTHISIN CORDI INTVS HAERENTEM, &c. Tabem, hoc est, pulmonis exulcerationem cum distillatione, quam tussis febris'que sępius cõcomitantur. Sũt qui ἀτροφίαν καὶ καχεξίαν, id est atrophiam & cacexiã vocẽt quarũ prima illarũ fit quoties corpus nõ alitur, secunda cum malus corporũ habitus est, ideo'que omnia alimenta corrumpuntur. Phthisin dictam volunt à verbo φθίνειν, quod diminuere est græcis, quòd fiat diminutio corporum in phthisi, de qua latius agemus in parte medica. Et subdit Plinius.

❧ ODIVM HIS CVM VITE MAXIMVM, &c. Expende clarissime lector vt Plinius verborum inuolucro sententiam obscuret, agebat de radicula quam raphanum vocant, mox sub eadem voce cramben subtexuit, quam & inimicam vitibus libro vigesimoquarto, capite primo testatur his. Pernicialia & brassicæ cum vite odia ipsum'que olus quo fugatur vitis aduersum &c. Et libro vigesimo, capite nono, vino, ait, aduersari et inimicam vitibus. Liquet igitur Plinium sub raphani nomine brassicam intellexisse hoc loco. Radiculas certè nusquàm legi aduersari vitib⁹, verũ caules quas & brassicas alio nomine vocãt.

❧ EX HIS PASTINACAE VNVM GENVS, &c. Pastinacæ duplex esse genus, testantur herbariæ doctrinæ accuratissimi, satiuũ & agrestes: rursus agrestis multiplex, cuius meminisse alibi non obfuerit. Animaduertendum hic illud est, staphylinum, id est σταφύλινον, à græcis simpliciter pastinacam dici olus, & oleris notissimam & quotidiani vsus radicẽ, nulla'que adiecta nota satiuam semper intelligi, quare Columella cecinit. Lætetur mollem'que sinum staphylinus inumbret. De satiuis hic agebat Columella, qui & libro vndecimo, capite quarto ait. Tunc agrestis pastinaca & eiusdem nominis edomita, quam græci staphylinum vocant, satiuam enim intelligit quando edomitam dicit Plinius, quoniam vtrius'que quotidianus vsus esset antiquitus satiuæ agrestis'que, addito discrimine alterutram plærunque indicat. Satiua certè pastinaca pręcipuum habet in sanitate vsum inter olera, syluestris venit & ipsa quidem in quotidianos cibos, sed ob multas quas medicas vires habet, à medicorum scholis celebratur, & magis expetitur. Hanc certè græcorum peritissimi nunquàm nisi addito syluestris discrimine vocant, σταφύλινον ἄγριον, id est staphylinon agrestem vocitantes, intelligentes hac vocis acceptione, eam, quæ nascatur locis incultis, quam daucum vocant, alio nomine, vocis hoc discrimine vsus est Gale. qui de vtro'que staphylino agens ait, ὁ μὲν ἥμερος ἐδωδιμώτερος ὁ δὲ ἄγριος ὃν καὶ δαῦκον καλοῦσι, id est, satiua quidem pasti-

❧ naca

naca ignauior, agrestis verò quem daucon vocant &c. Paulus Aeginita etiam huius rei meminit non illepidè, inquiens, δαῦκος ὁ καὶ σταφυλῖνος, id est, daucus qui & staphylinus, quibus liquet daucum dici agrestem staphilinum, id est, pastinacam. Multis præterea locis Plinius, discrimina duarum radicum congenerum apertè indicat, qui, hic quando agrestem satiuamq́ue pastinacam numerasset, mox tertiam quam ille hibiscum nominat statim subiecit. Est & quartum genus in eadem similitudine pastinacæ, quam nostri gallicam vocant, græci verò daucon &c. Ex quibus facile est conijcere, quondam in græcis non omnem syluestrem pastinacã daucon, sed proprium priuatimq́ue aliquod genus vocatum fuisse, quale Theophrastus libro nono plantarum his verbis indicat, δαῦκον δὲ περὶ τὸ σπαρτιατικὸν τῆς ἀχαΐας διαφορῶς θερμαντικὸν φύσει ῥίζαν δὲ ἔχει μελάναν, quæ nihil aliud sibi volunt, quàm, Egregia bonitate daucus in achaiæ spartensi agro calefacit natura, & nigram habet radicem. Verùm ne plus æquo longiores simus, redeamus ad rem.

SISER ET IPSVM TIBERIVS, &c. Columella siseris sationem similem sationi pastinacę posteris legendum reliquit, libro vndecimo rei rusticæ. TOROSIOR, Callosior ac neruosior.

INVLA PER SE STOMACHO, &c. Hãc neoterici herbarij Enulam campanam vocant, peritiores helenium, alij medicam, alij symphiton vt prodit Dioscorides libro primo, de cuius vi & forma agemus libro vigesimoprimo. Columella hanc interuallo trium pedum serendam in hortis præcipit, quoniã rastros frutices faciat. Scitè Plinius stomacho inimicam per se dixit, nam & Dioscorides libro primo, radicem eius cum melle tussientibus prodesse memoriæ mandauit, conditamq́ue stomacho accommodam ait. Mos certè fuit vt Salmagarij eã condirent in defruto, id est vino decocto ad medias, conditura alij addebant cariotas, hoc est palmarum fructus. Suspicandum hic, legendum ne sit carycis pro ficuũ genere, mea censura caricis legendum putarim, quia Plinius addit verbum pinguibus. DEFECTVS STOMACHI, Languores & inanitiones aut syncopin, ob enim vim quam habet calefaciendi stomachi doloribus, id est difficultati spiritus, inflationibus, erosionibus, defecto appetitui conducit, vt testatur Dioscorides libro primo. PROXIMA HIS BVLBORVM NATVRA, &c. Bulbi genera quædam cœparum, quorum genera plura vt videre est apud Theophrastum, libro octauo plantarum, à quo certe hæc omnia Plinius expilauit. Theophrasti verba subijciam, quo lectori hæc tritiora fiant. Bulborum, inquit, plura genera esse manifestum, magnitudine siquidem, colore, figura, & sapore differunt, alicubi etiam adeò dulces nascuntur, vt per se sine condimento alio edantur, quales in taurica chersoneso sunt &c. Ad quæ allusit Plinius, quando ait. RELIQVA BVLBORVM GENERA DIFFERVNT, COLORE, MAGNITVDINE, &c. Bulborum etiam Atheneus libro secundo sui dipnosophistæ meminit non illepidè, referens quosdam dici regios, quos ipse prætulit cunctis, post hos laudat ruffos, deinde lybicos. Cato megaricos imprimis serendos censet, quos & Columella alijs præferre videtur quando cecinit.

Inula.

defrutũ

Cariota

Bulborũ gña.

, Iam megaris veniant genitalia semina bulbi,
, Et quæ scylla venit getulis obruta glebis &c.

Horum est natura venerem ciere, quare salaces vocantur: ob id semina genitalia vocauit Columella. Martialis etiam hoc testatus est in xenijs suis cum ait.

, Cum sit anus coniunx & sint tibi mortua membra
, Nil aliud bulbis quàm satur esse potes.

Dicterium ob id græcis corriuatum est βόλβον χύτραν καταφάγον, quod notat bul-

borum pleno fictili fatur, quod dicitur in falaciores & ad venerem nimis procliues. Horũ vires libro sequenti differemus vberi⁹, nũc culturã doceamus. Palladius bulbos mense Februario serendos censet, loco quidem humido, pingui, & maximè riguo. EPIMEDIVM, &c. Sunt qui inconcinnè legant Epimenedium. Est Epimedium herba, quam alij vindictam vocant, habens folia hæderę similia, hic verò scyllæ speciem facit Plinius. Hui⁹ meminit Dioscorides libro quarto, sed de his suo loco agemus. Paulò mox subnectit Plinius.

IN AEGYPTO ARON VOCANT, &c. Nunc medicorum schola dracunculum vocat, habet hæc herba folia maculosa, caulem dodrãtalem purpurascentem pistilli figura, in quo rutilo colore croci semen est, candida illi radix, quæ elixa comeditur ab aliquibus. Folia huius condiuntur ad cibum, vt docet Dioscorides libro secundo. Plinius hic veram ari historiam confundere à dracũculi historia videtur, quum tamen sunt idem, & eiusdem figuræ, de quorum discrimine aliubi agetur, vbi autem superius paulò Plinius.

IN POLLINEM TVNDITVR, &c. Non obfuerit hic sciffe, pollinem esse tenuissimam puluerem tenuiorẽ farina multò, qualis circa molas plærunque & loca in quibus pinsitur panis parietibus hærens inuenitur.

Pollen.

CAPVT .VI.

HORTENSIBVS OMNIBVS, &c. Omnia hortensia singulas radices habere dilucet, sed quidem differentes. Nam alijs sunt amplæ, alij bulbosę, alijs nodosæ, & id gen⁹, amplę sunt syluestri lapatho similes: Cuius genera plura esse liquet lectione Diosco. libro secundo enumerantis. Vnum quod oxylapathon vocant, alij rumicem syluestrem. Satiuum item aliud plantagini simile, sed paulò mollius, quartum oxalida dicunt, grandius vocatur hippolapathon græcis, de quibus sequenti libro effusius agetur.

GENICVLAE VT GRAMINIS, &c. Gramini sunt radices geniculæ, id est nodis distinctæ, est gramen quod græcis fertur ἄγρωστιν, id est agrostin, quod quoniã capris expetitur Aegichon vocarũt. Sunt enim huic viticulæ geniculatæ, per terram serpentes, folijs est acuminatis, duris, latis. Est & aliud genus graminis, græcis vocitatum calamagrostin, hoc est harundinaceũ gramen, de quibus suo dicetur. Subdit Plinius.

SPONTE NASCENTIVM. quædam sunt radice numerosiora quàm folio, vt Aspalathum odoratum fruticem Dioscorides libro primo testatus est. Sunt tamen qui non aspalathum, sed aspalax legant, magno vocum discrimine, aspalathum lego ipse. PERDICIVM, Sunt qui hanc herbam vocent vitraginẽ, de qua suo loco. ALLIVM (inquit Pli.) COEPASQVE IVREIVRANDO HABET AEGYPTVS, &c. Aegyptiæ gentes antiquitus iurabant per cœpas, per allia: ad quæ allusit Plinius libro secundo, cap. septimo, quãdo ait. PER FOETIDOS cibos, & alia similia iurantes. Fœtidos cibos dixit, intelligens cœpas & allia, quorum esu graueolentia gignitur. Haud mirari subit plærasque gentes iusiurandum huiusce modi habuisse, nam & apud Ananum, per cramben iusiurandi forma concipitur, vt Telecliden quoque necnon & Epicarmum, vt in baptis Eupolin taceam. Mos verò ita iurandi fuisse Ionicus præcipue videtur: nec mirum, quãdo & stoicę sectę cẽsor ille argutissim⁹ Zeno, etiã per capparim sibi iurare permisit. De his hacten⁹.

CAEPE

CAEPE GENERA APVD GRAECOS, &c. Fuit quondam certè Aegyptijs porrum & cępa nephas trucidare,ac morsu frangere, quòd contra in reliquis naturæ partibus fit, quæ vtram'que lunæ fortunam plærum'que sequuntur cæpę ipsæ, & dum toto ea fulget subinde augentur, pereunte, hoc est, diminuente luce & ipsæ minuuntur,vt tradunt naturæ peritissimi. Accessit ad eam superstitionem etiam quòd inutiles feriatis & in lætitia agentibus pariter & ieiunio castitatem custodientibus essent,his'que sitim,& cibi appetẽtiam excitarent,illis'que lachrymoso odore quem habent optatam per ferias lætitiam turbarent,& quas in diuina re dei munere lachrymas,ac tristitiam animi mortales fugerẽt inuiti,lachrimoso olere admittere cogerentur,sunt & aliæ superstitiosæ res cæpis,quas Plutarchus auctor amœnioris & festiuioris lectionis cõmentariolo illo,de Iside.& Osiride scripsit,latiusq; prosequitur,quę omnia ne lõgiores simus omittimus.Hęc autẽ genera,item differentias,nomina,quę Pli.hic annectit vberius à Theophrasto,libro octauo plantarum aguntur,cuius verba admouisse; fuerit lectionis turgescentis, dicturi alibi de his fusius. Nouisse hic non obfuerit Græcis cæpam dici, κρόμμυον,crommyon,quare apud Diosco. libro secundo qui testatus est cæpas appetitum ciere,quando ait κρόμμυα ὀρέξεως ἐκκλητικά,id est,cæpe sunt cibi appetẽtiã prouocantes,de quibus sequens liber differet verbosius.Cępas appositissimè Colu. lachrymosas vocat,quòd videlicet cõmoueãt lachrymas, qui ait. Atque oleris pulli radix lachrymosa'que cępa,idem mense Februario serẽdas censet. Et Palladius huic astipulatur,adijciens tamen cępas posse autumno commodè seri.

SEMENTANT, &c. Semen producunt,sementare,semen producere.

ET RVNCARI præterea, &c. Ab herbis curari,Runcare herbas,euellere à segetibus herbis'que. ET DE Porrò in hanc cognationem, &c. Porrò aliud sectiuũ,aliud capitatum dici palàm est.Discrepãt tamen inter se,satione,cultura,& forma.Quod vt certius pateat non pigebit quę in antiquis rei rusticæ scriptoribus obseruata à nobis de duplici hoc porri genere fuerunt breuissimè cõmentationibus his nostris adijcere, pręsertim nulla eius diuersitatis nostra ætate disciplina & obseruatione:Columella. xi.rei rusticę,Itẽ Palladius, libro tertio mense Februario docent seri,mox locis apricis si ingranduit, transferri præceperunt. Tũ si sectiuum aliquis dẽsius satum relinqui oportere, & ita cum increuerit post duos menses quàm satum est secari,dico autem secari,vnde nuncupatum est sectiuum frondem illi supra terram eminentem auferri. Hoc enim culturæ genere porrum sectiuum quondam fiebat gracile,ac tenuius quòd densius satum & translatũ modicis spatijs,depactum fuerat. In eo autem quod magni capitis,& capitatum efficere aliquis cupiebat alius & sationis,& culturę erat ordo,pręceperũt'que veteres rarius quàm sectiuum seri,& antequam translatum iterum depangatur sub terrã amputandas illi radiculas,& tondẽdas fibrarum summas partes,tum testulas,vel cõchas,vt hic ait Pli.quasi sedes singulis subijciẽdas,ne in altum,sed in latus eorũ incrementum fit,assiduè deinde sarriri,& stercorari,& cum radices egerit, modicè compręhendi,& alleuari sarculo. vt suspensum à terra quod spatij vacuum subter inuenerit capitis amplitudine cogatur implere.

Porrũ Sectiuũ & capitatũ.

DELVMBATAE ALANT, Castratę & sine virtute.Orchię & Aritię,laudabilius porrum ex Aritia prouenire testatur, & Columella quando ait. Et mater aritia porri.Necnon & Martialis.

, Mittit præcipuos nemoralis aritia porros
, In niueo virides stipite cerne comas,
, Fila tarentini grauiter redolentia porri,
, Edisti quoties oscula clausa dato.

 Et subdit

Et subdit Pli. SECTIVI duo genera, &c. Porrũ agreste est, quod in vinetis nascitur, vnde græcorum peritissimi, ἀμπελόπρασον, id est, ampeloprason, vocant, cuius meminit Paulus Aeginita, libro sexto, & Diosco. libro secundo, huius est exulcerare, & incidere, quare medicamentarij eo vtuntur. Vbi autem Pli. ait. Neronem vsum fuisse porro cum oleo gratia vocis, id verissimum liquet, quòd porrum omnia pectoris vitia discutiat, tussim, phthisim, difficultatem anhelitus, & id genus, vt conijcere licet lectione Dioscoridis, libro secundo. Hic nouisse scisse'que non obfuerit, græcis dici πράσον, id est, prason, capitatũ verò cephaloton.

ALIVD AD MVLTA RVRIS PRAECIPVE medicamenta, &c. Fuit certè quondam & adhuc est allium sicubi longius ab vrbibus innocentius viuitur honestum simul & gratum plæbi rusticæ obsonium. Eam'que ob causam in ruris honore & hortorum disciplina non contennendum sibi nomen asciuit alliũ. Palladius rei rusticæ non incelebris censor, allia, mense Februario, Item & nouembri serẽda censet. Mira in alliorum natura indidit tot, scilicet cortices, tot nucleos, tot tunicas, tot spicas, & id genus. Has enim diuisiones plures in allio greci ἄγλιθας id est, aglithas, vel ἀγλίδια, id est, aglidia vocãt, ipsum verò allium, σκόροδον, id est, scorodon, duplex esse alliorum genus ex sanctarijs receptissimorum authorũ palàm est, hortense, & syluestre, illud scorodon græci, hoc ijdem, ἀφροσκόροδον, id est, aphroscorodon, vocant. Columella verò vulpicum, cuius verba, quia proposito apta, annexui. Vulpicum verò, inquit, quod genus est allij circa calendas Octobris serendum, id vocant quidam Punicum, greci autem ἀφροσκόροδον, lõge maioris est incrementi quàm allium. Habet enim velut allium plures spicas coherẽtes, eę'que cum sint diuisę lirarum seri debent, vt in puluinis positę minus infestentur hyemis aquis, sulci lirarum distent semipedali spatio, deinde cum ternas fibras emiserint spicæ, sarriantur. Nam quo id sæpius factum maius semina capiunt incremẽtum. Deinde cum caulem faciant omnem viridem superficiem intorquere, & in terrã prosternere conueniet, quo vastiora fiant capita, hęc illæ, vbi enim Pli. ait. Vulpicum quo'que in hoc genere græci appellauere allium cypriũ, alij antiscorodõ, &c. Male vtpotè legi antiscorodon suspicor. Nam asphroscorodon legẽdum contenderim, dictum à spuma. Nam Theophrastus, à cuius fonticulis hæc omnia Pli. desumpsit hausit'que, libro octauo plantarum, à tumore dictum hoc cyprium allium refert, qui ait, μάλισα δὲ τὸ κύπριον καλούμενον τοῖον τὸν ὄγκ, &c. Quorũ sensus est. Maxime'que quod cyprium allium vocant, tale est, quod non decoquunt, sed ad pulmentaria vtuntur. Facit'que dum teritur admirabilem tumorem, &c. Plinius enim tumorem vertit, pro spuma, ijs facile conijcere licet, legendũ esse, aphroscorodon, quod & comprobatur assertione Columellę loco antelato. Pli. enim dicit. Quantũ increscat spuma. Theo. verò admirabilẽ facere tumorẽ quando teritur. Subdit paulò mox Pli. CASTELLATIM'QVE GRVMVLIS imponi, &c. Castellatim dixit, pro cumulatim, ac ad similitudinem castelli.

GRVMVLIS. Paruis terrę collectionibus. Grumus, terræ collectio.

CAETERVM vt odore careant, &c. Allusit ad Columellæ assertionem de ijs ita agẽtis. Matura allia in tabulatum reponemus, seruabimus in his locis quibus aut obruentur, aut eruentur, vt luna infra terram sit. Nam sic sata, & rursus sic condita existimantur, ne'que acerrimi saporis, ne'que mandantium halitus inodorare, hæc ille. CVM LVNA SVB TERRA SIT, Hoc est, in interlunio, hoc est, quando apparere desierit. COLLIGI CVM IN COITV, Quando est in coniunctione, cuius dies dicitur, dies silentis lunæ,

INTER COMPITALIA ET SATVRNALIA, Hoc est, inter calendas Ianuarias & decembres. Compitalia à cõpitis à compotando, quòd ibi rustici

sacrificare

ἄγλιθας

Castellatim.

Grumuli.

Compitalia.

Saturnalia.

, sacrificare solebāt, vnde Ouidianum id. Seruet vt in ternas compita secta vias. Fiebant enim compitalia diebus nonis post calendas Ianuarias, quorum ita affatim meminit Macrob. primo Saturnaliorum. Existimo, ait, nonnihil ad demōstrandū consuetudinem veterum, etiam praetoris verba conferre, qui more maiorum ferias concipere solet, quę appellantur compitalia, ea verba hęc sunt, die noni post calendas Ianuarias quiritibus compitalia erunt, hęc illę. Colu. xi. rei rusticę consultissimus. Allia serenda ante calendas Ianuarias iubet, quando ait. Multi tamen hęc ante calendas Ianuarias medijs diebus serūt mense decembri si coeli tepor & situs permittit. AC SATVRNALIA, Saturnalia festa Saturno sacra quę mēse Decembri fiebant, vt Macrob. libro Saturnaliorum testatur.

Saturnalia.

CAPVT .VII.

IN HORTIS SATORVM, &c. Hic tempora quibus nasci solēt semina, ac plantae hortenses adnumerātur. Pauculae est hoc caput difficultatis, quare subsultim, ac raptim sufficiat attigisse. CANALICVLATA, Folia canaliculata sunt quę cōcaua, ac obtorta mō canaliculi, id est, canalis parui. Nihil Ocymo foecundius. Palladius cito ocymum nasci, ait, si statim postquàm seueris, est enim ferēdū mēse Aprili aqua calida perfundas Ocymū, neoterici herbarij Basilicon vocitant, ęttius prouenire Cyminum imprecationibus, ac maledictis etiam produnt testatissimi authores, hoc est, Plutarchus in symphosiacis, & Demetri⁹ phalęre⁹, quo fit, vt res ī parcemiā abierit Cyminū serere, hoc est, aliquē proscindere lingua virulenta, aliquem mordere, conuitiari, & famam denigrare. Qua ratione qui male imprecantur appositissimè dici possunt Cyminum serere. Illud item nouisse non obfuerit, quod Theophrastus quinto plantarum scribit, hoc enim est, τὰ δὲ ὤκιμον τὸ ἐν ἡλιωκείμενον ἐφερπῦλον, &c. quod nihil est aliud quàm Ocymum etiam soli expositum in serpillum transit, quod superaccedente maiore siccitate fit. Decrescit enim folium & eorum quae ficciora sunt maiorem acrimoniam habēt odor, quoniam & nutrimentum minus est. Hetruria Ocymum vocat Basilicam quasi regiam, vt puto nominans, de hoc sequēs liber plura nos docebit. FRVTICANT talia & non capite, &c. Lubricus hic locus peritioribus nauseam ingerens, suspicandum certę hic legendum ne sit thallia, vel talia, vel talea, quantum suspicor, talia, verbum non est referendum ad supradicta, sed ad foliculum, aut ad ramulos frondosos, palàm est Talliam dici foliculum propriè caeparū, sed eius significatio ad alia trāsferri potest, qui mos Pli. est frequēs, Siverò, Talea, legas, ad frustū ligni pręcisum ex vtraque parte, vt in terra inseratur referē. Et sicut talea dicitur lignum, quod in terra seritur, ita quòd inseritur ramo calamus, & tessera quòd instar tesserae fit vocatur, Thallia minimè legendum contēderim. Tum quòd ea dicatur graecis, olea, item eadem vocis acceptione, hoc est, θάλλια, id est, thallia, extremos & adhuc crescentes eius cauliculos vocant. Haec tamen votis legentium censenda relinquimus.

Canaliculata folia.

Talea.

DECAVLESCAT, sine folijs fiat. RVTAM FVRTIVAM, &c. De hac paulò mox.

CAPVT .VIII.

ID ENIM QVOD, &c. Hæc Plinius ex prŏptarijs Theophraſti detorſit. Theo.certè,libro octauo plantarũ, genera apij differre folijs,caulib⁹, eſſeq́ue hoc dẽſo, criſpoꝗue,& hirſuto folio,illud raro,& lato, hoc maiore caule,illud minore,& in hoc genere rurſus aliud cãdido,aliud purpureo,aliud verſicolore,& id genus multa Theoph. Columella culturæ apij ita nõ minus ſcitè quã feſtiuè meminit Apiũ quoq́ue poſſis ſerere plantis,nec minus ſemine,Aqua præcipuè lætatur,& ideo ſecundum fontes commodiſſimè ponitur,quod ſi quis velit lati folij facere,quantum poſſint tres digiti ſeminis comprehendere, raro linteolo illiget,& ita in areolas diſpoſitum releget. vel ſi alia forma id fieri malueris, ſemen eius inditum pilæ & ſaligneo palo pinſitum expoliatum'que ſimiliter in linteolis ligatum obruet. Hæc ille de ſatiuo apio. Eleoſelinon paluſtre eſt apiũ,quod & alij ruſticum vocãt, Apium naſci locis aquoſis prẹter Plinium & Theophraſtũ ſcribit Dioſco.libro tertio,aſſerẽs id eſſe ſatiuo paulo procerius, cuius affatim meminit Theo.libro octauo plantarum. Palladius item,inquiens. Eleoſelinon molli folio & caule tenero quod naſcitur in lacunis. Oroſelinũ genus eſt aliud apij,quod montanum vocant,quòd montibus naſcatur,alij id vocãt agreſte petroſilinon,ſingularis cauliſeſt id,ex gracili radice prodiens,cumino non abſimile,capita papaueri ſimilia in ſummo emittens,qui plura de his volet,adeat Theophraſtum eo quo diximus loco. LACTVCAE tria genera fecere græci, &c. Theophraſtus octauo plãtarum, vbertim Lactucarũ meminit. Duo tantum genera Dioſco. libro ſecundo plantarum ponit,ſatiuam,& agreſtem. Præter hanc etiam ob ſimilitudinem non lactucis congeneres,ſed ſimiles tantũ herbas aliquot alias lactucas dici comperies,qualem caprinam Plinius vocat,libro ſequenti,& id genus multa, de quibus ſuo loco agendum erit. Columella de lactucarum generibus ſic ait,

Eleoſelinon.

Lactucarũ genera.

Iam'que ſalutari properet lactuca ſapore,
Triſtia quẹ releuat longi faſtidia morbi,
Altera crebra viret,fuſco nitet altera crine,
Vtraque Cẹcilij de nomine dicta metelli
Tertia quẹ ſpiſſo,ſed puro vertice pallet
Hẹc ſua capadocẹ ſeruat cognomina gentis.

Quot autem genera idem deſcribit,tot tempora ſerendi his accommoda,teſtatur quando ſubdit.

Quot facies totidem ſunt tempora quan'que ſerendi.
Cæciliam primo deponit aquarius anno:
Capadocãque premit feralia menſe lupercus
Tu'que tuis mauors tartheſida pange calendis
Tu'que ſuis paphiẽ iterum iam pange calendis.

Palladius toto anno ſeri poſſe lactucas ſcribit,modo locus ſit riguus,& lætus ſtercoratus'que,& terra apprimè ſubacta. Candidæ fieri lactucẹ putantur,ſi fluminis harena,vel littoris,frequenter ſpargantur in medias,& collectis ipſis folijs alligentur. Item multis ſeminibus naſcetur lactuca,ſi caprini ſtercoris baccã ſubula ſubtiliter excauaueris,& in eam ſemen lactucẹ,naſturcij,ocymi,erucæ radicis immiſeris,tunc inuolutã fimo baccã,terra optimè culta breui ſcrobe demerſeris, hæc Palladius. Lactuca autem, quam hic Pli. Picrida vocat, ob amarorem ita ſibi nomen inuenit, πίκρα. enim,id eſt picra amara dicitur. QVAE MECONIS VOCATVR, Ita nuncupata à ſimilitudine papaueris quod Mecona,græci vocãt. Hic Pli. Soporiferas omnes Lactucas aſſertat,quod & ante eũ ſcripſerat Dioſco.

libro ſecundo

libro secundo. Item & Galenus secundo alimentorum, ob id cænas auorum clausisse hanc nonnulli retulerunt, Hinc carmen hoc.

, Grataque nobilium requies lactuca ciborum.

Agrestem Diosco. amaram, quam hic Pli. Picrida vocat, cuius affatim Theopha. libro octauo. Hic Pli. veneri lactucam refragari tradit, quod & comprobatum est lectione Diosco. libro secūdo, quādo ait. Insomnia libidinosa illa & venerē ipsam auertit. ❧ DIVVS certè Augustus, &c. Hic est Musa Antonius, medicus Augusti, cuius meminit Suetonius his verbis. Graues & periculosas valetudines per omnem vitam aliquot expertus est, præcipuè Cantabria domita, quam etiam distillationibus iecinore vitiato ad desperationem redactus cōtrariam & ancipitem medendi rationem subijt, quia calida fomenta non proderant, frigidis curare coactus, authore Anthonio Musa, &c. ❧ OXYMELITE. Oxymel mellis & aceti confectio, cuius meminimus, libro quarto decimo. ❧ NEQVE EX ALIO INTYBI, &c. Duo esse intyborum genera proditum est, quod tum Diosco. tum Columel. aiunt. Satiuum vnum, agreste alterum. Nec inter hæc paucula est oborta lis inter authores, quod nam videlicet quod cichorium dicitur, sit ne agreste, vel satiuum, quod & alij Serin vocant. Hic pauco verborum prætextu astruemus, omnibus perpensis, nomine intybi censeri oportere satiuum, & si corrupta ab intybo voce Ethruria passim eudiuiam appellet. In hoc & maius & minus est dulcedinis & amaroris, discrimen aliquod quod vt videtur ex vna diligentia & culturæ ratione euenit prius illud notissimo versu vergiliano georgicon libris, , quando ait. Et Amaris intyba fibris. Intelligens enim intybum generis nomen vt grecis seris est, latinis esse amaritudinem, vt ad certā contraheret speciem addidit. Secundum illud Galen. dicens κιχώριον τὸ ῥωμαΐσι λεγόμενον ἰντύβο λαχάνον, quę nihil notāt preterquàm. Cichorium quod Romani ol' intybi vocāt, indicauit, & Oratius quando cecinit. Cichorea lænesque maluę, &c. Est vtique cichoriō peregrina græcis vox, quę omnia hæc intyborum genera tā agrestia quàm satiua significet. Theophrastus, libro plātarum octauo. Cichorion syluestre illud genus vocat, quod eiusdem censura, ab Amarore nomen accepit. Ille enim de herbarum caulib' agēs sic inquit, ὁ δὲ τοῦ κιχωρίου μέγας ἐστὶ καὶ ἀποφύσεις ἔχων πολλάς, ἔτι δὲ γλίσχρος δυσδιαίρετος δὲ καὶ δεσμῷ, &c. Quod nihil aliud sibi vult latinè, quàm Cichorei autē caulis magnus est, multas habet veluti brachia agnationes, lētus idē est & in frāgēdo contumax, quā ob causam eo pro vinculis vtuntur, his enim verbis Theophrastus videtur amarum & agreste illud significare, qui & paulò post vocat Picrida. Paulus Aeginita, primo libro totum hoc genus vocat intyba. In sexto verò, satiuū & agreste intybum vocat serin. Hic verò Plinius satiuum intybū intelligit quādo ait. Neque ex eodem genere, neque ex alio intybi dici possunt. Et subdit paulò post. Est erraticum intybum quod in Aegypto cichorium vocāt. Columella verò rei rust. argutissimus censor, libro secūdo, ca. decimo octauo, Intyba videtur significare, quę sint syluestria, quando ait. Atque alias ante hyemē per autumnū extirpemus, vt Rubos virgulta, iuncos, alias vellemus, vt intyba & solstitiales spinas. Idem postea libro nono, ca. decimo tertio, cum de educādis anseribus agit, serin appellat satiuā his verbis. Palustris quoque, sed herbid' ager destinetur, atque alia pabula conserantur, vt vitia, trifolium, fœnugræcū, sed pręcipuè genus intybi, quod gręci appellāt Serin. Celsus, libro secūdo intybum satiuum genus appellasse videtur. Syluestre verò ambubeiā, verum non discrimina generum amplius pertractemus, sed eorum culturā. Columella ita fert serenda esse intyba, Intybum, vt lactucæ satio nisi quod magis hyemē sustinet ideoque frigidis regionibus proximo autumno seri potest, melius per æquinoctium autumni, semen commodius

Intubo rū gnā.

Intyborū cultura.

❧ circa Martij

circa Martij calendas.eius'que plantam circa calendas Nouembris.deprimemus & multo cinere ſtercorabimus,hæc ille, ad cuius aſſertionē alluſiſſe hic videtur Pli.

Thyrſi

INVENTVM OMNES THYRSOS. Omnes virgulas,ac caules Thyrſos propriè lactucarum virgulas,ac caules vocamus,quę vox etiam alios habet ſignificatus quos omittendos cenſui. ABLAQVEATAS HVMO, &c.

Ablaqueare.

Apertas circa radices. Ablaqueare terram diligēter circa radices aperire,decalceare noſtrates vulgo dicunt. BETA HORTENSIORVM leuiſſima eſt, &c.

Betarū genera.

Betæ duo eſſe genera conijcere licet Theophraſti aſſertione, qui libro plantarum viii. de his ita agit, ἐν χλωροτέρᾳ δὲ καὶ τὴν τεῦτλον τὸ λευκὸν τοῦ μέλανος καὶ ὀλιγοσπερμότερον καλοῦσι τινὲς σικελικήν, quę latinè ſonāt. Meliore autē ſucci copia in betis cādida,quàm nigra eſt,pauciore etiam ſemine quā ſicelicā aliqui vocāt. Quæ enim hic Plinius ait, ſcias eſſe à Theophraſti ſanctarijs defluxa, ex eo libro quem citauimus, Paulus Aeginita,libro ſexto,candidam betam nigrę prępoṅit,quod Atheneus facit,libro tertio ſui dipnoſophiſtæ. Columella etiā meminit vtriuſque quādo ait. Sic & humo pingui ferratę cuſpidis ictu,Deprimitur folio viridis pede cādida beta. Hic haudquanquàm fuerit diſſentaneum ſciſſe, betā græcis dici τεῦτλον,

Beta.

hoc eſt,Teutlon, Columel. ſationis huius ita meminit. Beta,inquit,florenti malo punico ſemine adobruitur, & ſimul atque quinque cum foliorū eſt vt braſſica defertur æſtate,ſi riguus eſt hortus,at ſi ſiccaneus,autumno cum iā pluuiæ inceſſerit diſponi debebit,hæc ille. Subdit deinde Pli. VSVS IIS CVM LENTE AC FABA, &c. Dioſcorides,libro ſecundo. Nigrā Betā coctā cum lēte aluum commodiſſimè compeſcere memorię mādauit. Quàobrem appoſitas nō nemini deguſtare etiā religio eſt. Hic expendere non obfuerit,nomēclatura betæ, molles non abſque felle Diogenē appellaſſe,nam quùm à quibuſdam vt canis inceſſeretur,ſe'que amplius obſeruaturos prędicarent,ne mordicus ab illo apprehenderētur,Bono animo eſſe iuſſit. Ne'que enim canib' eſſe in more veſci Betis,hoc eſt,mollibus,ac ſalacibus,qua verbi nota. Betizare dictum eſt,ab Auguſto,pro languere. Fuit item à Catulo animaduerſum hoc verſu.

Betizare.

, Languidior tenera cui pendens ſicula beta
, Nunquàm ſe mediam ſuſtulit ad tunicam.

Braſſicarum gña & cultura.

Verùm ad rem redeamus. OLVS caules'que quibus nunc principatus hortorum. &c. Hic auſpicatur & genera, & culturam braſſicarum,hoc eſt,caulium Theophraſtus, cui hic in caulium generibus Plinius applaudit,braſſicarum genera tria,libro octauo plātarum agit. Item & Marcus Cato ruſticarum rerum capite cētesſimo & quinquageſimo ſeptimo,poſt hoc Pli. hic aſſertionibus eorum aſtipulās. Caulium autem & ſationis,& culturę ita meminit Columella, Braſſica quùm

Braſſica,

quinque foliorum eſt, transferri debet, ita vt radix eius liquido fimo prius illita & inuoluta tribus algæ tæniolis pangatur,hæc enim res efficit vt in coctura celerius madeſcat,& viridem colorem,ſine nitro cōſeruet. Eſt autem poſitio eius optima frigidis & pluuijs regionibus,poſt idus Aprilis,cuius depreſſę plātæ quùm tenuerint quantum olitoris oratio patitur,ſæpius ſarrita & ſtercorata melius cōualeſcit, eſt'que plenioris incrementi,& colliculum facit,& cymam. Nonnulli hac eandem locis apricioribus à calendis Martijs deponūt, ſed maior pars in cyma proſilit, nec poſtea facit hybernum caulem quùm deſecta eſt,hęc ille,ad cuius verba hic penit' alluſit. APITII LVXVRIA, Hic eſt Apitius,cuius commeminimus, libro decimo. POST CYMAM, &c. Alij quimam. Item & Columella colliculi qui proximè verè poſt primam ſectionem colliguntur cymata non cymæ dicuntur. Neutro maluit quam fœminino genere vti ſuo hoc in verſu.

, Tunc quo'que conſeritur toto quę plurima terrę

Orbe virens

, Orbe virens pariter plæbi regique superbo
, Frigoribus caules & veris cymata mittit.

Cyma dictum peritiores volunt à fœtura, κυέω prægnantem ac fœtam esse hominem & vterum gerere dixerunt, factoque ab eo verbo verbali nomine κυῆμα, hoc est cyema fœtum dixere: quare apta translatione in his quæ florent, præsertim in brassica cymata etiam quasi κυήματα, id est cyemata vocarũt tenerrimos coliculos quos vere appetente in prima florum germinatione, & in summa stirpe hoc olus fert. Cyema item græcis est in quo flos & semen clauditur, quod liquet assertione Theophra. vii. plantarum, ita inquientis. κύημα καὶ ἐν ᾧ τὸ ἄνθος ἐστὶ καὶ ὁ καρπὸς, quorũ sensum sic intellige. Cyema & in quo flos & semen &c. REPASTINATO, Renouato. CVMANVM SESSILE, Hoc genus à cumis dictum. Plures esse brassicarum differentias constat ad regionis locique naturam & situm. Cumæ enim mittunt brassicam vberem, non tamen altam, sed quasi sedentem, vnde sessile vocat genus hoc Pli. Hæc penitus omnia ab riuulis Columellæ videntur detorta, cuius carmen de hoc ita est.

, Frigoribus caules & veri cymata mittit,
, Quæ pariunt veteres cesposo littore cumæ,
, Quæ Marrucini, quæ signia monte lepino
, Pinguis item capua & caudinis faucibus horti
, Quæ dulcis pompeia palus vicina salinis.

ARICINVM, Ab Aricia vrbe. BRVTIANI, Populi, de quib⁹ in parte geographiæ egimus. SABELICO vsque, &c. Sabelici caules laudãtur à Sabellis dicti, apud quos teneritudine præcipua nascũtur brassicæ: cuius etiã rei, meminit Colu. quando ait. Quæ duri præbent cymosa stirpe sabelli. Lacuturres Pli. à lacu & turre dictas, vult has brassicas, Colu. nisi sit vitium in codicibus, à lacu, Turni videtur significare dictas quãdo ait. Et turni lacus & pomosi tyburis arua. LAPSANA olus syluestre, &c. Haud desunt qui hanc vocitent napium: brassica est agrestis, qua milites Cæsariani obsessi apud Dyrrachium vrbem epyri diu vixerunt ob ciborum penuriam, quo fit vt ea in triumpho imperatorio iocularibus carminibus Iulium Cæsarẽ incesserent, illum dicentes vicisse Dyrrachiũ lapsana: cuius rei meminit & Suetonius. Nutrit em̃ admodũ lapsana, estq; stomacho grata, vt scitè docet Diosco. libro. ii. Subnectit paulò post Pli. OMNIVM hortensium laudatissima asparagis, &c. Etsi paulò superius asparagorum altiliũ hoc est satiuorum, & domi vberrimè prouenientiũ meminerit, inuehens stiloque debacchans in gulæ irritamẽta, nihilosecius culturã, dotes, generaque hic enucleat. Altilium, inquã, quo intelligat perpendatque lector studiosus Pli. lectionis, altiles asparagos Pli. intellexisse solum satiuos, non agrestes quos corrudas hic paulò post vocat Plin. ad quorum culturam genusque hæc expendenda sunt, syluestrẽ græcis mos est μυακάνθαν. i. myacanthan vel orminion appellitare. Myacanthã certè vocãt ex rusci appellationibus. Hic nõ obfuerit annotasse syluestrẽ asparagũ, quẽ corrudã vocant à Paulo Aeginita libro. i. pluribusque alijs toto opere locis appellari ἕλειον. i. eliõ, origine profectò & natalibus ab hortensi, quẽ Pli. altilem intellexit, discretum, vocarique ἕλειον, hoc est eliõ, quoniã ἐν τοῖς ἕλεσι nascatur, hoc est stirpibus spinosis locisque his cõfertis. Hoc em̃ gen⁹ reperitur in locis stirpib⁹ plenis, quales sunt sepes, fluuiorũ ripæ, palustres vliginosiq; loci, in quib⁹ spõte sua nascũtur asparagi, quod idẽ author scriptũ reliquit, q̃n ait, ἐν δὲ τοῖς θαμνώδεσιν φύεται ἀσπάραγος ὅτι ἐλώδης ἐν ὁ κηπεύοντος, quẽ significãt, Et à spinosis stirpib⁹ hortẽsib⁹ & qui ĩ frutetis seu vliginosis locis nascũtur asparagi. Illud etiã notatu dignissimũ fuerit qđ certè etiã peritiorib⁹ nõ est tritũ. De asparagis hoc obseruãdũ est, nõ significare semper

Lapsana

Asparagorũ genera & cultura.

asparagum spinosi fruticis summum cacumen quod edẽdo est, quod'que priuatim cum tota planta asparagus vbique nominatur, sed quæcunque in oleribus prima ex terra prodeunt & videntur. Qua vocis acceptione, Paulus Aeginita in primo de asparagis inscripsit caput, non intelligens asparagos, quorum hic meminimus, sed vt ille numerat blitti, lactucæ, atriplicis, maluæ, betæ, quorum plantam humidam esse asseuerat. Asparagum verò succum esse ait, contra autem raporum germina sinapis, radiculæ, nasturcij, pyretri, brassicæ, omnium'que aliorũ quæ calida sunt siccam quidem plantam alia habere asparagi appellatione, nihil aliud indicans, quã primum necdũ in folia explicitum plantarum germen. Adijciam item asparagũ, & aspharagum pro eadem nota scitè & concinnè dici posse, consueuerunt vtique Athenienses potius quàm asparagum dicere, quod dicendi genus liquet Plutarchũ fuisse secutum, in præceptis nuptialibus, qui testatus est Boetios sponsam ad maritum ducere ἀσφαραγωνιᾳ, hoc est, aspharagonia, quod notant asparagi spinoso fruticæ coronatam, vt quemadmodum ex asperiore spina non ingratus cibus homini asparagus est. Sic non fugienti ne'que auersanti coniugi primas coniugij difficultates, & si quid in vxore minus tunc placet, dulce & amabile futurum tandem vxoris contubernium. Cæterum nouisse culturam asparagorum volumus hic, quod ad eam ventum sit. Columella semina asparagi biennio præparari iubet in pingui stercoso'que solo, seri post idus februarias. Sic, inquit ille, obruas vt quantum tres digiti seminis comprehendere queũt singulis fossis deponas &c. Qui subdit paulò post. Sulci autem inter se pedali mensura distantes sint.

HORTENSIVM (inquit Plin.) SERITVR SPONGIIS, Spongiæ hic, asparagi sunt radices satiui, sicut conijcere licet Columellæ lectione, qui libro rei rusticæ vndecimo hæc ait. Nam si ab imo vellere volueris adhuc inualidis radiculis tota sequetur spongiola &c.

IN TOROS STRINGITVR, In puluinos. NIHIL DILIGENTIVS COMPREHENDIT, Cato. Catonis hęc sũt præcepta in syluestribus asparagis serendis, item & satiuis, ibique corrudam serito vnde asparagi fiant. Nam conuenit harundinetum cum corruda, eo quia foditur et incenditur, & vmbrã per tempus habet &c. LOCVM subigi, Frequẽter attractari. AEQVINOCTIVM VERNVM, Hoc est, quarto idus martij vel circa calendas aprilis: In quibusdam deluxatis codicibus legitur.

QVEM GRAECI ORMINVM, &c. Diximus syluestrem asparagum græci dictum orminion, & myocanthã. INVENIO NASCI IN ARIETIS CORNIBVS, &c. Dioscorides libro secundo syluæ medicinalis, de hoc ita agit. Tradiderunt quidam etiam tusis defossisque sub terra arietum cornibus nasci asparagum, non tamen id credibile videtur nobis &c. Hic annotasse non obfuerit, asparagum esse celerrimæ cocturæ, quare fecit locum prouerbio, quo Augustus vsus est apud Tranquillum, celerius quàm coquantur asparagi, de re vehementer celeri dici id potest.

CAETERVM QVIPPE CARDVOS, &c. Palladi⁹ carduorum culturam ita non minus scitè quàm festiuiter agendam, docet cardu⁹ februario ritè mense seri potest, necnon & martio, terram stercoratam et solutam diligit, quàmuis in pingui possit melius prouenire, & hoc illi contra talpas prodest, si pangatur in solido ne terra ab inimicis animalibus perforetur. Serendi sunt cardui luna crescẽte in area iã parata: semina esse debẽt discreta spatio semipedis, cauẽdũ est ne semina vniuersa ponãtur, nã debiles & incuruos duros q; creabũt, nõ altè imprimenda sunt, sed trib⁹ digitis cõprehẽsa mergantur, donec ad primos articulos terra proueniat, tunc herbis liberentur, & leuiter operiantur, si cacumina seminum

Carduorũ cultura.

confringas

confringas ſpinis carebunt. Item ſi ſemina eorum madefeceris per triduum laurino oleo, aut nardino, vel ſucco roſę, & poſtea ſiccata depreſſeris eiuſdē ſaporis orietur, cuius vnguētū ſemina cōbiberint, hęc Palla. Hic perpēdēdū eſſe volum⁹, & lectores ſcire Pli. de ſcolymo, hoc eſt, carduo agere, qui hortis conſeri ſolet, qui & in ſummo habet capitulū ſpinoſum, radicē nigrā craſſamq; quē decoquūt modo aſparagi, quem vulgo dicunt artichaudum, vt alibi diximus. Theophraſtus, Nicander'que ſimilem chameleoni produnt, Theophraſtus radices eſui aptas refert. Is eſt quo per ſolſtitium florente Heſiodus dicit in arboribus maximè canere cicadas, fœminas'que ad Venerē ſtimulari. Viros autem ignauiſſimos ad Venerem fieri. Naſturtium accepit nomen à narium tormento. Solet equidem naſturcium inter ptarmica, hoc eſt, ſternutamentum commouentia connumerari, cerebrum, eiusq; partes vi quadam ciet, vnde fit ſternutamentum. Sed de hoc, libro ſequenti amplius. Palladius naſturcium menſe ſeptembri ſerendum ſuadet. Fecit gradum adagioni naſturcium, vt cum volumus aliquem ex ſomno excitari, dicim⁹, ede naſturcium; hoc eſt, expergiſcere. ❧ RVTA QVOQVE, &c. Videtur hic Plinius alluſiſſe ad Columellæ lectionem, quæ ita ſe habet. Rutam autumno ſemine ſatam menſe martio differre oportet in apricum, & cinerē aggerare, runcarique, quam niſi contexeris, pernicioſa naſcentur vlcera, eiuſdem plurimis annis permanet frutex innoxius, niſi mulier quæ in menſtruis eſt contigerit eum, & ob hoc exareſcet, hæc ille. Miſceri enim ſolet ſemen eius cineri quo careat erucis, hoc eſt, vermibus olera frondes'que arborum erodentibus, hos campas vocat Columel. ❧ MVSTVM RVTATVM, &c. Vinum nouum ruta materiatum, ſi hoc verbo permittitur vti, ac miſtum. ❧ COMITIIS PERACTIS, &c. Conſilijs, cōgregationibus'que populi. ❧ AMICITIA EI EST cum fico, in tantum vt nuſquàm lætior proueniat, quàm ſub hac arbore, &c. Authorum monumentis proditū eſſe animaduertimus, rutam pręſtātiorem eam eſſe, quę adnata fico arbori eſſet, vt ait Dioſcori. libro tertio. Subit etenim hic admirari diſcordes authorum aſſertiones de ruta, nam Dioſcori. præſtātiorem rutā teſtatus eſt eam, quæ adnata eſſet fico arbori, & in eius cortice viueret. Palladius lætius ſub fico arbore naſci aſſerit, item & Plinius hic. Theophraſt⁹ autem author exactiſſimæ eruditionis inſeri poſſe cortici arborum fici, hanc'que probatiſſimam teſtatur, cuius verbis rutam conijcere licet fico arbori poſſe inſeri, quo vberior, aptior, & probatior fiat. Theophraſti verba annectanda cenſui, ea enim ſic ſe habent quinto cauſarum plantarum, ὁμοίως δὲ κἂν εἴ τι ἕτερον ἐτέρῳ καθάπερ πήγανον ἐν συκῇ, δοκεῖ &c. Quę ſi latinè verteris nihil aliud ſignificabūt q̄, Similiter & ſi quid in altero ſeritur quemadmodum ruta in fico, optima enim & probatiſſima ſic prouenire creditur. Plantatur ea cortici inſerta, mox terra obruitur, fit'que vt accedens rute nutrimento ficulnum lac illi opem ferat, quemadmodum & cinis inſperſus, ſiue id fiat ne radicibus vermes noceant, ſiue vt cineris ſalſugo nutrimentum adiuuet, hæc Theophraſtus. Meminit & huiuſce rei Plutarchus author plurimæ & quidem exquiſitioris lectionis, tertio ſui ſympoſij volumine, capi. nono, qui vbi fuſius de fico arbore egiſſe videtur, de ruta eius'que beneficio melioreſcente ita agit, ὃ λέγουσι τὸ πήγανον δ' φυόμενον ὑπ' αὐτῇ καὶ παραφυόμενον ἥδιον εἶναι καὶ τῷ χυμῷ μαλακώτερον, quorum ſi ſenſum quærat aliquis, hic eſt. Quod verò de ruta dicūt quæ ſub ea naſcitur & illi adnaſcitur ſuauior & ſucco melior eſt, hæc ille qui primo φυόμενον. i. phiomenō: qđ participiū eſt ſignificās naſci, aliud verò qđ παραφυόμενον. i. paraphiomenō adnaſci, vel ſi malis adnata ꝑduci: q̄ gręcis παραφυάδες, hoc eſt paraphyades dicūtur: de qb⁹ alibi diſſeruim⁹. Plutar. ergo ſubiūxit hęc duo, vt cōfirmaret rutā lęte poſſe ꝓuenire ſub fico arbore, et etiā cortici fici arborū hęrere poſſe.

Rutæ cultura.

Muſtū rutatū.

Cur autem rutam πήγανον, id est, peganon vocent græci, sequens liber nos docebit. RVNCATVR, Ab herbis purgatur. AB AEQVINOCTIO verno seritur apium, &c. Palladius Columella'que eadem confirmāt, et serere iubēt id verno æquinoctio, id'que conculcari & pedibus atteri aut lapide rotundo calcari iubent. CYLINDRO, &c. Lapide rotundo. Cylindrū vocant lapidem aut columnulam lapideam versatilem, qua agricolæ areas æquāt. Vnde Vergilianum id. Area tum primum ingenti est æquanda cylindro.

Cylindrus.

HONOS'QVE IN ACHAIA, &c. In Achaia victores solitos coronari apio legimus: quod & liquet carmine Iuuenalis inquientis. Gaudentes fœdo peregrina ad pulpita saltu, Prostitui graiæ'que apium meruisse coronæ. Hac herba Apium Romanum coronatum prodūt annales, vnde nomē ei sacri certaminis, NEMEAE, &c. Nemeā syluam inter cleonas & philintē fuisse produnt, in qua Argiui ob Herculis memoriam nemea sacra consueuerunt celebrare. Eodem tempore seritur mentha. Sationis menthæ ita meminit Columella, Ianuario mentha vliginem desyderat, quam ob causam iuxta fontem mense martio ritè ponitur, cuius forte si semina defecerunt, licet de noualibus menthastrum colligere, at'que ita vniuersis cacuminibus disponere, quæ res feritatem detrahit. Mentham nuncupatam volunt nonnulli, à nomine Mynthes, quam ferunt pellicem Plutonis à Proserpina deprehensam, & in mentham herbam deformatam fuisse, debet aspirari mentha. Theophrastus pluribus locis minthē vocat. Mente & mentastri affatim Theophra. de quibus profusius agem⁹ libro sequenti. GRATO ODORE. Mēsas Pli. mentham percurrere prodit, in græcis enim solo nomine menta commendatur, nec quisquàm est qui eo audito suauitatem odoris in notissima omnibus herba non laudet, cōmendet, & amet. Verbum id græcis notare videtur, hoc enim est hediosmos. CONDIMENTORVM tamē omnium'que fastidijs ciminum amicissimum, &c. Ciminum vtpotè gratissimum ori, stomacho'que multorum authorum assensu probatur, huic'que plurimas inesse dotes, vt ait Theophrastus eo libro octauo, quem de historia plantarum posteris legendum reliquit, gaudere id maledictis testatus est in satione. Quòd autem obsonijs, condimentis aptissimum sit probatione notissima liquet, quòd item stomacho cōducant haùd parum, prodest equidem anhelit⁹ difficultati, vt scribit Dioscorides libro tertio syluæ medicinalis. Quod autem hic de cymino dico, de satiuo intelligere est prętium opere. Nam lata est discrepantia inter agreste & satiuum, vt sequens liber est docturus. Alterum Plinius dixit, vt palàm nobis faceret plura esse cymini genera, quod comprobatur lectione Dioscoridis libro antelato. Aethyopicum Dioscorides ori gratum memoriæ mandauit, hoc'que abs Hippocrate regium dici. Vbi autem Plinius ait. NASCITVR IN SVMMA TELLVRE, &c. Hic videtur intellexisse agreste, quod asseueret illud nasci montosis locis, sub hoc enim verborum inuolucro nauseam & remoramentum legentibus ingerere videtur, quoniam Dioscorides cyminum agreste afferat nasci in collibus. Illud tamē hic annotasse non obfuerit Pliniū primo de satiuo agere, deinde de agresti, vt eius verba satis indicant. Subdit deinde Plinius.

Apio coronati.

Nemea

Mētha.

SED PRAECIPVE OLVS ATRVM MIRAE NATVRAE EST, &c. Est autem olus atrum, quod alij vocant hipposelinon, hoc est, maius apium, & syluestre, quod altius cæteris generibus apij à terra extollit se, quæ enim agrestia erratica'que sunt, altius in aliquibus generibus extolluntur. Huius culturæ meminit quàm appositissimè Columella, author vberioris disciplinæ, libro rei rusticæ vndecimo, inquiens. Prima parte septembris vel vltima augusti, atrum olus, quod græcorum quidam vocant ἱπποσέλινον,

nonnulli

nonnulli σμύρνιον pastinato loco semine debet conseri, maximè iuxta maceriam, quoniam & vmbra gaudet & qualicunque conualescit loco. Seritur à Vulcanalib⁹ vsque ad calendas septembris. His Columella hipposelinon & smyrnion herbas esse congeneres asserere videtur, item & Dioscorides, cum tamen latum sit inter has discrimen. Et ne quis studiosus lectionis Plinianæ lector hæreat in salebris, expendat veteres plantas congeneres & similes in latinis miscuisse, vt coniicere licet lectione Theophrasti nono plantarum, nominantis hipposelinon, smyrnion, nam quæ smyrnei sunt, hipposelino tribuit Pli. è caudice, id est stipite à quo prodeũt radices, lachrymam manare testatus est, à Theophrasto certè id suppillatum esse palàm est, qui libro antelato ait. Hipposelini autem lachryma myrrhæ similis est, ex quibus licet coniicere à Theophrasto, hipposelinon dici, quod ab aliis smyrnion vocatur. Dictum autem smyrnion à smyrne, quod myrrha græcis est, Smyrnẽ enim myrrham vocant, quare smyrnion dictum quòd myrrham odore præferat.

REPASTINATO, Renouato. QVIPPE CVM CAPPARIS &c. Hic allusisse videtur ad Columellæ præceptum, quod ita se habet. Capparis locum siccum desiderabit, isque debebit circundari fossula, quæ repleatur lapidibus & calce, vel punico luto, vt sit quædam lorica ne possint eam perrumpere prædicti seminis frutices, qui ferè per totum agrum vagantur, nisi aliquo munimento sint prohibiti, cultu autem nullo aut leuissimo contenta est, solum sterile facere idem testatur. PEREGRINVM (inquit Pli.) ET CAREVM gentis suæ nomine, &c. Est autem carõ siue careum, semen notum pluribus, seri potest vbique. Atheneus nono sui dipnosophistæ volumine mirè laudat, radicem cibis aptissimam & gratissimam asseuerans. Hanc maiorem esse pastinacam nonnulli ferunt, is author maiorem vocitat pastinacam. Meminit huius etiam abundè Paulus Aeginita libro primo, afferens esui peraccommodam esse, ac non dissimilem pastinacæ, nostra quidem ætas crebro hac radice vtitur.

Capparis.

Careũ.

PANACEM (inquit Pli.) ALIQVI VOCANT, &c. Multa panacis genera Theophrastus author lectionis exactissimæ libro nono testatur, de quibus suo loco dicturi sumus. Quod autem Plinius hic ligusticum vocat panacem, expendendum ligusticum græcis, latinis panaciam dici, ita vocitatum à Liguria, vnde nomẽ inuenit in mõte, qui Appenninus dicitur, alpibus cõterminus, neque ab re incolæ panaces id vocãt, quãdo & radix, & caulis, & vires herculeo panaci similes sint, ligustici homines semine vtuntur loco piperis. Huius meminit Colu. vlumo vltimi libri sui capite ad oxypora vtile docens, idenim est quod Columella libro. xi. nomine panacis autumno & vere seri iubet subacta terra & leui.

THYMBRAM VERO, &c. Columella libro. xi. non pinguẽ locum nõ stercoratum sed apricum desyderare testatur. Thymbram sunt qui cunilam, qui satureiam vocent, sarrietam nostrates vulgo vocant. Vocari autem à Romanis cunilam testatur Columella, decimo sui operis volumine, de apium pastionibus agens, qui ait. Eademque regio sit fruticis exigui fœcunda, & maximè thimi, aut origani, aut thymbræ, vel nostratis cunilæ, quam satureiam rustici vocant, qua vocis acceptione Plinius thymbram, cunilam vocauit hic. Quod autem thymbrã Pli. dicat esse in condimentario genere, aduerte intelligendam esse satiuam, non syluestrem, condimentariam esse tradit Columella in suo carmine quando ait.

Thymbra.

Et satureia thymi referens thymbræque saporem.

Quæ quoniam multo minore acrimonia, quàm rustica illa esset, ideoque medicinæ inutilis, mutato nomine à græcorum peritissimis thymbra, latinorum verò cunila satureia dicta est. Eadem quidem, sed diuersis locis nascens,

& ex eo diuersæ bonitatis non iisdem vbique appellationibus iudicata, quod Plin. manifeste hic ostendit, quando ait. Thymbra verò quæ sit cunila, hoc apud nos habet vocabulum, & aliud satureia dicta in condimentario genere. Nihil vtpotè compertius est ex his quã vnam & eandem thymbram cunilam dici, habereq; in Romana gente id vocabulum, mox aliud satureiam, scilicet in condimentario genere, quod nihil est aliud, quã satiuam satureiam dici. SED CVNILE (ait Pli.) ORIGANVM AEGYPTIVM PRAEFERTVR, &c. Origanum à Theophra. Pli. Dioscoride'que cunilam vel si mauis conilam animaduertenti appellari patet, nescio an confusè, ac ambigiosè assertum sit à lucu lentissimis authoribus, quorum interiorem sententiam perpẽdas acrius, confusam assertionem assertabis, potissimum Plinij, qui plærunque multa offuscat obscuratque, quæ nullo salebroso prætextu indigerent. Theophrastus à principio sui sexti voluminis plantarum, origani genera differit, quæ huic insito non collibuit appingere, ratus id turgescentis lectionis esse, potius quàm plausibilis, quare illibata manebunt. Dicturi de his aliubi. PEREGRINVM FVIT (inquit Plinius,) ET LEPIDIVM, Columella id serendum censet ante calendas martias. Sunt qui id vocent gingidion, alij Iberida potissimum Paulus Aegineta libro tertio. Columella id valere testatur ad conficiendum oxygala, hoc est, acidum lac libro tertiodecimo, cap. octauo, lepidio enim lac acescere notum est, quare idem cecinit. Ponitur & lactis gustũ quæ condiat herba: ad quæ allusit Plin. quando ait. Vsus'que eius non sine lacte, GITH PISTRINIS, &c.

Gith. Gith, est quod nos nigellam, græci verò melanthion vocant, nonnulli nigrum papauer. Semen enim nigellæ quondam panem grato sapore commendabat, inspergebatur enim ante cocturam illi tritum, quemadmodum papauer, nõ aliter quàm & aliqui dulciarijs potius quàm pani anisum miscent. SAGAPENVM, Haud desunt qui sagapenum dicant liquorem ferulæ esse, vt Dioscorides, qui libro tertio, liquorem herbę ferulaceæ refert, Plinius tamen hic & libro sequenti plantam esse asseuerat, sed quanam figura sit non ostendit. PAPAVERIS SATIVI TRIA GENERA, &c. Theophrastus author eximioris lectionis, libro plantarum nono, plura esse papaueris genera docet,

Papauerũ gña. itẽ & Dioscorides libro quarto. Vnum eorũ est cuius semen tostum in secunda mẽsa cum melle apud antiquos comedebatur, quod & Dioscorides innuit quando ait. Semen in sanitatis vsu pani compinsitur, & cum melle pro sesamo eo vtuntur vocatur'que id vtricularium, oblongo vasculo, semine albo, alterum syluestre, sessili vasculo semine nigro, quod doliare vocatur. EST ET tertium genus, ob longius longo vasculo, &c. Hic Plin. tertium genus papauerum ait esse, quod rhoeam vocat, sic in plærisque codicibus legitur, cõtenderim concinnius legendũ rhoeada, cuius ita meminit Theophrastus nono plantarum. Alterum verum gen' papaueris, quod rhoeada vocãt, syluestri cichorio simile est, eam'que ob causam comeditur, nascitur in aruis & maximè inter hordea, florem habet rubentem vasculum quantitate vnguis digiti, hæc ille. Rhoeada dictum puto græcis ἀπὸ τοῦ ῥεῖν hoc est, fluere, quòd flos eius protinus fluat ac decidat. Quod testatur Dioscorides Hoc parum absimile est plantæ quæ anemone dicitur. Illud meminisse non obfuerit Plutarchum tertio sui symposij multos consopitos solo halitu, odore, fluxu'que liquoris, quem opion vocant, eum colligendo. Mirari subit hic Pli. Theophra. Dioscor. plura papaueris genera facientes, Nicandro autem duo tantum esse prodente, Theophrastus enim aliud corniculare, aliud spumeum, aliud rhoeada asserit, Item & Dioscorides libro quarto, de quibus suo loco videre erit. CAEREALI SAPORE, Sapore panis & quidem triticei, frumentacei've scapo inciso.

SCAPVM

SCAPVM VOCANT. In quo ſemina quarũdam plantarum dependẽt, vt in papauere, glandibuſque & id genus. SINAPI NVLLA cultura, &c. Columella Sinapi ſerendum autumno & verè ſcriptum reliquit, libro vndecimo debere runcari & ſtercorari aſſerens, plantæ ſemine fieri pulmentarium condimẽtumque aptiſſimum quiſque habet ex profeſſo, huius acrimonia ſternutamenta prouocari palàm eſt & lachrymas, quare Colu. ſuo carmine ait.

Scapũ.

, Seque laceſſenti fletum factura ſinapis.

Eſt enim ſinapis ſemen feruẽtiſſimum, feruore iram bilemque ciere quodã modo videtur: quo fit, vt Ariſtophanes Cleonis animum commotum rugoſa fronte, vultu rubente, accenſis oculis, veluti igne quodam, manifeſtam viri bilem deſcribens dicebat eum aſpexiſſe ſinapi. Ab Athenienſibus dici napy, ſic enim ſcribendum eſt verſiculus eſt is, κἄβλεψε νάπυ καὶ τὰ μετωπ᾽ ἀν ἐσπασιν, Palladius Sinapi Octobri menſe ſerendum memorię mandauit. De quo inquit, ſemen legere diſponis ſuo loco eſſe patieris. Quod ad eſcam parabis, robuſtius facies transferendo. SIMILI MODO ſiſymbrium ſerunt, &c. Mirum quòd Theophraſtus ait. Siſymbrium in mentham degenerare, hoc libro quinto plãtarum memoriæ tradidit, idque ita fieri niſi ſæpius trãsferatur, aut cultura crebriore ſolicitetur, ob id omnes agricolæ & rei ruſticę ſtudioſi ſæpius transferendũ cenſent, habet enim ſiſymbrium figuram & ſpeciem aliquam ſerpilli, quo fit, vt quibuſdam vocetur ſerpillum. Duo eſſe ſiſymbrij genera ait Dioſco. libro ſecundo vnum cardaminem à ſimilitudine cardami, hoc eſt, naſtureij, Paulus Aeginita cardaminem libro ſexto vocare videtur, ſium.

CAPVT .IX.

RELIQVA SVNT FERVLACEI, &c. Hortenſia plura eſſe generis ferulacei & modo ferulæ concauum ſtipitem habẽtia. Agnibus gratiſſimũ teſtatur hic Pli. quod & ante eum docuerat Nicãder in ſuis theriacis, cuius verſiculi ſunt τῆμος ὅτ᾽ ἀυαλέων φολίδων ἀπεδύσατο γῆρας μῶλις ὃ πισείκων ὅτε φωλεὸν ἔαρι φεύγων, ὄμμασιν ἀμβλωσσει μαράθου ἐνίχυτος, &c. Quorũ ſenſum ſi quis curioſe quęrat hic eſt. Quo tempore relicta areſcentium ſquamarum ſenectute torpilus & ſegnis ingrediẽs, vernaque tempeſtate canum ſuum fugiens hebetibus oculis cæcutit, verùm depaſtus fœniculi ramus comoſus celerem eum & clarę luſcis efficit. Sed de hoc ſequens liber profuſius aget.

Thapſia

EIQVE PERQVAM SIMILIS TAPSIA, &c. Thapſia profectò ſimilis eſt fœniculo folijs, eſt congener ferulæ, quia tota ſpecie ſimilis eſt, gracilior tamen caulis eius eſt, vmbellas in ſingulis germinibus in ſummo habet, vt ſcriptũ reliquit Dioſco. libro quarto, in his luteus flos eſt, ſemen modicè latum ſemini ferulæ ſimile, ei grandis radix, intus candida, foris nigra. Dictã Thapſiam ſic enim ſcribendum contenderim à Thapſo inſula, in qua primo eſt reperta. Naſci tamen præcipuam Nicander in ſuis Theriacis in Sicilia memoriæ mandauit, quando ait νῦν δ᾽ ἄγε τοι ἐπίμικτα νόσων ἀλκτήρια λέξω θηρικὰ μοι ῥίζαν ἐλισσυγυῖα λθκα, &c. Quod ſi donare velis iure latij notant hæc. Nunc age compoſita te malorum remedia docebo. Trinacriam ſumito Thapſi radicem quę corpori medetur, &c. Author idẽ noſter Plinius, libro decimo tertio, ca. vigeſimoſecundo, in Africa naſci ſcriptum reliquit quando ait. Semen ferulæ quod Thapſiam quidam vocauere, decepti eo, quoniam ferula ſine dubio eſt. Et paulò inferius ſubiungit Thapſia in Africa ve-

hementissima est, quidam incidunt caulem per messes, &c. Hic loco auctarij, ac lectionis amplioris non obfuerit annotasse Thapsiam vocari à Theophrasto Hypopion, quod notat cōcursum sanguinis, ex ictu suctu've, aut iniuria aliqua cōcussionem sanguinolentam, ita enim greci, ὑπώπια, hoc est, hypopia quę iure dixeris Suggillata vocant, quāquàm sint qui dicant hypopia maculas in cutè faciei albicantes, verùm ad rem redeamus. Pli. fœniculo similem scriptū reliquit, hic astipulans certè assertioni Theophrasti, hoc plantarum nono comprobantis, quorū verba silentio pretereunda censui, aliubi plura de hac dicturus, sufficiat hic locum authorū assignasse. DEINDE vtilissima funibus, &c. Canabū Palladi⁹ mēse Martio serendum censet. Alabandicam hic Pli. cannabin laudat, quod in Alābada oppido vberrimè proueniat, & in Milesia oppido, de quibus in parte geographiæ abūdè, Dioscorides libro medicinalis syluæ tertio, duo esse cannabis genera posteris legēdum reliquit, satiuum, & syluestre, illud schœnostrophon vocat, hoc est, funibus aptum, syluestre esse aliud ait proferēs virgas similes altheæ, plāta nota est. FERVLAE DVO GENERA, &c. Harthecam, id est, ferulam græcorum peritissimi multos ad hominum vsus esse accommodatam testantur, nedum historiarum scriptores, verùm, & rei rust. authores, id est, Columella, Palladius'que, ille libro decimo tertio rei rust. condiri vtilissimè posse ad vsum vitæ humanę memoriæ mandauit, meminimus eius plantæ aliubi, quare non est nostri consilij hic longius insistere. Diosco. caules ferulæ seruari inter salgama testatissimum, libro tertio reliquit. Condiri Pli. in vrceis, id est, vasculis potissimum, quibus aqua in vrnam infunditur, testatus est hic. De cōditura illius disseruimus, libro decimo tertio, quamobrem de hac hactenus.

CAPVT .X.

MORBOS SENTIVNT HORTENSIA, &c. Haùd carent morbis hortensia sicut sata alia, quędam enim sentiunt morbos sibi ipsis peculiares, alia enim vermibus, alia languore, alia vredine afficiuntur, alia marcescunt, ditabescunt'que sæpius. Degenerāt alia, vt sisymbrium, quod in metham Theophrastus, ait, degenerare, causam'que eius mutationis in quinto de plantarum historia, causis'que, longius prosecutus est, docēs fieri, vt cum sisymbrium nō excoluerit olitor, nec propriam illi & necessariam reddiderit culturam, altius radices agat, actis'que in altum omne illud nutrimentum conuertat eo'que destitutas superiores partes infirmiores fieri, & odoris acrimoniam amittere, ea'que amissa relinqui corporum odorem languidum & menthæ similem fieri. Degenerat item triticum in lolium, populus alba in nigram, ocymum in serpillum, dulcia in amara, satiua'que in syluestria, habent'que omnia quę id patiuntur mutationis suæ diuersas causas, ob videlicet assiduam culturam, vel demissam, aut translationem degenerant, quare Theophrastus sexto plantarum proprium, ait, quoddam serpilli ramulorum incrementum, quāuis eorū sit humi serpere, priuatim tamen possunt in quantam voluerit aliquis longitudinem trahi, adiecta illis aliqua ridica, siue pedamento, aut si prope sepes plantetur, aut ex altiore loco aliquo deorsum dimittatur. Item speciosissimè frōdere satiuum serpillum, idem eodem libro testatus est, si in puteum descēdere demittatur, plantari autumno, item et vere amare domos, hortos'que, gaudere aquis & stercoratione ille ait. Omnia verò accessu mulierum menstrualiū flauescūt, libro septimo diximus insita cōmori, ac sterilescere accessu

mulierum mēſtrua patientis item ferri,aciem hebetari,ſpecula obſcurari fuſca'que fieri,germina plantarum flacceſcere,& id genus multa miratione nō carentia,ſed qui plura de hoc tetro vitio volet,adeat vigeſimumoctauū librum noſtri authoris,ca.ſeptimo. RAPHANO ERVCAE, &c. Erucæ vermes ſunt,quos alij campas vocitant,abrodētes olerum folia,potiſſimum braſſicarum,vermium horumſce ita meminit Columel.libro. x i i. Vbi verò apricis regionibus poſt pluuiā noxia inceſſerint animalia quę à nobis appellantur erucę,græcè verò campæ nominantur, vel manu colligi debent, vel matutinis temporibus frutices olerum concuti.Sic enim dum adhuc torpent nocturno frigore ſi deciderint,non amplius in ſuperiorem partem prorepunt,&c. In libro Cepuricon, &c. Hoc eſt, in libro de hortenſibus,id eſt,hortorum Cepuricon, grauis genitiuus pluralis, dicuntur enim cepurica hortenſia,eſt enim κηπουρὸς,id eſt,cepuros hortulanus ſiue olitor, & Cepurica olitoria,ac hortenſia. LIMO marino aut cinere, &c. Plinio aſtipulatur Palladius,libro rei ruſt.primo,qui & non minus ſcitè quàm feſtiuiter ait.Cōtra formicas ſi in horto habeat foramen cor noctuę admoueamus, ſi verò foris eueniunt,omne horti ſpacium cinere,aut cretę candore ſignemus.Contra autem erucas de fico cinerem aliqui ſpargunt,alij ſcyllam in horto ſerunt.Contra limaces & cochleas & culices amurcam recentem,vel ex cameris fuliginem ſpargimus,alij fluuiales cancros pluribus locis intra hortos clauis figunt.Contra grandinem pāno roſeo mola cooperitur. Item cruentę ſecures contra cœlum minaciter leuātur,vel noctua pennis patentibus extenſa ſuffigitur,hęc Palladius. ET ſedi quā aizoū vocant, &c. Sedum eſt ea herba quam alij aizoum,hoc eſt,viuens ſemper,nuncupant,nunc ſemperuiua vulgo fertur, hanc plantam græcorum peritiſſimi Aizoon vocant,abs quibuſdam fertur Aithales,hoc eſt,ſemper virens, alij ob immortalitem ambroſiam vocarunt,alij ab aureo colore ſeminis χρυσόσπερμον, hoc eſt, chryſoſpermon,hoc enim viret in tegulis pręcipuè,hic'que inuenitur,inuaſit'que,mirū dictū,iampridem aliquibus locis plębis animos,indigna cœlo opinio,non percuti fulmine,domum in cuius tegulis vireat hæc planta,frigore'que ſuo plantam cœleſtibus illis ignibus aduerſari.Quod minus miretur aliquis memor ob eā rem cauſam'que laurea ſemper contra eaſdem iniurias muniſſe Romanos Cæſares, ſucco ſedi,quod dictum græcis diximus aizon. Columella ante ſementem hortenſium perfundi ſucco aizo ſcriptum relinquit hoc verſu.

, Sed ne dira nouas ſegetes animalia carpant,
, Præfuit interdum medicantem ſemina pingui
, Palladia ſine fruge ſalis conſpergere amurca,
, Profuit & plantis latices infundere amaros
, Marrubij,multo'que ſedi contingere ſucco.

EX equino genere, &c. Columella Caput aſini hortorū foribus fixum in faſcinationes id'que noxia genus prodeſſe teſtatiſſimum reliquit quādo ait. Hinc caput archadici nudum cute fertur aſelli. Tyrrhenus fixiſſe Tages in limite ruris. Ad auertendas campas,id eſt, vermiculos hortenſia erodentes & id genus noxia animalia mirum tradit. Democritus,is memoriæ mādauit beſtiolas huiuſcemodi peſſundari,ſi mulier quę in mēſtruis eſt,ſolutis crinibus,& nudo pede vnāquā'que areā ter circuneat hortorum,poſt hoc omnes decidere vermiculos & emori aſſeuerauit ille. Cui etiam Columella aſtipulari videtur, quando ait, Campę

, At ſi nulla valet medicina repellere peſtem,
, Dardaniæ veniunt artes,nudata'que plantas
, Fœmina,quę iuſtis tum dęmum operata iuuentæ
, Legibus obſcœno manat pundibunda cruore,

Sed reſoluta

, Sed resoluta sinus resoluto mœsta capillo,
, Ter circum areolas & sepem ducitur horti
, Quę cum lustrauit gradiens (mirabile visu)
, Non aliter quam decussa pluit arbore nimbus,
, Vel teretis mali, vel tectę cortice glandis
, Voluitur ad terram distorto corpore campę. Hi ait Pli.

GALBANO ACCENSO FVGANTVR, &c. Galbani odore animalia abigi palàm est, galbanũ obidum & grauiter olens est, vt ait Theophrastus. Sequens caput facile intellectu est, quare à nobis illibatum, vbi in eo ait Pli.

Elices. ET QVAS ELICES EDVCVNT, &c. Elices vocant sulcos aquarios, per quos aqua collecta solet educi, ab eliciendo elices etymon capit, hoc est, attrahendo.

CAPVT .XII.

HIS HORAE RIGANDI, &c. Ob vehementissimos solis ardores rei rust. authores hortos matutina vespertinaque hora rigandos censent, quod hic Pli. Ocimum testatur aspersum aqua lætius vberiusque prouenire, primo à Pindaro est anima duersum, suo hoc carmine.

, Nec calens aqua tantopere affecta corpora fouet, &c.

Est & ocimo etiam alius ex iniuria ad bonitatẽ profectus, qui mutatione fiat, vt Theoph. ait, quinto de plãtarũ causis quando ait, τὸ δ᾽ ὤκιμον τὸ ἐν ἡλίῳ κείμενον, &c. Quod notat, vt paulò superius iã diximus. Ocimum etiam soli expositum in serpillum transit, quod superaccedente siccitate fit, &c.

Rumex RVMEX (ait Pli.) VOCATVR, &c. λάπαθον, id est, lapathon græcè, latini verò Rumicẽ vocitãt, plura eius sunt genera, de quibus agetur vbi postularit locus. Diosco. libro secũdo affatim horum generum meminit, agrestem Rumicem plantagini similem idem testatus est, inter genera Rumicis numeratur oxylapathon, palustribus locis nascens, est & quod oxalida vocitant, de quibus omnibus aliubi. Syluestre Pli. ad multa medicamẽta vtile hic prodit. Diosco. semine agrestis fluctiones cœlicatas sanari. Item & tormina tradit, libro secundo.

Acre & acidum differũt NANQVE ET SVCCORVM SAPORVMQVE, &c. Hic non obfuerit nouisse saporum differentias, quoniam Pli. cunilas acres dicat, Haud enim sapor acer, & acidus idem sunt. Nam acidum vocamus quod incidit, diuidit, extenuat, laxat, & sine calore purgat. Acre in extenuendo & purgãdo pares acido vires habet, differt tamẽ quòd acidũ refrigerat, acre calefacit & præter hęc, quòd acidũ retundit, acre extrahit, discutit, erumpit, & crustas modo ignis facit.

Libanotis. LIBANOTIS ODOREM THVRIS, &c. Libanotida, hoc est, Rosmarinũ thuris odorẽ habere testãtur Theo. & Diosco. Ille nono plantarũ libanotidũ gñã fecisse videt. Fœcunda altera, sterilis altera, Rursusque altera folio & semine vtilis, altera radice tãtũ, vocat autẽ feeũdę fructus, cachrys, Habet ipsa foliũ apio simile, multo tamẽ maius, caulẽ verò altitudine cubitali, hęc Theophrastus & multa id genus, libro nono plãtarum. Paulus Aeginita quatuor gñã, libro sexto fecisse videt, de quibus aliubi est fusius agẽdũ, illud necesse fuerit hic meminisse, libanotida plãtã hãc nũcupatã, quòd thuris odorẽ habeat, thus enim gręci libanõ vocãt. Apuleius tamen in cõmẽtariolo suo de herbis tradit ideo sic dictã, quòd ante cognitum nostro orbi thus, suffitu & vapore eius herbę pro thuræ gentes vtebantur, differemus de his multo profusius, libro. xxiiii. cap. xi.

Commentariorum in Decimum nonum Plinij Secundi, Naturalis hystoriæ, scriptoris argutissimi, Finis.

f

IN VICESIMVM

PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE, ARGVTISSIMI SCRIPTORIS LIBRVM, STEPHANI AQVAEI BITVRICENSIS, VIRI EQVESTRIS,

COMMENTARIA.

MAXIMVM HINC OPVS NATVRAE, &c. Nihil adeò ingratum generi humano, inutile, aut noxium, natura ex se protulit, nec tam iniqua, & certa malorum bonorum've suorum dispensatione vsa est, vt non liceat eius vires & latebras discutiẽtibus, inutilibus mista vtilia, & noxis copulata beneficia passim inuenire, potissimum in dotibus hortensium. Decenti igitur censura Pli. maximũ naturæ opus dicturum se pollicetur, enodaturus scilicet abditas herbarum domesticarum vires humano vsui nõ parum peraccommodas. Plato ille philosophorum antistes eminentissimus, naturam rerum parentem, recõditas incognitasque rebus dotes luculentas indidisse scriptum reliquit, ex quibus scitè reddi ratio non possit. Quod & Seneca, libro quęstionum comprobat, quęrẽs cur nam aqua Nilotica fœminas fœcundiores efficiat. Plutarchus author plurimę lectionis, eo libro tertio, quem de symposio posteris legendũ reliquit, herbã (mirũ dictù) Alysson solo halitu, tactu've, aut (quod paulò maius est) solo aspectu singultum compescere memoriæ mandauit, Cuius verba quia verborum huic seriei cõgruunt adijciam. τὴν δὲ ἄλυσσον καλυμένην βοτανὴν, ἣ λαβόντες εἰς τὴν χεῖρα μόνον, διὰ καὶ προσβλέψαντες ἀπαλλάττονται λύγμου λέγεται. Quę latinitate donata, nihil nobis aliud significant, quam. Quinetiam herbam quam Alysson vocant, alij in manus accipientes, alij conspicientes solum à singultu liberantur. Homerus ille poetarum pręcellentissimus Mercurium, decima Odyssęę rapsodia inducit docentem Vlyxem vires medicas herbę moly, contra Circes veneficia, referens illi nõ mortalibus, sed solis dijs, herbæ huiuscemodi potestates cognoscere datũ. Quod si ita res nata tulit, vt dijs solis quarundam herbarum delitescentem energiam percipere liceat. Maximũ opus Naturæ omnes promulgare vires earum, nemo non iudicabit. Et subdit Pli. ET CIBOS SVOS, &c. Hesiodus poetarũ excellentissimus, mortalium vitam deplorare videtur, quia non satis accuratè, non satis curiosè, ac solicitè perpendant vires quarũdam herbarum humano vsui adprimè conferẽtium, hoc est, Maluę, & asphodeli, quarum vsus adeò mortalibus sit peraccomodus, vt earum beneficio, earum ope, earum vsu vita humana ali possit, & earum frugalitate sustentari, acsi inuehi videatur in nescios eorum, quorum ope ali possit genus humanum, non contentorum frugalitate, quare Pli. quàm scitissimè dixit.

mè dixit. ET CIBOS SVOS, &c. Quid commemorem? nunquid cõ stat quasdam herbas esse phœbi amatrices? ac astris quodammodo congeneres? Est nobis exemplo, lunaris herba, Mercurialijs'que, heliotropium, & id genus multa, quorum naturam explanare nõ facillimum sit hominibus, qua re iure Pli. dixit. MAXIMVM hinc opus naturæ ordiemur, &c. PAX secum in his aut bellum naturæ dicetur, &c. Perpendendum autem non solum animatis, verum etiam inanimatis congenitas quasdam inimicitias & odia inesse. Argumento nobis est brassica, & vitis, quę sibi inuicem adeò refragãtur, diffident'que, vt vitis odorem brassicę fugiat, huius rei testis est Pli. libro. xxiiii. i procœmio, quod & ante eum scriptum reliquerat Theoph. quarto de plantarum historia, cap. xx. Brassica, inquit, & laurus vitem offendũt, olfacere quippe eam, & attrahere dicũt, quãobrẽ germẽ cum illis propinquũ fuerit recedere, atque auerti, vtpotè inimicũ fugiẽs odorẽ. Androcides exẽplo hoc vs⁹ est, de medela cõtra binũ cõfecta, ex brassica videlicet, temulẽtiam posse propulsare. Quippe cum vitis etiam viua, odorẽ brassicę fugiat. Quid de olea & quercu dicam? quę tam pertinaci odio diffident, vt altera earũ in alterius scrobe depacta moriantur ambæ. Quid de filice, & arũdine? natiua quędam odia inesse constat ijs, adeò vt arũdo vomeri, quo aratur tellus apposita, radices filicis cogat marcescere, ac emori, si ea tangatur. Testis est Pli. libro decimoctauo, ca. sexto, quãdo ait. Aiunt circa solstitiũ auulsas filices non renasci, nec arundine sectas, aut exaratas, harundine vomeri imposita. Sed paulò maiora canamus. Cornelius Celsus, author plurimę lectionis, libro medicinę quinto, radicem harundinis contritam, & impositam filici, ait, stirpem corpore extrahere. Radix, inquit, harundinis contrita & imposita filicis stirpem corpore extrahit, eadẽque offensa in filice est, sed vsu cognitum vtram'que aduersus alteram medicamẽtum esse, hęc Celsus. Hoc est igitur bellum, hoc est odium, hæc est diffidentia rerũ inanimatarum, quarum pacem, & bellum se narraturum pollicetur Pli. quãdo ait. PAX secũ in his, & bellũ naturæ dicetur, &c. RERVM surdarũ, &c. Rerum, quibus nomina sunt ignobilia, & abiecta, hoc est, herbarum quarũdã hortensium, quarum nomen, & vsum paruipendimus. QVOD GRAECI Sympathiam appellauere, &c. Hoc est, mutuum rerum naturalium consensum, nexum'que, quem græcorum peritissimi dicunt συμπάθειαν, id est, sympathiã, qua, omnia cõstant. Nam ad generationem rerum, concurrere oportere sympathiam peritiores testati sunt, vnde cecinit Ouidi⁹. Cõcors discordia fœtibus apta est, sympathiam, hoc est, cõsensum rerum naturalium, siue vt barbare dicam compassionem, subintelligens. Sed age? dicamus quę fuerint huic lectioni plausibiliora, ac locupletiora. Rerum naturę peritissimi interspersas mũdo potestates produnt, quasi abditas & in sanctarijs naturæ quodammodo reconditas, quas ita in apertum natura producat, vt per illecebras mutuas & mutuum rerum nexum, quem sympathiam vocauimus, mira cõsurgant. nõ vtique magia artifice, sed natura, cui se hæc mutuos copulãdo apte cõsensus ministrã exhibet. Quibus disparatis, disiectis'que cessant illa. Et veluti in sinu maiestate'que rerũ parentis cõquiescunt. Proclus recõditę doctrinę author argutissimus, Dum hanc naturalium sympathiam monstraret, etiam minimum a duocatione vti solitos magos per huiuscemodi rerum consensum tradit. Plotinus Platonicæ doctrinæ assertor scientissimus, necnon & Iamblichus, Mũdum esse sympathia, hoc est, mutuo rerum nexu compactum memoriæ mandarunt. Est enim, inquiunt, in partibus sicut cõcordia quędam, sic insuper discordia. Nã mundus hic non est simpliciter vnum, sed ex pluribus vnũ, sunt'que in eo partes partibus consentientes, interim at'que diffidentes: ita tamen, vt earum dissensio ad consensionem vniuersi conducat, Sicut lyra est constitutio quædam

Sympathia.

tonorum

tonorum dissonantium,atque consonantium:ipsum verò ex oppositis ad harmoniam & lyram pertinet atque mundum. Et vt hæc compertiora fiant,hoc probemus exemplo. Principia rerum,hoc est elementa,videntur sibi inuicem refragari, quia alia sint humecta,alia sicca,alia frigida,alia calida,conueniunt nihilosecius,nã terra,cum aqua conuenit frigiditate,aer,cum igne calore,ignis,cum terra siccitate, & sic de cæteris. Non miscetur ignis cum aqua nisi per aerem,nec aer cum terra nisi per aquam:sic nec miscetur anima corpori,nisi per spiritum,nec intellectus spiritui nisi per animam. Hæc enim est rerum naturalium combinatio cum superioribus. Sic videmus cum natura humanum corpus figurare constituerit,hæc ipso prę paramento spiritum statim ab vniuerso deducit:spiritus hic fomes est ad animam corpori copulandam,vt produnt naturæ rerum peritissimi. Rursus in spiritalibus conuenit planta cum bruto,vegetatione: brutum cum homine,sensu: homo cum dęmone,intellectu:hic intentioni,intentio imaginationi,illa sensato,sensatum,sensibus,sensus rebus. Est enim hæc mutua colligantia & continuitas,vt omnis virtus superior,per singula inferiora,longa & continua serie radios dispertiendo vsque ad vltima perueniat. Sic enim inferiora ad superiora mutuiter connexa sunt,vt ab eorum capite siue principio prima causa, tanquàm funiculus quispiam tensus vsque ad infima procedat,cuius si vnum extremorum tangatur,reliquum subito tremat,tactusque huius ad vsque alterum resonet,& moueat reliquum. Hæc enim est apud Homerum cathena,hi sunt apud Platonem annuli:nam Homeri illa cathena,& annuli apud Platonem,nihil aliud sunt,quàm,series rerum,ac ordo diuinę prouidentiæ deseruiens. Et subnectit Plinius.

ALTERO ALTERIVS, &c. Inest vtpotè non solum inferioribus sympathia,siue nexus rerum,sed etiam astris: quod scitè admodũ docuit Victruuius,libro architecturæ primo,inquiens. Similiter cum astrologis, & musicis est disputatio communis de sympathia stellarum,et symphonia in quadratis,et trigonis,diatessaron,& diapente. Et sequitur apud Plinium.

FERRVM AD SE TRAHENTE MAGNETE LAPIDE, &c. Hæc est adamantis & magnetis diffidentia, vt ferrum adamas magneti appositus non sinat attrahere,sola vicinia adamantis:si verò seiunctus sit adamas,subito recuperet vim suam attractoriam magnes. Magnetis & adamantis diffidentię meminit Plinius .xxxvii. libro. Adamas,ait,dissidet cum magnete lapide in tantum vt iuxta positus,ferrum non patiatur attrahi,aut si admot' magnes apprehenderit,rapiat atque auferat,de quibus suo loco agetur fusius.

ADAMANTEM OPVM GAVDIVM, &c. Nam vt idem ait libro antelato. Maximum in rebus humanis non solum inter gemmas precium habet adamas diu non nisi regibus, & iis admodum paucis cognitus. Vnus modo repertus perquàm rarus,comes auri nec nisi auro videbatur. Adde dignum scitu. Non solum adamantem sanguine hircino rumpi,sed etiã molliri sanguine leonino,ac plumbo. Lithopolæ tamen,hoc est lapidũ venditores,falsum esse quod ait plin. referunt,nam adamas adamante scalpi potest. Cæterò vt ad etymon sympathiæ veniamus:sympathia dicitur ἀπὸ τοῦ σὺν καὶ πάθη,id est à syn,quod significat cum,& pathe,id est affectus,vel vt barbari dicunt passiones,à qua dictione veniunt propathia,id est προπάθεια,dicũt autẽ propathiã medicę artis professores præsensionẽ quandã morborum:nã neque tacitæ,furtimque obrepũt omnes ęgritudines,sed earũ plurimæ quosdã prodromos,hoc est præcursores ac precones habent velut cruditates,& incoctæ materiæ superfluentiam,dicuntur item græcis προπάθη,id est propathe,hoc est,vt sic dicam antepassiones. Propathiam verò primariã affectionem vocant. Idiopathiam verò propriam affectionem.

Propathia.

Idiopathia.

CAPVT PRIMVM.

Cucumis.

Sicyon

CVCVMIM SYLVESTREM, &c. Pro his non pigebit, qua ęquum erit breuitate, quę comperta nobis de cucumeribus, ac peponibus ostendere. Perpēdendū què calculo examinatissimo, cura'que solicitiore, commune multis generib', σίκυον, id est sicyō: in gręcis appellationibus, omnem hanc in latinis verbis incertitudinem fecisse, qui cucumerem in gręcis et latinis audiētes ex eo quod nūc tantum vnum genus, quod priuatim ex multo tempore cucumis nominatur significari crediderunt, quum græci σίκυον, id est sicyon, cucumerum nomine genera multa numerent, quæ aut cartilagine, aut cute foris obducta oleraceis, extra terram crescunt. Est'que illis qui priuatim cucumeres nunc dicuntur primum & supremum genus, cui deinde subijciūtur pepones, & melopepones, figura tantum & quantitate differentes inter se: quando enim magnitudinem excessere aut in longitudinem processerunt, quales multis locis nascuntur, pepones quondam ita vocati fuerunt. Cum verò mali figuram rotundā referunt, tūc facto ex pepone, & malo nomine melopepones vocitantur. Paulus Aeginita, subscribit huic diuisioni libro primo. De cucumere idem postremo minore frigiditate quàm peponem esse, sed maiore ad ciendam vrinam potestate, ægerrimę concoqui, & si concoquantur, mali esse succi: quod & Dioscorides libro secundo testatissimum reliquit. Atheneus tertio dipnosophistæ δρακοντίας, id est dracontias in hoc genere vocat, quos tamen non aliter indicat, ne'que ab re suspicetur aliquis à dracunculi forma, dictos quos hoc loco diximus esse. Et quia hic meminit Plinius cucumeris syluestris, haùd fuerit abiunctum à proposito de hoc differuisse, quàmuis eiusdem mentio aliubi agetur. Hic enim cucumis est omnibus notus potissimum veterinarijs, ex cuius fructu fit medicamentum quod vocitant elaterium: vt scriptum reliquit Paulus Aeginita libro sexto. Hæc enim ratio cōficiendi elaterij destorta videtur à fanctarijs promptarijs'que Dioscoridis. Is syluestrem cucumerem à satiuo differre ait fructu, quoniam longe minorem pariat fructum. Est oblongus glandibus non absimilis, folia fert atque sarmenta satiui, radice rotunda, magna, nascitur in sabuletis. Qui volet vberius, adeat Dioscoridem libro quarto. Subnectit

Pastilli.

Plinius COGITVR IN PASTILOS. Densatur in par uas formas rotundas, quas vocant trochiscos. Et subsequitur.

SEMEN QVO'QVE CINERE CONSPERGITVR. Allusit hic ad Dioscoridis assertionem, ita prodentis: Sunt qui ad hauriendam succi abundantiam cribratos cineres humi inspergant, &c. Sunt qui asserant elaterio inesse vim excalfactoriam, propterea menses euocari, partus enecari, si subditum in pesso fuerit mederi regio morbo, ac capitis doloribus, bilem ac pituitam educi, prodit Dioscorides libro antelato. Nunc ad constitutam viam nostra peruolet oratio.

Impetigo.

RADIX (inquit Plinius) CVM RESINA IMPETIGINEM ET SCABIEM, QVAM PSORAM VOCANT, SANAT. Cutis enim fœdationem cum pruritu serpentem impetiginem vocitant, nam & ab impetu impetigo corriuari videtur: quod dilucet carmine Sereni ita habentis. Si verò vitium est quod ducitur impetu nomen, Hoc mastutina poteris cohibere saliua. Cornelius Celsus libro quinto medicinæ, peiorem impetiginem rubro tinctam, exulceratam'que ait, Columella rei rusticæ libro quinto, alumine & aceto animalium impetigines sanari scriptum reliquit. Homi-

num verò

num verò alumine nitro melle mistis. Paulus Aeginita summæ cutis malum esse memoriæ mandauit, ac celerrimè in scabiem & leprā transire cum tenues eędēque acerrimè sanies crassioribus saniebus alijs misceantur. Galenus in diffinitionibus suis impetiginem ait esse cum multo pruritu asperitatem summæ cutis. In isagoge verò sua deinde latius rem his verbis agit. Cutis malum & impetigo est duplex eius genus, mite alterum & ferum: pellūtur ab eo in summa cute squamulæ, ruberq́ue sub illis locus, & tātum non exulceratur: oritur ex salsa pituita & flaua bile, nec secus illæ squamulæ decidunt, quā ex fictilibus in quibus salgama fuerint aut muria. Grecorum nonnulli id malum recepto etiam nomine ab latinis lichenas appellant. Est enim lichen, cutis aspredo, congener impetigini. Meminit huius Pli. libro naturalis histo. XXVI. Psora autem vitium etiam est cutis, ac aspredo, præludium est lepræ si diu corpori hæreat. Lepram autem Gale. prodit esse cutis mutationem in habitum pręter naturam, cui accedat aspredo, pruritus, ac squamulæ decidant. Psoram Paulus Aeginita atra bile prodit fieri, corporisq́ue summam cutem, & superficiem varia erosione depascere, furfurosaq́ue magis quā squamosa ex se remittere. Subdit deinde Pli. PANOS ET parotidas sanat. Panos vocant rerum periti maculas faciei, nonnulli græcorum φύματα, hoc est phymata vocitant: malū est quod est in genere tumorum, ac abscessuum, græci etiam ἀδένων παθήματα, id est adenum affectiones appellitant. Parotidas verò gręci vocant abscessus secundum aures, aut sub auribus. Dictæ parotides, quia παρὰ τοῖς ὠσὶν, hoc est prope aures fiūt. Eas Gale. in diffinitionibus suis sic descripsit, Iuxta aures abscessus parotides sunt, eas aliqui discoros quòd geminæ, & ex vtraq́ue parte pariter nascuntur. Harum etiam abundè Celsus libro. VI. meminit antelata comprobans. Quæ enim legi solent in medicamentis herbarum ad multos annos durant, in quorum albo, albū veratrum & nigrum & reliqua vsq́ue ad trienniū habere vsum tantum, neq́ue in his vltra constituit: cum tamen Theophra. quem hic Pli. citat libro. IX. histo. planta. longe plura et aliter his verbis tradat. Radicum verò omnium alijs diuturnior, alijs breuior ad vsum ętas data est. Veratrum siquidem triginta annis vtile, Aristolochia quinque & aliquando sex, quadraginta chameleon, centaurium decem, nec vltra duodecim, & vitis syluestris flores durant anno, si in vmbra & integri seruētur. Habent & aliæ herbæ, & alia tempora, omnium verò medicamentorum diutissimè durat elaterium, dixit nobis nec vanus nec iactator medicus, ducentorum annorum esse sibi elaterium viribus ab amico accoeptum. Idem præterea Theophrastus libro septimo de plantarum historia, quo loco de soliditate & infirmitate seminum agit, diuisione hac primum vsus, vt alia dicat firmiora, alia infirmiora esse. Numerat in primo genere illo coriandrum, betam, porrum, nasturcium, erucā, satureiam, & quæcunque acrimoniam habent. In secundo verò atriplicis olus, ocymum, cucumerem, mox statim subiecit vltra quadriēnium durare semen, licetq́ue de bonitate eorum ad sementem agat. Hæc subnectere libuit quo nostra suppellex auctior fieret. Subnectit Plinius. HOC ENIM VERI EXPERIMENTVM. Probatur vtpotè elaterium syncerius igne, defecatius enim & purius obiectum lucernarum luminibus flagrat. Syncerius item est leue, non ponderosum, cum candore, vt ait Dioscorides leuiter humectum, gustu amarissimum. MODVS (ait Plinius) PORTIONE VIRIVM, &c. In eam it pedibus sententiam Dioscorides, inquiens. Integra & maxima eius in vsu mensura, integer obolus est, minima semiobolus, pueris chalchi duo. Etsi enim elaterio sit vis auxiliaris, nihilosecius si modus absit, id lætale est. Nam vt verissimè ait Dioscorides, libro sexto. Prouidendum etiam ijs, quæ si ferendi auxilij gratia tradantur, non minora tamen cæteris

Lichen.
Psora.
Lepra.
Pani.
Parotides.
φύματα.
elateriū

venenis pericula sæpius adferunt, qualia sunt veratrum album, tapsia, elateriũ, agaricum nigrum: siquidem ea strangulatus concitant, aut immodicas deiectiones mouẽt. ELATERIVM datur in phthiriasin. Hoc est pediculationẽ, siue morbum pedicularem, qui fit putrefactione humorum. Quidam enim vapor grossus, humectus, & nescio quis squallidus, per pororũ relaxatum exiens, externus in quandam condensam substantiam conuertitur à calore naturali, quæ materia fit condensata à natura, suscipiens spiritum vitalem, & ita mouentur & fiunt huiusmodi animalia. Item ciborum exuberãtia fit phthiriasis, ac fructuum nimio vsu, vt ait Auicen. I. II. can. Fit etiamnum sudore, & crebriore venere: nonnulli hũc morbũ pediculationem vocant. Huius vbertim meminit Gale. in isagoge sua: Itẽ Paulus Aeginita libro. I. Subdit Pli. PRODEST etiamnum anginis. Elaterium multum conferre anginis etiam prodit Diosco. à quo versuram fecisse Pli. videtur. Efficax, ait Diosco. Anginarum vnguentum est: cum vetere oleo, melle, aut felle taurino. Est enim angina faucium acutissimus morbus: vt testatissimum reliquit Celsus libro quinto. Politioris literaturę expertes inconcinniter squinantiã, peritiores verò synanchen vocant. In hoc enim ne'que interdum rubor, ne'que tumor apparet sed corpus aridum est, vix spiritus trahitur, vox significat nihil, oculi vertũtur, pallet facies, singultus adest: fit calore extrario & minimè innato, humores dissoluente faciente'que fluere ad gutturis partes, vt scriptum reliquit Gale. IIII. inte. Auicẽna synanchen nimia totius corporis oppletione fieri memoriæ mandauit, Hippo. synanchẽ cholericis humoribus fieri testatur tertio pronosti. Porrò quia huc diuertimus, sciendum præfocationem omnem ex angustia contingere, Angustiã verò, aut repleta internodia regione fieri, quę inter thoracem est at'que pulmonẽ: aut pulmonis cauernis vel aliqua inflãmatione potest fieri, præiacente spatio, quod fauces appellant, & laxius est. Cum ergo fauces sine tumore apparuerint, & strãgulatio superuenerit gutturis tãtum affectio huiuscemodi est. Asperæ quidem arterię inflãmatio difficultatem spirandi afficere potest: strangulationem non potest, ob meatus magnitudinem in ipsa latioris & tunicæ tenuitatem, impossibile quidem est corporis adeò tenuis inflammationem, insignem canaliculæ laxitatem replere, reliquum est igitur guttur, quod subitam strangulationem facere potest, quoniã in ipso angustatur pulmonis meatus. Nominãt autem medicorum plerique affectionẽ id genus synanchen, quibus placet faucium inflammationem synãchen appellare Vulpianus de ædilitio edicto, ff. Antianchen interpretatur faucium tumores inueteratos, quique discuti non valeant, velut dicatur antianche obluctans obsistens'que præfocatio, nisi legas Antias quod est tonsillarum affectio, authore Paulo Aeginita libro tertio. Porrò parasynanchen, item'que paracynanchen. Parasynanchen inquam, vbi extra guttur infestet. Anginæ verò nomine in pręsagiorum libro videtur Hippocrates quaslibet affectiones in faucibus sese ostentantes appellare, quas & difficultas spirandi consequitur. Cæterò anginæ species quatuor videor comperisse. Prima verò est vbi fauces inflammantur, fauces intelligo locum oris internum, in quo simul coeunt gulæ ac gutturis extremæ partes. Altera cum neq; fauces, nec oris portio vlla, aut quid extimum cernitur inflammatum. Tertia vbi extrinsecus in faucium ambitu ostentatur inflammatio. Galenus in sua isagoge, anginas circa collũ inflammationes vocitat, ab angò, verbum id defluxum. Huic affectioni miro modo confert sanguinis missio è vena, quæ sub lingua est: vt solertissimè Galenus testatur decimo tertio ingenij sanitatis. Et etiam libro quem megatechnen attitulauit, hoc est magnam artem.

HYDROPISES. Euocat enim elaterium aquas cutem subeuntes, hoc est hydropises. Tria enim hydropisis genera medicæ artus professores agunt, vocarique

Phthiriasis.

Angina

Synanche.

Hydropisis genera.

primum Ascite, quasi vtricularium, nam greci ἀσκὸν, id est ascon, vocãt vtrem quo liquores continentur, & quum in hoc plus aquæ, minus verò spiritus sit id nomen inuenit. Secundum tympanite, ab musico instrumento, in quo plus spiritus, minus verò aquę sit. Tertium hyposarcidion. Hyposarcha & anasarcha omnibus his vocibus, à carne facta nomenclatura idem significantibus. De his alibi fusius.

CAPVT .II.

MVLTI ESSE, &c. Haud desunt qui syluestrē cucumerem anguinum, alij verò erraticum dicant. Erraticũ voco quod sua sponte nascitur, & quod humano caruit cultu vt fœniculum, serpillum, et id genus. Diosco. libro. iiii. radicem cucumerum syluestriũ, omnes tumores discutere tradit, maculas faciei tollere, podagras sanare, impetigines, lepras scabiem'que discutere, hydropisimq;. Auguror mures non gustare quæ fuerunt illita decoctione cucumerum ob amarorem. Podagris decoctum conferre ait Pli. ac articulorũ morbis. Sunt autẽ morbi articulorum, iuncturarum affectiones, quas & articularios morbos vocitãt: nostrates lingua vulgari a guttas vocãt. Huius affectionis meminit Sere. hoc versu.

Articularis morbus

, Si verò articulos tabes inimica per artus
, Hæserit, ex ficu betas cum melle iugabis,
, Vel pelagi latices simul & baccheia dona
, Sumere curabis, nimio sed parcito vino.
, Ennius ipse pater, dum pocula siccat iniqua,
, Hoc vitio tales fertur meruisse dolores.

Arthritis.

Dolorem siquidẽ iuncturarum grauissimum græci ἀρθρῖτιν, id est arthritin vocãt, ab artubus in quibus fit, nomine facto. Esse'que arthritin in diffini. suis Gale. ait, inflammationẽ quę circa articulos coierit permanentẽ, male'que affectis neruis acerbissimos adferentem labores. Eius causam posteri grecorum esse tradiderunt, loci partium'que in quibus fit infirmitas: simul & naturæ alienum humorẽ, vocãt autẽ alienum humorẽ naturę: παρὰ φύσιν χυμὸν, hoc est pręter naturam chymum, eũ qui ex nimia ciborum copia, ex qua cruditates fiunt accedat. Addiderunt præterea q̃ diu in pedibus hæret hic humor podagrã. Cum verò mali, & doloris causa in cæteros corporum artus trãsierit, arthritin tunc vocari, in qua vertebrę dorsi, costæ, alij q́ue omnes corporum articuli vs'que ad dentes, et fauces solent cruciari. Gale. inter classicos medicæ artis professores venerãdus, podagrã tradit esse πάθος. i. affectionẽ videlicet in pedib⁹, dolorem male affectis neruis vt diximus adferentẽ, in aliquibus cum incensione, aliquibus cum refrigeratione. Sed de his nec verbosius.

HEMINA data. Hemina capax est duarũ cotilarum, vt plæris'que placitũ video: sextarium verò, qui continet sextã partẽ congij vocant. Subnectit Pli.

PVRGAT eas elaterium. Euocat menses elateriũ, quare eo facillimè mulieres purgari conijcere licet, Cõferre etiã suspiriosis, hoc est quibus inest spirãdi difficultas, quoniã canaliculas pulmonis eluit, humores'que pulmoni hę rẽtes: vt scitè prodit Dios. Conducere itẽ morbo regio assertat Pli. verum vt nihil silẽtio pręter eatur, quis nã sit morbus regius adferamus in medium. Est equidẽ morbus regius fellis suffusio, humor'que sequax: nõnulli arquatũ, à similitudine arc⁹ cœlestis: alij ictericũ, ab aue defluxum nomẽ vocitãt: cuius ita nõ min⁹ scitè q̃ festiuiter meminit Celsus libro quarto. Per omne, inquit, tempus est balneo vtendum, exercitatione, ac frictione, si hyems est balneo, si æstas frigidis mensionibus: lecto etiam & conclaui cultiore clauso vti ludis, lasciuia, locis amœnioribus, ob quæ morbus regius dictus est, qui enim hoc laborant: oculos luteos, faciem'que discolorem habẽt.

Morb⁹ regius.

Huius abundè meminit Galenus, quinto interiorum: in hoc enim solet dolor capitis accedere, frequens singultus, præcordiorum duricies dextra parte. Asclepiades laborantibus hoc morbo, aquam salsam propinabat per biduũ. Huius affatim Auicenna fen. xv. tertij can. quæ enim abstergunt, euocant, eluunt, aperiunt, laxant, iuuant laborantes hoc morbo, vt sunt absynthium, hysopum, anisum, beta contrita, scammonea potui data, buglosson, intybum, portulaca, lingua ceruina, polypodiũ, & id genus multa. Addo loco auctioris lectionis, morbum regium superuenientẽ in febribus ante septimum diem perniciale esse: vt colligitur ex penu Hippocratis quarto sententiarum .i. aphorismorum. Sed ne plus æquo longiores simus vmbilicum hic suppingamus, ad institutum redeuntes. LENTIGINES (inquit Plinius) EX FACIE TOLLIT. Lentigines vocitant maculas faciei subrufas modo lenticulæ faciem deuenustantes. Semen cucumerum cum cumino cuius paulò inferius fiet mentio, potum in vino tussientibus prodesse testatur hic Pli. Dioscorides non vulgaris ac plæbeiæ authoritatis homo, siccam cucumeris syluestris radicem tritam vitiligines vultus que maculas repurgare scriptum reliquit. Subnectit. SED ET FRENETICIS IN LACTE MVLIERVM. Semen cucumerum in lacte mulierum propinatum, cõferre phreneticis prompsit in literas Pli. Iure quidem semen cucumerum frigidũ est, lac verò mulieris temperatum, quare compescit choleræ impetum. Est equidem phrenetis, morbus acutissimus, ægrum ad furorem perducens, authore Celso libro tertio, vitio cerebri is fit, vt scriptum reliquit Serenus hoc carmine. Ex vitio cerebri phrenesis furiosa mouetur, Amissas que refert frendens amentia vires. Effici item calido abscessu, hoc est apostemate, Galenus memoriæ mandauit quinto interiorum, cap. secundo. Auicenna, calidum apostema, cerebrum diuexans in anteriore parte cerebri scriptum reliquit. Commotio igitur immensa, ac mentis externatio quæ in febribus peracutis accidit, phrenetis vocatur, vt colligitur doctrina Galeni quinto morbi: quantum autem conducat sanguinis missio phreneticis non facile dixerim, potissimum ex vena cephalica. Prodest etiam nunc aluos subducere, cerebrum iuuare rebus mature frigidis, vt sunt folia salicis, aqua rosarum, folia vitis fronti apposita, lactuca, portulaca, solatrum. Et subsequitur paulò post.

Lẽtigo.

Phrenetisi.

SEMEN DANDVM DYSENTERICIS. Eruditiores quos cita aluus diuexat cum intestinorum exulceratione, disentericos vocant. Galenus primo interiorum, intestinorum exulcerationem concinniter prodit, ex hac (Celso prodente) muccosa, ac excrementitia materia exit, interdum carnosa ac foeculenta. Celsus tormina intestinorum dysenteriam vocat libro quarto. Tormina enim græci dolores ventris vocant maximos, à torquendo nuncupatos, alio nomine dicunt στρόφους, id est strophos, eos potissimum dolores qui circa vmbilicum, omne que id spatium, quod in anteriore homine, ab ostio stomachi vs que ad vmbilicũ descendunt, & quoniam venter illi subest græci epigastrion vocant: sed redeam ad dysenteriam. Aduertẽdum hic particulam δυς vim adiectionis habere, vt dysenteria, dysuria, dyspnoea, alijs que huiuscemodi multis, quæ est aurium, spiritus, vrinæ, intestinorum, aliarum partium vitia, dolores, morbos indicans. Fuisse que in dysenteria latinis antiquam, & quotidianam torminum appellationem prẹter Celsum. Pli. etiam testatur, qui torminalia sorba quædam ideo vocari dixit, quoniam contra profusam in dysenteria aluum remedio essent. Sunt & alij intestinorũ dolores, & ventris morbi, vt diarrhia. Dico autem diarrhiam copiosos alui sine inflammatione exulceratione que fluores: intestinorũ autem læuorem, quem græci lienteriam, & crebras inanes que egerendi voluntates, & impetus, quos ijdem tinesmos vocant, alibi effusius. Fit autem diysenteria, frigorificis humoribus,

Dysenteria.

στρόφοι.

Tormina.

Diarrhia,

Lienteria.

interdum

interdum atrabile, quandoque pituita, nonnunquàm humorum corruptione in stomacho. Item siccitate vel humiditate temporum aerum've, siccitas enim aeris humores minuit, suis nihilosecius in qualitatibus multo acutiores reddit, vt scribit Hippo. tertio aphorismorum. A felle atro ortam dysenteriam idem pernicialem censuit, quarto aphorismorum. Conferunt autem dysentericis stiptica, quòd comprimant, refrenent'que fluores. Vt sunt acetosa, acetum scyliticum, balaust. corallum & id genus: dysentericis etiam conducunt frictiones, sudores'que, Aluos subducere, aut tutum auguratur Auicenna: quarta Fen. pri. can. stomachi vires imprimis tuendas censet Galenus sexto interiorum, ca. septimo. Verùm his suppingamus coronidem. ACETABVLI MENSVRA, Hoc est, mensura quindecim drachmarum. Adijciã hic quod fuerit voluptati legisse, & vsui meminisse. Acetabula etiam accipi pro canaliculis vrnalibus, vnde apud Senecã, sunt præstigiatorum acetabula, hoc est, vascula siue canaliculi, quibus astantiũ oculos perstringũt. Acetabula item comperio poni pro pyxidibus in corporibus humanis, vt ex anatomicis accoepi, quòd coxendices in his affigantur, circa'que ea vertantur ossa coxarum: quidam simplici. c. acetabulum scribunt, alij duplici. Verùm illud scitu' ac paulò remotius animaduertẽdum, ora vasorum ad vterum, quę veniunt Aphorismorũ quinto ab Hipp. acetabula nuncupari, ex quibus secundę pendent nõ sicuti arbitrãtur plærique adnatas ipsis carnes adenosas. Nam & de muliebribus passionibus primo si (ait) acetabula plena fuerint pituita, menstrua fiunt pauciora. Nonnulli volunt ab aceto quo in intinctu vtebantur antiqui corriuatum acetabulum, quòd sit orbicularis figuræ, huic enim vasculo, talis forma erat profunda videlicet, & sine marginis latitudine. Concauas enim polyporum partes acetabula vocarunt, necnon & cotyledonas. Nunc æquius fuerit ad prætextum reuerti. Et inquit Pli. IOCINERIS CVM AQVA MVLSA, &c. Semen vtpotè cucumeris cum cumino & aqua mulsa, hoc est, mista melle, calefactioni hepatis auxiliatur. Aquam mulsam intelligo mellicraton, siue Hydromel, hoc est, aquam dulcem, cuius affatim meminit Columella decimo tertio rei rust. de qua aliubi fiet mẽtio. Et quia Pli. asseuerat Iocineris, hoc est, hepatis affectiones cucumerũ semine sanari: non obfuerit paucula verborum seriè perstringere, quibus Hepar affligatur morbis. Vitijs equidem obiectũ diuersis post Hippo. ille archiatrus Gale. iiii. iuuamentorum membrorum, ca. tertio nõ minus festiuiter quam accuratè tradit. Affligitur enim meatibus obclusis, quam affectionem medicorum schola, nescio an latinè, oppilationem Hepatis vocat. Patitur etenim Hepar solutionem continui, vt neotericorum medicorum vtamur verbis, hoc est, vulnus, exulcerationem, abrasuram, meatuum conclusionem, & id genus multa. Censura quàm appositissima Hippo. totum corpus minui affecto hepate prodit, tertio aphorismorũ. Aliud itẽ Hepatis morbi genus est, à stomachi discrasia corriuatum, habet enim hepar cum stomacho sympathiam, vt conijcere licet assertione Galeni. eo libro, quẽ megatechnẽ vocãt. Arnaldi etiam extat aphorismus astipulãtis Hippo. Quibuscũque inquit, Hepar est calidum, necesse est chymos corporum quantũcũque extiterint quodã modo esse acutos. Dignum monumẽtis positũ, ac notatu peramœnũ. Hepatis dolorem ab Archigene dici Holcymon, hoc est, tractorium, & inhærentem, ac torpidum, & atrocius molestum. At verbum id inquit Galenus inusitatũ græcis, sunt tamen qui admittant, sed pro viscido accipiunt, cuiusmodi est viscum, vt cuius vita parte tracta insequatur illi cohærens altera, sub hac verò notione Hepatis, dolor nequit dici holcymos: sunt qui dicãt Hepatis dolores, quando hepar vel induratum, vel inflãmatum, detrahere iugulum videtur. Alij quùm diuturno laborat morbo, alij cum mediocri afficitur dolore. Sunt qui tardum intelligãt, vt qui

Mẽsura acetabuli.

Aqua mulsa.

Hepatis morbi.

Holcymon.

acuto aduersatur. Nonnulli vrgentem, alij vehementem. Deníque dura Hepatis ægritudo Scirrus dicitur, vt prodit Paulus Aeginita, libro tertio. Hepaticos siue Iocinerosos vocamus eos quos hepatis dolor diuexat. Galenus in suis diffinitio= nibus Hepaticos esse dixit, quos diutius hepatis dolor comitatur cum tumore so= liditate'que, & corporum malo colore. Nunc alio flectamus calamum.

Pepo= nes.

PEPONES QVI VOCANTVR, &c. Peponum nunc rerum naturę consultissimus Pli. congrue meminit. Sunt vtpotè cucumeribus congeneres. Car nes enim peponum in cibis vrinam ciere memoriæ tradidit Diosco. Item sedare oculorum inflammationes, Ramenta contra capitis adustionem, quàm Paulus Ae gi. Syriasin vocat: ita enim vocat capitis inflammationem puerorũ, quod & Pli. comprobat, carnes peponum conferre epiphoris. Vocamus enim epiphoras, ocu= lorum distillationes cum inflammatione. Haúd desunt qui eas vocitent fistulas la= chrymales. Epiphora tamen est distillatio oculorum cum inflammatione: fit algi= fico humore, & tunc minimè conducunt carnes peponum, quia sint infrigidatorię naturę, cuius est natura oculi, quia aquea. Ab Auicenna tamen fistulam, vt ita di= cam, lachrymalem fieri frigidate memoriæ proditum est. Cęterum quùm paulò ante curiosius medica volumina inspectarem inde'que mihi seligerem, quæ hanc oculorum seriem adiutum irent, inter alia sanè haud parum multa ingesserunt se= de oculorum vitiis concinnata, quæ protinus deflorata adglutinauimus proposito aliqua, quo lectio fieret hæc locupletior. Oculum vtíque vniuersum hiscè diue= xari affectionibus, quarum nomina sunt, Taxis, Ophthalmia, Phlegmon siue ac= cẽsio, ἐμφύσημα, id est, emphysema, inflatio, scirrosis, chemosis, antrax, strabismus, spasmus, Myoposis, Gangrena vlcus, Sepelon, siue putredo, xeroptalmia, προπόσις, id est, proposis, hoc est, procidentia, sclerophthalmia, quando prę duritię palpebræ vix è somno aperiuntur, sordes subsiccę remanẽt, oculique propterea subrufi fiũt, xerophthalmia, pruritus oculorum, sine reumate à siccitate dicta. Hyposphalma, ruptio venæ ex ictu procedens. Trichiatis, eruptio pilorum pręter naturam. Gra mias oculorum Pli. appellat quas Nonius pituitã oculorum: liuores verò oculorũ græci ὑπώπια, id est, hypopia, vocitãt, quoniã ὦπες, id est, opes dicuntur oculi: σύριγξ, id est, sirix: etiã oculorum vitium est quod latini fistulã vocant. Tunicularũ verò oculi affectiones hæ sunt: ῥῆξις, διαβρῶσις, διατάσις, ἀναστόμωσις, id est, Rexis, diabro= sis, anastomosis, παχύτης, id est, pachytes, hoc est, crassitudo: sed de his aliubi pau= lò vberius: prout rerum series postulauerit. Nunc ad scopũ redeamus. Hæc farina (inquit Pli.) in smegmata additur, Radicis haúd dubiè farina cucumerũ adijci so= let ijs, quę repurgãt, poliunt, eluunt, mãgonizãt, quę solẽt dici smegmata, hinc vis smegmatica, purgãs, poliens, abstergens'que: smegmata ergo sunt quorum est po= lire, ac repurgare, abradere. Et subnectit Pli. EADEM CVM MELLE EPINYCTIDAS SANANT, Hoc est, pustulas acutissimè noctu infantes di uexãtes, quarum ita Celsus meminit, libro quinto. Pessima, inquit, pustula epiny= ctis ea vel colore subliuida, vel subnigra, vel alba esse consueuit, circa hãc vehe= mens inflãmatio est, & cum adaperta est, reperitur intus exulceratio muccosa, co= lor est suo humori similis, dolor ex ea supra magnitudinem eius est, ne'que enim ea maior est faba at'que hæc quo'que oritur in eminentibus partibus & ferè noctu. Græcorum medici ideo sia appellatum epinyctida volunt, quoniã per diem non adeò diuexet, noctu verò grauissimo dolore sentiatur. sunt ergo Epinyctides au= thore Paulò Aegineta vlcuscula sponte sua surgentia, pustularum figura & rubẽ= tia, quibus apertis, sanies exit cruenta, adduntur his exauthemata quæ fieri ferunt, densatis in cute crassioribus humoribus, magis'que vbi desior summa cutis superfi cies fuerit, nec aliud significare videntur, quam exiguas pustulas quales ex sudore

Epipho ra.

Oculo= rũ vitia

Smeg= mata.

Epiny= ctis.

exauthe mata.

fiunt,

fiunt, eodem plærum'que quo & cutis colore est. Et quoniã turgentium ad florem gẽmarum in plãtis modo tument, ideo ἐξανθήματα à gręcis dicta ἐξανθημάσαι enim illis est florescere. Haùd quãquàm fuerit à proposito abiũctum annexuisse, quod fuerit amœnitati lectoribus. Propter eos qui voracius pepones cucumeres'que vorare consueuerint, Eos autem Galenus, libro eo quem de simplicibus scripsit perniciosos iure censuit, quod & cõprobat Serapio. quòd videlicet sint cacochymi, hoc est, mali, & noxij succi, alimentique. Adijciã hic aquã peponum cucumerum'que etiãnum citrulorum miro quidem modo febrili inflãmationi conferre, sitim'que sedare, addito saccharo. Item conducere animaduersum est cum lacte, vesice vlceribus. Adde parergon vice superpondij. Pepones dici per ignominiã molliculos, ac exoletos tenerrimos'que. Item ait Plí. MVLTIPEDEM sæpa græci vocant. Expẽdẽdũ hic Millepedas Cẽtipedas multipedas dici à numero pedũ, esseq; vermes quos græcę linguæ periti onos, id est, asinos vocãt, quorũ affatim Aristo. libro quinto animalium meminit vbi ὄνους πολύποδας, id est, multipedes asellos vocitauit. Sepa tamen non iure Centipedã dixerim. Nã centipedã comperio esse scolopendrã, quã Plí. aliubi deuorato hamo omnia interanea euomere. Plutarchus tamen non euomere, sed se ipsas euertere, ait, Sepa tamen vocat Plí. multipedã, quoniã pluribus constet pedibus. Est enim seps lacertæ genus ob id lacertã calchidicã vocãt. Seps enim, ab exedendo dicta est: σηπεί, certè, hoc est, exest quę veneno suo contigerit. Nicãder similem lacertæ prodit in suis Theriacis, vbi ait σῆπα γε μὲν πελάσοις ἰδ'όμην σαυροισιν ἀλίγκιος: quod est, visitabis & sepa corpore humilibus lacertis similẽ. Venenosa vtique est seps: eadẽ in vino pota sanat morsus suos, vt Diosco. libro secundo ait. Nunc ad quę sequuntur decurramus.

ἐξανθημάσαι.

Cẽtipeda Multipeda.

Seps.

CAPVT .III.

CVCVRBITA SYLVESTRIS, &c. Est vtpotè syluestris cucurbita ea quam alij colocyntida vocant, græcę κολόκυνθα, id est, colocynta fertur, ἄγριος, id est, syluestris. Græcorum medici dulcem cucurbitã, quæ vsui cõmoda est κολόκυνθαν, id est, colocynthã vocãt, fœminino genere, & in secũda declinatione, medicã verò & amarã ab hac diminutiua forma κολοκυνθίδα, id est, colocynthida vocarũt. Nobis illud sciendum tãtum globosam à cucumerum figura cucurbitã σικύαν, id est, sicyã à græcorum peritissimis dictã fuisse. Etsi Atheneus in secundo sui dipnosophistæ, huiuscemodi nominum ratione, misceat, ac testetur hellespontios longas cucurbitas σικύας, id est, sicyas vocare, globosas verò κολοκύνθας, id est, colocynthas, verùm nũc de vi medica agendum. Dioscori. Cucurbitam tumores & abscessus, hoc est, apostemata, lenire testatissimum reliquit libro secundo. Ramenta item cucurbitæ oculorum inflammationi prodesse, & podagris, humectat ipsa aluos, ac sitim soluit, prodente Galeno sexto simplicium. Colocynthis autem quã scioli coloquintidam vocãt, euocat humores pituitosos, fructus verò ex ea siccati, tritique clisteribus misceri solent. Soluunt & bilem, & pituitam. Foetus item euocant authore Diosco. libro quarto. Stomacho inimica est colocynthis, medetur ipsa doloribus coxendicis & paralysi, quòd, vt auguror, soluat pituitos humores, quibus & ipsa fit. Celsus, libro tertio. Neruorum resolutionem vocat vbi totá corpora affecta sint, apoplexiam alij vocãt, vtrum'que paralisin. Galenus quinto morbi, paralysin frigorificis humoribus fieri mãdauit memoriæ, sanguine minimé, vel saltem rarenter nisi grossis ac viscidis misceatur

Cucurbita.

Colocynthis

Paralysis.

humoribus, Paulò mox Pli. Valere periodicis febribus ait.. Est enim in febribus περίοδος, id est, periodos, vel periodus, vt ait Gale. suis in diffinitionibus, certum incremēti, & decessionis in morbo tempus, priuatim'que græci ea voce in tertianis, quartanis, alijs'que huiuscemodi vtūtur, quare hic Pli. vocat periodicas febres, statis temporibus certis'que horarum interuallis & abeuntes & redeuntes, vt sunt tertianæ, & quartanæ. Subnectit deinde Pli.

Claui. CARO EIVS INTERIOR SINE SEMINE CLAVIS pedum, &c. Sunt enim claui, tubercula modo clauorum pedibus fixa, est certè clauus, callus, rotunda forma concrescens, cādidus, clauorū capiti similis, omnibus partibus corporum surgens, potissimum in pedum digitis. Subdit deinde Pli.

Ramēta. RAMENTIS CORTICIS, &c. Ramēta propriè exigua sunt carnis frustrula quę vi medicamenti derasa ab intestinis pelluntur, crebrius tamen pro rasura ac minutissimis partibus, hinc ramenta auri, argenti, æris, eorum quod enim detritum ferramento aliquo est, modo scobis, ramentum dici solet.

Sacer ignis. SACROS IGNES. Pessima vlcera, quorū ita meminit Celsus, libro quinto. Sacer ignis, inquit, malis vlceribus annumerari debet, eius duę sunt species, subrubicunda altera, at'que pallore mista exasperata per pustulas cōtinuas, quarum altera nulla est maior, sed plurimæ perexiguę, in his ferè semper pus, & rubor cū calore serpit, id nonnūquàm senescēte eo quod primum exulceratum vitiatum'que est, nonnunquàm etiā exulcerato vbi ruptis pustulis vlcus continuatur humor'que exit. qui esse videtur inter saniem & pus, fit maximè in pectore, aut lateribus, aut eminentioribus partibus, aliquādo in plātis. Alterum genus in summæ cutis exulceratione sed sine altitudine, latum, subliuidum, inæqualiter tamen, medium'que sanescit extremis procidentibus, hæc ille: græcorum aliqui sacros ignes vocant ἐρυσιπέλατα, id est, Erisipelata, quę à Galeno suis in diffinitionibus describūtur ignitū rubores cū inflāmatione, late patet hoc malum, iure'que annumerari solet inter pessima vlcera. Nam nulla corporis pars est interior, in qua ruboris inflammationis'que genus hoc non fiat. Patiuntur id fœminæ in suis locis, patiuntur homines in sede, in iecore, cerebro & alijs locis, sed quod communiter dicitur & plærū'que fit in homine Erysipelas in extimo corpore, est in genere inflammationis positum à veteribus, qui omnes calidos cum dolore & inflammatione tumores simpliciter inflammationes vocare consueuerunt, mox ex materia qua constent, alijs appellationibus distinguere. Confluente enim in locum aliquem non corrupto, & mediocris crassitudinis sanguine, priuatim & per se dictam inflāmationē vocari, queādmodum flaua bile simul confluente, Erysipelata fieri, Totum hoc genus antiquiores sacros ignes vocarunt. Et subsequitur.

Erysipelas.

Strigmenta. SVCCVS EX STRIGMENTIS (inquit Pli.) Sunt autem strigmenta propriè sordes quę ex corporibus raduntur: etiamnum iure dici possunt excremēta quę in purgationibus morbosis, ab intestinis pelluntur: sicut in dysenteria græci enim ξύσμα, id est, xysma vocant, latini verò strigmentum. Et subnectit paulò mox Pli.

Rapū. EST RAPO VIS MEDICA, &c. Theo. libro plantarum septimo, ca. quarto de his. Medicam Rapo vim esse non minus scitè quam dilucidè testatissimum reliquit, Diosco. libro secundo. Radix, inquit, rapi inflationem parit, ac spongiosas carnes creat, venerem stimulat. Decocto eo podagræ perniones'que fouentur, semen in antidota additur, & his quę contra venenata ad leuādos somno dolores conficiuntur succurrit, & lætalibus venenis potum. Concisa etiam eius caro iisdem prodest emplastri modo posita. Hic Pli. perniones Rapis sanari testatur, verùm id vt nihil silentio transeatur. Sūt etenim perniones morbi pedum frigore exorti: talos pręcipuè diuexantes. Adde hic Rapum græcis dici gongylē,

Perniones.

qua nominis

, qua nominis acceptione vsus est Columella hoc versu. Gongylin illustri mittit , quam nursia campo, à græcis ita vocitatum puto, quòd rotundæ sit figuræ, Valere contra toxica hic Pli. Iure Romuleum cõstat Vatem præcepisse apibus fugiē, das taxos, hoc carmine. Et tua Cyrneas fugiāt examina taxos. Huius certè arborum vmbra letalis homini fertur, vt idem scribit, libro decimosexto naturalis histo. Et pręter Plinium Plutarchus, tertio sui sympofij commentario meminit. Fructū huius alui fluores facere memorię mandauit. Diosco. libro quarto qui ait, Qui etiā hauserint homines, alui fluoribus, quos vocāt diarrhias vexantur. Tātas itidem vires habet quę in carbonia nascitur, vt sedentibus dormientibus've, sub ea noxam, & sæpe mortem adferat, quo fit vt inoleuerit, vt toxica pro venenis poni consueuerint. Plini. vim antidoti semen Rapi habere tradit. Vocamus enim proprie antidota, quę solis venenis & venenatis respōdent. Rapum conditum eruca, hoc est, herba salaci ac venerea. Raporum conditure abundè Columella meminit, libro rei rust. decimo tertio. Diosco. libro antelato conditum muria minus ali menti habere testatur, sed multo magis appetentiam ciborum prouocare. Subdit paulò mox Pli. SYLVESTRE RAPVM IN ARVIS, &c. Hic videtur allusisse ad assertionem Diosco. ita prodentis. Nascitur in aruis agreste Rapum, frutex altitudine cubitali, ramosus, cuius summæ partes & folia leuorem habēt lōgitudine digitali, & aliquādo maiora semē in canaliculatis siliquis fert, &c. Et in coronide huius capitis Pli. ait. HOC ad albicādem cutem in facie, totoque corpore vtuntur mista vrina pari mensura, &c. Quę omnia fermè vidētur esse detorta à Diosco. promptario, ita habētis. Additur semen id his quę ad exterendā faciem reliquumque corpus, &c. Vbi ante Plini. ait. Erui, hordei, tritici, lupini ad omnia inutilis. Contenderim non inutilis, sed vtilis potius legendum, contra codicum luxatorū fidem. Nā Diosco. ait. Pręsertim quę ex lupini aut erui tritici lolij farina fieri solent. Item Constat Eruum cutem abstergere, quod dilucet sententia Diosco. libro secundo ita commemorantis. Purgat erui farina cum melle vlcera: lentigines, asperā cutem, labes quas græci Spilos vocant & toto corpore maculas. Est etiā eiusdem vis farina hordei & lolij. Ea tamen qua voluerit lector cōiectura vtatur, licet certè cōijcere legendū potius vtilis. Nā & libro. xxii. ca. xxv. ait. Farina eius (vt ait Varro) maculas è toto corpore emendat, &c.

Gōgylis.

Taxus.

Antidota,

CAPVT QVARTVM.

NAPORVM DVAS differentias, &c. Paulùm esse inter rapum & napū discerniculi testātur medicæ artis professores, sunt equidem napi congeneres rapis. Radix siquidem napi elixa inflat, minusque quàm rapū nutrit, vt scriptum reliquit Diosco. libro secundo. Semen napi venenis letalibus aduersari memoriæ proditum est. Conditur seruaturque raporum modo. Vocatur autem napus, græce, Bunias: qua nominis acceptione vsus est Colu. hoc versu.

, Quæque amiternis defertur bunias aruis,

Buniadis radicem Pli. fœminas purgare cū aqua mulsa, siue hydromelle, quo vtimur ad moliēdā aluum, scriptū reliquit. CYATHIS quatuor, Cyathus eodem authore drachmas pendet decem, Hysichius tamē duas vncias liquoris capere memoriæ mādauit, ob id Budęus precioſioris eloquentię accuratissimus. Cyathū nō pendere solum drachmas decem, sed. xvi. tradit. Subdit deinde Plinius. RAPHANVM SYLVESTREM, &c Haud defuere qui oscitanter ac

Napus.

Bunias.

Raphanus.

inconcinnè Raphani historiam pertractarint assertantes syluestrem Raphanum apio similem, Theophrastus, libro septimo plantarum, post longam raphanorum descriptionẽ tractatã, de apio hoc, in octauo inter dissimiles raphano plantas, iterum ac iterum ægit. Paulus Aeginita in sexto, de simplicibus seorsum apij huius & raphani meminit, duas raphanorum species esse dilucet authore Theophrast. libro antelato, ex cuius sanctarijs hęc corriuata vidētur. Agrestem raphanum Romani armoraciã vocãt: habet folia similia satiuæ radici, sic enim nõnulli vocãt raphanum, huic vis calefactoria vrinã ciet. Raphani certè satiui ructum gignunt, aluum mouẽt, sensus exacuunt. Cortex ex aceto mulso sumptus maiore efficacia ad vomitiones est, cutem subeuntibus aquis, lienosis'que vtiliter raphanus emplastri modo imponitur, delet sugillat⁹ ex melle, viperarum morsibus succurrit, vt colligitur lectione Diosco. hæc libro secundo prodentis, ad quę omnia videtur allusisse Plini. hic quando ait. SATIVI VERO DECOCTI, &c. IN POSCA DECOCTI. Posca enim, id est, quod græcorum plærique, ὀξυκράτον, id est, oxycraton: hoc est, aquã aceto mistã vocãt. Cõficiebatur hoc quondã, vendebatur'que ad sanitatis & medicinæ vsum. Quod in vitellio Trãquillus ostendit, quando puteolis vendentem poscam puerum, Cæsare in compedes coniectum describeret. sunt qui putent, poscã dici vinum in torculari aquatum. Subnectit paulò mox Pli. SEMEN PRODEST AD LAGONON, &c. Hoc est, ad dolorem iliorum, greci Lagonas ilia vocãt. Conferunt insuper phlegmonibus: hoc est, inflãmationibus, siue inflãmatis apostematibus. Est enim phlegmõ inflãmatio, quoties sanguis subtilis mediocriter crassus fertur in aliquam corporis partem, ob id emersit, vt pro apostemate calido ponatur: vt testatissimum reliquit Galenus, libro quem de mala complexione diuersa, posteris legendum reliquit. Nunc discutiamus, quos per, veternosis, verbum, intelligat Plinius. Nã & salebrosa gordiano'que nodo implicatior sententia est multiplici vocis acceptione. Est quidẽ in cõfesso plures viros, veterni nomine, hydropisin intellexisse, in quã it pedibus sententiã Maronianus ille interpres, quòd veternum plus nimio pigros reddat homines, ignauia'que marcescẽtes. vnde & pro desidia poni assueuit. Probus, veternũ, p graui somno accipit, quem medicorum schola lethargum vocitat, si marcor sit, ac (vt inquit Celsus) inexpugnabilis dormiendi necessitas. Nã Seneca. Veternũ animi ærumnosi dixit ad Lucilium scribens. Et Ausonius quàm appositissimè.

> Pelle soporiferis senium nubem'què veterni
> Atque alacri mediam carpe vigore viam.

Porrò, vt addamus quippiã, veternum græci νωθρότης, id est, notrotem, alij nothroteta vocãt. Caros verò græcanico verbo apud nos soporem, ac somnolẽtiæ genus significat, quare congenerem esse lethargo ferunt. Fiunt autem hæ affectiones, frigido, siquando, inquit Gale. quarto de locis affectis, tota anterior afficiatur cerebri pars, supræmum ipsius vẽtrem consentire necessum est: at'que cogitãdo etiãnum præpediri, vitiari que actiones: proinde qui ita affectus est, ne'que sensus, ne'que motionis munere fungitur: spirãdi tamen facultas haud quàquàm læditur, vocatur'que hæc affectio caros, id est, sopor: si verò adeò vehementer spirationem opprimat vt quis vel magno conatu vix spiret, apoplexia nuncupatur. Adde hic modo plausibilioris lectionis Cataphoricos dici somnos profundos, authore Paulo Aeginita. Cataphorã tamen Galenus in libro de Comate, in duas diuidit species, vtrius'que proprium, vt oculos surrigere nequeãt, sed grauentur mox, & collabantur in somnum. Sed ne longius quam par sit videamur tergiuersari, defæcatiorẽ agamus Plinij sensum. Hic vti que veternosos Pli. accipit pro lethargicis. Raphani vtpotè naturales excitãt spiritus, vt conijcere licet lectione Dio. Haud desunt

Posca.

Lagonõ

veternosus.

Caros.

Lethargus.

tamen qui vetemosos pro hydropicis accipiant, quos iuuant raphani, quia cient vrinam. Quòd autem vetemosus significet hydropicum, dilucet verbis Catonis ita prodentis. Vetemosus quàm plurimum bibit, tam plurimum sitit. Subiungit paulò mox Plinius. CERASTIS ADVERSATVR. Est enim cerastes serpens cornutus, qui si quem momorderit, subito amputari debet locus, vt scriptum reliquit Dioscorides libro sexto. Et subsequitur. SALVTARES ET contra fungorum aut hyosciami venena. Fungorum enim alij perniciales, alij esui cõmodi. Multis vtpotè de causis venenosi gignuntur, si enim (Pli. authore) clauus ferreus in quo sit rubigo aut panni marcor fuerit, aut si iuxta serpentis cauernam arbores've quæ pariunt noxios fructus erumpant, cõtinent enim nescio quod strigmentum, concretam'que pituitam terra'que eruti celerrimè compu trescunt, at'que marcore vitiantur, sed qui veneno non sunt imbuti, suauem authore Dioscoride, in iuribus gratiam habent, largius tamen sumpti nocent, & ęgrius cõcocti strangulant. Sunt enim pituitosi natura, & crassioris humoris, vt testatur Paulus Aeginita. Haùd paucioris est noxę hyosciamus, siue apollinaris herba, quã scio hiusquiamum vocitant. Hæc enim herba prodente Diosco. libro sexto pota vel in cibo sumpta, amẽtiam similem ebrietati gignit. ET CONTRA VISCVM. Haustum enim viscum linguæ grauem inflammationem parit, insaniam'que. Cuncta enim corporis excrementa compescit, intestinorum tumultus & strepitus excitat: cuius vbertim meminit Dioscorides libro sexto, & Paulus Aeginita libro quinto. Ixiam nonnulli id vocant, alij vlophonon. Et subdit Plinius.

Fungi.

Viscũ.

LIENEM EXTENVANT. Raphani vtique absumere lienes dicuntur, ob id lienosis medentur. Celsus libro quinto armoraciam ait lienosis prodesse Lien certè nimia exuberantia ac magnitudine corpori adfert detrimentum: hominem enim quodam modo cingere videtur, ob id præcordiorũ duricies emergit, vbi eñ est affectus lien intumescit, pars'que sinistra intenditur, vt memoriæ mandatũ est à Celso. Et quàmuis lien sit membrum ad expellendum fœculentum in hepate, vt scitè prompsit in literas Gale. v. iuuamẽ. membrorũ, nihilosecius atram bilem euocat, allicitq; ad se, ac superfluos humores, vt colligitur doctrina Auicẽ. xv. fen. tertij can. ca. ii. Vbi verò intumuit coarctatur spiritus, ob confiniũ canaliculę pulmonis. Dilatat autem raphani esus, poros, ob id attenuat eum, tollit'que eam affectionem, quam neoterici vocant medici oppilationem lienis. Conferunt item lienosis ob eum qui his inest amarorem. Amara enim conferunt lienosis, dulcia verò obsunt. Acida item prosunt, vt ait Celsus libro tertio medicinę, qui hac affectione affliguntur splenetici, ac lienosi dici solent.

Lienis morbus

LETHARGICIS. Lethargo afflictis. Lethargus morbus est phrenetico contrarius. Nam in phrenetico difficilis somnus prompta ad omnem audaciam mens. In lethargo, marcor & inexpugnabilis dormiendi necessitas, mens in hoc torpescit, fit apostemate algido, inter craneum & medullam. Aduertendum attentiore cura ex tota vocis acceptione æstimatione'que lethargum esse obliuiosam desidiam. Galenus suis in diffinitionibus descripsit, ait'que κατάφορα, id est delationem in somnum profundum & inexcitabilem, in qua constituti omnium quæ dicuntur & audiuntur pariter obliuiscantur. De lethargo Celsus libro tertio, & Galenus aphorismorum secundo. Nunc alio flectamus ingenium.

PRAXAGORAS (ait Plinius) ILEOSIS DANDOS CENSET. Raphani ileosis, prodesse comprobatum schola medicorum reliquit. Ileosi dicuntur à Celso libro quarto, laborantes intestino, quod co'lon vocant. Est enim tenuioris intestini morbus colicuus, siue ileosus. A Galeno intestinorum inflammatio dicitur, qua spiritus, & excrementorum

Ileosi.

V transitus

transſitus,& iter obſtruatur,comitentur'que eam validiſſima tormina. EV=
Euthe=rocela.
THEROCELICIS. Ramicibus. Eutherocelam Gale. ait eſſe inteſtini in alterũ
naturæ locum paulatim ſimul & vno impetu deſcenſum,primitiuas'que deſcenſus
Ramex.
cauſas eius eſſe aut hominis nimium conatum, aut ictum. Hydrocelam vocat a=
Hydro cela.
quoſum ramicem,quod & probat Paulus Aeginita. Celſus de his libro ſeptimo.
QVAE phagedenas vocant. Gale. ſuis in diffinitionibus phagedenam, ho=
Phage=dæna.
minis malum terrum prodit,in quo copioſum cibũ appetens,nimium'que ſumẽs,
continere eum nequit,ſed eo euomito rurſus appetit: & quoniam copioſius & inuti
liter comedat. Phagedena id à græcis dici ſolet,nam φαγεῖν illis eſt comedere. Irẽ
phagedæna authore Celſo, vlcus eſt oſſetenus depaſcens circa faciem,item in ingui
nibus,mammillis,& partibus hepatis naſci ſolet. HAEC EST antipathia.
Antipa thia.
Hæc eſt contrarietas ac diſcordia. PASTINACAE (ait Pli.) SIMILE hi
biſcum. Eſt certè hibiſcum ſylueſtre maluæ genus,quod alij althæam dicunt,hoc
Hibiſcũ
eſt medicam,corriuatum verbum à voce graia ἀλθαίνειν,id eſt althenin, quod me=
deri apud græcos eſt. Theophra. huius effuſiſſimè meminit libro .ix. plantarum
altheam aſſertans eſſe ſylueſtrem maluam. Gale. anadandromalachẽ vocat,quaſi
abhorreſcẽrem maluam,verùm de his aliubi fuſius. STRVMIS vel ſuppu
Struma
ratis alligant. Strumæ tumores ſunt gurturis colliquè. Struma,inquit Celſus libro
v. eſt tumor in quo ſubter concreta quædam, ex purè & ſanguine quaſi glandulæ
oriuntur,quæ vel præcipuè fatigare medicos ſolent,quoniam & febres mouẽt,hęc
ille. Nonnulli ſcrophulas vocirant,græcorum aliqui χοιράδας propriè vocitari cõ
perio duratos adenes circa collum,& alas,& inguina,concretos quidem & ſurgen=
tes. A ſuibus,quos græci χοίρους dicunt ideo appellatæ, quo fit vt chærades & ſtru=
mæ,pro eodem accipi ſoleant.

CAPVT .V.

ALTERVM GENVS, &c. Raphanorũ diſcuſſa ad per
pendiculum dote nunc Pli. paſtinacæ medicam vim hic pa
Paſtina ca.
lám facit, græcorum peritiſſimi paſtinacam σταφυλῖνον vo=
cãt: cuius duplex genus,ſatiuum,& agreſte: rurſus'que agre
ſtis multiplex poti⁹ diuiſio,hoc genus ſuſpitionẽ quorundã
merito auxit, ſit ne agreſti paſtinacæ idem daucus, an alte=
rius generis herba. Sciẽdum ſtaphylinum à græcis dici ſim
pliciter paſtinacam: & oleris minutiſſimam, & quotidiani
vſus radicem, nulla'que adiecta nota alia ſatiuam ſemper intelligi. Sic Colu. ſuo in
Staphy linus.
, carmine cecinit. Lætetur mollem'que ſinum ſtaphylinus inumbret. Idem libro
x. cap. iiii. Tunc agreſtis paſtinaca & eiuſdem nominis edomita,quã græci ſta=
phylinum vocant,edomitam,ſatiuam intelligens. Gale. autem ſylueſtrem paſti=
nacam daucum vocat,quod & comprobatum liquet ſententia Pauli Aeginitæ lib.
vi. qui ait Δαῦκος ὁ ἐκ σταφυλῖνος,hoc eſt daucus: qui & ſtaphylinus. Harum herbarũ
affatim & quidem ſcitè Theophra. meminit libro. ix. plantarũ,inquiens δαῦκον δὲ
περὶ φυσῶ ῥίζαν δὲ ἔχει μελάινας τὸ σπουδαιότατον ἀχαΐας διαφέρει θερμαντικόν. quod notat. Egre
gia bonitate autem daucus in achaiæ ſpartenſi agro calefacit,& nigram habet radi=
cẽ. Dioſc. lib. iii. de his abundè. Mulierũ mẽſes ciere prodit, irẽ hydropicis cõfer
re,ac dolori lateris,cõtra'que venenata fœt⁹ extrahere,venerẽ ſtimulare, vrinã cie
re: quę omnia aſſeuerat Pli. hic,cui⁹ placita videtur à fõticulis ipſi⁹ Dioſ. deprõpta:
Mulierũ hic ſuffocationib⁹ prodeſſe ſemen ꝓdit Pli. ad ſenſũ perlibãdũ expẽdẽda
Pnix.
ſũt quępiã. Suffocatiões mulierũ ĩtelligit vuluę,hoc eſt,vt barbaro loquar matricis
ſtrãgulat⁹,quos gręci πνῖγα ὑστερικὴν.i.,pniga hyſtericẽ vel ſi mauis ſuffocationẽ vuluę

vnde appellant

vnde appellant mulieres hystericas,suffocatas strangulatu vuluæ. Est enim suffocatio vuluæ,morbus epilepsiæ similis,ac sincopi. Fit huiuscemodi suffocatio sępius corruptione seminis retenti in vuluæ partibus,aut veneris assuetæ amissione,aut demissione,aut menstruorũ detentione interdum humoribus putridis venenosisque,vt q̃scitissimè prodit Gale. vi.interiorum. Mouetur autẽ vulua dextrorsum, & læuorsum:Item sursum & deorsum,motu cuius diaphragma affligitur, & tunc spiritus coarctatur. Medicæ artis peritissimi,vuluam cordi,hepati,cerebro,ac stomacho colligari admouerique ac habere quendam consensum produnt,ob quorũ colligantiam fit morbus peracutus,quia tum extẽditur in partes quas palàm est esse digniores cæteris. Corpus autem neruosum sicut vulua, si superfluè impleatur, aut euacuetur fusius quàm par sit extenditur,aut retrahitur,vt ait Galenus, quintò morbi,cap.secundo. Pastinaca enim confert suffocationi vuluæ,quoniam materiã ex qua fit euellit,& calefaciendo absumit. Hæc enim affectio vtplurimum fit frigiditate,quod dilucet,quoniam extremæ mulierum partes frigent,vt tactu probatum est. Hæc enim frigiditas fit ob caloris naturalis circa cor & partes interiores conculcationem,quare membra exteriora exhausta sunt calore. Hic non obfuerit meminisse suffocationem vuluæ matricis dici,vt plærique nostrorum medicorũ dicũt. Matrices enim nunc passim medicina vuluas,& muliebres intelligit locos. propriè enim matrices debẽt intelligi in armentis gregibus, pecore omni & villatica pastione,vt sunt boues,equæ,oues,gallinę,anseres. Matricum nomine animalia hæc tantum quondam censebantur ex hoc vsu solum,sed de his hactenus.

Vuluæ conuersio.

❧ AD STRANGVRIAM. Stranguria enim affectos ita his verbis Marcus Cato descripsit,libro rei rusticæ,cap.clvi. ❧ QVIBVS ægre lotium it. Græci à difficultate,& à dolore δυσουρίαν id malum dixerunt. Dysuria ergo difficultas cum dolore est vrinæ,aliquando exiguis nec nisi per interualla stillis eadem vrina fluit. Suarum diffinitionum libro Galenus, malum vocat fluxum vrinæ per temporum interualla, nonnulli id στραγγουρίαν,id est stranguriam:ciet enim vrinam pastinaca,vt conijcere licet lectione Dioscoridis. Item & menses, sic enim Plinius menstrua vocat. Vuluæ vocat autem suffocationem πνῖγα ὑστερικὴν, hoc est,pniga hystericen,πνῖξ enim,id est pnix,suffocatio fertur. Graia item gens hysteras,secũdas vocat,hoc est membranas,quibus inuoluitur infans quum ab vtero prodit. Subdit deinde Plinius.

Strãguria.

❧ SIMILITER ET OPISTOTONICIS ET PLEVRETICIS ET COMITIALIBVS. Confert haud dubiè decoctum pastinacæ ijs,quibus est ceruicis rigor. Est vtpotè expendendum solicitiore ingenio multiplicia esse genera rigoris ceruicis,quæ pro diuersitate affectionis diuersa sortita sunt nomina,quorum ita non minus scitè,quàm festiuiter commeminit Celsus libro quarto. A capite(inquit)transitus ad ceruicem,quæ grauibus morbis obnoxia est,neque est morbus illo acutior,quàm is qui quodam ceruicis rigore neruorũque modo caput scapulis,modo pectori mentum,annectit modo immobilem,& rectam ceruicem intendit,priorem opistotonon vocant, sequentem emprostotonon,vltimum tetanon,qui ergo scapulis caput annexum habent,opistotonici feruntur,qui mentum pectori,emprostotonici. Tetanici simpliciter rigentes dicit medicorum schola. Galenus in sua Isagoge, horum abundè meminit,& in diffinitionibus suis rigores ceruicis, ita describens. Musculorum neruorumqúe omnium toto corpore contentio est, quasi ex gelu concretio, rigor est aliter. Conuulsio quæ recta per corpus fit rigor est,in qua collum & malæ contrahuntur, dentesque vtrinque simul hærent, neque annuere ceruix, neque renuere potest.

Tetanos Opistotonos. Emprostotonos.

❧ PLEVRETICIS. Pleúretide laborãtibus. Pleuretidem omnes medicæ artis professores morbum esse acutissimum testantur. Pleuretidem sequũtur veram. Febris, tussicula, anhelitus difficultas, lateris dolor. Est enim phlegmon mẽbranarum costas subtegentium, vt concinnè prodit Galenus quarto causarum pulsuum, cui Auicenna astipulatur decimo tertij, quarto tractatu, cap. primo. Fit cholera adusta humoribus'que sanguinolentis, rarenter phlegmate, quia acidè ructantes rarò pleuretici fiunt, authore Hippocrate sexto aphorismorum. Dicta pleuretis à græcanica voce πλευρόν, id est pleuron, omne id fertur in anteriore homine spatiũ quod vtrin'que à superiore parte qua brachium humero iungitur ad imas pertinet costas, cui ex interiore parte costæ subiacent, omnem enim hanc partem homines græci fœminino aliquando neutro genere πλευράν καὶ πλευρόν, id est pleuran, & pleuron vocant πλευράν, id est pleuran costam vocant: latini verò latus. Huius meminit Celsus libro quarto. ❧ COMITIALIBVS. Caduco morbo laborantibus. Comitialem morbum ita dictum volũt, quòd comitia perturbaret, quod dilucet carmine Sereni ita canentis.

Pleuretis.

Comitialis.

„ Est subiti species morbi cui nomen ab illo
„ Quod fieri nobis suffragia iusta recuset,
„ Sæpe etenim membris acri langore caducis, &c.

Alij sacrum morbum, alij herculeum quòd eo laborarit Hercules. Plato diuinum, quia animi partem rationalem, quæ omnium sanctissima est, obsidet: græci epilepsiã vocant, vulgus caducum morbum. Fit apostemate cerebri quo effuso rationis arces præpediuntur: nonnunquàm humore phlegmatico, viscoso, frigido: quorum abundè Gale. meminit tertio interiorum. Est igitur comitialis morbus germanus apoplexiæ, nam idem locus in vtro'que patitur, & idem humor causam affectioni præbet. Verùm apoplexia ob omnimodã carentiam eius facultatis quæ ad neruos demanat. Morbus autem comitialis ob incertã temerariam'que & inconditam motionem consistit, frigidus autem, & crassus humor est in ambobus, proinde adolescentium ætas calidæ siccæ'que temperaturæ maximum adfert auxilium his qui comitiali morbo laborãt, accidit crebriusculè pueris ob victus errorem, & quia humi cubant, & solaribus radijs se exponunt, & imbribus. Hic nõ obfuerit abiunctũ à proposito, petijsse cur nam spuma ab eorum ore diffluat, & quænam illius sit causa. Ad quorum perceptionem expendendum generationem spumæ ex duarũ substantiarum mixtione perfici. Est enim altera spiritosa, altera humida, ventis enim vehementibus mare occupantibus propter ictum fortiorem spumam constat fieri cõtingit'que, in lebetibus autem caloris ratione, sic & in corporibus animalium, cũ adsunt ex morbo comitiali cõuulsiones, vehementia motuum solet spumã generare, verùm quo planius expressius'que cuiusmodi ea sit affectio percipiatur Galeni sententiam subnotandam censuerim. Morbus, inquit, comitialis conuulsio est omnium corporis partium, non perpetua vt in prostotono, opistotono, at'que tetano, id est neruorum rigore, sed quę ex temporũ accidit interuallis, ac ne'que hac sola re, sed mentis quo'que & sensuum oblęsione ab iam dictis distat conuulsionibus, vnde constat in supremis corporum partibus, cerebro, videlicet hunc affectũ consistere. Cæterum velox eius discussio, crassum humorẽ spiritus meatum in cerebri vẽtriculis obstruentem, hunc affectum peperisse. Denique à crasso humore semper hanc produci affectionem, argumento est, quòd & subito fit, & confestim soluitur, nam subitariã meatuum obstructionẽ, à crasso, & viscoso humore fieri cõstat, adde melãcholicos crebrò fieri comitiales. Quęrit Aristo. quod nõ obfuerit hic annexuisse, vnde sit quòd vni animãtiũ cũctarũ homini trãsuertũtur oculi, ac ꝑ limitatẽ deprauẽtur, an quia (ĩfert ille) sol' ex omni animãtiũ gñe morbo comitiali rapiẽ

Epilepsia.

Cæterum de hoc modo & Alexander Aphrodiseus obseruatione dignũ,quod Auicenna scribit secunda primi,epilepsiam septentrionalibus nõ ferè contingere,quia sint introrsum sani,& calore exuperãti,quòd si eueniat esse atrocem, quia causa sit præpotens. Legimus porrò,si caducis à dextro morbus occipiat,eorum difficiliorem esse medelam,siquidem dextra validiora sunt,eóque minus spei ad sanitatem relinquunt,verùm de his nec verbosius. FOLIA contra cruditates mandũtur. Cruditates in morbis cõtrariam cocturæ cibi in stomacho fortunam significant,greci cruditates ἀπεψίας,id est apepsias dicunt vel δυσπεψίας, id est dispepsias. SYRIA in hortis, &c. Syri summo studio hortos coluisse feruntur, vnde emergit apophtegma, Multa Syriorũ olera. GINGIDION vocãt. Est gigidiũ herba quã alij lepidion,similẽ agresti pastinacæ Diosco. memoriæ mãdauit, à cuius riuulis hæc corriuata videntur,nã & Dioscori. libro. ii. eam nasci in Syria & Sicilia scriptum reliquit,quod & comprobat Pli. quum ait. SIMILIMAM herbam staphylino ferit Syria. suppleas,huic radix est exigua,albescens, amara. Estur oleris modo stomacho, confert,vrinã cit. Herba paucis cognita. Paulus Aeginita libro. i. gingidij ita meminit. Gingidium autem scandici simile, adstringẽtem amaram'que non paruã habet qualitatem, stomacho accõmodatum est, esturq́ue in fame,& à ieiunis ex aceto. SISER erraticum satiuo simile. Dioscori. libro. iii. suauem ori hanc herbã testatur, stomacho'que conferentem, cientẽ vrinã,& cibi appetentiam excitare. EX ACETO laserpitiato. Aceto misto ac composito lasere, vel laserpitio. Est autem laserpitium, virgultum simile ferulę, hoc ad multos mortalium vsus accommodatum, authore Diosco. libro. iii. Theophra. libro. vi. planta. affatim huius meminit, cuius placita in medium adferem⁹, vbi agetur de laserpitij vi. Nonnulli neotericorum medicorum nunc id vocãt assam fetidam. CONTRA argentum viuum. Argentum viuum inter pręsentanea venena annumeratur, stomachum, aluum, & intestina graui pondere cũ grauissimis torminibus prægrauat, põdere intestina disrũpit, & vrinam cõpescit. Tumet his qui hauserunt argẽtum corpus, & plumbeo colore decoloratur, vt scriptum reliquit Diosco. libro. v. hydrargyron vocatur. CONTEXIMVS & de seseli. Seselis herba est non absimilia folia habens fœniculi, caulẽ tamen crassiorem, huic radix longa odorata, calefaciunt semẽ & radix. Prosunt stillicidijs vrinę, difficultati spiritus. strangulatui vuluæ, comitialibus: vt testatissimum reliquit Dioscorides libro tertio, à cuius sanctarijs hæc sunt detorta. Præfert massiliense cæteris generibus. Pli. id probat, Diosco. Aethiopicum, cuius hic meminit Plini⁹, simile est hæderæ. ESSE. Comedere. CONVVLSA. Spasmos: Græci enim σπασμὸς καὶ σπάσματα, id est spasmos & spasmata vocãt conuulsa, quod malum suarum diffinitionum commentario Galenus his verbis describit In neruis & musculis affectio hæc fit, trahuntur'que in ea sine electione, id est inuitis aliquando totum corpus, aliquando corporum aliquæ partes. Celsus libro secundo de spasmo, Galenus quinto aphorismorum. LIGVLARVM. Ligula pro cocleari aliqui accipiunt, quòd similis sit linguę. CERVAE PARITVRAE. Hoc & libro octauo à nobis iam ostensum est.

Cruditas. Lepidiõ. Laserpitium. Argentũ viuũ. Seselis. Conuulsa.

INVLA` QVO'QVE, &c. Est herba vulgaris Inula, hanc vulgus enulam campanam vocitat, fertur & helenium, Item symphiton. CONDITA TVSSIM EMENDAT. Alludit ad Dioscoridis assertionem, ita prodentis. Radix inulæ cum melle in eclegmate tussientibus accommodata est. Idem conditura eius ita meminit, siccatam enim aliquantisper mox'que decoctam frigida aqua salgamarij demergunt, tum in defrutum deiectã ad vsus necessarios reponunt, hæc ille libro octauo. Subdit Plinius.

Enula cãpana.

ET INFLATIONIBVS. Inflationes flat⁹ sunt ac spirit⁹, & quasi venti & intra nos excitationes, quæ fumi modo, ex succis cibarijs'que à tepida calíditate commouentur. Frigiditas siquidem quoniam non est illi natura extenuare & soluere, nullos producit flatus. Acrior natura caliditas disijcit quidem, & cibos mutat in stomacho, sed minore efficacia, & hinc flatus excitatio omnis, quem calidis remedijs extenuare oportet, potest'que inter cætera id sua caliditate inula, nã & calorifica est. Verùm de hac aliubi, hoc est. xxi. histo. effusius agemus.

Cæpæ. CAEPAE SYLVESTRES, Cçparũ vbertim historiam quantum tulit noster captus tractauimus libro superiore, diximus'que quantum superstitioni antiquitas contribuerit. Nunc medicas vires agemus, græcorum peritissimi cçpã crõmyon vocant. In censu ceparum & genere maiore acrimonia sunt longe, quàm rotundæ, ruffæ quã candidæ, siccæ quã virides, inflandi erodendique vires cunctç habent, siticulosç sunt, extenuant stomachi veluti ex repletione fastidia, aluũ soluũt. Succus earum oculorum claritati prodest, mouent menses cçpç: contra canis rabiosi morsum additis ruta, melle, & sale, & multa id genus vt videre est apud Dioscor. libro. ii. à quo fecisse versurã auguror Pli. Cæparũ Theophra. meminit lib. viii. planta. CICATRICES oculorum. Cicatrices oculorum in superficie tantum concretas dicunt, nec cicatrices tantum, sed & nubeculas, albugines verò alti⁹ descendentes. Descripsit vtrun'que Gale. in sua Isagoge his verbis. Cum in oculi nigra parte ex profundo vlcere crassior & colore candido superincurrit membrana, cicatrix. Fit etiam in ea oculi membrana quæ candida dicitur. Albugo autem cicatrici eadem est, differt tamen: quòd in ea ex maiore exulceratione maior cicatrix, & crassior circulo, quem à similitudine cœlestis arcus irim vocant, superincurrit.

Crommion.

Argema. Argemata verò vocant exulcerationem oculorum, siue vlcera. Gale. sua in isagoge huius rei meminit. Exulcerationem in oculo factã, quæ in nigra oculi parte candida sit, in candida rubescat HEMORRHOIDAS pellere subditas pro balanis. Hemorrhois sanguinis est fluxio, per interualla ab ano demanans. Habet autem quid discrimenculi ab hçmorragia, quòd hçmorragia copiosi & cum impetu sanguinis effusio fit. Hçmorrhois verò paulatim, & per interualla stillicidij modo sanguinis exitus. Est autem balanus hic medicamentum, quo aliquando vti cogimur in his, quorum aluus non laxatur ac purgatur, vulgara lingua suppositoriũ vocat. Inferuntur enim balani sedi, ad commouendã ac molliendam aluum, dicti balani, quòd similes sint figura glandibus quernis, βάλανος enim græcè glans dicitur.

Balan⁹.

CAPVT .VI.

Porrũ. PORRO SECTIVO: Duplex porri genus libro superiore ostendimus culturam tractantes, quare non vitio nobis lector vertet, si silẽtio prçterierimus, quç à nobis promulgata sunt. Nunc quoniam in rei medicæ actione versamur, medicos effectus vtrius'que porri sectiui scilicet, & capitati tractabimus: vtrun'que enim genus eadem omnia potest sed capitati efficacior vis. Cibum illiberalem maliq; succi Dioscorides libro secundo prodidit memoriæ, grauia & tumultuosa facere insomnia, ciere tamen aluum, menses trahere, coctum aqua marina & aceto fœminarum secundas iuuare, Venerem stimulare, succum eius narium sanguinem sistere, & multa id genus quæ concinniter prompsit in literas Dioscorides libro secundo. MVLSI. Vini melle misti, PHTHISICIS DISTILLATIONIBVS. Pulmonis exulcerationibus.

Phthisis Est vtique phthisis, pulmonis exulceratio, ac cõsumptio totius corporis, vt prodit Hippocrates

Hippocrates quinto aphorismorum. qui plura volet, adeat Galenũ secundo morbi,
ca. sexto, & Celsum, libro tertio, ca. x x i i. qui conferre, ait, porrum phthisi: porrũ
etiã tussi mederi, ait, libro quarto, ca. quarto. Porrum ergo prodest phthisicis, tum
quòd sanguinolentas excreationes abstergat, tum quòd desiccet: Haùd enim solũ
vlcera pulmonis desiccãtibus indigent, verùm & quęcũque alia, vt scriptum reli-
quit Gale. id est, febrium ad Glauco. de his aliubi fusius. CVM ptisanę succo. Cre-

Ptisana

bra ptisanæ vox: non tamen notio omnibus peruia: quare quænã sit ptisana, non
fuerit alienum subnexuisse, fiebat ptisana antiquitus non solum hordeo, verùm &
aliis frugibus. Et Paulus Aeginita primo volumine quo capite de frumentaceis
agit vsum potius, quàm, confectionem ostendit. Verũtamen quod ex vi nominis
ratiocinari licet quod'que obseruatum à nobis in veterum scriptorum lectione est
ad ptisanã, tundebatur nõ molebatur hordeum, primo'que tusum in sole siccaba-
tur, mox iterũ tusum iterũ in sole siccabať, vt diutius perẽnaret, cũ suo polline cõ-
debatur, hoc'que ita confectum ptisanã vocitauit antiquitas, de qua re ita meminit
Paulus Aeginita, libro antelato. Coquitur autem ptisana, vna'que eius pars in aquę
quindecim partibus addito oleo exiguo, & cũ intumuerit aceto. Cũ verò ad exa-
ctã cocturã peruenerit, superiniiciẽdus etiã sal friat⁹, & in aliquibus porri aliquid,
& anethi. Palàm autem est, antiquos consueuisse ex omnibus frugibus ptisanã cõ-
, ficere, quod dilucet carmine flacci, ita canẽtis. Sũmè hoc ptisanariũ oryzæ, &c.
Vtcũ'que autem res se habeat, ptisana sustãtia est contusi hordei, ad medicinã prę-
parata qua cum opus esset vtebãtur. ❧ VEL ACACIA DATVR, &c.
Acacia virgultum instar arborum, frutice spinoso, florem cãdidum habẽs, manat
ex ea spina gummi, vis ei ad spissandum, refrigerãdum'que, valet ad ignem sacrũ:
perniones, oris vlcera, authore Diosco. libro primo, ❧ INFICIT CANOS,
Tingit capillos qui circa tẽpora sunt. DISTILLATIONES Thoracis: Hausim⁹
à monumentis mutorũ magistrorũ Aegyptios corpus humanum in quatuor tan
tum partes distribuere solitos: caput, manus, thoracem quem etiã clybanũ vocãt,

Thorax

& crura, inoleuit vtpotè, vt Thorax pro pectoris cauitate accipiatur. ALLIO ma

Allium

gna vis. Historia medica porri, quod gręci prasõ vocãt excusse enucleata: suppetit
grato rusticæ plebi obsonio differere: sciendũ græcos allium appellitare σκορόδον,
id est, scorodon: duplex alliorum esse genus ex professo habet qui sacris musarum
est mediocriter initiatus: agreste quod Columella, libro. x i i i. rei rusti. vulpicum
vocat, alii aphroscorodõ, id allio satiuo grãdius, Theophrastus libro plãtarũ octa-
uo cyprium vocat: eius etiã Theo. meminit, libro septimo plãta. Diosco. agreste
vocat ophioscorodon, quasi anguinum, idem allia calefacere, erodere, siccare sto-
machum, aluum turbare, siticulosum esse allium prodit. Item: inflationes gignere,
officere oculis, pellere lumbricos, vrinã ciere: prodesse cõtra morsum canis: valere
ad aquarum noxiarũ mutationes, & multa id genus quæ Diosco. prõpsit in literas,
libro secũdo, à quo Pli. & à Theophr. hęc omnia mutuasse videtur. CONTRA
hemorrhoidas, Contra serpentes illos. Est autem hic nomen serpentis: non sangui

Hemorrhoides

nis ex sede vitium: cuius morsu toto corpore sanguis excernitur. Adsunt à morsu
hemorrhoi (malunt aliqui concinnius dici ita quã hæmorroidis, vt differat à vitio
sedis) statim graues dolorum vexationes & ex eorum continuitate breuia, angu-
sta'que redduntur corpora. Multa etiã authore Diosco. sexto: ex morsu sanguinis
eruptio, idem libro secundo allia contra hunc serpentem valere testatissimum re-
liquit. CVM vino Redditũ vomitu: deluxati codices aliqui. Cum vino reddit vo
mitum male habent, legendum contenderim, Cum vino redditum vomitu: vt sen
sus sit. Allium prodest cõtra hæmorrhoidas, poto vino quod tandẽ reuomi debet.
Intelligit enim Pli. allium cõtinuè sumptum reiiciendum esse vomitione. Paulus

Aeginita ita præcipit sanare morsum hemorroi: vtor hic masculino genere, vt dis scerniculum sit ab hemorroide vitio sedis, quãquàm tamen vtrumque dici possit.

Aconitum.

Aconitum quod alio nomine pardaliãches. Diu agitatum apud peritiores quidnã sit aconitum, ac qui sint eius natales. Grãmaticorum decretis proditum constat: à cautibus in quibus nascitur aconitum dici passim: ob id Naso cecinit.

, Quæ quia nascuntur dura viuacia caute.

Agrestes aconita vocãt. Theophrastus nono plãtarum vbique nasci aconitũ testatur: neque à cautibus quas græci aconas vocãt, nomẽ aconito factum fuisse, sed ab Aconis periãdynorum pago, qui ad Heracliã ponti est, aconitũ vocari. Amare quidem & nasci plærumque in petrosis non tamen à petris inuenisse. Pli. aconiti meminit, libro. xxvii. ca. ii. Vocari aconitum item pardaliãches. Pli. testatur quòd enecet pãtheras. Tangunt, inquit, carnes aconito, necantque gustatu earum pantheras, nisi hoc fieret repleturas illos situs, ob id pardalianches aliqui vocauere, loco antelato Pli. vnius generis meminit, quum tamen duplex esse genus prodat Diosco. libro quarto, & Theophrastus, libro. ix. plantarum: vberius de hoc quando de illo agemus: hoc est, libro. xxvii. histo. EX RESTIBVS SVIS. Restes vocat funiculos capitibus hærẽtes alliorum: item & capita etiam dicuntur eorum. Adde loco plausibilioris lectionis ἀγλίδια, id est, aglidia, dici plures spicarum in allio diuisiones illas, quę singulæ nouam instaurant sobolem: alij id vocãt, ἀγλῖθας, hoc est, aglithas.

Suffitu.

SVFFITV EO, Suffumigatione. Nam in suffitu fumum intelligere semper oportet: vlcera manantia: quę saniẽ enim emittunt: capitis item vlcera manantia vocat, quæ nos tineam in pueris: quorum caput vlceribus his sæpius tentatur.

Cẽtaurea.

CENTAVREA, Herba centoro dicta, vt latius dicturi sumus vbi se ingeret series. Coriãdri alibi agetur mẽtio. Elixum: aqua coctũ.

Tinesmos. Tenasmus.

TENESMO. Est vt summatim iam attigimus τεινεσμός, id est, tinesmus crebra & inanis egerendi voluntas. Diffiniunt enim id malum græcorum pariter atque latinorũ medici omnes, præsertim Galenus in diffinitionibus suis & in sua isagogę his verbis. Affectio inferiorũ intestinorum partis longa nomen ipsius est tinesmus. Sic enim proferendum, quę multos habet desidendi imperus & cupiditates, exiguos verò excrementorũ effectus, inest affectis hoc, conatus desidendi maximus, vnde nominis rationem anguror corriuatam ἀπὸ τοῦ τείνεσθαι, hoc est, tinesse, quod verbum est conari: ob id liquet non Tenasmon, sed tinesmum proferendum: fit Tinesmus frigore, malis & putridis quidem humoribus. Item salsis, ac acutis humoribus: necnon ciborum corruptionibus. Iuuant laborantes Tenesmo, quę reprimũt. Item calefactiones ad id valent, Gale. huius meminit aphorismorum septimo. Et Celsus, libro quarto, ca. xviii.

Acetũ mulsũ.

ACETO MVLSO, &c. Aceto misto melle, quod alij oxymel vocitãt. PVRVLENTA SINT, Purulenta cruenta sputa dicuntur siue purulentę excreationes: græci ἐμπυήματα, id est, empyimata, qualia conspui solent in pleuritide & phthisi.

Garũ.

ET GARO ILLITVS. Est autem Garum liquamen ex piscibus. Nõ solum tamen ex piscibus: verùmetiam ex cæteris animalibus, quod enim supernatat, & liquidum est: fluitque modo aquæ, garum est, vt in animalium carnibus videre licet: ex quarum salsura exsudatum illud liquamen garum dici potest, aliqui garum halmẽ vocant. Garum enim prodest ijs quæ pascendo serpunt, vt sunt lychenes: sacri ignes: nam exulcerat: proritat enim garum ad exulcerationem, vt scriptum reliquit Diosco. libro secundo. Suggillata subatro colore percussa quæ verbere aliquo nigrescunt, ac quodãmodo liuescunt: qualia sunt stigmata, hoc est, vitia cutis decoloratæ & quodam modo percussæ.

CONTRA PITVITAM. Pituita in gallinis est morbus, cuius vi pipire

vix possunt.

vix possunt. Tradit Celsus etiam allia conferre interaneorum animalibus, id est, lumbricos expellere. libro quarto, ca. xvii. Vel etiam, ait, pridiè cum multum alliū ederit, vomat, postero die mali punici tenues radiculas colligat, &c. Porrò Pli. hic suspiriosos vocat vix spirantes, & quibus est spirandi difficultas, cuius genera plura sunt aliud grçce δύσπνοια, id est, dyspnoea, hæc modica, nec ex toto strangulat, ἄσθμα, id est, asthma. quando æger spirare non potest, sine sono ac anhelatione. Tertium genus est, ὀρθόπνοια, id est, orthopnoea quando affectus non nisi recta ceruice spirare potest. horum abundè Celsus, libro quarto. Allium conferre, ait Pli. ad ileum, id est, plenioris intestini dolorem, tenuioris morbum intestini, alij vocant κωλικόν.

Dyspnoea.
Orthopnea.
asthma

CAPVT SEPTIMVM.

LACTVCA SPONTE, &c. Lactucarū meminimus culturę, lib. superiore nūc meminisse oportet medicę energiæ. Lactucarū autē plura genera esse persuasum quisque habet qui in hac fuerit versatus harena, qui ve Columellę placitorum fuerit studiosus: in agresti autem lactuca illud meminisse oportet, priuatim dici & propriè agrestem lactucam, quę satiuæ opponitur sponte sua, vt ait Pli. in aruis nascentem, folio minore, & cum arescere inceperit, aculeato. Paulus Aeginita, libro primo lactucam domesticam intelligo refrigerare, humiditatem augere, somnū cōciliare, sanguinem facere aptū, non noxium. Theophrastus, libro octauo plantarum contra cutem subeuntes aquas agrestem valere lactucam scriptum reliquit. Ad quod Pli. allusisse videtur quùm ait.

HVIVS LAC expissatum mox in aceto pondere obolorum duum, adiecto aquæ vno cyatho hydropicis datur, &c. Stomacho gratam etiam Diosco. lactucam satiuam fert, libro secundo. De lactuca Theo, septimo plātarum, ca. v. Subnectit Pli. QVARTO INFECTORES lanarū vtuntur, quod glastum vocant, &c. Hic Pli. glastum, ait, quartum esse genus lactucæ. Hoc enim genere lanarum infectores vtuntur, vt prodit Diosco, libro tertio. Simile plantagini idem prodit glastum, hoc ignibus sacris prodesse, & vlceribus quæ serpunt scriptum reliquit, duplex genus glasti ponit, satium, quod isatim vocat, & syluestre. Sunt qui Hieraciam. Hanc erraticam lactucā vocat. Accipitres, quos græci Hieracas vocant, nomen lactucæ huic dedere, prodest æstuanti stomacho, & ictibus scorpionū, vt ait Diosco. libro tertio. Apuleius, his addit quod mirum est. Aquilam in altum alis se tollentem, vt rerum naturam certius cōtempletur, lactucæ syluaticæ folia euellere, succo'que sibi oculos tingentem optatum acquirere.

ITEM PSIMYTHIO, Cerussa: quæ letalis proditur, quamprimum enim sumpta palatum, linguam, gingiuas, dentes candido colore inficit, singultus, prętetea tussim, linguæ siccitatem, & extremarum corporis partium frigiditates cum mentis alienatione, inertique corporum motu facit, vt scriptum reliquit Diosco. libro quinto. LENTITIAM PITVITAE, Phlegmatis viscositatem, vt sic dicā. Subdit paulò mox Pli. VTI NE EO VSV ABLVANTVR OXYPOROPOLI ASPERITATEM ADDITO DVLCI accremētum aceti temperantes, &c. Hic locus quàm is scateat griphis, haud facile cōiectu: cō fragosus quidem est, & cuius sensum paucos nouimus prælibasse: deluxati codices ac trunci, ferè omnes hic videntur. Haud desunt qui non cumulatæ oxyporopoli, sed oxyporo oboli inconcinnè quidem, & sciolè legant, alij nescio qua cōniuentia,

Oxyporopolę.
Acre mētū.

Oxyporoboli

oxyporoboli legũt, ego oxyporipolæ cumulate legendum cõtẽderim. Sunt enim oxyporipolę qui acida acria've, vt acetum, omphaciũ, ſinape, & cõdimenta acria, ac oxypora vendunt id genus. Temperantes enim vocabulum ad oxyporipolas refertur: qui temperant acrementum aceti aliquo dulci. Expendendum denique non legendum, adcrementum, vt in plærisque codicibus legitur, ſed acremẽtum. Eſt enim acrementum idem quod acor, ſiue acrimonia ac acredo. Appellat enim hic Pli. actementũ aceti, hoc eſt, acrimoniam vt ita dicam, quod in eius acore guſtum tentet altius'que, nec ſine graui aliquo ſenſu ſentiatur, gręcorum verò peritiſſimi, quę acrimoniam habent, acorem'que δριμύτητα, id eſt, drimyteta vocant, nã drimy, acre notat. Cęterũ ne longius euagemur: Oxyporipolas diximus eos, quorum eſt acria vendere oxypora'que. Nam oxy quod gręce eſt, ὀξὺ, & quę ab particula compoſita ſunt vt, ὀξυλάπαθον, id eſt, oxylapaton, & ὀξαλὶς, oxalis, in his enim anceps eſt vox, referatur ne ad acetum, vel ad lacuminata, græci enim ὀξὺ, id eſt, oxy, acetum vocant, ob id emerſit vt que acidum ſaporem habeãt componantur particula, oxy, vt oxylapathon: qua voce vinum quod acorẽ cõtraxit, & aceſcentem fecem habet: gręci etiam vocãt oxalida, oxeos item ea gens acutum vocat, ac, quę celeri motu, modo acutorum tranſeunt vt oxypora. Nunc ad ſcopum redeũdum cenſuerim. Hic ergo Pli. temperaturam acrementi, ſiue acoris aceti, agendã eſſe dulci aliquo cenſet ne violentius penetret, ne've ſtomachum lędat. Verùm ſi craſſior pituita, inquit Pli. ineſſet congruum eſſe vino ſcyllite aut hyſſopite vti. Nã vinum ſcylliticum, cuius agetur mentio, lib. xxiiii. hiſto. herẽtes ſtomacho pituitas euellit, ac viſcidos humores, & quod idem agit. Hyſſopite vinum cui' eſt pulmonis canaliculas abſtergere, quare tuſſi prodeſt. Abſynthite verò appetentiã ciborũ excitat, faſtidia ſtomachi diſcutit, febrientibus tamen negandũ. Subdit paulò mox Pli. DANTVR COELIACIS CVM INTVBO erratico, &c.

Oxypora.

Cœliaci.

Sunt vtpotè cæliaci, qui diutinis ex ſtomachi infirmitate alui fluoribus vexãtur. Galenus ſuis in diffinitionibus, alui fluorẽ eſſe non recentẽ, ſed veterem ait, quòd comitentur tormina, copioſa'que alui excrementa, macie'que corpus extenuetur. Paulus Aeginita fluoribus alui, qui ex leuitate inteſtinorum fiũt, euẽtu ſimile hoc malum dixit non vniuerſe leuitatis tamen inteſtinorum, verùm illius tãtum, quæ ex infirmitate, langore'que virium, cibos in ſtomacho continet. Celſus, lib. iiii. huius mali ita luculente meminit, In ipſius verò ventriculi porta conſiſtit is qui & longius eſſe conſueuit, cœliacus à græcis nominatur, ſub hoc venter indureſcit, dolor'que eius eſt, aluus nihil reddit, ac nec ſpiritum quidem trãsmittit, extremę partes frigeſcunt, difficulter ſpiritus redditur, hæc ille. LVXATA, Quæ locis ſuis mota ſunt quę & nõnulli diſlocata vocitãt. ASSO NITRO, Illo ſalis genere, cuius eſt abſtergere, purgare, ſiccare, vt videbimus loco ſuo. Nõ ſecus quã Abrotanum. Quã ſcitiſſime protulit hæc Pli. Nã Abrotanũ, quod fruticis genus eſt, ſuccurrit in difficultate ſpiritus, nõ niſi recta ceruice ſpirãtibus, ſuccurrit & ruptis, cõuulſis'que, vt ſcriptum reliquit Dioſco. lib. iii. Subnectit deinde Plinius.

Luxata

Abrotanum.

LIBIDINVM IMAGINATIONES IN SOMNO COMPESCIT. Alludit ad Dioſco. aſſertionem ita prodentis, lib, ſecundo. Quin & menſes trahit. Bibitur cõtra ſcorpionum ictus, phalãgiorum'que morſus, libidinum imaginationes in ſomno cõpeſcit: Paulus Aeginita veneris in ſomnia imaginationes'que libidinis ac fluores ſeminis in ſomno vocat ὀνειρωγμοὺς, id eſt, onirõmos auertit itẽ lactuca venerem, quoniã frigida Hic non obſuerit annotaſſe græcos lactucã Tridaca, id eſt, θρίδακα, vocare. Adde loco ſuperpõdij antiquos lactucis in cœnę pœmio vti ſolitos ad conciliãdã cibi appetẽtiã. Item & in fine, ad auertenda ebrietatis vitia. Nã inſita frigiditate ebrietati officit: id quod ex Atheneo notatur, cum alibi, tũ

Lactuca

libro tertio ad hoc facit carmen illud Martialis.

, Claudere quæ cœnas lactuca solebat auorum
, Dic mihi cur nostras inchoet illa dapes.

Paulus Aeginita, libro medicinæ primo liquido refrigerare scriptum reliquit vbi thyrsi lactucæ meminit, hic adde vltra communem notam Thyrsos dici, etiam nuptiales coronas, vbi acuitur penultima, sin minus bacchicā notat hastā, hastas id genus etiā vocāt thystia & sacrificia thelestica, id est, ad initiationē pertinentia.

CAPVT .VIII.

NEC BETA SINE REMEDIO EST, &c. Quan-quàm palàm sit lactucas miris scatere remedijs in vtpotè albo ponendę sunt betæ, quarum duplex genus ab luculen-tissimis authoribus assignatum comperio, agreste radicem nigrā habens, satiuū albā. Hāc anteponit agresti Theoph. lib. VIII. plātarū. Meliore, inquit, succi abūdātia in betis cādida quàm nigra, pauciore semine etiā quā sicelicā vo-cāt. Paulus Aeginita, lib. VI. cādidā præfert nigræ. Item & Athenęus in tertio Dipnosophistæ quòd simul aluum molliat, & stomâcho cō-ducat, quod nigra nequaquàm facit cui vis astrictoria. Adde hic græcos betā vo-care τιούτλομ, id est, Teutlon: Nigrā Diosco. lib. II. cū lente coctā aluum cōpesce-re scriptum reliquit. Cādidā soluere, ambas cacochylas, id est, mali succi, succo ca-put purgari narib' infuso, perniones foueri, lētigines folijs crudis discuti, prodesse capillorum defluuijs. Elixā betā sacris ignibus cōferre, ad quę omnia allusisse vi-detur Pli. hic. ILLINITVR ALOPECIIS, Alopeciā Galenus suis in diffinirionibus ita describit, dicens, natiui coloris in capillo mutationem, qua ad au-rum inclinato colore capillus à radicibus fluit. Ophiasim verò similem alope-ciæ in capillo natiui coloris in magis varium colorem, quo vitio circūactis & obli-quis spatijs, capitis partes solent glabrescere. Alopeciā dictā peritiores volunt af-fectionem vulpinā. Nā & grece vulpes dicitur, alopex: affligi id animal capillorū casu testatissimum est, ob id Paulus Aeginita, lib. III. vulpinā affectionem dixit, vbi in humano capite areas, & glabreta capillus deciduus agit, idem erat ophiacis affectio, à serpente, qui ophis, fertur græce. Ex succi enim prauitate vtra'que affe-ctio consurgit quēadmodum Madarosis, id est, caluitium, vel glabritas, quare grę-cis πάθος φιλότικομ dicitur, hoc est, morbus pilos euellens. Alopeciā etiā aliqui di-ctā ferunt à proprietate animalis vrinæ. Vbi enim vrina fuerit effusa, e uestigio in-fructuosus locus efficitur, arescentibus herbis, nec nouis succrescentibus.

Alopecia.
Ophiasis.

EST ET BETA SYLVESTRIS, &c. Hic Pli. in censu betarum limo-nion numerat: quā & syluestrem betā vocat. Diosco. verò, lib. IIII. palustrē po-tius vel pratensem, à natalibus potius videtur appellasse. Huius meminit Theo-phrastus, lib. VI. plātarum limoniā nō limoniō vocitās eam. Semen huius tritum prodest cœliacis. Item & torminibus, vt scriptum reliquit Diosco. libro antelato.

Beta.

INTYBI QVOQVE NON EXTRA REMEDIA SVNT, &c. Haud pauca inter herbarios disceptatio consurgit de intyborum notione, qua-rum duo genera esse contendunt aliqui. Est enim erraticum & satiuū, illud ama-rescit & angustiore folio est. Satiuum ori & cibo gratius, latioribusque folijs, me-minit amari Vergi. quando ait. Et amaris intyba fibris. Intelligens enim inty-bum generis nomen vt græcis seris est, latinis esse amaritudinem, vt ad certam cō-traheret speciem. Galenus cichorion vocat quod latini olus intybi, sub enim voce

Intybi.
Cichorium.

cichorij quodlibet intelligunt intyborum genus. Theophrastus, libro octauo plãtarum cichorion videtur appellare agreste, ac amarum intybum: omnia autẽ genera amara eorum Paulus Aeginita serim vocat: intybum syluestre videtur Pli. appellasse cichoriũ: vt liquet lectione eius & Columellæ libro secũdo, ca. decimo octauo de his ita. Atque alias ante hyemen alias per autumnũ extirpemus vt rubos, iũcos, virgulta, alias vellam⁹ vt intyba ac solsticiales spinas: qua descriptione intyba iudicat quę syluestria sunt. Satiua enim in pratis non inueniũtur. Idem postea, libro nono, ca. decimotertio, vbi de anseribus educãdis agit serim satiuam appellat his verbis. Palustris quoque sed herbidus destinetur ager, atque alia pabula conserantur vt vitia, trifolium, foenugrecum, sed precipuè genus intybi quod greci appellant serim. Diosco. libro secundo. Horum ita non minus scitè quàm festiuiter meminit. Serin Aegyptij agon: Romani intybum dicũt. Duplex intybi genus, agreste, & alterum erraticũ, ab amaritudine picris, & cichoriũ appellatũ latioribus folijs, alterum satiuum & in cibis gratius. Satiui rursus duplex genus, lactucæ similius alterũ, & latifolium angustifolium alterum, & quadãtenus amarũ abstringunt ambo, refrigerant, & stomacho accommodata sunt aluum elixa sistunt. Ardores stomachi in cibo leniunt, &c. Nunc neoterici medici intybum satiuum, Endiuiam vocant. Cum polenta, crebra apud authores vox polenta, sed paucis polentæ cõfectio nota: nonnulli græcorum ἄλφιτον, id est, alphiton polentam vocitant: alij tamen alphiton pro farina ponunt, latini id polentam nuncupant, multiplicem quondam habebat cõfectionem. Græci perfusum aqua nocte vua hordeũ siccabant postera die frixum molis frangebant. Erant in eadem gente etiam qui vehemẽtius tostum rursus exigua aqua aspergerent, & priusquàm molerẽt, iterũ siccarent, alij virentibus adhuc spicis decussum hordeum recẽs purgabant, ac madidum in pila tundebãt. Cuicũque autem hordeo huiuscemodi modo aliquo pręparato vicenis eius mensuris ternas lini seminis & coriãdri selibras salisque acetabuli põdus tostaque omnia hæc antea in mola miscebant, sed de his hactenus. Antiligomena. Contradicentia, siue diffidentia. Nam Petronius is, de diffidentibus scripsit, quę grece antiligomena iure dixeris, id est, diffidentia, siue contradicentia, porrò qui amplius de cichorio ac intubis volet, adeat Theo. lib. VI. plãta. ca. XI.

Seris.

ἄλφιτον.

CARDIACIS, &c. In cardiaco morbo mens labat. Estque authore Celso nimia imbecillitas corporis: quod stomacho languẽte immodico sudore digeritur author Celsus, libro. III. cap. decimonono: alij tremorẽ cordis finiunt: cuius meminit Gale. quinto interiorum. Et Auicenna, Fen. secunda, tertio tract. cap. II. Fit interdum calore nimio aliquando apostemate in capsula, vt sic dicam cordis, aliquando humiditate nimia in capsula cordis.

Cardiac⁹ morbus.

CAPVT NONVM.

BRASSICAE LAVDES LONGVM est exequi, &c. Agendum hic de brassicarum vi medica. Nunc quot genera enumerentur à testatissimis authoribus, differamus. Catonis grauitate pariter atque eruditione insigni proditum monimentis est, tria brassicarum genera esse, eo libro quem de re rusti. legendum nobis reliquit. vt superiore libro à nobis ostensum est: quod iterum recensere nec nostri est instituti, sed vires medicas promulgare. Vnũ genus brassicæ siue caulis est, quod Cramben vocant, & à Theophrasto Raphanus dicitur, hic nouisse iuuabit nomine Raphani Crambem intelligi, vt idem Theophra.

Brassicarũ genera.

libro octauo plantarum memoriæ mandauit. item & libro secundo de plantarum causis, vbi non de raphano, quem radiculam alij vocant intelligit, sed de crambe, quæ caulis est, quod & ab Aristotele libro quinto animalium annotatum liquet, vbi de erucis in brassicarum folijs nascentibus agit. Nascuntur, inquit, & aliæ ex viridibus folijs, præsertim'que in raphano, quam crambem aliqui, id est brassicam, nominant. Iulius Pollux libro sexto eadem ait. Raphanus, inquit, est crambe, hoc est brassica. Mos enim Plinio frequens hic est, vt res easdem nunc græcis, nunc latinis appellet nominibus. Dioscorides libro secundo, crābem satiuam vocat, brassicā aluo strictè prodesse asseuerans, eam tamē sistere si bis cocta sumatur, subuenire tremulis ebrijs'que etiam prodit. Succum crudæ brassicæ aluum mouere testatur idē, ac morsibus viperæ. Vlceribus sordidis cum farina fœnugræci & aceto, podagris, articulorum doloribus, folia cum sale carbunculos rumpere fluentem'que capillum retinere. Elixa folia addito melle gangrenarum malis prodesse, eadem folia tumoribus opitulari, inflammationibus'que, ignibus sacris, epinyctidibus, lepris mederi, item curare carcinomata, quæ alijs medicamentis curari non possunt, quæ omnia Plinius hic refert, versuram faciens ex Catonis, Dioscoridis'que decretis, Nunc ad prætextum recurrat nostra oratio.

Crābe.

❧ CATO (ait *Plinius*) MAXIME PROBAT CRISPAM. Catonis placita libro rei rusticæ hæc sunt. De pythagorea, inquit, brassica, quid in ea boni sit salubritatis'que principium, te cognoscere oportet, quot genera eius & cuiusmodi naturam habeat. Ad salutem temperat comesta sese semper cum calore & rigore & arido & humido & dulci & amaro & acri: sed quæ vocatur selinodis, hæc bona septem habet in comestura. Nunc vti cognoscas genera earum prima est leuis, quæ nominatur lea, grandibus folijs & latis: caule magno, validam habet naturam & vim magnam. Altera est crispa, quæ à similitudine apij selinodis vocatur, hæc est aspectu & natura bona, & ad curationem validior est, quàm suprascripta. Item tertia est, quæ crambe vocatur, minutis caulibus, tenuioribus folijs, omnium est istarum tenui succo vehementissima. Et scito de omnibus brassicæ generibus, nulla est illius modi medicamentosior, hæc Cato. Hic Plinius aquam brassicæ decoctam carcinomata persanare prodit, quod & Cato comprobat inquiens. Ad omnes tumores, ad omnia vulnera, eam contritam brassicam imponito, hæc omnia vulnera purgabit, sana'que faciet sine dolore, eadem tumida concoquit, eadem erumpit, cancros'que purgabit, quod medicamentum aliud facere non potest, hæc ille. Decoctum certè brassicæ vlcera curat, quòd videlicet siccet, etiam si extrinsecus apponatur, vt testatissimum reliquit Galenus ille, inter medicæ artis professores summè venerandus, octauo simplicium. Caulibus nempe est exsiccatoria vis, quam maximè commoda vlceribus, idem secundo febrium ad Glauconem asseuerat, qui indidem vlcera sanari non prodit, nisi prius siccentur, parti etenim exulceratę at'que vlceri adhærent humores corrupti, hic'que coadunantur, qui quum non alant, corrumpunt, quod carnis conglutinationem arcet. Carcinomata curari aqua brassicæ etiam prodit Plinius, hoc est cancros. Est autem carcinoma, cancri genus maleficum. Id vitium fit, authore Celso libro quinto, maximè in superioribus partibus circa faciem, nares, aures, labra, mammas fœminarum: Et in iecore aut splene hoc nascitur. Circa locum, aliqua quasi puncta sentiuntur, is'que inequalis immobilis'que tumet, interdum etiam torpet. Circa eum inflatæ venæ, quasi recuruantur, hæ'que pallent, aut liuent, nonnunquàm etiam in quibusdam delitescunt. Subnectit paulò mox Plinius.

❧ VINO ADVERSARI VT INIMICAM VITIBVS.

BVS, ANTECEDENTE IN CIBIS CANERE EBRIETATE, POSTEA SVMPTA crapulam discuti. Hæcenim ratione Aristotelica comprobari possunt. Crapulam, inquit Aristoteles in quæstionibus, sedat brassica, quòd succum dulcem ac discutientem obtineat, frigida verò est. Fit autem detentis à crapula, vt eius succus humores in aluum detrahat, qui vinosi crudique tenentur, & ipsa superius in ventriculo remanens corp⁹ refrigeret, vnde euidens discussio consequi potest, vinum nanque humidum est, ac calidum, author in symposiacis Plutarchus est. Dulcia si infundantur vino, ebrietatem discutere, proinde medicos peritiores iubere, qui se ampli⁹ inuitarint, quieti se se daturos, melle litum panem vorare, quoniam meracam potionem hebetet dulcedo. Ait deinde Plinius. ❧ LACTIS QVOQVE VBERTATEM PVERPERIS. &c. Hic nouisse non obfuerit, quod scitu dignũ arbitror de brassica, parari eam Athenis in cibum consueuisse ijs quæ peperissent, velut antipharmacum. Nicander brassicam quia sit sacra, mantin vocauit, apud Ioniam iurisiurandi forma, per brassicam concipiebatur antiquitus.

❧ HOC (inquit Plinius) CARDIACIS DATVM, &c. Cardiaci à Celso dicuntur qui nimia corporis imbecillitate stomacho languente vexãtur, itẽ sudore immodico existẽte. Est igitur cardiaca affectio cordis morb⁹, & partium cordi adiacentium cum tremore, vt ait Galenus quinto interiorum, capi. primo. Fiunt in corde equidẽ tremores ac palpitationes, quas græcorũ medici παλμὸς dicunt, id est palmos, nonnulli cordis hanc affectionẽ syncopen vocitant. Fit quandoque copia humiditatis cordis viciniam diuexantis: Item ob humores noxię qualitatis existentes in partibus cordis, ob item febres acutiores, ac ob pulmonis vitiũ quando maleficus humor contentus in partibus, id est canaliculis pulmonis penetrat ferè vsque ad cordis confinium, vt prodit Galenus quarto interiorum, aut fit apostemate in capsula, vt ita dicam, cordis existente, vt idem prodit quinto interiorum, cap. primo. ❧ SPLENETICIS. Lienosis, ex quibus dictum à nobis est. ❧ ICTERICIS. Morbo regio laborantibus, vt iam actum est.

Spleneci.

❧ CONTRA VERO SINGVLTVS. Singult⁹ intellige actos ex repletione, non inanitione. Singultus inanitione factus, pernicialis ab Hippocrate iudicatur sexto aphorismorum. Fertur autem græcis singultus λυγμός. Galenus etiam sexto aphorismorum meminit singultus.

❧ SVGGILLATA. Quæcunque in corpore ex quacunque iniuria nigrescunt. Sunt etenim liuores & ex flagellis vibices in humano corpore remanentes: græcis ὑπώπια, id est hypopia potissimum quæ sub oculis inhærent vocantur. ❧ AD SECVNDAS. Membranulas, quibus infans in vtero matris obuoluitur, quòd infantem sequentur dictas volunt.

❧ ET MVRIS ARANEI. Cuius morsus venenosus fertur, vt testatur Dioscorides libro sexto. ❧ EX OMNIBVS BRASSICAE GENERIBVS suauissima est quyma. Cymæ siue quymæ, aut vt latini⁹ dicamus cymata, sunt coliculi tenerrimi, quos appetente vere in prima florum germinatione, & in summa stirpe profert hoc olus: factum à græcis nomen hoc volunt à fœtura, nam κῦμα, id est cyema fœtum dixerũt, & cymata quasi κυήματα, id est cyemata, cauliculos quos descripsim⁹. Columella cymata neutro genere protulit hoc versu. Tunc quoque conseritur toto quæ plurima terræ, Orbe virens pariter plę bi regique superbo, Frigoribus caules et veris cymata mittit.

Cyma. Cymata,

❧ AD COXENDICVM DOLORES. Coxendicis dolor per femora, genua, tibiasque ad infimos talos percurrit sæpius. Fit enim in ossis iũctura & articulo, ossiculoque, quod græcorum peritissimi ἰσχίον, hoc est ischion dicunt,

Coxẽdicis dolor

❧ à Galeno

à Galeno in ossium partione ita descriptum, coxendicis ille ἰσχία, id est, ischia vocat ossa, duo sunt in posteriore hominis parte, sacro ossi, in anteriore autem sibi inuicē insitionis modo adiacentia, quo loco in anteriore scilicet parte pubis ossa etiam dicuntur, sacrum verò os, cui à posteriore parte iungi coxendicem ait Galenus, grandius omnibus alijs ossibus est, ideo ἱερόν, id est sacrum appellatum est. Galenus in sua Isagoge ita coxendicis dolorem finit. Longus diuturnus'que coxendicis dolor est, nec facile soluitur per interualla temporum repens, à coxendice ad femora, poplites, suras, & imos pertingēs talos: vulgo sciaticam pro ischiada vocant, alij anchæ malum, & barbarè quidem. Qui item coxendicis dolore cruciantur ischiadici dicuntur. PSILOTRI. Depilatorij, quod enim ad euellendos pilos aptum est psilotrum vocamus. ANIMAE GRAVITATEM. Hoc est graueolentiam siue anhelitum fetidum. Et subsequitur, MELANCHOLICIS quo'que ac vulneribus, &c. Melancholici non qui tristes, non qui tetrici, ac morosi hic dicuntur, sed in alia voce accipiendum est verbum pro ijs, quos medici vocant maniacos, hoc est mentis alienatione vexatos, quos alij insanientes vocāt. Galenus sua in Isagoge, de his ita. Præcipua sunt alienatæ mentis genera, insania, melancholia, plures'que differentię sine nomine. Causę verò insanię, flaua bilis est, ob hanc causam in ea constituti audaces, præcipites, tumultuosi, manu prompti, cōtumeliosi'que fiunt. NOMAS VOCANT. Nomæ, praua & curatu difficilia vlcera sunt. ORIS VLCERA ET TONSILLAS. Tonsillæ, malum quod ex vtra'que oris parte, in extremo & intimo palato ad radices linguæ fit, à græcorum schola ἀντιάδες, id est antiades, item & παρίσθμια, id est paristmia dicuntur, quia locus cui adiacent isthmo similis videtur, presertim cum inflammatione tument tonsillæ, quoniā angustius peruium ilhac iter & transitum faciunt. Paulus Aeginita, tonsillas ait esse duros in ea parte tumores, vt'que durati fuerint adenes, strumę dicuntur, sic & tonsillæ inflammatę, incremēto duritie'que sua cibi viam potus'que, & spiritus impedientes. IN TAVRI SANGVINE. Tauri sanguis potissimum recens, spiritus difficultates, & strangulationes facit. Inuenitur à potu eius rubens lingua, infecti eodē colore dentes, & inter eos concreti sanguinis grumi, siue coadunationes quædā. Coit enim celerrimè sanguis taurinus, at'que durescit, ideo'que pestifer homini. Hoc Themistocles vitalia fuisse munia fertur. Diosco. lib. VI. facere strangulationes sanguinē taurinū memorię mandauit, huic conferre asserens quæcū'que coeuntē, durescētem'que sanguinem soluere, & aluū deijcere possunt. RADICVM CINIS VVAE IN FAVCIBVS TVMENTI. &c. Vua linguæ adiacet, ac faucibus palato'que, est tumor modo vuæ dependens. Inflammatio est, huic interdum missionem sanguinis peraccommodam testatur Celsus libro sexto, & omnia reprimentia, vt omphaciū, galla, alumen, myrha vuæ opitulari testatur. Inter syluestres brassicas lapsana est. Dioscori. libro. II. dici napium prodit lapsanam hanc stomacho gratam. SCYLLARVM IN MEDICINA, &c. Dioscorides scyllam acri feruido'que temperamento esse memoriæ mandauit, libro secundo, coquendi modum edocēs, quem hic & Plinius promit. Scylla fit acetum quod neoterici medici sciole squilliticum vocant, peritiores verò scylliticum, hoc penetrat ac extenuat, vt aliubi agetur. Vbi Plinius ait.

COQVITVR PLVRIBVS MODIS IN OLLA QVAE CONIICIATVR IN CLIBANVM AVT FVRNVM VEL adipe vel luto illita, &c. Non satis mihi persuadere possum adipē ritè addi, nā liquatur ad ignē adeps, qui additus scyllę, potest adustionē generare, quo fit vt nō apte cremari possit, luto em̄ illita, vel aliquo crustamento

Melancholici.

Nomæ

Tōsillę

Tauri sanguis

Vua.

Staphylis.

Scylla.

decenter poterit cremari,concoquique. Verùm iudicent ex animi sententia lecto res prout libuerit,si cremata rimis pedum,vipere'que morsibus prodesse etiã scriptum reliquit. Diosco.item vrinę difficultati hydropicis'que, datur ictericis tussiẽtibus,lienosis stomachicis,id est stomacho laborantibus ac malè concoquentibus.

Furfures. FVRFVRES CAPITIS. Graecorum medici id malum πιτύρα, id est pityra vocant vel pityriasin,hoc est vt dixeris furfurationẽ. Sunt enim quędam squamulæ tenues sua sponte decidentes à capite ,interdum à cæteris partib⁹ corporis,nulla relicta exulceratione,fierique id malum Paulus Aeginita ait subeũtibus in caput malo corporum humore,salsa've pituita,aut bilioso & melancholico sanguine. Manantia verò capitis vlcera vocat,quæ graeci ἀχῶρας ,id est achoras. Fiunt,inquit Paulus Aeginita,in capitis cute,quæ achore dicuntur, tenuissimis foraminibus cutem perforãtia,ex quibus glutinosa sanies fluit,vulgus tineam vocat id genus mali. PYTHAGORAS SCYLLAM, &c. Dioscorides libro antelato veneficia etiam omnia pellere scyllam foraminibus suspensam testatissimum reliquit. Meminit scyllæ Theophrastus libro. vii. plantarum,cap. xii. De bulbis idem eodem libro,cap. xiii. CAETERVM BVLBI, &c. Non esse sine vi medica bulbos constat lectione Diosco.lib. ii. Hic nouisse non fuerit alienum quæ de bulborum dotibus natura'que Theophra. viii. plantarum ait. Bulborum,inquit,plura esse genera manifestum magnitudine siquidem,colore,figura,& sapore differunt,alicubi enim adeò dulces nascuntur, vt per se sine condimento alio edantur,quales in taurica chersoneso sunt. Bulborum item scitè meminit Atheneus,secundo dipnosophistæ,regios quosdam vocans bulbos, quos prætulit cæteris. Columella verò megaricos hoc versu. Iã megaris veniãt genitalia semina bulbi. His inest virtus calefactoria,omnes venerea excitant,quare iure cecinit Martialis.

Margin notes: Pityasis. Bulbi.

Cum sit anus coniunx,& sint tibi mortua membra,
Nil aliud bulbis quàm satur esse potes.

Et Ouidius.

An lybicis tibi missus ab oris
An veniat megaris noxius omnis erit.

Eschalotas vulgo dicunt bulbos. Dioscorides bulbos stomacho gratos scriptum reliquit:item aluum soluere,ac dolores articulorum,prodesse item hydropicis,podagris'que,lentigines tollere,item ruptis prodesse, quæ omnia à Plinio hic scitè animaduersa. EX VINO PORRIGINES, Porrigo,inquit Celsus,libro sexto,est vbi inter pilos quædam quasi squamulæ surgunt, hæ'que acutè resoluuntur,& interdum madent,multò sæpius siccæ sunt,id'que euenit modo sine exulceratione,modo loco vlcerato,fit id in capillo,aliquando in supercilio, rarius in barba. Sed de hoc hactenus. CVM SYLPHIO. Cum lasere, siue(vt tritius loquar)cum assa fętida,cuius à nobis acta mentio est.

Porrigo

QVI SVNT RVFFI, &c. Paulus Aeginita,rubentes bulbos,& paruos extulit summè,iussit'que in eum vsum sale & oleo conditos ante alios cibos mandi,adstringendi,inquit,vim habent bulbi, cibi appetentiam excitant, stomachum firmant,faciles eorum quæ glutinosa in pectore concreuerint excreationes adiuuant:emundant enim breui coctura elixi,iidem magis nutriunt: sed amissa in coctura amaritudine sua pectoris excreationem non amplius adiuuant . Seminis abundantiam faciunt,& Venerem stimulant frequentiores eorũ cibi. Inflant præterea,torminum'que quandoque causam habent, Vtilis eorum vsus cum garo & oleo est, sic enim suauius sapiunt, nutriunt,facillimè concoquuntur, non inflant, hæc ille. Ait item Plinius,

BVLBVS QVEM VOMITORIVM VOCANT. Dioscorides

Dioſcorides libro ſecundo vomitorij bulbi ita meminit. Bulbus quem vomito-
rium vocant, vitilium & corij modo lentiora & multo longiora eo qui edendo eſt
folia habet. Radicem bulbo ſimilem nigro corticee veſtitam, quæ in cibo ſumpta
per ſe nec minus etiam poto eius decocto veſſicæ vitijs medetur, & vomitiones
cit, hæc ille. Vomitorium nuncupatum liquet, quòd vomitiones prouocet. Adde
hic loco ſuperpondij, bulborum nomen eſſe commune his quorum radices ſub ter
ra ſic creſcunt, vt ad nouam quotannis ſobolem decerpi aliqua pars poſſit, vt in li-
lio, croco, & plæris'que alijs fit.

CAPVT .X.

VTILISSIMVS STOMACHO CIBVS,
&c. Hic medicas dotes aſparagorum adfert Plinius, allu
dens vtique ad Dioſcoridis aſſertionem, ita inquiẽtis. Mol
liunt aluum, & vrinam cient breui coctura aſparagi elixi,
& in cibo ſumpti eorum coliculi, decoctum eorum vri-
næ anguſtijs ſubuenit. Item felle ſuffuſis, renum doloribus,
& coxendicis morbo, opitulatur decoctum morſibus pha
langiorum. Feruntemori canes epoto aſparago decocto,
medetur item aſparagus vrinæ ſtillicidio. Radix alligata potum'que decoctũ eius
in fœminis ſterilitatem, in maribus prolifici ſeminis priuationem facit. Stomacho
Plinius gratos aſſeuerat aſparagos. Orminiõ hic Plinius vocat corrudam, hoc eſt
ſylueſtrem aſparagum, cuius mentio acta eſt libro ſuperiore. De aſparagis amplius
hic animaduertendum, non ſignificare tantum aſparagum ſpinoſi fruticis ſum-
mum coliculũ aut cacumen, quod edendo eſt, quod'que priuatim cum tota planta
aſparagus nominatur, ſed quæcun'que in oleribus prima ex terra prodeunt ac vidẽ
tur. Hac vocis acceptione vſus eſt Paulus Aeginita in primo de aſparagis, caput in
ſcripſit, non de his ſolum quorum hic meminit Plinius. ſed vt ille numerat blitti, la
ctucæ, a triplicis, maluæ, betæ, quorum plantam humidam, aſparagum verò ſic-
cum eſſe ait. Contra autem raporum, ſinapis, radiculæ, naſturcij. pyretri, braſſicæ
omnium'que aliorum quæ calida ſunt, ſiccam'que plantam habent. Aſparagum ve
rò humidum habere conſtat aſparagi appellatione nihil aliud indicans, quàm ger-
men primum nec dum explicitum in folia earum plantarum. Adde item ritè &
aſparagum & aſpharagum dici conſueuiſſe, Athenienſes aſpharagum potius dixiſ
ſe quàm aſparagum Plutarchi monumentis traditum legimus, qui in nuptialibus
præceptis ait conſueuiſſe Boetios ſponſam ad maritum ducere, ἀσφαραγωνια, id eſt
aſpharagonia, quod eſt aſparagi ſpinoſo frutice coronatam, vt quemadmodum ex
aſperiore ſpina non ingratus cibus homini eſt aſparagus, ſic non fugienti ne'que a-
uerſanti coniugi primas coniugij difficultates, & ſi tunc quid in vxore minus pla-
cet, dulce & amabile tandem futurum vxoris contubernium. Hic Plinius aſpara-
gos ſatiuos valere contra elephantiam teſtatur. Eſt ſiquidem elephantia, ſiue ele-
phantiaſis genus lepræ, alij cancrum vniuerſalem vocant: id fit ex pituita craſſa, &
bile atra, hi enim humores reddunt cutem ferinam, quando ei hinc nacta nomẽ af-
fectio eſt Galeno tradente. Efficitur nan'que durior cutis, craſſior'que, vt elephanti
corio prorſum videatur aſſimilis, verùm de huius affectionis ratione Paulus Aegi
nita vberius libro quarto. Corrudæ libro antelato meminimus, aſſerentes ſylueſtrẽ
eſſe aſparagum, quare qui copioſius de hoc volet, reuoluat antelata. Gale. aſparagũ
deſiccare, abſtergere, aperire, ſcriptũ reliquit. Idem ſecundo ciborũ vrinã ciere te-
ſtatur, ac pauculi eſſe nutrimenti. Cæterò elephantiæ meminit Celſus his verbis,

Aſpara
gi.

Elephã
tia.

libro tertio,capite. x x v. Ignotus autem penè in Italia,frequentissimus in quibusdam regionibus,is morbus est,quem græci ἐλεφάντιαν vocant,is'que longus annumeratur totum corpus afficitur,ita vt ossa quo'que vitiari dicātur,summa pars corporis crebras maculas crebros'que tumores habet. Summa cutis inæqualiter crassa,tenuis,dura,mollis'que quasi squammis quibusdam exasperatur corpus emacrescit,os,suræ,& pedes intumescunt.

CAPVT .X.

APIO GRATIA VVLGO EST. Differre apiorum genera,folijs & caulibus. Esse hoc denso crispo que & hirsuto folio,illud rarò & lato ait Theophrastus octāuo plantarum,vt libro superiore à nobis ostensum est:visis generibus ac cultura,expendendæ sunt hic medicæ vires. Dioscorides libro tertio contra oculorum inflammationes cum pane aut polenta valere prodit. Stomachi,inquit,ardores mitigat,mammarum duricies disijcit,vrinam cit,crudum vel elixum,in cibo sumptum,aduersatur venenis potum foliorum ac radicū decoctum ciens vomitiones. Aluum compescit,valet contra venenata & tussim, hæc de apio satiuo,ex Dioscoride libro terto. Galenus sexto simplicium,alopecis

Apium

apium capiti superpositum prodesse,item lepris testatur. Radicem tritā inter ptarmica,id est prouocantia sternutamenta numerari prodit,valere item doloribus dētium, EPVLIS FERALIBVS. Hoc est parentalibus. Epulæ

Feralia.

ferales erant quæ in morte parentum fiebant,quæ & parentalia dicebantur.

Ol'atrū

OLVS ATRVM QVOD HIPPOSELINVM VOCAT. Haud desunt qui vocent hoc hipposelinon,apium agreste: est tamen paulò maius apio hortensi candidius'que,concauum habet caulem,excelsum,tenerum,& veluti lineis interfectum,folia latiora semen illi nigrum est,longum,solidum,acre,aromatum modo odoratum,radix illi odorata,intus candida,foris nigra,ori & in cibis grata ESTVR HOC MODO OLERVM. Estur radix cruda vel elixa,semen menses ciet,idem opitulatur stillicidio vrinæ.

Hippolinon.

Dictum hipposelinon,non quòd aliquid habeat commune cum equis,sed quòd magnitudine præcellat hipposelino. Hippomarathrum,hippolapathum & si qua alia huiuscemodi sint commune simile've aut necessarium equis non aliquid habeant,sic dicta sunt,verùm quia altitudine congeneres sibi plantas superarent id nomen sibi inuenerunt,significare enim proceriorem habitum & maiorem altitudinem,hippo græcorum vocem testantur peritiores. Aliud est genus apij, quod & Oreoselinon græcè,latinè verò montanum,nonnulli petroselinon vocitant: nascitur saxosis & montanis locis vnde oreoselinon,& à petris petroselinon nuncupatum. Hic ciet vrinam,menses item hoc apij genus excitat, miscetur remedijs, quæ calefaciendo sunt,vt ait Dioscorides libro tertio. Est etiamnum genus aliud apij palustre ac aquaticum,ob id quidam hydroselinon,alij eleoselinon vocitant, quod & vires quas habet,satiuum id habere comprobat Dioscorides loco antelato. Plura de horum dotibus afferre non est nostri instituti,quòd videamur libro superiore vberius differuisse.

CAPVT .XII.

A LIO GENERE, &c. Omnibus hoc apiū saxatile cognitum est petrosilinon dictum quod in petris nascatur. Trahit hoc mēses, & vrinā ciet, stomachi & crassioris intestini quod colon vocāt inflationibus ac torminibus medetur, miscetur authore Diosco. antidotis quę ad ciendā vrinā confici solent, valere vomicis, hoc est, apostematibus mollibus hic Pli. testatissimum reliquit, paulò mox meminit Ocymi. Est equidē ocimo quēadmodum & plærisque alijs in ruris & hortorum disciplina eadē quæ virtutis humanæ fortuna & ratio, maleficio enim ocimum meliorescere constat, vt à nobis mōstratum est, libro superiore, mira hic de ocimo adfert Pli. in mediū: mira & Theophrastus, libro quinto plantarum qui ait, Ocimum etiā soli expositum in serpillum transit quod superaccedente maiore siccitate fit, decrescit enim folium, & eorum quę sicciora sunt maiorem acrimoniā habet odor, quoniā & nutrimentum minus est. Ocimum nostrates basilicon vocāt defluxa voce ab Hetruria quę ocimum basilicā quasi regiā herbā appellat stomacho Pli. inutile prodit, & oculorum claritati, quod & cōprobat Diosco. libro secundo, qui de hoc ita agit. Claritati oculorum officit copiosior ocimi cibus, aluum mollit, facit inflationes, vrinā cit, lac prouocat & ægre in stomacho mutatur, succus ocimi caligines oculorū abstergit, ac exsiccat eorū distillationes, potum ocimi semen quibus atra bilis nocet, angustijs vrinæ & inflationibus est accommodatum. Discrepant Diosco. & Plin. in quibusdā. Nam Diosco. assertat Lybes dicere qua die comederit aliquis ocimū si à scorpione vulneretur eum incolumen euadere, quasi ocimum habeat antidotū in scorpiones. Pli. contra, hic ita inquiens si eo die feriatur quispiā à scorpione qui ederit ocimum sanari nō posse. Item Diosco. lib. ii. lac prouocare ocimū prodit. Pli. verò prouentum lactis extinguere, cōijcere licet quātum sit diffidentiæ inter hos authores. Prodit Pli. ocimū cholericis prodesse, hoc est, cholera laborantibus. Hic nouisse nō obfuerit quid cholera medicis dicatur, quos certè Plinius cholericos vocat: nō quos vulgus biliosos, & bile abundantes intelligit, sed à multo bilis fluxu, qui per inferna & superna fiat, malum certè medicis notissimū. Quod Celsus, lib. iiii. lōgius descripsit, & Galenus in diffinitionibus, & isagogæ sua diffiniuit acutissimum esse cholerā malum, quod cum multa deiectione & vomitu bilis fiat, & in quo contrahātur suræ, algeant extrema membrorum, fiantque exigui & incerti venarum pulsus, idem etiam testatus est, duplex hoc malum esse. Et pręter id quod Hippo. cholerā siccā appellauit, quæ ab ijsdē causis & in ijsdē partibus fit, sed sine vomitu & alui deiectione, fieri autem in nobis id malum Paulus Aeginita docuit inhærente ciborum in stomacho cruditate. Subnectit paulò mox Pli.

Petrosilinon. *Vomica.* *Ocymō siue basilicon.* *Cholerici.*

DIODOTVS IN HEMITRETEIS, &c. Hemitreteus, semitertiana febris est. Nā grece τριταῖος, hoc est, tertiana, synochos cōtinua febris fertur: sicut τεταρταῖος, id est, quartana, ἀμφημερινός, id est, amphemerinos, hoc est, quottidiana, διαλείπουσα, id est, dialipusa, hoc est, interuallata, & id genus multa quæ suo loco videbimus. ET CONTRA PLISTONICVM, &c. Et cōtra Plistonici opinionem, ineptè plistonicum morbum putauit Camers ille, qui indicem alphabetarium Plinio admouit. Hic certè Pli. philistionē ocimum dedisse ait cœliacis, & coctum dysentericis, cōtra opinionem plistonici medici, qui ocimū haud propinandum censebat dysentericis, Plistonici meminit Celsus, libro primo.

Hemitreteus.

VERRVCAS (inquit Pli.) MIXTO ATRAMENTO SVTORIO. Deluxati quidem codices ceramento perperam habent. Est vtique atramentum sutorium, id quod alij chalcantum vocant hoc in ærarijs fodinis comperitur, hoc indidem, concrescit, liquaminis modo, Romani quoniam eo tingendis corijs vte-

Atramētum sutoriū.

rentur, à nigro colore quē reddebat atramētū, & à sutrinis in quibus coria tractant sutoriū nominauerūt. ADMISSVRAE tempore. Admissura, est tempus actionis, qua mares admittuntur ad coitum causa gignendi. Et admittere, est marē fœminę, aut mari fœminā admouere ad coitum. Hinc Colu. lib. septimo. Patru' me' arietes feros mercatus quosdā in agros trāstulit, & mansuefactos tectis ouibus admisit: hinc admissarius equus, asinus, vel taurus, ad initum electus.

Admissura. Admittere.

CAPVT .XIII.

SYLVESTRI OCIMO, &c. Hic rerum naturæ accuratissimus Pli. ocimi sylvestris meminit, sunt tamen qui vnum tantum genus asserunt. Hic item Erucæ meminit Diosco. libro secundo, ex hac ita. Eruca stimulat Venerē, potest idem & semen, quod ciendæ vrinæ accommodatū est, adiuuat concoctionem, soluit aluum, vtūtur & semine, in condiendis obsonijs, seruantque id vt diutius perennet, aceto lacte've maceratū in pastillos cōfirmātes. Nascitur & agrestis eruca præcipuè in occidentali hiberia, cuius semine incolæ pro sinapi vtuntur. Estque huius erucæ semen satiuæ illius semine acrius, & ad ciēdam vrinam multo efficaciore potestate. Euzomon græci erucam vocant, quòd sit boni succi, ac iuris, Galenus medicæ artis accuratissimus author, pręcipit non esse portulacā aut lactucam edendam sine eruca, nec erucam sine portulaca aut lactuca, vt quātū refrigerat altera, & veneri nocet, tātum calore, ac inflāmatione sua altera in vtraque re homini ꝓsit, ob id rarēter lactuca siue eruca in acetarijs sumitur, estur que, sic certè suauis simul cibus hoc modo fit, & certā salutis spem homini adfert. Erucā Martialis veneris cōcitatricem carmine hoc iure vocauit. Et venerē reuocās eruca morantem: quare & erucæ salaces dictę sunt. Galenus libro ciborū ventositatem gignere, ob id erectionem virgæ scriptū reliquit, & sine lactuca dolorē capitis ingenerare erucam esitatam testatur. Adde hic loco auctarij, succū Erucæ cum melle lentigines absumere. Econtrario ait Pli. NASTVRCIVM VENEREM INHIBET, Censura planè animaduersa poetæ ferenda in hortis dixerunt nasturcia dira colubris, hoc certè olus optabile est cōtra has pestes. Claris historiarum monimētis proditum legimus. persas summo studio nasturcia excoluisse maximisque extulisse laudibus, illis olere hoc cū sale quottidiè vescentibus, quo, vt auguror, vegetiores illis inessent spiritus, sensusque. Nasturcio excitante eos, ac torporem animi protrudente. Quā potestatem in eo græci animaduertentes. Cardamō id ideo fortè nuncuparūt, quòd cordi cōferat, quod extū id cardiā, vocāt, & animi sedem habet: plures appellationes habere exploratissimum Diosco. libro secundo reliquit. Hiberis enim quod agreste est vocatur, vt liquet Pauli Aeginitæ lectione & Dioscori. qui ex eius medica vi ita prodit. Nasturcium habet vim calefaciendi: quodcumque & vbicumque nascatur semen nasturcij, id calefacit, acre idem est, stomacho nocet, aluum turbat, ventris lumbricos pellit, Lienes minuit, fœtus in vtero necat, cit menses, & venerem stimulat, lepras & lentigines exterit, potum aduersatur serpentibus, suffitu eosdem fugat, sanat coxendicis dolores, cum polenta & aceto illitum, strumas pręterea absumit ex muria illitum, hæc Diosco. cōijcere licet in quibusdā Pli. & Diosco. esse discordes alter venerem nasturcium ciere, alter cohibere prodit. Item strumas cum muria soluere Diosco. ait. Pli. verò cum lomento, id est, farina fabarum.

Eruca.

Nasturcium.

FVRVNCVLOS CONCOQVIT CVM FERMENTO, Vocant

Furūculus.

medicæ artis peritiſſimi furunculos,tumidos abſceſſus in quocū́que loco, ac parte
corporis.gręci id vocāt φυγέθλα,id eſt,phygethla,differunt tamen phygethla,à fu
runculis magnitudine ſolum. Eſt ergo furunculus tuberculum acutum cum inflā=
matione in carnoſis corporis partibus,differt à phymate magnitudine,panos autē
græci φύματα, id eſt, phymata, dicunturque ἀδένων παθήματα, id eſt, adenum affe=
ctiones:ſed de his hactenus.illud item adijciem⁹,Carbūculos à Galeno ſuis in dif=
finitionibus ſimilem his quę vſta fuerint, exulcerationē eſſe,cui febris & inguina
ſuperaccedant. Paulus Aeginita,lib. i i i i .agit de his ſcitè vlcera, his,quę vſta fue=
rint ſimilia eſſe dicēs, vlcera quę carbūculos vocāt, Fieri que carbūculos ſanguine
in atræ bilis naturā cōuerſo cū inferbuerit,& in aliquā partem coierit,Incipere que
in pluribus à puſtula ambuſtis ſimili,& aliquādo ſine ea,ſed à pruritu primo,mox
aliquādo vnā,aliquādo plures,inſurgere puſtulas,tenues,milij ſeminibus ſimiles,
quibus ſe aperientibus ambuſtis ſimile vlcus fit,in quo,aliquādo cinereus,aliquā=
do autem niger color fit,à quo colore græci ἄνθρακα, id eſt,anthraca,id eſt,carbonē
vocauerunt, ❧ NATVRA EIVS CAVSTICA, Exulcerans, cauterij
vim habens. In pręcipuis autem medicaminibus Ruta eſt. Rutæ quā gręcorū peri
tiſſimi peganō,id eſt,πήγανον naturā culturā que, lib. ſuperiore profuſiſſimè diſſe=
ruimus,hic ſupereſt vires medicas palàm facere. Plutarchus,lib. i i i . ſui ſympo=
ſij Rutā peganon dici prodit à verbo πηγνῦσθαι,id eſt,pegnyſte,quod nihil aliud no=
tat,quàm cōcernere,& quaſi in glaciē ſolidare. Nā & Rutā idem ait ſiccitate indu
rare ob caliditatem ſuā hominis ſemen,id que abſumit,Dioſco. à cuius fonticulis
omnia ferè quę hic Pli.ait,corriuata ſunt. Rutā duū generum eſſe,lib. i i i . ſcriptū
reliquit,ſylueſtrē & mōtanā. Maior ineſt acrimonia ſylueſtri, quare dānatā in ci=
bis prodit. Contra venena rutā dari cum fico aut nucibus iuglādibus pręcipit idē.
Folia,inquit,prodeſſe cōſtat cōtra ſerpentes. Geniturā in cibo potu que ruta extin
guit,facit ad laterum dolores,ad tuſſim,ſpiritus anguſtias, coxendicis articulorū=
que dolores. Ventris lumbricos omnes pellit Ruta decocta in oleo. Cōfert oculo=
rum claritati,ſanguinis eruptiones ex naribus trita illis que indita compeſcit. Im=
petigines ſanat cum melle & addito alumine. Ruta emendat alliorum cæparum=
que halitū,ac acrimoniam,hæc & multa id gen⁹. Dioſco. Plini. in Macedonia naſci
Rutam ſylueſtrem ait,iuxta flumen Haliacinon , Dioſco. ad Holcymum fluuium
ait. Quę,inquit,in Macedonia ad Holcymum fluuium naſcitur ſylueſtris ruta mor
tem in cibo facere ſtatim fertur ,&c. cōijciunt ob id legendum plęrique eruditorū
Olcymum non Haliacinon, vt plærique legunt, ❧ CEPHALEA, Capi=
tis dolores perpetuo durātes. Nā Cephale caput græcis fertur. Cæterum vt ad ſco
pum veniamus. Rutæ ſylueſtria folia ambuſtis mederi ait Dioſco , libro antela=
to. Item ſanare coxēdis dolores, & id genus multa quę huic inſito addere turgeſcē
tis eſſet operæ, ❧ VITILIGINES, Hic vitiligines quales ſint ex græcorū
decretis nō fuerit alienum mōſtraſſe,vitium id cutis ex malo corporis habitu,duū
eſt generum,quę diuerſimodè colores faciunt, ex pituitoſo humore cādidę vitili=
gines fiūt,ex atra bile,nigrę,quibus hoc aut illo colore decoloretur cutis,& ſi altius
deſcendentes videas pilos à natiuo colore mutare dicuntur,quēadmodum in ea fit
quę leuce fertur,quam Celſus,tertium vitiliginis genus facit.

❧ PROFLVVIO GENITALI, Seminis fluxui,quia Ruta vt diximus ſe=
men abſumit,quare id,ſi fluat compeſcit. Fluit enim & inuoluntarie quidem, quæ
affectio vocatur à ſchola medicorū Gonorrhea,id eſt, fluxus ſeminis græci enim
γονὴν,id eſt,gonō ſperma,ſiue γονὴ vocant,hinc agonos,qui ſine ſemine eſt aſper=
mos que: mirari ſatis nequeo ſciolos medicos gomorrheam dicentes, cuius abūdè
Gale. meminit ſexto interiorum, ca. vltimo. Fit hęc affectio penuria virtutis reti=

❧ nentis ſemen.

φύματα.

Carbū=
culus.

Antrax

Pega=
non,id
eſt Ruta

Cepha=
lea.

Vitiligi
nes.

nentis semen, de quibus aliubi fusius. Hic item Pli. Rutam syluestrem prodesse ait Alsiosis. Sunt enim alsiosi qui natura frigent, qui & Rhigosibij, & dysrhigi, vocari cõcinnè solent. PYXIDE CYPRIA, Pyxis vasculum reponẽdis floribus, vnguentis, pharmacis aptum. Hic non obfuerit parœmiã subnotasse à cardamo, id est, nasturcio corriuatã. Cardamo similem, vocant, cuius ea natura sit, vt herbarum in propinquo nascẽtiũ humorem ad se vi quadã intima perliciendo eas cogat arescere, quod notat Aristophanes in nebulis qui ait. πάσχει δὲ ταῦτο ταῦτο καὶ τὰ κάρδαμα, id est, patiuntur & hoc quadrat in prępotentes qui suos vicinos deglubere solent, de hoc satis, libro superiore à nobis dictum est.

Pyxis. Cardamon.

CAPVT .XIIII.

MENTASTRVM SYLVESTRI, &c. Dioscori. libro tertio. Mẽtham syluestrem similem sisymbrio asseuerat, paulò tamen maiorem, hęc omnibus cognita est & quę nõ longiore verborum seriè in ea cognoscenda egeat, eam idẽ esse deterioris vsus satiuã scriptum reliquit. Satiuam mentham græcorum schola hedyosmõ vocat: alij malũt minthã vocitare, à nomine Minthes, Quã Plutonis pellicem poetarum fabulæ ferunt, & à Proserpina vt solent semper pellices odisse vxores in hortensem mẽtham transformatã fuisse narrant, æterno in æterna plãta hominis monumento. Quã vocem Romani magis amantes quòd in ea male habitæ ob amorem. puellæ memoria seruaretur, vna tãtũ & altera mutatis literis græcorum peritissimi minthem, mẽtã suã fecerunt, quottidiani vsus in sanitate, & pręsentis in medicina contra tot mala remedij. Mẽthæ meminit The. lib. de plãtarum histo. vii. ca. vii. Arist. in proble. ait, menthã nõ esse edendã in bello ne'que ferendã, quia refrigeret & geniturã absumat. In Achaia Strab. mõtẽ esse, ait, dictum minthes, à Plutonis pellice, quam Proserpina mutauit in mẽtham plantam. Ouidius.

Mẽtastrum.

, Fœmineos hortos in olentes vertere menthas.

Diosco. libro tertio vires mẽthæ inesse calefaciendi, siccãdi, adstringendi, sanguinem, ait, ideo sistit potus succus eius cum aceto. Rotundos lumbricos necat, venerem stimulat, singultus præterea, vomitus, fronti imposita dolores capitis sedat. Mammas, quæ à partu tenduntur & lactis abundantia tumentes mitigat. Contra canum morsus illinitur. Coire densarique in caseum lac nõ permittit demersis in eo folijs, stomacho grata est, & cõdimẽtis apta, quę omnia à Pli. prompta sunt in literas hic. ADVERSANTVR SCOLOPENDRIS, Scolopẽdræ paulò superius meminimus, asserentes cẽtipedem marinam dici, sunt & terrestres scolopendrę, ophioctenẽ terrestrẽ scolopendrã etiã dictã cõperimus, cuius morsu cõmuniter liuescit in orbẽ locus & exulceratur, rarissime rubet, sentitur præter hæc, toto corpore veluti pruriginis sensus.

SVCCVS (inquit Pli.) VERMINOSIS AVRIBVS INSTILLATVR, Aures verminosas gręci, ὦτα σκωληκιῶντας, id est, ota scolecionțas, quod est quasi vermiculantes aures. Fit enim in ea corporis parte tam terrũ mali genus, nec aliter quàm ex corrupto cadauere prodeuntes illinc vermes videre liceat.

Verminosæ.

CVM AMYLO, Amylũ authore Diosco. libro secundo. Quod sine mola cõficiatur dictũ est. Conficitur id ex trimestri tritico. Madescit triticum quinquies in die mutata aqua, & si fieri potest nocte etiã, cũ autẽ incœperit tenerescere sensim oportet deplere aquam, cum emollitum id fuerit, pedibus est calcandum,

mox

mox superfusa aqua iterum calcandum, postremò qui superuacabunt furfures cribro aliquo suscipiendi sunt, & quod superierit furfuribus purgatum, per colum traiectum quàm primum in tegulis nouis sub ardentissimo sole densandum est humidum enim quàmprimum acescit. Hęc est amyli cōfectio quā annectere libuit quoniam se verbum id sæpius legentibus offerat. QVA DE CAVSA dignior ẽ pulegio corona, &c. Subnexuit post medicas mēthæ vires hic pulegiũ, quod nec effectu commodo nobis caret, vt videre est apud Diosco. lib. iii. sylųæ medicinalis, cuius decreta adferre nō obfuerit, ad augendā Plinij assertionem. Pulegium, ait, extenuare, calefacere, concoctiones adiuuare, potu menses trahere & secũdas, foetus'que, conulsis succurrere, cum vino venenatorum morsibus opitulari, siccatum tritum'que gingiuas firmare per se podagris cōferre, varos emendare, lienosis mederi. Pli. deinde subdit. STOMACHI autẽ ex aqua intercisiones sistit, &c. Hic Pli. intercisiones stomachi vocat erosiones, vt auguror alludens ad Diosco. lectionẽ qui pulegium stomachi erosionibus prodesse testatur, quas græci δήγμους, id est, morsus vel erosiones vocant. Subnectit deinde Pli. SEMEN obmutescẽtibus olfactu admoueř. &c. Quasi innuere velit: prodesse animę defectibus, verùm an intelligat eos animæ defectus: qui ex vuluæ strāgulatu prouenire solent est hæsitandum, defectus enim animæ generaliore verbo græci vocant λιποθυμίας, id est, lipothymias. HEPATICIS, Hepatis dolore laborantibus, è quibus diximus. ITEM PVLEGIO EST NEPETAE SOCIETAS, &c. Haud paucos habet Nepeta quam alij calamenthum vocant effectus mortalibus quidẽ peraccommodos, Cuius scitè ita meminit Diosco. lib. iii. Calaminthẽ, Romani dicunt nepetam in hoc plantæ genere montana quędam est habens folia ocymi colore subalbido, maiores minores'que ramulos, angulosos & purpureum florem, quędam pulegio similis est, maior tamen, vnde & aliqui agreste pulegium vocāt, quòd odore similis illi sit. Hāc Romani nepetā dicunt. Est postremo quędā nepeta similis agresti menthæ, oblōgioribus tamen folijs, omnium folia feruido sapore, & acri gustu sunt, habent'que inutilem radicem. Nascitur Nepeta locis cāpestribus, asperis & aquosis, pota succurrit morsibus serpentium, decoctum eius potum pellit vrinam, prodest ruptis, cōuulsis, difficultati spiritus, valet cōtra letalia venena cum vino, cum sale & melle pellit lumbricos, folia concisa & apposita foetus necāt, menses cient, suffitu serpentes fugant, suggillata emendant, verminosas aures sanāt hæc Diosco. Tria vt cōijcere licet ille Nepetæ genera facit Pli. vnum solum. Nicāder in suis theriacis, duo genera agit, palustre alterum, alterum mōtanũ. Subnectit Pli. TVSA Aegylopis imponitur, &c. Aegylops tumens est abscessus in angulo oculi, ad nares ea in parte suppurans, & ante quàm disruptus exulceretur nō Aegylopa, sed anchylopa, vocari produnt, quādo verò disrupto abscessu fistulę modo instillare coeperit, tunc ægylops verus & integer est, nomen à capris illi antiquitas fecit, ęga, enim græca lingua id animal vocat, nec aliud græcis significat quam oculum caprinum. Mox ait Pli.

CVMINVM SYLVESTRE, &c. Hic allusit ad Diosco. decreta, ita de cymino siue cumino agentis. Cyminum syluestre plurimum & efficacissimum nascitur in Lycia exiguus frutex est caule dodrātali, gracili, & in eo quaternis quinis've foliolis gingidij modo serratis, &c. Finire singultum idem assertat id, item prodesse testium inflammationibus, valere item contra serpentium morsus, prodesse vesicę stillicidio, calculis, bibi cōtra tormina etiam scriptum reliquit, lib. iii. Satiuum cuminum gratum ori etiam testatus est Diosco. qui pręfert cuminũ Aethiopicum, cæteris, huic vim inesse calefaciendi asserens. Item satiuum prodesse mire testium inflammationibus, difficultati spiritus, torminibus. Pallorem tamen

Pulegiũ

Nepeta

Calamintha.

Aegylops.

Cuminum.

bibentibus ingenerare memorię mandauit libro antelato, mirum quod ait Theo. vt à nobis etiã relatum est, lib. viii. plantarum maledictis cuminũ meliorescere. AD SECTORES. Sunt enim sectores, qui spe sui lucri bona damnatorum secuti emebant in auctionibus: & deinde pro expensa, aut cõpendio vendebant, dicti sectores, vt quibusdã placet, quòd empta sua prosequantur. Quare à Cicerone M. Antonius sector Põpeij appellatus est, quoniam in auctione Cn. Põ. bona redemit: Vocari etiam cœperunt sectores, qui ex damnatione accusati dimidiũ bonorum expectant. ASSERTOREM, Deffensorem. Nam assertor fertur deffensor, quique in libertatem restituit. CAPTIONE, Fraude.

Assertor.

CAPVT .XV.

AETHIOPICVM, &c. Cuminum Aethiopicum Hippocrates prodente Diosco. Regium vocauit, Pli. hic testiũ tumoribus cuminum satiuum prodesse ait, Diosco. inflammationibus. Est autem omnis inflammatio, tumor cũ rubore & soliditate, dolores calentes, dolorũ pulsus, quales in venis sentiũtur, adferens ex eo phlegmone dicta: quòd videatur inflammari locus, latini præsertim Pli. totum hoc genus inflammationis, vt sunt multæ eius notę & euentus nunc inflãmationes, nunc ardores, aliquãdo collectiones, nõnũquàm tumores, vt hic, vocare assolet. Non ob aliã causam quàm, vt Celsus, lib. iii. docuit, inflãmationis notas esse quatuor Rubor, Tumor, Calor, & Dolor. Cõmuniter'que accœpta omnis inflãmatio huiuscemodi est. Differt deinde locis, & partibus in quas se insinuarit, habet'que tunc priuatim & ad eã partem contractã diffinitionem, qualis testium inflãmatio est hoc loco, notę autem inflãmationum testium hæ sunt. Factã in scroto inflãmationem cognosci dolore dixerũt medicæ artis peritissimi, qui dolor, si leui cõtactu manus, grãdis excitetur, sentietur'que partis eius feruor & durities, in scroto factã inflãmationem indicabit. Sin cõtra, nullus ex leui tactu sentietur dolor, sed pactis validius tantum digitis dolor aderit rubor'que, & durities nulla in superficie, sed altius impressis digitis durities tantum sentietur, in testibus factã inflãmationem scire oportet & hæc veterum discrimina, & notæ vtrius'que inflãmationis obseruatæ ab antiquioribus medicis fuerunt. Subdit mox Pli.

Inflammatio.

EST cumino simillimum, quod græci vocãt ammi, &c. Meminit ammeos Diosco. lib. iii. cuius sententiã Pli. videtur secutus. Diosco. verba super hoc hæc sunt. Ammi quidã æthiopicum, quidem regium cyminum nominãt, sunt præterea qui alterius naturæ æthiopicum cyminum & alterius esse ammi testentur. Exiguum semen Ammi est omnibus notum, multo exilius quàm cyminum, origani sapore, calefacit hoc & est feruidæ naturæ. Bibitur cum vino cõtra tormina, angustias vrinæ, venenatorum morsus, menses idem trahit, sugillata emendat, pallorẽ bibentibus gignit. DE CAPPARI SATIS DIXIMVS, &c. Vsum capparis ante alios cibos in sanitate cõmendauit Paulus Aeginita, Iussit'que sumi ex aceto mulso, aut ex aceto, & oleo. Monuit præterea excitare capparim cibi appetentiam, iecur, lienem'que laxare, & pituitam per aluum deijcere, quę omnia à Pli. sunt scitè animaduersa. in eam etiam it pedibus sententiam Diosco. lib. secundo. Seruatur, inquit, de caule eius in sale ad cibum, ventrem turbat, stomacho cibus noxius, accommodatior elixus quàm crudus. Radix trita vitiligines albas tollit, folia concisa durities & strumas discutiunt, semen menses trahit, vbi autẽ Pli. ait. FERVNT'QVE .XXV. diebus per vrinã & aluũ totũ lienẽ emitti, &c.

Ammi

Capparis.

Dioſcorides aliter ait. nam ſemen capparis quadraginta diebus pondere drachmarum duarum cum vino potum abſumere lienem ſcriptum reliquit, quare forſan malè habent codices. xxxv. quando Dioſcorides dicat quadraginta, Galenus ſeptimo ſimplicium, cappari ineſſe vim purgandi, incidendi, & calefaciendi, laxandi aluos: ciborum appetentiam excitandi. Auicenna libro ſecundo, radicem capparis reſoluere, abſtergere, aperire ſcriptum reliquit, prodeſſe ſtrumis, easque reſoluere, memoriæ idem mandauit. Cortices capparis doloribus coxendicis mederi, paralyſi, ſtupori ferunt qui eius medicas vires ſunt experti: Ioannes ille quem meſue vocant, author quidem lectionis commodioris capparim, qua veſcimur vt plurimum in obſonijs ſtomacho haudquanquàm noxiam poſteris legendum reliquit, illum citauimus authorem, quòd ſit medicis inſtar enchyridij, gotticus tamen & barbarus, ſed doctrinæ commodioris.

LIGVSTICVM (inquit Plinius) ALIQVI PANACEM VOCANT. Liguſticum à Liguria vocitatum omnibus eſt compertum, quòd in Liguria copioſum naſcatur. Plebs antiqua liguſtici ſemine pro pipere diu vſa eſt, hoc eſt obſonijs aptiſſimum, vt conijcere licet lectione Columellæ vltimo vltimi capitis libro, docens id ad oxypora miſceri conſueuiſſe, qui & libro duodecimo panacem hunc, id eſt liguſticum autumno ſeri iubet, miſcerique.

Liguſticum.

IVBET OXYPORIS. Oxypora vocant, quòd aceto condita ad intinctus ſeruarentur. Panacis nomen ſibi aſciuit liguſticum, quoniam radicē, caulem, & vires ſimiles herculeo panaci habeat, ſemen calefacit, concoctiones adiuuat, doloribus interaneorum prodeſt, tumoribus, menſes trahit, vrinam cit, ſtomacho eſt gratum liguſticum. Pro pipere Dioſcorides ligures ſeminare ſolitos ſcriptum reliquit libro tertio. Hic Plinius cunilæ bubulæ vires enodat medicas, ad quarum notionem, expendendum eſt genus eſſe origani, de cuius. vi. cap. ſequenti fuſius.

Oxypora.

CAPVT .XVI.

EST ALIA CVNILA, &c. Origani genus aliquod heracleoticū vocitatur, vt liquet dictis Dioſc. libro ii. Multa certè origani genera colligitur verbis Pli. & Dioſco. Theophraſtus tamen ſexto plantarum duo genera prodit, nigrum quod ſterile, candidum alterum, quod ferax & ſeminis plenum. Colum. ante Pliniūque, deincepsque alij tā multa diuerſis nominibus & hiſtorijs tanta varietate & incertitudine genera origani docuerunt, vt ſit arduum his fidem adhibere. Difficillimum vtique eſt concordem tot veterum ſcriptorū hiſtoriam origani facere, liceret ſanè quæ ab ijs tradita ſunt, omnia aut ſaltem plura repetere hoc loco, verùm nec eſt inſtituti noſtri, nam obſtrepere potius linguæ eſt, quā docentis ingenue. Agemus ob eam rē cauſam noſtram & quo genere laboris huic ſcriptori hactenus prodeſſe ſumus conati, eodem in origano etiā prodeſſe conabimur: cuius cum notum ſit primum illud genus, quod à cunctis heracleoticū, à gente in qua optimum prouenit appellatur: multis enim locis in quotidiano ciborū & ſanitatis vſu eſt, duo alia genera peritioribus relinquenda cenſuerim. Heracleoticū ab Heraclia Ponti ciuitate, bonitatis notam & laudem nominis eam inuenit, dictaque heracleotica herba eſt, vt gentis cognomine illo à ſyluestri diſtingueretur. Nicander in ſuis theriacis ἡρακλείον ὀρίγανον, id eſt heraclion origanon propterea vocauit. Cunila autem quam ita vocat Plinius, origanon eſt, græcis κονίλη, id eſt conile latinis verò, cunila. Dioſcorides libro tertio, origanum calefacere, ideoque venenatorum morſibus aduerſari, potum cum vino: cum paſſo contra cicutam

Cunila. Origanum.

aut opium, & contra gypſum, cum aceto valere, ſcriptum reliquit. Menſes trahit origanum, prodeſt tuſſi, emendat item origanum ſuffuſos felle, oris vlcera: creduntur ſcopæ origani ſtratis ſubiectæ longius ſerpentes fugare. Eſt & ſylueſtris origanus, quam aliqui heracleam panacem vocant, ea eſt quã cunilam vocatã diximus.

CAPVT .XVII.

Piperitis.

PIPERITIS QVAM ET SILIQVASTRVM, &c. Etſi affatim videamur de vi medica origani, loco ita poſcente diſſeruiſſe, non obfuerit vberius huius meminiſſe, potiſſimum illius generis quod tragoriganon vocant: relictis aliis generibus, id eſt onitide, & pleriſque aliis. Eſt enim tragoriganon, aſtipulante Dioſcoride libro tertio, breuis & exiguus frutex, origano agreſti vel ſerpillo foliis & ramulis ſimilis: efficaci ad glutinandum poteſtate. Plinius alias vires tragorigano aſſignat, quanquàm Paulus Aeginita libro ſexto, omnia origani genera dicat incidere, extenuare, ſiccare, calefacere, in tertio ordine vires omnium eſſe ſimiles aſſertans. Tragoriganon hic Plinius prodeſſe peripneumonicis, hoc eſt pulmonis inflammatione laborantibus: hanc græci vocant peripneumoniam, cuius ita meminit Galenus in ſua Iſagoge. Placet autem aliquibus grauem pulmonum inflammationem peripneumoniã eſſe, idque grauitate indicatur, aliquibus contra: videtur pulmonem non poſſe inflammari, ſed cum adiacentes & propinquæ pulmonibus partes in hoc malo fuerint, ab eis nomen inueniſſe hoc malum: ſequuntur peripneumoniam febris, & anguſtiæ ſpiritus, lateralis dolor interdum. Paulus Aeginita pulmonis inflammationem apertè hoc malum appellauit, quia plærunque oriatur ex valentiore à capite in eam partem diſtillatione: aut angina, aut ſuſpirio, aut laterali dolore: ſed de his hactenus.

VENENA OPII ET GYPSI. Eſt opium papaueris liquor, letalis quidem & venenoſus, nam qui opium hauſerint, ineſt prurigo, ac ſapore adeò grauantur, vt vix expergiſcibiles ſint. Vt ſæpenumero inualeſcente veneno tanta fiat prurigo, vt qui etiam id hauſerit, ea vexatione excitetur, redditur toto corpore opii odor. Dioſcorides libro ſexto, origanum his prodeſſe memoriæ mandauit præter notas communes epoti opii à Nicandro frictiones, langorem, ſoporem, pruriginem toto corpore opii odorem. Numerantur & aliæ, hoc eſt pallida facies, labrorum igneus color, exigua & frigida reſpiratio, liueſcentes vngues, diſtortæ nares, concaui oculi. Cæterum venenum gypſi eſt vt ſtrangulationes faciat, vt ſcriptum reliquit Dioſcorides libro ſexto.

LEPIDION INTER VRENTIA INTELLIGITVR. Lepidion alii gingidion vocitant: folia eius exulcerant, authore Dioſcoride, cuius aſſertioni aſtipulatur hic Plinius, radicem lepidii collo adalligatam dentium dolores compeſcere prodit Dioſcori. libro ſecundo, Item pellere lepras lepidium. Paulus Aeginita iberida eſſe lepidium videtur prompſiſſe in literas, ſucco lepidii acorem lacti ægyptus, & ſyria addit. quod & docuit Columella libro tertiodecimo, capite octauo, his verbis. Sunt qui ſatiui & ſylueſtris lepidii herbam cum collegerunt in vmbra ſiccẽt, deinde folia eius abiecto caule, die & nocte muria macerata expreſſaque lacti miſcent ſine condimentis, & ſalis quantum arbitrantur, tunc cætera quæ ſupra præcepimus faciunt.

Git.

GIT EX GRAECIS, ALII MELANTHION, ALII MELASPARMON. Eſt git vel melanthion, quod latini vocant nigellam,

cant nigellam, cuius semine panis grato sapore quodam commendabatur: inspergebatur enim ante cocturam illi triticum, quemadmodum & papaueris, dictum id à colore nigro melanthion & melamspermon, ac si dixeris nigrum semen, gratum panificio ait hic Plinius: quod & comprobatur lectione Dioscoridis, ita libro tertio inquientis. Compinsitur id pani gratissimo cibo, fronti contra dolores capitis emplastri modo imponitur, et contra incipientes fellis suffusiones, tritum in naribus cum irino vnguento instillatur. Delet idem lentigines, lepras'que, tumores itidem veteres, & durities ex aceto emplastri modo impositum, pellit lumbricos, menses & vrinam ciet, lac prouocat, finit angustias spiritus, fugat id serpentes. Ferunt præterea largius potum letale homini esse, hæc Dioscorides. Galenus libro septimo simplicium, calidum & siccum in ordine tertio scriptum reliquit, id afferens ventris animalia necare, menses excitare, vrinam ciere, auferre dentis dolorem. Hic item Plinius, anisi medicas vires subnexuit assertans prodesse ructui. Allusit hic certè ad Dioscoridis assertionem, de aniso ita agentis. Primam ex gentibus bonitatis æstimationem habet creticum, mox ægyptium, calefaciendi siccandique in vniuersum vires habet anisum, oris halitum commendat, somno dolorem leuat, vrinam cit, & hærentia disiicit, valet contra hydropisim, sitim arcet, confert inflationibus, sistit fœminarum fluctiones, lac proritat, venerem stimulat. Sedat capitis dolores suffitu haustum naribus, quæ oia à Gale. sexto simplicium comprobantur. Renibus vesicæque Auicenna prodesse memoriæ mandauit, necnon & inflationibus intestinorum, Plinius hic orthopnoeicis prodesse ait. Est vtpotè orthopnoea angustia spiritus, potissimum quando spiritus non nisi rectâ ceruice trahitur, vt ait Celsus: cum verò spiritus difficultas modica est, & nec ex toto strangulat dyspnoea fertur, cum vehementior & quando spirare æger sine somno non potest, asthma dicitur, hinc asthmatici sicut orthopnoici & dyspnoici, de quibus ita scripsit Galenus in diffinitionibus suis. Dyspnoici sunt in quibus veluti per angustias elisus spiritus & anima egreditur. Peripneumoniæ affatim meminit Galenus secundo interiorum, capite octauo, Difficultates anhelitus plures esse colligitur lectione Auicennæ, decima fen tertij, tractatu primo: quare qui de his fusius volet: adeat antelatos authores.

Anisũ.

CVM CASTOREO. Castoreum equidem mirè prodest vuluæ, nam menses fœtus'que, ac secundas & pellit, & prouocat, vt ait Dioscorides libro primo, de quo vbi postulauerit rerum series, copiosius differemus. Scribit Strabo tertio georgicon, in fluminibus Hispaniæ capi, ponticos tamen fibros cæteris præferunt, de quibus agendum erit suo loco.

Castoreum.

CAPVT .XVIII.

ANETHVM QVOQVE, &c. Similes anetho vires inesse quales aniso palàm est, quæ & comprobantur lectione vberrima Dioscoridis, ita de anetho agentis. Tormina & inflationes finit anethum, cit vrinam, singultus lenit, oculorum claritati officit, & geniturã extinguit. Tollit cōdilomata illitus cremati seminis anethi cinis. Est vtpotè gratum ori & stomacho. Hic Plinius radices anethi illini epiphoris ait, quod nec ait Dioscorides. Paulus Aeginita anethum hypnoticum esse ait, id est somnificum, præsertim libro sexto, quo in loco maturare ait crudos tumores & humentibus vlceribus vtiliter illini, idem libro secundo, capite de vigilia ad conciliãdum somnum anethino oleo

Anethũ

ex viribus herbæ vti iussit. Anethu maniceti nomen sibi asciuit, quòd cibi appetẽtiam faciat. Paulò mox meminit Plinius sagapeni, nasci in Italia affirmans. Dioscorides verò libro tertio nasci in media græciæ parte, liquore sagapeni solum vti antiquos animaduertendum, qui (vt ait Dioscorides) facit ad pectoris & lateris dolores, rupta, conuulsa, diutinam tussim sanat: purgat pulmonem, datur comitialibus, lienosis, resolutis que: menses prouocat, oculorum exterit cicatrices.

PAPAVERIS SATIVI, &c. Culturam papaueris antelato libro satis docuit Plinius, hic vires medicas enodat. Quanta autem papaueris genera sint liquet lectione Theophrasti libro nono plantarum. Dioscorides duplex tantum esse genus posteris legendum reliquit libro quarto: vbi satiuum & syluestre esse dixit: illius semen in sanitatis vsu panibus ammisceri prodit, huius verò hoc est syluestris non, Theophrastus hoc rhœada vocat libro nono plantarum, simile id esse cichorio syluestri asserens: nasci in aruis, maximè inter ordea, florem habens rubentem, vasculum quantitate vnguis digiti. Dioscorides syluestre hoc nuncupari pithite scriptum reliquit, à dolij forma quasi doliare nominetur. Omnibus autem papaueris generibus inest vis refrigerandi, decocta foliorum ac vasculorum, somnum cient. Bibitur, inquit Dioscorides, decoctum ad vigilias. Emplastra eo facta contra inflammationes valent, & ignes sacros. Datur bibendum nigri papaueris tritum semen in vino contra distillationes in aluum, & muliebres fœminarum fluctiones. Idem contra vigilias, & vbi sopire opus erit, emplastri modo fronti, & temporibus ex aqua imponitur. Eiusdem papaueris liquor maiore refrigerandi, crassescendi, & siccandi vi exigua mensura, erui ferè quantitate sumptus somnificus est, somno dolorem leuat, tussibus subuenit: idem maiore copia potus nocet. Hic liquor probatissimus est, qui gustu sit amarus, & in aqua facillimè liquescens: qui densus ac ponderosus, qui in sole itidem positus diffunditur, & lucernæ admotus non caliginosa ardet flamma. Quique postquàm extinctus fuerit, odoris vim suam seruat, hæc Dioscorides, à cuius riuulis quæ hic ait Plinius videntur corriuata. Tantam sopiendi vim liquori huic quem opium vocant inesse proditum monimentis Plutarchi est, tertio sui sympos ij, vt solo halitu, aut odoris fluxu vt sopitos concidisse asserat, colligentes liquorem hunc. Hic mirari subit authorum grauissimorum discordem sententiam de papaueris generibus. Theophrasto, Dioscoridi, ac Plinio tria genera constituentibus. Nicandro autem in suis theriacis duobus tantum assignatis effusissimè libro superiore genera hæc à nobis tractata sunt, quare de his hactenus.

Papauer

QVAS VOCANT LEXIPYRETAS ET PEPTICAS COELIACAS. Contenderim cõcinnius legi lexipyretos, quod notat medicinas febres finientes, dictio composita ἀπὸ τοῦ πυρέτος pyretos, quod febris est. Sunt ergo lexipyreti medicamenta, quæ febres finire solent. Cœliacæ verò medicinæ sunt, quæ ad cæliam valent, sicut arteriacæ quæ ad arterias, stomaticæ quæ ad os. Cœliacas pepticas vocauit, hoc est concoquentes, vel (vt ita dicam) digerentes: nam πέπτειν, id est peptin, concoquere ac maturare est, quare in medicina πεπτικά, id est peptica, dicuntur quæ abscessus & collectiones maturant: crebri tamen peptica dici solent, quæ cocturã cibi in stomacho facere solent, quare pepsis concoctio est. Galenus libro simpliciũ septimo, & Auicenna libro secũdo, affatim de papaueris generibus ac vi agunt, eos itaque adibit, qui fusius de his volet, idem Galenus libro ingenij sanitatis, opiũ vlcera desiccare memoriæ mandauit.

Lexipyreti. Cœliacæ. Peptica apepsia. Dipepsis. Peptin.

CALIX IPSE, &c. Folliculum ipsum, nam calyx per y, folliculum notat, quo fructus plantarum cooperitur.

Calyx.

SCAPO IPSO, Scapum vocant in quo semina quarundam herbarũ

dependent,

dependent,vt in papauere & similibus &c. BAIVLI. Baiulos vocamus negociatores,ac operarios vecturas portantes,& qui præcipuè ligna ferunt,xilophoros scitè dixeris.

CAPVT .XIX.

INTER SATIVA, &c. Reliqua hic papauerũ genera Plinius pertractat. Cornicularis papaueris quod ceratim vocant:cuius & meminit Dioscorides libro quarto his verbis. Habet folia colore candido,hirsuta,verbasco similia, per ambitum serræ modo incisuris diuisa, eodem quo agrestis papaueris modo caulem similem habet: florẽ pallidum,fructum breuem,cornu modo inflexum, fœnugræci corniculis similem: vnde & nomen inuenit,in quo semen exiguum est,nigrum,papaueris seminibus simile. Nascitur maritimis aspерisq; locis,radix sana t coxendicis dolores & iocinorũ affectiones vsque ad dimidias in aqua decocta,mox pota. Prodest eadem ad crassas,& arenosas,& asperas vrinas. Iumẽtorum albugines,& nubeculas inuncta emendat. Foliorum similitudine decepti aliqui falso crediderunt ex hac glaucium fieri, hæc & multa id genus Dioscorides,à cuius conceptaculis, hæc quæ Plinius hic prompsit in literas videntur detorta, necnon & à penu Theophrasti libro nono plantarum. Nonnulli id paralion vocant,quoniam ad mare nascatur,quam naturæ natalitijque eius notam secuti,latini marinum fabiolum vocarunt. Hoc genus papaueris nasci loco nitroso prodit,quod haud Theophrastus nec Dioscorides memoriæ tradiderunt,quare suspicor potius petroso,quàm nitroso legendum, Dioscoride & Theophrasto astipulantibus. Item id papaueris genus suadet dandum ad coxendicis & lumborum vitia,Dioscorides verò ad coxendices, & ad iecinoris vitia. Glaucion à plærisque vocatum prodit Plinius,vocatum inquàm similitudine,nam folia habet glaucion similia folijs papaueris cornuti. vt testatissimum Dioscorides reliquit,libro tertio. Est glaucion succus herbæ syriæ,sed de hoc suo loco. Subnectit mox Plinius. HERACLION, VOCATVR AB ALIIS APHRON. Hic allusit ad assertionem Dioscoridis,huius ita mentionem facientis libro quarto. Heraclion papauer dicunt,aphrodesque, caulem habet dodrantalem,breuissima folia,lauariæ herbæ similia,& circa ea fructum candidum. Tota etiam herba est candida & spumea: legitur semen eius æstate cum toto incremento integrum fuerit,siccatumque ceciderit,prodest comitialibus &c. Theophra.autem ita huius meminit nono plantarum. Aliud est papauer, heraclium vocatur,folium habens struthij,id est lauariæ herbæ, qua lintea dealbantur, ineunte radice candida in superficie terræ, fructum itidem candidum: purgat per se superna radix eius,vtuntur ea aliqui ad comitiales, in mulsa aqua, hæc Theophrastus: lectione cuius liquet Plinium non satis fœliciter ac attentè Theophrasti sententiam traduxisse,vbi abũdè est animaduersum à Leoniceno alijsque. Quod hic Plinius diacodion vocat,neoterici medici nunc diapapauer vocant. Perinde dicas papaueris caput,codias enim id significat,quare propriè diacodion est, quid ex capitibus papaueris fit,potissimum ex semine,vt quibusdam placet. Id etiam asteriacen dicunt,quia codias & astericos capita græci vocare interdum soleãt.

Codias.

CAPVT .XX.

Tithymalus.

TERTIVM GENVS EST TITHYMALON, &c. Tithymalorum genera tria Theophrastus memoriæ mandauit, Dioscorides ac Paulus Aeginita septē tradiderunt, quorum omnium mētio alibi agetur, verum ne illotis pedibus hoc silentio præterierim, Theophrasti appingā verba, ita de tithymalorū generibus, agentis. Tithymalorum aut maritim⁹ qui coccos vocatur, circinata habet folia, caulem totam'que plantam altitudine ferè dodrantali. Semen candidum, demetitur cum primum incœperit vua maturitate nigrescere, datur'que siccatum semen & tritum tertia ferè acetabuli parte. Qui deinde mas tithymalus dicitur: oleaginum habet folium, tota est planta bicubitalis, lac ex eo in vindemia colligitur, & cum id curauerint vtuntur. Purgat autem magis per inferna, qui etiam myrtytes vocatur: colore candido, folium habet myrto simile, sed in summo aculeatum. Spargit hic per terram viticulas, longitudine ferè dodrātales, quæ annuum fructum alternant: aliæ scilicet nunc, aliæ sequenti anno ab eadē radice exeuntes, & id genus multa. Item horum libro quarto abundè meminit Dioscorides. Subnectit paulò mox Plinius. ❧ EST PORTVLACA

Portulaca.

QVAM PEPLION VOCANT, &c. Hic Plinius pepliō, quā & peplida vocat, Galenus syluestrem portulacā innuere videtur, cuius ita lib. quarto Dioscorides meminit. Peplida sunt qui agrestem portulacam, Hippocrates peplion vocat. Nascitur maritimis præcipuè locis, frondosus est frutex, lactis liquore plenus. Folia habet portulacæ similia circinata, & ex inferiore parte rubentia. Quinetiam sub folijs rotundum eodem quo peplus modo semen habet, sapore feruido: Radix est illi vna, gracilis & inutilis. Libro autem secundo de portulaca ita agit. Adstringit portulaca, capitis doloribus ideo, oculorum, aliarum'que partium inflammationibus, stomachi ardoribus, sacris ignibus, vessicę'que doloribus cum polenta subuenit. In cibo eadem dentium ex acriore, acerbo've, alio cibo torpores corrigit, stomachi ardores lenit, veneris impetus inhibet. Succus eius facit ad febres, prodest contra rotundos ventris lumbricos, contra cruenta sputa, intestinorum tormina, sanguinis eruptiones, oculorum medicamentis vtiliter miscetur: inspergitur capitis doloribus cum rosaceo, vel oleo &c. Galenus septimo simplicium, portulacam in tertio ordine frigidam scriptum reliquit. Auicenna libro secundo, succum eius fluxum sanguinis compescere testatus est: prodesse item cholericis, stomachi ardoribus, ac iocinoris vitijs, necnon & dysenteriæ conferre, febribus conuenire antiquis. Paulus Aeginita libro sexto eadem confirmat, qui solum satiuæ & non agrestis meminit. Et subdit Pli. ❧ VMBILICO PROCIDVO, &c. Procidit enim ac labitur vmbilicus, vt testatissimum reliquit Cornelius Celsus, lib. vii. ❧ METRODORVS QVI ἐπιτόμην τῶν ῥιζοτομουμένων. Hoc est, qui breuiariū de radicibus scripsit. Sunt enim Rhizotomumena, quæ de radicibus quæ secantur tractant, vt alibi à nobis monstratum est. Et subsequitur.

Distillatio.

Catarrhus.

Reuma

Coriza

❧ DISTILLATIONEM toto anno non sentire. Et quia crebrò meminim⁹ distillationū, non obfuerit hic quæ propriè dicantur medicæ artis peritissimis promulgare. Expendendum distillationes generaliore vocis acceptione dici humoris fluxum, quando per palatum in fauces labitur, hoc itē catarrhū vocant, nam distillatio & catarrhus idem sunt, sed quia res nata tulit, vt distillationū notas licuerit appellare, haùd obfuerit quid à multis magistris excerpserimus de distillationum discerniculo notare. Distillationes ergo dixim⁹, quas grǽci sua appellatione catarrhos vocāt, vt em̄ loco & euētu variat id malū, grauiusq; ideo aut leui⁹ nocet sic diuersis ac discretis remedijs curari ab eo debuisse fatēdū est. Et quoniā de ijs agere semel

❧ incœpimus,

incœpim⁹, nō pigebit fusi⁹ differere. Primū authore Gale. in sua Isago. mox Paulo Aegi. i ii. li. medi. quorū prior ille diuisione hac vsus est. Coriza autē branchus & Catarrhus, à capite oriūtur repleto, tū distillāte aliquādo in nares, vocatur'que tūc id malum coryza, aliquando in brāchō, brāchus'que id dicitur, aliquādo in pectus, & catarrhus appellatur. Ex his breue malum est facile'que habet curā coryza, post eam brāchus, siquidem ab ijs malis exiguus cibus calida'que & frumētacea cibaria plærū'que liberāt. Difficilis autem curationis & plærum'que insanabilis catarrhus est. Ex catarrho enim acri & salso corrosis partibus his, sanguinis excreatio fit, &c. Paulus autem Aeginita, non isdē verbis, nec eodē modo, de cunctis his decreuisse videtur, cuius hæc sunt verba. Communis omnibus ijs malis est excremētosi à capite humoris in inferiores partes descensus. qui si in nares ingruit, & per eas fluit coryza nomen est. Si verò per palatum in fauces, catarrhus simpliciter dicitur, si autem hic idem in guttur, & asperam arteriam deferatur, interiorē'que membranam eius exasperauerit raucedo, tunc sequitur appellatur'que Brāchus, siue arteriacum malum, hęc ille. Nunc ad prætextum redeamus Plinij.

CORIANDRVM INTER SYLVESTRIA NON INVENITVR. Coriādrum nōnulli nuncupatum volunt quasi coriāblō, hoc est, quasi oculorū hebetātem pupillas, alij à Corin quoniā sit plāta olens cimices, hic Pli. Coriandrum syluestre nullū esse testatur. Nicāder tamen meminit in alexipharmacis suis, quo loco interpres eius syluestri coriādro veneni maleficiū inesse ait, Diosco. lib. iii. Syluę medicinalis coriādri, ita scitè, & concinniter quidem meminit, Coriādrum vires habet refrigerādi, ideo'que cum pane vel polenta illitum sacris ignibus, & vlceribus, quę serpunt medetur, sanat epinyctidas, testium inflāmationes, & carbunculos. Cum lomento fabæ strumas discijcit. Semen eius sumptum cum passo lumbricos pellit, semen auget, maiore tamen copia sumptum mentem nō leui periculo tentat. Eapropter copiosiorem continuum'que eius vsum cauere oportet, &c. Quod Amphisibænas vocāt. A morsu enim amphisibænę serpentis tumet locus, siccatur, albido colore fit. Fluit aquosus humor ex vulnere, insurgūt pręter hęc veluti in ambustis pustulæ, vt scriptum reliquit Diosco. lib. vi. Nā eadem accidere in morsu amphisibęnæ tradit, sicut in viperæ.

Corian drum.

ATRIPLEX ET Syluestre, &c. Gręcorū peritissimi Atriplicem, Atraphaxin vocāt. Item & chrysolachanō, quasi dixeris olus aureum, duo esse genera Diosco. lib. ii. scriptum reliquit, agreste, & hortense, aluum id mollit, discutit panos illitum, crudum & elixum: sanat morbum regium potum cum aqua mulsa. huius etiā meminit Columella. lib. xii. asserens id serendū esse circa calendas Octobres. falluntur qui putāt atriplicem dici herbam, quam vulgo dicunt spinachiam, aliud enim omnino est.

CAPVT .XXI.

ICONTRARIO IN MAGNO, &c. Censura quidē appositissima classicos authores summis maluas extulisse laudibus est inconfesso. Hesiodus ille poetarum vetustissimus, in agricolationis, lib. parsimoniam victus extollens. Dimidiū plus toto esse docuit, magnum'que haberi emolumentū ex victus parsimonia si malua vescaris & Asphodelo, delicatiora verò & ganeata negligas. Ex certè malua, ac Asphodelo, succus exprimebatur, parabatur'que, in cibi vsum, ex quo vtilitas profluebat maior, quàm ex sumptuosioribus cibis. Theo-

Malua.

Aspho delus.

phrastus author memorandæ eruditionis dignum quidẽ & scitũ & memoratu, de maluarum folijs memoriæ mandauit, ea asserans solere conuerti ad solem veluti Heliotropij folia, causamq; circumactionis reddidit, quam ex multo humore eius oleris esse dixit, qui dum vi & calore solis subinde exsugitur: qua parte sol agit in eam folium procliue inclinat. Circũagi folia item maluę pręter Theo. Columella docuit hoc versu.

, Et molochæ prono sequitur quæ vertice solem.

Molochen enim, vel malachen, græci maluã vocitãt, ab emolliendo. Nã maloco gręcis, molle latinis dicitur, hinc dicta malacia, pręgnantium mollities. Duo tantum esse genera maluarũ Diosco. libro secũdo scriptũ reliquit, hortense & agreste, illud non arborescit, hoc verò arborescit, illud malachẽ, hoc althęã. Theophrastus lib. plãtarum. ix. Althęã maluã syluestrẽ esse cõfirmat. Galenus Anadẽdromalachen quasi arboreã vocauit, diximus Altheã dici à ἄλτος quod in medicina pharmacũ, ac remediũ est & ἀλθαίνειν, verbum quod græcis mederi est. Diosco. Hortẽsem stomacho officere assertat, bonã tamen facere aluum, vtilem renibus ac vesicæ, succum apium vesparũ crabronũ ictibus cõferre. Et si cruda, inquit, cõcisa'que ex oleo antea se vnxerit aliquis, nullas eorum insectorũ iniurias sentiet, valet ambustis, sacris ignibus, ius prodest venenis letalibus. Althęã autem strumis efficaciter imponit, idẽ prodit, mãmarũ inflationibus prodesse, vrinæ stillicidio, ac calculis subuenire. Exterere vitiligines, & torminibus cõferre, Aquã coagulare radicem tritã mistã'que, & sub dio per noctem habitã, quod & confirmatum liquet Theophrasti lectione. ix. plãtarum. Coagulare, inquit, aquã altheę radicem si quis tritam aquę miscuerit, & sereno cœlo sub dio posuerit.

NEC LAPATIVM DISSIMILES EFFECTVS HABET, &c. Plura esse Rumicis quam & lapatum alij vocãt genera plura esse, omnibus cognitum est, potissimum ijs qui musarum sacris sunt apprimè initiati quique circa testatissimorum authorum versantur lectiones. Diosco. lib. ii. inter genera rumicis oxylapathum annumerat: quod & alij acutum Lapathium vocant: nã paulò superius diximus particulam ὀξὺ, id est, oxy: interdum acutum & penetrãs notare. Est præter hãc, hortẽsis rumex priori omnino dissimilis. Est & tertia agrestis, breuis, plãtagini similis mollis, & in terra iacẽs. Quarta postremò est, quãquidem ab aciditate saporum oxalida appellãt. Sunt qui eãdem etiã anaxyridam, aut agrestem rumicem vocent. Mollit enim aluum cũctarum rumicum olus. ea quã oxalidem vocauimus: bibitur in vino cõtra tormina: & cæliacas alui fluctiones: sanãt omniũ rumicum radices in aceto coctæ, mox emplastri modo impositæ lepras, lichenas, impetigines, scabros vngues: loco prius nitro & aceto cõfricato: prosunt morbo regio. Radices item conferunt strumis authore Diosco. lib. ii. Hippolapathon, cuius hic meminit Pli. Maius lapathum dicitur: vires habens quas & alia genera, Hic Pli. vitia stomachi inextricabilia sanati lapathio prodit: intelligens vt suspicor, fastidia stomachi ex repletione, quod & à Dioscori. proditum est.

Melice-ris. RADICES (inquit Pli.) MELICERIAS, &c. Hic animaduertẽdum, duo in vlcerum genere à gręcis numerari genera ab apibus, & ab earũ aluearibus, inuenta appellatione, κηρίον, id est, cerion quod fauum notat, & μελικηρίδα, id est, melicerida quę à latinis est dicta meliceris, facto ex cæra & melle nomine, Galenus suis in diffinitionibus. Cærinũ, ait, esse vlcus contiguis foraminibus terebratum, ex quibus mellis crassitudine humor excernitur. Idẽ quo'que testatus est Paulus Aeginita, libro secundo. Qui cum egisset de manãtibus capitis vlceribus, quæ gręci ἀχῶρας, id est, achoras vocãt, statim subiecit quasi de congeneribus in eadem parte malis agens, simile & huic figura, & aspectu malum est, quod fauum dicunt,

quod maioribus foraminibus terebratum mellis modo humorem cõtinet nõ aliter quàm in apium fauis videre licet: Celsus vtrũque genus simul miscet, discrimine tãtum allato, quòd, alterum terebratũ, alterum tunica sua inuolutũ sit, ex vtroque crassitudine mellis aut visci humor fluit & in toto corpore præcipuè in scapulis & pectore vtrũque nascitur. Melicerida contra Galenus in capite & in reliquo corpore fieri eodem loco testatus est. Meliceris igitur, sua tunica inuoluitur. Cerion verò terebratum est cõtiguis foraminibus. CANCRENAS ET PTERYGIA, Cangrena morbi species alia à cãcro, quãquàm tamen cãcer, & cãgrena in hoc cõueniãt, quia vtrũque carnem exedit, solet hoc morbi genus in partibus prominentioribus enasci. Pterygia digitorum vlcera, quãdo caro ab vngue recedit, malum hoc ab auium alis, quas πτέρα, id est, ptera dicunt, vt enim in illis volantibus ab humeris extensæ aperiuntur, sic carnes ab vnguibus, aut membranæ ab angulo, ac clausura oculorum recedunt. Est certè pterygion in oculi candido exulceratio, vt ait Galenus in sua isagogę. & item & Paulus Aeginita. Sed de hoc alibi fusius differemus.

Cãcrena.
Pterygium.

CAPVT .XXII.

SINAPIS CVIVS, &c. Haùdquanquàm dotibus & clarissimis quidem caret sinape. Nã & sapiẽti Samio quõdam in maximo hortensium genere omnium quibus tantum cum toto discipulorũ grege magister vescebatur honore & præcio fuit sinape, quod & Pythagoram adamasse monimentis proditum ferunt. Laudatur & ab his qui medicas vires quottidie experiri moliũtur, asserentibus nihil aptius ad calefaciẽdũ, siccãdum'que, vnde cõiicere licet, q̃ gratissima obsonia ad intinctus tempore hyemali reddat. Est semen sinapis feruidum ac acerrimum lachrymas excitãs, quod & Columella ostendit hoc versu.

Sinapis

, Se'que lacessenti fletum factura sinapis.

Commouet enim animum ob id lepidissimus ille gręcorum comicus, in suos equites commotum, excandescentem, indignabundum, iratum'que Cleonem ostendens, dicebat illum aspexisse sinapi, manifestã hominis irã demõstrãs, nõ obfuerit hic Athenienses annotasse νάπυ, id est, napy sinapim appellare solitos. Huius ita nõ minus scitè quàm cõcinniter meminit Diosco. libro secundo, his verbis. Est sinapi vis, & natura calefacere, extenuare, & extrahere. Commaducatum pituitas capitis per os ducit & purgat. Succus eius dulci aquæ mistus contra tonsillas, & faucium asperitates vtiliter gargarizatur, cit sternutamenta sinape tritum & naribus admotũ, eadem'que ratione comitialibus, prodest vuluæ, succurrit strangulationibus, cõfert lethargicis capite prius raso si illinatur. Fico mixtum subactũ'que mox impositum vs'que dum cutis cruento rubore exulceretur coxendicum dolores lenit. Prodest & lienibus in vniuersum cunctis diutinis doloribus in quibus ex alto in summã cutem, vt fit, per alterius partis vexationem trahere aliquid voluerimus. Sanat idẽ capilli defluuia, purgat faciem, delet suggillata cum melle, vel adipe aut cæra. Ex aceto illinitur cõtra lepras, & impetigines & cutis omnis asperitates, hebetibus oculis confert, & contra palpebrarum asperitates, & id genus multa Diosco. Et subdit Pli. ET VVLVARVM CONVERSIONEM suffitum, &c. Hic hæsitãdum est an cõuersionẽ vuluæ, hoc est, si ita permittamur vti, matricis dixerit Pli. pro strangulatu, cuius iam meminimus. Quod enim eius mali principium est, & causa est, ἀναδρομὴ τῆς ὑστέρας, id est, anadrome tes hysteras, à

græcorũ medicis dicitur,quę vox in ſuperiorem partem motũ,& aſcenſum notat, vnde fit vuluę,ſiue matricis conuerſio. Adijciã hic quod fuerit auctariũ huic verborum ſeriei, πνῖγα ὑστέρικα, id eſt, pniga hyſtericẽ,hoc eſt,matricis ſuffocationem, ſiue ſtrãgulationem fieri, corruptione ſpermatis eiuſdem vel menſtruorum,aut noxiorum humorum,& corruptorum quidem,& venenoſorum,vt ſcriptum reliquit Galenus ſexto interiorum, ca.penultimo. Item pnix hyſterica,id eſt,ſuffocatio vuluæ fit eleuatione, aut contractione ſurſum deorſum'que ita impellente, illa enim ad ſtomachum vſque perueniunt.vt idem mãdauit memoriæ,loco,& capite antelatis,haſce ægritudines mulieres patiuntur,exanimes'que crebro quaſi aſpiciuntur,ad quas excitãdas fętidi odores naribus ſunt apponẽdi,ſicut eſt aſſa fetida, aduſtio coriorum,pẽnarum,& id genus. Item ſuffumigationes partibus inferioribus imponendæ,ſchola medicorũ aſtruit matricẽ,ita enim vocare locus expoſcit, ſurſum,deorſum, & lateraliter moueri,in quam nõ it pedibus ſententiã Gale. non quòd neget moueri,ſed motum illũ contractionis,& quaſi ſpaſmi eſſe aſſerit. Nã ſanguis menſtruorum, & alij humores, qui ſcaturire ſolent,ac exterius fluere, retinentur,oppletis & matrice & venis eius,& ita diminuuntur ad longum,aut extenduntur ad latum, ſicut fit in ſpaſmo,quia omne corpus neruoſum ſi ſuperflue oppleatur,vel inaniatur fuſius quàm fuerit opus,aut extenditur, aut retrahitur,vt ait Galenus quinto morbi, ca.ſecundo. Iure diximus vuluã odoribus delectari olidis, & fetidis aggrauari,cõtrahitur & fetidis odoribus,quare ſi aſcenderit,naribus apponendos odores iubet ſchola medicorum vt inclinetur,cõtra ſi plus æquo deſcẽderit, vt aſcendat, partibus inferioribus cenſet admouendos, ad quę videtur alluſiſſe Pli.quãdo ait. ET VVLVARVM SVFFITV, &c. Verbum tamẽ hic,excitat,videtur intelligi ad obmuteſcentes fœminas,quę vuluę ſtrãgulatu obmuteſcunt,veluti epilepſia correptæ,verum hoc cenſuræ legentium linquimus. Auicenna,libro ſecundo. Sinapi calidum & ſiccum in ordine quarto alopeciæ idẽ cõferre,item pituitæ ait. Adde aquã diſtillatã aurium dolori miro modo prodeſſe,item & oleum eius,excitari venerẽ etiã ſinapi cõperio. Hic nõ obfuerit nouiſſe cur ſinapi,tritum cuti que appoſitum exulceret,deuoratum verò nihil læſionis inferat,quæſtionem & ponit,& ſoluit Macrobius author quidẽ lectionis amœnioris Diſario loquente ita, ſpecies inquit acres, & calidæ, ſuperficiei cui apponuntur, exulcerãt,quia integra virtute ſua,ſine alterius rei adminiſtratione vtuntur ad noxiã.Sed ſi in ventrem recepta ſint,ſoluitur vis earum ventralis humoris alluuione, qua fiunt dilutiores. Deinde prius vertuntur in ſuccum ventris calore, quàm vt integra poſſint nocere. Nunc ad Pli.contextum redeamus.

ADIICITVR CORDYLION, &c. Haùd deſunt qui putent eſſe id quod neoterici herbarij carnum vocãt, ſed de hoc aliubi fuſius,ſubnectit Plí.

Lithanici. AD LITHANNICOS, Sinape hic lithanicis prodeſſe teſtatur, verùm qui dicantur lethãnici non fuerit alienum dixiſſe,quo inferre videamur quid lucis pliniano verbo. Lithannicos nuncupatos animaduerto,eos quos calculus diuexare conſueuit quaſi dixeris calculoſos. Nã λίθος,id eſt lithos,græcis eſt lapis, hinc lithanici qui calculo laborãt,& lithiaſis morbus calcularis,hic hæſitãdum legẽdum ne ſit tetanicos potius,quàm,lithanicos,quia ſubdit mox Calculos quoque diſcutit potum ex aceto,& quia ſubiecit opiſtotonicos,aptius legeretur tetanicos. Nam & hæc duo diſtinxit,iure quidem,quãdo aliud ſit tetanus & opiſtotonus, vt à nobis promulgatũ aliubi eſt,voto tamẽ legẽtũ hęc reliquimus. Ad neruorũ rigores,

Rigores hic expẽdẽdũ rigores dici cõcretiones gelu quodãmodo factas: vel cõtractiones, & nouiſſe hic nõ obfuerit græcos tetãnõ, rigorẽ appellare ſimpliciter ſolitos,ſic rigẽtes vocamus,quos rigor neruorũ vexat. Gale.ſuis in diffinitionibus rigor ſic.

deſcripſit

deſcripſit. Muſculorum neruorum'que omnium toto corpore contentio, & quaſi ex genu cõcretio, rigor eſt. Rigores verò in febribus aliter dicuntur à medicis, qui eam vocem in eo frigore ideo vſurpaſſe videntur, aut quòd grecorum periti ſſimi ῥῖγος, id eſt, Rige frigora dicãt, aut quò d rigor conſequens quoddã ſit frigoris, verũtamen pro latino rigore animaduertendum ſiccitatis potius, quàm, frigoris id malum eſſe, nec aliud latinis rigere & rigores dici, quàm inflexibiles duricies, & ſic in frigore aliquãdo dicitur, ex cõſequenti eius euẽtu. Siccat enim frigus, ſiccitate'que ſua membra alioquin flexilia durat, & adſtringit. Nec quia concurrant in eundem literarum ſonum græcorum ῥῖγος, id eſt, rige, & latinorum rigores, ideo ſignificatio rei eadem eſt. Verùm de his hactenus, ſubdit Pli.

ADARCA INTER SYLVAS, &c. Adarcæ idem meminit, lib. xvi. cap. xxxvii. inter harundines his verbis adarcã numerãs. Eſt & in Italia naſcẽs adarcha nomine paluſtris, &c. Libro verò. xxxii. capite. vi. quaſi antelatorum oblit⁹, inquit, inter aquatilia dici debet. Calamochnus latinè adarcha appellata, naſcitur circa arundines tenues, ſpuma aquę dulcis & marinæ, vbi ſe miſcent, his verbis penitus Pli. adarches videtur hiſtoriã cõfundere. Satis'que incurioſè de hac diſſeruiſſe, naſci in Italia prodit. Dioſco. verò libro. v. in Cappadocia. Eſt adarcę veluti gelata quędã ſalſugo in humidis, paluſtribus'que locis proueniens, fit ſiccatis paludibus his, cõcreſcit'que in harundinibus, quare paluſtre halcyonium vocãt. Vtilis exterendis lepris valet ad impetigines, lentigines, prodeſt coxendicis doloribus, illi acrimonia non minor, quàm, ſinapi eſt.

MARRVBIVM INTER PRIMAS, &c. Duo eſſe Marrubij genera Dioſco. monimẽtis proditum eſt, lib. iii. nigrum quod valloten vocãt, hoc habet caules quadrãgulos, hirſutos ab vna radice numeroſos. Folia eius medentur morſibus canis rabidi, modo emplaſtri cum ſale appoſita, reprimunt eadem cõdilomata, cum melle purgãt vlcera ſordida, in huius hiſtoria, hoc eſt, marrubij nigri videtur falſus fuiſſe Pli. lib. xxvii. cap. viii. vbi valloten, id eſt, marrubium nigrũ porrum appellat, vt docuit Leonicenus. Theophraſtus, libro ſexto plãtarum duo item genera marrubij poſuit, alterum quod magis herbaceum, magis'que inciſuris diuiſum foliũ habet. Alterũ quod rotũdiore & ſqualidiore folio eſſet. Dioſco. libro tertio Marrubium quod & aliqui praſion vocant, ita deſcribit. Frutex eſt ab vna radice ramoſus, hirſutus, albeſcens, quadrãgulis caulibus. Folijs humano pollici ſimilibus, paulò minus quàm rotũdis, hirſutis, rugoſis, ſapore amaro, ſemen per interualla in caulibus illi eſt, naſcitur circa areas domorum & inter rudera dantur folia ſiccata cum melle tuſſientibus, tabidis'que, dãtur mulieribus quę nõ purgãtur ad menſes ciendos, difficili in partu dãtur, prodeſſe item ait, ſerpẽtium morſibus, veſſicæ ac renibus nocent, laterum dolores leniunt. Succus confert claritati oculorum & felle ſuffuſis infuſus naribus. Subdit mox Plinius.

Marrubium.

SERPILLVM A SERPENDO, &c. Theophraſtus author cõpoſitiſſimę pariter ac reconditiſſimæ doctrinę clariſſimus, libro ſexto plãtarum duo eſſe ſerpilli genera memoriæ mãdauit, aſſerens ſerpillum autumno plãtari debere, & vere, amare'que domos, & hortos, gaudere aquis ac ſtercoratione, & id genus multa quę poterit lector copioſius videre. Nicãder in ſuis theriacis φιλοζῶον, id eſt, philozoon appellat quòd vitã amet, ideo'que ipſum ſeipſum noua continuè ſobole & propagatione radicat, ab quibuſdã cicer erraticum vocatur, à ſimilitudine foliorũ, ſed hoc potius de ſylueſtri ſerpillo intelligendum contenderim, quod zigis dicitur, authore Dioſco. quod nõ per terrã ſerpere ait, calidius hoc ſatiuo aſſerens, ſiqui dem menſes trahit potum, cit vrinã, facit ad tormina, rupta, conuulſa, iecoris inflãmationes, potum & illitum capitis dolorẽ ſedat, addito roſaceo, coctum, ſedat ſanguinis vomitus

Serpillũ

guinis vomitus

guinis vomitus ſuccus eius potus cum aceto pondere duarum drachmarum.

EFFICAX (inquit Pli.) CONTRA CENCHRIN, Cenchrus, vel cenchris ſerpẽs eſt maculis multiplicibus variata, quod liquet verſu Lucani ita agẽtis.
, Pluribus hic maculis variatã tingitur aluum, & quia ſimilis eſt ſeminibus milij, quã frugẽ græci cenchron vocãt, nomen ſerpenti hoc fecerunt, morſum cenchri ſequitur exulceratio, & poſt tumores ſubeunti cutem aquæ ſimiles, decidunt carnes & qui ab eo icti ſunt fiũt veternoſi & ſopiũtur. Teſtatus eſt Eraſiſtratus iecur, veſicã, craſſius'que inteſtinum, quòd vocãt colon, corrũpi his. Diſſectis'que corporib⁹ corruptas inueniri eas partes.

Siſymbrium.

SISYMBRIVM SYLVESTRE, &c. Haud deſunt, qui vocẽt coronã veneris, alij herbã venereã, duo ſunt genera alterum, quia cardamo non ſit diſſimile cardaminẽ vocãt, quaſi naſturciã alterũ hortenſe, hortenſi menthæ ſimile, latiore tamen & odoratiore folio. Semen ſiſymbrij ſtillicidio vrinæ cõferre ſcriptum reliquit Dioſco. lib. ii. Singultus hoc ſedat, & tormina. Folia emplaſtri modo frõti appoſita capitis dolores cõpeſcũt, valet ictib⁹ veſparum & apum, ſiſtit vomitiones. Natura ſylueſtri calefacere & vrinã ciere, exterit lentigines, purgat faciem.

Eclegmata.

SEMINE (ait Pli.) FIVNT ECLEGMATA. Sunt enim eclegmata quę linguntur magis quàm deuorãtur, & retẽta ore, aut linguę impoſita ſubdita've paulatim tabeſcunt.

Blitum

BLITVM INERS, &c. Iure iners blitum vocat, maledicebatur enim quondam hominum ignauiæ ex hoc olere & in accuſanda, ridenda've alicuius ſocordia, & inutilitate deſpectiorem blito vulgus appellabat. Eſt tamen edendo, vt ait Paulus Aeginita libro ſexto, humectat, quare aluum ſoluere ait.

CAPVT .XXIII.

Meu.

MEV IN ITALIA, &c. Eſt meu, quod à Dioſco. meõ vocatur. In Macedonia, inquit, & Hiſpania meõ naſcitur quod Athamanticum vocant. Caule aniſo ſimili craſſioris tamen aniſo, bicubitali aliquãdo altitudine, tenuibus radicibus, quę in aqua decoctæ & ſine coctura tritæ cõtra adſtricta renum vitia, & veſicæ vtiliter bibuntur, proſunt ſtomachi inflationibus, torminibus, ſtrãgulatui vuluæ, articulorũ doloribus, dolores tamen facit potũ vltra quàm deceat, hæc Dioſco.

Fœniculum.

Fœniculum nobilitauere ſerpentes. Hæc à Nicandro in ſuis theriacis videntur excerpta. Quo tempore, inquit, areſcentium ſquãmarum ſenectute torpidus & ſegnis ingrediẽs, verna'que tempeſtate cauum ſuum fugiens hebetibus oculis cęcutit, verum depaſtus fœniculi ramus, comoſus, celerem & clare lucis eum efficit. Dioſco. libro tertio marathron, id eſt, fœniculum lactis copiam præbere teſtatus eſt, decoctum comæ, ciere & vrinam ait, confert & fœniculum potum cum vino morſibus ſerpentium, menſes ciet, Radices ſanant morſus canum rabidorum, ſi cõciſæ ſint, cum'que melle modo emplaſtri poſitę, ſuccus claritati oculorum prodeſt. Subdit Plinius.

EST ET IN HOC GENERE SYLVESTRE, &c. Agreſte marathron Dioſco. cõfirmat hippomarathron eſſe, libro tertio grãde eſt hoc, Radix valet ſtillicidio vrinæ, menſes eadem ciet, ſemen & radix ſiſtunt aluum, ſubueniunt ſerpentium morſibus, calculos frangunt, purgant ſuffuſos felle.

Ophiaca.

OPHIACA, De ſerpentibus, Ophis ſerpens græcis eſt.

Canabis.

CANABIS, &c. Duplex eſſe canabis genus teſtatiſſimum reliquit Dioſco. lib. iii. Sylueſtre lenire inflãmationes, tumores diſcutere, diſijcere lapidoſas durities prodit ſatiuam, quam

ſchœnoſtrophõ,

ſchœnoſtrophon vocant, quòd ſit vtilis texendis funibus,genituram idem extinguere hominum prodit,ſuccum'que viridis canabis inſtillatum auribus ad earum doloresvalere. FERVLA (inquit Plinius) SEMEN, &c. Græcorum peritiſſimi hartheca ferulam vocant, eius medula medetur cœliacis, & ſanguinem expuentibus,ſanguinem item narium ſiſtit,ſemē bibitur contra tormina,ciet ſudores. Caules ferularum ſeruantur in ſale, vt ait Dioſcorides libro tertio. Condiebātur certè quondam ſeruabanturque ferulæ caules toto anno ad cibos, vt proditum eſt memoriæ à Columella decimotertio libro rei ruſticæ, capite ſeptimo. Nec fuit hic vſus parum laudandus, & ſi copioſior eius cibus capitis dolores faciat. Primas enim menſas in acetarijs, ſecundas verò cum obſonijs cocta multa frugalitate inſtruebat,eadem ſenectuti & à longa valetudine ſe recolligentibus auxilio fuit & eſt, quoniam nulli frutici lenitas maior & lenitate ligni firmior durities & rigor,quamob cauſam libero patri,& ſileno,alijs'que numinis eius comitibus fuit dedicata,& conceſſa vt infirmos in ebrietate pedes leui hoc pedamento regerent. Eadem imperij notam pedagogis & inſigne dedit, ferulę'que minaces ſceptra pedagogorum, vt ait Martialis, regium honorem & maieſtatem illi addiderunt,vt quales voluit antiquitas reges eſſe in legibus,& minis aſperos,in pœnis verò mitiores,& parum nocentes: tales ferularum ſuarum lenitate pedagogi in pueros ſuos eſſent,metuēdos'que ſe potius quàm nocentes oſtenderent, ne dum cultus ingenij quęritur,corpori iniuria afferatur,ſed de ferulæ dotibus hactenus. Subdit Plinius. DE CARDVORVM SATV, &c. Carduum græcorum aliqui ſcolymon,alij pyxacantham vocant:latinorum aliqui ſtrobilum. Habet carduus folia ſimilia chamæleoni, nigriora tamen & craſſiora, folioſum & oblongum caulem erigit,in cuius ſummo ſpinoſum capitulum eſt:radicem habet nigram craſſam'que,quæ graueolentes alarum hircos & reliqui corporis viroſum odorem emplaſtri modo impoſita emēdat,idem etiam in vino pota prodeſt.Pota item copioſam graue'que olentem vrinam pellit,coquitur pariter atque eſtur modo aſparagi. Eſt enim carduus planta, quam vulgo vocamus artichaudum, alij chamæleonem,gręcè cynaram:qua vocis acceptione vſus eſt Colu. MVRICATIS CACVMINIBVS. Aculeatis,ac modo muricum formatis. Sunt'que murices inſtrumenta ferrea,quæ à noſtratibus chalcitrapæ dicuntur,

CAPVT .XXIIII.

SED ANTE. &c. Et quia hic Plinius rerum naturæ conſultiſſimus theriacæ meminit,non fuerit alienum quid ſit propriè theriaca memoriæ mandare,etymon ne ſit à θηρία aut θήρια.i.theria, vel theras, quę gręcis idem ſunt. Sunt enim theria beſtiæ,& potiſſimum quadrupedes, poetę eñ græcorum feras quadrupedes, vt ſunt leo, vrſus, & id genꝰ theras vocant, quo fit vt θηρίοδηκτοι, id eſt theriodectos vocēt aliqui beſtiarū morſꝰ, peritiores tñ venenatorū morſꝰ, nã et græcorū medici,&qui de venenatis in ea gēte egerūt,quod neglexerunt, aut nō licuit latinis facere, alterā ex vocibꝰ illis ſuis θήρια ſcilicet, ictu, aut morſu venenū relinquūt, vocauerūtq; theria, & in cōmentarijs ſuis ea aĩalia ĩtelligi voluerūt, quæ nō minꝰ,ſed aliter q̃ quadrupedes illæ ferociores homini nocēt, q̃ vnguibꝰ, & morſu leo, dēte lupus, & vtroq; telo vrſus, mortē adferunt tātulo ictu,aut morſu eadem hæc facerent, vna'que hac ratione Nicander theriaca opus ſuum inſcripſit,non quia de maioribus quadrupedibus illis,ſed de venenatis omnibus, in eo doceret, vnde veteres medici antidota, theriaca vocauerūt, non quæ morſibus: aut ſectionibus leonum,ſed quæ venenatorum animalium maleficio aduerſantur: ſed quia Arabes

Theriaca.

Z Viperam

viperam vocabulo vt assolet detorto deluxato'que, thiron vocant nomine generis speciei imposito, nam θήριον, id est therion, feram vocant. Porrò quę à Serapione de thiro obseruata, de vipera rectè pronunciari ex Dioscori. Gale. & Paulo Aeginita recognoscim⁹: quoniam verò medicorum pomeria aliquo modo sumus ingressi. Pergamus porrò in hasce cōmentationes congerere, quæ vellicatim hincinde prae cerpsimus. Igitur in eorundem viretis amœnioribus theriacam obseruauimus bifariam intelligi, nam vno modo ac propriè dici theriacā animaduerto, quæ ex therio, id est vipera confici assolet, alteram verò sine permixtione, id genus. Quando autem simplicia item theriaces nomine vocari reperias, nam Auicenna secundo canonis, capite de squilla. Theriaca est, inquit, aduersum venenosa, item de opoponace. Cum aristolochia, inquit, pota theriaca est, sunt qui non ideo dici theriacen putent, quia therion, id est vipera permixtionem ingrediatur, sed quia aduersus theria, hoc est feras veneno imbutas pręsentissimum sit remedium, aut aduersum venenata, vt Plinius hic indicat. Hanc autem theriaces confectionem liquet venenatis aduersari, nam si delitescentē rerum hic appositarum energiam, dotem'que conspectius scrutari, & indagine quidem altiore liceat, percipiemus nil venenatis impendio officere. Est à nobis paulò superius ostensum serpillum, authore Dioscoride, Theophrasto, & Nicandro morsibus venenatornm subuenire, item mira est vis aduersum viperas, phalangia, scorpiones, chalcidicas, lacertas, serpētes omnes, opoponaci, hoc est succo panacis Herculei, vt Diosco. libro tertio scriptū reliquit, necnon & Theophrastus nono plantarum. Vtuntur, inquit Theophrastus, eo cōtra phalangia, viperas, serpentes, lacertas, chalcidicas, bibendo in vino, & priuatim contra viperę morsus acescenti vino miscentes &c. Milio etiam vis est extenuandi, nihilque ad concipiendum retinendum'que calorem aptius eo esse memoriæ mandarunt nonnulli: cit enim vrinam, & torminibus est conferens, vt prodit Dioscorides libro secundo. Trifolium nec est sine viribus, nam & venenatorum morsibus conferre, Dioscorides libro tertio scriptum reliquit, necnon & ante Dioscori. Nicander in suis theriacis: Item Paulus Aeginita libro sexto. Plinius etiam libro sequenti, eadem vis est fœniculo, anetho, aniso, apio, vt suis locis videbimus. Porrò qui de thiriaca amplius volet & venenatorum ratiocinatione, adeat Leonicenū libro quo carpere enixissimè molitur Pliniū, in quo scitè plæris'que in locis taxat, alijs verò nō satis accuratè in eum nititur, vt Politianus scriptum reliquit. Ego enim scita illius prætereo silentio, quòd persuasum habeam vnumquem'que lectorem ingenuum, ac politioris literaturæ sititorem illius monimenta habere, tutari enim Plinij partes omnes, sicut non constitui, sic nec abnegaui, vbi tamen hæsitandum maximè est, malo parum & scitè, quàm multum & oscitanter dicere. In quibus enim erit locis summa dubitatio, candidè monere est consilij nostri, sumus enim mortales, humana nō diuina minerua loquentes.

Commentariorum in vicesimum Plinij Secundi, Naturalis hystoriæ, scriptoris argutissimi,

FINIS.

IN VICESIMVM PRIMVM PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE, ARGVTISSIMI SCRIPTORIS LIBRVM, STEPHANI AQVAEI BITVRICENSIS, VIRI AEQVESTRIS, COMMENTARIA.

CAP. I.

IN HORTIS SERI ET CORONAMENTA, &c. Coronarũ vſus veteribus fuerunt perfamiliares haud quidẽ propter voluptatẽ, verũ ob odoris neceſſitatẽ, in cœnis eñi epulis, cõmeſſationibus, ſacrificijs, põpis, lætitiaq; frequentes, hanc in coronis ob odoris ſolam neceſſitatẽ à veteribus quęſitã teſtatus eſt Plutar. iii. ſui ſympoſij. Nec hunc vſũ voluptatis cauſa tantũ, verũ ad firmitatem vegetioresq; & tranquilliores ſenſuũ noſtrorum habitus & motus, quare à Catone præceptũ eſt, ſub vrbe coronamentorũ omne genus eſſe ſerẽdũ. Theoph. itẽ. vi. plan. nõ ab re plantas coronarias pertractaſſe videtur, quarũ naturã duplicẽ intelligit, alterã ſcilicet ex nectẽdi facultate, alterã ex odoris, alias plãtas ad coronas ſolũ aptas ob odorẽ, alias folia habere coronis aptiſſima ait, vt in malobathro, in alijs totã materia idonea ad id eſt, vt in ſerpillo, inula, ſiſymbrio. Et φ aut totę plãtę aut earũ partes aliquę odoratę ſunt: itẽ φ ſolent necti in coronas, coronariæ plantæ dictæ ſunt. Eſtq; odoris bonitas pręcipua coronarij nominis & honoris cauſa: accedit verũ tamẽ & alia nõ penit⁹ negligẽda cauſa, & ab eodẽ Theop. plurib⁹ locis ſignata, quæ ex nectẽdi facultate eſt, nã vbi breuitas aut rigẽs duritia fuerit, quę flecti necti ve nequeat: & ſi odoratiſſimũ aliquid ſit, coronarij nominis & honoris nota ſignari nõ poterit, idq; eſt quare Theop. φρυγανικὰ, i. phryganica, hoc eſt fruticoſa, στεφανωματικοῖς, i. ſtephanomaticis, hoc eſt coronarijs, aliquãdo cõiũxit, fruticoſi generis odoratas plãtas deſcribẽs, quarũ ramuli lõgitudine ſua adiuuãte, natiuo lentore in coronas flecti & circũagi poſſunt, q̃ oĩa ſuo loco reddentur.

φρυγανικά. Phryganica.

CAPVT .II.

TENVIORIBVS, &c. Claris hiſtoriarũ monumẽtis ꝓditũ eſt antiquos tenuiorib⁹ coronis vſos, quas & ſtrophia appellabãt, & diminutiua forma ſtrophiola, qua vocis acceptione & vſu tãtũ iter ſacra & honores bellicos vtebanť antiqui: nã & dixim⁹ lib. vii. coronas militia inſignib⁹ datas viris: coronas inq̃ frõdib⁹ cõpactas, gramine, nõ florib⁹. Inoleuit tãdẽ mos vt florũ coronis vteremur, q̃ à ſerẽdo. i. texẽdo ordinãdoq; ſerta dicta ſunt à digeſtis ordinatisq; inuicẽ floribus frõdibusq;, quibus coronę fieri ſolebãt. QVOD apud grę. Nã græci nõ florib⁹, ſed ramis & frõdib⁹ i ſacris certaminib⁹ vtebãtur. i. corona laurea, quercina, hęderacea: poſtea ex igenio Pauſię pictoris, ex florib⁹ diſcolorib⁹ q̃dã cõpactę ſunt coronę. Pauſias eñi ſycionius pictor egregius fuit, vt videbim⁹: q cũ glycera a-

Coronę

mica coronarum è floribus odoribus'que præstantioribus vsum comperit,cui⁹ meminit Ouidius cū ait. Vel cum pausaica torpes insane tabella. Tabella cuius dicta est stephanoplocos.i.coronas texens,στέφανος enim,id est stephanos corona, πλέκω texo,qui item eas texunt idem sunt nomen sortiti,sicut qui amant, dicuntur philostephani,quo nomine Verres à Cicerone notatur. ❧ QVA pinxit ipsam, &c. Qua tabella pinxit amicam. ❧ RAMENTO è cornibus tincto. Rasura,siue tenuissima particula. ❧ APPELLATIO corollis, &c. Corolla parua est corona:quare Propertius ait. Me iuuet externis positum languere corollis. Itē corollaria minutiores coronæ dicuntur,qua vocis acceptione vsus est Suetoni⁹ in augu. inquiens. Ita'que corollaria & præmia alienis'que muneribus ac ludis, ac crebra & grandia de suo offerebat. Sunt etiam corollaria ea quæ addita sunt præter quàm quæ debita sint,tanquàm auctarium & superpondium. Fecit hoc verbum gradū adagio,quod est decertare ad corollas,quo rectè vti possum⁹,vbi quis in primo nullo modo indeficiens puluere,patienter integrum rei cuiuspiam laborem subit, nec desinit prius quā finem imposuerit, Cæterum expendendum hic moris fuisse antiquis in compotationibus coronas gestare,vt Aristophanes in equitibus testatur. Et Plautus in pseudo. Quid(ait)ego video cum corona ebrium. Et Ouidius.

Philostephani.

Corolla

Corollaria.

Decertare ad corollas.

, Ebrius incinctis philira conuiua capillis

, Saltat,& imprudens vtitur arte mero. Item Martialis.

, Pinguescant nimio madidus mihi cauus amomo,

, Lassentur'que rosis tempora sutilibus.

Hic nouisse non obfuerit,quare antiqui coronis è frondibus ramis'que arborum potius quā florū coronis vti cōsueuerint:nam palàm est antiquos in certaminibus coronis frondium vsos:quod innuit hic Pli. quādo ait. ❧ ARBORVM enim ramis, &c. Sunt profectò qui eā rei proferāt rationē,quòd floreæ coronæ puellares colludentibusq; virgunculis aptiores ac mulieribus sint,quā philosophico congressui. Alij verò ex folijs coronas improbāt omnino: alij summa ratione coronas potissimum in cōuiuijs instituisse astruunt,siquidē Dionysium produnt cum vinū cōperisset potentissimum medicamentū,itē & iucundissimū habitum,inde fuisse nō incelebrē medicum. Q; itē discumbentes qui se forte inuitarent plusculū, hædera ornassent coronaq; insita frigiditate vini potentiā retunderet,minusq; inde afficerentur bibentes,ebrietatis vi restricta,hæderæ vi frigorifica. Cæterò eadē ratione in conuiualē lætitiā corollæ admissę sunt,perdocēt experimēta, qua vi sensus concutiātur,vbi hausti vini liberius vapor cerebrū hominis cœperit ferire ac forare, propterea sapientiū curiosa solertia sciens esse in rerū natura antipathiā.i.contrarietatē dissidētiāq;,quādo nihil placuit esse sine pari,flores capiti circūponendos præcepit,quorū defluxus aduersus impetū ebrietatis cōmuniret. Calidi siquidē flores,poros seu meatus patētiores laxioresq; reddūt,frigidi verò sua vi cōtemperāt, vt scādētes percutiant vapores, sicut viola atq; rosa. Porrò & florū quorundā odorib⁹ in ambitu cerebri fusis,sensorij repurgantur meatus: proindè coronas floreas è collo propēdentes,græcorū aliqui hypothymidas vocant à (vt autumandū est) vaporādi vsu,quòd coronę in sacris certaminib⁹ vsum habuerint, satis testātur Hermoniēses in Græcia Chthoniæ deę sacra obeūtes. Festa itē quę dicūtur chthonia .i. χθόνια: tēpore enī æstiuo coronas implicāt ex flore,quē vocāt comosandalō, adiecero etiā in theatri scęnę delitias flores ac crocū obrepsisse et odoramēta,quare cecinit Hora.

Hypothymides.

. Necnon crocum flores'que perambulet Attæ

, Fabula,si dubitem clament,perijsse pudorem.

Cætero auctarij vice addam,quia strophiorum meminimus,strophia dicta à στρέφειν,id est strophin:quod est circumagere,vertere'que,quòd vertendo necti soleant.

❧ CAPVT

CAPUT TERTIUM.

CRASSVS DIVES, &c. Et qui in coronarum rationem diuertimus, non obfuerit sciſſe nouiſſe'que earum originem & repertorem primum, Atheneus author plurimæ & quidem vberioris lectionis Dionyſium è mari Erythreo ſcribit primam coronam ex pampino aduexiſſe. Cum'que ex vino immodicè ſumpto capita tentarentur, inuenta ratio vt vitta premerentur, adſumpta hæderacea corona, quæ prompta omnibus erat, eo pacto capiti medēdo, paulatim deinde creſcente luxuria, eam varijs floribus intexuerunt. Aechylus ait, quòd in honorem & ſimilitudinem vinculorū Promethei, primo corona fuerit reperta: ob id coronarum in ludis eam rationem originem'que tradidere, Prometheū cum Ioui parcarum ſortem patefeciſſet, de Thetidis filio, quē patre illuſtriorem cecinerant, vinculis liberatum, ea tamen ratione vt anulum lapide & ferro compactum geſtaret, ne omnino pœna videretur exolutus. Simul etiam coronā habuiſſe ſcribunt, vt ſe victorem impune peccaſſe oſtenderet, quo factum ſit, vt in maximis lætitijs victores coronis inſignes viſendum caput circūferrent, id quod in ludis conuiuijs'que licet animaduertere: initio ergo tam tenui, illuc etiā progreſſa eſt ambitio, vt nō ij modo qui gymnicis certaminibus certarent ac vincerent, coronas acciperent, ſed etiam præcones cū cæteris impoſuiſſent coronas victoribus, eorūque magna voce nomina pronunciaſſent, cum & ipſi ante ludorū miſſionem coronis itidem donari ſolerent. Itē & in ſcæna quo'que actores coronis adornabātur. Progreſſa eſt & coronarum argentatarum ambitio, quas primo Craſſus ille Romanorum ditiſſimus ludis ſuis dedit. Acceſſerunt itē Lemniſci, vt hic ait Pli. quos cęlare pulcher Claudius docuit. Bracteas phyliræ dedit. Phylira arbor quam nos tiliam vocamus, ex huius arboris tenuiſſima membrana, quæ inter corticē & lignū eſt: coronæ fiebant antiquitus, item & ex ea arbore, quare cecinit Hora. I. carminū. Diſplicent nexæ phylira coronæ. Et Ouidius. Ebrius incinctis phylira cōuiua capillis. Aliquando phyliræ pro capillamentis & tenuiſſimis pilis ponuntur, vt vidimus aliubi. Cæterùm ne omiſiſſe videamur quod videatur annotatu dignum, lēniſcos, ſic enim ſcribendum cōtenderim, animaduerto dici faſciolas eſſe dependentes à coronis, vti Feſt⁹ ſcribit, quas cęlare ſiue ſcalpere docuit Craſſus, ac ſignare. Et ait Pli. SERVOS ſuos mittebant, &c. Seruos coronatos intellige vendītioni expoſitos. Coronati enim ſerui vēdebātur & ſub corona qui in bello capti erāt ſicut pileati, quare qui emebat coronā, ſeruum emebat, quia ſemper coronati erant capti bello, quare parabat pecuniā, quare Pli. ait qui coronā ipſe parit, pecuniā've. E PERGVLA. E loco multis lateribus aperto, aerem'que excipienti ac porrecto, quale eſt deambulatoriū. SVARIO cognominabatur, &c. Hic cui⁹ lib. VII. meminimus, larium, de quibus libro. II. egimus: nō eſt enim noſtri concilij iterare ſi fieri poſſit, quæ à nobis ſunt promulgata: quare locorū, vrbium, inſularum'que nomina ſi ſe nobis ſuggeſſerint omittemus, itē medica vocabula, quod ſatis libro antelato de his diſſeruiſſe arbitremur. PACTILI coronæ. Ordinatæ, cōiunctę. SALIORVM ſacris. Id eſt ſacerdotum Martis, nō eīm ad ſaliares cœnas verbū retulerim, ſed ad ſacra ſacerdotum martis, qui ſalij dicti ſunt, ꝙ in portandis ancilibus ſaltare ſolerent, vnde Liuius ait. Numa ſalios. XII. Marti gradiuo legit, tunicaq; inſigne dedit, & ſup tunicā æneū pectori tegmē cœleſtiaq; arma quæ ancilia appellātur ferre, ac per vrbem ire canentes carmina cū tripudijs ſolēnique ſaltatu iuſſit: ab ijs dictæ ſunt ſaliares cœnæ, id eſt profluentes, opiparæ, dapſiles, pollucibiles, ganeatæ, copioſæ'que.

Corona rūorigo

Phylira

Lēniſci

Corona ti ſerui.

Pergula

Pactilis Salij.

Saliares cœnæ.

SVTILIBVS MOX: &c. Sutilibus ſcribe. Sutiles coronas anti-
, quitus honore habitas teſtatur carmen Martialis quando ait. Laſſentur'que roſis tē
Antho logicō. pora ſutilibus. LIBROS ANTHOLOGICON. Hoc eſt de
florum ratione: ἄνθος enim, id eſt anthos, flos eſt, λόγος, ratio.

CAPVT .IIII.

Roſa. ROSA NASCITVR SPINA, &c. Etſi cō
ſtet quàm plurimos flores ſibi inter coronas locum aſciuiſ
ſe, roſa tamen palmam obtinere videtur, quæ nedum vale-
tudinis inſerta primo fuit coronis, verū & voluptatis, quod
ſatis liquet carmine Flacci inquientis. i. carminum.

, Perſicos odi puer apparatus
, Diſplicent nexæ phylira coronæ
, Mitte ſectari roſa quo locorum Sera moretur.

Auxerunt profectò roſarum nobilitatem græcorum poetæ, ſophiſtæ'que & quaſi
ad honorem & gratiam non ſatis illis eſſent, odor & color, totius'que floris egregia
quædam maieſtas, quam nullibi natura ſpecioſiorem magis'que amabilem fecerit,
diuinos profectò poetę natales roſis dederunt, fingentibus alijs in dearum iudicio,
quod ad ſcamandrum, à Paride quondam factum eſt, à Venere roſam primum in-
uentam, eo'que coronatam flore iudici & aduerſarijs deabus adeò tunc placuiſſe, vt
Venereæ roſæ libenter ſubijciētes, Pallas galeam, Iuno regium diadema, quibus in-
ſtructæ & ornatæ ad iudicium venerant, amorum gratiarum'que omnium numi-
ni ęquo animo ceſſerint. Alijs miſerabiliore fortuna canentibus veneris ſanguinē,
puniceo colore quę prius candida erat floruiſſe roſam, cum amato à ſe Adonidi cō
tra martem zelotypum deum & riualem dea opem ferret, quo animo per ſyluam
feſtinā te dea, vulnerato à ſpina pede, qui diuinus ex dea effluxit ſanguis candidam
antea roſam puniceo colore infecit, alijs tradentibus ex ſanguine adonidis roſam.
Quæ omnia hæc græcam fidem ſecuti aliquot poetæ latini rem antelatam illu-
ſtrarunt ſuis carminibus: quare Martialis in epigrammate ſuo de roſis cecinit. Si
, te ſemper amet venus memento. Et Homerus ille Mantuanus in hortulo. Syderis
& floris eſt domina vna dom⁹. Nec aliud in Claudiano indicat verſus. Sic fata cruo
ris carpit ſigna ſui. Genera roſarum multa Theophra. deſcribit, de quibus dicem⁹
Calix. paulò mox. FASTIGIATO. Erecto cortice. DEHISCIT. Se ape
rit, pandit, exponit, dilatat. IN CALYCIS medio, Calyx hic foliculū eſt,
quo roſa cooperitur. Calyces in herbis operimenta ſunt, quibus fructus arborū aut
aliarum plantarum cooperiuntur. LVTEOS apices. Hic vocat ſummita-
tes illas luteas quæ quodā modo exuperant roſam. Sunt enim crocei ij apices, ſiue
illa capillamenta eminula. TROIANIS temporibus Homero teſte, &c.
Colliria Nam Homerus meminit roſei olei quando ait ῥοδόεντι δὲ χρῖεν ἐλαίῳ. Hoc eſt roſeoq;
vnxit oleo. COLLYRIIS imponitur. Imponi ſolet ſuccus roſarum medica
minibus oculorum affectorum inflammatione aliqua. Refrigerant enim roſæ, ad-
ſtringunt potiſſimum recentes. Succum harum mirè aptum circūlitionibus ſcri-
bit Dioſco. lib. i. Cōfert itē quod ex ſiccis roſis in vino decoctis expreſſum profue
rit capitis doloribus, aurium, gingiuarum, inteſtinorum, vuluę, ſic vt penna inunga-
tur, aut clyſtere infundatur: ipſæ etiam roſæ ſine expreſſione aliqua tuſæ, mox'que
illitę, præcordiorum inflammationibus, humenti ſtomacho & igni ſacro medētur.
Cremari etiam ſolent roſæ ad venuſtandas palpebras, capita roſarum pota fluentē
aluum compeſcunt, vt ait Dioſco libro antelato. A GRAECIS lychnis. Græ
lychnis ci λύχνιδα στεφανωματικὴν, id eſt lychnida ſtephanomaticē, id eſt lychnida coronariā

herbam

herbam hanc vocant aliqui, de qua alibi agendum erit. MVSCETON. Quasi à viuiradice dictum, moſcēna enim grecorum aliqui viuiradicem vocant. De ſatione autem Roſæ & Violæ ita meminit Columella, libro rei ruſticæ tertio, ca. xxx. Violā qui facturus eſt: terram ſtercoratā & repaſtinatā minimum altè pedem in puluinos redigat: at'que ita plantas hornotinas ſcrobibus pedalibus factis ante calen. Martias habeas, ſemen autem violę ſicut olerū duobus temporibus ſeri tur, verè, & autumno, colitur autem eodem modo quo & cętera olera: vt runcetur, vt ſarriatur, Roſam ſurculis & fruticibus diſponi conuenit per ſulcos pedales, fodiri omnibus annis ante calen. Mar. & interputari.

CAPVT .V.

Lilium.

LILIVM ROSAE, &c. Ex veneris ſanguine roſam natam: fabulares poetas dixiſſe paulò ſuperius conuulgauimus. Et quoniā in lilio cādidus color eſſet, ex Iunonis lacte natum alium hunc florem finxerunt, ne voluptatum omnium numini in ruris & hortorum honore cederet Iouis & ſoror & coniunx. Natum'que ferūt cum dormiente dea, admoto vberib⁹ eius hercule vago: & incerto ſuctu diuinū lac in terrā decidiſſe: eā'que ob cauſam Iunonis roſa à quibuſdā lilium dictum eſt: nō floris, ſed poteſtatis ęqua duarum dearum inter ſe cōparatione, ob item nobilitatem dictum volunt regium florem, Plí. liliū folijs eſſe ſtriatis foris, teſtatur & effigie calathi, vt palàm eſt: vocatur & Lilium, Callirion, id eſt, ſpecioſum lilium, græci κρίνον, id eſt, crinon vocant lilium, lilij verò florem κρινάνθεμον, id eſt, crinanthemon. Hic nouiſſe non obfuerit lirium dici pro lilio, vt Theophraſtus inuiſſe videtur ſexto plantarum, quando ait. ὁ δὲ νάρκισσος ἢ τὸ λείριον οἱ μὲν τοῦτο οἱ δὲ κρίνον καλοῦσιν: quæ nihil aliud volunt ſibi quā Narciſſus verò aut lirium, hi enim ſic, illi eo nomine vocant, qui plura volet, adeat Theophra. eo quo diximus loco. Striata lilij folia hic ait Plí. hoc eſt, cōcaua & ſtrijs diſtincta, ſtrias Victru. in lignis columnarum'que operibus vocat concauitates, ſcapturas'que eminulas, & lineas cauitatibus diſtinctas, ſiue ſulcos ac conualeculas anguſtas, vt eſt videre apud Victruuium, libro ſecundo.

Callirio.

κρίνον.

Striata folia.

CAPVT .VI.

Violæ.

VIOLIS HONOS PROXIMVS, &c. Sunt & inter herbas coronarias Violę. Detulit profecto in hoc flore cādoris multum antiquitas, earum multa eſſe genera teſtatur Theo. Leucoiorum enim nomine in gręcis omnes iudicā tur violæ hæ: quę primę flores ſuos proferunt, vbi mitior & tepidior aer fuerit ab hyeme ſtatim: vbi aſperior & frigidior, poſtea: vbique aut per ver primæ noui anni aduentū nunciātes, plures'que nō vno ramulo tātum, ſed vno pediculo florentes: quę cauſa fuit vt à quibuſdā polypheræ inter alias dicerentur. Florent enim paſſim triplici colore cādido: luteo, & purpureo, additur & quartus: ceruleus, Lutheum colorem intelligo croceum: græci violas, ἴα vocāt, florem verò quē omnes Ieſiminum appellamus colore cādido, violis figura, nō diſſimilē violā anti qui vocabāt. VESTIS IANTHINA, Huius veſtis meminit Martialis.
. Coccina formoſæ donas & ianthina mœchæ.

Polyphære.

Lutheus color.

Iāthina vestis.

IANTHINA, Violacea. PROXIMA (ait Pli.) EI CALTA EST. Hæc odoris præstantissimi fertur violæque non dissimilis, cuius etiam meminit Columella, libro rei rusticæ. xi. his verbis.

, Iam rosa distendat contorti stamina iunci

Caltha.

, Pressaque flameola rumpatur fiscina Calta
, Fer Calathis violam, & nigro permixta ligustro
, Ponatur viola & nimium rosa plena pudoris.

Bacchar.

BACCAR QVOQVE RADICIS, &c. Baccharem iure coronariā herbā appellauerimus, est enim herba fruticosa, aspera habens folia, magnitudine inter violā & verbascum: hāc Diosco. libro syluæ medicinalis tertio coronariā vocat. Bacchar asarum dicitur, ab alijs Rustica nardus: dictum ἄσαρον, id est, asarum quasi ἀσάρωτον, id est, asaroton: quod est, quod in ornatum nō veniat: & quo ornari nequeamus. Plutarchus tertio sui sympofij. Bacchar inter coronamenta iure poni scriptum reliquit, fit & ex eo vnguentum, vt ostēsum à nobis est: quod baccharium dici potest, bacchare frons antiquitus cingebatur in fascinationes, quare Homerus ille Mātuanus ait. Bacchare frōtem cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Baccharium.

CROCVM (ait Pli.) SYLVESTRE OPTIMVM, Fabulares poetæ Milacem virginem in crocum mutatā ferunt, quod & Naso in suis trāsformationibus posteris legendum reliquit, quando cecinit.

Crocū.

, Et crocon in paruos cum milace flores.

Laudat imprimis crocum corycium, à Corico monte Ciliciæ, post corycium: in cylicio mōte olympo laudatissimum est, quod testatur Diosco. lib. primo, quādo ait. Probatissimus in medicinę vsu Corycius ex Cilicia, recens, qui floris sui bonitate rubet. Secundę bonitatis, id est, qui ex olympo Lycię monte adfertur. Tertię deinde, qui ex Aegis ætholiæ vrbe. Cyrenaicus autem & Sicilię cēturupinus olerum modo feritur. In Sicilia viribus & potestate ignauior, &c. Et paulò inferius subdit. Adulteratur crocus admixto tuso crocomagmate, quod crocini vnguenti fęx & recrementum est: adulteratur itidem defruto inspersus, adiecta ad grauitatē & pōdus argenti spuma aut plumbagine: melior qui friabilis, integer, manus inficiens hæc Dioscrides.

CAPVT .VII.

Hycinthinæ vestes.

TROIANIS TEMPORIBVS, &c. Vetustas coronamentorum liquet: ac floribus honor: qui temporibus Troianis viguit. Est certè hyacinthus flos ruber ex herba eiusdem nominis nascens: à similitudine, cuius rubeæ vestes hyacinthinæ dictæ, quare Persius cecinit. Hic aliquis cui circa humeros hyacinthina lęua est. Fingunt poetæ hyacinthum puerum ab Apolline dilectum & interfectum, conuersum denique in florem, vnde in eo primæ literæ inscriptæ cernuntur, ai, quę vox lugubris. Huic Apollo apud Ouidium. Flosque nouus scripto gemitus imitabere nostros. & alibi, ipse suos gemitus floribus inscribit & ai flos habet inscriptum, funestaque litera dicta est. Scribunt item Aiacem in eiusdē florem conuersum, dum in patientia prælati Vlyssis seipsum interemit: cuius nomen similiter in principio literas, ai, habet: quare Ouidius ait. Litera communis medijs pueroque viroque inscripta est folijs: hęc nominis, illa querelę, de his floribus Verg. intellexit quādo ait. Dic quibus in terris inscripti nomina regū, Nascūtur flores. De Loto abundè Theophra. quarto plantarū. RHIZOTOMOS,

Rhizothomos

Quasi radices

Quasi radices secās dicta. SIC (ait Pli.) APVD Græcos Poliō herbā, &c. Leonicenus Pli. hic incessit quod nō polium, sed tripolium legendum sit, & incō-ciné ea assignasse polio, quādo præstitisset Tripolio attribuisse. Sunt item qui vitio vertent Gazæ, qui apud Theophrastum, vt Pli. traduxerit: quādo traduxit hæc nono plātarū, καὶ ὡς ἀνέφησιν τὸ τρίπολιον καὶ ἡσίοδον μουσαῖον, &c. quod sic vertit. Adde poliū quod Hesiodo & Musæo authoribus ad omnē rem seriā magni'que faciendā perutile prædicatur: quādo nō polium, sed tripolium legendum esset. Folia enim tripolij mane candida: meridie purpurea, sole occidente cerulea aspici. Theo. quo diximus loco testatur, & quod à Dioscoride cōfirmatur, lib. iiii. quādo ait. Fertur flos eius ter quotidie mutato colore videri: matutino enim albet: meridiè purpurescit: vespere fit ceruleo colore: quæ enim hic Polio Plini. tribuit, Diosco. nō attribuit quando lib. iii. dicat Polium: sunt qui teuthrium: qui melosmō: qui veliō vocent, mōtanum in polio alterum genus est quod Teuthriū vocāt, eo'que tantum vtuntur. Exiguus & gracilis frutex est: colore candido.

Poliū.

CAPVT .VIII.

LVXVRIA VESTIBVS, &c. Plura vestium genera earum'que luxuriā & varietatem, lib. viii. fuisse edocuimus. VNVM IN COCCO, Nihil profecto preciosius & in maiore fortuna honestius, quàm coccum: quo reges quōdā à priuatis distinguebātur: nūc verò nobilitas vix à plæbe discernitur: in precio & honore habendū nūc granū, cuius meminit Theophrastus, lib. iii. plantarum, & de quo alibi agemus: hic Pli. coccum accipit pro grano eo quod in rosis micat. TYRIAS DIBAPHASQVE, &c. Purpuras bistinctas quarum meminimus, lib. viii. Amethyston, violaceum, color amethystus nō ebrius, ratio nominis est quòd cum vsque ad vini colorē accedat, prius tamen quàm id degustet: in violā desinit Amarātho. Columella amarāthos ferēdos hortis censet eos immortales vocās hoc versu.

Coccū.

Amarāthi.

, Et male damnati mœsto qui sanguine surgunt.

Eacij flores immortales'que amarāthi: ab immortalitate enim dicti quòd nō marcescāt. CYANI COLOS, Cyaneus color ceruleus HOLOCHRYSI, Quasi tota ex auro. PEtilio, petili⁹ quasi exilis. PASTILLICANTIBVS, Legerim rectius patulicātibus, id est, se aperiētibus, patulicare apertū fieri. CHRYSOCOME siue chrysitis. Diosco. lib. iiii. eā etiā vocat chrysanthemon: inter flores cōmēdari solet, aut in genere violarū. Vocatur & à Pli. aliquando Iouis flos.

Cyani colos.

CAPVT .IX.

ET FERE PERACTIS, &c. Peractis floribus quos gratos hominibus & voluptificos & coronis aptos dixit: ad coronarum genera reuertitur. Rhododendrō, id est, rosa & arbor ῥόδον, id est, Rhodō rosa, δένδρον dendros arbor. Cyclaninum à rotunditate vocāt id, ἀπὸ τοῦ κύκλου, id est, ab orbe cyclaninum, id est, orbicularem dixerunt. Sunt tamē qui cissanthemō vocent ab hedera quam græci κίσσον, id est, cisson vocāt, meminit huius Plini. xxv. item & abundè Theophrastus nono plantarum, & Diosco. lib. iii.

Rhododēdros.

FOLIO CORONAT TRIFOLIVM, &c. Hic trifolij tria genera fecisse cõijcitur Pli. quãdo tamen Nicander vnum esse dicat, quod pluribus nominibus censeatur: quando ait. Sumito trifolium, quod menianthes aliquis. Aliquis verò tripetalõ vocat: sub enim vocis varia acceptione & diuersis nominibus vnũ intelligi sæpius liquet, quod & cõfirmat Paulus Aeginita, lib. VI. agens de trifolio his verbis ἢ τὸ ἀσφαλτιον ἢ τὸ ὀξυτρίφυλλον ἢ τὸ μηνάνθης, quorũ sensus est. Trifolium quod alij asphaltiõ, alij oxytriphyllõ, alij meniãthes vocant: de quo aliubi fusius. Myophono, id est, muricidę à muribus dicta.

Trifolium.

E, FERVLIS ET CORYMBIS, &c. Hoc est, ex ferularũ corymbis sertulam campanam. Celsus etiam sertulam campanam melilotõ vocat. Cato nulla vsus diminutione sertam campanicam vocitauit.

Sertula cãpana. Mellilo ton.

CAPVT .X.

TOTIDEM ET ORIGANO, &c. Horum aliubi meminimus, quare raptim de his agemus. Qui græci phlox, id est, φλὸξ, hoc est, flamma, Helenium. Nunc inulam campanam vocant: duo eius genera, vt diximus. huius affatim meminit Diosco. libro primo.

DODRANTALIBVS RAMVLIS. Cubitalibus ramulis, Alsiosa, frigidæ naturæ: aut frigidis locis gaudentia.

Dodrãtales. Alsiosa

CAPVT .XI.

AMARANTHVM, &c. Sunt qui obstrepant verbis satis incõcinis amaracum & sampsucum idem esse asseuerãtes: quid nihilosecius discerniculi habere videntur: tum quòd Galenus, tum Paulus Aeginita seorsum de vtraque re egerunt, aliasque in medicina vires alterutri assignarũt. Amaracum calefacere in tertio: in secũdo verò ordine siccare dicẽtes. Sampsucum extenuandi discutiendique vires habere, & in tertio ordine calefacere & siccare. Contra Pli. sentit vt suis videbimus locis. Nihil enim certius Pliniana hac lectione est. Nam quod Aegyptum & Syriam vocare dixit, Siculos amaracum appellitare significat: mox capite. XXII. Sampsucum siue amaracum in cypro laudatissimũ & probatissimum ait esse. Columella item quando ait. Grataque iam veniant hilari sampsuca canopo: peregrina voce Romanã amaracũ appellauit Diosc. lib. III. In Sicilia Amaracum dici Sampsucum testatus est: quare nec esse discrimen nisi appellationis inter sampsucum & amaracum liquet. Nunc amaracum, siue sampsucum maioranam vocamus: de quibus aliubi. NYCTIGRETON, Sic dictam quòd noctu luceat. Phlogion: quasi flammea: diximus phlox verbum: flammã notare. AVEMONE. Duo sunt eius herbæ genera: quorum Diosco. libro. II. affatim meminit, dictã auemonem à vento spirante quo tunc dehiscit: sunt qui vocent papauerculum, alij phoenicida: à colore, nasci in hordeacea segete & triticea cõstat: maio mense floret: puniceo colore: genus auemonarum diuisum esse in coronarias scilicet & medicas auemonas cõstat: idque iudicat Theophrastus, libro sexto plantarum, quo loco de coronarijs herbis agens ait. Ex floribus autem prima prodit viola, vbi mitior aer fuerit ab hyeme statim: vbi autẽ asperior, postea: alicubi etiam vere ipso: mox statim subiecit: eæ autem quibus ad coronas

Sãpsuc'

Auemone,

vtuntur:

vtũtur:lõgo interuallo cæteros flores prꝑueniũt:post hæc floret narcissus:& agrestis bulbus. Texũt enim hũc aliqui in coronas:post hos floret œnãthe:nigra viola:& ex syluestribus helechrysus, & auemona:quę lemonia,id est,pratensis vocatur:genus'que vnum anemones coronarium facit in pratis nascens,syluestris generis:quod Pli.testatur hic quando ait. Deinde alterum genus anemone quę lemonia vocatur: sed de his suo loco agemus vbi medicæ vires tractabuntur: de quibus Theophrastus eo quo diximus loco.

❧ CAPVT .XII.

VERVM HORTIS CORONAMENTIS'QVE, &c. Columella,lib.Rei Rust. x. pastionum apum ita nõ minus scitè quàm festiuiter meminit. Probatis apibus destinari debent pabulationes,Eę'que sint secretissimè,& vt noster præcipit Maro viduę pecudibus,aprico & minimè procesoso cœli statu.

, Quo ne'que sit ventis aditus:nam'que pabula venti
, Ferre domum prohibent, ne'que oues,ne'que hędi petulci
, Floribus insultent:aut errans bucula campo
, Decutiat rorem: & surgentes alterat herbas.

Eadẽ'que regio sit fœcũda exigui fruticis,& maximè thymni aut origani,aut tymbræ:vel nostratis cunilę:quam satureiam rustici vocãt: post hæc frequens sit incrementi maioris surculus,vt rosmarinus:& vtra'que cytisus.

❧ ARBORES verò sunt aptissimè ziziphus, &c. De quibus videmur profusissimè disseruisse,lib. xi. De apum autem morbo ita Colu. eodem libro habet pestilentiæ rara in apibus pernicies,nec tamen aliud quàm quod in cætero pecore præcipimus: quid fieri possit nõ reperio,nisi vt lõgius aluei trãsferãtur. Morborũ autem facilius & causæ inspiciuntur:& inueniuntur medicinæ. Maximus'que, vel minimus annus earum labor est initio veris,quo tithymali floret frutex: & in quo amara vlmi semina sua promunt. Nam tithymalus quo'que maiorum animaliũ ventrem soluit. Deinde subdit. Nos magis ne intereant quę deinceps dicturi sumus ægris examinibus adhibenda censemus. Nam vel grana mali punici tusa vino amineo cõspersa, vel vuæ passæ cum rore pari mẽsura pinsitæ & austero vino insuccatæ dari debent:& id genus multa quę libro vndecimo egimus.

❧ CAPVT .XIII.

TANTVM'QVE PABVLVM REFERT, &c. Tabificum nasci mel ad Herculeam põti etiã testatur Dioscorides,à cuius riuulis hæc defluxa vidẽtur:qui de hoc ita agens,libro secũdo ait. Quod in sardinia ab apibus mel fit ex absynthij pabulo amarũ, asperam discolorem'que seu à sole cutem vultus'que maculas omnes emendat: fit & in Heraclea ponti ab apibus mel tempore aliquo,quod propria quorũdam florum potestate comedentes in furorem cum sudoris copioso defluxu agit. Qui ad sanitatẽ deinde restituuntur rutæ thynnorum'que salsæ carnis cibi & mulsi potu. Habet hoc mel acrimoniam sternutamenta olfactu mouens:ad quę omnia Pli.allusit quando ait.

Mel venenosũ.

❧ MELLA quo'que venenata fiant Heracleę ponto, &c.

❧ CAPVT DECIMVMQVARTVM.

ALIVD IN CRETA MIRACVLVM, &c. Hæc fermè omnia à nobis, libro vndecimo promulgata sunt, quare ne videamur palinodiã cecinisse omittemus. De aluearijs autem collocandis Columella, libro rei rust. x. ita agit. Sed quoniã plæris'que videtur istud operosum qualiacũque vasa placuerint collocari debebũt, suggestus lapide extẽditur per totum apiarium, per tres pedes altitudinis, totidem'que crassitudinis, extructus is'que diligẽter opere tectorio leuigatur, ita ne ascensus lacertis anguibus've alijs'que noxijs animalibus præbeantur, hæc ille. CAERA (inquit Plinius) Hic videtur allusisse ad Columellæ placita, quæ de cæra facienda sunt. Expressæ fauorum reliquiæ posteaquàm diligenter aqua dulci perlutæ sunt in vas æneum conijciuntur, & in quas quis'que voluit formas aqua prius adiecta diffunditur: eam'que cõcretam facile est eximere, quoniam qui subest humor, nõ patitur formis adhærere, hæc Columella. EX ALTO PETITA, Ex longinquo aut profundo mari petita: diximus, lib. xiiii. altum lõginquum notare. Subdit Pli.

Cæra.

OPTIMA QVAE punica vocatur, &c. Diosco. libro secundo Ruffam & leniter pinguem, odoratam, purputam'que laudat cæram, ponticam, & creticã. Quę, inquit, natura exalbida pinguis fuerit cęra; secundę bonitatis probationẽ habet. Dealbatur porrò Cæra hoc modo. Eligitur in eo genere quę candidior & purior fuerit, derasa'que in ramenta in nouum cõijcitur fictile, mox superinfusa maris aqua, quæ satis sit, modico nitro insperso coquitur. Cũ'que bis aut ter inferbuerit amoto ab igne fictili, & dum refrigeretur demisso, cæræ pastillum eximito.

CAPVT .XV.

SEQVVNTVR HERBAE SPONTE NASCENTES, &c. Et quia herbarũ vis medica aliubi tractãda à nobis est subsultim raptius'que de his agemus: quòd etiã pars earũ ostẽsa à nobis sit. Hic solum Pli. meminit earum'quę non semine aliquo & quæ nullo hominis cultu industria'que nascuntur: in quarum numero sunt fraga: quę pastores decerpere solẽt, mora etiam sunt sponte nascentia. Item Ruscus, quẽ oxymersmẽ appellant alij. Batis etiam in eo genere est quam alij Christmõ, alij crithamon vocant. Columella vocat olus chordum, quòd tarde & sero appropinquente vindemia cõdiatur: duplex genus eius est syluestre & hortense. Columella, libro. xiii. cõditurę aptam batim, cap. xiii. scriptum reliquit. Sed de hac eius'que genere & medica dote aliubi. Diosco. petrosis nasci locis, ait, quod de personacia hic agit & de alijs obiter differam, quòd aliubi acturus monebimus solum personaciam herbã antiquosq; ea fuisse vsos ad personas, vnde puto dictã: in theatris enĩ ea vtebãtur. Est enim foliorum tanta personaciæ amplitudo vt longe maius quàm humana facies spatium capiat, quare in theatris pro persona vtebantur, vnde sibi nomen asciuit ab vsu personæ. Prosopida, siue prosopon: quod notat laruam siue personã: de qua aliubi fusius: de cantalide, scandice, parthenio, corcoro, paulò post agemus: item Cnico: cuius semine oleum fit, vt dicemus libro vigesimotertio. Sunt qui crocum Saracenum vocent Cnicũ. Theophrastus sexto plantarũ duo genera eius facit, syluestre & satiuum: quod agit etiam hic Pli. id de Aphace agit, Theoph. in aruis nõ hortis nasci testatissimum reliquẽs: de hac libro vigesimoseptimo, ca. v. agemus. Subdit Plinius.

Fraga.

Perso-nacia.

ACETABVLIS purpuream in flore fundentibus, &c. Profunditatibus concauitatibusque modo poculorum formæ orbicularis sine marginis latitudine, de quibus egimus alibi. FIMBRIATIS. Modo fimbriarum formatis, distinctis flexuris minutis.

Fibriatis.

CAPVT .XVI.

CARDVVS FOLIO, &c. Carduum similem chamęleoni Teophrastus, itē & Diosco. libro tertio faciunt, hæ enim omnes herbæ quarū hic meminit Pli. inter aculeata à Theophra. numerātur, quare quibusdā Pli. inesse folia cuspidata, quibusdā muricata testatur, tū hic, tū alibi muricata voco, non ea quæ solum sunt modo muricis, vt voluit Hermolaus, sed ea quæ triangulo cuspidato ornantur, sicut eryngus & id genus. Nam murex præter notam significantiam esse triangulus ferreus, quem nostrates chaussas trapas vulgo vocāt: cui' multitudine vtimur ad castellorum vrbiumque defensionem, eosque viæ spargimus, quo hostes ad ingressum impediantur, eorumque pedes infestentur. Nolo tamen dici non posse folia cardui muricata, pro asperis, nam palàm est muricem significare acumen ac asperitatem, quod liquet carmine Vergilij libro quinto, quando ait. Et acuto murice remi, Obnixi crepuere.

CAPVT .XVII.

MVLTIS HAEC, &c. Sunt certè herbæ quibus æterna iuuentus est, id est semper vel virentibus vel comantibus: sicut est adiantos herba, quam nunc scioli pharmacopolę vocant capillum veneris, alij polytrichon, de quo paulò mox agemus loco poscente. Item cynops, quam herbam iure dixeris canis oculum, & alia quæ ab vulpe quem alopecē gręci vocant, alopecuros dicitur, id est cauda vulpis: item perdicium, quod alij parthemium vocant, expendendum hic à Theophra. quæ sequuntur de ægylope esse eruta: item ferè omnia hæc ex lib. octauo planta. & quinto de causis, cuius verba sunt. Sed proprium hoc bulbi est, non nasci simul ex totis seminibus, sed alteram eius partem eodem, alteram sequenti anno qualem ægylopē dicunt & loton: ad quæ allusit Plinius quando ait. Aegylopa nō nisi post annum &c. Cæterò quod ait de gladiolo, Theophrastus gladiolum herbam ait florere cum œnanthe nigra, viola, helychryso, limonia, anemone, & hyacintho. Theophrastus non gladiolum sed xiphion vocat, quod nihil aliud quā gladius est: de quo & alijs herbis qui volet, adeat Theophrastum, eo quo diximus loco. De asphodelo & Hesiodi placitis, agemus libro sequente.

Polytricon.
Capill' Veneris
Cynops

CAPVT .XVIII.

SIMILIA PRAECIPIT, &c. Mago subaudias præcipit iuncum Iulio mense secari ad radicem &c. Iunci plura esse genera tum Theophrasti, tum Diosco. ac Plinij lectione liquet, quæ hic particulatim tractanda sunt. Iuncus simpliciter ita nuncupatus, angulosos odoratus, porri folia habet, graciliora tamen & longiora, caulem cubitalem aliquando maiorem, angulosum odoratum iunco, quem schęnum vocant similem, nascitur cultis aquosis quidem

Iuncus.

Schœnos.

aa locis.

locis. Radix iunci ea probatur,quæ maximè ponderoſa,denſa,craſſa,non facile fra gilis,aſpera,& cum acrimonia odorata,ſicut ea quæ affertur ex Syria & cycladibus inſulis. Radix iunci calefacit,aperit,vrinam ciet,contra calculos veſicæ bibitur,con tra'que ſcorpionum ictus,trahit menſes,vuluas calefacit,farina eius oris vlceribus confert,& his quæ paſcendo ſerpunt inſpergitur,miſcetur emplaſtris,quæ ſunt ca= lefaciẽtia. Fertur & altera anguloſi iunci radix in India naſci zingiberi ſimilis,quæ commanducata amareſcit,qua quamprimum glabreſcunt inunctæ corporum par tes piloſæ. Quod hic Pli. oxyſchænum vocari ait,acutum iuncum intellige,vt vox oxy indicat. ☙ MELANCRANIS. A nigrore dicitur,ex quo vaſa pi ſcatoria fieri ſolent,quę naſſas vocant. ☙ VNCIARVM LATITV DINEM. Pollicariam latitudinem. ☙ IVNCI TRIANGVLI CYPERON, &c. Expendendum aliud cyperon,aliud cypirum & cype= ris. Cyperus iunci genus,anguloſi caulis,odorata radice:quem Cornelius Celſus li= bro tertio,cap. xxi. quadratum iuncum vocat. Cypirus verò planta eſt paluſtris. Cyperis verò à veteribus dicebatur radix cyperi. Cæterò non defuerunt qui voca rint cyperum eryſiſceptrum,item & aſpalathum nulla rationis nota,quando vt ex vtrius'que hiſtoria patet nihil ſimile inter ſe habere cyperus,& aſpalathus:alter enĩ in genere iuncorum vitilium modo lentus folijs porraceis,alter in fruticum ordine aculeatus & lignoſus,& quàmuis in medicina pares habeant aliquas vires: nam ca= lefaciunt,vrinam cient,oris vlceribus mederi dicuntur,non tamen in omnibus re= ſpondent nec idem ſunt,vt conijcere licet lectione Dioſcoridis libro primo. Quod autem Plinius hic,indicam eſſe quę cyperis nuncupetur,effigie zingiberis,Dioſco rides nõ cyperida,ſed cyperum ait eſſe,quando ait. In India naſci zingiberi ſimilis quæ commanducata areſcit,& luteum croci colorẽ reddit &c. Verùm his raptim pertractis roſarum liliorumq; & narciſſi medicos effectus,dotes'que inclytas nũc pertractemus,ac de his agamus.

Melan= cranis.

Cyperō Cyperis Cyper⁹.

☙ CAPVT .XIX. ☙

INVM QVOMODO FIERET, &c. Libro. xiiii. de roſeo actum eſt,nunc Plinius medicas ro= ſę vires hic explicat. Dioſco. libro ſiluæ medicinalis, de vi medica roſarum hæc agit. Conficiuntur hoc modo, quas rhodidas,id eſt paſtillos roſeos dicunt. Sumito recentes ro ſas,nullo alieno humore madentes,cum languere iam et a= reſcere incœperint: põdere drachmarum quadraginta, nar di indicæ drachmas. x, myrrhæ ſex, & trita omnia hęc ſi= muli paſtillos formato &c. Et paulò ſuperi⁹ de roſis ait. Refrigerãt roſæ,adſtrin gunt recentes,ſiccæ efficatius &c. ☙ CALLYPLEPHARVM. Id eſt medi= camentum oculorum aut palpebrarum ad eas conuenuſtandas. Expendendum hic græcos βλέφαρα,id eſt blephara eſſe,quæ nos cilia vtrin'que oculum in ſomno & in occurſu noxæ alicuius claudẽtia appellamus,& βλεφαρίδας,id eſt blepharidas, quas nos palpebras & in extremo ciliorum margine natos pilos,quibus in vidẽdo noſtrę lucis radij diriguntur,quæ ergo honeſtant,cum oculos,tũ palpebras eis'que decorẽ inferunt caliplıphara dicũtur, κάλλος enim id eſt calos,pulchritudo eſt. ☙ MA XIME (ait Pli.) ALBAS. Albæ interdum fluctiones mulieribus contingũt, quas medici non naturales dicunt. Cremari item Dioſco. libro. i. roſas teſtatur ad honeſtandas cinere eo palpebras. Roſarum poſtremo capita pota fluentem aluum & ſanguinis excreationes compeſcunt. Ad quæ alluſit Plinius,quando ait. Capita pota ventrem & ſanguinem ſiſtunt.

Diapaſ mata.

☙ DIAPASMATA. Aſpergines ſicci & in puluerem triti medicamẽ

ti alicuius,quæ totis corporibus aut eorum partibus fouendis, ſiccandis, laxandis molliendis,adſtringendis,odorandiſque aliquando inſperguntur.

LILII RADICES, &c. Dioſco.libro.iii.de his habet.Serpentium morſibus ſubueniunt emplaſtri modo impoſita folia,medētur ambuſtis,vulneribus proſunt cum ſale & aceto cōdita.Cremata radix & cum roſaceo cocta ambuſtis medetur,muliebres locos mollit,menſes trahit,& vlcera ad cicatricem perducit,vitiligines & lepras exterit:faciem emendat & erugat,hæc ille. Subdit mox Pli. SVCCVS QVI FLORE expreſſus eſt,alijs mel vocatur, alijs ſyrium, &c. Ego non ſyrium,& ſi omnes codices ita habeant, ſuſinum vel lirinū lego,vt docet lectio Dioſco.ita habentis.Coronarius hic flos eſt ex quo vnguētum fit,quod lirinum ſuſinum've dicunt. NARCISCI (ait Pli.) DVO GENERA, &c. Lilio congenerem narciſſum multi antiquorum fecere, quamobrem Theophra. vi.plantarum ait. Narciſſus autem aut lirion,ſunt enim qui hoc & qui illo nomine appellent,manifeſto argumento ſimilem lilio narciſſum eſſe, ex quo lirion:qua voce veteres lilia appellauerunt. Dictum narciſſum à narce, qua voce græcorum peritiſſimi torporem indicāt.Ob id Plutarchus tertio ſui ſympoſij ait. Et narciſſum appellauerunt,quaſi neruos hebetantem, & torpidas facientem grauitates:quapropter Sophocles magnorum deorum,id eſt ſubterraneorum coronamentum eum vocauit,quòd ſcilicet defuncti & morte torpidi torpido flore merito coronarentur.Meminit ſcitiſſimè narciſſi Theophraſtus ſexto plantarum, his verbis,Narciſſus verò aut lirium,ſunt qui hoc aut illo appellent, folium aſphodeli figura proximum terræ habet,latius tamen quàm aſphodeli,& quaſi liliaceum, caulem nudum habet folijs,veruntamen herbaceum,in ſummo cuius flos eſt:ſemē veluti in vaſculo membrana clauſum,grande,nigrum,& figura oblongum: id decidens ſponte ſua germinat,veruntamen id colligentes etiam in terra depangunt; Serunt & radicem quam habet rotundam & carnoſam, ſerotinus flos eſt, poſt arcturum enim & circa æquinoctium floret &c. Cuius lectioni Plinius videtur refragari,quòd faciat tot diuerſa genera,item quòd ponat id quod purpureum & croceum eſt florem eſſe,quæ tamen legentibus cenſenda relinquo. Radicem narciſci Dioſcorides libro quarto,potam vomitiones ciere prodit. Facit etiam ea radix ad ambuſta cum melle trita,prodeſt articulorum doloribus,ſurculos parti corporis fixos extrahit cum farina loliacea:cum eruo & melle ſordes vlcerum purgat, hæc Dioſcorides.Subdit paulò mox Plin. SEMEN VIOLAE SCORPIONIBVS ADVERSATVR, &c. Nunc violarum medicas vires Plinius nobis palàm facit,quas nec particulas eſſe conſtar, animaduerſo potiſſimum deliteſcente effectu.Dioſcorides eo libro,quem de vi herbarum poſteris legendum reliquit,de violæ vi hæc agit. Differentia generis in flore, qui in aliquibus candidus,in aliquibus luteus,alijs purpureus. Probatiſſima in medicinæ vſu viola eſt,quę luteum habet florem:eius ſiccati flores decoquuntur,faciſque decoctum ad muliebres locos,ducunturque inſidentibus in eo fœminis menſes,& eorum locorum inflammationes curantur,minuunt lyenem,radices conferunt podagris,cum aceto modo emplaſtri poſitæ,hæc ille. Lectio Meſues teſtatur violas bilem ſoluere aluumque. BACCHAR IN MEDICINAE VSV EST, &c. Radicem baccharis decoctam in aqua, conuulſis mederi Dioſcorides libro tertio ſcriptum reliquit:item difficultati anhelitus, tuſſi, anguſtijs vrinæ,menſes prouocare ait prodeſſe morſibus venenatorū folia contra capitis dolores valere,oculorū iflāmationes ſedare,cōciliare ſomnū,mām̄as à partu tumētes ſanare:itē ſacros ignes.Hic expēdēdū Pli.de aſaro loq:ſed gallico verbo baccharē vocaſſe,nā Dio.li.ii.de hoc agens ait. Aſarū ſunt q̃ ruſticā nardū appellēt,

Narciſſus.

Aſarū.

galli baccharem, Romani perpensam. Paulò autem inferius Pli. de asaro differit, discreuitque asarum ab bacchare: & apud Diosco. duo esse constat. Calefacere enim asarum, vrinam ciere, mensesque, item prodesse hydropicis scriptum reliquit.

Spatici

SPASTICIS. Alij spaticis legunt. Spastici dicũtur, quibus est aliquid conuulsum, spatici verò, qui maligno spiritu correpti sunt, subito se mouentes: legerim enim spasticis, non spaticis: quod Dioscorides dicat valere, ruptis, conuulsis, ex alto pręcipitatis, de bacchare agens libro tertio.

CAPVT .XX.

Nardus

ET QVONIAM QVIDAM, &c. Actis rusticæ nardi viribus medicis, hic pandit gallicæ nardi saluberrimos effectus. Hanc nasci in Liguriæ alpibus Dioscorides libro primo memoriæ mandauit. Nascitur, inquit, gallica nardus in Liguriæ alpibus, ab incolis gentis suæ vocabulo gallica appellata. Nascitur & in Istria breuis & exiguus frutex, qui vna cum radicib⁹ carpitur, & in manuales fasciculos ligatur: folia habet oblonga, colore subflauo, lutheum verò florem. Probatissima ea est quæ recens, odorata, non facile fragilis. Prodest iocineris inflammationibus, felle suffusis: stomachi inflammationibus cũ decocto absynthij pota: lyenis, renum, vesicæque vitijs miscetur malagmatis potionibus & vnguentis quæ calefaciẽdo sunt. Sunt qui hãc nardum gallicam lauendulam vocitent. CROCVM CVM MELLE, &c. Crocus, ait Diosco. libro. i. maturat, mollit, adstringit leuiter, vrinam cit, bonitatem coloris amabilem facit, arcet crapulam, cum passo potus inungitur contra oculorum distillationes, venerem stimulat, sacrorum ignium inflammationes inunctus lenit. Aurium remedijs vtilissimus est: croci radices cient vrinam.

Crocomagma

De crocomagmate ante paulò mox. Fit, ait, crocomagma expressis crocini vnguẽti aromatis & in pastillos conformatis. Est illi vis & natura exterere, quæ claritati oculorum officiunt, vrinam cit, mollit, maturat, calefacit. Huius etiam meminit Celsus libro quinto.

Iris.

IRIS RVFA MELIOR QVAM CANDIDA, &c. Iris sibi asciuit nomen à similitudine arcus cœlestis, qui iris à græcis dicitur, item vrania, id est cœlestis. Alij hanc herbam consecratricem vocauerunt: quare græci cathœronta dicunt, id est purgantem. Solebat enim purificationibus adhiberi, gladiolus item fertur. Gaza pugionem traduxit, Hæc enim calefacit, extenuat: est tussibus vtilis, humores non facile excreabiles extenuat. Purgat biliosa, somnum conciliat, lachrymas ciet, torminibus medetur, cum aceto morsibus venenatorum prodest, lienosis confert, ciet menses. Infunditur clystere contra coxendicis dolorem, explet fistulas, mollit strumas, vlcera purgat, lentigines tollit, hæc Dioscorides libro primo.

Polium

POLIVM CONTRA SERPENTES, &c. Est enim polium, exiguus & gracilis frutex, colore candido, altitudine quantum à summo pollice ad extremum minimum digitum explicita patet humana manus. Semine plenus habet in summo corymbi figurã, capitulum paruum cano hominis capillo simile, grauiter cum suauitate aliqua odoratum. Est & genus alterum, sed non tam valido odore. Dioscorides libro tertio, bibi efficaciter in morsus venenatorum memoriæ mandauit, mederi item suffusis felle, id est morbo regio affectis, nocere stomacho, & capiti dolores facere, ciere menses, venenata incensum vel instrata abigere, emplastri modo impositum vulnera glutinare. Haud omiserim, quod Theophrastus plurimæ lectionis author scriptum reliquerit de polio.

polio. Is primo de plantarum historia, quod ad seruandam rem domesticam pertineat polio tribuit, vt vestibus interpositum ab insectis quæ eas erodendo dehonestant incolumes seruet. CONDILOMATA. κονδυλώματα, id est cōdilomata, sunt morbi, vt ait Iulius Pollux, qui solent nasci circa coronam ani siue podicis: sunt certè tubercula inflammata, nec propriè condilomata dixeris hæmorrhoides, sed tumores eminentes. Celsus libro sexto tria morborum genera esse, quæ podex recipit, prodit primum rhagada, quando pluribus locis cutis scinditur. Secundum condyloma tuberculum inflammatum, hæmorrhoides vltimum, quum ora venarū sanguinē fundūt. QVOD (ait Pli.) ALExipharmacon vocant, ἀλεξιφάρμακα, id est alexipharmaca: dicuntur quę sunt contra veneficiorum noxas. Credimus itē ritè alexipharmaca dici posse amuleta, & quæcun'que fenestris ostijs'que domorū aut cubiculorum, aut ante domum suspensa vel apposita veneficiorum omniū maleficia arcere dicuntur, quare Theophrastus nono plantarum de tripolio agens hæc protulit, εἰς περίαπτα καὶ ἀλεξιφάρμακα τοῖς σώμασι καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις, quorum sensus est. Ad amuleta & alexipharmaca in corporibus & domibus, nam superius paulò dixerat ἀλλὰ τὰ εὐηθέστερα καὶ ἀπιθανώτερα, τὰ περὶ τῶν περιάπτων καὶ ὅλως τῶν ἀλεξιφαρμάκων λεγομένων τοῖς σώμασι, quod latinè est. Illa autem minus credibilia & fatui hominis erunt, quæ amuletis & quæ veneficijs aduersantur tam corporibus quàm domibus alligata & apposita, quemadmodum authoribus Hesiodo & Museo dicunt tripolium ad omnia quæ digna studio sunt vtile esse. Quod enim Theophrastus tribuit tripolio Plinius polio assignat. CYTINVS, &c. Flos mali punici, sed de hoc libro xxiii. agemus. HOLOCHRYSOS MEDETVR, &c. Sunt qui legant heliochrysos. Dioscorides libro quarto herbariæ doctrinæ, heliochrysum amaranthum dici quibusdam, item & chrysanthemon scriptum reliquit, morsibus serpentum subuenire hanc, item menses ciere, coxendicibus conferre scriptum reliquit. Cæterum non pauxilla hæsitatio lectoribus occurrit harum vocum sonus, id est helichrysum, heliochrysum holochrysum. Plinius hoc libro, ca. xxv. heliochrysum eandem floris aurei plantam appellat. Habet certè vtrius'que vocis certam primum ex natura causam, tum ex græcis scriptoribus at'que Theophrast. quorum illi helichrysum, Theophrastus verò heliochrysum in historia plantarum nominat. Diuersitatis causam putarim, quòd qui helichrysum vocant aquosis & palustribus locis, quæ græcorum multi dicunt ἕλη nascentē florem indicant, qui verò heliochrysum quoniam ἥλιοι, id est elios, sol græcis est: ad solis repercussum aurea luce fulgentem significant, sunt tamen qui vtro'que modo enunciatum hunc florem à palustribus locis dictum fuisse velint, ne'que ἡλιόχρυσον, id est eliochrysum, qua voce sol dicitur, sed ἑλειόχρυσον, in qua voce loci palustres audiuntur scribendum contendant. Theophrastus harum plantarum ad extremū sexti meminit, & multo profusius libro nono, qui ait, gratiam & vitæ gloriam sibi etiam acquirit, qui helichrysi flore coronatus vnguento ex auro, quod ignem non senserit insperget se. Habet autem helichrysus florem auri colore, candidum foliū, coliculum tenuem, & duram radicem in superficie terræ, eandem'que gracilē, vtuntur ea contra venenatorum morsus cum vino, hæc ille. Subdit mox Plinius. CHRYSOCOME RADIX, &c. Alludit ad assertionem Dioscoridis libro quarto inquientis. Habet calefaciendi vim & adstringendi, iocinerosis & peripneumonicis accommoda est. Sumitur ea etiam in mulso elixa ad muliebrium locorum purgationem. MELILOTOS QVOQVE &c. Meliloton paulò superius vocauimus sertulam campanam, herba vulgaris. Hæc, authore Dioscoride, libro tertio, adstringendi vires habet, mollit inflammationes pręcipuè oculorum muliebrium, locorum'que sedis. Item & testium

Cōdilomata.

Alexipharmacon.

Cytin⁹.

Helichrysū.

Chrysocome.

ſanat meliceridas cum aqua. Lenit ſtomachi dolores,in vino elixa cruda've: finit dolores aurium ſuccus eius expreſſus cum paſſo,auribus inſtillatus. Quinetiã capitis dolores leuat cum aceto aut roſaceo inſperſus. AD PROCIDVAM SEDEM, &c. Sicuti procidentes fœminarum locos diximus dici. Sic authore Celſo inteſtinum quoddam aut quid ſimile ſedi,id eſt podici: contiguum decidere ſolet,quod euenit crebrò pueris ob conatum nimium: hanc procidẽtiam vocat Pli. ſedem prociduam, græci enim ἐξομφάλους,id eſt exomphalos, id eſt procidentes vmbilicos dicunt, ſiquidem procidit homini vmbilicus ſicut ſedes, fit q́ue hoc aut diſrupta eo loco interiore membrana,quæ interaneis omnibus extẽſa adiacet. gręci hanc peritoneon vocant. Procidẽte'que illa aut omento aut inteſtino, & nonnunquàm ocioſo humore vmbilicum ſubeunte: aliquando etiã caro eodẽ loco augetur. Sed redeamus ad rem.

CAPVT .XX.

Trifolium. TRIFOLIVM SCIO CREDI, &c. Huius capitibus elapſis meminim⁹,ei⁹ genera deſcribẽtes, lectioni quidẽ multorũ authorũ Pli. refragatur: nã Nicãder in theriacis vnũ eſſe trifoliũ: quod pluribus nominibus cenſeatur ait. Paulus itẽ Aeginita libro. vi. memoriæ mandauit. Herba omnibus nota trifolium. Dioſco. libro. iii. ſemen et folia bibi cõtra lateris dolores, vrinæ anguſtias,comitiales, muliebrium locorũ ſtrangulatus,hydropiſin ſcriptum reliquit: menſes etiam eadem trahere. Oportet inquit,ſeminis foliorum quatuor dare drachmas. Succurrunt & venenatorũ morſibus folia trita,in aceto mulſo pota. Retulerunt quidã ſi totius fruticis,radicis ſcilicet & foliorum decocto foueantur, factos ex ſerpentium morſibus finiri dolores, ſed poſt curationem hanc, ſi quis vlcus habens eodem illo decocto foueatur,eadem pati quæ patiebantur,qui in venenatorum morſu curati eo antea fuerant. Dãt quidam etiam in tertianis bibenda cum vino trita folia trita aut totidẽ ſemina,in quartanis verò quatuor,veluti earum febrium circuitus finientia,miſcetur antidotis radix trifolij,hæc Dioſco. ad cuius lectionem alluſit hic Plinius.

Thym⁹ THYMVM COLLIGI, &c. Herbariæ diſciplinæ peritiſſimi profeſſores duo in genera thymum diuidunt,candidum & nigrum. Theophra. miras laudes thymo eo quem de plantarum hiſto. libro. vi. legendum reliquit aſſignat: necnon & Homerus ille Mãtuanus libro geor. quando ait. Redolent'que thymo fragantia mella. Nec ſolũ parens illa rerum natura thymum peraccommodum genuit apibus, ſed & hominib⁹ pabulum & medicum cibum fieri voluit. Hic Pli. item & aliubi quæ de thymo dixit, à fontibus Theophra. hauſit. Cęterò ſunt thymi apppellationes alię: epithymis & thymion: ſolo declinationis nomine diuerſæ,antiquæ & ipſæ. Siquidẽ Theop. genere neutro dixit,ſic etiã fœminino genere epithymida,alij herbã ſcilicet intelligentes. Aegyptij item ſtephanẽ,id eſt coronam appellarunt. Herba hæc vulgaris & omnibus nota,cibarijs accõmoda,naſcitur petroſis & ſterilibus locis. Dioſco. libro herbariæ medicinæ, iii. decoctũ thymi cum melle difficultati ſpiritus,& nõ niſi recta ceruice ſpirantibus prodeſſe tradit,pellere item alui lumbricos,mẽſes,ſecundas,& fœtus. Habet & ciendæ vrinæ vim. Mixtus thymus melli in eclegmate excreabilia facit pectoris vitia,concretũ ſanguinem deijcit, tollit vlcera ſui nominis,hebetibus oculis in cibo ſumptus opitulatur. hæc Dioſco. Et ſubdit Plinius. HEMEROCALLES, &c. Serebatur profectò quondam hemerocallis æmulus cum tota planta lilio flos,nunc inter ſegetes naſci conſpicitur,mi-

nor quidem longe lilio, figura penè illi idē, differt tantum quòd in lilio floris folia cum tota se in calathum aperuerunt resina à superiore parte se inuertunt: & hoc dū florescat recta diu rigent: quare ob similitudinem lilij, quidam syluestre lilium appellarunt. Diosco. libro tertio. Radicem tritam & cum melle in lana appositā sanguinem educere testatus est: foliaque cōcisa modo emplastri imposita mammarū inflammationes oculorumque lenire: eadem ambustis prodesse.

HELENIVM (ait Pli.) AB HELENE, &c. Hanc herbam nunc vocamus Inulā campanā. Herba certè omnibus fermè peculiaris, varijs nominibus dici liquet Diosco. lectione: qui lib. i. hanc vocitari interdum Nectareā, ait, interdum symphitō: medicā radicem. Cleoniā Apuleius item eo cōmentario quē de viquarūdam herbarum stilo cōmisit, Chironiā Panacem vocat. Decoctum Inulæ campanæ authore Diosco. vrinā & menses pellit: radix cum melle ruptis, cōuulsis, inflāmationibus & venenatorum morsibus confert nō parum: eadem condita in pastillos stomacho grata est: facit ad cruenta sputa. Contra venenatorum morsus prodest. Refert & aliam nasci in Aegypto inulam herbarius Crateias: cubitalibus ramulis. ABROTANVM, &c. Dioscorides etiā duū generū esse scriptum reliquit abrotanū. Duum, ait, lib. iii. generū frutex est: alterum fœmina, quod arborescit albicantibus folijs, incisuris minimis, siriphij absynthij modo circa ramulos diuisis, floribus plenum, nascitur æstate odoratum cum grauitate aliqua & gustu amarum. Mas alterum vocatur, sarmentosum, absynthij modo fruticosum, semen vtriusque succurrit nō nisi recta ceruice spirantibus: tritum & aqua potum, ex oleo idem in febrium accessionibus, cum tremore algētibus inungitur, fugat idem serpentes lectis stratum & ad suffitus incensum. Cum vino potum valet ad morsus serpentum: & priuatim scorpionibus. Contra oculorum inflāmationes cum decocto cydonio malo aut pane emplastri modo imponitur. Discutit panos: & id genus multa Diosco. cui hic astipulatur penitus Plinius.

CAPVT .XXII.

LEVCANTHEMVM, &c. Diosco. libro tertio Sampsuci ita meminit. Sampsucum quem Romani Maioranā vocāt, probatissimum Cyzenū & Cyprium: fruticosa herba est secūdę bonitatis, prorogatiuā habet Aegyptium: serpit per terrā hirtis & circinatis folijs, nepetę similibus odoratissima: calefaciendi vim habens: & coronamentis apta. Folia eius siccata delent sugillata: menses item apposita trahunt: & cōtra ictus scorpionum ex aceto & sale imponuntur. Item contra tumores: cum polenta verò contra oculorum inflammationes. Decoctum Maioranæ contra vrinę angustias & tormina valet: hęc illę.

CAPVT .XXIII.

ANEMONAS CORONARIAS TANTVM DIXIMVS, &c. Duplex esse anemonarum genus cōijcere licet lectione Diosco. libro secūdo hæc inquiēs. Duplex anemone est, syluestris altera, cultis locis nascens altera. Rursus quæ cultis locis prouenit multiplex est: puniceos aliqua habet flores, albidos aliqua & lactescentes: purpureos aliqua, folia coriandri omnes habent tenuissimis incisuris diuisa, ad terram

inclinata, coliculos lanuginos, tenues, in quorum summo papauerum flores, & in medio nigri aut cærulei coloris capitula, habēt vtraque acrimoniam, ideoque radicis earum succus naribus instillatus ad capitis purgationes facit: pituitā trahit radix earum cōmāducata oculorum inflāmationibus valet: sordida vlcera purgat. Cum ptisana cocti earum caules: & folia lactis abundantiā in cibo faciunt, trahunt menses: lepras illiti pellunt, &c. Theophrastus harum affatim sexto plantarum meminit: à colore phœniceo, id est, purpureo anemonem phœnicida vocitarunt aliqui. PAPAVER QVOD RHAEADA, &c. De hoc egimus, libro decimonono.

CAPVT VIGESIMVMQVARTVM.

OENANTHAE HERBA, &c. Hæc œnanthe alia est ab ea, de qua à nobis actum est in vitiū genere. Hæc enim de qua nunc agitur in herbarum censu à Theophrasto inter coronarias herbas & flores, qui secundi per ver florent numeratur, nō enim dicta hæc est, quòd sit flos labruscæ, sed quòd candidus illi flos racemi, vt in labruscæ specie sit: amat hæc tepidiora loca. Hāc Diosco. libro secundo. Cerascomen vocat, item & leucāthum, quod florem album habeat: bibi semen vtiliter & folia in mulso ad eijciendas secundas asserēs. Radicem etiam cū vino contra vesicę stillicidia pari vtilitate bibi. Et quia Heliochrysi meminimus, nihil hic à nobis agetur.

CAPVT .XXV.

HIACYNTHVS, &c. Diosco. Hyacinthum vacciniū latinis dici scriptū reliquit, libro quarto. Romani, inquit, Vaccinium dicunt. Bulbo folia similia habet: gibbosam comam sustinet, purpureo flore plenam. Radicem bulbosam. Quæ inflantibus ex vino albo emplastri modo imposita pubertatem coercet: nec patitur erumpere, sistit ea pota aluū, vrinā ciet & morsibus phalāgiorum subuenit: semen cæliacis prodest: purgatque cum vino potum fellis suffusiones. HYSGINVM, Hysginum: color coccineo similis, vnde græci hysginobaphas vestes appellāt: hysgino tinctas.

LYCHNIS (ait Pli.) QVOQVE, &c. Lychnis noctu fulgere creditur, herba est coronaria, nascitur locis humentibus, hic flos à Theophrasto ad extremum sexti de plantarum historia, primus inter æstiuos flores numeratus. Hanc flammeam hic Plin. vocat à fulgore quem noctu proferre dicitur, modo lychni, id est, lucernæ. Diosc. Athanathum florem vocat, id est, immortalem, quòd longissimè à prima æstate ad extremum autumnum floreat, flores huius cōtra scorpiones bibi testatur Diosco. syluestrem idem efficere testatus est, semēque eius per inferna bilem trahere: hic Plinius Asianos boliten vocare ait, Diosco. bellariā dici asserit, quare putarim rectius legi ballarin, vel bellaryon: à similitudine fortasis herbæ quæ ballaris dicitur, estque ea, quam aliqui herbam Trifoliam vocitant authore Hesichio.

CAPVT .XXVII.

ET VINCAPERVINCA, &c. Alij Alexandrinam laurum vocāt:alij laureolam,siue lauraginem,virgas ex se profert singulares,multis'que ramulis cubitales, lęuore graciles & rectas. Fructū fert rotundum, rubētem,folijs adnatum:capitis doloribus authore Diosc.& ęstuāti stomacho cōcisa folia emplastri modo imposita succurrūt:sedāt tormina cum vino pota: succus eius cum vino menses cit, & vrinam, Chamedaphnen vocatam putarim quòd humilis & terrestris sit. Theophrastus ad extremum tertij de historia plantarum huius meminit: cuius lectionem si quis examinate perpenderit Chamedaphnē fructum folijs adnatum ferre leget: quod longe abest ab herba quam diximus vincā peruincā. Nō enim est vincaperuinca ī vsu ciborū, quod veteres medici grecorū in camedaphne fuisse ferunt. Nam Paulus Aeginita, libro sexto comedi solitā tradit. RVSCI RADIX, &c. Ruscum vocamus syluestrem myrtum, Radicem gramini similem Diosco.lib. iiii. testatur, sapore acerbo amarescente'que: folia bibi cum vino ad ciendas vrinas solita tradit: ducendos'que menses, & in vesica calculos, prosunt certè eadem suffusis felle, & vrinæ stillicidio, & capitis doloribus, caules eius eduntur pro asparagis qui cient vrinā. Theophrastus, lib. iii. plantarum huius meminit, eam vocās cuspidatā myrthum: hæc fert baccas rubentes, quas pueri ex eius folijs decerpunt, ceu coralijs per ludum se ornāt: hæc item suspēdi solet in carnario ne mures pernas, aut carnem edāt: nō audēt enim mures penetrare cacumina. Murina enim à muribus spina dicitur, id est, myacantha.

Laureoli.

Chamędaphnē.

BATIS (ait Pli.) QVOQVE ALVVM MOLLIT, &c. Batis ea est herba quam græci Crithmon vocant: frutici hæc est similis, & in duos foliosos ramulos diuisa herbula batis est: cubitali altitudine, nascitur locis petrosis, & maritimis locis, folijs pinguibus, portulacæ foliorum figura, fructum fert rosmarino similem, mollem, odoratum, rotundum. Decoctum radicis & foliorum prodesse vrinæ angustijs & morbo regio Diosco. memoriæ mādauit, lib. ii. idem menses trahere, comedi olerum modo & condiri sale. Columella vocat batim, olus chordum, quòd sero proueniat.

CAPVT .XXIX.

ANTHALII QVOD, &c. Diosco. libro tertio hāc vocat varijs nominibus, quibusdā dici florem cāpestrem, alijs leucāthemō, alijs anthemida afferens: duo'que eius genera ponens, alterum lenti folia, ramos'que similes habens: radicē gracilē breuē'que, nasci in sabulosis, apricis locis, gustu salso. Alterum ramis folijs'que chamępitio simile esse hirsutius & asperius. Radicem huius potā drachmarum pōdere vrinæ angustijs prodesse testatus est. Renum item doloribus subuenire, Muliebrium locorum inflammationes mollire radices, cū lacte & rosaceo. Quę verò chamępitij similis esse dicitur comitialibus, cum aceto mulso bibitur vtiliter authore Diosco. cuius lectioni penitus hic Pli. applausit.

CAPVT .XXX.

CONTRA

CONTRA PARTHENIVM: ALII LEVCATHEN, ALII AMARACVM VOCANT, &c. Sunt qui vocent parthenium florem campeſtrem: alij anthemida, alij camæmalum, eſt herba odore viroſo: guſtu'que amaro: poteſt, inquit, Dioſcori. libro quarto, ſicca in aceto mulſo vino've addito ſale potabilem, pituitam'que modo epithymi per inferna trahere, prodeſt ſuſpirioſis & ijs quos bilis vexat: fouentur decocto eius inſidentes fœminæ contra muliebrium locorum duricies & inflammationes: & ſacris ignibus & inflammationibus, emplaſtri modo, cum floribus imponitur.

CELSVS APVD NOS PERDICIVM ET MVRALIVM, Celſus, libro tertio perdicij meminit, ſed de hoc aliubi.

CAPVT .XXXI.

TRYCHNON, &c. Strychnos iure veſicarias herbas appellarimus, ſicuti Gaza apud Theophraſtũ fœliciter vertit, duo genera ſtrychni ſunt. alterum quod eſt furorem faciens, alterum ſaporem, vt conijcere licet lectione Theophraſti nono hiſtoriæ plantarum. Halicaccabum veſicarium iure appellatum dixerimus, ſed hic hęſitandum, ſit ne ſolanum, idem quod ſtrychnum, quoniã Cornelius Celſus vltimo ſecundi libri capite, cum numeraret, quæ reprimunt, ſimul & refrigerant, ait. Siſer apium ſolanũ quem ſtrychnum græci vocãt: intelligebat profecto Celſus herbam hanc quę refrigeraret & nõ ſtrychnum qui calefaciendo eſt. Meminit Dioſcori. libro quarto. Solani veſicarij, id eſt, halicaccabi quãdo ait. Eſt & alterum Solanũ quod priuatim halicaccabum quidem verò veſſiculam vocant: fructus eius ciet vrinam: ſuffuſiones fellis emendat: & paulò ſuperius de Solano agẽs, ait. Strychnum nigrum hortenſem ſunt qui ſatiuum pro hortenſi vocant, Romani Strumum aut cacubalum appellant, nõ adeò eſt grandis frutex, ſolanum quod edendo eſt folia habet ocymo maiora latiora'que. Et paulò mox ſubnectit. Refrigerandi vires habet. Eam'que ob cauſam folia emplaſtri modo impoſita ſacris ignibus conferunt & capitis doloribus, ſtomachi ardoribus ſubueniunt, &c. Quod autem Plini. cognominatum vocat Manicon furioſum & inſaniam, quam Maniam vocant intellige, vbi verò de ſoporifero, quod & Dorycnion appellat, plura eſſe ſolanorum genera docuit & noſter Theophraſtus, inquiens, ſolanorum autem ſomnificum, alterum furioſum, alterum Rubens ſanguinis modo radicem habet ſomnificum: quo autem tempore effoditur candidam, fructum grano quod tingendo eſt rubiorem, liquet item Dioſcoridis verbis plura eſſe genera, Plinius non diſtinxit doycnium ab alijs ſolanorum generibus, nec fecit aliam plantam, quòd ſolanum idem ſit. Dioſcorides tamen plantam per ſe facit. Paulus Aeginita, libro ſexto dorycnium ait plantam eſſe ſimilem papaueri, ac mandragore ſuo quidem temperamento quod eſt frigidum admodum, quare venenum eſt ſi plus nimio accipiatur.

Solanũ.

CAPVT .XXXII.

Corcorus.

CORCORVM ALEXANDRINI CIBI HERBA EST CONVOLVTIS FOLIIS AD SIMILITVDINEM MORI, &c. Olus hoc satis vile, sed medicas vires habens. Cæterum de cnico: planta hæc habet folia oblonga, incisuris diuisa, aspera, aculeataque, caules cubitales, florem croco similem, vt scriptũ reliquit Dioscorides, libro sexto. Sunt qui hanc vocent Crocum sarracenum. Theophrastus de hac affatim libro sexto plantarum, semen habet candidum, ruffumque, oblongum, angulosum: quo in obsonijs vtuntur. Tunditur id, daturque expressus ex eo succus, ad purgandam aluum in aqua dulci aut esculento gallinacei iure. Dioscorides stomacho nocere scriptum reliquit, eo quo diximus libro: & ex eo fieri offulas ad molliendam aluum. Cæterò quod Plinius facit ægyptiam hanc herbam, Theophrastus in græcia non minus, quàm in cæteris locis nasci memoriæ mandauit, libro de plantarum historia sexto.

Caput sequens nihil habet suscedinis, quare à nobis omissum.

CAPVT. XXXIIII.

ET QVONIAM IN MENSVRIS QVOQVE AC PONDERIBVS CREBRO GRAECIS NOMINIBVS VTENDVM EST, INTERPRETATIONEM EORVM SEMEL IN HOC LOCO PONEMVS. Dragma attica ferè cni attica obseruatione, &c. Nihil de mensurarum ratione agendum censui: quòd Budæus nostræ gentis ingeniorum vertex, elegantiarumque obseruantissimus & reconditioris doctrinæ accuratissimus ita de his egerit, vt nihil desyderari possit.

Commentariorum in Vicesimumprimum Plinij Secundi, Naturalis hystoriæ, scriptoris argutissimi,

FINIS.

IN VICESIMVM

SECVNDVM PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE, ARGVTISSIMI SCRIPTORIS LIBRVM, STEPHANI AQVAEI BITVRICENSIS, VIRI AEQVESTRIS, COMMENTARIA.

COMPLESSE POTERANT, &c. Maximum naturæ rerum parentis opus. xx. libro dicturum se pollicebatur iure quidem, animaduersis scilicet dotibus innumeris, quibus scatent plantæ ignobiles, & quasi abiectui habitæ, quę profecto à Pli. dicta sunt, poterant complesse, quæ pollicitus erat, plantarum miros effectus coniectanti sese plura suggerunt dicturo de his. Nam & si causa odoris, aut cibi, aut decoris plantæ antelatæ natura nobis sint datæ, restant quæ non minore potentia sint insignitæ, de quibus nunc agendum particulatim.

CAPVT PRIMVM.

VIDEM ET FORMAE, &c. Tanta mortalibus cura fuit in corporum decore agendo, variando, fingendo formandoque, vt mos fuit quibusdam, corpora sua succo plantarum inficere, quo vel terrori essent alijs, vel decorem sibi parare possent. Testatur Iulius ille Cæsar suo commentariorum libro. Britannos vltro se glasto herba solitos inficere, hoc quę ceruleo fieri colore, quod confirmat hemistychion Proper. hoc. Pictoque britannia curru. Strabo, libro. xv. Indos asserit se varijs coloribus tingere ornatus gratia.

CAPVT .II.

AM VERO INFICI VESTES, &c. Cocco insignia ac ornamenta militaria quę paludamenta iure appellarimus tingi solita memorijs veteribus proditū esse palàm est: de hac vestium luxuria coloreque & infectione meminimus alibi. Item de conchylio & murice. Subdit deinde Plinius. QVO FRVGI MVNDOS EXCVLPAT VSV, &c. Horum sensus est. Galliam transalpinam quę tingit herbis conchylium & purpuram minore impendio, & periculo id facere, quia non ex alto, siue longico ea petat vt cæteri

mortales,

mortales, sed in sicco carpat non in mari, unde muliebris ornatus, id est mundus, paratior & frugalior appareat: quod verò dicitur vsu alioqui fulgentis, intelligi debet, consuetudine ipsa effici vt vestes etiam ignobilibus pigmentis infectæ niteant & fulgeant. Subdit paulò post Pli. ALIVNDE SAGMINA, &c. Sagmina dicta quasi sanctimina, vocabantur'que verbenæ herbæ puræ, quæ ex loco sancto, id est arce aut ara accipiebantur, à consule prætore've aut legatis proficiscentibus ad fœdus agendum sanciendum've, aut bellum indicendum: verbena enim coronabãtur fœdera facturi vel bella indicturi: unde Tit. Liuius libro ab vrbe condita primo ait. Fœcialis ex arce graminis herbam puram attulit, postea regem interrogauit, iubes ne me rex cũ patre patrato populi albani fœdus ferire. Sagmina inquit rex te posco. Rex ait, purã tollito &c. Nulla profectò herba in toto herbarũ censu Romanæ nobilitatis maior habetur q̃ verbena, hac enim antiquitus domus purgabatur, familia lustrabaẽ, & Iouis mẽsa ad sacrificiũ & epulas verrebatur. CLARIGATVM. Clarigare est clare voce repetere, qua vtebatur pater patratus, nam cum Romani bellũ alicui indicere volebant, pater patratus proficiscebatur ad hostium exercitum, & prefatus quædam solemnia verba, clara voce et alta dicebat, se bellum indicere ob idoneas causas. Hinc clarigatio hostium declaratio, præter id etiam, clarigatio accipi solet pro talea nummaria, quæ principis vel reipublicæ edicto conceditur, vt Hermolao placet.

Sagmia

Clarigare.

CAPVT .IIII.

CORONA QVIDEM, &c. Corona graminea dicebatur quæ ab vniuerso exercitu seruato, seruatori dabatur, vbi obsessor aliquis seruasset: fiebat ex quocun'que herbæ genere. Coronarum abundè harum meminimus libro septimo, quare foret superuacaneum de his hic differere. Sequentia capita illibata omittemus, quòd eorum alibi fuerit facta mentio, id est libro septimo.

Eryngium.

CAPVT .VII.

ET CLARA, &c. Eryngij caulem (mirum dictu) si ex grege, ouis, capella've aliqua, morsu ore defectũ sustulerit, totus statim grex subsistere dicitur: relicto'que pascẽdi studio, nouo veluti spectaculo attonitus, non prius rem admirari desinere, quàm accedens pastor caulem illum abstulerit: authores huius rei sunt Aristoteles & Plutarchus. Cæterò vt ad medicas eryngij vires accedamus, herba est in genere aculeatarum, quam Dioscorides libro tertio myracanthum vocari, item & Romanis capitulũ cardui, folia'que eryngij recipi in cibos, olerum modo sale condiri, huic est radix longa, lata, foris colore nigro, intus candido, pollicis crassitudine. Nascitur hæc campestribus locis & aspens, habet calefaciendi vim: pota menses & vrinam ciet, tormina & inflationes discutit, cum vino bibitur contra venenatorum morsus & venena epota, Radix eius pota ex dulci aqua comitialibus fertur prodesse.

CAPVT .VIII.

EX HIS CANDIDAM, &c. Diosco.eo quo diximus loco, eryngium siue eryngen Hispanorum lingua centũ capita dici testatus est, & effectus eos quos retulimus eryngiũ habere: nec profectò sunt diuersæ plantæ, sed solum vocum acceptionibus erynges siue eryngia appellare possumus: græci enim ἑκατόκεφαλον, id est ecatocephalon à numero capitum dicunt, albam eryngen intelligẽtes talem, qualem variare florem aut caput, iam Dioscori. ait. Est, ait, earum color modo viridis nunc pallidus, nunc candidus, idem aliquando cæruleus inuenitur &c.

CAPVT .IX.

Athan⁹

SVNT QVI ACHANON, &c. Paucas achano esse vires medicas constat, quã maximas verò glycyrrhyzæ, cuius meminimus raptim quidem libro. xi. ea est quam alij dulcem radicem vocant, alij scythicam radicem, vt Theophra. neoterici herbarij liquiriciam satis ineptè & barbarè, frutex est breuis, bicubitalib⁹ ramulis, in quibus sunt densa folia lentisco similia, pinguia, tactu'que glutinosa, vt testatissimum reliquit Dioscori. libro. iii. cap. vi. Prodest radix æstuanti stomacho, pectoris vitijs & iecoris, vesicæ scabritijs, renũ doloribus, si cum passo sumatur, arcet sitim famem'que, radix siccata trita'que oculorum pterygijs prodest. Theophrastus nono plantarum huius ita meminit. Dulcis & scythica radix, quam aliqui euthyglyciam vocant, nascitur circa meotim paludem: vocat idem hanc adipson, quòd videlicet sitim sedare dicatur, quæ enim adipsa, quæ alima essent diximus libro. xi. cap. vltimo: cur item glycyrrhyza diceretur. Celsus solum dulcem radicem vocat, cæteris appellationibus omissis libro quidem quinto, cap. xx. Plinius hanc plantam esse folijs echinatis prodit, quę folia echinata vocat, non ex figura, sed ex spinarum similitudine tantum sic appellat. Subdit mox Plinius. IDEO COMMANDVCATA STOMATICE EST, &c. Sic enim legi debet, & non stomachice, græcorum enim peritissimi σόματικα, id est stomatica dixerunt quæ ori inseruiant, σόμα enim, id est stoma, os dicitur latinis: σόμαχικα verò, id est stomachica, quæ stomacho: qualia autem stomatica essent, Galenus in sua Isagoge ait. Sunt autem stomatica, id est oris medicamenta hæc quæ gingiuis cruentis prosunt: putrescentibus, cruentis, corrosisq; dẽtibus.

Adipsõ

Echinata.

Stomatice.

Stomachicæ.

CAPVT .X.

Tribuli.

TRIBVLI VNVM GENVS, &c. Sunt qui vocitent hanc plantam caput bouis, id est bucephalõ, quòd formam eius referat duobus cornibus & tricuspidem figuram ostendat. Duplex genus esse Diosco. libro quarto, cap. xvii. scriptum reliquit, alterum portulacæ folijs simile⁹ tenuioribus tantum: alterum aquaticum comam tantum supra aquam extollens, ambo refrigerare ac adstringere, inflãmationibus omnibus imponi, gingiuas cum melle sanare vl cera'que, pulices necare, decoctio eius letalibus venenis prodesse, & cum vino bibi. Cæterò quod Pli. ait Thraces equos tribulo saginare, hæc à Dioscori. penu videntur eruta. Qui, ait, saginant Thraces etiã strymonis fluuij incolæ viridi tribulorũ herba equos suos, fructũ verò dulcẽ & nutriẽdo aptũ sibi pinsunt, pro pane eo vtẽtes.

CAPVT .XI.

STOEBE,

STOEBE, QVAM ALIQVI, &c. Alludit hic Pli. ad lectionem Theophra. vi. de plantarum histo ria ea commemorantis, id est, phleō inter aculeatas plātas nu merantis, & inter eas quæ folia secundum spinas proferunt: quales in palustribus tribulus. Stœben libro primo plātarū inter fruticosa, & quæ carnosum folium habent ponentis. Plutarchus inter palustres plantas numerauit phleon in na turalibus causis. Phleon dictam volunt aliqui ob fructus se minis'que copiam, quibus abundat. Stœben verò quoniam ad στιβάδας, id est stibadas, hoc est thoros: ea vterentur antiqui, tam facili lentore, vt vestes ex ea fierent, vt author est Herodotus. Folia huius adstringunt, & semē, ob quam causam intestino rum torminibus decoctum eius clystere infunditur, & purulentis auribus instella tur: compescunt folia sanguinis eruptiones emplastri modo imposita, vt scriptum reliquit Dioscorides libro quarto, cap. xiii.

Stœbe.

CAPVT .XII.

HIPPOPHYES IN SABVLOSIS, &c. Hanc tritius nunc vocamus lapaginem siue lapulam minorem. Plinius Diosco. videtur secutus, qui etiam hanc maritimis & sabu losis dicat nasci, fruticēque esse densum, frondosum. Theo phra. sabuloso sed tenui solo nasci testatur, quando ait, Sin gulari radice nititur in terra hippophyes terrestris, & cau les per terram spargit, per æstatem germinat & floret: per manet viridi folio vsque ad pleiadem autumni, sabulosum & tenue solum amat. Diosco. succum purum per se seruatū biliosa per inferna pur gare testatus est, pondere quidem integri oboli cū aqua mulsa. Plinius hippophyes verbum ab hippo, quod equus est deductum vult, Paulus tamen Aeginita ab ἵπ, id est hipo, vt conijcere licet lectione illius libro sexto.

Lappago, Hippophyes.

CAPVT .XIII.

VRTICA QVID ESSE, &c. Et si constet vrticam asperam pungentem'que & tactu difficilem, nihilosecius re medica non caret: hanc græcorum aliqui ἀκαλήφην id est acaliphen vocant, quòd pungat quidem. Dioscorides libro quarto duplex esse genus edocuit, & vtrius'que fo lia addito sale emplastri modo imposita rabidorum canum morsibus mederi, item sordidis vlcerib⁹, luxatis, lienosisq; imponi cum cæra: sanguinis per nares eruptiones compesce re, concisa folia eius mox cum succo suo naribus indita: eadem menses cient, semen venerem stimulat, prodest lateris dolori, aluum ambæ vrticę molliunt, succus gar garisatus vuam in faucibus reprimit.

Vrtica.

CAPVT .XVI.

LEVCANTHAM, &c. Ea est planta, quam nos spinam albā vocamus: hæc commanducata dentium dolores sedat, decoctum eius cum vino pondere trium cyathorum medetur laterum doloribus ac coxendicis, vt scribit Dioscorides libro tertio.

CAPVT .XVII.

Helxine

HELXINEM ALIQVI PERDICIVM, &c. Varijs nominibus vocitatam hanc plantam veterum authorum testimonijs liquet,nã & Dioscorides libro quarto quibusdam alitin,quibusdam amelxinem, syderitim,polyonymon dici scriptum reliquit Nicander parthenium vocauit in suis theriacis,item perdicium vocatam ferunt,quòd perdices ea præcipuè vescantur. Paulus Aegineta libro sexto duas Helxines esse demonstrat, hanc purgare testatus,adstringere'que,q od & eadem asseuerat Dioscorides, eo quo diximus loco. Habent,inquit,folia refrigerãdi vim & adstringendi. Ea propter sacris ignibus emplastri modo imposita medentur,ambustis'que tumoribus, furunculis & cũctis inflammationibus, inunguntur etiam succo eius vtiliter sacri ignes addita cerussa,quinetiam contra diutinas tusses,cõtra tonsillas inflammatas. Cornelius Celsus secundo libro,muralem hanc herbam vocat,quoniam parietes & muros natalẽ locum sibi fecerit,quare irrepsit vt nunc vocetur parietaria. Cæterò ad calcem huius capitis, nonnulli sparganoptes,alij splachnoptes: de quibus suo loco agemus. Quod hic de asterico ait Plinius,nonnulli hanc herbam inguinalem vocant, quòd contra dolorem inguinum prosit,hũc'que tollat si fuerit alligata inguinibus, authoribus Gale.& Paul. Aegini. Dioscori. libro quarto,cap. cxi.

Parietaria. Astericum.

CAPVT .XVIII.

Chameleon.

CHAMAELEONEM, &c. Duplex esse gen' chamæleonis, scriptũ reliquit Diosco. libro tertio: album & nigrũ, illud ixiam vocari,hoc aliquando pancarpon, aliquãdo ocimastrum. Chamæleonem album nunc vocant carduum minorem,qui ait ixiam deriuata à visco appellatione. Chamæleonem aliqui dixerunt, quòd viscum quibusdam locis ad radices eius adnatum inuenitur, quo pro mastice mulieres vtuntur. Folia habet carduo,quem scolymum vocant similia. Radicem in pingui solo crassam, quæ acetabuli mensura pota latos ventris lũbricos pellit,datur contra hydropisim,cum vino pondere drachmæ,tumores enim minuit,bibitur decoctum eius contra vrinæ angustias,quinetiam canes,sues,mures'que in polenta simul omnibus maceratis hydrelæo enecat, hæc de chamæleone albo. Nigrum autem chamæleonẽ is vlophonon vocat,quòd exitium præbeat. Cynozolon,quòd canes occidat in pulte si fumatur. Decocto huius chamæleonis collui dentes esse vtilissimũ, memoriæ mandauit Diosco. cũ sulphure'que vitiligines decorem'que & asperã ceu à sole cutẽ emẽdat, vt prodit idẽ, cur autẽ chamæleõ dicatur, testatur, ꝙ scilicet colorẽ cũ terra variantibus folijs mutet,nã sicuti à nobis dictum est,chamæleonem lacertã varijs se trãsformare coloribus,sic ob varietatẽ coloris hæc planta sibi chamæleonis nomen asciuit.

CAPVT .XX.

Coronopos.

ET ANCHVSAE RADIX, &c. Theophrastus libro octauo plantarum,hanc herbam coronopodi, id est herbæ quam cornicis pedem aliqui, alij sanguinariam Apuleius autem eo libro quem de vi quarundam herbarũ posteris legendum reliquit,crus galli vocat: quam & Theophrastus humi caulescere testatur, de qua Leonicenus egit in Plinio. Nicander anchusam similem lactucæ ait folijs. Anchusæ radicem Dioscorides habere vim adstringendi,

scriptum

ſcriptum reliquit libro quarto. Facit, inquit, ad ambuſta, vetuſta'que vlcera in oleo addita cæra decocta, ſanat eadem ſacros ignes emplaſtri modo impoſita, cum polenta. Ex aceto autem vitiligines lepras'que exterit, fœtus appoſita extrahit, decoctum eius datur felle ſuffuſis lienoſis'que. Siſtunt folia aluum, cum vino pota. Cæterò plura eſſe genera coniſcere licet verbis Plinij: item Dioſcori. eo quo diximus loco, item & libro. xxvii. vbi meminit lycopſidis, quæ ſpecies eſt anchuſæ, quam ab iis diſcreuit, vt vidẽbimus aliubi.

CAPVT .XXI.

EST ET ALIA HERBA, &c. Onochelos herba, quam labrum aſini iure dixerimus, quam verò hic Pli. anthemida ſiue anthemin vocat, ea eſt quam nunc camomillam vocare ſolemus: herba certè ad multos mortalium vſus potens, omnibus nota planta. Theophraſtus libro octauo plantarum, crebrò anthemon vocat, Dioſcorides anthemida: & ab aliis dictam refert chamæmalon, alij melanthemon. Habere vim extenuandi calefaciendique teſtatus eſt, fœtus ea educi menſes'que ac calculos, radices herba'que ileoſis & inflationibus dantur, fellis ſuffuſiones hæc emẽdant, ciẽt vrinam, & id genus multa. LOTON QVI ARBOREM PVTANT, &c. De lotoarbore à nobis actum eſt libro. xiii. Nunc agẽdum de lotoherba, quam quidam vocitant tripodion. Eius plura eſſe genera Theophraſtus docet, item & Dioſcorides libro quarto, ſatiuum & ſylueſtre: illud hortis naſci, hoc incultis locis, illud oculorum repurgare nubeculas, argemata, albugines'que ſucco ſuo: ſylueſtrem verò adſtringere, & veſicæ doloribus mederi, ſimile'que eſſe trifolio foliis.

Onocheloſ.

Lotos.

HELIOTROPII MIRACVLVM (inquit Plinius) SAEPIVS, &c. Huius meminimus libro viceſimo, cum de intybis ageremus, verùm non obfuerit hic meminiſſe eorum, re ita poſcente. Duo heliotropij genera Dioſcorides libro quarto eſſe memoriæ mandauit, maius, quod & dicitur ſcorpiuron, aut ſcorpiotonon: alij herbam ſolarem à ſolis figura dicta herba. Heliotropion, inquit Dioſcorides, quod ad motum ſolis eius'que inclinationem folia eius circumaguntur, ocimo habet folia maiora tantum, piloſiora'que & candidiora, faſciculus ex herba hæc decoquitur, decoctum'que eius bilem & pituitam per inferna educit, bibitur contra ſcorpionum ictus, facit item ſterilitatem, aliqua parte adaligatũ Heliotropion. Quinetiam ferunt ante acceſſiones febrium cum vino pota, quatuor folia heliotropij ſemina quartanas: tertianas verò tria, febres finire, podagris vtiliter imponuntur LVXATIS. Capiti doloribus.

Heliotropiũ.

Scorpiuron.

MENSES EADEM ET FOETVS CONCISA TRAHVNT. Hic expendendum heliotropion, hiliotropon, & heliopon voces eſſe heliotropio communes, dictas certè à ſolis voce, ſignificare'que priores duas, id eſt heliotropion, & heliotropon, quod ad ſolem ſe vertit, heliopon verò quod ſolẽ aſpicit. Quam rationem Varro primo rei ruſticæ libro, capite. xlvi. heliotropium deſcribens ſic vocari ait, quòd ſolis ortum ſpectat, & ita eius ſequitur iter ad occaſum, vt ſemper eum ſpectet. Minus autem heliotropium placuit quibuſdam vocare ſcorpiurõ: quorum omnium Paulus Aeginita libro ſexto affatim meminit. SYRIASIN, &c. De hac actum eſt libro viceſimo.

ALIVD (ait Plinius,) ADIANTO, &c. Hæc fermè omnia quæ hic Plinius ait, à Theophraſti officina, demanare videntur,

is libro plantarũ. viii. Et quod adiãto accidit, ne'que enim madet folium eius aqua cõspersum, ne'que humoris aliquid in eo vestigiũ remanet, vnde & nomẽ factũ illi est. Eadẽ prodidit Nicander in theriacis inquiens. ἄχραες τ' ἀδιάντου ὃ οὐκ ὄμβροιο ῥαγέντος λεπταλέον πίπτον δυσμενὲς ἐρ πετάλοισιν ἐφίζει. Quorum sensum si quærat aliquis, hic est. Purum'que adiantem in quo nec descendente imbre minimum è cœlo cadens stillicidium folijs insidet. Cæterò Theophrastus, eo quo diximus loco, de adianto hæc agit. Genera autem eius, alterum quidem candidum, alterum nigrum, vtrun'que tamen explendis in capite capillis vtile, in quem vsum oleo confricatur. Nascuntur aquosis locis, & vt opinantur multi facit ad vesicæ stillicidia, quod vocatur trichomanes, hæc Theophrastus. Haud desunt siquidem qui adianton, euenotrichon, vel (vt vsitatius scribitur) ebenotrichon vocent, quod pharmacopolæ nunc vocitant capillum veneris. Decoctum adianti bibi ad suspiriosos vtiliter Dioscorides. Bibitur, inquit libro quarto, in angustia spiritus, suffusis felle prodest, vrinæ angustijs, lienosis. Frangit calculos vesicę, succurrit venenatorum morsibus emplastri modo imposita herba, explet alopecias. Addito vino fluentem capillum compescit. Facit & ad gallos & coturnices, pugnaciores enim eos reddit. Ouibus vtile est adiantum, circa'que earum ouilia seritur &c. hæc Dioscorides. Omitto quæ de adianto Ioannes Mesue scriptum reliquerit, & Galenus contentus antiquioribus ijs authoribus. Callitrichon Plinius vocat, quod capillum honestet: Polytrichon item à capillorum multitudine, quam effectu suo tribuit.

Adiantos.

CAPVT .XXII.

PICRIS AB INSIGNI, &c. Huius ante latis meminimus, quare de ea nihil agetur. Cæterò paulò mox asphodeli meminit hic Pli. Est enim asphodelus herba, quã nos hastulam regiam vocare solemus: folia habens porro similia, radices illi sunt plures & oblongę, glandibus similes, sapore acri, vi & natura calefaciendi. Vix vtpotè quis credat in cibos & sanitatis vsum venisse quondam asphodelũ, tam alienus nunc homini cibus, inter tamen medicamenta magis quàm olera. Theophra. asphodelum mandi pręter Hesiodum scriptum reliquit, octauo historię plantarum, quo loco bulbosas omnes radices, earum'que discrimina percurrens inter eas quę edẽdo sunt, asphodelũ numerauit, quãdo ait, ἐδώδιμοι μὲν γὰρ οὐ μόνον βολβοὶ καὶ τὰ ὅμοια τούτοις, ἀλλὰ ἡ τοῦ ἀσφοδέλου ῥίζα que latinè sonãt, mandũtur autẽ non solũ bulbi & similia bulbis, verum etiã asphodeli radices. Et quia hic Plinius Hesiodum citat, asserentem asphodelum mandi solitum, non obfuerit adferre Hesiodi carmen, ad hoc non parum faciens. Meminisse tamen primò iuuabit poetam hunc libro agricolationis, magnum emolumentũ haberi ex victus parcimonia si vescamur malua & asphodelo, delicatiora verò habeamus abiectui. Hesiodi versus sunt hi. οὐδ' ἴσασιν ὅσῳ πλέον νήπιοι ἥμισυ παντός, οὐδ' ὅσον ἐν μαλάχῃ τε καὶ ἀσφοδέλῳ μέγ' ὄνειαρ. His enim constat maluam, item & asphodelum in cibi vsum fuisse, exprimebatur enim ex ijs duabus herbis succus, sic'que parabatur ad vsum. Adijciam loco auctioris lectionis Platonem, tertio legum Epimenidem scripsisse modico & interim vilissimo cibo fuisse contentum: constabat enim is ex asphodelo et malua. Porrò medicas vires asphodeli ex placitis Dioscori. erutas adferamus is eo libro, quẽ de herbaria doctrina posteris legendum reliquit. Radices asphodeli vtiliter bibi ad ciendos menses scriptum reliquit. Item & vrinas: laterum doloribus cõferre, tussibus, cõuulsis, ruptis, põdere drachmę in vino potas, vomitiones adiu-

Picris.

Asphodelus.

uare.

uare. Dari & cõtra serpentium morsus, põdere trium drachmarum, sordida vlcera purgare, explere capillorum defluuia ferunt, inquit Diosco. asphodeli radicem veneris fastidia facere. Testatur id etiã herbarius Crateias, & preter hæc finire podagræ dolores drachmæ põdere cum vino potã radicem, hęc ille: cui astipulatur Pli.

DEFECTIS CORPORIBVS, &c. Pusillis & defectum animi patientibus quem λιποθυμίαν, id est, lipothymiã: gręci vocãt. Subdit deinde Plinius.

EST ENIM SVO NOMINE HALIMON, &c. Halimon varijs appellationibus dici cõijcere licet lectione Diosco. libro primo, qui hãc dici, ait, herbam quãdoque solis coronã Romanis albucum: quibusdam regiã herbã. Est enim frutex rhanno similis: siue spinis, folijs oleæ, sed latioribus, nascitur sepibus maritimis. Coquuntur folia eius olerum modo, authore Diosco. in cibos. Radix lenit tormina drachmę põdere in aqua mulsa pota: prodest cõuulsis, lactis abundantiã facit. Pli. Aureonẽ quãdoque vocitat. Meminit huius herbę Paulus Aeginita, lib. i. Aluum deijcere, ait, halinõ salsilagine quadã & amarore leni. Theophra. lib. iiii. de historia: & quinto de causis plantarum halimo herbę enecandi vim propinquas plantas assignat, quod autem Pli. ait hic existimasse quosdã asphodelũ ab Hesiodo halimõ vocari, ideo factum esse autumarim, quòd vter'que in sepibus nasceratur, & Hesiodus in cibis etiã asphodelum laudauerit cum ait, quod superius paulò citauimus, id est, nescire agentes quanta in asphodelo & malua vtilitas sit.

ACANTHOS (ait Pli.) EST TOPIARIA HERBA, &c. Haud desunt qui acanthum vocitent Herpecanthã quòd serpendo crescat, spinę aut aculeata herba & topiario operi idonea, quare aliqui acanthastopiã, id est, spinã topiariam vocitarunt. Hanc nasci petrosis locis humentibus'que testatur Dioscorides. Folia inquit, libro tertio, habet lactucæ, latiora, longiora'que, erucæ modo incisuris diuisa, nigrescentia, semen fert oblongum, & luteũ, capitulũ thyrsi figura. Radix eius prodest ambustis: pota vrinã pellit, aluũ sistit: quod Pli. hic hãc dici vestientẽ,

Acãthũ

CREPIDINES, &c. Vocamus enim crepidines extremas oras alicuius rei, proprie tamen crepidinem diximus oram terræ, quam terra alluit, ex hoc appellata quòd ibi aqua alluens currit: & per translationem vocamus crepidinem loci alicuius editioris extremitatem, altitudinem'que abrupti saxi, vnde Vergilius.

Crepidines.

, Forte ratis celsi cõiuncta crepidine saxi. Diximus hanc idoneã herbam operi topiario. Est'que illi topiarium opus & plãtarũ topiariũ genus, quod historiali opere in omnes formas virens & viuens trahitur, cum animalia naues'que & alia huiuscemodi fronde virẽtia grata cõformãtur, in quo genere acanthus: buxus, hædera'que sunt: meminit foliorum acãthi Victruuius, lib. iiii. Porrò quod hic Pli. acanthũ dici ait pęderota: putarim sic dictam quòd à pueris ametur. Nã vox illa amorem puerorum, vel quòd à pueris ametur significat: quod autem Melãphyllum vocat à nigrore foliorum factum est nomen. Nam μέλαν, id est, melã, nigrum diximus φύλλον, id est, phyllon, folium. Subdit Plinius.

Opus Topiarium.

Pęderota.

Melamphillon.

BVPRESTIN MAGNA, &c. Quare nomen sibi asciuerit vox satis indicat & eius nominis animal, cuius meminit idem author, lib. xxx. cap. iii.

ELAPHOSCON, &c. Hanc herbã alij Ceruiocellum vocitãt, est similis rosmarino, vel fœniculo, caulis illi geniculatus, folia habẽs latitudine duorũ digitorum: longitudine multo maiora. Semen anetho simile ferunt authore Diosco. lib. iii. ceruos serpentium morsibus resistere, herbæ huius pabulo, ideo'que semen eius contra eorum morsum in vino vtiliter dari.

SCANDIX QVOQVE (ait Pli.) Diosco. lib. ii. hanc dici herbã scanariam testatus est: acrimoniam'que aliquam habere & esui aptam. Estur, inquit, cruda, vel cocta, soluit aluum, stomacho est vtilis, vrinam ciet: bibitur ad dolores renũ,

Scãdix.

& vesicæ decoctum eius. Hæc est Scandix quę toties Athenis in theatro plausum & risum excitauit, quãdo in comœdia lepidissimi poetæ Dicęopolis ex agro in vrbem profectus rudis homo ab Euripide eam humiliter supplicans peteret σκάνδικά μοι δὸς μητρόθεν δεδεγμένος, nouerãt omnes profecto olus hoc, vile ac vulgare meminerant'que poetæ illius matrem quottidie in vrbem veniẽtem vendito eo olere filium in summa paupertate theatro & spectaculis educasse. Mater euripidis ob id dicta λαχανόπωλις, id est, olera vendens & euripidem à scandice cognominatum ferunt σκανδικοπώλην huius rei meminit Aristophanes in Comœdia, cui est titulus ἱππεῖς. Cuius rei Pli. meminit.

Caucalis. EST ET CAVCALIS, &c. Daucum agrestem nonnulli vocitant, hanc herbam Theophra. libro plantarum octauo spõte in aruis nasci caucalida testatus: folia apio similia. Dioscori. lib. ii. scriptum reliquit, vrinã'que ciere. Meminit huius Gale. asseuerans similem esse dauco sapore & viribus meminit'que Nicander.

Syllibũ. SYLLIBVM (inquit Pli.) CHAMAELEONTI, &c. Est enim latior spina chamæleoni albo: folia similia habens, estur inquit Diosco. libro quarto: ea nuper nata cum sale & oleo elixa, vomitiones facit potus drachmæ põdere cum mulsa aqua radicis liquor.

Lymoniam. ALIO NOMINE LIMOMON, &c Theophra. Limoniam sic enim vocat fœminino genere, libro sexto plantarum inter genera anemonarum, quarum meminimus numerat: betæ folia habere scriptum reliquit Diosco. lib. iiii. semẽ'que tritum in vino põdere acetabuli cæliacis prodesse, & tor minibus intestinorũ: nasci'que in pratis & locis palustribus: sed quod hic Pli. ait de scolymo intellige hac voce carduum. Nam Diosco. virosum odorẽ emplastri modo impositum carduum emendare memoriæ mãdauit, libro tertio. Radix, inquit, copiosam graue'que olẽtem vrinã pellit: coquitur pręterea, estur'que asparagi modo, non multo ante nata & adhuc tenera cardui herba. Theophra. Radices mandi, etiam carduo florente testatus, notus omnibus est carduus, id est, scolymus vulgo arti chaudum vocant, ait Plinius.

Alæ. GRAVEOLENTIAM ALARVM, &c. Alæ homini sunt, qua parte brachium humero iungitur, ex interiore parte, in quibus nõ aliter, quàm in pectore pubes aliqua nascitur, odoris plærum'que virosi: quare dictum. Cubat hircus in alis: valle sub alarum trux habitare caper, &c.

Sõchos ESTVR SONCHOS, &c. Inter aculeatas herbas, sed non simpliciter à Theophrasto Sonchus numeratur, sexto libro plantarum: aculeatur enim sonchus postquàm induruit, ac cœperit arescere, duo esse genera constat verbis Theophra. Plini.'q;, Dioscori. videtur tria protulisse, libro secundo, quando ait. Sonchi duplex genus: alterum agrestius, alterum aculeatum tenerius, alterum & quod edẽdo est vis & natura refrigerare adstringere'que mediocriter, ea propter emplastri modo imponitur ad ardores stomachi & inflammationes: succus eius abundãtiam lactis facit. Quinetiã muliebrium locorum inflammationibus in lana positus succurrit. Contra Scorpionum ictus Sonchi radix & folia opem ferunt. Est præter hæc tertium sonchi genus tenerum arborescens latiore folio.

CONDRILON (ait Pli.) SIVE CONDRILE, &c. Diosco. libro antelato etiam appellari quibusdam cichoriõ prodidit memoriæ. folia, inquit, habet similia agresti intybo, ideo'que agrestis intybi specie aliqui esse eam dixerunt. Tota tamen tenuior est: inuenitur'que in imis ramulis eius, fabæ magnitudine gummi mastichæ simile. Quod tritum & cum myrrha in linteolo quantitate oliuę fœminis subditum, menses cit, ipsum verò vna cum radice tusum mox in pastillos cũ melle formatum addito'que nitro dilutis aqua pastillis vitiligines exterit. Est & alterum genus folium habens veluti circũrosum, oblongum per terrã stratũ, &c.

Ad quę

Ad quę omnia Pli.allusisse videtur. INTER EA QVAE TEMERE, &c. Iure gulæ sunt à Pli.boleti irritamenta appellati:cum homini dati natura non sint cibi causa, quare iure Martialis cecinit.

, Dic mihi quis furor est turba spectante vocata
, Solus boletos Ceciliane voras
, Quid dignum tanto ventrique gulæ'que precabor
, Boletum qualem claudius edit edas.

Medicato certè boleto Claudium enectum testantur historiæ. Testis item Tran. in Claud. Tacitus tamen veneno necatum prodit ab Agrippina opera prægustatoris Claudij. Hic Pli. Neronem Agrippinæ venenum vocat, sicut boletos terris venena vocat. Item terris venenum Neronem ob truces res ab eo gestas.

VOLVAM ENIM, &c. Id est, inuolucrum illud album in oui specie boletos prorumpentes tegens.

Volua.

SI ENIM CALIGARIS, &c. Caligares claui, à caligis militaribus, quibus suffigebātur sunt profecto ferme cōgeneres boleti, fungis, hoc discrimen comperio, quòd boleti minus sint nocentes: quare Paulus Aeginita, primo libro de his differens ait, οἱ δὲ μυκητὰς ψυχροί τι εἰσὶ καὶ φλεγματώδεις καὶ κακοχύμοι τούτων δὲ ἀκυ-τῶν, &c. Quę nihil sibi volunt latinè quàm fungi verò frigidi, pituitosi, & mali succi sunt: omnium minus nocētes sunt boleti ad summum elixi: qui (verò de fungis intellige) amanitæ dicuntur, secundum post boletos ordinem habent, à cæteris abstinendum est: plures enim eorum mortiferi sunt. Quin & boleti ipsi si minus elixi comedantur periculi mortis'que causam habent, hæc Paulus.

Caligaris clau'

CAPVT .XXIII.

FVNGORVM NATVRA, &c. Paulum discerniculi esse inter boletos & fungos putarunt, sed liquet esse fungos multo nocentiores, nō tamen omnes noxij esse succi Flaccus noster mōstrauit suo carmine, Pratenses cæteris præferens quando ait. Pratensibus optima fungis natura est, alijs male creditur, fungi proculdubio quos græcorum peritissimi vocarunt μυκίτας, id est, mycetas duplici differentia discernuntur: aut enim edendo sunt aut letales. Fiunt'que multifariā letales authore Diosco. lib. iiii. quoties aut clauis rubiginosis, aut putridis pānis, aut serpentium latibulis & cauis adnascuntur, aut arboribus priuatim noxios ferentibus fructus, habent qui tales sunt. Lentorem quendā: relicti que cum è terra auulsi fuerint putrescentes corrumpuntur, difficilis sunt cocturæ in stomacho strāgulatus adferentes hæc Diosco. Boletos quidā volunt dictos ἀπὸ τοῦ βώλου, id est, à bolo dictos: græcis enim bolos nō tātum glebā, sed priuatim rubricam illā quā pictores aurum operibus suis inducūt, à quo colore boletos nominatos volūt: integrique quales hausti fuerint plærum'que cum reliquis excrementis redduntur, authore Diosco. IMBRE ET SILPHION, &c. Silphiō: græcis, latinis verò laser, vel laserpicium. Maspetō verò caulis eius dicitur: qui authore Diosco. similis est ferulæ, folia habens apij, semen verò latum & quasi foliaceum. Radix illi est calefaciendo, ægre in cibo cōcoquitur, vesicę nocet, strumis tamen cū cæra cocta medetur, Ex oleo cōtra sugillata emplastri modo imponitur. Tollit sedis excrescentias in malicorio cum aceto elixa & imposita, pota eadem venenis aduersatur, vtuntur ea etiā ad intinctus, miscent'que ex sale grato sapore cibos cōmedantē. Colligitur ex silphio liquor, scarificatis caule & radicibus. Habet'que primā boni-

Silphiō

tatis æstimationem

tatis æstimationem, qui nõ adeò ruffo colore est: qui lucem transmittit, qui myrrhã olet firmoq́ue odore sentitur. Damnatur cõtra, qui porraceo colore viret, aspero'que gustu est, Laser Cyrenaicus si tãtillum etiã ex eo aliquis in os sumpserit toto corpore sudoris modo humiditatem cit, adeò leui odore, vt exiguum tẽpus odor in ore eius qui sumpserit sentiatur. Sunt qui priuatim Silphiũ caulem vocent. Radicem verò Magyderim, folia vero maspeta ex Diosco. penũ hæc. Laserpiciũ, siue, vt alij volunt, Silphium, nostri recentiores herbariæ artis professores assam fœtidam vocant. Hanc'que varijs corporis vitijs prodesse testati sunt, vt etiam conijcere licet lectione Diosco. Silphio miras assignantis dotes medicas: quas omnes non collibuit hic appingere, rati id prolixius quibusdam videri plusquàm par sit. Item quòd alibi meminerimus, nõ tamẽ obfuerit in medium adferre quę de laser picio dixerit Theophrastus, libro de historia plantarum sexto. Habet (ait) Silphiũ numerosas radices & crassas, caulem qualis in ferula est: & crassitudini illi æqualẽ, folium quod Maspetõ vocãt: apio simile, semen latum foliaceum'que. Caulem nõ vltra annum prorogat quẽadmodum & ferula, vere'que primum folia & maspetum hoc profert: quo oues mirifice purgantur, & pinguescunt egregia odoris suauitate carnes cõmendãs. post hęc caulem profert quocun'que modo aptum cibis. Tostus siquidem & elixus estur, ferunt'que quadraginta diebus corpora purgare. Distillat duplicem liquorẽ silphium, à caule alterum, ab radice alterum, vocãt'que hunc à caulibus cauliã, à radicibus illum Rhizam. Habet radix corticem nigrum auferũt'que in vsu eum. sunt & radicum sectionis'que mensurę quędã, quibus quãtum oportet cædunt, reliquũ ad sectiones seruãtes. Ne'que enim in secãdo errare, ne'que vltra quàm cõstitũ est oportet secare, corrumpitur enim at'que putrescit si aliter fiat. Curãt autem apud Athenas Silphium ferentes hoc modo. Cum in vasa illi cõiecerint farinam illi miscent, multo'que tempore cõmouent, ea'que cõtractatione colorem cõtrahit, ratione'que hac curatum incorruptum'que permanet, proprium illi est cultos odisse locos. Lybiæ latos occupat campos, siquidem spatio vltra stadiorum quatuor millia nascitur, copiosum'que prouenire ab hesperidũ hortis ad syrtim. Narrãt Cyrenæi septem ante conditas Cyrænas annis apparuisse. Ex quo autem ædificata est vrbs trecenti intercesserunt anni, magistratũ athenis gerẽte simonide, hæc Theo. & id genus multa, quæ curiosus lector si volet videbit, ad cuius assertionem Pli. hic allusit, vt videre satis est.

Syntexis.

SYNTECTICIS, &c. Animi defectione vel corporis laborantibus. Syntectici, qui hac, ob diutinos morbos affligũtur, syntexes paulò mox verbo vtetur Pli. syntexes defectiones animi aut corporis intelligens.

CAPVT .XXIIII.

NON ESSET MELLIS, &c. Claris historiarum memorijs proditum legimus Cyrnios, hoc est, Corsicæ insulæ populos esse πολυχρονιωτάτους διὰ τῷ μέλιτι ἀεὶ χρῆσθ. hoc est, assiduo mellis vsu esse duturnioris vitæ, dona profecto cœlestia mella censura decenti ab Homero nostro Mãtuano dicta constat. Ea proculdubio melli potestas est, vt quidem cælesti coalita, & naturæ potentia inenarrabili. vt citra putrefactionem corpora seruet, quod Papinij versus

Mellis vis medica.

ostẽdunt, qui cadauer Alexandri melle litum incorruptum seruatum canunt: eos subijciam, ne quis me somniasse putet. Duc & ad Emathios manes, vbi belliger vrbis Cõditor, hyblęo perfusus nectare durat, Interrogatus autem quodã Demo

critus: quonam

pacto sanum quis posset agere, si interna, inquit, melle rigaris: oleo extima. Ille verò Democritus, cum ingruerent thesmophoria ne domum funestaret, rogatus dies aliquot vitā produxisse dicitur sola mellis anaphora, id est, euaporatione. Cæterò vt attingamus vires medicas Diosco. libro secundo ait, melli inesse vim exterēdi: apperiendi: purgandi & in summum humores proritandi: ideóque sordidis vlceribus prodesse asserūt, sanantur, inquit Diosco. impetigines decocto cū liquido alumine, melle inunctæ, sanantur eodem pedū claui, pediculos & lendes inunctu necat, purgat quę claritati oculorum officiunt, medetur faucium vitijs, tonsillis, anginis, idem vrinam cit. Cōtra fungorum maleficia & canis rabidi morsus est bibendum. Crudum autem mel omne inflat, aluum & tussim proritat, ob quam causam despumato vti oportet, emendat cutis aspredines à sole factas, hęc Diosco. cui plane astipulatur hic Pli. INDICATIONEM, &c. Rei præcium indicaturā. AQVA MVLSA, &c. Aquam mulsam dici & melicratō, Hydromel quē mōstrauimus, nunc superest eius medicos videre effectus. Hanc decoctā Diosco. lib. v. aluum mollire & vomitiones ciere scriptum reliquit. Vtimur, inquit, in tussientibus pulmonarijs, & his quos multo sudore diffluentes videmus. Damnatur vetustior in inflammationibus & corpore adstrictis: cōficitur autem ad vnam mellis mēsuram duabus cœlestis aquę veteris mistis & insolatis, quidam ex fonte aquam miscentes ad tertias decoquunt & reponunt, cōfert hæc his qui pusillis venarum pulsibus multáque infirmitate corporum sint, hæc ex prōptarijs Dioscori. Subdit Pli. QVOS ILLI DIXERE MICROPSCOS, Pli. Micropsychos vocat quos Dioscori. μικροσφύκτους, id est, microsphyctos & ἀσθενῶς, id est, asthenes: quos vulgo vocamus delicatos & pusillæ cōplexionis μικρόφυκτοι, id est, microphycti & micropsychi voces potius ad corpus, quàm ad animum referēdas cōtēderim. Pli. tamen ad animum potius quàm ad corpus rettulit, quòd, puto, etymō ita postulet. Nam ψυχὴ, id est, psyche anima dicitur, hinc micropsychia pusillanimitas, sed hoc paruum est: quare ad alia recurrendum: meminimus enim aquæ mulsę, id est, hydromelis, item & mulsi, lib. xiiii. hoc est, quare hic nō immorandum censuerim. ADNEXA CAERA EST, &c. Cæram quam græcorum peritissimi Cęrō vocāt, cōstat medicæ dotis vísque nō esse expertem. Maturādi enim abstergendique vires habet: cuius ita non minus scitè quàm festiuiter meminit Dioscorides, libro secundo. Probatissima cæra quę mediocriter russa & leniter pinguis est, odorata: cum mellis aliquo halitu, & pura. Nationibus probatur pōtica, & cretica. Quę matura exalbida pinguísque fuerit, cæra secundæ bonitatis probationem habet. Habet omnis cæra calefaciendi vim: mollit mediocriter explerque, & cōtra intestinorum tormina in sorbitiones additur, sumpti etiam milij magnitudine, decem cæræ grumi in caseum coagulati lac nutricum prohibēt, hęc Diosco. ad quem allusit hic Pli. quando ait.

Ana-phora.

Vis Aquæ Mulsæ.

Micro-psichi.

Ceræ vis.

ADVERSATVR LACTIS NATVRAE, &c.

CAPVT .XXV.

IMPRIMIS SAPIENTISSIMA, &c. Frugum quæ edendo sunt medicas vires dicturus à siligine auspicatur, quę tritici genus, vt docuimus superioribus. Non caret & Triticū medicina: cuius genus est duplex authore Diosco. libro secundo. Probatissimum, inquit, in secūda valetudine sanis corporibus in vsu triticum est recens, quodquòd luteo est colore, Laudatur post hoc trimestre. Qui fit ex similagine panis nutriēdo magis eo est, à quo nihil excussum in cribro fuerit,

Triticū medicina.

bro fuerit, Eiusdem trimestris tritici farina cum apollinaris herbæ succo, cōtra intestinorum inflationes vtiliter illinitur, & id genus multa.

Olyra. OLYRAM, &c. Theophra. eōgenerem tritico olyrā esse testatus, semen eius antiquiores græci figura inter triticeum & hordeaceum tradiderunt, haúd defuerūt qui ausi sint: siligini similem asseuerare. Siligo tamen secundæ conditionis triticum est, vt cōijcere licet verbis Columellæ: cuius verba hæc sunt. Tritici genera plura cognouimus, verùm ex ijs maximè serendum est, quod robus dicitur, quoniā pōdere & nitore pręstat. Secunda cōditio est habēda siliginis, cuius species in pane pręcipua pōdere deficitur. Diosco. lib. ii. Olyrā esse ex eodem genere sicut zea sit. Quod Pli. hic Atharam vocat: ea est sorbitio liquidiori pulticulę similis, inflātibus peracōmoda, pulticulā iure dixeris hāc. Paulus Aeginita, lib. vi. eadē, memoriæ mādauit. ZEA QVAM, &c. Zeam alij semen vocant, duo sunt genera zeę, alterum simplex & vnius tātum grani, alterū quod dicoccum vocant, id est, duplicis grani. Nutrit magis quàm hordeum, suauis est in cibo, authore Diosco Theophrastus similem tritico facit: hanc frugem speltā vocant nunc huius abundè Theophra. octauo de plātarum historia, de qua à nobis alibi actū est.

Siligo.

Zea.

Aera. Aerina, Farina ex æra, id est, lolio. Diosco. farinam lolij vlcera quę serpūt exedūtque cum sale & raphanis impositā cōpescere, ait, libro secundo. Feras impetigines lepras'que cum vino & sulphuræ admixto aceto sanare. Cū colūbino fimo linique semine in vino coctā strumas deijcere, & cōtra dolores eo exēdicis emplastri modo positam, in aqua mulsa decoctam. PVLTE CORPVS, &c. Id est, crimno: puls mirifice nutrit, sed difficile in stomacho cōficitur, quę ex zea facta est puls maiore vi in reprimenda aluo est. Fiebat enim antiquitus ex hordeo: quod vox Crimnō indicat dicta ἀπὸ τοῦ κριθοῦ, id est, ab hordeo. Paulus Aegi. mirifice nutrire, libro sexto scriptum reliquit. ALICA RES ROMANA EST, Græci alicam χόνδρον, id est, chondron, vocant: fit authore Dioscori. libro secundo ex zea, efficatior est in nutriendo quàm oriza: aluum magis adstringit, stomacho'que magis cōmodata, In aceto cocta ex eo inuncta alica lepras tollit, scabros pellit vngues, abscessus oculorum sanat: contra intestinorum tormina clystere infunditur.

Puls.

Crithos

Alica.

PANICVM DIOCLES, &c. Panicum alij Elymon vocant, numeratur inter frumentacea. est'que simile milio, minus tamen quàm milium nutrit, & adstringit, authore Diosco. Theophr. Panicum Melinem, siue melinō vocat. Subdit deinde Plinius. SESAMA TRITA IN OVO, &c. Sesamum stomacho nocere Diosco. lib. ii. scriptum reliquit. Facere'que grauitatem spiritus, prodesse auribus inflammatis contusis'que: nec minus ambustis, morsibus stelliomum subuenire. Cum rosaceo dolores capitis à solis æstu factos lenit. Fit ex eo oleū quo Aegyptij vtuntur, hęc Diosco. Subdit Plinius.

Sesama

SESAMOIDES A SIMILITVDINE, &c. Duplex genus etiā Dioscori. fecit: maius quomodo antycIricum vocauit folia longa, habens florem candidum, radicem gracilem inefficacē'que, semē sesamo simile, gustu amarum: purgat superiorem ventriculum semen id, pōdere quātum tribus digitis capi possit, pituitam bilem'que educit. Paulus Aeginita huius rei ita meminit σησαμοειδὲς τὸ μέγα ὅπερ ἐν ἀντικύροις ἐλλέβορος ὠνόμασται διὰ τὸ ὁμοίως ἐλλεβόρῳ καθαίρειν αὐτοῦ τὸ σπέρμα, quę significaut latine. Sesamoides maius quod palàm elleborus nominatur, quia eius semen pariter elleboro purgat. Minus autem sesamoides nasci asperis locis Diosco. prodit, semen eius cum aqua mulsa pituitam educit. Cęterò expendendū hic male legi, quod sequitur. GRANVM SESAMAE DATVR IN VINO DVLCI AD DETRACTIONES, &c. Legerim non sesamæ vt passim legitur, sed Sesamoides, vt lectio Diosco. indicat.

HORDEVM

HORDEVM OPTIMVM, &c. Hordeum quod græci chri then,id est, χριθὴ vocãt candidissimum,laudabilius est,quod significauit cum Homerus,tum Dioscorides libro secundo,minus nutriendo quàm triticum hordeum est. Hordeacea ptisana ad acrimonias omnes, faucium asperitates & exulcerationes,quibus & triticea accommodata est,maiore in nutriendo & ad ciendam vrinã potestate. Proritat & lac hordeacea ptisana,cum fœniculi semine cocta & in sorbitione data,vrinam euocat,abstergit,tumores præter hęc etiam maturat,farina hordeacea discutit cum fico & aqua mulsa elixa tumores omnes & collectiones,cum pice & resina,& columbino fimo duritíes mollit. Expressus cum aqua hordeaceæ farinę succus,mox cum pice & oleo coctus suppurationes adiuuat, ipsa farina cum myrti baccis vino'que alui fluores compescit,vt scriptũ reliquit Dioscorides. Hic non obfuerit annotasse farinam hordeaceam dici græcis non solum ἄλφιτον, id est, alphiton:sed ὠμήλυσιν,id est omelysin. AMYLON HEBETAT OCVLOS, &c. Amylum dictum sic est,quòd sine mola conficiatur,probatissimum quod ex trimesti tritico cõficitur,natione creticum aut ægyptium,vt prodidit memorię Dioscorides libro secundo. Cõficitur ex trimesti tritico hoc modo. Madescit triticum quinquies in die aqua mutata,etiam si fieri potest nocte,cum autem incœperit tenerescere sensim:oportet aquam deplere:ne simul quod quæritur ex tritico vtile defluat. Cum deinde emolitum penitus teneritudinem contraxerit depleta aqua pedibus calcandum, mox superinfusa iterum aqua, calcandum iterum est. Postremò qui superna tabunt cribro furfures excipiendi, & quod supererit furfuribus purgatum per collum traiectum quàm primum in tegulis nouis sub ardentissimo sole densandum. Hoc valet ad oculorum distillationes eorum'que pustulas. Sistit sanguinis excreationes,lenit faucium vitia,obsonijs item miscetur & lacti,hæc ex Dioscoride.

Hordeũ

Amylũ

QVIN ET AVENAE FARINA, &c. Haùd medico vsu caret auena,quod græcè ἄιγιλωψ, id est ægylops dicitur,quibusdam bromon. Sunt tamen qui inter bromon & auenam dissidentiam ponant aliquam: alterã in frugum,alteram in herbarum genere discrimina ponentes,toto enim genere et partium notarum'que differunt,culmum enim habet auena,bromon verò est herbula. Credendum igitur bromon ab ægylope aliud esse, nam Paulus Aeginita seorsum de vtra libro sexto agit,& vtrique quæ sua sunt assignat. Farinam auenæ si ex ea puls fiat,tussientibus prodesse tradit. Cæterum Paulus Aeginita bromon similem hordeo viribus testatus est. Aegilope verò discutiendi vim habere, quibus facile coniectu duo hæc esse diuersi effectus,item notæ diuersę: bromon ergo iure frugẽ id est auenam appellaris. Aegilopa verò inter herbas numeraueris. A Theophrasto tamen ægylops nihil esse videtur,quàm auena. Quæ enim de ægylope ab eo octauo plantarum,& quinto de causis hæc sunt. Sed proprium hoc bulbi est non nasci simul ex totis seminibus,sed alteram eius partem eodem,alteram sequenti anno qualem ægylopem dicũt & loton. Verba cuius mutuauit Plinius libro. XXI. capite. XVII. quando ait. Mirum loton herbam & ægylopa non nisi post annum è semine nasci. Pli. tamen nunc frugis genus facit ægylopa,nunc festucæ,quæ miro legentes modo perturbant,quare suspicari licet ægylopa frugem auenam esse. Gale. est sententia hæc de ægylopa,auenã significans libro. I. alimẽtorũ. In triticea & hordeacea fruge cum impedimento aliquo infœliciter egerit in loliũ alterũ,alterũ in ægylopẽ sępe mutari,quod passim in re rustica iactatur. Iudicẽt nũc legẽtes pro suo captu de ægylope et auena. PANIS IPSE QVO VIVITVR, &c. Tot fermè panis genera esse quot fruges cõstat,& quot gẽtes,quot ganeæ,tã varie disciplina panificij cõstãte. Post eñ farinã furfures sũt,quorũ duplex & gen' & discrimen,

Auena.

Furfur.

scrimen: alterum quod crassioribus ramentis, alterum quod tenuioribus, ex his fieri panem constat: item ex farina excussa cribro, triticeo primas partes assignarunt veteres, quem & Paulus Aeginita siligineum vocat, quòd ex siligine, quæ omnium tritici generum firmissima est conficeretur: post hunc ex similagine quē ipse vocat σεμιδαλίτην, id est semidalitē: & tertium genus, quod Galenus συγκομιστὸν & ab eodem Celso. αὐτόπυρος, id est panis, in quo ipsum totum est triticum: συγκομιστὸς verò, id est syncomistos: significat panem in quem omnia simul ex tritico collata sunt. Cibarius item panis à Celso dicitur, quem putarim esse eum quem Paulus Aeginita ῥύπαρον, id est rhyparon vocat, quod est sordidum, siue furfuraceum: quem & appellauerimus πιτυρίαν. Subdit Plinius.

❧ QVI VOCATVR ANTOPYROS, &c. Id est constans ex ipso toto tritico, vt diximus. ❧ AVXILIATVR ET FABA &c. Faba quæ græcè κύαμος, id est cyamos dicitur non vacat medica dote. Et si pythagoricum dogma ea vesci nos prohibeat, ventrem inflare fatendum est, ac ægrè concoqui, sed ecce, quid præter hoc præstet. Decocta cum cortice suo in aceto tormina intestinorum sedat in cibo sumpta, prodest eadem cœliacis, vtilis est contra vomitiones, minus inflat authore Diosco. diffusa in coquendo priore aqua: viridis faba stomacho nocet inflat'que, farina eius per se et cum polenta vulnerum inflāmationes mitigat tillita, cicatrices ad colorem reducit. In mammis lac coagulari prohibet: vino eadem macerata oculorum suffusionibus medetur: tinguntur fabarum decocto lanæ. Subdit Plinius. ❧ NAN'QVE SOLIDA, &c. Hoc est faba cum sua cute, corio, grano, semine. Solida enim sic intelligi debet, vt differat à fresa. ❧ LOMENTO QVO'QVE, &c. Farina fabæ.

Faba.

Fabalia.

❧ FABALIVM, &c. Fabalia, fabarum frutices, siliquæ'que.

❧ LENS OPTIMA, &c. Paulus Aeginita libro sexto, totum corpus lentis siccare & aluum sistere. Cibū lentis oculorum aciem hebetare Diosc. lib. ii. scriptum reliquit, ac ægrè concoqui cum suo cortice aluum compescere: adstringendi enim vis est lenti, grauia & tumultuosa insomnia facit lens: neruis, pulmoni inimica. Podagræ dolores lens decocta lenit, & cum polēta emplastri modo imposita crustas erumpit & vlcera purgat. Quinetiam in aceto decocta, duritiés & strumas discutit, prohibet ne mammis lac coagulari possit, ex Diosco. penu, ad quē penitus applausit hic Pli. ❧ ELELISPHACON GRAECE, &c. Apuleius eo libello quem de vi herbarum quarundam posteris legendum reliquit saluiam etiam elelisphacon vocat, item varijs alijs nominibus, quę ne longiores simus omittamus. Dioscorides tussilaginem quibusdam dici alisphacon, alijs sphag non testatus libro tertio. Non dignum omissū quod Apuleius eo quo diximus loco, genitalium prurigines decocto foliorum ramulorum'que saluię finiri memorię mandauit. Theophra. libro sexto plantarum huius abundè meminit, & Diosco. libro. iii. sed de hoc loco suo agetur. ❧ CICER SYLVESTRE, &c.

Cicer.

Cicer, authore Paulo Aeginita, soluit aluum, is libro primo plura esse genera ciceris innuisse videtur, necnon & ipse Theophra. libro de historia plātarum nono, inquiens. Differentiæ cicerum plures, magnitudine, figura, colore, & sapore &c. de quibus libro. xviii. abundè disseruisse videmur. Paulus Aeginita semen augere cicer testatus, eo quo diximus loco. Quod & Galenus sexto simplicium tradit, græci ἐρέβινθον, id est erebinthon cicer vocitat. Est & genus ciceris, quod Plinius vocat hic arietinum, cuius vel meminit Dioscorides libro secundo, his verbis. Arietinum cicer appellatum, datur ad ciendas vrinas, cum rosmarino decoctum contra fellis suffusiones & hydropisin, renes tamen & exulceratam vesicam lædunt. Coctum cicer cum eruo testium inflammationes sanat, cum hordeo verò aut melle,

❧ contra

contra ſcabies, impetigines & mala vlcera valet: ad quæ omnia alluſit hic Plinius.

Eruũ. Orobõ.

DE (ait Plinius) ERVO QVAEDAM, &c. Eruum quod græci ὄροβον, id eſt orobon vocant, efficax ad multa dicitur. Paulus Aeginita contra hominis morſum, qui venenoſus eſt eruum conferre teſtatus. Dioſcorides eruum capiti in cibo ſumptum officere, aluum turbare, ſanguinem cum vrina educere ait: coctũ tamen boues ſaginare, farina eius lentigines & faciei maculas erugat: ſiſtit eadẽ vlcera quæ paſcendo ſerpunt, mammarum durities mollit, carbunculos rumpit, prurigines compeſcit.

atrophi

ATROPHA APPELLATA, &c. Qui enim non nutriuntur, & ſi eos conſtet edere, ἄτροφοι, id eſt atrophi dicuntur. Quoties enim non alitur homo, & naturaliter ſemper aliquibus decentibus, nullis verò in eorum locum ſubeũtibus, ſumma macies oritur quam duobus modis veteres fieri dixerunt, aut cum aliquis faſtidiens minus, aut auiditate nimia plusquàm debet, aſſumit: ita quòd vel deeſt infirmat: vel quòd ſuperat corrumpitur, hoc'que mali genus græcè ἀτροφία dicitur, & in eo conſtitutos græci ἀτρόφους, id eſt atrophos dixerunt, latini cibum non ſentientes.

Atrophia.

Celſus libro tertio genus tabis eſſe prodit, & atrophia in oculis dicitur etiam. Galenus in ſua Iſagoge ait eſſe, quoties ex longa valetudine, aut incerta aliqua cauſa oculus, quaſi à ſede ſua motus, mox ſubſidẽs, excitato in radicibus eius dolore minor fit & parum videt.

Lupin⁹.

LVPINI QVOQVE, &c. Lupinum lumbricos necare pellere'que prodit Dioſcorides, decoctum lupinorum cum pipere & ruta contra eoſdẽ valet: vlcera hoc decocto fouentur vtiliter, ipſum etiam decoctum pellit fœtus, & menſes. Lupinorum farina purgat faciem, liuores'que omnes. Cum polenta lenit inflammationes, panos'que mitigat: lupini elixi & illiti ſtrumas diſcutiunt, carbunculos rumpunt, triti cum aceto cibi auiditatem excitat. Subnectit Plinius.

Irio.

IRIONEM INTER FRVGES, &c. Irionis hiſtoriam ancipiti ſenſu claſſicorum authorum tractatam conijcio, nam quidam inter fruges, alij inter olera irionem collocant, inter fruges Theophra. & Pli. inter olera Paul. Aeginl. ponentibus. Frugem eſſe Theophraſtus libro de hiſtoria plantarum nono, docet his verbis. Aeſtiuarum autem milij ſcilicet & panici caulis harundinaceus ſiue culmus eſt. Seſami verò & eryſimi ferulaceus. Ex quibus ratiocinari licet in cenſu frugum irionem numerari iure poſſe, & ex culmo inter olera non poſſe, quare Plinius Theophraſti dogma ſequens libro. XVIII. capite ſeptimo, irionem inter fruges numerauit. Contra non in eam pedibus it ſententiam Dioſcorides, nec Paulus Aeginita ille libro ſecundo hic primo teſtantes olerum genus irionem, magna inter graues authores diſcrepantia. Contenderim tamen Theophraſti & Plinij aſſertionem ſequendam. Cæterò vt ad medicas vires decurramus. Semina irionis bibi vtiliter contra venena letalia, Dioſcorides libro ſecundo tradit, eadem valent cõtra teſtium inflammationes, & mammarum, emplaſtri modo impoſita, extenuant calefaciunt'que, diſtillationibus vtilia ſunt, vt Dioſcoridis lectio docet: cui hic Plin. aſtipulari videtur.

Orminium.

ORMINIVM SYLVESTRI, &c. Orminium herba, folijs marrubio ſimilibus, caulem habens quadrangulum: hoc ſatiuum eſt, ſyluestre verò rotundum ſemen habet, ſatiuum autem diuerſum, id eſt oblongum & nigrum. Dioſcorides libro tertio, ſemen ad venerem ciendam prodeſſe ſcribit, ſi cum vino potetur, id cum melle purgat albugines oculorum, vlcera'que cum aqua modo emplaſtri impoſitũ tumores diſcutit, & ſurculos extrahit. Quinetiam herba ipſa eodem modo impoſita idem præſtat. Theophraſtus frugum generi adiungit hoc, eum'que ſequens Plinius libro decimooctauo, capite decimo & ſeptimo, item & hoc loco.

DODRANTALI ALTITVDINE, &c. Cubitali altitudine

Loliū. ❧ INFOELIX DICTVM A VERG. LOLIVM, &c. Loliū quod gra dicitur, & si ab Homero Mantuano inter fruges dicatur lolium, fœlicia quædā tamen præstat mortalibus. Infœlix, ait Vergilius, lolium et steriles dominātur auenæ. Ex hac fruge fit farina, quæ compescit vlcera pascendo serpentia, id est phagædenas. Gangrenas eadem mitigat, & impetigines & lepras cum sale & raphanis emplastri modo imposita, cum vino & colūbino fimo linique semine cocta, strumas discutit: adiuuat conceptus cum bitumine aut myrrha, aut croco incensa suffitu.

Orobāche. ❧ OROBANCHEN APPELLAVIMVS. &c. Alij nunc erui anginam vocant. Est enim orobanche cauliculus semipedalis aliquando maior, rubens, pinguis, hirsutus, tener, & sine folijs. Radix illi digitali crassitudine, creditur inter legumina nata orobanche, ea'que strangulare, vnde & nomen, estur oleris modo per se, asparagi modo decocta. Theophrastus octauo de historia plantarum, & quinto de causis, inter nocentes plantas numerat orobāchen, quòd legumina cirris suis circumligando necet. Pli. hic hanc etiam cynomorion vocat, à similitudine genitalis canis. Cæterò paulò superius legitur. ❧ IN CACVMINIBVS DEPENDENTES PARVVLAS VELVT LOCVSTAS HABERE, &c. Ego non locustas vt passim legitur, lego. Est enim mihi codex vetustissimus manu exaratus, vbi legitur aristas: quod conuenit lectioni Dioscoridis de ægylope libro quarto differentis. Sunt qui legant lobas,

Loba. aduerte lobam vocari milij panici, & id genus racemum: nec iuuabit aliquem locustam dixisse accipi pro summitate germinum. Legerim igitur lobas, vel aristas.

Zithū. Subdit Plinius. ❧ ZYTHVM IN AEGYPTO, &c. Vetus dogma ex frugibus fieri pocula est, quorum ad ebrietatem non minor quàm vini etiam vis, nec nostra ætas eadem sibi parare his locis desueuit quibus negata vina. Zyth' quondam fuit, qui ex hordeacea fruge madida, fieret. Diodorus Siculus cōfectionis huius etiam in gentium historia meminit, item & vt diximus libro. xiiii. Columella hoc carmine. Iam siseri assyrio'que venit quæ semine radix, Secta'que præbetur madida saciata lupino, Vt pelusiaci proritet pocula zithi. Zythus habet acrimoniam quandam, quoniam ex corruptione factus, frigidus, quoniam acorem habet, ideo'que mali succi testantur eruditiores. Ciet vrinam zythus, renes & neruos lædit, inflationes excitat, & malos in corpore humores, vt scriptum reliquit Dioscorides libro secundo, qui confitere et alia pocula ex fruge occcidētalem gentem asserit, Hiberiam scilicet, Britaniam.

❧ Commentariorum in Vigesimum secundum Plinij Secundi, Naturalis historiæ, scriptoris argutissimi,

❧ FINIS. ❧

IN VICESIMVM TERTIVM PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE, ARGVTISSIMI SCRIPTORIS LIBRVM, STEPHANI AQVAEI BITVRICENSIS, VIRI AEQVESTRIS, COMMENTARIA.

PERACTA CAEREALIVM QVO'QVE, &c. Vbertim rerum satiuarum ac eorum quę ad cibi vsum pertinent dote medica enucleata, decenti censura nunc vitiũ medicos effectus auspicatur. Creduntur profectò iure alteram humanæ vitę partem necessitatem'que vites explere, quarum genera libro. xiiii. à nobis monstrata sunt. & quãuis viniferę vitis quam græci ἄμπελον οἰνοφόρον, id est vitiferam vitem dicunt plura esse genera constet: sunt & alia quæ sponte sua & sine hominis cultura nascuntur, medicinæ tantum inseruientia, quæ similitudinem aliqua gentium adoptione in nomen vitium vites receptæ sunt, quare eum Pli. ait. Ne'que vt tellus omnia per labores, aranda tauris, terenda areis &c. De sponte nascentibus vitium generibus, vitiũ in quã nomine, & nõ viniferarũ intelligit, de quibus particulatim agendũ est. GAEREALIVM. Cærealia quæ ad cærerem pertinent, hinc arma cærealia apud Verg. pro instrumẽtis quibus panis tractatur, quare cærealia quæ ad sationem spectãt, & quæ ad vsum cæreris. Sacrificia etiam deæ illius dicebantur, quæ alio verbo temosphoria.

Cęrealia.

NON CESSIT HIS POMONA, &c. Dea pomorum non cessit cęrealibus. Pomona, pomorum dea dicitur, hoc est omnium fructuum esui aptorum, siue mollium siue durorum. PENDENTIBVS, &c, Sequentibus, id est vitibus, & his quæ hic tractanda sunt. IIS QVAE LONGIVS AB COELO ABESSENT, &c. Hoc est plantis, è quibus cibus homini primo fuit, vt diximus. PASCI'QVE, &c. Perinde ac si dicat mortales sine fruge viuere, quòd tot herbæ, holera, & id genus sint humano esui peraccommoda, adeò vt absque frugibus victitari possit. IMPRIMIS DEDIT, &c. Pomona imprimis vitibus artes & etiam effectus medicos dedit, vt videbimus. EGO SVCCVM VINI, &c. Hic non vitem sed pomonam puta colloqui, vitis enim nõ palmas nec plures varietates gignit, quæ certè (de vinifera intelligo,) hominis cultura semper indiget, sicuti tellus, sed pomona quæ omnium fructuum domina genuit suos flores plantis adhærentes, gignit poma, gignit flores, gignit varietates penè innumeras, quæ nulla humana cura, cultura'ue egent. Scite etiam de vitibus syluestribus intelligi potest, non de domesticis.

Pomona.

FOLIO VITIVM ET PAMPIMO, &c. Folia profectò vitis concisa emplastri modo imposita, capitis dolores, & stomachi inflammationes cũ polenta Diosco. lenire scribit libro. v. Celsus folia vitium aqua frigida tincta prius, magnis stomachi ardoribus modo emplastri imposita prodesse, item peste laborãtibus memoriæ mandauit libro tertio. Habent enim folia vitis vim refrigerandi, adstringendi'que. Potus qui ex his expressus fuerit succus, intestinorum tormini⁹ cruentis sputis, cibum in stomacho non continentibus, prægnantium fastidijs, varijs'que et absurdis rerum in cibo earum appetitibus succurrit. Gummi autem earũ lachryma calculos pellit, impetigines tollit: oportet tamen locum antea confricasse. Sarmentorum cinis luxatis, idem & viperarum morsibus opitulatur, cum rosaceo & ruta: lienis inflammationibus emplastri modo impositus medetur, hæc Diosco. à cuius riuulis hęc omnia Pli. videtur expilasse. INTETRIGINES, &c. Mala quando membra simul interteruntur & confricantur, potissimum sudore.

vitis medicina.

Intetrigo.

CLAVICVLAE, &c. Capreoli, id est colliculi intorti in vitibus, græci capreolum: helicen vocãt. OMPHACIVM AQVA FIERET, &c. De hoc iam egimus, superest medicam vim referre, illud enim vt scripsit quãscitissimè Diosc. libro. v. probabilius est omphacium, quod fuluo erit colore, egregiè adstringens & linguam erodens. Tonsillis vuę, oris vlceribus, diffluentibus humore gingiuis, et purulentis auribus cum melle, passo've prodest. Cum aceto autem fistulis vetustis, vlceribus & his quæ pascendo serpunt. Clystere infunditur contra intestinorum tormina, cõtra'que muliebres fœminarum fluctiones, facit omphaciũ ad oculorum claritatem, scabris genis, & angulorum in oculis erosionibus vtile est, & id genus multa. Diosc. eo quo diximus loco, cuius assensui Pli. astipulatus est hic.

Clauiculæ.

OMPHACIO COHAERET OENANTHAE, &c. Diximus œnanthē florem labruscæ vitis medicis esse solum, illius enim flore solum antiqui medicę professores vsi sunt. Nascitur probatissima in Syria, Sicilia, & Phœnice, adstringendi vis illi natura est, ea propter stomacho vtiliter bibitur, vrinam cit, aluum sistens, & sanguinis excreatus, inspergitur odori capitis ex aceto rosaceo, viridis pariter at'que sicca imponitur eadem emplastri modo ad arcendas cruentorum vulnerum inflammationes, & incipientes oculorum fistulas, imponitur oris vlceribus, & his quæ in genitalibus pascendo serpunt, pessulis etiam additur ad coercendum fœminarum sanguinem. Contra oculorum distillationes & stomachi ardores, cum vino hordeacea'que polenta emplastri modo imponitur, eadem diffluentes gingiuas sanat, vt author est Dioscorides libro quinto. Paulus etiam Aeginita meminit huius rei quando ait. ὅθι Διοσκουρίδης ἐπέχει ὑπογραφῇ ταύτῃ, quod est. Dioscorides autem aliam describit œnanthen contrarias huic vires habentem, ideo'que secũdis, stillicidio vesicę, & fellis suffusionibus eã mederi ait. MASSARIS TANTVM, &c. De hac egimus libro. xii. cap. vltimo.

Omphacium.

CAPVT .I.

MATVRESCENTIVM, &c. Non sunt vuæ energiæ medicæ exortes, nam ad multos mortalium vsus pollere tradunt authores, in quorum albo Dioscor. non vulgaris ac plæbeiæ authoritatis author est, innumeras dotes vuis assignans, & quaspiam etiamnum noxas: vuam enim ventrem turbare, si recens sumatur scriptum reliquit, libro quinto: innocentiorem verò siccam asseuerans vuã, & eam quæ pependerit diu, stomacho ea commoda est, appetentiã

cibi reuocat,

cibi reuocat: vtilis est, quibus est corpus infirmũ. Ollares in vinaceis seruatas vuas in cibo quidem & ori suaues gratas'que esse memoriæ mãdauit, vesicã tamen & caput infestare, sanguinẽ expuentibus vtiles, seruari idem passas in cœlesti aqua exiguo vino, vt vinosæ fiant, siticulosis, ardentibus, & diutinis febribus vtiles, intestinorum torminibus, cœliacis, fœminarum fluctionibus, earum decoctum confert: vinaceorum etiam nuclei adstringẽdi vim habent, stomacho'que vtiles sunt frixi, idem triti & pro polenta emplastri modo impositi intestinorum torminibus, cœliacis, & stomachi resolutionibus medentur. Cæterò qui plura de his volet, adeat Dioscoridem, à cuius fonticulis hæc quę Pli. ait hic, deprompta sunt. vuarum passarum cõfectionis meminimus, lib. xiiii. quare hic nihil agetur.

Vuarũ vis.

❧ VVAE THERIACAE: De hac, libro. xiiii.

❧ ASTAPHISAGRIA SIVE STAPHIS, &c. Staphida syluestrẽ vuã passam græci solent vocitare, latini verò vuã taminiam: & paulò tritius herbã pedicularem, alij pituitariã. Est profectò proprie astaphis vua passa, ex cuius similitudine hæc syluestri tãtum habitu ab ea discreta est, & quia pediculos occidit, pedicularem vocarunt, & pituitariam, quòd pituitam vehemẽter educat. Pli. Astaphisagriæ, libro. xxvi. etiã meminit, ca. xiiii. describens vires vuæ taminiæ, quæ enim staphisagriæ sunt, taminiæ vuę ascribit: quare nec facile est eius placita cõferre, nã hic falso dici vuã taminiã Astaphida testatur, & tamen æquas viribus facit. Cæterò vt effectus medicos referamus Diosco. habere grana eius trita cum mulsa aqua numero decem aut quindecim potestatem vomitoriam memorię mãdauit. Trita eadem cõtra morbum pedicularem, quẽ phthiriasin vocant valere, In aceto elixa cõtra dolorem dentium pręsenti remedio esse. Trahere pituitam etiam num testatus, lib. iiii. ❧ AMPELOS AGRIA, ἄμπελορ ἀγρίαρ, id est, ampelon agrian: græca lingua vitem syluestrem nuncupat. Expendendum hic, hanc vitem non eam esse quã vocitant labruscam, & si nomen syluestris vitis sibi asciuerit, illa enim sola cõsitionis priuatione à reliquo genere vitiũ differt, hæc enim, id est, ampelos agria, quoniã similitudine fertur racemosi fructus & viticularum, inter vites numeratur à Plinio: vtra'que enim ampelos agria dicitur: quare Plini⁹ causam nominum interdum potius, quàm rerum rationem sequens his vocibus vtitur, & bis diuersis locis de eadem syluestri hac vite agit: hic videlicet: & inter vites. xxvii. verò capite. vii. inter herbas, ampelos agria profectò non iure numerari debet inter vites: sed nominis ratione potius, quàm rei, ita in vitium numero censenda est. Nã theophrastus nono plãtarum inter peucedanum daucum, dracũculũ, herbas, hæc vitis numeratur, & non inter vites: cuius verba hæc sunt: θερμαντικὸρ δὲ καὶ δριμὺ καὶ τῆ ἀμπέλορ τῆ ἀγρίας ἡ ῥίζα διό ἐστι εἰς φίλωθρον χρήσιμον ἐστι ἐφηλίδας ἀπάγειρ τῷ δὲ καρπῷ φιλῦσι τὰ δέρματα τέμνεται δὲ πᾶσαν ὥραν ὁ πώρας δὲ μάλιστα: quorum si quis velit sensum, hic est. Calefacit acris'que est & syluestris vitis radix, eã que ob causam depilando est & cutis aspredines exterit, fructu depilantur coria. Ceditur quo'que quocũ'que tempore, sed pręcipuè autumno, hęc ille. Cęterò Dioscorides, cui hic astipulatur Pli. de hac vite agit. Lõgas ampelos agria viticulas modo vitis vinum ferentis mittit, lignosas, asperas, rimosi corticis folia hortensi solano similia habens, fructum mittit exiguis vuis similem cum maturescit rubentem. Rotũda & in orbem circũacta acinis eius figura est. Radix eius datur contra hydropisin, datur decocta in vino coo, acini eius repurgant asperam, ceu à sole discolorem cutẽ, omnes'que alias maculas. Condiuntur sale ramuli eius & seruantur ad cibos.

Asta-phis.

Ampe-los a-gria.

❧ VVAM GRAECI AMPELOLEVCEN, &c. ἀμπιλολεύκη, id est, ampeloleuce vitis est alba, similis vitibus ferè viniferis, spinas & aculeatos frutices in spinis alligans, quod liquido monstrauit Colu. quando cecinit

, Quæque tuas audax imitatur nysia vites
, Nec meruit fentes, nam vepribus improba furgens
, Archadas indomitasque bryonias alligat vlmos.

Ophio-staphilis. Psilothron.

Paulus Aegini. libro primo, germina huius vitis stomacho grata scriptum reliquit, nunc passim vocitãr hanc brioniã albam, hæc varijs nominibus dicitur Ophiostaphylis, id est, vua anguina. Item psilothron, id est, pillos euellens, folia brioniæ huius cum sale putrescentibus vlceribus conferunt imposita modo emplastri. Radix ait Diosco. lib. iiii. cutem repurgat erugatque Lentigines & cicatrices nigras cũ eruo & fœnugræco emẽdat, delet suggillata & digitorum pterygia cõpescit, inflationes discutit, & abscessus erumpit, Trita fracta ossa extrahit. Datur comitialibus bibenda drachmæ pondere quottidiè ad annum, datur attonitis. Fœtus eadem in vtero necat, secundas extrahit, pota vrinã ducit Eclegma ex ea cum melle tussientibus prodest & suspiriosis, datur in dolore laterum, Lienẽ minuit, trium obolorum pondere triginta diebus cum aceto pota: succus facit lactis abundantiã: & id genus multa Diosco. cui Pli. applausit hic.

Nigra Brionia

ALIA VERO NIGRA, &c. Est & nigra brionia: quam nõnulli vitem chironiã vocãt: habet folia similia hęderæ, vt scriptum reliquit Dioscori. lib. iiii. Fructus illi racemosus est, à principio viridis, cum verò maturuit niger. Radix foris nigra, buxei coloris intus. Huius enim caules in prima germinatione olerũ modo in vsu sunt, menses & vrinam educentes, minuentesque lienem. Comitialibus vertiginosis prosunt. hęc de vite nigra. deinde paulò mox subiungit Diosco. faciũt ad iumentorum ceruices, cũ exulceratę fuerint nigrę brionię folia, in quem vsum ex vino emplastri modo imponuntur. Item & luxatis. Porrò expendẽdum hic plures authores pares vtriusque brioniæ vires dixisse, ob id Paulus Aeginita ait. Nigras cicatrices delet brioniæ radix albæ & nigræ in oleo decoctę, &c.

Mãgonizat.

MANGONIZAT CORPORA. Polit, erugat, cõponit & vendibiliora laudabilioraque facit. porrò, quod Pli. hic Chironiam vocat: putarim ita dictum à Chirone peritissimo medicinæ, qui iumentorum vlceribus ex primo mederi inuenerit.

Musti vis.

MVSTA, &c. Vinum medicis dotibus adfabre promulgatis, vini nunc miros effectus pandit. Mustum omne stomacho afferẽs inutile, quod & Diosco. libro quinto memoriæ mandauit. Neruos, ait, & sensoria alia vetusta vina lædunt, Gustu tamen iucundiora sunt, Inflat nouum, ægre cõcoquitur, grauia & tumultuosa insomnia facit, vrinãque magis pellit. Digeritur facile albũ, tenuẽ & stomacho est accõmodatum. Crassum, nigrum est, & ægre cõcoquitur, facit idẽ ebrietatem & corpus auget. Subdit Pli. A BALNEIS, &c. Post balnea diximus. lib. xiiii. Vinum lætale. FALERNVM, &c. Huius ita meminit. Quod in Italię primam bonitatis æstimationẽ habet phalermon ab incolis vocatur: in vetustate sua cõcoctionem magnopere adiuuat excitantur eo venarũ pulsus, aluum sistit: accõmodatum stomacho est: vesicæ inutile, ac hebetibus oculis. Albanum phalerno crassius est, stomacho nocet, aluum mollit: concoctionem nõ adeò adiuuat. Dulce cæcubum est Albano crassius, corpus cum amabili coloris bonitate auget: concoctionem tamen impẽdit Austerum præcipuè surrentinum est: hęc ille. IN LACVBVS, In prælis. VINVM IEIVNOS, &c. Quia hoc à Tiberio inuentum, vt vidimus. xiiii. libro.

Ad procinctum tẽdere. Vinum gypsatum.

AD PROCINCTVM TENDENTIBVS. Ad præparationem expeditionemque aliquam tendentibus. MARMORE ENIM & Gypso, &c. Diosco. gypsatum vinum vesicæ & capiti inutile scriptum reliquit: contra tamẽ venena cunctis alijs vtilius. Quæ pice picearumque resina condita fuerint vina, calefaciendi vim habent & concoctionem adiuuant, sed sanguinem expuentibus

inutilia,

inutilia, hæc ex Diosco. promptarijs: qui cumulatissimè de his differit eo quo diximus loco. VELVTI E NAPIS, &c. Diosco. ita vinum ex napis conficere docet. Tũdito naporũ drachmas duas & in musti sextarios quatuor demittito, Vtile hoc cibum in stomacho nõ cõtinentibus: armorum'que & equitandi multo labore defatigatis. ET PALMEVM, Dolores capitis etiam Diosco. facere vinum palmeum testatur, esse'que distillationibus vtile, id adstringere, cæliacis prodesse. ACETO SVMMA, &c. Acetum quod græci ὀξὸς, id est, oxos vocitãt, vires habet nõ aspernabiles. Adstringit enim authore Dioscori. lib. v. & refrigerat sanguinis eruptiones, potum compescit. Idem cibarijs cõcoctũ alui fluctionibus accõmodatum inflammationes arcet. Cõpescit procidentes fœminarum locos. Compescit diffluentes & sanguine manãtes gingiuas, facit ad ea quę pascendo serpunt: sacros ignes, vlcera serpentia, lepras, impetigines. Melle miscetur acetum, delent'que inuncta eo sugillata. Contra capitis dolores cum rosaceo in spongia aut lana imponitur. Necat instillatum aurium vermes: panos reprimit. Lenit pruritus, facit ad venena letalia calidum potum mox vomitionibus redditũ. Prodest anginis, reprimit distillationes: hæc Diosco. Quod hic Pli. Cõtra aspidas de aceto refert, eadem etiam Cornelius Celsus.

Aceti vis.

CAPVT SECVNDVM.

ACETVM SCYLLINVM, &c. Aceto scyllino vis incidens est: id gingiuas reprimit, & firmat, dentes'que: oris graueolentiam emendat validiorem clariorem'que vocem reddit, datur comitialibus, vertiginosis, melãcolicis, mulierum locorum præfocationibus, lienibus tumentibus: doloribus coxendicis, vegetum corpus reddit, & coloris bonitatem illi acquirit. Confert oculorum claritati. Nocet autẽ neruorum infirmitati, Dioscori. CORTINA, &c. Vase: in quo pigmenta aliquando lanę, & id genus tinguntur, vel decoquuntur.

OMNIA OXYHALMAE CONTINGVNT, &c. Oxyhalme fiebat quõdã aceto & muria mixtis: hæc cõfectio sistit sanguinis eruptiones factas ex calculis à vesica extractis: prodest canum rabidorum morsibus. Clystere infunditur exulceratis intestinorũ torminibus. verũtamen oportet statim lac superinfundere, exterit capitis manantia vlcera, Diosco. lib. V.

Oxyhalme.

PYTOCAMPAS, &c. Erucas in pino nascentes: πιτυς, id est, pitys: pinus Cãpę erucę, id est, vermes arborum frondes erodentes de quibus diximus. Cupas: maiora vini vasa. ERGO fæci vini tanta vis, &c. Fex, quam græci τρυγα, id est, triga vocant, barbari tartarum, vsus medicos scitu quidem dignos habet: sciunt pharmacopolæ comburendi modum, quare omittemus. Est illi vis & natura validissimè adurere, exterere, & ad cicatricem perducere, adstringere, siccare. Cruda fęx per se & cum myrtho tumores reprimit in aluum & stomachũ emplastri modo imposita sistit. Item & muliebres fluctiones, panos nõdum exulceratos discutit. Contra copiam lactis & eius impatientes mammas ex aceto inungitur. Cremata autem fęx pellit scabros vngues cum resina, & ex lentiscino oleo per integram noctem capillum ruffat, Lauatur cremata fæx, miscetur'que oculorũ medicamentis, nõ aliter quàm cinerula quę spodion dicitur: oculorum albugines & cicatrices exterit. Subdit Plinius. CELERRIME EXANIMATVR, &c. Hoc est, euanescit nisi diligentissimè cooperiatur.

Pytocãpe.

CAPVT. .III.

Olearũ vis medica.

LEARVM PROXIMA, &c. Olearum genera aliquot esse lectum est, syluestrem oleam. Sudas, Agrippum vocant, alij Agrielęam, alij Cotinũ. Est & olea quę ab Aristo. Callistephanos dicitur: hui⁹ folia cõtrario modo quàm in alijs se habent, extra quidem, non intus albent: verùm de his multo fusius egimus, lib. x v. sufficiat dixisse: nũc verò tractasse partes medicas Diosco. libro doctrinæ herbariæ. Folia agrestis oleę vim adstringendi habere & eadem concisa illita'que sacros ignes & vlcera quę serpunt cõpescere tradit, ea cum melle sordida vlcera purgant. Panos, collectiones'que ex eodem melle discutiunt, desquamatam à capite cutem glutinãt. Cõmãducata oris vlceribus cõferunt: idem valet succus aut decoctum eorum. Succus is sistit sanguinis profluuia & fluctiones muliebres appositus, antiquas distillationes reprimit.

CARBVNCVLANTIBVS, Patientibus carbunculos, quos antraces vocamus. EXPRIMITVR AVTEM SVCCVS, &c. Allusit ad Dioscori. assensum: inquientis. Est colligẽdi ex agrestis oleę folijs succi ratio hæc. Tũduntur folia, tusis'que vinum aut cœlestis aqua inspergitur, siccatus'que in sole succus: in pastillos cõformatur, &c. Deinde subdit. Sanant & vtrius'que oleę oliuæ illitę furfures, & quę pascendo serpũt. Quod verò in oliuarum nucleis clauditur cum farina & adipe pellit vngues scabros. Et subnectit Plinius.

Colymbades.

COLYMBADES, &c. Fuit certè quõdã multiplex olearum cõditura accersita'que aliorum saporum cõmendatione placebat, quod alioqui ingratum habuisset in cibis vsum inter eas. Colymbades dictæ fuerunt: quę tritiore appellatione halmades etiam dicebãtur: quę nomen à sale habuerunt: halas, enim gręci dicũt sal. Colymbades autem quoniã in sua natarent cõditura sic dictę quasi submergẽtes, siue vrinantes κολυμβᾶν enim vrinare apud græcos est, quare vrinantes natantes've iure dixerimus: has purgare etiam sordida vlcera colymbades scriptum reliquit Diosco. primo libro, confirmant colymbades dentes mobiles.

Amurca.

DE AMVRCA, &c. Amurca: quam gręci ἀμόργην appellant: nos amurcam aut sedimentum olei: vires habet medicas, vt raptim, lib. x v. vidimus. Adstringit amurca: eas quę vires habet quas lycium dè quo libro proximo. Miscetur authore Diosco. oculorum medicamẽtis: inueterata hæc vires acquirit: infunditur eadem sedi, genitalibus, fœminarum exulceratis locis: iumentorum scabies cum lupinorum & camæleonis herbæ decocto sanat: fouentur eadem vtiliter recenti tantum podagrę, & articulorum dolores. Quinetiam corio illita corporiue imposita tumores hydropisis reprimit: ex Diosco. riuulis hæc.

CAPVT .IIII.

Oleastri vis.

LEASTRI FOLIORVM NATVRA, &c. Miscuimus superiore capite vires foliorum oleastri oleę folijs, quare de his satis sit disseruisse. Quod de spodio, siue cinerula foliorum oleastri ait, idem scribit Diosco. libro primo, quando ait. Cremantur ad cinerulam quam spodion gręci dicunt oleastri, folia cum floribus, cremãtur ante in crudo fictili opericulato, luto'que vndique circũlito ore eius vs'que ad fictilis cocturam tum vino restringuntur: iterum'que eodem modo cremãtur tum cerussæ modo lauatur cinis, & in pastillos confirmatur: habes pares vires quas habet spodium. Et subdit Plinius.

OLEVM TAMEN EIVS, &c. Oleum profecto quod ex oleastro fit,

maiore

maiore adstringendi vi in sanitatis vsu secundam habet probationem & laudem. Cōtra enim capitis dolores rosacei modo accommodatum est: fluentem capillum cōpescit: furfures, manātia capitis vlcera, scabies & lepas exterit. Canescunt authore Diosco, libro primo, tardius etiam qui eo quottidiè inunguntur.

Nomę.

NOMAS praua vlcera. VTILISSIMVM, &c. Omphacinū oleū, cuius cōfectionis meminimus, vtile cōficiendis vnguētis, stomachum adstringit: gingiuarū tumorē reprimit, dētes si ore cōtineatur, cōfirmat: & sudores cōpescit. Quo vetustius, eo medicinę vtilius, Calefacit cōmuniter omne oleū: authore Diosco, libro primo, aluum mollit, datur cōtra lętalia venena: sic vt cōtinuè bibatur & vomitionibus reddatur. Datur item cōtra tormina vtiliter in calida potione, ruta in eo decocta cyathorum sex pondere ventris lumbricos pellit, clystere infunditur ileosis: vetus omne oleum maiore vi calefaciendi discutiendi'que est.

Vetus oleum. Oleū Cicinum.

MELLIS ACAPNI, Mellis sine fumo, acapna lib. xi. diximus quæ sine fumo sunt. Et ait Pli. OLEVM CICINVM, &c. Vocatur etiam alijs Ricininum. Cici enim quōdā fruticem aliqui dixerunt: quem multi gręcorū. Crotona, Romani verò Ricinum vocarunt. Cęterò quod ad medicā pertinet vim. Cōtra capitis manātia vlcera valet: scabies, sedis inflāmationes, aurium dolores instillatum: pellit potum ventris lumbricos, vt prodit Diosco. libro primo.

Oleum Amygdalinū.

ELLYCNIA, Lucernæ. OLEVM AMYGDALINVM, &c. Facit hoc ad dolores & strangulationes vuluarum inflāmationes'que earū, facit ad capitis dolores illitum: aurium'que dolores instillatum: vrinę angustijs, calculosis, suspiriosis: lienosis'que. Emēdat vultus maculas: exterit manātia capitis vlcera cū vino, vt Diosco. ait. OLEVM LAVRINVM, &c. Laurinum oleum quod græci dicunt daphninō: calefacit, mollit, laxat, lassitudines recreat: vtiles cunctis neruorum malis: febrium horroribus: aurium doloribus instillatum. Cōtra renum ex frigore dolores, potum tamen nauseam facit: authore Diosco.

Oleum laurinū

Oleum myrtheum.

MYRTHEI OLEI RATIO, &c. Oleum myrtheum adstringit, indurat, ob id his quę inducēdis cicatricibus cōficiuntur vtiliter miscetur, facit ad ambusta, capitis manātia vlcera, furfures, pustularum eruptiones, intertrigines, rimas, Cōdylomata: laxatos articulos. Cōpescit sudores, hæc ex Diosco. penū.

EX CNIDIO GRANO, &c. Id oleum potū in aluo ducēda vim habet.

Acopa.

EX lentisco, &c. Diosc. id prodesse cōtra lepras, cōpescere sudores, misceri pessulis, acopis'que scriptum reliquit libro primo. Acopa: dici ea quę cōtra lassitudines cōficiuntur diximus, quasi dicta cōtra κόπους, id est, copos, hoc est, labores.

Balaninū oleū

BALANINVM, &c. Allusit ad Diosco. de hoc ita agentem: oleum balaninum vultus maculas, lentigines, varos, & cicatricum nigredinem exterit: aluum soluit: stomacho nocet: instillatur aurium doloribus, sonoribus sibilis'que cū adipe anserino. Sesaminum easdem habet vires: fiebat balaninum oleum è glāde vnguentaria, quā græci appellāt myrobalanō: de qua paulò inferius agetur.

MALOBATRI QVOQVE. Huic inesse vim: vrinā ciendi, Diosco. memoriæ mādauit, lib. i. Prodest, inquit, oculorum inflammationibus in vino decoctum, &c. HYOSCIAMVM, Hyosciaminum oleum, ex hyosciamo herba, quā iusquiamum scioli dicūt, mollit: miscetur pessulis, facit ad aurium dolores: in molliendo vtile Rhaphaninum, Dioscori. vultus scabrities emendare testatur. Paulus Aeginita contra omnes pediculos valere prodit.

eleomel

ELEOMELI, Eleomel calefacit priuatim inungitur cōtra ea quę oculorum claritati officiunt: prodest neruorum doloribus: de hoc aliubi egimus.

Palma.

NOBILITAS PALMIS, &c. Palma: quā græcorum peritissimi φοίνικα, hoc est, phœnica vires habet medicas non paucas: potissimum ægyptia: quę verò

in Arabia

Myrobalanus

in Arabia natæ palmæ ob odoris bonitatem ad vnguenta exprimebantur myrobolani, facto ex vnguento & glande nomine appellatę sunt: quãuis tamen myrobalanos glãdes vocat Pli. à græcis enim primis huiuſcemodi nominum authoribus ratio accipienda eſt: à quibus communi appellatione cuncta hæc genera balani quõdã dicebãtur: cõmuni glãdis voce nõ vnum hoc genus tãtũ, ſed plura alia indicãtibus. Expendendum item nõnullos arborem palmã: fructũ verò palmulam dixiſſe. Laudatur autem Thebaicę in ęgypto, quare palmiferas poetę iure Thebas nuncuparũt: cõperimus fructus earum dictos Thebaides. In palmarum item cacumine medulla quędam eſt: quã alij cerebrum palmæ vocitãt, meminit huius Gale. ſecundo de alimentis. Et in præceptis ſanitatis Plutarchus: idque capitis dolorem inducere tradens: adijciam loco authoris lectionis: palmæ quam marem intelligunt fructum dici ψῶ, id eſt, pſen. Fœminæ fructum balanum, vnde verò balani propendent. Spathe, id eſt, σπάθη: dicitur, de quo mox. Verùm vt ad medicos effectus recurrat noſtra series, palmulas Dioſco. ſtringendi vim habere tradit. Aluũ inquit, & fœminarum fluctiones ſiſtit in auſtero vino pota: ſiſtit & hęmorrhoidas & vulnera cõglutinat illita. Thebaicarũ verò decoctum ſitim in febre ſedat. Quę verò à puniceo colore phœnicobalani dicũtur, adſtringũt, maiore vi recentes quã ſiccæ capitis dolores faciunt, & ſi maiore copia edãtur, inebriant: ſiccæ ſanguinem expuentibus in cibo pręcipuè proſunt. Item cõtra inteſtinorum tormina: illinũtur eædem vtiliter cõtra veſicę vitia, cum cotoneis malis & labruſcę floribus cõfecto oleo, ſubacta cæra, idque poſſunt præſertim quę in palmularum genere à noxa & dolore capitis, quem faciunt Caryotides dicuntur: hæc ille & id genus multa.

Cerebrũ palmæ.

CAPVT .V.

Cortex palmæ. Spathe.

PALMA QVAE FERT, &c. Cortex palmæ quẽ veteres græci elatem, vel ſpatem vocãt, medicas vires habet dignas quidem ſcitù. Plinius enim hic ſpathẽ, ſiue elatem palmarum proprium habere genus crediďiſſe videtur ſpathẽ, ſiue elatẽ hic operimentum & inuolucrum eſſe fructus palmarum adhuc florentium: qua vocis nota, nihil intelligi poteſt: quàm quod ad palmæ genus aliquod pertineat: ſed eius partem, qua antequàm defloreſcat palma futurus eius fructus clauditur & inuoluitur. Porrò Theophraſtus ſecundo plantarum, de palmis agens: quãdo genera earũ diſtingueret maſcula à fœmina differre dicebat, quòd maſcula prior florem in ſpathe ferret. Spathẽ appellans corticem. Galenus ſpathẽ tenerum palmæ germẽ, Iulius autem pollux ad finem primi libri Spathem vocitat, vnde palmulę dependent: meminit vocabuli Elate Iſichius primã palmę germinationem vocitãs elatem. Cæterò vt hæc omittamus prodentes vires medicas. Paulus Aeginita, lib. VI. ſpathem ſiue elatem maximè adſtringere teſtatus eſt, quod & Dioſco. ſcribit, libro primo. Vires, ait, adſtringendi habet, ſiſtendis his quę paſcendo ſerpunt accommodatas, Laxatos cõfirmat neruos. Denigrat capillũ decoctum eius, ſi cõtinuè eo abluatur. Potũ idem veſicæ renũque tum vrinę malo & interaneorũ vitijs prodeſt, diſtillationes in muliebres locos reprimit. Tener idem cum reſina cæraque fructus impoſitus viginti diebus ſcabiem ſanat.

Elate.

CAPVT SEXTVM.

P ROXIMAE VARIETATES, &c. Inesse malis omnibus frigidam & excrementosam humiditatem & quæ in eorum censu tenera & aquosa sunt frigidiora cæteris, & humidiora classicorum authorum lectione liquet. Dulcia autem aquosis nõ tam manifeste frigida sunt, austera dulcibus frigidiora, minusque humida, acida frigida vim que incidẽdi habẽtia. Acerba aliqua qualia cotonea & struthia sunt frigido & terrestri temperamento, aluum cohibẽt & vulnera conglutinant, adstringunt vehemẽtius acerba quàm matura, vt scriptũ reliquit Diosco. Cotonea, ait, stomacho accommodata sunt, & vrinam cient, tosta mitiora fiũt, cœliacis intestinorum, torminibus, sanguinem excreantibus, choleris vtilia. Prodest succus crudorum in difficultate spiritus, non nisi recta ceruice spirãtibus, asperguntur eorum decocto procidentes fœminarum loci. Quæ autem fuerint melle condita & seruata cotonea ipsa quidẽ vrinam cient, quæ in melle coquũtur, stomacho vtilia sunt & vescendo grata, verùm in adstringendo possunt min⁹. Cruda autem cataplasmatis ad adstringendam aluum, contra stomachi subuersionem & ardores, mammarum inflammationes, duros lienes & condylomata miscẽtur. Fit præterea vnguentum ex cotoneis, quod à malis melinum vocant: quę struthia vocant, sunt minus vtilia: quæ verò à sapore mellis, mellimela vocant, aluum molliunt, stomacho nocent, siticulosa æstuosa que sunt. Quæ ferunt orbiculata, aluum cohibent, stomacho grata, vrinam proritant, syluestria vernis similia adstringunt, hæc ille. STOMATICE. Medicamentum oris vitijs aptũ, de qua voce diximus, vbi stomatica & stomachica distinximus. PVNICA ACIDA, &c. Omnia granata, id est punica mala stomacho vtilia esse scriptum reliquit Dioscorides. Punicum malum, ait libro primo, non nutrit: quæ punica acida sunt stomachi ardoribus prosunt, reprimunt & vrinam cient, vinosa medicas habent vires. Acidorum acini in sole siccati, tum obsonijs concocti aluum sistunt, distillationes que in stomachum, idem cœlesti aqua madẽtes sanguinem expuentibus vtiliter bibuntur, prosunt torminibus: punicorum verò flores quos cytinos vocant, adstringunt, siccant, reprimunt, glutinant que vulnera, decocto eorum dentes mobiles cõfirmantur. Ferunt quidam nullam oculorum lippitudinem sensurum eo anno hominem, qui quantumuis exiguos tres punici mali flores deuorauerit. Cortices quos malliconum vocant, adstringunt. Porrò hic expendendum flores punicorum dici cytinos, punicorum inquam non syluestrium sed satiuorum domesticorum've. Florem verò agrestis balaustium vocari animaduerto: differunt enim genere, & natalibus, sed non viribus: cytinos putarim dictos à verbo κύτος, id est, cytos: quod in ambitu & suo tumore aliquid capere dicunt. Cæterò balaustia, id est flores syluestris punici adstringunt, eos que effectus medicos habent, quos cytini, & hypocistis.

Punica.

Cytini.

Balaustia.

CAPVT .VII.

P IRORVM OMNIVM CIBVS ETIAM VALENTIBVS ONEROSVS, &c. Pirorũ infinita penè genera esse constat, quę ab antiquioribus rei rustícæ scriptoribus tradita sunt, vt aliubi à nobis ostensum est. Nunc superest medicam vim eorum, & noxam pandere, adstringunt enim omnia pira, ideo que ad cataplasmata quæ discutiendo sint, vtiliter illis vtuntur. Quinetiam decoctum

ficcorum & ipsa in cibo aluum sistunt, ieiunis tamen sumpta nocent. Omnium pirorum ligni cinis fungorum strangulationibus manifestè succurrit, vt memoriæ mandauit Diosco.

Crustumina.

CRVSTVMINA. A Crustumino oppido, ea pira ex parte rubent. FICI SVCCVS LACTEVS, &c. Allusit ad Diosco. assertionem inquientis. Syluestris & fatiuæ fici animalium coaguli modo lac coagulat, idem coagulatum modo aceti soluit. Est illi vis exulcerandi & aperiendi, aluum soluit. Fœminarum locos laxat, menses trahit, podagris illinitur cum farina fœnugræci & aceto, impetigines sanat, lepras exterit, scabies, manantia capitis vlcera cum polenta emēdat, succurrit scorpionum ictibus vulneri instillatum, canum'que morsibus, & omnibus quæ morsu ictu've venenum relinquunt. Prodest & in lana eo madente dentium doloribus, in cauis eorum indita, vt scriptū reliquit Dioscorides libro primo. Cæterò non obfuerit hic annotasse folia fici græcis dici θρῖα, id est thria.

θρῖα.

Ficui item bonitatem quam iure dixerim euchymiam, eo probāt iudicio, quoniam adnata illi ruta dulcior euadat. In pharo insula legimus ficos rubentes vocari hæmonias. Theophrastus præcones prodromos appellat, sed quid tam extra oleas euagamur? quando de his plura libro. XV. diximus: ergo iure ad medicinam curramus. In satiuis fici maturæ recentes'que stomacho sunt noxiæ: aluum soluunt, papulas & sudores prouocant, sitim arcent, & calorem extinguunt.

Caricæ

Siccatæ fici quas caricas vocant, nutriunt corpus, calefaciunt, afferunt sitim, aluum soluunt: stomachi tamen distillationibus inimicæ, eædem gutturi faucibus vesicæ renibus amicæ, vtiles suspiriosis, comitialibus hydropicis. Decoquuntur cum hyssopo caricæ, purgantur'que illo decocto pectoris vitia diutinis tussibus et antiquis pulmonis vitijs accommodatæ sunt. Cōtra tormina vtiliter clystere cum ruta decoctæ infunduntur, strumas emolliunt, panos maturant, additis radice iridis aut nitro, aut calce, repurgant cum malicorio digitorum pterygia. Caprificorū autem grossi extrahunt ossa cum folijs papaueris, cum cera verò strumas soluūt, hęc Dioscorides, & multa id genus: cuius sententiæ applausit hic Plinius.

Stegnæ febres.

QVAS STEGNAS VOCANT, &c. Galenus inter febrium genera stegnas, id est constringentes annumerat, etsi tamen propriè στεγνὰ hoc est stegna, adstricta diximus: omnia scilicet illa, quorum impedimento vrina, aut difficulter, aut tardis per interualla tēporis stillis, aut nulla fluit, siue ea in renibus, siue in vesica sint. Porrò adde Celsum libro primo, febres adstrictas appellasse eas, quæ nihil ex se remittunt: quod genus Galenus libro diffinitionum ita finit. Adstrictam esse febrem quæ fluidæ sit contraria, nihil'que ex se remittit, qualia sunt aluus, vrina, sudor, pituita oris, & si qua alia in homine naturæ impetu pelli consueuerunt: vox enim hæc, id est στεγνὰ, à fictilibus translata, in quibus græci στεγνὰ dicunt, quæ nec curta, nec rimosa, aut vitio aliquo raro infusos humores non remittunt, sed retinent.

Aluta.

ALVTA. Pellicula tenui. LYCIO. Filo.

Grossi.

GROSSI. Ficus qui non maturuerunt sic dicuntur etiam antequā maturescant.

Thym'

THYMOS, &c. Thymos vocant excrescentias carnosas, quæ in maribus in genitalis glande, aliquandò in caule fiunt: in fœminis verò eodem loco non adeò condylomatis dissimiles ea in parte factis. Celsus inter verrucarum genera etiam ponit. Thymus rubet aliquando, aliquando albescit. Galenus libro quem paulò superius citauimus sic thymum finit. Aspera carnis excrescentia thymus est, quæ fit in genitalibus & sede.

Pruni.

PRVNI FOLIA, &c. Prunus quam græci κοκκύμηλον, hoc est, coccimelam dicunt, non energia medica caret. Folia eius coquuntur vino, colluūtur'que vtiliter contra tōsillas & distillationes. Gūmi prunorum glutinat, prodest ad frāgēdos calculos vesicę cū vino si bibat: ꝓdest puerorū impetiginib' cū aceto.

Fructus

Fructus autem potissimum qui damasceni dicuntur stomacho prosunt, aluum'que cohibent, vt scripto mādauit Dioscorides libro primo. Galenus libro septimo simplicium, non ea ait, nam & damascena pruna aluum soluere scriptum reliquit, sed minus quàm alia. Deijciunt certè aluum pruna, sed copiosius recentia, siccata minus. Paulus Aeginita, decocto prunorum gutturis inflammationes sedari memoriæ mandauit libro sexto. VTILIORA PERSICA, &c.
Persica stomacho accommodata Dioscorides prodit, folia'que arborum sicca et trita sanguinis eruptiones sistere. Retulerunt arborem lætalem esse in perside translatam, deinde in ægyptum mutata natura salubrem, & edendo factam fuisse, vt ait Dioscorides. Theophrastus de hac arbore abundè libro quarto, de qua egimus libro. xv. Quòd fructus sint grati cibo, docuit Columella de arbore hac agens his versibus.

, Stipata calathos pomis quæ barbara Persis
, Miserat, vt fama est patrijs armata venenis.
, At nunc expositi paruo discrimine læti
, Ambrosios præbent succos oblita nocendi.

Plutarchus in Iside & Osyride, hanc arborem sacram in ægypto fuisse testatissimū reliquit, quæ omnia fusius tractata sunt à nobis libro quo diximus.

MORA. Morus, quam μορέαν, id est morean græci vocant, arbor nota omnibus, de qua alibi egimus. Eius poma aluum soluere & stomacho nocere præter Pli. Dioscorides tradit. Succus eius in vase æneo decoctus aut insolatus, naturā & vim acquirit stringendi, addito'que illi exiguo melle facit ad distillationes, & ad ea quæ pascendo serpunt, & tonsillarum inflammationes. Augentur autem eius remedij vires alumine scissili, galla, myrrha, & croco, item tamari &c. semine iridis radice, & thure. Cortex mori aqua coquitur, decoctum'que illius aluum soluit, lumbricos pellit, aduersatur aconito: folia eius medētur ambustis si concisa sint, & oleo illita, hæc Dioscorides. ARTERIACAE, &c. Medicamentum arteriæ pollens, sicut stomatice ori. PANCHRESTOS. Hoc est medicamentum omnibus conducibile. SPATHA PERMISCENTES, &c. Instrumēto, hoc est rudicula, qua vtimur in versandis rebus quæ coquuntur, pharmacopolæ scioli nunc spathulam vocant vulgo.

Mora.

Spatha.

Cęrasia.

CERASIA ALVVM MOLLIVNT, &c. Cerasia aluum mouere, & recentia maximè posteris legendum reliquit Dioscorides libro. i. Siccata verò aluum sistere, vtile contra diutinā tussim in diluta vini potione haustum cęsarorum gummi. Cutis item colorem commendare, facere ad oculorum claritatem, ciborum appetentiam excitare, prodesse calculosis testatus est. Paulus autem Aeginita eo libro, quem de medica, de'que virtute plantarum scriptum reliquit, aliter de cerasiis agit, nam monet quæ dulcia sint citissimè dilabi, austera verò vtiliora esse, acida ob incidendi vim quam habent phlegmaticis prodesse.

MESPILA, &c. Haùdquanquàm dotibus claris carent mespila, vt conijcere licet lectione Theophrasti, libro tertio. Mespilus enim adstringit, stomacho vtilis, aluum sistit. Est & alterum mespili genus, quod vocāt setanium: adstringit etiam mespilum, hic fœminino genere dico secutus Theophrastum. Cęterò de verbo lema, est propriè seuum, lachryma crassior, quidam eo nomine pro lippitudine accipiunt, & oculorum sorde, vnde verbum græcum λημᾶν: quod est oculis laborare, nonnulli grana parua, sicca, dura'que interpretantur in oculis quæ visuntur, gramias dicunt.

CAPVT .VIII.

NVCES PINEAE &c. Purgatos pineę nucis nucleos in cibo ſumptos, aut cum paſſo, aut cucumerum ſeminibus potos, vrinam ciere teſtat' Dioſcorides eſt, veſicę, renum'que acrimonias hebetare, ſtomachi eroſiones lenire cũ ſucco portulacæ, infirmitatem virium roborare, corruptos humores retundere. Totas verò nuces pineas ab arbore decerptas recentes'que contuſas & in paſſo decoctas, tuſſibus vetuſtis & phthiſi accommodatas eſſe ſcriptum reliquit, ſi ex decocto trini quotidie bibantur cyathi.

Amygdalæ.

❧ AMYGDALAE AMARAE, &c. Paulus Aeginita libro primo medicinæ, radicem amaræ amygdalæ contra malum valere cutis colorem. Ad id etiam facit quod Galenus ſexto ſimplicium ſcribit de radicibus amygdalæ, item & Dioſcorides libro primo quando ait. Conciſa decocta'que amarę amygdalæ radix aſperam & diſcolorem ceu à ſole faciem emendat, præſtant idem & nuces ipſæ illitæ. Appoſitę eędem menſes euocant, capitis doloribus ſuccurrũt, fronti temporibus'que ex aceto aut roſaceo illitæ, ſomno dolorem leuãt in cibo ſumptę, aluum molliunt, conciliant ſomnum, vrinam cient, & contra ſanguinis excreationes cum amylo & menta ſumuntur, linguntur'que contra inflammationem pulmonis. Calculoſis cum paſſo proſunt, item vrinę anguſtijs iocineroſis, tuſſientibus, inflammationibus inteſtini quod colon dicitur: arcent amygdalæ ebrietatem, quinque vel ſex in cibo ſumptæ, dulces minus quàm amaræ efficaces ſunt, vulpes ſi cũ aliquo eas amaras comederint, enecant, quod à Pli. eſt animaduerſum quando ait. Vulpes'que ſi ederint eas &c. ❧ NVCIBVS GRAECIS. Quæ eſſent nuces græcè diximus libro xi. ❧ NVCES IVGLANDES: &c. Nuces iuglandes quas græci κάρυα βασιλικα, id eſt carya baſilica vocant, ęgrè concoqui nocere'que ſtomacho, bilem augere, capitis dolores facere, tuſſientibus inutiles teſtatiſſimum reliquit Dioſco. libro. i. Aduerſari tamen lætalibus venenis ſi ſumantur cum ruta & caricis, cum cæpis & melle, eædem canum morſibus medentur, ſedant tormina cum putamine ſuo crematæ & hominis vmbilico impoſitæ, putamen earum crematum ſiſtit menſes: recentes nuces minus nocent. Nuces verò auellanæ, quas alii ponticas vocant, aliqui leptocarya, id eſt minores nuces, ſtomacho nocent, tritę tamen & in mulſa aqua potæ, diutius tuſſibus medentur, vt Dioſco. ait. ❧ SANCTVARIIS, &c. Arcanis locis. ❧ PISTACIA, &c. Piſtacia in Syria potiſſimum naſci pineis nucleis ſimilia, ſtomacho'que vtilia, contra ſerpentium morſus accõmodata, ſiue per ſe ſiue cũ vino ſumantur teſtatiſſimum reliquit Dioſcori. Paulus Aeginita libro. vi. non tantũ ſtomacho grata, ſed præter hæc iecur laxare tradit. ❧ CASTANEAE, &c. Caſtaneas ſtomachi & vẽtris fluctiones ſiſtere, aluum ciere, carnes alere, ſanguinem excreãtibus prodeſſe memoriæ mandarũt receptiſſimi authores. Siliquas verò quarum hic meminit Plin. ſtomacho inutiles recentes dixerunt, aluum ciere, ſiccatas verò ſiſtere, & tunc ſtomacho vtiliores, ciere vrinam, has quaſdam κεράτια, id eſt ceratia vocant. ❧ SVDOR CORNI, &c. Fructum corni adſtringere, fluoribus alui prodeſſe, inteſtinorum'que torminibus prodit Dioſco. qui verò ex incẽſis folijs exudat humor cõtra impetigines inũgitur. ❧ FERRVGO. Rubigo. ❧ ARBVS ſiue vuedo. Vuedonis ructũ capitis dolores facere, ſtomacho'que nocere prodit Dioſco. lib. i. ❧ LAVRVS excalfactoriam, &c. Laurus quã gręci δαφνὴ dicũt vires medicas habet ſcitú quidẽ dignas, vtraq; enĩ laur', ſiue ea quę folio eſt latiore, ſiue quę tenuiore, calefaciẽdi vim habet, ob id decoctio earũ vuluarũ malis ſuccurrit. Adſtringũt viridia folia, proſuntq; cõciſa mox illita veſparũ apiũq; ictib', vt ſcriptũ reliquit Dioſco.

Piſtacia

Laurus.

❧ Cum pane

Cum pane itidem polenta've illita inflammationes leniunt, eadem deuorata stomachum mitigant, vomitiones tamen cient baccæ magis quàm calefaciunt. Ob id concisæ cum melle vel passo in eclegmate contra pthisin valent, prosunt'que nõ nisi recta ceruice spirantibus, exterunt vitiligines, cortex lauri vtrius'que calculos frangit, fœtus in vtero enecat, iocinerosis prodest trium obolorum pondere potus.

CAPVT .IX.

MYRTHVS SATIVA, &c. Myrthus quam græci μυρσίνην, id est myrsinen vocant adstringit. Medicinę vtilior satiua nigra myrthus, quàm candida, & in eo genere multo magis montana: semen tamen infirmius fert. Datur semen myrthi viride pariter at'que succus in cibo sanguinem expuentibus, & contra vesicæ erosiones. Facit ad eadẽ & ex viribus baccis expressus succus stomacho, & vesicæ, vrinæ'que ciendæ accommodatus, denigrat capillum seminis decoctum. Idem in vino elixum vlceribus in extremis membris illitum medetur, imponitur oculorum inflammationibus, lenit'que eas, folia myrthi concisa & ex aqua illita humidis vlceribus prosunt. Prosunt et sacris ignibus, testium inflammationibus, condylomatis, epinyctidibus: & vlceribus quę serpẽdo, eorum crematorum cinis ambustis confert Quod verò myrtidanum dicunt, magis quàm myrthon adstringit, vt scriptum reliquit Dioscorides, qui de his abunde libro primo agit. Cæterò palàm est duo esse myrthi genera, nigrum & album, vt conijcere licet verbis Columellæ, libro rei rusticæ. xiii. capite. xxxviii. qui abundè cõfectionis myrtidani meminit. Syluestris item myrtus quæ græcis dicitur ὀξυμυρσίνη, id est oxymyrsine, quam & alij ruscum appellitant, alij myotacantham. Oxymyrsine dicta est, quòd acuta sit, cuspidatus enim ruscus est, id est oxymyrsine. Fert hæc fructum in medio folio hærentem, asperis locis nascitur, folia rusci & fructus cient vrinam, ducunt menses, frangunt in vesica calculos, prosunt felle suffusis, vrinæ stillicidio, capitis doloribus, vt scripto mandatum esse à Dioscoride liquet.

Myrth.

QVOD LIPARAS VOCANT, &c. λιπάρας, id est liparas vocamus emplastra leuia, quæ Celsus libro quinto, ab euentu & potestate sua dicta indicat, sicut græci à substantia, qua præcipuè constarent liparas vocarunt, λίπα, hoc est lipa, vocant græcorum poëtæ oleum, adipem, omneque vnguentum: quare quæ oleo, adipe, cæra, resina, & id genus constant, lipara ritè dixerimus.

Liparę.

Commentariorum in Vigesimumtertium Plinij Secundi, Naturalis historiæ, scriptoris argutissimi.

FINIS.

IN VICESIMVM QVARTVM PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE, ARGVTISSIMI SCRIPTORIS LIBRVM, STEPHANI AQVAEI BITVRICENSIS, VIRI AEQVESTRIS, COMMENTARIA.

CAPVT .I.

NE SYLVAE QVIDEM, &c. Patens illa rerum natura nedum ignobiles, & interdum abiectui habitas plãtas, herbas've humiliores dotibus adornauit medicis, verùm his iunxit syluas & arbores horridiores, mortaliũ consulens commoditatibus, miraculis'que arbores insigniuit, concordiæ videlicet & discordię vi animaduersa. nam veluti libro. xx. diximus, natura non solum animatis indidit dissidentiam, verùm & plantarum generibus, vt de filice, vt de brassica, vt de vitibus, vt de harundinibus, probauimus, eo quo nunc diximus loco. Alludit enim hic ad sympathiam, cuius affatim meminimus libro. xx. quare de his plura in medium adferre vacantis putarim lectionis, & operæ leuioris, nã molem hanc mundi concordia, & dissidentia, & agnatione quadam, hoc est sympathia, architectatam constat, adeò vt non conijcere aliquid liceat, quod careat contrario, ac non habeat cui aduersetur. argumento sunt morbi, qui plures nõ sint, quot medicinæ, virtutes, quot vitia, & vt paulò humiliora dicamus. Quercini inest in oleam dissidentia, eous'que vt si in eadem fossa plantentur, vt hic ait Plinius, ambę moriantur: item brassica in vitem, filix in arundinem, amara in dulcia, dulcia in amara, venena in venena. In animalibus denique mira est hæc dissidentia, vt libro decimo vidimus.

CAPVT .II.

Lot' arbor.

LOTVM HERBAM, &c. Vagum profectò per herbas & arbores aliquot nomen loti est: de herbę medica vi egimus, de arboris nusquàm. Est enim planta grandis lot' arbor, fructum pipere maiorem ferens, dulcem, grauiter odoratum, stomacho vtilem, aluum stringens, vt scriptũ reliquit Dioscorides libro primo. Decoquuntur ramenta ligni decoctum'que bibitur, & clystere infunditur contra intestimina, & fœminarum fluctiones. Ruffat capillum, & fluidam aluum compescit.

CAPVT .III.

GLANS

LANS INTRITA, &c. Quercus quem dicunt græci δρῦν, id est, dryn: vires habet medicas & scitū & memoratū dignas. Omnis enim quercus adstringendi vires habet: idque maximè potest, quod inter corticem & lignum membranæ simile clauditur. Nec minus quod inter corium glādis & carnem interpositum est: decoctum harum mēbranarum prodest cœliacis. Item & cōtra intestinorum tormína, & cruenta sputa: easdē vires habent glandes, vrinā ciēt, dolores capitis in cibo faciunt: vtiliter tamen comeduntur cōtra ea quę morsu ictu ve venenum relinquūt: pręcipuè toxico valere dicuntur. Crudę glādes & concisæ inflāmationes leniunt illitæ, sanāt cum adipe suillo salso duricies maleficas, vt annotatum comperio à Dio. lib. i.

Querc⁹

Glādes

❧ CAPVT .IIII.

ADEM ET ILLICI, &c. Ilignę radicis corticē Dioscori. donec flaccescat in aqua decoctum integram noctē illitum cimolia creta ante confricatum capillum denigrare memorię mandauit. Folia autem tusa cōcisa ve tumoribus maximè cōferre. Quod autem hic Pli. de cocco, id est, grano, quod tingendo est, eadem Diosco. lib. iiii. Theophrastus coccum nasci in ilice testatissimum reliquit, libro de historia plantarum tertio, quando ait καὶ ἡ πρῖνος τὸν φοινικοῦν κόκκον, &c. Hoc est, Et ilex puniceū coccū: verum de hoc lib. xvi. egimus: quare pergamus ad rem, adstringendi vim habet granum hoc neruorum vulneribus accōmodatum: in quem vsum tritum id cum aceto emplastri modo imponitur.

Ilicis vis.

❧ GALLAE GENERA, &c. Galla quam græcanica vocat lingua cecida, id est, κηκίδα: ad mortalium commodos vsus data est: eius plura genera. Immatura vna dicitur solida nec perforata, altera leuore & foraminibus differt: omnibus immaturam præferendā censet Diosco. adstringunt gallæ: excrescentia carniū reprimunt: & vlcera oris. Medius gallæ nucleus cauis dentium inditus dolores eorū sedat: gallæ in aceto maceratæ tingunt capillum. Cœliacis sunt vtiles & torminibus intestinorum in vino aut aqua tritæ & illitæ, hæc ex Diosco. riuulis: qui duo tā tum genera facere dicitur. Theophrastus verò, libro plantarum tertio plura: quem author noster secutus est, vt conijcere licet. Paulus Aegini. prodesse gallas fluidis omnibus affectionibus scriptum reliquit.

Gallarū vis.

❧ VISCVM E ROBORE, &c. Theophrastus secundo de plātarum causis visci meminit abundè, vt à nobis tam monstratum est. Varijs enim græcis appellationibus viscum vocatū cōperio: ἰξὸν, id est, ixon. HYPHEAR, stelida. Hyphear & stelida ferunt nasci in abiete & picea. Viscum verò in quercu terebintho alijsq; multis. Porrò quod ad vim spectā medicā: visco vis discutiēdi: molliēdi, extrahēdi, sanat epinyctidas, abscessusque alios, hosque mollit cum thure & cum hoc vetusta vlcera sanat, mistum calci aut feci, acquirit & auget.

Viscū.

❧ CAPVT .V. ❧

AGI FOLIA, &c. Commāducata fagi folia gingiuarum & oris vitijs cōferre testati sunt testatissimi authores, quod de cupresso quam græci κυπάρισσον, id est, cyparisson vocant folia cuius bibi vtiliter cum passo & exigua myrrha cōtra distillationes in vesicam & vrinæ angustias Diosco. posteritatem docuit. Pilulas cupressi etiamnū bibi cū vino, cōtra sanguinis excreationes, intestinorum tormina, fluoresque alui, scriptum reliquit valere. Item non nisi cer-

Fagi folia.

uice recta spirātibus. Durities mollire cum fico tusas:scabros'que vngues in aceto decoctas pellere,ad ea omnia possunt folia:cōcisa folia vulnera glutināt,cū aceto cōcisa capillum denigrāt,sanguinem sistunt,sacris ignibus cōferunt. Item carbunculis,oculorum inflāmationibus:postremò Cupressum omnes refrigerare testantur. *Cupressus.* Quod de Cedro ait hîc Pli.nihil ex eo monemus,preterquàm quę Theophrastus tertio plātarum plura genera faciat. Duorū,inquit,generum cędrum aliqui faciunt Lyciā & phoeniciā à regione distinguentes,alij vnā tantum esse dicunt, Iunipero similem:folijs'que maximè differre,quę in cędro dura in acutum desinentia & spinosa sint,in Iunipero tantū molliora,Videtur'que Iuniperus Cędro celsior esse,sunt pręterea qui appellatione alterā ab altera nō distinguāt,sed vtrā'que appellitēt cædrum:nō simpliciter,sed adiecta aliqua nota cædrum oxycædrum,id est cædrum acutam vocitent,hęc ille.Cęterò quod medicamen habeat,agendum. Nicander in Theriacis Cædrum venenatorum morsibus cōferre memoriæ mādauit. Diosco. Cędrinum liquorem:crassum pellucentem fit mo odore nō diffluentem maximè probat huic vis: vt viuentia(mirum dictū)corpora corrumpat, defuncta verò incorrupta seruet: quā ob causam cadauerum vitā plęrique dixerūt, Albugines oculorum exterit & cicatrices. Necat aurium vermes, cum aceto instillatus, & cum hyssopi decocto earū sonos sedat, cauis dētium eos quidem frangit si inditus fuerit. Genitalibus ante coitum inunctus sterilitatem facit, inunguntur eorum angi. næ tōsillarum'que inflammationes,opitulatur morsibus cerastæ. Contra leporem marinum cum passo vtiliter sumitur: pulmonum vlcera purgat & sanat,cyathi vnius pōdere haustus,lumbricos ventris & foetus emortuos infusus clystere pellit. CAEDRIDES Autē.Cędri fruct⁹ dicūt,calefaciēdi vi habētes,stomacho inutiles,tussientibus tamen, cōuulsis,ruptis,& strāgurię vesicę opitulātur, mēses ciēt cum trito pipere poti,fugant serpētes cum adipe cerui aut medulla inuncto eis hominis corpore,quę omnia à Dioscori.penū defluxa sunt:cuius sententię hic Plini. penitus astipulatur. Porrò quod de Galbano ait,subsultim de hoc paucula sufficiat subnotasse quòd aliubi eius meminerimus,probatissimum refert Diosco.lib.iii. *Galbani vis.* esse quod thuri sit maximè simile, grumosum,purum,pingue,minimè lignosum, nō nimis liquidū, nec aridum,adulterari id,lomento & admixta resina scriptū reliquit,Galbano natura feruens est:Extrahit,discutit:menses foetus'que suffitu subditum trahit,delet lentigines. Toxico aduersatur cum vino aut myrrha potum:eodem modo pellit foetus mortuos. Imponitur contra lateris dolores. Comitiales & strāgulatu vuluas affectas emēdat. Theophrastus odoratū nasci id in syria tradit.

CAPVT .VI.

SIMILIS AMMONIACI NATVRA, &c. Ammoniaco inesse vim molliendi, calefaciendi, discutiēdi, dissoluendi etiā scriptum reliquit Diosco. & oculorum claritati cōferre:eorum albugines, sedare dētium dolores accensum prodidit memorię:pulmonibus prodesse, pleureticis: vrinę cruētæ, lieni, ischyadicis:calculos item extrahere cū melle,duricies emollire. Cæterò de styrace:cuius etiā meminimus, non obfuerit dicere ad memoriam refricandam lectoris studiosi Plinianæ lectionis. Paulus Aeginita,lib.iiii.lachrymā arboris cotoneo malo similis styracha prodit, Ruffum,pinguē,resinorum probās maximè:huic vim calefaciēdi,molliēdi,maturādi,inesse Diosco.libro primo memoriæ prodidit, facere ad tussim, raucedinem,amissam vocem duratis præclusis'que

Ammoniacū.

Styrax.

vuluis vtilem. menses appositu trahere, aluum molliter lenire, cum terebenthina resina, miscere emplastris quę discutiendo sint. Porrò quod de spondilio agit perpendendum, id alio nomine dici verticillum, alijs asterion, phalāgium alijs: nōnullis herbā rutinalem, folia habet platano quadātenus similia: ad panacis foliorum figurā accedētia. Caules habet cubitales, fœniculo similes paulò tamen maiores, flores palescentes cādidosque: semen in summo semini seselis simile, semen id potū, per infernā pituitā pellit: ipsa herba medetur pota iocinerosis, ictericis, difficulter spirantibus, comitialibus, semen herbę illius sopitos suffitu excitat. Radix datur suffusis felle, ramēta eius fistulis prosunt si colligata sint, vt scriptum reliquit Diosco. libro tertio. Hæc herba dicta spōdyliō à similitudine spōdylorum qui sunt tereti structura aliquo modo caua. Quod de Terebintho ait hic Plin. pene omne à Diosco. Theophrastoque videtur demanatum. Dioscori. fructui folijsque terebinthi vim inesse, ait libro primo adstringendi: fructus eius estur, stomacho tamen nocēs, vrinā cit, calefacitque, qui liquor ex hac manat mollit, calefacit, repurgat, disijcit, vrinā cit: maturat aluum, mollit, glutinat palpebras. Cum atramēto sudorio & nitro valet contra lepras, Inuncta ea resina doloribus lateris prodest, siue imponatur. Nascitur liquida resina ex picea arbore & theda: de qua ca. sequenti agemus. Subdit Pli. CHAMOEPITIS, &c. Hęc dicitur quibusdā Ainga: alijs bryonia syluestris habet folia similia sedo: multo tamen tenuiora, est odore picee flores gerit colore luteo, paruos: folia eius sanāt ictericos pota in vino, septem diebus dātur eadem, ijs quibus affectum est hepar, angustias vrinæ patientibus, renū doloribus medentur, potissimum cōferunt torminibus, valent cōtra aconitum: decoctū herbæ discutit māmarum duricies. Est & altera Chamæpitys ramis cubitalibus florem habens candidū, flosculos luteos: quę pariles effectus quos habet altera habet.

CVM HONORE ET PITYVSA, &c. Hanc alij viticulam quidam Canopicon. Hancque inter lactarias herbas numerant: caulem hæc mittit cubito maiorem, intersectum multis geniculis, folijs tenuibus & acuminatis, flores habet paruos, colore purpureo. Semen latum figura lentis Radix per inferna purgat pondere duarum drachmarum cum aqua mulsa: hęc ex Dioscо. ex cuius lectione conijcere licet Plinium aliter differuisse de hac: nam inter arbores, non herbas numerat. Diosco. verò inter herbas & quidem lactarias, id est, tithymalorū genera: magna discordia inter grauissimos authores. Pli. eōgenerem facit pity, hoc est, piceæ pityusam, certè occasione id Pli. fecisse: nō re ipsa autumarim: hoc tamen legentibus reliquendum censeo arbitrarium. Et subdit Plinius.

Canopicon.

PICEA ENIM PINGVEM, &c. Pitys quę latine picea dicitur. Cortex huius adstringit: prodest si teratur vlceribus in summa cute. Item ambustis cū spuma argenti & thuris māna: itē ipse tritus cum atramento sutorio vlcera quę serpūt cōpescit: fœtus & secūdas suffitu pellit, aluum sistit, pot᷑ & vrinam cit. Subnectit Plinius. LIQVIDA E THEREBINTHO, &c. Nedū Terebinthus fert medicas vires sola verùm & fundit resinam varijs morborum generibus accōmodata. Arboris fructus & folia & corticem vim adstringēdi habere prodit Diosco. lib. I. Estur Terebinthi fructus stomacho tamen nocet, ciet vrinam & calefacit: venerem adiuuat. Cōtra phalangiorum morsus valet, Resina eius antecedit reliquas: post hanc lentiscina est: quam Mastichem vocant, tum quę ex picea distillauerit: & abigua: post has numeratur quę ex theda fluxit & pinea. Omnis enim resina mollit, calefacit, collectiones repurgat: vrinam cit, maturat aluum, mollit: ex thęda autem & pinu & cupresso minore efficacia dicitur resina. Fit & ex larice, vt hic docet Pli. quam ritè appellarimus larignam. Vitruuius nec ab re laricem, lib. secundo laudauit his verbis. Larix verò qui nō est notus, nisi his municipalibus qui

Picea.

Terebinthus.

sunt ad

ſunt ad ripam fluminis Padi. & littora maris Adriatici, folijs eſt Pini ſimilibus: habetque reſinam liquidam, mellis attici colore, quę & medetur phthiſicis. Terebinthinæ Reſina abundè etiam meminit Theophra. libro de hiſtoria plantarum tertio. Item & Dioſco. eo quo diximus loco: qui Terebinthinum maximè probat Reſinam, quę ex Iudęa, Cypro, Aphrica, Syria & inſulis Cycladibus proueniat.

CAPVT .VII.

Pix.

PIX QVOQVE, &c. Quam appoſitiſſimè Pli. Reſinis cõiunxit pices & quodãmodo congeneres fecit. Paulus Aegini. Siccas pices nõ eiuſdem eſſe effectus cum liquidis prodidit: ſiccas ſecundo ordine deſiccare aſſeuerans, Liquidasque ſiccis impenſius calefacere: ſiccas glutinandis vulneribus aptiores liquidis: ad omnia tamẽ liquidas efficatiores. Dioſco. picem ſplendore: læuore, puritate probari memoriæ mandauit, libro primo. Pix liquida, ait, facit contra medicamenta lętalia: contraque purulentas excreationes: tuſſim, ſuſpiria, & quæ ægre ex pectore excreantur: cyathi pondere cum melle lita. Inungitur præterea contra tõſillarum inflãmationes: anginasque, ſtrumas erumpit, cum hordeacea farina, & vrina pueri impubis decocta. Vtilis eadem eſt cõtra pedum rimas, cũ melle purgat vlcera, & explet. Cum paſſa vua melleque carbunculos & putreſcentia vlcera diſrumpit & ſcarificat. Sicca autem eodem authore, quã aliqui palimpiſſam, quaſi iterum coctam picem vocãt: probatur quę eſt pura pinguisque: odorata, reſinata, leniter rutila, talis lycia eſt & brutia. Calefacit hęc, mollit, & ad ſuppurationẽ perducit: furunculos & panos diſcutit, vlcera explet, miſcetur præterea pix ſicca emplaſtris vulnerarijs, hæc Dioſco. cuius aſſenſui aſtipulatur penitus hic Pli.

EST ET PISSASPHALTOS, &c. Sic enim vocatur picibitumen: cuius ita meminit Dioſco. libro primo, vocatur & in bituminis genere Piſſaſphaltus quaſi picibitumen dicas, ex pice & bitumine re & rei appellatione. Naſcitur ad Apolloniam quę in epiro eſt, fluminum quę impetu ex ceraunijs montibus delatũ in littora eructatur, glebarum modo concretum, odore picis bitumini miſtæ: hæc ille. Expẽdendum hic Pli. hoc interdum vocare picem foſſilem: cum tamen foſſile & liquidum cõuenire nõ poſſint, nam quod foſſile dicitur, duri ſemper aliquid habet: liquidum verò minimè. ZOPISSAM, &c. Deraſam nauigijs cum cæra Reſinam zopiſſam vocãt, alij hypochyma: habet hęc vires diſcutiendi.

CAPVT OCTAVVM.

Vires platani.

PLATANI ADVERSANTVR, &c. De platani dotibus affatim diſſeruimus nunc vires medicas expendere licet, & eas palàm facere. Folia Platani tum illita, tum in vino decocta oculorum diſtillationes compeſcũt: eorumque tumores & inflãmationes leniunt. Corticis decocto in aceto dentes in dolore colũtur. Potę cum, vt ait Dioſco. libro primo, platani pilulę omnium morſibus ſerpentium ſuccurrunt. Cum adipe eadem folia ambuſtis proſunt, lanugo foliorum & pilularũ oculis nocet & auribus ſi dilapſa ſit. FRAXINVS QVAM VIM, &c. Dioſcori. folia fraxini viperarum morſibus ſubuenire memoriæ mãdauit, libro primo. Succumque foliorum potũ ad idem prodeſſe. Cinerem verò corticis fraxini crematã ex aqua

inunctam

inunctum pellere lepras. Pota autem ligni ramenta letalia esse ab eo proditũ est. POPVLI ALBAE, &c. Cortex profectò populi albæ vnciæ vnius pondere prodest stillicidio vesicæ & coxendici. Creditur (ait Diosco.) idem potus eũ muli renibus sterilitatem facere eam habent potestatem folia pota cum vino post purgationem. Cõtra auriũ dolores tepidus eorũ succus vtiliter instillatur. Testati aliqui sunt nigræ & albæ populi cortices in exigua fragmenta sectos mox in stercoratis hortorũ areis satos quacũque anni tẽpestate fungos qui edẽdo sint gignere. VLMI ET FOLIA, &c. Vlmus quam græci πτελέαν, id est, ptelean vocant. Haud quaquàm medico caret vsu. Folia enim vlmi, cortex'que & Rami adstringunt, folia cõcisa & aceto illita lepris medentur, vt scriptum reliquit Dioscor. libro primo. Vulnera eadem glutinãt: multo'que magis cortices, Crassior eiusdem cortex cũ vino, aut aqua ambobus'que frigidis põdere vnciæ potus pituitã trahit. Humor qui in prima foliorum productione in folliculis eius inuenitur cuti nitorẽ inunctus adfert: cum verò aruerit in bestiolas culicibus similes resoluitur. Pro oleribus noua etiã vlmi folia obsonijs adijciuntur, has bestiolas Theophrastus Cnipes vocat: sicuti è caprificis similes ijs psenes idẽ nuncupat. Cęterò quod de Tilia Pli. hic ait: expendẽdum Tiliã ad multa prodesse. Nã folia eius authore Diosco. libro primo, faciunt ad omnia quæ adstringẽda sunt: pręcipuè oris vlcera: in quẽ vsum cõmãducãtur & eorum decocto colluuntur: quod etiã potũ vrinã & mẽses trahit. SAMBVCVS HABET, &c. Sambucus quam græci ἀκτῆν, id est, actẽ vocant, vires habet ad medicinam has. Folia tria, quatuor've, aut quin'que, aut sex, aut septem per interualla ex virgis exeuntia: iuglãdi nuci similia habet, folia, vt ait Diosco. libro quarto siccant, adstringunt, refrigerant & aquam è corpore pellunt: stomacho tamen nocent: purgãt pituitã & bilem elixa modo olerum. Radix sambuci in vino decocta hydropicis prodest: prodest item contra viperarum morsus, Fructus eius in vino potus ad eadem valet, Inunguntur eo capilli, vt nigrescant, folia sambuci tenera & recẽtia cum polenta emplastri modo imposita leniunt oculorum inflãmationes, vlcera cauernosa glutinãt, podagris prosunt, cũ taurino adipe emplastri modo imposita. Sambuci affatim Theophrast. tertio de plantarum historia meminit: duplex esse sambuci genus palàm est: alterum multo exilius tenuius'que quod vocãt Ebulum: cuius agetur mentio poscente loco. Hic Pli. minorem vocat Sãbucum, quod nos Ebulum hic diximus. Ebulus enim est Sãbucus minor pariles habens vires cum sambuco, vt testatissimum reliquit Diosco. lib. iiii. IVNIPERVS, &c. Diosco. author nõ dilutæ ac plebeiæ auctoritatis, Iuniperum ad multa prodesse libro primo tradit. Semen stomachi, pectorum, lateris doloribus cõferre: maximè inflationes lãgores'que discutere, tussibus prodesse: illitum idem semen tumores sistere, vrinã ciere: potũ item cum vino albo cõuulsis, ruptis, torminibus, ischiadicis, conducere. Contra serpentes item valere. Porrò, vbi legitur in pricipio capitis. MELANDRIAS VETERES, &c. Sũt qui legãt Melanias, id est, nigricias, siue maculas nigras: de Melãdrijs alibi diximus.

Vlmorũ vis.

Sãbucus.

Ebulus.

CAPVT .IX.

SALICIS FRVCTVS, &c. Salix quã græca lingua ἰτέαν, id est, iteã vocat hos habet effectus: adstringũt eius folia. Item semen & cortex & succus, vt scriptũ reliquit Diosco. libro primo. Folia salicis cum pipere exiguo & vino cõcisa pota'que cõferunt ileosis: per se etiã cum aqua sumpta cõceptus prohibent: semen salicis prodest sanguinẽ expuẽtibus, præstat idem cortex: qui etiam crematus tum aceto maceratus clauos & callos illitus pellit. Colligitur ex salice

Salix.

ſuccus inciſo cũ flore cortice: qui ex eius interiore parte cõcretus inuenitur. Eſtque illi vis exterendi quęcũque claritati oculorum officiunt, vt ait Dioſco. eo quo diximus loco: de ſalicis generibus aliubi diſſeruimus, quare præſtat ad viticis vim progredi. Vitex græci ἄγνον, id eſt, agnõ vocãt. Item ligõ, alij agonõ: alij pauló tritius ſalicem amerinã. Eſt enim illi, vt prodit Dioſco. natura adſtringendi calefaciendique. Semen enim eius potum venenatorũ morſibus ſuccurrit: medetur lienoſis: & hydropicis, lactis abundãtiã facit: trahit'que mẽſes in vino potum põdere drachmæ, extinguit tamen geniturã: caput infeſtat: potum cum pulegio cit mẽſes. Capiti dolores illitũ ſoluit: veternoſis & phreneticis cum aceto & oleo inſpergitur, folia fugant venenata, ſerpẽtes abigunt & valet cõtra eorum morſus. Teſtiũ durities cũ butyro & folijs vitigineis molliunt, Sedis rimas mitigat ſemen ex aqua illitum, additis folijs, idem luxatis & vulneribus medetur. Agnos autem, id eſt, caſtus frutex dictus eſt gręcis: quoniã in Theſmophorijs caſtitatem mulieres cuſtodientes folijs eius cubitus ſibi ſternebãt: hæc ex Dioſco. riuulis. Ligõ etiã græcorũ aliqui viticem, hoc eſt, vt verbo neotericorum medicorum vtar agnum caſtũ vocarunt, quòd vox ligõ græcis ſit cõmunis omnibus, quibus in ruſtico opere ad vincula vtimur: quales ſalices omnes ſunt, geniſtæ, vlmi, ericæ & id genus. Hic non obfuerit annotaſſe, quę Paulus Aegini. libro primo memoriæ mandarit: is enim pręcipit vna cum refrigerantibus herbis viticis ramulos ſubſternendos his qui vel ſomno, vel vigilia copioſiore ſeminis fluxu abundãt, quod & Pli. Symbolice intellexit impetus veneris viticem inhibere referens.

Vitex.

ERICEM GRAECI, &c. Ericem cõgenerem ferè vitici cõſtat. Hanc tamirici ſimilem plęrique eruditiorum teſtãtur: quare in geniſtarũ genere ſylueſtri ponunt. Theo. libanotidi non abſimilem tradit. Paulus Aeginita hãc vires habere diſcutiendi ait. Comã erice Dioſco. florem'que morſibus ſerpentium mederi ſcriptum reliquit libro primo. Quod de ſparto & geniſta hic Plini. ait, abundè à nobis actum, libro. xix. Nunc ſupereſt geniſtę quam ſpartum alij vocant vires medicas enucleare. Dioſco. lib. iiii. Flores geniſtę ſemẽ'que eius in mulſa aqua põdere obolorum quinque purgare per inferna veratri modo, ſine periculo ſcriptum reliquit: per ſe ſemen cum aqua mulſa idem præſtat. Quin etiam maceratis in aquas virgis eius, mox tuſis & expreſſis cõtra anginas, coxendicis'que dolores ſucco illo cyathi pondere ieiunis poto auxiliantur. Subdit Plinius.

Eryx.

Geniſta.

QVAM ET TAMARICEM, &c. Tamarix ſiue myrix Cœliacis, fœminarum fluctionibus: ſuffuſis, felle & phalãgiorũ morſibus ſubuenit ſuo ſemine: id tumores illitum reprimit, vt prodit Dioſcori. libro primo. Coquuntur in vino folia tamaricis, eorum'que decoctum lienem minuit. Colluũtur eo decocto dẽtes, fouẽtur'que. Ligni etiã cinis fœminarũ fluctiones ſiſtit appoſitus. Fiũt, ait Dioſco. ex tamaricis ligno calices à quibuſdam: quibus lienoſi in bibendo vtuntur vtiliſſimo eis, vt credunt in hac materia potu: quare ſcitè animaduerſum cõperio à Columella, ſues ſplenis dolore nõnũquàm infeſtari: qui & libro rei ruſti. octauo: præcipit tunc canales fabricãdos ex tamaricis ligno ad potandũ paſcendnm've. Nicãder in Theriacis. Tamaricis ramos item fruticem manu tenentes vaticinio magis aptos ſcriptum reliquit, quando ait. Sumito pręterea myrices fruticem vatẽ inter viuentes honoratum: in qua apollo coryphęus vaticinia poſuit & iura mortalium. Hinc ferunt ſolitos magos virgis myrices vſos, vt conijcere licet lectione Herodoti. Cęterò quod Plini. ait. Tamaricem naſci in Aegypto & Syria: hoc ex penù Dioſco. erutum videtur: qui ait. Naſcitur ſatiua quędã tamarix in Aegypto & Syria in cæteris agreſtis ſimilis, ſed ſemine gallæ ſimili, quod guſtum inæqualiter adſtringant, & vice gallæ oris oculorum'que medicinæ & cruentis ſputis in potione

Tamarix.

accommodatum

accommodatum ſit,hæc ille libro. i ,In compoſitionibus enim conferentibus oris vlceribus,quas aliqui antheras vocare volunt,& vnguentorum quorundam confe ctiones.valent enim folia tamaricis,ad ea quæ vocãt apthas ,id eſt vlcera oris. Cornelius Celſus libro. vi .cap. xi .harum compoſitionum quas vocant antheras meminit,vbi agit de vlceribus oris,adijciam verba illius loco ſuperpondij Si,ait , iam cruſtas habent,quales in aduſtis eſſe conſueuerunt adhibendæ ſunt compoſitiones quas græci ἀνθήρας vocant. Iunci quadrati,myrrhæ ſandaracæ ſingulorũ p . iiii .* aluminis portiones pares,hæc ille. Antheras putarim dicta quaſi medicamẽta florida,nam ἀνθηρὸν floridum vocant græci.

Antheras.

ἀνθήρας.

CAPVT .X.

NEC VIRGA, &c. De ſilere & virga ſanguinea à nobis actum eſt aliubi,item de liguſtro : cuius medicæ vires reſtant. Paulus Aeginita,conferre ijs quæ ad lienem conficiuntur ſcriptum reliquit liguſtrum:folia adſtringere Dioſco. memoriæ etiã mãdauit libro. i . Decocto eñi foliorũ liguſtri ambuſta vtiliter fouentur,eadem folia conciſa ſucco'que lauariæ herbæ madentia ruffant capillum:ſedat capitis dolores conciſus flos & ex aceto fronti illitus. Cæterò de alno arbore . Feruntˈeius folia aqua cocta tumores pellere. Quod autem hic Pli. de hedera agit,idem à Dioſco . relatum eſt. Faciunt,inquit,nigræ hederæ corymbi & ſuccus, corporis languorem turbant q̃ue mentes largius ſumpti. Natura omnium hederarum in medicina acris adſtringunt neruis nocent. Flores cuiuſcun'que generis trium digitorum carptu,inteſtinorum tormina bis per diem cum vino poti emendant. Quinetiam cæra excœpti vtiliter ambuſtis illinuntur : medentur lieni tenera folia in vino decocta,omnium generum vlceribus eſt,& quæ etiam cacœthe,hoc eſt doloſa vocant , ambuſtis'que in vino decocta folia medentur. Cient menſes corymbi hederę appoſiti vel triti, drachmæ pondere idem poſt purgationem poti fœminis ſterilitatem faciunt. Pediculi foliorum hederæ vuluis appoſiti inditi've naturalibus , menſes & fœtus trahunt, depilat lachryma hederæ, pediculos'que inuncta enecat, hæc Dioſco. & multa id genus:quæ reuoluet lector ſi volet. Affatim etiam Theophra. tertio de plantarum hiſtoria meminit,vt aliubi docuimus:quod enim genus hederæ Pli. chryſocarpõ vocat ab aureis corymbis ſiue fructibus vox deflexa eſt,veluti aureum fructum aut ſemen dixeris, græce χρυσόκαρπον,id eſt chryſocarpon. Quod verò genus erythranũ vocat à colore cornuatum putarim verbum,quod rubore quodam ſit inſignitum.

Siler.

Cæterò quod de ciſto agit lis magna inter grauiſſimos & reconditiore literatura viros inſignes,nam Leonicenus Pli. placita amarulente inceſſit:authorem facilè tutari eſt,animaduerſis quæ pluries diximus,vocis videlicet non rei veræ aut nominis diuerſæ appellationẽ & affinitate, tum potentiæ , tum figuræ , tum ſimilitudinis. Dioſcorides libro primo ciſton naſci aſperis locis petroſis've ſcriptum reliquit. Folia habens in orbem circinata nigra hirſuta:flores punicæ figuræ , in fœmina verò candidum colorem. Habet enim ciſtos vim adſtringendi,ideo'que conciſi & in vino auſtero bis per diem poti flores inteſtinorum torminibus conferunt: cõpeſcunt & vlcera quæ paſcendo ſerpunt. Cũ cæra verò conducunt ambuſtis & veterib⁹ vlceribus medentur. Hypociſtis naſcitur ad radices ciſti, quidã hypociſtida cytinos vocant,nã Paulus æginita quod ciſto adnaſcitur cytinos vocat, à ſimilitudine cytinorũ punicæ. Tria genera hypociſtidos colorib⁹ diſtincta memoriæ mãdauit Dioſco. lib. i . diſtincta inquã, ruffo, viridi, & cãdido. Succ⁹ ex hypociſtide colligiẽ ſicut

Ciſtõ.

Cytinos

Hypociſtis.

ex acacia,habetque pariles vires, quas acacia adstringit, & siccat hypocistis: prodest cœliacis,intestinorum torminibus,sanguinem expuentibus,& fœminarũ fluxionibus pota clystere've infusa. Porrò quod de chamæsso, hoc est hedera terrestri,testantur eruditiores leni mederi,vt conijcere licet lectione Diosco. libro. i i. Et subnectit Pli. SMILAX QVOQVE, &c. Nicophoros hæc fertur, quòd victores ea coronarentur,& eam gestare consueuerunt victoriam deportantes ob id victoriam ferens dicta. Porrò quod Pli. hic duum generum smilaces ait.

Smilax. Hortensis smilax folia hæderæ habet,molliora tãtum,graciles caules, & in caulib⁹ capreolos propinquis fruticibus se implicantes,tanto vndique incremento,vt scænas etiam & tentoria inumbrent. Siliquas fert fœnugræco similes, longiores tantũ crassioresque,in quibus semina animalium renibus similia:ciet hæc vrinam, facitque grauia insomnia,vt memoriæ mandauit Diosco. libro. i i. Est & smilax que aspera vocitatur,quæ canis sentis vocitatur: hæc aduoluitur arboribus supra infraq; se circumagens:fructum fert vuæ ac racemi modo, qualis est quem græci vocant epiphyllida. Folia eius prosunt venenis lætalibus. Affatim huius meminit Theop. libro tertio de plantarum historia. Diosco. libro quarto quæ etiam hic Pli. ait commemorat quando ait, Traditum præterea est si tritum eorum aliquid nuper genito infanti bibendum detur, nullum illi postea nociturum venenum. Est & arbor smilax,quam taxum vocant alij,sed de hac alibi.

CAPVT .XI.

Harũdo ARVNDINIS GENERA, &c. Meminimus harundinis alibi,sed nũc eius vires medicas dotes amplectentes commemorandæ sunt. Plura esse harundinis genera monstrauimus: vt conijcere licet lectione Theophra. Est & harundo quæ in sæpibus enasci solet, cuius radix per se & vna cum bulbis illita surculos & cuspides extrahit. Cũ aceto verò luxata et lumborum dolores lenit, eius etiam folia conferunt sacris ignibus concisa viridia & imposita vim quam aduersus filicem libro. x x. diximus,cum de sympathia ageremus. Ea harũdo quæ donax à Pli. à Diosco. sic vocatur,quæ propè fluentes aquas nascitur. Crassior,inquit Diosco. libro. i. quædam etiam & concaua propè aquas nascens, quę donax dicitur,ab aliquibus autem Cypria &c. PAPYRVS, &c. Congener profectò harundini papyrus est, habet enim papyrus laxandis fistulis vsum in

Papyr⁹. medicina,vt scriptũ reliquit Diosco. libro. i. Habet radix eius aliquid quod nutriẽdo sit, commanducantesque eam ægyptij succum tantum deuorant, reliquum corpus expuentes. Cinis papyri crematæ, vlcera oris quæ serpunt compescit: vt ait

Ebenus Diosco. libr. i. EBENVM, &c. Est ebeno egregia vis in exterẽdis his quæ claritati oculorum officiunt. Facit præterea ad eorũ distillationes & pustulas. Crematur ebenus in crudo fictili donec tota in carbones transierit, lauaturq; plumbi modo. vtilis hæc contra oculorum aridas lippitudines,& scabies,vt ait Dioscori. eo quo diximus loco. RHODODENDROS, &c. Hæc herio etiã græcis dicitur, latinis item rhododaphne. Hæc est folijs amygdalæ, longioribus tamen & asperioribus flore rosarum figura, fructum fert nuci amygdalæ æqualẽ: radix illi acuminata, longa, lignea, gustu salsa. Eius folia iumenta, quadrupedesq; enecant, vt scriptum reliquit Diosco. libro. i i i i. Porrò quod hic de rhu agit Pli. expẽ

Rhũ. dendũ Theop. i i i. de histo. plãta. rhũ in preparãdis corijs plãtã esse vtilẽ, habereq; vsum etiã i obsonijs, duũq; esse generũ fœminã & masculũ, & ob id semẽ ferẽte &

ſterili ethruria fœmina tãtum & ſterilem cognoſcit. Meminimus huius lib. xiii. cap. vi. vbi retulimus Pli. à Theophra. fontibus è verbo ad verbum illud eruiſſe. Cęterò hic Pli. medicã vim pandit, aſſeuerans rhum naſci in argilloſis locis, Dioſ. autem petroſis, cuius ita non minus ſcite quã feſtiuiter meminit. Plantæ ſemẽ eſt quę coriaria rhus appellatur, nomẽque id inuenit quòd coriarij ſpiſſandis corijs eo vtuntur. Eſt autem arbuſcula in petroſis naſcens, altitudine ferè cubitali, in qua ob longiora ſunt folia, leniter rubẽtia, per ambitum ſerrata. Fructus illi racemoſus, dẽſus: folia adſtringendi vires habent. omnibus vtilia, quibus & acacia: denigrãtur eorum decocto capilli, contra inteſtinorum tormina clyſtere eadem infunduntur, cõpeſcũt digitorum pterygia, prodeſt ſemẽ cœliacis & torminibus, albas fœminarũ fluctiones ſiſtit, hæc Dioſco. & multa id genus libro. i. Sciſſe hic non obfuerit ſicuti ſcioli medici nunc rhum vocent, id enim ſolent communi voce ſumach vocare. Et ſubnectit paulò poſt Pli. ERYTHRODANVS, &c. Theophra. ereuthodanum vocat, nullo ſignificationis diſcrimine Siquidem erythron gręci rubrũ ereuthros verò ruborem. Hanc neoterici rubeam tinctorum vocitant: duplex eſt à Dioſco. libro. iii. fertur. Syluestris altera, ſatiua altera: radix eius vrinam cit, eãque ob cauſam ſuffuſis felle cum mulſa aqua vtiliter bibitur, coxendicis doloribus & reſolutis, copioſam & craſſam ducit vrinã, aliquando etiam ſanguinem: ſuccurrit viperarum morſibus radix: rubiæ ſuccus minuit lienes ſemen in aceto mulſo potum: quinetiã appoſita radix fœtus ſecundos & menſes trahit, authore Dioſco.

Rubea tictorũ

QVI ALYSSON VOCATVR. Herba alyſſon eſt, folia habens circinata, quibus ſemen eſt in latitudinem ſe æqualiter explicãs, vt teſtatiſſimum reliquit Dioſco. libro. iii. ſed de hoc aliubi agemus loco poſtulante aptius. APOCYNI SEMEN, &c. Apocynum nonnulli vocãt braſſicam caninã: frutex eſt virgis longis, vitilium modo lentis graueolẽtib⁹, non facile fragilibus: folia habẽs hederæ ſimilia, molliora tantum, & in ſummo cacumine acutiora, vt memoriæ mandauit Dioſco libro. iiii. Enecant folia eius eodem authore canes, cũ adipe pani cõmiſta, & illis appoſita enecant & lupos & vulpes, pantheraſque. Hic dictã apocynon, quòd canes abeſſe faciat. Paulus Aeginita libro. vi. cynomoron item vocat, hoc eſt canum mortẽ, quòd eos celerrimè necet. EST ET ROSMARINVM, &c. Libanotis, id eſt roſmarinus duum eſt generum, fœcunda fructũq; ferens alia. Quæ ſecunda diuiſione, duo item genera facit, eam quæ zea aut cãpſanema vocatur, cuius fructus vocatur canchris, de quo hic agitur, hícque aſtipulari videtur lectioni Dioſco. libro tertio, de hoc agentis. Herba omnium generum, inquit, conciſa & modo emplaſtri impoſita ſiſtit hemorrhoidas, ſedis inflãmationes lenit, cõdilomataque et ſtrumas maturat, nec facile matureſcẽtes abſceſſus, purgãt vlcera cum melle ſiccatę omniũ radices. Torminibus medentur & cõtra ſerpentũ morſus bibuntur cum vino, menſes & vrinam trahunt. Facit ad oculorum claritatem ſuccus addito melle inunctus, ſemen roſmarini comitialibus opitulatur, & viſtijs pectoris vetuſtis. Datur idem cum pipere & vino contra morbum regium, ſudores idẽ cit oleo inunctum. Quod verò cãchrys in eo dicitur, hoc calefacit, ſiccat quéꝫ ea propter miſcetur his quæ exterendo ſunt, hæc Dioſ. HERBA SABINA. Sabina herba quæ græcè dicitur βράθυς, id eſt bratys, ſcitũ notatuque dignos effectus habet. Eſt enim duum generũ, alterũ folijs cupreſſi ſpinoſius tamen graui odore feruidęque naturæ. Alterũ genus tamaricis folio eſt, folia vtriuſq; cõpeſcunt vlcera quæ ſerpunt, illita inflãmationes leniunt: carbunculorum cruſtas ex vino impoſita exterunt, pellunt emortuos partus, vt ait Dioſco. libro. i. hauſta vel ſuffita, miſcentur vnguentis folia, quæ calefacienda ſunt.

Roſmarinus.

CAPVT .XII.

Spina arabica.

Spina alba.

SPINAE ARABICAE LAVDES, &c. Spina arabica quæ etiam acanthis dicitur, hoc est spinula, albæ spinæ similis dicitur: astringit hæc, ideo contra mulieres fluctiones, sanguinis excreationes, & in alias corporũ partes distillationes, vtilis radix eius est, vt prodit Diosco. libro tertio. Non vacat etiam vi medica leucacantha, hoc est spina alba, commanducata enim dẽtium dolores leuat, medetur potum cum vino decoctum eius pondere trium cyathorum vetustis laterum coxendicisque doloribus, ruptis & cõuulsis. Potest et omnia eadem succus radicis, vt ait Diosco. eo quo diximus loco. Porrò quod de acã thoagit, perpendẽdum duum esse generum, satiuum & syluestre. Acanthus enim satiuus hortis nascitur, humentibus locis, folia habet multo quàm lactucæ latiora, longioraque nigrescentia. Radices luxatis ambustisque medentur emplastri modo impositæ: potæ verò vrinam pellunt, aluum sistunt, vtiles sunt ruptis, conuulsisque. Est & syluestre genus, quod simile est carduo, quæ planta est par viribus, easque habet, quas acanthus, vt prodit Diosco. libro tertio: meminimus acanthi libro. xxii. quare de hoc hactenus. Quod de acanthio ait aduertendum, acanthium simile esse spinæ albæ, cuius folijs fieri vestes bombicinis similes prodit Diosco. lib. tertio: cuius lectioni penitus applausit Pli. hic, qui radicem ait opisthotonicis, hoc est rigentibus in scapulas conferre potam.

Acãthũ

Acacia.

EST ET ACACIAE, &c. Nasci etiamnum Diosco. libro. i. in Aegypto acaciam testatissimum reliquit. Est enim spina arborescens, fruticosa, nec in altũ recta crescens, flore albo, semine ceu lupinorum candido, in siliquis clauso, ex quo succus exprimitur, siccaturque in vmbra ex maturo niger, ex immaturo ruffus: probatur qui rubore languido, & vt in acacia esse potest odoratus. Nascitur præterea ex hac spina gummi, adstringendi refrigerandique vires acacia habet. Succus enim acaciæ accommodatus oculorum medicinæ est. Prodest item sacris ignibus, pernionibus, malis vlceribus, digitorum pterygijs: sistit oris vlcera, procidentesque oculos, compescit fœminarum fluctiones, procidentes vuluas, fluidamque aluum clystere infusus, capillum denigrat. Est autem gummi acaciæ vis opplendi ac obstruendi. Nascitur & altera acacia, vt ait Diosco. eo quo diximus loco, in Cappadocia, Pŏtoque, ægyptiæ acaciæ similis, multò tamen breuior, quæ etiã adstringit.

Leucophea.

LEVCOPHEA, &c. Hoc est fusca, siue albo & nigro mista. Est enim leucopheus propriè natiuus color, ex albo & nigro mistus: nam λευκόν, id est leucon, album græci dicunt: phæum verò, id est φαιόν, medium. Alij etiam leucophum pro colore albo natiuo dicunt.

CAPVT .XIII.

Aspalathum.

VLGARIS QVOQVE, &c. De aspalatho multa se nobis dicẽda suggererẽt, nisi huius aliubi facta fuisset mentio. Hic tamen non obfuerit perpẽdisse aspalathũ, quibusdã dici erisisceptrum, itẽ sphagnon, etiãnum diaxilon, vt conijcere licet lectione Diosco. libro. i. Aspalathum dictum quibusdã volunt, quòd aculeatus frutex modo gladij aculeis suis pungat & vulneret: diaxilon verò dictum, quasi medioligñũ, quòd lignosus sit, sic sibi nomen ab syrisasciuit. Nasci in Syria & rhodo testatissimũ reliquit Dioscorides libro primo: hoc spissandis vnguentis vnguentarij vtuntur. Est & alterum genus candidum, lignosum, & sine odore: quod inutile habetur. Est autem aspalatho natura & vis calefaciendi & adstringendi. Sistit aluum decoctum aspalathi potum, item sanguinis excreationes. Soluit præterea vrinæ angustias.

OZENAS

OZENAS, &c. Plinius enim hic vlcera tetra oris sanare ait diaxilon, vlcera inquàm ea quæ græci aphthas vocant. Sunt enim oris, authore Gale. in suis diffinitionibus vlcera, non profunda, quæ maximè pueros infestant. Paulus Aeginita primo libro, alias albescere, alias rubescere itidē aliquas aphthas nigro colore, quæ lætales sint. Cæterò quod Pli. ait ozenas aspalathum sanare: perpendendum ozenas, authore Galeno libro suarum diffinitionum, profundas in naribus exulcerationes esse, ex quibus odor fetidus & mirè ingratus halitus sentiatur. Paulus Aegineta, eas in genere exedentium vlcerum constituit. Celsus in ozenis crustas fieri scriptum reliquit. Cæterò quod de pyxacantho agit animaduertendum, nomen hoc congruere licyo, quod & buxeam spinam aliqui vocant, de quo capi. sequēti agem⁹ fusius. PORRO, paliuri hic meminit. Nō obfuerit nouisse semen paliuri tritū tussiētibus prodesse, vt proditum à Dioscori. de libro. i. est. Frangit enim semen id vesicæ calculos, valet contra serpentium morsus, folia eius adstringunt, potum eorum decoctum aluum sistit, vrinam cit, venenatorum morsibus succurrit, discutit panos & tumores. Theophra. etiā paliuri vsum esse vtilem tussiētibus prodidit, si eò semine vtatur quis: verba eius sunt. Et paliurus in siliquis quibusdam semen habet, in quibus tria quatuor've semina sunt, quibus ad tussim medici vtuntur tundentes, habent enim lentorem & pinguedinem lini semini similem &c. Porrò quia taxi meminit, taxum græci smilaca, id est, σμίλακα vocāt. Magnitudine est folijs abietí similis, de qua alibi egimus, quare non vberius agetur. Subdit autem Plinius.

Aphthæ. Ozenæ. Paliur⁹. Taxus.

NEC RVBOS, &c. Rubus quem græci vocant βάτον, id est baton, latinorum aliqui cynosbatō, siue sentem caninam. Rubus enim capillum denigrat authore Dioscori. bibitur ad sistendam aluum ramorum eius decoctum, muliebres idem cohibet fluctiones: prodest serpentium morsibus, folia eius commanducata, gingiuas confirmant, oris vlcera sanant: compescunt vlcera quæ vocant herpetas, id est serpēria. Capitis vlcera manantia & procidentes oculos sanant: sanant etiam anum condilomata, hemorroidasque emplastri modo imposita. Prosunt eadem folia cibum in stomacho non continentibus, item cardiacis: fructus etiam rubi aluum sistit, idem potest flos eius in vino potus, vt scriptum reliquit Diosco. libro quarto. Porrò hic nouisse non obfuerit batos commune græcis ruborum omnium nomen dici: vbi verò quid additur discrimen fieri, vt cynosbaton dicunt, id est sentem canis, chamæbaton, paruum & humilem rubum. Ob id Colu. sentem non rubum sæpius vocitat. Chamæbaton verò diximus appellitandum humilē & terrestrem rubum. Theophra. plura ruborum genera esse memoriæ mandauit, libro planta. iii. quando ait. Ruborum itē plura genera, præcipuā verò habent differentiam, quòd alter recta in altitudinem erigitur, alter deorsum & in terrā vergit, & cū primū terram attigit iterum radicatur, vocantque hunc aliqui humilē siue terrestrē rubum. Qui vero cynosbathos, hoc est canis sentis dicitur, fructū fert rubētē puniceę cytino similē, estque inter fruticē & arborē medi⁹, puniceę similis, folio viticis: hęc Theop.

Rubus.

CAPVT .XIIII.

CYNOSBATON QVAM ALII, &c. Haud desunt qui vocitent hanc oxyacantham, idest acutā spinam, multo nunc tritius vocamus omnes sentem canis. Est enim sentis canis similis paliuro, vt proditum memoriæ est à Columella libro rei rusticæ duodecimo. Dicta & hæc est cynorhoda, hoc est canis rosa, quia flos eius sit roseus. Est enim frutex maior, arborescit enim. Folia hæc longiora quàm myrthus habet, spinas in virgis

duriſſimas.florem candidum ferens. Aluum ſiſtit fructus eius ſiccatus in vino,deinde coctus & potus,vt ait Dioſcorides libro primo. Et ſubdit Plinius paulò poſt.

Idæ⁹ rubeus. IDAEVS RVBVS, &c. Græci rubum ideum βάτον ἰδαῖον,id eſt idæum vocant:ſic enim dictus idæus,quòd in Ida mõte naſcatur copioſior,vt prodit Dioſcorides libro quarto.Flos eius tritus cum melle oculorum inflammationibus prodeſt,ſacros ignes extinguit.Subdit deinde Pli. INTER GENE

Rhãn⁹. RA RVBORVM RHANNOS, &c. Rhannum ſunt qui vocent leucacantham,hoc eſt ſpinam albam.Eſt enim rhannus frutex naſcens circa ſepes, rectis virgis:folia habens parua,oblonga,mollia, modicè pinguia. Eſt & rhannus alia candidior,vt ait Dioſco.libro. i.Folia earum plãtarum faciunt ad ſacros ignes illita,& ad ea vlcera quæ ſerpũnt.Fertur(ait Dioſcorides) præterea rhannus ramis eius pro foribus vel feneſtris omnium veneficiorũ arcere maleficia. Quod ab Ouidio animaduerſum videtur quãdo ait.Sic fatus virgam qua ſtrigis pellere poſſet, A foribus noxas,hæc erat alba dedit,Virga'que ianalis de ſpina ſumitur alba.Spinam profectò albam Ouidius vocat his verſibus rhannum,nam authore Dioſco.dicitur leucacantha,id eſt ſpina alba. Porrò,quod ait hic de lycio,lycium vocant nõnulli pyxacantham,id eſt buxeam ſpinam. Eſt enim arbor tricubitalibus virgis,et aliquando maioribus,circa quas folia ſunt denſa buxo ſimilia.Fructum fert piperis figura,colore nigro,amarum,& cum leuore denſum,cortiecm pallidum,diluto lycio ſimilem.Colligitur ex ea ſuccus cum frutice,radicibus'que, & eũ diebus aliquot in aqua maduerint decoctis,tum exempto ligno:iterum eo qui ſupereſt liquore ad craſſitudinem mellis decocto.Probatiſſimum lycium quod igne accenditur,& cũ extinguitur, ſpumas rubentes agit:foris nigrum ,ruffum intus,quando frangitur, huic vis adſtringendi eſt,exterit,vt ſcriptum reliquit Dioſcorides libro primo,quę claritati oculorum officiũ: palpebrarum ſcabies prurigines'que & diutinas diſtillationes ſanat.Facit ad purulentas aures, tonſillas,exulceratas gingiuas,labrorum ſedis'que rimas datur ſanguinem expuentibus,tuſſientibus'que. Prodeſt contra canis rabidi morſus,magnitudine fabę deuoratum,aut in aqua potum, ſiſtit fœminarum fluctiones appoſitum.Fertur etiam lycium indicum ex frutice qui lonchytis dicitur. Eſt'que lonchytis ſpina ramis rectis,hæc Dioſcorides. OPORICE

Oporice &c. Medicamentum à pomis arborum fructibus'que:hic ſatis enodat Plin. quid ſit,quare ad alia recurrendum.

CAPVT .XV.

Teucriũ CHAMAEDRIS HERBA, &c. Teucriam herbam hanc dictam volunt,nonnulli à teucro,qui vires ei⁹ primum expertus dicitur,vocatur ea trixago,et chamędris. Eſt enim herba virgata,vt prompſit Dioſco.libro tertio, tenui folio hęc figura ciceris. Naſcitur plurima in Cilicia, hęc minuit lienes egregiè,cum poſca pota, linitur & lienoſis ex aceto additis ficis, Contra venenatorum verò morſus ex aceto tantum.Cæterò quæ propriè trixago dicitur: naſcitur aſperis locis,& petroſis.Eſt enim frutex breuis, carpenda eſt ſuo ſemine herba prægnans.Hæc authore Dioſcoride libro tertio,tuſſientibus prodeſt,duratis lienibus,vrinæ anguſtijs,hydropicis.Menſes hæc trahit & fœtus,lien ẽ minuit eũ aceto pota, contra venenata bibitur cũ vino. Purgat vetera vlcera cũ melle. Hane dictam chamedryn notandum, quòd ſit humilis & terreſtris quædam quercus. Porrò paſſim chamædropem hic legitur,legerim chamærope,non chamædropẽ,vet⁹

enim lectio

enim lectio sic habet: ita dictā quòd humi serpat. Meminit huius Theophrastus, libro nono plātarum inquiens. Trixaginis autem folia vulneribus ruptisque prosunt: in quem vsum ex oleo trita imponuntur, prosunt & vlceribus depascentibus: purgat bilem semen eius, confert oculis, oportetque tritum folium ex oleo illis admouere, hæc ille. Chamædaphne, cuius hic Pli. meminit: quę terrestris laurus, vel tritius vinca peruica dicitur: vires habet medicas. Capitis eñ doloribus & æstuāti stomacho cōcisa eius folia, emplastri modo imposita succurrunt, sedāt tormina cū vino pota. Succus herbę potus cum vino menses & vrinas trahit, vt ait Dioscori. libro quarto. Meminit & Chamædaphnes Theo. tertio plātarum. Cibis autē gratam Paulus Aegineta, libro sexto ait. Item & libro primo quādo asseuerat asparagum, id est, germē nouellum & summū chamedaphnes nutrire & vtiliter comedi posse. Porrò hic Chamæsyces meminit: est enim humilis & terrestris ficus, vt vox indicat: profert enim ramulos per terrā stratos, lacte plenos. Ramuli eius cōcisi & in vino pro pessulis appositi dolores muliebrium locorū finiunt. Item modo emplastri positi tumores, verrucasque tollunt authore Dioscori. libro quarto: prodest ictibus scorpionum, oculorū caliginibus, suffusionibus, cicatricibus, & nubeculis. Est & aliud ea quę chamæcissos dicitur, id est, hedera terrestris & humilis: quę & Chamęleuce dicitur: alij siluaticā hederā vocant. Cōtra coxendicis dolores trioboli pōdere in aqua cyathis tribus quadraginta diebus folia eius vtiliter bibuntur, vt ait Diosco. libro quarto. Hic perpendendum & si vox Chamęcisson hederę notam significet: nō tamen intelligendum penitus eam esse hęderam, sed herbam cultis locis nascētem: hederaceis folijs: à quorum similitudine hæderæ nomen sibi asciuit. Et subdit Pli. CHAMAEPEVCE, &c. Dioscori. libro quarto Chamæpeucem doloribus lumborum conferre scriptum reliquit. Quod ampeloprason vocat, nomen à vite sumpsit, quia in vinetis, vt ipse ait, nascatur. Item & à porro vox deflexa. Et subnectit Pli. QVAE STACHYS vocatur, &c. Est enim frutex æqualis marrubio, vt memoriæ mādauit Diosco. lib. iii. calefacit ideoque potum foliorum eius decoctum menses & secūdas pellit: nōnulli aiūt abortum facere. Pli. lutea folia habere testatus. Diosco. verò: candida magno inter graues authores discrimine. CLINOPODIVM, Hoc nōnulli ocimastrum, quare à Pli. ocymoides dicitur: meminit huius Diosco. lib. iii. asserēs hāc: ruptis cōuulsisque cōferentem, venenatorum morsibus eius decoctū prodest. Itē vesicæ stillicidio: trahit menses, fœtusque, & verrucas pellit eodem authore. Et subdit Pli. paulò post. ITALI CENTVNCVLVM VOCANT, &c. Varijs appellationibus hāc dictam cōijcere licet lectione Diosco. lib. iii. hāc herbam etiam Gnaphaliō vocātis, cōferre eius folia, ait, intestinorum torminibus, herba hæc tomento apta est, & lectis accōmoda.

Chamęcissos.
Chamęleuce.
Stachys

GRAECI AVTEM CLEMATIDEM, &c. Nasci hanc in ægypto Diosco. testatissimum reliquit, lib. iiii. folia eius sedare muliebrium locorum doloresque cum lacte aut rosaceo prodit. Cōmāducata eadem dētium dolores mitigāt. Cōtra venenatorum morsus vtiliter imponuntur. Clematida dictam nōnulli volunt, à verbo Clema: quod viticulam, alij capreolum vocant, vel flagella, qualia in cucurbitis alijsque herbis, per terram iacentia. Clema enim iure flagellum, ac fermentum dixerimus. Cęterò sunt & alia Clematidis genera. Nam & clematis alia quę viticulam ex se mittit rubētem, vitilium modo lentā, folium habet quod acerrimum gustu sit, & exulceret, circūuoluit se scanditque arbores. Tritū semen eius in aqua mulsa potum per inferna bilem, ac pituitam trahit, pellūt lepras emplastri modo imposita folia, ipsa cum sale lepido cōditur ad cibos. Hic nō obfuerit perpēdisse Apuleium eo libello, quem de herbarum vi scriptū reliquit chamædrym in

Chamędris.
Chamępitis.

puluerem redactum mollissimum: vino veteri datã prodesse veneno. Item podagræ necnon & conuulsis ruptisque, is etiam Chamæleam hepaticis cõferre testatur: si ex ea cum vino bibatur succus. Chamæptyn etiam ait, torminibus conferre Chamædaphnem verò aluum soluere.

CAPVT .XVI.

EST ET ARON, &c. Aron cum dracunculo satis incuriose Pli. conijcere licet cõfundere. Nam & libro. xix. inter ægypti hortensia numerat, capite. iiii, quando ait. Est & īter genera bulborũ quod in ægypto Arõ vocãt, &c. quę certè magis dracunculo quàm aro congruere videtur, hoc tamen Pli. auguror fecisse, causam similitudinis. Nã & Aron dictum dracunculum quibusdam testatur Dioscori. libro secundo. Sunt, inquit, qui dracunculum appellent: folia dracũculi minora tãtum habet: nec adeò maculosa. Cãdida illi radix ad dracũculi radicem accedens: folia Ari cõdiuntur sale ad cibum: per se etiã siccata elixa've comeduntur. Racix cũ fimo bubulo emplastri modo imposita podagris prodest: hęc ille. Porrò: animaduertendũ hic dracũculi genus esse duplex, maius, & minus, illud dracũtiam maiorem, hoc minorem dixerunt. Maior enim dracunculus authore Diosco. lib. ii. nascitur locis vmbrosis, circa sepes, caulem habet rectum, bicubitalem baculi crassitudine, abundãt in eo purpureæ maculæ. Radici huic inest vis calefaciendi: prodest tosta, vel elixa tussi, ruptis, cõuulsis, distillationibus capitis, pota eadem cum vino venerem stimulat: cõcisa ea cum melle mala vlcera purgat, odor radicis aut herbę recentis abortiuum facit, id etiã pręstãt triginta grana seminis eius. Ferunt pręterea nõ vulnerari à viperis eos, qui manus dracunculi folijs cõfricauerint, aut radicem eius effossam manibus gestent. Minor autem dracũculus: folia hederæ habet grãdia & in folijs albescentes maculas: caulem rectum, vario colore, anguium modo maculosum, intercurrentibus purpureis guttis, baculi crassitudine, semen habet in summo racemosum. Radix illi rotunda, bulbosa, similis raphano, Semen eius, vel succus aurium dolores finit instillatus, appositus item naribus polypum cõsumit. Triginta grana seminis pota in posca abortus faciunt. Ferunt pręterea odorem, vt ait Diosco. cum defloruerint flores nuper cõcœpti fœtus abortiuum esse. Radix calefacit, suspiriosis subuenit, tussi, ruptis, cõuulsis, distillationibus. Adiuuat præterea pectoris excreationes tosta, vel elixa: venerem stimulat cum vino pota, hęc Diosco. & id genus multa. Meminit pręterea Theoph. octauo plãtarum, quid ponens discerniculi inter arõ & dracũculũ, quãdo ait. Dracunculi autem radix: vocãt enim & aron dracunculum quedã, quoniã vario caule sit medicaminibus apta in cibos nõ venit, &c. Cæterò fit dracõteę, siue dracũculi mentio apud Apuleium libello quem de vi herbarum posteris legendum reliquit, Radix, inquit, draconteę cum axungia pisata & in malagma redacta ossa fracta de corpore extrahit: eadem in vino pota valet contra omnia venena, ea enim discutit. Et subnectit Plinius EST ET ARIS QVAE, &c. Hæsitãdum hic legendum ne sit. Arisaron an aris. Diosco. Arisari meminit, sed nõ Aris. Arisarum inquit, exigua herba est: radicem oliuæ figura habet, maiore acrimonia quàm arõ, sistit vlcera quę pascendo serpunt, fiunt ex ea collyria contra fistulas efficacissima, hęc ille, libro secundo. Paulus Aeginita, lib. vi. Arisaron asseuerat multo breuius aro: qui nõ arin, sed arisaron nuncupat, quare suspicarer potius legendum Arisaron quàm arin. Et subsequitur Myriophyllon.

QVOD

QVOD NOSTRI MILLEFOLIVM, &c. Millefolium herba nota omnibus, Apuleius in codicillo herbario vocari hãc etiã ait, ſtratioticen, achillion, melophyllõ, myriophyllõ. Achilẽ inueniſſe teſtatur, quare achilliõ vocatã puto. Achiles, inquit, inuenit, vnde vulnera ferro percuſſorum ſanauit: ob id achillea vocatur, hac ſanaſſe dicunt Telephonẽ: Radix cõmãducata valet cõtra dolores dentis: cum axungia piſata, & impoſita vulnera ſanat: hęc ille. Haúd deſunt qui hanc etiam vocent ſupercilium veneris. Dioſco. arcere vulnerum inflãmationes prodit, lib. iiii. bibitur herba cum aqua & ſale præcipitatis ex alto. Subnectit Plinius.

PSEVDOBVNION, Pſeudobunion mendax & falſum bunion, hoc napũ vox eſſe indicat. Eſt enim authore Dioſco. lib. iiii. Frutex dodrantalis napi folia habens acria. Ramuli cum aqua poti tormina, veſicæ'que ſtillicidia, & lateris dolores finire dicuntur. Quin etiam ſtrumas diſcutit pſeudobunion, cum aqua & ſale emplaſtri modo impoſitum. Cæterò quod Pli. hic de myrrhide agit, quę & myrrha quibuſdam fertur. Herba eſt cicutę folijs ſimilis: radicem habet longam, teneram, rotundam, odoratam, quę ſuaui guſtu etiam eſtur, hęc phalangiorum morſibus in vino pota ſuccurrit: purgat deinceps, authore Dioſcoride, à puerperio fœminas: educit menſes, datur tabidis in melle elixa ſorbenda. Ferunt præterea aliqui, bis ter've pota in vino quotidie radice eius, incolumes à peſtilenti morbo ſeruari qui biberint. Hæc enim ſibi myrrhę aut myrrhidis nomen aſciuit ab odore myrrhę. Et ſequitur.

ONOBRYCHIS FOLIA, &c. Aſtipulatur Pli. lectioni Dioſco. inquientis. Onobrychis lenti folia ſimilia habet: longiora tamen, caulem dodrantalem, puniceum florem, radicem paruam, naſcitur humẽtibus locis, poteſt herba cõciſa emplaſtri modo impoſita panos diſijcere. Eadem contra vrinæ ſtillicidia vtiliter bibitur & cum oleo ciendis ſudoribus inungitur: hæc Dioſcori. Hic non obfuerit noſſe Onobrychin aliud eſſe, quàm quę vocatur onochelos, id eſt, labrum aſini: & ſi etymi pars ab aſino defluat.

CAPVT .XVII.

IN PROXIMO HERBARVM, &c. Nihil agendum hic conſtitui quòd portentoſa & citra fidem ſint hæc: prætereunda'que, quòd incognita omnia ſint & pijs auribus traſilienda.

CHIROCINETA, &c. Hoc eſt, volumina quę manu religioſe mouerentur, tractarentur'que ad vim magicam, ἀπὸ τῶ χειρὸς, id eſt, à manu & κινέω, id eſt, moueo: hinc κινετὸς, hoc eſt, mobilis; & χειροκίνητον, id eſt, chirocineton, hoc eſt, manu mobile. Fuit profecto commentariolus à Democrito editus, qui Chirocineton dicebatur, cuius meminit Victruuius, libro nono.

THERIONARCHA, &c. Id eſt, beſtias necantia. Iure enim Therionarcha appellaris, quę beſtias, ſiue feras torpeſcere faciũt. Aglaophatin, id eſt, admirationem hominum facientem herbam, vocant.

CAPVT .XVIII.

ERIPHIAM MVLTI, &c. Quod hic de Lanaria herba agit, hæſitandum eã intelligat eam quam ſtruthion vocauimus, vel radiculam, cuius alibi meminimus. Stratiotes autem herba non ea eſt intelligenda, quam millefolium diximus & ſi Stratiotes dicatur, ſunt enim genera plura

huius

nominis. Est enim stratiotes aquaticus, stratiotes dictus quòd aquis supernatat, & sine radice viuit: sedo simile folium habens, & is est cuius meminit Pli. quando hic ait. Est ea in ægypto & nili inundatione nascitur aizoo similis, &c. Huius etiã meminit Dioscori. libro quarto asseuerans huic vim inesse refrigerandi. Sistit, inquit, sanguinis in renibus eruptiones potum, vulnerum inflammationes arcet, sacros'que ignes & tumores ex aceto modo emplastri impositum.

CAPVT .XIX.

HERBA IN CAPITE, &c. Multa hic Plinius ait, quę legentibus non parum admirationis allatura puto: quę subsultim, raptim, vel potius non tractanda sunt. Porrò quod de Tordylo herba ait, sunt qui putent potius Gordilon dici quàm Tordilon, vt ex lectione Pauli Aegini. conijcere licet. libro sexto, qui gordylon non Tordylon vocat, quod Pli. refert in montibus nasci: eadem etiam Dioscori. libro tertio. Nascitur, inquit, in Amano monte breuis & fruticosa herba, bibitur contra vrinæ angustias: menses cit, ducendis'que prodest, Radix adiuuat pectoris excreationes. Subdit Plinius.

GRAMEN IPSVM, &c. Gramen quod à capris Aegicon à iumentis amaxitim aliqui vocant vires habet medicas, vt videre etiam est apud Dioscori. libro quarto: à cuius fonticulis hausisse videtur hæc Plini. qui glutinare vulnera radicem graminis modo emplastri impositam ait, potum decoctum radicis facit ad tormina: prodest vrinæ angustijs & lapidosa vesicæ excrementa frangit. Cæterò quod ait nasci in Parnaso gramen: intellige gramen quod harundinaceum vocãt, græci calamogrostin. Hoc enim enecat in ciboiumenta: præsertim'que in Babylone secus vias, vt etiam memoriæ mandatum est à Diosco. eo quo diximus loco. Non tamen iumenta dixit Pli. sed Camelos: qui ad vecturam sunt idonei: gramen hoc cit egregiè vrinam: vomitiones & aluum reprimit. Porrò quod de fœnugræco ait eadem testatur Diosco. asserens huic vim inesse molliẽdi, dissoluẽdi, siccãdi, succũ'que decocti fœnugræci fœminarum pluribus malis subuenire: farinam'que eius cum hordeo, aut lini semine decoctã aqua vuluarum cruciatibus opitulari & id genus multa.

Vicesimi quarti Finis.

In Vicesimum quintum Plinij. Stephani Aquæi viri equestris. Scholia.

CAPVT PRIMVM.

IPSA QVAE NVNC DICETVR, &c. Et quia multarũ meminimus herbarum salutigerarum nõ obfuerit nunc earum inuẽtores, ac virũ medicarum enarratores admouisse, priscorũ certè plurimis nihil intentatum inexpertum'que fuit: illis consulentibus humani generis saluti. Hi se viribus perscrutandis herbarum addixerunt, toto'que vt dicitur pectore delitescen-

tem energiam

tem energiam indagarũt:repertã posteris palàm fecerũt nõ inuidẽtes posteritati.

CAPVT .II.

MINVS HOC QVAM, &c. Hoc est, Romani minus quam iustũ esset celebrauere ea quę inuenerunt de herbarũ dotibus medicis,de'que plantarum effectu:humano generi peraccõmodo.Hanc enim primã curã Cato primus inter romanos suscepisse dicitur: qui nedum medicamina hominibus vtilia, sed & bobus patefecit: vt videre est in eo libello,quem de re rustica posteris legendum reliquit: post hũc C.Valgius.De'de Põpeius Lenęus.Ante hos Mithridates de his scripserat: qui vt lib. xxiii. vidimus antidotum singulare in veneni omne genus cõposuerat:nouisse perfecte herbas satis apparet eo antidoto ab eo dicto Mistridatium:quo plerique nunc ad venena vtuntur. Porrò quod Pli.ait de sanguine anatum põticarum Dioscorides etiã anatum sanguinem ait misceri solere antidotis: de quo suo loco agemus. In hac distinctione herbariorum mirari subit Pliniũ non meminisse Dioscoridis, à cuius prõptarijs multa desumpsisse videtur. Non desunt tamen qui dicant Plinium nõ legisse eius monumenta/quod eorum nõ meminerit:quòd ita nõ semper cum illo cõuenit in multis, vt docuimus. Fuit tamen Diosco.antiquior Plinio. Nã Areus ad quem scripsit librum suum,sapiẽtia clarus vir fuit, Plutarchus in. M. Antonij vita Areum Alexandrinum philosophum refert,quem ob suam sapientiam profectus Alexãdriã Augustus Cæsar nauali bello fusis fugatis'que ad Actium Antonio & Cleopatra multifecerit ornarit'que & in primo honore inter alios professores, quos tunc Aegyptus audiebat habuerit: verba Plutarchi hæc sunt Ingrediebatur verò Cæsar ciuitatem philosopho Areo colloquens,&c.Is enim Areus fuit,cuius cãdori Dioscorides librum dicauit: porrò græci aliquot scriptores Dioscoridem Cleopatrã ægyptiã reginam secutum fuisse narrant: quare satis liquet sæculo fuisse Antonij,ac Augusti: vnde ratio persuadet Pli.multi vt credant legisse Dioscoridem. Mirum tamen est nomen illius suppressisse quãdo eorum omnium meminerit, à quorum penù aliqua desumpsit:censenda hęc reliquimus peritioribus. Cęterò de Mithridate Aulus gellius,li. xvii. noctium atticarum,& Vale.lib. ix. Porrò Hermolaus Barbarus Diosco.& Pli.fuisse synchronos censet,nec Pli.Dioscoridis legisse monumenta. Subdit Plinius.

Anatũ sanguis.

CERTE Quid nõ repleuere fabulis Colchis Medea, aliæ'que, in primis Italia Circe, &c. De his scitè meminit Theophrastus. ix. de historia plãtarũ, ca. xv.

CAPVT .III.

NEC BESTIARVM SOLVM, &c. Non solum animalia noxia nobis adferũt aliqua verũetiã: aquę quarundã regionum: sicuti aqua huius fontis, cuius hic meminit Pli. Victruuius, libro octauo, Susis refert fonticulum fuisse ex quo, qui bibissent dentes amitterent; eiusmodi fontis meminit Strabo, lib. xvi. Cæterò non tamen in Germania, ne'que ex vitio aquę tãtum:sed in Arabia & ex regionis fructibus mala hęc euenisse referens. Vocat autem hic Plini. stomacaccen,hoc est, græce στομάκακκην, id est, stomacaccen oris resolutionem quãdam. Scelotyrben verò, id est, σκελότυρβην crurum resolutionem: stomacacce in

Stomacacce. Scelotyrbe.

medicina

medicina grecorum nō legitur, tamen oris vitium significare etymon monstrat, quod στόμα, id est, stoma, os dicatur. Strabo tamen videtur explicuisse παράλυσιν περὶ τὸ στόμα, id est, oris paralisin. Porrò scelotyrbe resolutionis genus est: cuius meminit Galenus in diffinitionibus his verbis. Scelotyrbe genus est resolutionis, qua totus homo ingredi nequit, sed aliquādo sinistrū latus in dextrum: aliquando dextrum in sinistrum, circūfert, aliquādo crus post se trahit: hæc igitur impedimenta eundi Pli. cōpages vocat: quibus genua crura ne impediuntur ad quę valet herba britānica: quā refert Dioscori. lib. IIII. etiam prodesse tonsillis, & ad ea quę in ore serpunt: folia habere syluestri rumici similia: nigriora tātum hirsutiora'que radicē tenuem breuem'que: sapore adstringente.

CAPVT .IIII.

LAVDATISSIMA HERBARVM, &c. Moly herba cantatissima apud Homerum: quā Mercurius Vlyssen contra veneficia Circes armauit. Decima enim Homerus Odysseę rapsodia sic huius herbæ meminit: ὣς ἄρα φωνήσας πόρε φάρμακον ἀργειφόντης ἐκ γαίης ἐρύσας καί μοι φύσιν αὐτοῦ ἔδειξε· ῥίζῃ μὲν μέλαν ἔσκε γάλακτι δ' εἴκελον ἄνθος μῶλυ δέ μιν καλέουσι θεοί χαλεπὸν δέ τ' ὀρύσσειν ἀνδράσι γε θνητοῖσι θεοὶ δέ τε πάντα δύνανται: quorum sensum si quis curiosius quęrat is erit: sic igitur dicens dedit medicamen Mercurius ex terra trahēs, & mihi naturā ipsius mōstrauit. Radix quidem atra erat: flos lactens. Moly autē hoc dicunt dei: arduū autem fodere mortalibus viris, dij autem possunt omnia. Porrò huius herbæ etiā poetæ plures meminisse dicuntur: sicut Ouidius in sua metamorphoseos ędītione quando ait.

, Pacifer huic florem dederat cyllenius album
, Moly vocant superi nigra radice retentum.

Theophrastus nono de plātarum historia abundè meminit, referens hāc herbam, prodesse cōtra excātationes & veneficia: astipulatur autem Theo. Homero. præterquam dicat radicem nō difficulter effodi. Cæterò sunt qui Moly putent rutā syluestrem putarim tamen generis sui herbam esse: vocari rutam syluestrem in Galatia ac Asia quod manifeste docuit Paulus Aeginita, libro sexto quando ait. Moly quod agrestē rutā aliqui vocāt. Cæterò quod ait de Peonia herba hic Pli. peoniæ nomen sibi asciuit à Peone medico inuentore: glycysidem alij, à dulcedine nuncupāt: alij peutorobō, quasi quinqueruum: alij theodonion, quòd auxilium diuinum videatur polliceri. Item Aglaophotis, à lucis splendore. Huius affatim meminit Theophra. lib. IX. de plantarum historia, à cuius fonticulis hæc, quę hic de ea agit Pli. desumpsit. Diosco. duo genera facit, masculinum & fœmininum: illud habere folia nuci iuglandi similia trahit: hoc verò smyrnij modo secta folia: valere contra dolores alui: prodesse felle suffusis, doloribus'que vesicæ. Item contra phantasmata

Phāni. nocturnas'que illusiones: quas Plinius hic phannos vocat. Sunt enim hic phanni ludibria, ac phātasmata quę dormientibus aliquādo eueniunt: quæ elegāti verbo dixeris

Ephaltes. Ephialtas. Est enim ephialtes quādo aliquis in quiete putat se inuadi & ab aliquo cōprimi: suffocari que, alio vocabulo pnigalion dicitur à suffocatione fit hoc

Incub'. malum in cōtinua crapula, & stomachi cruditate, neoterici medici incubum vocāt id malum: accidit in eo constitutis difficilis motus torpidus in somno sensus, suffocationis, in mente obuersatio: & veluti ingruentis mali alicuius occupatio: sequitur

Panaces clamoris, ac vocis frustratio & sermo indiscretus. Cæterò panaces dictæ herbæ

quia ad omnia valeant omnibusque medeantur, à πᾶν, id est pan, quod omne est, & ἄκεσις, id est acesis, quod medela dicitur, & ἀκέω, medeor. Herculeus panax ab Hercule heracleus dictus est, de cuius generibus abundè Theophra. ix. de planta. hist. meminit. Est & aliud genus à Chirone chironeum dictum, nam primus chiron in pelio monte inuenisse fertur, authore Nicandro, qui ait, πρώτην μὲν χείρωνος ἐπαλθέα ῥίζαν ἑλέσθαι κενταύρου κρονίδαο φερώνυμον &c. hoc est, Primam quidem chironis medicã radicem sumito Saturni centauri nomen habentem, quam chiron quondam in vinoso vertice montis pelij inuentam ostẽdit. Aliud genus asclepium dictum est ab Aesculapio, de quibus abundè eo quo diximus loco. Theophra. & Diosco. lib. iii.

CAPVT .V.

LINOZOSTIS SIVE PARTHENION. Linozostis herba, quã alij mercurialem, nã græci ἑρμοῦ ποαν, id est hermipoã dicunt, id est Mercurij herbam. Hæc omnibus nota, sexu discernitur: fœmina ocimo folia similia habet, ramulos geminatis geniculis semẽ fert fœmina racemosum & multum, mascula iuxta folia exiguum, rotundũ, binum testiculorum specie dependens. Soluit commodè aluum mercurialis, etiam si in cibo sumatur, authore Diosco. libro. iiii. Creduntur præterea fœminæ mercurialis herbæ, folia trita tum pota, aut post purgationes fœminarũ genitalibus apposita, vt fœminæ concipiantur facere: masculæ verò contra mares, vt scriptum reliquit Diosco. cui videtur astipulari hic Pli. ALII (ait Pli.) SIDERITEN, &c: Sideritin sunt qui appellãt heracleã, alij solanum. Habet (authore Diosco. libro. iiii.) folia marrubij lõgiora tantũ ad saluiæ aut quercus figurã accedentia. Paulò tamen minora hæc glutinat vulnera, inflãmationes arcet. Est & alia sideritis, gracilibus ramulis bicubitalibus. Tertia est quã crateias heracleam pariter vocat, in parietibus ac vinetis nascẽtem. Sideritin dictã dicunt, quòd glutinandis vulneribus apta sit, à ferro quasi dictam. Porrò achillea cuius hic meminit Pli. alio vocabulo myriomorphõ dicitur, ab alijs chiliophyllõ, id est millefoliũ, itẽ stratiotis, hoc est militaris herba: glutinat hęc etiã vulnera, authore Diosco. Ersubdit Pli. INVENIT & teucer, &c. Teucriũ herba à teucro nomẽ accepit. Est enim herba virgata, minuit hęc lyenes, cõtra venenatorũ morsus prodest, authore Dios. lib. iii. Porrò quãdo Pli. ait, SPARGENTEM iũcos, &c. Vocat eñi iũcos virgulas lẽtas ac flexiles. SPLENION (ait) quibusdã vocatur, &c. Spleniõ dictũ est quia spleni medeatur, alij scolopendriõ vocãt, alij asplenõ, triti⁹ scolopẽdriã, cuius meminit Theop. ix. de plãt. hist. Folia eius in aceto decocta prosunt volẽtibus minuere lyenẽ, cõferũt etiã hęc folia fellis suffusionib⁹, singultuiq;, ac calculos vesicę frãgũt, authore Diosc. libro tertio. VNVM (ait Pli.) genus hellebori melãpodiõ, &c. Gen⁹ eñi nigrũ helleborí dicit̃ melãpodiõ. Plurib⁹ id nominib⁹ à Dios. appellatũ polyrhizõ. i. multiplicis radicis: itẽ melanorhizõ. i. nigræ radicis, & id genus multa, quę Dios. iiii. docet, de helleboro agẽs. Porrò hic Pli. prœtidas. i. filias prœti, lacte caprarũ pastarũ helleboro sanatas à furore ac phrenesi quadã testatur. Nõ graues authores Pli. & Victr. cõueniũt hic nõ helleboro sed potu aquę cuiusdã fõtis filias prœti sanatas tradit, li. ar. viii. ca. iii. his verbis. Ad eũ autẽ fontẽ epigrãma est in lapide inscriptũ hac sententia versib⁹ gręcis, eã nõ esse idoneã ad lauãdũ, sed etiã inimicã vitib⁹, ꝙ apud eũ fontẽ Melãp⁹ sacrificijs purgauisset rabiẽ prœti filiarũ, restituisset q; earũ virginũ mẽtes in pristinã sanitatẽ: gręcũ ad hoc est. φεῦγε δ' ἐμὴν πηγὴν πισάμπελον ἔνθα μελάμπους λουσάμενος λύσσης προιτίδας &c. Hæc Victru. qui non cõuenit sententiæ Plinianæ. Diosco. Pli. secutus videtur: ille enim sic de helleboro nigro agit. Melãpodion

Mercurialis.

Sideritis

Heraclea.

Teucriũ

Iunci. Spleniũ

Melampodiõ. Elleborum.

Helleborũ nigrũ

podion veratrum nigrum est.quoniam creditur melampus pastor quidam furẽtes Proeti filias primus eo purgasse,& ad sanitatem mẽtis restituisse,hæc ille. Hæc autem grauissimorum authorum discrimina censenda peritioribus relinquo. Ducit menses veratrum album,fœtus in vtero appositus necat,authore Diosco.lib. quarto.Sternutamẽta cit,mures necat,mistum melli cum polenta, minuit carnes, si cũ his decoquatur,nigram pituitam trahit,bilem'que,prodest comitialibus,melancholicis,ac insanientibus,articulorum doloribus & resolutis,sanat scabies,contra dolorem dentium cum aceto decoquitur,contra hydropisin valet:de eo item & generibus eius diuersis copiose agit Theophr. nono de plantarum historia,cui Pli. hic astipulatur,quare qui de his plura volet,locum habet quem adeat. Et subdit Pli.

CANALIVM DORSO RVBENTIA, &c. Sic enim passim legitur,fide autem nostri exemplaris non canalium, sed caulium legerim: vocat enim hic Pli. dorsum in plãtis à tergo partẽ,quæ per lõgitudinem spinę animaliũ modo extẽditur,& à reliqua superficie eminet. OBSERVATQVE (ait Pli.) AQVILAE VOLATVS, &c. Theophra. radicem huiuscemodi verarri precatione ac sacrificijs factis effodi solitam etiam tradit, item & Dioscori. inquiens. Eam'que ob causam effossuri illud stantes Apollinem & Aesculapium precantur aquilã i dẽtidem obseruantes nõ sine periculo(vt ferunt)aduolantem mortem siquidem fodientibus adfert auis illa,si nigri hellebori succisionem viderit,hęc ille. MEDERI HOC CLINICIS. (tradit Pli.) Clinici dicuntur qui ita morbo affecti sunt,vt surgere è lecto non possint:nulla amplius de eorũ salute spes est,paralitici ferè dicuntur hi. TYMPANICIS. Genere hydropisis affectis. Tympanites hydropisis genus,de quo egimus.

Clinici.

CAPVT .VI.

IPSI MITRIDATI CRATEIAS, &c. Inuenit & herbas aliquas Mitridates, quæ ob id regis nomẽ sibi comparauerunt,in quarum albo est scordotis siue scordion,quæ à malo & ingrato odore dicitur dysosmon,ab odore allij.Scordion,allium enim σκόρδιον dicunt greci. Nõ nulli etiam hanc herbam trixaginem vocant: bibitur sicca in vino cocta contra serpentium morsus, valet contra tormina ac vrinæ angustias,purgat crassa purulẽta'que hærentia pectori,authore Diosco.libro.iii.menses apposita trahit,purgat vlcera,& cum melle ad cicatricem perducit,carniũ excrescentias siccata reprimit pontica probatur ad hæc omnia.Subdit Pli. PALAEMONIAM, &c. Huius herbæ meminit etiã Diosco.libro.iiii.Ramulos,ait,habet graciles ac pẽnatos,folia paulò maiora quã rutæ,oblongiora tamen ad nepetæ longitudinẽ. Radix eius bibitur cõtra venenata,intestinorũ tormina,vrinæ angustias,coxendicis'que dolores. Pli. hic Dioscoridi videtur astipulari, præter quàm in radicis descriptione, nam Dioscorides cubitalem tradit,Pli.crassam,Capadoces eam χιλιοδύναμιν,id est, chiliodynamin vocant,id est mille vires habentem. EVPATORION QVOQVE (ait Pli.) REGIAM authoritatem habet, &c. Quia à rege Eupatore. Sunt qui hanc herbam etiã hepatoriõ nuncupent: medetur vlceribus itẽ iocinerosis,authore Diosco.libro.iii.intestinorum torminibus,serpentum morsibus.

Spalemoniã.

Eupatorion.

CENTAVREA curatus dicitur chirõ, &c. Centaurea abundat, authore Diosco.libro.iii.in Lycia pelopõneso Helide Arcadia & Messene, alio vocabulo limnesiõ dicitur,quòd circa paludes,quas greci limnas dicũt,nascatur, Pli. libadiõ eadẽ nota aquarũ vocat. Duũ generũ est,maius & minus cẽtauriũ dicit, illud menses ac fœtus trahit,potissimũ radix eius,ea in farinam redacta glutinat vulnera. In

Centaurea.

Lycia

Lycia succus eius exprimunt pro lycio, radix vtilis item laterum doloribus, spirit⁹ angustijs, tussi antiquæ, cruēta expuentibus, authore Diosco. libro. iii. Huius abūdè Theophra. nono plantarum: cui hic Pli. astipulari videtur, quando ait. Qui eam secat rarū est, vt nō vulneret sese &c. Sunt enim verba Theop. ix. de plāta. histo.

CAPVT .VII.

LIMENOS, &c. Inuenerunt & alias alij reges, vt gentiana ab Gentio rege, lisymachia à Lisymacho, & id genus. Limachia, authore Dioscor. libro. iiii. profert caules cubitales, & aliquando maiores, graciles, fruticosos'que. Florem habet rubentem, vel ad aurum inclinato colore: nascitur in palustribus locis propè aquas, confert foliorū succus contra sanguinis excreationes, & intestinorum tormina sistit appositus muliebres fluctiones, sanguinem ex vulneribus compescit. Gentiana autem inuenta est à Gentide Illyriorum rege, vt scriptū reliquit Dioscori. libro tertio. De artemisia alubi agemus. Cæterò quod de nymphea ait, duum est generum. Nymphea, authore Diosco. libro tertio, nascitur in paludibus, folia habet ægyptiæ fabæ similia, minora tamen oblongiora'que. Frangit hæc hominis virilitatem si continuo eius potu quis vtatur. Theophrastus grande folium eius esse dixit, non simile fabæ ægyptiæ, libro de planta. historia nono. Altera nymphea nascitur in Thessalia, ad Peneum fluuium, authore Dioscoride libro antelato. Euphorbiam hic his addit. Est enim ferulacea arbor in Libya, acerrimo liquore: duo eius genera esse tradit Diosco. libro tertio: de quo alubi.

Gentiana.

Artemisia.

Euphorbia.

CAPVT .VIII.

CELEBRAVIT THEMISON, &c. Plantago etiam alio nomine arnoglossos dicitur, quòd agninæ linguæ folia eius speciem habeant. Duo eius genera esse constat lectione etiam Diosco. libro. ii. Habet minor plantago angustiora minora'que folia, molliora, tenuiora, & maioris leuoris, coliculos angulosos, in terram inclinatos flores palescentes, & in summis caulibus semē maior cōtra crassior, ac speciosior, latiore folio. Porrò Pli. heptapleuron vocat, quia septem costis quodā modo insignitur ac neruis, quare polyneuros dici solet: pleuras, id est πλευράς costas greci vocāt. Maior plantago efficaciorē vim meliorem'que vsum habet, siccandi adstringendique vim folia plantaginis habent, quare maleficis vlceribus cōferunt, vt scriptū reliquit Diosco. libro. ii. Sistunt eadem sanguinis eruptiones, perducit plantago ad cicatricem vlcera, canum morsibus subuenit, prodest inflammationibus, datur comitialibus suspiriosis'que. Et subdit Plinius. IVNGITVR HVIC BVGLOSSOS, &c. Buglossos, id est lingua bouina, herba est vulgaris, nec solū ea est quam putant multi, sed ea quam nos boraginem vocamus, cuius folijs institores vsos conijcere licet antiquitus verbis Catonis libro rei rusticę, cap. xl. quando ait. Insuper lingua bubula obtegito si pluat, ne aqua in librum permeet, eam linguā insuper librum alligato ne cadat, latiora enim sunt folia boragini, & ad cooperiēdum apta quā buglossi: quo suspicari licet linguā bubulā dici posse boraginē: hoc ecēsendū relinquo curiosioribus. Porrò quod ait Pli. IN vinū deiecta animi volupt. &c. Diosco. non hæc refert, sed febriū accessionibus subuenire tradit. Itē sed (ait) ad tertianas eam quæ tres tantū caules protulerit, totā cum radicibus ad tertias decoctā dant, ad quartanas verò quæ quatuor. Paulus tamen Aeginita libro sexto, Pli. astipulatur

Heptapleuron
Plātago

Buglossa.

pulatur quando ait. Humidum calidum'que temperamenti buglossum est, eamq; ob causam vino iniectum lætitiam animi facere dicitur. IVNGITVR (ait Pli.) ET CYNOGLOSSOS, &c. Quod Diosco. buglosso tribuit Pli. cynoglosso attribuit, nec cōueniunt graues hi authores, nam Diosco. libro quarto herbam buglosson, quæ protulerit tres caules, totam cum radicibus ad tertias decoctam contra tertianas febres dandam censet. Pli. hoc assignat cynoglosso, id est, caninæ linguę. Hæc canum rabidorum morsibus prodesse tradit Diosco. lib. quarto, conferre'que defluuio capillorum. EST (ait Plinius) ET BVPHTHALMOS, &c. Hæc fert flores luteos chamæmali floribus maiores, authore Diosco. Eius flores cum cæra subacti. tumores duritiesq'ue discutiunt, authore Diosco. libro tertio. Ferunt præterea à balneo statim potam ad aliquod tempus herbam suffusis felle coloris bonitatē reddere. PORRO (ait Pli.) STEATOMATA DISCVTIT, &c. Sūt enim steatomata genera quædam abscessuum, nomen'que factum ab adipe, quem græci στέαρ, id est stear dicunt, nec aliud στέατωμα, hoc est steatoma, quam adipatio, siue adipis incrementum. Galenus libro diffinitionum sic finit. Steatoma est adipis contra naturam collectum aliquo loco incrementum. Atheroma verò diffinit Galenus dicens esse neruosam tunicam, in qua pultaceus humor continetur. Et sequitur. SCYTHIA EAM PRIMVM QVAE SCYTHICE, &c. Docuimus scythicam herbam dici glycyrhizan, quam neoterici pharmacopolæ liquiriciā nunc vocant. Theophrastus hanc ponticam ac scythicam radicem. libro nono plantarū nondum enim herbæ facto aut saltē recepto ab omnibus nomine glycyrhiza. Theophrastus scythicam non glycyrhizam appellauit: quare Dioscorides glycyrhizam scythicam ab quibusdam dici memoriæ mādauit libro. iii. Et subdit Pli.

Cynoglossa. *Steatoma.* *Atheroma.* *Scythica herba* *Glycyrhiza.*

VETONES IN HISPANIA, &c. Vetonica, alio nomine psychrotrophon, quia inueniatur in locis frigidis: dicitur item à varietate & copia remediorum cestron. Cestros enim telum persicum: item opus interpunctum acu've pictum. Cestron etiam appellare possumus Veneris aut mulieris ornatum, sed tunc cestos scribitur. Picturatum etiam (vt sic dixero) opus cestron appellant. Fit vinum ex ea quod cestrite vocatur, aut vulgo betonicum. Folia eius herbæ dantur bibenda in dulci aqua, aut simplici conuulsis ruptis'que, ac contra muliebriū locorum affectiones. Herba emplastri modo imposita, morsibus venenatorum cōfert, vrinam ciet, aluum deijcit, comitiales sanat cum aqua pota, authore Dioscoride: coxendicis doloribus prodest cum aqua pota. Porrò quod de hiberide herba ait, perpendendum multos esse qui hanc etiam vocent lepidium, item ad nasturcium referri videtur docuisse Paulus Aeginita. Huius meminit Dioscori. libro. i. Porrò quod de chelidonia, id est hirundinaria herba. Diosco. etiam duo genera chelidonię facit, maius et minus, illā commanducatam dentium dolores sedare tradit Diosco. libro. ii. Theophra. viii. de planta. histo. non prodire ex terra sed florere in aduētu hirundinum tradit, contra Diosco. quando ait. Creditur hirundinaria hæc nomē sibi inuenisse, quia hirundinum aduentu ex terra prodit, discedentibus verò iisdem marcescit. Tradiderunt præterea aliqui, si quis ex hirundinis pullis in nido lucem amiserit matrem hanc herbam oculis admouentem cæcitati eius mederi, hæc ille. De ea etiā alibi egimus. Minor chelidonia scabiem & scabros ignes pellit, authore Diosco. maioris folia emplastri modo imposita sanāt, vlcera quæ serpunt: succus eius medetur suffusis felle, hoc est ictericis, ac morbo regio laborātib⁹, prodest oculorū claritati. Dictān⁹, cuius etiā obiter mētio à nobis facta est, duū est generū, nā falsum dictānum, sic enim scribendum est. Pseudodictamnum vocant, folia habens sysymbrio similia, radix vtrius'que calefacit, succurrit venenatorū morsibus

Vetonica. *Cestrō.* *Chelidonia.*

cum vino

cũ vino potus succus, instillatus iisdem vulneribus factis ferro, cõferre dicitur multum, authore Dioscoride libro tertio: habet præterea purgandi vim. Huius etiam abundè meminit Theophra. nono de plantarum historia. Cæterò de aristolochia, etiam duum generum est, authore Diosc. libro tertio. Aristolochia dicta est, quòd puerperis egregiè opitulari dicatur. Est ergo genus quod rotundum vocant, idque fœmina est, alterum longum, quod est mas. Est & tertia à quibusdam dicta aristolochia clematitis, perinde ac si dixeris sarmentaria. Lõga aristolochia prodest morsibus serpentium, ac animalium venenatorum: pellit eadem quæ in mulieribus locis à puerperijs supersunt, secũdas, & menses, si bibatur cum myrrha & pipere. Rotũda facit ad hæc omnia, confert singultientibus, lyenosis, ruptis, lateris doloribus conuulsis. Theophra. nono de plantarum historia, abundè eius meminit. Porrò vt aliquid addamus auctarij de buglosso. Sunt qui hanc vocent nepenthen, quòd tristitiam pellat ἀπὸ τοῦ νὴ πένθος, id est sine luctu, πένθος enim, id est panthos, luctus dicitur. Homerus odysseæ. v. sic meminit, ἔνθεν ἔπινον νηπενθές τ' ἄχολόν τε κακῶν ἐπιλήθὲς ἁπάντων, id est. Vnde bibebant iræ nepenthes omnis obliuia curæ &c.

Aristolochia.

Nepenthe.

CAPVT .IX.

ARGEMONIA, &c. Argeniam alij argemonem, habet hæc papaueris agrestis folia. Sedat argemonia oculorum inflammationes, bibitur vtiliter cum aqua contra intestinorum tormina, vt ait Dioscorides libro secundo, qui argemones duo genera ibi facit: confert item argemonia, eodem authore, contra venenatorum morsus cum vino. AGARICVM (ait Pli.) VT FVNGVS &c. Diosco. libro tertio de agarico sic agit. Radix fertur laserpicio æqualis agaricum esse, non tamen densa laserpicij modo superficie. Tota siquidem rara est, genere differt agaricum, estque in eo alterum mas, alterum fœmina &c. Agaricũ adstringendi vim calefaciendique habet, facit ad tormina cruditates, rupta conuulsaque obolorum duorum pondere datur etiam drachmæ pondere iocinerosis, suspiriosis, ictericis, renum doloribus medetur: datur cum passo tabidis, id est pthisicis. Serpentum ictibus trium obolorum pondere cum vino potũ succurrit miro modo, authore Dioscoride, eo quo diximus loco. Subdit Pli. ECHIOS VTRIVSQVE GENERIS, &c. Echion alij alcibiacum vocant, folia habet oblonga, aspera, albida: cuius radix morsibus serpentum medetur, authore Dioscoride libro quarto: eadem sedat dolores lumborũ, lac prouocat cum vino. Putarim echyon dictum à viperis, vocatur etiam alcibion, ab inuentore, vt tradit Nicander, qui duo genera facit. Plinius libro sequenti dixit se non reperisse apud authores, qualis esset alcibion herba, quãdo eiusdem sint farinæ echion & alcibion, vt Nicander tradit, quare Leonicenus vitio vertit Pli. hæc asserenti. HYOSCIANVM, &c. Herba apollinaris, vulgarius à scio lis iusquiamus dicitur, venenosa quidem herba, vt docuimus alibi. Quidam putant dici hyoscianum, quasi suum fabam, quod sues pastu eius herbæ conuellantur moriantur que, vt ait Aelianus. Alij non hyosciamon, sed dyosciamon, id est Iouis fabam dictam sic herbam autumant. Succus huius, temporibus appositus somnum prouocat: idem confert podagris, testium inflammationibus, mammis à partu tumentibus, authore Dioscoride libro quarto, miscetur emplastris ad somnos alliciendos. HIERABOTANE, &c. Id est sacra herba. Sic enim verbena dicta est, itẽ peristereõ, q̃a colũbis grata sit, quas peristeras dicũt. Duo genera

Argemonia.

Agaricum.

Echion

Hyoscianus.

Herabotane. Verbena.

facit Dioſcorides libro quarto, verbenacam enim alteram rectam, alteram ſupinā vocat. Recta ex aceto emplaſtri modo impoſita ſacros ignes ſanat, vulnera cōglutinat cum melle. Supina valet aduerſus morſum ſerpentis, datur contra tertianas bibendus cum adiacentibus folijs, tertius à terra geniculus eius, contra quartanas quartus. Fertur triclinijs inſperſum verbenæ dilutum, lætiores conuiuas facere, authore Dioſcoride. Sacram herbam dicunt hanc, quoniam fœlicem vſum in luſtrationibus ſuſpenſa alligata've habeat.

Limonium.

Limonium, authore Dioſcoride libro quarto, habet folia betæ tenuiora tantum, ac graciliora decem numero aliquando plura, caulem gracilem, opitulatur torminibus inteſtinorum. Theophraſtus ſexto plantarū limoniam non limonium vocat. PENTAPHYLLON. Quinquefolium, alio verbo etiam aduerſatur ictibus venenatorum animalium, radix eius decocta in ore retenta dolorem dentium compeſcit, authore Dioſcoride libro quarto, emendat eadem faucium aſperitates, ſtrumas diſcutit, fluenti aluo & inteſtinorum doloribus ſubuenit: quartanas quidem ex quatuor quinquefolij ramulis, tertianas tribus, quotidianas vno ſoluit, ſanguinis eruptiones ſiſtit, folia medentur vulneribus, vt ſcriptum reliquit Dioſcorides libro antelato. Cæterò arction, cuius hic meminit Plinius, folia habere verbaſeo ſimilia tradit Dioſcorides libro quarto: radix decocta, & eius decoctum ore continetur ad dolorem dentis, pernionibus ſubuenit impoſita, authóre Dioſcoride.

Cyclaminum

CYCLAMINVM. Alij vmbilicum terræ dicunt, alij rapum terræ, radix eius pota menſes cit. Fertur'que, authore Dioſcoride libro ſecundo, ſi prægnans mulier cyclamini radicem tranſilierit abortum fieri, alligata radix prægnantibus partus adiuuat, bibitur contra venenata eadē radix. Prodeſſe ad amores ait Theophraſtus nono plantarum.

Peucedanum.

Peucedanum ſuffitu ſerpentes necare ait Dioſcorides libro tertio, vetera vlcera ad cicatricem perducere, aluum leniter mollire, muliebres locos, hoc eſt vuluas aperire, radicem purgare vlcera ſi ſiccata ſit. Theophraſtus nono plantarum, naſci in Arcadia peucedanū ſcribit, cui applauſit hic Plinius.

CAPVT .XI.

Anagallida. Corchorus.

ANAGALLIDA ALIQVI CORCHORON VOCANT, &c. Anagallis etiam corchorus dicitur, abiecta ac deſpecta: quæ gradū fecit prouerbio, corchorus inter olera, græce κόρχορος ἐν λαχάνοις. ad maledictum tranſlata ſententia, contra eos qui in humili & indigna fortuna maiores ſibi quærunt honores, quum viles ſint & nullius dignitatis. Theophraſtus tamen octauo plātarum, in apophthegma tranſiſſe refert ob amarorem. Duplex genus anagallidis eſt, authore Dioſcoride libro ſecūdo, habet enim ceruleos, altera quæ fœmina eſt, altera quæ eſt maſcula puniceos. Vis vtrique eſt leniēdi inflāmationes ſurculos extrahunt. Succus inſtillatus dentibus dolorem eorum tollit cū melle attico oculorum albugines tollit: bibitur cōtra viperarum morſus. Eſt enim (authore Nicandro) cōtra venenata vtilis, item contra argema, hoc eſt vlcus circulum oculi infeſtans.

Paracēthesis.

PARACENTHESIS. Paracenteſis eſt punctio, affectionis genus ex punctura morbi. ALIQVI & mandragora vtebātur, &c. Hanc humanam formam quodam modo præ ſe ferre tradunt, quare appellant antropomorphon, perinde dicas humanę formæ plantam, quare ſemihominis præferens figuram dicirur à Columella hoc verſiculo.

, Quamuis ſemihominis veſano gramine fœta,
, Mandragoræ pariat flores mœſtam'que cicutam.

Theophraſtus

Theophrastus, cui hic in modo colligēda mādragora astipulatur Plí. de ea sic agit, libro plātarum sexto. Circūscribunt & mādragorā gladio secant'que ad occasum spectātes: iubent & alium saltātem tripudio circūagi: multa'que de Veneris vsu & re dicere. In descriptione autem pomi mādragorę discrepant graues authores, hoc est, Dioscori. & Theophrastus: ille ouorum vitellis cōparat poma: hic, acino vuæ similia tradit Theo. verba sunt hæc, lib. vi. plātarum. Priuatim verò Mādragorę fructus, quia niger acinosus'que & sapore vinosus. colore enim nigrum acino vuæ æqualem & vinoso sapore pomum id scribit Theophra. Dioscori. verò, lib. iiii. Secundum'que (ait) folia pomis ouorum vitellis æqualibus: pallidis odoratis, &c. Mādragorę liquor purgat pituitā veratri modo: mortifera hęc est: si modus absit: sōnū facit. sopiūt enim poma in cibo & naribus admota: largiore tamē vsu vescētes solent obmutescere, vt ait Dioscori. & multa id genus ille: quę si quis volet amplius, legat eum. Bibisse autem mādragorā dicuntur παροιμιωδῶς, id est, prouerbialiter in eos: qui desides, ac torpentes nimium'que somniculosi sunt, quod prouerbiū ex philippica quarta Demosthenis esse videtur desumptum. Itē ex Luciano in Timone: dicitur enim fructus, vt diximus, hypnoticus, hoc est, somnum faciens. Sed redeamus ad pętextum. CICVTA QVOQVE VENENVM est, &c. Alij coniō dicunt cicutā. Item Catapsyxin, perinde acsi dixeris, refrigerationem: alij amaurosin ab euētu maleficij, vt docuimus, herba est vulgaris, & omnibus nota, cui inest vis frigorifica: ob quam, mortiferā dicunt. Multos tamen in medicina habet vsus. Extinguit enim sacros ignes, & vlcera quę serpunt. Quoniā & concisa herba coma'que eius mox testibus emplastri modo imposita nocturnas libidinum imaginationes in somno auertit, authore Diosco. lib. iiii. cōpescit mămarum incrementa in virginibus. CRENNOS AGRIOS, Crennus syluester, gramías, oculorum pituitas. CAPNOS (ait Pli.) PRIMA, &c. Capnos: fumus græcis est: hinc fumaria herba dicta: capnos, neoterici fumum terræ dicunt. Habet succus fumarię herbę, id est, fumiterrę, vt sic loquar, acrimoniam facit oculorum claritatem, authore Dioscori. lib. iiii. herba pota trahit vrinam biliosam, authore Dioscori. ACORON IRIDIS FOLIA HABET, &c. Est profecto acorus cōgener iridi. Calefaciendi radici vis inest, vt testatissimum Dioscori. reliquit: ciet vrinā potum acori decoctum, lateris, pectoris, & iecoris doloribus, torminibus ruptis conuulsis cōfert. AIZOI DVO GENERA, &c. Est enim maius & minus, authore Dioscoride, lib. iiii. varijs nominibus ab eo & Plini. Sedum. siue aizoium dictum, ab æui æternitate aizoō & aeoniō gręcis dictū Item, à Ithales dicitur, id est, semper virens, quę omnia & id genus alia Dioscorides assignat nomina. Refrigerādi vis huic herbę inest, adstringit, facit ad sacros ignes, & vlcera quę serpunt, ad oculorum inflammationes, ambusta, podagras'que: succus eius cum rosaceo cōtra capitis dolores valet, authore Diosco. Hypogesson dicitur, quod in suggrundijs nascatur, id est, partibus tecti prominentibus.

Mādragora. — Ciculta. — Crēnus. — Capnos id est, fumus terre. — Acorū. — Aizoi genera. Sedum — Hyppoglosson.

A NOSTRIS Vocatur Senecio, &c. Senecionem alij Erigeronta vocant, perinde acsi dixeris intempestiuam canitiem, quia herba hæc vere senescit, quod est cōtra aliarum, & temporis illius naturam. Theophra. octauo plantarum, etiam huius meminit. Flores eius cum folijs testium inflāmationes, ac sedis, sanāt. Medētur item vulneribus, authore Dioscori. libro quarto.

RANVNCVLVM VOCAMVS, &c. Alij à ranis batrachiō vocāt, alij apium risus. Apuleius in herbarum cōmētariolo appellat sceleratam herbam: dicitur etiam herba Sardonia, hinc risus sardonius ab ea dictus, ea siquidem in cibo potu've sumpta, mētis alienationem & cum labrorum cōtractionē & cōuulsiones facit, vt risus speciē vidētibus prębeat. Plura genera esse Dioscori. ait. Vna tamen

Ranūculus.

omnium vis & natura acris,& in exulcerãdo efficacissima, folia caules'que scabros vngues,ac scabiẽ exterunt: puncturas,siue puncta,id est,stigmata delent,radix admota dentibus eorum dolorem remouet,frangit tamen eos, stigmata Plini. hic vocat, vitia intercutis nõ puncta solum,sed maculis punctorum quantitate & forma decoloratã cutem: greci enim στιγμὴ dicunt punctum & erithrostictõ, rubtis maculis interpunctum distinctum'que.

Stigmata.

Vicesimi quinti Finis.

In Vicesimum sextum Plinij, Stephani Aquæi viri equestis. Scholia.

CAPVT PRIMVM.

SENSIT ET FACIES, &c. Emergunt sæpius noua & mortalibus interdũ incognita genera morborum pene infinita,origine quidem cæca,ac admodum abstrusa,& quorũ ratio dari nõ potest:nisi causam eorũ sydereo influxui assignauerimus: stellarum, scilicet transcursu: coitu,ac intemperamento quõdam præpostera'que(vt astrologis placitũ video) positione id generi humano ingenerãtibus,in quorũ albo Lychenes sunt,ex quibus & si à nobis fuerit facta mẽtio: loco poscente denuo agendum. Cutis profecto proprie Lychen est vitium impetiginem alij appellarũt,eius natura est,quoniam ex falsa pituita flaua'que bile fit, vt quales ex fictilibus crustoſę squamę decidunt,cum salsugo in eis aliquãdiu fuerit: sic ex hominis cute squamulæ eriã decidant,hę cum diu in cute hæserunt,callosam cõtrahunt duritiem sæpius.& ab harum similitudine in genibus & vnguibus equorum excrescentes callos lychenas etiã appellauerunt greci. Porrò Elephãtia, siue elephãtiasis nouiter irrepsisse fertur. Paulus hanc affectionem Elephantũ vocat: de hac Archigenes sic meminit. Elephãtiasis vocatur apud quosdã,quòd eius animalis cutẽ ob asperitatẽ referat: à nõnullis Leõtiasis, quòd eo morbo correpti leonis modo frons corrugetur. Corne. Celsus,libro medicinæ tertio Elephantiæ sic meminit. Ignotus autem penè in Italia, frequentissimus quibusdã in regionibus is morbus est,quem Elephantiã greci vocãt. Totum corpus afficitur,ita vt ossa quoq́ue vitiari dicantur: summa pars corporum crebras maculas crebros'que tumores habet. Rubor earũ paulatim in atrũ cõuertitur summa cutis inæquabiliter crassa, tenuis, dura, mollis'que, squamis quibusdã exasperatur, corpus emacrescit: os suræ pedes intumescũt vbi vetus morbus est, digiti in manibus pedibus'que sub tumore cõduntur, febricula oritur: quę facile tot malis obrutum hominem cõsumit: hęc ille. Nõ desunt qui appellent hanc cancrum vniuersalem: putarunt nõnulli Neapolitaniã, vt vulgo dicunt morbum esse: alij putãt leprę genus. Prouenit autem Elephãtiasis ex crassa & atra bile: huius abunde Paulus Aeginita, libro quarto. Et subdit Pli. IN ITALIA CARBVNCVLVM, &c. Paulus Aeginita, libro quarto de hoc agit: vlcera his quæ vstę sint similia dicens, fieri que sanguine in atræ bilis naturã cõuerso cum inferbuerit, & in aliquẽ partem coierit. Incipere'que

Lychẽ.

Leõtiasis.

Carbunculus.

in pluribus

in pluribus à pustula ambustis simili & aliquando sine ea, Sed à prurítu prímum: mox aliquando vnam aliquando plures insurgere pustulas, tenues, milij seminibus símiles: quibus se aperientibus ambustis simile vlcus fit: in quo aliquando cinereus aliquãdo niger color fit: à quo colore ἄνθραξ, id est, anthraca: carbonem dixerunt eruditiores: meminit huius etiã Galenus suis in diffinitionibus: si carbunculus ad nigredinem potius quã ad ruborem inclinarit mortis esse augurium scriptum relíquit Auicenna, Fen. iii. quartí, primo tracta.

CAPVT .II.

HIPPOCRATIS CERTE, &c. Non solum Híppocrates medícorum præceptorum meminisse videtur, verùm & herbariæ eruditionis, vt aliubi acturi sumus.

CAPVT .III.

DVRABAT TAMEN ANTIQVITAS FIRMA, &c. Antiquorum corpora bene habita dicebantur firma'que erant. Etsi nõdum illis innotuissent medicę artis infinita documẽta. Maxima eorũ certè portío vsa est experimentis, ac re emperica, vt docebimus paulò inferius. Vbi autem Asclepiades professor rhetoricę, se medicę arti addixit: vsum ex magna parte medicamentorum sustulit: ad solum victum redigens. Ex iis profecto duobus alterum altero indiget, & victus quando'que medicamentis, & medicamenta victus ratione. Quin'que autem Asclepiades pręcepta maximè laudabat: abstinentiam cibi, alias vini frictionem corporis: ambulationẽ gestationes'que, Iure quidẽ primum extulit abstinentiã cibi. Nã vt scitè Celsus, libro medicinę secundo scriptum reliquit. Ne'que vlla res magis adiuuat laborãtem quã tempestiua abstinentia: cibum item opportune datum summã esse medicinã ait. Sunt autem abstinentiæ duo genera, alterum vbi nihil assumit æger, alterum vbi non nisi quod oportet: initia profecto morborum famem sitim'que desiderare memorię mãdauit idẽ, porrò de frictione idem, libro eodẽ ait. De frictione & gestatione adeò multa Asclepiades tanquàm inuentor eius posuit, quod in eo volumine, quod cõmunium auxiliorum scripsit, cum trium tantum faceret mẽtionem: huius & equi & gestationis tamen maximã partem in hoc cõsumpserit: nihil tamen reperit, quod non à vetustissimo, authore Hippocrate paucis verbis cõpręhensum sit, qui dixit, Frictione si vehemens sit, durari corpus, si leuis molliri, si multa, minui, si modica impleri. Dãnabat autem vomitiones Asclepiades potissimum crebras. Vomitus siquidẽ, vt tradit Cornelius Celsus, libro secundo, vt in secunda valetudine sępe necessarius biliosis est, sicetiam in his morbis, quos bilis cõcitauit, omnibus igitur ijs idoneus: qui ante febres horrore & tremore vexantur, omnibus, qui bile laborant: omnibus etiam cum quadam hilaritate insanientibus, & morbo comitiali oppressis necessarius. Minime autem vomitus est necessarius si acutus morbus ingruat.

Abstinẽtię genera.

CAPVT .IIII.

SVPER OMNIA, &c. Asclepiadem adiuuere magicæ vanitates: de quibus abundè agemus, lib. xxx. Tanta enim vanitate antiquorum plurimi obruti fuere, vt putarẽt stagna, ac amnes siccari posse herba quadã, quã Aethyopidem vocabãt. Tactu pręterea omnia clausa aperiri, agmina hostium terreri herba: quę omnia vt vana ridet Pli. famẽ præterea sedari ope cuiusdã herbæ, quod si verùm fuisset, cur inquit Pli.

Cæsaris

Cęſaris miles in pharſalia famē ſenſit? Si pręterea clauſa aperiri poſſint herba quadam, cur Carthaginis portę ea patefactę ſunt? Si item herba æthyopide ſtagna, ac amnes exſiccari poſſunt: cur non ea ſiccatur pontinę paludes? Hęc enim ironice refert. Paludes pōtinę. Voſcorum paludes iuxta forum Apij, haud lōge à Tarracina diſtat'que ab Roma .xx. paſſ. milibus, de hac palude meminit Lucanus. Et qua pō tinas via diuidit vda paludes. Plurimi Romanorum paludem hāc ſiccare tentarūt. Et ſubnectit Plinius. SED IN LYCHENIS, &c. Nunc tractat ea quibus Elephātiaſis, ac Lychen ſanari poſſint. Inter profecto initia ſanguinem mittēdum cēſet Celſus, libro tertio, ae nigro veratro ſoluendā aluum, adhibendā inediā, quantā poſſit quis eo morbo affectus pati, deinde vires paululum reficiendas & ducendā aluum, poſt hæc: vbi lenatum eſt corpus, vtendum eſt exercitatione pręcipue'que curſu, deinde ſiccis ſudationibus: frictio adhibēda, moderandum'que inter hęc, vt vires cōſeruētur: balneum rarum eſſe debet, cibus ſine pinguibus, ſine glutinoſis, ſine inflātibus, Corpus plātago cōtrita & illita optimè tueri videtur: hęc ex Celſo. LYCHEN VERO HERBA, Dioſco. libro quarto huius herbæ ſic meminit. Muſcus roſcidis petris adhęrens lychen eſt: hic emplaſtri modo impoſitus ſanguinis eruptiones ſiſtit, inflāmationes cōpeſcit, & ipetigines ſanat, &c.

Potinæ paludes — *Lychē herba.*

CAPVT .VI.

Verbaſcum. — *Tuſſilagi.*

TOTIDEM OBOLIS BIBITVR, &c. Verbaſcum prodeſſe tuſſibus Dioſcori. ait, libro quarto. Denigrari item capillos genus id Verbaſci, quod luteos fert flores. Tuſſilago pręterea quam Bechion dicunt, alij tuſſi medetur, quare ita dicta. Nā βὴξ, id eſt, becha: gręci tuſſim dicunt. Paulus Aeginita, libro ſexto bechion videtur aſſerere eſſe chamęleucen: medetur etiam Tuſſilago ſacris ignibus, ſiccis tuſſibus, vt ſcriptum reliquit Dioſcorides, libro tertio.

Aquileges.

AQVILEGES, &c. Aquarum collectores inueſtigatores'que ac ductores: hinc aquiligium: aquę collectio, aut ductio.

CAPVT .VIII.

Polypodio. — *Dryopteris.* — *Scamonea.* — *Tithymallus.*

PLVRIMVM TAMEN, &c. De his fermè omnibus diſſeruimus quare obiter ſufficiat hęc attigiſſe, quod de Polypodio ait. Dioſcorides, libro quarto ea dem refert. Filicu larem enim herbā dicunt: naſcitur, inquit, in muſcoſis petris polypodium, & in vetuſtis arboribus earum'que trūcis pręſertim quercuum purgandi vires habet: purgat bilē pituitam'que. Eſt & polypodium quercinuum à noſtris pharmacopolis neotericis dictum: hoc dicitur à gręcis dryopteris, id eſt, querna filix. Cæterō quod Pli. de Scāmonia refert: partim ex Dioſc. ſumptum, partim ex penu Theophraſti emanatum, libro de hiſtoria plātarum nono. Dioſcorides ſcāmonium cophonium probat. Eſt ſcāmonio liquori vis & natura cum mulſa aqua ſimplici've aqua ſumpto drachmę, aut obolorum quatuor pōdere per inferna bilē & pituitā purgare. Ad ſoluendā verò aluum ſatis ſunt cū ſeſamo ſemine ne aliquo alio ſumpti oboli duo, Foetus, ait Dioſco. enecat liquor in lana foeminarum locis appoſitus: qui de ſcāmonia, ſiue ſcāmonio vtrum'que enim dicitur. plura volet, locū habet quem adeat. TITHYMALLVS, &c. Lactariā

herb

herbam Tithymallum cõmuni appellatione ob cõmune omnibus tithymalli generibus vniuersum hoc genus vocitarunt latini. Lacte enim plenas tithymallos. Nicãder tradit item Diosco. libro quarto. Tithymallum quidã etiam lactucã caprinã appellãt, aut marinã: qua nominis appellatione vsus est Celsus, libro quinto, capi. vii. qui cum lactucã marinam appellasset adiecit statim quę Tithymallos à gręcis nominatur. Genera multa esse Tithymalli cõstat vnum, quod à Pli. characias dicitur, perinde ac dixeris, vallare, quòd vallorum vsum pręstare possit, vt genus quoddã arundinis: cuius quãtitas sufficere possit ad vallos erigendos. Genera septem tithymalli etiã Doscori. libro quarto fecisse videtur. Nõ tamen omnino cum Pli. cõuenit, vt collata lectione eorũ liquet. Theophrastus, tria tãtum genera fecisse creditur: ex cuius prõptarijs multa hic Pli. desumpsit: genus quod myrtites dicitur, vocem traxit à myrto, vt liquet. Parelius Tithymallus dictus quasi maritimus: quartus Helioscopos, hoc est, solissequus: quartus Tithymallus cyparissias à cupresso à latitudine foliorum tithymallus alius dictus platyphyllos: alius à copia ramorum, androdes quòd arborescat quodãmodo. Et subdit Plinius.

❧ EADEM VIS CRITHMO, &c. Crithmõ herbã dicunt hortẽsem quã batim alij. Columella olus chordum: quòd sero, id est, Octobri mẽse cõdiri soleat. Nascitur, authore Dioscoride, petrosis & maritimis locis, herba apta conditurae, ac escę: decocto seminis, ac radicis foliorum'que angustię vrinae sanãtur: eodem medentur suffusis felle, ac menses trahuntur. Et subdit Plinius.

Crithmon.

❧ HANC'QVE. Certè apud Callimachum apponit rustica illa Hecale, &c. Fuit enim Hecale auicula à qua Theseus olim adolescens comiter est hospitio susceptus, vt videre est apud Plutarchum in Theseo. De hac auicula Callimachus poema iustum fecit. Sudas, de ea muliere etiam sic meminit ἑκάλη ἡ ἥρως παρὰ καλλιμάχῳ, hoc est, Hecale herois apud Callimachum. Pauperrima mulier fuisse videtur vt conijcere licet apud Ouidium canentem de ea.

Hecale.

, Cur nemo est Hecale, nulla est, quę cœperit irum.
, Nempe. quòd alter egens altera pauper erat.

Fecit & gradum adagio hęc auicula: quod est. Nũquàm Hecale fies: quo significare possumus, nunquàm à paupertate oppressum iri aliquem, qua olim oppressa est Hecale. ❧ ALTERA (ait Pli.) ANTHYLLIS, &c. Anthyllidis facta est mentio, lib. xxi. capi. xxix. Dioscori. lib. iii. radicem anthyllidis pondere drachmarum quatuor angustias vrinae soluere, ac renum dolores tradit. Eam verò quę similis est chamępityi comitialibus auxilio esse tradit Paulus Aeginita, lib. i. tumores pedum soluere refert. ❧ EADEM Praestat Hippericon, &c. Dioscori. etiã lib. iii. varijs appellationibus Hipericon vocat. Natura hyperico & vis est vrinã ciere, menses trahere. Finire tertianas quaternas'que febres in vino si bibatur: coxendicis dolores sanat. xl. diebus semen eius potum. De his nõ enim est cõsilij nostri: quę à nobis aliubi tractata sunt repetere, quare boni consulat oro lector.

Nũquã Hecale fies adagium.

Anthyllis.

Hipericon.

❧ CAPVT NONVM. ❧

ALII ADIICIVNT, &c. Pulegij meminit Dioscorides, libro tertio abundè. quare qui de eo amplius volet, locum habet quem adeat: de argemone idem, libro secundo.

❧ CAPVT DECIMVM. ❧

❧ VENEREM

Nym-phea.

VENEREM IN TOTVM, &c. Nympheã Dioſcor. lib. iii. cõtra nocturnas Veneris per ſomnum imaginationes cõpeſcere. Item cupidinem veneream, ait, cui videtur Pli. aſtipulari. Contra: radix è xiphio, hoc eſt, gladiolo herba: quam phaſganon alij, hoc eſt, enſen, dicunt: cuius meminit Dioſcorides, libro quarto, inquiens. Quin & ſuperiorẽ radicem ferunt venerem in vino potam excitare, inferiorem verò ſterilitatem facere, &c.

Satyriõ

CONCITATRICEM (ait Plini.) VIM HABET SATYRION, &c. Duo genera Satyrij etiam Dioſcori. libro tertio eſſe memorię mandauit: alterum nonnulli triphyllon florem lilij habens candidum, radicem bulboſam: alterum quod Erythron, alij Erythrococcum, quod rubens ſic ſit, ac veluti cocco infectum, quia facit arrigere, Eutaticum dictum eſt, ac priapiſcum, venerem mire ſtimulat: de quo Dioſcorides ſic agit. Fertur de eo etiam ad venerem ſtimulare ſi quis manu tantum radicem eius geſtauerit, ſed cum vino pota maximè id poteſt, hęc ille. A ſatyris enim ſalacibus admodum, ſibi aſciuit id nomen herba, quia arrigere faciat quod græce dicitur σατυρίζειν, hinc ſatyriaſis: vitium, authore Galeno, quod fit arrigente, ac ſe intendente hominis genitali, πάλμον, id eſt, palmon etiam palpitationem genitalis ſatyriaſim dixerunt.

PRODIGIOSA SVNT, &c. Ea recitat Theophraſtus, libro nono plantarum, capi. xx.

CAPVT .XI.

Atro-phi. Atro-phia.

TALIS VERO TVMENTIBVS, &c. Omnium harũſce herbarum penè iam meminimus, quare non de ijs collibuit aliquid amplius agere: porrò Plinius Atrophos hic vocat eos, qui atrophia vexantur: quid autẽ atrophia ſit, ſatis à nobis indicatum puto. Atrophon enim, hoc eſt, ἄτροφον proprie dicitur quod non nutrit, quare qui cibum non ſentiunt, ac non ritè nutriuntur, quos iure atrophos dixeris ἀτροφία, id eſt, atrophia enim fit quoties corpus non alitur decedentibus ſemper aliquibus, nullis vero in eorum locum ſuccedentibus. Eſt enim quaſi tabes quędam.

CAPVT .XIII.

Hippu-ris.

EQVISETVM HIPPVRIS GRAECIS DICTA, &c. Alij equitium, quia equinę caudę ſimilis ſit herba huiuſcemodi: ab aſcendendo, alij anaboſim vocitarunt: alij, quia in foſſarũ faucibus, quas græci χαράδρας, hoc eſt, charadras, vocant charadranon equiſitum nominauerunt. Hęc glutinat cruenta vulnera, Radix eius ſuccurrit tuſſientibus: non niſi recta ceruice ſpirantibus & ruptis: duum eſt generum, authore Dioſcori. libro quarto.

Cætera capita nihil habent ſuſcedinis, quare à nobis iure omiſſa.

Commentariorum in Vicesimumſextum Plinij Secundi, Naturalis hiſtoriæ, ſcriptoris argutiſſimi,

FINIS.

In Vicesimumseptimum Plinij. Stephani Aquæi viri equestris, Scholia.

CAPVT .I.

RESCIT APVD ME, &c. Haûd quaquàm minus mirari subit, quæ de herbarum dote dicta sunt, quã quæ se dicenda suggerunt nobis, nemo tamen tam hebeti animo est, qui non facile cognoscat rerum naturam omniũ parentem: mira diuersis plãtarum generibus dedisse, ac eas discreuisse regionum locis, quando constet alias, alijs regionibus assignasse, & quod paulò mirabilius est, mundi quodam modo cardinibus ac partibus distinctis apposuisse, argumento sunt, Scythica herba à meotidis paludibus euphorbia è monte athlante. Britannica herba è occeani insulis æthiopis è zona torrida sitæ, quarum vires non minus est inuenisse, quàm earum ortum scisse, ac patefecisse.

CAPVT .II.

ED ANTIQVORVM CVRAM, &c. Etsi de aconito aliubi satis disseruisse videri possimus, non tamen obfuerit hic de eo egisse quo Pliniana lectio paulò fiat plausibilior. Haûd desunt qui aconitum ἀπὸ τῶ ἀκονῶν, id est à cãtibus dictum passim putent, quod Ouidius cecinerit: quæ quia nascuntur dura viuacia caute agrestes aconita vocãt. Vocari autem aconitũ, Theophr. ostendit nono plãtarum, ab Aconis periandynorum pago, qui ad heracliam ponti est. Thelyphonon, ait Theophra. verò quod scorpium aliqui nominant, quia radicem illi similem habet derasum puluerem scorpionibus'que inspersum eos necat. Si quis autem è diuerso veratrum album inspersit, resurgere iterum ferunt. Enecat eadem die thelyphonon boues, iumenta, oues, inuniuersum omnes quadrupedes si genitalibus eorum indita radix eius, aut folia fuerint, hæc Theophrast. cui suffragatur Diosco. libro quarto. Enecat (ait) aconitum pantheras, sues, lupos, bestias'que omnes inspersum carnibus & illis in cibo appositum. Ferunt radicem eius scorpioni admotam torpore resoluere, & ediuerso admoto veratro excitari.

Aconitum.

CAPVT .III.

IC CASVS HIC EST ILLE, &c. Rerum omnium conditorem deum fatetur Pli. omnia'que inuenta illi attribuit, veluti causæ primæ, ac opifici omnium rerum. Porrò subiũgit aconiti descriptionem: quam diuersam quidam tradunt. Duo esse genera aconiti conijcere licet lectione Diosco. libro. iiii. Et si vnũ genus alij dicãt esse, dici autẽ myoctonõ, quòd mures enecet vox satis indicat: à flexura itẽ radicis quã vocant caridi marinæ squillæ

similem. Lycoctonon dicunt, quòd lupos occidat, sicut theriophonon quia feras. Sic autem describit Theophrastus. Nascitur (vt ferunt) aconitum in Creta zacynthoque, plurimum autem & optimum in heraclia ponti. Foliū habet intubi, quod vocat cichorium figura. Radicem figura coloreque marinæ squillæ similem, & in hac letalem vim esse, contraque foliorum & seminis nullas ad mortem vires esse. Herbæ autem semen est non surculosæ materiæ, breuis tamen herba ipsa, nec quicquàm egregium habens similis tritico, non tamen semen illi in spica maturescit, hæc Theophrastus nono de plantarum historia.

CAPVT .IIII.

AETHIOPIS RADIX, &c. De hac iam à nobis actum est, et quibusdam alijs hic conscriptis. Cæterò quod de alcea ait Dioscorides libro tertio, genus esse quoddam syluestris maluæ refert: radices illius asserens in vino potas intestinorum torminibus mederi. De aloe etiam Dioscorides libro tertio affatim. Scyllæ folia habere testatur crassa, pinguia, lata, repandaque. Nasci plurimum in India, vnde liquor ad nos adfertur: nasci item in Arabia etiam refert, Asiaque. Duplex genus eius liquoris esse scriptum reliquit, arenosum, & veluti purissimæ aloes sedimentum: alterum iocinoris modo coactum, de vi eius sic agit. Mixta præterea aloe alijs quæ purgando sint minus noxia ea reddit, vulnera aloe siccata glutinat, contra tonsillas valet, & multa id genus ille. Meminit idem alipi libro quarto, surculosam herbam describens, & rubentem radicem habere gracilem tradit. Purgare bilem semen eius per inferna sumptum. Alipon dictum putarim, quòd tristitia doloreque careat aut liberet. Et subdit Plinius. ANDROSACES, &c. Androsace, confert hydropicis, authore Dioscoride libro tertio, podagricis item emplastri modo imposita. De androsemo etiam idem meminit libro tertio: dicitur autem androsemon, quasi humani sanguinis herba. Semen eius biliosa alui excrementa ducit, sanat coxēdicis dolores herba emplastri modo imposita medetur ambustis, sanguinemque compescit. Et subdit Plinius.

Alipū.

Androsace.

Andro semon.

Ambrosia.

AMBROSIA VAGI NOMINIS EST, &c. Astipulari videtur Dioscoridi libro tertio ea referenti: reprimit ambrosia impetus omnes. Vagi autem nominis esse docet ambrosiam, quod ambrosia ab antiquis dicebatur, quodcunque aut cibi suauitate, aut odoris, & quasi immortalitatem faceret sic appellata illis fuit, Capadoces ea coronari solitos etiam tradit Diosco.

CAPVT .V.

aparine

APARINEM ALIQVI OMPHALOCARPON, ALII PHILANTROPON VOCANT, RAMOSAM, HIRSVTAM QVINIS, SENIS'VE IN ORBEM, &c. Est aparine leguminibus maximè noxia, sicuti lolium segetibus: nam authore Theophrasto, quinto de plantarum causis, incrementum ac vitam impedit, ne vberius proueniant legumina. Non desunt qui putent aparinē lappā esse, quòd hæreat vestibus tenaci nexu. Fert, authore Diosc. lib. iii. flores cādidos, semen durū, candidum, rotundū, concauum, in medio vmbilici figura, quare omphalocarpon,

omphalocarpon, id est vmbilici semen. Herba hæc discutit strumas, succus fo rum instillatus, dolori aurium medetur, Dioscoride authore. De arctio & aspl- meminimus: folijs asplenum trientalibus esse asserit. Trientalis herba quæ t trientem æquet amplitudine: & trientalis materia, apud Victruuium nomē à me sura habens, quod asseres instrumenti eius trientales, hoc est, crassitudine quatuor vnciarum, id est policum essent, sic quadrātales herbas vocamus, quæ quatuor sunt digitorum, sic quincūcialem herbam appellat Plinius, minorem semipede & septe num fermè digitorum. Sic dodrantem pro. x i i. digitis, dextantem pro decē pollicibus: quæ omnia quàm scitissimè à Budæo nostro panduntur. Asplenon igitur nonnulli hemionion vocitarunt. Lyenem etiam absumere tradit Dioscorides lib. tertio. Prodest id regio morbo laborantibus, calculos frangit vesicæ, creditur facere sterilitatem, si cum muli lyene corpori alligetur, iubentque in hunc vsum effodi luna silente, ex Dioscoride. Et subsequitur.

Trientalis.

ASCLEPIAS FOLIA HEDERAE HABET, &c. Hanc quidam cission, hoc est paruam hæderam dicunt. Florem gerit, authore Dioscori, libro tertio graue olentem radices eius cum vino potę torminibus conferunt, folia vero maleficijs māmarum & muliebrium locorum vitijs emplastri modo imponūtur. ASTER (ait Pli.) AB ALIQVIBVS APPELLATVR. Hęc alio nomine inguinalis dicitur, huic tanta vis contra inguina eorumque dolores, vt adalligata solum in eo malo medicinā faciat: quare à grę corū peritissimis bubonios dicta est, bubonas enī illi īguina appellāt. Prodesse præterea comitialibus memoriæ mandauit Dioscorides libro quarto, ac æstuanti stomacho conferre. SED ASCIRON MAIORES, &c. Est enim asciron, genus hyperici, magnitudine differt, ramulis maioribus. Semē eius, authore Diosco. coxendicis dolores sedat, biliosa excrementa ducit.

Aster. Inguinalis.

Ascirō.

CAPVT .VI.

ALVM NOS VOCAMVS, &c. Herbarij neoterici symphiton petreum, consolidam appellant, faciētes eius plura genera. Glutinat enim recentia vulnera, & intestinorū ramices coercet emplastri modo īposita, purgat, authore Diosco. pulmonum vitia, rubras fœminarum fluctiones in vino elixa. Est & alterum symphiton, cuius radices bibuntur vtiliter sanguinem excreantibus: hoc genus etiam solidat vulnera, quare vulgus etiam consolidam vocat.

Alum.

CAPVT .VII.

ALGA RVFA, &c. Alga omnibus nota est, quæ ictib⁹ scorpionum mederi proditur. Cæterò ampelos agria, cuius hic meminit, non est vitis ea quam labruscam dicūt, illa enī sola cōitionis priuatione à reliquo genere vitium differt: hæc viticularum & fructus quem fert similitudine inter vites numeratur, vt diximus libro. x x i i i. Hic enim inter herbas Pli. collocat, concinnius certè quàm inter vites. Huius meminit Theophrastus libro nono plantarum. Porrò quod de absynthio ait Plin. Diosco. libro. i i i. herbariæ disciplinæ, tria genera facit absynthij, vnū quod absynthiū rusticū appellat, alterum absynthiū marinum, quod & santonicū dicitur à Sātonibus Galliæ populis, & ab vrbe eiusdem nominis: vnde laus illi, quare cecinit car men id poeta. Santonica medicata dedit mihi pocula virga. Pli. tria genera fecisse conijcere licet, Theophra. nono de historia plantarum, pontico absynthio pecora

Alga.

Absynthium.

faginari, ideoq́ue sine felle reperiri. Felle profectò suffusa purgat, authore Paulo Aeginita libro sexto, & Dioscoride, libro tertio. Potum absynthium menses cit, dentium dolores absynthij decoctū lenit. Creditur, eodem authore, scrinijs ac armarijs inditum tutas & incolumes à tineis seruare vestes, non dandum vbi febris adest. Et subdit Plinius. BIBITVR ET MADEFACTI DILVTVM, &c. Est autem dilutum aqua humor've aliquis, in quo madue- rit quidpiam, vt si scopæ absynthij in aqua dieb' aliquot maduerint, deinde eas traxeris, relicta oleris eius vi, quod remanet dilutum iure dixeris: græcorum aliqui id ἀπόβρεγμα, id est apobregma dicunt.

Dilutū.

CAPVT .VIII.

NON EST DANDVM, &c. Absinthium febricitantibus dari non debet, quia id calidum est: quæ de absinthio hic narrat, eadem ferè à Theophrasto & Dioscoride quo diximus loco traduntur. HVIVS (ait Pli.) RAMVM ISIACI, &c. Isiaci non solum Isidis sacerdotes, sed etiam sacris initiati Isidis. TAPHOSIRIS. Osiridis sepulchrum, quod taphos est: hinc fuit ciuitas in ægypto, Stephano authore.

Isiaci.

Taphos

BALLOTEN, &c. Taxatur hic Pli. in ballote, quòd eam herbam appellet porrum nigrum, quum potius dici debeat marrubium nigrum. Medētur ballotes rabidi canis morsibus imposita emplastri modo folia: eadem sordida purgant vlcera. Nam in omni ferè descriptione huius herbæ Dioscoridi astipulatur, in quienti. Caules ex se mittit marrubium nigrum, quadrangulos nigros, hirsutos ab ima radice numerosos, folia habet marrubij maiora tantum &c. Et subnectit Pli. BOTRYS FRVTICOSA HERBA, &c. Est lutei coloris herba, authore Dioscoride libro tertio. Semen eius totis ramulis adnascens, difficulter spirantibus confert, lenit pulmonis viam, Ambrosiam hanc Capadoces appellant, vt ait Dioscorides: cui hic Pli. penitus applausit. Cæterò quod de circæa ait Dioscorides libro tertio de eadem agit, non tamen conueniunt graues hi authores: Plinius lac minuere tradit, Dioscorides verò proritare. Prouocat, inquit, lac femen in sorbitione sumptum. Semen circeæ calidum esse, Paulus Aeginita scribit, libro sexto. CRATAEOGONON MELAMPYRO, &c. Cratæogonon genituræ dominari dicitur, vnde ei nomen putarim factum. Comparat Plinius cratæogonon melampyro: est enim melampyrum, nigrum triticum vt vox indicat. Quòd segete triticea nascitur, authore Theophrasto, octauo de plātarum historia: de hac herba, ea tradit quæ Plin. Dioscori. libro tertio verbis. Sunt qui tradant poto eius semine marem concipere mulieres, si à purgatione ante quam viro congrediantur ter singulis diebus trium obolorum pondere, in duobus aquæ cyathis quadraginta diebus ieiuna mulier id biberit, idem'que totidem dieb' vir etiam fecerit, tum mulieri congrediatur, hæc Dioscorides. Meminit idem de herba catanance libro quarto, hanc nonnulli Iouis radium, alij filiculam dicunt: duum est generum. Vtro'que genere vti ad amorum veneficia mulieres Thessalas ferunt. Sunt enim philtra quædam, ac amoribus accommodata genera hæc herbarum, ex Dioscoride et multa id genus. De crocodilio idem libro tertio, cap. xi.

Botrys.

Cyrcea

Cratego gonon. Melam pyron.

CAPVT .IX.

COCCOGNIDIO

OCCOGNIDIO COLOR COCCI, &c. Coccognidium coccinei est coloris, vnde nomen sibi ascivit. De dryopteri quam filiculam alij dicunt, à nobis actũ est aliubi. Sunt qui putent polypodium esse, de quo egim⁹. Elatiue, cuius hic meminit, folia habet helxines similia, authore Diosco. libro herbariæ disciplinæ. iiii. nasci in segetibus idem testatur: folia posse contra oculorum inflammationes, distillationes'que lenire, herba hæc in te stinorum tormina sistit. Empetron autem nonnulli vocant saxifragam, non tamen ab aliquib⁹ id censetur: pimpenellam alij putant. Meminit empetri Diosco. libro. iiii. bilem pituitam'que ac aquam purgare testatur Diosco. Epipactis ab alijs dicitur elleborine, cuius folia contra venena ac mala iocinorum bibi solent, vt memoriæ mandauit Diosco. libro quarto: huius meminit Theophra. nono plantarum. EPIMEDION (ait Pli.) CAVLIS NON, &c. Diosco. erineon vocitari tradit, incrementa mammarum hæc cum oleo emplastri modo imposita compescit, folia eius sterilitatem faciunt, si trita sint cum vino pota à purgatione. Porrò quod de pteri, id est filice ait, Diosco. fermè eadem tradit libro quarto. Radicẽ filicis Theophra. nono plãtarum lumbricos pellere ait. Herba est nota omnibus, semine ac flore carens: vnde mirari subit quorundam stolidam superstitionem iactantium filicẽ vna solstitiali nocte florere, eadem'que hora cum defloruit, maturum semen in terrã cadere, quod conferre ad lucrum ad amorẽ, et id genus. Sunt qui filicem appellẽt blachnon, authore Diosco. libro quarto. Duo item genera facit, alterum eorum vocãs thelypterin, item nymphęam, quod vt puto, amet aquas ac solitudines: sunt autem eiusdem potentiæ. De hac sic ait Theophrastus libro nono, Vtilis contra lũbricos ventris thelypteris, & latos & graciles: contra latos cum melle, cõtra graciles autem in vino dulci cum polenta: quinetiam si mulieri detur prægnanti quidem, abortum simpliciter autem fœminis sterilitatem facere dicitur, hæc Theophrast. idem Diosco. Et subdit Plinius. FOLIA VTRIVS'QVE LATERIBVS PINNATA VNDE NOMEN, &c. Nam græci πτέρα, hoc est, ptera, dicunt pennas, vel auium alas: constat autem filicem, quodam modo auium alas ac pennas imitari, quare græce dixerunt eam pterin. GALIOPSIS AVT ALII (ait Plinius,) &c. Hic penitus astipulatur Plinius Dioscor. ea referenti libro quarto, preter quã in vocabulo galeobdolon: quod ita dixit Diosco. Pli. verò galactodalon. Folia huius ad ea quæ serpũt valent emplastri modo imposita. De glauce herba Dioscorides libro quarto, à copia lactis eugalacton, hanc dixerunt græci.

Cocco-gnidiũ.

Elatiue Helxines.

Empetron. Saxifraga.

Filix.

Thelypteris.

Galiopsis.

CAPVT .X.

LAVCION, &c. Dioscorides libro tertio nasci etiam ait ad hierapolim Syriæ, habere folia cornuti papaueris afferens. Succum refert oculis conferre. Conueniunt ferè Plinius & Dioscorides, præter quàm quòd ille simpliciter folijs papaueris simile glaucium dixit, hic cornuti addidit. Item Plinius sordidioribus locis, Dioscorides verò pinguioribus, non paruo quidem discrimine. Item Dioscorides succum crocei coloris testatur Pli. contra granum dixit. Est glaucio vis refrigerandi, vt etiã ait Paulus Aeginita libro sexto. Dioscorides oculorũ vitijs conferre etiã memoriæ mãdauit. Porrò de glycyside, id est

Glauciõ

Peonia.

peonia meminimus. Fit eiusdem mentio à Dioscor. libro tertio herbariæ disciplinæ. Cæterò de hypophæsto meminit idem Diosco. libro quarto, genus esse fullonіæ spinæ asserens, aquam purgare, id est hydropisin ac pituitam tradit comitialibusque auxilio esse, & non nisi recta ceruice spirantibus.

CAPVT .XI.

HYPPOGLOSSAE, &c. Hyppoglosson herbarij folia habere rusci, hoc est, myrti syluestris tradunt, in cuspidem acuminata modo linguæ equinæ formata: vnde nomen asciuit hyppoglosson, siue, hyppoglossa, vel hyppoglosson dicta herba, quasi magna lingua quando hæc vox Hypo. augeat rem, vt docuimus alibi. Coma huius herbæ doloribus capitis prodest, eiusque succus misceri solet malagmatis, vt ait Dioscorides. Et subnectit Plinius.

Hypericon.

HYPECOON IN SEGETIBVS, &c. Eadem refert Diosco. libro quarto. Nascitur, inquit, in triticea segete & aruis hypecoon, folia rutæ habet breuesque ramulos, papaueris lacti viribus proportione respondet. LATHYRIS (ait Pli.) FOLIA HABET, &c. Haud desunt qui hanc tithymallum vocent, nam Paulus Aeginita adnumerat alijs tithymallis libro sexto eiusque lac purgare testatur, præcipua tamen vis purgandi est in semine. Puto lathyrim esse eam quam herbarij neoterici cataputiam minorem appellare solent. Meminit lathyri, sed neutro genere Theophra. octauo de plantarum historia, inter leguminaadnumerans. Diosco. lathyris herbæ meminit libro quarto, sed non omnino vt Pli. vt cōijcere licet eius lectione. Semina lathyris purgari pituitam ac bilē hydropisin'que scriptum idē reliquit. LEONTOPETALON, &c. Suffragatur hic Plin. in leontopetali descriptione Diosco. eadem libro tertio referenti. Est enim leontopetalon herba, quam iure dixeris leonis folium: leontopodiō etiam alij nominant, id est leonis pedem. Radix eius, authore Diosco. bibitur contra serpētium morsus. INTER OMNES HERBAS (ait Pli.) LITHOSPERMO nihil admirabilius, &c. Lithospermon herba, quam rite dixeris herbam lapidei seminis, alij ægonichon dicunt hanc, id est vngulam caprinam, à (vt puto) soliditate, quare herculea dicta est. Diosphiron, Theophrastus inter segetes nasci tradit. Confert lithospermon vesicæ calculis enim rumpit vrinam'que cit, authore Diosco. qui de his affatim &c. Cęterum hic in quibusdam codicibus legitur carmen græcum latinis verbis, quando græce scribendum sit hoc modo. φεύγετε κανθαρίδες λύχος ἄγριος ὔμμε διώκει. hoc est, Fugite cantharides lupus syluestris vos persequitur, carmen est Theocriti.

Lathyris.

Cataputia.

Leōtopetalō.

Lithospermō.

CAPVT .XII.

MEDION FOLIA HABET, &c. Medion alij medicam herbam nomināt, à Media. vt diximus regione. Radix medij rubentes fœminarum fluctiones sistit, semen etiam cum vino potum menses trahit, authore Diosc. libro quarto: meminit idem de myagro herba libro quarto, cuius etiam fit mentio apud Theophra. libro octauo plātarum. De onosmate herba, Diosco. libro tertio meminit. De polygono idem libro quarto abūdè meminit. Paulus item Aeginita libro sexto, asserens fœminam esse mascula efficaciorem, plura esse gene

Myagro.

ra polygoni

ra Polygoni innuens. Radix eius refrigerat: adſtringit'que, quod, ait, vocari clema putarim clematida potius dici: eſt enim clema græcis palmes, ac ſarmentum malleolus'que: porrò quod Pli. ait de pancratio, Dioſcorides etiã teſtatur Scyllã appellari: puſillã enim ſcyllã vocat, libro ſecundo. Succus cum aqua dulci lyenoſis medetur, item cõtra hydropyſes datur. Cæterò quod de phyteumate ait Pli. eadem prius ab Dioſcoride dicta ſunt, qui ait. Radicem lõgã gracilem in ſuperficie terræ virentem, quã veneficijs amorum vtilem aliqui tradiderunt: hęc ille, libro quarto. Meminit idem de phalaride herba, libro tertio. Semen habere milij ſcriptum reliquit dolores'que herbam hanc veſſicę lenire. Et ſubnectit Plinius.

Clematis.
Pancration.
Phalaris

RHECOMA ADFERTVR EX HIS QVAE, &c. Vocat Rhecomam mea cenſura, quod Dioſcori. lib. iii. dixit Rha, ſiue Rhapõticum. Eſt enim Rha, quod, vt cõiectura ducor pharmacopolę nũc dicunt Reupõticum: dictũ Rha, à fluuio ita nominato, quare põticum hãc radicẽ Rha appellarũt eruditiores: ſcioli mutatis (vt eorum mos eſt:) litteris, vel adiectis, Reubarbarum dixerunt. Sunt tamen qui aliud dicãt Rha põticum: vel vt enunciãt Reupõticum Reubarbarum au tem eſſe nobis poſſunt perſuadere, primũ lectio Ammiani Marcellini, qui. xxii. ſuę hiſtorię his verbis de his egit. Tanais qui inter caucaſeas oriens rupes per ſinuoſos labitur circũflexus. Aſiam'que ab Europa diſterminãs in ſtagnis Męoticis delitescit. Huic Rha vicinus eſt amnis, in cuius ſupercilijs vegetabilis quædã eiuſdem nominis gignitur radix ad multiplices medelarum vſus proficiẽs, hæc ille. Sint ne duę põtica radix, & Rhabarbarum, iudicent eruditiores, quod diximus hoc cãdidè monemus lectores ingenuos. Non tamen Reubarbarum: qua voce ſcioli vtuntur puto radicem hãc à barbaria dici, vt bonarum artium expertes autumãt: meminit affatim Reubarbari, vt ſic dicã more neotericorum medicorum Ioanes Meſues, eo libro quem de ſimplicibus poſteris legendum reliquit, author quidem medicę artis profeſſoribus nõ inutilis. Rhabarbari dotes miras memoriæ mandauit. Ille neſcio quis author, qui pandectarũ opus cõdidit: goticus certè, & barbarus: diſcreuit Rha ponticum à (vt ſic dixerim) Reubarbaro: cuius lectionem qui volet, adeat: de Stęcade Dioſcorides, libro tertio, & Paulus Aeginita, libro ſexto.

Rhecoma.
Reubarbarum.
Reupõticum.

CAPVT .XIII.

SOLANVM, &c. Celſus, capite vltimo ſecundi libri, Solanum ſtrycnon vocat, his verbis. At ſimul reprimunt & refrigerãt herba muralis parthenium, vel perdicium herba ſanguinalis, quã polygonõ appellãt portulaca, hyoſciamum, muſcus, Solanum, quem ſtrycnõ appellãt, &c. Plura ſolani genera Dioſcori. libro quarto feciſſe videtur, vnum quod Hypnoticõ, hoc eſt, ſomnificum, appellat, aliud Veſſicarium, quod & Haliccacabum. Item & manicõ, hoc eſt, furioſum. Theophraſtus, nono de hiſtoria plãtarum: duo tãtum genera feciſſe videtur; cuius verba ſunt. Solanorum autem ſomnificum alterum, furioſum alterũ. Rubentem ſanguinis modo cum aruit radicem habet ſomnificum, quo tempore effoditur, cãdidã. Fructum grano, quod tingendo eſt rubriorem folium lactariæ herbę aut malo dulci ſimile: piloſum & ipſum. Huius radicem tundunt, tuſam'que vino miſcentes bibendam ad ſomnum dant.

Solanũ.
Polygonon.
Strycnõ

TELEPHION (ait Pli.) PORTVLACAE, &c. Herba hæc, authore Dioſcori. libro tertio eſt ſimilis portulacę, folia eius vitiligines ſanare idem traditi diſcrepãt Plini. & Dioſcori. ille ternis mẽſibus: hic ſex horis. Sanãt (ait Dioſcori.)

folia ſex horis emplaſtri modo impoſita vitiliginē quę leuce priuatim dicitur, &c. Meminit idē de Trichomane, libro quarto. Trichomanes vocabulum dictum videtur quod τρίχας, id eſt, trichas, id eſt, capillos, expleat nā gręci μανόν, id eſt, manōrarum dicunt, Facit enim trichomanes pilos ſubnaſci, Eſt Trichomanes adiāto ſimilis, hoc eſt herbę, quā nunc capillum veneris dicūt: de qua actum eſt, habet vires quas adiātum. Et ſubnectitur. TLHASPI ſic enim ſcribendum eſt: duum eſt generum, &c. Sunt qui dicāt hāc herbā dici etiā pedem gallinaceum. Naſci in ſemitis, foſſiſque, ac ſepibus, ait Dioſco. lib. ii. Semen eius calefacere aſſerens: bilē acetabuli menſura potum per inferna & ſuperna purgare, clyſtere infundi cōtra coxendicis dolores: genere fœminino etiam proferri poteſt thlaſpe: nam Galenus θλάσπιν, id eſt, thlaſpen dixit. Porrò Pli. effigie lenticulę dixit: cōparat tamen Dioſcori. cuius corporis eadem figura eſt: addit Pli. eſſe etiā peltæ effigie quod eodem pertinet. Nā forma pelrę, dicitur fuiſſe ſimilis folio hederę: de Trago diſſeruimus. porrò quod de Tragopona ait Dioſcori. libro ſecundo, herbā eſſe eſcæ aptā teſtatur: hāc nōnulli barbā hircinā vocāt. Sic enim Theophraſtus octauo de plātarum hiſtoria vocat. LONGISSIMO (ait Pli.) DVRAT TEMPORE, &c. Theophraſtus de radicum plātarum've duratione abundè, libro nono plātarum, ille enim ait. Radicum verò omnium alijs diuturnior, alijs breuior ætas data eſt. Veratrū ſiquidem triginta amnis durat, Ariſtolochia quinque: aliquādo ſex: quadraginta niger chamęleō. Centaurium decem, nec vltra duodecim Peucedamum quinque, aliquādo ſex. Omnium verò medicamentorum diutiſſimè durat Elatenum, &c. Hæc ille, cui hic Plini. aſtipulari videtur. Et ſequitur.

Barba hircina. Tragopona.

OMNES VERO HERBAE, &c. Dioſcorides, libro primo, de his ſic agit. Quę verò in cāpeſtribus vliginoſis, vmbroſis: nec vēto perflatis plærum'que ignauiora ſunt, multo'que magis, quę non ſua rēpeſtate & importune lecta fuerint: aut infirmitate diſtribuerint. Et pauló ſuperius ſerena ita'que tempeſtate carpſiſſe ea oportet: refert'que magnopere à ſiccitate, aut imbribus, id feciſſe: ſicut mōtanis, ventoſis, frigidis nec vliginoſis, locis ea legiſſe. Nec ignorādum etiā ſæpenumero hæc ipſa loci proprietate & anni temperamento ocyus, aut ſerius: in integrā ætatem abſolui, &c.

Viceſimi ſeptimi Finis.

In Viceſimum octauum Plinij, Stephani Aquęi viri æqueſtris, Scholia.

CAPVT PRIMVM.

DICTAE ERANT, &c. Plātarum inclytis affatim promulgatis reſtant animalium deliteſcentes effectus, medicę'que vires: quę nō ſunt minoris admirationis, quā herbæ. Primum ex homine ipſo, ex quo mira quędā, ſed potius ſilentio pretereunda quàm narranda emergunt: ſicuti de gladiatorum ſanguine ſcripſerunt græcorum aliqui, ſicut de cerebro, de caluaria, de extis, de ſemine, & id genus, quæ omnia à Democrito alijſque prodita ſunt: ille enim commetariolo quod

mētariolo quod inſcripſit χειροκμητον,id eſt,cherocinetō hæc pertractaſſe videtur: quæ omnia pias aures potius offendunt:quàm ingenuis lectoribus conferant.

CAPVT .II.

EX HOMINE REMEDIORVM, &c. Fuit diu agitata quæſtio, an in verbis vis aliqua ſit: cuius rei nubilum nemo tā eſt male feriatus,qui neſciat vim verbis ineſſe certa quadam enunciatis formula: quę à nobis etiam libro ſecundo tractata ſunt,& multo fuſius tractāda,lib. x x x, vbi de magia,ac generibus eius agemus:quare hic curſim agere cōſtitui. Varia quidem, immo certè vana ſuperſtitio antiquis fuit. Primum iis qui ſacra diis ſuperis erāt facturi aſperſionem imprimis cōmēdentes: quod animaduertens Vergilius huiuſcemodi ſuperſtitionis,ac magię prophanę callentiſſimus, ait,Didonem alloquens.

, Annā chara mihi nutrix huc ſiſte ſororem
, Dic corpus properet fluuiali ſpargere lympha
, Sparſerat & latices ſimulatos fontis auernis.   Et aliubi ait.

Ter ſocios pura circūtulit vnda ſpargens rore leui, Sed quādo facit Aeneam apud inferos ramum Proſerpinæ cōſecraturum,ita infert.

, Occupat Aeneas aditum corpus'que recenti
, Spargit aqua, &c.

Verbis præterea cōſopiri angues protuliſſe idem videtur,quando ait.

, Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Verbis profectò ritè enūciatis aptis'que ad rem:herbas ad hęc ſpectantes legebāt, ſecantes eas præcipuè æneis falcibus. Nam Vergilius loco Aeneidis.iiij.Eliſſam facit poſtquàm ab Aenea relinquūtur velut ad ſacricolarum ſagarum'que carmina: & deuotiones fugientem & inter cætera,ait,ſedandi amoris gratia herbas quęſitas: quę æneis falcibus ſecarentur,quando ait.

, Falcibus & meſſæ ad lunam queruntur ahenis
, Pubentes herbæ nigri cum lacte veneni.

Sic etiam Sophocles Medeam deſcribit maleficas herbas ſecantem. Quamobrem verba quædam acriore quodam affectu pronunciata, vim circa res maximam habere cenſent,ad effectum earum illuc proprie dirigendum quorſum affectus intēduntur,& verba. Ferunt ita'que:ſi quis ritè vtatur helleboro ferat'que potenter:mutare quodāmodo exquiſita purgatione & eius occulta proprietate qualitatem ſpiritus corporis'que naturam,& ex parte motus animi, Vnde Medeam Magos'que tradunt herbis quibuſdam reddere iuuētutem cōſueuiſſe. Similem aſtrologi poteſtatem habere imagines arbitrantur:per quam geſtantis naturam,& mores,quodammodo mutent. Hinc orta eſt opinio aſtrologorum: putans machinis magicis'que veneficiis homines,bruta,plantas,ſegetes,ſiderari,at'que tabeſcere poſſe: his enim incantationibus,ac carminibus vſos antiquos conſtat, quare iuriconſultus acerrimè plectādos cenſet,titulo de maleficis, Vt enim hæc poſſint peragere,ſumma,ac vehemens intentio requiritur,ac fides. Proinde imaginationis intentionem nō tā in iis efficiendis vim habere,quā in applicandis & adminiſtrandis exiſtimant rerū naturæ curioſiſſimi, ſi enim opem ab eis quęrat, vehementer affectet,eſt opus:ſperet,ac credat:fides enim,ac ſpes ad hęc multum poſſunt. Quare ſi quemadmodum ait Galenus ægrotantis amor fides'que erga medicum inferiorem exteriorem'que ad ſanitatem plurimum conferunt:immo certè Auicenna plus,ait,fiduciam hanc

efficere quàm medicinam: quare vehemens ille effectus solidissima'que fides agũt vt mira perpetrẽtur. In verbis autem, vt ad rem redeamus, certis vim esse certam at'que magnã. Origenes cõtra Celsum, & Sinesius, at'que zoroaster verans barbara verba mutari. Item Iãblichus ferũt Pythagorici deni que verbis, ac cãtibus at'que sonis mirabilia quædam fieri posse cõfirmãt: quod Hebræorum antiqui doctores prę cæteris obseruasse dicuntur. Poeta item carminibus mira effici posse aiunt, vt docebimus amplius, lib. xxx. Et Cato ille, libro rei rusticæ in curandis bestiarum morbis cãtionibus vtitur: cuius verba adijciã, quia proposito cõgrua. Luxum, ait, si quod est, vt excantes hac cantione sanum fiet: arundinem prende tibi viridem pedes quatuor, aut quinque lõgã mediã diffinde & duo homines teneãt ad coxẽdices incipe cãtare in alio S. F. motas, danata, daries, dardaries, astaries: dic vna pariter dum coeãt. Ad luxum, aut fracturã alliga & sanum fiet: & tamen quotidiè cãtat, in alio. S. F. vel luxato hoc modo. Haut. haut. ista. pista. sista: damiabo, damaustra, vel hoc modo. Haut. haut. haut. istagis. tursis, ardãnabõ, damaustra: hæc ille, de quibus agemus copiosius, lib. xxx. Et subdit.

CONSTATQVE IDEO, &c. Cõstat enim omnes vrbes in alicuius dei tutela esse: morẽque Romanorum arcanum & multis ignotum fuisse, vt quum obsiderent vrbem hostium: eam'que capi posse cõfiderent, certo carmine euocarẽt deos tutelares: quòd aut aliter vrbem capi nõ posse crederent. Nam propterea ipsi romani & deum in cuius tutela vrbs Roma est: & ipsius vrbis latinum nomen ignotum esse voluerunt, ne videlicet vrbs excantari posset, ac ne quod sæpe aduersus vrbes hostium fecisse se nouerãt: idem ipsi quo'que hostili euocatione paterentur: si tutelæ suę nomen diuulgaretur. Vno autem carmine euocari ex vrbe deos tutelares putabãt. Carmen ad id Sãmonicus serenus, libro quinto rerum recõditarum scripsit. Est autem carmen huiuscemodi quo dij euocari solebãt quãdo oppugnatione ciuitas cingeretur. Si deus, si dea est, cui populus ciuitas'que. Carthaginẽsis est in tutela, te'que maximè ille, qui vrbis huius populi'que tutelã recepisti precor, veneror'que, veniã'que à vobis peto, vt vos populum, ciuitatem'que Carthaginẽsium deseratis loca: templa, sacra, vrbem'que eorum relinquatis: abs'que his abeatis. Et subnectit Pli. IN ADORANDO DEXTRAM AD OSCVLVM, &c. In veneratione siquidem supplici dum ori dextrã admonerent iudicem super pollicem residentem exosculabãtur antiqui: quod hic animaduertit Plinius. Et in apologia Apuleius: si fanum aliquod prætereat: nephas habet adorãdi gratia manũ labris admouere: hinc factum opinãtur aliqui, vt Hebręi iuxta linguę proprietatem deosculationem ponãt pro veneratione. Quod aduersus Ruffinum Hieronymus scribit. POPYSMIS, &c. Popysmus est plausus, palma collata, cum palma ęditus manibus inter se illis. Nam ποππύζειν: est plausum edere palma cum palma illisis manibus inter se. Et popysmata dicuntur vocis blandimenta, quę fieri solent equis indomitis cum manus tractatione leni. Item palpitationes, quę manibus fiunt. Sed de his hactenus dicturi de his & similibus copiosius aliubi, ac de numero impari de'que alijs miris. Cæterò vbi ait hic Plinius.

Popysmus.

EXTAT TVCIAE VESTALIS INCESTAE, &c. Huius rei etiam meminit Valerius Maximus, octauo, Titulo iudiciorum pręter spem. Eodem, ait, auxilij genere Tutiæ virginis vestalis incesti crimine reæ castitas infamiæ nube obscurata emersit, &c.

CAPVT OCTAVVM.

HAEC SVNT QVAE RETVLISSE, &c. Nunc de animalium medicina ab Elephãtorum sanguine auspicãs. Item & à leonis adipe Dioscoride, libro secundo, Leoninũ adipem insidiãtibus (mirum dictũ:) aduersarij. Elephãtinum verò serpentes fugare. Item ceruinum tradit, & id genus multa, quę lector si volet legat. de his etiã & similibus apud Atheneum videre est: quorum placita non collibuit amplius adferre: ne plus nimio turgesceret lectio. Item de Crocodilo quem Scingum vocãt Dioscori. carnes cuius dixit venerem cieri Plin. hic cum satyrio misceat ad venerem ciendã. Dioscorid. autem misceri carnes vult nasturcio, nõ satyrio: cuius verba sunt. Terrestris crocodilus scingus est, propriũ, suum'que genus habet. Hic addito, Nasturcio sale inueteratur, ferunt'que laterum propinquas carnes renibus eius põdere drachmę cum vino potas veneris cupiditates accendere. Porrò quod Pli. paulò superius dixit.

Adeps Leonin' — *Scigũ.*

OB ID INTESTINA EIVS DILIGENTER, &c. Crocodileũ profecto hic Pli. fimum crocodilli appellat, intestina & si nominet iucundo nidore referta sic enim scribẽdũ, nõ refracta, vt putauit Hermola. quod docẽt aperte verba paulò superius adlata, odoratissimis'que floribus viuit, &c. Fimus enim is maximè mulieribus quęrebatur antiquitus: quòd crederetur ad formæ decorẽ mire pręstare: bonitatem enim coloris, ac vultus nitorem, facere dicitur, quod ante Pli. Diosco. scripserat, libro secundo herbariæ disciplinę, his verbis. Terrestris crocodili (stercus subaudi:) ad bonitarem coloris & vultus nitorem fœminis inseruit. probatissimum quod cãdidissimum, friabile, sine põdere & instar amyli est, quod celerrimè liquoribus soluitur, & cum teritur: subacidum & feruenti odore est.

Crocodileã.

ADVLTERANT ID ALIQVI STVRNOS ORYZA PASCENTES: FIMVM'QVE EORVM HVIC SIMILE VENDENTES, &c. Hæc ille, cui hic Pli. astipulatus est. Quod autem antiquitus expeteretur à mulieribus stercus id crocodili ad decorem vultus indicat Horatius quando cecinit.

, Quid tibi vis mulier nigris dignissima barris.

Nec tibi iã manet humida creta color'que stercore fucatus crocodili: ad formã cõuenire: id stercus etiã Galenus, decimo simplicium, ait his verbis. Crocodilorum autem fimum paruorum & qui per terrã serpunt pręciosum delicatiores fecerunt mulieres, &c. HOC CINERE (ait Pli.) POTO PROPVDIA VIRORVM, &c. Propudia vocat hic Pli. obscœnam venerem & impudicissima veneris vitia, ac mollitiẽ probrosam, qualem cinedi, siue posticæ veneris amatores exercent. Sobrio enim hic vsus est verbo Pli. rem obscœnam intelligens.

Propudia.

CAPVT .IX.

SICVTI LACTIS, &c. Hic de præstãtia lactis agẽdum est: vires cuius & differẽtias scitè docet Diosco. libro secundo, & Paulus Aeginita, libro sexto, probatur autem lac cãdidum, æqualiter crassum, & quod vngui instillatum nõ defluit. Asininum bubulum equinum'que Dioscorides aluum soluere scribit, ac turbare: adstringit coctum omne lac pręcipuè calculis marinis. Datur etiã recens lac cũ crudo melle, vt ait Diosco. admixta aqua & addito exiguo sale cõtra prurigines, & cõtra malos corporis humores: bubulum in Arcadia sinctericis, id est, animi defectionem patientibus confert, Item pthisicis. Et subdit Plin.

Lactis vis.

QVOD

Schistõ

QVOD SCHISTON APPELLAVERE, &c. Schistõ dicitur scissile cõfectionem cuius docet etiã Dioscorides.libro secundo:cuius sententiæ Plin.hic astipulatur. Et subnectit Pli.

Caseus.

CASEVS RECENS, &c. Diosco.caseũ etiã recentem & sine sale nutrire testatissimum reliquit: prodesse itẽ caseum hunc sugillatis tradit.Hippacẽ egregiè nutrire bubulo'que proportione respõdere. Cæterò butyrum Diosco.probat,quod ex pinguissimo fit lacte,tale autem esse ouillũ tradit fieri idem ex caprino tradit butyrum soluere aluum cõtra venenata,ait,prodesse.Infantium dentitiones adiuuare admixto melle:prodest item oris vlceribus. Oxygala: iure oxygala lac acetosum dixerimus,vt etymon indicat. Et subnectit Plin.

Adeps Suillus.

PROXIMA LAVS IN COMMVNIBVS ADIPI maximè suillo, &c. Dioscorides, libro secundo,Suillum adipem muliebrium locorum medicinæ cõguere tradit. Vrsinum capillum nutrire vulpinum aurium doloribus prodesse, de quibus affatim etiam Paulus Aeginita & Galenus,

Medulla.

COMMVNIS & ratio medullarum, &c. Medullarum ptobatissima est, ait Diosco.libro secundo,ceruina, mox vitulina: post hanc taurina tum caprina & ouilla:molliunt medullæ omnes,rarefaciunt,calefaciunt & vlcera explent, Ceruina hoc amplius habet, vt serpentes inuncta abigat.

Fel,

INTER OMNIA (ait Pli.) AVTEM communia animalium fel, &c. Fel omne authore Diosco.habet acrimoniã,calefacit'que oculos suffusionibus prodesse Dioscorides,libro secundo,ait,caliginibus,albuginibus'que. Taurinum cęteris pręfertur id sanat aures purulẽtas,instillatum cum humano lacte exterit lepras, vrsinum dicitur dari leligendum comitialibus. Testudinis puerorum argiuis prodest ad idem hircinum prodest: seruatur diu hoc modo, authore Dioscori. cui hic Pli.suffragatur. Sumito fel recẽs:funiculo'que colligato eius ore demittito in aquã feruentem, finito'que tãdiu esse dum trium stadiorum spatium quis decurrat,hæc Diosco. Discrepãt hi graues authores,in temporis spatio. Nã Diosc.triũ stadiorum spatium dixit Pli.verò semihoram. Et subdit Plinius.

Septica Vis.

SANGVIS eorum septicam vim, &c. Equorum sanguis vim habet septicã,hoc est,corrodentem,vt etiã annotatũ est à Diosco.lib. 11 . Et subnectit Plí.

ITEM EQVARVM præterquàm virginum, &c. Perinde ac dicat sanguinem omnium equarum corrodere,pręterquàm equarum virginum: quarũ sanguis non est vtilis ad septica,id est, vt sic dixerimus corrosiua.

TAVRINVS RECENS, &c. Tauri siquidẽ recẽs iugulati sanguis spiritus difficultates & strãgulationes facit post eius potum apparet,authore Diosco. libro quinto, lingua rubens: colore infecti dentes: coit autem celerrimè at'que durescit:hausto eo Temistocles obijt.

TANTVM POTEST SYMPATHIA ILLA, &c. Hoc est, mutuus rerum naturæ consensus nexus'que,de quo agemus,lib. x x x .abundè,

CAPVT .X.

Fim' caprarũ,

APRI QVOQVE CEREBRVM, &c. Cerebrum apri laudatur cõtra eos: serpentes subaudi. porrò quod Pli.ait, de fimo caprarum. Diosc. libro secundo caprarum fimum potissimum in mõtibus degentium cum vino suadet dãdũ felle suffusis, siue ictericis ciere menses, fimum item earũ tradit, & sanguinis eruptiones sistere: cum aceto cõtra capillorum defluuia valere. Item podagris mederi. Et subnectit Pli. COAGVLO LEPORIS, &c. Coagulum

leporis potum in vino, vtile esse torminibus intestinorum Dioscori. scriptum reliquit libro. ii. Prodesse item fœminarum fluctionibus ac sanguini concreto, difficilibusque exscreationibus conceptus adiuuare post menstruas purgationes. Idem potum fœtus in vtero necat, & à puerperio statim sterilitatem facit: pares habent vires hædi ac coagula agnorum, vitulorum, ceruorum. De coaguli vi, etiam Aristo. libro tertio de historia animalium, & Nicander in theriacis. LAVDAVIT (ait Pli.) HIRCI IECVR. Vetus nostrum exemplar non hirci, sed ipsius habet, vt referatur ad canis iecur rabidi: nam huic rei fert opem Dioscori. lectio, quæ ita est libro secundo. Creditur canis rabidi iecur tutos à metu aquæ seruare, quos idem ille canis rabiens momorderit, tostum & in cibo sumptum. Nec profectò Dioscori. iecur hirci ad id valere dixit, sed ad lusciosos, item comitiales. Cæterò quod de vrina apri ait Dioscor. aprinam vrinam vtiliter instillari auribus tradit: item taurinam, caprinam prodesse partibus se resoluentibus corporis cū spicanardi potam quotidie, aprinam calculos frangere. Dignum præterea scitū, vrinam hominis potissimum mirè nutrire, potamque in fame sacra, mirè prodesse de vrinarum vi abundè Diosco. quo diximus loco. DENTES (ait Plinius) MOBILES CONFIRMAT CERVINI CORNV CINIS, &c. Diosco. dentifricium ex cornu ceruino fieri vtile tradit. Serpentes ait, crudum fugat, coquitur in aceto, colluunturque decocto dolores dentium, crematum in cinerem mox lotum contra sanguinis eruptiones prodesse idem tradit. LYCHENAE EQVI, &c. Lychenas hic intelligit callosam duritiem, siue callos excrescentes in genibus & vnguibus equorum. Lychenas huiuscemodi Paulus Aeginita tradit conferre comitialibus, item Dioscorides libro secundo. Et subdit Pli. QVIN ET ISCHIADICOS VRI SVB POLLICIBVS PEDVM EO FIMO, &c. Non hæc fieri debere sub pollicibus pedum ait Dioscorides, sed in concaua pollicis manus parte inter duos neruos faciendum docet his verbis, Vtuntur his etiam ad coxendicis dolores hoc modo, In concaua pollicis parte, qua manus brachiali coniungitur inter duos neruos lanam oleo madentem imponito, tum caprarum globulos (sic vocant fimū modo pilulæ formatum) incendens sigillatim subinde imponito, donec sensus per brachium ad coxendicem perductus dolorē, hæc ille libro. ii. sed de his hactenus.

Iecur hirci.

Vrina.

Commentariorum in Vicesimumoctauum Plinij Secundi, Naturalis historiæ, scriptoris argutissimi, Finis.

In Vicesimumnonum Plinij Stephani Aquæi, viri equestris, Scholia.

CAPVT .I.

NATVRA REMEDIORVM, &c. Herbarum dotibus promulgatis, ac quorundam animalium, non obfuerit nunc de medicina ac eius primis inuentoribus differere, cuius artis professor iure ab Home, ingeniorū vertice laudatur Illiados. λ. quādo ait ἰατρὸς ἀνὴρ πολλῶν

ἀντάξιος ἄλλων: quæ nihil ſignificāt aliud, quàm, Medicus vir certè multis aliſs præualēs: quod & cōfirmat Plato antiſtes ille philoſophorū in ſympoſio. Vt profectò alimenta (authore Celſo,) ſanis corporibus agricultura. Sic ſanitatē medicina promittit. Duce profectò natura, quiſque ſcit quodam modo medicinæ partem. Siquidem imperitiſſimæ gentes herbas alia'que prompta in auxilium, vulnerū, morborum'que nouerunt. Medicinæ profeſſores antiquiores loco deorum habitos finxit antiquitas, hoc eſt Aeſculapium, ac Apollinem, hinc medendi poteſtatem aſſignauerunt græcorum nonnulli, quia temperatus ſolis calor morborum omniū fuga eſt, Apollinem ὡς ἀπελαυνόντα τὰς νόσους ἀπόλλωνα quam ἀπολῶντα dixerunt, cognominatum propterea Athenienſes, eum ἀλεξίκακον, id eſt, alexicacon vocarunt, id eſt malorum depulſorem. Hoc enim eſt cur Apollo cauſis præſtans ſalubribus dicatur οὔλιος, id eſt vlios: hoc eſt ſanitatis author. Aſſignauit igitur medicina ſuos inuentores dijs, ac cœlo dicauit, quod ait Pli. hic, Apollinem ſubintelligens. Aeſculapius poſt hunc rudem adhuc & vulgarem medicinam & ſubtiliſſimè excoluit: ob id in deorum numerum receptus eſt. Aeſculapium autem eūdem eſſe at'que Apollinem ferunt nonnulli, non ſolum quòd ex eo ſit natus, ſed quòd ei etiam ius diuinationis adiungitur: nam Apollodorus in libris, quibus titulus eſt de dijs, ſcribit, quòd Aeſculapius diuinationibus & augurijs præſit: nec mirum, ſiquidem medicinæ atque diuinationis ſunt conſociatæ diſciplinæ, nam medicus vel commoda, vel incommoda in corpore futura præноſcit, nā vt ait Hippoc. oportet medicum dicere de ægroto quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox ventura ſequentur. Aeſculapius peſtilētia Romanos liberauit plures, hac em̄ affecti, Aeſculapio ab Epidauro accerſito ſanati ſunt: vt ait Valerius Maxim⁹ libro. i. & Liuius libro. i. punici belli. Et ſubdit Pli.

❧ TROIANIS TEMPORIBVS A QVIBVS FAMA CERTIOR VVLNERVM DVNTAXAT REMEDIIS, &c. His verbis ſubintelligit Podalirum, ac Machaona filios Aeſculapij qui Agamennonem ducem in bello troiano ſecuti ſunt: qui non mediocrem cōmilitonibus ſuis attuliſſe opem dicuntur: quos Homerus nō in peſtilentia, ne'que in varijs morborum generibus auxilij aliquid attuliſſe, ſed ſolum vulneribus mederi ſolitos ſcribit: chirurgos illos potius quàm pharmacenticos. Multos autem ex ſapiētiæ profeſſoribus peritos huius doctrinæ fuiſſe conſtat. Clariſſimos verò Pythagorā, Empedoclem, & Democritum: cuius diſcipulus (vt quidam volunt) Hippocrates cous primus fuit quidem omnibus memoria dignus, ab ſtudio ſapientiæ diſciplinā hanc ſeparaſſe dicitur. Poſt quem Diocles Cariſtius, deinde Praxagoras & Chryſippus, tum Herophilus & Eraſiſtratus. Multiplicem poſtea medicinæ partitionem fecerūt. Triplex enim à Celſo diuiſio ponitur. Prima in arte trifariam methodice, emperice, theorice. Altera circa curam, item trifariam, pharmacentice, dietice, chirurgice. Tertia deducta in partes duas, hyginon, hoc eſt, ſanatiuum, & therapenticon, id eſt, curatiuum. Eraſiſtratus & Erophilus primi ſe empericos dici voluerunt, ſimplicibus'que mederi tantum cœperunt. Zenon & Andreas exectionem tentaſſe dicuntur hominis, quam anatomen nunc dicunt.

❧ IATRALEPTICEN, &c. Vnctariam, hinc iatraleptę, reūctores medicorum. Aliptes enim erat vnctor, & is cuius curæ tradebantur hi, qui in ſacris certaminibus pugnarent, ab vngendo, ἀλείφω, id eſt, alipho græcis vngo notante. Qui item vulnera curat, aliptes dici poteſt: qui verò male valentibus in lecto'que iacentibus medetur, clinicus dici conſueuit, hinc clinice, medicina ita dicta. Et ſubnectit Plinius. ❧ MVLTOS PRAETEREO MEDICOS cœleberrimos, &c. Portenta hic quædam de medic orum precio ac mercede agit, ducenta enim & quinquaginta ſeſtertia, ſignificant ſex

❧ millia

millia ducentos quinquaginta aureos,authore Budæo. Hic Plin.etiã dicit Stertiniũ medicum summam altero tanto maiorem,hoc est, duodena millia quingentenos aureos:cum priuato verò quæstu dena quina millia cogere potuisse. Et subnectit Pli. ❧ PAR FRATRI EIVS merces à Claudio Cæsare, &c. vbi ẽm legitur,censusque quanquã opibus exhaustus,concinnius legerim:censusque quan quã exhausti operibus Neapoli exornata hæredi sestertium tricenties reliquere quã tum Athena,hoc est Aruncius solus &c. quod etiam à Budęo fuit animaduersum. Et vbi paulò mox legitur. ❧ NVPER sestertia centum reliquit, &c. Sestertium potius legendum censeo,vt sensus horum sit. Quanquã medici Romæ multa nefariè admitterent artis suæ licentia,potius tamen esse cœpisse vt plures essent quã pauci,quia olim cum pauci essent,precia immodica aut stipulabantur ab ægris,aut quouis modo exprimebant:nullo enim pudore deterrebátur,vt immensis mercedibus abstinerent. Sed mutua æmulatione minoris operas suas addicere tunc cœperunt,cum multi extiterunt medici. Plinius enim impudentiam flagitantium cum vellet docere Charmidis facinus tanquã exemplum improbitatis medicæ commemorauit,qui ægrum prouincialem sanandum quinque millibus aureorum coronatorum conduxit. Vt autem doceret quã quęstuosa tunc medicina esset Archontium vulnerarium dixit,ducentis quinquaginta millibus aureorum confiscatione amissis,intra paucos annos totidem in exilio quæsiuisse: quibus apparet medicinam fructuosissimã fuisse apud Romanos,sed quidem periculosam ac vulnerariam:quare Iuuenalis contra medicos quosdam,id est Archigenem & Themisonem ait. Archigenem onerosaque pallia iactat, Quot Themison ægros autũno occiderit vno. ❧ EPHIMERIDE, &c. Ephimeris liber propriè in quo res gestæ per singulos dies scribi solent. Seneca calendarium dixit, alij diarium. ❧ TVRBA SE MEDICORVM PERISSE, &c.

Ephimeris.

Adrianus imperator vt est Dion author moriens dixit etiã:medicorum turba principem perdit. ❧ ALIOS opici appellatione, &c. Opicos barbaros & nõ latinos dicunt,sed sordidos. Fuisse opicos tradunt etiam populos Cãpaniæ, à linguarum colluuie dictos,vt quibusdam placet. Fest⁹ opicum pro osco dici scribit, id est pro obscœno. ❧ ADEO BLANDA est spirandi per se cuique dulcedo, &c. Sperandi,non spirandi legerim:fide veteris codicis, quod & ab Budęo etiã fuit adnotatum. ❧ ET INTEMPERANTIA CVLPATVR. Nam si æger male se habeat,aut moriatur medici inscitia,aut culpa, nõ id actum iudicabatur,sed intemperãtia,& non obseruata à medico viuendi formula:quare qui perijt arguitur,non medicus:post cuius mortem interrogabãtur omnes quænã fuerit interitus occasio,quæ causa,quæ intemperantia,quis victus, non ritè,non opportuneque obseruatus,quæ mortis ratio,quis error, & cuius culpa: nõ enim arguunt erroris culpæ've medicos,sed alios,non illi,sed hi examinantur veluti solent iudicio principum decuriæ à decurionibus examinari de statu ordinis,aut re aliqua militari,& spectante ad rem. Et subnectit Plinius. ❧ ET QVI DE NVMMO IVDICET A GADIBVS COLVMNISQVE HERCVLIS, &c. Hoc est medicus, qui solet accersiri à distantibus multum regionibus,vt iudicet de nummis quos ab ægris extorquet, de nummis inquàm,non de sanitate:per ironiam quodam modo hæc ait.
❧ DATVR TABELLA, &c. Hoc est,testamentum, siue testamẽti scriptura. ITAQVE nõ criminibus artis arreptis,vt aliquis expectauerit, Legerim fide nostri exẽplaris expirauerit,nõ expectauerit. QVID ẽm, &c. Per inde ac velit innuere medicorũ opera,& isidijs, plura testamẽta,ideo certè mortes innumeras euenire solere,ac eorũ documẽtis venena quodã modo excogitata.

Tabella

Indicatura.

❧ IVDICATVRAM. Aestimationẽ. ❧ MORTIS ARRHAM, &c. Solutionis partem. ❧ MVLTITVDO grassantium, &c. Medicorum subintelligas, vocatẽ medicos grassantes. ❧ CVLINARVM ETIAM PRECEPTIS, &c. Quia eliguntur in ægrorũ morbis artes culinarũ & præcepta quędã: quę delicias cõmendãt plus nimio inuehi peregrinas merces &c. antiquis cõtentis indiginis, ac patrijs non exoticis qualia mythridacium continet, & theriace: quædam compositiones luxuriosę quando simplex & vna sufficeret res ad eorũ vim, viliora enim præstare possunt charionbus ac maioris æstimationis precijsque, videtur enim potius ob venditationem maiorem excogitata quã ad vtilitatem. ❧ PRO CINNABARI IVDICA, &c. Nã plures putarunt cinnabarim esse idem quod minium, quæ tamen differunt multum, & si rubeant ambo, discrepant tamen nationibus, quòd altera ex Libya, altera ex Hispania quondam adferebatur, & cinnabaris in medicinæ vsum, hoc verò, hoc est minium inter veneni maleficium recipitur: de quibus aliubi agam.

❧ CAPVT .II. ❧

Lanæ.

LANIS AVCTORITATEM VETERES ROMANI, &c. Conferunt humano generi lanæ, tum ad tuẽdũ corpus à frigore, tum ad sanitatem valent, potissimum succidæ: quas ita describit Varro libro rei rusticæ, cap. vltimo. Tonsuræ tempus inter æquinoctium ad vernum & solstitium, cum sudare incœperint oues à quo sudore recens lana tonsa succida est appellata, hæc ille. Lanę igitur huiuscemodi vulneribus à principio statim ex aceto, oleo, & vino vtiliter imponuntur, contusis'que, vt ait Diosco. libro. ii. idem prodesse lanas has, luxatis, fractis'que ossibus, cinis verò vulneratis ambustis'que medetur, additurq; oculorum medicamentis. Pinguedo autem sordida lanarum quam oesypum vocant, medetur vuluæ inflammationibus, fœtus menses'que extrahit: vlcera explet, mollit'que. Facit ad genarum scabies, & palpebrarum defluuia, authore Diosco.

❧ CAPVT .III. ❧

LANAE HABENT CVM OVIS, &c. Lanæ quandam societatẽ cũ ouis habere dicuntur, nam si cum ouis misceantur, valent tunc contra epiphoras, ad enim vsum hunc curatas non oportet ait Pli radiculis, hoc est, herba lanaria, quam alij radiculam dicunt, quod & Diosco. libro. ii. ait, Sumito lanas molles & succidas lanariæ herbæ radicibus nõ curatas &c. Herba enim lauaria græcis dicitur στρουθίον, id est struthion: quare Dioscor. ἐστρουθισμένον participium formasse videtur. De hac herba aliubi à nobis actũ est. Porrò de ouorum medicina meminit Dioscor. libro. ii. molle ouũ quã sorbile magis nutrire asserens: oui itẽ luteum tostum cum rosaceo & croco oculorũ doloribus cõferre. Crudum autem ouum refrigerare, glutinare, lenire oculorum inflammationes, & id genus multa. Oua imprimis commandantur gallinarũ, & perdicis, authore Auicena libro. ii. Cæterarum auium improbati æsus indicantur, sed non medici vsus, nam oua anatum anserum'que improbari solent, oua testudinis epilepsiæ conferre dicuntur. Paulus æginita oua valde nutriẽtia vocat ῥόφητά, id est ropheta, quæ verò in sartagine cocta sunt, pessima iudicãtur, ea græcis dicuntur ταγηνιστά, id est tagenista. Scribit Atheneus oua apud antiquos secundæ mensæ inferri solita. Apud Romanos etiã oua cœnæ habebant initia: oui vitellum græci dicunt lecithum.

Ouorũ medicina.

❧ CAPVT .IIII. ❧

EADEM DE CAVSA, &c. Hoc est, quia male defensum fuit à canibus capitolium propter id canes pendunt siue soluunt annua supplicia inter ædem iuuentutis & summanij viui dei, de quo egimus libro. ii. Et subnectit Pli. CATVLOS LACTANTES, &c. Diximus libro. xviii. antiquos consueuisse immolare canes caniculæ syderi, ne rubigine aut noxa alia fruges affligerentur: quod significasse videtur Ouid. iiii. fasto. quando ait.

, Pro cane sydereo canis hic imponitur aræ

, Et quare fiat, nil nisi nomen habet.

Porrò catuli canum puri adeò existimabantur, vt placandis nominibus hostiarũ vice vterentur, vt coniicere licet carmine Columellæ.

, Hinc mala rubigo viridis ne torreat herbas

, Sanguine lactantis catuli placatur & extis.

De quibus actum est nobis libro. xviii. Porrò quod de mustellis hic ait Pli. græci ἰκτίδας, id est ictidas vocant, nos viuerras. Aelianus tradit magorum vanitatẽ adfirmare mustellam ab hecate nutritam, quod hæc dea amatorijs soleat adhiberi. nam eius viscera his sumpta, testiculi verò mulieri adligati, partus continent. Strabo tradit importatam ex africa. Mustella quæ in domibus oberrat, bibitur in vino efficaci remedio contra serpentes, pondere drachmarum duarum flammis primo depilata tum exemplis interaneis ac sale inueterata, & in vmbra siccata. Quinetiam eiusdem ventriculus, authore Dioscoride libro secundo, coriandro farctus inueteratusque venenatorum morsibus comitialibus vtiliter bibitur. Sanguis item mustellæ strumis confert, item comitialibus. Et subdit Plinius. VELVTI CIMICVM ANIMALIS FOEDISSIMI &c. Fœdissimum cimex est animal, hostis nocturnus, nam in lectis quietẽ dormituris adimit, & putidum odorem ingenerat tangentibus eum, nostrates cimices vulgo punesas vocant: ob id animal non male descensurus ad inferos bacchus in lepidissimo græcorum comico aristophane iter illud sibi ostendi præcabatur, & eas dari cauponas, in quibus cimices paucæ essent. Etsi tamen fœdissimum animal sit, non tamen vi medica caret, nam contra quartanas febres fabarum cauis inclusi cimices numero septem ante accessionem deuorarentur, vt ait Dioscorides libro secundo, olfactu strangulationibus vuluæ concidentes excitant. SIQVIDEM (ait Pli.) ILLA CONCORDIA RERVM AC REPVGNANTIA, &c. Hoc est, sympathia, de qua actum est libro. xx. agetur que libro sequẽ. RVRSVS (ait Pli. IIS ADVERSATVR &c. Diosco. libro. ii. tradit glabrescere quæ decocta sint in oleo vbi fuerit scolopẽdra partes corporis pilosas, de scolopẽdra marina intelligẽs. ATQVI anguis Aesculapius, &c. De hoc Valerius Maximus libro. i. & Titus Liuius lib. i. belli punici INTER OMNIA venenata salamandræ scelus, &c. Animal ignauum colore vario, authore Diosco. falso creditur non cremari igne: habet autem vires exedendi ac calefaciendi exulcerandique: miscetur & his quæ ad lepras conficiuntur non minus quàm cantharides. Depilat salamandræ, cinis cum oleo inũctus, authore Paulo Aeginita. ATOCIO DIXISSE FAS SIT, &c. Atocion quod sterilitatem facit dicitur, id est ἀτόκιον: nec est quod ab ortum facit, sed sterilitatem. Atociõ

Commentariorum in Vicesimumnonum Plinij Secundi, Naturalis historiæ, scriptoris argutissimi, Finis.

IN TRIGESIMVM PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE ARGVTISSIMI SCRIPTORIS LIBRVM, STEPHANI AQVAEI BITVRICENSIS, VIRI EQVESTRIS, COMMENTARIA.

CAPVT .I.

MAGICAS VANITATES, &c. Solent in laudationibus suis rhetores et in iudicijs oratores, id de quo agitur, ad contentionem honoris plerunque reuocare, cōparatione'que rerum inter se vtentes vtrobi voluptatis, bonitatis, gestorum, virtutis'que, & gloriæ mrior fructus, & spes sit, ratiocinari ac fœlicissime id tunc se egisse credunt cū audiētium fastidio consulentes pręteritis singulis, eorum'que integra numeratione, vna aut altera sermonis clausura multa collegerint, cogitanda'que audiētibus reliquerint, quā à principio dici posse sperabātur, sic nos in hoc magiæ prętexta acturi sum⁹, quā et semper existimauim⁹ pręclaram esse philosophiæ naturalis partem, vt ex sequentibus clarū euadet & notū nesciētes magiā esse philosophię naturalis apicē, ob id cōstituimus hic, de ea, eiusq; generib⁹ agere, primū de duobus hic, & cęteris. ca. sequenti. Reconditioris literaturæ scientissimi alterā infamē ac immundorū spirituum cōmercijs inauspicatā. Alteram non ferè aliud esse præter philosophiæ naturalis actiuam portionem monumentis prodiderūt priorem non magnopere magiam, sed Goetiam eruditiores vocant græci. Hanc incantationibus & carminibus nefarię curiositatis arte concinnatam afformatam'que, quam & alij theurgiam nuncupant: differentia tamen quadā, vt illicitis artibus deditos, cuiusmodi excogitasse dicitur zabulus, alteros intelligi dānabiles velint, quos & maleficos appellitant. Horum enim goetiam esse dicūt, de qua componentur libri, quos improbatæ lectionis Vulpianus iurisconsultus vocat, protinus'que absumēdos statuit. In quod forte genus veniūt pyctatiolæ ad ęgritudinem conscriptę quālibet. Alteros verò laudabiles, quibus theurgiam deputāt, quamuis vtrique ritibus sint dæmonum fallacibus obstricti, & angelorum nominibus, nam & Porphyrius quandam purgationem animæ per theurgiam cunctanter tamen, & pudenda quodam modo disputatione promittit, reditum verò ad deum arte hac præstari cuiquam, inficiatur omnino. Quibusdam verò consecrationibus theurgicis quas teletas vocant idoneā fieri, at'que aptā ad spirituum susceptionem & angelorum, ad videndos eos arbitratur homo ille occæcatus & impius. Quę verò propriè

Magia est philosophiæ naturalis pars preclara.

Geotria

Theurgia.

Zabulus

Malefici

Pictatyolæ.

rò proprie Magia dicitur, perfecta creditur, & summa scientiæ potestas: quãdo Magus lingua persarum non ferè alius dicatur, quàm intrepres diuinorum, & cultor. Goetiã, de qua paulò superius diximus, omnes auersantur. Magiã verò de qua hic agimus sapientissimus quisque, festo plausu excipit, & veneratur, & colit, vt quæ altior sit sanctior'que philosophia, ex qua præsignis defluat literarum claritas. Pythagorã enim, Empedoclem, Democritum: Platonem quoque eã solicitè cõquæsiuisse nauigatione suscepta, & quidem periculosa, cõstãs est opinio. Huius veluti parentes celebrãt Zamolxidẽ, quem postea sit imitatus Abbaris Hyperboreus, zoroastrẽ nõ quem vulgaris recipit opinio, sed Oromasij filium. Plato certè in Alcibiade apertius testatur, nõ aliud sibi videri Magiã zoroastris quàm diuinorum sciẽtiam, atque cultum, qua imbuãtur persarum filij, vt ad mundanæ reipublicæ imaginem, suã & ipsi rem publicã cõdiscãt administrare. Propterea M. Tullius in diuinationibus, neminem apud persas scribit: potiri maiestate regia, qui magicã nõ imbiberit scientiam. Hæc enim naturalium cõsensum, quem vocauimus, libro. xxi συμπαθίαν, id est, sympathiã docet, sicuti paulò amplius agemus. Magiã enim hãc Albertus Magnus cõprobat, porrò hãc magiæ distinctionẽ ab Hieronymo significatã cõijcere licet, vbi ad Paulinum scribens ait, Appollonium Tyaneum fuisse magum, sicuti vulgus, siue philosophum, vt astruebãt Pythagorici. Denique ad adorãdum Christum saluatorem nostrum, magos venisse, testatur euangelica veritas, quos interpres chaldæorum philosophos scitè quidem vocat. Cæterò de Goetia in libro de misterijs suspicari licet Iamblichũ intellexisse, vbi ait. Quę fascinati imaginamur, præter imaginamenta nullã habent actionis & essentiæ veritatem, eiusmodi nam'que finis magicæ artis est, nõ facere simpliciter, sed vsque ad apparẽtiã imaginamenta porrigere, quorũ nec mox appareat vestigium. Porrò, vt de goetia fusius differamus. Hãc ab incãtationibus ἐπῳδὴν, id est, epoden vocãt, quasi dixeris excantationem, quia quę solet pueros excãtare epodos fertur. Polybius, epoden, & Goetiam cõiungit: apud græcos id esse discerniculi, quòd μαγείαν, id est, magiam, boni ad bonum dæmonis euocationem aliquod esse dicãt: cuiusmodi fuerint vaticinia Appollonij, Tyanei. Goetiã verò, mortuos euocare excitare'que: appellant & aliã φαρμακείαν, id est, pharmaciã: vbi pocula dãtur ad amorem. Expẽdendũ præterea Theurgiã, & goetiam, & magiam, ab Augustino reiectam, quę parũ differre videtur, si Ciceroni credamus, qui in Diuinationibus scribit in persis augurari Magos diuinare'que, ac cõgregari in fano cõmẽtendi, atque inter se colloquendi causa, & quod multo grauius est, in libro de sacrificio, & magia. Proclus, dum hanc rerum naturalium agnationem, hoc est, sympathiã, latissimè mõstraret etiã numinum aduocatione vti solitos magos, per huiuscemodi cõsensum rerum tradit: ex quo liquet artis infamia: quòd numinis appellatione prætenta, ad dæmonũ vaframenta reclinata impeditissimis, & ipsa erroribus obruta, minus perspicaces pręcipitaret in interitum, quod luculenter memorię mandauit Marsilius Ficinus: platonicæ doctrinæ cõsultissimus: sed quia huc diuertimus, deliramenta Magorum vberius pertractemus: hic primo ingenuos lectores oramus boni consulant si quę minus incuriose retulerimus, de magorum anilibus cerimonijs nihil enim constituimus agere de magiæ nefariæ doctrina, nisi ad impiorum hominum vecordes sententias pessundãdas: illos enim esse plectendos, & vrbe, ac patria expellendos censemus. Agemus igitur primum de magia ea, quã esse portionem actiuam naturalis scientiæ, diximus, deinde de dæmonum natura & magicæ profanæ generibus. Expendendum primo quinam dicantur Platonis anuli & Homeri Catena quænã sit. Sunt proculdubio anuli apud Platonẽ, & Catena Homerica nihil aliud prorsus, quam, ordo & series rerum diuinæ deseruiens prouidentiæ: series in quã numinum

Magie cõquisitores.

Magia zoroastris. Reges aliq magi.

Finis artis magicæ.

Goetia mortuos euocare dicitur.

partim quidem inuisibilium,partim etiã visibilium,& occulta certè lumina intellectus sunt angelici,rationalesq́ue,manifesta verò sũt lumina cœlestia. Est autem inter hæc mutuus & quidem mirabilis nexus,quem iure dixerimus Catenam,sed intellectualis dicetur,aurea & prouidentiæ,hic autem naturalis & argentea, & fatalis prouidentiæ prorsum obnoxia,cuius quidẽ potestate purior anima sequestrari possit(vt nõnulli volũt à fato,quod à Platonicis videtur animaduersum,Nec magicę grauitati displicet:hoc enim hębreorũ sancit astronomia. Expẽdendũ enĩ hic

Animę potestates cognitiuę.

attẽtius examinatiusq́;, esse in anima nostra(vt placitũ video plęrisq́; philosophorum)cognitiuas potestates tres:Mẽtem,cogitationem,& opinionem. Rursum dũ se anima æmulã facit naturæ. Tria ab ea esse excogitata, ἐπιστήμην,id est scientiam τέχνην,id est,artem,ἐμπειρίαν,hoc est experientiam,quę sint tribus viribus analoga, menti,scientia,potentiæ cogitatrici,ars,opinioni,experiẽtia. Nam sicuti citra rationem sese promit opinio,ita & experientia subiectarũ sibi rerũ minus rationes tenet. Ex his enim illa cõsequũtur primum esse magiam quandam,quę sit(vt docuimus)portio actiua scientię naturalis. Eam'que nil aliud docere,quàm naturaliũ virtutem adminiculo ex mutua rerũ naturalium & opportuna applicatione,opera facere omnem admirationem,intellectum,captum've humanum excendentia.

Cõpassio.

Est enim in rebus naturalibus cõpassio,vt sic dicam,quam vocauimus συμπάθειαν, hoc est, sympathiam:ad vires occultas manifestorum. Rerum enim periti per mutuam harum rerum agnitionem,siue vt sic dixero compassionem,omnia in

Antipathia.

vnum conducebant,per verò ἀντιπάθειαν,id est,anthipathiam,hoc est,repugnantiam contrarietatem've,expellebant. sicuti si sulphure aliquid,aut aspalatho purificassent,aqua marina quæ vim habet expurgandi,expellebant,sulphure,propter odoris acumen, aqua marina, propter igneam quam habet portionem. Perpendendum præterea,naturale per artem attrahi,diuinum per naturam,quod animaduertentes ægyptij magiam Naturam vocitarunt,hoc est,vim ipsam magicam in alliciendo,attrahendo'que sibi similia per similia & cõuenientia per conuenientia,attractus enim eiusmodi per rerum mutuam cõuenientiã ad se inuicem cum inferioribus ad superiora gręcorum peritissimi sympathiã,vt diximus appellarunt,sicut cum terra,aqua,frigiditate,cum aere,humore,aer,cũ igne,calore,ignis, cõuenit sic de principijs rerum,id est, elementis:cum cœlo materia nõ miscetur, ignis cum aqua nisi per aerem,nec aer cum terra nisi per aquã,sic nec miscetur anima corpori,nisi per spiritum nec intellectus spiritui,nisi per animã:hæc rerum naturalium cum superioribus cõbinatio est:sic videmus cum natura humanum corpus figurare cõstituerit,hæc ipso præparamento spiritum statim ab vniuerso deducit,spiritus hic,fomes est,secũdum philosophos quosdã ad animã corpori copulandã,anima fomes est in spiritu,sic videmus cum quibusdam præparamentis naturalibus,& artificialibus cœlestia quędam dona inferiora suscipere posse. Rursus nunc in spiritalibus cõuenit planta cum bruto, vegetatione, brutum cum homine, sensu,homo cum dæmone intellectu,hic intẽtioni,intentio imaginationi,illa sensatio,sensatum sensibus,sensus,rebus. Est enim hæc mutua colligãtia & cõtinuitas, vt omnis virtus superior, per singula inferiora lõga & cõtinua seriè radios suos dispertiẽdo vs'que ad vltima perueniat,sic enim inferiora ad superiora mutuo connexa sunt:vt ab eorum capite & principio prima causa,tãquàm funiculus quispiã tensus vs'que ad infima procedat,cuius si vnum extremorum tangatur reliquum subito tremat:tactus'que huius ad vs'que alterum resonet & moueat reliquũ. Tradunt enim Magi per inferiora superioribus cõformia posse opportunis cœli influxibus cœlestia dona trahi, Ea est mũdi cõcordia, vt etiã super cœlestia cœlestibus, & supernaturalia,vt ipsi ferunt,naturalibus trahi possunt:at'que conspirare. Quia

vna virtus opifex & specierū participatio, per omnia diffunditur, quę virtus sicut ex occultis rationibus manifesta producit ita magis assumit manifesta occulta, vt attrahat per radios stellarum, per tonos, per res naturales cōgruas cœlestibus, quibus vltra corporeas qualitates insunt etiam rationes & sensus, & numeri, de quibus agemus hic, & mensurę corporeę at'que (prope dixerim) diuinæ sic legimus antiquos certis rebus naturalibus diuinum aliquid, & vt ita dicam, mirandum suscipere & agere solitos, ac dęmonas, & manes euocare. Redolet enim cœlestem quodammodo maiestatem homo, vnde sese propagatam rationalis natura plurimis ostentat indicijs, futurorum enim pręcentionem exequi quorundā potest, eam'que superioribus cōformē reddere, modo sit, vt decet: vt etiā quę superiora sint inferioribus correspōdeāt, Ex his eruditiores cōiectāt Arabes astrologi humanę speciei proprietatem esse solarem, ob glorię, & veritatis studium, tum etiā ob staturā erectā, pulchrā'que, quin ex humorum subtilitate & spiritus claritate, & præstanti imaginationis perspicuitate, addūt & Mercurialem vim ob strenuum ingenij versatilis motum, & multa id genus, quę suo dicentur loco, porrò cum homo sit miraculum magnum, animal venerandum, vt Platonici ferunt. Legimus enim apud Auicennam Hippocratem & Platonicos multos, humanos animos, tanta naturæ maiestate pollere, adeo'que supra materiam omnem sese potēter extollere, vt sibi ipsis, & suo vigori, semoto corpore restituti, potestate intima, mūdi membra quælibet valeāt agitare impellere, & vtcun'que libuerit versare, ac latius cuicunque corpori dominari tanto potentius proprio, cui mancipata anima mundi parui, hoc est, hominis: quatuor humores versat anima ad libitium, quod patebit si vitales actus attentius pensiculatius'que considerauerimus, necnon phantasiæ affectus, Vbi verò ab hisce vinculis exoluta euolat in amplum, deo iam plena ipsa anima humores maioris animalis, id est, quatuor elementa maioris mundi permouet vt sua, solo'que affectu (vt quidam astruunt) citat ventos deo duce, ac cœlo nubes inducit sereno, eas'que cogit in pluuias, posse autem hoc fieri factum'que fuisse Theologi Mauri, & arabes testātur. Nā in eam it pedibus sententiā Maurorum princeps Auicebrō. & Arabum item princeps Auicenna, Arbitrātur enim Chaldæorum peritissimi, ab rationali anima id, quo nihil admirabilius, aut fingi, aut pensiculari potest, quādo'que fieri posse, vt radiorū splēdore ab ipsa manātiū illustratum diuino more corpus, etiam surrigi possit in sublime, ad id maximè cōferente insita radijs lenitate, quod zoroastri contigisse aiunt. tanta certè nobis est cum cœlo affinitas. Cōtingere verò id potissimum ferunt, quādo tota in deum patrem luminum consurgit anima, ac illinc luce amplissima perfusa rapitur, at'que similiter luminosæ claritatis, radios transmitti in corpus. Hæc enim est anima, quę sola mente viuens vt angelus euadit, ac toto (vt sic dixerim) pectore deū quodāmodo cōcipit, de qua Magorum princeps cecinit. Hominum, ait, anima deum quodāmodo contrahit in se ipsam, quādo nihil retinens mortale tota diuinis haustibus inebriatur, si ergo homo se cōformen reddat cœlestibus, cœlestis erit, si caducis, caducus, si spiritui, spiritus, Mercurius ille maximus philosophus, iure dixisse videtur. Generatio, inquit, hominum ad diuinorum est operum cognitionem, testimonium'que naturę: ad imperādum omnibus, quę cœlo teguntur, ad cœlestium discursum suscipiendūm ad potestatem dei, & naturæ progressus, proculdubio si hominis dignitatem exactius perpēderis, cœlum ipsum quodāmodo esse assertabis. Ecce, minori hominis parti, ferè inest, quod cœlo est, hoc est, oculos hominis qui sphæricę figurę instar cœli ėst: qui lucidus, ac (prope dixerim) diaphanus, septem tunculis, septem planetarū numero insignitus, circulis distinctus, quatuor humoribus præditus & id genus multa, his enim collatis homo verè, ac cōcinniter dictus μικρόκοσμος. Sed quorsum

Dęmones qualiter antiquitus reb⁹ naturalib⁹ euocabantur.

Homo miraculum magnū & animal venerādum.

Hominū generatio est ad diuinorum operum cognitionē.

Diaphanus.

hęc? Vt certè significemus Magiã eã quã pclarã dixero partẽ philosophię naturalis hæc omnia pertractare, hoc est, mutuum rerum naturalium nexũ. Et vt paulò maiora canamus, ac vt hęc multo compertiora exploratioraque nobis fiãt. Subnectamus Plinianum cõtextum. QVANDO QVIDEM SOLA ARTIVM TRES ALIAS IMPERIOSISSIMAS, &c. Fatetur enim Plini. Magicã artem tres imperiosissimas artes in se redigere, quas subticuit, & quęnã hæ essent haudquãquàm protulit. Sed earum solum numerum, quare veluti Plinianę lectionis interpretes, iure eas subnectã. Quas enim Pli. imperiosissimas artes nuncupat Magia amplectitur. Magia profecto plurimæ cõpos est potestatis, & recõditioribus mysterijs scatens, profundissimarũ enim & abditarum rerum cõtemplationem, naturã, potentiã, qualitatem virtutem delitescentem, totiusque naturę cognitionem amplexatur, & docet & quo modo res inter se diffidere videãtur, & vti suffragentur sibi, hinc effectus suos agẽs vniendo virtutes rerum per applicationes earum adinuicem. Item inferiora superiorum dotibus virtutibusve, copulãs, insigniens, adornãs, illustrãs. Hæc enim doctrina, hoc est, Magia, tres sibi asciuit adiutrices assedasque artes, quas imperiosissimas vocat hic Pli. hoc est, Physicã, Metaphysicã, & astrologiã. Sic enim stolidi magi putabãt quãdã magiã esse in eorum doctrina: quod omnino ridiculosum est & nephandum,

Quas artes redigit in se Magia.

Magia certè cõsummatio est totius philosophię naturalis. Modo cũ omis philosophia speculatiua diuidi soleat in phisicã, Metaphysicã & Astrologiam,

Sic Magia quę est actiuæ portio naturalis scientiæ, eas cõtinet & in se & has redegit imperiosissimas artes. Physica enim docet naturam eorum, quę sunt in mundo, aliorumque causas, loca, effectus, tempora, modos integritates, partes, sollicite & tractat, & attente rimatur, quot sunt rerum species, quę elementa vocentur, & vt ait poeta.

Pyhsica quid doceat.

Versus.

, Quid calor efficiat: quid terra quid humus & aer
, Quid generent vnde, magni primordia cœli
, Vnde maris fluxus varijs've coloribus Iris
, Reddere quid faciat clamosa tonitrua, & orbes
, Quę secreta faces noctu quæ causa cometas
, Proferat: & tumidas quæ cæca potentia terras
, Concutiat, quę sunt auri quę semina ferri
, Totaque naturæ vis ingeniosa latentis.

Magia item Metaphysicam amplexatur, quæ nos docet, planam & in tres porrectam dimensiones naturam cognoscere, & rimari. Item progressus cœlestium suspicere, & vt ait poeta.

, Ardua quo celeri rapiantur sydera motu
, Quid caligantem modo cogat hebescere lunam
, Quo circa certis dimensum partibus orbem.
, Per duodena regat mundi sol aureus astra, quæ omnia per metaphysicam dignoscuntur, hinc tempestates dubio prędiscere cœlo: possumus hinc messisque diem tempusque ferendi. Feruntitem Magi, Magiã amplecti astrologiã, quod est prophanũm credere, quę docet quid mens, quid dæmõ, quid anima, quid Religio, quæ sacra, ritus, phana, fides, obseruationes, quid denique virtus verborum, & quę miracula, & vt ait Apuleius docet nos colligere leges, ius Religionum, fas sacrorum. Hæ profecto sunt tres artes quas imperiosissimas vocat Pli. & quas Magia (de naturali loquor) in se redegit. Magia igitur naturalis nihil est aliud quàm physica, metaphysica, & astrologia: quibus collatis colligi potest: neminem esse magum nisi insigniatur his tribus disciplinis: cõpręhendentes enim phyficã & metaphysicã

Magia naturalis qd sit

Magi

Magi subintelligũt astrologiã. Nã physica eruditio declarat qualitates rerum, quę cõuulgãt ferè omnes proprietates cuiuscũque entis: porrò nisi quis fuerit compos metaphysices: magiam intelligere nõ poterit, quia aspectus, & figuras stellarũ facile nõ capiet, nec vnde proprietas occulta, & virtus dependet. Nullum enim magicum opus ferunt ridiculares isti magi esse quod nõ harum scientiarum adminiculo fulciatur. Cæterò haud obfuerit annotasse quod fuerit lectori voluptificum, & legisse vsui. Quasdam enim ferunt rerum naturæ peritissimi esse res naturales, quæ dicantur elementales, vt calefacere, siccare, humere, & id genus, & vocari eas qualitates primas: porrò quędam insunt dotes rebus naturalibus vltra qualitates primas, vt virtus maturans, resoluens, indurans, expellens, retinens. Insunt prætera rebus virtutes aliæ, quę nõ sunt alicuius elementi, vt fugare venenũ, attrahere ferrũ, vt magnes, fugare dęmonas, vt adamas, secũdũ quosdã, q̃ virt⁹ nõ elemẽtalis est: abditũ tamen & delitescentẽ habet effectum. Nam hæ virtutes, quia multũ sunt (si latinitas vti hoc verbo permittat) formales, ideo cum exigua materia plurimum possunt. Elemẽtalis autem virtus, quia materialis, vt multũ agat, multam poscit materiam. Vocantur autem virtutes hæ, proprietates occultæ, quia causæ earum abditæ ac delitescentes sunt. Hinc experiẽtię indagine sollicitiore quidem, maxima philosophorũ pars earum virtutes rerum indepta est. Hanc enim occultiore vi strutiocamelus ferrum sine delectu cõcoquit: idque in alimẽti substãtiam conuertitur, sic Echineis pisciculus naues arctat, sic solo visu Basiliscus occidit, & id genus multa quæ parcens verborum ambagibus, omitto. Porrò animaduertendum Platonicos scriptum reliquisse, omnia inferiora esse Ideæ virtute insignita, ac ab ideis superioribus illustrata. Ideam enim esse finiunt formam supra corpora, animas, mentesque vnam, simplicem, puram indiuisibilem incorpoream æternam, atque eandem omnium esse naturam. Ponunt enim Ideas in ipso quidem bono, & per causæ modum esse, relatiuis quibusdã rationib⁹. Ponũt pręterea in animis mũdi per formas, formis absolutiuis: formas inquam inuicem differẽtes ponunt in anima, in mentibus, in natura, tãquàm semina quędã infima formarum ab ideis infusa. Accedit ad hoc quòd tot sunt in anima mũdi rationes rerum seminales quot ideæ (vt volunt nonnulli philosophorum) in mente diuina, quibus ipsa sibi asciuit in cœlis vltra stellas etiã figuras impressitque ijs omnibus proprietates miras. Ab his itaque stellis, figuris, proprietatibusque omnes inferiorum virtutes & proprietates cum occultę, tum manifestæ, & naturales, dependẽt: ita vt quęlibet species habeat propriã figurã cœlestem sibi cõgruã vnde possit effluere proprietas & energia mirabilis, in operãdo, qualem suscipiat per rationes animæ mundi seminales propriã ab idea suscipiens dotem. Sunt ideę profectò (vt platonicis placitum video) causę nõ solum existẽdi alicuius speciei, sed etiã cuiusque virtutis, quę talis inest speciei, colliguntque situm & figuram cœlestium causam esse rerum, & earum virtutum causas. Indiuiduorum præterea plurimis singulares inesse dotes astruunt, dotes inquã, tã mirabiles in speciebus quàm cæteris in rebus, ob cœlestiũ figurã. Omne enĩ idiuiduũ vbi incipit esse sub determinato horoscopo, aut cõstellatione cœlesti cõtrahit in se mirã operãdi & patiẽdi vim (sed nõ necessitatẽ) etiã præter eã quã habet à sua specie, tum per influxũ, tum per obedientiã materiæ generabilium ad animam mundi, quam talem ferunt qualem obedientiam corporis nostri ad animas nostras. Orphęus, ac Democritus, & plęrisque pythagoricorum, cœlestium vires inferiorumque naturas dijs plenas dictitarunt, deos autẽ dixerũt virtutes diuinas diffusas rebus, quare etiam animas vocitabant: & ab ijs virtutes dependere memoriæ mandarunt: quòd solius animæ sit ab vna materia extẽdi in res circa quas ipsa operatur, sicut homo extendens ad intelligibilia intellectum, &

Qualitates primę.

Virtutes rerũ

Idea & Idearũ forma.

imaginabilia

imaginabilia. Hoc est enim quod asserebant vnius entis animam egredi, & exgredi, in aliud & festinare, excitare, impellere, ipsum impedire: impedire inquam: operationes suas, vt adamas est impedimẽto magneti lapidi: ne ferrum attrahat. Quũ verò anima ipsa, vt ipsi astruunt, primum sit mobile sponte in aquam & per se mobile. Corpus verò, seu materia per se ad motũ inefficax: & ab ipsa anima longe degenerans, ideo ferunt corpus esse excellentius quodam medio, scilicet quasi nõ medio corporis, sed quasi anima & quasi nõ anima, sed quasi iã corpus quo anima connectatur & item cui iungatur. Medium verum esse aiunt spiritum mundi quẽ plerique philosophorum quintam essentiam vocant, quintam, quia non ex quatuor elementis, sed quoddam quintum, præter ea substans talẽ enim spiritum necessario requiri tanquàm medium ferunt: quo animæ cœlestes adsint corpori crassiori, & tunc largiãtur dotes luculẽtas rebus naturalibus. Hic quidẽ spiritus talis est fermè vt ipsi dicũt qualis i corpore humano noster ipse spirit⁹. Sicut eni (vt volũt Magi) animę nostræ vires adhibentur per spiritum nostrum membris: sic virtus animæ mundi, per quintã essentiam dilatatur per omnia. Nullum enim esse, aut cõperiri potest quod careat aliqua virtute, plus tamen virtutis ijs infunditur, quę plurimum habeant spiritus, ac illius plurimum hauserint: hauritur enim per radios stellarum, quatenus res se ijs reddiderint conformes: per hunc igitur spiritum omnis occulta proprietas propagatur seque miscet tum herbis: metallis, lapidibus, plantisque. His itaque collatis, cõstat rebus naturalibus abstrusas occultasque vires inesse: nõ quidẽ ab elemẽtali natura, sed cœlitus insitas nostris sensibus. Colligẽdũ ꝑterea hic vnãquãque rẽ, ad suũ simile & mouere, & cõuertere, quibus igit̃ inest rebus qualitatis alicuius, vel proprietas, vel excessus, vt calor frigus: audacia, timor, odium, amor, & affectiones siue perturbationes huiuscemodi, his & inest virtus, vel natura insita, vel arte, vel casu, vt audacia in meretrice: hę enim res mouent ad talem qualitatis excessum, aut (prope dixerim) passionem, aut virtutem qualem illis natura tribuit. Sic ignis mouet ad ignem, natura quidem: aqua ad aquã. audax ad audaciã tristis ad mœrorẽ palàm, enim est cerebrum (vt medicorum scholæ astruũt) cerebro patrocinari pulmonem, pulmoni, oculum dextrũ, dextro, sinistrum, sinistro, pedẽ pedi, ventrem vẽtri, & id genus. Et quãuis omnibus rebus insit quędã genuina diffidentia, veluti amori, odium, tristitiæ, hilaritas, virtuti vitium, morbo sanitas, Itẽ cæteris animalibus, vt à nobis ostensum est, cõueniunt tamen per eum quem mutuum diximus nexum, id est, sympathiã. Nam virtus corporis, vitio constat, sanitas ægritudine, calidum frigido, adeò, vt si vnum eorũ absumatur, reliquum & pereat necessum sit, vt philosophijs quibusdã placet. Hęc enim est Catena Homeri: Hi sunt anuli platonis, hęc est cõbinatio rerum, hęc cõsummatio cuiuscũque entis, Porrò vt pergamus altius, ad rem institutã reuertentes: expendendum quasdam proprietates inesse rebus vita fruẽtibus, qua abstracta abstrahitur, & tota & virtus, & proprietas abdita. Cõstat eni quędã animalia vitę nõ expertia, vim aut in mordendo, aut agendo, aut nocendo habere maximã, quę si ea vacent, nullã potẽtiã habere. Quę enim virtutes post mortem remanent, si multum ideæ (vt aiunt platonici) ijs addatur, plus inerit illis virtutis, sic quędã sicca humectis præstãtiora sunt, humecta aridis: porrò cum ita res se habeat, vt inferiora subsint superioribus, & vt ait proclus, quodãmodo mutuo nexu insint & iungantur cõbinatione quidem non extraria: sic in cœlo terrena dicimus esse, non proprie, sed secundum causam modoque cœlesti, sic inferioribus insunt cœlestia modo terrestri. Item & effectu, sic dicimus entia quędã esse solaria quędã lunaria, & id genus, sic res inferiores recipiũt eos influxus quos superiora eis elargiuntur: sic corpus humanũ vi eorum illustratur: ei insunt stellarum influxus mutua quadã natura: sic & cætera sensu carentia,

Aia est primũ mobile. Corpus qualiter sit excellentius quodã medio.

Vnaquaque res ad suũ simile mouet̃ & cõuertitur.

Rebus inest gemina diffidẽtia.

dicimus quid energię haurire ab his, vt aurum solare ferunt, argentum lunare. Inter lapides margaretam, cristallum, carbunculum: hæc verò solaria feruntur. Inter animalia leo, olor, aquila. Inter herbas eliotropium, laurus, crocus, balsamum, ambra, muscus. Sic Iouialia dicimus stagnum, iacynthum, berillum. Inter herbas lilium, hyosciamum. Inter arbores, quercum, populum, vitem, fagum. Saturnalia sunt, plumbum, magnes lapis, iaspis, mandragora herba, affodillus. Mercurialia argentum viuum. Inter herbas pantaphyllon, & id genus. Venerea passeres, columbæ. Inter plantas verbena, viola, politrichon, & id genus multa: quæ non collibuit fusius subnectere. Cæterò, vt ad Magos nostros obstrepero redeã, hi vbi maleficium alicui inferre destinauere, maleficio planeta, & rebus ei obnoxiis vtuntur, hoc est, Saturno, & Saturniis, quando a llicere amorem decreuere, Venere & venereis, quando petitionem, Ioue, Mercurio, Sole. Sic mira interdum agunt, rebus ita aptè pręparatis, & anima mundi ita inferiora fœcundante: nam anima mundi per virtutem quam habet ab ideis (vt ferunt platonici) omnia tam naturalia quàm artificialia fœcundat, infundendo illis proprietates occultas, & miris plenas. Ad autem ea peragenda, perturbationes, siue (vt sic dixerim) passiones animi haud paululum conducunt. Sunt enim nihil aliud, quàm, motus siue inclinationes prouenientes ex apprehensione alicuius rei, vel conuenientes, vel dissidentes, apprehensiones eiusmodi aliæ sensiles, aliæ rationales, & aliæ menti congruæ feruntur, & secundum has, passiones siue perturbationes, in anima dicuntur, quæ quandoque sensitiuam apprehensionem sequuntur, tunc respiciunt bonum & malum temporale, sub ratione commodi & incommodi. Dicuntur item animales affectiones, siue passiones, cum rationalem apprehensionem sequuntur, tunc bonũ & malum respiciunt sub ratione virtutis & vitij, & laudis, & vituperij. Rationales siue voluntariæ dicuntur quæ menti obnoxiam apprehensionem sequuntur, respicientes bonum & malum sub ratione iusti, & iniusti, veri & falsi. Subiectum autem animæ, est ipsa vis animæ appetitiua, quæ in concupiscibilem & irascibilem diuiditur. Porrò quando passiones sensualem (vt sic dixero) apprehensionem sequuntur, vim regitiuam habent. Porrò virtus imaginatiua potestate gemina ad passionum diuersitatem, diuersimodè transmutat, ac (vt pertrito philosophis verbo, non quidem latino vtar,) alterat corpus: corpus inquàm propriũ, transmutatione sensili, vel deorsum ad extra, vel intra diuersas producendo qualitates membris ac imprimendo. Sic in gaudio spiritus excelluntur: in timore verò retrahuntur, in verecundia mouentur, sic exuperantiore gaudio quis moritur, compari modo profusiore tristitia, prout hæ perturbationes vehementes, ac intensæ fuerint. Hæ enim non solum corpus proprium, sed alienum interdum transmutant, per modum imitationis, virtute scilicet quadam, quam habet similitudo rei, ad transmutandam rem quam vehemens imaginatio mouet, sicut in stupore & dentium congelatione, ac eorum stridore, aut attritione ferri in ferrum, quæ dentibus stuporem ingenerat: sicut oscitatio, ad oscitandum promouet. Habet enim haud paululum effectus huiuscemodi imaginatio: perturbationes item siue passiones malis, quæ phantasiam sequuntur, vehemẽter nedum propriũ, sed alienum corpus possunt transcendere ac illud immutare, adeò vt mirabiles possint produci impressiones in elemẽtis: item rebus extrinsecis, sicque sanabiles quosdam morbos esse citra medicinæ adminiculũ. Inest certè hominũ animis, virtus quędã delitescẽs immutãdi, attrahẽdi, ligãdi, potissimũ si maximo imaginationis, mẽtis, volũtatisq; excessu in id quod vel attrahere, vel imutare, vel ligare, vel impedire cupit. Sic enĩ (vt volũt Magi) p animi affectiones tũ per rerũ certarũ rectas

Aurũ solare. Aurũlunare. Arborũ herbarũ & lapidũ excelletiam.

Virtus imaginatiua.

Virtus solaris & lunaris quali terdicũ tur attrahere.

adhibitiones cœlestium dotibus'opportunè appositis mira agi posse contendunt, quorum & dicta & facta explodenda christianis sunt, sic enim ferunt solarem virtutem fortiore vinculo ligare. & trahere, lunarem verò ad seruitutem vel infirmitatem trahere. Saturnalem calamitatem tristitiam'que & multa nescio quid deliri suppullulantia & hallucinationis multum intonantia. Arabes item philosophi, animum humanum memoriæ mandarunt vehementissimis affectibus ad opus aliquod cui se addixere voluerit coniungi, tunc stellarum animis etiam & intelligentijs, hac'que coniunctione miranda posse agere & operari, quòd tunc in eo sit omnium virtutum apprehensio, & potestas: vnde & characterum vires defluant, de quibus paulò post agemus. Animo igitur ita habito, ita concinnato, ita stellarum ideis copulato, illustrato'que: id quod collibuerit ligare, hominem posse referunt, ac ita fieri hominum ligationem ita allici humorem, vel inferri odium, ita ligationem furum, & quarundam ægritudinum: ita ventorum tempestatum'que. Tanta certè cœlestium magnitudo & virtus est, vt nõ solum res naturales, verùm artificiales, quando ritè superis apponuntur vt mirificas dotes rebus imprimere possint. Quod & Thomas comprobat, eo libro quem de fato posteris legendum reliquit. Etiam, inquit, vestes, & ædificia, & quæcun'que artis opera certam à syderibus suscipiunt qualitatem, quam & imprimunt anulis, herbis, lapidibus, sigillis, speculis'que. Cœlestium enim radij cunctis inferioribus subito tactu influxu've, mirabiles imprimunt dotes, vt docuimus libro secundo. Figuræ enim cœlestes ad quarum similitudinem characteres vel imagines configurantur, ijs mirificos effectus contribuunt, hinc imaginum defluxit confabricatio. Ex operibus enim Iouis ad vitæ longitudinem imaginem conformabant hora Iouis, ipso in exaltatione fœliciter ascendente in lapide claro albo'que: lutheis vestiebatur vestibus, aquila loco equi vtens, dextra sagittam tenens, tanquàm missuram in caput aquilæ. Figurari item solebat nudus, corona insignitus, & manibus quidem iunctis. Hac imagine opes prolem'que augeri autumabant, Martis imaginem hora ipsius ipso in secunda arietis facie in adamantis lapide hominem coronatum effingebant, loco equi leone vtentem, dextra ensem strictum tenentem, sinistra verò caput hominis. Hanc imaginem assertabant pollere ad audaciam & victoriam. Veneris autem imago, hora martis afformabatur, ipsa in piscibus ascendente, proderat hæc ad consequendam gratiam beneuolentiam'que puella nuda fingebatur, passis quidem crinibus, manu speculum tenens, gestans collo catenam. Aderat adulescens sinistra virgunculam tenens, dextra capillos aptans. Ad faciendam solertiam scientiam'que Mercurij concinnabatur imago, ipso geminos ascendente, barbatus adulescens, caduceum gestans effingebatur, caduceo adhærente serpente, dextra gestans sagittam is alligeris pedibus depictus. Sic ex cæteris planetis imagines afformabant: imagines inquàm, stellarum vires habentes. Erat & alter fabricandi imagines modus. Nam vbi odium illaturi erant, cæreas aut plumbeas imagines duplices confabricabant, sese diuexantes, ac quodam modo inter se digladiantes: fronti earum apponentes, quæ non suppingere collibuit, quod putem pijs hominibus abigenda explodenda'que. Vbi verò amoris conciliandi causa agendum erat imagines sese amplexantes conformabant, apponentes quædam fronti earum, quæ prætereunda censui, quod certo persuasum habeam esse vaframenta quædam, & vt verius paulò dicam, deliramenta anilia. Sufficiat enim dixisse magorum portenta, & impiorum hominum præstigias. Cęterò vt incœptum exequamur, portio maior mirandarum rerum numerorum potestate constare magis creditur. Non enim mirari subit, si (vt ita dicam) in materia

Martis ymago ad quid proficiebat.

Ymago Mercurij.

libus tot tantęque dotes & effectus miri sint, si, quæ non sint materialia, sed multò formaliora simplicioraque plus energiæ abditæ habeant. Dicuntur enim numeri quodam modo substantijs, separatis & insiti, & permixti, maximam & quidem simplicissimam cum Ideis in mente (vt ipsi aiunt) diuina commixtionem habentes, à quibus proprietas mira cooriatur. Asserunt enim magi omnia quæ sunt, atque fiunt, certis numeris constare. Tempus proculdubio, motus, item & actio, & quæcunque tempori, actioni, motuique subiecta numero constant. Concentus item atque voces, per numeros eorumque proportiones vim habent, per lineas, perque puncta constituunt characteres, & figuras. Denique omnes generationes mutationesque, & species naturalium, & eorum quæ supra naturam sunt, certis numeris distingui. Arabes philosophi astruunt: quod animaduertens Pythagoras, Numerum inquit esse quo cuncta constarent, distribuitque singulis singulas virtutes, de quibus particulatim agendum est. Platonicorum scholæ animam mundi numeris quodam modo concinnatam asserunt, nullamque iugabilem competentiam posse fieri sine numeris. Inter hosce numeros, primum Monas, id est vnitas numeratur, non quòd sit numerus: putatur enim monas siue vnitas punctum: nam sicut punctum corpus non est, sed ex se facit corpora, vnitas numerus non dicitur, sed numerorum scaturigo: Monas enim imparis & paris numeri causa est, quia ternarius effici non potest sine monade. Est enim monas indiuisibilis, sed facit numeros diuisibiles, multiplicatur enim monas, non in partes, sed in seipsam, est principium & finis & quoddam perfectum, quare theologi monada deo optimo, maximo, competere ferunt, quòd finis sit & omnium rerum causa prima. Porrò binarius, hoc est dyas, numerus confusionis dicitur illis, numerus inquàm & infortunij, & immundiciæ: vnde diuus Hieronymus contra Iouinianum inquit, quòd in secundo die creationis non fuit dictum, Et vidit deus &c. Ob id Magi ferunt deum iussisse omnia animalia immunda ingredi nauem Noes. Est & ab aruspicibus dictus is numerus infœlicissimus, is enim vmbrarum siue manium, occursacula & terriculamenta laruarum malorumque spirituum adferre creditur Magis. Ternarius verò, sacer & perfectissimus absolutissimusque non solum philosophis magis, sed & poetis decantatur: item theologis, huic enim ad cerimonias mira inest virtus, est enim impar numerus, paria ideo perfectissima amplectens, quo diuina gaudet, vt ait Homerus ille Mantuanus, diuina maiestas. Pythagorici enim ternario numero in purificationibus vtebantur, quod & symbolicè docuit Vergilius, quando ait.

Monas punctũ an corp⁹ sit.

Hieronymus.

Ternari⁹ nũerus est p fectissi.

Pythagorici i purifica tionib⁹ ternario vtebãt numero

vergili⁹

, Idem ter socios pura circumtulit vmbra.

Efficacem enim in ligationibus ac sanctificationibus ab eodem proditur, vt conijcere licet verbis eiusdem vbi fertur,

, Terna tibi hoc primum triplici diuersa colore
, Lycia circundo, terque altaria circum
, Effigiem duco.

Et subnectit.

, Necte tribus nodis ternos amarille colores,
, Necte tribus nodis Veneris dic vincula necto.

Et de Medea legitur,

, Verbaque ter dixit placidos facientia somnos,
, Quæ mare turbatum, quæ flumina concita sistunt. Magi profectò hoc numeri effectu ligabãt, soluebant, curabãtq; morbos. Quaternari⁹ ite numer⁹ haũd pauculæ potẽtiæ his etiã fertur, Sunt enim qui eũ cæteris numerorum virib⁹

 præferant,

præferant, Magi enim vocãt ipſum fontem naturæ, quatuor enim gradibus naturã humanã cõſtare eruditiores teſtantur, quos vocant eſſe, viuere, ſentire, intelligere. quatuor hi etiã aſſignant motus, quatuor cœli cardines, quatuor elementa, quatuor triplicitates in cœlo, quatuor qualitates, quatuor anni tempora: quotuor item termi nis mathematicam doctrinam conſtare illi aſtruunt, puncto, linea, planicie, profun ditate. Totã præterea naturam quatuor colligi terminis, ſubſtantia, quãtitate, qua litate, & motu. Maximam ita'que vim in miſterijs pythagorici habere ferunt, hinc eos per quaternarium numerum iurare tanquã ſummum quoddam quo fides nita= tur & credulitas firmari poſſit: hinc Hebræi principium dei nomen quatuor literis acceperunt ineffabile: græcorum item peritiſſimi τετραγραμματον, id eſt tetragram maton vocant, id eſt quatuor literarum. Sic greci, Arabes, magique quatuor literis nomen dei ſignificant, vt orſi adui, græci θεος, id eſt theos. Porrò diuini furoris ſpe cies eſſe, & à quatuor defluere, hoc eſt Dionyſio, muſis Apolline, & Venere Aegyp tij item ſummum Iouem auribus quaternis depingere ſolebãt: ob id homo qui mul ta legerit, audiuerit, retinuerit, & fecerit, grecis dici ſolet τετραωτος, id eſt tetraotos.

Natura quatuor colligiť termi= nis.

Tetra= grãma= ton.

Quinarius numerus conſtat primo pari, & primo impari, tanquàm fœmina & ma ſculo, hinc arithmetici illum quidem patrem, hunc verum matrem vocitare ſolẽt, ob id eſſe multæ energiæ autumant. Hic enim vniuerſi numeri, id eſt denarij iuſtiſ ſima eſt medietas: propterea magi vocant numerum cõnubij: dicitur, itẽ à quibuſ= dã numerus gratiæ & fœlicitatis, quòd homo qui Noe eſt appellatus, inueniſſe gra tiam à domino dicatur in numero quinario: in hoc enim Abrhamus centenari⁹ ex muliere nonagenaria ſterili filium progenuiſſe dicitur. Cæterò tempore naturę in uocabatur nomen dei Sodai, in tempore verò legis tetragrammaton diuinę fabulę, cuius loco Hebræi exprimunt adonai, in tempore gratiæ panagarmmaton. His col latis, conſtat numerorum vi multa et quidem miraculo effici poſſe, quorum effect⁹ maximè probant Philoſophi, Arabes, & Perſę, & qui cabaliſtę dicuntur. Nã ea ma= gia quam pręclarã philoſophiæ naturalis partẽ dicim⁹ cabala eſt, ſi attentius cũcta perpenderis.

numer⁹ qnarius

Panta= grãma= ton.

Subſequitur ſenarius numerus certè Magis perfectionis nuncupatus, nã in toto numerorum contextu à monade vſque ad denarium ſolum ipſe eſt per= fectus, vt collatione ſuarum partium idem reſultet, nullius egens. Die enim ſexto mundi creationem fuiſſe abſolutam teſtãtur ſacræ literæ: ſexto enim die vidit de⁹ cuncta quæ fecerat, &c.

Mundi creatio ſexto diefacta

Septenarius autem quantum habeat potentiæ, videre eſt apud Macrob. Aulum Gel. Varronem: omitto dies creticos medicorum ſcholis de= cantatos ſæpius, omitto diem ſeptimum apud Moſen, Sabbatum dici: Apuleius eñ hunc diem purificationibus aptum ſcriptum reliquit, quando ait. Meque protinus purificãdi ſtudio marino lauacro trado ſepties. Et Heliſeus propheta, vt legiť. iiii. regũ ait lepra affecto. Vade te lauare ſepties in Iordane, & recipiet ſanitatem caro tua: & paulò poſt. Lauit ſe ſepties in Iordane iuxta ſermonem prophetæ, & munda tus eſt &c. Conſtat item (mirabilius multo dictũ) ſeptenarium modo nulla inter ceſſerit fœmina infantem vi (vt puto) numeri ſeptenarij ſtrumas, id eſt ſcrofulas cu rare ſolitum, actum'que id fuiſſe ſcio ipſe certus. Ecce quod tam diu chirurgũ fati= gauit, quod pharmaco curari non potuit, quod nec ferro cauſtico abſtergi cuique nulla profuit medicina, ſola vi numeri ſeptenarij curatum eſt, perſanatum'que. Ec= ce quod caret ſenſu, quod vita, quod materia, quod ſucco, aut qualitate aliqua, ple= nũ tamẽ vi medica, plenũ energia abdita, plenũ miris.

Septena rius nu= merus.

Septena rius ſtlt⁹ ſtrumas hoc eſt, ſcrofu= las, cura re diciť.

Iũgitur ſeptenario octona= rius, quã pythagorici iuſtitię & plenitudinis, vt ſic dixero, vocãt numerũ, ꝙ videli cet diuidať i numeros pares, hoc eſt i quatuor plenitudinis, dict⁹ ꝙ cõtextũ corpo= reę ſoliditatis ãplectať. Nouerari⁹ muſis ſacer et ſphęrarũ cœleſtiũ ordi peculiaris,

Octona rius nu= merus.

Noue= nari⁹ nu merus.

Nouem

Nouem enim dicuntur esse sphæræ mobiles, secundum quas nouem musæ assi= gnantur, vt ait Macrobi⁹. Nouem angelorum ordines & id genus multa quę profu sioribus verbis parcens omitto. Denarius vniuersus dicitur numerus, ab eo enim nō numeratur nisi per replicationem, vniuersos enim implicat numeros, in hoc enim numero Iosue subegisse dicitur triginta vnum reges. Dauid Goliā, Daniel eua sisse leonum pericula. Duodenarius non vacat vi, nā duodecim signa zodiaci dici solēt, & id genus multa. Colligitur itaque cum Hieronymi, tum Origenis, tum Augusti= ni opinione, Hilarij, Basilici, Rabanique numeros vim habere non paucula: Hilarius enim in psalmos testatur septuaginta seniores secundum numerorum significātiā eos pro eorum energia sic redegisse. Quantum enim virtutis abditæ habeant hu= iuscemodi numeri conijcere licet in herbarum figura earum folio ad numerum or= dinato, nā herba quam græci πεντάφυλλον, id est pantaphyllon vocant, id est quinq; folium, vi enim quinarij numeri venenis aduersari, ac dæmonas abigere conferre= que expiationi dicitur, cuius folium si vnum bis die sumatur ex vino febrem, quā quidam ephemerā vocant persanat: si tria, tertianam, si quatuor quartanā. Expen= dendum præterea pensiculatius ac attentius figuras ex numeris ortas numerorum etiam vires, vt ferunt Magi, habere & retinere, ob id vi quinarij pantagonus mi rā virtutem in dæmonas habere dicitur: vi item ternarij numeri ∆ hoc est delta, quæ triquetræ est figuræ, vt docuimus libro. ii. vires habere potentissimas pro= dunt. Sic figuram Aegyptij omnium cœlestium ac dæmonum consum= mationem testantur, quia omnium figurarum sit rectissima, continens quatuor an gulos rectos, estque prima superficiei descriptio: habens longitudinem & latitudi= nem. Arabes enim philosophi crucem cœlestium fortitudinem dicebāt, quòd eo= rum fortitudo per rectitudinem angulorum & radiorum resultaret, essentque stel= læ maximè fortes, quando in figura cœli quatuor obtinent cardines. Ruffinus quo que in sacra historia narrat, crucem ab Aegyptijs sacerdotibus inter sacras literas relatam, cuius vis portendebat salutis spem hominibus credentibus Christo salua= tori nostro. Cæterò vt exequamur magiæ instituta, magiæ inquā naturalis. Ma= gi profectò caracteres ex radijs cœlestium dotes luculentas, mirasque habere pro= prietate quadam occulta ferunt sibi ipsis adhærentibus figuris. Quamobrē astrolo gi signorum stellarumque characteres figurant, item & magi, illi planetarum for= mas hoc modo Saturni, Martis, Iouis, Solis, Veneris, & id genus. Magi verò hoc modo, Saturni, Iouis, Martis, Solis, & id genus. Sunt & astrologis caracteres in signorū nota geminorū cancri leonis, &c. Magi verò Zodiaci signa ita delineare solēt, arie tis tauri geminorum cancri leonis virginis libra scorpij sagittarij, & id genus præstigiarum & delira= mentorum. Habent præterea figuras secundum stellarum fixarum formas, quarū alia hoc modo cōfingitur aformaturque & vocatur hircus. Plęiades verò sic effingi solent ab eorum peritissimis Canis verò maior hoc modo, Canis autem minor cauda vrsæ maioris hoc pacto, cor scorpionis hoc modo Sunt item & alij caracteres ma gis, quos prætereo sciens sufficiat eorum vaframenta, immo præstigias pauca ver= borum serie monstrasse. Asserunt enim magi hosce caracteres vim ab anima mū di suscipere, ac mundum ipsum anima præditum, vt docuimus libro. ii. in quam eunt & pedibus sentētiam nedum philosophi, verùm & poetæ, quare cecinit Luca. Et Mannilius.

Noue sphæræ mobiles

Denari⁹ nu.

Duodenarius.

Panta phillō febrē curat.

Figurarū ex numeris ortarū vires.

crux cœlestium fortitudo.

Signa zodiaci

Plęiadū effigiatio.

Canis.

Lucan⁹.

Mānili⁹

„ Aere libratum vacuo qui sustinet orbem.
„ Membraque naturæ diuersa condita formæ,
„ Hoc opus immensi constructum corpore mundi

, Aeris at'que ignis terræ pelagique iacentis
, Vis animæ diuina regit,sacro'que meatu
, Conspirat deus,& cuncta ratione gubernat.

Ars magica vnde ortũ habuerit.

Hactenus de magia naturali. Plin. hic magicã artem corriuasse à medicina refert, quod ita intelligendum: nã fragilitas humana non vi herbarum, metallorũ, lapidũ animalium confisa: voluit & quæ altiora & sanctiora essent experiri, quo paulò facilius sibi ægritudine affectæ mederetur, ob ib experta est magicã artem: nec intelligendum hic præstigias & vanitates ex medicina defluxisse, sed potius ex astrologia. Cæterò vbi ait Pli. TRIPLICI VINCVLO, &c. Hoc est tribus artibus, quas paulò superius diximus. Et ait. IN ORIENTE, &c. Quia Persarum regum filij (vt diximus) ad condiscendũ rei publicæ statum hac magia imbuebãtur. Persas enim imprimis magicã disciplinam percaluisse est in confesso, quòd Zoroastes persa fuerit, qui inibi quod callebat docuit. Porrò vbi Pli. hic tanta annorũ millia profert, expendendum quæ libro. VII. diximus. Retulit Plin. annũ apud gentes quasdã constare tribus mẽsibus, interdum lunari procursu, vt etiam à nobis dictum est libro. II. Cæterò quod hic Pli. de Circe muliere venefica ait, fascinatrix enim credita est, adeò vt quicquid vellet repellere, allicere, ligare, impedire, euocare, tum manes & vmbras, tum tẽpestates & ventos posset id agere. Et vt ait Apuleius, animas agiles reuerti, pigrum mare incantatione colligari, ventos pacari, atque tempestates: tanta enim incantationis, id est, carminis vis (vt ferunt magi) est, Et vt ait Lucanus.

Circe γ incantatrix.

Lucan⁹.

, Cessauere vices æuum dilata'que longa
, Hæsit nocte dies legi non paruit æther
, Torpuit,& præceps audito carmine mundus
, Carmine Thessalidum dura in præcordia flexit.

Putabunt enim nefariæ curiositatis studiosi homines, carmine ritè enunciato hora & tẽpore opportunè electis, animas posse euocari tẽpestates pacari vel allici. Hoc ẽm genere carminis vsos impios homines et sanę mẽtis expertes cõstat, vt vel prodessent vel officerẽt: carmine enim lunam deduci posse autumabant, vnde Homerus ille Mantuanus ait.

vergili⁹

, Carmina vel cœlo possunt deducere lunam
, Carminibus Circe socios mutauit Vlyssis. Et in bucolicis.
, Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis. Et Ouidius.

Ouidius

, Carmina læsa Cæres sterilem vanescit in herbam
, Efficiunt læsi carmine fontis aquæ
, Ilicibus glandes cantata'que vitibus vua
, Discedit,& nullo poma mouente fluunt.
Et Tibullus de fascinatrice.
, Hanc ego de cœlo ducentem sydera vidi,
, Fluminis ac rapidi carmine vertit iter.
, Hæc cantu findit'que solum manes'que sepulchris
, Elicit,& tepido deuorat ossa rogo. Et apud Ouidium Circe,
, Cum lubet hæc tristi depellit lumina cœlo,
, Cum lubet æstiuo conuocat orbe niues,
, Cum volui ripis ipsis mirantibus amnes
, In fontes redire suos, concussa'que sisco
, Nubila'que ventos, abigo'que voco'que.
, Vipereas rumpo verbis,& carmine fauces,
, Et syluas moueo iubeo'que tremiscere montes,
, Et mugire solum, manes'que exire sepulchris.

Cæterò

Cæterò Pli.ait THESSALAM COGNOMINAVIT, &c. Thessalos profectò natura infidos ferunt ob historiam Medeę quā à Iasone cōscriptā qui & Thessalus erat poeta: scribunt:ad quod Pli.allusit. Subnectit mox Pli.

EST ET ALIA MAGICES FACTIO A MOSE, &c. Hic Pli.diuinioris doctrinæ expers inaccurate incuriosæ quòd in diuinum hominem inuehitur,ac obstrepit debacchatur'que,sacratissimas enim Iudęorū leges Romani Idolis mācipati sunt auersati, abominati que pios & religiosos homines. Autumabāt enim Iudęorum cerimonias superstitiosas & aniles,vt scitè Augustinus ille noster libro ciuitatis diuinę edocuit.Cæterò subintellexisse videtur Pli.miracula à Mose vi virgarum facta:quę certè diuino afflatu fiebāt,nō magico.Lectū enim est veteribus memorijs:nōnullos magorum virgis myricinis in vaticinijs vsos,his miranda actitātes.Legitur enim apud Nicādri interpretem in Theriacis quod sequitur tralatum penè ad verbum.Apollo,inquit vaticinos sanxit myrica pronūciare mortalibus futura:propterea hūc fruticem Nicāder Mautín,id est,vatē vocitat.Quin & magi virgula myricina vaticinabātur: etenim in plæris'que locis virgarum vi: Dion antiquos fuisse vaticinatos scriptum reliquit,Apollo inde in Lesbo tenebat manu virgas myricinas,quare myriceus dictus. Legimus præterea Magos virgas vertisse in dracones, quod & friuolū putādū. Nā corporea materia nō subijcitur potentiæ dęmonis,quātum ad transmutationem ipsius,ad formā,quod tertio trinitatis Augustinus prodit. Non est putandum,ait,istis transgressoribus angelis ad nutum seruire huic rerum visibilium materię,sed soli deo: porrò & si Possidonius & Lysimachus Mosen magum:& quidem oscitanter affirmarint. Falso tamen id dixisse cōstat: quos & scitè & cōcinniter & verissimè coarguit Iosephus secundo cōtra Apionem volumine.Item Strabo sexto decimo geographiæ Mosen diuinū hominem ostendit fuisse,non factiosum,porrò vbi legitur.

Apollo myrice.

Moses magus.

LOTOPEA A IVDAEIS PENDENS, &c. Iochabela ex Iosepho legēdum putarim:qui ita matrē Mosis vocitat legi & potest Iochabeda necnō vt vult Hermo. Iotapata ab vrbe, porrò quā paulopost Pli. Magiā Cypriā vocat Hermo. de christiana religione Plin. voluisse intelligere suspicatur: argumento quòd apostolus Paulus cum Barnaba qui & cyprius fuit è Iudæa nauigauit in cyprum & in eā insulā nomen christi mundo intulit,vt probabile sit Sergium paulum eius insulæ procōsulem: miraculorum multitudine attonitum: aut credidisse prędicāti,aut certè formam eius pertulisse Romam: vnde religio Cypria vocari cœpit, quam & Plini. magiam cypriam vocat hic: Verùm nunc magiam profanam & Vulcano dignam aggrediamur. Et subdit Plinius.

Lotopea.

NE HOMO IMMOLARETVR, &c. Quasdem gentes homines immolasse solitas pluribus constat argumentis. Rhodijs enim hominem Saturno immolabant. Apud Cypros humanam hostiam Ioui Teucrus immolauit. Galli, quorum hic meminit Hesum ac Tentatem humano cruore placabant, vnde Lucanus ait.

, E quibus immitis placatur sanguine diro

, Tentates horrens'que feris altaribus Hesus.

In latio Saturnus hac immolatione colebatur, authore Varrone. Diodorus, libro quinto de his Pomponius, libro tertio. Lactantius, libro primo, capi. secundo. Cæsar sexto.

CAPVT SECVNDVM.

De specie magicæ vanitatis.

SPECIES, &c. Nunc differendum de delira, & anili ridiculosa'que magicę vanitatis specię: quã omnes christiani cultus pij obseruatores debemus auersari, ac execrari: quòd dæmonum, & idolorum sit, & seruitus & cultus: ostẽdemus Magorum profanorum vanitatem penitus respuendam & pessundãdã: quę sola immundorum spirituum credulitate, afflatu, ope, & doctrina cõstat. Dæmonum igitur natura dicetur, deinde magię genera mõstrabimus. Quęri primũ hic potest: possint ne ratione naturæ dęmones orco euocari. Itẽ manes vmbræ'que votis hominum ad libitum obsequi. Diuus Augustinus tertio triadis, id est, trinitatis asserit corporeã materiã (vt diximus) dæmonis potẽtię, subijci nequaquàm: quãtum ad trãsmutationem ipsius ad formam: ipsa profectò ratio dictare videtur hoc. Nã in cõpositis ex materia & forma, materia per se nõ fit ne'que item forma, sed totum simul, immo totum trãnsmutatur in totum, ex toto enim aere fit totus ignis, quãdo fit aeris in ignem conuersio, vt scriptum reliquit Aristo. libro generationis. Effectus porrò assimilis est agenti: & in eo saltem preexistit, virtute, proinde ex materia & forma cõflatum produci nequit, nisi ab itidem cõposito. Angelus verò forma est simplex: propterea solus deus, & nõ homo: hoc præstare potest, fatendum tamen dęmonas celeritate incredibili quibusdem rebus emotis serpentes, vel quid aliud earum loco subijcere posse. Adde item quòd absentibus sensibilibus phãtasmata remanent, & imaginationes vt ait Aristo. secundo animæ, & inde ex motu locali formarum sensibilium remanentiũ in virtute phãtastica: cum humoribus, in quibus sunt vt in subiecto, apparent enim aliqua quę nõ sunt. Quare in libro de somno & vigilia, idem, inquit, descẽdente plurimo sanguine ad principium sensitiuum, simul descendũt formæ in imaginatione cõceptę: qua ratione possunt dæmones humores mouere interiorum, exteriorum'que sensuum: at'que ita ad organa formas aliquas inducere perinde, ac extrinsecus occurrerent: non solum dormientibus nobis, sed vigilãtibus, vt sic putemus aliqua, vel extrinsecus, vel esse, vel fieri: quę tamen nec sint, nec fiãt: qua ratione immũdorum spirituum subtilitas & fraus infatigabilis eludens visus spectatorum quędam deformãt & oculis nostris exhibent. Nã & dęmonum illusionibus seductæ quędã mulieres: se cum Diana nocturnis horis equitare credebãt: potest item & alia ratio adferri, inesse rebus corporeis per omnia elemẽta occultas quasdã seminarias rationes, quibus cum data fuerit & temporis, & casus, opportunitas prorumpunt in species debitas suis modis & finibus, diuina'que potestate permittente, dæmonas mira agere fatebimur euocari que posse & manes & vmbras. Et vt hæc nobis fiãt paulò cõpertiora de dæmonum natura & eorum genere differendũ. Platonici, qui sollicitius examinatius'que dæmonum naturam & genera perscrutati sunt, rationalis naturæ tris gradus esse memoriæ mãdarũt: nõ dignitatis quidem tãtum maiestatem abiunctos, sed etiã locorum interuallo. Plato enim dijs immortalibus sedem cœlestem attribuit, sed horum alios dici & esse intelligibiles ab omni materiæ cõtubernio semotos, quorũ parens princeps'que sit, is, quem rerum cõditorem, & opificem veneramur, maiestatis amplitudine sanctum, & humano sermone inenarrabilem, sed vix quidem mente appręhensibilem. Cæteri nõ tam dij quàm ministri ab eo dicuntur. Visibiles deos ideas corpora cœlestia vocat & intelligit at'que hic gradus vtique vnus est, qui & primus: imum verùm tenet numisma celsę diuinitatis eximium homo, cuius eminentissimã ferè cœlestibus cõparem naturã ferunt. Medium verò gradum inter hosce extremos ab lunæ collinitio ad nos vs'que expansum iam habent quos ab scientiæ magnitudine prisci dęmonas vocarunt. Apuleius nunc lares, nũc

Phantasia.

De lamijs equitantibus cũ Diana.

Dij visibiles.

Lares Genij.

genios, vocat. Hos enim tanquàm interprętes quosdam & salutigerulos putarunt: qui concepta à nobis vota ad deos deferrent, & illinc ad nos diuina munera, ad hos item magica excãtatio & præsagiorum species referebãtur: quod Plato in symposio docuit, & Plutarchus eo libello, quẽ de philosophorum decretis posteris legendum reliquit minus quidẽ pręcise, cuiusmodi dæmones essent, describens cum ait, Thales, Pythagoras, Plato, stoici dæmonas esse sanxerunt substãtias animales sicuti heroas à corporibus semotas animas. Apuleius autem dæmones ita finit. Dęmones sunt animalia ingenio rationabilia, animo passiua, corpore aerea, tempore æterna, mox adijcit passiuos dici quoniam obnoxij sint perturbationibus, vt nos, hosce romana gentilitas medioxumos vocitauit: quòd dijs summis potestate sint minores, & natura hominum maiores vocauit & eadem quosdam semones qui ab aeris medio quicquid interpatet ad terrã vsque habent, quos & Martianus capella semideos esse putat: heroas quoque sicuti iãblicus significat. Manes ibique esse credebãt, quasi fuerint humano corpori pręsules attributi manes dicti quòd parentiũ seminibus manarãt. In hac enim dæmonũ distinctione singulis planetarum globis peculiares dæmones ascripsere veluti stellas. Item planetę illis famulãtes dicuntur quidã, in cuius orbe sunt, vt in firmamento stellę minores: quę ab illustrioribus gubernantur, inde saturnales dicuntur dæmones. Item martij, Venerei, Mercuriales, Ionij, lunares, solares. Esseque inter saturnios qui pręstent alijs in globo eodem Orphicę doctrinę peritissimi terrestres esse dęmones dixerũt, aqueos item & igneos. Tradunt enim esse ab summis ad infima veluti catenas quasdã extensas. Nã stellarum quælibet dæmones suos tãquàm asseclas certis afficit modis, sed eodem itẽ modo ab dęmonibus (vt aiunt) animę afficiuntur: ab suis vbique suæ: scholæ enim platonicorum prouidentiã in tria distribuunt. Vniuersalem, minus vniuersalem, & demum particularem: vniuersalem ad tria referũt, bonum, intellectum, & animã mundi qua omnibus & per omnia prouideãt. Minus vniuersalem ad sphærarum animas referunt stellarũque particularem verò ad dęmonas, qui quidem nõ omnibus, sed quibusdã gratificentur, quãquàm in humanis animis prouidentia particularis sit ad inferiora: igitur pro loci ratione nobis nõ vno modo fomenta adijciunt: siquidem dęmones ignei cõtemplãdi (vt aiunt Magi) potentiã excitãt Aerij fauẽt vitæ actiuę, Aquei voluptuosæ: hos enim Plato scribit, à primordio malorum plurimis voluptatem immiscuisse, scribit idem dęmonas omnes esse affectu passiuos: superiores & medios immortales, Infimos verò solum esse lõgęuos. Asserũt pręterea alios dæmones esse aduẽtitios, & peregrinos, humana interdum curãtes, alios indigenas. Dæmones item habere pręfecturas. Nã alios esse orientales, alios occiduos, alios septentrionales. Platonici septentrionales malos esse docẽt: quod & Magi testantur quòd Martij illi sint: propitios autem Ionios: quia meridionales sint. Cęterò hic scisse nõ obfuerit: corpus ne habeãt dęmones: Psellus, dęmonum naturam non putat esse sine corpore, quando ait: sunt qui fatentur abs e dæmones visos cum corporibus. Quin & Magnus basilius: nõ solum dęmonibus, sed & puris angelis corpora tribuit veluti spiritus quosdã tenues, & aereos, atque pureos. Psellus ea cõfirmat quòd se sensibus offerãt: siue interdum fallacia. Angelicum autẽ corpus eruditiores omnis materię esse expers tradunt: dæmonicum verò quodãmodo cõiectant materiale: subiectumque perturbationi: potissimum id putant corpus dæmonicum materiale quod sub terram sit intrusum: itaque pulsatum dolere, & igne admoto exuri. Orphici Astrologi ferũt Aqueos: aereos, ac terrestres dęmones: nõ expertes corporis. Augustinus ille Theologię sanctioris argutissimus censor: angelos omnes ante lapsum corpora habuisse aerea ex puriore superioreque aeris parte cõformata dixisse videtur. Malis verò angelis in lapsu demutata fuisse corpora in

Dęmones quæ substãtiæ sint.

Manes vnde dicti sint.

Quid sentiat Plato de dęmonibus.

aeris

aeris spissioris qualitatē vt igne possent torqueri: Verùm hoc censendum nostris Theologis relinquo, porrò nō paruę illud quoque disceptationis cęseri solet, doleāt ne dęmones, ac igne cruciari pulsari've possint, id enim fieri posse & Theologi cō fitetur, sed qua id ratione naturali fieri possit, difficile quidem dictu putāt physici: quia dæmones nō solido nec composito prędit sunt: ad cōposita enim ex pluribus videtur sensus pertinere, quonā autē modo illis dolor infligatur exactius perpendendum. Astruunt enim nōnulli esse neruos qui sentiāt. Sed id nō neruus, sed spiritus potius dicitur neruo insitus. Nā quod est nō cōpos spiritus, sensus fit expers est & necessarium: sic spiritale corpus dæmonū magna ex parte est natura sensile, & absque medio tāgit, videt, audit, vt qbusdā placet actū patiť & diuisū perīde ac solida dolet, ea tamen differētia, quòd solida intercisa ac diuisa nūquàm possint persanari planè, dęmonicū verò corp⁹ coit rursum recreaturque modo aeris aut quod nō credo aquę, incredibili quadā celeritate, interi tamē dolet dū pagiť diffectio, ea enim est quorūdā opinio quibus nō assentior: quo fit, vt ferri aciē (mirum dictū) dicantur formidare: ob id qui dęmone moliuntur exagitare: enses, ferrum, tela prętēdūt, quod & animaduertisse videť Homer⁹ ille Mātuan⁹. VI. ęneidos quādo ait.

, Procul ò procul este prophani

, Conclamat vates, totoque absistite luco.

, Tuque inuade viā, vaginaque eripe ferrū. ob id ferunt & Aeneā habuisse ensem cōsecratum: porrò scribit beatus Thomas timorem, dolorem, gaudium (quod est cōtra illorū assertionem) in dæmonibus esse nō posse, vt sunt perturbationes: quoniam sunt hæ appetitus sensitiui propriæ: qui appetitus est virtus in organo corporeo, vt verò intelliguntur simplices voluntatis actus: sic in dæmonibus esse posse cōtēdūt. Etenim dolor hoc modo est obluctatio voluntatis, ex eo quod est, vel nō est. Multa enim sunt quę dęmones nō esse mallent, & ecōuerso: ideoque cooriri dolorem necesse est, qua re iure passiuos dixerimus, sed nō rite corporeos: hic expēdendum dæmonē nō vno modo dici, vt scriptum reliquit proclus. alius enim ipsa essentia dæmō est, alius cōparatione: habitu ali⁹: vbique enim quod præest, ac prouidet, appellare cōsueuerunt antiqui dęmonem: sic genium vocabant, & apud Orphęum Iupiter Saturnum vocat dæmonē, Plato sic deos qui generationem è propinquo disponerent vocitauit: habitu enim & dęmō dici solet animus: qua ratione Socrates animos dæmones appellauit. à Platone item anima rationalis in Timeo dęmō animalis dicitur. Apuleius etiā quod dignum est scitu: animum humanum in corpore cōstitutum dęmonem nuncupari posse ait, quare ad id allusisse videtur Vergilius, quando ait.

Vergilius.

, Dij ne hunc ardorem mentibus addunt

, Euriale, an sua cuique deus fit dira cupido.

Bona ergo animi cupido, deus ab eo dicitur. vnde effluxū est, vt eudęmones dicāt beatos: quorum bonus dęmō, hoc est, animus virtute est perfectus. Scribit Iamblichus, dęmonem proprium nihil esse aliud quàm intellectum. Hæc subnectenda cēsui, quo quis persuasum haberet dæmō vocabulū, nō in malā semper accipi partē.

Eudemonas.

Veniamus nūc ad oracula magica, quę & si vanissima & futilia depręhensa sæpius, nihilominus philosophos veteres & Platonicos summe illa venerari solitos legimus: cognatosque rationibus roborare, quod Plato cum in Timeo, tum in Phædro testatur. Tria certè priscos habuisse scientiarum genera animaduerto: vnum fabulosum quod & historicum vocabāt, poetis attributum. Naturale quod mysticum est, ab philosophis susceptum. Ciuile quod omnibus ciuitatibus inoleuit, hoc genere postremò cōtinebātur oracula atque respōsa: quorum tum etiam astrologiæ tū auguriorū, ac auspiciorum dęmonū inuenta putarim esse: quorū certè est tenebras

Oracula magica.

effundere,

effundere,& veritatem caligine tetra obducere. Quòd si quis miracula nescio quæ obiecerit,scire licet herbarum potentia & lapidum virtutibus nō perinde manifestis multa item perfici posse:quę nos per inscitiā dęmonibus,vel cœlo accepta referimus. Colligamus item verissimè hanc magiā nō citra dęmonum participatum tractatā antiquis. Nā & scribit Mercurius ex proprijs certisque rebus certo cuidā dęmoni cōgruentibus cōpositā ritè statuā cōfestim per dæmonem cōgruum animari,quod & cōfirmat Augustinus:ciuitatis diuinę octauo:& falsa,& mēdacia dęmones dicere loquique solitos,etiā Porphyrius,libro oraculorū hoc testatur. Sciēdum,inquit,deos(sic enim dæmones vocat)sæpe mentiri,nā explorata certaque futurorum perspicientia nō hominibus solum tortuosa,sed & dijs ipsis incertissima nunciant,&c. Sed aduertāt quęso christianæ veritatis cultores: quæ septimus florens:in apologetico memorię mandauit. Dęmonum,inquit,operatio,hominis est euersio,Vecordes igitur dixerimus censura decenti eos qui se cultui dęmonum mancipant. Cęterò vt ad institutum redeā:obseruationem dignum in hac magiæ actione. Quibus differentijs hæc diuinatio dęmonibus insita de mundo ex mundi signis cōposita(vt volunt)ablataque hominibus,& cōcessa dæmonibus ab Origene,& Porphyrio,tādem dispensari dicatur. Dęmones certè qui nuncupātur ætherei,quique aeris incolant suprema cœlestibus futurum iudicijs (vt magorum tenet opinio)amplius addicti sunt. Qui autē hæc infima frequentāt,dicunturque aquei: nō tam cœlestia ad hunc vsum suspiciunt:quàm nostra obseruent, pręscientiāque aucupentur aliquā. Medios verò putabant certius ex ijs quæ vtrobique eueniant prædictionum argumenta captare, ac proinde istorum operam in diuinationibus expeti cōsueuisse imprimis:& fuisse pręcipuā, vt qui hominibus quandoque pręsagijs pręsto fuerint cōfusanea reperientur sæpius.Cæterò dęmones mali,vt ferūt Magi libaminibus & carnium nidore oblectātur. Siquidem spiritale corpus eorum crassescere & obesius euadere produnt:quāobrem magię prophanæ cultores, quos iure sana mente captos dixero:in euocationibus dæmonum suffitu vtuntur: quare vaticinaturis adhiberi solebant suffitus, quibus dæmones allici posse testantur: & quidem oscitāter, & inaccurate, hos enim suffitus, vim tonitrua inducendi habere stolide putant, vt suffitus factus corde chamęleōtis in singulis si comburatur,caput item & guttur eiusdem animalis. Fiunt præterea suffumigationes (ridiculum)sub opportunis stellarum influxibus, Idola dęmonum in aere facientes apparere,sic ex croco:pro solis influxu vmbra. Item musco,lauro,ligno aloes,cum cerebro aquilæ, & id genus multa. Superstitiosa profecto & aliena à pijs hominibus agunt. Pro lunæ item influxu,accipiebant caput ranę & semen papaueris albi. Pro Iouis, semen hyosciami,& summitates pennarum pauonis. Pro Saturni,papaueris nigri semen, radicem mādragoræ,& cerebrum felis,id est, catti:hæc enim pudenda & dictu nefaria peragebāt.hoc enim genus magię à fumo,qui græce καπνος, id est,capnos dicitur:capnomantia dicta est,& capnomantes qui ea magię vtebātur. Nō negligēdum pręterea,quod Porphyrij est Malignorum dęmonum principes Serapin dici, & Proserpinam. Sacrę autem literę Belzebud prauitatis primarium vocant. Scribit Psellus dæmonia sæpe hominibus diuitias polliceri. Item & gloriam, victoriā, amorem:cum tamen tradere ex se nō possint,quippe quòd imperium nullum habeant,ea tamen fortis imaginatio,& credulitas,quibus se enixissimè impijs homines addicunt,efficiunt,vt sub hoc inuolucro,ac pretextu decipiendi,appareant dęmones futura referentes,& docentes herbas,quibus possint ipsi euocari:& earū venefica vi:alijs nocere: quę tantæ potentiæ fuisse creditæ sunt à Magis, vt inferiora possint tabescere. Item impelli,vel repelli,necti,dissolui:quare cecinit Vergilius.

Has herbas atque hæc pōto ante lecta venena

Magi quib⁹ libaminibus oblectantur.

Telis.

Capnomātia.

Serapis.

Dæmonia diuitias hominib⁹ pollicerē

, His ego sæpe lupum fieri & secludere syluas
, Mecum sæpe animas imis exire sepulchris
, Atque satas alio vidi traducere messes.

Idem de Circe & socijs Vlyssis

, Quos hominum ex facie dea sæua potentibus herbis
, Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.

Et Lucanus, de quibus tum herbi, tum animalibus de Thessalia illa.

, Huc quicquid fœta genuit natura sinistro
, Miscetur nō spuma canum, quibus vnda timori est
, Viscera nō lyncis, nō duræ nodus hyenæ
, Defuit, & cerui pasti serpente medulla
, Nō puppim retinens euro tendente rudentes
, In medijs echineis aquis oculique draconum.

De Pāphilo Venefica. Omitto quę Apuleius de Pamphile Venefica ait, omitto quod Vergil. de veneno quod Hippomanes fertur: quod item Cato de carmine ait, quo luxata curabat. Ridiculum est etiam quod magi ferunt: gladium quo capita damnatorum trūcantur mersum vino: id vinū soluere quartanas, & multa id genus, quę author noster prodit: sed nunc redeundum ad Plinij cōtextum.

NANQVE (ait Pli. EX AQVA, &c. Hoc enim magiæ genus Hydromantia fertur, Iudicat de futuris per impressiones aqueas, ac per visiones quę fuerint in aquis, sicut teste Varrone, vidit puer quidam in aqua Mercurij effigiem, quę centum quinquaginta versibus omnem mitridatici belli euentum pronunciauit Diuus Augustinus, Ciuitatis diuinæ septimo. Numā Pōpilium hanc magices factionem docuisse testatur: fit & alia species, quę peluibus fit, vocitatur'que Lecanomantia: quę verò securibus Axiomantia. lecanomātia peluibus aqua plenis fiebat: quā exercuisse summe Assyrij dicuntur. peluim enim implebant aqua: cui imponebant argentum: electrum & lapillos quosdā pręcisos: laminasque imaginibus quibusdā distinctas proferentes quędā verba, quę annectere nec legere licet: pręterēūda enim sunt. Est & magiæ genus aliud: quod aere fiebat, vocatur'que aeromātia, fiebat per aereas impressiones in quibus apparebant demones. Iungitur huic ea magia quę speculis & corporibus splendidioribus fieri solet: in quibus apparēt hominum, siue parentum, siue aliorum formæ. Item castra, ciuitates & id genus: fit & herbis alia: quę Botonomantia dicitur: fit sortibus quæ Cleromantia: fit amphora ventrosa: quę solet puero inspici, & vocatur Gastromantia, fit & alia quę punctis in terra aut charta, vocatur'que Geomantia, cui omne genus sortilegij adiungitur. fit geomantia punctis in terræ puluere aut arena item & nunc in charta: puncta enim geomantiæ studiosi deducūt per figuras: quę item reducuntur ad figuras cœlestes, ad stellarum septem rationes. Erant etiā apud Romanos sortes quędam quę dicebantur pręnestinę: tesseris ligneis affirmatæ sculptęque. porrò pyromātia sequitur, quę igneis impressionibus fieri solet: cui annectitur capnomātia, cuius meminimus paulò superius. Fiebāt enim fumo, flāma, igne: vt cum in rectum tenderet, aut flexuose oblique'que, ad quam magiā allusisse videtur Statius, quando ait.

[Marginalia: Numa Pōpili' Magiā docuisse fertur — Magiæ aliud genus. — Botanomātia. Cleromātia. — Pręnestinæ. — Statius.]

, Vincatur pietas pone eia altaria virgo
, Quęramus superos facit illa facie'que sagaci
, Sanguineos flammarum apices genitum'que per auras
, Ignem & clara tu medię fastigia lucis.

Nicromantia. Est & Nicromātia, quę pręstigijs & superstitionibus fit, per'que manes, & subterraneos dæmones: per mortuorum cadauera, & vmbras, vt apud Lucanum. Erecto venefica fascinatrix'que, quæ mortuum suscitasse dicitur: qui belli pharsalici euētū

sexto

Sexto Pompeio prædixit. Necromantia enim erigit cadauera, ne hæc fieri posse pu tant scelerati homines magi, citra sanguinem humanum. Alia est quæ dicitur scio mantia quæ fit vmbris. Sunt & alia genera magiæ vt auguria, quibus futura capta= bant, ad volatum auium fœlicium vel infœlicium. Quæ enim aues dicebantur sa= turniæ, dirum portendere dicebāt ferales appellātes eas, in quarum albo bubo erat. Nam inauspicatissimi augurij dicebatur, vt conijcere licet hoc carmine.

, Fœdaque fit volucris venturi nuncia luctus

, Ignauus bubo dirum mortalibus omen.

Cygnus verò auis est venerea, itē & phœbea, presagij fœlicissimi, vnde carmē id.

, Cygnus in auspicijs semper fœlicissimus ales. Et Vergilius.

, Aspice bis senos lætantis in agmine cygnos.

Erat & aliud genus magiæ dictum literomantia, quòd fieret literis earumque nu= mero, vt si exeas foras, interrogesque primum qui tibi obuiarit, quo vocetur nomi ne, si nomen illius incipiat ab aliqua istarum literarum, a, e, i, o, v, votis corresponde= bunt euentus, scilicet. Fit et quædam alia magia quæ vmbilici notis agnoscitur, & vocatur vmbilicomantia, hac enim cognoscunt obstetrices quot infantes puerpera sit habitura, & quot annis illi victuri sint. His nescio iure copulauerim chiroma= tiam ac physionomiam, quod Aristoteles harū meminerit, & ex neotericis autho= ribus Bartholomeus Cocles, Bononiensis: Ioannes item indaginis de Apione, cuius hic meminit Plinius: mentio fit apud Iosephum de Tiridate & Nerone. Suetonius affatim meminit: hactenus de magiæ generibus. Hæc sunt quæ ab quibusdam au= thoribus, ac monumentis vetustissimis nomine & titulo incertis excerpsimus, ac eorum præceptis.

Cygnus Vergil.

Alia magia.

CAPVT .III.

PECVLIARE VANITATIS, &c. Hic Plinius rerum naturę consultissimus quorundam meminit quorum vires abditas & solæ experientiæ cognitas cōstat, ob id cōstituimus hic et sequētibus capitibus promere quod fuerit paulò commodius & vsitatius quidem, ac probatum medicorum scholis referam, quod puto futurū sanitati cor= poreæ & ingenuis lectoribus accommodum artis medicæ studiosissimis. Et quia hic Pli. doloris dentium meminit, non obfuerit apposuisse huic rerum seriei medicorum placita, tum quòd nisi theo= riā antelatis docuerimus, & raptim eorum meminerimus: nunc pauculo verborum prætextu, praxin medicam in quospiam morbos doceamus. Expendendum pri= mo dentium dolores multifariam fieri, sed acutiores multo reumate siue distillatio ne, tum fieri etiam solent gingiua male habita, tum frigore extrario: solent & plu= res medicinæ his adhiberi, meminit enim Auicenna dentiū doloris affatim in. iii. fen. vii. qui frictionem dolori dentium maximè commodam scriptum reliquit. Fieri autem huiusmodi frictio debet corticibus fruticum naturæ calidæ & siccę, vt sunt sparthum, id est genista, tamrix, cortex fraxini, balaustium & id genus, cōfert & dolori dentiū saccharon cum melle, si eo fricentur dentes. flos rosmarini, & cor= tex, & radix mirè etiam prodesse dicuntur. Auicenna iubet os collui semel mēse vi no in quo titymallus ferbuerit. Puluis itē capitis leporis vsti si eo fricētur dentes ijs cōferre proditur: decoctū myrrhę si inde colluatur os cō fert. Saluię itē folia dētib⁹ apposita, oleū calidū rutæ, cauis dētiū distillatum: aqua itē quā vocāt aquam vitæ, verum si causa doloris corriuarit calore. Frigidis vtendum, hoc est, succo lactucæ,

Dolores dentiū multifariæ.

portulacæ,aceto,omphacio,decocto caricarum:omni autem dolori quocunque acciderit modo,hoc confert medicamentum. Accipias foliorum mentæ,laurique totidem. ℥.i.& vt in signandis medicorum mensuris ponderibus'que praxi vtar. ℥.j.rosarum rubearum,mirtillorum,foliorum rhu,id est sumach,sic enim vocãt scioli,eruditiores rhum,ana. ℥.semis,bulliant hæc & decocto hoc colluatur os: si ante causa frigida,fiat dolor,conficias hoc quod & Auicenna ponit,piperis,piretri,gingiberis,ana.ʒ.ii.borac.ʒ.i.astafisagriæ.ʒ.i.semis,fiat puluis quo fricentur dentes, & gingiuæ.Cornu item ceruinum aceto maceratum, dentis dolorem sedare dicitur. Vernatio item serpentis,id est exuuium siue pelis,si ea vino maceretur & eo os colluatur. Si verò dens cauus foratus'ue fuerit,impleatur aloe & myrrha,nec de dolore dentium verbosius. Porrò quod Plinius de lacertis ait, videtur allusisse ad Diosco.assertionem libro secundo hæc inquientis. Caput lacertæ concisum quæcunq; corpori infixa impositum extrahit,pellit verrucas & clauos:indicum præterea cauis dentium lacertæ iecur dolorem tollit,tota etiam lacerta dissecta & imposita ex ictu scorpionis factum dolorem tollit,hæc ille. Porrò quod & Plin. de fimo muriũ prodit,idem & Dioscorides,fimum enim murium defluuia capillorum & calculos, cum thure & mulso potum curare scriptum reliquit,proritare'que excrementa alui infantium. Subnectit Plinius. VERMES TERRENI, &c. Dioscorides eo quo diximus loco;de his ita agit. Vermes terrestres glutinãt neruos præcisos impositi:finiunt tertianas febres, quinetiam dolorem dentium decocti cum oleo leuant distillati in contrariam aurem:vrinam cient cum passo poti,tritique. De cimicibus item meminit Diosco.libro.ii.non tamen dolori dentium prodesse testatur. Sunt enim cimices,fœtida putida'que animalia,lectum maximè infestantes:nostrates vulgo punesas vocant. Ait paulò post Plinius.

De lacerta.

ANGVINAE VERNATIONIS, &c. Serpentis enim pellem græci vocant γῆρας ὄφιος,id est,geras opheos. Valet,authore Dioscoride, cõtra aurium dolores si decoctum cum vino in aurem distilletur,vocat Pli. vernationem quòd tẽpore veris senectutẽ depellat,ac nouã induat pellẽ,quæ vernatio dicit̃ Pli.

Serpentis pellis ad quid valeat.

CAPVT .IIII.

Fetor oris.

ORIS SAPOREM, &c. Nunc agendum de oris fetore & vlceribus eius, Oris enim fetor fit interdum humore putido ad radicem dentis,nonnunquàm pulmonis exulceratione,vt liquet in pthisicis,interdum humore ad radicẽ narium corrupto,vt scriptum reliquit Galenus quarto morbi,cap.quarto. Prodest huic affectioni frictio,& dentifriciũ ex rebus antelatis. Colluatur autem crebrò hac collutione os. Accipe rosarum rubearum,nucis cupressi,gallarum,añ. ℥.i.aluminis. ℥,i.semis,aquæ & aceti,libram.i.mellis quantum sufficiat,bulliant hæc & decocto colluatur os,& dentur fricentur:porrò conficias hoc dentifricium, sandali albi,rosarum rubearum,ana.ʒ.V.corticis citri, corticis rosmarini, ana.ʒ, j.masticis,gariofilorum,xiloaloes,ana,ʒ.i.semis,fiat puluis quo fricentur dentes. Hic expendendum omnem oris fetorem anhelitus've subnotare putrefactionẽ siue pulmonis,siue gingiuæ,siue malę habiti stomachi,vt memorię mandauit Gale. primo prognosticõ. Fetor enim cruditatem significare nõ potest,vt idem testatissimum reliquit.ii.prognosticõ:ciere aluum primo confert nõ parũ. Huius rei meminit affatim Auicẽ.in quarta primi,cap. iii. Cæterò linguę vlcera quorũ hic meminit Pli. qñ in supficie linguæ & oris fiũt gargarizationes, huic cõferũt miro mõ

si enim

ſi enim ea calidis humoribus fiāt agas medicamē,gallarum,balauſt.nucis cypreſſi, ana.℥.ii.roſarū rubearū.℥.ſemis.ſumach.℥.ii,hæc terantur & decoquātur aqua qua colluatur os,& lingua. Aliud,ſumas paſſarum mundarum.ʒ.i.florum boragi nis & bugloſſæ,thymi,follieulorum ſene,ana.ʒ.ii,coquātur,& decocto addantur myrabolani,corticis citri ad pōdus.℥.ſemis,macerētur ſpacio octo horarū,deinde exprimātur,et decocto os colluatur. Labia autem ſi rimis afficientur ſciſſa'que ſint hoc vnguine illinantur. Sumas axungiæ anatis.℥.i.cæræ recentis & ſynceræ, ℥.ſemis,roſarum rubearum tritarum.ʒ iii.ceruſſæ gallarum ana.℥.ſemis: fiat vnguentum:adde ſi voles axungiam gallinæ. Auicenna butyrum maximè la- biorum rimis prodeſſe ſcriptum reliquit. Porrò quod Plinius de œſypo,id eſt ſor de lanarum ait. Oeſipum vocant pinguedinem ouis ſordidam,circa molliores la- nas collo & femoribus hærentes,à quibus ſudor effluit,hoc iure dixeris œſypum: cuius meminit abundè Dioſcorides libro ſecundo. Smectica vi purgante,abſter- gente'que Dioſcorides cochleas vires habere medicas vſui humano peraccommo- das memoriæ mandauit. Poſſunt,inquit,crematæ omnes in cinerem,cinere illo calefacere & vrendo exulcerare. Cinis is lepras exterit,item vtiligines,& oculorū albugines,aſperam cutem. Hæ ducunt menſes,hæc ille.

Oeſipū

CAPVT .V.

STRVMIS EXVLCERATIS, &c. Adij- ciam hic medicamen paulò commodius ſtrumis,quas ſcio li ſerofulas vocant:de quibus egimus libro viceſimo. Ga- lenus decimoquarto ingenij ſanitatis,capite octauo. Apo- ſtemata ait eſſe in molliore carne exorientia,curatu enim difficilia ſunt:vomitus enim cita aluus,phlegmatis expul- ſio,auerſio reumatis,abnegatio eſcarum humentium,& a- quæ potus,affectos ſtrumis mirè iuuant. Solent enim (ſed ægrè) ferro curari. Ventris autem inanitione acta rebus pituitoſos humores euocā tibus vtendum,deinde emplaſtra reſoluentia ea apoſtemata agenda veluti hoc eſt. Accipias gummi arabiei.℥.ii.galbani,℥.i.bulliāt cum aceto,deinde adijcias pau lulum cæ: æ,& olei,euforbij & caſtorei:item adde puluerem hunc,radicis iris.℥.i. ſalis gemmæ,caſtorei,ana.℥.ſemis,formes emplaſtrum. Aliud,ſumas olei vete- ris.℥.vi.picis ſiccæ.℥.iii.lithargiri.℥.vi.floris æris.℥.ii.labdani.℥.ſemis,te- rantur quæ terenda ſint,& conficias emplaſtrum.

De ſtrū mis.

ASTYPALEIAS, &c. Cochleas ſubintelligas,quarum & me- minit Dioſcorides libro ſecundo. A loco,id eſt,ab aſtypalea,de quibus libro nono egimus.

CAPVT .VI.

PVLMONVM VITIIS, &c. Pulmonis vi tia libro viceſimo à nobis monſtrata ſunt,quibus particu- latim medela nunc aſſignanda eſt. Fit enim pulmonis af- fectio quædam,calido apoſtemate coarctante anhelitum, vt ait Galenus ſecundo interiorum,capite octauo,& hęc peripneumonia quibuſdam dicitur. Fit & bilioſis non- nunquàm humoribus,in hac enim excitandæ excreatio- nes,aluus cienda,agenda aliquando ſanguinis miſſio, his antecedentibus hoc conficias. Florum violarum ſiccarum,florum camomill.

De pul- mone & eius cu- ratione.

ana. ℥.i.farinæ hordei,libram femis,radicis altheæ coctæ. ℥.i i.olei camomillę cæ ræ quantũ sufficiat,& fiat emplastrum,idq́ue stomacho apponatur. Confert huic affectioni glycyrrizæ,id est vt barbare loquar,liquiritiæ decoctum. Valet & quæ neoterici medici vocant conseruam,capillorum veneris,diapenidion,diagragantum frigidum. Valet & quod sequitur. Sumas pulueris diagraganti frigidi, pulueris diapenidij,ana. ʒ.iiii.pulueris diapapaueris. ʒ.i.semis,conseruæ,capillorum veneris. ʒ.i.sacchari sesquilibram,& fiat quod nouitij medici vocant vulgo electuarium. Boni cõsulant oro lectores,si verbis interdum goticis ac barbaris,& à latinitate alienis vti videar,his enim vocabulis vtendum censui aliquando,quo cõpertiora hæc fiant,quo've vocabula medicorum sciolorum quidem adulterina sup posititia'que pateant legentibus. Est & aliud affectionis pulmonis genus,quod vocant asma,hoc est,difficultatis anhelitus genus,quod & corruptione sanguinis, item & humore pituitoso,nonnunquàm apostemate fieri solet. Ducenda primo est aluus hoc medicamine. Accipias opoponacis,pulpæ colocynthidis,ana. ʒ.i. masticis,radicis iris,ana. ℈.i.anisi. ℈.semis,fiant pillulæ,formentur cum succo glycyrrhizæ,sumantur drachmæ duæ. Acta ventris inanitione,fiat hoc quod vulgo electuarium vocant. Pulueris diaprassij,pulueris diahyssopi, pulueris diairis,ana. ʒ.ii.semis,conseruæ capillorum veneris,conseruæ iris,ana. ℥.i. sacchari, libram.[i] formentur offulæ. Aliud,accipe pulmonis vulpis sicci,calamenti,ana. ʒ.iii.glycyrrizæ rasæ,seminis apij,ana. ʒ.ii.seminis lactucæ,& portulacæ,ana. ʒ.i.sacchari quantum opus sit. Fit & (vt nouitio verbo medicis tamen pertrito vtar) syrupus huic conferens affectioni hoc modo. Sumas thymi,abrotani,prassij,radicis apij,fœniculi,hyssopi,ana. ʒ.ii.origani,calamenti,ana. ʒ.quinque: sileris. ʒ.ii.radicis iris. ʒ.i.vuarũ passarũ,librã.i.decoqua aqua & adde decocto saccharũ quantum sit op⁹. Ad phthisin autẽ quam libro vicesimo pulmonis exulcerationem esse diximus: hæc confici possunt. Accipias radicis iris. ℥.ii.capillorum veneris. ℥.i.seminis lactucæ,cucumeris,portulacæ,ana. ʒ.i.& semis,caricarum piguiũ. ʒ.iii.iuiubarũ,coriãdri pręparati,seminis citoniorũ,añ. ʒ.i.seminis orobi,fœnugræci,ana. ʒ.ii.thymi. ʒ.i.mellis vel sacchari portionẽ quã medicamẽto idoneã videbis,quo vtatur affectus phthisi. Est & alia affectio,quã sanguinis ab ore fusionẽ excreationem'que vocant,nunc passim emoptoicã affectionem dicũt medicorum scholæ,Plin. dicitur sæpius reiectio sanguinis. Hæc interdum ab pulmonis vicinia defluit,vt scriptum reliquit Galenus quarto interiorum,capite sexto. Fit ruptis venis,fit casu,fit vulnere. Frigida huic affectioni conducunt,frigida inquàm maturè. Sanguinis item missionem esse agendam,præcipit Galenus, quinto megatechnes,id est,magnæ artis: fierique è vena quam basilicam vocant. Confert præterea huic morbo,hic puluis. Accipias boli armenici,terræ sigillatæ, spodij,seminis portulacę,ana. ʒ.i.sanguinis draconis,rosarum rubearum,ana. ʒ.i. & semis: seminis plantaginis,glycyrrizæ,ana. ʒ.ii.fiat puluis quo vtatur cum aqua plantaginis. Cæterò quod Plinius de cochleis ait,de his etiam ita agit Dioscori. libro secundo. Stomacho,inquit,accommodata est cochlea terrestris,difficillimè corrumpitur,probatissimæ dicuntur quæ in Sardinia,Libia,Astypalea,Sicilia, & Chio. Probatissimæ etiam dicuntur quæ in alpibus Liguriæ pomatiæ ab operimento suo vocantur,marinæ etiam stomacho conferunt,fluuiatiles virus habent. Quæ verò frutetis syluestribus & sentibus hærentes inueniuntur,quas sesilos vocant,aluum & stomachũ turbant,& mouent vomitiones,hæc ille: cuius assertioni videtur Plinius astipulari.

Alia pulmonis curatio.

❧ CATILLO, &c. Vase escario propriè.

CAPVT SEPTIMVM.

> Dysenteria.

DYSENTERICOS, &c. Dysenteriam intestinorum exulcerationem esse libro. x x .docuimus:quod & refert Galenus primo interiorum,cap.quinto . Nunc conducentia dysenteriæ referenda sunt,solutionem adhibere dysentericis periculosum iudicant peritiores:salubre tamen interdum vbi humor fuit biliosus , pungens'que cum sanguineo excremento.Salubriter enim hoc clystere solui poterit aluus.Accipe aquæ hordei. ℥ . i i i i .mellis rosarum portionem quam videbis aptam huic.Potio item hæc fiet. Rosarum rubearum violarū ana. ℥ . i .bulliant parum,& decocto misceantur corticis mirobalanorum citrinoꝝ. ℥ . i i .gummi dragagāti. ʒ . i i .exprimatur id & sumat decoctū. Prodest è puluis is boli armenici,seminis portulacę,ana. ʒ . i i i .sumach. ʒ . i i i .& semis,seminis acetosæ,seminis plantaginis,balaust.coriandri præparati assi:hypocistidos , coralli assi, añ. ʒ . i i i .corticis citri. ʒ . i i .glycyrrizæ. ʒ . i i .& semis,fiat puluis qui vino austero nigro'que misceatur. Porrò quod Plinius de ossifrago aue ait,Dioscorides etiam huius ita meminit. Auis hæc,inquit,cuius vētriculus paulatim in potu haustus vesicæ calculos per vrinam fertur pellere. De galerita item aue, Dioscorides etiam libro secundo ita agit. Galerita tosta in cibo sumpta crassioris intestini quod colō dicunt doloribus medetur,hæc ille. Ad cuius assensum Pli.hic allusit,quando ait. Coli vitium efficacissimè sanatur ab aue galerita in cibo assa & sumpta. Ad tormina fit etiam puluis valens multum hoc modo. Accipias cymini baccarum lauri, carui, florum agni casti,rutæ,ameos,añ. ʒ . i i .penidiarum. ℥ . i .fiat puluis quo vtatur cū vino albo. Valet item quod sequitur:anisi,marathri,carui,añ. ʒ . i i . radicis achori, baccarum lauri,aristolochiæ rotundæ,centaureæ,xilobalsami,ana. ʒ . i i .mellis despumati portionem congruam,sumantur ex hoc drachmæ duæ cum vino albo. Ad dolorem colli,hoc est,colicam (vt ita dicam) affectionem. Prosunt hęc catopotia,id est pilulæ. Sumas sarcocollæ. ʒ . i i i .turbit:sic enim tripolium quibusdam dicitur. ʒ . i .colocynthidis semunciam,gingiberis. ʒ . i i . salis gemmæ. ʒ . i i .dissoluas sarcocollam aqua rosarum & formes pilulas. Emplastrum ad idem valens. Accipe farinæ,seminis lini,fœnugræci,hordei,frumenti,ana. ʒ . i i .lutea , ouorū quinque,olei camomill'. ℥ . i i .conficias emplastrum,ventrique apponas. Item inanitione alui acta nihil est,quod magis prosit quàm balneum.

CAPVT VIII.

> Calculꝰ vnde ꝓcedat,

VRINO .FIMO, &c. Albertus magnus calculi causam ait esse quoddam terreum humidi viscidique quid habens . Galenus quinto regiminis sanitatis, capite tertio, copiosiore exercitio fieri interdum calculos memoriæ mandauit , labor enim nimius exiccat, stringit'que. Viscidis item cibis fieri idem testatissimum reliquit decimotertio megatechnes, id est, magnæ artis, Huius etiam affectionis meminit scitè Auicenna . xix . tertij,capite de signis calculi. Pingues enim & obæsos sæpius renum calculo tentari animaduerto,extenuatos verò & macilentos vesicæ. Dignum scitū quod Hippocrates quarto sententiarum , id est , aphorismorum ait , attingentes quadragesimum annum calculo affectos non sanari . Hic enim nephreticos Hippocrates

 intelligit,

intelligit Galenus hoc calculo plurimum affici testatur. Hoc enim quod sequitur, calculos rumpit, quod est: Sumas seminis petrosilini, radicis capparis, bdelij, acori, azari, opoponacis, ana dracmas. ii, cyperi, spicæ nardi, ana drac. i. terantur & dissoluentur formentur'que pillulę, sumatur drac. i. Vngi etiam renes oleo scorpionũ vtile esse monimentis proditur. Puluis renum & vesicæ calculos frangens hic est: Sumas granorum solis seminis apij, ameos, anisi, fœniculi, seminis petroselini, cardamomi, xilobalsami, hermodactillorum granorum hæderæ, seminis maluæ, nucleorum persicorum & cerasorum, ana. drac. ii. seminis viticæ saxifragæ, cinamomi, sandali rubri, galange, ana. drac. i. sanguinis hirci exiccati, dra. i. fiat puluis quo vtatur calculosus cum vino albo. Cæterò quod de erinaceo ait Pli. Diosco. libro secũdo, renum doloribus carnem erinacei inueteratam, cum aceto mulso prodesse testatur: item vrinæ difficultati, prodest & caro erinacei neruorum conuulsionibus.

Cicadæ valẽt ad dolores vesicæ.

De cicadis autem, Dioscorides eo quo diximus loco ita meminit. Succurrunt, inquit, cicadæ vesicæ doloribus vstæ, & in cibo sumptæ. Subnectit Plinius.

Carnes gallinaceorum ad quid prosint.

GALLINACEORVM DECOCTVM IVS, &c. Carnes gallinaceorum dissectas, morsibus serpentium mirè prodesse scriptum reliquit Dioscorides libro secundo. Gallorum, ait, in senectute ad purgandam aluum caro datur, ius eorum trahit crassa, glutinosa, cruda, & nigra, vtile est diutinis febribus, suspirijs ac articulorum doloribus stomachique inflammationibus, hæc ille.

LANA SVCCIDA. Lanam succidam, Dioscorides à principio cum aceto vel vino vulneribus prodesse testatus est libro secundo: item liuoribus & ossibus fractis desquamatis conferre. Cinis enim lanarum succidarum crustas inducit, excrescentias carnis cohibet, vlcera ad cicatricem perducit.

CAPVT .IX.

de podagra & gutta.

PODAGRAS LENIT, &c. Hic agendum de articulorum doloribus, quam affectionem nostrates vulgo guttã vocãt. Testãtur peritiores tres esse causas affectionis articulorũ, augmentum humoris, debilitatã membrorum, & fortitudinem eorum. Vt plurimum fit humore frigorifico glutinoso'que, & nonnunquàm calido: si calido, sedatur dolor frigidis: si frigido, calidis. Hippocrates, autumno & vere, potissimum diuexatæ affectos hoc morbo testatissimum reliquit, sexto aphorismorum. Sunt qui vocent hunc morbum ægritudinem hæreditariam, quòd sperma sit secundum complexionem generantis. Fructus autumnales maximè esse vitandos ijs qui hoc affligi solent suadet Galenus sexto aphorismorum. Adde item coitum ijs officere plurimum, item ocium. Fiunt ad id ægritudinis genus vnguenta qualia hæc: spodij/camphoræ/ acaciæ, ana. ʒ. i. opij quartam partem drachmæ, conficias cum aqua solatri. Valet hoc vbi calore fit morbus articularis. Aliud, accipias rosarum rubearum. ℥. ii. farinæ ordei. ℥. iii. farinæ lentis. ℥. vi. pulueris corticis pini. ℥. ii. coquantur cum oxisaccara & oleo rosarum. Expendendum primo aluum esse ciẽdam his pilulis aloes. ℈. i. corticis mirobal. citrino. ʒ. ii. scammoneæ, esulę, ana. ℈. i. masticis semunciam: formentur pilulæ cum aqua citoniorum. Emplastrum valens ad hoc est, olei antiqui librã j. nitri terebynthinæ, ana, lib. i. euforbij. ℥. i. ireos. ʒ. ii. farinæ fœnugræci, lib. i. cæram synceram quantum sit opus adde.

CAPVT .X.

NVNC

NVNC AVTEM, &c. Experiri quę hic Pli. refert ingenij est ancipitis quare dicenda sunt quę vsitatiora multo sint, & accõmodiora, Plin. hic pinguia glirium paralysin soluere prodit. Diximus, lib. xx. paralysin mollitiẽ esse neruorum quod & comprobat Galenus, tertio interiorum, Fit enim vt plurimũ humoribus pituitosis: sanguine enim aut bile sola fieri nõ potest. Habet autem quid discerniculi cũ spasmo, quòd in paralysi pars attrahatur incolumis ad ægrã, vt ait Galenus, quarto interiorum, ca. iiii. In spasmo autem cum pars ægra sit rigida, ad se attrahit sanã: quòd hæc sit multo extẽsior, vt cõijcere licet lectione Gale. ii. morbi, ca. vi. porrò nõ obfuerit scisse paralyticum non parte qua affligitur se solum male habere, sed & affligi sæpius cerebri dolore: quòd omnes nerui ab eo defluãt, siue à ceruice, vt idem prodit. iii. interiorum. Eget autẽ paralysis calefactione, exiccatione, apertione, ducenda est primò aluus: hoc, Agarici thurbit añ. ʒ.ij. masticis gingiberum bdelij sal. gemmę spicę nardi seminis apij castorei, seminis rutæ, añ ℈.i. hyerapigrę, ʒ.ii. formentur pilulæ, capiat dragmã vngi. Item oleo laureo, aut narcissino prodest. Emplastrum ad id cõferens, hoc est, Gummi armoniacis opoponacis galbani sagapeni, añ. ʒ.i. picis naualis resinę piretri, añ. ʒ.i. storacis, ʒ.i. gummi rutę, euforbij, myrrhę, castorei, assęfetidę, nucis muscatæ piperis nigri, añ. ʒ.ii. axungiæ anatis, vel gallinæ portionem quã videbis idoneã terenda terantur, & fiat emplastrum quod apponatur parti afflictæ paralysi.

Paralysis.

CAPVT .XI.

MORBO REGIO, &c. Icterici morbi, id est, arquati, siue regij abũdè quisnã sit, meminisse videor, lib. xx. Superest dicamus quę praxin medicã suboleãt: fieri hunc morsu venenatorum animalium ferũt medicorũ scholę: inficit enim solet sanguis eorum morsu, vt scriptũ reliquit Galenus. v. interiorum, ca. septimo. Fit item is inopia purgationis felis, vt idẽ testatur eo quo diximus loco: plura esse huiusce morbi genera produnt: quę fermè eodem curari solent modo. Durum in eo morbo hepar: malum esse indicat Hippocrates sexto aphorismorũ. Soluatur primo aluus hoc potu: florum boraginis, violarum buglossę, añ. ℥.i. passarum capni, hoc est, fumiterrę, ℥.i. absynthij, ʒ.ij. scolopẽd. fiat decoctum in sero caprino dissoluas rhæ. Rhã enim voco quod neoterici vocãt medici reubarbarũ, ʒ.i. Porrò distillentur hæ aquę radicis endiuiæ, florum rosmarini, absynthij, apij, atripicis, agrimoniæ, scolopend. hepaticæ, herbæ malue, añ. ℥.iij. hæc simul distilles: deinde saccharõ misce: & da hauriãdas aquas ad mẽsurã ęquã. Cęterò ad phrenetida veniendum: phrenetis potissimum acutis humoribus & bile rubra fieri solet, vt scriptum reliquit Galenus, quinto morbi, ca. secundo, in hac mẽs labat: furor adest: & vigilia vexatur cerebrum: ciẽda primo aluus est: paulopost vbi dies intercesserint aliqui missio sanguinis agenda. Item frictiones non omittendæ: deinde propinãdum, quod sequitur: violarum siccarum rosarum rubearum, añ. ℥.ij. florum camomill. mellilotι florum nenufar. rasuræ cucurbitæ, añ. ℥.i. hordei mundi. ℥.iiij. seminis papaueris albi seminis lactucæ, añ ℥.ij. coquantur in aqua: deinde exprimantur & adde saccharon Vngi oleo papaueris albi, aut camomilæ prodest, ijs enim illini tempore debent.

De morbo Regio,

Phrenesis.

CAPVT .XII.

De igne sacro.

IGNI SACRO, &c. Inter vlcera tetra sordida, ignem sacrū munerari Celso, lib. xx. docuimus. Hinc vlceri iūgi solet Herpes & Esthiomenos: quod Vlcus Auicenna ait, oriri, vbi arctius cōstringātur vulnera: à medicæ artis professoribus finiri solet: membri νεκρώσεως, id est, necrosis, hoc est, mortificatio cum putredine & dissipatio cum mollitię, hunc morbum sancti Antonij aliqui vocāt, differt à cācro & morbo, quē lupum vulgo nostrates vocāt, & eo item quē lingua materna, noli me tāgere dicit: quia mēbra dificit putredine tātum: non cum cadauerosa mollitię: illi verò idem vtique efficiunt, sed corrosione & duritie. Herpes porrò esthiomenos est breuior acutior'que: finiunt autem omne vlcus esse solutionem continuitatis carnosæ cōglutinationem prohibens: causas autem vlcerū cōmemorat scitè Gale. quarto ingenij sanitatis, Indigere ea exiccatione, idem libro quem megatechnē vocāt testatur. MVS ARANEVS, &c. Etsi inter venenata Mus Araneus à Columella, libro septimo, ca. xv. enumeretur. Item Nicādro in Theriacis: vi tamē nō caret medica, vt cōijcere licet lectione Dio. lib. ii.

CAPVT .XIII.

SANGVINE, &c. Sanguinis fluorem è naribus, multifariam fieri passìm est. Ferunt enim stercore asini omnem sedari fluxum sanguinis, cōferūt fluxui sanguinis omnia frigida, vti sunt succ⁹ lactucis portulacę, Corallus, & id genus multa, quæ medicorum scholis censenda relinquo.

Commentariorum in Tricesimum Plinij Secundi, Naturalis historiæ, scriptoris argutissimi, Finis.

In Tricesimumprimum Plinij, Stephani Aquæi, viri equestris, Scholia.

CAPVT PRIMVM.

Sine aqua non viuitur. Pindari de aqua dictum Aqua principiū rerum.

AQVATILIVM SEQVVNTVR, &c. Nūc de aquatilibus agendū est, ac primo de aquæ dotibus, & eius diuersitate, sine cuius vsu nullum animal viuere potest. Aquam profecto igne pręstantiorem non defuerunt, qui asseuerint. Quoniā multa sint animalia, quę abs'que ignis vsu degāt. Degere autem sine aqua nullum potest animal. Quippe si animalia fuerint sine humoris potestate exusta à principiorum liquore interarescunt. Cōstat præterea nec herbas, plātas've ipsas florescere citra aquę humectationē: ob id Pindarū rectè opinantur dixisse ἄριστον μὲν ὕδωρ. quod significat optima quidem aqua. Hesiodum propterea ferūt in Theogonia aquā statuisse rerum initium, & chaos nominasse. Sūmo quidē habitā honore aquā constat. Nā veteribus memorijs proditum cōstat, deos per

stygiam

ſtygiã paludem iuſiurãdum cõcipere ſolitos, vel quia à dijs,& hominibus odio habentur, qui ad deiuriũ procliuiores ſunt,aut quia(vt Heſiodo placitũ video)omnibus elementis ſit aqua antiquior. Aegyptiorum ſacerdotes res omnes è liquoris poteſtate cõſiſtere demõſtrãt. Ita'que cum Hydria ad tẽplum, ædẽque, caſta religione defertur,tunc in terrã procumbãtes manibus ad cœlum ſublatis diuinæ bonitati agũt gratias. Ex ijs eſſe arbitrãtur aliqui,quod Seneca ſcribit,quãdo ait. Magnorum capita fluminum veneramur. Subita ex abdito vaſti annis eruptio aras habet. Coluntur aquarum calẽtium fontes. Hinc illuc Horatianum ex primo carminum. Nũc ad aquę leue caput ſacrę. Victruuius,libro architecturę octauo. Aqua,inquit, non ſolum potus, ſed infinitas vſui prębendo neceſſitates gratas, quòd eſt gratuita pręſtat vtilitates:ſuperuacuis deſyderationibus & nutrit animalia paſcendo continẽter. Eſt enim maximè neceſſaria & ad vitã & ad delectationes,& ad vſum quotidianum,hæc ille.

CAPVT SECVNDVM.

EMICANT BENIGNE PASSIM'QVE, &c. De his ſatis dixiſſe videri poſſumus, libro ſecundo. Qui de aquarum huiuſcemodi miraculis, vt ſic dicã, volet, adeat Victruuiũ, libro octauo, ca. iii. Cuius ſcita, quia alibi anneximus nõ collibuit hic annexuiſſe de aquarum etiã differẽtia, ac miris, ſcripſerunt Theophraſtus, Poſſidonius, Herodotus, Ariſtides, Metrodorus.

CAPVT .III.

QVAERITVR CVIVS GENERIS, &c. Inter cõpoſitiſſima doctrina claros diu agitatũ eſt,cuius generis aquę ſint vtiliſſimæ. Cornelius Celſus, libro medicinę ſecundo, ca. xviii. de bonitate aquę hæc ait. Aqua pluuialis leuiſſima eſt, deinde fontana,tum ex flumine,tum ex puteo,poſt hæc ex niue, aut glacie, grauior ex his ex lacu, grauiſſima ex palude. Facile etiã & neceſſaria cognitio eſt naturã eius requirentibus. Nã leuis, põdere apparet,& ex his quę pares ſunt pondere, eo melior quęque eſt, quo celerius calefit & frigefit: quo'que celerius legumina percoquuntur. Ferè verò ſequitur, vt quo valentior quęque materia eſt eo minus facile percoquatur: ſed ſi cõcocta eſt plus alat, hæc ille. Victruuius autem libro octauo, ca. pimo ait, animaduertendum eſt quęrentibus aquã, quo genere ſint loca, Certa enim ſunt, in quibus naſcitur, In creta tenuis & exilis & nõ alta eſt copia, ea erit nõ optimo ſapore. Item ſabulone ſoluto tenuis. Sed ſi inferioribus locis, inuenietur, ea erit limoſa,& inſuauis. In terra autem, nigra ſudores & ſtillæ exiles inueniuntur'que ex hybernis tempeſtatibus collectæ in ſpiſſis & ſolidis ſubſidunt, hæ optimum habent ſaporem. Glarea verò mediocres & nõ certè venæ reperiuntur, hæ quo'que egregia ſunt, ſuauitate. Item ſabulone maſculo, arena'que & carbunculo certiores,& ſtabiliores ſunt copiæ, æ'que ſunt bono ſapore, rubro ſaxo & copioſæ, & bonę, ſi nõ per interuenia dilabantur & liqueſcãt. Sub radicibus autem mõtium, & in ſaxis ſilicibus'que vberiores & efflueõtiores, æ'que ſunt frigidiores, & ſalubriores. Cãpeſtribus autem fontibus, graues, tepidę nõ ſuaues, niſi quę terra ſubmanãtes erumpunt in medios cãpos & vbi ſunt arborum vmbris cõtectę pręſtãt mõtanorum fontiũm ſuauitatem, hęc ille. Porrò perpẽdẽdum aquas ſuapte natura calidas aut aluminoſas nõ cõferre potui, quod & teſtatur Seneca, libro tertio quęſtionũ his verbis. Intereſt, vtrum loca ſulphure, an nitro, an bitumine plena trãſeãt. Hac

Quę vtilior aqua.

ratione

ratione cum vitæ periculo bibuntur, hæc Seneca. Quãobrem legimus apud Ouidium hoc carmen.

, Flumen habent Cicones, quod potum saxea reddit

, Viscera, quod tactis inducit marmora rebus.

Aqua pluuialis.

Cæterò nõ obfuerit Auerroẽ, tractatu secundo primæ partis cãticæ super his verbis citare. Aqua pluuialis purior cæteris præcellit. Aqua pluuia optima est, ac fontanis, fluuialibus've lõge excellentior. Addit Auicenna, eã præcipuè probari, quæ æstiua sit, & Ioue, vt ita dicã, decussa, tenuitatis ratione, quę attenuatio fit, tum virtute cœli eleuãtis, surrigentis've, tum calidæ, siccęque exhalationis intra nubẽ inflãmatę. Paulus Aeginita humorem aquę pluuię pręcipuum, sed citissimè cõputrescere tradit. Galenus etiã de bonitate aquę sic agit. Aquas, ait, pluuias scio leuissimas esse subtiles. Item ac puras bonas'que, et gustui prędulces. Educit enim sol, & rapit tenuissimum quod'que ex aquis. Vernæ, hymales'que censeri debent præstantissimæ sicciores quidem à terra tolluntur æstate vapores, necnon autumno: sulphurosas Victruuius aquas neruorũ dolores sedare testatur. Aluminosi, inquit, fontes cum dissulata mẽbra paralysi, aut aliqua vi morbi fouendo per patentes venas refrigerationẽ cõtraria caloris vi reficiũt. Bituminosi autem interioris corporis vitia potionibus purgãdo solent mederi, &c. Et subdit Plinius.

Bonitas aquæ à Galeno.

Aqua Martia.

PALMA PRÆCONIO VRBIS MARTIA EST, &c. Huius aquæ Martiæ meminit Iulius Frõtinus, his verbis. Nũc autem in vrbem influunt aquę, Apia, Anio vet⁹, Martia, Tepula, Iulia, Virgo, Alsietina, &c. Aqua hæc dicta est à Martio Titio. qui Seruio Sulpitio & L. Aurelio Cotta Coss. ꝑtor erat, qui que Frõtino eodem authore: ius inter ciues & peregrinos dicebat ductuum aquarũ reficiẽdorum & vindicãdorum. Et quoniã incrementum vrbis exigere videbatur ampliorem modum aquę eidem mãdatũ est à senatu, vt curaret, quatenus alias aquas in vrbem perduceret ampliores ductus. Legim⁹ apud Fenestel. in hęc opera. Macro decretũ sestertium. IIII. & octingentis. Sed quoniã ad cõsumãdum negociũ nõ sufficeret, statuit senatus pręturã in alterum annum prorogari, Eodem tempore decemuiri dum alijs ex causis libros sibyllinos inspiciũt inuenisse dicuntur, nõ esse aquã Martiã, sed Anionem, de hoc in senatu à Lepido pro Collega verba faciente. Actum Appio Claudio Q. Cecilio Coss. eadem'que post annum tertium à L. Lẽtulo retractũ. C. Lęlio. Q. seruio Coss. Sed vtro'que tempore vicisse gratiã Marci Titij, at'que ita esse in Capitolium aquã perductã. Cõcipitur Martia, via Valeria ad miliarium. XXXIII. diuerticulo euntibus ab vrbe Roma dextrorsus millia passuum villa sublacensi. at'que sub Nerone principe primum strata ad milliarium XXXVIII. sinistrorsus intra spacium passuum ducentorum finita substructionibus penè statim stagnino colore pręuiridi. Ductus eius habet lõgitudinem à capite ad vrbem passuũ. LIIII. milium. CCLXVII. opere supra terrã pass. VII. miliũ. CCCCXLIII. Hæc de fonte. Et subnectit Plinius.

Virgo nomen fontis.

IDEM ET VIRGINEM ADDVXIT, Hoc est, deduxit fontem, siue aquam: cui nomen fuit Virgo. Frontinus Iulius de aqua quã Virginem hic Pli appellat sic meminit. Virginem quo'que M. Agrippa in agro Lucullano collectã deduxit dies quo primum in vrbẽ respõderit. V. Idus. Iunij inuenitur Virgo appellata: quòd quęrentibus aquã militibus puella virguncula quasdã venas mõstrauit, quas secuti qui foderãt ingentem aquę modum inuenerunt. Aedicula fonti apposita, ostendit hanc virginem, hæc Frontinus.

Aquarũ signa.

AQVARVM (ait Pli.) SVNT NOTAE IVNCVS, &c. Victruuius de Aquarum signis sic agit. Signa autem quibus terrarum generibus suberũt aquę preter quod suprascriptum est, hęc sunt: si inueniuntur nascentia tenuis iuncus, Sa

lix erratica, alnus, Vitex, Hedera, aliaque quę eiusmodi sunt: quę non possunt nasci ne'que ali, siue humore, hęc ille, libro octauo, ca. primo. Et sequitur apud Plin.

MVLTO CERTIOR NEBVLOSA EXHALATIO, &c. Victruui eo quod diximus loco dignum hoc notatu ad inueniēdas aquas scriptum reliquit. Si fontes non profluunt, quęrenda sub terra sunt capita, & colligenda, quę sic erunt experienda, Vti procumbatur in dētes, antequàm sol exortus fuerit, in locis quibus erit quęrendum, & in terra mento collocato & fulcto prospiciātur hę regiones. Sic enim nō errabit excelsus quàm oporteat visus, cum erit mentum immotum, sed ad libratā altitudinem in regionibus certa finitione designabit. Tunc in quibus locis videbuntur humores se cōcrispātes, & in aera surgentes, ibi fodiatur. Nō enim hoc signum in sicco loco potest fieri, hęc ille, Victruuio hic Pli. astipulari videtur. Genus item inuentionis ponit Victru. eodem libro. Fodiatur, inquit, quoquo versus locus latus ne minus pedes quinque, In eo'que collocetur circiter solis occasum schaphium æneum, vel plumbeum, aut peluis, ex ijs quod erit paratum, id'que intrinsecus oleo vngatur, ponatur'que inuersum, & summa fossura operiatur harundinibus, aut fronde, supra terrā obruatur, tū postero die aperiatur. Et si in vase stillę sudores'que erunt, is locus habebit aquā. Item si vas ex creta factum, non coctum in ea fossione, eadem ratione opertū, positum fuerit, si is locus aquā habuerit, cum apertum fuerit, vas humidum erit, & etiā dissoluetur ab humore. Vellus'que lanę si collocatum erit in ea fossura, in sequenti autem die de eo aqua expressa erit, significabit eum locum habere copiam. Nō minus si lucerna cōcinnata, oleique plena & accensa in eo loco operta fuerit collocata, & postero die nō erit exucta, sed habuerit reliquias olei & ellychnij, ipsa'que humida inuenietur: iudicabit eum locum habere aquā. Hæc enim collibuit suppingere, quo hæc paulò essent plausibiliora, quo'que Pliniana lectio fieret tritior Victruuij quidem verbis. Nā videtur ab eo mutuasse hæc. Et quia sequens caput nihil habet difficultatis abs me omissum est Refert. Vitru. lib. VIII. ca. VI. vbi nascitur Bitumē, & sulphur, ibi periculum esse in fodiendo, Nam halitu vehementi spiritus animales suffocantur.

Ad inueniēdam aquam.

CAPVT .VI.

CAETERVM A FONTE DVCI FICTILIBVS TVBIS, &c. Aquarum differentijs, ac miris, Aquę ductus nunc docet. Aquę profecto duci cōmodè solent tubis fictilibus potius quā plumbeis, vel stagneis tubis. Ductus aquarum Victruuius tribus generibus fieri scriptū reliquit, libro octauo, ca. VII. canalibus structilibus, aut fistulis plūbeis: seu tubis fictilibus: quorū, inquit ille, hę sunt rationes, si canalibus, vt structura fiat quàm solidissima, solum'que riui libramenta habeat fastigata ne minus centenos pedes semipede, eæ'que structuræ cōfornicētur, vt minimè sol aquā tangat, &c. Iubet autē tubulos esse crasso corio ne minus digytorum duorum fiant, sed ita, vt tubuli hi ex vna parte sint lingulati, vt alius in alium inire cōuenire'que possint. Tum coagmenta eorum, calce vina ex oleo subacta sunt illinenda, & in declinationibus libramenti ventris, lapis est ex saxo rubro in ipso geniculo collocandus, Is'que perterebratus, vt ex decursu tubulus nouissimus in lapide coagmentetur, & primus similiter librati ventris, ad eundem modum in aduersum cliuum, nouissimus librati vētris in cauo saxi rubri hęreat, & primus expressionis ad eundem modum coagmentetur, hęc ille, & multa id genus. Vtiliorem idem, ait, aquā quę per tubos fictiles quam quę per plumbeos, Nam

Aquæ ductus.

Qui vtiliores Tubi.

beos. Nā vitiosa per plumbum meās videtur, quia ex eo nascitur cerussa, quae humanis nocet corporibus. Argumento plumbariorum qui pallore afficiuntur. Caeterò nō obfuerit annotasse, quibus educi soleāt aquę instrumentis. Edici autē solet aqua eodem authore perlibratione, libratur autem dioptris, aut libris aquarijs, aut chorobate. Est autem chorobates regula longa pedum. x x. ea habet ancones in capitibus extremis aequali modo perfecto, in'que regulę capitibus ad normam coagmentatos, & inter regulā & ancones à cardinibus transuersaria cōpacta, quę habet lineas ad perpendiculum descriptas rectè, pendentia'que ex regula perpendicula in singulis partibus singula, quę cum regula fuerit collocata ea'que tāgent aquę, ac pariter lineas descriptionis, iudicabunt libratā collocationem: sed vt haec clarius pateant figurā, tum huius rei, tum dioptrae, ac librae aquariae suppingam hoc modo.

Choro-bates.

Et quia hic Pli. meminit digitorum, ac quinariae, perpendēda sunt quae Iulius Frontinus, de aquarum ductibus scripsit. Est enim digit' sexta decima pars pedis. Aquarum ante modulī, aut ad digitorū, aut ad vnciarum mēsuram instituti sunt. Vncia ergo est duodecima pars pedis & pro pollicari mēsura ponitur huic vncialis crassitudo, pollicis crassitudinem habens dicitur. Et sicut est diuersitas inter vnciā & digitum, ita & ipsius digiti simplex nō est obseruatio. Nā alius vocatur quadratus, alius rotundus. Quadratus tribus quia tisdecimis suis maior rotūdo. Rotundus tribus vndecimis suis quadrato minor est, scilicet, quia anguli deteruntur, postea modulus, nec ab vncia, nec ab alterutro digitorū originē accipiēs inductus, vt quidam putant, ab Agrippa, vt alij à plumbarijs per Victruuium architectum in vsum vrbis exclusis prioribus venit appellatus quinario nomine. Qui autem Agrippam authorem faciunt, dicunt quod quin'que antiqui moduli exiles & veluti puncta quibus olim aqua cum modica esset, diuidebatur, in vnam fistulam coacti sunt, subnectit Plinius.

Digit'. Vncia. Digiti diuersitas.

ET SI QVINARIAE, &c. Quinariam Iulius Frontinus, libro antelato dictam tradit à diametro quin'que quadrantum, quae ratio in sequentibus quo'que modulis vs'que ad vicenariā durat, diametro per singulos adiectione singulorum quadrantum crescente, vt in senaria quę sex, scilicet quadrantes in diametro habet, & septenaria, quę septem, & deinceps simili incremento vs'que ad vicenariam. Omnis autem modulus colligitur aut diametro, aut perimetro, aut ex recto mensurae ex quibus & capacitas apparet. Differentiā vnciae, digiti quadrati, & digiti rotundi, & ipsius quinarię, Et vt facilius cognoscamus vtendum & substātia quinariae: qui modus certissimus, & maximè receptus est. Vnciae modulus, habet diametri digitum vnū, & trientē digiti capit plus'que quinariae octaua, hoc est, sescuncia, quinarię & scrupulis tribus & besse scrupuli. Digitus quadratus in rotundum redactus habet diametri, digitum vnum, & digiti selcūciā sextulā, capit quinariae dextātem, id est, decimā partem. Digitus rotundus habet diametri digitum vnum capit quinarię septuncē, semūciā sextulā, sed Hactenus de his. Nūc de aquę marinę vsu, ac vi medica agendū est. Aqua marina quę gręcis dicitur ὕδωρ θαλάσσιον, id est. idor thalassion. Est enim suapte natura calida & acris stomacho aduersatur, authore Diosco. libro quinto, conturbat aluū, pituitā expellit. Si verò calida adhibetur ad fotus, elicit & discutit. prodest neruorū vitijs & pernionibus ante quā exulcerentur. Discutit liuores suffitu Calida valet ad tormina, & psoras, pruritus mammas'que turgescentes, & id genus multa, quę à Dioscoride referuntur.

Quinaria. Digitus rotūdus. Vis medica aquarū.

INVETERATVR QVOD VOCATVR THALASSOMELITE. Meminít huius Diosco.libro. V.de hoc etiam à nobis actum est alíubi. EX ALTO. Hoc est lõgínquiore loco, vt etiam exposuim⁹ libro. xiiii. Porrò Plí.agit híc de hydromele siue aqua mulsa, quam aliį dicũt mi= licratum, vt docuimus libro. xxii. quare luxuriãtis putauerim de hoc iterũ agere.

CAPVT .VII.

SAL OMNIS AVT FIT, &c. Aquæ marínæ dotib⁹ promulgatis íure salis vsus, & vtilitates, ac obseruationes e= nodat Plí. id vocãt græci halas. Sal fossilis efficatior est, au thore Diosco. libro. V. si sit cãdidus perspicu⁹, densus, quod vocãt ammoniacum. Probatissimus in cypro laudatur, eo dem authore, & salamite, sicilia, aphrica. Phrygius nomi= ne tapęus maximè probatur, adstringit, expurgat, dissipat, reprimit, extenuat, crustas inducit: excrescẽtias in oculis re primit, & pterygia consumit, ac cæteras tollit extuberationes, illitus discutit lassitu dines, prodest tumoribus hydropicorum aduersus scorpionum ictus cum lini semi ne: cum origano valet contra serpentium morsus, aduersus vesparum ictus luxatis imponitur cum farina & melle ignes sacros & vlcera quæ serpunt, cũ aceto aut hys sopo illitus sistit. Et subnectit Plin. PVLMENTARII VICEM PRAEBET. Sal proculdubio summæ est laudis, nam aspersos sale infantes fascijs inuolui antiquiores præcipiebant, quare Auicenna prima primi, ait festinan dum vt infantum corpuscula perluãtur aqua in qua colliquatus sit sal, vt vmbilicus occalescat, atque item cutis, ita tamen vt non continguantur nares, nec os. Pro etiã lepore ac festiuitate sal poni consueuit, sicut pro sapientia, vnde sacra scriptura aít. Vos estis sal terræ. Et Leuitici. xx. Quicquid obtuleris sacrificij, sale condies, nec auferes sal fœderis dei tui de sacrificio tuo. Quibus constat ad sacrificia vsum salis fuisse necessarium apud Iudæos: sic apud Romanos sacrificia nõ fiebant citra vsum salis, quod significauit Plinius hic quando ait. Maximè tamen in sacris intelligitur authoritas, quando nulla cõficiũtur sine mola salsa. Sale etiã ęgyptiorũ corpora cõ diri solebãt, vt scriptũ reliquit Herodotus. Porrò fossilis est sal in Capadocia, adfer tur etiã, authore Strabone, sal multus ex Colopeno et Camiseno, fœminis gratissi= mus, quia cutis candorem faciat. Et subdit Plí. ET FLOS QVIDEM SALIS, &c. Hic flos satis authore etiam Diosco. flumine Nilo defluit, lacu= bus tamen quibusdam innata tassumendus est, qui crocei coloris sit, & odore ingra= to ceu gari. Vocatur autem græcis holosanthos vel halysanthen & halasanthon. Est enim fauilla salis leuissima, & candidissima, oculorum hebetudines, cicatrices, albuginesque tollit, sudorem cit, aluum turbat in vino, aut aqua sumptus, stoma= chum diuexat: est enim feruentis naturæ, authore Dioscoride libro quinto. Est & spuma salis, cui vis eadem quæ sali. Porrò quæ de garo hic dicuntur, perpẽdendum vt diximus, garum efficacius græcis dici hæmation, id est sanguiculum, ex intesti= nis thynni cum branchijs sanie & cruore. Dioscorides garum testatur esse, omne quod ex piscibus sale maceratis liquamen, sistit, eodem authore, libro quinto, vlce= ra depascentia, medetur morsis à cane.

Salis vis

De sale nota.

Sal sapiẽtia.

Sal fossilis.

Flos salis.

Garũ.

CAPVT .VIII.

NVNC E SCOMBRO, &c. Laudatissimum garum fiebat antiquitus ex scombro pisce. Cæterò híc agetur de muria et alece, vocari etiam posse salsuginem eruditiores testãtur. Vel dicitur etiã halme, vocarunt propriè id ius salsum in quo pisces seruarentur, à quibusdam salmuria vulgo traditur. Porrò salsugo dicta hæc est tharia, inueterebãtur eiñ pisces iĳ quicunque in pruna & craticula commodè coqui possent: quare Aristophanes prunarios appellauit, nos vt puto aleculas, item cuiusmodi sunt smarides & Menæ. Fuit autem salmuria duum generum, altera qua vterentur in conditura vini, vt diximus, cuius confectionem & vsum Colu. docet lib. XIII. rei rust. Altera quæ dura ab aliĳs vocabatur, cui⁹ vsum docuit idẽ eodẽ libro, sed cap. VI. &. VII. qua in cõditaris olerũ, pomorũ, radicũ, salgamorũq; omniũ vsa est antiquitas. Porrò, nõ obfuerit annotasse salsamẽtorũ esse duo genera, horæa, & thũnia, in horæo quod à tẽpestiuitate appellatũ est, & macra pinguib⁹, in altero macris pinguia referri, quę cybia dicunt. Omotarichõ salsa propriè est ẽ thynno caro. Sũt & plura id gen⁹, quorũ abũde meminit Athenæus, libro primo dipnosophistæ.

Tharia.

Salmuria.

Salsamẽtorum duo genera.

Horæa.

Cybia.

Thũnia,

CAPVT .X.

NON EST DIFFERENTIA, &c. Nunc agendum de nitro, præfertur enim leue, rosaceo colore, aut cãdido, in foramina dehiscens perinde spongiarũ quiddam, quale ex illyrico, vt scriptum reliquit Diosco. lib. V. à Buniorũ ciuitate. Quondã nitro esculentiora fiebant obsonia, i. herbarũ radices & olera, eratq; ganeæ summæ, vt teneritudo inesset oleribus, quare cecinit Martia. Nec tibi pallentes moueant fastigia caules, Nitrata viridis brassica fiet aqua. Sunt qui putẽt dici id quod vulgo vocamus salpetrũ. Porrò tenuissima pars nitri dicitur aphronitrõ: hoc veteres negabant fieri, nisi cũ ros cecidisset prægnãtibus nitrariĳs, sed nondũ parietib⁹, itaq; non fieri incitatis etiã si caderet. Aliĳ operimẽto rũ aceruorũq; fermẽto gigni existimauere. Differt, vt quibusdã placet, aphronitrũ ab aphronitro, id quod spuma sit, tritũ esse i pollinẽ affirmãt, candidũ & triceæ farinę simile aphronitrũ, siue, vt aliĳ dicunt, apholitrũ, cõgelati specie coit, eoq; quotidie, authore Gale. in balneis ad exterendas sordes vtũtur. Ea spuma nitri probari solet, quæ sit, authore Diosco. leuissima, glebosa, friabilis, colore penè purpureo, aut spumosa, aut mordẽs: qualis deferri solet ex philadelphia Lydię. Secũda est ægyptia, nitrũ tormina sedat, si tritum cũ cumino bibatur, in hydromelite, aut sapa, aut aliquib⁹ quę inflationes discutere possunt, vt ruta, vel anetho. Miscetur, authore Dios. lib. V. emplastris quæ extrahũt, & discutiũt, & extenuãt, & lepras extergũt. Spuma nitri sordes expurgat cũ aceto instillata, canum morsib⁹ ex asinino adipe, aut suillo medet̃, resinę admista furũculos aperit, luxatis cũ cærato prodest.

Nitrũ.

Aphronitrum.

CAPVT .XI.

SPONGIARVM genera, &c. Genera earũ lib. IX. declarauim⁹, superest earũ medica vis. Distinguit spõgias in mares & fœminas, mares authore Dios. lib. V. tenui fistula spissas referũt, quarũ duriores tragos nominãt, fœminas verò cõtra, recẽtes spõgię sine pinguitudine vulnerarię sunt, & tumores reprimũt: recẽtia vulnera ex aqua vel posca conglutinãt, aridę autẽ spõgiæ, eodẽ authore, ligatæ lino, si penicilli modo adigãtur occlusa vlcera callosque laxãt. Crematarũ spongiarũ cinis, ex aceto aridę lippitudini auxiliatur, et vbi est abstergere aut adstringere est op⁹. Cinis omniũ spõgiarũ cũ pice crematarũ, profluẽtẽ sanguinẽ sistit. Cæterò spongia græcè σπόγγος, id est spongos dicitur. Spõgiæ inter zoophyra, hoc est, quæ nec animaliũ, nec fruticũ, sed tertiã ex vtroque sortiuntur

Spõgiæ

σπόγγος.

zoophyra.

quę sortiuntur naturam. Porrò penicellos, vocamus caudas ac setulas, nã penis idẽ est quòd cauda, vnde penita offa, significat obseginem carnis porcinæ cum cauda.

Commentariorum in Tricesimumprimum Plinij Secundi, Naturalis historiæ, scriptoris argutissimi, Finis.

In Tricesimumsecundum Plinij, Stephani Aquæi, viri equestris, Scholia.

VENTVM EST AD SVMMA, &c. Ventum certè est ad summa naturæ, quia ad maris animalia, id est pisces, & eodem partes medicas, nam eorũ ordo & natura lib. ix. est explanata, supererat eorum in medendo mira videre, & effectus aliquando humanum animum transgredientes animaduersa exactissimè quorundam delitescẽte, ac abdita vi vt de echenidis & torpedinis, quorum Plinius capite sequenti refert.

CAPVT .I.

TAMEN OMNIA, &c. Huiusce pisciculi meminimus libro. ix. quare de hoc agendum non censui, nec de torpedine, quod verò de lepore marino ait, ea à nobis etiam tradita sunt, dicitur autem græce lagoos thalassios, Diosc. per se tritum & illitũ pilos euellere tradit, Paulus Aeginita lib. vi. addit marinam vrticam ad pilos euellendos, quando ait. λαγωὸς θαλάσσιος λεῖος καθαχριςθεὶς καθ᾽ ἑαυτὸν καὶ μετ᾽ ἀκαλήφης θαλασσίας τρίχας ψιλοῖ, quę significãt. Marin⁹ lepus cõcisus inunctus'que per se, & cum marina vrtica pilos aufert. Qui de echino aquatili volet, adeat Dioscoridem libro secundo.

Lagoos. Thalassios.

CAPVT .II.

MIHI VIDENTVR MIRA, &c. De his ferè omnibus à nobis libro. ix. actum est, quare superfluentis lectionis ea repetere putarim. Porrò quod de coralio ait, perpendendum vocẽ hanc græcam esse .i. κωράλιον vocatur lithodendron, id est λιθόδενδρον dictum coralion, vt scribit Theoph. ἀπὸ τῆς κουρᾶς, id est à tonsura, siue à radendo. Tradunt id protinus tactu lapidescere si viuat, ita'que occupari ac euelli retibus, aut acuto ferramento pręcidi, de quo cecinit Ouid. xv. metamorp. Sic & coralium, quum primum contingit auras Tempore durescit, mollis fuit herba sub vndis. Auicenna, cap. cxxiiii. secundi tracta. plura genera ponit, album, rubrum, & nigrum: efficacius rubẽs & nobilius dicitur, authore Dioscoride libro quinto, refrigerat mediocriter ac adstringit. Excrescentia coercet, oculorum claritates abstergit, explet caua vlcerum, valet contra sanguinis reiectiones, lienẽ absumit, difficultati vrinæ confert.

Coraliũ λιθόδενδρον.

NI QVI AD POLLINCTVM EMERENT, &c. Ego contẽderim non polinctũ, sed pollutum legendũ. Et si Hermo. vtrun'que cõfundat, errauit enĩ putans idem esse pollinctum & polluctum. Est enim pollincere, mortuum curare,

Pollinctum. Polluctum. Pollincere.

 & pollinctor

& pollinctor qui huiuſcemodi curator eſt. Pollucere verò Herculi eſt ſacrificiũ facere, authore Macrobio, quòd quia lautè apparabatur: pollucibiliter pro opiparè ac lautè dicitur, & cœna pollucibilis lauta. Eſt pollucere verbum ad ſacra pertinens, vt conijcerę licet lectione Catonis. Cum pollucere oportebit ſic facito &c. Polluctum ergo hic cœna erat lauta opiparéque.

CAPVT .III.

Fibri.

SPECTABILIS NATVRAE, &c. De fibrorum medica vi diximus aliubi. Fiber animal eſt, vt diximus, vitæ ancipitis, caſtorem appellant alij. Eius teſtes, authore Dioſcoride, ſerpẽtium venenis aduerſantur, ſternutamenta mouent, menſes & partus ciunt, duabus drachmis cum pulegio poti, ſecundas eijciunt. Contra inflationes, tormina, ſingultus, venena, & id genus multa, ab Dioſcoride enarrata valent Porrò, qui de torpedinis medica vi volet, adeat Dioſco. libro ſecundo, græcis hæc narce dicitur ναρκη.

CAPVT .IIII.

GEMINVS SIMILITER, &c. Sunt etiam ancipitis vitæ teſtudines, nam & aquoſis & terreſtribus locis peculiares. Cęterum de ranis, Dioſcorides libro ſecundo ait valere cõtra omniũ ſerpẽtiũ venena, ſi coctę in oleo addito ſale, itáque ſi edantur, ius earũ ad hoc valere etiã tradit Dioſcorides libro ſecundo. Illitus earum cinis profluentis ſanguinis impetum ſiſtit. Viridium ranarum ſanguis, auulſos genis pilos, renaſci prohibet, inſtillatus in veſtigia auulſorũ. Decoctæ ranæ in aceto & aqua dentium dolores collutione leniunt. Ranarum plura genera, alia eſt rana quæ dicitur phrynos, hoc eſt rubeta: pernicioſa item cherſidros cunctarum grandiſſima, buffo quibuſdam dicta. Apocynon dicunt, quòd canum impetus cohibeat: aliud genus dictum Calamites. Eſt & paluſtris rana, dicta eliobatrachon, Ariſtoteles, ranas omnes telmatiæos dicit, aut lymnæos. De cancrorum potentia medica etiam Dioſcorides libro ſecundo abundè meminit, cinerem eorum exuſtorum morſibus rabioſi canis valere referens, ſi cum radice gentianæ & ita potum cum vino, rimas pedum & perniones, & carcinomata cum melle decocto lenit: triti verò cancri cum lacte aſinino poti, auxiliantur contra ſerpentiũ et ſcorpionum ictus, vt ſcriptum reliquit Dioſcorides libro ſecundo, quem adeas ſi de his piſcium generibus voles, item & Atheneum, quorum ſcita non collibuit annectere propter tedium. Et quod etiam de his ſparſim à nobis tractatum ſit, cap quinto, vbi meminit elacatenę. Eſt enim genus ſalſamenti elacatena, quod alij melandrya dicunt: eſt tamen aliud melandrya meo iudicio. Columella meminit elacatenæ, libro nono.

Sãguis ranarũ.

Ranarũ genera.

Apocynon.

Cancrorũ medica vis.

Elacatena.

Commentariorum in Triceſimum ſecundum Plinij Secundi, Naturalis hiſtoriæ, ſcriptoris argutiſſimi,

FINIS.

In Tricesimumtertium Plinij, Stephani Aquæi, viri equestris Scholia.

METALLA NVNC, &c. De metallorũ nũc natura, vsu, ac dote agendũ est: primum de omnium preciosissimo, id est auro, ad quod inquirẽdum habendum'que omnes anhelant, nescientes obsit ne plus an nobis conferat. Inquirũt enim alij gemmas, quo niteat articulus, alij excauãt mõtes fibras'que terræ rimantur sollicite, quo aurum possint inuenire eos hæc auaricia cogẽte. Scitu profectò dignũ quod scriptum reliquit Diodorus libro sexto. Tradit earũ regionum incolas, quibus imperauit Geryon aureo nummo, at'que argento non vti, quæ adferri ad insulam prohibent, causam adferentes Geryonem Chrysauri filium auro atq; argẽto opulentissimũ quondã ab Hercule bello expugnatũ, existimat enĩ eo pacto cũ auro at'que argento careãt, sese facile omnes vitę insidias euasuros: perinde ac si noluissent innuere, malorũ fomitẽ esse aurũ ac auariciã sacramq; habẽdi famem. Laudatur ab diuo Hierenymo Crates Thebanus, quòd dicitur proiecisse magnum auri pondus in mare, ac dixisse, abite pessum malæ cupiditates, ego vos mergam ne ipse mergar à vobis, quare scitè cecinit Ouidius. I. metamor. Sed itũ est in viscera terrę, Quas'que recõdiderat stigijs'qus admouerat vmbris, Effodiũtur opes, irritamẽta malorũ, Iã'que nocens ferrũ ferro'que nocẽtius aurũ, Prodierat,

Auri dãnũ.

Auri mala.

CAPVT .I.

VTINAM POSSET, &c. Nec profuisse auri inuentionem mortalibus profectò constat, sed maximè obfuisse. Degebatur enim multò fœlicius cum res rebus permutabãtur, quod actũ esse Troianis tẽporibus memorijs veteribus proditum est, quod Homerus ille poetarum eminentissimus docuisse videtur, quando septimo Iliados ait.

, Affuit ex lemno ratibus tunc copia vini
, Cæsariæ insignes redimunt, hinc vina pelasgi
, Pars dedit æs nitidum, ferrum pars altera, bubus
, Tergora diripiens hic protulit, ille agit ipsos
, Ad naues tauros, hic bello corpora capta.

Ad hanc igitur permutationis rationẽ allusit Pli. hic. Cęterò de permutatione armorũ qua Glaucus & Diomedes vsi sunt, Home. meminit Iliados. VI. his verbis ἔνθ᾽ ἄυτε γλαύκῳ κρονίδης φρένας &c. quæ significãt, Iupiter hic eripuit Glauco precordia mire, qui stolid' resonãtia arma mutat cũ tytide, visenda subæratis auro coruscãti, hoc est, permutat aurea arma, armis æreis. Iupiter auferẽs Glauco sanã mentẽ, agit vt permutare ausus sit arma aurea cẽtũ bobus taxata, armis æreis, armis inquã, Diomedis. Sic enĩ se habet historia, quãdo Diomedes græc', & Glaucus troianus sibi inuicẽ facti essent obuiã, in medio pugnę, & vterq; suis virib' maximè fideret, cũq; iã essent pugnaturi, inuicẽ sciscitãtur vnde genus esset, quę patria amicitiã tãdẽ hospitiũq; agnoscũt. quo acto quũ nolẽt pręliari, Diomedes tũc alloquitur Glaucũ his verbis. Heus tu quin arma inuicẽ cõmutamus, vt cũctis cognoscatur hospitiũ nobiscũ intercedere, quo facto, Glaucus stolidè arma aurea, armis ęreis Diome. ꝑmutauit, hic de ꝑmutatione dissimili sententia, ꝓuerbialis solet dici, Glauci et Diome, ꝑmutatio, hoc est, non paria paribus, ac

Permutatio Glauci & Diomedis.

aurea æris permutare. Porrò quid bulla aurea sit. notum est lectione Macrobij. quid item prætexta, quorum rationem longum esset exequi, locum autem habes quem adeas. Cæterò, quia hic de ratione ac iure annulorum meminit Plinius, perpendendum est dignitatis fuisse insigne, nam ius annulorum donare, erat aliquem armis & bello illustrem insignere, ac (vt vulgo dicitur) equitem facere, authore Budæo. Quod docuisse videtur Trãquillus in Cęsare, quando ait. Promissum ius annulorum cum milibus quadringentis fama distulit. Idem in Vitell. Prouincia deinde accepta, asiaticũ manumisit, ac primo imperij die aureis donauit annulis super cœnam cum mane rogantibus pro eo cunctis detestatus esset seuerissimè talem equestris ordinis maculam. Erat autem maius restitui natalibus, quàm donari aureis annulis. Est'que, authore Budæo nostro, natalibus restitui, quod vulgo nobilitare nostrates dicunt. Huius rei meminit Vlpianus, in lege, sed si hac. de in ius vocando, libro pandectarum. Cæterò, non solum imperatores strenuis militibus dabant annulos aureos, sed etiam torques: vnde dicti torquati, qui, authore Vegetio, duorum generum erant, simplares ac duplares. Vegetius libro secundo. Torquati, ait, duplares erant, quibus torquis aureus solidus virtutis præmium fuit, quem qui meruisset præter laudem interdum duas consequebatur annonas. Porrò annuli non solum digitis, sed & brachio ferri solent, veluti circuli quos scitè dextrocheria, vel dextrariola, vel cricos, vel carpa dicunt, sic enim vocantur maiores illi annuli brachia ornantes, quos vulgo braceletos nostrates vocant. Cæterum Plinius hic Prometheũ annulum primo fabricasse tradit poetarum lectione. Cum enim vt fabulantur poetæ, cœlestem ignem furatus esset, ferunt iouem illum in monte scythię caucaso ferrea cathena vinxisse, aquilam'que addidisse, quæ iecore eius assidue renascente perpetuo pasceretur, quare ait Martialis.

, Qualiter in scythica religatus rupe prometheus,
, Assiduam nimio pectore pauit auem.

Nota est fabula, ignorat enim initia annulorum Plinius. Iosephus tamen antiquitatis libro tertio, veteres hebræos annulis vsos his verbis testari videtur. Ad hæc autem tertio induitur indumento, quod dicitur ephor, fit enim hoc modo, vt sit textus eius magnitudine cubiti de cunctis coloribus auro'que variatis, amplectens omnem pectoris locum, Et paulò mox subdit. Vnitur ephor cum rationali annuli per circulos sub æqualitate commissis, per vittam hiacynthinam, quæ immittitur pro ligaturis & consertionibus alterutris annulorum. Et deinde subiũgit. Cum per singulos eius pedes superiori labio erant annuli, per quos vectes deaurati mittebãtur, hæc ille. Porrò, saturnaliorum septimo Macrobius refert veteres nõ ornatus causa, sed signandi annulum secum circumtulisse, vnde ne plus quàm vnũ habere licebat, nec cuiquàm nisi libero, postea vsus luxuriantis ætatis, signaturas preciosis gemmis cœpit insculpere, & certatim omnis imitatio lacessiuit, vt homines aliquanto studiosius lapides præciosos requirerent, huic factum est, vt annulus in digito qui minimo est proximus, sinistræ manus gestaretur, ne preciosi lapides frangerentur, vel ideo ille igitur annulo decoratur, quia, vt ait Macrobius, ab eo neruus quidam vs'que ad cor pergit. De Demostene, cuius hic meminit, Laertius abundi. ❧ SERVORVM (ait Pli.) QVOQVE CAVSA nomẽclator adhibendus. Nomenclatores nomina singulorum candidatorum tenebant, candidatis'que suggerebant, vt quis'que obuius erat. quanquàm postea id lege sit vetitum, author est Plutarchus in Catone: græce enim nomenclatorum dici possunt ονομαθολογοι, vnde nomenclatura verbum deductum pro conuocatione ac nũcupatione. Candidati autem, vt id obiter attingamus, vocabantur qui magistratum petebant, dicti à toga candida, quod erat petitorum gestamen. Et subdit Plinius.

Ius annulorum. natalib' restitui. Torquati. Dextrocheria, Crici. Carpa. Nomẽclator, ονομαθολογοι. Cãdidati.

❧ SINGVLI

SINGVLI MARCIPORES LVCIPORES'VE, &c. His verbis significat Pli. antiquos fuisse cōtentos singulis seruis, quare Marcipores, quasi Marci pueri & lucipores quasi Lucij dicti, quasi ministri, & asseclæ. Fabius, libro primo in seruis, ait, iam intercidit genus illud nominis quod ducebatur à domino, vnde Marcipores, Publipores, porrò gentiles (quia hic eorum fit mentio) dicebātur enim qui eodem inter se nomine erāt, qui ab ingenuis oriundi erāt, qui & agnati, dicebātur. POLYCRATI SAMI TYRANNVM, &c. De hoc abundè Herodotus, libro tertio, & Strabo. libro quarto decimo.

Marcipores.
Lucipores,

ANNVLI DISTINXERE ALTERVM ORDINEM à plębe, &c. Hic perpēdendum quinā fuerint, & quod ordines apud Romanos. Fuerunt autem tres ordines Romæ, Senatorius, Equestris, & Plębeius. Propterea Plin. hic significat equestrem ordinem annulum aureum pro insigni habere cœpisse, vt distingueretur à plębe. Equites etiā vocari solitos significat, quia iudiciū decurię ex ordine equestri deligebātur. Et subdit Pli. SICVT TVNICA AB Annulis, &c. Tunica laticlaui dicebatur insignę ordinis senatorij, quare latus clauus pro dignitate senatoria dicitur. Vocat enim hic Pli. Tunicę purpurā, dignitatem senatoriā. Nam latum clauum, tunicam fuisse purpura textā produnt, ob id scitè dixit Pli. PVRPVRA LATIORE TVNICAE, &c. Porrò quod ait annulum dictum symbolum. Symbolus enim est nota & signum, sic annuli militiæ erāt notæ. Cōdulum etiā & condalium annulum dixerunt, hinc Plaut. in Tri. In thermopolio condalium est oblitus, &c. FLEXANIMES, &c. A flectēdis equis dirigēdisque putarim dictos. Flexanima oratio quę animum flectit qua vocis acceptione vtitur. Cicero, secundo de oratore. Celeres, à Celere, Remi interfectari, vt quibusdā placitum video. INSERTORII VSV, &c. Hermo. legit Cōsertorij, id est, pugnatoris, scitè legerim insertorij: estque insertorium, quasi amentum ab inferendo, quod brachio inferatur veluti clypeus, vel pelta.

Tunica laticlaui
Symbolus.
Cōdulū
Condalium.
Flexanimes.
Insertorium.

CAPVT SECVNDVM.

DECVRIAE QVO'QVE PLVRIBVS, &c. Hic nobis agendum de Decurijs. Fuerunt autem Decuriæ iudicū quinque. Nā Caius princeps quintā addidit. Quum verò etiā grauate equites indicarent, sextā que decunā à Galba præcarentur, nō modo Galba negauit, sed etiā cōcessum à Claudio beneficium, ne hyeme initio anni ad iudicādū euocarentur, eripuit. De quibus Budæus noster homo recondittissimæ doctrinę scitè disseruit, libro assis. Porrò selecti, quorum hic fit mentio, iudices dicebantur, quorum meminit Seneca, libro tertio beneficiorum, & Cicero pro Cluētio, his verbis. Deinde prætores tātum vrbani, qui iurati debent optimum quēque in selectos iudices referre: nunquàm sibi ad eā rem censoriā ignominiā impedimento esse oportere duxerunt, & in Ver. actione quarta Cicero. Cæterarum rerum selecti iudices ex ciuium Romanorum proponi solent, &c. Hic enim iudices selecti, ponuntur pro equitibus, sic constat selectos iudices dictos fuisse equites. Dij etiā selecti ab August. libro sexto ciuitatis diuinæ dicuntur præcipui. SVFFRAGIORVM SCITA, &c. Suffragia alia fuisse vocalia, alia tabellaria explicuit Budęus, & horum meminit etiā Cicero de legibus tertio. Dicā, ait. Attice, & versabor in re difficili, ac multum & sæpe quęsita: suffragia in magistratu mandando, vt de reo iudicādo, qui lege, aut rogatione damnatur, palàm ferrę melius esset. De tabellarijs autē suffragijs in oratione cōtra

Decurię
Selecti.
Dij selecti.
Tabellaria suffragia.

Rullum his verbis. Sed tamen magnificentius, atque ornatius esse illo nihil potest; quod meis comitijs nõ tabellã tantę liberalitatis, sed vocẽ viuã prę vobis iudicem erga me voluntatum, ac studiorum tulistis, &c. Quæ comitia cum curiata centuriata sint docet abundè Gell. Et Budęus noster, libro annotationum in pãdectas.

Auxiliares. AVXILIARES, &c. Erãt qui ex diuersis locis ad prælium cõducebãtur. Legiones enim & Auxiliares differunt, authore Vegetio, libro secũdo, ca. secundo. Legio, ait, proprijs corhortibus plena cum grauẽ armaturã, id est, principes hastarios, triarios, antesignarios, funditores, balistarios, ꝓprios & sibi impositos equites. Auxiliares cõducuntur ad prælium ex diuersis locis, ex diuersis muneribus veniẽtes. *Comitiati.* Porrò dicebãtur apud Romanos Tribuni militares. eorum autem duo erant genera, authore Asco. Alij Rufuli dicebãtur qui ĩ exercitu creabãtur. Alij comitiati, qui Romæ comitijs destinabantur. Tribuni militaris officium erat, vt miles veste nitidus, armis bene munitus, exercitatione, ac disciplina militari eruditus, respiceret. *Tribuni ærarij.* Tribuni militũ cõsulari potestate promiscuę ex patribus, ac plebe creati erãt. Tribunos dictos, ait Vege. quòd tribuebãt iura militibus. Erãt etiã Tribuni ærarij ij quos nunc appellant vulgo receptores generales, Lege Aurelia. cum senatoribus equitibusque iudicabãt, vt annotauit quã scitissimè Budęus, libro suarum annotationum, asserens. Tribunos militum dici eos posse, quos nostrates marescalos dicunt. LEGE THEATRALI, &c. De instituto Theatrali lege Valeri. Maxi. libro secundo Titulo, institutorum antiquorum, capi. c l x,

CAPVT .III.

DEORVM VERO HONORI, &c. Maiores victimas, id est, tauros, capras, & id genus antiquitas Romana cornibus auratis dijs mactare solebat, propterea aurum licẽtiosius fuisse immistum rebus inanibus constat. Adoleuit *Fibulæ.* præterea (ait Pli.) in militia Mar. Bruti repertis literis Mar, (ait Pli.) Brutus in philippicis campis epistolæ reperiãtur Fremẽtes Fibulas, &c. Fibulę enim sunt proprie circuli, ac quædã ornamenta cinguli ad vestem subligandã, vnde ait Vergil. Aurea purpuream subnectit fibula veste.

AD HECVLES IDEM TV BRVTE, &c. Vale. Maxi. Titulo Antiquorum institutorum refert Maritos cõcesisse fœminis aurum gestare. Postulauerunt enim quõdã Romanæ mulieres, vt eis liceret, cum aurum, tũ purpurã gestare, ob id Lucius Valerius apud Liuium, libro quarto de bello Mace, orationem habuit apud senatum pro hac re. Marco (ait Liuius) Catone reclamante purpura, ait, viri vtemur, prætexati in magistratibus, in sacerdotijs: libere nostri purpura togis vtẽtur: magistratibus in colonijs municipijsque togę prætextate habendæ ius est, nec id, vt solum habeant tãtum insigne, sed etiam, vt cum eo cremẽtur mortui, Fœminis dũtaxat vsum purpureę interdicemus, hæc ille. Cęterum quod dicitur de nũmo, ac partibus assis de victoriato, de æris nota grauis, nihil constitui hic agere, quia omnia hęc quã scitissimè, ac cõcinnissimè à Budęo nostro sunt edocta. multa enim prętereũda videntur, potissimum, quia ab eo doctius quam dici possit explanata sint, sed redeamus ad textum.

PROXIMVM SCELVS FECIT, Qui primus ex auro denarium signauit, quod & ipsum latet, authore incerto, &c. Mirari hic subit, Pli. ignorasse illum, qui nummum primum ex auro atque argento signauerit. Quãdo Herodotus libro primo histo. Scribat, Lydos primos omnium nummum aureum, & argẽteũ

ad vsum

ad vsum percussisse, Nisi de Romanis solis hic agat Pli. Strabo, lib. octauo phaedonem argentum signari primo docuisse tradit Pli. ab vrbe condita quingentesimo octogesimo quinto id signatum Romę ait. Eutropius verò secūdo histo. scribit saturnium nummos æreos latinis signasse.

EMPTIONIBVS QVAE MANCIPII SVNT, &c. Ea sunt sui mācipij, quę nullius dominio subiecta sunt, & vt quidem volunt, sui iuris, de quibus Budæus, libro suarum annotationum abundè.

Sui mācipij esse,

NOTA æris fuit ex altera parte Ianus, &c. Aes primus signauit Ianus, authore Macrob. primo Satur. Hic igitur Ianus cum saturnum classe peruectum excepisset hospitio, & ab eo edoctus peritiā ruris, ferum illum & rudem ante fruges cognitas, victum in melius redegisset, regni eum societate munerauit. Cum primus quoque æra signaret, seruauit & in hoc saturni reuerentiam, vt quoniam ille naui fuerat aduectus, ex vna quidem parte sui capitis effigies, ex altera verò nauis exprimeretur, quo Saturni memoriam etiam in posteros propagaret. Quę ab Ouidio confirmari possunt, his,

, Multa quidem didisci, sed cur naualis in ęre
, Altera signata est, altera forma biceps
, At bona posteritas puppim formauit in ære
, Hospitis aduentum testificata dei. "

CVM Septimuleius, C. Gracchi familiaris auro repensum caput, &c. Lege de hoc Vale. Maxi. Titulo auaritiæ. FVGITIVIS NOSTRIS, &c. Fugitiui serui proprie dicebantur, qui à domino ea mente fugiebāt, ne ad eum vltra redire vellent. Fugitiuus etiā qui extra domū domini causa fugę exit, ne in eius dominium vltra veniat, & fugitiuarius, qui erat seruorum fugitiuorum reprehensor. PARASTATAE, &c. Parastatæ hic, & apud Victruuium lapides pilarum modo appositi colūnis, de qua similitudine alterum crurisos, (duo enim sunt) parastata dicitur in iumentis, à Victruuio etiā tabullę quędā dicuntur.

Fugitiui serui.

Parastatæ.

PEGMA DVXIT, &c. Pegma est machina quędam lignea, in qua statuę solebāt collocari, ad eas sustinendas. Formā huius machinæ sic describit Seneca ad Lucil. His annumeres licet machinatores, qui pegmata per se surgentia excogitant, & tabulata tacite in sublimè crescentia & alias ex inopinato varietates, aut dehiscentibus quę cohærebāt, aut quę stabāt sua sponte cohærētibus, aut iis quę eminebant paulatim in se residētibus. Huius etiam machinæ meminit Iosephus, libro septimo, belli Iudaici. Romani enim in his machinis solebāt depugnare. propterea illi pegmares à Tranquil. dicuntur. Festus, scribit esse pegmata, aut ære, aut marmore ornamenta, quę vt plurimum in atrijs, quādoque in porticibus aulisque affigunt, maiorum aliorumque fortium virorum gesta certius quàm pictura ostēdētium. MVNICIPIIS, &c. Municipia dicebātur quæ aliunde veniebant in ciuitatem, & cum suo iure viuerent, muneribus tamen populi Romeni fungebantur. Capiebant enim munera, sed non damnosa, vt est collatio tributorum, & huiusmodi quæ ad honorem pertinerent, A quo munere capessendo dicta municipia. Et municipia ciuitates suo iure vtentes & legibus.

Pegma.

Pegmates.

Municipia,

LAQVEARIA, &c. Laquearia pro partibus superioribus cubiculi varijs adornatis coloribus poni solent. Item pro trabibus planis, quæ interdum à quibusdam Lacus dici solent. Qui de præcio, ac iudicatura auri bonitate, qui volet, adeat Budęū, libro assis. iii. De opulentia Romanorum idem, libro secundo assis abundè, quare de his hactenus, &c.

CAPVT .IIII.

Chryſera.

A VRVM INVENITVR IN NOSTRO ORBE, &c. Aurum quod græce χρυσον auriferum verò χρυσοφορον in pluribus locis inuenitur potiſſimū in inſulis dictis, authore Martiano Capella, libro ſexto. Chryſera ab auro, & argyria ab argēto, horū meminit Dionyſij interp̄s hoc carmine.

, Inſula, quę priſci ſignatur nominis vſu
, Aurea, quod fuluo ſol hic magis orbe rubeſcat.

De formicis aurum fodientibus aliubi actum eſt. Pręſtantes autem aurifodinas in Turdetania, fuiſſe docuimus in parte geogra. De quibus etiā ſcitè meminit Strabro, libro tertio. Vbi ait etiā Gallos aurifodines clariſſimas habuiſſe. Galli, ait, nobiliore eſſe ſua cenſent, quæ in Cimerio monte ſita ſunt, & quę Pyrene ipſi ſubiacent, &c. Budęus putat legendum hic nō Cimerio, ſed Cēmeno, eſſeque mōtem, quē alij Tarară dicāt. De quibus qui volet copioſius legat Budęum, libro aſſis quarto. Cæterò, in quibuſdā codicibus hic legitur Pilas. Alij tamen legunt ſyncerius palas. Sunt enim palæ glebulæ auri ſelibrales, alij maſſulas auri vocār, authore Strabone. Denarium autem libralem vocant Balucē, de quibus affatim meminit Budęus eo quo diximus loco.

Aurifodinę gallicæ.

Palæ.

Balucē.

Electrū

EST ELECTRO AVCTORITAS, &c. Electrum, id eſt, quod nunc ambrā vocamus, vt quibuſdā placitum video. quod & ſuccinum alij vocant, è lachryma populi, authore Dioſco. libro primo, poetæ fabulātur ex lachrymis Heliadum ſororum Phætontis, quę in populos arbores mutatæ dicūtur poetis, vnde cecinit Ouidius, ſecundo Transformationum, Clymene earum.

, Mater dum truncis auellere corpora tentat
, Et teneros manibus ramos abrumpit, & inde
, Sanguineę manant tanquàm de vulnere guttæ
, Inde fluunt lachrymæ, ſtillata que ſole rigeſcunt
, De ramis Electra nouis, quę lucidus amnis
, Excipit, & nuribus mittit geſtanda latinis.

Tria eſſe genera ferunt Electri, vt videre eſt infra, nōnulli purgamentum eſſe auri Electrum ferunt. In padum amnem defluere teſtatur Pli. Itē & Dioſco, libro primo, ab eoque Chryſophoron dicitur, ſiſtere ventris, ac ſtomachi fluctiones idem ſcriptū reliquit. IN TEMPLO ANAITIDIS POSITA Refertur, &c. Meminit huius Deę, ac templi Strabo, libo geo. xi. his verbis, Qui ad Euxinum vergunt, quos ponticos vocāt. Sed cum ex ſpolijs feſta celebrarent, Perſarum imperatores eos noctu adorti, funditus deleuere. Ac petrā quandā, in cāpo poſitā, in mōtis figurā, terra exaggerentes, muro circundederūt, atque Anaitidis & ſociorū deorum Amani & Anada dati, qui Perſarum nomina ſunt, cōſtructo delubro, annua ibi ſolennia inſtituere nomine Saccha, &c. Et libro. xii. Zeletica regio Zela vrbem ſuper aggere Semiramidis cōditā habet, in ea templum eſt Anaitidis, &c. Anaetis, authore Herodo. & Pauſa. Anætin deā à Lydis coli tradunt.

CAPVT .V.

Chryſocolla.

C HRYSOCOLLA HVMOR, &c. Eſt ergo Chryſocolla humor in puteorum ſcrobibus, ac quędam vena putris, præcipua laudatur Armenica colerem (authore Dioſ. libro quinto) porri ſimile reddens ſecundum locum ſibi vēdicat Macedonica, & Cypria. Damnatur ea quę terrā collegerit. Duplex fertur hęc, altera quę in cūctis ferè metallis inuenitur, ac ærarijs: altera, quę Cypria ærugine & vrina pueri addito nitro temperatur. Nihil enim vox Chry-

ſocollę.

focollæ, aliud notat quā auri glutinum. Meminit Chryſocollæ Strabo, libro decimo ſexto his verbis. Nā etiā ex pueri lotio chryſocolla cōficitur, ac in medio quidem lacu, iure res huiuſcemodi accidit, &c. Meminit etiā eius poteſtatis medicæ, Paulo Aeginita, libro ſexto, aſſerens prodeſſe maleficis, ac doloſis vlceribus. Dioſ. purgare cicatrices tradit chryſocollā excreſcentem carnem coercere, adſtringere, purgare, calefacere. LVTEAM VOCANT, &c. Luteā putāt ita dictum Chryſocollā, ab herba lutea dicta, qua adulterari poteſt, Victruuius, libro architecturę ſuæ ſeptimo, pingendis parietibus laudauit Chryſocollā macedonicā, cuius verba ſunt. Chryſocolla apportatur à Macedonia, Foditur autem ex his locis, qui ſunt proximi ærarijs metallis. Quotidianus & multus fuit quondā vſus in pingendis triclinij, cubiculis, & porticibus Chryſocollæ vſus.

CAPVT SEXTVM.

AB HIS ARGENTI METALLA, &c. De Argētifodinis, ac argēti p̄cio abūdè Budę⁹, lib. iii. aſſis meminit: qua re qui de his volet locū habet quē adeat. Cęterò de Argentiuiuo, quod gręce hydragyros dicit̄, vel hydragyrō, ex minio ſecundario fieri aiunt Hydragyrō dictū quaſi aquoſum argentū, multiplex genus eſſe ferunt, vt videre eſt lectione Dioſco. libro quinto, id potum perniciē mirā adfert interna enim ſuo pōdere exeſt. Remedio eſt lac multum potum ſubinde, limatura auri eſt huic rei auxilio, vinum item meracum. Fuit autem diu diſceptatum apud eruditiores ſit ne calidum, vel frigidum, alij ratione motus, calidum ferunt, calidū enim magis mobile eſt, eſt enim argentū viuum quietis neſciū, lucidum, diaphanum, ac perſpicuum quę calido, ac naturæ igneę cōpetunt. Alij cō tra, frigidum aſſerunt, quia graue admodum, ac pōderoſum, quę frigido cōgruunt, Perſuadet tamen eſſe calidum, quia forat ac exeſt, quę proprie ſunt calidi, magis quàm frigidi. Frigida enim in quarto ordine, vt ferūt phyſici magis ſegniciē, torporem, corporiſque grauitatem afferunt, quā quę calida. ſunt nobis exem plo Mandragora, Opium, Papauer, Hyoſciamus, quę frigida ſummè ſunt ad deferētia corpo ris grauitarē, quę verò calida ſummè, & Titymallus, Elleborum, & id genus multa magis excitāt ſenſus, ac calorem corporibus membriſque infundūt, obid videt̄ argentum viuum potius eſſe calidum, quàm frigidum, exeſt enim interna potum, authore Dioſcori. item forat vaſa præter quædam.

STIBIVM APPELLANT ALII ALABASTRVM, &c. Sunt etiā qui vocent id Alabandicum & alabandum, authore Aetio, hoc, quia oculos dilatat eorum lippitudines inhibet platyopthalmō vocauerunt græci ad formæ leno cinium hoc facit, eoque mulieres non natiuo ſuo colore cōtente ad fucum vtuntur, quo forma, ac colore elegātiore niteāt. Adſtringit autē ſtibiū, obſtruit, refrigerat, excreſcentia in carne cohibet, vlcera ad cicatricem perducit, authore Dioſco. libro quinto. Cæterò omitto hic quę Leonicenus de argento viuo dixit, hunc legat qui volet. De ſcoria argenti, id eſt, recremento etiā meminit Dioſco. lib. v. id vocant Helcyſma, aut Eucauma, cōfert id cicatricibus, ac emplaſtris, abſtringit, ac extrahit id, quę vocentur lypare medicamenta docuimus, lib. xxiij.

ET QVAE VOCATVR SPVMA ARGENTI, &c. Spuma argenti alij lithargyron vocāt, tria ſunt eius genera Chryſitis, quę fit ex ipſa vena, Argyritis ſecunda, tertia Molibditis, alij non eſſe ſpumam argenti Lithargyron dicunt, vt ex Plinio hic videre eſt. De coctura eius meminit Dioſcorides, libro

quinto

quinto, prodest hæc si lota est, ad oculorum collyria, ad faciei rugas, ad fœditates oculorum.

CAPVT .VII.

INVENITVR IN ARGENTARIIS, &c. Iustinus, Terrã Hispanã minij feracẽ tradit. Vocãt id etiã Rubricam sinopin, & minium sinopicũ, hoc libri, ac ligna colorari solent. bonitas, grauitate probatur authore Diosc. effodi idem in Macedonia tradit, soletque in sinopem vrbem deferri, vnde nomen accepit, vim habet exiccatoriam, valet ad ea quę exiccatione egent. Aluum sistit in ouo sumptum, aut clystere infusum, datur laborantibus vicio iocineris, porrò Miniare verbum defluxũ à minio, pro minio orare, ac pingere.

CINNABARIN, &c. Minium & Cinnabarin nõ idem esse testãtur plerique, sicut docuit Leonicenus cõtra Pli. agens de hac re. Credidit Pli. saniẽ fuisse draconis elisi põdere, permixto vtriusque animalis sanguine alij putauerunt. Meminit Cinnabaris, quàm scitissimè Diosco. libro quinto, id cõuenire ad oculorum medicamenta, fert idem author, ac cohibere sanguinem: Cinnabari vsa est antiquitas ad monocromata, hoc est, ad ea quę coloribus singulis pingebãtur. porrò scribit Victruuius, libro septimo, ca. viii. de minio hæc nõ ingrata. Ingrediar, ait, nunc minij rationes explicari, id autem agris Ephesiorum clinianis primum memoratur esse inuentũ, cuius & res, & ratio satis magnas habet rationes. Foditur enim gleba, antequã tractationibus ad minium, vena vti ferreo magis sub ruffo colore habens circa se rubrum puluerem. Cum id foditur, ex plagis ferramentorum crebras emittit lachrymas argenti viui, quę à fossoribus statim colliguntur. De temperatura autem minij paulò mox ait, Ipse enim glebæ cum sunt aridę pilis ferreis contunduntur & moluntur, & lotionibus & cocturis crebris, efficiuntur, vt adueniant colores, Cum ergo hæc emissa erunt, tunc minium propter argẽti viui relictionẽ, quas in se naturales habuerit virtutes reliquit. hæc ille & multa id genus, de hoc, Batillis ferreis, ca. legitur Estque feri eum receptaculum batillus quo pruna colligitur, Item et pro bractea ponitur, ac lamina & pro instrumento vtimur ad elices fossas faciendas, Milton etiam Minium vocant.

CAPVT .IX.

LAMINAS DVCI ET SPECVLA, &c. Seneca grauis author primo naturalium specula ad hoc inuẽta fuisse tradit, vt homo ipse se nosceret. Multi, inquit, ex hoc consequuntur primo sui notitiã, mox & consilium quoddã. Formosus, vt nitet infamiã deformis, vt sciat, virtutibus redimendum quicquid corpori defuerit. Propterea ferunt Socratem suasisse discipulis, vt semel in speculo cõtemplarentur, vt qui eorũ esset pulchritudine sibi cõplacitus, procuraret, ne corporis dignitatem morum turpitudine macularet. Qui verò minus esse elegãti forma, statim niteretur virtutis splendore se collustraret, corporis dãna ingenia virtute rependens. Porrò de speculorum materia agendum obiter, oportet autem speculorũ materiã esse lenitatem aliquam, ac partium inoffensam continuitatem, carentem quidem meatibus cẽsui perspicuis, propterea quę meatus quosdã habent specula effici nõ possunt, formam autem speculorum oportet esse polirurã

Speculorũ ratio.

quandam

quandam perfectam, hoc est, amotionem omnem aſpredinis. Fit autem aliquando imbecillis imaginum expreſſio, quia tunc formæ reflexæ debiliores ſunt, ob id debilius offeruntur, ac mouent.

CAPVT .X.

NON ERAT APVD ROMANOS, &c. De diuitijs Craſſi ac Romanorum aliorum affatim meminit, & ſcitè quidem Budæus noſter, libro ſecundo aſſis, repurgatq́ue locum hunc ac non legendum cenſet, vt paſſim legitur, ſed hoc modo. In agris ſeſtertium bis millies poſſedit, hoc eſt, ære noſtro quinquagies centena millia aureorũ coronatorum. Qui de his plura volet, locum habet quã adeat. DECOXISSE CREDITORIBVS SVIS, &c. Decoquere verbum elegans pro creditum, vt ſic dicam non ſoluere, ac ære credito fraudare, hinc Plinius aliubi, id eſt, vigeſimo primo. Crocum ſylueſtre optimum, ſerere in Italia minimè expedit ad ſcrupula vſque ſingula areis decoquentibus, id eſt, depoſitum non reddentibus: decoquere igitur eſt depoſitum non reddere. Decoquere etiam eſt diminuere, ac abſumere: hinc decoctores patrimoniorum, qui omnia conſumpſerunt ſtudio gulæ, ac ganeę cauſa. Portio fuerit. BITHINII PYTHII, &c. De diuitijs Pythij Bithinici, habes de hoc apud Herodotum libro ſeptimo, & apud Trogum, & ampliter apud Budæum, libro quinto aſſis, vbi opum illius ſcitè meminit hæc quæ omnia explicuit ad vnguem, quare nec de his diſſerere fuit conſilij noſtri.

Decoquere.

Decoctores.

CAPVT .XI.

VASA EX ARGENTO MIRA INCONSTANTIA HVMANI INGENII VARIAT, NVLLVM GENVS OFFICINAE DIV PROBANDO, &c. Hoc caput parum habet fuſcedinis, quare de hoc obiter. Vocantur autem anaglypha ſuperaſpera, nam glypha vocamus, quæ non læuia ſed aſpera ſunt, vt cælaturæ quæ ſunt inequales ac eminentes apud Victruuium. Anaglypha dicta ἀπὸ τοῦ ἀνὰ καὶ γλύφω, id eſt, ab ana, quod eſt ſuper, & glypho, quod eſt ſcalpo. Et quæ in aſperitatem inciſa ſunt, auroq́ue circumlata, anaglypha ſcitè dici poſſunt. Porrò, emblemata qua voce vtitur Plinius capite ſequenti, ſunt opera vermiculata ex teſſelis inſititijs apta. Erant etiam ornamenta vt hic, in vaſis argenteis ac aureis. Toreumata etiam cælaturæ dicũtur ac emblemata. Cæterum, ſil, cuius meminit Plinius capite decimotertio. Eſt ſili color, vt ochræ luteus, qui tamen cremato ſile marmoroſo acetoq́ue reſtrincto, abit in purpureum. Genus aliud ſcyricum dicunt ab inſula Scyro.

Anaglypha.

Emblemata.

Toreumata.

Sil.

MAGYDAS ET STATERAS. &c. Magida, inſtrumenti genus coquinarij, authore Polluce. Stateram lancem appellãt. Magida etiam genus eſt panis, vocant etiam climateras & climacas, vaſis genera, author eſt Pollux.

CAPVT .XIII.

SILB PRIMI INSTITVERE, &c. Agendum eſt hic obiter de coloribus, primo de cæruleo, cuius origo ab ærarijs metallis in cypro. Copioſius ex harena literali ſecundum quoſdam ſub cauatos ſpecus maris inuenitus, cuius meminit Victruuius libro ſeptimo, cap. xi. his verbis. Cærulei temperationes Alexandriæ primum ſunt inuentę, poſtea item Veſtorius puteolis inſtituit faciundū. Ratio autem eius, è quibus eſt inuenta, ſatis habet admirationis. Arena cum nitri flore conteritur adeò ſubtiliter, vt efficiatur quemadmodū farina, & æri cyprio bimis craſſis (vt ſcobis) facto immixta conſpergitur, vt conglomeretur, deinde pilæ manibus verſando efficiuntur, & ita colligantur vt inareſcant. Hæ aridæ componuntur in vrceo fictili, vrceus ponitur in fornace, ita æs, & ea arena ab ignis vehementia conferueſcendo cum coaruerint, inter ſe dando & accipiendo ſudores à proprietatibus diſcedunt, ſuiſque rebus per ignis vehementiam confecti cæruleo rediguntur colore, vſta verò quæ ſatis habet vtilitatis in operibus tectorijs ſic temperatur. Gleba ſilis boni coquitur, vt ſit in igne candens, ea autem aceto extinguitur, & efficitur purpureo colore. Sunt qui hic legant Neſtorianum, quãdo legendū ſit Veſtorianū aut Viſtorianū, vt cõijcere licet lectione Victruuij.

λιώμα.

Porrò quod vocat lomentū, λιώμα putant dictū græce aliqui. Cęterum Pli. ſil mordere ac adſtringere tradit, Dioſcori. libro quinto, cæruleum refert etiam reprimere, modicè erodere, exulcerare, cruſtas gignere. Porrò, lomentum hic ſignificat tenuiſſimum quoddam tritum. Porrò vaſa hic deliaca vocat à Delo, ſicut corynthо Corynthia, ex Delo enim precioſum æs fuit erutum, hicque antiquiſſima æris gloria fuit, vnde ad Romam auectū eſt æs, cuius rei meminiſſe videtur Cicero in actione pro Roſcio. Domus, inquit, referta vaſis Corynthijs & delíacis. Et quarta actione contra Verrem. Supellectilem ex ære deliacham & corynthiam.

Vaſa deliaca.

Commentariorum in Triceſimumtertium Plinij Secundi, Naturalis hiſtoriæ, ſcriptoris argutiſſimi,

FINIS.

In Triceſimumquartum Stephani Aquæi, viri equeſtris, Scholia.

CAPVT .I.

PROXIMA DICANTVR AERIS, &c. Summo habitum tum pretio, tum honore, ac vſu æs conſtat: nam loco auri argentique antiquos fuiſſe vſos probant tribuni ærarij, ac æs militare, & ærarij pręfecti: de quib⁹ meminit abundè Budæus, libro ſuarum annotationum, quem adibit qui de his volet amplius. Aere abaci, monopodia, id eſt menſe vnico tantum pede ſubnixa fiebãt antiquitus, itē candelabra, vt nunc, item lychunchi, columnæ. Capita ſequentia

Monopodia.

ta sequentia nihil habent difficultatis, qua iure omissa. Lycunchi dicuntur, ea quę lucernas sustinent, & elychnium, funiculus papyraceus vel stuppeus, qui stans in oleo aduritur, græci id vocant phlegmon, vel thryallida. Auctio autem candelabri fuit hæc, authore Dione. Mar. Varro. Candelabra, ait, à candela, in his enim funiculi ardentes figebantur, vnde Martialis de candelabro corynthio.

Nomina candela nobis antiqua dederunt,

Non norat parcos vncta lucerna patres.

Sensus ergo Plinianæ lectionis est pudere debuisse eum, qui candelabrum Corynthium talento mercatus fuerit, quantum erat tribuni militaris stipendium. Militare item instrumentum obeliscolychnion vocari ab vsu gemino veruculi & lucernæ. Si verò legas tribunatum militarem, sic sensum defendere poteris, vt docuit Hermolaus. Nec pudet tribunatum militarem, id est, ipsos tribunos, candelabra salarijs suis emere, quod erat vtique turpissimum, quando milites in balteo salarium non in pompa & luxu habere debent. Cæterò de gegania, cuius hic meminit etiam Titus Liuius, gentem fuisse Gegania Romæ ait in rebus gestis Anci Martij, & Diony. in libris antiquitatum.

CAPVT IIII.

ROMAE SIMVLACHRVM EX AERE, &c. Inuenta simulachra sunt, vt aiunt peritiores, vt memoria eorum semper extaret, potissimum apud Romanos, quando Moses vir alioqui sanctus ac sapientissimus, authore Iosepho, primo contra Appiũ, et decimoseptimo antiquitatum, suis legibus prohibuerit omnino simulachrum fieri ac in templo poni. Romani tamen ob res gestas, & quidem bellicosas (vt sic dicam) ac triumphales titulos imagines figi decreuerunt, tum ob æternam memoriam, tum vt iuuentutem inflammare possent, ad rem publicam iuuandam more patrum, qui multa bene gessissent, propterea gentiles imagines habebant soli apud Romanos, qui autem obscuro loco erat, huic nulla erat imago. Vnde Tranquillus in Vespa. Flauia, ait, gens obscura illa quidem, ac sine vllis maiorum imaginibus, sed tamen rei publicæ nequaquàm pœnitenda. Hinc profectò emersit, vt imagines pro nobilitate generis accipi solent. Cicero ob id de lege agraria significare volens se nouum hominem, hoc est, nullã generis nobilitatem commendabilem, consulem tamen factum, ita ad populum inquit. Quemadmodum cum petebam nulli me uobis authores generis mei commendarunt, sic si quid deliquero, nullæ sunt imagines, quæ me à vobis deprecentur. Idem ad Pisonem, fumosas imagines appellauit antiquissimi generis stemmata, ac nobilitatem, vt nunc diximus antiquam, ob id Iuuenalis ait.

Imagines pro nobilitate.

Fumosos equitum cum dictatore magistros.

Ante autem Romanos simulachra ac imagines, pelasgos habuisse testatur Dionysius Halicar. Macrobius ab Hercule autumat hunc morē ponendarum imaginum defluxisse, primo saturnalium. Diodorus Sicu. libro quarto ab Aethiopibus simulachra primo posita tradit, & ab eis ad Aegyptios transisse. Valerius Maximus, libro secundo, M. Attilium statuam equestrem auream patri posuisse tradit.

CAPVT QVINTVM.

TOGATA EFFIGIE ANTIQVITVS, &c. Togatæ effigies quondam apud Romanos fiebant, græcorum tamen mos fuit, effigies nudas apponere. GYMNICIS EXEMPLARIBVS &c. De gymnicis alibi diximus. Vale. Max. libro. ii. titulo institutorum antiquorũ, de aurea ſtatua in Italia ſic agit. Statuam auratam in vrbe nec vlla parte Italiæ, quiſquàm prius aſpexit quàm à M. Attilio Glabrione equeſtris patri poneretur in æde pietatis &c. Quod de Cæſare agitur hic, lege Suetoniũ. LVPERCORVM HABITV, &c. Lupercorum habitu dixit, pro nudo habitu, ac ſi dicat nudas ſtatuas. Lupercalia facientes ſacra in honorem panos nudi erant, vnde Cicero inſectatur Mar. Anto. quòd lupercalibus in quibus ſedebat Cæſar amictus toga purpurea in ſella aurea coronatus ſe lupercum exhibuit, nam nudi ſacerdotes luperci currendo luſtrabant ciuitatem, & verberabant prægnantium manus mulierum, vt facilioris eſſent partus zona ex corio caprino, quare cecinit Ouid.

, Quis vetat arcadico dictos à monte luperco?
, Faunus in arcadia templa lyceus habet.

Cęterò Actius poeta cui⁹ hic meminit, fit apud Vale. Max. de eo mẽtio libro. viii. titulo cupiditatis glorię. Celetas hic Pli. intelligit certandi equis genera, nã ea duo erant, vt ait Pauſanias & Pindarus, ſinoris & celetes, Cinoris erat biga è duobus equis adultis. Celetes ſingulari equo currebant, de quibus Hermo. Porrò capi. vi. quæ de corũcanis eorum meminit Appianus, item Polybius Lucius'que Florus, & quæ de Gn. Pompilio, qui dicitur circumſcripſiſſe virga de eo fit mentio apud Valerium. & apud Cice. in philippicis, & Trogum. De clœlia & eius ſtatua, Liuius libro ſecundo meminit, & de gẽte clœlia in Marco Martio. RELICTO MORAE TEDIO, &c, Id eſt, apparatu relicto, tedio moræ.

Celetes

CAPVT .VII.

FVISSE AVTEM STATVARIAM, &c. Statuari ars res eſt antiqua, vt conijcere licet. Statua Iani bifrontis erecta fuit Romæ, vt ait hic Plinius. Fuere præterea alia ſimulachra Romæ, vt docet etiam diuus Auguſtinus libro ciuita. Signa hic tuſcanica, vocat ſimulachra, à tuſcis populis cerimoniarum obſeruãtiſſimis. Porrò quod ait de M. Scauro, et eius ſcæna, meminit Budæus, hũc locum & explicans & repurgãs, libro aſſis tertio, quem adeat qui de his volet. STATVARVM quas coloſſos vocant, &c. Coloſſus, moles ponderis & altitudinis ingentis, hinc coloſſica onera apud Victruuium, quæ magnæ ſunt molis, & coloſſicotera, comparatiuum græcum, pro grandiora inſtar coloſſi. Coloſſus apud rhodum immenſæ magnitudinis fuiſſe fertur, cuius meminit Strabo, decimoquarto, his verbis, de rhodo agẽs. Nam per eos libera mãſit, & multis donis fuit ornata, quorum pars in templo liberi patris & in gymnaſio poſita eſt. Pars alijs in locis, ſed optima ſunt Iouis coloſſus, quem qui iambum compoſuit, dicit à Charete Lindio ſeptuaginta cubitorum factum fuiſſe, nunc ex terræ motu fractis genibus collapſum. Rhodij ex cauſa quadam prohibiti, non erexerũt, hæc ille.

Tuſcanica.

Coloſſ⁹

CAPVT .VIII.

SIGNIS

SIGNIS QUAE VOCANT CORINTHIA, &c. Ex aere corinthio siue mixto simulachra. SPHINGEM verri reo, &c. Sphinx ab effectu nomē habet, quia homines suis quaestionibus ita stringeret, vt se expediri non posset, σφιγγειν enim graece, est constringere, vel vincere est. Lactantius. i. theb. scribit sphinga fuisse animal, alas, & vngues habens modo harpyarum, quod insidens scopulo viae eminenti, insolubilia aenigmata transeuntibus praeponebat, quae cum soluere non possent, ex improuiso veniens, alis & vnguibus ad se in rupem trahebat. Caeterò de phidia meminit Strabo libro octauo, his verbis. Magno illae fuere ornamento, fuere tot oblata ex vniuersa Graecia munera, praecipuum extitit solidum ex auro Iouis simulachrum, à Cypselo Corinthiorum tyranno donatum. Ingentior his omnibus Iouis statua fuit, quam Phidias Carmenis Atheniensis filius fabrefecit ex ebore, opus magnitudine tanta, vt aedes sacra sit amplissima artifex ipse non symmetriam videtur annotasse, sedentem effingens, tectum ferè vertice pertingentem. vnde apertè demonstratur, vt si rectus exurgat, tectum templi deijciēdum fuisset. Statuae mensuram descripsere quidam, id quod Callimachus quodam carmine iambico extulit, haec ille. Idem Polycleti statuarij meminit libro octauo his verbis. Dicatum Iunoni templum, iuxta Mycenas in illo sunt Polycleti simulachra, artis laude omnium praestantissima sumptu, & magnitudine, phidiae sanè imaginibus cedētia &c. ARTEM TORENTICEM, &c. Artem tornatilem, sunt enim graeci τορευματα, id est toreumata, tornatilia, id est quę torno facta sunt, torentice tamen complectuntur scalptura siue caelaturam.

Sphinx

Terentice.

DORIPHORUM PUERUM, &c. Hoc est, puerum ferentem lanceam. Doriforі etiam erant spiculatores.

DESTRINGENTEM, &c. Destringere se dicuntur, qui se abstergunt, poliunt. ASTRAGALIZONTES, &c. Astragalis ludentes. ARTEMONA, &c. Artemon est quandoque velum nauis, quod extēditur amplissimum. Artemona etiam Victruuius docet esse quod graeci vocant, epagunta. Hoc solent in nauibus funes ductarij trahi, fuit etiam nomen authoris. Sunt qui hic non periphonetos, sed periphoretos legant, periphoretum dicimus, quasi circumlatile.

Artemonem

DISCOBOLON, &c. Discoboli, id est, δισκοβολοι, propriè dicuntur illi, qui discum in sublime solent iactare, discum inquàm, hoc est lapidem rotundum ac pertusum. De his Quintilianus libro secundo, his verbis de hoc agit. Quid est tam distortum & elaboratum quàm est ille discobolos Myronis? &c.

Discobolon.

PERSEA, &c. A Perseo illustrissimo.

PRISTAS, &c. Pristis, propriè genus quoddam piscis magnum, de quo cecinit Vergilius.

, Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo

, Pubetenus, postrema immani corpore pristis.

Graeci πρισιν etiam sectionem vocant. DELPHICOS PANTAHLOS PANCRATIASTAS, &c. Pantahlus, qui quinque generibus certat, pancratiastes, qui certauit & vicit: id discerniculi aliqui ponunt inter haec duo. Sunt ergo pancratiastae, qui manibus pedibusque pugnant, vt interpretatur Suidas. Vnde Gellius ait libro vndecimo. Nam sicut illi (de athletis enim loquitur ac pancratiastis) ad certandum vocati, proiectis ante brachijs, consistunt, caputque & os suum, manibus oppositis, quasi vallo praemuniunt &c.

Pātahl⁹

Symmetria. SYMMETRIA DILIGENTIOR, &c. Symmetria cõmẽsuratio recta, ac proportio elegans, & apta. STADIODROMON, Stadiodromi etiã dicuntur, qui in stadio cursu certãt. Hic stadiodromõ est locus in quo ludi & cursus exercebantur. Astylus hic est nomen cursoris illustrissimi crotoniatæ, cuius meminit Plato in legibus, quem prædicat perpetua castitate clarum.

Apoxiomenos. APOXIMENON, &c. Id est, sordes è corporibus detergentem. Apoximenos dicitur qui sordes è corporibus destringit. De lysippo meminit Strabo, libro geor. xiii. Catachisin, id est effusionem caliginis, nam caligo grecè ἀχλύα est. in quibusdam codicibus legitur cataclytum, quod locum concauum ab aqua cadente dicitur, sed prior lectio syncerior.

Cataclytus. Periboetus. PERIBOETON, &c. Græci peribœton dicunt famigeratum ac cœlebrem. OENOPHORVM, &c. Vas vinarium.

SAVROCTONON. Quasi lacertam occidens, de hoc alibi.

Vernilitas. VERNILITATIS, &c. Adulationis, hinc verniliter, pro adulatoriè, & vernilis, pro scurrilis. BATTON, &c. Vel battum. Fuit battus ex genere polymnestri, apud Minias gratus admodum, luco dei quondam habitus, cuius est hæc historia, quum Grinus Theræ insulæ rex batto eum alijsque comitantibus ciuibus delphicum oraculum consulturus adijt, cui respondit Apollo, vt conderet vrbem in Africa. Quo audito, ego, ait, o Pythia senior sum, ac grauis admodum, ob id aliquem meorum sociorum iubeas facere, tum pythia battum qui regem comitatus erat: ostendit de hoc Herodotus. Porrò, spilumene cuius hic meminit, est mulieris sordidæ nomen, sordidam enim mulierem iure dixeris spilumenem, nisi legas quod satis arridet, psilumenem, quasi dicas caluam ac depilem, glabramque. PERIXIOMENON. Nomen operis. Porrò vbi ait hic. IN PARTHENONE ASTANS, &c. Parthenon fuit tẽplum Mineruæ, vt ait Plutarchus, locus etiam dicitur vbi virgines congregabantur. Fuit autem phanum ad Acropolim, quod pericles curauerat ædificandum, authore Ictino architecto, cuius rei meminit Strabo. Ouidius etiam templi ac deę meminisse videtur huius, hoc versu.

, Arcis vt actæ vel eburna vel ærea custos

, Bellica phidiaca stat, dea facta manu.

Et subdit Plinius. FECIT CLIDVCHVM, &c. Cliduchũ vocat ferentem clauem, sicut daduchum qui fert faces. Porrò stadiũ differt à diauto, nam stadium pedes in longitudinem ducentos habet, authore Hetone. Diantos autem mille ducentos dolichos stadia. xii.

LYPIN PVERVM, &c. Pausanias de hoc meminit.

DICENS APPELLATVR, &c. Id est, iustus. SIMVLACHRVM TROPHONII, &c. Huius meminit Cicero, in tuscul. & in diuinationibus, Athenæus item meminit illius, SPIRARCHVM, &c. Id est cohortis præfectum. Porrò de catachlysi, id est caligine, nam ἀχλύα, caligo est. Hic Plinius intelligit raptum proserpinæ, vt conijcere possu, mus carmine Claudiani, ita canentis. Audito paluit Atlas hinnitu, rutilosque obs, scurat anhelitus axes, Discolor & lõga solitos caligine pasci. Terruit orbis equos. Et ait Plinius. MARMOREAE, &c. Veneris subintelligas marmoreæ, quam praxiteles fecit, NE melior in equorum, &c. Hoc est, praxitelis haberi simulachrum benignitatis cognomine, quoniam benigni eius ingenij testis esset, qui non dedignatus esset Calanidis quadrigę aurigam de suo imponere, ne q in effingendis equis erat artifex optimus repræsentando in homine minor haberetur. ALCMENA NVLLVS EST MELIOR, &c.

Hoc est,

Hoc est, effigiem Alcmenæ nemo præstantius, quam Calamis reddidit.
CALAIS, &c. Ouidius huius meminisse videtur hoc versu.
, Vendicat vt Calais laudem quam fecit equorum,
Erat enim Calais pictor, ac effector equorum præcipuus.
EVCRIOMENOS, &c. Vox defluxa ab ariete quem κρίον dicunt. Fuit enim nomen luctatoris egregij, cuius meminit Eustachius. Fuit, ait, Aeginita, quidam luctator celebratissimus, qui dicebatur Crios, id est, aries, &c.
PVERVM ANTOLICON, &c. Antolicon puerum tradit habuisse statuam in prytaneo Athenis Pausanias. EPITERSEN, Id est, virum illum. CELETIZONTES, Id est, à celetibus volunt supplantatores dici hac voce. QVIDAM PITHO, &c. Flexanimam, ac dicendi præsidem, id est, persuadendi deam.
TEXITECHNOS, Hoc est, artis labefactator, ac calumniator.

CAPVT .X.

METALLA AERIS MVLTIS, &c. Ex omnibus Cadmiæ generibus prefertur. Cypria est enim lapis erosus, ex quo fieri æs aiunt. Cadmia etiam alia est, quę in argentarijs fornacibus fieri solet, cādidior, ac minus grauis, sed non comparanda ærarię. Capnitin hanc vocant aliqui, à fumo, quæ tenuissima sit, botryitin aliam à racemi denominatione, aliam ferunt esse, quæ dicatur à crusta, placodes. De Cadmiæ coctura scitè meminit Dioscorides libro quinto, & de eius medica potestate, quare qui de ea plura volet, locum habet quem adeat. Hæc caua explet, sordes expurgat, excrescentia coercet, crustat, creat, perducit ad cicatricem,

Cadmia
Capnitis.
Botryitis.

CAPVT .XI.

EST SCHORIA AERIS, &c. Scoriam veteres metallorum spurciciam, vt scriptum reliquit Celsus libro V. recrementum etiam id dici potest, huic præfertur flos æris: hoc vocatur etiam calcantos, differt'que à squama ęris. Fit flos æris ex ęrarijs officinis, dicitur & psegma clauorum veterum Flos æris, ait Diosco, libro. V. quem nonnulli clauorum veterum psegma, quasi ramentum nominarunt, optimus ille flos qui friabilis, in attritu ferueścēs, milij effigie, breuis, ponderosus, modice splendens atque constringēs: hic adstringit, refrigerat, excrescentia coercet, offusam oculis caliginē emēdat, sed magnopere mordet, crassū humorē extrahit, tōsillas reprimit. De squama autē id notandū eā fieri ex clauis cyprio ære fabricatis, bona ea dicitur quæ helitis vocatur. Quæ autē fit ex malo ære, vitiosa intelligitur, vim habet adstrictoriā squama æris, extenuantē, reprimētē, & erodētē, coercet praua vlcera, ad cicatricē perducit, additur ad oculorum medicamenta. LAVATVR HAEC, &c. Modū docet ampliter Diosc. lib. V. Porrò Celsus duo genera æris esse tradit, rude antiquitus dicebatur raudum, vel rodum, de quo alibi. Porrò ęrugo cuius hic meminit, non citra vsum est, rasilis enim ęrugo græcis dicitur, ion, xistō.

Scoria.
Chalcātos.
Psegma
Aes.
Iō xistō

CAPVT .XII.

Chalcitis.

EST ALTERVM, &c. Genus aliud æruginis est, quam vocant scoleciam, cuius duę sunt species, quędã fossilis, authore Diosco. altera factitia, fit ex lapide ærario, quẽ Chalcitin dicunt. Victruuius de Aerugine meminit, libro septimo. De hac scolecia abundè Diosco. oculorum cicatrices emendat, extenuat, excalefacit, sistit nomas, gingiuarum excrescẽtias coercet, fistularum erodit callum. Chalcitis lapis, cuius hic meminit, lapis est ærarius sic dictus, quia ex ipso æs coquitur, complectitur tria genera, Aes, Mysi, & Sory. Hic chalcitis habet vim abstersoriam, excalfacientem, obducentem crustas, purgat hic, quę oculis hærent, valet ad ignem sacrum, & vlcera quæ serpunt sanguinem, authore Diosco. è vulua, ac naribus erumpentem cum succo porri sistit, absumit scabriciã genarum. Sory autem putauerunt esse Melanteriam, authore Dioscor. libro quinto, quãuis sit sui generis, huic virus inest graue, nauseam mouet, inuenitur in ægypto. Item in Libya, Hispania, Cypro, firmat id dentes labantes, miscetur ijs quę capillos denigrant. Mysi autem Aegyptium prǽfertur cæteris generibus. De quibus qui copiosius volet, adeat Dioscori. libro quinto. Atramentum sutorium, id est, quod vocant Calchãtum, adstringit hoc, calefacit, crustas inducit, autho Dioscori.

Sory. Melanteria. Mysi. Atramẽtũ sutorium.

CAPVT .XIII.

Põpholix. Sphodion.

ETIAM NVNC IN, &c. Pompholix differt (vt quibusdam placitum video) à spodio, quia pompholix paratur lotura. spodium autem sine. Pompholix fauilla, ac ampulla est æris & cadmię. Spondion autem ferunt esse nigriorẽ fauillam mixtis scintillis ac carbonibus. Fit etiam pomphilix ex sola cadmia, authore Gale. Cinerulam dixeris iure spodiũ, bullam verò, ac ampullã pomphilygem, pomphylix adstringit, authore Diosco, libro quinto, refrigerat exple, purgat, obstruit, obducit crustas. Antispodium autem est cinis fici, atque caprifici, ac lentisci, de quo meminit Dios. libro quinto. Cæterò, diphrygis sunt tria genera, authore Dioscorid. quoddam est metallicum, quod in Cypro sola gignitur, alterum perfecti æris. Tertium fit lapide pyrite, vt docet etiam Dioscorid. Hoc adstringit, purgat, excrescentia consumit, quæ hic Plinius ait, desumpta penitus ab Dioscori. videntur, dictum id volũt, quia à sole & saumentis vratur arescat, ac fermè torreatur.

Diphrygis.

CAPVT .XV.

FERRVM ACCENSVM IGNI, &c. Ferrum quod græce dicitur σίδηρος. Fieri dicitur simile æri, vbi rubens est, non fieri nisi alumine, ac aceto à rubigine dicitur vindicari cerussa & gypso & pice liquida. Aqua vbi ferrum candens fuerit extinctum dicitur prodesse lienosis si post cibum sumatur, author est Celsus, libro quarto. Ferri rubiginem ferunt sistere fœminarum profluuia, illitam verò ex aceto ignibus sacris & papularum eruptionibus mederi. Condilomatis, authore Dioscorid. libro quinto prodest gingiuas firmat, alopecias replet, Scoria, id est, spurcicia eiusdem est potentiæ eodem authore. Capita sequẽtia facilia quare à nobis omissa, Capi. XVII. vbi legitur staticula, & petorita, &c.

torita, &c. Staticulum pro vehiculo poni solet, sicut Essedum in equo, Petoritum in mula. Staticulum etiam pro genere quodam saltationis à Plauto positum legimus. Item pro parua statua ab Hierony. Hygramplastra Plinius vocat emplast. a liquida. Xenia verò dicuntur arida.

Staticula. Xeria emplastra. Hyagra

CAPVT .XVIII.

IN MEDICINA PER SE, &c. Paratum nō solum est plumbum eleganti supellectili, sed etiam medicinæ vsui, vt conijcere licet verbis Plini. Item & Dioscori. cui in lolotura plumbi penitus astipulatur, Elotū enim vires habet præstantiores, hoc enim refrigerat, adstringit, obstruit, mollit, explet, authore Dioscori. libro quinto. Vritur item plumbum, cuius vstionem docet Dioscorid. abundè. Halitus enim plumbi vsti, canes subito occidit. Est & plumbago, quam alij molibdenam dicunt. Estque argenti, plumbique vena. Hęc habet vim spumæ argenti, carnem recreat, & vlcera ad cicatricem perducit. Cæterò Psymithion non est sine medica vi. Est enim id Cerussa, cuius scitè meminit Victru. libro septimo his verbis. De cerussa, æruginéque, quam nostri erucam vocant, non est alienum quemadmodum comparetur dicere, Rhodij dolijs sarmenta componentes acetum suffundunt, & supra sarmenta plumbeas massas collocāt, deinde dolia operculis obturant, ne spiramentum obturata emittant, post certum tempus aperientes inueniunt è massis plumbeis cerussam, Cerussa verò cum in fornace coquitur mutato colore ad ignis incendium efficitur sandaracha, &c. Dioscorides, libro quinto laudat Rhodiam Corinthiam, quem adeat, qui de hoc fusius volet.

Plūbū. Plūbago. Cerussa

Commentariorum in Tricesimumquartum Plinij Secundi, Naturalis historiæ, scriptoris argutissimi,

FINIS.

IN TRICESIMVMQVINTVM PLINII, STEPHANI AQVAEI, VIRI EQVESTRIS, SCHOLIA.

METALLORVM QVIBVS OPES, &c. Exacta metallorum herbarum, animaliaque natura, ac arte cælandi. Nunc de picturæ & dotibus, & honore agendum est. Ars profectò picturæ tantę fuit dignitatis, vt eam reges maximè amplexati sint.

CAPVT PRIMVM.

PRIMVM DICEMVS, &c. Marmoria ats, ac dignitas non solum maximè exculta fuit, sed picturæ meditatio, item opera intestina, id est, lignaria eleganter ornata coniuncta'que. Effigies certè tum crustationibus vermiculatis: tum pictura variegatis effectę sunt in laudes multorũ. Vermiculatum enim opus est, opus tessellis insititijs aptum at'que consertum, quod & amblema dicitur. Hujus rei meminit Cicero in Bruto, his verbis. Nullum nisi loco positum, & tanquàm in vermiculato emblemate (vt ait Lucilius) structũ verbum videres.' Emblemata etiam erant ornamenta apud antiquos exemptilia cum libitum in vasis argenteis, ac aureis. Et subdit Plinius.

Vermiculatũ opus.

NE SPACIA MONTIS IN CVBICVLO DELITENTIA, &c. Sensus est. Non placere iam syluas & innata montibus nemora, hoc est, opera intestina, siue ex lignis artificiose fabricata cœpisse pingi lapides. Quando enim Plinius, ait. Spacia montis intelligit arbores præstantissimas ad fabricam natas in montibus, quarum materiam constet elegantem, ac operibus intestinis aptã. Opus enĩ intestinũ, id est, quod vulgo nostrates dicũt Menuseriã.

CAPVT .II.

Imaginum honos.

MAGINVM QVIDEM, &c. Honos quã maximus imaginibus fuit apud Romanos, quę sic illis dicatę erant ob virtutis, aut egregij facinoris acta. Qui enim de Repub. bene meruissent patriam'que bello, ac armis triumpho ne aliquo exornassent ijs dicabantur imagines ad iuuentutem ad eadem agenda inflammandã, & ad antiquorum memoriam.

VVLGATIS IAMPRIDEM, &c. Hoc est, frequentari iampridem tales statuas cœpisse, quarum capita permutarentur, nec hominũ modo, sed etiam deorum at'que numinum. his opem ferre potest dictum Tranquilli, sic inquientis, in Caligula, Diuinam maiestatem asserere cœpit sibi: dato'que negocio, vt simulachra numinum religione & arte præclara, in te quę Olympij Iouis apportarentur è Græcia, quibus capite dempto suum imponeretur. Et idem Tran. in Tibe. statuę Augusti, caput quidam depresserat, vt alterius imponeret, &c. PINACOTHECAS, &c. Pinacotheca locus erat quo imponebantur tabulę pictæ per atriũ, in Tablino rerũ, in magistratu gestarum monumenta cõtinebantur. Scribit Varro multos spectatum venisse villas Luculli vt viderent Pinacothecas. Tablina etiam dici possunt Grãmatophilacia. Cicero de natura deorum Tabularia appellauit.

Pinacothecæ. Tablinũ

CAPVT TERTIVM.

ET HOC QVIDEM, &c. Hoc caput parum habet fuscedinis, quare raptim de hoc agendum. Monogrãmaton vocant propric picturam linearem. Alij hic legunt Monochromaton.

CAPVT QVARTVM.

APVD ROMANOS, &c. Hoc cap. facile est perceptu saltem mediocriter peritis. Quod autem ait Plin. de lepore Crassi eum agentis subueteribus. Hic enim, subueteribus verbum, est nomen loci, cuius etiam meminit Sueto. Bifariam, ait, laudatus est pro æde. Diui Iulij à Tiberio & pro rostris subueteribus à Druso: sunt tamē qui veteribus solum legant: non subueteribus. Plautus etiam hac voce vtitur his verbis, in Curculione, Subueteribus ibi sunt qui dant quique accipiunt fœnore. Et Cicero quarto academicorum. Interim cū ille æstuaret veterū & Menianorū sic academicorū viā secutus est. SED ET pars in foro sub nouis, &c. Dixit sub nouis: sicut subueteribus pro nomine cuiusdā loci. De autem hoc lepore, cuius hic fit mentio, non de M. Crasso, sed de Iulio Cæsare, qui fuit clarus orator eum fuisse celebratum, Ferunt Cicero & Fabius. Valde, inquit Cicero de Oratore, ridentur imagines, quę ferè in deformitatem, aut in aliquod vitium corporis ducūtur cum similitudine turpioris, vt meum illud (Ex Cæsaris persona loquitur hic Cice.) in Helmium Manciam iam ostendam cuiusmodi sis, &c. Et Fabius. Rarum est, vt oculis subijcere contingat, vt fecit C. Iulius, qui cum Helmio sæpius obstrepenti sibi diceret, etiam ostendam qualis sis. Isque planè instaret interrogatione qualem se tādem ostensurus esset, digito demonstrauit imaginem galli in scuto cimbrico pictam, &c.

Subueteribus.

CAPVT .VI.

SVNT AVTEM COLORES, &c. De coloribus tum natiuis, tum factitijs abundè Victruuius. Sinops in eorum albo numeratur Victru. libro septimo, vocans Sinopicam rubricā Corne. vocat Minium Sinopicum meminit etiā Strabo, libro Geo. xii. Dioscorides, libro quinto. Est & rubrica fabrilis quòd fabris acta sit lignarijs. Galen. ochram excoqui in rubricam testatur. Dioscorides probat Sinopem Capadocię. Sinopem, vel sinopidem vocant, quòd in sinopem vrbem adportari soleat. Porrò quod Plinius ait de medica vi. Dioscorides eadē tradit, libro ante lato, aluum enim sistit. vim habet exsiccatoriam Iocineris morbo subuenit.

Sinops.

VSTA CASV REPERTA, &c. Hoc est, causis pigmentorum muliebrium. Erat autem vsta qua primus Nicias vsus est, quod genus picturæ Encauston vocabant, hinc atramentum librarium encaustum vocare solemus. OROIS, &c. Vasis de quibus actum est. TRYGINON, &c. Id est, fæce plenum, siue fęcatum, greci Tryga fecē dicunt. Hysginum aliqui vaccinum vocant. Alij hiacinthum. Sandix, cuius hic meminit herba est vt percipi, potest carmine Verg. Sponte sua sandix, &c. Et Propertij. Illa que plæbæio, vel si sandicis amictu. Catagrapha, vocant quę modo sunt excurta à breuitate imaginum, quas ita reprę sentari cum obliquę sunt postulat ratio.

Trygi-non.

Catagra-pha.

ICONICOS DVCES, &c. Iconicos verbum aduerbialiter poni posse palā m est, id est, εἰκονικῶς, quod & ab Hermo. animaduersum est. Duces tamē Iconici dici possunt, sicut pictores iconici qui imagines omnibus lineamentis ad exemplar expressas formant: qui etiam dici possunt Ethici: in quorum operibus mores sensusque expressi cernuntur.

Iconici duces.

CAPVT .X.

DESCENDISSE HIC, &c. De his obiter absoluamus quãdo si quis de Apelle Athenæus, Item Strabo, lib. decimotertio. Pausanias item, & alij ferè infiniti. Hic apelles pinxisse artificiose dicitur Venerem è mariemergentẽ, quam Anadyomenam vocauit, Cuius meminit Strabo, libroGeo. xiii. Ouidius preterea de Venere ab eo picta ait,

Si nunquam Venerem Cous pinxisset Apelles

Mersa sub æquoreis illa lateret aquis.

Anadyomene.

De protogene Strabo, libro decimoquarto his verbis. Item ex protogenis picturæ. Ialysus scilicet, ac satyrus, iuxta columnam stans, super columna perdix erat, ad quem ita homines hiabant, cum nuper tabula esset posita, vt illum solum admirarentur. Satyrum verò contemnerent, quanquam perfectissimum opus est. Augebant perdices mansueti admirationem: qui à nutritoribus allati & contra pictos appositi canebant, ad picturam, & congredi gestiebant, hæc ille. Veniamus nunc ad vocabula salebrosa.

GRAPHIS, Est enim ars pingendi graphis à stylo dicta, quem vocant graphion: sub hac intelliguntur quę à Victruuio, libro primo nominantur, id est, Icnographia, Orthographia, Sciographia.

Graphis. Icnographia. Sciographia.

VLYXES, Hic Vlyxes nomen est operis sicut Aeneas, id est, qui ab pictoribus picti sunt. Hic præterea Plinius Cognationem intelligit nobilium stemma quod græce est συγγενικόν, id est syngenicon.

METOPOSCOPOS, id est eos qui per lineamenta oris at'que frontis mores hominum euenta'que prædicant.

Metoposcopus.

PLANI, &c. Planus hic pro impostorem est græcos πλάνος, id est, planos: qui enim insigni versutia sunt prędíti dicuntur plani, hoc verbo vsus est etiam Cicero pro Cluentio. Hic, ait, ille planus improbissimus quęstu iudiciario pastus, qui illi pecuniæ quam condiderat, spe at'que animo iam incubaret contrahit frontem, &c. De planis, id est, impostoribus etiam meminit Eusta. in Odyssea, quando ait ἔςι δ πλάνος ὁ τέχνῃ ἔχων, &c. Hoc est, planus est qui artem quandam profitetur decipiendi etiam spectantibus quales fuerunt Ciphissodotus & Pantoleon.

Plani.

RHYPAROGRAPHOS, Hoc est, sordidarum paruarum rerum pictor.

Rhyparagraphos.

DIGNV DIGNA, &c. Dignu legi ritè posse colligitur doctrina Fabii, ac Cicer. qui aiunt dignu veteres fuisse vsos hoc verbo, quod annotauit Hermo. Elotas etiam hic Hermo. interpretatur famulitia spartanorum, item Encyon quod fœtum ferat.

Elotæ. Encyō.

SVBCOLLANTIVM, Subleuantium. PARERGA, &c. Parerga dicuntur quę alicui rei præter propositum adduntur, vt si pictor alicuius imaginem pingens ornandæ tabellæ gratia arbusculas auiculas addiderit.

Subcollantes. Parerga

PROPYLAEVM, &c. Propylęa dicuntur vestibula regiæ, vel vrbis, vel templi, Victruuius, libro sexto protyra vocat vestibula ante ianuam: quæ græce dicuntur Diathyra.

MENIANA, &c. Græci vocant otthas, Honorio & Theodosio testibus. Labeo de priuatis ædificijs: proiecta, ait, ea sunt quæ ita prouehuntur, vt nunquam conquiescant, cuiusmodi sunt Meniana & subgrundia. De origine Menianorum, & de columnia meniana Cicero, Pedianus'que abundè.

Diathyra.

CAPVT VNDECIMVM.

NON EST, &c. Vocat autem Plinius hic encaustē inustam. Est autem inurere adhibito igni pingere, vt colligitur verbis Plinij paulò superius quando dixit. QVAM Nicias inquit se inussisse &c. GINECONETIM, &c. Pars in domo vbi mulieres conuersabantur, authore Victruuio. APOSCOPENONTA, &c. Id est, considerabundum siue explorabundū, alij legunt apocoptunda, quod significat præcidentem ac battuentem. Porrò vbi in quibusdam legitur, Scyllā ancoras &c. Alij tersius scyllis, quod animaduertit Hermolaus, est'que nomen viri scionæi.

Gineconetis. Aposcopenōta.

CITRA PVLVERIS IACTVM, &c. Prouerbium est in eos qui aliquid facile assecuti sunt, græce simile est ἄνευ ἀγῶνος, id est, sine certamine: & ἀκοντὶ dicitur etiam apud græcos ἀμαχεῖ, id est, citra bellum.

citra pulueris iactum.

CONETI NEMEA, &c. Hoc est, in altero à sacris græciæ certaminibus, quod Nemea dicitur, cum aspersione pulueris inscissæ.

ACONITI, &c. Id est, sine puluisculo. CESTRO, &c. Cestron genus teli persici, cestram nonnulli pro stilo ac stimulo ponunt, Cestron etiam ornamentum interpunctum acu, aut re alia ad mulierum vsum, est & Veneris cingulum: & cestros pro betonica herba, hic pro viriculo, id est, terebra.

Cestrō.

SIMPVNIIS, &c. Simpunia vasa lignea sunt, alij simpulis hic legunt. Est'que simpulum vas paruum, simile ferè cyatho, vnde fœminæ diuinis rebus deditæ appellentur simpulatrices. Simpuli meminit Apuleius. In hodiernum, inquit, populus Romanus dij immortalibus sacrificat.

CAPVT .XII.

DE PICTVRA, &c. De marato, cuius meminit hic Plinius, fit mentio apud Liuium, ab vrbe condita, libro primo, & apud Ciceronem quinto tusculanarum.

PLASTICEN, &c. Plasis dicitur propriè formatio, & hinc plastes, plasma, & plasmo. Plastes fictor, qui & figulus, plastice fictoria ac figuralia ars qua figuntur imagines ex argilla, proplastice ars faciēdi typos, id est formas quibus vtuntur operibus figlinis formandis.

Plastice. Plastes.

PROTYPA, &c. Id est opera quæ ante typos facta sunt, ectypa, quæ ex ipsis formata sunt. CERAMICOS, &c. Ceramicum tegularium vel figuralium κέραμος, tegula hic ceramicus lucus erat Athenis. Tubulis tegulis que ad balneas hāmatis &c. ALII MASTIS IMBRICIBVS, &c. Masti sunt mammæ, tubulos mammatos vocamus, quæ in balneis & fontibus sunt formata modo mammarum ac papillarū, vnde effluit aqua, velut ab vberibus, quorum meminit Victruuius libro septimo. De hammatis tegulis, idem Victruuius meminit libro quinto his verbis. Erectæ, inquit, hamatæ gulæ ab imo ad summum parietem teguntur &c. Et subdit Plinius.

protypa. Masti.

COCTILIBVS LATERCVLIS FVNDAMENTIS'QVE, &c. Malim frontatis legere, Sunt enim frontati lateres ij, quos græci diatonos vocant. Frontati autem lapides dicuntur ij, qui vtraque parte parietis faciem certam ostendunt.

Didorō δῶρον.

QVID? NON IN AFFRICA, &c. Diodoron, id eſt, duorum palmorum: palmois autem conſtat quatuor digitis, δῶρον enim græci dicunt donum, hinc ἀντίδωρον, id eſt antidoron, remuneratio, & δωροδοκία, id eſt, dorodocia corruptio muneribus facta, quare iudices muneribus corruptos, græci vocant δωροδόκους, id eſt, dorodocos, quod Budæus noſter annotauit. Diciturque tetradoron, quod quatuor conſtat palmis, pentadoron quinque, vt explicuit Victruuius libro ſecundo, quem adeat, qui de his plura volet. EPYSTILIA, &c. Epyſtilia, quæ ſuper columnam capitula ponuntur.

Tetradoron. Pētadoron. Epiſtilia.

CAPVT .XV.

ſulphur Thion.

HAEC SINT DICTA, &c. Nunc de generib⁹ ſulphuris ac eius dotibus agendum. Vocatur autem græcè thion, id eſt θεῖον, præſtantius exiſtimatur vinum, idque vocatur græcis ἄπυρον, id eſt, apyrinon, hoc & lucens non lapidoſum. Solet plurimum enaſci in Melo & Lypara, vt ſcriptum reliquit Dioſcorides libro quinto. Meminit ſulphuris apyrini, Celſus libro quinto, ca. xviii, vocant ſulphur harpaticon, à celeritate auellendi: prodeſt tuſſibus, ſuſpirioſis, purulenta exſcreantibus in ouo ſumptum aut ſuffitum. Præterea partus nidore extrahit, ſcabros vngues vitiliginesque tollit, ſcorpionis morſibus cum reſina medetur, lethargicos ſuffitu excitat, vt ſcriptū reliquit Dioſcorides libro quinto. Alumen ante cuius hic meminit, græcis dicitur στυπτήριον, id eſt, ſthypterion, ab adſtringendo. Plura ſunt aluminis genera à Galeno, ſciſſum ſiue ſciſſile, rotundum. Aſtragaliotes, id eſt talare. Hygron, id eſt liquidon, plinthitis, id eſt cruſtarium alumine prælita non incenduntur id quod obſidione Athenarum ſub Sylla quadrigarius cōpertum ſcribit. Optimum alumen naſcitur in Melo, Macedonia, Sardonia, Armenia authore Dioſcoride libro quinto, quod candiſſimum eſt, ac guſtu perquàm adſtringens præſtantius eſt: vim habet excalefaciendi. ſtringendi. ſanandi, expurgandi. genarum carnem, cæterasque excreſcentias extenuat, vlcera putrida purgat, gingiuas mobiles ſiſtit, partus extrahit. authore Dioſcoride libro quinto.

Alumē

STROGYLEN &c Rotūdū. FERRVMINATIS &c. Cōglutinatis.

CAPVT :XVI.

SAMIS DVAE SVNT QVAE SYROPICON, ET QVAE ASTER APPELLANTVR, PRIORIS LAVS, VT RECENS SIT, ET LEVIS, LINGVAEQVE GLVTINOSA, &c. Terra quæ græce dicitur γῆ, id eſt ge, vſum habet medendi, præcipuè ea quæ dicitur georgumene, hoc eſt agricolaris. Eretria terra duum eſt generum, altera alba, cinerea altera, quæ vergit ad cinereum colorem præſtantior eſt, vim habet refrigeratoriam, conglutinat ſanguinolenta, caua explet: hac terra Nichomachus & Paraſius vſi ſunt. Terra autē ſamia genus eſt coloris candidi, ſiſtit hæc, authore Dioſcoride. ſanguinis reiectiones, ac vuluæ fluxus, inflammationeque mammarum ſedat, ſudores arcet, valet in ſerpentium morſus. Eſt & terra alia quę dicitur chia, vergēs ad cinereū, ſimilis ſamiæ. extendit faciem, erugatque, colorem emendat: eiuſdem eſt effectus ea quæ ſamuſia dicitur.

chia terra.

ſia dicitur,

ſia dicitur. Cimoliæ terrę duo ſunt genera, candida, & ad purpureum inclinans quę dam eſt, teſtium duricias emollit, authore Dioſcoride, imponitur & igni ſacro, à quibuſdam vocatur mectis, ſiue ſmectis, & cimolia à cimo vna cycladum. Eſt etiam & melia terra, quæ pictoribus vſum prębere dicitur. Ampelitis terra etiam in hoc terræ albo ponitur, ſic dicta, quia vitibus quando gemmare dicuntur, arcere creditur vermes, quos græci ipas ſeu ſenipas, nos verò voluoces dicimus. Valet ad omnes capitis dolores, & ſerpentium ictus.

Cimolia.

Commentariorum in Triceſimumquintum Plinij Secundi, Naturalis hyſtoriæ, ſcriptoris argutiſſimi,

FINIS.

In Triceſimumſextum Plinij, Stephani Aquæi, viri equeſtris Commentaria.

CAPVT PRIMVM.

LAPIDVM NATVRA RESTAT, &c. Maximæ naturæ dotes in lapidibus ſunt, quas hic exequitur Pli. aſſerens mortales cupidine habēdi, lapidū moles, viſcera terræ ſecuiſſe, quo eorum monumēta extare poſſent diuturniora, aut id geſſiſſe tradit cauſa maximi luxus. Marmora enim ſunt argumento nobis, quorum opera tam enixè exquiſita ſunt, vt ſcateat ferè quæque regionis pars eorum oſtentatione. Ecce, domus omnes ferè marmoreo aliquo opere nitent, item menſæ, & plurima ſupellex. Capita ſequentia facilia, quare omiſſa à nobis.

CAPVT .V.

CVM II ESSENT, &c. Exopolis, ideſt extra muros vrbis. Si legas encepis, id eſt hortis ſignificat. PANDORAS, &c. Pauſanias de hac re ſic ait. In ipſa baſi cælata pandoræ geneſis, quæ prima creditur mulier fuiſſe. De victoria & ſphinge quorum hic meminit Pli. ſic Pauſa. Victoria quoque aderat magnitudine cubitorum quatuor, & iuxta ipſum Mineruæ iaculum Drachon Erichthonius. in medio galeę imago ſpingię eminebat. ROMAE OPERA PRAXITELIS SVNT FLORA, &c. Alij non flora, ſed cora, id eſt proſerpina, alij Hora id eſt dea, quæ quatuor anni temporibus præeſſe fertur. Hora etiam dicebatur dea iuuentutis, hinc cecinit Ennius. Quirine pater veneror horamque quirini. Flora græcis dicitur chloris, cuius meminerit Ouidius. Chloris eram quæ flora vocor. Scribit Pauſanias chlorin fuiſſe opus praxitelis.

Expolis

Flora.

Chloris

CARYATIDAS, A caria laconicæ regionis oppido. Cariatidū harū meminit

Victruuius libro primo, Lactantius dictas vult à nuce, quia ibi chorus virginū me tu ruinæ nucis arborem cōnscendiſſet. ❧ SYMPLEGADVM, &c. Eſtque ſimplega, opus in quo lactantes & omnino conſertores ſpectantur.

Symplegades.

❧ COMMOTRIAS, &c. Deæ eius ſubminiſtras, ac ornatrices Romæ, authore Feſto. Sex veſtæ ſacerdotes conſtitutæ ſunt, vt populus pro ſua quaq; parte miniſtram ſacrorum haberet, quia Roma eſſet diuiſa in ſex partes legerim ap tiſſimè. ❧ CHAMETAERIDAS, &c. Id eſt, pediſſequas, quaſi ſeruas à pedibus, vt quibuſdam placet. ❧ CAMPHORON, &c. Sacra virgo quædam dicebatur hoc nomine, à ciſta dictam putarim, quaſi ciſtam portantem, dicebatur hæc virgo famula Mineruæ. Feſtus caniferam mulierem tradit eam, quæ ferat canum, id eſt quallum, quod genus ſignificat ciſtæ.

Chameterides. Cāphoron.

❧ HERMEROTES, &c. Id eſt, cupidines à Mercurio vox partim deſfluxa videtur, pro tamen ſtatuis ac ſigillis in vniuerſum accipi poteſt. Cæterò Hermo, hic hippiades mauult legi, quàm appiades: interpretatur hippiades ſtatuas mulierum equeſtres, & quid appiades ſignificet fatetur ſe ignorare. Appiades certe cō cinnius legendum contenderim. Si vir ille doctus legiſſet locum Ouidij de appiadibus agentis, non hippiades repoſuiſſet pro Appiades. Locum autem apud Ouidiū eſt lib. ii. de arte amandi, vbi canitur.

Hermerotes. apiades

, His venus è templis multo radiantibus auro,
, Læta videt lites Appiadesque deę.
Et de remedio amoris ait.
, Turpe vir & mulier iuncti modo, protinus hoſtes
, Non iſtas lites appias ipſa probat.

Sunt ergo appiades hæ deæ, Venus, Pallas, Pax, Concordia, Veſta. Appiadas dici volunt ab aqua appia, quæ prope forum Cæſaris deducta eſſet. Ad hæc faciunt quæ Tullius tertio epiſtolarum familiarium tradit, ſcribens ad appium per iocum. Id, inquit, quoniam tu iſta vis, puta nō inuita Minerua eſſe facturum, quam quidem ego ſi forte de tuis ſumpſero, non ſolum pallada, ſed etiam appiada nominabo. &c. ❧ CARYATIDES, &c. Statuæ muliebres, quarum meminit Victruuius libro primo.

❧ CAPVT .VI. ❧

Porus.

HAEC SINT DICTA, &c. Hic Plinius quando ait, SED & in meſa, &c. Intelligit enim partes in domo quas Victruuius vocat Medianas, de quo egimus. ❧ PORO LAPIDE, &c. Porus lapis, quem alij tophum nonnulli legunt. ❧ PARIO. Legerim paro. De harena idem Victruuius libro ſecundo, cap. quarto. In cementitijs, inquit, aut ſtructuris primum eſt de harena quærendum, vt ea ſit idonea ad materiam miſcendam neq; habeat terram commixtam, Genera autem harenæ foſſiciæ ſunt hæc nigra, caua, rubra, carbunculus, hæc ille, & multa id genus.

❧ CAPVT .VII. ❧

MAXIVM, &c. Hic de marmorum generibus agitur. De ophite lapide, genere marmoris meminit Dioſcorides libro quinto, plura eſſe genera aſſeuerans, quidam ophites grauis odoris eſt, nigerque: alter cinere colore ſpectatur. Tertius ophites lineis quibuſdam interſtinctus eſt.

❧ CAPVT .VIII. ❧

❧ HVNC

HVNC ALIQVI, &c. Alabastrites quibusdam dicitur onix, crematus cum resina à pice absumpta duricias discutit, stomachi dolores cum cerato leuat, gingiuas comprimit, authore Dioscoride libro quinto. Pyropœcilos, à varietate dictum vocabulum, ait Hermo.

CAPVT .XII.

Pyramides.

DICANTVR OBITER, &c. De pyramidibus abundè Herodotus, Diodorus, Strabo, Pomponius Mella. Ammianus libro vicesimosecundo histo. quos adeat qui de his volet.

CAPVT .XIII.

DICAMVS, &c. De labyrinthis Diodorus, Herodotus, & Strabo libro decimoseptimo, quorum scita recensere putarim lectionis luxuriantis: locum habes quem adeas

CAPVT .XIIII.

Perones

LEGVNTVR, &c. Templum Ephesiæ Dianæ cōditum fuisse ab amazonibus author est Pom. Mel. strabo architectum dicit fuisse Archiphrontem. Hoc templum ab Herostrato incensum est, authore Valerio Maximo, libro octauo. Aulus Gellius huius rei meminit libro atticarum noctium sexto. PERONIBVS, &c. Alij beronibus. Sunt'que berones, siue (vt alij malunt) perones, facci, quasi à pera dicti voce perones. Vsus est Victruuius libro quinto his verbis. Arce duplices relatis tabulis & catenis colligatæ, in eo loco qui finitus erit constituantur, & inter destinatas arcas creta peronibus ex vlna palustri factis calcetur. Est & pero genus calciamenti rustici, cuius meminerit Vergilius septimo Aeneidos.

, Crudus tegit altera pero.

Et Iuuenalis.

, Nil vetitum fecisse volet quæ non pudet alto
, Per glaciem perone tegi.

CAPVT .XVI.

Magnes

MARMORIBVS, &c. Magneti summa vis ac natura, cui maxima est cum adamante dissidentia, quare Dionysij interpres ait.

, Hic iuxta positus magnetem viribus arcet
, Occultus raptu ferri, vel tractatibus ante
, Admotum retrahit, defendens robore miro.

Dissidentiæ horum lapidum meminit Augustinus, libro ciuitatis diuinæ vicesimoprimo, capite quarto, ab inuentore nomem sic sibi comparasse tradit Plinius. Lucretius autem à patria Magnesia, quā do cecinit libro sexto.

, Quod superet agere incipiam, quo fœdere fiat
, Naturæ, lapis hic vt ferrum ducere possit
, Quem magneta vocant patrio de nomine graij
, Magnetum quia sit patrijs in finibus ortus.

Dignum ſcitū quod dicebat Anaxagoras magnetem animatum, quia ferrum attraheret, vnde autem ea vis inſit lapidi huic trahendi ferrum nititur monſtrare Lucretius quando ait, Principio omnibus &c. Et ſubdit.

, Ex ferro meruit vitam, ferriq; rigore
, Veſcitur hoc dulces epulas, hoc pabula nouit
, Hinc proprias renouat vires, hinc fuſa per artus
, Aſpera ſecretum ſeruant alimenta rigorem
, Hoc abſenti perit, triſti morientia torpent
, Membra fame, venaſque ſitis conſumit apertas.

De eiuſdem proprietate abundè Albertus libro ſecundo mineralium, ſed multa fabuloſa narrat, Dioſcorides libro quinto, magnetem lapidem tanto eſſe præſtantiorem, quanto facilius ferrum attrahat ad ſe, & quanto magis cæruleus colore fuerit. Trahit hic lapis cum aqua mulſa trium obolorum pondere craſſos humores.

CAPVT .XVII.

LAPIDEM, &c. De ophite cuius hic meminit Dioſcorides etiam libro quinto, conferre ait capitis doloribus, & ſerpentium ictibus, eſtque marmor ſimile maculis ſerpētiū. Locū habes quem adeas ſi de his plura voles.

CAPVT .XVIII.

IDEM THE. &c. Ebur à græcis elephas dicitur, habet vim adſtringendi, authore Dioſcoride libro ſecundo.

CAPVT .XIX.

Corallium.

CORALLIVM, &c. Pirites, authore etiam Dioſcoride libro quinto, eſt genus lapidis, ex quo æs trahitur: eligi debet ſimilitudine æris. Sunt qui vocent hunc etiam ſideriten & botrychiten: vis illi excalfactoria, adſtringens caliginem oculorum repurgans. Corallium vocant aliʼ lithodendron. Plurimum naſcitur Syracuſis, authore Dioſcoride. Laudatiſſimum rubens refrigera id adſtringit mediocriter, refrigerat, coercet excreſcentia, oculorum cicatrices abſtergit, expletque, efficax eſt contra ſanguinis reiectiones, vrinæ difficultati efficax eſt, lienem abſumit potum cum aqua. Phrygius lapis naſcitur in Cappadocia, optimus habetur pallidus, modicè grauis, gleba eſt pumicoſa, ambuſtis mederi cum cærato ait Dioſcorides. Lapides ſpongiarum rumpunt calculos veſicæ. Gagates præfertur ille qui celerrimè accenditur, & odorem bituminis reddit, niger is eſt communi ex parte cruſtoſus, ſqualidus, ac perquàm leuis: vis ei molliendi atque diſcutiendi, authore Dioſcoride libro quinto. Accenditur aqua, extinguitur oleo, ſuffitu deprehendit virgines. Magi eo vtuntur in magiæ eo genere, quod à ſecuribus dicitur axinomanciam. Huius lapidis meminit Nicander, his verbis. ἄλλοτε δὲ ἀζαλέην καίων ἐγγαγίδα πετρὴν ἣν οὐδὲ μαλεροῖο πυρὸς &c. Quæ latinè notant Aliquando autem gagatem ſiccum lapidem vrens, quem validi ignis impetus non domat.

Gagates

CAPVT .XX.

SCHISTOS, ET HAEMATITES, &c. Hæmatites habetur optimus qui est friabilis colore niger, durus, inſeæqualis, nulla ſorde ammixta. Habet vim adſtringentem, oculorum cicatrices ſanat, & cum lacte mulie-bris lippitudini confert, cruento ſanguinis colore cōſpicitur, hinc nomen. Schiſtos autē lapis naſcitur in Iberia Hiſpaniæ probatur maximè, qui croci colorem habet, friabilis, ſuaptè natura fiſſilis, caua explet, ad oculos maximè efficax eſt.

Schiſtos.

CAPVT .XXI.

AETITES LAPIS, &c. Eſt lapis veluti prægnans cum quatitur alio in vtero ſonante. Grauidis continet partus, cum ſunt lubricæ vuluæ, & parum tenaces ſi ſiniſtro brachio alligetur furem deprehendit, authore Dioſcorid. libro quinto. MVSEA, &c. Muſeum opus, quod in ædificijs ex pumicibus dependens quod fit arte ad reddēdam imaginem. Pumices enim eroſos Pumicea vocant. Eſt etiam Muſeum muſis dicatum domicilium.

Aetites

CAPVT .XXIIII.

CALCIS ET MEDICINA, &c. Fit potiſſimum è glebis lapidum crematis, nec non è vili marmore vis omni calci in commune ignea, mordens, adurens & cruſtas inducens abſumit, diſſipat, vlcera ad cicatricem perducit, authore Dioſcori. libro quinto. Gypſum autem habet vim adſtringendi, ſanguinis eruptiones cohibet atque ſudores, ſed potum ſtrangulat.

Calx.

CAPVT .XXV.

PAVIMENTA ORIGINEM, &c. Victruuius de his ſic agit. Aſaroton oecon ad Theatri vſum habentur, quo ſe populus recipiebat cum imber repētinus ludos interpellabat. Pauimenta certè, aut ſub tecto, aut ſub dio. Subdialia veteres poſt coaxationem filicem potius quàm paleam inducebant, deinde ſtatumen ex ruderatione, qui de his plura volet, adeat Victruuium.

Pauimēta.

CAPVT .XXVII.

IGNIS ACCIPIT, &c. Hoc parum habet nubili, putarim tamen male legi, vbi legitur. Vt licet viderint gladiatores cum deluſerint, &c. Legerim deluxati ſint. Nam paulò ſuperius dixit. Inde enim cinis luxatis potus medetur.

Ignis.

Commentariorum in Triceſimumſextum Plinij Secundi, Naturalis hiſtoriæ, ſcriptoris argutiſſimi,

FINIS.

IN TRICESIMVM SEPTIMVM PLINII NATVRALIS HISTORIAE ARGVTISSIMI SCRIPTORIS LIBRVM, STEPHANI AQVAEI BITVRICENSIS, VIRI EQVESTRIS, COMMENTARIA.

VT NIHIL INSTITVTO OPERI DESIT, &c. Cunctarum rerum natura, ac dote exacta, superest de gemmarum praecellentia agere.

CAVT PRIMVM.

HIS INITIIS COEPIT AVCTORITAS, &c. Annuli polycratis meminit Strabo, libro Geo. decimoquarto, his verbis. Maximum felicitatis argumentũ ducunt, quod annulo de industria in pelagus proiecto, gemma & scaptura precioso, paulò post piscator quidam eduxit, qui eum deuorauerat, quo caeso annulus est inuentus. Quod cũ Aegyptiorum rex intellexisset, diuinitus locutum ferunt, quod eiusmodi prosperitatibus vteretur, haec ille. Huius historiae etiam meminit Herodotus in Thalia. Cicero in fine quinti de finibus bonorum & malorum. Hero. scribit gemmam fuisse Smaragdum, non sardonicem. De Pyrrho qui volet amplius, adeat Plutarchum De Augusto Traquill.

CAPVT SECVNDVM.

Electrũ.

ID VTI PLANIVS NOSCATVR, &c. De his lapidibus ferè omnibus quorum hic fit mentio egimus alibi, quod de Electro, ait, siue succino Ouidius secundo Transfor. etiam de hoc agit quando cecinit.

, Et teneros manibus ramos abrumpit & inde
, Sanguineę manat tanquàm de vulnere guttae
, Inde fluunt lachrymae, stillata'que sole rigescunt
, De ramis Electra nouis, quę lucidus annis
, Excipit, & nuribus mittit gestanda latinis.

Diodorus etiam historiae huius meminit, Et Solinus.

CAPVT TERTIVM

CERTVM EST, &c. De vi medica Electri abundè Dioscorides, libro primo. Valere faucium vitijs dicitur succinum, de quo alitibi egimus.

CAPVT IIII.

MAXIMVM, &c. Adamas ex nominis proprietate dictus est, quod scilicet ob eius insuperabilē duritiē, hic adamas est dictus quasi indomabilis. Scribit Serapiō adamātē esse frigidū, Lucretius ex atomis duritiē habere significasse visus est, quando ait. Denique quę nobis durata, ac spissa videntur, Hæc magis hamatis inter sese esse necesse est. In quo iam genere in primis adamantina saxa. Et quasi per ramos altè compacta teneri, &c. De viribus adamātis disseruit lepidè interpres Dionysij, his verbis. Hic fulget lymphata adamas qui pectore sanat. Et prohibens miseris occulta dāna veneni. De eius medica vi abundè Dioscorid. græci dicunt ἀντιφέον καὶ ἀντιφόρ de dissidētia Magnetis, ac Adamantis Dionysij interpres cecinit. Hic iuxta positus Magnetem viribus arcet. Occultus raptu ferri, vel tractantibus ante. Admotū retrahit, defendēs robore miro. Abigit lymphationes, siue terriculamenta, ac occursacula quędā dæmonica.

Adamas.

CAPVT V.

TERTIA AVCTORITAS, &c. Serapio scribit Smaragdū esse naturæ frigidæ, ac siccę. Medicinę artis professores tradūt hūc potū venenis, ac venenosorū morsibus conferre, de hoc lapide mira refert Marbodæus his versibus. Cōmodus est iste lapis, scrutātibus abdita ferē. Cū præscire volūt, aut diuinare futura. Auget opes idē sese reuerēter habētes. Oibus in causis dans persuasoria verba. Tanquàm facūdi vis sit sermonibus in illo. De eo lapide etiā Albertus abundè agit, libro Mineralium. Item Solinus huius meminit amplè.

CAPVT VI.

MINIVM IDEM'QVE AB IIS, &c. Smaragdū in India cōperi, author est Theo. Etiā in Cyprijs ærifodinis, quo vtūtur ad glutinū auri, vice chrysocollę. Nā eodem colore dicit esse verum hęc aliquādo crassior est. Quod autē scribūt de Smaragdo regi Aegyptiorū à rege Babilonię esse dono missum mirū videt. Lōgitudine, ait Theo. quatuor cubitorū, latitudine trium fuisse In eadē Aegypto i tēplo Iouis obeliscū cerni ex eodē lapide lōgitudine cubitorū. xl. hāc gēmā ferunt gratiā maximè cōciliare. De Sardonice meminit Marbodęus his versibus. Sardonicē faciunt duo nomina, sardus, onyx'que. Tres capit ex binis vnus lapis iste colores. Albus, & hinc niger est rubeus supereminet albo. Gēma dicta ἀπὸ τοῦ σαρδίου καὶ ὄνυχος, quasi vnguis in sarda color, ad custodiā corporis facere, ait Dionysius. Iaspis valet ad accelerādos partus si collo suspendatur, authore Diosco. lib. v. potissimū si femoribus annectat, plura sunt genera, authore Theophrast. & Diosco.

CAPVT VII.

PRINCIPATVM, &c. Carbūculus pricipatū obtinet inter gēmas, græce vocat ἄνθραξ, plura sunt carbūculorū genera, vt tradit Theo. dicūt quidā apyruste, vel apyroti, quia nō sentiūt iniuriam ignis, vel acausti, id est, ἄκαυστοι, quia nō habeāt aliquid humoris sic dici possunt. Theo. de his sic agit ταῦτα γὰρ ἄκαυστα καὶ ἀπύρωτα διὰ τὸ ἐξηρᾶσθαι τοῦ χρωτ. De sarda etiam meminit Theophrast.

CAPVT NONVM.

TOTVS VERO ORIENS, &c. Pęderota vocant lapillum, quia amorem cōciliare dicat, de cęteribus generibus abūdè Theo.

CAP. X.

ACHATES IN MAGNA FVIT, &c. Pluribus dici nominib' achatē cōstat, vocat phaspachates, Cerachates, Sardachates, Dēdrachates velut arbuscula insignis. Huius meminit Sylius. xiiii. bellorū punicorū. Et perlucentem splendenti gurgite achatem Rennius etiam his versibus.

Cernitur

, Cernitur egregius lapis hic cui nomen achates. Hoc dederat fluuius cuius gene=
, ratur ad vndas. Hanc simulachra vides venis ostēdere gemmā. Hic lapis fuit
vnus ex duodecim preciosis lapillis, quibus rationate summi sacerdotis in Exodo
ornari à domino præcipitur. Magi suffitu huius lapidis tempestates auertunt flu=
mina sistunt. Hac gemma Pyrrhus vsus traditur quod significauit hic Plinius, &
Marbodæus in libello lapidum, his verbis.

, Rex Pyrrhus digito gessisse refertur achatem. Cuius plena nouem signabat pa=
, gina musas. Et stans in medio cytharam tangebat Apollo
, Naturæ, non artis opus mirabile dictu.

Est & Alectorius lapis repertus in ventriculis gallinaceorum dictus, quia ἀλεκτόρα
græci gallum vocent: linguæ subditus sitim extinguit, victoriam acquiri hoc tra=
dunt, hoc Milonem fuisse vsum tradunt, vt Solinus Plinio adstipulans ait.

In omnes C. PLINII secundi Naturalis Historiæ argutissimi
scriptoris libros, STEPHANI AQVAEI Bituricensis viri eque=
stris Commentaria: Typis ac caracteribus Petri Vidouæi impressa.
Impensis honestorum virorum Ponceti le preux, & Galioti à prato.
Vniuersitatis Pariensis Bibliopol.
Anno à CHRISTO nato .M.D.XXX. Mense Iunio.

Petrus Vidouæus Vernolien. Lectoribus, S.

OBlatum mihi est exemplar manu exaratum Viri cordatissimi, exemplar
inquā præclaræ quidem lectionis, à STEPHANO AQVAEO equite,
eruditissimo, in omnes Plinij libros concinnatum, typis tam raptim ac sal=
tuatim scriptis, vt nemo sit tam lynceus qui nō in his cecutiat. Vnde cōijcere licet
strēnuū illū virū partim bellicis ī rebus, partim domesticis reb⁹ (vt is mihi retulit)
id operis cōdidisse. Quod impressum cōtuli exēplari, ac insigniores mendas, quas
putaui maximè ingenerare posse nauseam lectoribus excerpsi ea qua potui dili=
gentia, adeò vt nulle supersint, que nō facillimè à mediocriter eruditis videri
possint. Non admirandum profecto est, si que nobis ex hoc nouitio &
nusquam viso opere sese suggesserint, quando multa sint opera
pluries cusa, plena tamen erratorum, quare
boni exoro consulatis.

Par sit fortuna labori.

Ludouicus Faber Parrhiſinus, Cipriano de Relia doctiſſimo Salutem.

VIRTVTIS Aeſtimatio, ſuauiſſimi mores, ſingularis'que Rerum naturalium cognitio Cipriane, ad ſtudioſorum vtilitatem in poſterũ longè proſpiciens non minore doctiſſimi cuiuſque admiratione quàm plauſu, te nũc maxime in cœlum iure & vere ferunt. Siquidem elucubratis multo ſtudio, multo'que labore Plinij cõmẽtarijs omnẽ nitorę, omnes flores nobis reſtituiſti, quicquid erat memoria pręclarum, & ſcitũ dignum, aut boni genij, aut naturę Rerum omnium parẽtis numine afflatus, in eos retuliſti. Tametſi Aquęi dignitas: harum vigiliarum inſignibus ſatis amplificata fuerit, qui in tanta obſcurarum ſententiarum perplexitate, tot lucida mire verborum claritatis lumina addidit: vt tandem totus lucidus, totus facilis, et ab eo pręclare expoſitus Plinius magna cum ſua laude maiore cum noſtro fructu legeretur illuſtri omnium gratia. In hac ipſa re, vt & in multis alijs, & Aquęo, & tibi(quos etſi plus quã poſſim laudibus extollere contendero, minus tamen faciam quàm debebo) primas deferimus. Pulcherrima illa tua recõditarum rerum expoſitione tandiu nos carere ſines, hanc in apertum non proferes? Proferes profecto, ſi ſenſus tuos bene cognitos habeo, vt certè habeo, ſi noſtro emolumento & glorioſę tui nominis immortalitati pręcipuè conſultum velis.

VALE.

Regeſtum Cartharum.

Pro Repertorio. ã.ẽ.i.

a.b.c.d.e.f.g.h.i.k.l.m.n.o.p.q.r.ſ.t.v.x.y.z.&.

A.B.C.D.E.F.G.H.I.K.L.M.N.O.P.Q.R.S.T.V.X.Y.Z.

aa.bb.cc.dd.ee.ff.gg.hh.ii.kk.ll.mm.nn.

Omnes ſunt Ternorum foliorum. præter i, qui eſt duorũ foliorum.

AVDENTES IVVO.
P·VIDOVÆ